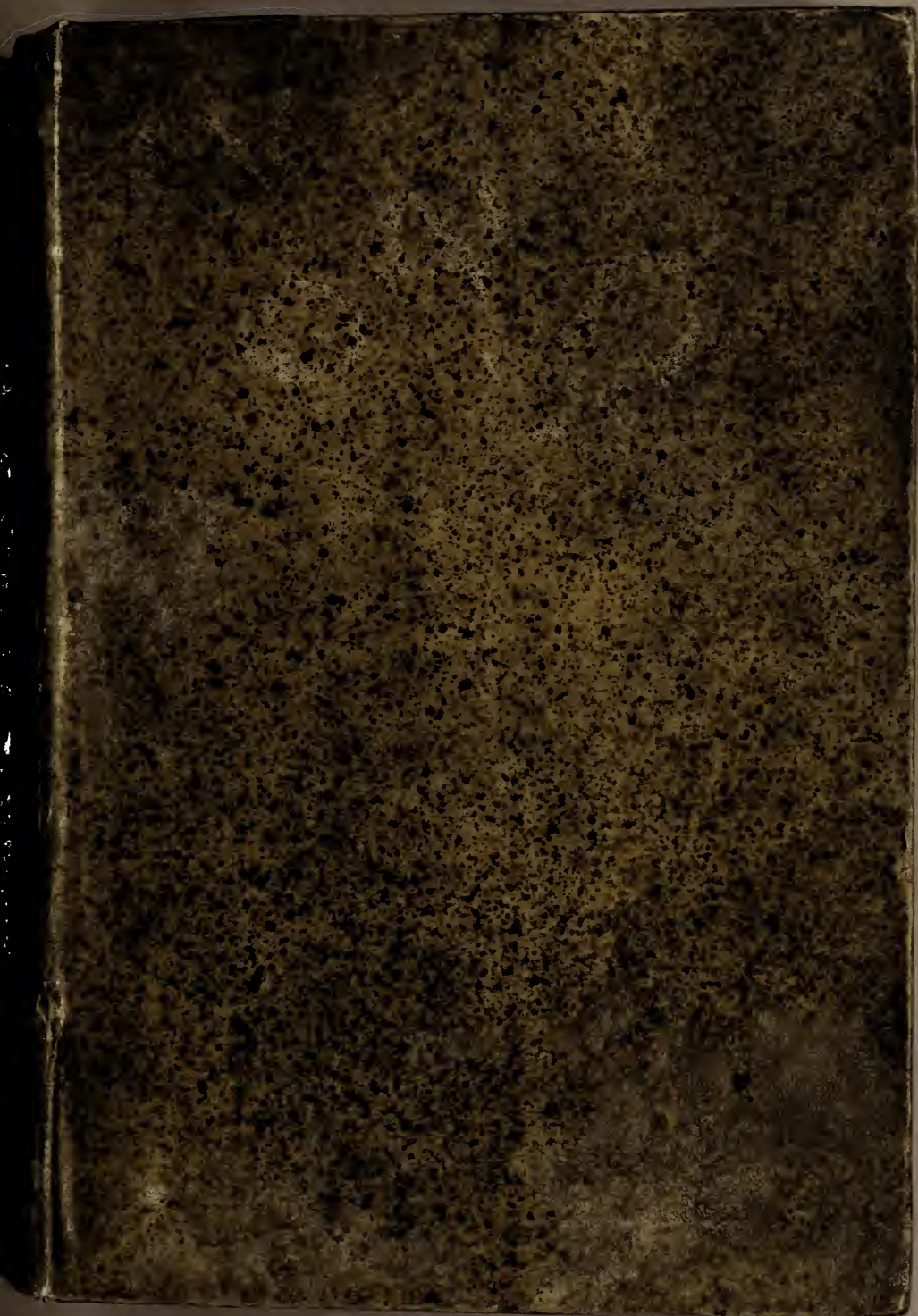

Ex Bibliotheca Aug. de Lapotherie de Neuville.
Andegavi, 1813.

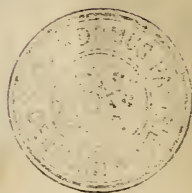

John Carter Broton
Librarian
Brown University

T. 3

MA
HIS
IN

London
Printed
1700

114

114

114

IOANNIS PETRI

MAFFEII BERGOMATIS

E SOCIETATE IESV,

HISTORIARVM INDI-
CARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM ITEM EX INDIA

Epistolarum eodem interprete Libri IIII.

ACCESSIT IGNATII LOIOLÆ VITA

postremo recognita. Et in opera singula copiosus Index.

LVGDVN I,
EX OFFICINA IVNCTARVM,

M. D. LXXXIX.

CVM PRIVILEGIO.

THE HISTORY OF THE

AMERICAN NATION

FROM 1776 TO 1800

BY JAMES M. SMITH

NEW YORK: 1800

PRINTED BY J. M. SMITH

AT THE SIGN OF THE

STAR AND GLOBE

IN NASSAU ST.

AMERICAN

LIBRARY

OF THE

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

SUPERIORIBVS annis, cum ad componen-
das Lusitania res, Olisiponem ipse venisses, Catho-
lice Rex, hortata me tua est Maiestas, vt inchoatam
Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indica-
rum historiam, pari alacritate studioque perseque-
rer. Feci quod iusseras: totumque contextum nar-
rationis, à primo nauigationum exordio, ad vsque
Soceri tui Ioannis eo nomine tertij Regis obitum, pro mea tenuitate per-
duxi. Quo longius ne progrededer, annalium exinde series, vt in tantis
& rerum motibus, & locorum interuallis, partim intercisa, partim etiam
neglecta, prohibuit. Neque vero mihi diutius deliberandum fuit, cui nam
opus hoc qualecunque, recepta iam consuetudine, destinarem. Debebat hoc
tuis erga se meritis nostra Societas vniuersa. Id ipsum nominatim à me tua
de me iudicia, meaque summa in te pietas exigebantur. Postremo res lo-
quebatur ipsa, æquum esse, vt cuius in primis virtute opibusque Christia-
na res nititur, huic potissimum, explorati p̃ys felicibusque maiorum suo-
ram armis Oceani: aditarum qua audita non erant, gentium: propagata
vna cum imperio in vltima loca reſta in Deum fidei, si minus facunda
splendida ve: certe, quoad eius fieri potuit, sincera atque acurata explicatio
dicaretur. Quæ me, Rex Optime & Maxime, perpulerunt causæ, vt præ
ceteris offerre tibi mearum lucubrationum sætus auderem, eadem, opinor,
Clementiam istam fastigio tam excelso parem addiderat, vt eos in lucem
sub Augusti nominis tui præsidio tutelaque prodijſſe patiære. Quod
reliquum est, Maieſtatem tuam Deus immortalis ad sui
nominis gloriam, & Ecclesia catholica firma-
mentum, quam diutissime tuea-
tur incolumem.

* * *

SVMMA PRIVILEGII
REGIS ET SUPERIORVM
SOCIETATIS IESV.

LVDOVICVS Richeomus Prouincialis Collegiorum Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati, à Rege Christianissimo HENRICO III. die 10. mensis Maij, anni 1583. concessum (quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque illorum permissione imprimant) permittit Ioanni Baptistæ Regnault Lugdunensi Bibliopolæ, vt, IOANNIS PETRI MAFFEI Bergomatis eiusdem Societatis opus, cui titulus est, *Historiarum Indicarum libri sexdecim, &c.* ad octo proximos annos imprimere ac libere diuendere possit. Datum Lugduni die 30. Decembris, 1587.

RICHEOMVS.

IOANNIS PETRI

MAFFEII, HISTORIA- RVM INDICARVM

LIBER PRIMVS.

B

ETERNÆ mentis numen, atque consilium, quo ab ipsis mundi primordiis vniuersa pariter & singula gubernantur, fide potius & silentio venerandum, quam argumentis ac disputationibus indagandum, iure præcipiunt sapientes viri. Nihil est enim, cælesti rerum omnium dispensatione, vel propter ipsius vim atque constantiam illustrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obscurius. Veruntamen, quoad homini speculari est, quantumque valet mortalitatis tarditas ex ipsis duntaxat rerum euentis existimare; Diuinæ prouidentiae ratio videtur eiusmodi, vt ingentium operum quæ molitur, multo ante fundamenta iaciat; eaque per occultas causas, & incrementa latentia, sensim ad rectum fastigiumque perducatur. Id adeo, si quis animum aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facile intelliget. Post

C

diram illam totius orbis terrarum eluionem, cum denuo genus humanum in omne scelus atque flagitium rueret; vniusque veri Dei cultum cum dæmonum seruitute commutaret; ne paulatim vniuersa interiret pietas, peculiarem sibi populum diuinæ legis custodem, religionis administrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum esse decreuerat. Quot ante seculis, eam vnam in rem, eximia fide ad sanctitatem virum, Abrahamum ex hominū facie seuocauit, & propria iniustum nota ipsum, & prolem eius, tanquam generosi armenti sobolem, & quidem præclara cum testificatione, seposuit! Rursus, hoc ipso populo per summam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procuratorem sacrorum & ipsamet adoptionis iura Deus alio transferre statuerat. Quam multis ante annis urbem Romam exsurgere, & à paruis initiis ad summum in terris imperium euehi passus est! Nimirum, vt Ecclesiæ principatum, ac religionis domicilium ibi aliquando locaret, atque, vt vnde omnes populi, & nationes tum iura ciuilia, tum nefarios ritus ac superstitiones paulo ante petiissent; inde in omnia regna pro-

uinciasque sine ullo erroris metu, sacrosancta Pontificum scita, & castissimæ cæremonia, & bene beateque viuendi verissima præcepta manarent. Denique superiore memoria, cum ex eadem Vrbe salutarem Christi doctrinam in remotissimas nationes propagare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam acceperant, vel acceptum, incuria seu longinquitate restinxerant; quampridem fortium & experientium virorum excitauit ingenia, vt ignotas ad id tempus terras, ignotiora maria, tum ad ortum solis, tum ad occasum, per summam animi contentionem, perque summa pericula & difficultates pertinaci studio exquirerent! Videlicet, quo permutua commercia, dum peregrini cum incolis vel terra natâ, vel manu facta, vel alia qualibet in vsum vitæ, pro locorum & regionum varietate, permutant; interea occasionem nacti sacerdotes & vitæ innocentia, & Christianæ facundia laude præstantes, ex auctoritate Romani Pontificis, verbum Dei longe lateque disseminarent; errantesque mortalium greges, ab infelicibus vepretis ac saltibus, ad læta Domini pascua caulâsque traderent. Cuius tam gloriosi facinoris, tamque longinquo nauigationis (ad quam neque fabulosi illi Argonautæ, neque in cælestium numerum falso relati Bacchi Herculesve vnquam adspirarunt) quoniâ decus ac titulos partim Lusitania, partim Lusitanie finitima Bœtica sibi iure quidem optimo vindicat; quæ à Bœticis ad solem occidentem præclare gesta sunt, scriptores alij persequuntur. Nos, quoniam cuncta complecti pæne infinitum esset, Lusitanicæ tantum conquisitionis, præsertim vero promulgati ad meridiem & orientem Euangelij initio progressusque (quâdo ita iubemur ab iis, quorum à nuru discedere est nefas) in vnus Dei gloriam, & solatium Ecclesiæ Christi vniuersæ, latinis maxime litteris consignare decreuimus. Quæ cognitio piorum animos variè, ni fallor, afficiet: lætabuntur haud dubie, tanta iam ex parte vassan gentium ritibus, ac detestabili Deorum inanum cultu sublato, punget eos rursus atque adeo terreat, improborum scelere, & prauis dogmatibus agitata, ex orbe nostro ad insulas longe, vt inquit Esaias, atque ad vltimas terras tâquam indignabunda propalam migrans Christiana religio: vt vel Deo vindice regnum à nobis item auferri, vel, collustrato lucis Euangelicæ radiis toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effætæ iam ac senescenti naturæ finis propediem adesse videatur. Verum hæc summus ipse rerum arbiter pro sua infinita bonitate ac sapientia moderabitur. Nobis, rem tâtam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate suscipientibus, illud in primis veniebat in mentem vereri: ne, quoniam permulta cum sacris, tum prophanis in rebus supra naturæ vim atque ordinem facta subinde exponerentur, narratio nostra plus fortasse admirationis apud quosdam sit habitura, quàm fidei. Quocirca denuntio profiteorque iam nunc, me nihil in medium esse allaturum, nisi quod è publicis tabulariis, aut probatis auctoribus, quive interfuere ipsimet rebus gerendis, accepero. Quæ mihi copia quo promptior & expeditior esset, non subterfugi quominus Olisiponem vsque, commorandi causa contenderem, qua ex vrbe, quod in Oceani velut imperium per opportuno imminet loco, atque ob id ipsum antiqua

A antiqua regum Lusitaniz sedes est; omnia ferme Indicarū expeditionum consilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omnino antiquius vel fuit, vel esse debuit. Nam alioqui, neque Deus immortalis, cui nostra omnis vni defudat industria, commentis ac mendaciis delectatur; & me ipsum mortalibus rebus iampridem valere iussit; fingendi vel adulandi causas omnes procul habere par est. Sed iam ad institutum aggredior.

O R BEM terræ vniuersum tres in partes diuisit antiquitas, inuenti demum hi noui tractus quartam adiecere; si quarta appellanda est, quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par est. Neque tamen hæc recentiora tantummodo, sed veterum quoque finium haud exigua spatia prisca homines ignorarunt. Siquidem & in multis regionibus describendis Ptolemeus vir ceteroqui summus, & alij geographi insignes hallucinati sunt; & Africæ terræ quicquid à Prasø promontorio, & interiore B Aethiopia, & Lunæ mōtibus in Austrum extenditur, multæque & ingentes tum Africæ, tum Indico littori obiacentes insulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam, notitiamque subterfugere. Nauigandi vero, ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia, maritimo videlicet vsu astrolabij nondū excogitato, vt ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent: sed littora caute legentes, vbi ad æstus maris, aut breuia periculosa peruenerāt, quasi repagulis quibusdam à natura seu numine obiectis, reciperēt illico sese, & longius tendere quodammodo nefas arbitrantur. Itaque promontorium ad Atlātis radices, & aquarum impetu & Sytyibus vicinis infame, cui nomē olim fuit extremæ Chaunariæ, rudi sane vocabulo, caput Nō, ea tempestate vulgus nauarum appellare solitum est, propterea quod si quis id promontorium superare male sano conatu esset ausus, eum ad suos vltra esse rediturum negarent. Hæc igitur loca gentesque lingua, moribus, superstitionibus adeo diffusæ, vt Lusitanorum armis tandem apertæ, & Christi Euangelio colustratæ sint, quo clarius pateat, paulo mihi altius ordienda tota res est. In iis Lusitaniz Regibus, qui prospero euentu rem & suam, & Christianam auxere, præcipua celebritate est Ioānes eo nomine primus, qui, transmissus in Africam exercitu, Septam urbem (quam Procopius Græce, Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cepit insigni victoria. Huic è Philippa Alencastria, Eduardi sexti Britaniæ Regis nepte, filij fuerat, quinque: e quibus, tertio, vel, vt alij affirmant, quarto loco natum Henricum, scriptores merito in cælum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius urbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit, ea fuit sanctimonia vitæ, eaque in Deū & superos omnes, ac beatam præcipue Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaque licetia, illibarum virginitatis florem ad extremū vsque spiritum, retinuisse credatur. Is, Ioanne patre, post fractam Maurorum audaciam, vita functo, licet perfidum & cōsceleratum genus hominum porro insectari, nec tantum è Mauritania, sed ex Africā tota exterminare per-

cuperet; tamen, quod ad hæredem regni Eduardum fratrem natu maxi- D
 mum eiusmodi expeditio pertineret; ipse interim ad alia non minus præ-
 clara sese conuertit, quæ suis & auspiciis aggredi, & sumptibus tolerare se
 posse confideret; præerat quippe nobilissimorum equitum ordini, quem
 Dionysius tritauus Christi nomine contra barbaros instituerat: ex eoque
 magistratu non exiguos annuos redditus, & vectigalia capiebat. Hæc illi
 dies noctesque apud animum suum agitant, nihil omnino vel ad nominis
 Lusitani famam illustrius, vel immortalis Deo gratius visum est, quam in-
 cognita scrutari maria, nouas in Oceanum classes mittere, & rectam reli-
 gionem in omnes partes, quoad eius fieri posset, extendere. Cuius rei per-
 ficiendæ eo maiorem veniebat in spem, quo se acrioribus quotidie stimu-
 lis in hanc mentem sentiebat impelli: & per eos forte dies allatum erat,
 quosdam è Britannia, & Gallia mercatores vi tempestatum ad noua loca
 delatos, quæ à feris & barbaris dæmonum cultoribus teneretur. Hæc igitur -
 maximè sententia Henrici animo insedit, quare cōfestim adhibitis ma-
 thematicis, multa de situ orbis, deque cæli plagis exquirere, multa etiam,
 vt erat acri & solerti ingenio, partim legere, partim commentari ipse per E
 se; multa præterea de captiuis Tingitanis, & accolis interioris Libyæ scif-
 citari. Denique, dum cuncta circūspicit, rei que magnitudinem ac difficul-
 tatem apud se diligenter expendit, intentus interim oppido nouo ad Sa-
 crum promontorium condendo Terzanabale, (quam deinde Villam in-
 fantis dixere) fama est, per quietem cælesti monito clemèter increpitum,
 quod cogitata conquisitione tam diu superfederet, remque adeo piam &
 laudabilem vltra differret. Itaque mane vt primum euigilauit, sine vlla
 dubitatione duas in præsentia naues omnibus rebus ornari celeriter im-
 perat; precatusque cæli Reginam, vti volēs ac propitia captis adesset, cur-
 sumque dirigeret, lectissimos è copia Turdetana magistros vtrique præ-
 ponit, & ingentibus oneratos promissis, quam longissime prouehi, & ex-
 timos Africæ tractus, ac gentes accurate explorare iubet. Ij, licet laboris &
 periculi magnitudinem animo cernerent; tamen principis auctoritate, &
 insita Lusitanis gloriæ cupiditate permoti (agebatur autem tum annus à
 Christo nato supra millesimum quadringentesimus decimus) rem alacres F
 fidentesque suscipiunt. Itaque populo faustis ominibus & acclamationi-
 bus prosequente, cum in Austrum vela dedissent, vltra Atlantis radices,
 quem terminum nauigationis ad eam diem fuisse dixisse, leucas circiter
 sexaginta (recentioris mēsuræ nomen, id est, quattuor fere millia passuum
 singulæ continent) ad Ganariam promontorium deuenere, quo ne lon-
 gius tenderent, partim nouis aquarum æstibus vadisque, partim etiam
 procurrentis promontorij longitudine deterriti sunt. Eadem causâ decen-
 nium ferme totum alios deinceps aliosque prohibuit, quominus è sentē-
 tia nauigarent. Sed nequaquam idcirco Henricus à suscepto cōsilio desti-
 tit: quippe, tum ex Afrorum sermone, tum ex mathematica ratione certif-
 simis compererat argumentis, ab ora Mauritaniz, continentes ac perpetuas
 regiones vltra æquatorem extendi: quæ si pedibus peragrari, ardores
 aut solitudines vetuissent; mari certe, modo perseverantia non deesset,
 adiri,

A^d adiri, cognoscique posse confideret. Nec eum spes fefellit. Siquidem anno demum à partu Virginis millesimo quadringentesimo vigesimo, cum sese intrepide nauarchi alto mandassent, multis, & periculosis iactati procellis, varias primum insulas, ac deinde remotiora in singulos annos Africæ littora, ad vsque Leānam (id monti nomen est, leucis à Ganaria trecentis & sexaginta) singulari Dei beneficio cognouere: Quorum è numero viri tres præcipue meriti felicitate virtuteque sunt, vt eorum nomina litteræ omnes ab interitu vindicarent. Fuere autem Ioānes Consaluuus, & Tristannus Vascæus, qui omnium primi longe à continenti recedere, & vasto ac furenti Oceano sese credere minime dubitarunt: ac partim ventis ablati, partim animi robore consilioque prouecti; insulas aliquot, in iis vnā hodie nobilissimā, ditissimāque, cui à materia nomen est, ad Lusitanicum imperium adiunxerunt: itemque Aegidius Annius, qui Syrtibus euitatis, & accurate obseruato maris æstu, recessuque, Ganariam promontorium eximia nauigandi arte ac scientia denique flexit; & Christianæ fidei ad Hesperios Aethiopas aliasque inaccessas antea nationes aditum aperuit. Hos autem, Henricus, & qui deinceps eorum industriam subsequuti sunt, pro cuiusque meritis, ac laboribus ample remuneratus est: ac, ne cōquirendi ardor in posteris refrigesceret, à Martino V. Pontifice Maxiore impetrauit (quod ipsum ab aliis deinde Pontificibus confirmatum est) vt quicquid à Ganaria ad vltimā vsque Indiam patefieret, id quam optimo iure & conditione Lusitanicæ ditionis esset. Quinquaginta circiter annos prima illa nauigatio tenuit: quibus demum exactis, Hēricus cum aliquot locis templa construxisset, ac varias in regiones muniisset viam Euangelio, plenus gloria & recte factis, migravit in cælum. Huius animi magnitudinem imitatus Alphonsus quintus, vt primum regni potens fuit (nam Eduardus pater ei mature decesserat, fuitque sub tutoribus ad septimum vsque decimum ætatis annum) quamquam finitimis, & domesticis implicitus bellis, in eandem tamen laudem acerrime incubuit; perque strenuos duces & gubernatores ab Leāna monte ad Arfinarium (quod recentiores C^o Viride caput vocarunt) atque inde ad vsque Diuæ Catharinæ promontorium (is locus est vltra æquatorem gradus partesve duas & semis, hoc est leucas circiter duas & quadraginta) Crucis trophæum, & arma Lusitanica protulit. Multæ etiam insulæ per idem tempus inuentæ, quas commemorare hoc loco nō est operæpretium; & commercia variis cum nationibus instituta; sed cum Aethiopibus præcipue occiduis, quam regionem hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab vrbe celeberrima Genne, ad quam ingenti fluuio Zanagæ impositam, loci opportunitate illecti olim negotiatores vndique confluebant. Patet autem Guinea latissime: & quanquam zonæ mediæ ferme subiecta flagrantissimo sole torretur; non tamē idcirco (vt falso p̄isci putarunt) ab incolis est deserta: quin immo plurimos numerat populos: è quibus maritimi pisces; mediterranei partim lacertis, & immundis animalibus, partim, vbi cælum fauit, nōnullis frugibus & lacte vescuntur: mutantque subinde loca, non per viros aut oppida, sed per familias plerunque dispersi: cæque familia

sæpe inter se propter inopiam, de aquatione. ac passione decertant: infelix genus hominum, ac seruituti natum, & cum aliis nominibus, tum vnius veri Dei præsertim ignoratione miserandum. Cum iis igitur per captiuos interpretes agi captū à Lusitanis, & quamquam initio propter suspiciones mutuas, vt in re tam subita, ac noua, turbatum est; atque etiam ex insidiis Christiani aliquot interempti; tamē cognita mox Lusitaniæ Regum iustitia, & nostrorum comitate ac beneficiis deliniti barbari metum posuere: & commeandi contrahendique libera potestate facta, cum veste varij generis, & variis domestici vsus instrumentis, ebur, & aurum, & mancipia permutabant, nullius aut euentium aut vendentium æque bona conditione, atque ipsorum qui venum dabatur, quippe ex Æthiopiarum fabuletis in opima Lusitani regni arua, & ex tuguriis, & mapalibus Olisiponem classe translati, vel ipsa vrbis frequentia rerumque omnium copia paulatim ad mansuetudinem, & humanitatem erudiebatur: & quod longe præstantius est, mysteriis Christianæ religionis postmodum imbuti, & cælesti lauacro expiati, peregrinis, demonum seruis, hominumque mancipiis, Angelorum ciues, & domestici Dei repente euadebant. Hisce rebus ita institutis, admodum expedire visum, ad mercimonia tuenda, atque ad retinendam cum barbaris amicitiam, opportunis aliquot locis castella excitare. Quæ dum summa Æthiopum voluntate exstruuntur, interea morbo, laboribusque cōfectus Alphonsus emoritur. Dein regni gubernacula suscepit Ioannes eo nomine secundus, lætis admodum auspiciis: quando per idem tempus in Æthiopia Christiano primum ritu litatum est; barbaris ad noua sacra caeremoniasque stupore defixis: Lusitanis vero inter ipsam diuinā rem gaudio lacrymantibus, quod sua potissimum opera verus Dei cultus in longinquas adeo mundi partes gradum fecisset: nempe vt impuri scædata victimis loca purgaret: breuitate ingentem animorum vim à possessoribus iniquis in Christi libertatē alliceret. Quo nuntio magnam, in spem erectus Ioannes, vt erat generosi maxime spiritus animique Rex, non modo parta retinere, sed etiam omni ratione amplificare constituit. atque illud præsertim summo conatu peruestigare; num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra transitus foret. quippe, iam tum, præter acerrimum propagandæ Christianæ fidei studium, ad beatas etiam Arabiæ gazas, & Indici littoris opulenta commercia mentem & cogitationem adiecerat. Quam ad rem in primis idoneum ratus, cogniti iam littoris dynastas amicitia comprehendere, haud ita difficili negotio id est consequutus; pacemque & societatem certis legibus fecit cum Bezeguico, & Caramála, Baio Samano, aliisque regulis: dein, ad vltiora exquirenda, probatæ virtutis fideique homines familiares suos dimisit; atque id quo libentius facerēt; ac minore cum erroris periculo sese vastum in Oceanum darent; peritissimis ea tempestate mathematicis Rhoterico & Iosepho medicis suis, itēque Martino Bohemo, qui se Ioannis Moteregij alumnum ferebat, negotium dedit, aliquid communi consilio excogitarent, ad cursum nauium in pelago, quamuis ignoto, regendum: vt vel abductus à conspectu familiarium sibi syderum nauta, quam

tamen.

- A tamen cæli plagam,quàm remota ab orbe nostro loca teneret aliqua posset ratione conicere.ij,quàm acerrimo studio re diu multumque agitata, astrolabium denique instrumentum,quod antea ad colligendos stellarum motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sane inuento ad vsum rei maritimæ transtulerunt:ac pari solertia declinationum tabulas confecere,quibus hodie naucleri ad explorandam locorum(quemadmodum cosmographi appellant)latitudinem vtuntur: vt non parum, hoc etiam nomine,tota Europa Lusitanix debeat.Quod si vt latitudinis, ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent;nullo propemodum errore perpetuum maris acterræ cingulum continuo circumactu viatores periti conficerent.Sed quia ab ortu in occasum, vel contra,ab occasu in ortum nihil est in perpetua cæli cōuersione certum ac stabile,quo dirigere cursum,accessusve aut recessus emetiri possimus (namque illa ex erratium syderum oppositu subtilis ac perobscura collectio,nequaquam est ad hanc quotidiani vsum rationem accommodata)
- B iccirco nullidū longitudinis gradus notari,neque plane perspecta potuit esse ratio itineris.in quo nauium rectores periculosissime sæpe falluntur. credo equidem,in hoc,vt plerisque aliis humanis in rebus,ad mortaliū vel acuendam industriam,vel coercendas cupiditates,hac tanta difficultate diuinitus interposita. Veruntamen eius instrumenti beneficio mirum quanta nauticæ rei accessio facta sit,quin etiā ex eo tempore Christi disciplina manare longius capit:plures quippe iam viri, & prudentiæ & pietatis laude præstantes,certatim ad huiusmodi expeditiones vltro semet regi offerebant: quibus Iacobi Cani constantia & virtus in primis enituit. Is, acceptis ab rege nauibus, vltra metas Alphonsi processit ad ostium ingentis fluuij, qui ex ipsis Nili fontibus originem trahens, Zaires ab incolis dicitur: ac tanta aquarum vi, præsertim hyeme, sese in Oceanum infert, vt prodatur in octoginta millia passuum ab eo vinci mare, quod ex dulci nimirum hauſtu præternauigantes intelligunt. Columnas aliquot, Ioannis iussu, è Lusitania secum aduexerat Canus: quibus præter
- C Crucis figuram, & regij stemmatis insignia, Latinis & Lusitanicis verbis erat inscriptum quo quæque terrarum spatia rege, quo duce, quo tempore aperta forent. Ex iis ergo columnis vnam, dirionis Lusitanicæ testem, in ostio collocat: dein aduerso flumine subuectus, errâtes passim Aethiopum greges videt, atro colore vibratoque capillo, vt cæteros, veruntamen, vt vberiore solo, sic etiam ingenio moribusque longe mitiores. quippe leuibus duntaxat munusculis, & benigno vultu inuitati, sese aduenis tanta securitate credebant, vt eorum quoque nauigia, sine vlllo metu vel suspitione, inuisendi gratia conscenderent. Veteres amicos vel consanguineos diceres, si communio intercederet linguæ, sed è multis ac variis interpretibus inuentus est nemo, qui sermonem gentis teneret. nutibus ergo agebatur. quibus haud ægre cognitum est, præpotentem regem cui cuncti pareant, plurium dierum itinere introrsum abesse. Quo audito Canus aliquot è suorum numero ad singula propius exploranda incolis ducibus mittit in regiam: iisque obsidum loco relictis, præcipuæ indolis

quattuor ipse vicissim Æthiopus in Lusitaniam alportat, per sancte pollicitus, quintadecima luna (quæ temporum ibi momenta obseruantur) sese illos incolumes patrio redditurum solo. Ij porro inter nauigandum, & Cani cura, & sua ipsi dogilitate, Lusitanici sermonis consuetudinem nacti, de Congi regno (sic enim appellari denique patuit) deque eius opibus, ritibus, institutis cuncta postmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioannes mire lætatus: & collaudata Cani prudentia, nouos iubet hospites in primis benigne & copiose tractari. cumque ex iis multa per otium quæsisset; veritus ne longior mora Lusitanis obsidibus aliquid afferret incommodi, mandat Cano, Æthiopus quam optime rursus acceptos quamprimum in patriam reportet, suosque recipiat: tum, vbi vltiora lustrarit, in reditu, ad Cogi regem adeat ipsemet; cumque omni ratione ad Christum allicere studeat. Nec mora: tempestatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Cogi relatos, cum obsidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continuato in præsentia cursu, leucas vltra id regnum ducentas prouehitur: & cuius dixi formæ columnas duas duobus ponit locis: quarum alteri a S. Augustino (cuius in diem natalem appulsus inciderat) alteri ab ipsomet lapide nomē inditum est. Inde Congum reuectus mira gētis gratulatione ad Regem ipse cum amplis muneribus, & egregio comitatu contendit. Rex, quod mira quædam de Ioannis munificentia, & comitate a suis audierat, summa cum honoris & mutæ beneuolentiæ significatione Canum aduenientem accepit. Exinde pedetentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex occasione sermonem de rebus diuinis inferre, ac Regē adhortari, vt, spretis inanibus Diis, vnum Deum cæli terræque conditorem agnosceret. Atque hoc loco vel maxime patuit, ad conuertendos animos, quanto plus in perspecta caritate, quam in verborum apparatu momenti sit. Militaris homo erat Canus, & ferro potius quam litteris innutritus. ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officiis nostrorum ante captus, ad studium veræ pietatis adeo exarsit, vt aures ad Canum semper sitientes afferret, ac multa ipsemet vltro de religione quotidie quæreret. Quinimmo in eundem animi sensum familiares quoque suos, & regni procures, aperte monendo hortandoque pertrahere nitebatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cælestis afflatus, qui mentes Æthiopum cæcas ad rectum salutis iter occultis motibus prouehibat. Iamque agro ad Euangelij semen accipiendum subacto, Cani reuersionis tēpus instabat. Quem Rex tametsi aduocatum sibi in Lusitania videbat fore; tamen pro instituta consuetudine perinuitus dimisit: deditque proficiscenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex iis, qui nuper in Lusitania fuerant. huic etiam atque etiam mandat primum vti suo nomine, Ioanni pro immortalibus eius in se promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem suppliciter petat, ipsum oratorem & pueros cælesti lauacro expiatis, & Christianis præceptionibus probe institutos, eum piis aliquot summi Dei sacerdotibus Congum remittere ne grauetur. vehementer optare se, cum liberis, & propinquis, & regno si fieri possit vniuerso, Christiana sacra suscipere.

Addit

A Addit legationi munera, magnam eboris vim, vestemq; permultam (hæc Aethiopum gaza est) è palmarum foliis admodum scite atque artificiose contextam. Ea vero legatione Ioânes, vt erat egregie pius, maximo gaudio cūmulatus est, cum tantam pandi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutâ; pueros alios alij principes viri vetere Ecclesiæ instituto lustralibus aquis gratulabūdi admouere; & Zacutâ quidē, Ioânis; cæteris vero, sponsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysteriis imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cum regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico, neque neophyti modo ad suos remissi, verum etiam è sanctissima Dominicana familia viri tres probatæ virtutis atque doctrinæ delecti, qui apud eosdem Æthiopas & docendi & initiandi munere fungerentur, accessere ad hos, etiam architecti cum fabris ad templa vero Deo in illis regionibus exstruenda. Princeps legationis fuit è præcipua nobilitate vir, Consalius Sofa. Huic inter nauigandū pestilentia absumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate sufficitur. Magna interim apud Æthiopas erat expectatio nouæ religionis. & cum cæteri ferme summi atque infimi Christianorum aduentum valde expetebant: tū vero auidissime Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolæ nominant. Is, vt primum naues ad litus applicitas audiuit; ingenti stipatus frequentia, magnoque cymbalorum ac tubarum strepitu, descenditibus nostris obuiam prodiit, vix præ gaudio sui compos. Et quoniam exacta iâ ætate erat, ne oblatam sibi diuinitus occasionem frustra elabi sineret, baptizari se statim voluit, vna cum altero è filiis paruulo, quippe qui per ætatem sibi consulere nondum posset: alterum iam adultum, quamquam eodem studio vehementer incensum, & obsecrantem etiam atque etiam, ne se cælestis illius beneficii expertem vellet; honoris tamen & obseruantia causa, Regi, Regisque liberis in tantò mysterio anteuertere nō est passus. Temporario igitur templo è frōdibus ac ramalibus raptim excitato, aræ tres Christiano more adornātur. ac sacris rite perfectis, primus ex omni memoria baptismus ille in iis terris incredibili omnium lætitia celebratus est anno post Christum natum millesimo, quadringentesimo nonagesimo primo. Patrem nouo nomine Emmanuelem; filium vocari Antonium placuit. Nec modo vultu ac veneratione conceptam religionē ac fidem præ se tulit senex: sed etiam aduocata concione ipsemet è superiore loco in simulacra, & nefarios ritus, quibus ad eam diem dediti fuerāt, adeo acerbe inuectus, & præteriti temporis errata & flagitia tam grauiter ac dolenter est detestatus, vt animo plane immutatum, ac Deo plenū haud dubie cerneret. iis rebus cognitis, maiorem in modum lætatus est Congi Rex: perque eam gratulationem ad patrui ditionem ac fines munifice adiecit agri quod leucas in longum triginta, in latum decem pate-ret. Quo tātò de se Regis iudicio magis magisque animatus Emmanuel,

ad superiora Christiani animi documenta non minus præclarum adiun- D
xit aliud. siquidem graui edicto conquisita vndique idola, quamquam
multis id ægre ferentibus, & in cumulū congesta, publice concremauit.
Præterea, Christi sacerdotes, quandiu ibi subistere, tanquam è cælo de-
lapsos, omni officio prosequi, & caritate complecti: de fidei mysteriis,
deque variis virtutum generibus assidue percunctari: Deum vero sup-
pliciter obsecrare, vt, quando multo maximam vitæ partem in cacodæ-
monis famularu posuisset miser, quantulumcunque supererat temporis,
totum, id in Christi Domini cultu, & in verâ pietate cōsumere sibi lice-
ret. Iam, rei diuinæ quanto cum silentio, vel tremore potius interesset,
ex eo patuit, quod iuueniliter interea strepitum ciētes ad ianuam tem-
pli honorarios ephæbos principum filios, illico maestari imperauit: in-
dignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium, in quo pro salute
hominum Deus ipse immolatur, ab hominibus negligi. Itaque dubio
procul adolescentes, leuis, & quotidianæ apud nos (quod pudeat) noxæ
pœnas capite ipso luissent; ni ætatē ac genus miserati, & diuinæ in super E
clementiæ memores Lusitani vehemētius obstitissent. Iamque ab Con-
gi Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum ultra differret:
Regem in vrbe, cui Ambasse nomen, patrui baptismo & conuersione
lætissimum, festos agitare dies: nihilque illi esse longius, quam vt elutis
toto animo sordibus, ad filiorū Dei cœtum vna cum cæteris aggregetur.
Hoc nuntio accepto, morē nihil interponendum est visum. nauibus mo-
dico relicto præsidio, Sola comitesque sese in viam dedere. Quibus, in
digressu, præter cæteram benignitatem, ducentos etiam stipatores Em-
manuel tribuit: itemque ad onera subeunda, vim hominum ingentem,
quis potissimum sacram suppellestem baiularet, admirabili quadam
alacritate certantium. Vbi ad medium ferme iter ventum est; præfectus
regius vnus, ac postmodū alter, officij causa nostris occurrit. Ad urbem
vero appropinquantibus oppidani tripartito agminē obuiam prodire
de more gentis armati, Lusitaniæ laudes, & præclara in se beneficia car-
mine concinentes: ita structis ordinibus, & eiusmodi gradu, ac sympho- F
niæ genere, vt supplicantium apud nos pompæ speciem quandam exhi-
berent. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur: ac subinde vni-
uersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant.
Hi nostros ingenti gaudio in medium acceptos, eodē ordine ad regiam
vsque perducunt, tanto populi concursu, ac turba ita conferta, vt nostris
aditus ad regem vix atque egre patuerit. is, in edito suggestu, vt ex omni
parte conspici posset, eburnæ sellæ insidebat mitratus infula è palmæ
foliis opere subtili, & elegātī perfectæ: à capite ad pubem nudus; cætera
ad pedes vsque, vestis bombycina contegebat; læuum brachium armilla
ex orichalco adornabat; equina cauda pendeat ex humero. id solis regi
bus datum. Denique introductus legatus, quàm honorificentissime ex-
cipitur. salutatione peracta, expositisque sui regis mandatis, illico per sa-
cerdotes adstantes, dona, vestem pretiosam, tabulas pictas, aurea vasa &
argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in conspectu populi
totius,

A totius, petente id ipsum rege, proferri iubet: tum rex perattente singula contemplari: quem quæque in vsum, quidve significant, curiosius quærere. In iis præfulgidum erat Crucis vexillum, quod solenni precatōe consecratum Innocentius VIII. Pontifex maximus Lusitano regi ex vrbe Roma transmiserat. Eo explicando confestim rex & concio totæ venerabunda procubuit: namque inter illam sacrorum expositionē Æthiopes adeo intentis oculis gestus motusque sacerdotum obseruabant; vt eodem pane quo Lusitani momento capita submitterent, iungerent palmas, genua flecterēt. Ab eo spectaculo nostri in hospitia benigne diuisi. tum de regis & reginæ baptisinate sedulo agi cæptum. Id quo maiore apparatu, ac cæremonia fieret, templum Christiano more prius ædificari placuit. opus erat sane difficile tum alias ob causas, tum quod lapides & cæmenta longe admodum petenda forent. sed tantus fuit ardor, vt breui comportatis vndique necessariis, vrgente atque instante rege, multis structoribus agi res cæpta sit. Cruci dicanda erat ædes: quare primus lapis est positus V. Nonas Maias: quo die Ecclesia salutaris ligni inuentionem anniuersaria gratulatione concelebrat. Dum hæc maxime fiunt, ecce tibi à regni sinibus trepidi nuntij; vastari agros, recta inflādari, hominum ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Æthiopia est ingens, ad instar pelagi, prorsus vt leucas centum in longitudinem patere dicatur: ex quo tres nobilissimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius ortum tanto studio frustra peruestigauit antiquitas) in mare internū, Cuama, & is, de quo supra dixi, Zaires in externum effluunt. in eo lacu aliquot visuntur insulæ; & ex iis quædam tantæ magnitudinis atque frequentiæ, vt triginta hominum millia in bellum cogant. Sed præcipua celebritate populi Mundequeti sunt, qui per eos forte dies ad arma consternati ab Congi rege defecerant, magnaue manu incursionēs in regni extrema faciebāt. Aduersus id malum, quoniā & celeritate, & ipsiusmet regis præsentia opus erat; nequid sibi interim aduersi eueniret, occupat rex baptismi sacramento æternæ saluti consulere. Nec regina rem longius distulit. atque ad indicandum in Lusitaniæ reges grati animi obsequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ sibi nomen desumpsit. Ingens Æthiopum multitudo ad spectaculum vndique affluxerat. Ex iis, proceres aliquot, regis exemplo & prædicatorum adhortationibus incitati, se per idem tempus ad Christum adiungere. nam è duobus regis filiis alter ad omnem virtutem, ac pietatē propensus, natu maior, ad regni fines tutandos festine præcesserat: iunior alter, Pansus Aquitimus nomine, nimirū vt esset qui pios postmodū exerceret, à nefaria superstitione, & auertis moribus nullo pacto abduci se passus est. Sub hæc, raptim coactō exercitu rex, admittis Lusitanis aliquot, in hostes tēdit. Abeūti, Sosa Crucis vexillū de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationē alacer: signi eius beneficio (tantū fiducia ne deesset) hostibus vtique superiōrē futurū. Nec vana fuere promissā: prælata Cruce fufis fugatisque rebellibus, paulo post victor Ioannes in patriā rediit. Ouantē natu maior filius est secutus: qui cum Christianæ doctrinæ diligentem in primis operam dedisset,

perducto iam ad fastigium templo, summa populi celebritate baptismo D
 lustratus est, Alphonsumque appellari se voluit; quo nomine Ioannis
 Lusitanæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiā deesset,
 baptizati cum eodem insignes viri permulti. Inde profectus in Ifundos,
 quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apostolico
 apud eos munere ipsemet fungi capit; ac veritatis lucem admirabili
 studio promiscue omnibus impertire. Quo tanto Christianæ rei incre-
 mento admodum lætus in Lusitaniam reuertit. Sola, relictis in Congo
 sacerdotibus ad cæpta promouenda. Verum ij partim insolitis calori-
 bus, & cæli gravitate consumpti; partim etiam (quæ vicissitudo est re-
 rum) ab incolis aspera atque acerba multa, absente præsertim Alphôso,
 perpeffi sunt. Etenim quamdiu de ecclesiasticis cæremoniis, & de my-
 steriis rectæ in Deum fidei est actum, ea tametsi hominis captum infinitis
 partibus superant; tamen quia ob id ipsum Deo digna, & rationi
 consentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab ethnicis. Ast ubi de E
 iustitia, temperantia, submissione serio præcipi est captum, & Chris-
 tianæ disciplinæ institutis, abiicienda auguria, male parata reddenda, con-
 donanda iniuriæ, aspernanda libidines, frangenda cupiditates erant;
 enimvero tum quasi ventilabro ad tritutam adhibito, boni viri illico
 secerni ab improbis; alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu per-
 territi, æquitate delectari; sectari pacem; voluptates repudiare; duces &
 rectores animorum suorum honore & benevolentia prosequi. alteri de-
 nuo dæmonum laqueis irretiti, ad ritus nefarios, atque ad avaritiam, ac
 superbiam, & pristinas turpitudines miserandum in modum reuolui,
 odisse lucem, magistros auersari, & à piorum consuetudine longe refu-
 gere. Nec vulgo tantum serpebat vitium: notissimus ac ditissimus quis-
 que arduum ac difficile virtutis iter eo magis horrebat, quo maiora sibi
 malorum irritamenta, & deliciarum illecebrę suppetebant. Rex demum
 ipse, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi præ se tulisset, ubi F
 à lactis dulcedine ad solidos cibos traduci est captus, desiderio pristinae
 vitæ paulatim adeo elanguit, vix vt in eo roboris Christiani quicquam
 agnosceres. Occursabāt scilicet eius animo pristina oblectamenta, ludi,
 compotationes, quæque ebrietatem sequuntur: offerebant sese identi-
 demi auspicia, & sortes, quibus ad amentiam omnis ferme barbaria de-
 dita est; titillabat sensum, effundendæ iracundiæ, & doloris puniendi sua-
 uitas. quibus quasi machinis, vrgente præsertim dæmone, sensim de sta-
 tu suo deiecta mens ita obduruit, vt cum internas religionis & officij
 recordationes obstinate repudiaret; tum salutaria sacerdotū hortamenta
 ac monita, non modo ad animum, sed iam ne ad aures quidem admitte-
 ret. Accedebat, ad res profligandas; acerrimum dæmonis telum, mulie-
 bris coniuratio. Quippe, vt cæteræ ferme gentes, ita etiā Æthiopes, præ-
 ter eam, quam iustæ vxoris habent loco, singuli pellices alere consueue-
 rant plures paucioresve pro opibus. Eæ cum ex inuectis nuper sanctio-
 nibus pelli, aut alegari se à viris quotidie cernerēt, vt est impotens ira-
 cundiæ sexus, damnum & ignominiam non tulere: cœtibus habitis
 con

A consensu per se perque communes amicos cum rege vehementer agere insistant; aduentitias religiones, durumque & horridum vitæ genus abiciant; præsentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur: neu incertam spem futuræ felicitatis, tanto pretio, tantaque commodorū & voluptatum iactura sibi emendā existimet. Hæc & alia eiusmodi blādimenta cū neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti, ac præsertim Regis filius Panlus Aquitimus adiuuaret; breui maximum in discrimen adducta Christiana tota res est. Obstabant sceleratis conatibus fideles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præsidio & causa longe superiores. Egregium vero se pietatis vindicem & assertorem præbebat Alphonsus: patrisque miseratus insaniam; dictis factisque neophytos in fide atque in officio continebat. Ad eum tollendum obicē, procures aliquot Pansum incensum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere; Alphonsum absentem variis criminationibus patri suspectiorem indies reddere instituunt. degenerasse illum plane in externos mores; nihil iam patriæ vel auitæ consuetudinis pati: Regem vero ipsum ita vel contemneret, vel odisset; vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Christianis nuper acceperit; amnes exsiccet, vitiet fruges, atque adeo regias pellices vltro ad se ipse pelliciat. Eiusmodi calumniis atque portentis cum iuuenis innoxij famam ex composito quotidie lacerarent; zelotypum senem, & in affecto iam corpore animi quoque viribus defectum, facile perpulere, vt Alphonsum omni dignitate, honoribus, vestigalibus per summam iniuriam exueret. iaculisque porro in solitudine & squalore circumuentus & proditus Dei seruus; ni diuino instinctu coorti quidam ex optimatibus, regem aperte increpuissent, quod hæredem regni destinatum, stirpis maximum, eximia virtute ac pietate filium indicta causa damnasset. Repuraret secum illius in ardentis hostibus præclara facinoræ; in tuenda popularium concordia studium; in ipso Rege colendo pietatem & fidem. dein videret, num tantæ indoli, tantisque laudibus consentanea essent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta; nimium patulis auribus in animum demississet. Quin per idoneos viros in filij vitam & actiones inquireret: ac perspecta demū & cognita veritate, quod equum videretur, & in reū, & in accusatores, pro merito cuiusque statueret. Hisce monitis quasi è veterno excitatus Rex, ac seipsum leuitatis incusans, per summam dissimulationem quæ sitis iis, quæ Alphonso obiecta erant; cū prorsus vana & commentitia comperisset; maxima bonorum gratulatione infontem filium in pristinum dignitatis & honoris ac gratiæ locū exemplo restituit; consceleratos calumniatores, ne quid tale postea quisquā auderet, perpetua notatos infamia securi percussit. Cuius tantitæ tamq; insperati beneficij magnitudinem Deo acceptā referens, vt debebat Alphonsus, multo etiam ardentius, ac liberius ad Christianā fidē tuendam atque amplificandā incubuit. ac præter ceteras artes exterminandis gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palā capite sanxit, ne quis inanum Deorum effigiem vllam vel priuatim, vel publice coleret haberet. Quo edicto in rabiem efferati aduersarij, frequentes in re-

giam coeunt; ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Regem in eam sententiam adducunt, vt, nisi reuocetur illico edictum, ingentem seditionem adesse non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuo per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiā quid agat, quo progrediatur; neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, se suosque omnes in apertum capitis ac fortunarum discrimen obiciat. Cum ille nihilominus in incepto perstaret, Deūque multo magis quam homines metuendos duceret; ira percitus Rex iubet Alphonsum ad se quamprimum venire. At ille, cum nascentis eius Ecclesiæ salutem in suo capite verti probe intelligeret; pericula belli excusando, variasque neſtendo moras, tandiu rem distulit, quoad letali morbo implicitus; parens, cum ægrum spiritum per multas curationes in dies aliquot extraxisset; tandem superante medicamenta vi morbi, demortuus est. Interce Panſus, & sua ipſe cupiditate, & improborum ſuaſu, non dubia ſpe regnandi concepta, ſolicitare promiſſis Æthiopus; blande ſingulos appellare; viuendi licentiam & libertatem ostendere; denique ad excludendum aperta vi fratrem arma & copias cōparare. Quibus de rebus, & de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiſmodi conſiliis abhorrebat, certior factus Alphonſus, quam maximis itineribus quam occultiſſime noctu Ambaſſem urbem ingreditur: atque vt primum diluxit, populū magna rerum nouarum expectatione ſuſpenſum ad concionem vocat. Ibi orſus à primo Luſitanorum in eas regiones aduentu; commemoratiſque eorum in ſe, parentemque ac totam nationem promeritis; quod tales viros, tamque ſalutarem ſibi traditam ab iis doctrinam grato pioque animo coleret, foueretque; iccirco ſe à fratre ſectatoribuſque ipſius toties inſidiis appetitum, & per falſas criminationes fama, fortunique ſpoliatum fuiſſe conqueſtus eſt. Panſum, viuo & ſpirante etiam tum patre, alie nam hæreditatem ſpe & cupiditate impia deuoraſſe: eodem vita ſuncto, iuſtum hæredem, quando per fas nequeat, per vim ac neſas à patrimonio arcere: ſi quid apud eos gentium ius, ſi quid vetuſtus regni mos, ſi quid etiam æternæ ſalutis ratio valeat; ne ſe maiorem natu, Regem legitime designatum, pacis ac beatitudinis omnium cupidiſſimum; iuniori fratri conſiliis impiorum deprauato poſthabendum exiſtiment: Caueant vero etiam atque etiam, ne à veritatis oblata ſibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Panſi minas, parataſque ab eodem copias pertimeſcant: Deum immortalem, cuius in eo negotio agatur cauſa, pro ſua ſumma iuſtitia & bonitate, recte ſentientibus affuturum. Hæc, & alia ad tempus accommodata, cum ingenti ſpiritu peroraſſet; tantus repente motus animorum eſt factus, vt incredibili conſenſu Alphonſum protinus Regem æqui pariter & iniqui conſalutauerint. Quibus rebus conſeſtim ad Panſum in ſuburbana caſtra perlatis; vt quam minimum ſpatij Alphonſo ad comparandum relinqueret, cum iis copiis, quas habebat, duplici inſtructa acie continuo inſeſtus ad urbem aduolat. Neque perterritus ea re Alphonſus; tum armatos, quos circa ſe habebat, pauciores quam credi poſſit (non plus ſex & triginta

A triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodum religiose testatur; tum cæterâ imbellem turbam, quæ ad regiam percussa metu confluxerat; bono ac præsentî animo iubet esse. Deum verum, quem spiritus falsis diis venerari instituerint, pro ipsis haud dubie pugnaturum. Nec vana cecinit, ubi ad teli iactum est ventum, Christiani armati, inermesque sublato pariter clamore, IESVM Deum, & Sanctum Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictum: ad eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cum aliquandiu ætonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cumque eandem trepidatione pauremque subsidiis intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisque illico signis, effusa omnes fuga saltus auos & nemora petiere. Hanc tam incredibilem victoriam, ac plane diuinam, alia non minus admiranda subsequuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuiuspiam feræ paratus à venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cum se Pansus per imprudentiam induisset; corpore toto grauiter confauciato sic hæsit, vt explicare

B se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie, & voluntaria cæcitate miser animam efflauit. Longe melius & salutis, & existimationi suæ consuluit is, qui Pansi ductabat exercitum. siquidem è fuga retractus, cum sibi necem instare minime ambigeret; misit qui Regi demisse nuntiaret; non deprecari se mortem, quam suæ temeritati debitam præclare nosset; id vero omnibus votis expetere, obtestarique, ne se absque fidei Christianæ mysteriis ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie augustiores; ipsius, quam Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos, clarissima circumfusus luce, vultu acerrimo præliantes: eo nimirum viso Pansi milites ingenti horrore perfoscos, extemplo se in fugam dedisse. itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris, vel in cælo colendus adorandusque sit. Neque aspernatus

C est respicientem Alphonso: quin potius clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolumitatem ea lege concessit; vti purgando in posterum verrendoque Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & in mystici lauacri usum, puros latrices religiose conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione adita, & barbaris quotquot postea semet Euangelio opponere sunt ausi, perpetuo felicitatis tenore superatis, Alphonso quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnavit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutem ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum usque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congum perlata sunt; eadem Regulus quoque Beniensem, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetiit, Lusitanicæ magis amicitia ac præsidij spe, vt euentus docuit, ad opes imperium

imperiumque firmandum; quàm quo de suscipienda Christiana religio- D
ne serio cogitaret. Quocirca sacerdotes ad eum summa Ioân's voluntate
perfecti, & ab auitis erroribus, ritibusque sacrilegis perditū hominem
diu multumque reuocare conati, cum nihil omnino proficerent, Ioannis
demum accitu in Lusitaniam irriti rediere. Lætioribus initiis, exitu etiā
tristiore fuit alia per eosdem ferme dies Lusitanorum expeditio. In iis
amnis, qui Æthiopiam occidentalem interfluunt, in primis nobiles
duo censentur, Gambea, & Zanaga, cuius paulo ante meminimus. Sta-
chirim Daratumque prisci dixere. Intra duo hæc flumina quicquid spa-
tij longo procurfu in Arsinarium vsque promontorium desinit, populi
tenēt ij, quos vulgus lalophos appellat. Horum Rex, nomine Bemoinus,
contracta cum Lusitanis amicitia, & crebris à Ioanne muneribus, nun-
tiisque ad stipendia Christi sollicitatus, cum nihil tale agitaret animo;
Lusitani tamen Regis optima studia & spem variis promissis ac frustra-
tionibus eludebat: idemque Christianos aduenas in primis amicè libe-
raliterque tractabat; quod eorum commerciis ac societate suas opes non E
mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequere-
tur, nullis vnquam rationibus adduci potuit, id ipsum vt ultro exopta-
ret, denique malo miserisque coactus est. Siquidem regno pulsus pro-
pinquorum in sidiis, cum illud frustra sæpe recuperare tentasset, victus
aliquoribus fugatusque, ad extremum in Lusitaniam exsul cū paucis per-
fugit ad expertæ virtutis & beneficentiæ Regem; ab eoque supplex infi-
mis precibus auxilium petiit. atque id quo facilius impetraret; baptizari
cum suis (ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Re-
gis nomine dici se voluit. Celebratum est mysterium tertio Nonas No-
uembri, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo no-
nagesimo primo, mira Pontificum & procerum gratulatione, & frequen-
tiæ exhibitique per eos dies publicè ludi, conuiuia, venationes, & specta-
cula equestria: in quibus lalophi desultoria arte, & agitando pericia, ita se
admirabiles præbuere; vti Numidis ipsis (quorum in celeritate motuque
corporis præcipua laus est) agilitatis palmam omnium iudicio consen- F
suque eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel
robore, vt equi incitatissimi ephippiis nulla omnino cursus intermissio-
ne tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repente inside-
rent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam
momento desilirent, resiliirentque. sub ea Rex neophytus Romano Pon-
tifici per supplices literas rite obedientiam detulit: idemque in Lusita-
niæ Regis ditionem iure beneficiario ac voluntaria deditione concessit.
ac se, modo amissa reciperet, Lusitanis ad interiores Libyæ Reges, &
pretiosa metalla ducem fore professus est. Iamque exulis & nota pro-
bitas, & afflicta fortuna, Lusitanum Regem & regni principes ad mise-
ricordiam allegerat. quare idoneo subsidio adiuvandum hospitem ra-
tus Ioannes, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriam di-
uitiasque proponebantur; viginti validas naues deduci, & omnibus re-
bus ornari quam primum imperat. In eam classem, præter nautas &
propugna

A propugnatores, Euangelici quoque præcones impositi, Aluaro Dominicano præfecto, eximie virtutis ac sapientiæ viro, quo Rex ipse ad sacras confessiones vti cōsueuerat. additi præterea non modo, vt in superiorem classem, fabri; sed etiam, ne materiæ inopia laborandum foret, cæmenta cum reliquo ædificationis instrumento. iam enim Ialophi consensu Lusitanus arcem ædemque sacrā in Zanagæ ripis, opportuno ad merces exponendas, imponendaque loco, excitare decreuerat. Verū tantus hic apparatus, ac spes non sine causa conceptæ, paulo post in irritum cecidere. Siquidem delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato (cuius etiam num exstant vestigia) Petrus Vascus, cognomēto Bisacutus, qui classi cum imperio præerat, sine metu versantem in prætoria naui Regem Ialophum pugione confodit; vel fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel pertæius cæli solique: quod ibi paucis diebus complures Lusitani perierant. Regis morte cum à barbaris, tum à nostris valde tumultuatū: ac, ne quod grauius acciperetur incommodum, naues non paruo Ioannis dolore in

B Lusitaniam reductæ. Ita, maximi compendij rem, quæ & plurimos homines Christo conciliatura, & Lusitanis ad interiora commercia, & inclytas Libyæ aurifodinas aditum præbitura videbatur, vnus hominis iracundia momēto corripit. Veruntamen eius classis fama, bellicusque apparatus, & profugi Regis causa benigne suscepta, non parum ad Lusitanici nominis dignitatem & commendationem in iis regionibus profuere. quocirca & Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesque haberi cæpta: & à multis dynastis ad Ioannem oratores cum muneribus missi, fœderis & amicitie causa. Itemque ipse litteras & nuntios destinauit cum ad alios prænobiles Affricæ principes, tum vero ad reges Tugubutu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentiū, quas vulgo Moses appellant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac præsertim in nominum impositione, quæ ferme à sanctis Apostolis mutuantur. Nam ad Christianorum Æthiopū sub Ægypto, seu Abassinorum Regem, qui Pretejannes dicitur, tenui fama & auditione duntaxat iam sibi notū, propter

C pestilētes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines interiacentes, cū id vel maxime cuperet, ex ea parte adspirare non potuit. Cæterum hisce tam lætis rerum exordiis breui tota pæne Europa vulgatis, Lusitanum nomen magna vbique in admiratione esse, celebrari omnium linguis: nauigandi scientia & gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginensibus anteferri. cuius laudis æmulatione incensus Christophorus Columbus Ligur, ingentis animi vir, & rei nauticæ in primis peritus; ex astronomica disciplina, & nonnullis veterum monumentis, eodem fere tempore statuit, trans noti orbis terminos magna terrarū spatia etiam in occidentem patere: dein, experiundi & cognoscēdi studio, quoddam sine magno apparatu ea res tentari non posset; Lusitano ante omnes Regi eam expeditionē suasit; suamque in id operā & industriā enixe detulit. A quo reiectus tamquam inania & fabulosa afferret, ad finitimū Castellā Regem Fernandum eodē consilio sese contulit. Ibi cum nihilo magis audiretur; inuieta quadam animi pertinacia, totum ferme septennium, vorando

repulfas,urgendo, instandoque per se, & per amicos; tandem aliquando D
peruicit; vt in eam inquisitionem tria sibi regio sumptu adornata nauig-
gia ad Hispalim oræ Bætica præberentur. Cum iis in Atlanticum Ocea-
num egressus, Canarias primum insulas petiit. Inde continua dierum
aliquot velificatione in occasum prouectus; insulas apperuit nouas, quas
ab re, quod primæ occurrissent, Principes nominauit; & exposito milite
naclus aurifodinas, loco idoneo castra cōmuniit: relictoque ibi præsidio,
incolas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumenta secum
in Hispaniam reuexit. Ea res, quo minus erat in spe, eō maiorem Fernan-
do Regi, & aulæ vniuersæ attulit voluptatem. Ioannes contra, dolorem
haud modicum ex eo percepit: vel quod efflorescenti tum maxime ad
maritimæ rei gloriam nomini Lusitano, partum ab aliis in eodem genere
decus officeret; vel quod relicto sibi à maioribus inclyto navigationis iu-
te spoliari, & vasti Oceani possessione pelli quodammodo videretur. Er-
go ad exigendos è Principibus insulis Bæticos, easque in Lusitanam di-
tionem afferendas, de procerum sententia, classem instruere quampri- E
mū aggressus est. ea re cognita Fernandus mirari magnopere, cur ab Re-
ge socio & amico, ignoti maris inuestigatione, præsertim quam oblatam
ille reiecerit, arceatur. cumque super ea re nuntij, & iuris interpretes vl-
tro citroque frustra cum litteris commeassent, postremo Fernādus ad re-
uocanduū ab ea mente Ioannem legatos viros primarios misit duos; &
qua erat solertia, si minus ab incæpto abducere illum possent, certe per
varias causas rem cōsulto iussit extrahere, dum Columbus, qui in eadem
+ loca maiore cū apparatu renauigauerat, de concepta spe auri, argentine
& opum aliarum, certiora & exploratiora perferret. Non fefellit Ioānem
astus: & dum legati sedulo tempus terūt (vt erat egregie factus) legatio-
nem eā neque caput, neque pedes habere dixit: cauillatus oratores ipsos;
quorū alter è crure claudicaret; alter, ab insito fastu leuior & elatior ha-
beretur. Interea Fernandus magno suo compendio fœdus cum Carolo
Galliæ Rege pepigerat: secundisque eius rebus cōmotus Ioannes, omisso
belli consilio, non recusauit quominus disceptatore totius controuersie F
vterentur Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is,
cognita regū causa; ne quādo lis ad arma deduceretur; vltra Hesperidum
insulas ad trecetēsimam fere leucam & quadragesimam ducto à Septen-
trionibus ad Australem polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo
bifariam secuit. Quæ pars vergebat in orientem, hanc Ioannes, facta sibi
ob iuris antiquitatem optione, desumpsit: occidua Fernando relicta. Ex
eo tempore in peruestigandis ignotis regionibus ab Lusitano, & Castel-
lano mira vtrunque virtute certatum est. & Fernandi Carolique Cæsaris
auspiciis, idem Columbus, alique deinceps immortalitate dignissimi vi-
ri, ad occasum meridiæque immania terrarū spacia, cum incredibili pro-
uentu auri & argenti, subinde patefecere: quo maxime subsidio Castella
postmodū tantos tāque assidus terra mariq; sumptus prope infinita pec-
uniarum erogatione sustinuit. At ex Lusitana parte, superiorum ducum
laudem non adæquasse, modo, verumetiam superasse visus, è Ioannis
familia

A familiaribus egregia fortitudine & cōstantia vir, Barptolemaeus Diazus. huic, non modo cum ventis & mari, sed etiam cum focis naualibus diu luctandū fuit, nauigationis longissimæ tædio fessis, & reuersionem quotidianō conuitio efflagitantibus. quorum ille cum ferocia, & expostulationes prudentia ac lenitate sedasset, Cani columnas longo intervallo transgressus, insanum terræ proiectum denique patefecit: qui ab interiore Æthiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcētas in meridiem excurrit. neque tam portentosa magnitudine, teterrimisque insuper tempestatibus deterritus est, quominus promontorium flecteret; ac totum terrarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc tam felici ausu peruētum ad insulam, quam sanctæ Crucis à Columna ibidem posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecētas & quinquaginta. tum, deficiente iam commeatu; sexdecim fere mensibus nauigādo consumptis, in Lusitaniam reditum est. cumque in explicando apud Regem itineris totius progressu Diazus ad descriptionem ingentis illius promontorij deuenisset (frontē Africæ nonnulli dixere) id quæ ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates, procellosum caput iure appellandū affirmaret; quinimo, Bonæ spei caput esto; inquit Rex (quod illi deinde nomen stabile firmumque permāsit) quippe cum tanta ab occasu distantia, ac tā enormi in Austrū procursu, ad optatas Orientis opes, & Asiatica emporia Lusitanis digitum pæne videretur intendere. Sed quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mētī, quod Africi maxime & Asiatici littoris nauigatione constat; locus postulare videtur, vt de vtroque littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipone præter Gaditanum fretum in meridiem nauigantibus, ad læuam est Mauritania. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Ichthyophagos populos (ea regio Guinea est) trans Cancrī tropicum, ad vsque Pagelungos Æquatori subiectos, & Agesymbam, qui antiquis notī orbis est terminus. hosce vno omnes C vocabulo Hesperios Æthiopus, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ partem tenent, prisca cognominarunt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans Æquatorem, & Capricornum excursu, ora vastam in prominētiam cuneatur. id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promontorium est. hinc rursus in Septentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populos Obios, & Cafres, & Madagascarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur littus ad nota iam antiquis promontoria Prasum, & Aromata: quorum alterum hodie Mosambicum; alterum à Prasō quingētis leucis & quinquaginta disiūctum, Guardafu vulgus appellat. is Africi littoris extremus in Orientem est limes. inde præter duos inclytos sinus, Arabicum, & Persicum, quibus in modum peninsulæ felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ Indo, & Gange duobus clarissimis inclusa fluminibus, India nominatur. In hac montes à Caucaſo ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolæ vocant, leucas circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circumfuso Oceano ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in

Occidentem obuersa, prænobiles vrbes continet, Calcutum Malabari-
 ci regni caput, emporiumque nuper omnium frequētissimum; itemque
 Cocinum, Cananorem, Goam, aliasque complures: altera in ortum spe-
 ctans, à Comorino tractu per Bégala fines, qua Ganges in Oceanum in-
 fluit, perque Pegusia, & eius tractus alia ditissima regna (quā terrā Ophir,
 ac Tharsis quidam haud sane absurdus coniecturis existimant) desinit in
 Auream Chersonesum: qua in regione prænobile emporiū Malaca visi-
 tur hodie. A Cori promontorio, ad Siculi freti similitudinem, exiguo ad-
 modum spatio auulsa cernitur insula Ceilanū: quam grauis auctor Ioan-
 nes Barrius Lusitanus multis rationibus Taprobanam olim fuisse cōten-
 dit. ab ea obliquus in Auream Chersonesum, & Chersoneso vicinam in-
 gentem insulam Somatram cursus est: quam geographorum vulgus Ta-
 probanam putat. à Somatra porro ad nobilissimas insulas plurimasque,
 Iauas maiorem & minorem, Borneum, Bandam, & Molucas, & Le-
 quios, & Iaponios tenditur. itemque ad continentem oram Camboiæ,
 Ciampæ, Caucincinæ, ac Sinarum. vltra, Lusitanis incomperta navigatio E
 est. Harum autē regionum pleræque, longe alio atque Africa terra situ ac
 feracitate, plurimis riguis, & sole cæterisque syderibus mire fauētibus, in
 omnes mortaliū vsus deliciasque pro sua quæque natura varias fruges,
 metalla, odoramēta, plantas, lapillos, medicamina prope ad certamen ef-
 fundunt. quæ paulo ante hanc memoriā, certis emporiis admodum vili
 coëpta, Mahometani ferme, Iudæi ve institores, vel sinu Persico in Com-
 magenem, & Syriam, vel Arabyco ad urbem Heroum Suezium, atque in-
 de camelis Alexandriam conuehebant; Ægyptio Sultano, qui tum iis re-
 gionibus imperabat, pluribus locis persoluto portorio: quæ res Mēphi-
 ticum ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augebat. Hæc adeo
 quæstuosam negotiationem Ioannes, ducum suorum peritia & felicitate
 inuitatus, omni spe sibi enitendum existimauit; vt, si qua posset conti-
 nuato per Oceanum cursu, ab Ægypto, Syriaque in Lusitaniam auerte-
 ret; non solum vt, ingenti Lusitanicæ rei incremento, Christiani nominis
 hostiū vectigalia quam maximis efficeret detrimētis; sed multo etiā ma-
 gis, vt eadem opera pluribus locis Apostolicam disciplinam vel vetustate
 iam absoletam renouaret, vel ad id tēpus incognitam, Deo adiuuante, per
 administratos idoneos institueret. cōstanti quippe didicerat fama, nō pau-
 cos in Oriente superesse populos, partim qui simulacra ex vetere gētium
 errore adorarent; partim etiam, qui acceptum à Christi nuntiis Euange-
 lium, & sanctissima bene viuendi instituta, sed tempore procedēte mul-
 tis deformata vitiis, vtcunque retinerent. In iis, Æthiopum orientalium,
 seu Abassinorum, cuius modo meminimus, Regē, Christi cultorem qui-
 dem illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate disunctū, cum
 Ecclesia Catholica in gratiam reducere vehemēter optabat: simul etiam
 ratus, quodd lōge lateque imperaret, fore vt eiusdē opibus auxilioque adi-
 tus sibi ad Regū Indorū amicitia, & expetita commercia patefieret. Hoc
 ille consilio certos homines per mare nostrum ad explorandas Indicas,
 & Æthiopicas res destinauit. qui, ob sermonis inscitiam, rei difficultate

A rate deterriti, cū Hierosolymis infecto negotio rediissent; duos denique Arabicæ linguæ bene peritos, Petrum Couillanium, & Alphonsum Paiuam eiusdem rei causa dimisit, cum eiusmodi mandatis ac litteris, vt alter alterius prouinciam, si res ita ferret, posset accipere. ij, Alexandriam delatī, Memphim inde mercatorum habitu petiere. atque ex eo loco per sermonis Arabicis symbola cum se Mahometicis viatorū turmis facile miscuissent; ad Arabici littoris urbem Elanam, hodie Torum, trāsitu Hebræi quondam populi insignem, ac denique Adenum (id oppidum sub ipsas Arabici maris fauces est munitissimum, Maddenæ gens olim dicta) incolumes peruenere. Ibi, cum ad læuam esset India, ad dexteram Aethiopia; sic inter se munera partiuntur, vt alter Abassinum adeat Regem; alter Indica perlustrat emporia; ac rebus demū peractis, Memphim rursus ambo conueniant. hæc inter eos neutro discrepante condita. verum à digressu lōge dispar fuit vtriusque exitus. Paiua in Abassinos profectus, ante quam regiam attingeret, incertum quo genere leti defunctus est. at Couillanius B felici nauigatione ad Indos delatus, totam illius commercij rationē probe compertam in commētarios retulit; ipsa vero Indica emporia, Goam, Calecutum, Cocinū, & cætera suis quæque locis in hydrographica membrana ex fide adnotauit, quam à Ioanne Rege in id ipsum acceperat. inde, cū per Arabicum Oceanum in Africam traiecisset; ab Aromata ad Præsum promontorium, & Rapti hodie Sengi fluminis ostia, & Melindem, & Quiloam (cui Raptæ olim nomen) & Sofalam littoribus peragrat, partim ex consentiente nautarum testimonio, partim ex incolarum capillatura & colore, Hesperiorum Aethiopum haud absimili, in eam sententiā est adductus, vt oram ad Bonæ spei promōtorium pertinere & circumnauigari posse procul dubio crederet. quibus rebus mirum in modum alacer. & reuicendi socij cupidissimus, cum ad præfinitū tempus Memphim se contulisset; repente ab amicis sit certior, Paiuā ipso profectionis initio diem obiisse. percussus tam inopinato nūtio Couillanius, licet in patriam redire vehementer optaret; tamen, quod præclare meminerat quāto Ioānes rerum Aethiopicarum studio teneretur, suas vel rationes, vel desiderium regiæ voluntati posthabere constituit. in præsentia ad eum de Paiuæ obitu, deque sua peregrinatione perscribit: se India explorata, littus etiā Aethiopicum ad Sofalam vsque, aurifodinis prænobilem terram cum cura lustrasse; nec sibi esse dubium, quin ad Bonæ spei promontorium ora continens protendatur. id adeo, tum ex fama sermoneque hominum; tum è cosmographica, & nautica ratione constare. sibi esse in animo, quandoquidē Paiuam in ipso rerum aditu mors oppresserit, eius vice in Aethiopiam reuerti, vti, Deo bene iuuante, inita cum Abassino societate, cognitoque illius imperio & institutis, cūcta postmodum certa ipsemet in Lusitaniam referat. interea ne desisteret Ioannes cæpta, fidenter, ac strenue prosequi. nauarchos circumuectos iam extremum illud Africæ promontorium; haud ita difficili negotio (paululum modo adnitantur) ipsismet Quilois vel Melindiis ducibus in Indiam vtiq̃ue peruenturos. rem esse gloriæ pecuniæque plenissimam. Hæc litteras & commentarios, nauti-

camque membranam cum Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui **D** Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem conficiendam animo, retro in Aethiopiam iter intendit. Imperabat Abassinis tum Alexâder, quintus ab Serfadeneghil, qui accisis à Turca iam opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægre tueretur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud plane certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benigne accepit, non mediocriter lætus à tam longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nūcios & per epistolas expeti. cumque de Ioanne, deque aliis Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cum litteris Couillanium, repente demoritur, successit ei lōge alius ingenio moribusque frater Nahu. is non modo Lusitanū Regem dignatus responso non est, sed ne ipsum quidem nuntium ad suos redire permisit. ita Couillanius, cum neque ex Aethiopia euadendi facultas, neque in Lusitaniā scribēdi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad aliis demū è Lusitania missis eodem legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari; noctes inquietas exigere; oblatā sibi laudis æternæ materiem in dies attentius intueri; omnes vias rei perficiendæ conquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Aegypto venerant, & Couillani j litteris ac rationibus animari se vidit; tum vero inchoatā nauigationem quātouis periculo sumptuque ad exitum perducere sine vlla dubitatione decreuit. Iamquē in talem ac tantam expeditionem, ex ea, quæ tum erat copia, clarissimos destinauerat magistros ac duces; & contra sæuentis Oceani ferociam & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate, vel structuræ genere validissimas; cum tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus atque ipsi præsertim Emmanueli, quem, Alphonso filio dudum extincto, Ioannes hæredem instituerat, admodum luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannem attingebat Emmanuel: quod & Fernando Ioannis patruo natus erat; & sororem ipsius Eleonoram lectissimam fœminam Ioannes habebat in matrimonio. sed **F** præter hanc tantam necessitudinem, quod in regia propinquitate pererratum est, ipsum, à quo regni hæreditatem sine controuersia expectabat, ob singulares eius virtutes Emmanuel diligebat vnice: & annos ei quā plurimos, ac læta pariter omnia precabatur. quo etiam acerbius tulit, multisque & veris lacrymis profecutus est patruelis obitum. ac iustis deum funebribus illi ex maiestate regia persolutis, ad omnem regni administrationem, sed ad res præsertim Indicas acriter animum intendit. nam & in ipso ætatis robore, septimum & vigesimum agens annum, alacer in primis erat, & vegetus; & in studio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum secundus; & eo maiore studio institutæ conquestionis ardebat, quod se ad tantorum periculorum, tamque diuturni laboris, ac diligentia fructus decerpēdos ab omni æternitate diuinitus destinatum esse propemodum cerneret. Ac nihilominus, ne sibi, præsertim iniuncto regni, nihil præsidere videretur, in consilium super tali tantaque re proce

A re proceres, ac seniores adhibuit. In eo conuentu sententiis valde certatum. Erant qui navigationes longinquas in vniuersum improbarent. si rem nauticam experiri placeat; sat ampla & nota in propinquo maria patere. sin (quod forte magis è communi re sit) victui ac frumentationi consulere; ex alienis regnis, atque adeo ex ipsa Germania colonos in Lusitaniam in id ipsum accitos. Quin Curucensis, & Lauranus ager, ac tota illa inter Eboram, Tagumque spatiosa planicies vel vitibus conferenda, vel vbi liceat aratro proscindenda plebi desidiosæ atque inopi diuidatur? sin belli gloria sollicitet animos; hæere pœne in visceribus Mauritanam pestem, ex qua nouæ in singulas horas insidiæ, latrocinia, cædes, calamitates immineant. longe profecto vtilius tutiusque in proximos Christi hostes, quam in remotos & innoxios populos, certo cum damno, ac periculo, incerto vel exiguo cū emolumēto Lusitanica arma posse conuerri. octogesium iam annum per assidua naufragia immanesque sumptus tot classes in Austrum nauigare. quid inde nili vilissimos Aethiopas, Lusitanix onera verius quam ministeria, & ebur inutile, & friuola palmæ folia reportari? Nam quod de aurifodinis fama increbuerit, verba profecto regulos dare: quibus importari nouas opes, & solitudines exultas, ac totius illius tractus pestilentiam frequentari vehementer expediat. Proinde ad Lusitanix decus, & rem tuendam augendamque, dispersas regni vires contrahat; finitima remotis anteferat bella; vel, si ad agriculturam domestici pœniteat soli; præpingues potius Mauritanix glebas, & frumentarios campos, quam aut Asia inaccessa commercia, aut sterilem interioris Libyæ arenam, & squalentia deserta respiciat. Alij contrà: neque susceptos ad eam diem labores ac sumptus, qua dignitatis, qua compèdij nomine, irritos fuisset (quod ipsum frequentes ab ignotis etiam Regibus legationes, & vectigalium incrementa quotidiana testentur) & nouam hanc Indix conciliandæ diuinitus oblatam occasionem; eiusmodi esse, vt non modo sine magno detrimento, verum etiam sine summo dedecore omitti non possit. scilicet diuini spiritus virum Henricum illum, tanta animi magnitudine, præclarum hoc iter ingressum, ac tanta perseuerantia spreitis iniquorum obreftationibus, tantam gloriæ segetem posteris reliquisset; ac deinde Alphonsum, & nouissime Ioannem ipsum, qua virtute, quo consilio Reges; toto impetu eisdem institisse vestigiis; vt in ipso demum Indix pane vestibulo, Emmanuel successor, viris, opibus, ætate florentissimus repente deficeret. in magnis arduisque negotiis non esse res illico ad calculos reuocandas: vbi conatus ipse, vt votis minime respondeat euentus, apud æquos tamen rerum æstimatores loco successus ac præmij sit. Pergeret porro felix quo numen tantis tamque apertis significationibus duceret. neque à tam laudabili capto abduci se cuiusquam ignauia, seu cunctatione pateretur. Media fuit multorum sententia; quibus non tam dimitti contracta iam, & instituta commercia, quam nouis querendis instituendisque modum tandem aliquando imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia, tum dignitate magis aliènum esse, quam partis iam ita multis, vt cōseruari vix possint, incertas captan-

tem spēs,

tem spes, nouis quotidie ventis, tempestatibus, vadis, æstibus, atque recessibus bellum indicere? & inexplibili curiositate alias atque alias oras nullo propemodum fructu vel operæpretio perscrutantem, cum rerum natura pugnare, & ipsa denique mundi claustra velle perrumpere? Frequentes procellas, crebra naufragia, imminutam Lusitaniæ sobolem, voraces classium impensas, & super hæc, infinitam itineris longitudinem reputaret animo. quæ ipsa vt maxime Deo fauente vincantur, & flatibus, vndisque obsecundantibus, perueniatur in Indiam; ecquid tandem spei sit, occupata iam ab antiquis, ac proximis negotiatoribus mercimonia, ad ignotos & alienigenas traducendi? Quis porro præster, potentissimos Indiæ, Syriæ, Aegyptique (vt de reliquis taceatur) dynastas ac reges, vbi per aduentitios commeatibus, portoria sua, reditusque imminui senserint, quietem acturos? quibus, si damno vel dolore irritati ad arma cōsurgant; vix Europa tota coniunctis viribus, nedum Lusitania sola, possit obistere. Nam quod nonnulli maiorum in hoc genere studium & contentionem opponant; neque Henricum ad Indiæ regiones adspirasse vnquam, & Ioannem adulatorum blandimentis potius, quam suopte ingenio, in hæc vigilantium somnia verius, quam consilia inductum. quæ quoniam intempesta morte oppresserit Deus immortalis; videat Emmanuel ipse, integris etiam tum viribus, quid agat: neu per inanem fiduciam ea suscipiat, à quibus cum leuitate ac damno postmodum cogatur abstinere. Hæc & alia id genus cum & ij, qui in consilio aderant, & cæteri, vt sit, pro suo quisque sensu loquerentur; plus tamen apud regem & decoris audium, & fidei propagandæ studio incensum, honestas, & pietas, quam metus aut diffidentia valere. Cæsa, & conuecta iam ante materia; naues in præsentia duntaxat quattuor ad explorandum agiles, ad tolerandum firmas, delecto milite, nauta, commeatibus, tormentis instrui: & quantum humano consilio prouideri possit, contra omnes casus quā diligentissime ornemurque adornari iubet. Prætorix inditum est nomen à sancto Gabriele, non sine causa: vt quæ ex orbe nostro ad antipodas viam Euangelio muniebat; sub tutela præsidioque lateret Archangeli potissimum eius, qui primus è cælo terris olim attulit Euangelium, huiusce naus cursum regebat Petrus Alanquerius, qui aperiendo Bonæ spei promontorio paulo ante interfuerat. Secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarāt. Paulus Gamma præerat. nauclerum habebat Ioannem Conimbricensē. Tertiam Nicolao Cælio nauarcho, Petro scholastico gubernatore, incertum vnde, Berrium appellabāt. Quarta, sine milite ac sine nomine, vehendis duntaxat in supplementum cibariis, à Consaluo Nonnio Gamma domestico ducebatur. Propugnatores in vniuersum & nautæ, centum & sexaginta non amplius explebant numerum. iis omnibus ab Emmanuele præficitur summa cum potestate Vascus Gama Pauli frater, singulari prudentia ac fide, & quod caput erat, inuicti animi robore vir: cuius patrem Stephanum, nuper vita functum, Ioannes Rex ad munus id ipsum iam ante delegerat. Huic, præter mandata & litteras ad Indiæ reges; Cotillanij quoque membrana, & commentarius attributus. Agebat

A Agebat eo tempore Emmanuel in oppido Transtagano, quem Montem maiorem vocant: huc euocatum Gammam, & socios, in magna procerum corona, magnificis promissis, & pia in primis & graui oratione, ad talem & tantā expeditionem est adhortatus. dein vexillo Crucis per intimum scribam publicē expanso, nixus genibus Gamma solenni ritu in Regis verba iurauit. eodemque accepto vexillo, plenus bona spe & miro nauandæ Regi operæ studio incensus, Olisiponem vna cum comitibus petiit. ibi in MARIÆ Virginis æde, quam ad fauces portus olim Henricus in id ipsum extruxerat, sacris omnibus ad propitiādum cæleste numen rite procuratis; præeunte cum hymnis, & canticis agmine sacerdotum, nauarchi, & cætera turba cum ardentibus cereis, eodem ordine supplicantes, nudis pedibus ad scaphas vsque deducti. Mæsta cū fletu sequebatur ciuitas, quasi tam lecta ciniū manus ad manifestum exitiū rueret. Ac quādiu lætis de more vocibus, ac vario tympanorū tubarumque concentu anchoras moluntur, rudentes expediūt, & reliqua munera certatim obeūt nautæ; miram hilaritatem vultu præ se tulit Gamma, sociique: ast vbi solutis anchoris, ac sublati iam antēnis, vltimum signum profectiois insonuit; tum vero mutuo conspectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec modus fuit, quoad vehementior Boreas naues in altū prouectas ex oculis abstulit. Id accidit anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, ad vij. Idus Iulias; anni tempore (vt postea compertum est) minime idoneo. Veruntamen regente cursu Deo; paucis mensibus ipsum Bonæ spei promontorium præteruecti, ad aquationem, quæ dicitur Sancti Blasij, peruenere. Auctorem habeo, circa id promontoriū atrocissima tempestate iactatos nautas reditum in patriam exposulasse: cum nihil suadendo, rogandove proficerent; de coercendo per vim præfecto agitalle consilia. Ea re cognita, magistris vincula iniecta; Gammam ipsum gubernatoris officio egregie functum. Alij minime spernendi scriptores, neque ita periculosam eam nauigationem fuisse referunt; nec vilius in Gammam conspirationis meminere. Vt cunque res habeat; ad eum, quem dixi, locum appulsi, vagantes in litore Æthiopus clitellatis insidentes bobus opimis; & festiuo tripudio, & fistularum cantu se oblectātes vident. Adhibiti con festim interpretes, cum nullum sermonis commercium reperirent, partim nutibus, partim æreis crepitaculis, vitreis globulis, aliisque id genus crepūdiis, quibus mirum in modum capitur gēs; ad pecora bouesque inuicem permutandos alliciūt. Quo in negotio cum se admodum difficiles præberent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentē plane abalienaret Gamma vela fieri statim imperat. Sæua inde procella iactati, vltra Diazij terminos leucas circiter quinque, ad Planas quas vocant insulas processere. Ex eo loco, aduersis æstibus admodū retardantibus, lente rursus ad oram Zanguebaris appullere ipso Christi die natali: ex quo littus id Natale appellatum. Ex eo litore flumen ingens in Oceanum euomit se: quod aquandi causa ingressi festo Epiphaniæ solenni, Regum flumen ex eo dixeret: & quod ab incolis admodum amice benigneque tractati sunt, ei

Aquationi à Bona pace inditum nomen. Quintum diem Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit. ac propter concitatio-
 rem æstum veritus ne qua in vada ferretur, adeo longe à continen-
 ti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem, & Fluenta promontorium no-
 ctu per imprudentiam præterierit. Inde reflexo iterũ ad continentem iti-
 nere, conspiciatus nauigia palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subse-
 cutus, accolæ reperit minus iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabi-
 ei sermonis nonnihil peritos: à quibus, Fernando Martinio interprete, ac-
 cepit, haud procul, eiusdem fere magnitudinis naues, albosque homines
 commeari solitos. quæ res, quod Indiam significare haud dubie videban-
 tur, ob id loco ac flumini, Bona signa, nomẽ impositum, & amicitia cum
 barbaris inita, subductæ naues, & multis locis refectæ. Ibidem columna
 cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa. Cæterum, ne nimis lato
 successu Gama efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis hor-
 rendum in tumorem ac putredinem excrescentibus, fæda corripuit lues,
 quosdam etiam absumpsit. cuius causam tum in cæli gravitatem (quod è
 crebris æstuariis terra valde palustris & vliginosa est) tũ in corrupta sal-
 amenta, quibus iamdiu propter inopiam victitauerant; contulere. Mensē
 iam ibi per multa pericula exacto, solutis anchoris litrus legentes, quin-
 to die ad Mosambicum accedunt. Id oppidum insulæ Prasæ cum tutissi-
 mo portu quamquam exiguo, situm in ipso flectentis se oræ cubito, à
 dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloā urbem habet insignē. & quam-
 quam ob circumfufum æstuarium, sterili, & insalubri est admodum cælo,
 tamen in satis magnam frequentiam loci opportunitate deductum est.
 Mahometani ferme tum inhabitabāt, Abrahamo Quiloæ tyranno subie-
 cti: perque prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebātur. Aduersus
 id oppidum, ad quattuor passuum millia, sunt insulæ, quæ à columna ibi-
 dem à Vasco posita, sancti Georgij nominantur. ad eas insulas cum Lusitani
 stetitissent, ab iis, qui à Mosambico explorandi causa prodierant, initio
 pro Turcis vel Saracenis habiti, facile cum xeque per munera & vinum,
 & scitissima faccari condimenta, quorum auarissima gens est, pacem, & f
 amicitiam iniere. atque etiam duo in Indiam vsque nauium magistri mer-
 cede ab eodem impetrati. & omnis generis cibaria abũde suppeditaban-
 tur. ast vbi per Abassinos quosdam Æthiopas, qui pictas Angelorũ im-
 agines in Gamma naui conspexerant, & cum eo de rebus Abassinis, deque
 religione fuerāt collocuti, Europæos, & Christianos esse vulgatu est, con-
 festim hõspitalitas omnis in odiũ versa, & nostri telis, ac sagittis aquatio-
 ne prohiberi cæpti. simul, accepta iam pecunia, perfidi magistri clam aufu-
 gere. Nondum apparuerant gẽtibus iis, nouæ subtilitatis & operis admi-
 randi ballistę, oblongum in tubum & æqualiter teretem ex ære fusili figu-
 ratæ quæ non funibus aut nervis intentæ singula mittunt spicula, sed in-
 excogitata priscis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine ignicu-
 los cum incremento multiplici rapiendos, certo primũ nitrati ac sulphurei
 pulueris modulo temperatæ, insertos dein ore patête ferreos ex arte glo-
 bos, catenasque & aliã obturamẽta, fulminum instar flammis eluctantibus
 cum

A cum horrendo fragore contorquent. Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauium fenestellas habebat, sed ab iis exercendis, ne perterritos metu incolas abalienaret ab se, consulto abstinerat. Verum ubi fraudem, ac vim, & suos pæne circumuentos animaduertit, indignatione commotus, ex templo disploderet, magistris edixit. Illi sine mora exsequuntur imperium. ac primo videlicet fumus ater, & fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo sereno, attonitos defixosque rei nouitate barbaros tenuere. Ast ubi ante pedes prætoris ipsius, momento laceri & exanimes quattuor simul viri conspecti sunt; enimuero tum, quasi haud dubie infenso infestoque numine, correptis vndique ac pæne depressis turba nauigiis, lymphati amentesque in proximam continentem ex insula sese cuncti proripiunt. Inde prætor, animo vix tandem è summa trepidatione collecto, supplices ad Gammam oratores placandæ iræ, & sui purgandi gratia transmisit, si quid minus amice in hospites consultum sit, id suo consilio nequaquam esse factum. magistros qui mercedem fraudulenter abstulerint, iam non esse in sua potestate, quod alter in auiâ & interiora se abdiderit; alter subitis machinarum ictibus facta laceratione discerptus, perfidiæ pænas luerit. Sed & integram mercedem se Gamme redditurum, & alium ipsorum loco magistrum suffecturum, nauigationis Indicæ peritissimum. Gamma, quod pluribus disceptandi tempus non erat, remissa mercede, magistrum accepit, multo etiam prioribus nequiores: quippe, ut à Mosambico profecti sunt, ita instituit iter, ut nauigia in periculosas quasdam ac desertas impulerit insulas, facile confusus, ob natandi peritiam se noctis silentio, ut alij duo fecerant, euasurum. sed intētius custoditus, fraude comperta, vapulauit egregie. ob id insulæ Verberati appellatæ. Quo ille supplicio magis etiam effectatus, Lusitanos perditum ire omnino constituit. ac per summam dissimulationem, quasi plane resipuisset, composito ad omnem æquitatem ac summisionem sermone vultuque, urbem Quiloam ait esse in propinquo, rerum omnium copia refertissimam, & Christianis Abassinis, atque

C Indis frequentem. quando ad Mosambicum res non conuenerit; ibi Lusitanis, omnium generum cibaria, mercesque Indicis haud inferiores, summa populi voluntate affatim suppeditatum iri; præterea, cursum ex eo loco in Indiam esse certissimum. Hoc ille artificio mendacisique Gammam in vltimum exitium pæne impulit. iam enim de strage ad Mosambicum edita Quiloam peruenerat rumor. nec dubium erat, quin si eo ventum esset, ciuitas armis virisque potens, ac Mahometicæ superstitioni addicta, & insuper damno ad Mosambicum accepto irritata, communis doloris graues pænas à Lusitanis exactura esset. auxilio fuit vehementior aquarum imperus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare non licuit. Ea spe deiectus Æthiops, tamen à malitia non discedit. Cum nostros omnium rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniâ Quiloæ accessu prohibiti sint, Mombazam urbem docet non longe abesse, in qua multi etiam Christiani versentur, & omnia ad victum cultumque necessaria abunde suppetant. Si Vasco placeat; propediem se duce naues in

optima statione futuras. Nec recusauit Gáma, partim rectoris suafu, partim etiam vltima pæne iam necessitate compulfus. ad urbem appropinquanti, vt nuper ad Mosambicum, sic ibidem obuam proditum à Regis exploratoribus. qui ab infidioso curfus rectore clam in nostros incitati; simulata beneuolentia, ad Regé redeunt; ingentis prædæ occasionem oblatam demonstrant, modo intra portum aduenæ perducantur. Haud furdis auribus dicta, omnibus blandimētis, muneribus etiam, iubet Christianos ad commercium, & hospitium benigne inuitari. Paschalia tum-aderāt festa: & paulo ante ad iusulam sancti Georgij ara excitata, Lusitani, expiatis confessione criminibus, cælesti pane sese munierant. quo etiam maiorem in tempore diuinam clemētiam opemque sensere. quippe ipsas iam portus fauces intrātibz, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione, & concentu obuam prodierāt; ac sine armis in naues accepti, ouantes lætique certo ac præfenti iam lucro nostros perfida simulatione ad omnem hilaritatē inuitabāt; cum nouum subito periculum, parato iam exitio nihil tale suspicantes Lusitanos eripuit. Dum enim ad auram excipiendam, Gamma **E** nauis tardius circumagitur; veritus, ne illam in proxima vada astus abriperet, magno repente clamore iaci anchoras iubet. quā ad vocem cum naturalis turba huc illuc præceleri festinatione discurreret; rati proditores detectas insidias, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, illico è nauibus in subiectas lintres certatim cuncti cū ipso prodicionis magistro desiliunt, & fugam capessunt. ac tum demum Lusitanis fraus ac perniciēs patuit. Gratia ingentes pro tam insigni beneficio superis actæ. & quoniam reliquum littus sat frequens vicis & oppidis esse dicebatur, Gamma cursu in Septentriones directo, postridie Mombazam aduentātia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredécim (cum cæteri se in pelagus eiecissent) in potestatem venere. ij, ne locus iterum dolo daretur, separatim singuli interrogati, sine vlla variatione respōdent, in eadem ora celeberrimum oppidum esse Melindem, rege in aduenas omnes mire benefico, in primisque hospitali. ibi nec instrumenta nautica, neque cōmeatum optimum, neque dūces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benigne habiti; iisdemque regentibus cum ad Melindis conspectum ventum esset; quidam ex iis, vt videbatur, auctoritate præcellens, munus adeundi regis, & conciliandæ amicitia, sibi deposcit: & Gamma permissu in urbem delatus, Lusitanorum probitate moribusque extollendis, & aliis ad tempus accommodatis rationibus, regem, satis per se ad officium humanitatemque propensum, facile in aduenarum cupiditatem & amorē impellit. Dein, biduo nuntiis & xeniiis vltro citroque mittendis insumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portum læto nauium ornatu concinentibus tubis inuehitur. Huic obuam regis filius natu maximus (nam pater morbo senioque implicitus decūbebat) cū honestissimo comitatu profectus, in scapham, quo Gáma excipiendi eius causa descēderat, hilari vultu transiliens, peregrinū arctissime familiarissimeque cōplectitur. inde cum alter ab altero multa per interpretes amice admodum quæsiissent; petere atque orare instituit, vt ad parentem iacentem in lectulo adire ne graua-

A grauaretur. id fore seni gratissimum. se interea apud naues cū paruo filio pro obside remansurum. Ad ea cum respondisset Gamma, sui regis mandato prohiberi se quominus exscenderet; nobiles duos ē comitatu pro se in urbem misit: quibus rex cum cæteris valde se comem & honorificum præbuit. Præterea, de perito itineris duce magna regis voluntate impetratum: atque illi vicissim Gamma tredecim, quos dixi, captiuos benigne donauit. quibus officiis, & mutæ beneuolentiæ significationibus, hospitij noui iure magis magisque firmato, ea denique lege Gamma discessit, vt in reditu polliceretur se illac iter esse facturū, quo regis Legatos ad Emma-nuelem honoris & amicitia causa transueheret. A Melinde ad Malabaricum Indiae littus leucarum ferme septingentarum traiectus est. id spatium altero & vigesimo die feliciter emensi, tanta gratulatione ad Calecuti orā accessere, quasi transactis iam rebus incolumes ad patrios lares & incunabula rediissent. Iulio ineunte Olisipone soluerant: mensibus ferme vndecim in itinere insumptis, circa Maij exitum in Indiam deferuntur, perin-

B commodum sane tempore. etenim in iis regionibus cū alia multa admiranda; tum illud in primis omnium physicorum ingenia superat; quod in eadem cæli plaga, pari solis accessu recessuque iisdem anni mēsis, ab ortu trans Gatis iuga, quæ recto ad Cori promontorium excursu, quemadmodum supra demonstratum est, totam Malabaris lōgitudinem intersecant, ætas ac siccitas; ab occasu cis Gatem hyems, & assiduæ pluuiæ sunt. vt in tāta locorum propinquitate, quod ad rationem tempestatū attinet, iidem pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam diuersitatem, quæque de æquinoctiali circulo, ac torrida zona antiqui falso opinati sunt, & alia eiusmodi permulta, si quis apud se diligentius reputet; profecto intelliget; omnia quæ in cælo, quæque in terris fiunt, non ad necessitatem fati, vel ad fortunæ temeritatem, verum ad vnius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac prouidentiam esse referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus, in ea Malabaris parte, hyemis erat initium; cum altera, quæ ad ortum est, maximis iam tum caloribus æstua-

C ret. itaque licet periculosam admodum in salo stationem esse intelligeret; subeundos tamen portus, nisi ex Malabarici Regis auctoritate, nequaquā existimauit. Is Rex in primis Indiae clarus perhibetur, ac potens: quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac superiorem agnoscunt, & patrio sermone Zamorinum, id est Imperatorem appellant. is, quattuor ordinum homines habet in suo regno. dynastas ac satrapas, quos vulgo Caimales vocant. sacrorum antistites & procuratores; ij vetustissimæ originis & nominis Brachmanæ sunt. rei bellicæ studiosos ē nobilitate duntaxat; qui Naires dicuntur. quartum obtinent locum opifices, & agricolæ. reliquum vulgus institutorum est. magna ex parte Arabum, Persarumque & Aegyptiorum ex hæresi Mahometana, & Iudaica; qui pretiosis mercibus admirabili solertia & pericia permutadis, ad amplas ferme opes pecuniæque perueniunt. Cæterum apud omnes præcipuo in honore Brachmanæ sunt, patetque ea secta latissime. horum scitis omnia publica & priuata sacra subiecta sunt. hi cæremonias & iusta funebria suo arbitratu præscri-

bunt: iidemque magno suo quæstu prodigia, sortes, auguria, & omina interpretantur. horum disciplina institutisque Reges ipsi imbuuntur. omnibus magnis paruisque in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum est Brachmanarum genus. quippe alij liberis operam dant, viuuntque in hominum frequentia. alij cælibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iognes appellat: Gymnosophistas olim Græci dixere: iique partim longissime peregrinantur, stipem emendicantes; & victus vestitusque asperitate nacti existimationem ac fidem, credulas hominum mentes portentosis mendaciis, variisque superstitionibus in fraudem impellunt; partim in solitudinibus auis, & subterraneis specubus durissimo vitæ genere, inedia, vigilia, nuditate, frigoris æstusque patientia semet ipsi discruciant, abstinentque ab omni corporis voluptate ad certum annorum spatium: quo exacto, in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur. ij, tamquam humano fastigio celsiores, & omnium rerum licentiam adepti, nullis iam tenentur legibus, & in omni scelorum & flagitiorum genere impune voluntur. est etiam suus Ioguibus rector maximus, qui vectigalia per ampla dispensat; vocatosque ad se certis temporibus impostores, varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Hosce omnes, mirum quam densa in caligine, & quanta in veritatis ignoratione demersos diabolus teneat. Parabrammam nescio quæ Deorum antiquissimum colunt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila gerunt è collo suspensa. Multis præterea non hominibus modo, sed brutis etiam animantibus cælestes habent honores, & templa ædificant, quibus in prisca illa Romanæ urbis magnificentia vix quicquam simile existerit. sane famum est simio dicatum: cuius duntaxat pecori in victimarum usum custodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit, columnarum septingentarum è marmore, tantæ magnitudinis, ut Agrippæ columnas, quæ in celeberrimo quondam omnium Deorum templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem numinis tribuunt: bobus autem, eo maiorem, quod hominum vita functorum animos in eam maxime belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionum libros, magno labore studioque conscriptos, quæ nonnihil ad veteris Græciæ fabulas, & auguralem Hetruriæ disciplinam videntur accedere. Hi libri ne in vulgus prodeant, cauent quam diligentissime; sed ex iis arbitrato suo depromunt, quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in priuatis colloquiis, contracto supercilio, & magna pompa verborum edisserant. Quamquam haud pauca superioribus annis à Brachmane quodam apprime docto, cum se ad Christum aggregasset, nostris hominibus prodita sunt; inque Lusitanum sermonem accurate conuersa, tandem ad me peruenerunt; meræ nugæ, & anilia plane deliramenta, quæ hoc loco ne leuiter quidem attigisse operæpretium duxerim. ex quo facile apparet, quantum immortalis Deo populi debeant ij, quibus in tanta aliorum cæcitate, Christianam lucem aspicere datum est. Iam de sacrificiis, libationibus, cæterisque nefariis ritibus, quibus vel ad placandos commentitios Deos, vel ad expiandos mortuorum manes

vtuntur,

A vtuntur, singillatim exponere, vt superuacaneum, ita pæne infinitum sit. Atque hæc in præsentia de Brachmanibus. Naires autem, penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum attingere, teneri corpusculi nervis diu multumq; distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequēti vnctione sesamini olei, per aliptas peritissimos ad agilitatem pæne incredibilem perducuntur. itaque velut exossēs artus omnē in partem arbitrato suo torquere ac flectere; saltus retrorsum æque atque in aduersum longissimos edere; & in lucta varios nexos pariter implicare atque explicare condiscunt. Armis vero, à pueritia ad vltimam vsque ætatem, summa cura exercentur singuli ferme singulis, haud absurda ratione; quod ita persuasum habeant, neminem vnum simul pluribus posse rebus excellere. arma erant olim, hasta, sagittæ, gladius, clypeus: verum, post inuectas illuc recētiore hæcæ humani ingenij fraudes machinasque, totam constandi, temperandi, librandi rationem ita percalluere, vt omnibus maioribus minoribusque tormētis, igneisque misilibus admodum scienter vtantur: iamque Indici sclopi, seu ferreæ fistulæ, & sulphureus puluis, longo intervallo Lusitanicis antecellant. Nudi, pube tantum velata, prælium ineunt: neque loricarum aut galearum onera patiuntur. hinc nostro militi pugna longe stabilior: suoque & armorum pondere vehementius in hostem incumbit. contra, illis maior in dimicando velocitas & concursatio. quinimmo plurimum in ipsa fuga præsidij est. obuersantes offerentesque vltro sese, vbi te iam iamque adepturum existimas, momento euanescent. rursus, cum procul abesse credideris, ab tergo se ostendunt. pari celeritate & sequuntur, & abeunt: & (quod vel in primis capitale est) haud incertiore ictu auersi, quam aduersi iacula dirigunt. Quod si ad cominus decertandum vel necessitas cogat, vel inuitet occasio, cæsim plerunque feriunt: bracteolis plurimis ad gladij manubrium annexis, quorum tinnitu numeroso ad Martem pugnamque incitantur: seque celeri vel procurfu in hostem inferunt; vel recurfu, cum opus est, repente subducunt; factaque testudine ita sub scuto se totos cōdunt, vt locus ad plagam nullus omnino pateat. & cum omnis multitudo Nairum viget in studio rei bellicæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ij diris execrationibus caput, familiam, stirpemque deuouent, ni illatas commilitonibus iniurias inuicem puniant. Regis vero necem tam obstinato animi impetu vlciscuntur, vt per media tela flammæque nullo plane vitæ respectu, ad cædem hostium ruant lymphati, amentesque, atque ob id ipsum vel maxime formidandi. itaque Indicæ militiæ id robur est: & pro Amocorum numero magis minufve potentes Reges existimantur. longe miserrima conditio est agricolarum, & opificum: siquidem præter quotidianas operas, quibus agere sese familiaeque sustentant; quod initio quisque fortitus est vitæ genus, in eo ad mortem vsque persistere cogitur: nec modo ad altiores vnquam gradus euadendi, sed ne ad alias quidem artes quæstufve se transferendi spes vlla relinquitur. atque id vetus esse institutum, patet ex Arriano, qui res item Indicas Græco sermone conscripsit. quare adeo.

adeo contempti abiectique sunt, vt superiorum ordinum homines ne re-
ctis quidem oculis audeant intueri. quod si in turba, vt fit, ad aliquem
forte Nairem propius accefferint, male mulctantur: idque ne accadat, per
antecedentes famulos turbam submouent Naires; & cum alibi, tum præ-
sertim ad viarum flexus, se adesse clara voce denuntiant: tanta Indiæ no-
bilitati superbia, tam barbarus inest fastus: atque, id est causa, cur Chri-
stianam disciplinam pessimè oderint, cuius præcipua laus in hominum
caritate, animique moderatione consistit. Quæ Indorum contumacia eo
minus videtur ferenda; quo sibi nobilitatis nomen impudētius arrogant:
nam præter alia dedecora quantæuis claritati obscuranda; promiscua etiā
inter singulos ordines coniugia sunt, vagique ferarum more concubitus.
incerto omnes patre nascuntur, & ad sororum filios, vt minime dubiæ co-
gnationis, hæreditas peruenit. Aedificia, templis Deorum exceptis, & re-
gis ædibus, & quibusdam pretiosarum mercium apothecis, lignea, & mo-
dice ab humo exstantia, palmarum foliis conteguntur: nec vlli omnino,
præter dynastas, sumptuosius habitare concessum. Suburbana visuntur
plurima cum hortis apprime cultis, quæ ferme incolunt optimates, ne vr-
banæ plebis consuetudine polluantur. ea partim vallum & agger indiciæ
muniunt: partim inflexi enatarum ibidem arborum rami; passim interie-
ctis implexisque mira densitate viridibus rubis ac sentibus, ad introitum,
aspectumque & ignem arcendum: tantis præterea recurrentium in se via-
rum anfractibus, vt, instar labyrinthi, cæcos errores, & ambages imperitis
locorum obiciant: quæ res vel in primis difficilem bellandi rationem ho-
stibus reddit. Zamorinus ipse, quo tempore Lusitani ad Calecutum appu-
lere, ad Pananè (id maritimo vico nomen) haud ita longe ab vrbe, se con-
tinebat. Ad eum Gamma cum in anchoris staret, nuntios de suo aduentu
præmisit: se, cum Regis Lusitaniæ mandatis ac litteris ex alio pæne terra-
rum orbe aduenisse; neque tamen iniussu è naui egressurum. lætus ea re
Calecutanus, magnificeque se ipse circumspectans, quod sui nominis glo-
ria excitâ ex vltimis sedibus gentē cerneret; Gāmam è periculosa statione
in proximū portum, cui Capocate nomē est, dato in id duce, iubet inuehi. F
dein post bidaum mittit qui Gāmam honorifice ad se deducât. Ille tamen si
ignotæ fidei, & vanæ superstitionis homini vitam suam credere, comitum,
amicorumque monitis ac precibus verabatur; ramen legationem perage-
re, & cuncta coram explorare ipse cōstituit. Paulo fratri, vicario suo man-
dat, scaphas quotidie ad littus paratas habeat; ac si quid accadat, quo mi-
nus ad naues redire possit; ipse nulla eius rei habita ratione Lusitaniā re-
petat, & Emmanueli Regi inuentæ iam Indiæ, ac totius itineris rationem
diligenter exponat. Tum duodecim focis ex vniuerso comitatu delectis,
quam ornatissimo vestitu, cū scaphas versicoloribus vexillis atque tapeti-
bus, & omni tormentorū apparatu adornasset, ingēti omnium gratulatione,
strepituque festo ad littus accessit. Descēdēti præsto fuit Caruales vnus ex
iis, qui iuri peregrinis dicēdo præsumt, cū vario cantu, & magna manu mi-
litū, baiulisque ad sarcinas cōuehendas: nā apud Indos equi, & cætera iu-
menta per id tempus in vsu non erāt. Dein Gammam tetraphoro imposi-
tum, ad

A tum, ad urbem Calecutum primum, inde Pananem deportauit tato populi concursu, vt præ turba quidam elisi, nonnulli etiam è spectandi certamine coorta rixa perempti sint. Vt ad regiam est ventum; à Caimalibus aliquot Gamma cum sociis honorifice primum excipitur. dein Brachmanarum antistes linteatus obuiam prodiit, ac manu leniter apprehensum, longo cubiculorum ordine, denis aulicis ad ostia singula stationem agentibus, in amplum conclaue perduxit. stratum erat pauimentum serico eteromallo viridi; parietes vero bombycina peristromata intertexto auro magnifice vestiebant; ligneis gradibus affabre factis in theatri formam circumquaque eminentibus: ea procerum subsellia sunt. Rex in ornatissimo lectulo decumbebat, gossipina candoris niuei tunica indutus, aureis conspersa rosis, gemmeis fibulis admirabili splendore connexa. Caput cum pretiosis inauribus pileus aureus contegebat in tiaram exurgens, vario gemmarum vnionumque contextu. brachia, cruraque de more gentis nuda, armillæ ex auro decorabant, baccis distinctæ clarissimis.

B pari fulgore lapilli annulis inserti còplures è pedum æque ac manuum digitis emicabant. Adstabat ex apparitoribus quidam ætate prouectus, in aureo disco tenens Malabaricum betele, seu Tambul Arabicum: quæ folia principes Indi assidue fere mandunt, commendandi halitus, leuadè sitis, & educendæ pituitæ gratia. Zamorinus ipse, quamquam colore subnigro, tamen & proceritate membrorum, & toto corporis habitu gestibusque dignitatem regiam haud dubie præferebat. Gamma, salutatione peracta, considerare vna cum comitibus iussus, per interpretem exponit: Emmanuelem Lusitanæ Regem, Calecutani Regis fama commotum, sædus, & amicitiam ipsius iam pridem expetere, quâdo coram congregi, & iungere dextras locorum interualla prohibeant; legatum præ se misisse. Ni rem aspernetur, confidere se eam societatem vtrique non parum ornamentis, commodique allaturam. Dein prolata munera, & litteræ cum Arabico, tum Lusitano sermone conscriptæ. Ad ea Zamorinus breuiter: Emmanuelis fratris voluntatem, ac propensionem erga se, vel ex

C eo elucere, quod se tam honorifica legatione, per tot discrimina laboresque vltro compellandum, & salutandum existimarit. quod ad sædus, & commercium attineat, rem sine controuersia cõuenturam. simul edisserit, quas è suo regno merces auehi: quas ad se importari vicissim expediat. Ad hæc, multa de nauigatione, deque itinere sciscitatus, Gammam, & socios in lauta hospitia benigne distribuit. His rebus, vt sit, extemplo vulgatis, cum cæteri mercatores, tum Saraceni præcipue atque Arabes magnopere commouentur. ac præter capitale in Christianos odium, rati etiam, quod res erat, quantum ad Lusitanorum commercia accederet, tantum de suis lucris imminui; & si præualidus manceps in eam negotiationem se interponeret, nihil sibi ad quæstum, & nauigationem loci relictum iri; institutam & coalescentem nouam societatem omni conatu dirimere instituunt. Ac primum, variis criminationibus ac maledictis Gammam apud Regem consensu proscindunt; specie legationis explorabundum piratam aduenisse; ac, nulla prouocatum iniuria, quacunque

iter habuerit, mare infestum reddidisse latrocinii; emporia cædibus rapinisque vastasse. Quod si maxime Lusitaniæ Regis missu aduenerit; considerandum tamen Zamorino esse, vtrum fidelissimæ, & plurimæ nationes, quæ iam in eius regno sedes & domicilia fixerint; & præsentī pecunia, certissimisque compendiis Malabaricam in dies augeant rem; peregrinæ genti, & toto cælo disiunctæ, ac proferendi per fas ac nefas impetij cupidissimæ, nullo præsertim merito, posthabendæ sint. Ad hæc, venales aulicorum animos, & eorum præcipue, qui magistrarus gerebant, cum cæteris artibus, tum efficacissimis omnium scelerum & flagitiorum ministris, argento auroque aggressi, haud ita difficili negotio in suam sententiam perduxere. In iis, Catuali ipsi, cui hospitum erat cura concredita, facile persuasum, vt Gamma, per summam officij simulationem, extremam perniciem strueret. Ad quæ facinoræ, cum Rex ab insita barbaris leuitate, ac perfidia, conuiueret; de omnibus consiliis, & imminente exitio, per Tunetanum quendam Moinzaidem, Hispanicæ linguæ peritum, cui cum Lusitanis in Africa olim cõsuetudo intercesserat, Gamma E repente certior fit; eiusdemque suasu quam occultissimis itineribus ad naues festine se proripit, eo maiore euadendi spe, quod ab regia classe per hyemem subducta, nullum in præsentia periculum immineret. Igitur è portu in altum euectus; Indo cuidam litteras ad Zamorinum dat; quibus præter acerbas querimonias de hospitio violato, paratisque sibi nulla sua culpa insidiis, hominem hortatus est, vt repudiatis improbis suavoribus, in pristino consilio permaneret: ac multo plus ex vnius Lusitaniæ Regis amicitia, quam ex vniuersa Mahometana colluue, fructus, & emolumenti sibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atque etiam purgare se Zamorinus, & omnem culpam in administratos, vetusto Regum more conferre. Quæsiturum se de insidiis, quas Gamma sibi factas dicat; ac, si quem noxium deprehenderit; in eum ita animaduersurum, vt legationis & hospitij sacrosancta iura esse omnes intelligant. Præterea, ad Emmanuelis litteras breue responsum dat; ipsius amicitiam, & gentis Lusitanæ commercium fore sibi pergratum: cum eo tamen, ne quid ob id in suo regno turbatum existat: neu qua veteribus amicis, ac sociis fiat iniuria. Cum eo responso Gamma Anchedium insulam petiit, leucas à Calecuti circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & pisce omnis generis apprimè abundantem. Ibi relictis è longa iactatione sociis, nauibusque, Deum precatus, vti propitius iterum adesset, reducere se optimo Regi, propinquis, ac patriæ susteret; in Europam cursum intendit. atque Indicū & Arabicū Oceanum, propter ventorum inconstantiam lentissima navigatione remensus, ad Aethiopie primum deuenit littora. Hinc Magadaxo vrbe Saracenorum ex itinere diuerberata, Melindem, vti promiserat, appulit: assumptoque Regis legato, Zanzibarem inde petiit insulam, cum cætera amænitate insignem, tum felicibus syluis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbenigne tractatus, Mosambicum traiecit; fixaque ibi columna, ad Aquationem sancti Blasij processit. Ac Bonæ spei promontorium denique circumuectus

A uectus, Hesperidas primum, dein Tertias quas appellant, postremo Olisiponem summo Dei beneficio tenuit Septembri mense, anni millesimi quadringentesimi nonagesimi noni, plus biennio postquam indidem abierat, lociis ferme centū, in iis Paulo fratre, morbo & labore consumptis, reliquos in terram egressos circumfusa illico turba, concionis instar, tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto, deque Indicis rebus sine fine perquirere: incolumem aduentum partamque gloriam gratulari: denique eiusdem peregrinationis & laudis cuncti studio, & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gammæ viros ex vniuersa nobilitate primarios obuiam misit honoris causa: & quamuis incertam atque infidam ex India pacem afferret; tamen ob singularem viri constantiam, & animi magnitudinem ab omni posteritate celebrandam, & exhausta cum fide mandata, Gammam nouis honorum titulis & vectigalibus auxit: cæteris nauarchis ac sociis præmia tantis laboribus, ac tanto Rege digna persoluit.

Libri primi Finis.

E 2

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SECVNDVS.

PATEFACTA iam India, & incognita ad
 eam diem nauigationis ratione utcunque com-
 perta; primum omnium Emmanuel toto regno ^E
 supplicationes indixit. Populi circa præcipua
 templa frequentes iere. Dein, **MARIÆ** Virgini
 eius nauigationis præfidi exstructam olim ab
 Henrico principe ædiculam in ipso aditu portus
 Olisiponenſis, miram in amplitudinem extulit,
 auxitque; ac loco in primis illustri, ut ab omnibus conspici posset, ipsius
 Henrici militarem statuam collocauit. Ad eius templi custodiam, & cæ-
 remonias, & naualis præsertim turbæ, ducumque animos rite expiandos,
 eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quam Rex
 præcipua beneuolentia ac ueneratione prosequēbatur. Locus, desumpto
 à Christi incunabulis nomine, Bethlehem dictus: in primis totius Hispa-
 niæ tum structura, tum religione uisendus. Et quoniam Gammæ, comi-
 tumque fama celebratasque & multiplex Indicarum opum relatum in
 Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingētium spem, & eiuf-
 dem itineris cupiditatē erexerat; tanti consensus ardorisque bono uten- ^F
 dum ratus Emmanuel; nequaquam vltra exploratoriis nauigiis, verum
 iustis iam classibus ea maria sibi fulcanda constituit. Nauibus tredecim,
 quæ aluei magnitudine, & hominum frequētia, & onerum æstimatione,
 haud exiguas Lusitani regni opes, & copias indicarent, Petrus Aluarus
 Capralis, claro æquē genere ac virtute vir, summa cum potestate præfi-
 citur, Gammæ interim requie ex longa defatigatione concessa. Huic ab
 Rege mandatum in primis, ut Christianam fidem, religionemque in iis
 regionibus tum serere, tum amplificare omni studio insisteret. dein, ut
 Calecutanum Regem quanta maxima lenitate ac diligēcia posset, ad fir-
 mam pacem, & stabile fædus alliceret: ille si durū, & illiberalem, & in-
 fidum sese præbere perseverasset; tum verò barbarū scelus, & illatas Vasco
 Gammæ iniurias vindicaret; cumque nefariis Christi hostibus iustum
 piumque susceperet bellum. Idcirco, partim ad prædicandum ethnicis
 Euangelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè
 pios

A pius doctusque theologus Henricus Franciscanus, qui postea Septæ vrbis fuit Episcopus, cum sacerdotibus aliquot in eandem expeditionem est destinatus: & præter vectores, naualæque turbam, ex Lusitana iuuentute delecti mille & quingenti propugnatores in classem impositi. Capralis litato profectus, anno millesimo quingentesimo à partu Virginis, Martio mense (quem ad iter Indicum maxime idoneum deinde monstrauit vsus) ad Hesperidas tertio decimo die processit. circum eas insulas fœda tempestas cœorta classem late disiecit. è præfectis vnus Ludouicus Piræus, cum ventis ac mari aliquandiu luctatus; incertum quonam proprio incommodo non tenuit cursum. conuersis ad extremum velis, Olisiponem inuitus irrita nauigatione repetiit. Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitadæm Guineæ maliciam, & superadum Bonæ spei promontorium, longiore ambitu capto, cum se in altum dedissent, post mensem circiter, in telluris conspectu ventis feruntur: quam insulam initio rati, continuata dies aliquot secundum littus nauigatione, ne, continentem sine dubio esse comperiunt. Ibi ex longa iactatione classem portus exceperit, cui ab egregio situ, ac tuta statione, Securo nomen impositum. Inde ad cognoscenda loca gentemque, descensum in terram; & Christiano ritu in ara subductili sacrificatum, & concio de rebus diuinis ab Henrico est habita: barbaris, cum nihil planè perciperent, tamen occulto numinis impulsu cælestes cæremonias, & sacram cõcionem admirabili studio ac veneratione concelebrantibus. Ex iis vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplo missus, Regem ac cæteros omnes ingenti lætitia atque animi voluptate perfudit. In eo littore Capralis præalta Crucis vexilla, solenni ritu & precationibus consecrata, defixit; à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro ligno, quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cognomen, repudiata sanctiore appellatione, tacitus prophani vulgi consensus, & pertinax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars, quam, paulo post Capralis accessum, Americus Vesputius Florentinus eiusdem Emmanuëlis auspiciis accuratius explorauit. atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibusve, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurtens, trigoni oblõgi speciem refert. cuius basis in Æquatorem, ac Septentriones obuersa, ab Oriente in Occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit, Latús in Orientem spectans, interposito mari Hesperiiis Æthiopiibus obiacet. alterum latus à provincia Peruana determinant iuga montium adeo celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno duntaxat, quod adhuc exploratum sit; eoque difficillimo transitu. Regio ferme tota in primis amena est, cæli admodum iucunda salubrisque téperies: lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus, matutinos vapores ac nebulas tépestiue difficiunt: solesque purissimos ac nitidissimos reddunt. Scaret ea tota ferme plaga fontibus, ac syluis, & amnibus inclytis: è quibus (vt reliquos taceā) is quem Argenteū vocant, leucarum quadraginta ostio in mare fertur: adeo violétus, vt inde nauæ dulces hauriant

latices priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in planitiē D
 expatians, partim in colles clementer assurgēs, fœlix præpinguibus gle-
 bis, & riguo solo semperque vernante, credita semina multiplici reddit
 fœnore: ac saccari præsertim est ferax; quod cæleste donum Atticō mel-
 li multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura,
 è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in ahenis ad pu-
 rum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metā figurā; dein rur-
 sus, vbi libuerit, eliquatus; artificii manu pigmentis ad instar ceræ varias
 in effigies indiscreta panē veri similitudine trahitur. cuius generis offi-
 cinæ, priscis ignotæ, hodiē, qua præsertim incolunt Lusitani, passim ex-
 structæ visuntur: atque ex ea merce negotiatores vel maximum capiunt
 emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta certif-
 simo compendio longe lateque diuenditur. Certis etiam è plantis, quas
 vulgo Copaibas vocant, inciso per æstatem cortice, in modum balsami
 liquor suauissimi odoris emanat: cui, cum ad alios mortalium vsus, tum E
 ad curanda vulnera, & cicatrices tollendas, mirificam esse perhibēt vim.
 eæ plantæ cernuntur affricu animalium attritæ, quæ à serpentibus vene-
 natis, aut à feris ictæ, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se confe-
 runt. At Zabucalæ quæ dicuntur, admodum excelssæ, magnos ferunt
 summa duritiæ calices, ore in terram obuērsos, & quidem admirabili na-
 turæ solertia pyxidatim operto, ijs calicibus nuces castanæ saporis egre-
 gij continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, pau-
 latim ipsæ per se in alimenta incolarum ad vnā è calice defluunt. Syl-
 uestria etiam sunt Caiusia pyra, apprime succosa & innoxia; itaque me-
 diis caloribus auidè manducantur: cæterum in imo pyro faba quædam
 extuberat cortice amarissimo, prædulci medulla si torreatur. pyro pre-
 terea, refrigerandi vis: faba calefacit. Verū, ex omni genere, palma tribui-
 tur iis, quos vulgus Ananazes appellat. Planta est humilis, cuius è ramis
 veluti pineæ nucamenta dependent præmolliæ: hæc suo tempore in fru-
 sta dissecta, gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat edu- F
 lio sunt; verum etiam in longum tempus adseruantur è saccaro. Iam ve-
 ro, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malō-
 granata, ficus, vitesque bifæræ ac trifæræ, necnon multiformia mala me-
 dica suppetunt. Ad hæc, est vidē complures alias pomiferas arbores,
 quas percensere nimis longum sit; piscesque, & aues coloris eximij, &
 quadrupedia plurima, sed ferme syluestria; partim nota nobis, partim
 ignota, in quibus vtique apparet quam miris modis, ac variis, diuina sa-
 pientia ludat in orbe terrarum. Ex eo numero, vt pauca perstringam, apri
 sunt amphibij, carnibus optimis ac saluberrimis. ij, quod priores pedes
 perbreues habent, posteriores autem prælōgōs; tardiore sunt cursu: ita-
 que deprehensi à venatoribus, qua proximum est sese aquis immergunt.
 Antæ sunt etiam, gentis vocabulo, ad mulæ similitudinē, sed minores, &
 rostro tenuiore, inferiore autem labro tubæ instar oblongo; rotūdis au-
 ribus, breui cauda, reliquū cinereæ corpus. eadē lucifugæ sunt. non nisi
 noctu ad pabulum prodeunt: vbi diluxit, in sua sese condunt latibula.

Huius

A Huius belluæ carnes gustatu plane bubulas referunt. Cotias vero nominant, magnitudine, & forma, & sapore leporum: rufo colore, paruis auribus, cauda fere nulla. Maiores sunt eiusdem fere speciei; quas Pacas vocant: rostro tereti ad faciem felis, fusco colore, cædidis maculis interstincto: neque carne tantum, sed & corio ipso prætenereo, atque ob id ipsum in deliciores epulas expetuntur. Cæterum insolito spectaculo Tatusque sunt, ad porcelli magnitudinem: corio squamatum, loricato, sic, ut equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat, ceu testudines exerunt; pedibus contractis: & specubus ferme uti cuniculi sese continent: hæ quoque carnes palato gratissimæ. Magna præterea vis tigrum est: quæ famelicæ, horribili velocitate sunt, viribusque tremendis: eadem pastæ (quod mirere) tanta ignavia dicuntur esse, ut à gregariis etiam canibus confestim in fugam agantur: adeo, cibi potusque satietas, non homines tantum, sed etiam feras hebetes reddit. Illud vero mirum in Cerigonibus (id animanti nomē, buxæ colore, vulpeculæ magnitudine) ex eius aluo duæ dependent veluti manticæ: in iis catulos circumfert, & quidem adeo pertinaciter suo quemque vberi affixos, ut à perpetuo suctu non auellantur, antequam ad pastum ipsi per se progredi valeant. Valde etiā inusitata & effigie, & natura est animal, quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro feediore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic, ex occipitio existens coma ceruicem velat; lentoque ipsa ventris adipē verrit humum; neque vnquam, in pedes exsurgit: denique tam tarde mouetur; ut quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prædeat. Victitat arborum foliis, & in earum cacuminibus degit: plerumque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. neque vero adhortationibus tantum aut minis, sed ne plagis quidem sustibusve bestiam vel tantillum de insita ignavia ac tarditate dimoueas. Mirandum est etiam genus earum quas Tamendoas vocant; veruecis altitudine; colore fusco; prælongo ac tenui rectu; neque eo ad malas diducto, sed modice ad imum inciso. Vnguibus instructa est quadupes mire longis latisque, nimirum ad victum facilius comparandum: namque formicis alitur, quarum latebras ubi crebro vnguium iniectu ac fossione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguā immittit exilem, operamque formicis repente contrahit, glutitque decēptas. Huic, uti sciuro, valde promissa & setosa cauda pro tegumento est. sub ea quippe ita se condit, ut nihil ex reliquo corpore prorsus appareat. Neque hæc tantum & alia indidem sylvestria, ut dixi, verum etiam nuper à Lusitanis inuecta pecorum & equorum armenta plane admirabili prouentu fecit, quo magis mirū, vberimo agro, mississimo cælo tam fera & acerba esse incolarum ingenia. Nullos omnino colunt Deos. ominibus tantū, & auguriis ad insaniam dediti, & ariolis impostoribusque miserandū in modū quaestui sunt: nudi æque viri ac feminae prorsus incedunt, robustis lacertis, fluxo à vertice duntaxat capillo; nā cæteras corporis partes identidem expilant: simis, uti Sinarū populi, naribus: æneaque ipsi

cute,

cute,atro in super succo pomi Genipapi totum subinde corpus inficiunt. D
 præterea infertos habent iã inde à prima ætate deliciarũ causa quidã in-
 feriore duntaxat labro, quidam etiam facie tota prælõgos nullius pretij
 lapillo,tetro sanè spectaculo. Gregatim peregrinantur ordine simplici,
 silentio miro; virum vxor anteit. Carorum aduentum, circundatis
 collo brachiis, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione al-
 tisque suspiriis primũ excipiunt,viã laborem & incommoda miseran-
 tes:momento dein siccant oculos,habentque lacrymas in potestate.Gra-
 uidis haud ita multus in partu dolor. à puerperio fœta confestim exsur-
 git,ac domestica obit impigrè ministeria.eius loco(quod vix credat quis-
 quam) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij causa ab
 amicis ac propinquis inuisitur. huic sorbitiunculae dantur ad refouen-
 das vires.huic, de gentis more, bellaria & delicata munuscula deferun-
 tur.Numerandi rationem,ac litteras ignorant omnes.tantum tenui qua-
 dam traditione, nonnulla de Noe, deque diluuiio à patribus accepisse
 dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quondam diuino iussu E
 mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse com-
 mercium. Vno ac frumento in hæc vsque tempora caruere, fatiua radice
 visitantes,in farinam redacta, quam mandiocam appellant. sub eodem
 testo,ad inuersã modum carinæ prælongo,multã simul familiã degunt
 noctu ad noxia vitanda animalia cubantes. in retibus à terra suspensis:
 viuuntque in diem; & quicquid habent, in commune facillime confe-
 runt, nihil in posterum solliciti. Natandi arte ad miraculum vsque præ-
 eellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quippiam in imo quæren-
 dum est,patientibus oculis vrinantur.itemque laboris & inediã patien-
 tissimi sunt.triduum ipsum,vbi penuria ciborum ingruerit,ieiuni tradu-
 cunt:iidem,si copia suppetat,à primis tenebris ad lucem vsque in conui-
 uiis & computatione persistunt. Recte aut perperam factis, nihil post
 mortem,præmij supplicijve superesse arbitrantur. Qui diem suum obie-
 re,eos perinde ac decesserint,vel integro corpore,vel mancos, aut debi-
 les, vulneribusque confossos, descendere ad orcum putant, ergo incre- F
 mata condunt humi cadauera,addito rete, cubandi causã, necnon edu-
 liis per aliquot dies appositis; quod ita persuasum habent, & somnũ in-
 terim capere, & cibo vesci manes mortuorum. captos in prælio hostes
 (crebra autem inter eos bella excitantur, ac sagittis præsertim vtuntur
 egregie) multorum dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio ma-
 ctant; vorãtque rosta verubus membra. eã optatissimã Brasiliicã epulã
 sunt.neque, si cui hoc leti genere perire contigerit, malè secum actum
 existimat:quinimmo ad mortem pergit alacer ac securus:editisque con-
 tra ipsosmet percussores facinoribus, magnificè in ipso necis articulo
 gloriatur. Sparsis domiciliis habitãt,nullo magistratu legibusve cõstri-
 cti.lingua nec difficilis cognitu,&vna ferme est omniũ quotquot adhuc
 probè noti sunt,exceptis certarũ rerũ vocabulis, quã aliter à viris aliter
 à fœminis vsurpãtur.Triũ ex alphabeto elementorũ F.L.R.nullus apud
 eam gentẽ est vsus: minime absurda quorũdam animaduersione factum
 id est

A id esse diuinitus; eo quod Fide, Lege, Rege, sicuti dictū est, careāt: beneficiorū acceptorū immemores: æque iræ ac libidinis impotentes: ad pugnas & certamina temerarij præcipitesque: vltionis & humani sanguinis audissimi: ad summam, belluis quam hominibus propiores, qui quidem mores patrios retinent, ac mediterranea incolunt loca. nam post illatum ab Societate I e s v Euangelium, & liberalium artium disciplinas; in viços & oppida contributi, præsertim qui mare accolunt, ad humanitatem ac pietatem magnis laboribus excoluntur. Verum hæc suo loco fusius. Capite damnatos viginti homines Capralis è Lusitania secum auexerat, pœna mortis in exsilium cōmutata. Ex eo numero duobus ad gentis mores linguamque discendam ibi relictis (quorum vnus deinde ad illa commercia magno vsui Lusitanis fuit) ipse, ne frustra tempus infunderet, vētis in Orientem vela permisit, A Brasilia ad Bonæ Spei promontoriū immani traiectu leucas numerant fere mille ducētas. Oceani sæuiētis vētorumque furentium ea præcipue regna sunt. In id spatium audacius quam feliciter ingressis Maio mense Lusitanis, flammeus Cometes horribili specie in decimum vsque diem continenter apparuit. Iāque vāriante sæpius cælo pelagoque, atræ ac tordidæ nubes ad Septentrionem conglobatæ, omnem in se flatū quasi reciprocando collegerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas; nautæ locorum ac tempestatum ignari, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant sinus; cum ex iis, quas dixi, nubibus, vniuerso repente impetu sese effundens Aquilo trāsuerſas quattuor naues, quarum ad contrahendum minus apte fuerant armamenta disposita, inspectantibus ceteris, momento ita euertit obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. In iis Barptolomæus Diazius, cuius supra meminimus, rei nauticæ gloria in primis illustis, cum è tot iam tantisque periculis antea fuisset ereptus; miserandum in modum interiit. Saluti reliquis fuere vel demissæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipso vento disrupta. Eo tam horrēdo spectaculo exanimati qui superfuerant, consanguineos alij, alij caros, amicosque oculis frustra requirere, C ad lacrymas & complorationem proni, vtrique, ni mœrorem ex interitu alieno, sui cuiusque periculi metus obstupefaceret. quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidē intumescere; fluctus modo ad astra ferri, modo ad tartara panē ima subsidere; naues cum extremo salutis discrimine propemodum inter se collidi. Ad hæc, atra caligo, & rudentium stridor, & dissonæ voces varia & incerta iubentium, non oculorum modo, sed etiam aurij vsus abstulerant. Quin, & salum ipsum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat. Viginti ipsos dies tempeſtas atrocissima tenuit. Lusitani millies quotidie morientes, & cælestem assidue implorantes opem, quam maris tulit impetus, hac illacque dispersi. Prætoria cum duabus nauibus Bonæ Spei promontorium per imprudentiā præteruecta, Primas quas hodie vocant, insulas tenuit. ad eam tres deinceps circa Sofalæ oram adiunctæ. Vna, Petro Dia, præfecto per summa pericula & ingentes ærumnas in Lusitaniam rediit. Ita Capralis è tredecim nauium numero, cum sex duntaxat, iisque laceris ac debilitatis ad Mosambicum accessit. Incolæ prioris

anni clade perterriti, armamenta, commeatus, ac duces itineris benigne admodum præbuere. Classe resecta, ad Quiloam urbem, atque inde, nequicquam tentata superstitione Abrahami & amicitia; Melindem est ventum: & magna regis voluntate renouato fœdere, hospitioque, & oratore quem Gamma in Lusitaniam auexerat, in terram exposito; in Anchedium insulam, cuius ante meminimus, Concanio seu Canarino Indiarum littori obiectam, secunda nauigatione traiciunt. Ibi rite expiata Lusitanorum crimina, & pane cælesti omnes resecti. Barbaris Euangelium, quamuis, ut videbantur, ad virtutem ac pietatem, propensis; tamen ob sermonis insecitiam promulgari non potuit. Ad Calecutum deinde naues applicitæ. qua re, contra quam plerique putarant, Zamorinus haud mediocrem lætitiā præ se tulit: ac petenti Caprali haud grauare se in colloquium dedit. in eo colloquio cū pax & amicitia certis legibus cōuenisset; ædes in vrbe Lusitanis ad diuersandum ac negotiandū benigne attributæ. iamque Lusitana gaza exposita; & curatoribus ad cōmutationem rerum à Caprale institutis; admirabili securitate sacerdotes Euāgelio, reliqui mercimonio dabāt operam; cum ab iisdē Egyptiis, & Saracenis institutoribus, qui ereptam sibi & quæstus materiam, & locum apud Regē gratiæ non ferebāt; vrba plebs variis artibus & criminationibus novos in aduenas incitari cæpta. Neque ita multo post, affliduis Mahometanorum stimulis, & Nairum aliquot ac principum auctoritate compulsæ; & quod caput est, præsentis prædæ illecta dulcedine, vel inscio, vel consentiente, certe non prohibente Rege, subito arreptis armis Lusitanorum diuersorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, claustra conuellerè, fores effringere, per vim conatur irrumpere. Nostri, quamquam improviso malo perterriti; è fenestris tamen testisq; fortiter primos barbarorum impetus repulere: sed perfollo demum, dirutoque pariete, vis ac numerus vltra sustineri non potuit. hostium ad quattuor millia telis ac sagittis instructa conuenerant. Lusitani septuaginta non amplius, in hospitio versabantur. ex iis ad quinquaginta partim capti. partim interfecti, reliqui male mutilati, in iis Henricus antistes cum sodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad classē vix euasere. Fuitque adeo repentina clades, ut antequam è nauibus afferri, subsidium laborantibus posset, cæso præsidio, expugnata domus, ac momento direpta sit. Capralis, quamuis tam atroci ac nefario scelere, ut æquum erat valde commotus; animū tamen præclare vicit, ac sapienter dolori moderatus est, dum aliqua ratione cognosceret, utrū ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiusmodi pertineret. Ast vbi super tali tantaque re nihil sibi neque purgationis, neque satisfactionis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, onerarias decem in ipso portu, mercibus & annona refertas, iniectis flammis proflus incendit; nautis partim igne absumptis, partim captis, & ad classis ministeria distributis. cui tanto malo nē subuenirent oppidani, horrida pilarum procella deterriti sunt. Dein, obuensis in urbē maioribus tormentis, ædificia complura disiecta, mortales multi sæda laceratione discerpti. ex iis

Naires

A Naires vnus Regi acceptissimus, cum ad pedes eius repēte cecidisset, plenus pavoris in præsens, irarum ac minarum in posterum Zamorinus illico ex vrbe secessit. Capralis vero egregie vltus suorum cædem, barbaris amplius sexcētis terra marique peremptis, nauibus hostium captis, & in ciuitatis conspectu combustis, quod professionis tempus instabat, mense Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde se contulit. Cocini regnum à Calecutu leucas ferme triginta in meridiē distat. eiusdem nominis regia vrbs ad ostium Mangatis fluminis, mari introrsum æstuan- te, ad formam peninsulæ cingitur. Ædificia, mores, instituta ferme eadem quæ Calecutanis. Indicarum vero frugum, & aromatum, ac piperis præfertim, ager longe fertilior. Rex tum aliis de causis Zamorino clam erat infensus, tum quod monopolio Calecuti instituto, mercaturam ab suo cæterisque regnis pæne per vim auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potentia ac propinquitate; cui se, & reliquos Malabaricos Reges multis nominibus videbat obnoxios. Atque vt malus amicitia fideique

B custos est timor, ex ea seruitute ac periculis eripi se vehementer optabat. Capralis, cum è regione Cocini iactis anchoris constitisset, quod omnis Malabarici nominis fidem iure suspectā habebat; neque se, neque suorum quemquam incolis credendum existimauit. Michael erat quidam Christianus è Iogue, paucis illis diebus Henrici & sociorum opera, ad Ecclesiam adscriptus; Indicæ rei bene peritus, & magna apud omnes existimatione. Hunc, tentandi fœderis & amicitia causa, Capralis ad Trimumparam legat. Rex, quid de Lusitanæ gentis opibus, & rei bellicæ gloria, deque rebus cum alibi, tum ad Calecutum gestis multa inaudisset; iam ante in eius nationis admirationem ac beneuolentiā excitatus; quasi inopinatam aliquam hæreditatem, sic oblatam eius amicitia facultatē auide arripuit. Datis vltro obsidibus nobilissimis, mira liberalitate de cōmercij legibus cum Caprali decedit; & singulari diligentia ac sedulitate, per impigros administratos, æquo admodum pretio, mercibus Indicis aduenarum naues

C quamprimum onerandas curat: eorumque procuratoribus propriam in suo regno sedem ac domicilium dat. Dum hæc ad Cocinum geruntur, legati à duobus finitimis Regibus, Colani, & Cananoris (regionum & oppidorum ea nomina sunt) Caprali, si ad eorum portus commeare vellent; commercium & amicitiam longe optimis conditionibus detulere. Quas ille cōditiones, quod cum Trimūpara bona fide transegerat, in præsentia repudiavit: animum & voluntatem accipere se, & libenter vtriusque propensioni & officio testimonium in Lusitania daturum esse pollicitus est. Cananoris tamen Regē, quod multo enixius egerat, constitutis Cocini rebus, in reditu sibi ad eundū putauit. Ea vrbs abest à Cocino leucas in Septentrionē quadraginta, portu in primis capaci tutoque, oryza importata vtitur incolæ: carne, pisce, pomis abundans: ac præterea piper, cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad easq; digerēdas merces, nō exiguo diuinæ bonitatis argumēto, tellus plurimis cōcisa æstuariis, fluminibusque, nauigia vsquequaq; facili aditu admittit: stagna quoque passim occurrūt ingentia, grandibus plena lacertis

ad Crocodili effigiē: ij tergoris duritiā, cōchiliorum instar, impenetrabili, D
 enormi capite, duplici dentium serie, horrēdo prorsus hiatu in hominem
 furēnter inuadunt. Eorum halius oris est suauissimus: ac contra in eadem
 regione serpentium & anguin adeo teter ac noxius, vt afflatu ipso, necarē
 perhibeantur. Vespertilioes quoque sunt multi, dentibus & rostro vuls-
 pinis, miluij magnitudine: prācipuo in honore mensarum. Aedificia mo-
 resque cuiusmodi cāteris Malabaribus. Rex inanium Deorum simulacra
 colit: Brachmanica disciplina, & sacris initiatus, vt reliqui. Ab eo Capra-
 lis oratorem ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis commercij, &
 amicitiaē causa, quam quod nouis opēribus multum loci superesset; com-
 plura frugum Indicarum pondō ibi coemit: inque Occidentem Ianuario
 mense cursum instituit. Plenis velis eunte, viginti maioris formae na-
 ues, multis refertae milibus armatorum, Zamorini iussu frustra insequu-
 ta: Indico transmissō Oceāno, ē sex onerariis vna vadis circa Melindē in-
 hāsit. eius armamentis ac spoliis ne Saraceni potirentur, cōcrematus al-
 ueus, instrumenta machinaeque bellicae consulto demersa: quas tamen E
 Rex Mōbazaē deinde expiscatus, in Christianorum damnum perniciemque
 conuertit. Inde Capralis itinere solito circunuectus Africā, Iulio denique
 mense exeunte mistum ingenti dolore gaudium in patriam retulit: quan-
 do tot vel carorum, vel fortium virorum interitus; quantavis pecunia di-
 uitiisque compensari minime posse videretur. Eodem anno, incertus quo
 loco res esset Indica, Emmanuel Ioannem Nouam Callacum, notae for-
 titudinis & prudentiae virum, cum nauibus quattuor Caprali subsidio
 miserat. is paulo infra Aequatorem primus insulam inuenit, quae a saluta-
 ri MARIAE Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam oc-
 currere Caprali, Melindem delatus; deque ipsius in Lusitaniam reditu, &
 Calecutana caede, & insidiis, multorum sermone certior factus; Canano-
 re petiit, regēque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde
 praefer Calecutanam oram Cocinum proficiscenti, classis ingens nauium
 plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia victoriae spe, ad
 Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Ne- F
 que deteritus tanta multitudine Ioannes, nauibus ad faciliorem circum-
 actum usumque tormentorum, in altum euectis; assidua iaculatione prae-
 lium ad solis occasum praclare sustinuit: neque vnquam hostibus tanto
 superioribus numero, locum ad conferendas manus, seque circūuenien-
 dum reliquit. Paronibus nouem, onerariis decem depressis, epibatis am-
 plius quadringentis desideratis, Calecutum postridie moesti Malabares,
 vniuersa lugente ciuitate, rediere. Ioannes, egregia parta victoria, gratul-
 antibus regulis Cocinum adiit; naues per otium onerauit; felicique suc-
 cessu ouans in Lusitaniam iter intendit. Transuectus inde Bonae spei pro-
 montorium, aliam insulam patefecit, quae sanctae Helenae, cuius tum dies
 natalis agebatur, est appellata: modico quidē illa circuitu, sed saluberrimo
 opportuno, vt ad recreandas ē longo itinere Lusitanorum classes, diuino
 consilio ibidem enata videatur esse. Minus ē sententia per idem tempus
 nauiga

A nauigauit Consalius Cœlius: qui cū sex nauibus in Brasiliam destinatus. amissis locorum ac tempestatum iniuria quattuor, nil nisi rubrum lignum, & simias, psittacosque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuel cognitis rebus in India gestis, classem parauit nauium viginti, rebus omnibus instructissimam: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici, & Indici maris imperio præfectus, cum Olisipone mature soluisset, ex itinere Abrahamum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Emmanueli stipendiariū fecit, imposito annuo tributo, quod dum millium miticalium, ut ipsi appellant, vel aureorum summā haud excederet. Inde cum in Malabares traiecisset, ingentem Saracenorum nauem & militibus & omni telorum genere paratissimam, Calecuti redeuntem expugnat: in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudopropheta sepulcrum superstitionis causa peregrinantes. at pueri ex eadem secta complures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gama Olisipone postea templi Bethleemitici ministerio dedicauit. Ab ea victoria Cananorem adiit; Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele perampla dona cum litteris reddidit. ac renouato fœdere Cocinum tetendit. Ibi dum sui Regis negotia conficit, repente legati affuerunt à Christi cultoribus iis, qui non longe à Cocino Cranganorem habent urbem, è vetustissima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem, à Brachmanarum fabulis, & impura superstitione traduxit. Is Indiam provinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adiisse primum: dein, multis ibi factis Christianis, traiecisse Cranganorem. in ea ciuitate cum multos item Christo filios peperisset, Colanum petiit: neque ibi frustra disseminato Euangelio, trans iuga montium ad oram orientalem ingenti labore contendit: multisque locis, ac præsertim in Coromandelis regno, Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimū erat nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit.

C Atque haud pœnitēda collecta fruge, templisque ad Christi cultum adificatis, in Coromandelē ad reuiscendos & confirmandos in fide neophytos rediit. Coromandelis caput ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eo militū emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione, honoris Apostoli causa ab sancto Thoma denominarunt. In ea vrbe sacram ædem exstruere aggressus Apostolus, cum à dæmonum sacrificulis, & ab Sagamo rege prohiberetur; res interim insignis accidisse perhibetur ad Christi virtutem, & fidem Euangelij comprobendam. Inusitata magnitudinis truncum, ut fit, in litus elegerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab vrbe distabat. Eam Rex materiam cum in vsum adificij cuiusdam vehementer expeteret, robusti primum homines incassum funibus ergati quæ amouere conati, dein adhibiti complures elephāti, cum toto conuixi imperu nihil omnino proficerēt; Apostolus Regi cōditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templum vero Deo adificandū daret, nullis ma-

chinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus eum ad urbem attractum. Dum rex, insanire videlicet hominē ratus, per ludibrium annuisset; tum Cuius Thomas zona quæ erat præcinctus, ad præminētē ē caudice ramusculum annexa, signo tantum facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, vniuersa ad spectaculum effusa ciuitate, in ipso pomœrio statuit; ibidemque defixa lapidea Cruce; vaticinatus est, cum ad eum lapidem vsque pertingeret pelagus: tum diuino iussu ē remotissimis terris candidos homines ad eadem quæ ipse intulisset sacra instauranda venturos. Neque fefellit prædictio. Siquidem sub Lusitanorum appulsum, occultis tot annorum accessibus locus Oceano demum allui captus. Verum ab eo signo cæterisque virtutibus, cum Thomæ verbis maior in dies accresceret fides, Brachmanas autem, fūco & fallaciis parta iam auctoritas, iam sagina deficeret; accēsus rabie quidam ex iis, scēdum ac ferum facinus mali dæmonis instinctu consciuit. Filio admodum puero ipsemet necem intulit, vt haberet vnde peregrino & inuiso capiti crimē exitiumque conflaret. Citatus ad Regem Thomas, cum acculator ab eo per summam indignationem & querimoniam pœnas filij extincti repeteret; contra, Thomæ discipuli, affīnē aut omnino conscium eius culpæ magistrum negarent; nihil opus esse coniecturis & certaminibus ait Apostolus, ab ipsomet qui occisus dicatur; omnium optime cognosci rem posse. petit vt eius publice interrogandi potestas fiat. nihil recusatum ab aduersario: & cunctis tam inauditæ rei expectatione suspensis cadauer in medium affertur. Tum ad exanimem puerum Thomas placido & sereno vultu conuersus: Agedum, inquit, per Christū quem ego Deum prædico, palam & sine ambagibus puer prome, quisnam huiusce tanti sceleris auctor exstiterit. Mirum dictu: ad Christi nomen, frigido & exsangui corpusculo vitales confestim rediere spiritus: & clara voce, vt omnes exaudirent; Thomam certum summi Dei legatum; & ipsius odio, ad struēdam illi calumniam, nefarias à parente sibi manus allatas esse cōfirmat. Hac tam illustri tamque admiranda testificatione fractus calumniator obmutuit. Sagamus F. propenso iam ante ad credendum animo, Christianam deinde fidem ac religionem sine vlla dubitatione complexus est. Regem ex amicis & popularibus imitati complures Brachmanis, quamquam detecta diuinitus fraude, & pulso in exilium parricida, pertinax tamen & cæca mansit improbitas. cum lætos Christianæ rei progressus, & neglecta Deorum simulacra ferre non possent; facta conspiratione præconem Euangelij ē medio tollere omnino constituunt. Tumulus erat nō procul ab vrbe: quo Thomas identidem, ē Christi disciplina, secedere, propitiādi æterni Regis, & sui recolligendi gratia, consueuerat. in eū locum, tempore captato, Brachmanę armati cum suis similibus imperū dant. ibi Apostolus dum ad Crucem, alienato ab sensibus animo, Deum pro salute hominū, & eius præsertim populi deprecatur; telis primum ac lapidibus appetitus, dein ab vno ē Brachmanis lancea transfossus occubuit. venerandum corpus inde sublatum à discipulis, & in templo nuper ædificato conditum est. Accessit martyrij nomine, & memoriæ causā, fragmentum hastæ, quæ inhæserat costis:

A rat costis:& baculus præferratus,quo ille ad peregrinationes utebatur:& vrna fœtilis cespite inferto,nempe qui manantē ē sacris vulneribus cruorem ebiberat.exinde locus multis miraculis claruit,ac magnus eodem ex omni parte cōcursus,voti & religionis ergo, fieri cæptus. Hæc ferme Indi seiscitantibus Lusitanis, non ē fama solum, sed etiā ē veterum annalibus edidere. quin egregias Thomæ laudes, ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam, pueris Malabaribus patrio carmine decantare mos est. Sunt qui cum tribus Magis, qui ad Christi liberatoris incunabula cum muneribus adoranda, Sybillæ Indicæ (vt ferunt) monitu, stella duce tēderāt (quo in numero Pirimal Ceilani rex ponitur) Thomā in Oriente congressum: deque immani trunco miraculum non Meliapore, sed Cranganore perpetrassē dicant, ac postremo in Calamina vrbe mactatū regis imperio (qui Sagamo defuncto successerat) ac sacrū deinde corpus Edessā Mesopotamiæ translātū à Christianis fuisse contendant. Vt cunque res habeat (nam ego meam interponere sentētiā in tali re, tantoque locorum & temporum intervallo non ausim) satis constat, Apostolum in Coromandelio tractu Gangetici sinus, palmam tulisse martyrij, nec dubium est, quin ex diuini viri præceptis atque institutis, ingēs hominū multitudo variis Indiæ dispersa regionibus, in hæc vsque tempora, Christi nomen fidēque tenuerit; quamquam ex Armenij Patriarchæ Nestoriani placitis, à quo Episcopos paulo ante hanc memoriam accipere consueuerant, multis vitiis & erroribus inquinatam. alioquin, Apostolicas cæremonias magna ex parte obeūt. altaris mysteria religiose venerantur; eoque viatico, decedentes ē vita, se muniunt. Aduentus Domini, & quadraginta dierum solenne ieiuniū diligenter obseruant; quotidianæ psalmodiæ, & sacris insistent. & cum alia Christi Domini Sanctorumque festa rite concelebrant, tum vero præcipue paschaliū feriarum octauam, quam Dominicam in albis vocamus; quod eo demum die, incredulus antea Sanctus Thomas, indito in Christi latus ac vulnera digito, Dominum suum, ac Deum suum præclara testificatione confessus est.

C Alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obseruant, eo maiore fidei & constantiæ laude, quod ob id ipsum non modo à Mahometanis hominibus acerbe vexantur, sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutem redacti, cum alias indignitates & contumelias perferunt, tum vero sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. iis, aduentu Lusitanorum, noua diuinitus affulsisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem, legatos (vti orsus erant dicere) destinarunt. quorū summa orationis fuit; se & vetustissimos Christi famulos esse; & hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos: multa se à barbaris indigna quotidie pati: petere & orare, vt Emmanuelis Regis nomine se suæque omnia in patrocinium fidemque recipiat. Sub hæc, deditionis insigne, sceptrum argento decoratum Gāmæ supplices detulerē. Quos ille benigno vultu, comiter & amice complexus, bono animo esse iubet: vel in primis mādātum sibi ab Rege Lusitaniæ affirmans, vt Christi fideles quotquot in ea regione supersint,

sint, omni ope atque auxilio subleuet: nōdum id sibi per Calecutanorum D
 infidias, & quotidiana vitæ discrimina licuisse: ac ne tum quidem ob angustias temporis, reditu iam iamque imminente, posse illis quam vel maxime cupiat operam studiumque præstare. Cæterum, quæ prima se occasio det, enixe curaturum, vt non sine causa Christiani omnes in Regum Lusitaniæ pietate opibusque, certissimum suæ saluti commodisque præsidium esse constitutum intelligant. Interea, si qua necessitas incidat grauior, ad Lusitanum confugiant præfectum, quem firmo cum præsidio sit in India relicturus. Is erat Vincentius Sodreus, cui Emmanuelis iussu Gāma sex ornatissimas naues ad maritimam oram tuendam reliquit, vt Saracenos, & Arabas ab Indici littoris accessu & cōmerciis prohiberet. Interea Zamorinus variis artibus atque fallaciis Gammam ad se perlicere & circumuenire conatus cum nihil ei procederet; Trimumparæ per litteras ac nuntios alternis rogando minandoque suadere etiam atque etiam institit, Gammam & comites vel sibi proderet, vel certe è suis finibus in perpetuum exterminaret. Cui tam impudenti postulato, fortius ac liberiorius quam à barbaro expectari posset, semel iterumque respondit ille: se nullis neque promissis neque terroribus adduci posse, tantum vt in se facinus admittat, iusque naturæ simul ac gentium violet. Si quid ab se petat, quod saluo officio præstare possit; id vero se libenter ipsius causa vel cum damno facturum. Qua viri constantia vehementius irritatus Zamorinus, in Lusitanos primum, deinde in Trimumparam ipsum aperte grassari constituit. Rebus iam transactis, Gamma reditum in patriam maturabat. certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecutanam oram appropinquāti classē opposuit nauium vndetriginta, eo certiori victoriæ spe, quod Lusitanicas naues ipsis oneribus impeditas, prorsus inhabiles ad pugnam putabat fore. Sed eum lōge fefellit opinio. Siquidem in barbaras duas reliquum agmen aliquanto spatio antegressas, Christianæ tres eximia celeritate velis inuēctæ, tantum primo congressu terrōrem intulere; vt nautæ militesque tentata vix pugna illico se in mare deiecerint. quorum ferme trecenti è scaphis inter enatādum occi- F
 cisi: cætera nauigia eodē metu perculsa, qua cuique proximum fuit, turpi fuga littus petiere. nec fugientibus institit Gamma, propter grauitatem onerum veritus ne qua in breuia per imprudentiam incurreret. in captiuis duabus haud spernendæ merces inuentæ, in iis pretiosa fictilia, & argentea vasa permulta; itemque simulacrum aureum librarum ad sexaginta, horribili admodum specie: huic, luminum erant vice, duo primæ notæ smaragdine pectore autem, claritatis eximia pyropus, castaneæ pæne magnitudine, radiabat. amiculum aureum plurima & varia de more gemma distinxerat. rebus hisce raptim flammæ subductis, aluci cum armamentis in conspectu omnium incensi. Gamma, rebus terra marique ex animi sententia confectis, cum ex itinere Cananoris Regem denuo salutasset; Mosambicum ad naues reficiendas, atque inde Olisiponem lato cum reboatu cantuque incolumis appulit. Egrediētem in terram, exceperē, Emmanuelis iussu, principes nobilesque viri quamplurimi: qua ille celebri-
 tate

rate ac frequentia, cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus, regiam petiit. Auxere illius diei lætitiæ, cum naues per multæ variis è regionibus eodem tempore in portum inuectæ; tum in pompa faustis ominibus & magno populi applausu prælatum aureum in argenteo disco vestigal; quod Abrahamus Quiloæ tyrannus eo primum anno pependerit. Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidem in Sacrosanctæ Eucharistiæ vsum faciendam locauit: ac miro artificio perfectam, pretiosissimæque ornatam lapillis, in æde Bethleemetica posuit. At Zamorinus interrim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accendi: & quod Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in modum augeri conspiceret, assiduus inuidiæ stimulis agitari: Trimumparæ vero libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope tuendis, ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum & exulceratum animum, egregij scelerum omnium artifices Mahometani facile perpulere, vt ipsi Trimumparæ bellum inferret: ac quoniam preces ac minæ parum prodesse, vi armisque ad Lusitanos tradendos hominem cogeret. Qua de re consilio principum indicto, plerique, vt sit, quo inclinatum Regis animum sentiebant; eo præcipitem sua sententia impellere nitebantur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius, & successor designatus, omne consilium belli suscipiendi gerendique discutere frustra conatus est: quâdoquidem Zamorinus nonnihil eius oratione & auctoritate comotus, reliquis tamē instigatibus, dolori potius & iracundiæ, quâ rectæ rationi, ac salutaribus parere cōsiliis, vt plerique mortales, animū induxit. Igitur, vt Lusitanicę classis præsidio Trimumparam exueret, qua illum vna re potissimū niti præclare nosset; bellum terra maxime sibi gerendum existimauit. Eoque consilio exercitū omnem ad Pananē, cuius ante meminimus, vicum, sexdecim à Cocino Leucas, coegit. Ea fuere armatorum ad quinquaginta millia. Cuius tantæ molis tantique apparatus nuntio Cocinum allato; fremere plebs aduenarum gratia se in capitis ac fortunarum discrimen impelli: nomen Lusitanum diris omnibus exsecrari: ipsos ad cædem inquirere, ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum vitam firmissimo Nairum præsidio munisset. Principes vero ac dynastæ eodem perterriti metu, Trimumparam supplices etiam atque etiam precari hortarique, tempori cederet: Zamorinum placaret: denique ignotæ amicitie & incertę dispendio, regni salutisque aleam sine cunctatione redimeret. Quibus cum Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilque sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & hospitij violaret ius, fidemque datam Regi Lusitanicę falleret; dynastæ plerique desperata Cocinensi re, ad Zamorinum vna cum amicis & cliētibus transfugere. Quos imitati postmodū Europæi duo, Christiano indigni nomine, quos alij Illyricos, alij Insubres fuisse perhibent; deserta fide ac religione, tormentariam fabricā, & æris conflandi scientiam, cuius erāt peritissimi, sane graui Christianę rei damno barbaris prodidere. neque impune cessit eis perfidia. siquidem post annos aliquot, agnoscens errorem ac scelus, cum ad Lusitanos reditum pararent, à Malabaribus illico deprehensi, &

concurſu populi crudeliter interempti ſunt. Dum hæc à Zamorino parantur; Sodreus, ora Calecutana vaſtata, Cocinum peropportune cum ſociis appulit. Eius aduentu Rex & Luſitani paululum reſpirarunt. Sed, ille ſimul edoctus quãto in periculo res eſſet, ſimul inſimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, ſequæ cum Trimumparæ copiis mature coniungeret; contra omnium exſpectationem animo prorfus obdurato reſpondiſſe traditur: Sibi maris cuſtodiam ab Emmanuele commiſſam. Si maritimum inſtaret bellum; ſe officio præclare functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex cum ſuis ipſe ſibi conſuleret. Ab hoc reſponſo, gementibus Luſitanis, percuſſo Rege, ad fauces Erythræas obſidendas rectâ contendit: Arabumque ſex nauibus in itinere captis, præda ditatus ingenti, ad Curiam muriâ inſulam haud longe ab Aromata promontorio, qua in Septétriones obuerſa eſt, in anchoris conſtitit. ibi dum in Mahometanos porro imminet excubatque; Maio menſe ineunte atrocior Boreas vehemēti procella naues alliſas ad ſaxa cōminuit: ipſeque Sodreus vna cum Blaſio germano fratre, tum ſpreti Luſitanici ſanguinis, tum deſtituti Regis amiciffimi ac fideliffimi, pœnas horribili naufragio, & repētina morte perſoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vt ſtatam & anniuerſariam eam tempeſtatem caueret; quamquã obtemperantibus aliis nauarchis, & in tuta ſecedentibus locis, ipſe tamē contumaci vultu, verbiſq; inſuper contumeliſis optima conſilia reſpuiſſe. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerſo rumore vulgata; quamquam eos admodum locuples auctōr Ioānes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis deſertū Regem, ſed enixe operâ deferentibus, inſtante iam hyeme remiſſum ab Rege. De vtriuſque tamen exitu Barrius idem haud ſane diſcrepat. Cæteri, qui mutata paulo ante ſtatione periculum euitarant, ad placandas cœleſtes iras Cocinum repetere, & laborantibus ſuis opem ferre ſine mora cōſtituunt: ſed incenſæ officio voluntati haud ita reſpondit euentus. Petro quippe Ataidio duce, cum Indicū pelagus traieciſſent, aduerſis tēpeſtatibus ad Anchediū inſulam hyemare coacti. Interea Luſitani, qui Cocini verſabantur, tum de ſua, tū de Regis optimi ſalute ſoliciti, ac ſingularē viri cōſtantiam atque animi magnitudinem valde admirātes, ab eo magnopere petiere, vt ſe ad Cananoris Regē nauigare permitteret. ibi ſine cuiuſquam periculo tutos ad nouæ claffis aduentum futuros. Quibus ille reſpondit, bono eſſent animo, ac diuinæ prouidentię fiderēt; quæ bonas cauſas, cum in extremum diſcrimen veniſſent; tum maxime ſubleuare conſueſſet: de profeſſione vero minime cogitarent. neque enim ſe permiſſurū, vt quos ſemel in tutelam atque amicitiam recepiſſet; ij, ſe viuo & conſentiente, ad alienam opem ſupplices ac vagi conſurgerent. Simul cæteroſq; ne deſpondeant animum, hilari vultu, & accōmodata ad tempus oratione adhortatur. ac quāta maxima potuit celeritate, copiis ex vniuerſo regno cōtractis, opportuna loca præſidiis firmat, foſſas repurgat; nouas circa vrbe munitiones vallumque perducit: in primis vero, quoniam Repelini vada (ſi locus abeſt à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitū traducendum

A cendum hosti erant petenda; Naramuinū sororis filium, eximia spe sum-
 mæ virtutis adolescentem, hæredem regni destinatum, ibi cum Nairum
 quinque millibus & quingēis opponit. ad eum Laurentius Morenus, &
 aliquot Lusitani spectatæ fortitudinis viri ultro se adiungūt. Zamorinus
 per vates & sacrificulos ad proficiscendum omnibus diu captatis, signa
 denique ad Repelinum promouit. ac priusquam traicere conaretur, no-
 ua ferri flammæque denūtiatione Trimumparam aggreditur, ni Lu-
 sitanos relinquat. cum ille minas omnes terroremque præ officio ac fide
 contemneret; copiæ traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illi-
 co ceptæ. Sed resistentibus acriter Nairibus, non sine magna suorum cæ-
 de, semel iterumque repulsus, ab innata mobilitate animi reditum cogi-
 tare apud se cepit; atque, vt initia sese dabant, rei difficultate deterritus
 procul dubio signa retro vertisset; ni pertinax Brachmanarum & Maho-
 metanorum in Trimumparam & Christianos odiū acriter obstitisset. Eo-
 rum adhortationibus animatus ad ceptæ prosequēda; per occultos inter-
 B nuntios quæstorem Trimumparæ ingentibus præmiis, promissisque cor-
 rumpit; vt per occasionem stipendij numerandi, quamplurimos è Nara-
 muini præsidio ab signis abducat. eam sibi ad trāsitum occasionem fore.
 ille per speciem aduersæ valetudinis in castra venire se posse dissimulans,
 quamquam ægre ferētē Naramuino, dimidiam ferme Nairum partem in
 urbem euocauit. quos cum sub vesperum Naramuinus ea lege misisset, vt
 ante lucem castra omnino repeterent, Quæstor extracto in multam diem
 negotio, tota de re Zamorinum per eisdem nūtiis admonet. ille, ne tan-
 tam opportunitatem frustra elabi pateretur; omnibus connixis viribus,
 non sustinente iam impetum Naramuino, exercitum, sarcinas, atque tor-
 menta partim actuariis, partim vado traduxit; ac Naires vigiliis fessos, &
 infrequētes, facta impressione in palmeta Cocino proxima compulsi; ibi
 Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna vicissim edita strage, for-
 titer dimicans vna cum duobus alijs regijs iuuenibus cadit: reliqui fuga
 dissipati varijs itineribus in regiam cōuenere. Calcutanus, iam se inten-
 C densibus tenebris, vltra cedētī hosti nō institit. Postridie, tam insigni par-
 ta victoria, Trimumparæ fidem iterum per communes amicos, mista que
 precibus ac terrore litteras, tentat. ille, quamuis è tanta clade, ac præfer-
 tim ex amissâ regia sobole, insigni dolore accepto; tamen (quod vix credi-
 bile videatur) stetit animo; cōditiones pacis reiecit, collectis reliquijs Nai-
 rum, & omnis generis vndique coacta multitudine, aduentātī Zamorino
 se rursus obiecit. Ea quoque pugna victus ac profligatus, accepto insuper
 vulnere, nihil habuit prius antiquius ve; quam vt Lusitanos eorūque tes
 omnes à cedis & direptionis periculo eriperet. Vaipinum est insula Coci-
 no proxima, sacri & inuiolati apud barbaros soli; ac præterea, situ &
 operibus munitissima. in eam insulam aduenas cum eorum gaza raptim
 transferēdos curat. dein cum egregia manu armatorum subsequutus ipse
 celeriter: vt si minus loci religione, certe munimentis armisque hostē ar-
 ceret. Omnes fere procures, vt supra dictum est, ad hostes turpi defectione
 ne transferant. Vnus Vaipinensis dynasta Trimumparæ sese fidum comi-

tem amicumque ad finem vsque fortiter præbuit. At Zamorinus, haud D
segniter vsus victoria, Cocinum penetrat; urbem flammis iniectis vniuer-
sam incendit; Vapinum contempta religione haud semel aggreditur; sed
cum ignominia semper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in
proximum ver distulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinum repe-
teret, castella in vrbis ruinis nonnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo
presidio statuit. ipse tam secundis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis
ac Brachmanis effuse lætantibus, ad gratias inanibus diis agēdas Calecu-
tum reuertit. ibi, æraria officina instituta per duos, quos diximus, fidei de-
sertores, & alios quorum industriam magnis præmiis fovebat incitabat-
que; omnis generis tormenta machinasque ad vrbium excidia compara-
bat; cum è Lusitania subito nostris admodum laborantibus affuit Franci-
scus Albuquerque, omnibus belli adiumentis instructus. is, Petro Ataidio
cum cæteris qui ad Anchediuam hyemauerant, ad suas naues adiuncto,
Vaipinum recta contendit, ac Trimumparam Emmanuelis nomine tum
verbis amicissimis erectum animatumque; tum ad regiam tuendam per- E
sonam præsentī pecunia subleuatam, cæso & fugato Calecutano presidio,
in regnum Cocini summa omnium gratulatione restituit. Inde, populando
vrendoque perduellium tecta sataque, non vno loco hostes vel inuitos
in certamē extraxit; multisque minutis præliis exiguo admodum suo de-
trimento cecidit. postremo oppida quoque aggressus, primo Chiriuai-
pinum, dein Cambalanum, tum alios ignobiles vicos, dynastis qui ad Za-
morinum defecerant, vel interfectis, vel in fugam actis, ingēti ardore mi-
litum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & in-
finita cum actione gratiarum à Trimumpara exceptus, pro amicitia pe-
tiit, vt quoniam inter eas nationes adeo infesta ad eam diem vita Lusita-
norum fuisset; castellum ad eorum corpora & res tuēdas ædificare sibi Co-
cini liceret. quod Rex adeo prolixè liberaliterque cōcessit; vt è suis etiam
palmetis, quoniam cæmenta non suppeterent; præcipua firmitate mate-
riem in eam ædificationem excidi quamprimum iusserit: dein loco in pri-
mis idoneo area dimēsa, & inchoato iam opere; dudū expectatus è Lusitania F
cum iuuentutis robore superuenit Francisci patruelis Alphōsus Al-
buquerque is, qui rerum deinde gestarum gloria magni cognomen est
consecutus. Eius accessu, Lusitanis Indisque certatim insudantibus, breui
consummatum castellum, & in eo templum Diuo Barptolomæo dicatum
est: vt magno vtrumque consilio ac pietate, sic modico sumptu elegan-
tiaque. Sacrarum ædium & arcium, quæ variis Indiæ locis per alios alios-
que præfectos deinde per otium absolutæ sunt, lignea illa prima ædificia,
quasi typos ac proplasmata iure quispiam dixerit. Eo munimento perfe-
cto, supplicatio à Lusitanis habita: signum pēdentis è Cruce Domini sub
vmbella pretiosa per multas instauratæ iam vrbis partes, præcinentibus
tubis cum religioso tripudio ac festa saltatione prælarum. pōpa ad arcem
vsque perducta, & cum arx ipsa, tum in ea templum precatōne solenni à
sacerdotibus consecratum eo maiore lætitiā, quod illo primū die Roma-
na Ecclesia diuinis in rebus, Lusitana gens in humanis, Indiæ possessio-
nem

A nem adire quodammodo videretur. Post hæc, Albuquerqueius vterque ad perdomandam Zamorini ferociam nouas excursiones fecere. vastatus in primis Repelinenſis ager, pagi ac villæ complures inflammatae ac dirutæ. nauigia capta ac direpta permulta, denique bello paſſim circumferendo, tantum terrore omnibus circa populis intulere; vt Zamorinus ipſe, præſertim ſuadente Naubeadarino eodem, qui bellum antea diſſuaſerat, oratores pacis & commercij petendi ad Luſitanos miſerit. cui conditionibus iis datum eſt fœdus, vt & cædem Calecuti factam, & direpta mercimonia æquis æſtimationibus cõpenſaret; itemque ab laceſſendo armis Trimumpara in poſterum abſtineret. In hæc ferme leges pax conuenit, ac rurſus cum Zamorini popularibus amice agi, & contrahi cæptum. Eadem fama permoti iamdudum tutores Colani Regis (nam ipſe per æratem potens regni nòdum erat) per legatos item fœdus & amicitiam petiere. Quibuſcum eo libentius iunctæ dexteræ, quo maiores in omnem partem opportunitates habere viſa reſ eſt. Etenim Colanum vrbs, quattuor & viginti

B leucas à Cocino in meridiem ſita, in primis totius Indiæ antiqua & opulenta cenſetur. ex ea Calecutum, & aliæ Malabarici ſoli olum ductæ coloniæ abundat mercibus; portum facili præbet accessu. ac præterea, multis familiis veterum Chriſtianorũ incolitur; quæ reſ longe etiam vehementius Luſitanos ad ſocietatem gentis allexit. Igitur illis præcipue cautum in fœdere: multis & grauibz iniuriis liberati, eorumque fortunis ac dignitati conſultum. Inſtituta cõmuni conſenſu amicitia, tabuliſque commercij rite conſectis, domicilium propriũ Luſitanis in vrbe Colano attributum. eo conſeſtim negotiatores cum ſcribis & cuſtodibus immigrarũt. Accessit rei diuinæ procurandæ cauſa Rhotericus Dominicanus. is, & morum integritate, & doctrinæ præſtantia paucis diebus multos mortales partim in recta fide cõfirmavit, excoluitque; partim ab ſtendiis demonum ad Chriſti ſigna traduxit. Eodem anno quo hæc in India gerebantur (is fuit à milleſimo quingenteſimo tertius) nauarchi aliquot ad com meatus Arabicos prohibèdos Oliſipone proſecti, Zanzibaris regem malis coactum, & ſtewardarium Emmanuelis fecere. itemque Brauæ liberæ ciuitati, leucas cis Melindem cõtum, annuum veſtigal impoſitum. ipſi vero Melindenſi Regi, cum à Mombaza tyrãno valde premeretur, ſane opportuno tempore latæ ſuppetiæ. tyrannus ab armis diſcedere, & prope iam victo Melindenſi pacem dare coactus eſt. Cum terra marique negotia Luſitanica proſpero admodum procederent curſu, & ſimul in varias regiones aditus Euangelio pateſceret; tranquillas iam à Calecutanores, vnus hominis cupiditas & amentia perturbauit. is, Cocinenſi apothecæ præpoſitus, cum nauem Malabaricã pipere onuſtam præteruehi cognouiſſet; repente vel auaritia prædæ, vel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captam ſine mora Cocinum pertrahant: nautæ cum ſe Zamorini amicos & populares clamarent; Deumque & hominum fidem teſtarentur, ſe ipſius miſſũ Cranganorem petere; nihilominus Luſitani in incepto perſiſtunt. coorta pugna, ſex Malabares interfecti, cõplures vulnerati: nec Luſitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio, in

Cocinenſem apothecam piper omne conuectum. Ea re cognita Zamori- D
 nus conſeſtim ad Fráciſcum Albuquerqueium mittit, qui tantam iniuriam
 expoſtulent. ille cum rem negligeret, nec modo ablata reddere, ſed ne fa-
 ctum quidẽ vlla ratione purgare dignaretur; enimuero Zamorinus con-
 tinuo exarſit iracundia, coalitamque recens amicitiam indignabundus
 abrupit. Hanc ego diremptæ pacis ac ſocietatis cauſam, Damianum Goe-
 ſium & Hieronymum Oſorium ſequutus, in medium attuli, haud ſane
 ignarus, in hoc etiam ab iis diſſentire Barrium: culpamque omnem in
 Zamorini mobilem animum utcũque transferre. Sed regiis chronogra-
 phis à me, præſertim in re tali tantaque, temere fides abroganda nõ fuit.
 Cæterum Zamorinus, vti dicere inſtitueram, acri dolore ſuccenſus, pri-
 mum edicta omnia, decretaque in rem Luſitanorum facta, extemplo re-
 uocat. dein armatos parones ad intetecienda onera circumquaque di-
 mittit. poſtremo ad euertendum Trimumparam, Luſitanosque ex India
 pellendos maiore quam vnquam antea conatu copiisque ſe comparat.
 Et quamquam inexpiabili in vtroſque odio ferebatur; bellum tamen di- E
 ſtulit conſulto, quoad Albuquerqueij fratres onuſtis iam non vno loco na-
 uibus, ex India abſcederẽt. Quibus de conſiliis Trimumpara literis ami-
 corum ac nuntiis mature certior factus, cum Francisco (nam iſ præerat
 ſummæ rerum) egit etiam atque etiam, vt adeo difficili ac periculoſo tem-
 pore quam firmiſſimum ſibi ſuiſque præſidium in diſceſſu relinquat. Sed
 neque proximæ calamitatis memoria, neque imminens Luſitanicæ rei diſ-
 crimẽ, neque optimi, & conſtantiſſimi Regis obteſtationes preceſque
 flectere Fráciſci animum valuerẽ, vt naues plus tres cum centum & quin-
 quaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præſecto Eduardo Patieco
 viro fortiſſimo: nimirum, vt in tanta deinde paucitate, cum militum vir-
 tus, tũ vero diuinæ opis præſentia clarius appareret. Poſt hæc, Albuquer-
 cij fratres vterque ſimul, verum exitu diſpari in Luſitaniam vela dedere.
 Franciſcus incertũ qua clade, quove infortunio, vna cum ſociis in itinere
 periit. Alphoñſus, quamuis magnis iactatus procellis, tamen circa finem
 Iulij menſis, non minore quæſtu quam gloria, ſoſpes in urbẽ Oliſiponem F
 introiit. Poſt eorum profectionẽ, ſolutus metu Zamorinus, palam terra
 marique bellum ciebat. ducenta amplius nauigia, magnam tormentorum
 copiam, elephantos complures, armatorum millia circiter ſexaginta con-
 traxerat. Eo terrore Cocinum allato; multi cõſeſtim in Malabaris interio-
 ra dilapſi: ac vix capitis pæna propoſita cohiberi populus potuit. Ex reli-
 quis copiis ægre milites ad millia triginta conſcripti, quorum tamen pau-
 latim numerus partim tranſitionibus, partim effugiis vix ad decem millia
 rediit, nec ea quidem admodũ forti animo, vel integra in Trimumparam
 fide. Ergo tota pæne belli moles in Luſitanos incubuit. Solènes tum for-
 te agebantur feriæ, quibus cæleſtes iras in omne genus humanum inten-
 tas, olim ſuo potiſſimũ capite Chriſtus excepit. Ea recordatione ad omne
 decus ac pietatem incenſi Luſitani, viciffim vitam pro Chriſti nomine ef-
 fundere geſtiebant. Itaque tanto inferioribus copiis, nullum periculum
 recuſare, caput libèter in diſcrimen offerre, & periculoſiſſimas expeditio-
 nes cen-

A nes certatim sibi quisque deposcere. Eduardus, quoniam multis partibus
 vno tempore dimicandum fore non dubia coniectura prospexerat; pri-
 mū ad Repelini vada nouas munitiones obiecit: dein Cocinēsi arce mul-
 tis locis instaurata; nouum insuper propugnaculum ad portus introitum
 excitauit. ad hæc, naues & scaphas maiores, vt ad subita occurrerent, om-
 ni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, vti proximo
 bello fecerat, Repelini transitum, & vado, & actuariis longo ordine con-
 fertis tentauit primum: dein magna suorum cæde bis terve repulsus,
 cum in angusto loco se multitudo impediret; & à nostris in cōsertam tur-
 bam irrita nulla iacula inciderent; Repelinenſis dynastæ monitu ad loca
 minus vadosa, verum patentiora descendit. ea re cognita Patiecus cum
 expeditis celeriter anteuertit: ratusque paucitatem cōsilio adiuuandam;
 noctu sudes præacutas toto passim vado figendas curauit: postridie ho-
 stes magno impetu transire conati; partim se præstis cuspidibus indue-
 runt; partim accedente æstu obruti; partim assiduīs missilium nimbis vul-
 nerati, occisique: pars etiam, quæ vel nandi peritia, vel beneficio lintrium
 B in vltiorem euaserat ripam, acriter dimicantibus Lusitanis, aut cæsi, aut
 in flumen detrusi. Zamorinus, vbi aperta vi parum proficere se intelligit;
 ad insidias de more conuersus, percussores, trāsugarum specie, in Eduar-
 dum occulte summittit: hosce ille diuinitus deprehensos conuictosque,
 Trimumparæ tradidit, in quos arbitrato suo consuleret. pretio dein con-
 ducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto,
 excubiæ ad fontes intēta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria dis-
 sipatus, Cocinenſe præsidium cæsum, naues captas & incensas: ac solici-
 tati circa populi, vt in nostrorum stationes, & apothecas impetum face-
 rent, nomenque Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei benefi-
 cio patuit. Quo tam infelici rerum euentu cum valde angeretur Zamori-
 nus; tum ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua mul-
 ti ex ipsius exercitu sæde absumpti; multi etiam & contagionis metu, &
 belli difficultate perterriti, diffugere. Iamque susceptæ expeditionis au-
 C ctiores exsecrantē, ac desperatis pæne rebus, de pace ac de reditu cogitan-
 tem, iniecta repente spes confirmauit expugnādi Lusitanicas in ipſo Co-
 cinenſi portu naues; quo vno subsidio, vt supra diximus, Trimumparam
 vel maxime niti non ignorabat. Mahometanus quidam erat, Coiesalles
 nomine, machinarum peritus, is ad Christianorum nauigia superanda,
 Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificii ingenti omnium approba-
 tione commentus est. Binis paronibus, valido & à puppi & à prora tigno
 inter se cūmissis, turres erigebat; è quibus denj amplius homines in sub-
 iectas onerarias tuto eiaculari possent. Huiusce generis machinas octo
 cum adornasset; Zamorino ignaro taliū rerum, & adulatorū turba circū-
 fluenti, tanta victoriæ fiducia subito accessit, vt Eduardum ad se victum
 perducere sine mora imperauerit, Verū ille per exploratores tota de re præ-
 monitus, nouas vicissim in onerariis machinas excitarat. ac quo die com-
 missum est præliū (is erat in calū ascēdenti Christo Domino sacer) nauia
 puppes, ne à tergo circūiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcēdū
 congressum,

congressum, prominentes à prora malos obiecit: præcatusque immortalē Deum, vt in ea quoque sibi pugna, sicut in cæteris propitiū adesset; inuicto animo, per exigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetum excepit. Ardentes primum pyre ad Christianas naues inflammandas immisit: quibus accessū prohibitis, & in cōspectu omnium frustra consumptis; tum demum turrata nauigia ne quicquā admoueri crepta. Siquidem præter ipsam machinæ formam, duplici præsertim clauo, ad regendum inhabilem, æstus quoque maris tum forte rapido accedens tractu, gubernandi arbitrium nautis ademerat. ergo & magistrī gubernacula huc illuc frustra torquere; & remiges irritō conatu in aduersum maris impetum tendere; & infesto rostro in nostros directā nauigia repēte modo in obliquum, modo in contrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neque moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neque clauus magistris parere: alio nauis turba, alio duces & propugnatores vocare; aliē cuncta simul æstus abripere. in eo tumultu, cum sagittarum multitudine cælum pæne inumbraret; & crebris hinc inde fulgetris horribili cum strepitu radiantibus, omnium generum vsquequaque tela volitarent; è turribus octo vix duæ ad onerarias ægre tandem appullæ. in quas destinato ictu maiores globi à nostris subinde contortilaxatisque cōpagibus, partim auulsa è suis sedibus tabulata, cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu decidere; partim, dissiliētibus vndique fragmentis, cōsauciati permulti, ingentem pauorē ac trepidationem cæteris intulere. Ad eū cælum clamor à nostris terra marique sublatus; & integrata pugna tanto militū ardore, vt Calecutani, multis passim occubentibus, attoniti pauentesque certatim terga cōuerterint, neque vllis, ducum Regisve ipsius, aut minis aut hortamentis fisti fuga potuit. contento cursu remotas Malabaris insulas, & intima penitus æstuaria petierē. quinque circiter ab initio belli menses effluxerant. eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat. pestilentia, mortalium ad tredecim millia absumperat: totidem ferme huc illucque distulerat metus. variis præterea certaminibus, magna parte nauium ac tormētorum amissa, ex ipso militum robore millia plus quinque ceciderāt. Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus, cum & hyems immineret, & noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur, abiectis belli consiliis, ipso Diui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit, ac retro ad Pananem tristissimus abiit. Brachmanæ auguresque, quod belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantæ acceptæ cladis in male obseruata auspicia, neglectas religiones, & vota minus fideliter persoluta, cuncti ex composito reiecere. Hisce artibus mēdaciisque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati. Zamorino, vanis superstitionibus misere obnoxio, ingens dirarum iniecta formido. regni administratione vicariis tradita, ipse interim æger animi, ac mœrore pæne confectus, in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos, & expianda peccata secessit. Ad Lusitanorum, eo toto bello, cum omnium, tum vero Eduardi præcipue

A Patieci virtus enituit. Is, & ante prima signa fortiter dimicando, & insidiis mature præcauendis; & disponendo milite, & muniendo ubi res postularet; & omnia militaria munera impigre obeundo; acerrimi simul bellatoris, & ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentius belli progressum & euentum æstimantibus, diuina potius, quam humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex utraque parte cadentibus, Lusitanus tot præliis desideratus est nemo. ac nauium insuper aluei non semel traiectione ac perforati sine vllius damno feruntur; & fulmineo excussa rotatu ferrea pilæ, irrita plaga (quis credat?) obuiis quorundam exceptæ pectoribus. Quas ob res, Christo salutis humanæ parenti, supplicationes habita, & solenni ritu, pro ea quantum suppetebat copia, sacrificatum est. Redeuntem è prælio Patiecum Trimumpara perquam arcte comiterque complexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modo regnum, sed vitam, salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenue tulit. Interea multorum litteris & nuntiis certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengam cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quamquam ab Eduardo parta iam ante victoria, magnum tamen ad Cocinensem regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio, & assiduus popularium precibus in patriam reuocatus, bellum eadem qua deposuerat leuitate, reparare terra marique instituerat. Iamque ad Cranganorem oppidum terrestres naualesque copias intentiore defectu habito contrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille. Naires ad duo millia confestim eo profecti recens ædificata ab hoste nauigia primum expugnant, præfecto rei maritimæ cum duobus filiis interempto: dein excensione facta, eodem impetu Naubeadarini peditarum fundunt fugantque. tum Cranganori oppido iniectione flammæ; Christianorum tamen testis, ac præcipue sacris **MARIE** Virginis, & Apostolorum ædibus temperatum est. Per idem **C** tempus Rex Tanoris (ea quoque Malabarica est regio) cum finitimis bellis admodum premeretur, à Lusitanis auxilium petiit; seque, ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extemplo aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cum breui superior hostibus euassisset; certis, uti receperat, legibus, in Regis Lusitanicæ societatem, ditio nemque concessit. Inter hæc, Indico mari ab Lusitanis vehementer infesto, Calecutana commercia magis in dies imminui. negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In iis mercatores Arabes omnium ditissimi, cum ad Mecam reditum pararent; pecuniam & pretiosissima quæque in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illico vela facturi. Non fefellit ea res Aluarengam. Continuo Pandaranæ portum scaphis audacter inuectus, onerarias Arabum septemdecim instar muri inter se colligatas, omni telorum genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Per tinacibus animis utrinque certatum est. è Mahometanis duo millia; è

noſtris vigintiquinque, non amplius, interfecti : vulnerati ad centum & D
 triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emma-
 nuele Vaſcôcellio, opimis ſpoliis onuſtus Aluarenga Luſitaniam petiit,
 comite itineris Eduardo Patieco : cuius egregiæ virtuti, immortalibusque
 erga ſe promeritis, Trîmumpara debitum teſtimonium ſcriptis
 ad Regem litteris tribuit. Ei teſtimonio cum aliorum etiam litteræ ſer-
 monesque aſtruerent fidem; Emmanuel talem ac tantam indolem in ob-
 ſcuro latere nequaquam eſt paſſus. ac præter cæteros honores aduenien-
 ti Eduardo publice priuatimque habitos, præclara quoque viri facino-
 ra pro concione diligenter expoſuit ornauitque Regis iuſſu Iacobus
 Ortizius Viſenſis Episcopuſ. idemque cæteris in oppidis Luſitaniæ fa-
 ctitatum. dein, vt in communi cauſa commune gaudium eſſet; ad Chri-
 ſtianos omnes Reges principesque, ac Romanum præcipue Pontifi-
 cem, Emmanuel in eandem ſententiam accurate perſcripſit. diu
 celebrati ſermone omnium nationum tam noui, tamque ad-
 mirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ
 Deo; nec parum inde Luſitanico generi
 ac nomini dignitatis acceſſit.

E

Libri ſecundi Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER TERTIVS.

(549)

O c tam secundo successu rerū, Emmanuel Orientis opes imperiumque animo & spe in dies maiore complexus, percunctando à regionum peritis, & nauigationis tabulas, quæ ex India depictæ subinde referebatur, attentius contéplando, ita comperiebat: Indicæ negotiationis præsidia & quasi claustra præcipua esse tria: Adenum Arabiæ, & Armuziam insulæ Geru (Ogyrim olim fuisse quidam haud absurde coniiciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici, altera Persici sinus ostium obsideret: itemque Malacam, Sincapurano impostam freto; quo, propter loci opportunitatem, Sinarum, & Lequiorum, & insularum pæne innumerabilium mercimonia commearent. ergo, ad ea loca vel fœdere sibi adiungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; studium omne cogitationemque cōuerterat: ratus, id quod res erat, eam vnā expeditissimam rationem esse totius maritimi quæstus ac mercaturæ ab Ægypto, Syriæque in Lusitaniam transferendæ. Nō fefellere eiusmodi consilia Saracenos, & Aftabas, viros & in suis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandisque admirandæ sagacitatis. Itaque Zamorino per aulicos & Brachmanas persuadēt, vt quoniam Indicæ classes Lusitanicis & robore nauium, & armorum apparatu inferiores tot iam euentus ostenderint; ac Ægypti, & Arabiæ, ac Syriæ Rege Campsone, quem Sultanum appellabant, aduersus communem hostem auxilia accerfat. Missus in eam legationem cum amplis muneribus Maïmames, Mahometanæ superstitionis cultu notissimus. is, miscendo consilium precibus, modo Campsonem obsecrabat, vt religionis auxiæ causam susciperet, ac prophetæ sepulcrum, & populares, amicosque & consanguineos à quotidianis Lusitanorum iniuriis ac latrociniiis vindicaret: modo suadebat, vt sibi quoque, vestigalibusque suis mature consuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admissam, tantos iam sibi sumpsisse spiritus, vt leges Orienti dare, iura publica inuadere, Asiaticas opes per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa

interdicere minime dubitet. Qui tā longinquis, ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedem in Asia fixerint, non ausuros? orientem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem non nisi ruina opprimi, & extinguere. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudētia quamprimum occurreret. Ad extremum petebat: vt classē aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remigē ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecutanum comēatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus & pseudopropheta stirpe, disseruit. Haud vana afferebāt. etenim Campson, & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorem, ac Mecanæ domus, quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat; vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate nō posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auerlas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. igitur & Regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In præsentia, legatos quam optime sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. Cæterum mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei deliberāti, multa occurrebant, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent. primum communis Mars, & incerti bellorum euentus: dein periculum ne Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret; postremo ædificandæ instruendæque classis difficultas: quod & materia cædua, cum in Ægypto non suppetat, longissime petenda: & informes triremium aluei membratim à Cairo seu Babilone, quæ inter fluo Nilo Mempheos obiacet antiquæ ruinis, Suezium vsque rubri maris emporium per solitudines arenosas, & auias transuehendi forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendique. Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tentandum existimauit, nū quid denuntiatione magni alicuius periculi, ac minis apud Christianos proficere posset. Primum igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omnium aures bellicis terroribus complet. dein artificiose submittit, qui Maurum monachum Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias Diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram eodem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; se à duobus Christianis Regibus Fernando, & Emmanuele iam dudum intolerandis iniuriis affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorum culpa, per summam indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ oram annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere, quod hæc Rex vterque, locer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentiū audeant; se quoque

A quoque vicissim Christianos quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exsilij compulsurum: ac præterea antiquissimarum religionum Christianas aedes ac monumenta; quæque in Ægypto, & Arabia; quæque in Iudæa ac Syria videntur, cum ipso Christi sepulcro euerfurum & concrematurum esse. Quæ si Pontifex salua cu-
 piat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regem utrûque pro sua po-
 testate quamprimum ab ea mente consilioque deducat. Has ergo queri-
 monias minasque Campson ad Pontificem Max. detulit, haud dubius,
 eas magni vtique apud Hispaniæ Reges fore momenti, quibus prope hæ-
 reditario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat.
 Alexander; Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ad
 Emmanuelem, ex quo coram fufius cuncta cognosceret, mittit. Hunc
 demisse præcatem, vt ab laceffendo Ægypti Rege desisteret, ac tot Chri-
 stianis mercatoribus, tot religiosis hominibus, tam venerandis Christi
 Sanctorumque reliquiis pro sua pietate consultum vellet; bono animo
 B esse iubet Emmanuel. neque enim Campsonem studio Mahometicæ su-
 perstitionis, aut abominandi monumenti cura, sed imminutis portoriis
 redditibusque torqueri. quæ detrimenta quâdo ita vehementer hominem
 excrucient; nequaquam commissurum, vt Christianis negotiatoribus è
 suo regno pellendis, & celeberrimis templis; ad quæ ingens quotannis
 hominum vis, religionis causa, magno cum ipsis emolumento confluat,
 euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus & vectigalium
 faciat. Nam quod Fernandi soceri iniurias, de quibus ad eam diem que-
 stus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsus è Bati-
 ca Mauris effluxerant) adeo acerbè, tam dolenter exposulet; cui non ap-
 parere causas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupidita-
 ti auaritiæque inanem speciem caritatis religionisque prætendi; Pro-
 inde Christi famulus poneret metum, nec barbari fremitus irasve tan-
 toperè perhorresceret. Hisce verbis cõfirmatum antistitem, pecuniisque
 ad exornanda Orientis templa, ac pauperes alendos copiose instructum,
 C Rex Lusitanus Romam remittit; ac simul ipsum Pont. Max. per literas
 omni solitudine liberat. Ipse vero, quæ erat prudentia, & animi magni-
 tudine; tam dira Sultani comminatione adeo non exterritus est, vt ma-
 gnam etiam voluptatem inde perceperit. præclarum quippe sibi Emma-
 nuel ducebat, immanem belluam, quæ ad eam diem Lusitanica arma su-
 perbe contempserat, quasi adactis ad vitalia telis, denique commoueri.
 Quocirca ad cæpta prosequenda, duplo pæne maiorem quam superio-
 ribus annis classem instruxit. eique præfecit Franciscum Almeidam,
 virum cum cætera illustrem; tum quod fortem ac fidelem operam in Be-
 tica expeditione Fernando nauarat. Huic magnopere in discessu præce-
 pit, vt quoniam ad ea quæ iamdudum agitabat animo, & assiduitate co-
 piarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot opportu-
 nis Africæ, Asiæque locis exstrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas
 regiones excursum; & tutum, quotiescunque res postularet, receptum
 darent. Præfectus, cum ad viij. Kalend. Aprilis, qui dies cælesti ad

Virginem nuntio est sacer, nauibus duabus & viginti faustis omnibus D
 Olisipone soluiſſet anno milleſimo quingenteſimo quinto, Franciſcanis
 aliquot fratribus, & clericis aliis rei Chriſtianæ cauſa in eam peregrina-
 tionē aſſumptis; octauo Idus Aprilis ad Heſperidas proceſſit. inde cum
 ad ſuperandum Bonæ ſpei promontorium nauarchi in meridie curſum
 extendiſſent; vehementi Aquilone uſque adeo in remotas ab Sole regio-
 nes proueſti ſunt; vt classiariis præ nimio frigore manus propemodum
 obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplo flexere, & ſe-
 cunda nauigatione paucis diebus Quiloam eſt ventum. ibi Abrahamum
 tyrannum callide tergiuerſantem, & annuum ſtipendium Emmanueli
 recuſantem pendere; Almeida cum armatis deſcenſione facta, ex vrbe
 per vim exegit: eiſque loco Mahometem Anconinum, acceptum incolis
 virum, & expertæ in Luſitanos fidei, Regem, ſolēni cum apparatu im-
 poſita capiti aurea corona, conſtituit. Dein ſitu ad maritimos aditus æque
 ac terreſtres in primis commodo, arx ædificari cæpta ingenti alacritate
 nauticorum, & militum. cumque labor in orbē iret, ipſeque Almeida & E
 cæteri principes, ad exemplum, ſuam obirent vicem; non die non nocte
 intermiſſum opus, vigefimo die abſolutum eſt: arcique ab Diuo Iacobo
 inditum nomen, quod eius Apoſtoli die ipſo natali urbem expugnaffent,
 ac tyrannum inde expuliſſent. Conſtitutis Quiloæ rebus, & firmo præſi-
 dio arcis impoſito, itemque nauigiis ad oram tutandam reliſtis, Momba-
 zam petiit classiſ. Ea vrbs in parua eiſdem nominis inſula, quam æſtua-
 rium efficit, excelſo ad conſpectum tumulo poſita, portum habebat duo-
 bus propugnaculis munitum: in quibus tormenta è Luſitanico nauſtra-
 gio nuper extracta, vt ſupra diximus, barbari collocarant. iis cum aduen-
 tantem claſſem aditu prohibere conarētur; noſtrorum iſtibus breui diſ-
 ieſtum vtrumque caſtellum, ac liber introitus Almeida paruit. miſſis
 deinde ad tentandi reguli animum nūtiis, cum nihil pacati reſpondere-
 tur; Almeida triſariam adortus urbem, Aſſumptæ in cælum MARIÆ
 Virginis die feſto vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hoſtibus inte-
 rempti, multi in ſeruitutem abducti. Regulū, inter ipſam dimicationem F
 deſperata victoria fugientē ſyluæ texere. Tranſmiſſo inde ſexdecim die-
 bus Oceano, Anchediūam inſulam tenuit classiſ. ea inſula quod in littus
 imminet Indicum, ac tutam ſtationem nauibus præbet, ibi quoque ex
 Emmanuelis præſcripto caſtellum excitatū. Hinc Almeida Cananorem
 traiecit; ac ſumma Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco
 arcem exſtruxit, præſidioque communiit. Per idem tempus Luſitani qui
 ad Colanum agebant, contraſta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad
 vnum omnes interempti ſunt. Eiſ rei cognoscēdæ, ac ſedandi tumultus
 cauſa, Laurentius Almeida Franciſci filius claſſe proſectus, cum ſuperba
 reſponſa tuliffet, commiſſo prælio, Arabum onerarias ad viginti magno
 ardore militum captas incendit. quo item in prælio illud in primis acci-
 dit memorabile. pila è maiore tormēto in ſcutum Ioannis Hominis Lu-
 ſitani contorta, ad ipſius pedes ſine vlla prorſus læſione deſluxit. Interea
 grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more depoſito-
 guber.

A gubernaculo, se in solitudinem ad colendas Brachmanarum superstitiones receperat, ac sororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito quod nuper in bello Calecutano ad Zamorinū vna cum aliis principibus defecisset. is dolore incensus amissū patrimonij, cum nouum deinde Regem vexaret, exerceretque, ac popularium sollicitare animos non desisteret; profectus Cocinum Almeida, Trimumparæ iudicium ac voluntatem ratam voluit esse: donatū pretiosis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipsiusque patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibusque cōstituit. dein impositis mercibus naues duodecim anno insequente in Lusitaniam remisit: ipse ad res Indicas administrandas, regesque socios tuēdos (quod ita in mandatis habebat ab Emmanuele) Cocini permansit. Plures tum è Lusitanja classes, nondum exploratis ad plenum tempestatibus, eodem anno deinceps, vt quæque parata erat, in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur. Itaque paulo post Almeida profectionem, vir egregie fortis, Castellano patre natus, Petrus Gnaia, nauibus sex ad Sofalam venerat, vt arcem in eo tractu; si qua posset, ædificaret; ac simul in auri pretiosa commercia Lusitanos induceret. Tenebāt ea loca tum Saraceni ab vrbe Magadaxo primum, dein à Quiloa profecti: & ingenti lucro cum finitimis Casribus, qui in Monomotapæ Regis imperio variis locis aurū effodiunt, Indicas vestes, & alia mercimonia, commutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prætor eo missus Izufus, vir astutus & audax, defecerat nuper ab tyranno Abrahamo; perque fraudem in eius terræ possessionē inuaserat. Ad hūc, iam ætate confectū, & luminibus captū Gnaia cum adisset; primum ostendit, quantū ex Lusitanorum societate & commercio vtilitatis capere posset, dein petiit, ob eā ipsam rē, vt ad merces custodiendas castellum in iis finibus ædificare sibi liceret. id non magis aduenis, quam incolis præsidio cōtra finitimorum incursiones futurum. ac simul de Regis Emmanuelis benignitate opibusque multa dēgit. Ille, non tam ratione societatis adductus (quippe qui nec Lusitanos, qui mercibus indigeret, & graues accolæ fore procul dubio cerneret) quā fama perterritus eorū, quæ ad Quiloam ac Mombazam erāt gesta, per honorifice accepit virū, ac postulatis in speciem libenter annuit: quamquā acriter obistente Mengo Musaso genero, viro acri, & bellicoso: quem senex ea potissimū ratione leniit, fore vt Lusitanos insolita cæli intemperies, & loci grauitas, ac palustres humores paulatim absumerent, vel certe sic afficerent, vt à paucis armatis deleri sine periculo possent. Gnaia dynastā spe liberaliorem nactus, locum qua flumen in mare effunditur, ædificationi designat. & quod cāmēta nō suppetere, casas è robusta materia raptim extructas, duplici vallo, & ppugnaculis, & fossā circūdat. Neq; ita multo post, vt prædixerat Izufus, aduersa valetudine tentari aduenæ capti: paucisq; diebus adeo peruagata vis febriū est, vt ex vniuerso præsidio vix quadraginta superessent, ad arma ferēda, & vigilias obeūdas idonei. Quā occasionem ratus Arabs de medio tollendæ inuisæ nationis, exstimulante præsertim assidue Musaso genero; tamen suis duntaxat opibus rem aggredi

aggredi non est ausus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomota-
 tapæ Rege præpositus. Hunc per nuntios Izufus admonet, Europæos pi-
 ratas, qui maritimam oram dudum infestam habuerint, denique ad se
 delatos; intra lignea septa, quæ sibi ipsimet circûdederint, fame & squalore
 pæne confectos teneri. Si in partem prædæ venire animum inducat,
 se rem in eius aduentum integram seruaturum. Haud frustra missa lega-
 tio. Mocondes, omnis humani expertus iuris, aduentitij lucri nec opinata
 spe illectus, ingentem trahens popularium turbam, celeriter affuit. ne-
 que tamen Lusitanos fefellit, ab exsulis Saracenis tota de re festine
 præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Casibus ad id tempus
 machinæ genus, idoneis locis occulte disposita fuerant; & cum à valen-
 tibus intentiore cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe
 quibus periculum & indignatio præter spem adderet vires; sese ad defen-
 sionem forti animo comparauerant. Mocondes, artis bellicæ prorsus
 ignarus, ac numero maxime fretus (hominum autem ad sex millia secum
 adduxerat) Arabum ductu monituque fascibus sarmentorum ex agro
 collatis, ad castellum copias in composito agmine admouit: cõpletisque
 fossis, nostrorum paucitate contempta, Cafres alij vallum scandere, alij
 conuellere nitebantur; cum in confertam multitudinem, ac nihil tale ti-
 mentem emissâ repente ferrea procella, tantam edidit stragem, vt relicta
 oppugnatione attoniti, pauentesque barbari se in proxima nemora con-
 festim abdiderint. ac ne ibi quidem tuto esse licuit. siquidem continuatis
 bombardæ ictibus, magno impetu dissultantia arborum fragmenta, se-
 miermes, incautosque misere lacerabant. cui tanto malo cum nullum,
 præter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusitanis in Arabas versa,
 vulgo fremere quod se fallacibus promissis ad bellum cum ipsis Diis ge-
 rendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanès
 abscederent, Izusi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto,
 in patriam redire. Ac ne Lusitani quidem inultam passi perfidiam.
 Post Casibus destructionem, cognito Izufum eiusque satellites, nihil mi-
 nus quam eruptionem timentes, negligentius agere; noctis
 interpesta mentio, Gnaia, strenuis cum aliquot viris aduerso flumine
 in regiam subuectus, Izufum ipsum, & paucos familiares occidit. dein,
 priusquam populi concursus in regiam fieret, insigni facinore perpetrato,
 ad suos eadem nocte incolumis rediit. Postridie, cum res emanasset,
 ira odioque incensi barbari quammaxima coacta manu, denuo castel-
 lum adorti: & eodem quo nuper euentu, plures & integri à multo pau-
 cioribus & imbecillis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter
 eos certari de successione captum. Cûque Musafus præpollens viribus,
 & popularium gratia; Izusi liberos patrimonio exturbare niteretur; &
 satis appareret, ius in armis fore; alter ex iis, nomine Solimanus, ad
 Gnaiam confugit, salubri vtrisque consilio: siquidem Lusitanorum ope
 Rex declaratus, fidelem se vicissim illis amicum ac socium ex eo tempo-
 re præbuit. Interea Zamorinus, tameris cum lætis admodum promissis
 ab Sultano redierant oratores; tamē, imminēte Lusitano veritus ne fera
 essent

A essent Ægyptiaca auxilia; contracto ingenti fabrum naualium numero, maiorem quā antea classē omni studio ædificabat, dispositis circa omnes portus custodiis, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hostes efflueret. Namque Laudentium, dispersis nauibus Malabarica tenentem littora, & Ægyptios Arabasque negotiatores magno intercipientem rei Calcutanæ damno, quam maxime incautum & imparatū placuerat adoriri. Vtrum ex vrbe Calcuta clam elapsus Ludouicus Patritius Romanus (qui cognoscendi studio, vt fit, mercatoris habitu in Indiā penetrauerat, idemque hæc ipsa deinde litteris consignauit) Almeidę vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multo post, è variis oræ Malabaricæ portibus in vnum coacta Zamorini classis ad Laurētium recta contendit. ea fuisse dicitur cellarum nauium amplius sexaginta; lemborum, ac paronum, biremiumque ad cētum & triginta, omni telorum genere, & numero militum instructissima. Ad eius famam, Laurentius, patris iussu naues non plus vndecim admittis triremibus paucis raptim adornauerat, Lusitanis, præter nautas, impositis octingentis. Vt ad ictum bombardæ ventum est, conspicuus Laurentius tantam hostium multitudinem; expiatis de more noxii, primum omnium ædem M A R I Æ Virgini Victrici vouit, si ea pugna barbari fusi ac fugati essent. dein, paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circumueniri posset; tormentis, qua parte virum longe præstabat, eminus rem gerere instituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante, simul & venti beneficium, & congregiendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cum in syluam adeo densam irrita nulla propemodum ab Lusitanis incideret plaga; neque ex tāto interuallo vel tormēta ferrea, quibus tum utebantur hostes, vel sulphurei pulueris olle, vel sagittarū iunber nostros admodum læderent; multe passim omnis generis naues hostiū aut depresso, aut in litus eiecto. Ac, dissipatis demum ordinibus, quod antea consulto vitarat Almeida pugnam è propinquo conseruit. Prætoriam nauis erat hostium, tum aldei magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus ferreis comprehensam, Almeida, cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pæne ausu transiit; tantoque ardore animi & corporis dimicatum est; vt è sexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur, superfuert nemo, exceptis iis, qui nandi peritiā freti, se in pelagus præcipites, dederant. Pari conatu, verum successu dissimili, Nonnius Vascus, modica nauis, & exigua militum manu, multo maiorem, & propugnatoribus instructam ferme quingentis, inuaserat. cumque pauci pluribus, circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus, victor Almeida subuenit; nec modo suos è periculo eripuit, sed etiam nauis hostium, trucidato vel depulso præsidio, potitus est. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insequutus trepidam ac pauentem hostium classē, aliquot insuper naues partim expugnauit, partim tormētorum ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contentō cursu Calcutū maxime repetētes, cum longinqua fuga, tum quod eas terror ipse longe lateque distulerat, ex immi-

nenti clade euaserūt. Almeida, tribus circiter hostium millibus cæsis, sex D tantum è suorum numero desideratis (quæ res diuinum auxiliū sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti par- ta præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbs in conspectu res erat gesta, magna cum totius populi, ac Regis ipsius gratulatione, sospes introiit. ac primū omnium, M A R I Æ Virgini Vidrici, quam initio prælij vouerat ædem, faciendam locauit. deinde Cocinum ad Frācisum patrem cum aliis nauarchis iter intēdit. Per eos dies Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, oportunitatem nactus dum ad Cananorem distinetur Almeida, sexaginta actuaras naues ad Lusitanos ex Anchediua insula pellendos misit, præfēcto classis, & auctore totius consilij Antonio Fernando Lusitano exsule ex iis, quos ad cognoscenda loca gentesque Petrus Aluarus Capralis, vt supra dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem vberioris stipendij transmissio Oceano, cum se ad Sabaium cōtulisset, eiurata per summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomen assumpserat: & quod rei maritimæ, E & naualis fabricæ peritus esset; apud Goanos, talium rerum adhuc rudes, magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscēsu facto, nuper ædificatam à Lusitanis arcem omni conatu oppugnare institit. Præerat præsidio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiae Genua claro genere oriundus. Hunc, in subita re, quamquam ab aliis rebus imparatum, non defecit animus, ac dierum aliquot oppugnationem, cum vrgeretur vndique, præclare sustinuit. ac demum Abdalæ, vidricis classis iam iamque aduentantis perterritus fama, quam celerime sese irritò incepto ex Anchediua proripuit. Sed ea postmodum arx, quod valido præsidio propter hostium propinquitatem indigeret, ne Lusitanicæ res in tanta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lusitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, à Molucis, & ab aurea Cherfoneso redeuntes, ne in Lusitanica præsidia inciderent, longiore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Lau- F rentium filium ad eos insectandos proficisci iubet. Is cum incognita sulcasset maria, æstus impetu primū omnium Lusitanorum ad insula Ceilani littora abripitur, quam insulam, vt supra dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes Barrius multis argumentis affirmat. hæc, quāli maxime figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet; in latitudinem, quattuor & quadraginta. atque à Cori promontorio, vt supra diximus, auulsa freto vadoso. Piscariæ, quam appellant, oræ prætenditur, ea cæli clementia, soli vbertate & copia fluminum aquarumque perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse. varia pecorum armenta, necnō elephātos gignit egregie bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiūt. plurimas fert gemmas, verum præcipua claritate sapphyros, chrysolitos, pseudopalos, ac pyropos: itemque aromata pretiosa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximie bonitatis. Ad hæc vel in primis iucundo spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, vastam

A vastam planitiem oblongo circuitu in caueę formam includunt: quorum vnus in arduam & subrectam altitudinem pæne septem leucarum exurgit; habetque in summo æquatam agri planitiem, ex cuius medio bicubitale saxum eminens ad instar mensę, vestigium demõstrat impressum in clyti sanctitate viri, quem ex Indię regno Deli quondam in ea loca venisse tradunt, vt gentę superstitionibus deditam fabulosis, ad vnus Dei cultum religionemque traderet. ergo tantę venerationis est locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præsertim Iogues, illuc pietatis causa contendant ingenti labore: siquidem, præter cæteras itinervis difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen, non nisi per adactos clauos ferreasque catenas ascensus est. Haud absimile vero videtur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, vestigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchum Candaces Æthiopum Reginę, quem cum alij scriptores, tum vero Dorotheus Tyri Episcopus (qui, Constantino Magno imperante, & sanctitatis & doctrinę laude præcelluit) in Arabia Felice, totaque Erythra, & in Taprobana, Christi Euangelium promulgasse testatur. Porro insula vniuersa, nouem in Satrapias vel regna diuiditur: estque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipsa loci regione in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita societate, columnam, cum inscriptione, testem sui aduentus, in littore posuit: dein omiſsa propter incommodum anni tempus Maldiuana profectio, cum lætis admodum nuntiis ad parentem reuertit. Inter hæc, Tristanus Acunia, Alphonso Albuquerque comite, cum valida classe in Indiam destinatur: quem ex itinere inuasit cupido Madagascaris insulę naturę ac regionem explorandi. itaque vel contra sententiam Albuquerqueij (qui, ne temporibus excluderetur, maturandum aiebat) appulsis ad insulam nauibus, cognitum est, maritima ferme ab Saracenis; interiora à Castibus incolis: terram esse gingiberis, cariophylli, & argenti feracem. quę dum Tristanus curiose perquirat, aduersisq; subinde tēpestatibus nec opinato subsistere cogitur; interea (quod Albuquerqueius præclare monuerat) idonea trāsmissionis Indicę tempestas effluxit. certis enim & anniuersariis ferme flatibus oriētalıs nauigatur Oceanus, quos hodie vulgus, vt ego quidem interpretor, ab ipso ventorum impulsu, motiones appellat. Eæ si quo casu præterlabantur, dum denuo recurrant, multorum mensium sæpe mora captis interuenit. Igitur, ne frustra interim tempus absumeretur, à Madagascare Melindem est ventum: & Oiensis dynasta Melindio Regi ob Lulitanicam societatem admodum, vt ferebatur, infestus, eiusdem Regis rogatu ab Lusitanis prælio victus, & Oia vrbe pulsus occiditur. quo terrore percussus Lamēsis finitimus regulus, in Tristani fidem vltro concessit, & stipendiarius Emmanuelis Regis est factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem classis accessit. ea cum pactum superioribus annis tributum pendere abnueret, capta est à nostris certamine haud leui. Sex armatorum millia bárbaris animos fecerant. Verum vbi descensum à Lugtanis, & collato pede res geri capta est, ferociam posuere. Magna edita

cæde fusi, & fugati plerique. Decurionibus tamen fides in patriam ad ex- D
tremum vsque spiritum egregie constitit. acriter dimicantes in vestigio
cuncti mortem oppetere, quam occidenti reipub. superstites esse malue-
runt. Vrbs deinde congestis dudum diuitiis opulenta, à militibus sæde
crudeliterque diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque sæuitiæ eui-
denter apparuit numen. auuiditate prædæ gregarij milites aliquot, mulie-
rum manus ad armillas annulosque extrahendos inscio duce præciderant.
ij, dum spoliis onusti scapha onerarias repētūt, ad vnum omnes in portu
ipso demersi, repentina morte crudelitatis & avaritiæ pœnas dedere. sca-
pha, cum sub aquis aliquandiu laruisset, quasi perfuncta debiti supplicij
ministerio, rursum emerfit. Tristanus & cognitū scelus valde improbanit,
& cæteros grani edicto ab eiusmodi immanitate cōpescuit. A Braua post
hæc ad Socotoram insulam maris Erythræi trāsmissum est. Christiani iam
inde ab Apostoli Thomæ aduentu incolebant: sed ipsa locorum asperitatē
& diuturno pastorum desiderio pæne efferati. Subterraneos inhabitāt
specus: in bello fundis eminus certāt, cominus gladiis è mero ferro, quod E
mortuum vulgus appellat. victitant milio, careotis, & lacte. cum mercato-
ribus poma permutant; itemque cinnabarim, & aloem omnium laudatissi-
mam. Quod ad cultum diuinum attinet, ex Iacobitarum heresi, propter
vicinitatem Æthiopiæ, vitia multa traxere. nam & à Romani Pontificis
auctoritate seiuncti sunt, & circumcisionem, aliosque ritus Iudaicæ super-
stitutionis vsurpant. neque tamen nulla retinent vestigia sanæ religionis:
nam & ieiuniis anniuersariis placant Deum, & precandi stata quotidie
tempora obseruant, & sanctam Crucem eximie venerantur: huius imagi-
nes cuncti gerunt è ceruice suspensas: huic pro ipso forum tenuitate sacras
ædiculas exstruunt: quo vbi conuenere frequentes, Hebraice concepta
precationis verba præit vnus; tum instar chori cætera turba subsequitur.
Quo tempore Tristanus ad eos venit, annis iam sex & viginti Rex Farta-
cum ex Arabia missis eo militibus mille, Beninum portum per vim oc-
cuparat: validaque arce imposita, Christianos admodum sæuo premebat
imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Ecclesiam adiungen- F
dos, ab Emmanuele Rege missus Tristanus, cum Beninū attigisset; Farta-
ces, qui in eo præsidio erat centum circiter & triginta, comiter ad collo-
quium euocauit. ij, cum ab insita genti ferocia, omnem cum Lusitano pa-
cis conditionem aspernarentur; scapha circumuectus, & contēplatus loci
naturā Lusitanus Imperator, duobus locis armatos exposuit. neque præ-
fecto Abrahamo cum suis ad erumpendum defuit animus. Verū vbi mox
inter primores fortiter ciens pugnam ipse dux cecidit, extemplo fusa re-
liqua acies: ac nonnulli ad incolas, è quorum stirpe vxores, liberosque su-
scēperant, confugere: cæteri ad octoginta pernici velocitate arcem ade-
pti, portas ocludunt. tum à Lusitanis admotæ certatim scalæ: transgres-
sique mœnia, ex interiore parte claustra perfringunt. inde parētibus por-
tis admissum agmē, & inclusi intra turrium penetralia Fartaces, ne quic-
quam ad spem veniæ salutisque inuitati, cum pertinacissime se defende-
rent, omnes, præter vnum, occisi, è Lusitanis, duntaxat vnus in ipso cer-
tamine

A tamine occubuit. sex postmodum è vulneribus periire. Arce capta, nuntij ad incolas missi: qui nouæ classis metu in auios montes vna cum coniugibus liberisque perfugerāt. ij, cognito aduenas Christianos esse, ad arcem accurrunt, & Fartacum iniurias grauiter questi, ad pedes Tristani cum lacrymis acciderunt, per Christum IESVM obsecrantes, vt è tam acerba seruitute, iisdem sacris deditam, eiusdemque consortem spei nationem eriperet. Quibus ille, se vel ob id ipsum ab Emmanuele Rege, salutis eorum cupidissimo, in ea loca destinatum esse respondit; quamobrè & præsidium ad Mahometanos arcendos, & sacrorum antistitem curandis incolarum animis libetissime relicturum. itaque fauò Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIÆ conuerso, arcis custodia cum idonea manu Alphonso Noroniæ Lusitano concredita est: rei vero Christianæ præpositus eximia sanctitate vir, Antonius Laurerius Franciscanus: qui tollendis vitiis, quæ in hominū mores ac religionē irrepsērāt, incolisque ad veram pietatem ac virtutē erudiendis, aliquot annos plane Apostolico munere est functus. Inter hæc, elapsi è prælio Fartaces, criminādo Lusitanos, & imperitum vulgus instigando, varios motus ciebant. ad eos comprimēdos motus, Arabicumque, & Persicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum, Tristanus, quod ita in mandatis habebat, Albuquerque cum nauibus dumtaxat septem, propugnatoribus ferme quadringentis & septuaginta, reliquit ipse, circiter Idus Augusti, nactus tempestatem idoneam, cum reliqua classe in Indiam cursum intēdit. Inter hæc vertente iam anno, cum non optata modo classis, sed nullum prorsus nauigium è Lusitania adesset; magnus Christianos omnes, qui in India versabantur, metus incessit, mœrorque. Acuebant curas, pæne in religionem versa prodigia, quod per eos dies & sol tanta ex parte defecerat, vt circa meridiem stellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis concussa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Lusitani tandem aliquando extinguendi; haud segniter instaurabat bellum, sollicitabatque legationibus & promissis cum alios, tum præsertim Cananoris Regem, sibi priuatim obnoxium; quod mortuo Rege qui cum Lusitanis pepigerat fœdus, ipsius præcipue studio & opibus in regno successerat. Et per eos forte dies, odium Indorum in nostros, temerarium cuiusdam Lusitani factum vehementer accendit. Æthiopici, Arabique, & Indici maris possessionem, Lusitani adeo pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorsus nisi ex eorum auctoritate, & quidem patentibus consignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducesque in id ipsum dispositi totam eam oram nauium præsidiis tuebantur. Ex iis vnus, Malabaricum mare pererans, cum in Cananorensem onerariam incidisset; Calecutanos esse homines, & prolatum à nautis Lusitanicum diploma, nonnullis incidiis falsum & surreptitium suspicatus, confestim aggressus nauē expugnat; nautas, vectoresque, in iis vnum è prima nobilitate, in velum insutos, haud longè à portu Cananoris in mare demergit. verum disrupto mox linteo, cum nota ciuibus corpora ad ipsam vrbeni pelagus eiecisset; tanta ciuitatem repente comploratio, luctusque compleuit; tante in eius

facinoris auctores, quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse con- D
 iecerant, excitata sunt ira; vt cuncti consensu ad Regē adierint; iamque
 per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem
 arcis impulerint. Nec pro tam atroci iniuria satisfactionē accipere, quod
 nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem, ac deprecantem
 ignominia, grauibz verbis increpitum, ac praefectura priuatum, in
 ordinem redegit. At Laurentius Britus arci praepositus, ex propinquo
 in omnes barbarorū conatus excubans animo, vbi de eorum consiliis per
 exploratores cognouit; illico ab Almeida subsidiis & commeatu accersito,
 arcem firmat, intēdit vigilias, stationesque disponit. ac praesertim spe-
 ctantia in urbem propugnacula, nouis insuper additis munimentis, dili-
 genter instaurat. Rex item, fossa valloque à portu ad apertum mare per-
 ducto, oppidum ab arce intersepit, exiguo transitu ad procursationes re-
 licto. Cumque multos iam dies, suspecti inter se, vitādis inuicē ac struen-
 dis insidiis exegissent; tandem expectata ab Calecuto auxilia Cananorē
 adueniunt, hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est. E
 facta, Puteus inter oppidum arcemque medio fere spatio intererat: vnica
 Lusitanorum aquatio. circa eum puteum minuta praelia. prohibentibus
 aquatoribus hostibus, fieri capta. Cūque è Lusitanis aliquot ferme quoti-
 die aut caderent, aut vulnerati discederēt, & aqua modica sanguine mul-
 to constaret; Laurētius, Thomæ Fernādi architecti monitu, specum ope-
 re subterraneo ad ima putei occulte perduxit; fistulaque ac statumine ap-
 posito, locum ita concamerauit, vt ne quid superne latices vlla ratione
 posset inficere. dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas
 certatim iniiciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obturant.
 Cuius rei miraculo attoniti barbari, nouae scaturiginis aliquid intra arcē
 xstitisse videlicet rati, munitiones alio transtulere: dein quies vtrinque
 tuit, dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos inferciunt, quibus
 contra tormentorum ictus ante se prouolutis, virgultorum fascibus op-
 plerent fossas, vallumque rescinderent. ea machinatio extremā panē per-
 niciem obfessis attulit. quippe cōtortos è bombardā globos gossipinum F
 tormentū excipiebat adeo lente, vt eorum imperus ipsa mollitie frāgere-
 tur. hinc, pone latitantes armati, magno sublato clamore prope iā ad fos-
 sas lēti peruenerant; cum in obliquū agmē, ex arce, diuino prorsus instin-
 ctu directā maiora tormēta, conceptis momēto saccis, & gossipiū ipsum,
 & gossipio fretos Malabares fēda cum laceratione deficiunt. simul etiam
 Britus cū delecta manu portis erumpēs, dissipato ac territo hosti acriter
 instat, magnaque edita strage ceteros in praecipitem fugam auertit. Ex
 eo barbari legniores facti, cum neque aperta proficeret vis, & in eiusmodi
 congressibus promptissimum quemque, vt sit, è suis amitterent; omīssa
 oppugnatione, operibus & munitionibus claudere nostros insistant, eo
 maiore fiducia, quod non terra, non mari, noui commeatus in arcem
 subuehi possent, clausis itineribus, & hyeme per eos dies admodum fa-
 uiente. Interim crebra à nostris eruptiones haud exiguo cū hostium de-
 trimento siebant. Quo in genere praecipuum decus tulit omnium con-
 sensu

A sensu Guadalaiara, natione Castellanus. is turbidam ac perfrigidam tempestatem nactus, cum eximiis centum & quinquaginta viris nocte concubia in hostium stationes impetu facto, partim sopitos imbre cadente vigiles, partim algore nocturno torpentes oppressit. cæsi in eo tumultu Malabares ferme trecenti, & ferrea aliquot tormēta cæpta, & commeatu aliquantum. Intentiores inde custodia haberi ab hostibus cæptæ. boues etiam interdum ad obsessos in insidias illiciendos propulsa, quas felici conatu cæsis insidiatoribus cū in arcem nostri semel iterumque abstraxissent; ea spe frustrati delusi que Malabares artē desiere, ne duplici pecorum hominumque iactura, hostes insuper alerent. Iisdē ferme diebus, per famuli negligentiam accensa noctu lucerna casus aliquot Lusitanorum ex arida materia, foliis, paleisque momento combussit. eo incendio, multo maxima pars commeatu absumpta. quæ res tam aspero ac difficili tempore Britum grauius admodum perculit. ac ne cæteri desponderent animos, omni arte damnum celare conatus est: sed & longe arctior solito in diuidendis cibariis parcimonia, & ob id ipsum crebra seruitiorum transfugia, rem & Lusitanis, & hostibus prodidere. itaque omnibus pæne cōsumptis ad extremam ventum erat inopiam, neque iam muribus fædissimeque aliis animalibus abstinebatur; cum diuinitus (vt sæpe alias) oblatum nec opināti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini Victrici, vt supra diximus, ab Laurentio Almeida exstructum. Ad id templū, desperato pæne omni humano subsidio, Lusitani quotidie confluebant, opem cum à Deo, cælitibusque, tum præsertim ab ipsa Virgine Dei matre enixe petentes. Ne se, in alieno ac barbaro solo, tot vndique cinctos angustis, tot pressos malis; fame ipsa denique enectos, Christianos ipsos, & à Christo filio sibi commendatos elementissima Regina cæli despiceret: suis peccatis noxisque, quas ipsi, innumerabiles. faterentur, ab irato Deo veniam & pacem exposceret; neque iam de corporis modo, sed etiam de animorū salute periclitantibus, in tēpore subueniret. Haud incassum missæ preces. Ipsomet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementius intumescens pelagus, ingentē locustæ numerum ad ipsas templi radices eiecit. quæ à Lusitanis gratulabundis auide collecta, in multos dies abūde suffecit: nec validos tantum fæua fame, verum etiam (vt salubris est cibus) ægros diuturno morbo lenauit. Iamque appetebat ver, nec dubium erat, quin suis laborātibus primo quoque tempore suppetias laturus esset Almeida. quocirca ratus anreuertendum Cananorius, omni conatu rursus oppugnationē simul terræ marique experiri constituit. & Zamorinus vrgebat assidue, segnitiam inculans, & noua auxilia subinde submittens, protinus, vt Cananore iam sub signis numeraretur militum ad quinquaginta millia. Astuaria etiam facili appulsu coacta ad ducenta, in quibus erant turrita nonnulla, cuiusmodi nuper aduersus Patēcū Calecutanus ornauerat: itemque alia inter se iuncta, & constrata ratibus; quo plures simul armatos in terram exponerēt. Hæc omnia, vt Lusitanos fallerent, quā occultissime cōparata. & stationes interim quietæ erant, quo facilius ad socordiam obsessos adducerent.

rent. Sed è regis propinquis vnus, æque acerbo in Zamorinũ odio incensus, ac propensũ in Lusitanos volũtate, quod eorum opibus ac studio crescere se posse consideret, non solum commeatus furtim ex occasione summittebat interdum, verũ etiam per idoneos internuntios circumfessis arcana cuncta nudabat. Ab hoc igitur Brittus cognitis opportune consiliis hostium, pro eã copĩa, quam habebat, aditus omnes maritimos terrestresque sepsit quam firmissimo præsidio militum, & propugnacula tormentis, & omni genere telorum instruxit; nec vigilias custodiasque remitti per negligẽtiam vel defatigationem, vnquam est passus. Ergo vbi destinata oppugnationi affuit dies; prima luce Cananorius terrestribus copiis magno sublato clamore quam tumultuosis vallũ aggreditur, haud dubius fore vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerẽt; ita ex altera parte libero nauũ accessu expositis repente militibus, nullo prope certamine arcem in potestatem esse venturam. Sed eum longe fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat: futurum; inde fugæ turpis initium exstitit. quippe classarij primo audacter ad terram appulsi, vbi secus ac promissum fuerat, frequentes in portis valloque armatos videre; subito pauore perterriti, & missilium variæ magnitudinis nimbo disiecti dissipatique, multis paronibus ac lembis, momento dilaceratis aut depressis, vix tentata descensione terga vertunt. ac tum denique à Lusitanis ad terrestres aditus tuendos, omni ex parte concursum est. Ibi atrox prælium fuit: scandentesque iam vallum pluribus locis audacissimi quique Malabares cominus trucidari; tormentis vero eminus longe atrocior edita cædes est. inde turbati hostes: & nequicquam increpantẽ ignauia Regẽ ducibusque; acies vniuersa fugã arripuit. cæsorũ ea pugna hostium numerus relatus non est: magnũ procul dubio fuisse constat. è Christianis (quod vix credibile videatur) plane desideratus est nemo. Atque is dies vltimus oppugnationis fuit: tentatæ dein vtrinque per mutua colloquia voluntates, & de pacis conditionibus agi captum: quas Laurẽtius ipse sibi suisque perhonorificas tulit: neque Cananorius reicere est ausus, partim diurni belli tædio fessus, partim etiam Tristarij Acuniae metu perterritus, qui per eos ipsos dies Oceano secunda nauigatione transmissus, Cananorem incolumi classe tenerat. Eius maxime aduentu soluta obsidio est: cuius ad quattuor menses forti animo toleratæ, decus eximiũ Laurẽtius & cõmilitones tulere: quamvis adeo lætos & insperatos euentus, periti rerũ æstimatores Diuinæ Bonitati sine vlla dubitatione tribuerent: cuius beneficio & vltimæ inopiæ subsidium præter expectationẽ fuisset oblatũ; & Cananorius princeps tanto suo periculo, Regis affinitate posthabita, contra consuetudinẽ gentis, in Christianorũ causam ac partes plane diuinitus inclinasset. Renouato fœdere, obliuio præteritorum indicta; iunctæque iterum dextræ, & Malabares in suas quisque domos fremẽte Zamorinũ dilapsi. Inde ad Cocinũ processit Acunia. eius aduentu Lusitanorũ animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iã copia in naues imposito, infestis classibus duplicato nauium numero, ab vtroque simul imperatore Pananem est ventum.

A ventum. In ea tum statione complures onerariæ pretiosis refertæ mercibus hyemabant. institores erant Saraceni, furtiuo cursu per intermissa custodiis Lusitanorum loca in portum illapsi. & Zamorinus præparatis iam ante copiis, si quid ab Cocino moueretur, locum præclare munierat vallo circumdato, & duobus ad introitum castellis magno cum tormentorû apparatu excitatis. cohortes præterea quattuor in eo præsidio collocarat. Nostri sub vesperam in Pananis conspectu cum in anchoris constitissent; insolita classis magnitudine permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitionibus posuere. Delecta vero Saracenorum manus, Mahometis fanum ingressi, de gentis more coniurant, se non nisi victores è prælio redituros. Si secus faxint, sese caputque suum diris omnibus deuouent. Vt primum illuxit, cõmunicato iam ante consilio Lusitanus imperator vterque adolescētes filios Laurentium, & Nonnium cum scaphis & actuariis iubent præcedere, quod ea nauigia, B propter humilitatem, minus ad obliquos bombardæ ictus paterent. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen clausere onerariæ. Ac iuuenes quidem, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti: eo minore detrimento, quod & ex præscripto milites interim strati iacebant, & librata in excelsas maxime naues Malabarica tormenta irritis ictibus aera feriebant. Vt nostros iam intra portum illatos videre, deuota præcipue capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt, seque vltro in aquas immittunt, ac nauigia maxime ducum conferti circumuenire nituntur. Paululum moræ fuit, dum lymphata cohors, gladiis, contisque, & incitato remorum pulsû perrumpitur. tum raptim in terram descensum, iamque sub ipso vallo variis locis eo sæuius pugnabatur, quod vsum oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. diffoni tantum clamores, & morientium C gemitus passim exaudiebantur. Simulatque euanescente atra nebula rediit lux; Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo cõspectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant. cum deuotis maxime Saracenis atrox erat pugna. Ex iis, vnus, notæ fortitudinis Centurio, Laurentium conspicatus, & è procera statura, totoque corporis habitu, ratus, id quod res erat, principem virum esse; cõdito subter clypeum corpore curuus ad eius genua succidenda profiliit. ille, pedibus leui momento reductis (vt erat in primis exercitatus, & agilis) elatam vtraque manu machæram in hostē demisit iis viribus, vt barbari caput ad ipsum vsque pectus horrendo prorsus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quam factis prælium ciens, obuios aliquot sternit. Nec segnius ab Nonnio cæterisque res geritur. Cum aliquandiu barbari præter solitum restitissent? victa demum ardore Lusitanico Indorû pertinacia est; nec impressionem nostrorum vltra sustinere. A Malabaribus maxime fuga cæpta, cæteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cū pauci iam, & vulneribus fessi trucidarentur; obnixi corporibus (tanta vis est nefariæ

superstitionis) ad vnū omnes addictas æternis ignibus animas profudere. D
Interim, pari ex alia parte conatu hostium naues oppugnabantur. nauæ
propugnatoresque, quandiu ad castella æqualibus viribus certatum est;
egregie dimicauerunt. vbi inclinatam terrestrem aciem, & incolas fugatos
videres; ipsi quoque certatim in mare defiliunt. complures inter enatan-
dum occisi. Ac tum denique ambo castella imperatorū iussu disturbata, &
euerfa. nec modo naues cū ipsis oneribus inflammatae, sed oppido quo-
que diuitiis inclyto subditæ faces, demirantibus barbaris tātā tamque
paratam opum vim ab hoste contemni: militibus vero, tot periculorum
præmia eripi sibi, perquam indigne ferentibus. Verū Almeida consulto
exercitum à præda cōtinuit, ne in occupatos rapinis palatosque, repen-
tinus aliquis, vt sæpe contingit, è vicinis locis imperus fieret. Magnus
vtrinque eo prælio fauciorū fuit numerus. desiderati ex hostibus ad quin-
gentos; è nostris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamor-
inus ægerrime tulit. Duces Lusitani cōiunctis classibus Cananorem¹¹
petiere, atque ibi demum ingenti cum amoris ac benevolentie significa-
tione digressi, Acunia vela fecit in Lusitaniam; Almeida retro vnde ve-
nerat Cocinum tetendit. Dū hæc apud Indos geruntur; interim Alphonsus
Albuquerqueus, paccata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum
exigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno, & Arabicis
faucibus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduersa tempestate
repulsus; ad Armuzianas res diuina magis ope, quam humanis viribus
fretus, animum adiecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc
nomine secundus, admodum puer, stipendiarius Ismaelis, cognomento
Sophi, Persarum Regis: eratque in tutela paterni mancipij Ataris eunu-
chi, eximia sagacitate viri: cuius omnia consilia eo spectare videbantur,
vt, quoad viueret, penes pupillum diadema & regiū nomen; penes vnum
se arbitrium ac potestas rerum omnium esse. iamque per eam tutelam,
cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam, opesque peruenerat. Hoc
tam impotenti dominatu Albuquerqueus Regem, & populum liberare;
& Emmanueli vel in primis id cupienti, omni ratione conciliare decre-
uit. Igitur Lusitanorum animis in rerum ingentium spem & cogitationem
erectis, ad ostia Persici sinus iter capessit: ac prospere circunuectus
Siagrum promontorium quod Rosalgatum hodie vocant; ad Calaia-
tum nobilem urbem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoque
nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu compulsi
(iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne
quid acerbius paterentur, non modo aduenientem Alphonsum bene-
igne exceperunt; verum etiam conscriptis pacis & amicitie condi-
tionibus, abeuntem largo comiteatu, & omni officij genere prosequuti
sunt. Longe dissimiles animorum habitus ad Curium Lusitanus of-
fendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copiis & operibus
ita sese munierant, vt omnem pacis mentionem superbe respuerant;
ac propitius nihil est factum, quam vt interpretem ab Albuquerqueio
de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eam
fero

A ferociam reprimendam Albuquerque illico bombardis ignem admo-
ueri, & omnia circa magnis concuti fragoribus iubet. Cum nihil ne eo
quidem terrore oppidani commoueretur; postridie urbem iusta oppug-
natione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ modum ex aqua
paululum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat.
In eo tumulo barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio colloca-
rant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impu-
ne iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquerque Alphonsum
Lupium Costam, & Antonium Campensem cum expeditis militibus
ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neque illi defugere pe-
riculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis,
cæteris in oppidum actis, haud tamen sine suorum cæde vulneribusque,
locum occupauere. Tum vero Albuquerque nequicquam prohibenti-
bus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida im-
pressione facta, proruto vallo, euulsisque cancellis, intra ipsam urbem
B prælium intulit. Ac primo, quamquam iniquo iam loco positam rem
oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cum acrius vndique
Lusitanus instaret; non tulere diutius impetum. effusa omnes fuga, per
auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora petiere. Albu-
querque ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa; Mascatum octo
leucas inde processit. Is locus, quo iam ab Armuzia propius aberat; eo-
tum operibus firmior, tum viris armisque erat instructior. itaque Albu-
querque, magnam videlicet ratus dimicationem instare, se suosque pa-
rabat ad prælium. Cæterum misso ad tentandos animos internuntio,
præfectum vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contra, quam puta-
rat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus ma-
gnam pecoris, & oryæ, & careotæ numerum, tributū quodammodo
nomine, in classē exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, &
securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepi-
tus, & dissonæ voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum
C ingressi; præfecto non sine contumeliis ac probris increpito, quod lo-
cum adeo propinquum regiæ, & opere præsidiiisque munitum, per igna-
uiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum
excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mare
petebant; quo Lusitanos oneribus & aquatione occupatos, in ipso lit-
tore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus,
cum nihil omnino proficeret; Deos, hominesque contestans violari ius
gentium, vrbiq; exitium imminere; vt fidē pro virili parte præstaret, ad
littus accurrit, nostrosque præmonuit, vt sese in naues extēplo reciperēt.
Vix inde tumultuario cōsensu abduxerant scaphas; cū infensi adsunt Ara-
bes, ac missilibus primū è littore nostros abeuntes laceßunt: dein è pro-
pugnaculo classē ipsam tormētis maioribus impetūt. Ad ea vel capien-
da, vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cum male multati re-
diissent; postridie Albuquerque copias omnes ad urbē exposuit. Ibi vero,
accēsi ira Lusitani, & interposita pactione per fraudē oppugnati fuissent,

ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas, ruptores foederum ap-
 pellant; magnam vbique edunt cædem; factisque simul ac dictis iniuriam
 puniunt. Cum obfirmatus hostis aliquandiu restitisset; ad extremum re-
 nouato impetu Lusitani acriter inferunt pedem, ac nouas munitiones
 ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumque intra mœnia
 confugeret hostis, hærentes in terga prius quam portas occluderet, ve-
 lut vno agmine irrumpunt; turbatamque ac pauentem Arabum aciem
 toto oppido expellunt. Fusis fugatisque hostibus, ad prædā permissu du-
 cis discurret miles. dein subditis ignibus, non oppidi tecta modo, sed na-
 ues etiam in portu arserè complures. In eo tumultu, cum aliis ipse quo-
 que vrbs præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquerqueius
 ægerrime tulit; & quādo viuum pro meritis tueri & ornare nequiuertat;
 defuncti ædibus cum cura cōquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit.
 Cæterum vrbs excidium comprobati diuinitus quodammodo visum
 est. Excelsa Mahometis cōspiciebatur ædes, egregio in primis opere per-
 fecta. Ad eam disturbandam inflammandamque immissi fabri dum col-
 umnas demoliuntur, totum repente ædificium corruit. Cum elisos rui-
 na & pōdere nemo non crederet, intacti præter spem & incolumes cun-
 cti euasere. Inde ad Xoarem urbem eiusdem oræ progressus, incolas alie-
 no doctos malo sine certamine in fidem ac deditiōē accepit. Biduū ibi
 moratus, cum ad Orfazanum adiiisset, oppidum incolarum fuga desertū
 repperit. Exhausta inde prædā per triduum. ab incendiis, quod regiæ pro-
 pinquus admodū erat locus, honoris causa temperatū est. Ex eo loco, clas-
 se instaurata & resecta, ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famam
 Lusitanicæ classis Atar eunuchus præter vrbanas copias, magna insuper
 auxilia è Perside Arabiaque contraxerat, & noua exspectabat in singulos
 dies. Ingentem præterea nauū numerū habebat in portu: minoris formæ
 actuarias amplius ducentas, maiores onerarias ad sexaginta. in iis duas
 inusitatæ magnitudinis; quarū alteram Principem, alterā nomine Merim
 vocabant. octingentas emphoras capiebant singulæ. Hasce duas, præter
 naualem turbam armati mille, cæteram classē duo circiter millia tue-
 bantur. Albuquerqueius tormentorum genere, & virtute militū haud du-
 bie præstabat: cæteris rebus longe erat inferior. verū ad ostendendam
 animi fiduciam, fulgentibus vndeque vexillis, cum horrifico bōbar-
 dæ reboatu (ea maritima salutatio est) portum inuectus, sub ipsas quas
 dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cum aliquandiu frustra
 exspectasset, præter insitum in Mahometanos odium insuper irritatus,
 quod nemo ad se, vt fit, resalutandū accederet; Zeifadino puero, tutori-
 busque palam nuntiari iubet: Emmanueli Regi Lusitanicæ contra nomi-
 nis Christiani hostes, ac Mahometanos præsertim, funestum ac perpe-
 tuum bellū hæreditario pæne iure susceptū: id nō nisi alterius partis de-
 ditione posse finiri. Si in fidem eius ac potestatem venire animū inducāt
 & vectigal annuum pendere, multorum Africæ, Asiæque Regū exēplo se
 inde cum bona pace abiturum. sin iugum recusent: pro certo habeant,
 secum ad internecionem vsque certandum. tertiam conditionem esse
 nullam

A nullam. Atar, tam acri denuntiatione suspensus, tamen terrestribus naturalibusque copiis abundabat, ut dictum est; tamen quo magis ex tuto rem gereret, blandis verbis & calida tergiuersatione rem extraxit, dum expectatæ in singulas horas novæ sociorum cohortes adessent. iis proxima nocte in urbem admissis; tantum spei & audaciæ barbaro accessit: ut quasi explorata iam victoria, Lusitanos mox captivos futuros, ad supplementum navarum & remigum in suam ipse classem præpropera gratulatione describeret. itaque ob id ipsum suis accurate præcepit, darent operam, ut quam plurimi ex hostibus vivi in potestatem venirent. Dein omissis ambagibus Albuquerque respondit: Armuzianos Reges non pendere advenis vestigal; sed ab iis exigere consueisse. Si pari cum cæteris negotiatoribus iure Lusitani esse velint; fore illis agendi contrahendique in eo portu potestatem, & copiam: sin vim, & iniuriam moliantur; sensuros quantum armati Arabes, Persæque seminudis Cafribus, & inconditis Aethiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia sub signis habebat Eunuchus.

B iamque minime dubius adesse certamen, & multo milite instruxerat classem; & curulia tormenta, ac mercenarias cohortes ad terrorem littore toto prætenderat. oppidani ad spectaculum inteti, non mœnia modo turrelque in mare versas, verum etiam tecta, & fenestras oppleuerant. Albuquerque, ubi & ex apparatu hostium, & ex Eunuchi nuntio præceptam animo dimicationem instare perspexit; naues primùm suas mediocribus intervallis ita disposuit, ut neque circumveniri à pluribus facile possent & leni circumactu singula deinceps tormenta in hostes obuerterent. Dein precatus immortalem Deum, ut sibi pro nominis Christiani gloria prælianti propitius adesset; nauarchis iam sua sponte sat incensis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombardæ rem gerant; congressu abstineant, quoad ab se primum confertum ex propinquo prælium sit. ubi tormentis disiectam & dissipatam barbaram classem, ac se cominus iam dimicantem viderint; tum demum in proximas quisque hostium naues fidenter inuadant. Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus buccinis, tympanisque, pugna signum vtrinque propositum: ac simul tormentis passim ignes admoti. eodemque pæne momento & aciem oculorum coruscantes undique flammæ perstringunt; & aures exsurgent horrida tonitrua; & meridiane luci cæcas tenebras noctemque atra nubes obducit. Necdum caligo evanuerat; cum speculatoriæ hostium naues destinato procursu in nostros imbrem sagittarum effudere: dein, cum propter agilitatem momento refugerent; ac rursus incitato remigio interiores telis hostium fieret; haud exigua improviso malo clades Lusitanis illata, confixique non pauci. At barbaris læto successu, mutuisque adhortationibus in tantum crevit audacia, ut iam conferre pedem, & naues Christianas certatim scadere niterentur. Tum vero ex omni parte contis mucronibusque repetiti audacissimi quisque præcipitatur in mare; dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis; nauigia complura merguntur. Hunc maxime in modum ea pestis auerit. Atar, multitudine maxime fretus, & oculis utraque metiens classem, primo contemptim prælium inierat: & egre-

gie instructo parone ordines interuectus. militem ad prædā veriùs quam D
ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum stridore perterri-
tus, tuto loco sese ad littus post onerarias abdidit, quo simul suis, & fu-
gientibus in terram obstaret, & noua identidē subsidia laborantibus op-
portune submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedēte, onerariæ remulco.
propter inopiam venti attractæ concurrerant; iniectisque ferreis mani-
bus, quam quisque indeptus erat nauem, in eam trāsilire, ac nudare pro-
pugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquerqueius, Principe naui, item-
que alia crebris ictibus perforata, ac depressa, ingentibus animis Merin
inuaferat. Nō vigore animorum, aut corporum, nec naualis belli scientia
par Lusitano erat Persa. tantum abundante multitudine cū anceps ali-
quandiu stetisset pugna; tandem à nostris in hostilem nauem ingēti ar-
dore transensum est: obtinebatque iam cades omnia; cū desperatis de-
nique rebus barbari, in aquas ex omni parte defiliunt. Hinc reliquis ter-
ror iniectus; vt eximiam armamentis, & alui magnitudine, ac militum
numero nauem expugnatam videre. fugientesque passim, seque in mare E
mittentes, partim ē scaphis occisi, partim fluctibus hausti; multi etiam
increpante nequicquam Eunuchō in terram euasere. Albuquerqueius vi-
ctoria vsus, complures naues in potestatem redegit; multis ignes iniecit:
quas præcisīs anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago.
collucentes Carmanicum ad littus abripuit. Eodem impetu naualibus
etiam faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique vr-
bem, ædesque regias flamma peruaderet. Hisee tot malis fracta demum
Ataris contumacia est. ac metu perculsus ancipiti, ne simul externā vim,
& domesticam inuidiam sustinere non posset; oratores pacis veniæque
petendæ confestim ad Albuquerqueium misit. Parceret iræ; cædibusque &
incendiis temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas
exactas. quicquid præterea damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ
illaturum, quandoquidem Zeifaidinus se suæque omnia in Emmanuelis
fidem permittere paratus esset. Respirandi tantum daret spatium, dum
sedatur militaris tumultus, dum muliebris ploratus, & pauidā concur- f
sio vulgi reprimitur. postridie Albuquerqueiū ipsum victis quas vellet. pa-
cis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator, & supplex,
per interpretē exposuit. Albuquerqueius, qui nec in perniciē vrbis pugna-
ret; & milites diuturno labore fessos, quiete reficere cuperet (certamē à
meridiano ferme diei tēpore in vespērā extēderant) parta iā victoria, re-
ceptui canit. Eunuchō per eosdē interpretes renuntiari iubet: se, quam-
uis captā pæne vrbē sine cōtrouersia posset euertere; tamē Zeifadini gra-
tia, cuius ætatē à culpa abesse intelligeret; inciratos Lusitanorū impetus:
de industria reuocasse: insequenti luce Atar ad cōditiones pacis, adesset.
fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos naualibus
ignes extinguere. veruntamē caueret etiā atq; etiā ne fallēdo, postmodū
longe savius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium. nihil eos:
æque ac perfidiam, & fraudē, ac dolos odisse. Cum hoc respōso oratores:
dimissi; & in stationes ē prælio reditū est. Inter paucas, præcipue memo-
rabilis.

A memolis hæc fuit victoria. Desiderati ex hostibus mille sexceti; è nostris non amplius decem. ac præsentis è cælo subsidij haud dubiam fidem cum alia multa fecere; tū vero fluitantia mox Mahometana cadauera, sagittis (cum eo teli genere Christiani carerent) pectore aduerso transfixa: vt ab illis missæ, in ipso smet retortæ diuinitus videretur fuisse. Albuquerque, ducibus militibusque pro merito cuiusque collaudatis, ne quid ea nocte repentini ab vrbe motus existeret; acriter intendi vigilias iussit. Postero die, vt dictum erat, de conditionibus agi captum. Pax ita conuenit, vt Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis Lusitanæ Regis clientelam, ac ditionem quam optimo iure concederet: eidemque Emmanueli Serafinum (is nūmus aureus est) millia quindecim tribati nomine penderet in singulos annos. Præterea, locum Albuquerque ad arcem ædificandam, ipsius Albuquerquei arbitrato, assignaret; ædificationemque adiuuaret præsentī pecūniā, cæmētis, & operis. denique, dum exstruitur arx, ædes interim, in vrbe Lusitanis, ad negotiandum ac

B diuersandum idoneas commodaret. Emmanuel vicissim Zeifadinum in fidem ac patrocinium benigne susciperet; & vbi necesse foret, ab hostiū incurſibus omni ope tueretur. In hac, solenni ritu data fide acceptaque, primum omniū locus ex ædificandæ arci diligitur, ex altera parte in mare versus, ex altera ad ipsam regiā pertinēs; quō simul, ad maritima subsidia libero esset aditu, & ipsa propinquitate Regē regioſque, in officio contineret. Cæterum, quæ res Lusitanici imperij firmamentum fore videbatur; ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Aedificio quippè inchoato, succedentibus inuicem classiariis, cum Albuquerquei parceret nemini, quin etiā ipse ad cæteros animados, operi manus interdū admoueret; nostrorum paucitas, quamquam artificiose obtegente Albuquerque, facile patuit. Duo millia bellatorum, vt minimum, esse barbari putarāt, cum vix ad quingentos, vt supra dictum est, summa pertingeret: dein, Atare magnis præmiis clam sollicitante, transfugia maxime, fabrum ac nautarum fieri cæpta. quos cum Albuquerquei minaciter ab Eunuchō

C repeteret; ille subinde variis mendaciis, & frustrationibus eludebat. Per idem tempus è Perside legati duo ad Armuziam impulsi, vt ab Zeifadino vestigal annuum Ismaelis nomine exigerent: Ea seu vera fuit, seu ad metum Lusitanis incutiendum, ab Atare in tempus ficta legatio; confestim ad Albuquerqueiū à Zeifadino defertur, ille, præsentī animo, & hilari vultu, Regem sine cura esse iubet; sese cum legatis illico transacturum. dein globis aliquot è ferro liquato, hastarūque cuspidibus, & missilibus variis in ferculum inpositis, cum eō ferculo mittit qui suo nomine Persis aperte denuntiaret; ab iis, qui in Emmanuelis fide, & imperio sunt, alienis Regibus, si læcessant, tributum ex ea moneta persolui. Quā iudificatione vehementer offensi legati, re infecta, pleni minarum irarumque in Persidem rediere; Interea cum arx, quamquam acriter instāte Albuquerque, tamen tardius, cupiditate omnium cresceret; Lusitania ipsa pubes atque nobilitas indignari ac fremere, se tot iam dies in feruili opere detineri; cum interim Egyptiæ naues, contra Emmanuelis edictum

impune

impune toto ferantur Oceano, quarum opibus ditari omnes nullo negotio possint. Nam quod ad ipsam arcem attineat; cui non apparere ludi operam; vel potius prodi sanguinem Lusitanum? quippe, simul atque ab Armuzia soluerit classis, metu omni sublato, & arcem, & praesidium ipsum Persis, & Arabibus illico praedae futurum. Ergo, per tot miseras & arumnas id agitur, ut Lusitanorum humeris & sudore, castellum aduersum ipsosmet Lusitanos in barbaro solo exstruatur. Haec, & alia id genus, quae in tali re segnitie & auaritia suggerit, occultis primum inter paucos agitata sermonibus, paulatim in vniuersam classem manarunt. Nauarchi, qui alienae leuitati & licentiae moderari debuerant, ultro se tumultuanti militi duces, & auctores praebent. Denique, ipsorum nomine, libellus singulorum chirographo subscriptus, ad Albuquerqueium a publico scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu protectionem ex eo loco postulare frustra ibi teri tempus, finitimasque nationes, quibus nulla ope resisti possit; atque Ismaelem in primis Persam, eo facto irritari; cui ad eam diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui ut maxime sileat; & E impositam suis ceruicibus arcem incolae aequo animo patiantur; minime tamen expedire, omissa Indica nauigatione, marisque custodia; tenuous adeo copias in tot, ac tam longe disiuncta praesidia dissipari, carpique. Proinde classem vel ad Arabicam oram tuendam reduceret; vel in India traiceret ad Praetorem Almeida adiuuandum. Id ni faceret; minime ex Emmauelis re, & boni ducis officio facturum videri. Haec a minoribus praefectis Imperatori proposita. Verum ea denuntiatione Albuquerqueius & natura minime blandus aut in milites ambitiosus, & regere non regi, a suis praefertim, assuetus; adeo deterritus ab incepto non est; ut lectum mox libellum in ipsas muri compages per contemptum includi a structore imperauerit. id vero perquam indigne passi Nauarchi: non modo nihil se tam benemeritos impetrasse, verum etiam ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium. itaque ipsismet sine intermissione instigantibus, nautici, rerum nouarum cupiditate, plerique, & in Imperatorem odio magis ac magis accendi; paucos ingenua probitas, aut metus, aut verecundia continebat. ceteri desidia, negligentia, prauitate certare: si ad tesseras & accipienda imperia vocarentur; vix ad nomina respondere: si maturandum quippiam esset; opera consulo remittere: sin caute & considerate agendum; vniuersa praecipitare, miscere, confundere: praesentem Albuquerqueium contracto vultu intueri; absente exsecrari, & proscindere maledictis: denique, ad apertam pene seditionem res haud dubia animorum inclinatione spectare. Nihil horum Eunuchus interea nesciebat: quippe, & ab insensis omnia vulgabantur; & ipse discordiae ferenda alendaeque artifex mirus, praefectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaque nostrorum dissentione fretus, iugum excutere, ac bellum reparare sine mora constituit: grauitur semetipsum accusans, quod Christianis hominibus adeo & numero paucis, & voluntate dissentientibus, regnum Regemque praeceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis in proximo per transfugas institutis, aenea clauis tormenta consistere noctu

noctu armatos in urbem admittere; naues in tutam ab incēdio stationem occulte subducere; coniunctos arcu parietes perfodere pluribus locis, vt in nostros munientes repente impetum faciat. iis rebus per Abrahamum quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquerqueius intestinæ prius fraudi, tum externæ obuiam eundum ratus, nauarchos alloquitur. docet quāto in periculo ipsorum culpa res sit. Atarem, Christianorum maxime certaminibus odiisque subnixum, extremam cunctis moliri perniciem. discordiæ mala, sacramēti religionem, Emmanuelis Regis præcepta commemorat. caueant, ne gloriosam adeo victoriam, ac pæne diuinam, cuius fama iā longe lateque manuerit. perfidis coitionibus, ac detestabili animorum obstinatione corrūpant. Hisce castigationibus, minisque insuper exterriti præfecti, cum sese purgarēt, & in officio fore promitterent; Lusitanos quique in vrbe, quique in arce versarentur; illico in naues cū omni instrumento Albuquerqueius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus; neque vltra iā distulit bellum. Naui actuariæ carina erat ab Albuquerqueio in littore posita: in eam primū iniicit flāmas. deinde in classē nostram ex vrbe varij generis tela cōtorquet. Albuquerqueius, nequicquam Rege, regiisque præmonitis, vt fœderis & iurisiurādi memores, pacta fidemque seruarent; applicitis ad terram nauibus, vrbē continuis octo diebus pergit quaterere. Ea diuerbatione quamquā ciuibus luctuosa; tamen cum haud ita multum ad summā vniuersi proficeret belli; ab oppugnanda ad circumsedendam Armuziā vires, & consilia trāstulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obsidio vrbis in arido ac sitienti solo pæne cunctis non modo ad cibum, sed etiam ad potum importatis vtēt; & vna sitis importunitate, vt supra dictum est, in admirabilem celebritatē, frequentiamque perductæ. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota insula ferit. Cisternę aliquot intra ipsā mœnia cadentē è cælo excipiunt imbrem, idque perraro. Ad Turubacū (quattuor ab vrbe millia passuum is abest locus) aliquot numerantur putei; cætera mirum in modum squalent, arentque. Albuquerqueius Nauarchis ad opportuna loca dispositis, scaphas etiam remige ac milite instructas insulam dies noctesque circuire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipsis cōmeatibus intercepta. nauæ militesque ad terrorē decisis naribus, auribus, manibusque, in littore expositi. Præterea Turumbacū Georgius Battretus Castrius cū expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam fere vigiliam, quod tempus altissimo somno merlos homines tenet, nec oppinato aduētū sopitos paratosque custodes oppressit. sagittarij ducēti; equites quinque & virginū in eo præsidio erant. cæsi cum ipso præfecto plerique, & cæsorum corporibus peditum equorūque, & alia materia oppleri putei. ac, ne aperiri denuo possent, cum delectis non amplius viginti viris in ea statione relictis Lauretius Syluius Castellanus egregia virtute Cēturio. Aduersus eum manipulum cohortes aliquot ex vrbe cum erupissent; circumuentos Lusitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam discrimē adduxerant. ac superfluisset nemo, ni Albuquerqueius in omnes hostium intectus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuisset. eius aduentu in-

tegrata pugna. & ex altera parte Atar, & Rex ipse hortatores aderat: ex altera inter primos ordines Albuquerqueius preliū ciebat acerrime. ad extremū, superante hostiū multitudine, pluribus iaculis frustra petitis, cū ictus omnes impenetrabile scutum, & egregia lorica respueret; haud tamē exiguo cum vitæ discrimine, plerisque suorum faucis, vno tantum desiderio, sese ad scaphas in proximos stātes recepit. Ex hostibus cecidere complures. in iis princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu promptissimus, cui nuper ob cōiurationis crimen exsulanti, redditum in patriam Albuquerqueius ipsemet impetrauerat; ac tum ex cataphracto, equo in liberatorem suum impia tela torquenti, missus in incertum ē tormēto globus femur alterum abstulit. Ac riore inde custodia cum omnes vndique commeatus ab vrbe arcerētur; inopia primum, dein famē sitique virgē ciuitas cēpta: quæ mala cū diutius ferri natura ipsa non sinneret; concursus quotidie plebis in regiam fiebat detestantium bellum; sibi que, & vxoribus; ac paruis liberis alimenta precibus iratis efflagitantium. Atar interea per idoneos viros tumultū sedare vix poterat: & incassum propinqua Persarū auxilia, & explorata victoriæ spes iactabatur: ingens quippe rerum desperatio populum ceperat; iamque in eo res erat, vt Albuquerqueius vrbe malo subactam rursus in potestatem acciperet; legesque denuo imponeret victis; cum nihil tale merentem, in ipso articulo rei ad exitū perducēde, Nauarchi fere omnes repente destituunt; & passis velis in Indiam consensu transmittunt. neque id modo, verum etiam ad suam ipsi leuandam infamiam, vt fit, insontem Albuquerqueium fictis criminibus vltro apud Almeidam Prætorem insimulant. Ab iis tali tempore desertus Albuquerqueius, Quexomen tamen insulam subita incurfione vastauit; ac subsidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cum sagittariis quingentis cæcidit; & in conspectū vrbis cadauera vtriusque proiecit. Sub idem tempus, ē captiuus est cognitum; ab Lara Carmaniæ vrbe, & Bahareno insula Persici sinus, classē aduentare nauium septuaginta, rebus omnibus ad dimicandum paratam. ac simul ab Socotorā nuntij tristes venere; arcem Lusitanam præsidiumque in summo versari periculo. Fartaces, post Christianæ classis profectionem, concitatis denuo ad arma incolis, acriter Lusitanos premebant. Harum rerum fama permotus Albuquerqueius, nouis commeatibus ex hostico duas, quæ solæ supererant, naues instruxit. ac dolore tantę ad irritum cadentis victorię frementis gemenisque, Socotoram Ianuario mense repetiit. Eius aduentū soluta statim obsidio est, fugati denuo Fartaces; & Socotoranis, quod iterum defecissent, multa nomine, grauius vectigal impositum.

Libri tertij Finis.

HISTO

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER QVARTVS.

EQVITVR annus octauus à sesquimillesimo, insigni graui clade Lusitanorum, & acerbo Laurentij Almeida eximij bellatoris interitu. Is, cum ad Cocinum è Ceilano insula reuertisset; ad custodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Calecutanus, & Arabs, suæ vterque gentis ac sectę populos Regesque ad arma instigare; accusantes ignauiam, quod abditi intra mœnia & portus, alienigenas homines, natura, sermone, legibus, institutis multo magis quam maris atque terrarum interuallo disiuñctos, tamdiu vagari toto pæne Oriente populabundos, neque classes modo, sed iam, si Diis placeret, colonias quoque in Asiam arbitratu suo mittere paterentur. Huiusmodi castigationibus monitisque cum alios principes ac dynastas, tum vero Mamudium Cambaiæ Regem, præpollentem ea tempestate opibus armisque in causam traxerant. Est autem Cambaiæ regnum, quæ bicornis Indus in mare fertur, soli vbertate, finium amplitudine, fluminum, vicorum, vrbiumque frequentia inclytum in primis. Ab Oriente Mandoam terram; ab Occidente Nautacos, seu Gedrosios attingit: à Septentrione Sangæ, ac Dulcindę regnis; à Meridie mari, & limite Decanio terminatur. Ipsa regio, Camaia: populi, incertum vnde, Guzarates appellantur: superstitionibus, & mercaturæ apprimè dedita gens bello admodum inutilis. itaque externo fere milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quod erat ex hæresi Mahometana, Ægyptium Campsonem eiusdem superstitionis præsidem per litteras ac legatos vrgeri non desistebat, vt promissa Zamorino auxilia tandem aliquândo summitteret. Idipsum Zamorinus, & Ægyptij negotiatores assidue flagitabât. Hisce tot stimulis actus Campson, quamquam suoapte ingenio pacis quam belli cupidior; tamen cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Christianæ quidem rei in suo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel sagaci coniectura prospexerat; ceterum ad exturbandos armis ex India Lusitanos, quando nihil proflus minæ valuerant, animum & curas intendit. Igitur

ad materiam nouæ classi petendam, onerariæ quinque & viginti cum valido præsidio Mammalucorum (ea erant Ægypti robora) in Ciliciam destinata. In eas cum oneribus redeuntis diuinitus factum est, ad vniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lusitanus, qui tum erat in principibus Rhodiæ milita, cum nauibus egregie instructis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit; cæteras in fugam actas fœda coorta postmodum tempestas lacerauit, ac distulit: decem tantum quassatæ fluctibus Pelusium tenuere. inde aduerso Nilo Cairû subuecta materia, & à naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis Sueziû maris rubri deſtehebatur. ibi demû intextæ, & compactæ carinæ cum necessariis armamentis deductæ sunt. Eæ fuere in præſentia triremes tantummodo sex, celsiores onerariæ quinque; ad quas Calcutanus orator Maimames, de quo supra diximus, Mahometicæ prauitatis antistes, cum vna longa naui se adiunxit. In eam classem, præter nauitas remigesque, Mammaluci mille & quingenti propugnatores impositi. Expeditioni præerat Hocenus Persa, qui patria lingua Mir, hoc est dux siue præfectus, honoris causa fuerat appellatus, rei naualis gloriâ per id tempus admodum illustris. Hûc, Maimames regionum peritus, præter litus Arabicum, superato Persico sinu, ad insulam & oppidum oræ Cambaicæ seu Patalenæ Diûm adduxit: quam regionem præcis Carmaniam fuisse nonnulli recentiores falso putarunt. Huic insulæ imperitabat eo tempore Iazius, natione Sarmata, quem olim finitimi Turcæ, prædam è Christianorû agris agêtes, à nutricis vbere auulsum vna cum aliis infantibus puerisque in seruitutem abduxerant. Mahometanis inde sacris initiatus, vt erat lacertoso corpore, ac viuido in primis ingenio, ad summam sagittandi sciētiam quotidiana exercitatione peruenit: ac per manus, vt fit, aliis aliisque diuenditis dominis, in regnum denique Cambaię defertur, & Regi Madrafaxao Māmudij parenti pro amicitia dono datur à mercatoribus. Apud quem, auguriis mire deditum, cum sagittariæ artis egregium specimen præbuisſet, immunda inter volandum aue destinato confixa; ab ea primum laude cōmēdatus, dein aliis quoque muneribus prudenter ac dextere obeundis non vulgarem gratiæ locum breui tēpore nactus est. Cum in dies familiaritas cresceret, libertate donatum Rex in prætorianorum ordines cum largo stipendio adscribit. deins, virtutis ergo, Melicum vocabulo gentis appellat. postremo vicum ei maritimum, & insulam, de qua dicebamus, Diûm, iure beneficiario attribuit. Eam insulam, vestigiis tantum dirutæ quondam vrbis nobilem, cæterum eo tempore rectis & incolis infrequentem, Iazius, tum loci opportunitate (quod medio veluti è spatio facilis inde vel in Arabica littora, vel in Decania regna decursus est) tum vigilantia solertiaque pelliciendis vndique mercatoribus, ad insignem celebritatem breui perduxit: sepsitque insuper moenibus, & propugnaculis. Ad hæc, trans euripum, seu fretum, quod insulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit, receptaculum aduenis militibus, maxime Turcis; vt ab Dienſibus freto diuisi, rixandi cum

A cum iis ac tumultuandi causas procul haberent. id oppidum primo Gogala, dein Rumepolis vocitatum ab ipsa re. Duplicis quippe generis Turcæ versantur apud Indos, militiæ causa mercede cōducti: Asiatici, & Europæi: illos æque Indus ac Lusitanus proprio nomine Turcas; hosce, quod à Byzantio ferme euocantur, quo translatam ab vrbe Roma quondam imperium est; corrupta Græca voce Rumes, quasi Romæos appellant. huic ergo nationi lazius, vti dicebā, separatim ab incolis locum ad commorandum attribuit. Tum etiam pecuniis in dies auctus, prædatoriam classem haud contemnendam instruxit. Hic adueniētem cum expectatis iam pridem auxiliis Hocenum gratulabundus accepit. ac sese, quod ita Cambaie Regi cordi esse intelligeret, adiutorem illi & socium ad omnia fore professus est. Communicatis inter se consiliis, dum de ratione gerendi belli deliberant, à speculatoribus affertur, Laurentium Almeida cum paucis nauibus ad Ciaulum stare, expositis in terrā copiis, nihil minus quam de aduentu classis Ægyptiæ cogitantem. Ultra Dium B leucas circiter quinquaginta id emporiū est; duas recedit introrsus à mari. Præterlabitur eiudem nominis fluius, quem, vt ceteros ferme Oriētis amnes, longo tractu æstuarium influens, capacem ac patientem omnis generis nauium reddit. Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis, qui Rege in custodiam incluso, totum eius imperium sibi nefaria conspiratione diuilerant. Quæ portio Nizamaluco obuenit, in eius ora maritima Ciaulum est. ipse mediterraneis maxime se regionibus continebat. ac licet ob diuersitatem religionis, ac generis, Christianos odisset; quæstus tamen, & commercij causa, mandauerat præfidi- bus loci, vt cum aduenis Lusitanis amice ac liberaliter agerent. Ergo, dū ibi securus morā ducit Almeida, vt Cocinensibus onerariis quæ ad Ciaulum stabant, præsidio redeuntibus esset; incerto auctore affluxit rumor, Ægyptias naues complures cum egregio militum armorumque apparatus in Indiam penetrasse. Primo nihil eiusmodi sermonibus commouetur Almeida. increbrescente dein fama, concilium aduocat. omnibus in- C credibilis visā res. quibus enim machinis, naues, maioris formæ præferim, ab interno in externum mare, tanto cōtinentis terræ spatio transuehi, aut quomodo nouam in Arabico intimo sinu classem ædificari, ornare potuisse, locis circa siticulosis arentibusque, nulla ferme cædua sylua, nulla ferramentorum, nulla fabrum, ac nautarum aut remigum copia? Scilicet anniuersarias à Meca naues maiore fortasse quam soleant præsidio Dium appulas. id vulgo cuncta in maius attolenti classis inulitate speciem præbuisse. Ad hæc, inanes sæpe iam ante rûmores ad Lusitanos terrendos cōsulto dissipati, & vana ac fallacia incolarum ingenia memorantur. Hisce aliisque id genus argumentis eleuata nuntij fides: & Laurentius, de more, certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cum ab iis, qui carchesia speculandi causa tenobant, aduentans repente conspicitur classis, incerto, propter distantiam, numero & genere nauium. Hocenus is erat, dum suam Iazius quoque classem expedit, ad opprimendum, vel certe distinendum Almeida celeriter antegressus. Initio, Albu-

quercius, quod ex Arabia dudum expectaretur, adesse creditus à nostris. D
Mox, ubi propinquitas ipsa Mahometanas naues peritis talium rerum
aperuit; repente nuntiis aliis super alios missis, Almeida vagos in littore
præfectos, & milites raptim naues conscendere, arma capere & aptare ad
prælium iubet. Vix dum iussa peregerant, cum Ægyptij demissis antennis
ad pugnam instructi portum inuehebantur. Trepidus inopinata re Lusi-
tanos, metuque perculsos, in potestatem haud ita magno negotio ven-
tuos, putauerat barbarus. at ubi præsentiore quam credi posset animo
frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & castellis
aspexit; ex tuto rem aggredi, & lazius omnino opperiri constituit. in ag-
mine tantum eo die leuiter dimicatum est, neutris vniuersi certaminis
aleam subire ausis. Hocenus, ad vitandum congressum ordine simplici
præteriectus, paulo supra nostrorum stationem, ad ripam fluminis loco
vadoso naues applicuit; quod eâ plano alueo de industria fabricatâ, mul-
to minorem quam Lusitanæ aquarum altitudinem postularent. Proxima
nox animando vtrinque milite, & corporibus curandis insumpta. Postri-
die, ignarus Hoceni consiliorum Almeida, venturique mox ab Dio subsidij,
vltro sublatis anchoris ad hostem subit infestus. Maxima Lusitano
spes victoriæ in dextris erat, si naues Ægyptias iniectis harpagonibus
comprehendere, ac pugnam ex propinquo conferere potuisset. Vbi eos
ab exoptato congressu natura loci prohibuit; tormentis admoti confe-
stim ignes, & missilibus vndique certari cæptum. Inde laniari subito cor-
pora; & nauium latera atque armamenta perfringi; & horrendo fragore,
variisque clamoribus, ac misto vulneratorum & morientium gemitu cun-
cta perstreperere. Barbari, & multitudine defensorum, & omni telorum ge-
nere ex præparata in id ipsum copia; & numero ac forma ipsa nauium
superabant, quippe, præter quam quod erant testæ picatis funibus à pup-
pi ad proram vsque reticulato opere pertinentibus; tanta erat insuper
earum celsitudo, ut in nostras apertas, libratoria superne iacula, & certiore
ictu pleraque incideret. Verum iniquitates omnes vincebat audacia Lu-
sitanorum, & inexplebilis quædam gloriæ laudisque cupiditas. Multi eo
die ex vtraque parte interfecti, plures vario telorum genere sauciati. Lau-
rentius ipse, conspicuo loco prælium ciens, duabus deinceps sagittis
haud sine acti doloris sensu configitur. Sacrificulus quoque Maimames,
dum infra pupim abdito loco Mahometem adorat, misso temere globo
discerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduersum
Christianos belli præmium egregium tulit. Hoc maxime modo pugna
propemodum æquo Marte in vesperam extracta, lazius cum actuariis
circiter quadraginta superuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor
ab hoste sublatus: & incerta victoria prælium, lassitudo, & appetentes iam
tenebræ diremerunt. lazius Lusitanam classem percurrere nequaquam
ausus, ad ostium fluminis anchoras iacit. dein silenti nocte diuersam ab-
radens ripam, quam longissime à nostris potuit, sese cum Hoceno con-
iunxit. Ea re animaduersa, extemplo ad Almeida duces Lusitani con-
ueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriusque dici certamine partum
demonstrant.

A demonstrant. nunc tanto incremento auctis hostium copiis; cedendum aiunt temporibus; & nulla interposita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas. Hæc pro sua quisque parte suadere præfecti. Almeida, ut erat existimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus, cedendū utique, sed sensim, & oborta demum luce, respondit. neque ullis cuiusquam obtestationibus demoueri se de sententia passus est. Vbi diluxit, accersitas iam è Ciaulo sociorum onerarias Lusitanicis intermixtas, retrorsum æstu secundo iubet ad mare tendere. ipse, quod periculosissimum erat, antecedentium tuenda terga sibi desumpsit. Barbari nostros conspicati abeuntes, illico subsequuntur; telisque ac tormentis morari ac retinere contendunt. In eo tumultu forte ita accidit, ut insciis omnibus, maioris formæ ferrea pila sub ipsum clauū adacta perincommodo loco nauem Almeida perforaret. inde accepta clam aqua paulatim alueum degrauiabat: ac tanto denique pondere in piscatorios cancellos, transuerso amne prætentos, impegit; ut iniectis à Pelagio Sosa trierarcho loris, quamquam acerrime concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cum vndique instaret hostis, & iam progressi nauarchi, animaduerso periculo frustra in aduersum æstū (& est ibi ad instar euripi rapidissimus) ad opem Almeida ferendam toto impetu, niterentur; egregia velocitate lembus à nautis imperatori ad fugam offertur. Hortari omnes, & orare, ut confestim illuc è naui desiliat, seque Francisco parenti, ciuibusque, & Emmanueli Regi seruet incolu- mem. At ille, fortibus oculis, Deus, inquit, ac superi omnes, tale flagitium auertant, ut carissimos commilitones meos, adeo de me, deque parente meo, ac de communi patria benemeritos, in extremo discrimine derelinquam. Dein, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea distributis, qua maxime parte laborari animaduertit, eo celeriter aduolat. Tam insigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirū in modum animati. Nulla, quamquam in tantis angustiis, mentio deditionis, aut pacis. Cuncti sese ad vitam præclaro exitu decorandam intrepide comparant.

C At ex altera parte barbari, in eo verti victoriam rati, si duce hostium aut vino aut mortuo potirentur; ommissis cæteris nauibus, vnā prætoriam circumstant. neque tamen ad inuadendum, vel ad rem propius gladio & cuspidē gerendam est animus: tantum ex intervallo incendiarias ollas, & sagittarum examina, & plumbeam procellam in nostros effundunt. Cum biremibus maxime iniquum certamen erat. Eæ, ne respirandi spatium hosti daretur, prope ad Numidarum equitum speciem in turmas diuise, cum in orbem pugnæ succederent, agilitate incredibili procurentes inuicem ac refugientes, immobilem, & hærentem vno loco prætoriam, haud tamen impune eludebant. quippe non pauci, & promptissimus fere quisque, dum incautius subeunt, destinatis è superiore loco iaculis fugebantur. Inter hæc, Laurentio, propter magnitudinem & animi & corporis in primis ad ictum opportuno, excussa è tormento pila dimidiatum femur abripuit. Eo vulnere debilitatus, cum sese ad sellā malo appositā reclinasset, suos ex eo ipso loco ad gloriā ac decus inter mortuis vocibus adhortanti,

ac pro

ac propofita morientibus pro Christi nomine referenti præmia, globus D
 alter, auulſus à pectore coſtis, fœdo & horribili aſpectu præcordia patefe-
 cit. Corpus lacerum, quo minus conſpici poſſet, raptim à ſtipatoribus è
 ſuperiore loco detractum in tabulata præicitur. & noſtros iam ſanguis,
 iam tela defecerant: reliquis ex omni numero dūtaxat viginti, & iis qui-
 dem ipſis perpétuo labore ac defatigatione conſectis. Tum demum ho-
 ſtes ad Prætoriam ſuccedere, in eamque nudatā propugnatoribus trans-
 fire auſi. Duorum hinc Luſitanorum perditis in rebus facinora memo-
 rantur egregia. Vernaculus erat alter Almeida, Laurentium Frerium Ca-
 tum vocabant. Is inter pugnam lumine captus icſtu ſagittæ, cum ab heri-
 cadauere auelli nō poſſet altero cruorem, altero lacrymas oculo ſine ſine
 profundens, ab irruentibus repente Mahometanis opprimitur. neque ſe
 tamen circumuentus abiecit, ſed præſenti ſtrinxit animo ferrum: ingen-
 tique edita ſtrage, & hoſtium corporibus domino tumulto, ſuper eam
 denique ſtragem, præclare ſeque & Imperatorem ultus occubuit. Specu-
 lator & carcheſij cuſtos erat alter, Andreas nomine Portuenſis. hic plum- E
 bea glande ſaucius humerum, & inſuper vſu læuæ manus amiſſo, nihilo-
 minus dextra plus biduum ex ipſo carcheſio dimicans, barbaris in tantæ
 virtutis admirationē adductis, accepta demum incolumitatis fide ſe de-
 didit: ac ſuis poſtea reſtitutus, & honore (vti erat æquum) & ſtipendiis au-
 ctus eſt. Cæterum potiti Prætoria Mahometani, traditis in cuſtodiam iis
 quos in poteſtatem viuos acceperant, partam tanto ſudore & ſanguine
 victoriam inter ſe gratulantur: per eos quippe dies è ſuis omnino ſexcen-
 tos amiſerant, cum è Chriſtianiſ cecidiſſent haud amplius centū, & qua-
 draginta. ergo ad humandos commilitones de more conuerſi; & Maho-
 metano antiſtiti Maimami, quod inter adorationē obierat, quam ipſi vul-
 go zalam appellant, vtpote ſine controuerſia in cœleſtes relato, fanum
 cum perpetuis luminibus poſuere. adeo vel adumbrata virtus, & ficta re-
 ligio, in admiratione, & honore etiā apud barbaros eſt. Almeida corpus,
 quaſitum ad ſepulturam, quantauis adhibita cura dignoſci non potuit.
 Luſitanicæ naues, quæ mature diſcrimen effugerant, cum in oculis pæne F
 duceſt amiſſiſſent, opitulandi facultate præciſa; inde ad Cocinum plenæ
 luſtu ac mœſtitia reuertuntur. Cladis eius nuntium, Prætor Almeida, vt
 dignum erat illa perſona, ſapienter tulit: præclare, vt in malis, cum Lau-
 rentio filio actum affirmans, quod nulla accepta ignominia, contra no-
 minis Chriſtiani hoſtes egregiè dimicans, extremum obiſſet diem. Si-
 mul, cum inſolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam
 reprimendam, contractis vndique nauibus militibuſque, ſeſe impigre cō-
 parabat. Inter hæc, Albuquerque compoſitis ad Socotoram rebus, nauib-
 ſus tribus è Luſitania nuper eo delatis, & epibatis ferme trecentis, Ar-
 muziam repetit, inſpiciendī magis cauſa, quam quod tantulis cōpiis vr-
 bem recipere ſe poſſe cōſideret. Calaiatum ex itinere primum, cuius an-
 te meminimus, Armuzianæ ditonis emporiū, quod ab Emmanuele Re-
 ge deſciuiſſet, improuiſo aduentu cepit, ac præda exhausta, ignem teſtis
 iniecit. Inde prouectus in Armuziæ vrbis conſpectū, haud modico auctā
 incremento

A incremento arcem offendit, ac turres ad alteram vsque contignationem
 Ataris cura perductas. præterea, nouum aggerem, & vallum vrbi circum-
 datum, æneis tormentis ad opportuna loca dispositis, ingentem de-
 nique commeatus, & aquæ vim, per eos menses inuectam, Rege regisque
 de infesto Lusitanorû reditu haud sine causa sollicitis. **Albuquerque**cius, na-
 uigiis tantum aliquot interceptis, ne tentata quidem oppugnatione, ad
 Nabandem continentis oppidum è regione Armuziæ repente descendit.
 Validum erat ibi Zeifadini præsidium: & locus tortuosis ad obliquum
 ictum munitionibus Indico more cinctus. omnia tamen Lusitanus felici
 conatu perrupit; cæsoque præsidio, oppidum direptum incendit. Vastat-
 is dein circa agris, cû litteras ab Emmanuele accepisset, quibus iubeba-
 tur Almeida Prætori in administratione succedere; Oceano trâsmisso Can-
 nanoré venit, quo Prætor item paulo ante sese ab Cocino contulerat. Ab
 eo cum Albuquerque provinciam ex Emmanuelis decreto repeteret; non-
 dum, ait Almeida, maturû eius rei tēpus aduenisse. Pulsis ex India Mam-
 malucis, & pacata prouincia, sese tum denique magistratu abiturû. Arde-
 bat cupiditate Prætor, filij necis, antequam è prouincia discederet, vici-
 scendæ, præterea, exulcerato fugitiuorum calumniis, & criminationibus
 animo, male iampridem de Albuquerque sentiebat. itaque, vt sunt ni-
 mium acuta ad suas confirmandas, & fouendas opiniones hominum in-
 genia; interpretatus, neque è Lusitana re, neque ex Emmanuelis maie-
 estate esse, tantum imperium, temerario, & impotenti, & dubiæ sani-
 tatis viro committi, nequicquam expostulantem Albuquerque, per
 speciem capiendæ quietis, & relaxandi à tot laboribus animi Cocinum
 ablegat. ipse nauibus vnde viginti, & milite, & instrumento bellico præ-
 clare ornatis, Cananore profectus circa initium anni insequētis (qui fuit
 seculi huiusce nonus) ad Anchédiuam insulam tenuit. ibi dum nautici
 aquantur, alloquendos præfectos ac milites ratus, concione aduocata, ita
 disseruit. Quando peccatis factum est meis, vt mihi, vobisque Laurétium
 & comites ex vniuersa nobilitate delectos, in medio cursus ætatis, hono-
 C rumque casus magis aduersus (quod scitis ipsi) quam hostium virtus eri-
 peret; non ignoro, fortissimi viri, quiddam insuper à me piaculi contra-
 ctum esse, quod insolita victoria tâdiu exsultare Mahometanum, & nefari-
 a passim vexilla gratulabûdum explicare sim passus; ac non protinus ab-
 tristi nuntio, quamuis parua & subitaria manu, ad expetendas ab iis pœ-
 nas, vna fretus immortalis Dei præsentia duxerim. quid enim, tali præside
 ac duce, non audendum nobis fuit? Ille, gentem nostram ex remotissimis
 regionibus, ad Liberi, & Herculis, & Alexandri vestigia melioribus
 multo auspiciis, & fructu longe solidiore calcanda, subditis æternæ
 gloriæ facibus incitauit. ille, nobis, aduersus impuros nominis Christiani
 aduersarios, & pia toties arma induit, & de tot tamque opulētis nationi-
 bus clarissimas terra marique victorias peperit. ille, paucitati nostræ vires
 atque animos dedit, hostium multitudini formidinem ac terrorē iniecit.
 ille, nobis, in alio pane terrarum orbe rerum omnium pressis inopia, di-
 uinitus opem ac subsidium tulit: Afrorum, Arabum, Persarum, Indo-

rumque tam saepe conspirationes, machinas, apparatus momento discuf- D
 sit, vt optimo iure, nunc etiam, vel exiguis copiis ad retundendam info-
 lentis barbari audaciam proficiscēs, vnica numinis diuini fiducia secun-
 dos mihi rerum euentus non sine causa polliceri potuerim. Quid ergo
 tam laudabiles impetus, & digna viro cōsilia retardauit? Fatebor inge-
 nue id quod res est, Lusitani humano quodam timore sum veritus, ne si
 ad hostes ita multos, & recenti victoria feroces, non prouisis ante cōm-
 meatibus, non euocatis Regum sociorum auxiliis, non iusta classe, & in-
 structa hoc militum robore, extemplo tetēdissem; in aliquam fortasse re-
 prehensionem incurrerem, quod iracundia praeceps, domestici doloris
 causa communem rem in apertum discrimen obicere minime dubitaf-
 sem. ita, dum summam rationum mearum tacitus apud me subduco, ni-
 mium fortasse cautus, quam parum prudens aut amans reipub. videri
 hominibus malui. Nunc, quando & Deum ipsum, cuius agitur causa,
 propitium, vt spero, & classem ita ornatam habemus, vt nihil merito de-
 siderari à quopiam possit; est sane, cur celfo, & erecto animo ad vlciscen- E
 dam Laurentij, & popularium necem sine mora pergamus. veruntamen,
 antequam iniuriam hanc bello persequimur, delenda nobis est macula,
 magno meo cum dolore iam ante suscepta: quod Sabaium hunc, Deca-
 nium tyrannum, tot menses impunitum esse permittimus. Hic, qua im-
 pudentia atque audacia cum Nizamaluco, & ceteris Decani regni prae-
 sectis, commissum sibi ab Rege suo imperium, per scelus, fraudemque
 possedit; eadem & cum hostibus Lusitanici nominis consociauit arma; &
 distentis ad Cananorem nostris, ædificatam hoc ipso loco à nobis arcem,
 nequissimo transfuga duce non dubitauit inuadere. Quas ob res, equi-
 dem caput ipsius regni Goam aggredi cogitabam. sed quod ab alto retra-
 ctior, (vt audio) & ab hisce nouis hostibus nimium remotus est locus, rem
 in tempus aliud differemus. Dabulum æque nobile eiusdem ditionis em-
 porium, atque à mari, & Ægyptiis stationibus haud ita seiunctum, in
 præsentia petere est animus. id vbi prope in conspectu vrbis Dij ceperi- F
 mus; tum, percussis recenti pauore barbaris, in Cambaianum, & Ægy-
 ptium signa infesta verremus; & gloriosum, Christo fauente, de vtrisque
 agemus triumphum. Quod vt ita futurum esse pro certo habeam, cum
 alia multa, vt dixi; tum vestra in primis, Lusitani, egregia virtus & alacri-
 tas facit. cui, quoniam ita de me, deque sanguine meo meremini, ego
 quoque (sic me Deus bene iuuat) pro mea parte non deero. Magno li-
 lentio, maiore cum assensu auditus est Imperator. atque ad non dubiam
 victoriae spem incredibilis ex omnium fronte, oculisque animorum ar-
 dor emicuit. Inde magistri Dabulum dirigere naues iussi. Id oppidum
 oræ Decanæ, eodem ferme quo Ciaulum situ, magnifico impositum flu-
 mini, duas ferme leucas recedit à mari. ac tum, assiduo concursu negotia-
 torum, & cumulatis longa pace diuitiis erat insigne. Quocirca Sabaius,
 præclare conscius cuiusmodi se in Lusitanos præbuisset, castello ad por-
 tus aditum exstructo, urbem in super aggere, & vallo muniterat, præsidio-
 que firmarat militum varij generis sex circiter millium, in quibus erant
 merce

A mercenarij Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci præfectus adeo erat animo soluto, & securo, vt ad Lusitanicæ classis tumorem, non modo quicquam ex vrbani apothecis, vt fit, in remotiora loca asportari vetuerit; sed etiam oblectationis causa, vxorem è villa, fœminasque alias nobiles ad spectaculum euocarit. Erant in Almeida classe Lusitani bellatores mille, & trecenti: & è sociis vrbibus quadringenti Malabares, quorû singuli de more seruos in armis exercitatos plures paucioresve pro censu in expeditionem eduxerant. Vt in conspectum Dabuliventum est, nocte in explorandis vadis insumpta, postridie Almeida triremes ad oppugnandum castellû præmisit. ibi dum tormentis, & iaculis vtrinque certatur, ipse interim cû cæteris copiis absque vlla trepidatione in terram egreditur. Ad aggerem subeunti, patentibus portis vndique sese hostes offundunt. Quandiu missilibus agebatur, æquis viribus dimicatum. dein, cum sese Lusitani acrius intulissent, & collato pede aduersa corpora gladiis hastisque confoderent; commota primum.

B hostilis acies; deinde, vincente pudorem metu, in fugam auersa. Et Lusitanos, præter insitam virtutem & audaciam, illud etiam non mediocriter iuuuit, quod conferta iam pugna, oppidani è turribus ac propugnaculis tela necessario sustinebant; ne ambiguo ictu in suos nostris permistos inciderent. ita, dum intra vrbem sese effuso cursus barbarus recipit; eodem impetu tergis insistens Lusitanus irrumpit. Ibi vero, quantam vim ad efferandos homines habeat ira, perspicere potuit. Siquidem externi, qui prælio superfuerant, cum se per auersam oppidi partem eiecissent, in oppidanos, nullo sexus vel ætatis discrimine, ab Lusitano sæuitum est. dein tectis publicis priuatisque subditæ faces: ac prædæ magna pars raptim ad mare auecta. multo plus tamen voracissimus ignis absumpsit. & mortales plurimi, cum se metu mortis varias in latebras abdidiissent; aut ruina oppressi, aut enecti fumo, aut ignibus hausti sunt. Neque vrbe tantum sese flamma continuit: naues quoque in portu aliquot eodem incendio conflagrarunt. Ab hoc tam claræ vrbis excidio, cuius fama confestim longe lateque manauit, Diuivictrici classe prouectus Almeida, ante ipsas portus fauces, parato ad pugnam agmine constitit. Hocenus, cum de hostium progressu per exploratores in singula pæne momenta certior fieret, obuiam ire nostris, & in alto collatis viribus dimicare decreuerat. Sed Iazij suasu deinde mutato consilio, intra portum sese continuit, vt vno tempore maritimis, atque terrestribus auxiliis contra Lusitanum vreretur. Nam præter Ægyptias, & Dieneses naues, & parones ferme octoginta, qui ab Cæcuto per eos dies accesserant; in muris etiam ac littore toto, varij generis tormenta erant locis idoneis collocata: & Iazius cohibendi à fuga militis, & nouas identidem copias è terra submittendi prouinciâ sibi desumpserat. Almeida, vbi præter opinionem inclusos intra munimenta vidit hostes; id ipsum victoriæ omen interpretatus, reliquum diem contemplanda natura loci, & consultando consumpsit. Hoceni prætoriam sibi inuadendam ipse delegerat. Sed prohibitus con-

sensu ducum, quod in eius capite salus omnium verteretur, gloriosum fa- D
 cinus nauarcho egregie forti Nonnio Vaseo Pereria delegauit. Noctur-
 num dein tempus, partim stationibus ad pugnam diuidendis, partim cu-
 randis corporibus, & quod caput erat, animis, rite expiandis est datum.
 Postridie, vt maris accessus apparuit, & meridianus ventus ex alto vela
 percussit; æstu simul & flatu secundo, classis instructa, portum audacter
 inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum ducentis ferme propugnatori-
 bus aut vincere paratis, aut mori. tum cæteri singillatim propter angu-
 stias, & vadi pericula sequebantur. Postremo loco substitit Prætor ad ho-
 stium actuaria distinenenda, ne in nostros certamine occupatos, repentinis
 de more incursionibus ab tergo impetum facerent. Dein, edito pugnae
 signo, sublarus vtrinque clamor; & buccinarum cantus, ac tympanorum
 sonitus ex omni parte perstrepuerunt; mox tormentorum fragor, ædificiis in-
 tremementibus, pelagoque vibrante, omnium aures longo remugitu com-
 pleuit. Tum, intrepide procedenti Nonnio globus ab hoste contortus,
 nautas ipsos decem, dimittendis antennis intentos, vno impetu lacera- E
 uit, ac perdidit, ac nihilo segnius ille in medios barbarorum ordines in-
 ferre sese, quoad comprehensa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium
 atrox vtrinque commissum est. nec prohiberi Lusitana vis potuit, quo-
 minus in hostilem nauem ingenti transcenderent saltu; disiectisque aut
 ruptis retium tegumentis, cominus hasta gladioque rem gererent. ibi
 acerrime dimicanti Nonnio guttur sagitta cõfixum, quo ex vulnere post
 triduum periit. Neque ad casum ducis, vt sit, percussit cæteri: quin irritati
 potius, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine ab cæteris
 nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, missilibus quam gladio me-
 lior, flagrans Lusitanorum vultus, collarumque pedem, & micantes
 vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipse, vt inclinatam haud
 dubie pugnam animaduertit, quam occultissime sese in lembum, tales
 ad vsus paratum, demisit. Atque, vt venalis & fluxa est barbaris fides, ve-
 ritus, ne Christianis ab Iazio postmodum proderetur, in terram egressus,
 equos arripuit; ac, ne salutato quidem hospite, confestim ad ipsum Cam- F
 baia Regem plenus cladis & ignominia peruolauit. Calecutani quoque,
 cum depressas iam, aut expugnatas aliquot sociorum vidissent naues, mul-
 tis etiam ipsi paronibus amissis aut laceris; insulam circumuecti, ex alte-
 ro euripi ostio, humilibus tantum nauigiis propter vada & scopulos per-
 uio, Calecutum trepida fuga repetiuere. Triremes Hoceni duas, in fugam
 versas, Rhotericus Soarius insecutus, epibatis exiit, ac puppi religatas ad
 Almeida victor attraxit. iamque desperatis omnino rebus, cum sese ho-
 stes passim in mare præcipientes darèt, instante vndique è scaphis ac trire-
 mibus Lusitano, cæruleos fluctus atro sanguine infecerant, ac nequiquā
 Iazius litore toto discurrens, fugā stricto mucrone sistere nitebatur. Vna
 restabat eiusdem Iazij nauis, & robore, & celsitudine, & numero defen-
 sorum instar egregie muniti castelli: tecta insuper crudo boum corio, ad
 repellenda iacula duro, ad fallenda vestigia lubrico, ad prohibenda in-
 cendia madefacto. Ea nauis, cum ausos non semelinuadere Lusitanos,
 magno

A magno semper eorum damno ac vulneribus repulisset, ad extremum crebris tormentorum ictibus repetita, pluribusque perfracta locis, tandem aliquando subsedit. Illud vero non sine miraculo à peritis animaduersum. Nonnij nauis, dudum verustate fatiscens, trahensque sentinam adeo, ut antias binas pæne sine intermissione requireret; ea tota dimicatione, quæ à meridie in vespertum usque protracta est, haud vno loco pertusa, nihil tamen aquæ prorsus admisit. eadem, finito mox prælio, multis partibus plures vno tempore vndas accepit. Cæsa eo die feruntur hostium ad tria millia, & Māmaluci fere omnes aut capti, aut interfecti. è nostris duo, & triginta cecidere: vulnerati, missilibus maxime, plus trecenti. Qua in re durities, & frugalitas eius ætatis Lusitanorum euidenter apparuit. Siquidem ad obligandum Nonnij vulnus, adeo linamenta defuere; vt in id ipsum, è suis tunicis vnā (leuis dictu res, cæterum haud quaquam negligenda) Prætor ipse protulerit. Vt iam, pæne portetū simile videatur, adeo masculum nuper alperumque in armis genus, ad tantos tam breui deflexisse vestium apparatus, conuiuiorum elegantiam, & exquisitæ ac lautæ suppellestilis instrumenta. Sed nimirum, quæ soli vbertas, & affluens copia rerum omnium, ad Capuam Pænos; in Græcia Syriaque Romanos emolliit; eadem in Oriente, per Indorum, Sinarumque commercia, variis captos voluptatum illecebris Lusitanos infregit. ac primo paupertatis contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus, otiumque succisis industriæ ac parcimonie nervis, priscam seueritatem, & disciplinam, ingenti bonorum dolore labefactauit ac soluit. Verum eo quod expositum est prælio, hostiles naues, vt dixi, variæ magnitudinis demersæ complures, rostratæ maiores quattuor, onerariæ totidem in potestatem venerunt. in iis, præter machinas, & bellicum instrumentum, auri, argenti-que vis ingens, & multum pretiosæ vestis inuentum: è quibus Almeida nihil omnino attigit. militibus ea cuncta largitus est. regia tantum Sultani vexilla tria in Lusitaniam missa, & in templo Christi ad Nabantiam, seu Tomarium, ab Emmanuele Rege suspensa: quorum in vno, ad contumeliam nominis Christiani, captæ & occupatæ Hierosolymæ argumento, in modum trophæi depicta sacrosancta altaris mysteria viscebantur. Ita, Christo superis-que fauentibus, præclare demptum cladis proximæ, si quod erat, dedecus; & Ægyptiis cum scenore multo repensâ Laurentij cædes est. neque id optimum eius pugna fuit; sed quod vna expeditione territis late nationibus, Regibusque, Indici maris imperium in multos deinde annos Lusitano firmatum. Quo magis demiror, in signè adeo testatamque victoriam silentio prætermissem à Paulo Iouio æquali eorum temporum scriptore: præsertim cum diserte ipsemet, belli huius initia causasque tradiderit. Ex eo die Almeida, luctu & squalore deposito, cum Deo immortalis gratias, uti debebat, egisset; lazio quoque erroris veniam suppliciter petenti, spōdenti-que se enixe daturum operam, ut omnes Indiæ satrapas, Regesque fide in Emmanuelem & obsequio superaret, pacem dedit iis legibus, ut naues Ægyptias, quæ prælio superfuissent, traderet cum vniuerso apparatu. itemque Lusitanos ad Ciaulum captos

illico restitueret: postremo, ut multiplici comiteatu Christianam instrue- **D**
 ret classem. omnia sedulo, & obediēter facta. neque illi quicquā in prae-
 sentia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quamuis prae-
 clara sese daret occasio, temperatum à Lusitanis, nō tam in Iazij gratiam
 honoremve, quam ne Cambaia Regem, cuius vel in primis Emmanuel
 amicitiam expetebat, eo facto lacerarent. Inde ouans Prator ingēti cum
 gratulatione Cocinium reuertitur: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tanta
 victoria perterritum fama, ad persoluendum Lusitano Regi annum ve-
 ctigal, quod antea semper abnuerat, negotio nullo perduxit. Eandem fœ-
 deris cōditionem, eodem percussus terrore subiit regulus Baticala: quod
 oppidū orā Canariā, vltā Goam est leucas quinque circiter, & viginti.
 Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius virtute redeuntē ē Cili-
 cia Sultani classem in Rhodio mari fusam ante docuimus) de hostium ap-
 paratu, consilijsque pramōnitis, nondum tamē cōgnita Laurentij nece,
 Fernandū Corinium ē primā nobilitate virum, cum nauibus quindecim,
 & tribus armatorum millibus, in Indiam destinatur, ut pulsus inde **E**
 Sultani copiis, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquerque
 Pratore coniungeret, ipsamque totius belli originem fomitemque Cale-
 cutum vrbe inuaderet, deleteretque. Cocini tum inter Almeida, & Al-
 buquercium, instigantibus vtrinque peruersis hominibus, de successionē
 fæde admodum certabatur. Corinij aduentu ea controuersia statim seda-
 ta est: & Almeida, quippe cui nihil esset obseruantia, & fide in suum Regē
 antiquius, deposito sine mora magistratus, repudiatisque improbis fualo-
 ribus, cū Albuquerque in gratiam rediit. Ducis huiusce, oppido miseran-
 dum scriptores exitum tradunt. Cum circiter quadriennium Indiae prae-
 fuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonae spei promontorium, ad reficien-
 dos ē diuturna iactatione comites, & simul aquandi & petendi comnea-
 tus causa, in terram exscendit. mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusita-
 nis, inter emendum, ut sit, rixa cum incolis, quorundā temeritate coori-
 tur. Ad eum sedandum tumultum, suosque tuendos, Almeida, raptis quae
 fors obtulerat, armis, cum aduolasset; concursu repente ex vicinis pagis **F**
 facto, priusquam ad naues receptum haberet, prausta fude transfigitur:
 nixusque illico genibus, manus oculosque in cælum attollens, ingenti
 omnium dolore excessit ē vita. Circa eum veterani cōplures, in iis egregij
 bello duces duodecim, dum instabili vestigio in arena luctantur, ab hosti-
 bus mira corporum agilitate, petiti eminūs iaculis, eodem leti genere pe-
 riere. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cū Europam, Asiam-
 que victoriis peragrasset, in Africa demum ignoto littore, ad ludibrium
 rerum humanarū, ab nudis ac teterrimis Aethiopibus interfectus, & spo-
 liatus, non modo paratis ab Rege praemiis, verum etiam sepulturae hono-
 re, & supremis exsequiis caruit. Per idem tempus, haud ab similibus casus ad
 Calcutum Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbs triginta
 nauium classe Cotinius, Pratore Albuquerque eiusdem expeditionis ad-
 iutore socioque, quamquā acriter obsistentibus oppidanis, copias tamen
 omnes ad litus exposuit. Inde expugnato castello, quod portus faucibus
 immine

A imminebat; Albuquerqueius ad vrbis incēdium, Cotinius ad regiam ipsam occupandam, ac diripiendam præmatura festinatione contendit. Et Albuquerqueius quidem, incolis metu perterritis, haud ita difficili negotio relictis ignes iniecit: quorum pars magna (quippe ligno foliisque cōstabant) illico flammis ablumpta. Cotinius regiam, absente per eos dies Zamorino, audacter aggressus, magna ex parte caeso præsidio, claustrisque relictis, per vim irrupit. hostes, ex composito simulata desperatione fugaque, sese per posticum in sylvas eiciunt. Cotinius, potius iam ædibus, quasi nil ultra periculi superesset, ex longa defatigatione, æstuque vehementi, & noctis proximæ peruigilio, quietis aliquantulum capiebat; cum subita conuersione rerum fors belli immutata est. Multa erant in regis ædibus diuturna cura studioque congesta, quæ, subiecta præsertim oculis, cupiditate incenderent. Ad ea certatim rapienda, suisque ipsimet humeris auhenda Lusitani, dū auide huc illuc, ab re bene gesta soluti, palatique, discurrunt; interea spacium datum Nairibus ad auxilia conuocanda, quæ

B ex vetere gentis disciplina, ad certas significationes, momento conueniunt. dein conglobati, hortatique se mutuo ad sui Regis iniurias fortiter vindicandas, repente in regiam impetum faciūt; nostrosque oneribus impeditos; & deprehensos errore viarū, sub sarcinis passim obruncāt, iaculisque conuulnerāt. Cotinius ipse, dū sero suos à præda reuocat, ab hostibus intra septum regiū oppressus, ac trucidatus, occubuit. Et Albuquerqueius, ad opem laboranti ferendam trepido nuntio excitus, cum refugientem, & confertam in angustiis turbam frustra perrumpere niteretur, vulneribus duobus acceptis, ad hæc, graui saxo in eum superne deiecto, semianimis cadit: ægreque ad naues relatus, ancipiti aliquot dierum curatione conualuit. Periere eo die Lusitani partim hostium telis petiti, partim in fuga à suis obriti, amplius octoginta. sauciorum numerus relatus circiter trecentorū. Eius cladis culpam scriptores in vnū Cotinium conferunt. quod is palmum euerfi Calecuti cum intemperantius adamasset; non expectatis Albuquerqueij subsidiis, quo gloriā rei gestæ præcerperet,

C ignoto itinere, caloribus maximis, ad regiā antecedēs, temere sese in apertum capitis discrimē obiecerit; neque Emmanuelē Passaniū audierit spectata æquē prudentia ac fortitudine virum, in ipso rei gerendæ articulo sapienter monētem caueret insidias, militemque à præda discursu quam diligentissime contineret. Neque tamen incruenta fuit hostibus victoria. Plus mille, vel igne consumpti, vel in pugna desiderati. Eadem æstate, qua hæc ad Calecutum gerebantur, Antonius Laurentius, Fræscanus, cuius ante meminimus, è Socotora Indiam petens, ad Surratum oræ Cambaice facto naufragio, cum aliquot Lusitanis ad Mamudium Regem captiuus abducitur. Et Didacus Lupius Sequeria ad ineundam cum Malacensibus amicitiam, è Lusitania missus, cum ad Cocinum appulisset, supplemento in naues accepto, in Orientem porro cursum extendit. ac superato Cori promontorio, præter Gangeticum sinum alto vectus Oceano, ad Somatram primus (quod quidem exstet) omnium Lusitanorum accessit. Eaindē insula, pariter ferme ac Ceilanum genere loci, à Septentrione in Austrum oblique

oblique porrecta, ab continente in qua Malaca vrbs est, angusto & periculo- D
 culoso diuiditur mari. atque ob id ipsum peninsula quondam credita est,
 quod ob frequentia vada, syrtesque nondum interiore patefacta nauiga-
 tione, isthmo quodam annexa continenti procul intuentibus videretur:
 cuiusmodi errore ad Siciliam captus olim est Annibal. Sed nostrorum
 temporum audaciæ, vt nihil imperuium; sic multo plura iam cognita &
 explorata sunt. Longitudo insulæ, ducentas leucas, & viginti; latitudo,
 qua maxime patet, septuaginta non amplius colligit. Auri est apprime fe-
 rax (ex quo Chersonesum auream prisca appellarunt) necnon stamno, ferro,
 vitro, sulphure abundat. insignis insuper fonte perenni, ex quo naphtha
 instar olei manat: & excelso cõspecta monte (Balaluanum incolæ vocant)
 qui ad similitudinẽ Siciliensis Ætnæ, fumum, & flammæ horribiles euo-
 mit. Regio est, ob frequentiam fluminum, ac paludum, nemorumque den-
 sissimorum, graui admodum cœlo, ac præsertim aduenis vehementer in-
 festo. E sylvis, inter alia, primæ notæ sandalũ album, agallochum, & exfu-
 dandis in modum resinæ caphura legitur, quã ignari Arabicæ linguæ cam- E
 phoram vocant: itemque vulgare piper, & piper oblongum, zingiber, ca-
 sia. super hæc, magnam hõbycis quoque, ad vestes delatioris, copiam mit-
 tit. Incolæ, milio ferme, & oryza, & sylvestribus victitant pomis. Frumen-
 tum, & cæterâ orbis nostri sementem terra non patitur. Interiora, indi-
 genæ tenent dediti simulacris: littora, Mahometani: quæ pestis ante du-
 centesimum circiter annũ inuecta, per vim cõpulsis ad montana incolis,
 maritimam planitiem, & loca maxime opportuna cõmerciis, occupauit.
 Ditio tota, complura in regna tribuitur, quæ recensere hoc loco non est
 operæpretium. Sequeria igitur in ea loca delatus, cum Pedirensi primum,
 dein cum Acenorum Rege pacem, & societatem æquis legibus iniit: &
 eius rei monumento columnam in vtroque littore statuit. Ab Somatra
 cum breui traiectu Malacam venisset, tentata prius per interpretem Ma-
 mudij alterius tyranni voluntate (is erat ex Arabia oriundus, & sensim
 collectis viribus, à Sionis seu Sabanni Rege, qui trans Gangem latissime F
 dominatur, per summam fraudem iniuriamque descuerat) Hieronymum
 Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quam ornatissimo comitatu in
 terram exposuit. Ei frequenter ab aulicis obuiã itum; & magnifice instra-
 to impositus elephantum, ad regiã ingenti celebritate deducitur. Dein pro-
 lata munera, & litteræ Emmanuelis, Arabica lingua conscriptæ. Societate
 & commercium postulabat Emmanuel. & sibi magnificũ Malacensis du-
 cebat, secum ab Rege tam inclito, ex vltimis terrarum finibus expeti fœ-
 dus. itaque peracto primæ salutationis officio, pax, & amicitia, magna
 partis vtriusque voluntate conuenit. Sed hæc tam læta initia eundem vi-
 delicet exitum habuere, quem Calecutana sub aduentum Vasci Gamme
 decem ante annis habuerant. Saraceni, & Arabes Malacæ negotiabantur:
 Lusitanis præter causam religionis, ob accepta insuper ab eis incommo-
 da, & adempta maris possessione, infestissimi. ij, quemadmodũ antea Za-
 morinum, sic tum Mamudiũ hunc, insigni perfidia ac leuitate virum ex
 nefaria pseudoprophetæ disciplina, per coemptos pecunia calũniatores,
 ac præci

ac præcipue præfectum vrbs quem vocant Bendaram, fictis criminibus in Lusitanos quam acerrime concitant. Gentem ab extremo Occidente, omnium quæ sub cælo sint, sæuitia & rapacitate maxime detestabilem, exitio natam Orientis, quocunque sese specie societatis insinuent, ibi arce confestim edificata, incolis acerbissime seruitutis iugum imponere. Testes eius rei Cocinum, Cānanorem, Armuziam, Sofalā citāt. proinde, quod optimum est, alienis doctus euentis Rex pacem caueat inlidiosam, ac funestam; rebusque suis mature prospiciat. non plus quinque latronum naues, valde imminuto & nautarum, & militū numero, intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri: si paululū modo, in id quod est opus, animum & cogitationem intenderit; nullo prope certamine cunctos ita opprimi ac deleri posse, vt ne nuntius quidē cladis vlls omnino supersit. Hisce igitur, & aliis id genus argumentis, licet ius gentiū, & fœderis religio non parum obstatet; tamen improvidum viri fallacis animum, & suapte natura Christianis insensum, Arabes in suam sententiam facile pertrahunt. Infandi sceleris in præsentia talis ratio initur. Per summam officij simulationem tyrānus Sequeriam, & præcipuos ex eius comitatu ad conuiuiū inuitat; suggestu præcelso ad cānaculi amplitudinē exstructo, & pretiosis tapetibus ac pēristrōmatis adornato regium in morē, & quidem in ipso littorē, scilicet honoris causa, ne Lusitanus dux, in tanta peregrinorum colluione, longius ab suis abscedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hospitem, comitesque propalā trucidare, eodēque momento naues adoriri placuerat. Sequeria, quamuis ad eam diē consulto pedem ē naui non extulisset; tamen multis precibus inuitatus, ne fidem hospitij suspectam habere videretur; se ad festas dapes venturū promisit. dein, coniurationis indicio ad eum delato (neque enim in vrbe deerant qui facinus improbarent) sociorum hortatu, sub ipsum conuiuij diē per internūcios morbum excusat. Ea spe delusus Mamudius; aliam fraudem, iisdem architectis & suavoribus, machinatur. Mos erat Malacæ, qui & in aliis emporiis; vt primus quisque empfōr ad vrbe accessisset; ita eum ante alios cum oneribus missum facere. Ea lex quoniā si obseruaretur, Lusitanis qui recētes aderant, diutius erat in portu commorandum; ostendit tyrānus, se, cum Emmanuelis, quem plurimi faceret, tum ipsius etiam Sequeriæ causa; qui ex tam lōginqua regione venisset; extra ordinē aromata & merces exhibere Lusitanis decreuisse: veruntamen, quoniam id peritū quo passuri sint animo ceteri negotiatores; qui iam dudū onera præstolentur; curandum esse vt quamprimum, & quanta maxima diligentia res transigatur. Ad certum diē quattuor seorsum locis quāplurimos Lusitanos cum scaphis præsto iubeat esse. mandaturum se, vt quæ maxime cupiant, ab apothecæ curatoribus nulla mora interposita proferantur. Lætus ea conditione Sequeria, & gerendi negotij causa dissimulatis iis quæ de conspiratione cognorat; Mamudio, pro tā propensa in Emmanuelem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, a tyranno classis lembōrum aliquot silentio comparatur; & impositis sagittariis, in occulta statione post suburbanum promontorium collocatur. Vti-

mutis erat ex insula Iaua, quem honoris vocabulo Raia appellabant: secundum Regem opibus & clientelis lóge princeps Malacélis emporij. Huius filius, Patiatus nomine, cui paucis illis diebus cum Lusitanis contracta familiaritas erat, conscendendi ad præfinitum diem pro amicitia nauem Sequerix cum aliquot armatis, & iugulandi repente ducis negotium suscipit. stationes præterea armatorum locis idoneis disponuntur, ut in Lusitanos, quique in vrbe versarentur, quique emédi causa scaphas ad litus appulissent, ex omnibus locis impetus fieret. simul etiã subornati, qui eo die, per speciem vendendi commearus, ad Lusitanicas naues accederent; nauiumque custodes, ignaros imminētis exitij, distinerent. Edictum omnibus, ut nihil mouerent antequam è loco excelsè editum fumo, signum aspicerent. Ad eam vero significationem, & classis parata, subito ex insidiis in semiplenas inuaderet Christianorū naues; & ceteri pro sua quisque parterem terra, marique impigre gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quam ut ad Emmanuelem nuntios aperti Malacensis commercij perferret; scaphas aliquot cū mercaturæ administris ad loca destinata dimittit. Ipse interim oblectandi animi causa, ut fit, latrunculorum lusu tempus terebat; cum Vtimutis Raix filius cum aliquot armatis per causam salutandi superuenit. Aduenienti, cum omisso ludo Sequeria prodiret obuam officij causa; Quin tu inquit ille, cæpta prosequeris; nam & apud nos quiddam haud absimile genus oblectamenti est; & quibus potissimum rebus ab isto vestro discerep, discere vehementer auéo. Cum Sequeria ad certamen ludicrum, moris amico gerendi causa, reuertisset; interea Patiatus expectans quam mox fumus attolleretur: varia sciscitando animū tegere; ac licet ab insita genti fallacia simulatione vultu egregie sustineret; tamē sensibus intimis è concepto scelere æstuabundus, modo residere, modo confurgere, tum sica manubrium identidem stringere. & is quidem, quamquam ad cædem paratus, præclare sibi temperauit, quo minus præpropere consilia patefaceret. Non eadem ceteris patientia in præstolando fuit. Nā & qui venalem annonam ad naues admouerāt, & qui in scaphas ex vrbe imminebant, per tumultum ac trepidationem, furis instigantibus, non expectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irruunt: iamque pluribus locis, inscio Sequeria, cædes fiebat; cum nauta è summo carchelio & gestus eorum, qui cum gladiis aderant, speculatus, & rixa eminus animaduersa, confestim ducein inclamat, Deum, hominesque cōtestans paratam fraudem; mucrones in caput eius instare; Lusitanos ad vrbem circumuentos occidi. Ad eas voces quasi è profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alucolo ferrum capit; idem comites, & nauta faciunt. Sicarij, cōscientia exanimati, in subiecta nauigia momento defiliunt. ille, missis propere ad litus armatis, qui suos laborantes protegerent, & ad naues festine reciperent; ad omnia prouidenda, quæ in tali re opus essent, extemplo discurrit. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant, id ubi Sequerix nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repente oppressus, tormentorum vsum, quibus in tanta militum paucitate maxime nite-

nitebatur, amitteret, præcis raptim anchoralibus, è portu se proripit; & obuiam hosti procedit. dein è tormentis æneis ferrea missilia horribili fragore contorquens, barbaros ita conterruit, vt ne tentato quidem certamine, velis, remisque sese in fugam præcipientes dederint. iis dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in pristinam stationem reuertit. neque ausus deinde quisquam ei negotium faceffere. In eo tumultu cæsi Lusitani ferme triginta; paulo plures in vincula abrepti. in quos ne grauius à tyranno consuleretur; ab vrbe quatienda, & ab incendiis nauium Sequeria sese continuit. Cæterum tēperare non potuit, quominus Mamudio renuntiari iuberet, Lusitanos tam insignē tamque atrocē iniuriā, fauente Deo fœderum teste, propediem esse vindicaturos. in præsentia, quod statâ reuersionis tempestas adesset, quâ motio in iis locis non nisi tertio quoque redit mense, ne apud consceleratos, & perfidos homines diutius ageret; velis in Occidentem datis, obuios aliquot barbarorum iuncos (onerariæ naus id genus est) pretiosis mercibus refertos expugnat; tum nauibus duabus Cocinum missis, quæ de statu rerum Malacensium Prætozem Lusitanum docerent; ipse India, & Arabia ad dexteram relicta, Bonæ spei promontorium præteruectus, ingenti labore ad Terrias insulas, atque inde in Lusitaniam rectâ contendit. Et Sequeriæ quidē nauigatio hunc habuit exitum. Albuquerqueius interim valetudine recuperata, & refectis è Calecutana clade suorum animis; in id maxime operam dabat; vt, quæ cōtra ipsius existimationē ab iniquis ad Emmanuelē Regem delata essent; re ipsa magis & factis, quam litteris aut oratione refelleret. In primis, ad Armuzianum bellum, quod ille iam diu coquebat; nauales copias, & omnia machinarum genera, quâ acerrimo studio cōparabat; ac breui, non die, non nocte intermissa cura, nauium vnus & viginti classē omnibus rebus instruxit. in eas Lusitanorum duo circiter millia, præter auxiliares, imposita. Dein oratoribus principum, & regulorum auditis, qui ad eum initio præturæ officij causa confluxerant, cum iis, quas dixi, copiis in conspectum oræ Decanæ prouehitur. parantique porro in Arabiam tendere; nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs (cuius haud semel iam est mentio facta) in Ticuarino insula, quâ, & ignobiles alias complures, angusto interfusum euripo efficit mare: illa quidē, & soli vbertate, & egregij portus amplitudine, & ædificiorum, incolarumque frequentia in primis Indiæ totius visenda. Ab ea non longe distat Onoris regnum: cuius regni paruam insulam, haud contemnendam classe obtinebat egregius virtute nauali dux, nomine Timoia. Is, tyranno Sabaio, cuius ante meminimus, & Mahometanis Goæ inquilinis cum aliis de causis erat infensus; tum ob auocatam illuc ab Onore, & Baticala, in clytis quondā emporiis, mercaturâ. itaq; & Saracenis, Aegyptiisque negotiatoribus Goam petentibus plurima damna inferebat; & coniuncta cū Lusitanis causa, miro quodâ ardebat studio de Emmanuele Rege benemerēdi. quocirca iam dudū Francisco Almeida suâ operâ enixe detulerat; & tum ab Albuquerque ad colloquium euocatus, cōfestim accurrit; atque inter cætera nuntiat, ab euerfo Dabulo Sabaium prorsus

implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præ-
 miis veteranos vndique milites contrahentem, ingenti machinarum
 omnis generis comparato iam numero, cum bellum primo quoque tem-
 pore Christianis inferre cogitaret; in ipso conatu rei aggrediendæ letali
 morbo cõsumptum. Eius morte & multos è subiectis populis rebellasse;
 & finitimos Reges ad veteres vlciscendas iniurias repente coortos. hinc,
 Idalcane filium, exiguo rerum vsu, vixdum locatum in folio, cum do-
 mesticis, tum externis bellis vehementer implicitum atque districtum
 teneri: Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyranni exercitu, intesti-
 nis præterea discordiis laborare. Pro certo se habere, si Albuquerqueius,
 omissa interim Armuzia, ad Goam recta contendat; fore, vt opportunum
 ad omnia insulam, & urbem in primis opulentam, aut metu, aut armis in-
 potestatem accipiat. Ac ne verbis duntaxat captare gratiam videatur; se-
 met, ni Lusitani reiiciant, cum suis omnibus copiis in partem laboris pe-
 riculique venturum. Albuquerqueius, collaudata Timoiæ fide atque constan-
 tia, concilium vocat. Nemini spernenda res visa. quippe, Armuzianam
 expeditionem in alia tempora differri posse: Goæ potiundæ, si tam com-
 moda præteruolet opportunitas; reuocari non posse. Cum hæc sententia
 magno cum assensu plerisque insedisset; Timoiæ, per speciem Armuziani
 belli, ad conscribendos in vicino milites dimissus, paulo post cum pedi-
 tatu, & lōgis nauibus quattuordecim ornatissimis affuit. Sub eius aduen-
 tum, Albuquerqueius, mutata repēte nauigatione, Goam peterēt, magistris
 edixit. Cum in ipso ore portus in anchoris cõstitisset, Antonium Noro-
 niam sororis filium, & Timoiam cum actuariis præmittit ad oppugnan-
 da castella duo, ex vtraque parte aditus posita. quorum alterū in ipsa insula
 Panginum, alterū in continēti Bardeſum appellabant. iis felici euentu
 captis, cæsoque aut fugato præsidio, mittit qui oppidanis denuntient,
 si voluntate urbem tradere, & Christianam clementiam, quam vim expe-
 riri malint; se & legibus ipsorum passurum eos viuere; & tertiam partem
 tributis, quod tyranno pēdere soleant, remissurum. sin minus; obſidionis
 mala, & omnem belli cladem exspectēt. Goani, dissipatis fuga militibus,
 & absente Idalcane ad fines regni tuendos, iam antea trepidabant. Tum
 vero, nō modo expugnatis arcibus territi, sed etiā benignitate promisso-
 rum illecti, pulsas aduersæ factionis hominibus, Albuquerqueium & Lusi-
 tanos ingēti gratulatione patentibus portis admittunt; eique, deditionis
 insigne, clauēs oppidi, & arcis in qua erant ædes regiæ, porrigunt. Albu-
 quercius, cataphracto equo summa omnium ordinum frequentia urbem
 inuectus, Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Domi-
 nicana familia, primum omnium, Deo immortalis, partam sine cruore vi-
 ctoriam gratulatus, promissi fidē ciuibz egregie præstitit: urbē & arcem
 diligēter inspexit; grauiq; ante omnia edicto milites à præda, iniuriisque
 continuit. In naualibus, partim inchoatæ, partim absolutæ varij generis
 naues inuenta non pauca. armamentarium, telis, tormentis æneis, sul-
 phureo puluere, & omni apparatu bellico refertissimū. & in stabulo regio
 militares equi permulti, quos è Perside aduectos (nam India eiusmodi
 armentis

Armentis caret) Malabarici, & Canarini, & Narsingæ Reges impenso parant pretio. Ad hæc, locandis publicis vectigalibus, tollendis ex insula latrocinii, & cōponendo ciuitatis statu, reliquum æstatis insumptū. Iam enim urbem illam Albuquerqueius propter eximiam (vt diximus) agri bonitatem, & opportunitatem loci, (quod quasi cardo inter Cori promontorium, & Cambaiæ littus interiaceret) ad continendas in officio cunctas eas nationes, caput ac sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur cōponendis insitit rebus, ac potissimū cōciliandis incolarum animis, haud ignarus vim ac metum, exclusa beneuolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea, Idalcan, amissæ Goæ percussus nūtio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste interno pariter & externo componit. dein, auctis maiorem in modū copiis, ad Goam extemplo cōtendit. Ducem habebat in castris, eximia rei militaris peritia, Camalcanem nōmine. Hūc, ad tēntandum æstuarij transitum, quo insula cingitur, cum expeditis octo milibus peditum, equitibus mille, & quingentis præmittit. ipse cum cetero exercitu (ea erant equitum quinque, peditum plus quadraginta millia) tardius propter machinas, & impedimenta subsequitur. Camalcan, celebritate vsus, ad ipsum littus applicuit castra. Eius aduentu, præsertim quod Idalcan cum reliqua copiarum mole propediem affuturus nuntiabatur, magnus tota insula motus animorum est factus. Duo incolarum genera Goam habebant. inquilini alteri è secta Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt supra dictum est, magnam Africi, & Asiatici littoris partem inlederant. alteri indigenæ, deorum inanum cultores. Illi, ab initio in Christianos odio eiufdem superstitionis hominem, Sabaii filium, Regem expetebant: hi, metu ne deditæ sine sanguine urbis pœnas postmodum luerent; eius flagitij turpitudinem & culpam redimere insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter sese clam officiis in Camalcanē vtrique certare: omnia Alburquerqueij cōsilia (quoad possent) per occultos internuntios patefacere: ad trāsitū hostes nō hortari modo, sed etiam id ipsum naues ex occasione summittere: deniq; nulli rei deesse, quæ ad Idalcanis aut placandam iram, aut gratiam ineundam facere videretur. Neque ad barbaros modo pertinebat hoc malum: ipsos etiam Lusitanos quadā ex parte furor inuaserat: atque vt ad Armuziā nuper, sic tum dementiæ & imperitiæ Prætorē accusabant, quod Idalcanis maxime absentia fretus, urbem tot tamque potentibus vndique nationibus cinctam, adeo parua manu inuadere esset ausus; & inanis gloriæ cupiditate, relictis nō minus quæstuosæ, quam honoratæ mercaturæ cōpendiis, Lusitanicas opes, & parta ad eam diem decora in apertū periculū temere coniecisset. Albuquerqueius, in tantis rerū angustiis, tāque multiplici discrimine, tamen neque animus, neque cōsiliū ad omnia defuit. Ac Lusitanos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili quadam lenitate, ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita coniurationis, per speciem consultandi in arcem euocatos (ij fuere amplius centū) repente vinciri iussit. Miracenum è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa quadringenariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem

litteris continuo stipatoribus sui corporis tradidit, sparis, haud inasitato D
 mortis genere, fodiendū. Laqueo insuper, aliquot è turba suspensi, ceteri
 ad incertos rerum cūctus in vinculis adseruati. Iam vero, ad arcēdum in-
 sula Camalcanem, idoneis locis tormenta cum præsidiis collocata, pro-
 pter Lusitanorum paucitatem, incolis necessario admistis, quos quidem
 Albuquerque minime infidos, aut ab se alienos existimauerat. Subductis
 præterea in tutum leuioribus nauigiis, ne hosti ad trāsitum vsui forent;
 nobilibus trierarchis circumeundæ sine intermissione insulæ negotium
 est datū. Camalcan variis locis haud semel conatus traicere, cū tormen-
 tis vndique pelleretur; ad extremum silentio noctis tempestatem nactus
 turbulentam ac pluuiam, cuiusmodi multæ per autumnum existunt; ra-
 tibus peditatum; vtilibus nauigiis, corio circumfusus, equitatum traicere
 instituit. neque ita difficilis transmissio fuit, tenebrarum & imbrium
 iniuria, prospectus & ignium beneficio Lusitanis adempto. Ac nihilo-
 minus inter tumultum aliquot abreptæ rates, cæsique ex hostibus, aut
 demersi nō pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltra obsisti E
 non potuit. Primi agminis ductor erat Zufolarinus, notæ audaciæ vir. is,
 cum duobus ferme partim equitum, partim peditum millibus primū in
 sicco statuit signa: dein, cū iam dilucesceret, Camalcan illico subsequen-
 tus. iamque passim armati in terram exponebantur: & è stationibus in-
 colæ, mutata repente fide, cum sese ad hostem adiungerent; Lusitani ab
 suis deserti effusa fuga vrbe vndique repetebant. cæterum ne ibi qui-
 dem tuto consistere licuit. oppidani conspectis intrā insulam Idalcaneis
 insignibus. in Lusitanos tota vrbe dispersos adeo vehementer se intule-
 re; vix vt illis in arcem confugiendi spatium fuerit; eodem ij etiam qui
 mare tenebant, saluis nauibus, tormentisque recepere sese. Interea Ca-
 malcan cum cæteris copiis per otium transgressus, ad duas arbores (ita
 locum appellant) haud longe ab vrbe cōsedit. Atque vt receptæ Goæ de-
 cus Idalcane præriperet; per Lusitanum exsulem Ioannem Machiadum,
 qui specie desertoris apud Idalcane stipendia faciebat, Albuquerque pa-
 cis conditiones obtulit; magnopere suadens, vt appropinquante iam hye- F
 me, tam arctis comitatibus, tātō inferioribus copiis, ante Idalcane ad-
 uentum vrbe excedere, quam belli fortunam temerario ausu periclitari
 mallet. Haud inania proponebātur: & cum aliæ multæ Albuquerquei dif-
 ficultates angebant; tum nihil magis, quam hyemis imminentis incom-
 modum: quod à Maio mense, qui tum agebatur, ad vsque Septembrem,
 in Oceano Indico sæuissimi turbines, ac fēdissimæ existūt procellæ: qua-
 rum impetu fauces Goani portus, aggestis arenæ cumulis, per eos diēs ita
 obstruuntur, vix vt minoribus nauigiis, & magno cum labore transitus
 pateat. Ac nihilominus, Albuquerquei, cum tanta rerum ac temporum
 iniquitate premeretur, existimationis ac dignitatis rationem antiquissi-
 mam duxit Idalcane expectare; oppugnationem, quoad posset, susti-
 nere; & vbi demū cedere necessitas coegisset, in ipso portu inuitis hosti-
 bus hyemare constituit. Camalcan, Albuquerquei pertinaciam demiratus,
 experiendi magis vires causā, quam certa victoriæ spe, machinis nondum
 adue

Aduectis, multifariam Lusitanos aggreditur. à quibus cum egregie propugnantis, haud sine detrimento recederet; interea cū vniuerso exercitu bellicoque instrumento Idalcu affuit, omnemque late regionem tabernaculis occupauit. Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino, & Bardesio castellis, praesidia cum tormentis imposuit. Dein, cognita Lusitanorum peruicacia, vt rem quā minimo suo dāno conficeret; intercluso vndiq; exitu, veluti indagine cinctos, fame ac desperatione cōpellere ad deditionem decreuit. id quo facilius adsequeretur; misso caduceatore simulatam pacem offerebat obsessis. ipse, dum de conditionibus agitur, paulo infra urbem, quā in angustias cōgitur aestuariū, multa saburra grauam onerariam ad instar molis demergit, dein, cum alterā eodē modo suppressimere maturasset, animaduerso periculo trepidi nautae rem ad Albuquercium deferunt. consilium habetur extemplo. neque vlli dubium fuit, quin proxima nocte priusquam plane interseptus euripus esset, sese ex letalibus iis cancellis eriperent. Igitur, luminibus crebris in speciem relictis, quarta vigilia ex arce sensim excedunt. neque tamen licuit fallere intentos ad eunēta oppidanos. fugam ignis maxime prodidit, armamentario iniectus. Ergo confestim in abeuntes ex vrbe fit impetus; & Albuquercius cum agmen togeret, equo suffosso vix tutum ad naues receptum habuit; inde, sublati per magnam trepidationem anchoris, cum vndiq; tela volitarent, praemissi qui transitū diligēter inspicerēt: ac vix iam angustas angustiae capiebāt naues. itaque ægre admodū traducta classis, remotiorem ab vrbe locum hybernis cepit. Hoc defunctos discrimine tam graui, alia deinceps atq; alia incōmoda Lusitanos excipiūt. primum ipsa loci natura, multiplici & anguloso littorū flexu, vt inter nauigandū, quotiescūq; res id exigeret, aperta iaculatoribus, idētidē praeberēt latera, dein adēpta facultas aquandi, omnibus circa ab hoste infestis: vt ex ipso aestuario, hyemalibus pluuiis nō nihil tēperata salugine, amarus latice, & lutulentos haurire sitis intolerāda cōpelleret. omnis, deniq; cōmeatus tanta paulatim inopia premi capri, regis equis quos in frustra disiectos sale condierant, quamuis acēurata dispensatione consumptis; vt vulgo mures, & putria animalia, pro cibo nautis ac militibus essent: quidā etiā, detracta scriniis, coria, cacabis vtcunq; mollita cōmanducare niterētur. Inde vagari passim morbi, & squalentia tabe ac macie corpora, miserandum in modum absumi. Sed cum tot vndique instarent mala, nihil tamē atque Lusitanos vrgebat, ac disposita in vtroque castello, de quibus antea demonstrauius, maiora tormenta: ea cum à fronte, à latere, à tergo pene assidue nostros impeterent; maximo incommodo captā relinquere stationem, & latebras mutare subinde cogebant. Aduersus eam perniciē Albuquercius aliquid ex Lusitana consuetudine audēdū ratus, consiliū cepit prima specie temerarium, & anceps; ceterum exitu paruit, extremis in rebus fortissimos quosq; conatus esse tutissimos. Valido praesidio Idalcans ambo castella tenebātur; sed tāta barbarorū absecūdis rebus erat negligentia, quod à Lusitanis fame ac lue dira pene confectis, deditionē in singula momenta expectarent; vt non vigiliatum ordo, non stationum

locus,

locus, aut numerus teneretur. Soluti ac securi milites, quasi nihil ^{ominis} timendū esset, somno & perpotationibus tēpus terebant. Ea scōrdia factis cōperta, Albuquerqueius, acerrimos viros ex vniuersa classe trecentos deligit, hos, & sua sponte incēsos cupiditate vindictæ, & magnis insuper pollicitationibus incitaros, bifariam diuidit, cumque egregiis ducibus noctū diuersos ad utrūque castellū dimittit. Profecti silēti agmine, cūcta neglecta & soluta, cūstodes ante vallum inermes, ac sōpitos inueniūt. Cū hisce tam imparatis, ac nihil tale opinantibus, ab Lusitano ex vltima desperatione feroci, multis simul partibus prælium inritum. Indi repentino tumultu attoniti, & ignari quid esset, velut alienata mente passim cādūt: pauci captis armis resistunt. Sed iis quoque momēto dissipatis, intra vallum & portas prælium infertur, neque vltra sustineri Lusitania vis potuit. in fugā auersi hostes: & memorabili ausu ab obsessis ac circūuentis vna nocte duo castella expugnata: machinæq; ac tormenta (quam vnā Lusitani adamarant prædā) raptim ad naues aucta. Quo tā insigni facinore ictus Idalcan, veritusque ne tale quidpiā in suū ipsius caput Lusitani consciscerent; tabernaculū ab vrbe dicitur longius transtulisse. Post hæc, ab hoste, malleoli, & aridi virgultorū falcēs, oleo resinæque perfunsi, ratibus imponūt, quos igne concepto in Christianā classem æstu secūdo repēte demitterēt. Ea re per exploratores cognita, Albuquerqueius anteuertit; vltroque ipse ad eam inflammandam materiā idoneos viros ad urbem occulte summisit. subiere quā maxime surdo remigio: verūtamen intentioribus iam vigiliis sensit aduentum barbarus: & cū aliquot actuariis cōfestim occurrit. ibi sauiissimo cōtracto certamine, cū hostis multitudine superaret; Antonio Noroniæ crus læuum sagitta trāsfigitur, quo ex vulnere paucis diebus exspirauit. Is casus Albuquerqueium grauissime perculit; non domestici tantum incommodi causa, verū publici quoque dāni: quod eximia spē summæ virtutis adolescentē, ac singularibus animi & corporis præditū ornamentis, Emmanuele approbante, successorem sibi in eo imperio designauerat. Neque tamen incrementum fuit hostibus prælium: multo plures ex iis, quam ē nostris desideratī. & nisi mors Noroniæ interuenisset, Lusitani egregie vicerant. Inde, vitādis vtrinque insidiis aliquot dies per summās Lusitanorum ærumnas exacti. iamq; magno eorum gaudio verappetebat: matique nondum plane aperto, & sua necessitas, & extrema rerum omnium inopia, nostros ad profectiōnem adēgit. aliquot nauigia in trāsitu amissa. reliqua classis cum deniq; in altū euasisset; ægri, quorū erat ingens multitudo, in Anchediuā insulā deportati; vt ibi desiderato cibo, potuque, & insuper amēnitate loci, & celi clementia sese reficerent. Albuquerqueius Cananorem delatus, instaurandæ institit classi: dein Calecutanæ opis fiducia, & adempti Cocinēnsis regni dolore tumultuantem denuo Naubeadoræ propinquum; celeriter eo profectus, cælis aut fugatis Zamōrini auxiliis, mature cōpescuit. Regēq; focium sollicitudine liberauit. Per eosdē dies Nasringe Rex ingēti exercitu comparato, præcipuam Sabaij ditionis urbem Taracolum aggreditur. Ad eam tuendam Idalcan sine mora profectus; armatorum nouem millia

A millia Goæ reliquerat; nouis munitionibus, quod mēnium infirmitati diffideret, circa urbem intenta cura perductis. Et Albuquerque, de Goa repentina assidue cogitanti, quod in ea re dignitas, & existimatio Lusitanici nominis ageretur; noua classis è Lusitania decē nauium cum eximio flore nobilitatis ac iuuentutis in tempore superuenit. His auctus copiis, purgato exercitu missione turbulētorum, nauibus triginta quattuor, in quibus erant bellatores egregij Lusitani mille quingēti, & Malabares auxiliares trecenti, magno & erecto animo ad Onorem rediit. ibi cognito rei Goanæ statu ab Timoia, quem propter loci vicinitatem, nihil ferme latebat; tres ab illo naues insuper accipit; eumque denuo ad conducendos mercede milites proficisci iubet. ipse cum iis quas habebat copiis interea rem aggredi statuit. omnino ingentis erat audaciæ, non expectatis auxiliis, tam exili apparatu urbem & operibus, & præfidiis adeo munitam inuadere. Sed si vnquam alias, tum vtique fortibus captis affuit Deus: quandoquidē tantus è prioris belli memoria terror non oppidanos modo, verum etiam externos inuasit; vt licet ab omnibus rebus essent paratissimi, tamen præ metu vix mente animoque cōstarent. Duo primum castella, sub ipsum classis introitum, à custodibus, Lusitanicum horrētibz ferrum, ex templo deserta. Inde Albuquerque, directis in frontem ex urbe tormentis nequaquam exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat. neque ita magno certamine superatis munitionibus, cum intra mœnia sese Mahometani reciperent; permisti refugientibus Lusitani pariter irruūt, & omnibus viis armatos iuxta & inermes cēdunt. Atrox maxime prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia, regias ædes pertinaci tuentur pugna. sed iis demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam ceteri omnes effusi: alij ex muris pauidi sese præcipitāt; alij ad aquas compulsi vel obtruncantur in littore; vel deguantibus loriceis, vulneribusque mergūtur. maxima pars per agros insula tota dispersi. ita Albuquerque incredibili felicitate rursus vrbe potitur v. i. Kal. Decembris, quo die Diuæ Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito iam prælio, cum tribus peditum millibus Timoia superuenit; serius omnino, si rem confectam spectes; ceterum ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatum est) socium ab omni vel negligentia, vel perfidia crimine vindicauit. quod equidem diuinitus crediderim factum, ne scilicet è Christiana victoria, & singulari Dei beneficio parata, quicquam ethnicus homo sibi decerperet. Dimissi dein circum insulam equites, ad Mahometanos è latebris eruendos, magnam denuo strage dedere. Ita, variis cladibus absumpta septem circiter hostiū millia. è Lusitanis, quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta. Post hæc, Albuquerque ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit. ac primum, defectionis auctoribus, exilio & bonorum proscriptioe damnatis, perfidæ ciuitati ex ipsamet Idalcanis formula vectigal indixit. dein, ad solem in vsum militiæ propagandam, sacro fonte expiatis Indicas puellas cum Lusitanis in matrimonio collocabat, fouebatque omni genere caritatis; tum aduersus imminētis belli pericula

refecti celeriter muri turreſque, & arx ipſa nouis propugnaculis aucta. In D
id opus dum idolorum ſana, & ſepulcrâ ethnicorum, & alia ædificia di-
ruuntur; in domus cuiusdam parietinis æneum Crucis, pèdente Chriſto;
ſimulacrum apparuit: euidenti plane argumento, in iis olim regionibus
non modo Chriſtianam fidem, ſed cum ea ſalutarem quoque vſum ima-
ginum (quem recentès iſti ſcilicet pietatis antiquæ aſſertores ac diuinæ
voluntatis interpretes funditus extirpare conantur) ex Apòſtolica tradi-
tione ygiuiſſe. magnū vero Albuquerqueius, & boni omnes inde gaudium
percepère, præſagientibus animis, eam urbem eccleſiamque principem
Indicæ religionis aliquando futuram. itaque ſignum illico purgatum, nec
ſine lacrymis, & cum ſolenni pompa & apparatu, pro ea quæ tum ſuppe-
tebat copia, exſtructo nuper Chriſtianorum templo illarum à ſacerdoti-
bus; atque ad Emmanuelem: deinde, talium rerum plus multo, quam au-
ri gemmarumque ſitiente, muneris ampliffimi loco tranſmiſſum eſt. Ne-
que huic tantum ſigno acceptam eam victoriam Luſitani ferebant; quod
eius ope quodammodo introducti in urbem fuiſſe, viderentur; ſed etiam E
Diui Iacobi Apòſtoli Hiſpaniarum præſidis euidenti auxilio: quod amiſ-
ſa iterum Goæ barbari ſine ſine, requirerent, quiſnam eſſet egregius ille
dux; punicea cruce, & fulgētibus armis inſignis, qui tantam edidiſſet ſtra-
gem, ac Mahometanas phalāges Chriſtianorū paucitati cedere coegiſſet.
Neque Albuquerqueius, cæleſti promeriti ſeſe immemorem oſtendit. ſiqui-
dem, pietatis cauſa incluſum vermiculati operis auro ſcipionē cum capu-
lo ex pyropis & margaritis; & bombycinum petaſum addito auro gem-
matoque conchilio; itemque pertuſos in linea globos aureos (ea peregrin-
antis olim Apòſtoli inſignia ſunt) in Palmulano Iacobeæ militiæ contu-
bernio (qui locus Oliſiponenſis agri noſſimus eſt) poni iuſſit. ac deinde
moriens, Compoſtellano eiufdem Apòſtoli templo terræ Callaicę, penſi-
lem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis ali-
mento legauit. Circa id tempus, quo hæc in India geſta ſunt, Emmanuel
duodecim fratres Cæruleos (vt appellant) è Luſitania in Congum vna
cum architectis, & fabris, & ſplendido ſacrorum apparatu, & liberali viâ F
tico deſtinauit, vt nouum templum vero Deo exſtruerent, ornarentque:
& erudiendis porro ad pietatem incolis, & augendę per baptiſmū Eccle-
ſiæ ſedulo inſiſterēt. Princeps eius legationis ex eadem familia fuit Ioan-
nes Marianus, inſigni virtute ac pietate vir. Omnes ab Alphonſo Rege
ſanctiſſimo perquam benigne & honorifice accepti, Eodemque Rege
vel in primis adiuvante, per aliquot deinceps annos in catholica religio-
ne promouenda egregie operam poſuere. Cumque ex facta diuini
verbi ſemente aliæ ſubinde atque aliæ ſegetes ad meſſem
inalbeſcerent; ſupplementum in eadem regio-
nes ab Emmanuele ſæpius deinde
ſubmiſſum eſt. *

Libri quarti Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVINTVS.

RECEPTA vrbe Goas, prouisisque iis quæ ad insulam retinendam maxime necessaria videbantur; Albuquerque, quippe qui spe & magnitudine animi plura in dies & maiora conciperet, variè simul torquebant curæ. Cauendum erat in primis, ne tot vndique circumfusæ nationes, nimium lætis Christianorum successibus, ac tantæ crescentis in medio molis metu compulsæ, positis intestinis inimiciis, contra cõmunem hostem arma viresque coniungerent. Occurrendum Zamorini, & Saracenorum consiliis artibusque, intento semper animo in perniciem Christiani nominis excubantiũ. Consulendum præterea Lusitanis ad Socotoram, in agro male pacato, inter infida semper, & effera incolarum ingenia destitutis. Pungebat insuper animum, iniuriæ Malacensis atrocitas, & popularium salus è Sequentiæ comitatu, qui à Mahometanis admodum sæua custodia tenebantur; erantque nonnulli ex iis de Albuquerque prinatim optime meriti. Iam, de Arabico freto obsidendo, ac Mecana, & Ægyptia tollenda nauigatione, haud leuis erat sollicitudo. sed ante omnia, ingentis spiritus virum, Armuziani belli corrupta victoria, & amissæ tam opportunæ ac munitæ arcis, dolor angebat. Cum hæc igitur, & alia multa vndique instarent; in præsentia, contra Calcutanam fraudem, insidiasque, Malabaricum littus intentione custodia, & maioribus copiis placuit obtineri. Porro ad aliarum gentium vim, & consilia præcauenda, ac partim conciliandos, partim exterrandos multitudinis animos, Albuquerque, orientalium Regum, aut populorum legatis, qui Goæ bis captæ fama vndique excitati, ad Prætorem, vt sit, seu fidei, seu ex animo gratulandi causa conuenerant: ea grauitate simul & moderatione cum aures, tum respõsa dedit, haud inepto artificio magnificæ cuiusdam ostentationis adhibito; vt incertum in omnium estimatione relinqueret, plus ne Lusitanæ iustitiæ fideique, an opibus ac maiestati iure tribuendum putarent. Ad hæc, Iacobo Fernando Pacensi, quem vulgi sermone Ceianũ vocabat, cum nauibus tribus in Socotoram misso, arcem ab Acuniã conditã, quando ea tantũ non esset, deducto præ-

sidio diuēdam, & solo æquādā curauit. Reliqua erat deliberatio: ē Mala-
 censī, Armuziana, & Arabica expeditionibus, quā capesseret potissimū ac
 primū. Ea quoque dubitatio exempta recentibus ē Lusitania litteris: qui-
 bus aperte iubebatur Albuquerqueius classe in Arabiā proficisci; & Adeni
 regulū aut voluntate, aut armis ad Emmanuelē adiungere: id si minus pro-
 cessisset; cum idoneo quopiā loco arcē edificare; quē Mahometanis classi-
 bus omnino transitū intercluderet. Igitur, nauibus vigintitribus celeriter
 īstructis, & īposito milite (ij fuere Lusitani octingēti, sexcēti Malabares)
 mare rubrum, sicut imperatum erat ab Rege, petere intendit. Neque ita
 multum processerat; cum ab Occidente, & a Septētrionibus aduersi prę-
 ter expectationē obstitere ventū, quibuscū aliquādiu frustra luctatus Al-
 buquercius, ad extremū, ne cum aperto salutis discrimine tēpus & ope-
 ram perderet; de minorū ducū sententia, quod iidem status in Orientem,
 ac Meridiē erant secundi, ad vlciscendū Mamudij scelus atque perfidiā,
 & eripiendū ē seruitute Lusitanos, retro ad Malacā velā fieri iussit. &
 eodem ferme quo Sequeria cursu ad Somatram appulit primū. Inde renō-
 uata cum Pedirēsī, & Paceno regulis amicitia; dum ad Sincapurānū pro-
 uehitur frētum; aliquot barbarorū naues haud leui certamine expugnat.
 Qua in re illud vel in primis accidit memorabile. Vehēbatur quadam ē
 nauibus iis Naodabeguea Malacensis, vnus ex eorum numero, qui nuper
 in Sequeria exitium conspirauerant. is in itinere oppressus ab Lusitanis,
 cum egregie dimicans aliquandiu restitisset; multis demum cōfossus icti-
 bus ita corruit; vt ē patulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret.
 Mox, inter spoliandum corpus, vt primum detracta eius brachio est aurea
 armilla; (mirum dictū) tanquā vase confractō, ita se se cum anima vniuer-
 sus repente sanguis effudit: cuius rei stupore defixi Lusitani, cum de ca-
 ptiuius causā quæsiissent; cognouere inclusum esse in armilla os anima-
 lis cuiusdā Sionij (Cabim incolę appellant) cuius, in sistēdo sanguine vir-
 tus efficacissima sit. id ipsum os deinde cum in Lusitaniam deuehendum
 esset, yna cum pretiosis aliis rebus naufragio periit. Atque in hunc mo-
 dum barbarus ille concepti in Sequeriam facinoris pœnas acerba per-
 soluit morte, quo quasi quodā totius belli prologo latus Albuquerqueius;
 Malacā recta contendit. Ad eum rumorem Mamudius armatorum co-
 pias, & maximā tormentorum vim; vulgata iam arte, summo studio
 comparauerat, mediocris fere magnitudinis: vnum etiam ingentis habe-
 bat formæ, ab Zamorino per eos dies dono sibi transmissum. Verfabatur
 eodem tempore Malacā Panensium regulus, cui Mamudius filiam paulo
 ante desponderat; ædificata in vsum nuptiarum ambulatoria domo per
 ampla, rotis triginta subditis, vt in ea elephantis iuncta, & auleis ac pe-
 ristromatis adornata; cum solēni tripudio cātibusque comessabūdi prin-
 cipes tota vrbe veherētur. Albuquerqueius ad Malacā anchoris iactis; pri-
 mum omnium īstitoribus & nauarchis variarum nationū, insolite classis
 metu perterritis, & parantibus fugam, circummissō nauigio metum om-
 nem ademit: se nullius in damnum iniuriāve, sed ad suorum salutem,
 qui Malacā vincti per fraudē tenerētur, eo aduenisse. ij ni bona fide sibi à
 Mamu

A Mamudio restituantur; tum suum ius persecuturum armis: neque sibi esse in animo quemquam eodem illigare bello. spectatores duntaxat otiosos alieni periculi sese præberent: ac peracta demum re, virtuti Lusitanicæ testimonium apud suos quisque Reges ex fide tribueret. Hoc officio ac denuntiatione conciliati Lusitanis fere omnium animi eo facilius, quod præter insignem inuidiam facinoris in Sequeriam admissi, priuatis, etiam de causis erant infensi tyranno plerique. Postridie Mamudius, ab innata fallacia, per speciem amicitiae ad Albuquerqueium mittit Bandonium quendam è proceribus, salutandi causa, & simul quærendi quas potissimum merces ex eo emporio cuperet: nixæ curaturum Mamudium, vt Lusitani Regis, & procuratorum eius præcipuam ab se rationem habitam esse appareret. Ad ea Albuquerqueius; nullas in præsentia merces nominatim expetere sese: captiuos tantum, quæque per fraudem ablata Sequeriae sint, à Malacensi reposcere, vbi ea sine dolo malo receperit; tum de commercij conditionibus, si ita videatur, acturos. Hoc accepto responso tyrannus;

B quod eo tempore aberat classis, in eius aduentum variis artibus rem differre decreuit, quo simul ab tergo & à fronte, nihil tale suspicantes Lusitanos opprimeret, ita, præteriti sceleris culpam in alios transferendo; captiuos & custodia elaplos causando, aliisque super alia mendaciis de more eludebat. inter hæc, Albuquerqueium, fraudis haud ignarum, anceps cura agitare: nolle impunitam tyranni perfidiam; nolle exacerbatam rursus amentiam; ne, aut ex dilatione ac lenitate hosti fiducia cresceret; aut ex damno ac dolore, barbara immanitas in captiuos innoxios, carissima sibi capita, deseruiret. stat sententia, præsertim id ipsum captiuis clam per codicillos hortantibus; quoniam ex postulando nihil proficeretur, malitiam ac perniciem ferro ignique subigere. Nec mora. ducentos fere mittit armatos, qui diuersis vrbis locis incendium excitent. Eo incendio, nam & ventus, & materia ipsa adiuuabat, tecta oppidi, & negotiatorum apothecæ aliquot momento consumptæ. cumque porro vagaretur flamma, cõsternati ciues, Mamudij opem frequentes implorant. ille metu maloque co-

C actus, ex tempore captiuos ad Prætoriam sistit incolumes: tarditatem purgans; oransque Albuquerqueium ignes patiatur extinguï; & secum haud iniquis legibus pacem ac societatem instituat. Albuquerqueius ingenti lætitia suos recipit, ex quotidiano mortis metu ac miserrima seruitute, in pristinam dignitatem ac libertatem assertos: & in eorū gratiam, sæuientes flammas ab incolis cohiberi permisit. dein, quod ad commercium & amicitiam attineret, ita respondit: Locum in vrbe confestim sibi Mamudius attribueret ad ædes ac diuersorium firmo opere aduersus tempestatum, & incolarum iniurias exstruendum: cuiusmodi aliquot iam Rex Emanuel haberet in India. Ablatas per tumultum Sequeriae res (ni eæ cõparent) æqua æstimatione rependeret. æquū præterea censebat, impensas ab eo præstari, classem in vtramque factas à Lusitanis, quandoquidem illius damni & incommodi penes Mamudium ac suos culpa resideret. Hæc pacis leges ab Albuquerqueio dictæ: ac, si minus placerent, legati vltra vetiti ad naues redire, Mamudius, tam acri denuntiatione percussus, concilium

cogit. ibi, simul ira metuque sententias variante, diu multumque certatum est. magna pars, & prudentissimus fere quisque, fauere, otio: & palam hortari, ad periculosi belli aleam quamuis magno auri pōdere redimendam. Alij contra, & Regis Mamudij dignitate, & Malacensis nominis gloria indignum affirmare; si ad vnus ignoti aduenæ fremitum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij, teterrimæ seruitutis iugum scientes ac volentes accipiant. Huius sententiæ principes atque auctores erant, præseruido ingenio adolēcentes regij duo, Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate, vel gratia res pene inuito Mamudio ad bellum inclinavit: intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari à barbaris capta. & Albuquerqueius, cognita re, in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobo Apostolo erat sacer, oppugnationem suis edixit. Malacca vrbs, ad maritimas commoditates, littore plano, in lōgitudinem vnus ferme leuca porrigitur. Hanc fecat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minusue, pro variis Lunæ momentis, exæstuat mare. idemque E. ponte iunctus egregio, vtramque partem oppidi peruiam facit. Testa, Indico more lignea, foliis & frondibus arcet pluias. neque tum urbem vlli aut muri, aut fossæ cingebāt. populus ipse bellica laude, vt apud eas gentes, insignis (& erat eo tempore ingens multitudo) sua latera, more Spartano, pro mœnibus ac propugnaculis gloriabantur esse. Tantum Mamudius ad loca maxime periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat. & cum alias vrbs partes aditusque, tum vero pontem ipsum magno tormentorum apparatu, præsidijque firmarat. Hisce ita prouisis, filio, ac genero, vt omnia circumpicientes ad subita occurrerent, expedita armorum aliquot millia sub signis attribuit. ipse sibi cum turritis elephantis, ad hostium terrorem, subsidiarias cohortes, & reliquum robur iuuentutis deposcit. Vtimutis Raia, licet in specie tyranno suam operam, & copias enixe deferret; tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ prospiciens, per fideles inter-nuntios clam sibi suisque pacem ac veniam à Lusitano impetrauit. Albuquerqueius, nō sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto, ad contemplandam loci naturam, & exploranda tyranni cōsilia totus incubuit. breuique comperit, maximum vrbs firmamentum in ipso ponte constare; quod arcis instar, in omnes partes aditum, & prospectum haberet: eoque si potius foret, non modo opportunam ad omnia stationem ibi collocari posse; verum etiam dirimi barbaris auxilij mutui societate, qua, vt quisque locus maxime premeretur, ex composito inter se vti decreuerant. Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctum Iacobum ingeminant: ac volitantibus vndique globis, cum pene obruerentur; tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartito in terram exscendunt. Quæ pars vrbs, regiam, & Mahometanum habebat delubrum, ea cum robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnanda tribuitur: Albuquerqueius, frequentiore alteram vrbs partem ipse cū suis inuasit; condito prius, vt hostibus vtrinque summotis, illico ad pontem om.

tem omnes accurrerent.eodem scaphas aduerso flumine cum tormentis militibusque submisit,vt simul omnia circa hosti infesta redderent;& ad nostros,vbi res id exigeret,recipiēdos præsto essent.Lima,descensione facta,dum ad pontē festinat,in Alodini copias incidit.vixdum cū iis initum erat certamen;cum à tergo repente Mamudius institit.is turrto ac phalerato cum propugnatoribus aliquot elephanto in prima acie vehebatur; alij duo eodem ornatu præbant:tum reliquum sequebatur agmen. Nostri,ancipiti circumuenti malo,fortem ac præsentem nihilominus animū in re subita præstitere.Lima,iussis interim cæteris Alodino resistere,ipse Mamudio cum manu fortissimorum iuuenum pleno gradu obuiam vadit.& arte contra vim vsus,patefacta repente acie, aduersos elephantos in medium accipit;ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis, cum ex propinquo cuncta inhæsisent, consternatus ante omnes regius elephas rectorem excussum proculcat.inde conuersi cæteri cursu præcipiti in suos ruunt;editaque late strage,non modo turbāt ordines, verum etiam in fugam auertunt.Mamudius,periculo animaduerso, confestim è turre desiliit;acceptoque iam vulnere,suorū cōcursu, receptus in tutum est,neque alterius agminis impressionem Alodinus vltra sustinuit; & ex diuerso iam Albuquerqueius ingenti certamine pontem occuparat.quo, cum ex composito cuncti aduolassent, partem alteram pontis, materia, doliisque,& aggere muniunt:alteram cum peræque firmare niterentur, venenatis è proximo sagittis, & assiduo barbarorum incurſu prohibiti sunt.iamque lōga inedia,& lassitudine simul æstuque fatigati,cum à prima luce in pomeridianum tempus acerrimè depugnassent; vix arma sustinebant.Itaque Albuquerqueius sat eo die periclitatus hostium vires, neque parum se profecisse ratus ad vniuersæ victoriæ spem; consilio statim habito, receptui canit, ac simul peractas magno labore munitiones,ne hostibus forent vsui, succendi iubet. quo incendio coniuncta quoque ponti ædificia,& mercatorum aliquot apothecæ;& ornatissimæ, de quibus antea demonstrauius,nuptiales Regum ædes arserunt. Magnus Malacensium numerus eo die desideratus, & è nostris interfecti aliquot, complures vulnerati sunt.Regulus Panis, Lusitanica ferocia exterritus; & rei Malacensi diffidens; per causam adducendi noua auxilia, relicto socero & sponſa, in patriam discessit, neque postea rediit. Mamudius, quamquam aduersa ictus pugna,tamen omiſſa pacis mentione, vallum, & stationes ad loca idonea duplicat;pontemque præsertim,valido præsidio firmat.Viam insuper latam, qua in urbem intimam, ædesque regias,ac Mahometis sanum, Lusitano patebat introitus; veneno infectis tribulis occulte conspergit; actosque sub terram cuniculos, certam in hostium petraiciens,sulphureo complet puluere.At Albuquerqueius, ex eo prælio ingenti fiducia concepta,dies paucos reficiendo milite,& sauciis curandis insumpsit.interea celsioris formæ iuncum,obiectis extrinsecus culcitris atque cantonibus,ad hostiles ictus molliter excipiendos,omni telorum armorumque genere diligenter instruebat. id opus vbi absolutum est, eximæ fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptissimis Lusitanis

Lusitanis impositus. & obseruato nouilunio, cū plenissimus maris æstus D
 accedit, nequicquam prohibere conantibus barbaris, iuncus ad pontem
 applicitus est. & Albuquerqueius per media hostiū iacula cum cæteris co-
 piis in terram egressus, viamque laram, de qua diximus, petens, ad mani-
 festum vtiq; ruebat exitiū. siquidem ad viæ caput Mamudius cum exer-
 citu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cum primum spatia viæ
 nostri occupassent, cuniculis iniiceret ignem; ac dissiliente solo, & erum-
 pentibus vndique flammis, gratissimum è fædo Christianorum interitu
 spectaculum mente oculisque perciperet. Sed planè singulari Dei beni-
 gnitate fraudis indicio per conscios ad Albuquerqueium delato, nostri mo-
 dica declinatione in hostium latus ex transuerso impetum faciunt. An-
 cept aliquandiu fuit certamen, dum in angustiis cōferri sese barbari op-
 ponunt; proque aris ac focis & ipsi acerrime dimicant; & è fenestris ac
 tectis pro sua parte adiuvat imbellis multitudo. sed ad extremum, redin-
 tegrato clamore cum Lusitani gradum acrius intulissent, cessere primum
 loco barbari; dein prorsus tērga vertere. & eodem impetu fanum, cæsis E
 pulsivse custodibus, ab Lusitano occupatum est. Inde, relictis ad fani tu-
 telam armatis, Albuquerqueius ab insequendis hostibus metu insidiarum
 abstinuit. cæterum in primis de ponte sollicitus, ne transitū subsidiis Ma-
 lacensium daret; eo celeriter aduolat, & deiecto iam præsidio, expugnatū
 ab Abreo magna omnium lætitia reperit; expositaque ferramenta, & cæ-
 terum muniendi apparatus, quem è superiore prælio explorata loci na-
 tura per eos dies accurate prouiderat. itaque collocatis ad vtrumque cor-
 nu stationibus, velisque nauium supra caput obductis; quæ simul leuiora
 hostium iacula, sagittasque, simul radios flagrantissimi solis arcerent; to-
 tum eum diem in ponte muniendo consumpsit. & ex vtraque parte val-
 lum, & cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba, tutoque aditu ad
 flumen relicto, ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque frontes ac
 latera telis ac tormentis abraderent. sic ille transactus est dies. postera lu-
 cē ad hostium delendas reliquias, & regiam ipsam oppugnandam Lusi-
 tani audacter progressi, ædes, præter spem, vacuas, & inanes offendunt. F
 Mamudius quippe, desperatis rebus, noctu collegerat vasa, & in saltus vi-
 cinos ac nemora sese cum paucis abdiderat. ibi Alodinū, & cæteros bel-
 li auctores nequicquam exsecratus, paucis diebus mœrore amissæ vrbis
 extabuit. Alodinus, diuerso itinere, cum haud longe ab vrbe munitioni-
 bus excitatis, profugos è pugna colligeret, bellumque renouare tentaret;
 missis ab Albuquerqueio celeriter cohortibus, iterum susus, in Bintanum
 denique insulam, & eiusdē nominis oppidum è regione Sincapuræ con-
 fugit; perque vim ac fraudem exacto dynasta, locum natura tutum, operi-
 bus insuper egregie muniit. Interim vrbs Malaca, pulsus vndique arma-
 tis, militi diripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo
 conici potest; quod, præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultum
 aucta, vel à militibus per fraudē suppressa sunt, ex quinta duntaxat eius
 quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum
 nummum ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad
 constituen

constituendam, ac firmandam eius vrbs possessionem sese Albuquerqueius contulit. negotiatores primum, qui aut varias in partes metu diffugerāt; aut commeari in id emporium verebantur; benignis promissis inuitati, & cum fide, clementiaque tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebritatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetustis Regū sepulcris ac monumentis eruto lapide, templum Salutationi Angelicæ sacrum ex manubiis positum; cuius mysteriis Albuquerqueius præcipua quadam religione tenebatur. & loco opportuno arx edificata, impositumque vrbi pater & arcis fidele præsidium, Rhoterico Patalino præfecto. Portoria insuper, & vestigalia, & scripturæ magistri certis legibus instituti, simul iuri inter Mahometanos dicundo præpositus Vtimutis: inter cæteros autem inquilinos ciuesque, Ninachetus indigena, vir & antea de captiuis Lusitanis, & tum in vrbs expugnatione de Albuquerque ipso in primis optime meritus. Ad hæc, Albuquerqueius de re gesta, victoque Mamudio, Sionis Regem per litteras & interpretes docuit. ille, & factum probauit; & victoriam gratulatus, amicitiam cum Lusitanis instituit; & ex eo tempore vltro citroque legati cum pretiosis muneribus cōmeant. atque aliis item ex regnis Lusitanorum fama commoti, oratores ad Albuquerqueium, ineundæ societatis & officij causâ, conuenere. Præterea, quod de Banda, Molucisque insulis, & earum mira fertilitate, opibusque ad Albuquerqueij aures dudum fama peruenerat, ad eas insulas cognoscendas, iungendæque cum incolis amicitiam, egregia fortitudine, ac maritimæ rei scientia vir, cuius modo meminimus, Antonius Abreus, cum nauibus tribus, Albuquerqueij missu discessit. Inter hæc Vtimutis, quod spreta nostrorum paucitate, consilia de tyrannide occupanda cum hostibus agitare; litteris eius ad Alodinum deprehensus, quæ manifesto viri perfidiam coarguerent, in ipso illo pegmate, quod nuper ad ferale conuiuium, Sequeriæ, comitibusque in littore exstructum fuerat; recedente in capita auctorum poena scelerati consilij, vna cum Patiaco filio, octogenarius ipse propalam securi percussus est, frustra nitente vxore supplicibus verbis, & ingenti auri pondere, quod aureorum centum millium excederet summam, suorum capita salutemque redimere. Per eosdem fere menses, quibus hæc ad Malacam agebantur, Idalcæ absentiam Albuquerqueij suam occasionem ratus, ad Goam recuperandam, Narsingano bello distectus ipse, strenuos duces minime contemnendo cum exercitu miserat. ij transmissio pluribus locis, vt olim, ætuario, insulam & agros haud ita magno labore occuparāt: cæterum vrbs ipsius oppugnatio non eundem exitum habuit. cum clade & ignominia repulsâ non semel, ad obsidionem consilia verterāt. iamque omnes ferme circa aditus barbarorum custodia tenebantur: & cum alibi fossas & aggerem duxerant; tum vero ad Australia vada, loco in primis idoneo, munitissimum castellum excitant; quod à vici nomine ibidē positi, Benefarinum hodieque appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas, breui cum aliis incōmodis miserisque, tum vero fame vrgeri vsque adeo cēpta est, vt Lusitani cōplures (de numero nominatim affirmare nil ausim, cum alij septuaginta ipsos, alij non plus vnde viginti tradāt) in hostilia ca-

stra fæde trāsfigerint; perque summā impietate eiurato Christi nomine, D
 Mahometicā superstitionem induerint. Atque hoc ipso tempore Ioānes
 Machiadus memorabile facinus edidisse fertur: is exsul è Lusitania, vt su-
 pra dictum est, cum apud Idalcanem Turcæ habitu mereret, variis contra
 finitimos Reges expeditionibus, magnā sibi & fortitudinis, & prudentiæ
 pepererat laudem: & splendidum militiæ gradum adeptus, in consilium
 de rebus maximis adhibebatur. Idem, in bellis quæ cū Christianis fierent,
 egregiā nostris operā occulte nauabat: quod eo erat illi facilius, quo ma-
 ior apud barbaros eidē auctoritas erat ac fides: Hunc ergo, perfugarū mi-
 sericordia cum cepisset, quod vasano consilio exiguam huiusce lucis vsu-
 ram æternitati anteferebant, non verbis modo, sed etiam exēplo factisque,
 si quo modo posset, eos ad sanitatē reuocare constituit. Duos ipse paru-
 los habebat filios; lustralibus aquis ab semet Christiano ritu expiatis:
 hosce primū, ne destituti, Mahometanis postmodum sacris inquinaretur,
 diuini iuris ignarus, clā intēpesta nocte præfocat. mox, vbi diluxit, capti-
 uos Lusitanos, & transfugas, per speciem relaxandi animi, longius ab ho- E
 stium castris, prope urbem Goam, secretum in locum, sensim, vt fit, ser-
 mocinādō perducit. Ibi sese Christianū aperte professus, ornatuque Tur-
 cico abiectō; de contemptu rerum humanarū, de breuitate huius vitæ, de
 sempiternis illius alterius æque prēmii atque supplicii, incredibili quo-
 dam animi ardore disseruit: hortatusque est omnes, vt secū in urbē intra-
 rent; cum Ecclesia & Christianis in gratiam redirent; ac diuina freti cle-
 mentia, corporis incommoda præ animorum salute contemnerēt. Ac sce-
 lerati quidem desertores, tam salutari oratione vix ad aures admissa, retro
 vnde venerant obstinata mente rediere. Machiadus, neque famis, neque
 atrocissimorū suppliciorū, si Goa caperetur, metu deterritus, acceptā à
 nostris fide, vna cum captiuis in urbem introiit. Eā transitio, ingentē non
 modo lætitiā, sed fiduciā quoque attulit obsessis: vulgoque ita interpreta-
 bantur, nō sine causā, tam āsp̄ris temporibus, tali viro mentem eam diui-
 nitus datam, vt, stipendiis opimis relictis, ex hōnorata libertate, & cōmo-
 dorū affluentiā, sese in arctā adeo custodiam, penuriamque spōte con- F
 iiceret. Neque eos frustrata spes est. quippe mitescēte iam hyeme, variis è
 regionibus, atque adeo ex ipsa Lusitania naues cum cōmeatibus & mili-
 tibus aduenere. quarū accessu nō leuata solum inopia; verum etiam ita
 nostrorū auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltro fatigarēt hostem:
 propioresque iam obsessis, qua obsidētibz essent barbari. Er Albuquer-
 cius, circumactō iam anno, compositis Malacæ rebus, ad Sincapurani ma-
 ris custodiam Fernandum Petreū Andradium, in signi virtute ac prudētia
 virum, cum nauibus decem reliquit: ipse de citerioris Indiæ statu anxius,
 quantum inuitis Malacēnsibus; & propter externos metus omni studio
 tantum apud se ducē retinere conantibus; cum cætera classe in Malabares
 cussim intendit. Vt in conspectum Paceni Somatry littoris ventū est, no-
 ctu fœda tēpesta oborta; & Albuquerquei nauem faxis allisā infregit; &
 cæteras panē cum omni turba demersit: multi mortales hāusti fluctibus;
 multi varias in terras eiecti, pretiosissima quæque è spoliis Malacēnsibus,
 & Re

& Regum donis amissa. Albuquerqueius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cum ipse periclitatē puerum inter manus prope sustulisset; collectis reliquiis naufragij Cocinum deuenit. ibique magna sui cum animi voluptate, præter spem incolumes reperit eos, qui, vt supra dictum est, ab Socotora redeuntes, in Cambaicum littus eiekti, atque ad Cambaie Regem pro captiuis abducti fuerant. ij, secundum Deum, vni maxime Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertatē debebāt, cum enim iamdiu in eo seruitio degerent, atque ad eos eximēdos accederet nemo; Laurerius omnium consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet, ea lege, vt, si nihil transgesseret, intra certū diem bona fide rediret, atque eius reuerſionis. quasi oblidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis, haud minimam sanctimonix partem horrido in illo, fūne consistere. Vt Goam peruenit; absente per id tempus Prætorē, nihil decidi super tāta re potuit, ita, infecto negotio, protinus, vti receperat, in Cambaiam reuertit. Quæ res tanta admiratione Regē affecit purpuratosque, vt confestim sine vllō pretio, quin etiā ornatos lautosque Lusitanos benigne dimiserint. neque id modo Laurerij virtus & sanctitas cōsecuta est; verum etiā apud illas nationes nō parua cum utilitate egregiā probitatis existimationē, & famam nomini Lusitanico peperit: sane quā egregio documēto nō solum ad scientiæ fructum, & officij religionem, sed etiā ad opes & gloriam, constantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius. Magna Cocini tū erat, nondum condita, quæ nūc est, Lusitana ciuitate, rerum hominūque colluviēs: Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani ethnicique nullo discrimine degebāt viri ac mulieres: multaque passim flagitia & fraudes admittebantur. Huic malo, occurrendum ratus Albuquerqueius, cum Rege Naueadora trāsegit, vt certo limite Mar labaricā ab Lusitana commoratione dirimeret, id vbi factum; capitali pœna proposita, omnes sexus vtriusque mortales, qui à Christiana religione abhorrerent, è sinibus Lusitanis demigrare iussit. quæ res non ad purgandas modo nostrorum ædes ac domicilia, sed etiā ad augendum numerū fideiū valuit: quandoquidē eo edicto permoti circiter quadringenti, abiecto idolorum cultu, sese ad Christianam Ecclesiam spōte aggregarunt. Ab horum complexu Albuquerqueius Goam summo omniū gaudio, quod pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehementius vrgeri hostes cæpti, & à Lusitanis castra ad Benestarinum ad-mota. ibi dū missilibus ac telis vtrique certatur, missus ab hoste globus agentem cum Albuquerque quēdam ex turba ita discerpſit, vt Albuquerque ipsum fœdo cruore consperſerit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsum argēteis bracteis coopertum, vna cum affabre factō monili ex gēmis & margaritis, in celeberrimo templo MARIE Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitaniæ, ponendū curauit; reditu insuper annuo in vsum perpetui luminis Hieronymianis eiusdē templi custodibus attributo. Atq; eo casu, nihilo segnior factus Pretor, nouis operibus, & oppugnationibus crebris cū inclusū mœnibus hostē in dies

magis ac magis premeret; variis cladibus denique fessi Roztomacan præfectus, & Turcæ, qui in eo præsidio erant; flexere ad deditiōem animos: pactique vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cæteris rebus incolames Benefarino excessere. Albuquerqueius, recepto castello, impo-
tisque militibus, quassata, & strata ruinis accurate refecit: impios deserto-
res, amicorum precibus exoratus, videre quidem passus est, sed grauiore
multo circuncisione decurtatos, quam qua sese nuper ipsi ex initiis Ma-
hometicæ superstitionis affecerat. siquidem auribus, naribusque, ac dex-
tris abscissis, & sinistra insuper cuiusque pollice; per totam urbem ad pue-
rorum ac plebis ludibrium ignominiose traduxit: dein, vt apud Indos,
quoad eius fieri posset, omnem scelus tanti memoriam obuenerit in Lu-
sitaniā eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem, ob hostes ex
insula pulsos, Christiano ritu supplicatio decreta compositio ad pietatem
agmine venerabundi Lusitani cum sacerdotibus, insulisque, ad templum
Beate Virginis adierat, valetudinarium quoque publicum curandis ægro-
tis & saucius institutum. Hisce tam secundis Lusitanorum rebus valde
commotus Zamorinus, vltro per viros principes ab Albuquerque patem
petere induxit animum: locumque arci ad Calecutum ædificandam tan-
dem aliquando assignauit. Et Rex Maldiuarum aliquot insularum, (ex
frequentia plane mira non longe ab Cori promontorio in Meridiem di-
stant) ob id ipsum in Emmanuelis ditionem, ac fidem iure stipendiario sua
sponte se contulit. Tum ab aliis quoque Regibus legati cum donis ad
Albuquerqueium gratulandi causa conuenere. Quin etiam Idalcan ipse mis-
sis oratoribus, pacem & amicitiam a quis conditionibus impetravit. Earun-
dem rerum constanti fama compulsi Abassinorum quoque Æthiopum
Rex, cum Emmanuele denique societate ac fœdus vehementer expetiuit. is
tum erat, patre Nahu defuncto, David admodum adolescens, atque ob id
sub tutela degens Helena uxor, virili animo & consilio femina. legati in
eam rem fuere; insigni probitate ac prudentia vir, Matthæus Armenius, &
alius ex Abassina nobilitate primarius. ij, quod arctius iungerent amici-
tiam, fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmen-
tum eius, in quo salus humani generis olim ingemisciente rerum natura
pependit. Hunc ergo Matthæum ad se recta cum socio venientem, vt in
Lusitaniā ex India transtuleretur, Albuquerqueius cum cætera benigni-
tate, tum vero propter sacras quas afferēbat reliquias, exquisitis cæremoni-
is, & sacerdotū occurſu gratulabundus accepit; & accurate comendatū
nauarchis, in Europā à Cocino transmisiſit. Per idē fere tēpus, Emmanuelis
hortatū, Alphonsus Congo Rex Henricum filium, ac præcipuos ex eo re-
gno, in Lusitaniā, vbi ferme alti educatique fuerant, atque inde cum ho-
nestissimo comitatu Romā vsque religionis ergo proficisci iussit. vbi ma-
gno totius Ecclesiæ Romanę gaudio excepti (augebat lætitiā ipsa longin-
quitas) summum in terris Dei Vicarium Christiano ritu supplices adora-
rūt. Sub idē tempus, Malacæ magni & periculosi motus repēte existere.
Quitirius inquilinus erat pollēs diuitijs, & rerū nouarū apprime cupidus.
huic, Vtimutis Raizæ vxor, quod maritū filiumque nec prece, nec pretio
serua

seruare valuisset, ex dolore in rabiem versa, permagna cum dote filiam ea conditione despōderat, vti suorum vlcisceretur necem; ac perpetuum bellum cū nomine Lusitano capesseret. Ille contracto clam milite, clientum mancipiorumque circumfluens turba, paucis diebus ad urbem castra communiit. inde furtim in præsidia Lusitanorum incurfando; cædes edere; captiuos abducere; ciuitatem vniuersam trepiditatione ac tumultu complere. Cæterum, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti repente Lusitani castra multis simul partibus inuadunt; conuulsoque vallo, & superatis munimentis, trepidantem barbarum in lucos magna edita strage compellunt; dispositisque vigiliis, referta omnibus diuitiis castra diripiunt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Lusitanus, egregium qua roboris animi, quā fidei Christianæ specimen præbuit, is, librādi peritus, cum in nostros obuerso tormento eiaculari extremi supplicij metu proposito iuberetur, intrepidus abnuitt: ac fortiter datis ceruicibus, ex hostium simul manibus & corporis custodia in cælum euolauit. At Quitirius, nequaquam ea clade fractus, bellū omni conatu renouabat: & statiuus alibi positus, urbem, & omnia circa, latrociniiis & excursionibus habebat infesta. Lusitani ad eum inde quoque exturbandum nauibus profecti, dum facta descensione progrediuntur incautius, in insidias precipitauerunt, & fortissimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfecti. Sed ad extremum nouis ab Goa copiis Malacam aduectis, iterata oppugnatio; & Quitirius non exutus modo castris, verum etiam è Malaccensium finibus cum ignominia & damno est eiectus. & Lacāmāna Mamudiana classis præfectus, cum Quitiriū maritimis copiis adiuuaret, ab Andradio fusus, & intra Mūaris fluminis ostia fæde coniectus est. Ea depulsa molestia, multo grauius discrimē aliunde Lusitanis instabat: quod item ipsum Dei benignitate in perniciem hostium vertit. Iauæ sunt insulæ duæ (maiorem vnā, alteram minorem appellant) vltra Somatram in Meridiem sitæ, eadem ferme qua Somatta soli vbertate; sed longe ferocioribus incolarum ingeniis. Maioris maritimam oram obtinebat Onuzius Saracenus, viris, armisque, & omni bellico apparatu præpollens, is, ingenti classe adornata, quam dudum aduersus Mamudium admirabili silentio ac dissimulatione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit; ipsosmet qui exegerant, ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris vero formæ inicos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellum instructos. Non latuit Malacenses Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauium non plus sexdecim numero, Christi maxime fiducia, obuiam Saraceno est itum: contractoque certamine, quod, propter incredibilem pertinaciam gentis vtriusque, biduum tenuit; multo maxima parte nauium amissa, denique Onuzius Iauā turpi fuga repetiit. supra octo millia hostium, ea pugna, aut ferro, aut igni absumpta dicuntur; cum è Lusitanis plurimi quidem vulnerati sint, verum haud amplius triginta ceciderint. Ita, multiplici paucis mensibus parata victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lusitani tulere. Cæterum, contra vim extēnam feliciter defensa res, domestico scelere propemodum periit. Maxelizius erat quidam, è Bengala

oriundus. is, eum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam, & Alphonso D
 Persona præcipue regio Quæstore, per summam simulationem amoris,
 & obseruantia, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Binta-
 ni regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingenti-
 bus promissis induxit, militibus habitu mercatorum occulte summis, qui
 in tanta hominum colluione haud ægre latebant. Hisce clâ ad loca idonea
 distributis, Maxelizius, per speciem salutandi Quæstoris, vti solebat, in arcem
 admittitur. A prima salutatione, & mutui sermonis officiis, Persona, tum
 forte meridiandi causa cubanti, cum sese in alterum auertisset latus; repente
 Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distindas
 fores, adiuocandosque suos accurreti, quamquam in extremo spiritu Persona
 profiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit:
 clausoque per vim ostio, cum custodes ad arma excitasset, in ipso munere
 tuendæ arcis efflauit animam. Illi barbaros ad murum subeuntes cum cæ-
 de magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehensus, cum sese acriter
 aliquandiu defendisset, multis ad extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, B
 summo Dei beneficio, & eximia Quæstoris virtute, arx, & vrbs reteta; &
 quod ita res postularer, Bintani regulo pax, petenti, postmodum data. Et ex
 alia parte, Antonius Abreus, & socij, ad Molucas paulo ante ab Albuquer-
 cio destinati, inter varios casus atque pericula, regente Deo, haud exiguum
 operæpretium fecere. Ad oppidum Agacinum Iauæ insula ventum est primum.
 Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulam delati, quæ ad Molucarum
 ditionem pertinet, positis utrobique colonis, ad Bandam eiusdem ditionis
 processere: ex qua, quod principem teneat locum, vicinæ aliquot insulae de-
 nominantur. Hæ, totius orbis terrarum solæ (quod constat) sponte, lauiore
 in epulas, & medicamenta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, &
 nucem myristicam fundunt. Arbor, ad pyri similitudinem accedit. fructus,
 mala persica quadatenus imitatur. floret quo tempore ibidem alia quoque
 plantæ, & herbae varij generis: ex quibus vniuersis mirificus odor, incom-
 parabilis cuiusdam suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomum, pau-
 latim è viridi, tum ceruleas luteasque, tum purpureas & igneas transit in
 maculas, quales in arcu cælesti cum voluptate miramur: atque eo ipso
 tempore pistacci & alia nobis ignota aues eximia pulchritudinis, ad
 gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cum folia, &
 fructus, & alites ipsa variis colorum picturis in certamen vsque luxuriet.
 Hac amenitate cum reliquis insulas, tum in primis Bandam conspici af-
 firmant: quippe, & maritimum habet tractum sylua felicissima viridan-
 tem; & ex insula media mons accliuus attollitur; cuius in ipso vertice lucus
 eodem & frondium vestitu, & frugum copia, satis amplum patescit in cam-
 pum: atque inde splendidi aquarum riuus ad subiectam planitiem irrigandam
 leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ solæ speciem, à septentrione
 in Austrum excurrens, tres, non amplius leucas in longitudinem, vnam in la-
 titudinem obtinet. qua sinus intorsum recedit, ibi emporium est. Gens
 æneo colore, fuso capillo, robur in membris, in animis feritatem, ostentat.
 viri mercaturam, forminae agriculturam exercent. Nullum habent Regem,
 suis insti

suis institutis ac ritibus viuunt: & vbi consulto opus est, ad seniorum cæ-
 tus refertur. In cultu diuino, illata non ita pridem fabulosa Mahometis
 dogmata vulgo sectantur. Locus ad inuehendas & euehendas merces ad-
 modum est opportunus. Igitur Abreus eo delatus, vti è Malacensi victoria
 omnes eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita diffici-
 li negotio fœdus amicitiae hospitijque cum incolis fecit: ac lapideum eius
 rei monumētum in littore posuit. dein, magna vi frugis pretiosa coempta,
 Molucis omisissis, Malacam reuertit: atque inde cum Andradio Lusitaniā
 repetens, vt apertæ Bandæ nuntium ad Emmanuelem ipse perferret; ina-
 ni spe delusus, in itinere perit. Longe diuersum habuit exitum nauigatio
 Francisci Serrani ex eiusdem Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam,
 ipso profectionis initio ab sociis fœda tempestate distractus, ad infames
 & scopulis, & latrocinii Lucopinas insulas vltra Bādā, allisa oneraria,
 saluis corporibus, armisque in terram euasit, fame sitique, ob solitudinē
 ac siccitatem loci, vna cum sociis vtique moriturus; ni, quæ res exitio cæ-
 teris consueuerat esse, præsentem eis opem diuinitus attulisset. Prædonū
 erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta curā excubātum,
 vt eiectos in littus aduenas improuiso aduentu caperent. ij, conspecto
 Serrani infortunio, ad prædā alacres piratico nauigio vehebantur, quam
 vulgo caracoram appellant. Non latuit scelus magistros & nautas Mala-
 eenfes, è Serrani turba. quocirca præmonitus ab iis, vt sibi consuleret; in-
 sidias prope littus occulto loco disponit. prædones in terrā egressi, dum
 naufragos venantur, interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inua-
 dunt. qua re animaduersa barbari, metu, ne abducto nauigio, in deserta
 insula destituti perirent; confestim ab latrocinio versi ad obtestationes,
 culpæ veniam suppliciter petere; ac se, polliceri, si in caracorā accipiātur;
 duces nostris ad cōmodū hospitii haud procul inde futuros. Neque ab-
 fuit dictis fides. iis moderantibus cursum, ad Amboinū rursus delati Lu-
 sitani, ab incolis Rucutelli emporij admodū benigne tractātur. Erāt Ru-
 cutellanis veteres inimicitiae cū finitima ciuitate Veranula insulae Bato-
 chinæ Muaris: ac tum, inter utrūque pōpulum exorto certamine, Rucutel-
 lani aduenarum maxime ope superiores fuere. cuius rei cum rumor lon-
 ge lateque manasset; ad Molucarum etiam insularum Tidoris atque Ter-
 natis regulos famā peruenit, quorum alteri Almanfori, alteri Boleif erat
 nomen. A patriis ritibus paulo ante ad Mahometicā superstitionē am-
 bo transferant. ac de finibus inter se contendere soliti; cognito Lusitano-
 rum ad Amboinum appulsu, tam inclytæ gentis auxilio contra hostem
 augeri cupidus vterque certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac de-
 ducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligētior in eo officio fuit Bolei-
 fes, celeriter instructis in id ipsum nauibus decē, & custodia mille ferme
 armatorum imposita, à quibus abducto iam ad Ternatem Serranō, Tido-
 renfes ab Rucutello irriti rediere. At Serranus cum sociis magno apud
 Boleifem in honore habitus; multa de Mōlucēsium natura; commercii,
 moribusque per oriū cognouit: neque Emmanuelem modo de rebus iis ac-
 curate per litteras docuit; verū etiam, cōmeanubus deinceps eodem Lu-
 sitanis,

stranis, non mediocri vel solatio, vel adiumento fuit. Sunt autem, quæ cõ-
 munitè Molucæ vocantur, complures numero, subiectæ Æquatori, & à
 Borea in Austrum vicenis ferme leucis inter se disiunctæ: quarum nulla
 plus leucas sex ambitu colligit. Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verù
 ad Occidentem in sexaginta leucas tota fronte prætenditur altera Bato-
 china, Mauricam appellant: ita naturæ muneribus diuina prouidentia
 distributis (nempe ad conciliandam per mutuos vsus humanam societa-
 tem) vt Molucæ, cum ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium
 ferant; reliqua pæne cuncta ad victum & cultum aliunde mutuari cogan-
 tur, quarum magnam partem ea, quam dixi, Batochina suppeditat. Arbor
 autè caryophylli, & stipite, & foliis lauro similis est, flore in primis odo-
 rato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obduruerit; caryophyllon Ara-
 bibus; at Hispanis, quod capitatus est, clauus appellatur. arbor, è deciden-
 tibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quæ ta-
 men propter flagellorum & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero
 quoque leguntur anno. solum infra, purum est: arbore in semet omnem
 attrahente succum: ipse vero fructus, potentiorù præcipue mensis ac da-
 pibus expetitus; ab institutoribus ingenti lucro & in Asia, & in Europa di-
 uenditur. Tellus arida est, & in modum pumicis fistulosa. itaque non mo-
 do cadentes è cælo imbres momento cõbibit; sed etiam è montibus ma-
 nantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad mare perueniant. Ea-
 dem aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua cami-
 no Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & incendiis glabra &
 horrida sunt. in vertice, crater, hiatu vasto, in plures circulos circumdu-
 ctos maiores minoribus, ad speciem amphitheatri discedit. inde, per æqui-
 noctia maxime, certis flantibus ventis, cum horrifono fremitu flammæ
 atro mistæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia late loca cineribus com-
 plent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramētā, quibus-
 dam locis ascensus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fu-
 sco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cætera mirū in mo-
 dum inertes & pigri. Medulla quarundam arborum victitant: sagum vo-
 catur. ea lente purgata, & testaceis incocta formis, nō solum in quotidia-
 na alimenta, verum etiā in vsum nautici panis egregie sufficit. Et ex eius-
 dem plantæ ramis, artificii manu concisis, leuandæ siti, mirifico sapore si-
 mul & salubritate candidus liquor exsudat, quem vulgo ruacam appel-
 lant. Ipsas insulas, olim desertas, & , qua planities est, mari mersas fuisse;
 restantur conchilia, & arenæ, quæ fodientibus passim occurrūt: atque ob
 id ipsum ab indigenis incolæ negant. Cōuenæ sunt è Sinis, Iauis, & aurea
 Chersoneso, & aliis regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterum
 contumacia, scelere, perfidiaque simillimi. quippe, nec nisi malo coacti
 recte facere norunt; & non ferro solum, & aperta vi, sed calumniis, frau-
 dibusque, & veneno grassantur. Neque Molucensium tantum id ingenium
 est, cætera quoque eius tractus insulæ eadem infamia ferme laborant. Ea
 ergo, ad quem dixi modum, cum antea Græcis ac Latinis profus ignoræ
 fuissent,

A fuissent, nostris hominibus deniq; patuere. Dum exploratur, Albuquerque interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem, rursus animum adiecit. eoque consilio ad Goæ custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia præfecto reliquit. Benefarini præsidio Rhotericum Pereriam, oræ maritimæ cum sex biremibus Ioannem Machiadam præposuit. ipse viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis verò circiter mille ab Goa profectus, Malacia diu remorâte, ad Socotoram aquandi causa primum; dein Adenum incolumi classe traiecit. Vrbs est præclara ad aspectum, ædificiisque, & incolis admodum frequens, non soli natura (quippe inuectis omnibus vitur) sed loci opportunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta, omni fere ex parte ad pænsulæ modum alluitur mari. qua cõtinenti annectitur, præruptus imminet mons: mœnibus præterea, & propugnaculis egregie cincta est. attamen Albuquerque, repente iactis in portu anchoris; magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit. nautæ, & institores ex onerariis in vrbe extemplo confugere. Amirianus oppido præerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis; & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquerque, non vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditiois faciendo, rem distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cum celeriter cõuenissent, ignarus eius rei Albuquerque, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire iubeat. illi vero negare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crudelitati, & avaritiæ permissuros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquerque exposulat, quod imperium vsurpet in aliena terra; & super tali re cum inquilinis & aduenis potius quam cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus urbem nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia, & Albuquerque vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit, vt hostem ancipiti distineret prælio; partem copiarum in ipso littore exposuit; partem ad Isthumum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrime repugnatum est. & cum scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant, caderentur, & frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albuquerque iactis ad pinnas funibus, per quos nostri sese demitterent; receptui cani iussit: omisssaque oppugnatione vrbs & natura, & opere, & valido præsidio munitissimæ, Mahometanas naues in portu ferme tringinta succedit. inde sublatis anchoris, dum Luianum inuehitur sinum, cum extremo salutis discrimine in syrtes impactus est. Saluti fuit, imploratum Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad perpetuam beneficij tanti memoriâ; in vrbe Goa templum extruxit: inde, Sanctæ MARIÆ Vada; Luianæ syrti nomen impositum. Ex eo periculo ereptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythræas cum vniuersa classe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis,

metu diffugerant. Locus haud inamænus est. perennibus aquis, & pecorum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuisse testantur. Albuquerque in explorandis circa regionibus, & maris eius natura noscenda hyemem posuit. quo tempore, duo in primis admiranda euenere. Ad Solem occidentem, quæ Regis Abasfinorum imperium est, purpureæ Crucis in cælo signum præfulgens aliquandiu apparuit. quo viso Lusitani omnes venerabundi procubuere: & Albuquerque, ut erat eximia pietate, sublati ad eam manibus, clara voce fufus in preces: O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum: ô signum Christianæ victoriæ: ô decorata pretiosissimo sanguine Domini IESU: ô diuinæ arbor, cuius vitali fructu, letalis quodam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam, spes nostras omnes habemus repositas: te proftitemur, agnoscimus, adoramus; ac suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea precatione obortæ omnibus lacrymæ: & index fidei ac religionis clamor ad astra sublatus. tunc confono clangore hinc inde tuba concrepuit, & omnia tormenta displosa: dein candida nubes conditam Crucem, sine fine defixis in cælum oculis Lusitanorum eripuit. Neque Albuquerque prætermisit, quominus rem, sicuti acciderat, testato conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie cæli, vel ex insalubrium ciborum succo, atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgo inter lusum, aut quotidiana ministeria repente expirabant. In iis, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorem omnibus attulit. noctu quippe, infra sentinam pulsus frequenter exaudiri cæpti. quem ad strepitum cum arrepta scapha vigiles descendissent; implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendit. scilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegere sese, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer translatum in litrus humo contegerent. quo facto, postridie super ipsum sepulcrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cuncti cum apud se causam exquirerent; Franciscus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munereungebatur; sagaci coniectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti, vel anathematis vinculo constrictum, è vita excessisse. itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Pontificia formula conceptis verbis, animum demortui rite expiauit: eique veniam à Deo precatus est. Mirum dictum. ab eo mysterio reddita mortuo pax; & vaga ossa tandem in suo tumulo quievere. Inde, transacta iam hyeme, Albuquerque retro ad insulam Mehum reuertit. in ipsis faucibus sita est: locusque extruendæ arci commodissimus visus: sed quod maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelsa tantum Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor passuum millibus conspici possent: & ab eadem sacrosanctæ Crucis nouum insulæ nomen impositum. Ex eo loco profecta classis, cum iam tempus reuerfionis instaret, aduersa tempestate rursus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione cõsumpti: & quæ prima sese dedit occasio, in Orientem Albuquerque iter intendit. ab Adeno Diu accessit primum.

A primum. ibi ab Iazio perhonorifice acceptus, commercij procuratorem consensu reliquit. Ab Dio Ciaulum ventum est; & exactum à Nizamalutco tributum. Ac nulla admodum memorabili re gesta, Mahometanis tantum sex nauibus apprimè opulentis, ex itinere captis, Albuquerqueius ad Goam denique saluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, post factam cum Lusitano pacem, emoritur. Regnum excepit sororis filius Nabeadarinus, qui suo pte ingenio nostris enixe fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni officio demerendi. itaque ipso statim initio imperij, non modo pacem firmavit; sed etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali spote instituto, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutum exstruendam magna eiusdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia breui surrexit: impositoque praesidio commercium cum Lusitanis fremente Saraceno renouatum est. Aegre id passi veteres quoque socij, Cocinensis, & Cananorius, veriti ne per eam societatem negotiatio Calecutum vniuersa transiret. quos tamen Albuquerqueius adiit, & multis rationibus lenitum utrumque, operam dedit ut ab studio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici statu rerum Orietis, Emmanuel decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Diuinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipsum fere tempus Iulio II. Pontifici Max. vita functo, Leo X. magna omnium approbatione successit. huic Pontificatum ineunti, Emmanuel per legatos non obsequium modo, more maiorum rite deferendum, sed etiam Indicas opes religionis causa libenter existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, ut supra demonstratum est, res praeclaras in India gesserat. Munera fuere, complures ingentis pretij gemmae, & Pontificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacratio visum affirmat. Accessit è Perside animal, prius Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitur, panthera tremenda pernicitatis, magnifice instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutum in sylvestres feras inuolare iam pridem assueta. Cōspiciebatur etiam, cum Indo rectore, militibusque, turritus elephas, aureo strato, cum alia egregie doctus, tum vero ad certa symbola principem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquae vim, repente in spectatores effundere. Neque ita multo post, rhinoceros quoque, non visum in Italia multis iam seculis animal, Romam deuehebatur; ut cum elephanto commissus (qui cum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificentiae spectaculum populo Romano repraesentaret. Sed qui ab ultimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticam demum ora scopulos facto naufragio, cum impeditus catenis enare nequisset, exoptata plebem urbanam oblectatione priuauit. Ea munera cum ipsa perse, tum vero propter illustrem eximia cuiusdam pietatis, & obseruantiae significationem summo Pontifici, & patribus mire grata accidere. Inter haec, annus iam se circumegeat:

cumque in omnium ore ac sermone Lusitanica religio; & egregia belli **B** facinora versarentur; Abassini quoque legati ex India in Lusitaniam deuehuntur. ij, quod contra Albuquerqueij præscriptum male accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illico Emmanuel in vincla coniecit; nec nisi Matthæi precibus fatigatus absoluit. ipsis vero legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primum frequenter obuiam itum est; ædesque magnificæ ad diuersandum attributæ. dein Petro Vaseo Igæditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quam honestissimo comitatu in regiam vsque deducerent. intromissis, Emmanuel è folio comiter in amplexum occurrit. post salutationem, à legatis extractæ: ex arundine aurea litteræ, & dona prolata. Ea dona fuere primum aurea quinque numismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos ferme scutatos penderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adseruans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supra docuimus, Abassinis Regibus è Hierosolyma ipsa transmissum. Eam vero pyxidem Emmanuel nixus genibus, & præ gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quod è tam remotis ab Europa regionibus, ab Rege tam inclyto, per legatos compellari se, bearique insuper tam salutari ac pretioso munere voluisset. Post hæc, Helena, ac Dauidis recitatæ per idoneos interpretes litteræ, tum Arabico, tum Persico sermone conscriptæ. quarum erat summa: si virgere bello maritimo Saracenos, & cæteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorum copias, quandoquidem re nauali parum admodum valerent, & commeatus quantæ vis classis non defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeo cæptis fidenter insisteret: postremo, si ad hospitij vinculum, affinitatis quoque iura vellet adiungere; filiorum nuptias ac filiarum cum regiis dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abassinorum ingenio, institutis, ac ritibus quæsitæ per otium. quæ à pluribus postea fuse ac diserte perscriptæ, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operam; interim in vltiore India ab Lusitanis non Malacense modo stabilitum imperium; sed fociis quoque Regibus latum opportune subsidium est. Rhotericus Patalinus (vti supra docuimus) præfectus erat Malacæ. in ejus locum è Cocino cum nauibus aliquot missus Georgius Albuquerqueius, cum ad Somatram deuenisset; domesticum implicitum bello Regem Pacenum offendit. Factiosus quidam è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quo maiorem ciebat tumultum; eo latior fuit Regi nostrorum aduentus; eique dubiis in rebus non inanem fiduciam præbuit. siquidem post minuta aliquot prælia cum ad summam vniuersi certaminis ventum esset; Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neque commissa pugna subsidiis opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore sese in hostem intulere, vt primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatione in fugam auerterint. Quo facto, Georgius, & amicū Regem præsentem

præsenti periculo ereptū, arctius Emmanuēli deuinxit; & ipse nouo decore gēti Lusitanā parto, victor Malacā processit. in ea vrbe, Prætorio munere aduersa fama fungebatur is de quo demonstratum est, Ninachetus indigena; multis magnisque in Lusitanos officiis eum gradum ab Albuquerque Imperatore promeritus. Eundem forte honorem, acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Camparis adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio tot tamq; variis nationibus è superiore loco ius dicere. huic, Albuquerque gratificari cum admodum cuperet; eam tamen distulerat rem, verecundia prohibitus eorā super tali negotio Nicachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque veneficia ac scelera Præturā exercenti) repente magistratum abrogare. Sed quod præsens non erat ausus, absens postmodum non omisit. Proficiscenti Malacā Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalam sine mora sufficeret; perductumque Malacā; in eo tribunali quā honestissime collocaret. Ille, quam difficili ac periculoso loco Cāparana res esset, ignarus, Georgium Botellium cum nauibus non amplius tribus, in scio Ninacheto, ad Abdalam aduehendum proficisci iubet. Cæterū Lingua Rex, qui Regis Bintani filiam habebat in matrimonio, tum maxime terra marique circumfessum Abdalam premebat. id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitum est; confestim à Malaca subsidium per litteras & nūtiōs euocant. Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centum, Malacenses ferme septingenti. Cum iis copiis Botellius initio, Camparani æstuarij fauces audacter inuectus; mox retro flexit iter, propterea quod æstuarium ad instar fluminis longum & angustum, depresso alueo, marginatis vtrinque ripis, non sine causa metum afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto superne iaculis ac telis obruerent. igitur eo periculo animaduerso, portus aditum custodire, & mare commeatibus infestum reddere statuit; vt hostē vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pāne iam parta inuitum ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorum consilio, quod multitudine militum abundaret, in apertum prouehi, ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorū millibus æstuariis octoginta, quas vocant Lanciāras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classē præibat ipse cum naui maioris formæ crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis; ac, præter naualem turbam, propugnatoribus ferme ducentis. in eam conspectam Botellius hortatus ad pugnam suos, exemplo vim iaculorum tormentis emisit, adeo perite libratis, vt remiges ad transstra cōplures vno ictu discerpserint. quo metu perterriti qui in eo latere curabant nautæ, partim in mare sese præcipitant, partim infra scalmos occulto loco se condunt. ita, misterio destituta naus, in obliquum intorta vorticibus, adeo tenaciter ad vtramque fluminis ripam inhæsit, vt neque ipsa moueri posset loco, & pone sequentibus reliquis transitum intercluderet. Tum, ex propinquo initum certamen; & Botellius cum suis in regiam nauem egregio

conatu transcendit. Aequis viribus aliquandiu dimicatum est, dum Regem satellites obnixè tumentur. Sed ubi cæteri Lusitani ipso tormètorum strepitu exciti superuenerè; tum demum percussì nouo terrore barbari; & Rex metu ne opprimeretur, è naui desiliit; perq; auia & lutulenta cum paucis diu errabundus deniq; in tutù euasit. at Lusitani regia naue expugnata, in cæteras gradum illicò faciunt. eà cum obstructo, vt diximus, exitu clausà tenerentur, & in angustiis confertæ atque implexæ remis, atque armamentis, neque explicare se possent, & contra vim æstus reciprocantis frustra niterentur; natalis turba tentato vix prælio, sequuta Regis exemplum, quæ cuique licuit, se in terram eiecit. ita, multis primo impetu cæsis, vacuæ pænæ classe Lusitanus potitur. Et Abdalæ, præter spè oblidione exemptus, Malacà ouantibus Lusitanis ingenti pòpa defertur. Ibi iussus Ninachetus magistratu se abdicare; nò tulit ignominia, veri honoris, & solidæ virtutis ignarus. còfestim ex aloë, & sandalis odoratis instructo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus auleis & alia pretiosa veste còstrauit. ex eo suggesto; aurea ipse toga gemmisque præfulgens, ad circumfusam concionem de rebus ab se gestis, totoque vitæ suæ cursu disseruit: expositisque beneficiis, quæ in captiuos primum Lusitanos, tū in Albuquerqueium ipsum difficillimo tempore contulisset, nullo suo delicto spoliari se dignitate, dolenter admodum, & acerbe conquerebatur. Tum Lusitana ingenia detestatus (adeo funestas humano pectori subdit faces ambitio) è pulpito sese in ardentem pyram furibundus iniecit: mortemque paulo post sponte affuturam, deuexa iam ætate vir antecapere, quam vel ad exiguum tempus, minus inter suos honoratus còspici maluit. Verù, ne Abdalæ quidem diuturna felicitas fuit. Iniquorum criminatibus in suspiciòne vocatus, quasi de vrbe Alodino prodenda clam ageret, per speciem consultandi, in arcem, Georgij præfecti iussu deducitur. ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam imploranti fidem, catenæ subito iniectæ. ac ne ex ipsis quidem vinculis facta dicendæ causæ potestate, paulo post in foro palam iugulatus est; quæ res propter spectatam viri æquitatem, & amabiles mores, magnâ apud eas nationes Lusitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minus iam multi Malacam institores adire: nec regia modo vectigalia in dies minui; sed etiam ciuitas annonæ caritate primum, tum etiam inopia laborare. Ob id à præfecto ad reconciliandas circa nationes missus Botellius, notè probitatis ac prudentiæ vir, ciuitates ac regulos adeundo, virtute ac lenitate paucis diebus Malacam intermissa commercia reuocauit. In ea legatione cum ad Siacanum dynastam Alodini vectigalem venisset, vltimum pænæ salutis periculum adiit. Siquidem Alodinus pacis immemor post Maxelizij cædem factæ, Siacano cum alia, tum filiæ nuptias offerebat; modo Botellium sibi viuum, aut mortuum traderet. processissetque haud dubie fraus; ni Botellius, incolæ monitu, quem captum libertate donarat, mature insidias præcauisset. Ea expectatone delusus Alodinus, lanciaras ferme sex & triginta ad eum insequendum protinus misit. Eà in Lusitanicos lembos nouem cum incidissent; quibus Fraciscus Mellus præerat, atrox diu prælium,

lium, & incerta victoria fuit, dū hostes multitudine maxime freti nostros circumuenire nituntur. Sed ad extremum, acrius instante, atque ad omnes occurrente impetus Lusitano, impares viribus ac dimicandi peritiam barbari, magno suorum amisso numero, terga vertere. Neque nostris in cruenta victoria fuit; ē sociis multi, ē Lusitanis triginta quinque desiderati. Huius pugnae fama tranquilliores in vltiore India fecit res: & Borellius, annona leuata, rebusque ex animi sententia confectis, auro pretiosisque aliis onustus mercibus, Malacam reuertit. Neque segnius interim ad Goam Lusitana res ab Albuquerque Prætorē administrabatur. Intentus omni cura constituendo & propagando Emmanuelis imperio, nullam eius rei occasionem elabi sinebat ē manibus. Ante omnia, captis opportunitate Diensis emporij, legatos ad Mamudium Cambaia Regem cum donis misit, vt munitum de more diuerforium Lusitanis, negotiandi causa, in eadē insula certis legibus exstruere sibi liceret. Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercij spe illectus adeo fructuosi. Cæterum Iazij, qui nihil minus, quam Lusitanos accolere cuperet, opibus artibusque discussa tota res est. Cum Idalcane præterea, & Narsingano Rege confirmata per mutuos nuntios amicitia, actumque de communibus commodis. Verum nihil tenacius in Albuquerque mente, quam Armuziana rei cura insidebat. cuius tum regni status erat eiusmodi. Post Albuquerque discessum, & arcem scelere nauarchorum amissam, ingens rerum perturbatio erat Armuzia consecuta. Primum, Atar eunuchus grandi iam ætate, decesserat. Dein, Zeifadinum susceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vrbis præfectus per Abassina mancipia veneno sustulerat: inque eius locum, præteritis filiis, succederat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis ante officiis, ac tum recenti beneficio sibi deuinctum, quo insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris, ac satellitibus cinxerat. Ex iis, tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quod Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis, & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longe eminebat is, quem ē fratribus tertium positi, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunucho persimilis. Is callide conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in urbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eo potentia virumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus iacere & præ illo pæne ciuili ac modestus videri: & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum maioris momenti quippiam aggredi. Iam vero, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat; Lusitanis quidem ducibus illaciter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquerque formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum, vt Hamedes nullo frænatus præsidio, vbi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel, per fraudem arce deiectus, præcariam quodam modo eius

insula

insulæ ditionem habere videretur. Hisce rebus probe compertis, Albuquerque, Torum tetrismo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocínio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Ea res quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initium insequentis anni Goa profectus; in medio itinere cursum ab Arabia repente in Persicum sinum auertit. Armuzian vt est ventum, nauigiis confestim circundat insulam, ne quid aliunde subsidij, vel commeatus eo subuehi posset. dein missis vltro citroque nuntiis, de nouis amicitiae legibus agi cepit. Summa postulatorum Albuquerque erat; præter stipendium Emmanueli bona fide soluendum, vt arx, ac diuersorium Lusitanis ad urbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus; cæterum, quo minus reliqua explicarentur, maxime obstabat Hamedes, continuandæ scilicet dominationis audus; & si alteri cedendum foret, in Ismaelem Persam, quam in Lusitanum Regem longe propensior. Ea incensum cupiditate, cum ad saniora consilia reuocandi nulla esset spes molientem insuper insidias, Albuquerque immisiss per occasionem percussoribus, anteuerit e medio tollere. Hamede interempto, cætera expedita fuere; ac facile deinde omnibus de rebus communi consensu transactum est, & in arcem absolundam cum Albuquerque diligenter incubuit, tum ipse quoque Torus materiam, & alia necessaria largè subministravit. Dein tormenta omnia, quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta. & Lusitani regni stemmata, & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publice posita. Viri ferme triginta e stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hos quoque, Albuquerque, ne quid eorum causa tumultus existeret; Goam amandauit, dato Quæstoribus, & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum, cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modo sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit; sed etiam admiratione captus rerum, quas à Lusitanis perexigua manu gestas, conseatiens fama toto pæne terrarum orbe vulgauerat, legatum iungendi fœderis ac societatis, ad Albuquerque destinauit. is vero in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquerque exceptus. Missi ad eum deducendum, e Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi. Præibant in equis, cum venaticis pantheris, Persæ rectores duo: tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestem magnificam varij generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas, cum tiliarum ac tympanorum hilari pulsu gestabant. Postremo legatus ipse cum suo comitatu, Lusitanisque incedebat, is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquerque perhonorifice acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem, & ad Albuquerque reddidit: expositisque mandatis, omni genere comitatus hono

honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaelem adiunctus Fernandus Lemius: & missa pariter dona: affabrefacta loricae duae cum galea inaurata, ac thorace quam optimo. armillae aureae quattuor: & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon è singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessere, optatissimum Ismaeli munus: aliquot variae magnitudinis aenea tormenta cum Lusitanis ballistis, aequae Cyprio, & Itanno ac postea magistri quoque eius fabricae cum peritis. libratoribus missi, ut quoniam ab Turca nouae illius terrore procella nuper acie victus fuisset; ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquerqueius Torum hortatus est, ut Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumque in eius maiestate praesidium suis fortunis repositum existimaret. Inde Goam classe renauigans, cum iam sexagesimum tertium annum ætatis ageret, fluente sensim aluo consumptus, ægre ad Goani portus fauces animam traxit. ibi, cum sese è lectulo mouere non posset; in ipsa nauis per confessionem elutis animi sordibus, & sacro ad supremam luctum oleo inunctus; Christum, cuius Cruci affixi in sinu fouebat effigiem, suauiter alloquens inter carorum manus & lachrymas exspirauit, prorsus inuicti ad laborem ac patientiam aequae corporis animique vir: & cum quolibet suae ætatis ducum, vel naualis rei scientia, vel expediti consilij magnitudine comparandus. Facinora duo apprime gloriosa vasto dudum agitabat animo. alterum, ut Nili fluenta, nouo & spatij longe breuioris alueo, Abassinis adiuuantibus, in Arabicum sinum auerteret, ac totam Aegyptum Turcis redderet prorsus infructuosam. alterum, ut ab Armuzia vectos hippaginibus equites velocissimos ad trecentos, in intimum repente litus eiusdem Arabici sinus exponeret: qui, ante quam è vicinis regionibus concursus fieri posset; Mecam non amplius septendecim leucarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano, abominanda Mahometis ossa raptim auherent: scilicet in perpetuam teterimi impostoris & hæresiarchæ ignominiam Christiano ritu publice concremanda. Talia meditant, iniquorum obrectatio primum, dein mors interuenit, ut seni matura, sic rei Christianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus est quam amplissimo funere, & comploratione tanta; ut sacerdotum Christiano ritu psallentium voces nequaquam exaudirentur. Conditus est in ædicula MARIÆ Virginis, quam Goa capta, ut supra dictum est, ipse construxerat: ac deinde Alphonsus filius (qui Olisipone hæc ibidem scribentibus nobis octogenarius agebat animam) suis impensis auxit, ornavitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illo imperio continentur, Albuquerqueius decedens pacata Emmanueli reliquit; & bellicam rem (ut iis locis ac moribus) egregie constitutam. Paulo ante ipsius obitum, è Lusitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele designatus. is cum iniisset magistratam; anno qui Albuquerqueij mortem est insequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus

octo misit in Sinas, ad instituendum cum ea natione commercium, & regiones è proximo cognoscendas. Vna profectus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis ac litteris legatus ad Regem Sinarum; quorum nobis mentio quando nec semel facta est iam; & sæpius, vt videtur, in posterum incidet; aliqua hoc loco de gentis natura, moribus, opibusque posuisse, non incommodum fuerit.

Libri quinti Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS.

INARVM regio, quam hodie Cinam vulgus appellat, vltima terrarum Asiæ, ab Oriente, & à Meridie, alluitur Oceano quem Sericum, vel Eoum prisca dixerunt: ab Occidente Indiam vltiorem attingit: à Septentrione, cingitur Massagetarum, Scytharumque limitibus. Multo latius quondam imperasse gentem, annales ipsorum, ac litteræ, & veterum ædificiorum illustria monumenta, & complures, in India præsertim, ab iis denominatæ nationes, haud obscure testantur. Sed cum sua ipsi mole viribusque fatigaretur (quod à Carthaginiensibus in re simili factum legimus) sponte misso veluti sanguine, & castigata luxuria, intra hosce fines recipere sese; graui proposito edicto, ne quis iniussu magistratuum excederet. Regna seu prouincias vastæ magnitudinis, numerant quindecim cum sua cuiusque metropoli: ad mare sex, mediterranea reliqua. Tellus, quod maxima ex parte intra temperatæ plagæ terminos cõtinetur; radiosque Solis, suapte natura vitales puro ac patienti excipit sinu; sic fit, vt saluberrimo cælo, & purioris auræ dulcedine perfruatur; ac simul inclytæ fertilitatis gleba, frugum omnis generis fundat copiam bifero triferoque prouentu. Accedit ad eximiam soli fecunditatem, summa cultorum industria. Et infinita est multitudo, quippe subole

A subolescente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis. Neque in tanta mortalium turba cessare cuiquam licet. non priuato dedecore tantum, & proximi cuiusque probis ac iurgiis; verum etiam publicis moribus legibusque desidia plectitur. Itaque rustici homines nullam agri partem incuria squalere patiuntur. Saltus & colles; pinu vitibusque; campi & planities; oryza, hordeo, frumento, ceterisque legetibus nitent. quamquam è vitibus more nostro non exprimunt merum. vvas quodam condimenti genere in hyemen adseruare mos est. cæterū ex herba quadam expressus liquor admodum salutaris, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maxime beneficio, pituitā, grauedinem, lippitudinem nesciunt; vitamque bene longā, sine vllō ferme languore traducunt. oleis alicubi carent: sed earum vice non desunt plantæ, quæ humorem vñctui præbeant. Pascua sunt etiam gregibus alendis vberissima; & in hortis egregie cultis cū alia nostri orbis poma, tum sapidissimos melopepones, suauissima & optima pruna ficusque, & medica citreaque

B variæ formæ ac saporis, apprime generosa mala conspicias. Ad hæc, perspicui fontes, & miro colorum decore odorumque fragrantia flores ac rosæ perennant. flumina vero, quæ magnas quoque patiantur naues, piscosa & amœna, viridissimo riparum vestitu, pinguibus aruis interfluunt. Quin, & ora maritima pluribus introrsum æstuariis ad omnium rerum copiam inuehendam euehendamque, facili patet accessu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad aucupium ac venatum, paludes, luci, saltusque suppeditant. Metalla auri, & argenti, & ferri probatissimi, & alia, incolæ effodiunt. Margaritas, & præcipuæ nobilitatis vasa fictilia, quæ vulgo porcellana dicuntur; pretiosas pelles ad frigus arcendum; itemque gossipij, lini, lanæ, bombycisque, & serici fila, vestemque omnis generis mittunt innumerablem. Saccari, & mellis, rhabbari, casuræ, minij, glastique tingendis vestibus expetiti, prouentus ingens: odoramentis cum alijs abundant; tum præcipue mosco (cuius nullam apud Latinos Græcosue scriptores mentionem inuenio) è feris quibusdam, vulpecularum effigie,

C crebro verbere enectis, dein putrefactis. Denique, nihil aliunde, non ad victum modo cultumque; sed ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla sub Sole gens est, apud quam aliarum gentium opes æque consistant. quippe vendentibus cuncta Sinis, nihil inuicè redimentibus, nisi forte in vsum rectorij cuiusdā odorati, piper ex India. Neque erat externo commercio locus; ni Sinam infinita quædam teneret argentī cupiditas. id præferunt auro; & cum indidem effossum, tum è remotis regionibus illatum, auidissime accumulunt. Iam de ædificiis, priuatisque ac publicis operibus explicare, infinitum sit. Vrbes præcipuæ magnitudinis celebrant ferme ducentas: inferioris autem ordinis, lōge plurimas. porro castella & pagi, quorum nonnulli tribus familiarū millibus incoluntur; vicique passim ita multi sese offerunt, vt summa iniri vix possit. sunt autem egregio situ plerique: scilicet aquis, procera circumdati syluæ; ex qua turritæ prædiutim aratorum eminent domus. Porro, dispersæ in æstiuos maxime secessus nobilium villæ, opere in primis eleganti: vel ad opacas

animum ripas garrulos auium concentus, & fugietis aquae lene murmur D
 excipiunt; vel è mōtium iugis verticibusque, subiectos valliū anfractus; &
 vasta maris ac terrarum spatia, longe lateque despectāt. Sed ipsarum prae-
 cipue vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositae fluuiis, admo-
 dum profunda & lata fossa, mœnibusque cinguntur quadrati ab imo la-
 pidis, lateritiæ ad summum structuræ. lateres autem, ex eodem argillæ ge-
 nere quo porcellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duri-
 tiem ac firmitatem breui tempo re coalescunt, vt ferramētis postmodum
 labefactari vix possint. crassitudo mœnium, quattuor, & alicubi sex capit
 homines: additis ad prospectum pergulis, ac mœnianis, & occultis ambu-
 lationibus, qua praefecti oblectationis causa pererrent : pomerium, intra
 extraque, libero ad circuitum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad
 obliquos autem ictus, modico interuallo, turres & propugnacula promi-
 nent, artificiosis contexta fastigiis; & podiis elegantibus adornata. Ex iis
 mœnibus cum quædā ante bis mille annos constet exstructa; nullā tamē
 in eis rimā, aut sinum, aut labē aspicias. adeo seuere acriterque facta testā E
 ab regis curatoribus exiguntur. Vrbis vero totius, ea ferme dimēso est.
 Latissimæ viæ duæ se interfecantes, perpetuo tractu qui lustrari oculis
 possit, præcipuas quattuor portas aperiunt, præferratas, ornatu magni-
 fico, adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis viis, aliæ dein
 aliæque transversæ, priuata & publica ædificia, vicosque distinguunt.
 Et ab utroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commeantem
 plebem, & fabrum atque institutorum apothecas ac tabernas, à tempe-
 statum iniuria vindicent. iam vero, è lapide trifores vt plurimum, &
 quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim
 visuntur. quæ monumenta, magistratu abeuntes, regij praefecti relin-
 quunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla & ope-
 rosa prætoria, cultissimis horris, capacibus piscinis, fontibusque pellu-
 cidis, & variis aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem
 instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis topiarij tonsi-
 les syluæ, lucique densissimi, & distincta floribus prata: vt singulæ præ-
 fectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Priuatorum F
 ædes circa maritimam oram humiles, mediterraneis vero locis, multipli-
 ci contignatione tolluntur, vel pictura decoratæ, vel opere albario can-
 doris eximij. A primo ingressu panditur atrium, armariis circumqua-
 que dispositis: in quibus inanium Deorum statuae collocantur. accedunt
 lacus pleni piscium, ac pensiles horti. materia in ædificationes
 vtuntur mire leuigata, & certo lenocinij genere in auri colorem ac splen-
 dorem adducta. Pari læuore tegulum est, calce spissatum atque commis-
 sum ad pluuias arcendas: durantque seculis testā talia, extremis imbricibus
 è marmorato perelegāter elaboratis. ad singulas vero ianuas, viridi
 opacitate arbores ad lineā directæ consurgunt: quarū gratissimo aspectu,
 quasi pabulo quodam, oculorum acies quamlibet fatigatur reficitur. Por-
 ro vrbes, præterquā quod magnis, vt dixi, fluminibus pleræque alluuntur,
 sunt etiam quæ, ad subuectionis euectionisque commoditatem, canales
 nauium

A nauium capaces introrsum admittant. quales multis locis apud Belgas, & alicubi etiam in Italia cernimus; marginatis vtrique semitis ad terre-
stre iter adstructis. lapidei quoque pontes egregie facti, nō ad oppida so-
lum, sed etiam in agris plurimi. quæ flumina propter altitudinem pilas
arcusque reiciunt; ea, confertis & contabulatis nauibus pro ponte iun-
guntur. sin ex imbris vehemētius intumuerint; solutis interim ordinibus,
viatorem, gratuita cymbæ, Regis impensa transmittunt. iam, voragini-
bus, & hiatibus terræ, & stagnantibus aquis, quæque alia ad iter impedi-
mento sunt, publice occurritur. quin etiam, alperimis locis ad montium
latera excisis cautibus, viæ pateſcunt, ea molitione sumptuque, vt Roma-
nam in eo genere magnificentiam non requiras. Tempia etiam cum tur-
ribus, culminibusque spectantur (licet alioqui Deos contemnant Sinæ)
pulcherrima, & maxima. Trans pomerium dein, præsertim ad mare, sub-
urbia, eodem ornatu, & laxitate viarum, aduenas ferme ac negotiatores
frequentissimis diuersoriis, & cauponis accipiunt; in quibus, præter deli-
catas de gentis more potiones, omnium etiam generum cocti, crudique
B prostant cibi, & exquisita cupedia. Sunt autem Sinarum populi (quem-
admodum eiusdem plagæ alij) prout ad Septentrionem, vel ad Meridiem
vergunt; magis aut minus æneo colore, vel cædido: simis naribus, exiguis
admodum ocellis, rara barba, longis crinibus, quos accurate comptos, &
in verticem coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum in la-
queum inferunt. neque tamen vna est omnibus capillamenti ratio. quip-
pe, cælibes, comam à fronte discriminant; mariti, confundunt, atque hæc
præcipue nota, ordinem vtrumque distinguit. Primarij, ac diuites, quique
militiam exercent; versicolore serico: plebeij ac pauperes, lino, seu gossi-
pio tegunt corpora. nam apud Sinas lana, cum maxime suppetat, minime
textitur. Sagis ad veterem Hispaniæ cōsuetudinem vtuntur, media sui par-
te crispis ac rugosis; cæterum fusa & explicata lacinia, & laxis manicis:
C ipsum vero sagum, ab læua parte consibulant. Accedit talaris tunica, quæ
qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa
baltheum maxime; cæteri limbo tenus acupingunt. Caput operiunt præ-
celso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas
induunt affabre factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino
obstragulo perpolitos. Vestimenta per hyemem pretiosius murium Scy-
thicorum pellibus, quas vulgo martas, vel sabellinas vocamus, calore ad-
modum suauis, & ventis impenetrabili densitate suffulciūt; iisdemque se-
paratim pellibus circumfouent colla. Molestias flatuum, munitis egregie
fenestris, ac specularibus prohibent. Per æstatem vero, ad reliqua reme-
dia caloribus leniēdis, illud etiam accedit. Subterraneos idoneo loco ef-
fodiunt specus: inde cōceptam auram, intensiōre aut remissiōre, prout
libuerit, per omnes ædium partes admirabili machinatione dispensant.
Mulieres, circa curam capitis multæ sunt. crines diu pexos concinnatos-
que in summo circumligāt, vitta, gemmis auroque distincta. reliqui cor-
poris ornatus, minime lasciuus. Præcipuam decoris ac formæ laudem, in
pedum breuitate & exilitate constituunt: atque ob id ipsum, tenellos ab

infantia fasciis perquam arcte cōstringunt. Magnus apud nobiles matro- D
 nas honos pudicitia: raro visuntur: nec in publicum prodeunt, nisi gesta-
 toria sella, prætentis ex omni parte velis, &, occultæ speculationis causa,
 reticularis ex ebore fenestellis ad latera appositis. succollant serui, magna
 vndique stipante familia. Deprehesum adulterium æque viri ac fœminæ,
 capite luitur. Ad nuptias, dotem non viro fœmina, sed vir fœminæ defert.
 Singulæ vxores in matrisfamilias numerantur loco: pellices procul à con-
 spectu variis locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea fere mancipia
 sunt) proprium ac separatim in suburbiis domiciliū est. Annum è lunari-
 bus periodis duodecim ita cōficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim
 vnam addant. Principium, à Martij mensis nouilunio auspicantur. Eum
 diem publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione con-
 celebrant, munera sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatissimis dein
 epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias,
 ac tragœdias exhibent sumptuosas, vel fabulis in præsens à poeta confi-
 ctis, vel actionibus è veteri historia repetitis, petoristæ, aretalogi, præsti- E
 giatores, mimi non desunt. parietes fornicesque viridi fronde, micatibus
 rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. fragrant odoramentis ac flori-
 bus via, accensis funalibus ac laternis, arbores, pergula, fenestræ collucēt:
 neruorum pulsu, tibiarum vocumque concentu omnia personant. Con-
 uiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi. propria singulis mensa,
 aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimo,
 variis syluestrium maxime rerum figuris, ac certis linearū ductibus (quo
 in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro di-
 scurrentibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontaliā dein ad
 humum vsque dependent. Conuiuē fucatis confident cathedris, præmol-
 li, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissi-
 mi primum canistri fertis redimiti, onusti baccis pomisue, toto margine
 disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura cæteræ exsurgūt
 dapes. cumque sagina omnis generis, ferina æque ac domestica, & pisci-
 bus, ostreisque, & cunctis ferme illecebris, & condimentis abundant; suil- F
 la tamen præcipue caro summorum pariter & infimorum expetitur men-
 sis: neque ex alio vilo animali copiosior ganea. Cibos digitis atrectare (vt
 sunt vulgo munditiarum diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis pa-
 xillis, vel argenteis aureisue fuscinalis, concisa minutim frustra in os infe-
 runt. Exiguus poculis crebro haustu sedant sitim: & magnè cum honore
 verborum mutuo sibi propinant. Miro interim silentio atque ordine lan-
 ces ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum
 omne mutatur. Hæc separatim viri, ac matronæ item seorsum (quæ mari-
 torum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salu-
 tandi ritus, inter plebeios, eiusmodi: lauam in pugnum compressam ob-
 regunt dextra, ambas dein pectori sapius admovent, & simul, accommo-
 dato ad gestum sermone demonstrant, amicum sibi conditum hære in
 medullis. At primores, brachiis arcuatim extensis, ac digitis vtriusque
 manus implexis, identidem sese ad terram vsque submitunt: certantque
 verborum

A verborum officiis inter se, vterque posterior, alterius honoris causa quiescat. Opificum ac sellulariorum, ingens vbique numerus; & certus ordini cuique vicus est. sculpendi ac pingēdi artem, itemque plasticen, toreuticen, encausticen, necnon fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas, ac materiarias egregie callent. neque ad cōflandos ignes (quod vel in primis mirere) cuiusquā egent opera. quippe, certa ratione ita libratīs tubulis quibusdam, atque ad caminum aptatis, vt acceptam è cauernis auram perpetuo reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex aliis terris inuecta, celerrime arripiunt. Ænea tormenta cōflare; litteras imaginēque subiectis prælo typis excudere (quibus cōmentis Europa recentibus adeo gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, cōpertū est. Accedit ad artificium tormētorum, quod ex iis quædam solutilia faciunt; perque partes impositā baiulis, aut iumentis, quocunque opus est, sine vexatione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent è læui admodum ac tenui papyro pagellas. neque versus ab læua ad dextram, vt Græci; neque ab dextra ad læuā, vt Hebræi; sed ad imum ab summo perducunt. cuius generis impressum volumen, atque inde transmissum, Romę in Vaticano, itemque in Laurētiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Litteris vtuntur velut Ægyptiis, quas hieroglyphicas Græci dixerunt. Eæ singulæ singulis nominibus seruiūt, atque etiam integris interdum sensibus. Ita fit, vt cum Sinæ, varia lingua, quippe tam multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris cōsignata sunt, peræque omnes intelligant. Præter suum cuiusque nationis atque prouinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo. Latina apud nos linguæ respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc aulici, scribæ; iurisperiti, iudices, magistratus vtuntur: huic impenſa cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, vt supra docuimus, vel manum supplex ad stipem porrigat, ferme est nemo. Mancī, vel aliqua parte corporis debiles, vel morbo impliciti grauiore, quam vt sibi parare victum vllo modo possint; cognatis affinibusve alendi attribuuntur à magistratu. sin propinqui desint; vel propter inopiam alendo non sint; causa probe cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria deportantur. Luminibus capti, si præmat egestas, pistrino ac molæ; mancī, aut quoquo modo mutili, dum suppetunt vires, aliis alij ministeriis assignantur. Denique nullus inertia, vel ignauia locus est. Itinerum spatia, hoc pacto distinguunt. Minimam omnium mensuram patrio nomine vocant Li. hæc, interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac sereno, vox humana percutrit. Li decem, vnum explent Pu, quod Hispaniensi ferme leuca respōdet; siquidem Pu dēna, dici ynias iter efficiunt, quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem, nō iumenta modo, sed etia varij generis cistæ, lecticæ, pilentæ deferuiunt; accedunt rhedæ ac vehicula partim equis iuncta; partim etiā, vbi camporum æquora patiuntur, velis euntia. Nec vero minus perite, ac scienter autigæ quam nautæ, & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato vel reducto, prout opus est, pede, vêtos excipiunt. Pretia rerum (vt quoddam
in Latio)

in Latio) non moneta nummifue; sed, ne locus adulterio pateat, concisi D
maxime argenti pondere metiuntur: atque in id ipsum, forfices, & habile
trutinam lignicolæ inclusam thecæ, in sinu circumferunt. ad maiora vero
pondera, cum lancibus libram, publice probatam obliſignatamque habent
domi. teruntios duntaxat ex ære publica forma percutiunt. gestantque
pertusos in linea, supplendis argenti pretiis. vel etiam ad quiskuilias coe-
mendas. Nihil quod vlli vsui possit esse, perire per incuriam sinunt. exere-
mēta sordesque ad stercorendū agrum; vilissima scruta, in chartariis offi-
cinas; ipsa denique canū ossa, in cælaturā & sculptilia cōferunt. Fœnera-
tores, utpote reipublice noxij, eū aliis pœnis, tum pecunia mulctantur in
fœnore deprehensa. debilibus tantū aut cæcis ex infima plebe, ad susten-
tandam inopiā, aliquid vsuræ nomine exegisse impune est. Suarū quisque
mercium institor, descriptum indicem; pharmacopolæ etiā singulorum
simplicium quæ appellant, specimen ipsum coguntur pro tabernæ fori-
bus habere propositum. Ea sæpe ab ædilibus inspiciuntur: neque compo-
nendi, miscendive, nisi præsens necessitas vrgeat; neque composita diu E
tius adseruandi, cuiquam omnino ius est. Vocales & gesticulatorias aues
enutriunt impensa cura, venduntque, præter naturales colores, vario etiā
vestitu ornatuque distinctas. Iam, naualium copia, ac totius rei maritimæ
apparatus, pæne incredibilis: adeo large, materiam & omne instrumentū,
cæduæ syluæ, & ferri optimi venæ, & lini gossippique frequentissimæ tex-
trinæ suppeditant. Maximas naues, vento duntaxat mobiles (quarū supra
meminimus) vulgo iuncos appellāt. ex iis partim ad bellum parātur. emi-
nentibus ad proram puppimque castellis: partim depressiores, ad merca-
turam & onera. Sunt quas Lanteas, quas Bancones vocant: illæ, lex remis
ingentibus; hæ tribus tantum, quaterno vel senio in scalmum remige ad
vtrāque latus instructæ. Lōgis etiam, trirēmium instar, vtuntur; sed sine
rostro; & ad amnes, ac vada sulcanda plano alueo fabricatis. Aliæ conspi-
ciuntur, maxime peragrandis animi causa littoribus, auro & argento cæ-
lata puppi, cubiculis, reticulatis fenestris, porticibus, pēsilibus hortis pæ-
ne in maris contumeliā exornatæ. Ad summā, variæ magnitudinis ac for-
mæ nauium tāta copia est; vt præfecti oræ maritimæ, si quid vrgeat subitæ
rei, militares iuncos à quingentis ad mille cōtrahere momento dicantur.
Neque vllō tēpore anni defunt classes, ad tuenda & purganda piratis ma-
ria pluribus locis paratæ. Hæ, magno totius regni bono, mercatoribus, &
nauiculariis omnium nationum præstare conantur non modo tuta, sed
etiam secura commercia. Carinas oblinunt certo bituminis genere mire
fidei cum ad explendas rimas, tum ad teredinem & noxia lignis anima-
lia prohibenda. Purgandæ vero naui, pluribus consertam valculis antiā,
ad latera introsum applicāt eo artificio; vt vnus quilibet sedens, alterno
pedum ac perleui motu, paucis horis quantamlibet sentinam exhauriat.
Nauigiorum fluuiialium incredibilis copia, quippe, in iis magna pars ho-
minum cum coniugibus, & liberis degunt: e quibus aliij vecturam exer-
cent; alij pro cauponibus & institoribus, in perpetua statione sunt: nec so-
lum in cibos, verum etiam in cultū, ac vestitum, ipsalque delicias habent
cuncta

A cuncta venalia; vt in ipso itinere ac fluuiis, vrbana commoda & copiam non requiras. Sunt qui intra eas naues, altitium, atque anatum præsertim, ingentes alant turmas: & facillima est soboles; propterea quod ex ouis, non matris incubitu, sed leni tepore ex ignibus temperatis adhibito, quotquot visum est pullos excludit. Noctu, animâtes eas intra septa nauium cohibent; mane vt diluxit, in câpos oryza feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarum compendio, noxias frugibus herbas, mira quadâ auiditate depasta, sub noctem ad cymbali, seu tympani pulsû, in suas quæque cohortes ac receptacula redeunt. Minutæ vero cymbæ, non fluuiatili modo, sed ne marinum quidem saporis egregij piscem interioribus incolis deesse patiuntur. Verno tempore anni, tumescentibus sîmbre ac niue fluminibus, cum ad ipsas maxime fauces fortificandi causa æquorei greges ex alto succedunt; cõfestim è vicinis regionibus haud ignara prouentus magna hominû multitudo cû retibus & verriculis aduolat. ingens captura nullo negotio fit, inde amnici nautæ à maritimis quam optimos

B pilices vili coemprios pretio, & vimineis cõditos corbis, peructa charta ad continendum liquorem intactis; mutata subinde aqua, & pabulo iniecto, quamuis intima in loca incolumes vehunt. ibi ex angustis in ampla transfusi viuaria, & latas vrbium fossas, ad lautiora conuiuia popinalque toto anno sufficiunt. Capiendi autem, cum aliæ sunt artes; tum illa vel in primis iucunda. Pregrandes, ac domesticos habent coruos, eiusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt; vt nequaquâ interclusa respiratione, cibos tamen transmittere, ac deglutire non valeât. ita è caueis dimissi; admirabili solertia sese in aquas immergunt: pisciculos minutos ore conceptos, maiores autem rostro apprehensos, domum, vnde abire, identidem referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoque pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei literariæ magna pars hominum vacat. Medicas artes, & phylica, & astronomica attingunt pauci: iura legesque habent ante annos bis mille scripta, neque vnquam (vt ferunt) exinde mutata. his vero, quod ferme ad honores ac magistratus aditum patefaciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, regnorumque administratione & querunt ipsi inter se, & vbi licet, è peregrinis anide sciscitantur. Gymnasia cû egregijs doctoribus ferme oppidatim ample, & copiose sustentat Rex. in ea gymnasia è ludo litterario primisque rudimentis pueri & adolescentes leguntur. studiorum præfecti, quos cessatores, vel tardos animaduertent, obiurgant primum: dein plagis afficiunt: ad extremû ignominia notatos expeliunt. cæteros, pro cuiusque profectu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc, regij censores tertio quoque anno gymnasia publice recognoscunt. ab iis, ingenij & doctrinæ hoc fere modo specimen sumitur. celeberrimis in regni cuiusque gymnasiis, ad eâ ipsam rem, mēsis & subselliis instructa visuntur ampla & spatiosa cõclauia. In ea ex aliis prouinciis (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, prætentato sinu ne quem secum inferant librum; mane cum pugillaribus includuntur. ibi à censoribus theses de repub. & regno, itemque de priuatorum controuersiis, ponuntur ex tempore, in

eam sententiam, clausis ostiis, adhibitisque custodibus, pro sua quisque copia & facultate scribunt eo intentiore studio, quod in eiusmodi certamine non dignitas modo, sed etiam res vniuscuiusque disceptat. sub noctem, apertis foribus, pensa exiguntur, adscriptis auctorum nomine, origine, & patria dein dimissa iuuentute; censores per otium ea scripta perpendunt: & ex vniuerso numero tria primum millia; rursum ex hisce, trecenta; postremo ex trecentis, nonaginta quam optima feligunt. atque is demum habetur sapientiæ flos; neque ultra subcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad supplementum, in singula regna describi solenne est. Post hæc, edicitur dies, quo die victorū nomina voce præconis pronuntianda sunt. Fit denuo ex omni parte concursus. qui palmā tulere, ij cum exquisito verborum honore magistri appellatur: atque is dies magna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate peragitur. Noui magistri, phaleratis in equis, ingenti omnium ordinū studio & comitatu, per urbem incedunt. dein missos in regiā, referri Rex iubet in Loytias; quo maxime titulo nobilitas vniuersa censetur: & annuum singulis honorarium ad eam personam tuendam attribuit. ac tum denique inter se amplexantur, eiusque collegij necessitudinem persanctam existimant. Porro, ex Loytiarum corpore iudices, & consiliarios, & magistratus creari mos est. neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo sui dato in imis documento, raptim ad summa transiliunt: sed in inferioribus probati spectatique, gradatim ad superiora conscendunt. Magistratum minorū ingens vbique numerus. maiores in vnaquaque metropoli, cum amplissima potestate quinque: neque ij indigenæ, quo magis inter ignotos, odio & amore vacui, rectam in administrando rationē sequantur. Inter hosce, omnium cōsensu, primum dignitatis & imperij locum obtinet Tutan. is, quasi vicario Regis munere, vniuersæ prouinciæ prepositus est; ac dignitatis causa, proprio ac separato à reliquis præfectis habitat loco. ad hūc grauissima quæque & maxima referuntur, pleræque decedit ipse, ac de toto rerum statu subinde Regem per litteras edocet. Proximus huic honore habetur Ponchasiū, penes quem vestigalium & fisci regij est cura. is cum ingenti scribarū & custodum copia, tuetur ararium; rationes & codices recognoscit; annua stipendia, salaria, mercedesque distribuit. Sequitur Anchasiū, qui cū cōsilio delectorum virorum, non de ciuilibus modo controuersis ac litibus iudicat; sed etiā rei capitalis quæstiones exercet: atque ad hoc tribunal toto eo regno in causis grauioribus prouocatio est. Porro Aitā rem bellicā administrat, conscribit exercitus, cōparat classes; ac præcipue in id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea sensim irrepāt. Aitani subest postremus omnium Luitisiū, vir, militaris item rei peritus, qui ad Aitanis arbitriū, prout opus est, varias in expeditiones cū exercitu proficiscitur. Sunt qui præfectorum alia quædā tradant nomina, & plura: sed vtiq; magna omnium species: mira maiestas, ac singulis, excepto Luitisio, à cōsilio sunt viri decem lectissimi, verum impari dignitate. superioris ordinis quini ab dextra sedent, quod apud Sinas honori ducitur: aureo baltheo, & (qui regius est color) croceo galero: inferioris classis, ab læua totidem, cingulo

A cingulo argenteoque, & cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia mori contigerit; antiquissimus è consiliariis in locum defuncti succedit. Ex eodem numero, ad obeundam, ac lustrandam Regis iussu prouinciam, legati mittuntur. Cæterum cuncti peræque præsidēs & consiliarij, regium insigne gestant ad pectus humerosque; serpentem ex auro textili. Neque minoribus præfectis, alijsve, magistro custodiarū excepto, quemquam è superioribus hisce nisi de genu alloqui, aut cōpellare fas est. Eūribus in prouinciam, præter vestimenta, & famulos aliquot; nihil omnino vel ad iter, vel ad hospitium, vel ad ceteros vitæ vsus parandum. in singulis oppidis regij sunt patochi. ab iis cuique pro dignitate cuncta benigne præbentur. quod si priuatis amicorum hospitij vti malint; pro cibariis numerantur pecuniæ. Incuntibus magistratum, obuiam primū sub signis peditū cohortes, & equitū turmæ; tum reliqui ordines cum insigni pompa; & vario symphoniarū cantu procedunt: ea frequentia per vicos vrbs, magnifico peristromate ornatos, non sine honore florum odorumque,

B nouus præfectus in prætorij usque deducitur. Præsto sunt regij famuli & curatores, qui sine vlla ipsius molestia cibos, instrumentū, & suppellectilem ex maiestate suppeditent. intra easdem aedes propriis conclauibus ac cœnationibus, asseclæ, scribæ, accensi, lictores, & forense ministeriū omne alitur vnus Regis impensa: quo plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbitros ac testes habere se magistratus intelligat. Iura autem, hoc fere pacto redduntur. à primo mane ad vespërā, paucis horis ad meridianum intermissis, præcelsō in tribunali cōsudet prætor. cingūt latera iudices. cohors ad imperium parata circumstat. qui ad ius petēdum accedunt, intrōmissi ab ianitoribus, procumbunt illico, & vel eminus ipsi, quid velint, elata voce pronuntiant; vel supplicem libellum recitandum propalam offerunt scribis. Prætor; agitata re, de consilij sententia respondet; ipsumque responsum litteris consignatū à scriba, ipse dein rubricato pigmento sua manu cōfirmat. Ex aperto administratur omnia. solitudo, & secreta colloquia, & arcani susurri vetantur, quo minor flagitiis & fraudibus,

C quæ oderunt lucē, aditus sit. Capitalis noxæ reos, identidem comperēdiant: nec nisi lente quæsitā, & ad liquidū cognita causā, condēnant. itaque oppido pauci in tanta hominū multitudine carnificis manu finiūt vitam. Cæterum interea, vincti, quam diligētissime adseruantur loco amplo, instar oppidi, celis admodum parietibus circūsepto; eodemque rerū venaliū copia, tabernis, & opificiis, nequid extra petendū sit, ad omnes vitæ vsus instructo. carceri, cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate viriis per se, perque suos, custodiarū seriem quotidie recognoscit: & quā intentissima excubat cura, ne cui, delinictis pretio ministris, vel perfosso pariete, suspensivse alicunde funibus, aut aliā quāpiam ratione effugium pateat. Fori vero ipsius, & prætoriarū turbæ seuera admodum disciplina. graui malo, erratum, atque adeo murmur omne compescitur. qui deliquere, iis, quo conspectior ignominia sit, vexillum quoddam in manus datur. cum eo vexillo, ad conuentum usque dimissum, genibus nixi persistunt: ac demum ad Prætoris arbitrium, verberibus acerbe mul-

ſtantur, ac multos paſſim videas (neque id propter adſuetudinem probro D
 eſt) vibicibus liuida, & medicamētis oblita facie. Porro præfectis, cum in
 publicum prodeunt, multo cum ſatellitio, gregibusque clientum & ami-
 corum, ſella, vt dicebamus, magnifica geſtari mos eſt: & quidem defixis
 in vno obtutu oculis (quo in genere à prima ætate exercentur) ac toto
 vultu ad ſeueritatem triftitiamque compoſito. Frænati ſequuntur equi;
 variæ umbellæ circumſtant: liſtorum anteit manus: quorum, hi regia ve-
 xilla; arundines illi toſtas ad verbera; alij clauas argenteas ferunt: alij,
 pendente ex humeris tabella gypſata cum ſericis floccis, inſcriptum ma-
 giſtratus imperium ac poteſtatem oſtentant. Hi omnes, in ordinem bini,
 magnis clamoribus ſubmouent plebem, quæ vel in domos feſtina ſe pro-
 rripit, vel etiam honoris cauſa vias euerrit. in tranſitu vero, mirum ſilen-
 tium; non modo interpellare præfectum, ſed ne contra quidem intueri
 fas eſt. Rem militarem, non tam audacia vel firmitate, quam numero, &
 machinis, & egregia in primis diſciplina ſuſtentant. Præter extraordinarias
 copias, quæ variis locis, vbi res poſtulat, comparantur; in ſingulis vr- E
 bibus, firma ac certa præſidia ſunt. pro muris agitur excubie, quas iden-
 tidem obit circitorumque validæ ſtationes ad portas, earum fores, præ-
 ter alia repagula ſeraſque, impreſſo chartæ, & commiſſuris agglutinato
 ſigno, quotidie muniunt: nec niſi eodẽ à miniſtris inſpecto ac probe agni-
 to, aperire cõeſſum eſt. Ad limites regni, crebræ & minutæ viſuntur ar-
 ces. qua vero Scythæ cõtigui ſunt, inſanæ ſubſtructionis murus in ducen-
 tas amplius excurrit leucas, quantum inter duos admirandæ altitudinis
 montes interuallum eſt. Ea regionis clauſtra firmiſſima. Vbi ex illa parte
 increbuit belli rumor; conſeſtim à cuſtodibus dato ſigno, è vicinis caſtel-
 lis & oppidis concurſus ad munimenta fit; quoad ab Rege duces iuſto
 cum exercitu ſuperueniant. Equites, elegantiffimo ornatu armatuque
 prælium ineunt, quaternis ex ephippio pendentibus gladiis, quorum ſi-
 mul duobus perquam ſcienter vtuntur. pedites item egregie armati pu-
 gnæ capeſſunt. largum vnicuique ſtipendium optima fide perſoluitur.
 ſpectatæ virtuti certus ab imperatore honos; contra, ignauitæ perſidiæque F
 ſupplicium. Qui ad militiam adſcripti non ſunt; iis arma priuatim nulla:
 quæ maxime res ab inteſtinis tumultibus otium præſtat. Atque vt cæteri
 magiſtratus, quo magis caſte rempub. adminiſtrent, ſerantque incorru-
 ptam in iudicando ſententiam; è longinquis petuntur locis: ita, ordinum
 ductores ac militares præfecti, ea de cauſa leguntur indidem, vt eos ipſa-
 met caritas liberorum & coniugum, ad ſubeunda belli pericula, & acrius
 pro aris ac focis dimicandum accendat. Porro, hiſce tot præfectis, iudici-
 bus, populisque, cum regio nōmine ac poteſtate vnus præeſt vir, necis ac
 vitæ omnium dominus. huius, vel è ſtipitorum & apparitorum frequen-
 tia, vel ex ædium admirabili ornatu & laxitate; vel ex ipſo genere dome-
 ſticæ diſciplinæ; veneranda maietas. Oſto habet à conſiliis, è toto Loy-
 tianũ ordine lectos viros: iis ab Rege ſecundus dignitatis eſt gradus; ſum-
 mumque totius gentis oraculum. ſexaginta circiter alii vxores: ſemina-
 tantum, vel eunuchi miniſtrant. ipſe, niſi mutandę ſedis cauſa, vel cum ad
 bella

A bella procedit; fere nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum, & præfectorum actis, certior assidue fit; veredariis seu cursoribus ita distributis; vt in singulos menses ex qualibet prouincia litteræ in regiam perferantur. ij. per equos paribus ferme intervallis in via dispositos, celerrime peruolant; suumque in singulas positiones aduētum, quo recentes equi, seu ad flumina traicienda naues illico expediātur; vel tinnabulis perargutis è belluæ ceruice pendentibus; vel etiam, vt apud nos, cornu sapius inflato prænuntiant. Super hæc, statim ipse temporibus idoneos viros ad cuncta coram inspicienda, per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit. quin etiam, extra ordinem certos è suorum fidelium numero in eam ipsam rem destinare consuevit, sacramēto priuatim adauctos muneris cum cura & cum fide fungendi. id vt quam occultissime fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signis; nominibus tantum speculatoris, & locorum, & personarum, ne quid emanet, consulto suppressis. Inde, vbi tempus est, clam accepto diplomate in inspector idem & censor, quam Rex iusserit verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit; præfectisque, ac prætoribus, inter publicæ rei administrationem, ac præsertim inter dicendum ius, dissimulanter assistit. Vbi quæ voluit, probe cognouit; tum demum adit cōsiliū; & prolato repente diplomate; mira omnium veneratione summus rotius consilij iudex & arbiter in solio collocatur. Inde, prout exigit res, alios ornata laudibus, atque ad altiores extollit gradus; alios, nulla cuiusquam tergiversatione, vel in ordinem cogit, vel etiam suppliciiis grauioribus afficit. Atque eo præcipue metu magistratus ac iudices in officio continentur. In singulis prouinciis aurea tabula velata inscripto Regis nomine custoditur. Eam rabulam singulis nouiluniis velo reducto, Loytiæ, & præfecti omnes honoris causa inuifunt, & æque ac Regem ipsum adorāt. Demortuo Regi, è filiis maximus natus; sin defint liberi (quod in tāta vxorum turba perrarum est) proximus è regia stirpe succedit. ceteri, ne quid eorum causa tumultus existat, remotis inde palatiis ad instar oppidorum incredibili magnificentia, regio cultu apparatuque, in libera custodia detinentur; proposita capitis pœna, si extra eos fines iniussu pedē extulerint. Legatos Regum, qui vel amicitiam expetūt, vel æquo iam ante fœdere iuncti sunt, missa obuiā nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione peracta, Loytiæ appellatos honoris causa, cum amplis muneribus domū remittit. Iam de thesauris, & coaceruatis auri & argenti laminis, admiranda narrantur. nec defunt qui ad nostræ monetæ supputationem; aureorum annua millies ferine ac ducenties centena millia Regem capere pro certo perhibeant: quantum vix moriens Imperator Vespasianus, & quidem pecuniæ diligentissimus, in ærario Romano reliquit. Ingens omnino summa: & in cuius contemplatione haud immerito laboret fides. veruntamen satis constat, in vno Cantonis emporio, quod aliis eius plagæ multis & celebritate, & diuitiis inferius est; ex annonæ salariæ vectigali, centum circiter & octoginta millia coronatorum; & in mediocri quodam oppido eiusdem oræ Cantoniæ, è decimis oryza duntaxat, amplius centū millia

percipi. vt minime dubitandum sit, quin ad fiscum perueniant immanes D
pecuniarum acerui quotannis: imperij magnitudinem, frequentiam popu-
lorum, exactiones capitū & ostiorum, portoria mercium, frugum om-
nium decimas, fructus metallorum, & cætera vectigalia reputatibus. Ac-
cedit non mediocris ad summam opulentiam momenti res: quod more
Turcico & sectæ Mahometanæ totius, in ditione finibusque Sinarum, tri-
buta & stipendia, præter vnum Regem, nemo prorsus omnium imperat.
nulli, vt apud nos, Comites, nulli Duces, Marchiones, Barones, vel dynas-
tæ censentur. Magistratus ac præfecturas, non tam in beneficij aut præ-
mij, quam in laboris ac muneris loco tribuit Rex: neque splendida hono-
rum vocabula, & opimi reditus, hæredē sæpe degenerē sequuntur. suas sibi
quisque diuitias ac dignitatem, studio ac diligētia parat: nec virorum for-
tium & vigilantium loca, per nobilitatis fucum, ignauia & segnitie oc-
cupat. Hæc ferme Sinarum bona laudesque: quas tamen easdem grauio-
ribus malis vitiisque superari nō dubium est. Religionis, quæ iustitiæ pri-
ma & præcipua pars est, cura genti postrema. Sacrificulis (quos patrio ser- E
mone vocant Hoxiones) exiguus admodum honos. templa vulgo adeunt
consuetudine magis & instituto quodam, quam quod mortalia curari ab
Diis; vel humanis dictis, factis, cogitatis interessē cæleste numen existi-
ment. Sane Euangelium accepisse olim ab Apostolo Thoma creduntur, vt
supra dictum est: & imago testatur id ipsum proceræ mulieris, puerulum
in sinu fouentis, cui ardentes hodieque lychnucos more nostro suspēdūt.
Sed nec Apostoli vlla iam ibi mentio: & cuiusnam ea sit effigies, prorsus
ignorant. adeo, vel ipsa regionum longinquitate, vel diuturno cultorum
desiderio, in ea terra semen omne Christianæ pietatis interit. Qui sapiē-
tiores habentur, ij arcanis & quæ non temere vulgēt decretis, Pythagoræ
ferme somnia de transmigratione animorū sequuntur: & pro meritis actū
vitæ, sua cuique præmia & supplicia, ex cōmuni omnium gentiū opinione
constituūt; sedesque fingunt refertas cūctis iis, quæ vulgo vel ad felicità-
tē primo, vel ad miseriā extrema ducuntur. Capillum tam diligēter iccir- F
co nutriunt, quod credant easē tamquam ansā in cælum aliquādo subla-
tum iri. sacrificuli contra (qui quidem cœnobiticam agunt vitam) abra-
dunt capita, quod sine tali adiumento sydera se conscensuros esse confi-
dant. Mundum vniuersum ex aqua initio conditum affirmant, quæ vehe-
mentius agitata, è spumis ampullisque, cælo; ex imis partibus & crassio-
ribus, materiam terræ præbuerit; reliqua reseruarit sibi. Interrogati, quis-
nam initio aquas agitarit: sponte ciendi vim iis inditam fuisse respon-
dent. Rursus, vbi quæritur, à quo eam ipsam vim ac virtutem accepe-
rint; subrident, quasi plane ibi sistendum, neque sit ultra procedere. Pri-
mos homines vna cum cæteris animantibus ac plantis, aiunt è terra existi-
tisse, ac sine legibus, aut vllō iure, vagos ac feros, arborum baccis, & cru-
dis carnibus initio vesci, & sanguinem potare assuetos, ipsa dein ratione
duce ac magistra, frugibus ali, tecta moliri, vrbes condere didicisse: adhi-
bitoque studio, paulatim à barbara & agresti vita, ad cultum & mansue-
tudinē fuisse traductos. Non pauci, muta simulacra, vel etiam informes
adorant

adorant lapides; namque ij ferme Dij gentium sunt. Ad hæc, artis cuiuslibet inuētores, aliosque priuatim aut publice benemeritos, quidam etiam parentes, carosve, in numina referunt. iisque & statuas ac templa ponunt, & vota faciunt, & adolent thura, non mortuis modo, sed interdum etiam (quod magis detestere) viuentibus. Alij Solem, & Lunam, ac stellæ, cælūque præcipue ipsum, vnde cuncta in terras bona promanant, omni studio colendum existimant. Sunt etiam, qui inferna venerentur mōstra fucincta colubris, & igneo vomitu, cuiusmodi cacodæmones in Europa depingimus. neque id tam impetrandi cuiuspiam cōmodi, quam depellendi maleficij causa. quippe obuerlantia interdum eiusmodi visa, maiorem in modum extimescunt. Sed qui simulacris diuinos habent honores; ij inter cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis vtuntur. Ad captanda itinera, vel grauiores quaslibet auspicandas res, adhibita ad statuæ precatione, sortes obseruant: quarum est ritus eiusmodi. Dimidiatos globulos è ligno duos, ad iuglandis fere magnitudinem, filo traiectos; coram simulacro ipso temere ac fortuito iaciunt. Si ambo supini, vel etiam alterno confederint situ (quod vulgo infautum putatur) idolum verbis ac iurgiis male admodum accipiunt: dein, quasi contumeliæ pœniteat; rursus delinimentis, votisque, ac supplicationibus propitiare contendunt. Si nihilominus aduersæ appareāt sortes; idolum videlicet acerbius plectitur. ad verba accedūt verbera; in aquas proiicitur; amburitur igni: dein blanditiis denuo, ac promissis placatur. atque in hac vicissitudine tandiu persistunt, quoad iacta in sortes ambo missilia prona consistant. Tum vero, modulato carmine grates laudesque agunt inani Deo. mox etiam, egregie conditas coctasque gallinæ, anates, anseres, oryzam, & quod præcipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput, & cātharum vini. Ex iis vbi singulis aliquid in disco; porcini capitis imas auriculas, reliquarum altitium ungues, vini guttas aliquot in ara simulacro apposuerint (qui vetus est libandi mos) cæteras ipsi dapes magno cum tripudio, & effusa lætitia comedunt. Mortuorum exsequiæ celebrantur in hunc fere modum. Patrem familias, vt exspirauit, quam optimis vestimentis indutum, in cathedra collocant. huic ad genua procumbens vxor primum, dein filij, tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lacrimis & lacrymis vltimum dicunt Vale. Postea corpus in arcā includunt, ex odorata & minime putri materia: cōmissuris cū alio spissamēto, ne fætor emanet; tū lamina ferrea diligenter obstructis, eam arcam in amplo conclaui, vestitis lino parietibus, à terra suspendunt, ac linteo tegunt, in quo picta imago defuncti conspicitur. Ante id conclaue, aut in ipso ædium vestibulo, stant mensæ opiparis onustæ dapibus. quindecim ipsos dies arca domi adseruatur: cognati & noti locum officij causa frequentant; sacerdotes vero, noctu præsertim, piacularia sacra Diis manibus faciunt; ac pictilem chartam vel super demortui cadauer cum certis carminū præfationibus cremant; vel præsentis toto conclaui funibus appensam agitant; vociferantes, eo motu animum defuncti ocyus ad astra tolli. post quintumdecimum diem, arca in campum sepulturæ dicatum solenni pompa deuehitur.

hitur. ibi cadauer inclusum, paulatim absumit dies. interea sese idētidem D
 Hoxiones ingurgitat cibo: eaque illecti sagina, locupletum præcipue fun-
 neribus inhiant. Mortuos, proximi biennium, vel etiā triennium lugent.
 quo temporis spatio crassiorē tunicam apprimunt carnibus, & horrida
 sese recte præcingunt. filij, si personam gerāt publicam, illico se abdican-
 magistratu. Hæc de sepulcris. Ac ne maritimæ quidem res suis carent su-
 perstititionibus. Quæ naues primum deducendæ sunt, hæc Lunæ, vel cui-
 piam fabuloso dicatas Deo, variis expiamētis & supplicationibus lustrare
 mos est. Ac cæteris item in rebus alias alij cæremonias ac ritus obseruāt.
 Sunt qui omnem de Diis ac spiritibus opinionem plane & impune deri-
 deant: vnum esse interitum hominum ac iumentorum; neque post mor-
 tem restare quicquam omnino, arbitrentur. Huic de superis persuasione,
 consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides: quam eatenus col-
 lunt, quatenus cōmercij necessitas, & fructuosa existimationis ratio po-
 stulat. ea remota, nequaquam ij sunt, quibuscum in tenebris mices. quin
 etiam, totius humanitatis multis in rebus videtur expertes. alienigenam E
 ferre auersantur, & interiore (vt dictum est) vsu & hospitio prohibent.
 Ære alieno pressi, liberos vel mæcipio & nexui dant; vel etiam (quod mul-
 to flagitiosius est) adhibita omni lenociniorum arte, prostituunt. Vngues
 enormem in longitudinem excrefcere patiuntur: quasi vero id (quemad-
 modum apud Græcos olim & crepidis vti, & comam alere) ingenui ho-
 minis, & sordidis operibus nequaquam occupati indicium sit. Cognito-
 res capitalium rerum, ampliāda toties causa, per speciem lenitatis, diram
 crudelitatem exercent. quippe rei, quorum magna semper est multitudo,
 interim onusti catenis, noctu præsertim, arctissimeque inter se constipati
 & confistricti, adeo sæua ac tetra custodia detinentur; vt dilatam à iudici-
 bus mortem haud pauci quotannis accersant, sibi que ipsi afferant vim.
 Interea, in conspectu comessantis ac ludibundi sæpe iudicis, seriæ quæ-
 stiones per tormenta exercentur: quorum cum alia sunt genera; tum illud
 quotidianum. Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtūtur, cuius ante
 meminimus, lata digitos quattuor, crassa vnum; & quidē igne tosta, quo F
 grauiorem faciat plagam. hoc sæuitiæ instrumento, humi stratorum, ac
 sæpe infontium artus ac plantæ adeo acriter & acerbè cæduntur, vt qui
 non robustissimo sunt corpore, vel fracti ac debilitati discedant; vel etiam
 inter ipsa verbera nonnunquam expirent. Cum hac gentis immanitate,
 profusa libido coniuncta est. abdomini cæterisque indignis homine volu-
 ptatibus intemperanter indulgent. Leges & edicta magis ad seruitutem
 & abiectionem; quam ad virtutem & animi magnitudinem, informant
 populos: atque ob id ipsum, etiam in bellica re nationibus aliis inferiores
 haud immerito existimantur. Externum ad grauiores expeditiones
 conducunt militem. Id firmamētum est belli. Rex, barbara & stulta qua-
 dam arrogancia, sese dominum mundi, cæli filium appellat. Priuatorum
 fortunæ, & partam sudore & vigilantia rem, per publicanos & exactores
 durissimos atterit: ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod à Caligula
 olim factum legimus, sædissimo vectigali instituto. Externorum Regum
 oratores,

oratores, quos quidem iure beneficiario sibi habet obnoxios (sunt autem plures variis impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina) per summum fastum & superbiam tractat. Nō nisi humili equo insidentes, qui pro habenis vili regatur fune; in regiam urbem despiciatissimi introeunt. dein pedites intra palatij aditum accepti; ad partem eam in qua latere audierint Regem (nam ipsius quidem aspectu prorsus arcetur) cum quina ex intervalis adoratione procedunt. tum elata voce, legationē, nixi genibus peragunt. adest regius apparitor, qui cuncta per scribam excipiat; idemque, veluti numinis internuntius, ferat ab Rege responsum. eo accepto responso, cessim orator, & subinde flectens genua, plane inhonoratus abscedit. Inter hæc, & alia longe turpiora, quorum vel mentionem bene morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ se contemnunt: rudes, inertes, barbaras putant. de suis tantum ipsi rebus magnifice & gloriose non sentiunt modo, sed prædicant. Nostris tamen hominibus tribuere non nihil videntur. quippe Sinas utroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce mores & instituta, Christi disciplinam inferere, quantæ sit molis, quilibet non imperitus rerum existimator facile iudicauerit. obstant regia edicta, & difficultas introitus. Obstant conspirationes antistitum, qui peregrina in eas terras inferri sacra, & extorqueri sibi nefarios quæstus, & coargui mendacia minime patiuntur. obstat regionis feracitas, & libidinum illecebræ, & cætera malorum irritamenta; & quo nihil cælesti philosophiæ inimicius est, fastus & superbia, & suarum omnium rerum amor quidam infinitus. accedit educatio puerilis, & fabulæ, & opinionū hausta cum ipso lacte peruersitas. Verum nihil plane maiori est impedimento, quam nostratum Christianorum (quos ethnicis præluere ad omnem iustitiam & castitatem oportuerat) tanto nomini ac professionis minime consentanea quotidianæ vitæ documenta. neque enim tantam spectata paucorum innocentia & virtus adstruit Euangelio fidem; quātam insignis multorum, & notissimi fere cuiusque, auaritia & improbitas adimit. Haftenus de Sinarum moribus: quo in genere varia, tamen nondum ad plenum explorata, subinde in Lusitaniam perferuntur: quæ ego si persequi velim, immemor propositi mei sim, quo mihi præcipue nostrorū hominum acta, non aliarum gentium ritus, vel instituta, litteris mādare decretum est. Nunc ad institutum reuertor. E Sinarum prouinciis, maxime occidua est Cantonia. Eo priusquam peruenias, multæ occurrūt insulæ; quas præfecti regij præsidij & classibus tenent: neque ipsorum iniussu progredi aduenas Cātonem est fas. Fernādus Andradius, ut exponere cæperam, cum ad Tamum insulam peruenisset; post diurnam moram, transitu ægre tandem impertrato, cū duobus expeditis & egregie ornatis nauigiis, cætera classe ad Tamum relicta, Cantonis portum inuehitur; ac magistratum permisso Thomam legatum exponit; cui ædes & lautia de more attributa. ibi Fernandus, mira lenitate ac iustitia contrahendo cum incolis; haud ita difficili negotio aditum ad ea commercia nostris aperuit: auxit probitatis existimationem, quod sub tempus reuersionis, de suo discessu per præco-

nem tota vrbe denunciari iussit; vt si quis quid vel ab se, vel ab suorum quo- D
 piam; vel crediti, vel commodati, vel quouis alio nomine reperere vellet;
 mature profiteretur. Ea res videlicet magni & innocentis animi visa. &
 ex vnius viri moribus, de totius nationis virtute nimirum existimabant;
 apparebatque maximo, cum rei Lusitanæ incremento societatem hæc in-
 stitutam; nisi post Fernandi profectiorem, aliorum deinde nauarchorum
 cupiditas ac licentia, qui Malacæ ad spem ingētis lucri, in eadem loca ve-
 nere, opinionem Lusitanicæ iustitiæ fideique propemodum sustulisset om-
 nem. Siquidem ex iis quidam ad Tamum in terram egressi, primo ne ap-
 pellatis quidem magistratibus, castellum excitant sibi tormētis vigiliis-
 que dispositis, imperium usurpare, negotiationem commune interuer-
 te, ac sibi proprie vindicare; externos æque atque incolas iniuriis & con-
 tumeliis intolerandis afficere; virginibus vim inferre; à plagiariis ingenuos
 ingenuasque coemere: non popularibus modo suis, & optimo Regi, verū
 etiam, quo nihil atrocius est, Christianæ disciplinæ, sanctissimisque pa-
 rentum institutis, dedecori ac probro esse. itaque paucis diebus, insti- E
 gante malo dæmone, meriti sunt; vt non pro sociis amicisque, sed pro im-
 manibus piratis atque hostibus haberentur. neque vero sum nescius, hæc
 ipsa minere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus,
 multa reticuissem; nisi eadem illa Goësius primum, dein Osorius plane
 disertis verbis arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regis valida classe
 circumfessi, cum in eo iam esset vt caperentur; sæua tempestas repente
 coorta Sinarum naues dissipauit, ac distulit. Per eam occasionem elapsi,
 pecunia, quam gloria conspectiores Malacam rediere; Tristior multo fuit
 Thomæ Petreij legationis exitus. is magno labore quadrimestre amplius
 iter emensus; cum ad regiam denique peruenisset; præoccupatas cum
 aliorum: tum vero Cantoniorum magistratum litteris & criminationi-
 bus, Regis & sarraparum offendit aures. ita, non modo Regis conuenien-
 di potestas legato facta non est; sed etiam de consilij sententia pro explo-
 ratore comprehensus, & Cantonem remissus, in carcerem conditur: vbi
 omnibus incommotis paulatim absumptus, inter maleficos furesque F
 nocturnos vitam miserabili fine conclusit. Huc maxime in modum, pau-
 corum scelere alienati Sinarum animi, & famæ fideique inestimabile
 damnum est factum. ac deinceps, quotquot ex orbe nostro in ea loca
 vel suis, vel alienis nauibus deuenere; pessime accepti mul-

Etatique sunt: & complures in annos, nemini Chri-
 stiano; ac Lusitano præsertim, offensa est. nulla fuit infestior.

Libri sexti Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEPTIMVS.

NTEREA Sultanus Campson, ad abolendam acceptæ ad Diû cladis maculam, & arcendos Arabia Lusitanos, classẽ omni conatu ad Suezium reparabat, auctore maxime Hoceno Persa, de quo supra docuimus. Is, cum ex Diësi prælio, Campsonis iram non sine causa pertimescens, ad Mamudium perfugisset Cambaiz Regem, placãdi Campsonis, & recuperandæ pristinæ dignitatis & gratiæ, tale consilium iniit. Gidda est emporium in Arabico sinu, diei ferme itinere à Mecasidemque portus peregrinis, qui praua inducti religione, ad falsi prophetæ sepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs, quod nullis clausa mœnibus, nullo præsidio vel arce teneretur aliquoties iam à Campsone defecerat, & Arabum campestrium, quos vocant Baduinos, incursionibus repentinis erat vehementer infesta. Porro Lusitani si frequenti nauigatione iis regionibus adsuescerent; metuendû erat, ne Gidda nullo negotio occupata, eodem impetu Mecanam euerterent ædem; ac Mahometis reliquias, ad solatium interceptæ ab Saracenis Hierosolymę, dissiparent. Eo animaduërso periculo Hocenus, totam rem cum Cambaiano Rege primum, dein cum satrapis & principibus contulit. publicamque iactando causam; & religionem ac pietatem (vt sæpe fit) priuatis rationibus prætexendo, facile obtinuit, vt contra vim Lusitanam, cingendæ muris Giddæ magna sibi cum à Rege, tum à priuatis, pecuniæ subsidia præberentur. Cum iis subsidijs Giddam delatus, ingenti oppidanorum lætitia excipitur. Inde primum ausus Campsonem compellare per litteras, culpa cladis nuper acceptę, neglectas in religiones, & iustam numinis iram artificiose collata; docet, sibi esse in animo, ad sacrarium Mahometis ab omni tuendum iniuria, & Lusitanos Arabico littore prohibendos, Giddam vndique apertam firmare munimentis: id vbi summa ciuium voluntate perfecerit; tum etiam, in Campsonis gratiam, nec opinantibus iis arcem imponere; ne, quod antea fecerint, in posterum ab eius imperio atque auctoritate desciscant. In eam rem affatim sibi pecuniæ aliunde

suppetere: tātum à Campfōne sibi peritis munitōribus opus esse. postremo hortabatur, vt aduersum conatus nostrorum, classē sine mora reficeret: accensisque ad Mahometanam tuendam rem, Christianosque pellendos, Indorum principum studiis, ne deesset. Ea satisfactiōne, tamque enixo studio religionis delinitus Campson, non iras modo posuit; sed etiam structōres & architectos Giddam ex templo deportandos. curauit: quorum assidua opera, & Hoceni sedulitate, breui murus cum propugnaculis vrbi circumdatus est. arcis exstruendæ; quod maturum eius rei tempus nondum esset, cura in posterum dilata. Simul etiam, comprehensis in Alexādrino portu naualibus fabris Italici maxime generis, & cū noua materia transmissis, vt ante, Sueziū; classis ædificata maiorum nauium, quæ partim remis, partim velis agerentur, septem circiter & viginti. In eas epibatæ impositi ad tria millia, misti Māmaluci Arabesque; & ex aliis nationibus Christianæ ferme fidei desertores. Omnibus iis præpositus cum summo imperio nobilis archipirata Solimanus Mityleneæus, qui tū propter latrocinia Turcicis finibus exsulabat, adiuncto legato eodem Hoceno; quem pro Mir Hoceno, Amirasen, vocabuli similitudine decepti, dixerē nonnulli. Erāt tum Arabicæ fauces, quasi victoriæ præmium, Ægyptiis ac Lusitanis in medio positæ: neque erat dubium, quin vtri priores ea claustra custodiis occupassent; Arabicum pelagus, totamque eam nauigationem essent in potestate habituri. itaque iisdē vtrinque artibus & consiliis certabatur. vtrisque propositum erat Adeno poriri: sin id minus essententia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere præsidii. Quod cum Albuquerqueius iam ante frustra tentasset; tum Solimanus quoque aggressus, cum vniuersa classe primum omnium Adenum accessit. & initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere; cum ferocia responsa tulisset; urbem summa vi oppugnare constituit, ignarus, præter muros turreisque præualidas, quam illa firmo ac fidelis præsidio teneretur. Si quidem ad primos Ægyptiæ classis nuntios, Amiriani præfecti accitu, non è vicinis modo locis magna auxilia conuenerant; sed ipse quoque Rex, ab Elach vrbe, quæ caput est regni, cum haud F contemnenda militum manu raptim eo sese contulerat. Igitur admotis ab Solimano trirēmibus, vario genere tormentorum vrbs acriter quati cæpta. iamque crebris ictibus labefacta non exigua muri pars cum ingenti fragore prociderat: & Solimanus Mammalucos ad ineundam fortis animo pugnam hortatus, veteremque militiæ gloriam nouo decore augendam; copias ad littus exponit. perque patefactum ruina iter ausus in urbem irrumpere, præter opinionem acerrime resistentibus oppidanis, cum magna suorum cæde vulneribusque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorum frequentia; tum ex vnius temere tentati prælij euentu coniectans, quam non suarum virium ea oppugnatio esset; consensu trepide nauibus, retro ad Camaranum auertit iter. Ibi, exposito omni fabrilis instrumento, idoneus arci exstruendæ locus eligitur. ac positis fundamentis, intenta cura & labore murus ducebatur latus pedes duodetriginta. Cæterum, superante in id multitudine, Solimanus, ne otio

A ne otiosa interim haberet statua; Hocenum cum nauali maxime turba ad opus promouendum reliquit. ipse cum expedito milite in continenter egressus, oppidum Arabiæ Felicis, Zebitum, duodecim ferme leucas à mari, improviso aduentu cepit. Locus erat cum refertus opibus; tum etiam elegantia & cultu visendus. ibi dum Solimanus partim amoenitate regionis, partim dulcedine prædæ retentus, moram trahit; interea ad Camaranum tristes nuntij incerto auctore afferuntur, Campsonem cum omnibus copiis ab Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos odio, Solimanum auersaretur; & antelatum eum sibi in maris præfectura periniquo pateretur animo; oblatam occasionem auidè arripuit, ab eius auctoritate classiarios abducendi. concione aduocata, cunctos hortatur, ut quoniam Ægyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa & inuiti abiecta munitione, secum ad urbem Giddam è vestigio redeant; oppidumque in primis opportunum, ac recenti firmatum opere; itemque classem tanto impendio & labore paratam, Ægyptio imperio seruare nitantur. Neque in id, consulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quæ prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurisiurandi religione rem Ægyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Ægyptiorum accidere potuit. nam præterquam quod calis, & aquarum grauitate, valetudo maximæ partis tentari erat capta; fremebant insuper, se in sordido, ac laborioso, & nullius emolumenti ministerio relictos; cum interim cæteri, partim vrbs opulentæ spoliis ditarentur; partim etiam ad satietatem sese in somnum, ac cibum, aliasque voluptates immergerent. Inde, ommissa ædificatione, vnanimes Giddam extemplo traiciunt; nauigiis aliquor ad Arabicum litus non tam in Solimani gratiam, quam ad Mammalucos deportandos relictis. Id ubi reseuiuit imperator; ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur. Ad urbem Giddam appropinquantem portæ ab Hoceno clausæ. tum vero accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubie pugna imminabat; ni Paracates, Mecanæ præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, paruitque Solimano introitus, ea lege, ut dum de Campsonis voluntate vel obitu certiora afferrentur, iis quas tum habebat copiis dux vterque separatim præesset. Cæterum intromissus Mitylenæus, fide nimirum egit Ægyptia: Comprehensum fraude Hocenum, uti opibus imperioque plus poterat, in vincula coniecit: dein silentio noctis prouectum tiremi in altum, fluctibus mergi iubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas, & arbitrium rediit. Ac paulo post, explorato & cognito exitiali Campsonis exitu; ut in gratiam cum Selymo rediret, trahendis in Ottomanicam ditionem omnibus circa nationibus populisque, operam deinde nauauit egregiam: ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodiis

certior factus; ad Prætorum Lupum Soarium de rebus iis mature perferri D
 pferat; mandaueratque vt contra eum apparatus summa ope instrueret
 sese: ac quâta maxima posset classe vltro ad Arabiam tenderet; neu Ægy-
 ptios cum Indis coniungi (nam id erat iis initio constitutum) vlla ratione
 pateretur. Soarius, ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expedi-
 tionem omnes curas, & cogitationes intenderat: adhibitaque diligentia;
 naues, quot antea nunquam, septem & triginta, cunctis rebus ornatæ.
 Cum iis profectus ab Goa, præter Cambaiam Armuziamque, repente ad
 Adenum applicuit. Percussus inopinato aduentu, & classis magnitudi-
 ne Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Egyptiorum oppu-
 gnatione stratum adhuc ruinis haberet; excidium metuens, temporis pa-
 ruit; & clauis vrhis confestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi
 minus cum Albuquerque obuenisset, causatus præfractum & asperum in-
 genium vitisese ad urbem dedendam, accipiendum intro præsidium, & im-
 perata faciêda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tam op-
 portuna potiundæ vrbis, & maximo rei Lusitanæ compendio, Saracenis E
 & Egyptiis Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verum Soa-
 rius, antiqui moris homo, qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, ne-
 quid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur; atque vt quam inte-
 gerrimas ad hostem afferret vires; prauo, quin potius nullo consilio, rem
 in posterum distulit: in præsentia, cômèatu multiplici in classem exacto;
 ad Camaranum processit. At Amirianus, & incolæ, ingenti leuati metu;
 nulla môra interposita reficere muros, alimenta conuêhere, custodias au-
 gere, nitique certatim, vt tam eximie, tamque inperata superum in sese
 indulgentiæ; pro sua quisque parte respondeant. Interim ad Camaranum
 fœda tempestate nates Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter vali-
 dam iuuentutem, omnis etiam vehebatur ædificandi apparatus. dein,
 cum nusquam appareret hostis, dimissæ ad explorandos maris recessus
 aliquot actuariæ. In eas cum incidisset excussum ex Ægyptia classe nauig-
 ium, in quo erant Italici fabri ferme triginta; cognitum ex iis est, Soli-
 manum Giddæ se continere, subductis in tutum nauibus. magnam ibi F
 sollicitudinem, magnum esse terrorem; quod Lusitani ad dimicandum
 parati omnium virum mole aduentare dicantur. proinde, si percussis
 quamprimum insent; urbem haud dubie vel armis, vel conditionibus, in
 potestatem esse venturâ. Hoc nûtio, erectus Prætor, extemplo Giddâ iter
 edixit. Vt in conspectu fuit classis, primo in vrbe vsque adeo trepidatum
 est, vt desperata defensione oppidani vulgo pararet fugam: Prætoris dein
 mora, & Solimani adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra
 mœnia productæ, ad ostentandam hosti fiduciâ, instructo agmine de-
 currere. Addebat audaciâ ipsa loci regio: quod vrbs à mari, admodum
 insidioso accessu, cæcis & humilibus circa vadis, vno tantum, & eo sinuo-
 so ac perangusto aditur euripo. cuius cum in ipso flexu castellum excita-
 rant, tum etiam aliis locis tormenta in hostes opportune direxerant.
 Quæ omnia non tam ad reficiendos ex timore oppidanos, quam ad ab-
 sterrendum à congressu Prætorum valere. Ergo, ne Lusitanam rem in
 discrimen

A discrimen obiceret, ne quicquam expositente pugnam milite, & minoribus praefectis tantam ignaviae notam iniuri hominum Lusitano quaerentibus, Praetor oppido abstinuit; paucas tantum naues in portu succendit: ac tanto apparatu nulla, re gesta; ex plodentibus & exsultatibus de more barbaris, ineunte iam hyeme ad Camaranum reuertit. Ibi, quod nulla ad aedificandum camenta suppeterent, inchoatum ab Aegyptiis opus institit demoliri. Quo in opere dum dies noctesque naualis turba versatur; ex aeris intemperie grassari morbus in classarios capitis: ac paucis mensibus tetra lue absumpti permulti: accedebat ad grauitatem caeli; magna annonae difficultas, ut in deserto loco, & hostili circa regione. Tantum est Ceiliso proximo vico Arabes venalia cibaria ad lirtus! comportare ceperunt, sed care Lusitanis id subsidium sterit. Lembus vnus est classe ad commercium quotidie commeabat. Is, cum nihil tale nostri timeret; ab duobus speculatoriis Aegyptiorum nauigiis, indicio & fraude. Ceilisanorum excipitur. Lusitani septendecim in eo lembo nauigabant. Comprehenso omnes, & minime tum vulgari munere, ad Selimum ab Solimano transmissi sunt. Inter hasce elades & arumnas, hyberna transacta, & aperiente se iam vere, Praetor, ne nihil omnino egisse videretur; ex Arabico sinu ad Africum lirtus traiecit. Aualites ibi est emporium olim nobilissimum: nunc, ut humanae sunt vices, negotiatoribus infrequens; ac, vulgo Zeila appellatur, nullis vallatum mœnibus, aut propugnaculis: ac tum, propter finitima cum Abassino, bella, magna ex parte desertum, modico, tantum in speciem, reguli praesidio tenebatur. Id oppidum, quod Solimano Adenum petenti enixe fauerat, omniaque necessaria benigne suppeditarat; Lusitanus Praetor oppugnare ac delere constituit. Expositis cohortibus aliquot, per minores duces haud ita magno certamine confecta res est: caesisque custodibus, in ipsa tecta facibus & incendiis adeo acerbe sauitum, ut non alimentis quidem, quibus vel maxime egebant, Lusitani percererint: nimirum Adenica fructi copia, quo Praetor tamquam ad certam possessionem tibi spe, & cupiditate ferebatur, sed eum improuida longe C. fefellit opinio, siquidem ab Zeilana elade transuectus Adenum, cum ab Amiriano fidem promissi repeteret; magno suo dolore denique sensit; quam fugacia sint occasionum momenta; & quam irremediabilis rerum bene gerendum praeteruoler, opportunitas. Amirianus quippe, dum rubro mari Lusitani vagantur, non modo nouis operibus militibusque firmarat urbem; sed etiam per exploratores, de naufragiis interitum nostrorum, ac turpi ab Gidda recessu didicerat. Itaque rediens quassata classe & imminutis copiis Praetor, adeo non mouit oppidanos, ut is etiam ludibrio & contemptui fuerit. In summa rerum inopia, portu exclusus, modica vix aquatione impetrata, plenus damni ac mororis, Indian irrita expeditione repetiit. Quiesce dein ab Aegypto res per aliquot annos fuisse, dum Ottomanus, extincto Sulthano, & sublati ab radice Mammalacis, Alexandrinum imperium, & Africae noua regna sibi constituit. Per eosdem ferme dies, quibus circa Arabiam naualis afflicta res est, ne Goa quidem vrbs multum ab extremo periculo absuit vnus hominis

hominis temeritate, quem arcta sibi affinitate deuinctum discedens Prætor, Goæ Præfectum per ampla cum potestate reliquerat. Huic simulas verus cum Calderia quodā intercedebat, Albuquerquei alumno, viro egregie strenuo, qui post Prætoris professionē, vbi summam rerum omnium penes aduersarium vidit; veritus; ne is pro magistratu exerceret inimicitias; ex insula in continentem profugit Pondam, quo nomine portus vicusque abest ab Goa passuum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancostanis finibus præerat. Ab eo, propter fortitudinis famam Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id vbi Goanus rescituit; per internuntios inimicum exulem ab Ancostane vehementer expetiit. Ancostan, qui ad rem ac dignitatem Idalcanis pertinere arbitraretur, tutum ad se cuilibet esse perfugium, præsertim cum in fœdere nihil eiusmodi nominatim cautum fuisset; adduci se nō est passus, vti receptum in fidem Lusitanum exposcenti proderet inimico. Ea re accensus Goanus, per interpretem conuitia primum & minas in Ancostanem iacit; dein, specie transfugæ, percussorem Calderiæ submittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiusmodi promptum facinora. Is à Calderia in hospitium benigne acceptus, & in Ancostanis amicitiam ac familiaritatem breui perductus; cum inuitatu Ancostanis, oblectandi animi causa, in campum vna cum cæteris primoribus prodisset; per causam secretioris colloquii seductum paulisper à comitatu Calderiam, pæne in Ancostanis conspectu, nihil minus opinantem interficit, ac subditis equo calcaribus inde se proripit. Enimvero indigna res omnibus visa: & dimissis continuo equitibus, è fuga retractum insidiatorem sua ipse manu Ancostan iratus obtruncat. Tum vero amens furore Goanus, omnibus modis amicū vlcisci, ac priuati odij causa, publicam rem in discrimen vocare non dubitat. Paschales tum sorte agebantur feriæ; & instabat quinquagesimæ diei celebritas, quam Græco nomine Pentecosten appellant. In eum diem Præfectus; per simulationem ludorum atque certaminum coacto milite, Fernandum fratrem; & Ioannem Machiadum, de quo supra commemorauimus; Pondam quam occultissime iubet inuadere, & Ancostane ipso interempto, vicum præda exhausta delere. Octoginta non amplius equites in eam rem vtrique attributi, & pedites Lusitani septuaginta, & Indorum maior aliquanto numerus. Ij noctu vado transmissi, cum, si maturatum foret, hostes alto sopore mersos in tenebris opprimere potuissent, atque id ipsum enixe Machiadi hortaretur; Fernandus, penes quem erat imperium, lucem opperriri æque stolido ac pertinaci consilio maluit. atque hæc ducis ipsius: illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda iacet, ab Goa perentibus, arctior & impeditior saltus intrandus est: cuius fauces vel pauci homines facile tueantur. Ad eas obtinendas angustias, quō tutum, si res posceret, copiarum receptum haberet; prouido Machiadi monitu pedites relinqui complures. ij, vt agmen præcessit, ne præda postmodū expertes foret, statione per summū scelus deserta, protinus antecedentiū vestigia subsequuntur. Vti Poda appropinquatū est; obscura nox & quies vtrinq; texit inceptū. Aduertente dein luce, fremitus equorū, & armorū fulgor insidias prodidit.

Conclama

A Conclamarum ergo confestim ab incolis ad arma est : & primo ignari quanta Lusitanorum esset manus, Ancoftane duce, fluuium qui Pondam præterfluit, raptim transgressi, in tutum sese recipiūt. mox, paucitate nostrorum animaduersa, collectisque è repentino pauore animis, denuo trahunt flumen; & in hostes palatos, atque ad rapinam potius quam ad pugnam intentos, conferti ipsi & conglobati dāt impetum. Vix primam impressionem sustinuit Lusitanus; & paucis exceptis, cæteri cursu angustias repetunt, loci difficultate, si minus virium præstantia, sese defensuri. verum eas quoque nudas custodibus, barbari iam insederant. ita, in medio deprehensi Lusitani passim cæduntur. Machiadus, egregia corporis & animi fortitudine cū aliquandiu restitisset, neque vllam cerneret spem salutis, ad Fernandum conuersus, erumpe tu, inquit, si qua potes, dū hostem ego vtcunque sum moueo: & Goam vbi perueneris, fratri tuo renūtiato; dum iracundiæ dolorique intemperanter indulget, quam expetenda ad præmia opimamque prædam præcipuos è Lusitano præsidio miserit. His dictis, miro animi ardore se rursus in hostem concitat; & egregie dimicans, multis confossus vulneribus ipse & circa eum quinquaginta ferme Lusitani pedites aut equites cadunt. è reliquo numero capti septē & viginti. in iis nobiles & honorati viri aliquot ex Emmanuelis familia. E sociis Indis, amplius centum aut occisi, aut in seruitutē abducti. ceteri notis callibus trepida fuga latebras ac nemora petiere. Fernandus, inter hostium tela, stragemque suorum, pernecis equi beneficio præter spem euasit. Ad eius cladis nuntiū, ingens luctus & mœror in vrbe fuit. ac vulgo liberis, aut cognatis orbatæ æque viri ac mulieres, præfecti temeritatē & furorem exsecrabantur. Idalcan vero, non tam eo successu, quam violata ab Lusitanis pace lætari; oblataque sibi occasione, quam dudum expetiisset, Goæ bello recuperandæ. quippe tum prælio custodibus imminutis, tum etiam ineunte per eos dies hyeme, quæ in aliquot mēses clausum externæ opi mare esset habitura. Addebat fiduciam, deletæ in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus rumor; & quod induciis C nuper cū Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incumbere. Hisce adductus rationibus Idalcan, primum è suis ducibus, Ancoftane adiuncto, Zufolarinum, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam proficisci iubet. Eo terrore in urbem allato; Præfectus quotquot per ætatem ferre arma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. ad Benefatarinum præcipue intendit. vigilas: & quoniam in eo publica salus verti videbatur, ne hosti pateret introitus, quicquid naualium copiarum fuit, partim vada obsidere, partim circumire interdium noctuque insulam imperat. ad hæc, paganos, & agricolas, ne, vt olim, iter barbaris aperirent; intra urbem euocatos, vel in opera, vel in præsidia mature distribuit. Zufolarinus, ad motis ad litus copiis; cū aliquoties transitum frustra tentasset, ad extremum operibus insulam cingere; & quoniam à mari (vti dictum est) nihil eo anni tempore subuehi posset; terrestribus quoque commeatibus omnino institit prohibere. Ita, præ-

cifo omni vndique aditu, penuria primum, dein fame laborari tota insu- D
la caprum, ventumque ad vltima foret; nisi, vixdum hyeme exacta, singu-
lari Dei beneficio primum à Quiloa Ioannes Sylueria cum vario com-
meatu, & quadringentis armatis; tum ex vltiore India Raphael Pere-
stellius cum fortibus viris; ac demum ex ipsa Lusitania cum nauibus sex
Antonius Saldania subuenissent. Huius noui subsidij fama, nō absistere
modo obsidione Zufolarinum coegit; sed etiam Idalcanis nomine pacē
ab Lusitano petere: quā ex vetere formula Idalcani est data: cum eo, si
nuper ad Pondam capti restituerentur; & eius pacis Prætor adueniens
auctor fieret, sequuntum vtrumque, & captiui cum fide reddit, & Prætor
Goam delatus, ratam habuit pacem. Hoc maxime modo Goa tertium ab
Idalcane obfessa, & in summum adducta discrimen, ex hostium faucibus
præter opinionem eripitur. Eodem fere tempore, fœdioribus etiam de
causis, dum nihil minus Lusitani præfecti, quam de officio cogitāt, amisa
Malaca propemodum est. Georgio Albuquerque, qui Abdalam summa E
populi inuidia damnarat indicta causa, Georgius Brittus in vrbs præ-
fectura successerat. Is, vixdum sanatis iis, quæ exulcerata per alios erant;
Malacēsisibus æque incolis ac peregrinis admodum grauis esse; & insitam
ingenio violentiam in omne genus hominum caput expromere. Mamu-
dianæ familiæ seruitiisue, quæ portoriis vel munitionibus, Alphonfi Al-
buquerque decreto, operam dabant; mercedes quotidianas, & alimenta
subtrahere; alios à calumniatoribus circumuentos, in ergastula condere;
ereptas iustis possessoribus villas & prædia, quasi ad fiscū deuoluta, ami-
cis aut affinibus pessimo exemplo donare; iuncorum magistris, qui antea
nostrorum merces quoquoersus bona fide vectare consueissent, nō mo-
do custodes apponere Lusitanos; verum etiam, nullo eorum delicto, ipsas
nauium præfecturas adimere; denique, crudelitatis & avaritiæ, nefaria
passim edere documenta. Iis rebus territi qui nuper ad urbem redierant,
cū denuo diffugissent; ac nihil ferme vlla ex parte subueheretur; tāta rur-
sum Malacæ solitudo, & rerum omnium caritas consecuta; vix vt magnis
propositis immunitatibus præmiisque, & præcone circumquaque dimis- F
so, turbata hominum mentes sedari, atque ad modicam celebritatem fre-
quentissimum nuper emporium redire potuerit. Cum in peius quotidie
cuncta inclinaarent; accessit ad res propemodum ex toto euertendas, in-
testina discordia. Primum eo tempore & maximum erat Malacæ munus
arcis præfectura: quod nimirum tam recenti dominatu, tamque infestis
circa nationibus Regibusque, Lusitanorū salus in eius arcis tutela con-
sisteret. ac proinde, omni contēpto periculo, reliqui duces ac magistratus
eū honoris gradū certatim expetebāt. Georgius Brittus per eos forte dies
dolore corporis animique confectus, cū supremam sibi horā adesse intel-
ligeret, Præfectum vrbs Nonnium Vasæum Pereriam, vxoris fratrem sibi
substituit, Regis decreto; quod ita mandarat Emmanuel, vt si arcis præ-
fecto diem obire contigisset; in eius locum vrbs præfectus extemplo
succederet. Britto igitur defuncto, arcem Nonnius occupat. enimue-
ro id nullo modo ferre Antonius Patiecus maritimæ rei præpositus;
quod

A quod eam præfecturam ad se pertinere affirmaret; præiudicata iam ante re Alphonſi ipſius Albuquerqueij ſentētia; qui Rhoterico Patalino ea lege tradidiſſet arcem, vt eam poſtmodum ipſe relinqueret Fernando Petreio Andradio, penes quē eo tempore naualis itē rei erat ſumma. itaq; nullum eſſe dubium, quin Georgio demortuo, protinus ea ſibi vigilia debeatur. Hoc certamine accenſis animis, cum ſuos vterq; ſectatores haberet; nulla publicæ rei cura, duas in partes diſceſſit nomen Luſitanum: ac veritus Patiecus ne quid ex ea concitatione tumultus oriretur; claſſem omnem & quicquid naualis erat turbæ, paruam a d iſulam recepit è regione Malacæ. Cum dies aliquot obſtinati ambo ſuſpectique inuicem, in prauo conſilio perſitiſſent; neque demoueri ſe de ſententia vllius precibus vel auctoritate paterentur; feſto die quodam Patiecus in continentē exſcendit ſacrificij cauſa. ac præter ipſam arcē cū honeſto comitatu ad templū eunti, Nōnius (ediſto prius ſuis quid fieri vellet) in ipſo limine apparuit; hominemq; blanda cōpellans voce; *Quin*, ait, Patiece noſtrarum litium ac diſſenſionum cognitoribus vtimur, communibus amicis ac popularibus noſtris, eorumque arbitrari redimus in gratiam? cū ad ea audienda Patiecus propius ad portam appropinquaſſet; è latebris repente proſiliens præualidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter manus Patiecum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primū attoniti; parumper hæſere: dein ſtupore in iram verſo, cum ducis caritate vim pararent; partim præſidij metu; partim regiis minis ac denuntiationibus. terri, deſtitere. Ea res momento vulgata, non modo nouā furoris & amētiæ labem Luſitanis adſperſit, quod omiſſo cōcordiæ bono, tot vndique cincti periculis, inter ſeſe contenderent; verum etiam locum Alodino dies nocteſque in id ipſum intento, ad regnum omni conatu repetēdum, aperuit. Ciribiges erat apud eum Raia, inter ſuos clarus bellica laude. Is, valida longarū nauium claſſe ab Alodino accepta; Muariſ fluminis oſtia petiit, leucas à Malaca non amplius quinque: aduerſoq; amne ſubrectus, in terram egreditur; ac loco peropportuno, è robuſta materia denſatoq; C aggere permunit caſtra: inde, vti nuper Lacſamana, repentinis excuſſionibus mare prorfus infeſtum habere, & in conſpectū vrbis Malacæ idētidem prouehi; & mox recipere ſeſe; vt, ſiqua poſſet, irritatos certamine Luſitanos, ad paratas intra flumen inſidias de more perliceret. Harum rerum nuntiis Goam per Veriſſimum Patiecum Antonij fratrem allatis; Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo ante redierat, Alexium Menefium cum nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam celeriter miſit. ac ſub idem fere tempus illuc è Sinis etiam Fernādus Andradio, non exiguo cum apparatu & copiis appulit. Horum aduentu atque auctoritate, gliſcens denuo Luſitanorum inſtina diſcordia, quamuis ægre ſublata: & ſimul, à Menefio ad Sionis Regē, qui cū ab ipſo iam Albuquerqueio inſtituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduardus Coelius mittitur, partim eius amicitia firmandæ cauſa; partim etiam vt eadem opera colonos ab Rege peteret frequentandæ Malacæ, & quæſuſſimo eius oræ cōmercio Mahometanis eripiēdo. Coelius ad urbem

Hudiam, quod regni caput est, Sionia nauis delatus; Emmanuelis litteras D
ac dona reddidit Regi. dein iurejurando vtrique renouatum est fœdus.
cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco præcelsam ligneam
Crucem summa Regis voluntate defixit. Ita Coelius, rebus admodum ex
voluntate transactis; ac duarum insuper nanium præsidio adiutus ab Re-
ge, lætus Hudia soluit. & Camboianam oram pæne præteruectus, quod
à Patanis accessu tempestate prohiberetur; dū ad Sincapuram necessario
cursum intendit, transuerso repente Euro in littus Panis eiicitur. Potie-
batur eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus is qui Alodini foro-
rem habuerat in matrimonio: ac tum forte ab Alodino ipso, incertū qui-
bus de causis, grauiter dissidebat. naufragos igitur Lusitanos haud im-
merito sibi diffidentes, metuentesque, non modo non pro accepta olim
ad Malacam ignominia damnoque tractauit; sed etiam cōtra gentis mo-
rem benigne & conuictiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ so-
cietatis commodo simul & ornamento, ac Malacensis præcipue cōmer-
cij vberissimo quæstu; facile sibi persuaderi à Coelio est passus, vt multo-
rum exemplo dynastarum & Regum, sese cum honorario vestigali ad
Emmanuelem adiungeret. ita, vas aureum librarū circiter sex, in annum
tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenij mobilitate
non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesij Andradiique aduentu
per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtique
aperta vi sese imparem ratus; ad solitas artes dolosque cōfugit: simulato
belli tædio, pacem eo consilio petiit; vt nuntius vltro citroque mitten-
dis rē in discessum vtriusque ducis extraheret: quippe quos & reuersio-
nis audios, & secum vna florem Lusitanæ iuuentutis deportaturos esse
non ignorabat. Neque sagacem astutiam viri, frustratus euentus est. De-
ceptos iam aliquoties Lusitanos, improba negotiandi cupiditas, & ni-
mius reuiscendæ patriæ amor, nouam in fraudem impulit. Iactatis vtrin-
que conditionibus, atque ita approbatis, vt nihil ad firmam stabilemque
concordiam, præter Soarij Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius
auctoritatis impetrandæ suscepto munere, quæ prima nanigandi facul-
tas data est, Menesius, & Andradius cum egregio comitatu Goā petiere. F
At Alodinus à Bintano progressus ad Pagum (id vico nomen; alij
Pagodem appellant) occulte paratam interea classem, ad eas quas
habebat naues adiunxit: auditoque ducum Lusitanorum discessu, ad
arcem oppugnandam extemplo copias omnes æque maritimas ac ter-
restres admouit. Nihil tam inopinatum nostris accidere tali tēpore po-
tuit. oppressi, vix ad arma capienda spatium habuere. itaque eo die
defensa ægre mœnia sunt. Inde, cum sæpius vrgerentur; nec vigiliis
tantum, sed etiam omni vndique commeatu prohibito, fame labora-
rent; longe peiore quam antea, loco res Lusitana esse cæperat:
actumque de ea procul dubio foret; ni plane insperatum subsidium Deus
rebus iam perditis attulisset. Iauensis quidam erat in hostium castris vir
cum pecuniosus & clarus, tum etiam consilio manuque promptissimus.
Is, gratibus ab Alodino acceptis iniuriis, quas salua dignitate ferre
non

A non posset; accensus vlciscendi cupiditate, ad Lusitanos capta occasione transfugit. eo duce atque adiutore, vt erat locorum ac temporum bene peritus, Lusitani fidis aliquot Malacensisibus in expeditionem assumptis, agmine silēti profecti, subito vicissim impetu castra hostium cum magna cæde expugnarunt. prædæ haud ita multum in iis inuentum. tormenta, pleraque ex ære, aucta ad trecenta. quominus Pagum victrici classe porro contenderent, ipsumque Alodinum oppugnarent; obiectis transuerso flumine munitionibus, custodiisque passim in ripa dispositis, in præsentia prohibiti sunt. cæterum eo facto repressa interim tyranni ferocia, atque ad leuandam annonam, in aliquot menses laxamenti nō nihil nostris est datum. Dum in hac rerum vicissitudine Malaca vrbs fluctuat, Soarius Prætor ducibus aliis alio missis ad maria tutanda; ipse cum septingentis armatis ad Ceilanum siue Taprobanam, nauium vndeuginti classe contendit. Cum Callēsi regulo ante multos annos (vt supra memorauimus) Laurentius Almeida pacem ac societatem inierant: Soarius, Columbanus præcipue reguli amicitia & commercium expetebat, quod in eius potestate laudatissimi cinnamomi syluas esse non dubie comperisset. cuius item rei fama commotus Emmanuel, id ipsum per litteras accurate mandauerat. Igitur delato in conspectum Ceilani Soario; & Columbanam præcipue oram oculis perlustranti, locus occurrit ad nauium appulsus, & arcis ædificationem idoneus. hami figura lirtus in mare procurrat; curuoque anfractu capax efficit portum, in quem ex insula nauigabile flumen illabitur. huc applicita classe, nuntij confestim ad regulum missi, fœderis & amicitia causa; postulatūque de more, vt in vsum diuersorij, merciumque custodiam contra insidias maxime Saracenorum, castellum ibi liceret exstruere, non tam Lusitanis, quam incolis & regulo ipsi, præsidio ac munimento futurum. E Brachmanū disciplina, vt cæteri ferme Indi, erat regulus, atque adeo Brachmanes ipsemet. neque ita pollēs habebatur ea tempestate viris armisque. quocirca, & patriis institutis peregrinas religiones auersabatur; & in tam tenera insula haud immerito Lusitanā extimescebat vim. Attamen, reputās apud animum suum, quam ex tenui fortuna vicinus Cocini Rex, post initam cum Lusitano amicitiam, ad quantas opes breui tempore peruenisset; eiusdem successus, & emolumentū cupiditate ac spe captus; & de fœdere, & de castello, non tamen sine aliqua sollicitudine assensus est. Cæterum haud ita diu in sententia persistit. Saraceni ex cōtinente profugi, vel in primis vtilem in ea insula negotiationem paulo ante instituerant. ij, morte tristius rati, inde quoque ab Lusitanis pelli se; toto connixi impetu, regios consiliarios pecunia muneribusque; regulum ipsum adhuc fluctuantem, cum aliis rationibus, tū proposito miserrimæ seruitutis metu, facile ab ea mēte deducunt. neque ad id modo; sed etiā ad arcēdos aditu Lusitanos, vltro suam ipsi nauat operam: iisque præsertim instantibus operi, hortantibusque insulanos, munitiones raptim excitāt. ibi ferrea nō nulla tormenta disposita, & simul, ad nouam societatem plane dirimendam, Lusitani pauci, qui, vt in pacatam regionem securi descēderant, intercepti. Soario ad opus incoandum

in terram egredienti; obiecta munitio præter expectationem apparuit. D
missi protinus ad rem cognoscendam aliquot expediti, renūtiant, mistos
insulanis Saracenos in statione versari. ita Mahometanum scelus haud
dubie paruit. & Soarius, omissa interim ædificatione, copias ad pugnam
exponit: magnoque vsus militum ardore, quamquam assidue iaculātibus
contra barbaris, ad ipsa tormenta succedit. Aliquantū laboris ac periculi
fuit, dum telis eminus dimicatur. ast vbi ad manus ventum est, momento
disiectis munitionibus; hostes in fugam auersi: tum fugientibus acrius
instare Lusitanus; neque aut ignotis callibus, aut occurrētibus fluuiis ab
insequendo desistere, quoad Prætor signo tuba dato, palatos iam ac dis-
persos ab effuso impetu reuocauit. Magnus hostium numerus casus eo
prælio. nec Lusitanos gratis victoria stetit. vulnerati iaculis ferme sagit-
tisque complures, nonnulli etiam desiderati, in iis Verissimus Patiecus,
qui Malaca paulo ante redierat. Ab ea pugna, Soarius, vnus diei quiete
militibus data, postridie prima luce rursus cū omni fabili apparatu des-
cendit; ac fossam à portu vastum ad mare duxit prohibente nemine: intra
eam fossam vallū erigitur, tormētis in hostē obuensis: dein modico inter-
uallo additur murus, barbarorū terrori magis, quā operis firmitati, pro-
pter calcis inopiam interlitis argilla cāmētis. Hæc ingenti classiariorum
certamine confestim peracta. & regulus, cum aduersa ictus pugna; tum
surgētis operis nec opinata molitione perterritus; missio confestim lega-
to, veniam petiit eorum, quæ alieno suasu, inconsulte ac temere egisset:
atque ad iungendam ex integro societatem hospitiumque sese paratum
ostendit. At Soarius grauius questus non opera tantū sibi cum armatis
opposita, sed etiam cōprehensos interposita pactione Lusitanos; præciso
negauit, se pro tam atrocibus iniuriis aliter satisfactionem accepturum,
quam si regulus ipse in Emmanuelis fidem ac ditionē cum annuo vecti-
gali concederet. Neque abnuuit Colūbanus. Lusitana horrens arma, cum-
que super ea re præfectus regius aliquoties nō sine interprete cōmeasset; F
ad extremū ita conuenit: vti regulus Emmanueli quotannis persolueret
stipēdij nomine, cinnamomi pondo centū & viginti millia; annulosque
duodecim, sapphyris, aut pyropis ex eadē insula inclusis: & elephantos
præterea sex. Emmanuel autem, receptū in fidē Columbanū, ab hostium
vi conatibusque, ipse & successores ipsius, terra marique defenderēt. His
maxime legibus data pax: & nulla interposita mora, Soarius destinato lo-
co arcē condere aggressus est. opus, adiuuantibus etiam regiis, breui ab-
solutum. in eius arcis custodia Prætor Ioannem Sylueriam valido cum
præsidio collocauit. oram maritimam nauibus quattuor tuendā Anto-
nio Miranda Azeuedio tradidit. ipse rebus ex animi sententia confectis,
& Arabica navigationis magna ex parte compensatō damno, circa ini-
tium Decembris ouans Cocinum est reuectus. Hæc ferme in vtraque
India cis Gangem & vltra, Soario Prætor per triennium gesta. Prouin-
ciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria is, qui primus
Emmanuelis missu Malacam adierat. Huic, magna Indici exercitus pat-
te variis casibus absumpta; naues nouē cū bellatoribus mille quingentis
Emma.

A Emmanuel in supplemētum attribuit, cum quibus anno seculi huius decimo octauo profectus Olisipone, Cocinum secunda nauigatione deuenit. in eo cursu, circa promontorium Bonæ spei, contigit res minime prætereunda silentio. Magnitudinis vastæ piscis est in Africo Oceano, quem piscem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiam ego fuisse crediderim) prælongo rostro, & in mucronē desinente; eodemque ita duro atque hispido, vt ferrū deterat in modū limæ. Ex iis belluis vna, dum subterfugientē prædam furibunda persequitur, in aduersam onerariā plenis euntem velis, toto impetu illata, in imas cōpages, pertuso alueo acutissimū caput infixit. Ex eo laqueo dū sese per vim conatur excutere; quamuis libratā suis pōderibus nauem adeo quatefecit, vt se in Syrtim impactos nautæ nō sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine, cū, ignaro quidnā esset rei magistro, sentinā traheret nauis; Cocini demū subducta, insertum in carinam, vt dixi, plane cubitale rostrum ostendit: quod illico extractum, & in Lusitaniam argumenti & miraculi causa, deinde transmissum est. At Sequeria, inuito magistratu; primū circa omnes arces præsidia noua disposuit. dein regulū Baticalæ, detrectantem iugum; pactumque nuper Emmanneli stipendium persolvere (vt sunt leuia barbarorum ingenia) recusantē; misso ad eius portus fauces oblidendas cum nauibus aliquot Alphonso Menesio, subsequuturus ipse mox, ad fidē officiumque aut minis, aut malo redegit. Simul etiā, cognito Malacā rursus ab Alodino grauitè premi; Antonium Corream cum onerariis, ad comæatus petendos, eoque importandōs, proficisci iubet in regnū Pegu. cuius regni, vltra Gangem positi non longe à Malaca, Triglypton olim urbem, caput fuisse quidam existimant. Correa, prospero cursu ad Martabanum emporium Pegusiorum delatus; ne in terra adhuc ignota longius ab suis nauibus ipse discederet, Antonium Passanum, & Melchiorem Caruallium cum honesto comitatu muneribusque misit ad Regem, in vrbe Pegu (ex qua tota regio denominatur) inde aliquot dierum itinere commorantem. Magna tum erat (vt sæpe diximus) toto pāne Oriente, gloria nominis Lusitanī: magna cum bellicæ virtutis, tum opum ac diuitiarum existimatio. neque minor, si per Lusitanos licitum esset, omnes circa nationes tenebat, in Malacensi emporio negotiandi cupiditas. Itaque Pegusianus Rex, quamquam in primis tum potēs ac nobilis; tamen haud quaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro se misisse; comiter iis acceptis, duos vicissim ad eum ipse cum donis remisit, stabilendæ societatis & amicitie gratia: satrapam vnum; alterū pontificem; hunc, Raulinum; illum, Samibeleganum, Pegusiorum vulgus appellat. Vt Martabanum est ventum, post mutæ salutationis officia, conscriptæ communi consensu, pacis & fœderis leges, tū, ad eas solenni iureiurando firmandas, in celeberrimum vrbis sanum Antonius Correa regique, summa populi frequentia conuenire. totius autem cæremonie ordo fuit eiusmodi. Samibeleganus prior, in aurea plagula diligētè inscriptas eius amicitie leges, tum Pegusia, tū Lusitana lingua; vt & populares, & hospites intelligērent, elata voce recitari iussit. idē à nostris vicissim est factum.

lectis,

lectis, & subscriptis conditionibus, Raulinus, seu sacrificulus, quædam D
ex ritualibus Pegusiorum libris de more pronūtiat. papyracea dein seg-
menta crocei coloris (qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus
est) & aliquot simul arboris odoratæ folia certis notata litteris, igne sub-
iecto comburit. Tum, suis insertam manibus, manum vtramque Samibe-
legani, cineribus iis imponit, pauca ex eo percontans, quibus ille ita re-
spondebat; vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iu-
reiurando promitteret. Hæc omnia, summa attentione miroque silentio,
peracta. Dissimiles animorum habitus Antonius Correa comitesque in
eam cæremoniā attulerant: quippe qui vano errore ducti, Christianam
fidem ethnicis iureiurando obligari fas esse vix ducerent. itaque Antonij
accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris; diuini humanique
iuris haud multo quā cæteri Lusitani peritior, in medium prodit. sacre
paginæ, Christiano ritu, erāt ab Antonio cum solenni imprecatione tan-
gendæ. atqui sacerdos pro Euangeliiis bibliisue, librum ex cōposito pro-
tulit, elegāter & artificiose compactum; in quo varij generis lusus & can-
tica Lusitanico sermone scripta cōtinebantur; nōnullis tamen immistis,
vt sit, sententiis moralibus, atque diuerbiis. Huic ergo libro dum Anto-
nius fallacē admouet manum; diuinitus factum est, vt in ea verba ex Ec-
clesiaste incideret: VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VA-
NITAS: quod ille vbi præter omnem expectationem animaduertit, su-
bita percussus religione cohorrui; ac præclare sensit, quam integram &
inuiolatam fœderum fidem vel cum ipsis barbaris ethnicisque, esse cæ-
leste iubeat numen. ergo apud se perinde iustum atque legitimū id ius-
turandum Antonius habuit, ac si pro vulgari eo libro sacrosancta vtriuf-
que testamenti volumina contigisset. Sancito in hunc modum fœdere;
impositisque in onerarias mercibus, & omni genere commeatus, Correa
peropportune Malacam defertur. Eius aduentus, non modo ex diuturna
fame & squalore obsessos refecit; sed etiam animos iis addidit ad Alodi-
num ipsum vltro laceffendum, & si qua fieri posset, ex tā vicinis sedibus
tandem aliquando exturbandum. Quod ille quasi præfagiens, ad omnes F
eiusmodi casus multo ante sese parauerat. transuersis primum cancellis
non vno loco interseperat flumen, angusto dumtaxat singulis paroni-
bus lembisve trāsitu relicto. dein, sub aquas passim fistuca stipites præ-
cutos adegerat. ad hæc, densissimas vastæ magnitudinis arbores, quæ ri-
pas fluminis dextra læuaque prætexunt, ad radicem ita incidi præcepe-
rat; vt perleui momento impulsæ, nauigantes obruerent. Denique non
longe à Pago, qua sinuoso fluminis ambitu longiorem in cubitum pro-
minet ripæ; confibularis è valida materia trabibus, & cespite ingesto, no-
uum castellum excitarat; idque non modico præsidio, nec paucis ex ære
tormentis ad hostem ex obliquo feriendum instruxerat. His rebus cog-
nitis (neque enim deerant qui cuncta renuntiarent) Correa, & Eduardus
Mellus, contracta minorum nauium classe, quarum pleræque remis age-
rentur, & bellatoribus circiter quingentis impositis; Muaris fluminis
ostia petiere. inde præmissi cum securibus dolabrisque, & firmo præsidio
militum.

militum fabri ad hostiles munitiones amoliendas. ij quo validiores, ac peritiores talium erant artium, eo celerius confecta res est. discissi cancelli: euulsi ex imo stipites: infidiosæ arbores in diuersum proiectæ. ita sequenti agmini turus ad castellum vsque fuit accessus. neque ita magno negotio, ad motis nauib. machinisque, deiectum inde præsidium. Hinc, magna concepta fiducia, Lusitani ad Pagum victrici succedunt classe. Vt in conspectum oppidi ventum est: dispositæ extra vallum Alodini copiarum elephantis, & sublatus de more ingens clamor, & emissæ tormenta, nonnullam cruenti prælij speciem præbuere. sed vbi egressus è nauib. Lusitanus in sicco signa constituit: & cominus gladiis contisque dimicari captum est: tanta plane diuinitus formido (veterum Hebræorum victoriam diceret) rātus terror hostes inuasit, vt oppido ad prædā relicto, sese in proximis lucos, & nota latibula fœdo cursu cōiecerint. nec pauci ex iis in fuga verius quam in pugna cecidere; cum è Lusitanis (quod præsentī diuinæ opi acceptū sine controuersia referas) ne vnus quidem desideratus sit. Fugis fugatisque hostibus, ad spolianda recta raptim discurret miles. exhausto quicquid erat pretiosi: oppidum concrematum. dein Alodini parones, & varij generis nauigia in vnum coacta fere centum. quorum erant aliquot, puppi proraque regium in morē cælati. inauratisque ex eo genere nonnulla in triumphī specie seruata. cæteris ignēs iniecti. Hac tam insigni victoria parta Lusitani cū summa gratulatione redeunt in urbem accepti. Alodinus, fracta, sed nondum perdomita ingenti ferocia, ad recolligendas è tanta clade vires, Bintanum insulam stemēs gemenque repetiit. Interea, vicini Malacæ barbari, alienas angustias & incommoda suam rati occasionem: multis & grauibus iniuriis nostros affecerant: ac Pacenorum præsertim tyrannus, qui nuper in id regnum inuaserat: delatosque in Pacenum portum negotiatores aliquot Lusitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per summum occiderat scelus. Ac ne Acenus quidem, quamquam societate ac fœdere iam pridem nostris obstrictus, in ea rerum difficultate sat se pro amicitia gesserat. Ad eas vindicandas iniurias, C. regulosque ab instituto latrocinio deterrendos: Garzias Sala Malacæ Præfectus, Emmanuelem Patiecum, vnica, verum egregie instructa naui dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quod Antonium fratrem paulo ante in vincula coniecerant, cum alia Somatræ littora, tum vero Pacenum, Acenumque breui adeo fecit infesta; vt non peregrini modo institores multi ab ea navigatione desisterent: sed etiam incolæ, piscatu, quo maxime alimento victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinere. Neque præcellam Patieci nauem, atque à machinis ac milite paratissimam, semiermes ipsi, minoribus nauigijs aggredi satis audebant: tantum ad opportuna insidiis loca excubare instituerant, si quos, vt fit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Forte ita accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Malacensi quam exercitatissimo remige instructam, scapham intra Iacaparini fluminis ostia. mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum ferme quattuor. neque ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi,

Antonius Veranus Portuensis, Antonius Passanius Alanquerianus, Franciscus Gramaxius, Ioannes Almeida Quintelanus; postremi nomen intercidit. Aquarione per otium facta, priusquam ad suos Lusitani sese recipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus, rei subita nuntio excitus, lanciaras tres confestim expediri iubet; correptisque quæ fors obtulit telis, in singulas, aptas instructasque remigio, centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti repente ab utraque fluminis ripa barbari, sagittis & iaculis abeuntes nostros detinere non desinunt. & ea quidem morâ non admodum Lusitanos retardat, quippe hostium tela, densatis utrinque scutis excipiunt. grauius aliunde malum instabat; quod vno eodemque tempore contrarius ventus & æstus accedens, exitum intercluderet: neque ab socia naui, procul in salo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam expectarent. iamque raptim instructæ lanciaræ hæud dubiam ad prædam cum ingenti clamore festinant. longe tamen reliquas antecedit ea, qua Sudamicinus ipse cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduersa Lusitani, tot vndique pressi difficultatibus, consilium ab ipsa desperatione capiunt, vltro in aduersum hostem eundi; vt, quemadmodum sit nomine Lusitano dignum, fortiter dimicantes occumbant prius, quam per metum mortis, in teterrimam seruitutem abducantur. Hoc ergo consilio scapham repente circumagunt: validoque remorum impulsu vix dum concurrerant proræ, cum Lusitani salutari IESV nomine pariter inuocato, strictis gladiis aut hastis, priores in nauigium hostile magno ausu transfiliunt: ac ferro primū summovent barbaros: dein conglobatos in vnum, ipsaque audacia obstupefactos, hæud tamen incruenti ipsi ad satietatem trucidant. Nec in longum extracta est pugna. Paceni, cum ad vehementes gladiatorum & cuspidum ictus nuda præbuisent aliquandiu corpora; & emicantem è Lusitanorum oculis ardorem ferre vltra non possent; qua cuique cōmodum est, certatim sese in flumen eiiciunt. Sudamicinus perterritos nequicquam precibus minisque cohibere conatus; denique se ipse quoque de naui præcipitat; doloreq; ac rabie accensus, vt quæque suorum nãdo adeptus est, elato pugione cōfodit. Cæteri duabus lanciaris ex interuallo sequētes, cum, si acrius institissent, nostros vulneribus affectos ac propemodum exsanguis nullo negotio conficere potuissent; nec opinata suorum clade perclusi, terga verterunt. Ita, IESV adiuuante, è rebus perditis repente Lusitanus victor euadit: ac nullo è suis amisso, captiuam ipsius Præfecti lanciarum in altum abducit: eo maiore omnium gratulatione ac læticia, quo propior exitio fuerat res. Eius tam præclari facinoris fama cum cæteris circa populis, tū præcipue regulo ipsi Paceno magnum terrorem incussit. Missis extemplo ad Patiecum, mox ad Garziam Salam legatis, demisse petiit pacem; eaque conditione impetravit; vt cuncta per scelus ac fraudem ablata Lusitanis cum fide redderet. Hoc rerum Malacensium statu, Sequeria nouus Prætor enixe operam dabat, vt pedem si posset, in Maldiuus insulis figeret. Eæ, vt supra docuimus, Canarino, & Malabarico littori obiectæ, numero plus mille censentur. Multitudinem

A dinem hanc,intercurfantes euripi faciunt, adeo angufti, vt alibi nauium
 antennæ iubas arborum deterant: alibi etiam, qui valentiores funt viri-
 bus, ramo quopiam manibus apprehenfo, ex vna in alteram infulam fal-
 tu transmittant. Multis rebus ad victum neceffariis carent incolæ: fed pro
 iis omnibus: vna eft palma (fic enim appellant) Iudaicis & Africanis, ca-
 reotas ferentibus, longe præftantior. quippe, non proceritate folum &
 pulchritudine excellit; verum etiam tota prorfus in vfu eft ita multipli-
 ci, vt vulgo, fi quem frugi & induftrium laudibus efferre volunt, palma
 vtiliorem appellent. Prima dos, in fructu ipfo. Tengan Narlemve Indi;
 cocom, feu nucem Indicam Lufitani dixerunt: humani ferme capitis ma-
 gnitudine, duplici operimento: quorum exterius, in fummo læue,
 ftupea intus denfitate (cairum vocant) netur ac texitur, cannabis & sparti
 modo, cum alios in vfu, tum præcipue in vitilium nexus, & anchora-
 lia: neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obfequentior.
 namque, vt falſuginem amat ea planta; cairum quoque ex ea prognatum,
 & marinis aquis immerſum, identidem reuireſcit: & anchoris illigatum,
 fluitantes in ſalo naues egregie continet, non tam ab innata duritie, vel
 operis firmitate, quam viriditate ipſa, & lentitia quadam ad inſtar corij:
 vt ſeſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat; vel re-
 ſidente, rurfus in craſſitudinem contrahat, quod ſecus in noſtris euenit
 rudentibus: quæ nimirum ipſa vi ac pertinacia ſæpe rumpuntur. inter-
 rior autem calix, ruſo colore, & globola rotunditate prædurus, addito
 auro vel argento, in pocula figuratur. ipſa vero pomi caro, amygdalæ in
 modum, pinguedine quadam & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tan-
 tum in cibo grata eſt, ac ſalubris; verum etiam, vbi viſum fuerit, ex-
 hauſto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus, dum
 ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo conſtrictus, ac leuiter incifus, in
 obdita oris anguſti vaſcula opimum inſtillat ſuccum, ex quo variis arti-
 bus coſtionibusque, veteri, vt Strabo ipſe teſtatur, inuento, mel ſeu ſac-
 carum vinum, acetumque perficitur, iam folia, cum & librariis pro pa-
 pyro ſint, & loco tegularum impoſita domibus, arceant imbres; tum etiam
 in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu neſtuntur. Denique, vna
 eademque arbor, omnia prorfus ad rem nauticam inſtrumenta ac mate-
 riam præbet. quippe truncum & ramos; in malum, aſſamenta, clauoſ-
 que: comam in vela: cairum in funes (vt dictum eſt) omnium optimos,
 ſilaque ad laterum ſuturas: poſtremo cocom ipſum, quæque ex eo confi-
 ciuntur, in onera. ita, non ſine miraculo quodam, omnibus plane rebus
 ex ſemet apta & inſtructa nauigat palma: eadẽque diſciſſa per hyemem,
 viuaces ad prunas, lenta ignium alimenta ſuppeditat. Incolæ importato
 lino, ſericoque, talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honeſtius
 multo, quam cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiam palmeis verri-
 culis minuta conchylia (ſunt qui Veneræ conchæ genus putent) miro
 ſplendore, & colorum varietate. hæc, ſaburræ loco in onerarias indita ac di-
 uerſas in regiones euecta, apud Gagaridas & Sionios, vilioris moneta ex-
 plēt vicē ad res parui pretij coemēdas: apud Heſperios autē Æthiopas, cū

rebus etiam carioribus permutantur. Insularum omnium caput est Mal-
 diua; ex ea cæteris cognomentum. ibi frequenti emporio domicilium est
 Regis qui cum in ita iam à Soario per Ioannē Sylueriam, vt supra demon-
 stratum est, amicitia; ad eam stabiliendā, locumque munita apotheca de
 more petendum Sequeria deinceps Ioannem Gometium destinauit. Ne-
 que magnæ contentionis fuit res. Ab homine donis ac promissis illecto;
 & cum Lusitanæ felicitatis opumque haud ignaro; tum vestigalibus no-
 uis rem augendi percipido, facile non de societate modo, sed etiam de
 castello impetratum. id castellum ad mare Gometius, quod lapidibus &
 calce careret; & lignea materia glebisque raptim extruxit, ac muniit. Eius
 deinde operis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quindecim ar-
 matorum custodia septus, cum iā non pro inquilino vel hospite, sed pro
 tyranno ac domino sese gereret, & commeantes in id emporium pere-
 grinos variis vexaret iniuriis; repentina conspiratione Saracenorum op-
 pressus, vna cum suis occiditur. arce, & iis quæ intra arcem asseruaban-
 tur, Mahometanus potitur. ita Lusitani, quam facili aditu in eas irre-
 pterant sedes; tam leui negotio mox deinde sua culpa deiecti sunt. Nec
 leuius alibi plagæ per eos dies acceptæ. Goana oneraria commercij
 causa Ciaulum petens, in Saracenorum, qui Dabulum incolunt, biremes
 illata, prælio commisso deprimitur. In eisdem biremes Lusitana caraue-
 la postmodum incidit (rotundæ nauis genus; cum ad onera, tum ad mili-
 tiam vtile: dromonem Græco vocabulo haud incommode fortasse quis
 dixerit) contra & mox certamine; dum tormenta exercentur, ignea scin-
 tilla in sulphurei pulueris cadum illabatur. inde sæuim repente coortum
 incendium, nautas vectoresque omnes, vna muliere excepta, protinus
 hausit. Ad earum rerum nuntios, ira percitus Christophorus Sosa, qui
 cum nauibus aliquot Canarini maris custodiæ præerat: nocte sublustri,
 Calacinum (is locus est agri Dabulensis) inuasit. Sosæ aduentu præco-
 gnito, incolæ paulo ante diffugerant. Lusitanus ad prædā versus, quam-
 quam erat barbarica vilisque suppellex: tamen ab ea dulcedine auelli non
 potuit: quoad, illucescente demum die, Saraceni circiter quadringen-
 ti, sagittariæ artis peritissimi superueniunt. Aduersus eam multitudi-
 nem Sosa cum centum & quinquaginta armatis egreditur: quorum erant
 sclopettarij seu fistulatores non pauci. Accensus vtrique animis, atrōx
 pugna coorta. Saraceni arcubus tantum instructi; primam hostilium
 glandium procellam submissis corporibus excepere: tum ad sagittan-
 dum ipsi consurgunt. tamque densus ac perpetuus fuit spiculorum im-
 bër: vt Lusitano, ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci
 reliquerint. Inde cum, sensim cedendo, ad mare sese reciperet Sosa: mi-
 nime fefellit hostem. circummissus illico iuuenum globus, reditum in-
 terclusit. itaque Lusitani vndique vrgeri cæpti: nec sine multo sangui-
 ne, vix tandem ad naues effugium patuit. Soluentibus dein oram simul,
 & iaculantibus, adeo pertinaciter insistere Saraceni, alienato ab sensu
 periculorum animo, vt seniet aquis vmbilico tenus immergerent, na-
 uigiisque, remorandi causa, propemodum iniicerent manus. Ex eo
 disci

discrimine Sosa denique elapsus, Cīaulum ad faucios curandos, minime secunda fama se contulit. Eodem fere tempore quattuordecim nauium classis, cui Georgiūs Albuquerqueius præerat, Olisipone profecta, male admodum nauigauit. quattuor tantum eo anno in Indiam peruenere. reliquis vna è medio cursu in Lusitaniam vento reiecta. aliam in ipso itinere Castellanus quidam nauarchus ab Indicis commerciis ad latrocinia piraticamque conuertit. tertia, superato iam promontorio Bonæ spei, circa Quiloz, & Mombazæ littora, magis etiam miserabili genere cladis interiit. Mahomerani eas incolunt regiones. hi, Anconino Rege interfecto, iam pridem ab Lusitana societate defecerant. Cum dira necessitas cogeret, aquandi gratiā ad Matuam, eius oræ vicum; quadraginta viri ex nauī Lusitana appulerant scapham, in quibus erant primarij duo: præfectus, & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola complent; interim scapham, remigibus vacuam; recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducendam, aptandosque remos, semipennis valibus illico Lusitanus accurrit, nec segnius barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia infensis animis aduolant: nautasque partim sub oneribus, partim à terra molientes, ad vnum omnes occidunt, nequequam cæteris Lusitanis, cum ad bombardæ ictum accedere propter vada non possent, indignam suorum cædem ex alto spectantibus. Ac ne ipsi quidem latiore exitum deinde sortiti. quippe, urgente siti, dum alias aquationes in vicino conquirunt; restore vacua nauis haud longè ab Quiloz in syrtis impingitur. Ad conspectum eminus prædam, ingens repente affuit hostium vis. momento spoliata oneraria: & quotquot ea vehabantur cæsi, vno duntaxat relicto adolescente, quem tyranno Mombazæ muneri mitterent. Albuquerqueius, dissipata classe, ignarus, ex iis quæ non comparebant, quo quæque delata esset, cum cæteris nauibus ad Mosambicum exegit hyemem: atque inde, transmissio mari, Goam in sequenti demum ætate peruenit. Circa idem fere tempus, Prætor Sequeria, toties iam ab aliis infelici successu tentatam Arabicam expeditionem aggredi statuit. Contractis ex omni ora nauibus maioris formæ quattuor & viginti, bellatorū tria milia imposuit; quorum erant Lusitani mille & octingenti: cæteram summam, è Malabaribus & Canarinis expleuerat. Cum iis copiis Goa profectus Februarii mēse, anno seculi huiusce vigesimo, ad Aromata promontorium Africæ, secundam navigatione transmissit. Ibi cognito ad Giddam stare sex Turcarum triremes; manusque armatorum cogi ad fauces Adeni occupandas; intra ipsas fauces inuehi; & longitudine sinus emensa, circa Giddam laceßere bello Turcas decreuit; vt si se occasio dedisset, signis collatis de rubri maris possessione decerneret. Hoc animi proposito legens oram, ad Meten vicum, aquandi causā, applicuit, metu desertum ab incolis. vna tantum vetula inuenta: cuius indicio in summa siccitate aqua patuit. annis erat alueo glareoso sub eam glaream, ætate, cursu tacito sese ita latices cōdunt; vnihil humoris in summo prorsus appareat. Anum indicem remuneratus, & in eius gratiam flammis ab eo prohibitis vico, Sequeria in Arabiam non longe ab Adeno traiecit ibi dum ad Aram (id

loco nomen) anchoras iacit; in scopulum sub aqua latentem illata Præ-
 toria, solutis incussu cōpagibus extemplo diuellitur. quæ in summis ta-
 bulatis erant, cum parte machinarum ægre seruata. cætera demerso alueo
 periere. naualis turba (quadringenti numerabatur) in cæteram classem di-
 stribuiti. à Sancto Antonio nomen erat Prætoriz. ex eo, Diui Antonij sa-
 xa, locus appellatus. Ab hac statione cum ad Giddam recta contenderet
 Prætor, adeo pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus est; vt
 interim aduentante hyeme, idoneum rei gerendæ tempus effluerit. Ita-
 que omisso bello, ad pacem cum Dauide Abassino Rege firmandam ani-
 mum adiecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneum, modica tan-
 tum ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Davidis nomi-
 ne tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vo-
 cant. oppidis ac vicis, Præfecti minores præerant. Cum hisce Præfectis de
 societate agendū erat Sequeriz, & legati duo in terram exponendi. alter,
 Matthæus Armenius, is, qui ab ipso Dauide Helenaque ad Emmanuelem
 cum donis ante decenniū venerat: atque ob suspectam eius legationis fi-
 dem, ab Lusitanis nullo suo merito multa indigna & acerba pertulerat.
 alter, Emmanuelis ad Abassinū erat legatus; Rhotericus Lima, suffectus
 in locum Eduardi Galuani, qui superioribus annis in ipso itinere, nondū
 peracta legatione, decesserat. Simul etiā erat ei Mazua insula (quæ Ptole-
 mais ferarū olim fuit) hand procul à Camarano visenda, si forte locus arcis
 ad eius regionis custodiā edificandæ idoneus foret. ea insula Arquico op-
 pido maritimo Abassini littoris obiecta, per angusto freto ab continente
 dirimitur: & lunato sinu in idem littus obuersa, in primis turā ac placidā
 stationem nauibus præbet. ad hæc, cisternis, armentisque. varij generis, in
 vsum classiu & præsidiorū abundat. Prætor, totam insulā per otium con-
 templatus, tametsi Mahometani incolebant; tamen, vitandę inuidiæ gra-
 tia, suos ab incendiis ac præda continuit: Mahometis vero fanum rite ex-
 pium, intemeratę Conceptioni Deiparę Virginis dedicauit: ibi per eos
 dies Christiana sacra peracta nō semel. Interea ab Arquici Præfecto ora-
 tores affuere cum donis & cōmeatu: quibus, vt pote Christi cultoribus, F
 fericum vexillum Cruce insignitum, amicitia causa, datum est. illi, cog-
 nito Christianos & Lusitanos aduenas esse, cuius gentis fama iam pridem
 eo tractu increbuerat, mirum in modum gratulati; primum omnium de
 Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipsum vbi adesse præter
 expectationem audire; & mox in conspectum est productus veneranda
 canitie senex; obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. &, vulgata eius rei fa-
 ma, certatim ad optatos viri amplexus, & manuum oscula cōfluebant. Ea
 demum celebritas, & Matthæum omni suspitione liberauit; & Lusitanis,
 quod insontem adeo asperere & inhumane tractassent, dolorem simul ac
 pudorem iniecit: eo magis, quod etiam aliquot è sacra Vifonis æde mo-
 hachi (multa autē cænobia, ex Diui Antonij ferme institutis, eo toto re-
 gno visuntur) salutandi eiusdem Matthæi causa, ad classem accesserant:
 qui ab Lusitanis sacerdotibus linteatis, cū symphonia & psalmis accepti,
 magnam animi voluptatem præ se ferebant, non è Marthæi solū, sed etiam
 ex ipso

ex ipso Lusitanorum aduentu : quod vetus oraculum sibi à maioribus traditum ferrent; ex occiduis aliquando regionibus , Christianæ religionis homines in ea loca venturos. Eius vaticinationis promissa, tantæ classis appulsu, tandem esse confecta; & in illo sacratorum hominum cætu, Hesperiam cum Eoa Ecclesia tanto locorum intervallo , dextras quodammodo miscuisse; magnopere lætabantur. in sermonem dein cum Arquicano Præfecto ventum est; & paulo post, ad stabiliendam societatem (quod ita Davidem velle non ignoraret) Barnagazius cum perampro comitatu Arquicū processit. Paululū ibi altercationis fuit , dum dies locusque colloquio constituitur: littus ipsum aduena: Arquicū oppidum Barnagazius præoptabat, nōnulla fraudis ac periculi suspicione ab Saracenis iniecta. Ad eā suspiciōē tollendā (quando per obsides transigi, indignum Christiana amicitia & hospitio videbatur) cū synceri animi pignus Crucem nudari & porrigi ab sacerdote iuberet Antonius Saldania , Lusitani Prætoris internuntius; seuero vultu Barnagazius cōfestim exsurgens obstitit; negans, tam leui de re, tā augusta attrectāda mysteria. Quin ego potius, inquit, de iure meo decedā, meque vltro in omne discrimen obiciā. ita, mediæ regionis campus, inter oppidū & mare, cōsensu deligitur. Barnagazius cum equitibus ducentis , peditum duobus millibus ab Arquico; Sequeria cum sexcentis non amplius armatis è classe descendit. iis copiis in statione vtrinque conspecta relictis; cum senis ambo comitibus in medium prodire. Primus congressus fuit, mutuo blande & amice consulantium: & Regis vtriusque in alterum, beneuolentiam studiumque accurata oratione testificantium. dein societas ac fœdus hoc maxime modo sancita. Classarius sacerdos argenteam Crucē in medium attulit: ea Barnagazius prior apprehensa, nixus genibus: Quam, inquit, pacem I E S V S Christus, generis humani Redemptor, discipulis reliquit suis; eadem esto inter nos, qui eiusdem Christi cultum profitemur, ac fidem. Hanc ego pacem (quantum in me fuerit) Regis mei nomine spondeo; atque ita iuro per hanc sacrosanctam nostræ salutis effigiem. In eandem ferme sententiam conceptis verbis iurauit Prætor. dimisso dein colloquio , per triiduum ex vtraque parte donis officiisque certatum. & ingens omnium fuit lætitia, quod opulenti duo Reges terra marique, contra Christianæ rei aduersarios arma iunxissent. Post hæc, Sequeria Rhotericum Limam legatum Barnagazio commendauit , ac tradidit , ad regiam vsque tuto mittendum. cuius in comitatu cum alij honesti viri complures fuere; tum vero Franciscus Aluarus sacerdos: qui dein reuectus in Lusitaniam, eius peregrinationis seriem patria lingua descriptam edidit: eodemque postea auctore, Paulus Iouiis gentis ritus moreque latino sermone diligenter est persequutus. Per eosdem fere dies quibus in Arabico sinu Lusitanus agebat Prætor, è Paceno Somatræ insula regno , summus Mahometicæ superstitionis Califa seu antistes, nōmine Molana, supplex illuc vsque contēdit. puerū adducebat duodecim ferme natum annos , Paceni Regis filiū: cuius parente occiso, Geinal tyrannus, ab Alodino socero adiutus, regnū inuaserat, huic si cōtra communē hostē suppetias Lusitani tulissent;

tulissent; restitutum in patrias fortunas puerum, in Emmanuelis auctori-
 tate cum annuo tributo Molana spondebat futurum. Et pupilli orbitas;
 & Calisæ obtestatio apud Sequeriâ valuit. Ad Geinalem ex ea possessione
 pellendum, sex naues cum valida manu armatorum, Georgio Albuquer-
 cio attributæ. Cuius rei, & iunctæ cum Dauide amicitia nuntios qui ad
 Emmanuelem afferret, Petrus Vasaus in Lusitaniam à Prætoris missus,
 magna toto regno omnium ordinum gratulatio fuit; & in singulis oppi-
 dis miro populi studio supplicatum est. Prætor, cum egressus freto. Cala-
 iatum petiisset, Armuziâ inde processit. ibi, clauso iam mari, cum magna
 nauium parte hyemare coactus est. Dum hæc ad Arabiam, & Persidem
 fiunt; Goæ Præfectus interea Rhotericus Mellus Lusitanam rem, haud
 contemnenda, si crimē abesset, veltigalium accessione ditauit. Idalcanem
 inter, & Crisnaraum Narisingæ Regem, atrox ac funestum per eos dies
 exarserat bellum; dum reconciliatæ nuper amicitia leges ambo parum
 syncera fide custodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narisingæ regno cō-
 tra ius & fas clam admittere, grassari occultis latrocinis, ac repetentem
 res Narisinganum, dolis fallaciisque frustrari. Crisnaraus vicissim, otij im-
 patiens, bellum denuo optare; & in Raciolum urbem Decani regni mu-
 nitissimam, spe atque auuiditate imminere: quā sibi maioribusque adem-
 ptam, Idalcanis accessisse regno ægte ferebat. Eius ergo repetendæ urbis,
 & Idalcani arma rursus titulo specioso inferendi tale consilium iniit. Sa-
 racenus erat in ipsius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingenio-
 que, industrius vir, & experiens. Hunc, ad Arabicos equos in vsum belli
 equemendos magno cum auri pondere Crisnaraus Goam misit: & quo re-
 statior esset res, ad Goæ Præfectum super tali negotio separatim litteras
 dedit, haud dubius, quin per Decanios fines necessario iter habenti bene-
 nummato viro, Idalcan, prædas eiusmodi sagaciter odorari assuetus, de
 more structurus esset insidias. Quod putarat, euenit. Ingressum Decanios
 limites Cidem, utpote eiusdem sectæ hominem; quin etiam è Mahome-
 tis, ut ferebatur, stirpe genitum; Idalcan benignis admodum promissis ad
 se per litteras inuitauit. Cides, vel societate superstitionis, vel vberioris
 stipendij ostentatione adductus; vel etiam interuertendæ regis pecuniæ
 spe; haud grauante ad Idalcanem sese contulit. ille, comiter acceptum, per
 speciem honoratæ præfecturæ, Dabulum extemplo amandauit. ibi, ne-
 quid rumoris emanaret, pecunia spoliatū, per idoneos talium facinorum
 administratos è medio sustulit. Crisnaraus interea, speculatoribus clam ap-
 positis, cum rei gestæ seriem haud magno negotio cōperisset, lætus obla-
 ta belli occasione; missis quoquo versum ad Reges ac dynastas epistolis;
 manifestam Idalcanis perfidiam, & violatas pacis leges minaciter & acer-
 be conquestus est: dein, maximis equitum peditumque contractis copiis,
 Raciolum urbem obsidione cinxit. Ad eam soluendam obsidionem Idal-
 can profectus; commisso prælio, magna parte suorum amissa, cum paucis
 elabitur. Crisnaraus victor, non castris modo Idalcanis est: potius; sed
 etiam Raciolum urbem valido instructâ præsidio, crebris iam oppugna-
 tionibus frustra petitam; metu denique in deditionem accepit. Idalcan
 interea,

A interea, remotis oppidis, quo propter siccitatem Crisnaraus cum exercitu peruenire non posset; amissa in præsens renouandi belli fiducia, sese inglorius continebat. Ad eius cladis famam, cum alij ab Idalcane defece-
 re; tum Gini, gens in Decano regno prænobilis. Eius gētis principes, germani duo fratres, Comus, & Appa, contractis octo ferme armatorū milibus, in subiectos Gateis iugis agros impetum fecerant: inde sine dubio in oram maritimam transgressuri, crebris portubus & vectigalibus quæstuosam (Concanum vocant è regione Goæ) quam Ginorum olim familiæ Mahometanī eripuerant. Eius oræ Præfectus, Idalcani hero avaritia & fraude non absimilis, magna pecuniæ summa è vectigalibus portoriisque collecta; id vnum laborabat, quo pacto, inter eos tumultus, domini rē ad suum peculium adiungeret. Omnia circumspicienti, commodissima ad fugam, Goa Lusitanorum vrbs visa. id quo tutius faceret; Lusitanum sibi præfectum ante conciliandum ratus; ad specimē probitatis ac fidei petiit ab eo per nuntios, primum vt Idalcani contra Ginos tumultuantes opem
 B pro amicitia ferret. id si facere grauaretur (quod ita fore haud erat nescius) tum libero mendacio suadebat, vt ipse potius in eos portus & vicos, Emmanuelis nomine inuaderet. æquiore animo Idalcane in afflictā fortuna laturum, suas opes & vectigalia in Lusitanorum, quam in perduellium potestatem venisse. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad consilium detulit: ac tali tēpore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia postularet. verum apud homines lucra pensantes, vtilitas valuit. Mellus cū octingentis ferme Canarinis peditibus, Lusitanis equitibus ducentis & quinquaginta, euripo traiecto, Concanum sine certamine vltro occupauit, non ausis. Gini aduersus Lusitanos arma ferre: & Rhotericum Iusartem cum modico præsidio ei regioni præfecit. At Idalcane procurator, domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quo res occultior esset, amico Lusitano cuidam æque fallaci custodiendos initio tradidit. Dein, cum hic depositum ex occasione repeteret; ille alter se quicquam accepisse impudētissime pernegaret, neque chirographum exstaret vllum; ex dolore ac desperatione Mahometanus in furorem & insaniam versus, mentem simul cum pecunia perdidit. Fraudator vero, dum thesauris male partis incubat securus; inopinata morte postmodum; ab eo quod carissimum habebat in terris, auellitur: Quin etianripse Crisnaraus deinde malis artibus receptam urbem Raciolum, bello vicissim superatus, amisit. quæ bella, & numero perditum equitumque, & vniuerso apparatu (alioquin fides Barriū, & Osorium, & alios rerum Indicarum auctores appellēt) orbis nostri expeditio
 C nibus longo intervallo præferenda, enarrare nostri instituti non est. Postremo, ne Lusitanis quidem ipsis, vt in loco exponemus, diuturna stetit, minus honeste quæsitā possessio. Ita, per omnes eorum scelerum affines peruagata cælestis ira, breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis exegit. Per eosdem fere menses, nouum & multiplex aliud in mari miraculum exstitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Lusitania Indiam petis, rostrata cellisior Rhoterici Vasci Pereriæ, in me-

dio cursu,repente,veluti fræno equus adducto , ita substitit magno cum D
 aquæ sonitu ac motu,qualis,vbi in vada & syrtes incurritur,edi consue-
 uit.Eo ipso terrore perculsi nautæ,demissa vtrinque bolide, profundum
 sine dubio mare comperiunt.Cum inflatis vento velis hæreret nauigium
 nihilominus;dispiciendi causa(quod esset nox)ad motis ad marginem lu-
 minibus;implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum &
 quinque dodrantium lōgitudine,applicuerat corpus; cauda gubernacu-
 lum illigarat; alis immanibus latera ad summū vsque cingebat:quas iam
 in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum
 adeo tetrū, ingenti videlicet horrore nautæ militesque perfulsi. vt vero,
 dolij magnitudine,vasto hiatu nouissime caput extulit; metu exanimati
 pæne omnes , infernum profecto monstrum diuinitus immisum crede-
 re,ad vitā tot noxiorum corpora glutienda.Pauci,quibus in tāto discrimi-
 mine mens animusque constiterat , consultandi gratia in vnam partem,
 secedunt.erant qui contis,& iaculis,ballistisque depellendum suaderent
 cetum:alij contra,nihil magis tali tempore vitandum aiebant; ne tantæ E
 molis animal vulneribus irritatum,concussu ipso & agitatione violenta
 nauem euertetet.in summa inopia consilij,cum nihil explicaretur;& ma-
 ior in singula momenta terror instaret;suppliciter ac demisse veniam pa-
 cemque Dei & cœlestium exposcere,atque ad vota precesque confugere
 placitum est.Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo,& stola,& signo
 Crucis in medium prodiit.ab eo,sacris carminibus,& exorcismis delini-
 ta bellua(mirum dictu)nulla cuiusquam noxa relicto nauigio,cū è por-
 tentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim,sefe admodum pla-
 cido lapsu.in mare demisit.Lusitani,tamquam ex orco præter spē erepti,
 debitas diuinæ clementiæ laudes & grates agebant. Circa idem fere tem-
 pus,in Somatram Georgius Albuquerqueius cum orbo extorrique delatus
 est puero. Ante eius aduentum,tyrannus Geinal,Pacenorū erga se vo-
 luntati diffusus,non longe ab vrbe munierat castra; seque intra id muni-
 mentum cum tribus millibus armatorum tenebat.Albuquerqueius, missis
 qui tyrannum iuberent iniusta possessione decedere; cum denuntiatio- F
 ne minisque nil nisi verba & frustrationes eliceret;fauente Aruano fini-
 timo regulo,castra cum trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus,non sine
 sanguine suorum expugnat.ac Geinale interfecto, & prædæ parte Arua-
 no cōcessa , qui inter oppugnationem auersas castrorum portas obfede-
 rat;pupillum magno populi assensu plausuque Regem acclamatū , &
 cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactū ex fœdere , in patria
 sede ac domicilio collocat.Eius pueritię regendæ,Molana præpositus is,
 qui pupilli susceperat causam:& rei maritimæ cura, Lusitanorum amico
 Ninacunapani concedita; dein ad Mahometanos in officio continendos
 castellum ipso in aditu portus exstrui captum.Quæ ne res,adeo secundę
 nimium Lusitanos efferrent;quo die Geinalis capta sunt castra , ipso die
 ad Acenum oppidum , leucas à Paceno fere viginti; dein ad Bintanum
 longe dispari successu pugnatū est. Georgius Britrus nauibus quinque
 ab Cocino Molucas petens;cum ex itinere Acena littora tenuisset; auri
 occæca

A occæcatus auditate, cuius vim ingentem in proximo delubro esse audierat; cum centum & viginti armatis in terram egreditur. Huic Abrahamus tyrannus obuiam cum sex elephantis, peditibus mille progressus, pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in iis Georgium ipsum interficit; cæteros grauius saucios retro ad mare compellit. Inde in Georgij locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam traiciunt. quo cū item Albuquerque paulo post à Paceno superuenisset; duodecim amplius coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus ferme sexcentis, Alodino, infestum de more Malacense littus habenti, arma inferre denuo placuit. Is nuper ad Pagum victus, vt supra demonstratum est, in Bintanum haud longe à Pago receperat sese. Ea insula, Sincapuranis obdita faucibus, nobili secatur amne; qui ponte iunctus, dein se in mare euomens, portum nauigantibus præbet. Huic impositam amni urbem, insulæ cognominem, Alodinus, pulso, vt supra docuimus, vetere domino, præclare munierat. ad pontis caput propugnaculum excitarat; à cæteris partibus, serratæ structuræ, ad latera ferienda, vallum & aggerem obiecerat. Portum ipsum, & fallaciæ vada, & adacti fistuca flexuosi de more stipitum ordines; & in assidua statione paratæ lanciæ seu lembi egregie tuebantur. Lusitani, prope certa victoriæ spe profecti, nondum probe explorata regione, descendunt; duabusque simul partibus ad mœnia subire conati, cum neque scalas attulissent, & stagnatibus circum aquis ac voraginibus impliciti tenerentur; destinatis vndique hostium telis ac tormētis, promptissimi quique sternuntur. Nec felicius mari tentata oppugnatio est. cū & incognita obstarent vada, & hostilium nauigiorum agilitas, onerarias Lusitanas, magnitudine ipsa inhabiles, crebris detrimētis afficeret. Ita, omisso incepto, & præcipuis è suorum numero desideratis, diuersi duces; Albuquerque Malacam rediit, Britus ad Molucas, quo intenderat, nauigare perrexit.

Libri septimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER OCTAVVS.

VM hæc apud Indos alterna succedunt vice; interim ex alia quoque parte, atque adeo plane diuersa, perquam insigne ab homine Lusitano facinus editum est. Fernadus Magalianes agebat Olisipone, ingenti animo vir, & rei naualis apprimè callens. Is, quod in India sub Albuquerque duce stipendia multa fecisset; nequaquam pro spe præmiorum (vt in suis plerumque meritis estimandis nimium sibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari se questus, ad opulentiorē Caroli Cæsaris Castellæ Regis aulam transit. ibi, cum astronomis aliquot communicato consilio, & implacabili odio in Emma nuelem accensus, Cæsarem & consiliarios docet; Molucas insulas, quarum celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitiis Lusitani fruuntur; intra Castellanae conquestionis limites haud dubie contineri. idque non pluribus tantum argumentis è mathematica supputatione contedit; sed etiam acceptis inde litteris à Frâncisco Serrano, de quo supra commemorauimus; in quibus de admirabili quadam eius regionis cum opulentia, tum ab aurea Chersoneso longinquitate differeret. Profecto, si à fortibus & peritis hominibus tenteretur ex Occidēte iter; haud ita magno negotio è Peruana terra in easdem insulas penetrari posse. opem dein addit monitis. ac se, modo in eam expeditionem necessaria præbeantur; in omne discrimen, experiundi causa paratum ostendit. Mouit Cæsarem & magnitudo promissi, & Fernandi auctoritas cum testimonio Serrani coniuncta. Quinque cōpactis egregie nauibus, eximio & nauta & milite ad Hispaniam instructis (quo in numero exsules erant Lusitani cōplures) vnus Magalianes cum summo imperio ac potestate præficitur. Cum iis nauibus, Bæti fluuii in altum Oceanum euectus; Canarias primum insulas, tum Brasiliam certo iam pridem itinere petiit. inde, velis in Austrū datis, cum ignota littora diu legisset; ad magni fluminis ostia ventum est; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abest circulo. neque inde longe, infesto rigore, & æterno pressu gelu,

A gelu, niuosa montium cacumina in cælum exsurgunt. terram incolunt homines immani duodecim amplius doctratium statura, efferis moribus, crudis in cibum carnibus adfueti. è quibus duo ad classem attracti, blandimentisque ac muneribus à Magaliane deliniti, intra paucos dies ex insolita victus consuetudine periere. Ad eam oram explorandâ missâ naui vna, cui præerat Ioannes Serranus; in scopulos illata, saluis tamen hominibus, frangitur. Hisce rebus cõterriti classarij, & præter alia maris incõmoda, sauiissimo frigore enecti; incerta vitæ, & perueniendi quò intendebant spe; reuersione plerique suadere, quidam etiam conuitio efflagitare institerunt. Hosce Magalianes, obfirmato ad omnem patientiam animo, benignis adhortationibus aliquandiu sustentare conatus; comperta demum coniuratione; partim capite, partim exilio puniit. qua supplicij ac minarû acerbitate, obstupefactis interim ab omni rerum nouarû conatu reliquorû animis, vltra eum locum tres ferme gradus, hoc est leucas circiter quinquaginta, processit. atque ibi demum sese ostendit euripus, sinuoso meatu Oceanû vtrumque coniungens. Ea re tum ex incitatissimo aquarum æstu animaduersa; tum ex cõtòfû ossibus in littus eiectis; quasi peracto iam itinere, gratulatio ingens à Magaliane facta; & euripo ipsi, ab inuentore, perpetuum ac nobile nomen inditû est. ibi, com meatibus valde imminutis, cum denuo frëmitû vel querimonias quorûdam inaudisset; capitis pœna proposita, vetuit ea de re sermones inferri. Tum alia naui ad inquirendû exitum præmissa; ducẽ frustrata per tenebras retro vnde venerat, Hispalim reuertit octauo mēse quâ ex eo portu discesserat. Eam naue missis qui quærerent, incassum dies aliquot præstolatus, cû reliquis tribus audacter ipse progreditur: perque varios męandros, & cecas ambages, crebro velorû flexu tandem ex altera parte vastissimû rursus in æquor euasit. & quoniâ sub æquatore ipso positas Molucas esse didicerat; in eam partẽ proras dirigere magistros iubet. Leucas mille quingētas procub ab omni terræ cõspectu prouecti, in desertas aliquot insulas incideret; quas ex aduerso Italiæ oppositas nonnulli arbitrâtur. inde cõtinuato in Septentriones itinere, ad Subum insulâ leucarum ferme duodecim ambitu, auri feracẽ, frequentem incolis ventû est. Ibi Magalianis labores exitu nec opinato cõclusi. quippe insulæ regulis, quod armis eo tẽpore cum finitimo Rege Mathani contenderet; oblata recentis auxilij spe, aduehas non solum hospitio libenter excepit, sed etiam in eorum gratiam sese cum vxore, liberisque, & popularibus circiter octingentis, Christianum fieri voluit; & honoris causa in sacro baptisinate Fernandi nomen assumpsit. Hisce necessitudinum vinculis magis magisque Lusitanus obstrictus, petenti opem & Christiano, & hospiti, negare non potuit. Descensione cum præstâtibus aliquot facta, Magalianes, cû semel iterumque fudisser hostes; tertio deniq; ex insidiis ipse circumuẽtus occiditur. Cæteri, partim, circa eum interfec̃ti; partim elapsi vix ad naues cû tristi nuntio peruenere. Neq; hic finis miseriarû fuit. ex quo facile existimari potest, quâ non temere, nec sine diligẽti præparatione, barbaris Christiana sint impertienda mysteria. Regulus qui vix adhibito catechismo, vel an-

teactæ vitæ sceleribus cum salutari detestatione damnatis, amicitia & D
temporis causa, peregrina sacra suscepisset; qua mobilitate Christum in-
duerat, eadem paulo post & Christum ipsum, & vna cum Christo ius fœ-
derum, fas, humanitatem, fidē penitus exiit. Oblatam ab hoste pacē, cum
eo si aduentus ē mediō fustulisset; recētia merita & iunctas nuper dextrās
oblitus, minime recūsauit. Tam scelerati dein facinoris perpetrandi, cum
in aperta vi nulla esset spes; primarios ē classe ad viginti, per officij ac
beneuolentiæ speciem ad ferale cōuiuium inuitatos, repente inter ipsas
dapes & pocula contrucidat; vno Ioanne Serrano vel ad ludibrium, vel
ad lucti spem referuato; quod ex redemptione se partem aliquā sulphu-
rei pulueris, & aliquot ænea tormenta (cuius machinæ in iis locis nihil
vnuquam simile visum fuisset) capturum esse confideret. Atque vna hæc
spes salutis afflicto quoque Serrano restabat. Verum vtrumque postmo-
dum euētus fefellit. namque productus in vinculis ad mare Serranus; no-
ua clade exponēda primo socios ad misericordiam lacrymasque com- E
mouit; eodemque interprete, per consuetos iam nutus ac symbola, cum
incolis agi de pretio captum. Paciscebātur vtrinque pecuniæ loco, duas
minoris formæ bombardas, & pulueris aliquantum. Ea cum lintribus ad
terram nautæ admouissent; subito pretium augere insulani, & recedere à
conditionibus, ac redēptorem variis artibus detinere. Inde altercatione
cum iurgiis orta, cum maior maiorque hominum frequentia ad littus af-
flueret, veriti fraudē & insidias classiarij, sese ad naues re infecta subdu-
cunt: anchorisque sublati, miserum Serranū, frustra fas religionis, amicitia,
patriæ, lamētabili vociferatione obtestatē, in barbara & crudeli ter-
ra destituūt. ad insulam decē leucas inde prouecti, variis casibus imminu-
tas recensent copias. fufis ac laceris magna ex parte armamētis cētum &
octoginta nō amplius homines in vniuersum inuenti. Cū in tres ipsas na-
ues, neque nautæ, neque funes, neque vela sufficerēt; alueo vno, qui præ
cæteris quassatus erat, incenso; turbā cum instrumento omni in alteram F
transferunt. ita, duabus tantum reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac
prioris in occidentē Solem obuersis, diu errabūdi, ad Molucas insulas tan-
dem aliquādo perueniunt. ibi cū Tidoris regulo haud ægre societas iun-
cta. Lusitana tū aberat classis: eo facilius corrafas vndiq; frugibus, regulo
enixe adiuuante, per tot ærumnas & pericula petitū ex insula specimen
auehunt. ac trito inde itinere vtraque primū instirit naus. dein Lusitana-
rum classium iniecto metu; altera fluctibus quassata, cum omnibus cōpa-
gibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit; ibique egressis interrā ho-
minibus, ad scopulos allisa diffringitur. altera Indis ad dextrā relictis; im-
mani ausu protinus altū præcidere, & recta Bone spei promontoriū pete-
re intēdit. eo superato, cū ad Hesperidas vsque insulas processisset, inau-
dito post omnium seculorū memoriam cursu totū orbem emēsa, & æmu-
lis classibus illuc vsque feliciter euitatis; ab Lusitano demum Limenar-
cha in eo portu detenta est; & pauci qui superfuerant semianimes in cu-
stodiā traditi: quibus tamē aliqui, naui deinde recuperata, in Hispaniam,
vnde etiam, patria Vicetinus, obstupescētibus cunctis miraculi nouitate,
in Ita

A in Italiã rediit. Huic naui non sine causa Victoriæ inditũ fuerat nomen. Naucterus erat Ioannes Sebastianus Canus, ex oppido Guetaria Vardulorum, ad Pyrœneum; vir animi fortitudine, peritia gubernandi, & inaudita felicitate sane promeritus, vt ipsius ac patriæ nomen, nullus vnquam casus, nulla temporum longinquitas obruat. Neque me fugit, hæc aliter ab Iouio æquali eorum temporum tradi. Sed nos rem totam ex fide retulimus: haud mediocriter locupletem huiusce narrationis auctore, sequenti Ioanhem Barriũ Lusitanum: ad quem, præter ceteram nõtitiã, & habita cum superstitibus ex ea classe colloquia; cõscripti insuper ab ipsis gubernatoribus eius peregrinationis cõmentarij peruenere. Ex eo deinde tempore sapius in Molucas è Batica primum, ac postmodum è noua Hispania nanigari cæptum. quæ res ingentem discordiarum molem inter Lusitanos ac Baticos peperit; nec sine magno motu, cum in Europa legibus, tum in Asia ferro, de illius maris & commercij possessione certatum est. Magalanes è Batica Septembri mense anni vndeuigesimi soluerat. B biennium circiter in ea nauigatione consumptum. Inter hæc, de rebus in Ceilano gestis nuntij ac litteræ in Lusitaniam venerant. Ad ea tã opportuna & fructuosa tuenda commercia, & fluxa fide Regem in officio continendum; arcem instaurari, & aucto præsidio diligenter custodiri Emmanuel iussit. Eius rei causa Lupus Britus cum supplemento fabrum ac militum in Ceilanum profectus, accepto à Ioanne Sylueria castello; primum omnium concharum vim ingentem è proximo petiit; è quibus Indico more calce confecta; novos muros prioribus iam collabentibus ex arte perduxit; ac fossam probe purgatã statumine muniit. Ea re offensi vehementius insulani, quos communi vocabulo Cingalas vocant: quod contra ipsorum salutem ac libertatem cuncta parari haud absurde suspicarentur. Et Saraceni inquilini de more suspicionem ac metum augebãt, in conciliabulis distitendo, veros videlicet vates initio se fuisse; cum exitialem Columbãnæ terræ Lusitanorum aduentum fore prædicarent. Per speciem societatis illapsos inaudita avaritia & crudelitate homines; C paucis diebus male mulctato hospiti Regi stipendium imposuisse. post hæc, aliarum gentium homines, nullo iure aut exemplo ab iis littoribus arcere capisse: non quieturos, quoad iniecto ad arbitrium fræno, populis perinde ac iumentis abutantur; nec eorũ fortunas modo, sed etiã succum & sanguinem hauriant. Habere Columbãnum digna factis & moribus præmia; qui, spreto fidelium sociorum consiliis; nouam & incognitam veteri & expertæ amicitie prætulisset. Huiusmodi facibus ad execrabile odium nominis Lusitani accensa plebs; venalia primum alimentã cibosque castello subtrahere: dein eo audaciæ ventum: vt Lusitanos longius ab arce vagantes, vel iaculis eminus peterent, vel iniquo loco circumuentos occiderent. ad hæc tam atroces iniurias, principio, pacis & concordie causa, leniter agere, & conipere Præfectus. Sed conuitia militum, segnitiam, & ignauiam increpantium, diutius ferre non potuit. meridianis horis, quod æstiuæ maxime quietis est tempus, cum centum & quinquaginta armatis Columbum oppidum arci pæne

pæne coniunctum; quam tumultuosissime inuadit. Barbari, qui vt in D summo orio, nullis cincti mœnibus, neque stationes neq; vigilias agerēt, metu perculsi repente capessunt fugam; re familiari, pauidis coniugibus paruisque liberis in tanto periculo destitutis. Brittus sine certamine oppidum ingressus; militem à direptione cædibusque continuit: tantū fœminas puerosque ad fores edium alligari iussit; vt cū in sua potestate omnia fuisset redeuntis Cingalæ cerneret, ex eo ipso quā non hostiles in Regem populūque animos gereret, existimare facile possent. Simul etiā ad retardandā eorum ferociam, si ab tergo instarent, patenterioris viā quæ ad castellū fert, testis ignes iniecit, salutari sane cōsilio. quippe barbari, non celerius, attoniti metu, sese ex oppido eiecerant, quā isti desiderio & sollicitudine pignorū, conglobati furentesque in præliū redire: instantesque Lusitanis iam se recipientibus, eodem impetu in arcem irrūpere potuissent; nisi eos cum demendi vincula suis; tum restinguendi incēdij detinuisset mora. Inde nostris ad arcem mature adipiscendam, occludendasque portas spatium est datū, cum extremi tamen agminis ferme triginta E faucij rediissent. Neque is terror (vti putarat Brittus) ad pacandam valuit gentem. quū, exasperati potius animi, signoque dato per agros, armati ad viginti millia conuenere. ea multitudine freti, cum temere ad arcis mœnia subiissent; magna cum cæde vulneribusque repulsi, castra communiant. in exitu iam æstas erat: eo maiorem in spem venerat regulus, si minus oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis com meatibus auxiliisque, obfessos ad vltimam inopiam redigendi. Neque tamen interea quies ab armis & ab operibus erat. aggerē assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant. missilibus dies noctesque fatigabant hostem: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine, & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas ferme sexcentas. eæ vel brachiis collibratæ, vel innixæ canteris, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, aprugno aduersus ignē pēnata corio, ita excusse emittebāt; vt ad passus ferme ducē- F tos obuia quæq; perfringerēt. hisce verutis interdū impetebāt inclusos noctu ignicis iaculis militares intra arcē casas & diuerforia, ramis & frōdibus raptim exstructa, incendere conabantur. Lusitano, in magnis rerū angustiis nihil erat æq; difficile, atq; aquādi ratio, q̃ puteus extra arcem non sine cruore adeūsus esset, neq; eo per cuniculos, vt olim Cananore, penetrari loci natura permitteret. Accedebat aduersus tantam hostium multitudinem, mira defensorū paucitas; vt sine vlla interdū vicissitudine iidem perstare in stationibus & excubiis cogerentur. Vna tantū fiducia restabat venturi ab continente subsidij, si rem vsque in æstatis initiū extrahere potuissent. Verum ea quoque spe excidere, postquam exacta iam per ingentes labores hyeme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vna tantum trireme, neque plus quinquaginta propugnatoribus, affuit: & iis quidem ægre coactis, quod & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abesset; neque è præsidiis, in tanta inferarum circa gentium propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbari diurnis,

diurnis nocturnisque operibus promoti vallo, turres insuper è palme à materia, cespiti ingesto, duas erexerant: vt è superiore loco dum fossæ complentur, sagittis & iaculis hostem in muro consistere prohiberent. Eo periculo animaduerso Britus, antequam allati subsidij tenuitas emanaret, vltro in hostem erumpere statuit. Concilio conuocato, Lemium, trierarchum postera luce circa meridiem repente à mari oppugnationem ostendere, & maioribus tormentis quater turres iubet. ipse intento in eam partem hoste, cum trecentis & quinquaginta Lusitanis ex alia parte, semiplenas & incautas stationes aggreditur; turbatosque ipsa audacia barbaros vallo derurbat. inde transgressus munitiones, eodem impetu simul vtramque turrim inuadit; auersosque hostes, è propugnaculis deiciit. Turribus ab Lusitano captis, clamor extemplo circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coeunt barbari; vt omni conatu Lusitanum expellant. iamque instructa acies tota Cingalarum, Saracenis immistis, admovebatur. centum & quinquaginta erant equites, haud spernenda in iis regionibus ala; peditum ingens numerus. elephanti quinque & viginti præibant. ex iis erant primi ordinis quattuor; non turres modo cum sagittariis dorso vestire assueti; sed etiam in decussim alligatas ad proboscidem falces, tanta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel à fronte se obiecisset, ancipiti ferro proscinderent. is terror Lusitanis offensus, primo referre pedem coegit: mox, quod sæpe fit, in ipsosmet recidit hostes; cum densis ictæ glandibus belluæ, spreto rectorum imperio, terga vertissent. Vrente dein magis magisque introrsus plumbea peste, doloris impatientes, quacunque ruerent, late stragem edere; ac simul cuspidibus iaculisque ab tergo Lusitanus instare. Ita suismet auxiliis cum ingenti clade barbari dissipati fusique. Britus fugientem hostem aliquandiu persecutus; vbi ad lucos & nemora ventum est; contentu eius diei victoria substitit; & priusquam se barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, non sine multo suorum sanguine se in arcem recepit. Atque is dies obsidioni attulit finem. Amissis ex amicorum numero præcipuis, regulus Mahomerana hortamenta stimulosque execratus, vna cum arcis potiundæ spe, consilia belli deposuit: missisque ad Britum oratoribus, veniam erroris & pacem denuo petiit: atque ab Lusitanis, vel quietem ex longa defatigatione desiderantibus, vel absente Prætoris Sequeria nullam expectantibus opem; aut grauare concessa. Ceilani res in pristinum rediere. At prætor ineunte iam æstate ab Armuzia profectus, Cambaia legens oram, ad Dium applicuit. ea vrbs, quod magnas (vti diximus) habet opportunitates, & furtiuus Aegyptiorum & Saracenorum nauigationibus, tutum ab Caleculo receptum dabat; Lusitano præsidio locum aliquem ibi obtineri ad hostes arcendos magnopere cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeria mandarat in primis, vt Cambaiani Regis, & Iazij dynastæ voluntate, si fieri posset; sin minus, vi atque armis aream arcis ad Dium ædificandæ occuparet. Et Cambaianus quidem Rex, haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius vero summa vi, cum apud Regem, tum apud Satrapas nitebatur, ne Lusitanis in eiusmodi possessio-

nem pateret introitus: & simul, quantum ex tuto & occulto poterat dāni D
 præternauigantibus inferebat: mito inter hæc artificio eximiam quan-
 dam in Prætores, ipsumque Emmanuelem obseruantiam ac beneuolen-
 tiam simulans. Neque tamen eos plane fallebat, ergo pari vtrinque fūco
 ac fallaciis agebatur. Sequeria cum ab Arinuzia rediens Diū applicuisset,
 ut dicere institueram; bona cum pace in speciem acceptus est, nec
 modo commeatus in classem benigne præbiti; verum etiam ipse & na-
 uarchi donis egregie culti. Verum appellatus de potestate ædificandi Iaz-
 zius, ita se ad id propensum ostendit; ut rem interea totam sui arbitrij
 negaret esse. legatos necessario mittendos in regiam (vrbs erat Madaba,
 sexdecim fere leucas à mari) magnopere confidere se, cum Emmanuelis
 honorij, tum etiā suis ipsius precibus ac suasionibus id facile ab Rege da-
 tum in ita, blādis promissis, ac singulari comitate extrahebat rem. At Lu-
 sitanus fraudem sentiens, ut verbis transigi nihil vidit, ad vim atque arma
 adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio: quod
 cum à militibus imparata eo tempore vrbs erat, tum in eo ipso littore sta-
 tionem habenti Sequeria noua ab Emmanuele auxilia superuenerant.
 Sed tanta fuit Iazij in agendo lenitas, tanta in ostendendis viribus & om-
 niū rerum apparatu solertia; ut Prætor, mitigata in præsens ira, neque au-
 sus tali tempore summam rem in discrimen adducere; sine vlla noxa re-
 cesserit: maioribus videlicet copiis anno proximo rediturus. Sequeria
 profectio, duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quod non modo
 præsentem arcis apparatus consiliumque sine cruore discusserat; sed
 etiam ad urbem nouis operibus muniendam; & externo, quo maxime
 nitebatur, firmandam milite, spatium erat nactus: itaque in neutro ces-
 sauit: idoneis locis propugnacula exstruxit, instaurauit mœnia, & in iis
 tormenta vigiliæque disposuit. Castellum est in medio ferme introitu
 atque ore portus, ab eo castello catenam ingentem ex ea parte quæ latius
 patet, ad oppidum vsque perduxit, ab altera, tres onerarias collocauit
 ponderibus adeo degrauiatas; ut perforato, cum opus foret, alueo, repen-
 te subsiderent, à fronte autem, ne subire tritemes ad murum possent, præ-
 grandia saxa & cautè in mare deiecit, tortuosos præterea cancellos, &
 variis ad errorem flexibus in se recurrentes, obliquo annecti defixit, ita
 omni aditu terram marique intercluso; lembos biremesque centum &
 octoginta, & aliquot insuper negotiatorum naues in portu cohibuit.
 Arabas denique, ac Turcas, Persasque, & ex aliis nationibus Christianæ
 maxime fidei desertores, mercede conduxit: ac, nequid interea de ædifi-
 catione, per legatos Prætor Lusitanus ab Rege impetraret; omnem per se
 perque suos conatū adhibuit. Neque segnius eodem tempore, diffusus
 legationi Sequeria parabat bellum. Ab Dio Goam, atque inde Cocinum
 delatus, veteres naues, & quassatas refecit, nouas deduxit, complures na-
 uarchos, quibus in beneficij loco Emmanuel quæstuosos ad Malacam, vel
 in Molucas, aut in Sinas, aliove dederat commeatus, pro imperio ac po-
 testate, Cocini detinuit, ita, summo studio adhibito, duodequingenta
 maiorum nauium classem varij generis, cum cætero instrumento machi-
 nisque

nisque, tum validis militum centuriis adornauit. è Lusitana sobole tria millia; ex Indica impositi Canarini, ac Malabares octingenti. Cum iis copiis Sequeria, prætextu Armuziæ repetendæ, quod Rex Torus tributum Emmanueli soluere distulisset; rursus ex itinere Dinm. accessit. sub eius aduentum Iazius, per exploratores iam ante de Lusitanorum apparatu certior factus; ne coram agere cum Sequeria cogeretur; tanquam euocatus ab Rege, magnis itineribus eò contenderat; Saca filio cum idoneis rectoribus eius adolescentiæ tribus, firmoque militum præsidio ad urbem relicto. Is, de area blande per internuntios ab Lusitano appellatus; è seniorum sententia benigne respondit: Si commeatu, vel re quauis alia in classem opua sit; se affatim pro amicitia & pro consuetudine præbiturum: neque id, tanta rerum omnium copia, quâta vrbi tum suppetat; in magni obsequij loco numeraturum esse. quod vero ad aream arci designandam attineat; se in potestate patentis esse: nec super tali tantaque re sibi licere quicquam eo absente decernere. mirari, cur ad eam diem Sequeria nullos ad Mamudium procuratores aut nuntios miserit. integram etiamnum esse rem: & Iazium patriam, ab Rege accitum, eo etiam aduolasse libentius, vt præsens, auctoritate, studio, gratia, postularis Lusitanorum adesset. simul, quoniam Sequeria per interpretem ambigue intulerat, Lusitanos in eo genere iamdudum exercitatos modo sese in id ipsum intenderent; arcem nullo negotio excitaturos; ipse vicissim obscure iecit; non vnam omnium locorum esse naturâ; haud æque facilem in eo emporio structuram fore, atque in alijs Indiæ, vel Africæ litoribus exstitisset. Sequeria, vbi Mahometanos non minus artibus ad eludendum, quàm munimētis ad propugnandum instructos videt; de summa rei præfectos in concilium aduocat. ibi, sententiis in diuersa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui non diutius ferendam ludificationem; atque admotis vndique machinis mœnia protinus quatienda censerent. in iis, tormentorum magister; circumuectum speculatoria nauicula se, ad dextram oppidi partem, quæ in mare imminet, animaduertisse haud ita firmi operis muros. si placeat: se celeri strage illac transitum in urbem esse daturum ostendit. alij cōtra, & ij præcipue, quos Prætoris iussu ad Cocinum substituisse docuimus, nunc oppidi vires, & armatorum frequentiam; nunc ipsius Regis opes, quem bello prouocari non expediret; nunc naturæ gentiûque memorabant ius: quod vtique magno piaculo violatum iri, si nō ante explorata Mamudij voluntate; inter ipsa benevolentia & caritatis officia, oppidanis repente vim attulissent. quin Prætor, vt i Saca & Iazius ipse hortarentur, legatum & litteras ad Regem: protinus mitteret; à quo si nihil æqui impetratum foret; tum denique armis decerni posse: neque vñquam Iazij oppugnandi honestas Lusitano causas defuturas. Hæc à nauarchis propalam iactabantur: illa tacita suberat cura, ne, si dimicari captum esset; crescente in dies mole belli; interim ad optatos cuique portus & commercia nauigandi facultas effugeret. Eo urgebant acrius, & alijs aliquot in eandem sententiam adductis, facile tenuere, vt ab armis abstineretur, quoad legationibus tentata res esset. Id vbi manauit; classario, victoriæ simul ac prædæ:

incensos cupidine, & pugnae signum in singula momenta expectantes, D magnus repente dolor incessit: vulgo, se deceptos delusosque fremebant: nec modo querela, sed etiam probra & maledicta in Praetorem exaudiebantur. atque etiam praefecti, se bellum suasisse per summam impudentiam mentiendo, assentandoque militibus, in Sequerianam ducem (cui vel in primis parci oportuerat) omnem decreti eius inuidiam transferebant. Ea
 » re Praetor cognita; rursum eosdem in consilium vocat: & Quandoqui-
 » dem viri nobiles, inquit, è vobis audio esse complures, qui sese militibus
 » venditent, totamque dilati huiusce belli causam in me conferant vnum;
 » & aliter in consilio, aliter in circulis ac coetibus disputent; denno perro-
 » gare sententias placet; nec verbo solum, sed etiam tabulis publicis confi-
 » gnare, vt quid quisque senserit, dixerit, suaserit, palam exstet; ne quis
 » posthac ex mea alteriusve infamia, vel inuidia, splendorem ad vulgus, &
 » gloriam quærat. Sub hac dicta, rogati praefecti, eadem illa de belli diffi-
 » cultatibus, de Cambaiani potentia, de spe legationis, deque amicitia le-
 » gibus iterarunt; cunctas deinceps in codicem scriba publico referente sen-
 » tentias. Hisce ita peractis, comuni decreto missi à Praetore qui Sacra nuntiarent: Quando nulla super tali negotio habeat à patre mandata; nihil,
 » ipso inconsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce conatu-ros. pacem eius,
 » & Mamudij Regis, & sibi, & iis qui ante se pro Emmanuele Indiam rexe-
 » rint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus visum fuerit,
 » se duos è classe primarios ibi relicturum: Rhotericum Fernandum, qui ad
 » Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacensem Beianumve
 » cum nauibus paucis, & fabili instrumento; vt simul atque cum Rege
 » conuenerit; sine vlla cuiusquam iniuria in optatam, & vtilem vtriusque
 » ædificationem incumbat. interea se Armuziam, vt instituerat, perrectu-
 » rum: petere ab Saca, & rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consueta
 » humanitate, & hospitij necessitudine tractet. Ad ea cum Saca, non exi-
 » guo leuatus metu, liberaliter admodum respondisset; ex condicto Rho-
 » tericus legatus in terram expositus; Beianus cum nauibus tribus respon-
 » sum ab Rege ibidem expectare iussus. aduentitij nauarchi ad viginti, F
 » mercaturæ causa alij alio dilapsi. Praetor cum cætera classe Carmaniae
 » oram legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro, & Lusitano praesidio
 » collocutus, dilatae ab Toro pensionis causam reperiebat eiusmodi. Baha-
 » renum est, cuius ante meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui
 » olim Icharam dictam putent) cum fertilis agro, tum vero margaritarum
 » piscatu prænobilis. Hanc insulam iure beneficiario possidebat Mocri-
 » nus Arabs, vectigalis Regum Armuziae. Is, cum viribus & ingenio
 » contumax, tum etiam Mecani antistitis affinitate subnixus, cuius filiam
 » habebat in matrimonio; indignari cepit, seruire se Armuziano Regi,
 » qui à paucis Mahometanae sectae aduersariis, ex vltimo occidente profes-
 » tis, regnū defendere paulo ante nequisset. Nō esse verum, aliis imperare,
 » qui sua seque ipsum tueri nō valeat. Ergo, nō modo iugū aperte detrectare
 » instituit Arabs; verū etiam prædatoriis nauibus omnes circa regiones in-
 » festas habere; & commeantes Armuziam undique negotiatores auertere. è
 » quibus

quibus incurſionibus, tantum paucis menſibus Armuzianæ rei damnum illatum eſt, portoriis magna ex parte imminutis; vt Regi ad tuendam vix perſonam, nedum ad veſtigal Emmanueli ſoluendum, nummi ſuppeterent. Hæc querimonias Torus cum ad-Sequeriam ante per litteras detuliſſet; cum vero coram vrgeret acrius inſtitit, vt ſibi aduerſus rebelles auxilium ex ſedere præberetur. Neque abnuſit Prætor. Virum eximie fortem, ac bellicæ rei peritum, Antonium Corream expeditioni præpoſuit cum ſeptem egregie inſtructis nauibus, & Luſitanis militibus quadringentis. quorum, è prima nobilitate centum numerabantur iuuenes ad omnia prompti, laudiſque ac decoris apprime cupidi. Ad eas copias, Torus, lembos, quos vulgo terradas vocant, ducentos adiunxit, Xaraſo ex amicis præſecto, cum tribus circiter Perſarum, aut Arabum millibus. ex altera parte Mocrinus, ipſa meritorum conſcientia monitus, haud dubie tali apparatu peti vnuſe; tamquam indicto iam bello, ſic omnia ad oppugnationem atcendam ſummo conatu parauerat. ac primum, ex inſula viciniſque locis, armatorum coegerat millia ferme duodecim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Perſide ſagittarij quadringenti; ſiſtulatores præterea Turcæ, & ex ipſius Mocrini ditione, per pauci. reliqui, de gentis more, gladio & iaculis utebantur. Ad hæc, qua in Baharenum oppidum eſt deſcenſus, vallum aggeremque perduxerat; paſſim obuertiſ in mare tormentis, & ſuis cuique præſecto ſtationibus ordine diſtributis. Correa, menſe Iunio proſectus Armuzia; aduerſa tempeſtate diu retētus eſt; ac demum in Bahareni conſpectum delata claſſe; & extra ictum bombardæ anchoris in ſalo iactis, habitoque conſilio; placuit duabus ſimul partibus aggredi urbem: & hinc Armuzianos, inde Luſitanos in terrâ exponere, non modo ad hoſtē ancipiti prælio diſtinendum; ſed etiam, quod Correa, in tam exiguo Luſitanorum numero, diſſiſus Arabum ac Mahometanorum ingeniis, ſeparatim & ex diuerſo rem gerere tutius putabat: præſertim cum cōtra Baharenios eiſdem & ſectæ, & ſanguinis gentem, inuitos arma ferre non dubiis indiſciis comperiſſet. Neque cum prouida ſeſellit opinio. Xaraſus, infra hoſtiles munitiones facta deſcēſione, copias proximum in collem ſubducit, & explicādis per tumultum ordinibus, & imperia tuſhando imperiis, data opera tempus terit, ſpectator interea futurus alieni certaminis, & conſilium ex partis alterius euentu capturus. Correa, ne ipſe quidē auſus in aduerſum vallum recta ſubire; & militem in mari fluctuantem deſtinatis hoſtium iaculis ac tormētis obſistere; paulo ſupra urbem per incommodo loco deſcendit: cum exſpatiantibus late, vndis, alibi ſemore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expoſitis tandem ſine vſlo certamine armatis; Correa, vt nuſquam niſi in virtute ſpes eſſet, Triſtanum Caſtrium, nauali turbæ præpoſitum, ſcaphas procul ab terra iubet abducere. Nihil inde temporis acie inſtruenda conſumptum. quippe Luſitani vel à præſeruido ingenio impatiētes moræ, vel è nauibus ferme viritum depugnare aſſueti; ſi quando terreſtri Marte certandum eſt, in iis vtique regionibus, ad ſigna atque ad ordines ægerrime continentur; ſed vagātibus manipulis, palati, ac diſperſi qua tulit impetus, in prælium

rnuunt: & cum denis interdum singulos concurrisse, egregiam laudem ac D
 decus existimant. quæ audacia, uti aduersus tumultuarium & concursan-
 tem valet hostem, cuiusmodi Numidæ, & Arabes, Indique censentur; ita,
 ubi cum ordinatis equitum turmis, ac pedite veterano res est, circum-
 uentis plerunque, vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre
 consuevit. Igitur ab Lusitano tum quoque de veteri cōsuetudine immu-
 tatum est nihil. Arius erat Antonij, Correæ frater, ætate ferax, & celebri-
 tatis ac nominis præter modum appetens. hic prior in hostē cum nobili-
 bus tendit. raptim Antonius cum reliqua manu subsequitur. ac tātus fuit
 ardor, ut barbaros cum cæde primum vulneribusque intra munimenta
 compulerint: dein, eodem impetu illati, lōge summouerint. Ita, pæne iam
 concessum ab iis de victoria videbatur; cum effuso repente omni equita-
 tu, Mocrinus elatum successu hostem repressit; & sensim cedentem, vallo,
 & munitionibus pepulit. Ibi, patientiore campo, affluente rursum ex op-
 pido multitudine, recrudit pugna. cuius, non ex numero tātum, sed etiā
 ex ipso genere armorum, prorsus erat iniqua conditio: cum Arabes è su-
 periore loco prælongis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora
 crebris ictibus foderent, priusquam ij venabulo gladioue succedere ad-
 vulnus inferendum possent. ac nihilo secius obnixi animis Lusitani per-
 stare; ballistisque præsertim ac fistulis equirem sese audacius inferentem
 arcere. in eo tumultu dum Arius temere in hostium cateruas inuehitur,
 duabus primum ictus sagittis, dein aliquot acceptis vulneribus concidit.
 eius cladis nuntij mœrore pleni, cum ad Antonium aduolassent; Vos ve-
 ro pergitte, inquit ille, ut cæpistis: nam frater quidē meus, præclare vitam
 in suo munere posuit. His dictis, accendi rursus ad prælium animis: sed las-
 situdo & vulnera degrauabant. Medium ferme erat diei: & feruentissimo
 desuper Sole, arenaque infra æstuante, cum intoleranda siti mistus cruo-
 re manabat ex artubus sudor. Quæ cum defatigatio simul hostem cepis-
 set; quasi tacitis induciis, paululum vtrinque fuit quietis & spatij ad lau-
 cios è prælio subtrahendos. Inde, renouato impetu Lusitani priores in
 pugnam redeunt; ac sublato pariter clamore, Sanctum Iacobum appellāt.
 Audiit Apostolus voces, ac suis de more propitiis, repentinum hosti me-
 tum ac trepidationem incussit. Mocrinus, inter prima signa, duobus iam
 equis insidenti suffossis; dum tertio arrepto restituere pugnam conatur;
 acerrime dimicanti femur plumbea glande traicitur. ex eo demum ictu,
 cum sanguinis copiam funderet, facta viri ferocia est: & elatus ex acie,
 præcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cum sese desperatis
 rebus in latebras abdidiisset, intra tertium diem emoritur. Barbari, ut se-
 minecem Regem prælio excessisse vulgātū est; armis passim proiectis mo-
 mento diffugiunt. ac tum denique Xarafus, deducto in campos exercitu,
 ad Lusitanos, victoriam gratulaturus, ac tarditatem purgaturus, accessit.
 Correæ, tametsi perfidiam præclare fenserat; tamen, ne res, alieno tempo-
 re, in iurgia; dein, ut sit, incertamen excederet; in præsentia, dolori & ira-
 cundia moderatus; fugienti saltem perduelli Xarafum instare, & parta
 iuber uti victoria. Mox ipse quoque, refectis parumper ex lassitudine &
 calore

calore militibus,aderat.Cum nusquam apparerent hostes,ad prædam victores illico versi;quæ non contemnenda ex ædibus præsertim regis exstitit.Simul etiam,centum & quadraginta nauigiis ignes iniecit;& Xaraso ad custodiam vrbis relicto, Correa se,ad curandos maxime ægrotos ac saucios,quorum magnus erat numerus,in classem recepit.At Mocrini cadauer,dum ex insula in Arabiam sepulturæ causa traicitur;ab Sadradino Xarasi propinquo interceptum,summo cum gaudio in urbem asportatur.ibi abscissa ab trunco ceruices, & corium è caluaria perquam artificiose detractum, Arabes gossipio inferciunt. id certum victoriæ signum,Toro missum munere,& cum ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro conditum est, addito titulo, qui Arabica & Lusitanica lingua rei gesta seriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes,pactus vti omnis generis mercenarij,relictis armis equisque, in continentem sine fraude transportarentur; quod reliquum erat insulæ,cum Catifa oppido, in potestatem Regis Lusitaniæ tradidit. Mercenarij cum fide transmissi.& proposita venia, in suas domos incolæ reuocati;utique inter eos dicundo præpositus notæ probitatis senex, nomine Bucatus, natione Arabs; quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit:siquidem Persas præfectos, populi Arabes ægerime patiuntur.Insula dein à Lusitanis Regi Armuziæ restituta; & ab ipso mox Rege tradita est Bardadino cuidam, Xarasi propinquo; cum eo,vt Serafinum quadragena millia quotannis tributum nomine penderet. At Correa,in signi parva victoria,& compositis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Aduenienti, vt æquum erat, magni cum à Toro, & omnibus ordinibus; tum à Sequeria Prætoris habitum honores. Inde Rhotericus Botus,cum Antonio Abulæo scriba,& Lusitanis præterea septem, Baharenum petere, & ibi Emmanuelis negotia procurare iussi. Et Sequeria, cum Torunxam externo malo ac metu leuasset; intestinis præterea suorum fraudibus eripere aggressus est;quod certis auctoribus iam ante audisset,regia vectigalia & rationes, à ministris & Quæstoribus interueriti. Ergo, præter Mahometana mancipia,Lusitanos quoque iudices, & scripturæ magistros,magno Arabum dolore,in portu constituit. dein, confirmato Regis animo,& arcis præsidio inspecto, classem ab Armuzia soluit.ac Diuum recta petenti,Beianus cum tristi occurrit nuntio; Rhotericum cum Fernandum à Mamudio irritum rediisse: & Sacam, haud dubie patris imperio,infida cum Lusitanis amicitia tandem abrupta, magno lemborum ac biremium numero in suas naues fecisse impetum: circumuientem & oppresso pæne sibi vix ad fugam exitum patuisse: bellum atrox ab Iazio aliisque piratis instare.Hisce rebus cognitis Prætor; amissis nuper bene gerendæ rei occasionibus nequicquam ingemuit,suam ipsius leuitatem accusans,quod omnibus rebus ad dimicandum instructus,semel ab imperato Iazio blandimentis infringi,rursus mercatorum consiliis auserti se passus fuisset.Cum simul ira pudorque versarent animum,in præsentia ab Dio tentando copiis adeo imminutis abstinuit: ultra Diuum est locus millia passuum circiter quinque & viginti, sat capaci portu, & ad mercaturam

mercaturam exercendam idoneo : Madrafabam appellant. ibi Sequeria, D
 Dieñsibus inuitis repente castellum excitare decreuerat. Sed Iazius, de
 nuper captis Lusitanis. cognito mature consilio, eam ipsam regionem fir-
 mis præfidiis occuparat. Igitur, ea quoque spe deiectus Prætor, Ciaulum
 inde se contulit; & ab Nizamaluco tyranno potestatem petiit arcis ibidē
 extruēdæ. In societate cum Lusitanis dudum erat Nizamalucus, vt supra
 docuimus. ac tum forte aduersus Idalcaneum gerens bellum, equis præci-
 pue militariibus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta
 venales ad vnum Goanum emporium Albuquerqueij decreto deuehebantur.
 Quocirca Nizamalucus, de potestate arcis ædificandæ à Præторе ap-
 pellatus, ea in primis lege annuit; vt trecentos quotannis equos è Per-
 siæ, vel Arabia, Ciaulum importari liceret; atque vt ab inſitoribus, quan-
 tum in Goano portu, quadragenos in capita pardaos (nūmus aureus est,
 denarium circiter octo æſtimatione) Lusitani procuratores exigèrent.
 Conſcriptis conditionibus, expoſiti à Sequeria in terram fabri; atque ad
 ipſas fluminis fauces dimenſo ædificio, cōfeſtim opus fieri captum. Ea re
 vulgata, Iazij quidam præfeſtus ab Dio celeriter quinquaginta biremes
 ad opus impediendum adduxit. cum ea claſſe ab Luſitanis vario euentu
 certatum. ac nihilominus interea dies nocteſque continuato labore, ad
 iuſtam altitudinem, muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda,
 pellendosque Luſitanos, cum longe maiore apparatu opus eſſet, Maho-
 metana claſſis in periculosa ſtatione multis acceptis incōmodis, tandem
 irritō conatu diſceſſit. Et Sequeria ad cuſtodiam loci præſidio terra mari-
 que reliſto, Cocinum reueſtus, Eduardo Menefio ſucceſſori prouinciā
 tradidit: vnare maxime memorandus. quod ab inſita pietate primus in
 vrbe Goa Diuo Franciſco templū; & cōiunctas templo ædes cœnobium-
 ve, ſodalibus Franciſcanis extruxit. At Eduardus inito magiſtratu, quod
 contra piraticas claſſes leuioribus nauigiis opus eſſe intelligeret; biremes
 duodecim ædificari iubet. cum iis ad oram arcemque Ciaulanā Simon
 Andradius obtinendam profeſtus, in itinere audit, duas Turcarum trire-
 mes ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium eſt dextra
 Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu noſtrarum na-
 uium deliteſcere. haud quaquam negligenda res viſa. Confeſtim ad vim
 ac pugnam paratus, Dabulum acceſſit. oppidanisſque primo tergiuerſan-
 tibus, dein terrore commotis, non modo triremem extorſit vtrāque; ſed
 annum inſuper veſtigal impoſuit. iisſdem fere diebus, graues & pericu-
 loſi ad Armuziam motus fuere, initio à ſcribis & Quæſtoribus orto; qui
 Luſitanos cuſtodes ac præſides ad ſcripturā appoſitos, inſtar mortis du-
 cebant. Xarafus eo tempore plurimū Armuziæ poterat. Hoc maxime pa-
 trono ac fautore, Mahometani qua veris qua falſis criminibus Torum in
 Luſitanos accendere; ſuperbum & immodicū peregrinæ gentis, & cun-
 cta paulatim in ſe trahētis, imperium conqueri; furto ſurreptos ingenuos
 ingenuaſque, & per vim ad Chriſtiana ſacra compulſos; & ſuper omnia,
 deſtinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfeſti retentos,
 indignari. Hæc, & alia id genus. identidem deplorando, Regem ingenio
 mobili

mobili adolescentem, ac libertatis avidum, adduxere tandem, ut acerbissimæ seruitutis iugum excutere; & regnum Armuzianum in pristinam dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat autumnus anni seculi huiusce vigesimi primi: & commodum Sequeria Prætor omnem fere classẽ ab Armuzia abduxerat, Emmanuele Sosa cum paucis admodum nauibus ad oram tutandam relicto. Ergo, secretis inter se colloquiis habitis Persæ, ficto primum rumore disseminant, Arabicam oram, quæ ditionis Armuzianæ sit, à Balochiis prædonibus è Perside maritima deuastari. hoc mendacio consequuti quod vel in primis optabant, ut Sosa, ad eos piratas fugandos, ab vrbe discederet; certâ & inter se, & cum cæteris oppidorum magistratibus noctẽ occulte cõdicunt, qua ad Lusitanos vbique delendos vno temporis momento consurgant. Vbi ea nox aduenit, regiæ classi præpositus, quem Xebandaram vocant, cum terradis octo, duas in portu reliquas Lusitanorum naues, triremem ac dromonem agmine silenti circumuenit. ac trireme quidem à custodiibus pæne vacua extemplo potitur: & flammam illico tabulatis, arida palmarum fronde conspersis, iniicit; qui tamen ignis, paulo post ab latitante puero extinctus est. dromonem vero, quod iusto nautarum numero tenebatur, ne aggredi quidem est ausus. Cæterum, ut ex triremi splendor emicuit (id conuenerat signum) confestim è turribus, dein ex omni vrbs parte, cum ingenti æris crepitu, cuiusmodi Saturnalibus à plebe cieri solet, ad arma, necemque Lusitanorum conclamari captum. multi ex iis, ad maiorem laxitatem ædium, & liberio rem negotiandi facultatem, extra muros arcis, domicilia comparauerant. ergo, in semisopitos, vndique impetus ab hoste factus, quibusdam etiam circumdati ignes: & simul exitus itinerum stationibus occupati. exinde cum clamor, & discursus, & nocturna trepidatio, nec audire, nec prouidere quicquam sinerent; Lusitani partim intra domos oppressi, partim cursu protinus arcem petentes, aut flammis hausti, aut insidiis armatorum excepti sunt. nonnullę tamen familiæ conglobatæ, cum per media tela ferro sibi viam fecissent; intra arcis portas cum tristi nuntio penetrarunt. Pari audacia eodemque tempore, ne mutui subsidij vlla esset facultas, ad Curiatum, Soarem, Baharenum, quotquot agebāt Lusitani, vel trucidati, vel in vincla coniecti. vnus etiam fuit memorabilis exitus, Rotherici Boti: variis quippe tormentis discrutatus, ut ab auita religione deficeret; cõstanti ad extremum vsque spiritum animo, Christum vnum Deum dominumque contestans, gloriosi martyrij palmam adeptus est. Desiderati in eo tumultu, præter seruos seruasque, Lusitani centum & viginti; numerus in tanta præsidij tenuitate non modicus: & apothecæ omnes ac diuersoria momento direpta. Hisce nocte ferme patratæ, ut primum illuxit, emissi raptim ex arce qui residuos è cæde conquirerent; nauesque frustra tentatas, intra iactum teli reducerent: simul etiam, oneraria Lusitana, cum iam esset in cursu referta caricis, peropportune retenta; & onera in cibum, & solutis de industria compagibus, asseres trabesque in munimenta suffecit. aliquot etiam hostilibus nauigiis in ipso portu ignes iniecti. hæc omnia ingenti cum ardore, nec

sine sanguine multo peracta; & prius quam arx ab hoste cingeretur, Ioannes Meria dromonem expedire, & Goam petere iussus ad opem à nouo Prætorè implorandam. At Sosa, per Mascati Præfectum (qui vnus Tori mandata aspernatus, in fide manserat) de hostium fraude certior factus, ad Armuziam extemplo iter intendit. Verum ab eius cursu sæda tempestate diuulsus Tristanus Vasa Vega prior ad urbem decurrit, ac noctu per medias hostium stationes, deceptis ipsa audacia classiariis, cum quempiam è suorum numero putarent esse; felici conatu ad arcem ipsam applicuit. Solemnia Dei natalitia tum forte agebantur: & sacrificio nocturno dabant operam Lusitani, eo attentiore obsecratione, quo vehementius erant de communi salute solliciti. itaque inter ipsas preces Tristanus Vega repente superueniens; cunctos ingenti spe lætitiæ perfudit, quod vel ex eo miraculo, sua vota salutemque Deo cordi esse haud dubie cernebant. Sosa dein expectatione suspensis, & è specula identidem, vt fit, omnes circa regiones oculorum acie collustrantibus, tertio die, qui Diuo Ioanni Apostolo est sacer: duas procul ab arce leucas, anchoris in salo iactis apparuit. Rostratam onerariam ex iis quos galeones vocant, & vnā dumtaxat biremem ducebat, easque propugnatoribus valde infrequentes; compluribus, cōiuratorum scelere, ad Calaiatum nuper amissis. cæterum aquæ, cuius maxime inopia laborabatur, & varij cōmeatus, petitam è proximo vim attulerat. Eius rei non ignarus Vega, suadere Præfecto arcis Garziæ Cotinio institit vehementer, vt Sosa, priusquam opprimeretur, opem ex arce sine mora submitteret. Res erat periculi plenā in tam exiguo bellatorum numero, & Armuzianis in proxima statione ad omnes eiusmodi casus intentis. Attamen, id sibi periculum, is ipse qui suaserat Vega magno animo depoposcit: neque fortius obtulit, quam præstitit operam. Spectato milite crebrisque tormentis in paronem impositis egregie velocem; præter hostiū & Regis ipsius ora oculosque incitato remigio ad Sosam tetendit. interea, qui remanserant, supplices ad cælum manus pro felici euentu cum precibus tollere. hostes audaciæ magnitudine attoniti, propemodum hære. Regis dein imperio, terradis octoginta raptim insequuti, cum aliquandiu ab tergo allatrassent; duce & triginta viris amissis, & sauciis aliis, male mulctati rediere. Vega, è summo discrimine elapsus, ingenti suorum gaudio se ad Sosam adiunxit. Ad id spectaculum percitus ira & furore Torus, domo se proripit; pauoremque & molliem territis ac mœrentibus exprobrans, reuerti cunctos in prælium iubet. atque vt pro meritis quisque sibi aut præmium, aut ignominiam paratam esse non dubitarent; mensas in littore collocat duas: quarum in altera fulgentes conspiciebantur aurei nummi; in alteram mulieres mitellæ, ac delicata velamina, quo notæ genere apud eas gētes acerbis nullum esse consuevit. Equum dein conscendit propere, fusteque arrepto, promiscuā insuper multitudinē cogit in naues: postremo cum stipatoribus in editum subit collem, vnde, singulorum virtutis aut ignauitæ testis, conspici simul & conspici posset. Ac Lusitani pariter custodes, è pinnis fenestrisque prospectant, commilitonum vicem anxij, quippe quorum

quorum in virtute dextrisque, non modo imperium, sed vita omnium verteretur. Auicta classe nouis copiis, terraræ omnino centum & triginta infectis in Solsam rostris citato cursu feruntur. Solsæ, in summa rerum iniquitate, illud etiam accedebat incommodi: quod omnis tum forte ceciderat ventus: vnicum onerariis nauibus, quæque velis dumtaxat aguntur, aduersum frequentes actuarias agileisque, remedium. Deprehensus, cum nulla nisi in cælesti auxilio, & vltima necessitate esset spes; Deum enixe precatus, vti extremis in rebus, quemadmodum antea sæpe, sui numinis præsentiam ostenderet; sociosque ad honestum & Christianis dignum exitum paucis adhortatus; exiguas copias magno animo ad pugnam instruxit. Ac primum, ne impune circui ab hostium multitudine possent; neu quis casus, inter pugnandum, suos ab se diuelleret; paronem ac biremem, epibatis ac libratoribus ad idonea loca dispositis, demissisque armamentis, ad onerariam ita reuinxit; vt cum ad opem, vbi res postularet, ferendam, facilis ex alia in aliam nauim transitus daretur; tum, ad arcendos vndique hostes, libera in omnem partem esset eiactulatio. dein ad auram, si quid afflaret, excipiendam, antennas tantum onerariæ sustulit; quod eæ, propter celsitudinem, nihil ad expeditum certamen obessent. Vbi propius ventum est; missilium nubes atro mista fumo tantam caliginem exciuit; vti mutuum hostibus cōspectum prorsus adimeret. Certius tamen Lusitani è superiore loco figebant, cū in adeo densa nauigia vanum prope nullum incideret telum. Ausi dein Mahometani aliquot, ostendendæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propinquo certare; adhortati inter se, magno impetu in Lusitanam biremem è terrada transiliunt. Eo successu elati, cum onerariam porro scandere niterentur, concursu ad periculum facto, partim contis ac ferro detrusi; partim etiam abscissis brachiis interempti: quæ res cæteros ab eiusmodi temeritate deterruit. Inter hæc, tum ipse maris æstus accedens, tum etiam lenis ex alto flatu vela vtcūque percutiens, onerariam per medios Armuzianorū ordines paulatim ad arcem admouerat. inde maioribus tormentis ex destinato summoti hostes: ac demum octoginta desideratis, vulneratis plurimis, cum ingenti luctu ac dedecore se in portum, vnde prodierant; recipere. è Lusitanis, triginta faucij, occisus puer vnus dumtaxat è nauali turba: spiculorum vero tanta vis intra onerariā & actuarias alligatas apparuit: nauiumque fragmenta collecta ita multa: vt complures dies materiam igni præbuerint. Sola & Vega, cæteri que victores, insigni parta gloria, gratulantibus ouantibusque cum effusa lætitia sociis, in arcem accepti. Ea re maiorem in modum exterritus Torus, cōcesso Lusitanis, mari, arcem à terra oppugnare constituit. Tormētis librandis, regia & valetudinariæ Lusitanorum ædes electæ. inde continuis aliquot diebus æris mœnia quatiebantur. inclusi, nouas ita pro dirutis obiciebant moles: vt spei multo plus in virtute, quā in mūro fossilve reponerēt. Ergo, post editam locis aliquot stragē aulos ad mœnia succedere Mahometanos, & scalis appositis in summum eniti: cum alio armorū genere, tum superne vibratis ponderibus ac trabibus vndique deiecere. Multū in eo congressu,

& fortissimus quisque, exanimati. Neque ad iterandam vltra oppugnationem Taro affuit animus. Et, circumagente se hyeme, ictus conscientia admissi facinoris, & Lusitanæ classis aduentum extimescens; consilium formidine ac desperatione plenissimum cepit. Queixome insula distat leucas tres ab Armuzia, eo, cum vniuersa ciuitate, cōgestis raptim in terradas iis quæ tolli poterant, ingenti popularium dolore migrans: tectis vrbis, quorum erant complura egregio opere & picturis ornata, vltro subdidit faces: hinc, toto quadriduo peruagatum incendium, cuncta promodum hausit. Lusitani, rei nouitate defixi, primo ignium contagia, dein hostiū insidias timere: postremo, vt flammæ quieuerāt, satis comperta vrbis solitudine, ad reliquias fumantis Armuziæ diripiēdas egressi, paucis tantum exceptis com meatibus, omnia ferme in cineres & fauillam redacta comperiunt. Inter hæc, Eduardus Prætor, de suorum cede, & arcis periculo certior factus; Ludouicum fratrem cum nauibus decem & firmo præsidio, Armuziam proficisci iusserat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata postmodum consilia rebellionis in suum reciderent caput; incautum & obnoxium sibi Regem, opibus ipse & auctoritate præpollēs, per satellites ad scelus omne paratos, e medio sustulit, eiusque loco substituit e Zeifadini liberis Mamudiū, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro spectaculo Armuziæ incēsa commotus; & cognitis iis, quæ nouo Xarafi scelere ad Queixomē accidissent; fluctuauit animo, vtrum com meatibus interceptis (quod erat perfacile) deprehensos intra desertam insulam hostes, omnium rerum inopia & fame subigeret. dein, ex iis quæ ab exploratoribus deferebantur, nō sine causa veritus, ne si afflictos virgere acrius institisset; malis coactus Xarafus cum regia gaza, Regeque ipso secederet in Persidis interiora; leniter agere, & ostentanda veniæ spe, rebelles ad pacem & cōcordiam allicere statuit. Neque difficilem habuit exitū res. quippe, Lusitanis, emporij quæstuosi; Armuzianis, patrij soli desiderio laborantibus. Pax ergo in has ferme conuenit leges: vti Mamudius cum suis Armuziam inhabitandi causa rediret. debita ad eam diem stipendia; & ex ea die in singulos annos vicena serafinum milia Emmanueli persolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Lusitano res, captiuosque omnes cum fide redderent. Lusitani, autem, neque iuri inter oppidanos dicundo, neque administrandis vestigalibus, exigendisve portoriis, vlla ex parte sese immiscerent. vtrique amicitiam & societatem recte & ex animo colerent. Per hunc modum compositis rebus, lati Armuziani in patriam rediere; instauratisque ædificiis, & restituto cōmercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia breui in veterem celebritatem est restituta. Dum hæc ad Persicum geruntur sinum. in Africo item Oceano rei & existimationi Lusitanæ præclare consultum est. Reguli duo, Zenzibaris, & Pembæ, aliarumque circa insularum vestigal annuum pacti, sese in Emmanuelis amicitiam fidemque iam ante cōtulerant. Id agre passus Mombazæ tyrannus; magnum earum insularum numerum, & in iis prænobilem vnam, Querimbam nomine, ab regulorum imperio variis artibus ac promissis auertit. reguli, cum à tot simul populis

populis destituti, veltigali soluendo non essent; à Lusitanis ducibus, qui ad Mosambicum aduersa tempestate hyemem exigere coacti erant; per nuntios opem rebus afflictis implorât. Digna Lusitanis institutis & consuetudine visa res est. Et Petrus Castrius, ne otiosa hyberna traderet, paucis nauibus ad Querimbam appulsis; bellatores non amplius centum in terram exposuit. oppidum erat littore peramæno; & cum diuitiis celebre, tum etiam incolis, & inuecto nuper à Mombaza præsidio frequens. Castrius multitudine haud quaquam exterritus, bisariam suos diuilit. Cū vna parte Christophorū Sofam occulte circumire; seque ab tergo ostendere iubet: ac simul ipse cum cætera manu à fronte hostem aggreditur. Certaminis aliquantum ac periculi fuit; dum eminus barbari iaculis de more pugnant. vbi cominus geri cæpta res est; micâtes Lusitanorum gladios, & præpilata hastilia non tulere. Ac paucis nequicquam resistentibus, cum proximum quemque hostis caderet; omnes, qua pavor tulit, per stragem corporum in agros effusi. Lusitanus, haud cõremnendis egestis opibus, oppido flâmas iniecit. Eius res famâ rebellium fregit animos. & cõfestim legati dedentium insulas, & in regulorum ditionem redeuntium, affuere. Castrius, minime vulgari (si paucitatem militum spectes) relata victoria; & regulis nouo beneficio obstrictis; incunte iam ætate Indiam petere intēdit. Interea Antonius Brittus, vt narrare institueram, ab Georgio Albuquerque digressus; ad Molucas longa ac difficili nauigatione peruenerat. Bacianum inter cæteras illius regionis insulas est. ea tum Laudino dynastæ parebat. Ibi, quod è Simonis Correx iunco, Lusitani aliquot paulo ante per occasionem interempti fuissent; eam fraudem necemque protinus vlscisci placuit: & exposito milite Brittus, insulæ agros ferro ignique vastauit; abegit prædas; ac documento non leui sanxit, ne quis Lusitanos homines, vel tēpestate, vel quouis alio casu in ea loca delatos, quamuis paucos & inermes; opportunos ad eadem & iniuriâ duceret. Inde Tidorem progressus; ab incolis comperit, Boleisem Ternatis Regem, Almanforis filia in matrimonium ducta, ac deinde Franciscum Serranum, è vita migrasse. Boleis maxime accitu Brittus ab Cocino fabros & ædificandi instrumentum aduexerat; cum vltro non Boleises modo, sed Almanfor etiam, in sua vterque ditione, Lusitanis, quo potissimū vellent loco, arcis exstruendæ optionem deferret: & auaritia cæci ambo, dum peregrina commercia, & noua lucra sectantur; certatim in multas indignitates, & in ipsum pæne seruitium ruerent. Veruntamen in Boleise præcipua quædam nominis Lusitani caritas eminebat. Is, vt supra docuimus, & Lusitanis, cum primum in eas regiones delati sunt, hospitio inuitandis, Almanforem præuerterat: & Franciscum dein Serranum, aliosque diu apud se detentos, mira comitate officioque tractarat: & cum se suaque omnia Emmanueli per litteras amicissime detulisset: tum etiam nuper ab Indiæ Prætoris classem & structores castello apud se Lusitanis ædificando, per legatos admodū enixe petierat. Denique, morbo confectus, cum hæredem regni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine Boahaté; vxori, tutoribusque, & cognatis præcepit moriens, vt Lusitanâ

societatem summo studio retinerent; neque alias quærerent amicitias; sed in vnus Emmanuelis fide opibusque sat firmum sibi fortunisque suis præsidium constitutum arbitrarentur. Hæc præcepta, defuncto iam Rege, infixæ in reginæ & propinquorū animis, ad continendā aliquot annos in fide gentem, haud mediocriter valuerunt. Ac proinde vbi nouam diuque exspectatam ex India classem, Britto duce, Tidore aduenisse cognitū est; Aroezius illico, Regis tutor, cum nauibus festoque apparatu, ad eum sociosque in hospitium deducendos accurrit. Nec leuē interea voluntatē Almanfor detinendi apud se Lusitani, & renouandæ societatis ostendit. Verum Brittus in insulā vtrunque per otium contēplatus; Ternatem Tidori ad ædificationē & domiciliū antetulit; nō modo loci natura adductus; quod aliquanto cōmodiorē Ternates habeat portū; sed etiam haud obscure insensu Almanfori; quod post iunctas cum Serrano dexteras; nouis Batavorum sese fœderibus illigasset. Ergo Ternatē ab Aroezio perductus in hospitium Brittus, ingenti reginæ, regulique, & oppidanorū gaudio excipitur. dein locus ad ædificium, contiguus vrbi delectus; materiaque & cæmentis eo cōuectis: Brittus, lætitiæ causa, caput perinde ac cæteri, fertis ac floribus redimitus, primus omniū & rastello fodit humū, & lapidem in fundamenta cōiecit viij. Kal. Quintileis, anno seculi huius altero & vicesimo: qui dies etiam maiore cū iucunditate transactus est, quod in eum ipsum diem Diui Ioannis Baptistæ solennia inciderent: cuius felicem lætumque humano generi exortum, è cælestis oraculi promisso, totus pæne orbis terrarum exquisitis ludis, & anniuersaria gratulatione concelebrat. In hunc fere modū, perpetua (vti rebantur) ac propria Lusitano cum iis gentibus commercia constituta. Eadem tempestate funestus in Indiam nuntius allatus de Emmanuelis Regis obitu. Circa finē prioris anni decesserat, duos & quinquaginta natus annos: cū sex & viginti regnasset. Huic, vt maiestas ipsius ac merita postulabant, plurimis Europæ, Africæque, atque Asiæ locis cum sumptuoso apparatu iusta funebria perloluta. Neque Christiani modo Reges luxere defunctum, verum etiam ethnici, Cocinensis, Cananorius, Armuzianus: iidemque, posito luctu, postmodū Ioanni successor per nuntios, litterasque, obsequium & operam officij causa detulere. Ioannes, anno ætatis vigesimo acceptis regni gubernaculis: ad propitiandum cæleste numen, ac populos in officio continendos, illud curabat in primis, vt studium Christianæ religionis antiquissimum sibi esse cuncti perspicerent. Idcirco, & in Lusitania salutariter in eo genere multa decreuit: & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mandauit: cultui diuino, & sacerdotū commodis enixe prospiceret: ac nominatim, diuini Apostoli Thomæ sepulcrū in Coromādelio littore, peruestigandum curare: daretque operam, vti sacrosanctæ illę reliquiæ (quamquam easdem, vt supra dictum est, vel earum certe partē Mesopotamia sibi vindicat) cū dignitate custodirētur. Eduardus, Emmanueli Friar, præposito Coromandelicæ oræ, cum sacerdotibus aliquot, & architecto id negotium dat. Profecti Meliaporem (nam ibi situm Apostoli corpus audierant) æquatam solo ingentis amplitudinis urbem. offendunt. Pauca tantum pyramides, turrelque,

turresque, & columnæ, miserabili è strage supererant, nec non varij coloris lapides, ac veluti porphyretica peregre sculpta fragmenta, quæ antiquum vrbis ornatum & elegantiam satis arguerent. In iis viscebantur operosa magnifici cuiusdam templi vestigia, vno tantum superstite ad orientalem plagam facello, crebris intus forisque lapideis Crucibus è vetere disciplina consperso. Sub eo tecto latere Apostoli ossa cum accolæ pro certo affirmarent; primum omnium sarcire ipsum ædificium placuit; quod testudinis pondere pressi parietes, aliquot locis vitium fecissent. Ad eos ergo fulciendos, ac renouanda fundamenta, conductis è vicino operis, dū effoditur humus; ad quintum ferme dodrantem apparuit locus lapideæ tabula testus: in quâ ab interiore parte incisæ prisca gêtis lingua (vt à peritis cognitū est) litteræ testabantur; templū id ab Sancto Dei Apostolo Thoma quondā exstructum: ei templo tuèdo colendoque, mercium quæ in urbem importarentur, decimā ab Sagamo Rege attributā accesserat obtestatio ad posteros, ne quid ex eo vestigali ac donatione imminutū vellent, paulo infra eam tabulā, ipsius Regis (vti ex priscorum traditione Indi asseuerabant) cadaver inuentum. Altius dein molientibus terram, quadratū, primo lateritiæ, postremo lapideæ structuræ septū apparuit, multiplici operimèto, pedū circiter nouè altitudine, ibi quod sepultū haud dubie corpus Apostoli dicebatur esse; adhibiti ad amouendū operculū Lusitani duo (nā Indis re eiusmodi cōmittere nō est visum) non nisi noxis per sacram confessionē expiatis, & reconciliato per Eucharistiā Deo, aggregi rem ausi, locum aperiunt. Immista calci & arenæ, cādidissima specie ossa, & apposita lanceæ cuspis, & viatorij baculi frustum, itemque vas fictile, fidem inuenti demum sacri thesauri Lusitanis fecere. Sub hæc repertum aliud cuiusdam è Thomæ discipulis cadaver; cæterū tetro ac terreo aspectu, quemadmodū & Sagami Regis, vt, si alia argumèta defuissent; ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint. Eo maior gratulatio fuit Christianorū: & affabrefactas, artē Sinarum, arculas duas, è proximo emporio Paleacate confestim afferri placuit: quarū in altera eximij operis argento cælata, ipsius Apostoli; in altera, discipulorum eius reliquiæ inclusæ: & commune gaudium solenni supplicatione pompaque, & priuatis omnium qui aderant studiis celebratum est. Propositis deinde in ipso altari arculis, adhibitoque custode; clauēs vtriusque Emmanuel Frias Cocinum Prætori Menesio detulit. Hoc maxime modo, per eos dies, & facello, & religioni consultū. Biennio deinde post, eadem ossa intra ipsam aram occulto loco, duobus tantum consciiis Lusitanis, abdita; ac postremo Goam, Constantino Brigantio Prorege (qui Diui Thomæ templum in ea vrbe exstruebat) à fratre quodam Franciscano trāsata fuisse comperio. Circa idem tempus, quo nuntij de Emmanuelis Regis obitu in Indiā allati sunt; Idalcan otium à Narsingano bello nactus; recuperando Concano littori animum adiecit: quod ei Rhotericus Mellus, per occasionem, paucis ante annis ademerat. Exiguus admodū copiis ea loca tum Lusitani tenebant, cæteris vel ad Persicum & Arabicū sinum, vel ad Molucas obtinendas paulo ante profectis. Eius rei nō ignarus Idalcan, misso præfecto cum qua

cum quadringentis equitibus, & quinque millibus peditum; Lusitanos D custodes, haud tamē sine cruore ac certamine, pepulit: portusque & agros opimæ fertilitatis recepit. Et in Somatra insula, tyrannus Acenorū Abrahamus, ab cede Georgij Britti & comitum ferocior factus, oræ totius maritimæ iam haud dubie affectabat imperium: nec ferro solum, sed etiam (quo nullum acrius telum est) auro muneribusque pugnabat: Ad hæc, mistæ blanditiis accedebant minæ, & vbi commodum esset, fraudes ac doli. Nullus amicitiaæ fœderumve respectus: nulla affinium caritas: nulla fidei vel iurisurandi religio. Exacta iam ætate patrem, à nefariis moribus & consiliis abhorrentem, oneratum catenis in caueam incluserat: ibidemque, veluti nouum & inusitatum animal, illuue & squalore confecerat. Pedirensē Regem, opibus & auctoritate præcellentem, cui & cognationis vinculo, & iure beneficiario erat obstrictus, pellectis ad se popularibus, exegerat regno. Simili scelere Daianum dynastam, cuius sororem habebat in matrimonio, per summum scelus, omnibus fortunis euertērat. Inde magna eius oræ parte in potestaté redacta, infestis signis ad Pacenum urbem, quo pulsi confugerant Reges, pergit ducere. Peditum millia quindecim habebat in armis, & complures elephātos. ij pro equestribus copiis genti sunt: nam equos non alit insula. Cum hoc exercitu castris duo millia passuum ab vrbe positis, primum omnium, ad tentandos oppidanorum animos, per præconem edixit; qui ciuis Pacenus intra sextum diem ad se transisset; huic nihil, ipsi, familieque, & bonis ipsius damni illatum iri: cæteris non eandem veniam & clementiam fore victis, quæ ante dimicationē pateret. Hoc edicto vulgato, magna pars ciuium transiit. alij clam elapsi, in saltus auios refugere. ita, infrequentem defensoribus urbem tertio adortus Abrahamus expugnat. Restabat arx, in quam Pacenus regulus, & exsules duo Pedirensis, Daianusque confugerant: lignea quidem illa, & multis iam locis præ nimio Solis ardore fatiscēs: veruntamen haud leui præsidio Lusitanorum ferme trecentorum & quinquaginta, & maioribus minoribusque tormētis instructa. Abrahamo nulla dum eius generis machinæ suppetebant. tantum ingentem vim sagittarum, quas letali inficiunt succo, & sarmentorum faces, oblitos naphtha, ad excitandum, vbi res ferret, incendium, scalasque plurimas ex arundine crassiore, leues gestatu, ascensu stabiles; necnon ferramenta operibus faciendis aduexerat. Ergo, vt sine certamine, si fieri posset, rem conficeret; Lusitanis per interpretem iusserat nuntiari: arcē eam ad suum imperium pertinere: proinde cum bona pace abirent; secumque suas res, dum liceret, auferrent. Ad ea cum ferocius responsum inclusi dedissent; appareretque armis rem gerendam; summa vi, priusquā auxilium iis alicunde ferretur (mare autem liberum, vicinamque Malacam, & amicos Reges nonnullos habebant) arcem aggredi statuit. Atque ad vitanda hostium iacula, qua maxime virium parte erat inferior; cuniculos agere ad arcem capit. nocturnum præterea tempus ac pluuium, ad oppugnationes captabat; vt neque per tenebras nostri collineare possent; & madefactus imbre sulphureus pulvis plane inutilis fieret. ad hæc, arietis loco elephantos ipsos plane

ipſo ad arcem admovebat: qui, rectorum inſtinctu valida inpreſſione facta, munitiones euerterent; ſublatoque interdum ingenti clamore, interdum ſummo ſilētio arcem corona circundabat; ſcalisque erectis, ex omni parte, ſimul tranſcendere nitebatur. & obſeſſi quidem, hoſtium opera nequaquā extimeſcebant. excepti obſtructique ex aduerſo cuniculi, nonnunquam etiam felici eruptione certatum eſt. Sed crebras ac repentinas oppugnationes diutius ferre vix poterant: cum Abrahamus, in magna copia militum, identidem alios alioſque ſummitteret; ipſi; propter paucitatem, aſſiduis pæne ſtationibus circa munimēta diſpoſiti, dies nocteſque in armis traducere cogerentur. Accedebat vulgata graui cælo vis morbi, & extremæ inopiæ metus; quod per inſeſtina de more diſſidia, dum ſuæ quiſque intentus rei, publicam negligit; ad tolerandam obſidionem cibaria ſegniter ac maligne conuexerant. Præſidio præerat Henricus quidam. Hoc demum, auctore, quod relatas nuper è captiua naui pretioſas merces, in Indiam venum aſportare geſtiret; nō exſpectato ſubſidio, ſædum conſilium ineunt arcis deferendæ. cuius flagitij, poſt patefactam armis Indiam, Luſitani ad eam diem nihil ſimile admiferant. Id vt quam occultiffime fieret, minora primum tormenta inuolucris oblecta, ne ab hoſte dignoſcerentur, in naues imponunt. maiora, quod amolendi in tanta hoſtium propinquitate nō erat ſpes, ita ad plenum inferciunt, vt, ſi flammas conciperēt, ipſa (vt fit) boli magnitudine rumperentur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tænias quoquoerſum, ac præſertim ad ipſius pulueris cellam, atque ad muralia tormenta perducunt: iuſſis agmen claudere magiſtris; & cum iam omnes extra arcem eſſent, ignes iniicere. Vix dum euaserant, ſarcinis quiſque ſuis diſſimulanter elatis; cum, exorta repente flamma cum ingenti fragore fugā hoſtibus prodidit. Pars ad incendium extinguendum audacter accurrūt (& incertum qua de cauſa, nondum ad ſulphureos cados, ac muralia tormenta peruaserat) pars ad littus effuſi, turbatos auerſosque Luſitanos cum cæde inſequuntur: ac denique appulſæ ad terram naues, perculſis ac trepidantibus, magna parte impedimentorum amiſſa, vix atque ægre effugiū præbuere; dum in magno tumultu, ne ſimul hoſtis irrumpat, alij conſeſtim anchoras oraſque præcidūt; alij ad naues adipiſcēdas, collo tenus ſeſe in aquas immittunt. Abeūtibz cum oneraria vna, nauigiis tribus, per ludibrium barbari tum inter fugam ereptas, tum ſuperſtites ex incendio res, machinasque præſertim oſtentant: plenumque cladis & ignominiz agmē cum probris & cachinis exſibilant. Auxit pudorem, in ipſo pæne portus exitu ſociæ claſſis occuſus. naues triginta cū omni copia rerū ab Aruano Rege aderāt; ipſumque Regē terreſtri itinere cum quatuor millibus peditum auxilio venire nuntiabant. Eæ naues, cognita præpropera deſperatione abeūtiū, retro vnde venerant, in patriā reuertere. & Luſitani Malacam delati, Antoniū inſuper Mirandam, & Lupum Azeuedium, cum recenti milite, & bellico inſtrumento iam in curſu ad opem ferendā paratos inueniunt. Eo magis & ſuum factum ipſi damnarunt, & omniū conuiſis & maledictis excepti ſunt. E regulis tribus, qui comites fuerant fugæ, Pace-

nus cum rectore matreque Malacā remansit; reliqui duō sese institutorum D
 nauibz ad Aruanū Regem supplices contulere. Lusitani ē Somatra
 insula in perpetuum exacti. Et Abrahamus, pulso mox etiam Aruano, re-
 gnis quatuor auctus, æneisque tormentis (qui vel maxime terror gentem
 premebat) omnibus circa nationibus, atque ipsis adeo Lusitanis formi-
 dandus euasit. Alodinus itēm, elatus nouo successu rerum, & à Bintano
 reiectis Georgij Albuquerquei copiis, classes denuo ad vexatā Malacen-
 sem oram institit mittere; & cum Lusitanis obuiam ex vrbe progressis,
 aliquot secunda prælia fecit. Iam apud Sinas, in Lusitanum nomen acer-
 biore etiam odio & immanitate sæuitum est. Martinus Alphonsus Mel-
 lus cum sex nauibus eo contenderat, confirmandæ amicitia, & statuendi
 commercij causa, nondum probe gnatis, quid Thomæ Petreio legato, de
 quo supra diximus, accidisset. Lusitanos adesse ubi Cantonem allatum
 est, extemplo præfectis oræ maritimæ à magistratibus imperatum; nefa-
 rios prædones vel comprehenderent, vel ad internecionem delerent. Ni-
 hil tale metuebat eo tempore Mellus, quamquam à peritis rerum semel
 iterumque præmonitus, eo facilius repentino Sinarum aduētu cum suis
 opprimitur. & initio quidem, ut sese cōcordia & societatis cupidos pro-
 barent Lusitani, vel pluribus iaculis appetiti, certare superfederūt; dein,
 cum vndique instaret hostis, ac nullam pacis mentionem admitteret; ini-
 quissimo loco & conditione committitur pugna. Multitudine tormen-
 torū ac nauium, ut in suo regno, longe superabant Sinæ, itaque circum-
 uentos aduenas partim bombardis è tuto discerpunt; partim fessos ac
 sese dedentes, in potestatem accipiunt. Mellus, cum aliquandiu egregie
 sese defendisset, ad extremum, singulari Dei beneficio, per median
 hostium classem male mulctatus elabitur. In captos, magistratum iussu,
 grauius acerbique consultum, in carcerem conditi omnes; & pro latro-
 nibus piratisque damnati, aut pedore ac tæbe in vinculis expirant,
 aut ad supplicium producti summo plebis concursu, vel sagittis confixi,
 vel in frustra dissecti sunt, præconibus vetera gentis piacula; & recen-
 tem insuper audaciam referentibus; quod in regios portus ac fines ar-
 mata manu non dubitassent redire; in quibus omnium flagitiorum ac
 scelerum paulo ante vestigiā reliquissent. Hæc, & alia id genus, elata vo-
 ce de scripto subinde recitabantur, ad tollendam è vulgi animis opinio-
 nem, quam de Lusitani olim generis virtute ac probitate conceperant.
 Dum hac tam repentina rerum inclinatione tot simul regionibus Lusi-
 tani exercentur, ne ad Molucas quidē insulas otium fuit. Rerum ibi sum-
 ma penes Aræzium erat. Hūc, Lusitana amicitia opibusque subnixum,
 & immodicos gerentem spiritus, regina ceterique primores minime con-
 coquebant. Arx insuper, eodem in primis adnitente, non parum excreue-
 rat: dispositaque in muris tormenta, longe lateque terrorem inferebant.
 Id sibi suisque iugum, per causam hospitij ac societatis impositum; re-
 gina sero ingemiscens; clā cōmunicatis cum Alinanfore parente consiliis;
 fugam vna cum liberis ac præcipuis amicorū parabat: ut per eam occasio-
 nem popularibus paulatim abductis, urbem deserram ac nudā Lusitano
 relin

relinqueret. Ea re per indices comperta, Britus arcis præfectus, adiutore Aroëzio, regias ædes militibus repente circūdat, elatumque inter manus Boahatem regulum, & paruulos fratres Aialum, & Tabariam, in arcem asportat. Regina, per occultos exitus inter tumultum elapsa. Inde cōsternatus Regis desiderio populus, cum frequēs ad arcem accurrisset, Aroëziji auctoritate, & Briti accommodata ad tempus oratione sedatus est, eum inter cætera per sancte ambo affirmarent, consilium id publicæ salutis causâ necessario susceptum fuisse, fidēque obligarent suam, Boahati Regi diadema regnumque mansurum incolume. Tum pluribus in æmulum diuitiarum ac dignitatis Almanforem inuecti, barbaros natura cupidos belli cædisque, ad inferendum ei bellum haud magno negotio perpulere. Inde, inter vtramque gentem paruis, nec dignis relatu præliis vario successu certatum est. Superior tamen ad extremum Ternatensis fuit res. Mariacum oppidum in summo editi montis vertice, quod insulæ Tidoris olim caput fuerat; Lusitanorum ope ab Atoëzio cum multa cæde captum incensumque; & Maquienum insula, quam reguli ambo æquis portionibus obtinebant, metu coacta; in Ternatensem ditionem vniuersa concessit. Hæc ferme Eduardo Menesio Prætorē per triennium gesta. Successit Menesio Vascus Gamma, dux eum aliis laudibus, tum aperta præsertim India clarus, ac memorabilis. Huic, pro trienni trimestre imperium fuit. ornatissimas naues è Lusitania sexdecim, in iis tria millia delectæ iuuentutis, ac nobilitatis abduxerat. Vt in Cambaiana littora ventum est (nam eam in primis regionem explorare placuerat) in summa repente malacia, silentibus ventis, ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare; crepitare compages; tabulata concuti cæpta. Nautæ, subito pauore isti, cum in Syrtis illatam haud dubie classē crederent, in summa perturbatione rerum omnium, alij bolidem demittere, alij ad exhauriendam sentinam, vel ad clauum tenendum accurrere. Sapientiores alij, circumspectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere. ipse imperator, innitio nequaquam expers timoris ac solitudinis fuit: sed mox comperto eum esse terræmotum (quem nauigantes quoque sentire non dubium est) ad socios hilari fronte cōuersus; Adeste animis, inquit, viri; aduentu nostro perterritus Cambaianus Oceanus intremuit. Atque hoc periculo defuncti Lusitani, Cocinum incolumes deuenere. Vascus, accepta prouincia, dum à Cocino varios huc illuc præfectos mittit; nomenque Lusitanum in pristinam dignitatē conatur asserere; graui morbo implicitus, in ipso impetu mouendarum rerum, excessit è vita. Vrbi Goæ tum Henricus Menesius præerat, eximia virtute è integritate vir. is continuo in Gamma locum suffectus è successione, vt appellant: quarum est ratio eiusmodi. Transmissos è Lusitania regios codicillos, minimum tres, olim apud Quæstorem, aut scribam, nunc apud Goanum Archiepiscopum, diligenter complicatos obsignatosque, custodiri mos est. quibus in singulis, quasi per gradus, ad rem cautius celandam, adnotatum regio ipso chirographo later nomē illius, qui, si Prætorē in prouincia diem obire contigerit; è Regis auctoritate sub-

stituendus est. iis autem codicillis, ordine superferibitur, prima, secunda, D
 tertia, vel quarta successio: ita ut, si eius qui primo loco nominatur, copia
 fuerit; secundum codicillū resignare, vel aperire sit nefas. Ergo, vbi Præ-
 tor morbo; aliove quopiam casu decessit; consilium cogitur. ibi, coram
 Archiepiscopo, & magistratibus, qua diximus obseruatione, ut nullus
 aut fraudi aut errori sit locus, codicilli & signa soluuntur; cuius primum
 exierit nomen, huic defertur imperium: reliqua nomina, rursus, occulta,
 ad Regis nutum arbitriumque adseruantur. Id, ne per summi magistratus
 obitum prouincia diutius orba periclitaretur: ne ob id ipsum inter præ-
 fectos certamina existerent: sapienter in tanto locorum interuallo pro-
 uisum est. Per hunc modum renuntiatus Prætor Henricus, ad regia nego-
 tia conficienda, Cocinū petiit: & ex itinere multos Arabū parones, Mala-
 barica onustos fruge, vel cum ipsis oneribus cepit, vel dissipatos in litus
 eiecit. Tumultuantes præterea ad Cananorem piratas, socij Regis rogatu
 comperscuit, & vicos aliquot eorum exussit. Inter quæ, ad Calecutum, ab
 Lusitanis ac Malabaribus, denuo turbata pax est. Odiosæ primum contro-
 uersie inter negotiandū exortæ: & partis vtriusque animi suspicionibus
 irritati: dein vltro citroque factæ iniuriæ: postremo, instigantibus è con-
 suetudine Saracenis, bellum exarsit. Hisce rebus cognitis Henricus Præ-
 tor, quinquaginta variae formæ nauibus, in quibus erant duo armatorum
 millia; Cocino Pananem oræ Calecutanæ contendit. ibi, cum ablatas res
 nequequam reperiissent, munitum denuo locum & celebrem, terra ma-
 rique simul adortus, pulso aut casu Mahometano præsidio cepit, ac dire-
 ptum incendit. Multa inde relata tormenta: quorum aliquot antea Lusi-
 tanorum apparebat fuisse. Lusitanus defertor ac transfuga præfuerat vni-
 uersis. huius proiectum humi cadauer, densis coccis vulneribus facie, vix
 ut agnosceretur, inuentum est. A Panane in conspectum vrbs Calecuti
 prouectus Prætor, haud mediocrē hostibus terrorē incussit. Naues erant
 ibi complures. in eas flammæ confestim iniectæ: & simul, qui arcem tene-
 bant, suorum aduentu animati: eruptione facta, variis locis ignem subur-
 biis intulere. Inde Prætor, confirmato arcis præsidio, percussisque hostibus:
 leucas in Septentrionem fere sex ad Couletum emporium eiusdem oræ
 processit. curuo in theatri modum, & accliu littore is portus est, ac mire
 facto ad iacula certis in omnem partem ictibus dirigenda. eo cliuo aggre-
 rem ac munitiones Mahometani perduxerant; infra, stationem habebant
 parones fere centum & quinquaginta, prorsus longo ordine in altum ob-
 uersis, ut duplici vallo, tormentisque apte dispositis, & ingenti armato-
 rum numero (viginti hominū millia conuenisse dicebatur) contra omnes
 incursiones oppidum egregie tutum videri posset. Henricus, comperta
 hostium multitudine, sub ipsum portum anchoras iacit. inde contempla-
 tus naturam loci, & genus operum, ac lintribus ad vada exploranda præ-
 missis: tribus è partibus vno tempore, distinendi hostis causa, oppidum
 aggredi statuit. Simonem Menesium cum bellatoribus trecentis in
 terram egredi iubet: ac leuū cornū munitionum inuadere. ipse
 cum centum & quinquaginta, non amplius, descensu facto: ad lauam
 ducit:

ducit : classiariis imperat ad hostium naues recta succedant. ita, clamore sublato, simul à fronte ac lateribus pugna committitur. Non exigua tum hosti, officinis iam pridem institutis, tormentorum copia suppetebat. eo maiori tenebantur spe, Lusitanum congressu arceri, & iaculis eminus obrui posse. quippe seminudi ipsi, patente ad plagas corpore, Hispanienses gladios, & ingentia pila, galeasque, ac thoraces horrebant. Verum eos longe fefellit opinio. Siquidem inter iaculandum coortus è tormentario fomite fumus ad instar nebulæ, subeuntem audacter Lusitanum egregie textit. & flammæ intermicantis indicio, hinc parones iniectis ferreis manibus nostri apprehenderât; inde in vallum erepserât, & intra munitiones coniecerât signa, prius pæne quâ eos appropinquare sensisset barbarus. Lusitanis, tum Saracenorum aspectus; tum pax à Calecutano toties per fraudem violata acuebat iras. Nec diutius tulere. dimicationem hostes. Pauci tantum coniurati ad extremum vsque spiritum acriter obstitere. cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum exterriti, terga verterunt. Henricus, in magna hostiû cæde, nò plus quindecim è suorum numero amissis; vulneratis duodequingenta; & oppido, & classe hostili potitur. Inter cæteram prædam, tormenta variæ magnitudinis aucta trecenta & sexaginta; & minorum fistularum ingens numerus. parones abducti quinquaginta tres; Indico aromate onusti plerique; reliqui flammis absumpti; ac postremo, totum oppidum, subiectis per iram ignibus, conflagrauit. Lusitanus gemina intra paucos dies victoria lætus, ouanque; Cananorem, inde Cocinum reuertit. Et Zamorinus, confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello, omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandam incubuit. Arx ea Calecutano erat imposita littori, quod, vt initio diximus, insidiosum asperumque; vix in summa malacia, paruis nauigiis accessum præbet. Iamque hyemis aderat. eo acrius Zamorinus, ne id anni tēpus elaberetur, militares copias, & omnem oppugnandi apparatus vndique contrahebat: vt interim vel operibus ac vi arcem caperet; vel necessitate ac fame Lusitanos in deditionem acciperet. itaque extemplo, præfectus cum duodecim fere millibus peditum, ad vrbe[m] præmissus. quo in numero Siculus quidam erat perfuga, non ignobilis architectus; qui Rhodiæ expugnationi cū Solimano Turca interfuerat. hoc maxime artifice ac præceptore, barbari vallo & fossa lata pedes fere octodecim, ad dimidiatæ Lunæ figuram, amplecti arcem instituunt. & ex vtraque parte, qua vallum in mare desinebat; arcendo nauali subsidio castella erigebantur duo, quæ obliquis ictibus totum litus abraderent. dein, per ambitum fossæ, modicis interuallis, propugnacula quinque excitabant; vnde maioribus tormentis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quaterentur. Hæc opera, licet iam munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen, abundante multitudine, adhibitis plateis vineisque, & instantibus præfectis, breui ad exitum peruenere. Arcem, Lusitani haud amplius trecenti obtinebant. præerat Ioannes Lima, vir & militiæ callens, & gloriæ in primis audis. is cum nulla superesset nisi ab Oceano spes; duplici doliorum ordine;

ingesta arena, & lorica extrinsecus addita, brachium ad mare protēderat; D alternis inter dolia tormentis, ad arcendum ab latere hostem, apte locatis, & per expedita nauigia Prætorem Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiozem. Sub hæc, ineunte Iunio mense, cum hyems in ea regione sæuieret; Zamorinus ipse cū reliquo belli apparatu, & nonaginta millibus hominum affuit. Arcu & sagittis plerique; alij gladio & palma; alij etiam ferreis fistulis instructi conuenerant, in speciem despicabiles, ceterum vsu armorum, & corporum agilitate metnendi. Vt eæ copiæ cōsederet; Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligenter ostendit; rudique ad eiusmodi commenta barbaro, certā cum admiratione fiduciam iniecit, arcis breui tempore potiunda: atque id ipsum vti quam minimo Indorum damno fieret, Siculus, petito colloquio, Lusitanos cum aliis rationibus, tum hostilis exercitus magnitudine proponenda, institit ad deductionem hortari. Verum eiusmodi oratione tantum absuit vt Limæ constantia moueretur; vt etiam ad laceffendum hostem ultro cum paucis E eruperit. sed magna fuit merces audaciæ. Concurfu ab hostibus facto, pæne circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisque vulneribus, ægre ad suos receptum habuere. Inde exasperatis vehementius animis; magno conatu & oppugnari, & defendi arx cæpta. Tormentis vtrinque certabatur; quibus erant Calecutano, quæ dodrantali diametro emitteret globos. Sed iaculandi erat dispar admodum ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nondum sat in eo genere exercitatis, ictus languidi, infrequentes incerti; & si qui muris inciderant, egregia laterum & structuræ firmitate respuebantur. Ab Lusitanis, crebri, destinati, vehementes; & ubi hostis arcem succederet; confertæ ac seminudæ multitudini certam stragem perniciosæ afferebant. Multos etiam squamis arborum & fragmentis (sunt autem ibi palmeta frequentia) repente carpi, vel exanimari conspiceres. Verum ea damna hostes, vt in tanta militum copia, facile sarciebant: cum desertæ stationum loca alij subinde aliique supplerent; sauciis ac fessis infregros recentisque submitterent. Longe iniquiore conditione erant Lusitani: quos, præter cæteras belli difficultates, ipsa qualaborare semper solent, paucitas fatigabat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, notæ fortitudinis viros cum suo quemque manipulo collocauerat. ipse reliquos è præsidio circa se habebat: cum quibus circumspicere, & obire ad repentina pericula posset. Verum & militem conficiebant, præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac nocturnæ vigiliæ, & præfecto, ad subitos ac diuersos clamores, prout res exigeret, occurrenti vix erat facultas. Interea Henricus Prætor, cognita obsidione, duas naues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat. quarum alteram Christophorus Iusartes; alteram Eduardus Fonsæca ducebat. Iusartes feliciore cursu paulum antegressus, propius ab Calecutano littore constitit. Fonsæca, quod tardius aliquanto nauigasset, ventis repente cadentibus, ab longiore spatio anchoras iecit. Ad eas cōspectas naues, erecti partis vtriusque animi, inclusorum; optati auxilij spe, obsidentium; metu, ne tot iam exhausti labores in irritum cederent; & locus ipse suspectus iamdudum

dudum mentes Indorum curasque conuerterat, ne quid falleret tale. Lima, cum ad littus accurrisset; animaduersa paucitate eorum qui aduenerant (non plus octoginta milites eo nauigio uehebantur) ne descensionē cum euidenti periculo tentarent; nutu & significationibus admonebat. & ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequentia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verum Iusartes cupiditate gloriae omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntariis in paronem desiliit; ceteris custodire nauem, & vbi primum terram attigisset; missilibus procul hostem arcere iussis. Inde contento remigio ad ipsum loricae os, actuarij prora dirigitur; quo subeuntes facilius protegeret statio Lusitana. sed illuc nauis dum pari conatu enituntur; interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehementior aestus abripuit. Eo ferocius progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, sese ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segnius ē parone se certatim eiicere. ibi conferta in vadis manu, quam acerrime dimicatur. Ceteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus; ne suos impetant hosti permistos; iacula cohibere coguntur. Cum aliquandiu dubia stetisset pugna; Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctati, quatuor ē suorum numero desideratis, pluribus sauciis, cum magna vicissim hostium cāde, intra loricae fauces audacissime penetrarunt: ac nihil proprius factum est quam vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu eximia Emmanuelis Cernicij constitit fortitudo. is, cum iam introisset munitiones, & fatigatus, & saucius; circumuentum respiciens praecipuum ē commilitonibus quendam; recurrit protinus: ac laborantem, summotis acriter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede, vel gloria; quippe, omnium consensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot ē vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani praediacarij suis adiuuandis atque intromittendis insistant; ex altera parte frequentes barbari desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nuntio excitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantem scandere Malabarem; contis, gladiis, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouae artis iacula, ad hostem cominus eminusque impetendum. Sed ē propinquo nihil Indos aequae terrebat, atque incendiariae bolides, quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quo facilius deinde rumpatur; circumdatis ansulis tribus quatuorue, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant. tum ad eas ansulas igniti funiculi ē gossipio vel stupa alligantur. vbi ad coniectum eius teliventum est; cōtorta brachiis olla repente diffingitur; & simul arreptis ē fomite adalligato fauillis, ingenti circumstantium damno, flammās edit inevitabiles. quod missiliū genus, in praeliis duntaxat naualibus primo usitatum; ad terrestria quoque certamina exitiabili cōmento deinde trālatum est. Hac maxime pernicio repulsi à mœnibus Indi vstulati cū insana trepidatione sese intra munimēta recipere. Interea praefectus naui alterius Fonseca quāquā. prope animaduerso discrimine eorū qui in littus excederant;

detant, paratus tamen eandem aleam, si res ita postularer, subire; per literas ad sagittam reuinctas quæsiuit ab Lima, quid sibi tali tempore faciendum censeret. Ille vero, eadem vsus arte sagittæ, de consilij sententia respōdit: Nequaquam se Fōseca suosque in apertum adeo periculū obii- ceret: tutum in arcem introitum haud minus quingentorū Lusitanorum præsidio posse obtineri. Proinde rediret Cocinū propere; ageretque cum Prætorē diligenter (ad quem simul ipse in eandem sententiā scriptas literas dabat) vti militum quingētorum spectata virtute subsidium, & sulphurei pulueris vim, & ad obsidionem tolerandam alimēta submitteret. Cum hoc respōso Fonseca per infensos infestosque fluctus hyeme summa Cocinum reuertit. & Prætor, cognito suorum periculo, Antonium Syluium ad opem obsessis ferendam cum aliquot nauibus, & viris quot Lima petierat, ex tempore proficisci iubet. ipse interea classi onandæ operam dabat; vt cum primum se aperuisset mare, cum maioribus copiis eo contenderet. Hæc vbi per exploratores Calecutum allata; confestim Zamorinus, antequam inclusis accederent vires; omni conatu rursus oppugnare arcem aggreditur. Neque Siculus architectus, egregie sese barbaro venditans, incitatissimæ deerat ipsius cupiditati. aggerē ex Turcica disciplina promouendo, mœnibus adæquarat. Cuniculos præterea sub terras agebat; locis etiam quibusdam statuebat oris vasti mortaria; è quibus in sublime iacta ingentia pondera cum horribili strage in arcis tecta deciderent. Sed operum eiusmodi, quæ Zamorinum inani fiducia inflarant, vbi ad pugnam ventum est, haudquaquam exspectationi respondit euentus. Indi telis ac missilibus ex aggere deturbati: cuniculi excepti cuniculis: & mortaria, quemadmodum, vbi à perito magistro locantur, magnum hosti detrimētum important; ita, si artificium absit, in eandem pæne regionem recidēte globo, machinatoribus interdum ipsis exitio sunt. Quocirca Zamorinus, haud mediocri suo malo perēgrinas artes expertus, reliquum spei in sequitia hyemis, & fame reposuit. neque ea spes fefellerisset hominem, si ad arcendos commeatus vel modicam classem instructam in proximo tenuisset. Ex quo verū apparuit Themistocleum illud: Qui mare possideat, omnia possidere. Lusitani, Sylui duce ab Cocino præmissi, quamquam atroci tempestate disiectis nauibus; tamen vt sese ex iactatione refecerant, alij subinde atque alij Calecutū accedebant. Lima, fatigatis iam, & ab oppugnatione deterritis hostibus, vnam inopiā metuens; modica militū auxilia recusabat: affuturū mox cum iustis copiis Henricum exspectans. Tantum sulphurei pulueris & commeatus præsentem expetebat copiam. Vtraque, noctis intempestæ silentio, scaphis paulatim in arcem inuecta. & vulgo iam è muris, Lusitani, suadenti ditionem hosti, recentes carnes, aliaque cibaria, & ipsum denique in delicias betele ostentabant. Ea res Zamorini contudit animos. & circumacta iam hyeme, cum nauibus viginti, bellatoribus mille quingentis aderat Prætor. is, tum à mari, tum ab arce tormentis hoste summo; cū ingenti clamore pluribus locis armatos in terrā exposuit: immisissq; intra hostiles fossas audacissimis è suorum numero, cum ex aliis quoque partibus alij ad vallum.

A vallum intrepide subiissent; ad tria Indorum millia partim ferro, partim igne deleuit: in quibus ipse quoque architectus, proditæ ac desertæ Christianæ fidei noxam luit incendio. & Lusitanis eo die paulo plus triginta cecidere. saucij relati amplius ducenti: & Henricus, proruto Indorum vallo, fossisque oppletis; idoneo prope arcem loco castra communiit. Inde Zamorinus & suorum territus strage, & simul veritus, ne in proxima palmeta Lusitani sæuient (quo detrimento, vt supra diximus, nihil genti grauius aut acerbius est) misso caduceatore inducias petiit. in quadriduum datæ: interea de pacis conditionibus actum: neque conuenit, eo maxime quod Zamorinus insignem quendam è Cocinenfi ditione perfugam tradere abnueret. Ac demum Henricus pertasus Indicæ leuitatis, & Mahometanæ perfidiæ; præsidium abducere ab Calecuto, & arcem à fundamentis excindere statuit: præsertim quod ita velle Ioannem Regem è commentariis Vasci Gammæ didicerat. ergo, muris & propugnaculis, opere subterraneo, sulphurei pulueris de more copiam subdiussit. dein militibus, & machinis, omnique instrumēto raptim in naues imposito (cuius rei facultatem & naturā loci, & nautica turba præstabat) ignes æuernis iniecti; & barbaris illico, siquid forte prædæ relictū esset stolidā temeritate in arcem ingressis (tanta inest hominibus rapiendi libido) interim è specubus cæcis erumpentes momento flammæ plerosque hausere: & cum horribili strepitu mœnium structura dissiliit. Atque is finis & arcis, & obsidionis fuit. Henricus, incolumi classe & exercitu Cocinum reuectus; alios alio præfectos dimisit. ipse inde septemdecim nauibus Cananorem petiit. ibi, dum expeditionem in Cambaiam, Diuque meditatur; cum non toto biennio rem Indicam administrasset, graui oppressus morbo, paucis diebus è vita migravit anno post Christum natum M. D. XXVI. Hoc Prætorē, fama nominis Lusitani, reflorescere visa quodāmodo: reque ipsa comprobatum est; tanti militem, quanti ducem esse. Atque in ciuilibus etiam rebus non vulgari prudentia fuisse dicitur: & quod perrarum in eiusmodi prouincia est, ab auaritia, & à sordibus alienus. Sub idem tempus ad Malacam pariter bene gesta res est. Alodini copiae, cum urbem terra marique vehementer vigerent, per paucis egressis obuiā Lusitanis, cum ignominia fusæ & fugatæ. Et ex acri obsidione, Linguanus regulus, parua manu Lusitanorum exemptus est. Raia Nara, gener Alodini, Linguam obsederat. ex eius exercitu cæsi sexcenti, & plurimi vulnerati feruntur, vno tantum è nostris desiderato. Et è Molucis aliquot Lusitani ad Celebes populos auri causa profecti, cum littoribus arcerentur; sæda tempestate ad insulam trecentas inde leucas abrepti sunt. incolæ, moris antiqui homines, mira simplicitate ac securitate sese per totus & nonnulla Moluensis linguæ commercia, in consuetudinem extemplo dedere. Egregio in primis habitu, & amabili vultus hilaritate sexus vterque est. promissa barba & capillo sunt viri, premollibus storeis tegunt corpora. Ad fabriles vsus, spinis piscium pro ferramētis vtuntur. Ignoti ad eam diem & nominis, & regionis erat insula. tum primum, à nauclero Lusitano, dimensis cæli plagis, nauticā in membranā ex arte relata est, deque ipsius naucleri

nomine Gometij Sequeria insula exinde appellata. Non eadem erga Lusitanos comitas eo tempore in Arabici maris accolis exstitit. Hector Sylueria cum aliquot nauibus Erythras angustias tuebatur. Hunc, in Arabia, qui Dosarem urbem incolunt, accessu prohibere conari, audacia patnas dedere. profligati qui cum armis ad mare prodierant : oppidum caprum, & direptum est. & insulae duae, Mazua, & Dasaca, quod sese ij populi infestos pretereuntibus Lusitanis praeberent, ab eodem Sylueria domitae, & annuo stipendio imposito, in ditionem redactae. Simul, Aethiopica legatione perfunctus, anno sexto quam ad Arquicum exscenderat Rhodericus Lima, in classem acceptus. Accessit ab Aethiopico, seu Abassino Rege legatus ad Lusitanum Regem nomine Zagazabus : itemque cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem Franciscus Aluarus, cuius supra meminimus, Rhoderici comes. Is in Lusitaniam reuectus, Italiam deinde petiit. ac Bononia, in celeberrimo conuentu, cum Caesar canonatus adesset, Clementi VII. vt Ecclesiae vniuersae Pastori,

& summo in terris Dei Vicario, paratam ad omne obsequium voluntatem Abassini Regis ac studium, solenni cum adoratione, & pedum osculo detulit.

Libri octauis Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER NONVS.

ENRICO Menesio vita functo, à primoribus Lusitanis ventum in curiam est: ibi apertus alter codicillus, inscriptum ostendit nomen Petri Mascarenia, qui Malacæ vrbi tum præerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob id ipsum apud omnes ordines gratiosus. Verum illud erat in ea successione incommodi; quod, nisi vertente anno, Mascarenias à Malacæ, propter tempestatû rationem, adesse non poterat: cum interea simul à Calecutano, & Cambaiano Regibus, & quod magis erat formidandum, ab ipso Turcæ bellum immineret: minimeque expediret, eiusmodi rerum statu, parente ac præside tandiu carere prouinciam. Ob eam maxime causam, Alphonsus Mexias regius Quæstor, cuius tum erat summa in Senatu auctoritas, censebat, nulla mora interposita, tertium deinceps codicillum aperiendum: neque expectandum è tam longinqua regione Mascareniam: quem, quo melior esset ciuis, & Regis rei que publicæ amantior; eo æquiore animo ferre oporteret, in tanto talique discrimine, salutem communi potius, quam proprio ipsius honori consultum aduersus hæc amici Mascarenia tendere; tam insignem iniuriam deprecari; ac postremo denuntiare haud leuiori quam quod in præsentia proponatur malo, geminam successionem intestinis odiis ac certaminibus materiam vtrique præbituram. nec vero dubitandum, quin ipsa dulcedo imperij, & ratio dignitatis, è duobus Prætoribus alterum ad retinendam; alterum ad repetendam omni conatu prouinciam, postmodum esset incitatura. Cum hisce aliisque difficultatibus non inueniretur exitus; multis altercationibus diu agitata, eo denique deducta res est; vt tertium codicillum inspicerent, prouinciamque nouo successorì mandarent ea lege, vt ipsam, quisquis ille esset, aduenienti Mascarenia confestim redditurû se iureiurando promitteret. In hanc sententiam conuenere omnes, & resignato palam codicillo, Lupi Vasci à Sancto Pelagio (contracta vt assolet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit; qui per id tempus Cocini præfecturam gerebat. Is, cum solenni

adiuratione pollicitus, sese Mascarenia, vt primum adesset, honore cessu-
rum; Præturâ interim iniit: cognitoque prouinciæ statu, alios atque alios
duces, ad obtinenda præsidia maria, destinauit. ipse cum nauibus aliquot,
in quibus erant Lusitani circiter mille; Malabaricam oram sibi tuendam
desumpsit. Profectus Cocino, circa initium Februarij mensis anni mille-
simi quingentesimi vigesimi sexti, Cananorem perijt. ibi, dum commea-
tus in classem imponit, subito certior fit, Mahometanos è Calecutano
emporio ad duodecim hominum millia, intra Bacaronis fluminis ostium
cum nauibus onustis latere, paratos ad exitum, quæ prima sese occasio
nauigandi obtulisset. Ea re cognita, non dubitauit Prætor, quominus in
angustiis deprehenso quàmptimum inuaderet. Ergo sublaris anchoris
eo contendit infestus. Res erat difficultatis ac periculi plena, non modo
in tam dispari numero copiarum, sed etiam quod contra omnem eiusmodi
casum egregie sese Mahometani munierant. Fluminis aluè de more fixis
vtrinque sudibus atque cancellis, in arctum ita coegerant; vt singulis tan-
tum nauigiis aditus pateret. cæcos præterea sub aquam, veluti laqueos,
idoneis abdiderant locis, in quos illata ex alto nauigia sese induerent, &
munitionibus in vtraque ripa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad
hæc, ex oppido fluminis cognomine, qui locus erat Narsinganæ ditionis,
omnia illis ad victum necessaria suppetebant. Hæc Prætor, cum partim
ab exploratoribus accepisset, partim speculatoris nauigis obeundo per
se nocte sublustri notasset, submissis primum vrinatoribus, laqueos funes-
que prætentos ab imo præcidi iussit: dein, sublato ingenti clamore, coci-
nentibus, vndique tubis, aduerso flumine subiit: præibant obrectæ cento-
nibus, & maioribus tormētis instructæ aliquot scaphæ; tum cætera nau-
igia simplici propter angustias ordine sequebantur. In ea conspecta, illico
barbari vim omnis generis telorū emisere, quibus propter assuetudinem
haud quaquam exterriti Lusitani, contento remigio ad ipsa munimenta
succedunt. Ibi atrox & ambiguū aliquandiu certamen fuit, dum conferti
& obnixi corporibus Mahometani hostem descensu prohibere nituntur.
Sed postquam impetu ex omni parte capto sese Lusitanus in mediā aciem
saltu mittebat, & dextris gladiisque res geri capta est; tū vero iniecta for-
midine pulsi vndique barbari, & magna cum cæde præcipientem in fugam
auersis. ac Prætor veritus, ne ab ira & cupiditate miles oppidum diriperet;
& Narsinganum Regem, cuius tum in ditione Lusitani complures ne-
gotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus, receptui cani
iussit, suosque à præda, & ab insequendo vltra hoste cohibuit, Apo-
theca & diuersorium erat Mahometanorum in ipso portu, frugibus,
& merce pretiosa refertum. Eam apothecam, Prætor, & hostiles vna
lembos incendi iussit, octoginta fere tormentis, quorum erant anea
pleraque, ex incendio ad classem abreptis. Neque, in magna hostium
strage, Lusitani desiderati plus quattuor. quo tristior, acerbiorque
Calecutanæ ciuitati, atque ipsi præsertim Zamorino cladis nuntius
accidit: vt, non retentæ quacunque conditione cum Lusitano pacis &
amicitiæ, magis in dies hominem pœniteret. Ab ea victoria Prætor
ad exci-

ad excidium Dabuli perrexit: quem in portum Mecanis negotiatoribus receptum dari contra fœdus cum Idalcane idum; & præterea, armatas inde tritemes ad oram infestandam egredi pro certo compererat. Appropinquant, nouus præses loci, quem Indi Tanadarem appellant, vnico nauigio prodiit: obuiam supplex: & culpas omnes in eum cui successerat, transferendo; seque affirmando, vti oporteret, in fide officioque mansurum; haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum: & renouata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderentur. Eductæ extemplo omnes, ac traditæ. Et Prætor ex animi sententia gestis rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hæc, Ioannes Rex Hærici Menesij morte nondum audita, quatuor miserat in Indiam naues, & cum iis nonna successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quæstorem litteras, quibus erat in extremis, vt superioris temporis codicillos irritos duceret, & clausos obsignatosque, vt erāt, in reditu ad se perferret; recētibus hisce veretur si forte Menesium è vita discedere contigisset. Eam clausulā Mexias, quod Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res nouandas arripuit. E regis litteris ad concilium refert, quādoquidem vetera inania fecerit Rex; de nouis diplomatibus aperiendis: quemcumque illa iusserint, hanc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore. Hæc, præter omnium expectationem, à Quæstore dicta, magnos animorum motus fecerunt: ac ferme aduersis auribus (vti par erat) accepta relatio. Inter cæteros, Vascus Deza, Cocinensi arci præpositus, aperte disseruit, non modo superuacaneā, sed etiam perniciosā eam inspectionem futuram. Nuper declarato Prætore Mascarenia, per causam absentis, dignitatem optimi & clarissimi viri haud obscure impugnata; superinducto contra omne ius falsque nouo successore. Cum inde certamen ac periculum ingens non sine causa timeretur, iureiurādo ac promisso reddendæ aduenienti à Malaca prouincia, id periculum Dei benignitate discussum. Quid opus esse, certis & constitutis iam rebus, denuo solui codicillos; & pessimo publico labefactari concordiam & pacem; cum tātum belli pæne in manibus sit, cum tot vndique terrores immineant? Nam quod huic actioni regia prætexatur mandata; profecto si in tanta regionum distantia, cum Ioannis ipsius consulendi facultas desit; ad interpretationem regis voluntatis atque iudicij referenda sint omnia; nulli dubium esse debere, quin Mascarenia delatū è prioribus codicillis honorem, non quietis modo; sed etiam hominis causa, ratum, inuiolatum, ac proprium esse Rex iubeat. Id, vel ex eo aperte intelligi, quod veteres codicillos ad se clausos atque obsignatos referri mandauerit, quos ille si vel apertos irritos omnino esse voluisset; id ipsum vtiq; disertis verbis adscripturum fuisse. Proinde superfedendum hoc successionis male auspiciatæ periculo; noua Regis expectanda responsa; atque interim coniunctionem animorum atque consensum, quo vno maxime inter hostilia circa omnia Lusitanæ stent res, omni studio & cura fouendum. Maiori & meliori parti eorum qui aderant, admodum grata fuit oratio Deza: quinimmo ex oraculo missa videri quodammodo potuit. Siquidem paulo ante, Ioānes Rex à

nauarchis qui ex India illo ipso anno redierant, audita morte Menesij, & D
 Mascarenia succensione; veritus, è missis ad Mexiam quas dicebamus lit-
 teris, nequid controuersiarum existeret: Petrum Annium Gallum cum
 nauigio expedito submiserat ad ea reuocanda mandata: & Mascarenia
 nominationem sua auctoritate firmandam. Sed Annius, nondum tempe-
 stiuo ad nauigandum mari profectus, superato iam Bonæ spei promon-
 torio, circa Sancti Laurentij insulam naufragio petiit. Inde, non ad liqui-
 dum explorata Regis voluntate: cum plerique ex æquo & bono agen-
 dum, & cauendas omnes discordia causas prudenter monerent: Mexias
 tamen, paucis assentientibus, omne id periculum in se recipiendo, pre-
 mendoque verbis iis quæ retulimus ex epistola Regis: peruicacia & ob-
 stinatione tendit, vt nouissimi codicilli consulerentur. ij primo loco Præ-
 torem declarabant Lupum Vasaum ipsum, qui secundum in priore no-
 minatione tenuerat. itaque elatus hoc de se iudicio Regis, pro fiduciaria
 legitimam ac propriam sibi vindicare Præturam: & ad arcendum hono-
 ris aditu Mascareniam, si promissa repetere instaret: omnia præmoliri
 constituit. Ea re multorum animi grauiter offensi: nonnulli etiam Vasa
 imperium detrectare palā ausi. Interea de interregno, & Mascarenia suc-
 censione, deque vicario Vasa munere, Malacā litteræ nuntijque perue-
 nerant. Et satis comperta re, vtriusque India Prætores Mascareniam rite
 consalutauerāt socij colonique. Proinde, nequid se absente respublica in-
 eommodi acciperet: maturandum ratus Mascarenias, Malacæ Georgium
 Capralium præfecit: ipse, non expectata motione quā vocant: reclaman-
 tibus naucleris citeriorem Indiam petere intendit. neque impune cessit
 illi temeritas. ad Pulopuarem insulam tenuit primum. ibi dum stat in an-
 choris: subita procellæ vi, malo diffracto, lacerisque armamentis, pæne sub-
 mersus, Malacam retro vnde abierat, redire coactus est. Narus ad res ge-
 rendas, & gloriæ in primis appetēs erat Mascarenias. Ergo, dum anniu-
 sarius recurrat Euris; ne frustra interim tempus absumeret, quod parum
 feliciter Georgius Albuquerqueius ante tentarat, hæretem lateri tyrannum
 Alodinū oppugnare, & receptaculū piratarum insulæ oppidumque Bin-
 tanum, omnibus modis parat excindere. Forte tum Malacæ substituerant
 præfecti aliquot Lusitani, Borneum insulam alij; alij Molucas, alij Soma-
 tram ipsam Regis iussu petentes. Hisce non approbantibus modo. expe-
 ditionem, sed etiam operam suam in id ipsum enixe offerentibus, Mascarenias
 variæ formæ naues vnde viginti contraxit: & Lusitanis trecentis,
 Malacensisibus ferme sexcentis impositis, ad Bintanū vela fieri iussit. Alo-
 dinus ad eius classis famam, pontem urbemque nouo præsidio & muni-
 tionibus auxerat, venenatis tribulis circumquaque dispersis; plurimis-
 que tormentis ad idonea loca dispositis. præterea, quam acerrime defi-
 xis in imo longuriis, tignisque in lapides molares impactis vt. pondere
 ipso detinerentur, obstraxerat portum: & super hæc, opem à propinquo
 regulo Panensi petierat. Lusitana classis, ob naturam vadosi maris, & fre-
 quentes insulas, cum tarde admodum nauigasset; ante ipsam Bintanum
 denique in anchoris constituit. Inde præmissus ad omnia contemplan-
 dum speculatus

cum Speculatorio nauigio Eduardus Coelius, retulit, fauces portus, nisi euulsis cancellis, omnino esse impenetrabiles. porro descēsum ad urbem plane exitiabilem fore: adeo locum & præaltis munitionibus, & crebris tormentis, & omni apparatu bellico tutum videri. Hisce rebus permotus Mascarenias, vallum omittere; pontem ipsum (vti Albuquerque olim in expugnatione Malacæ) admota celsiore naui, & repagulis per vim extractis, adoriri decreuit. Ad eam rē, eximia fortitudinis nauarchus deligitur, Franciscus Serranus Eborensis; Lusitani propugnatores cum magno tormentorum numero additi quinquaginta: & nauis, partim validis asscribibus pluteisque, partim etiam culcitris, & gossipio, quæque alia sunt missilibus eludendis, egregie testæ. Hisce mādatur, vt ostio repurgato, & faucibus vtunque patefactis, pontem inuaderent: laborantibus in tempore subsidium affuturum. Tum, ad breuia vitanda, catures duo, biremium instar, prætentatis canalibus, nauē remulco trahere iussit. Primus labor aperiendi aditus fuit. adacta ad imū tigna, immisissis ductariis funibus, ergata conuellere nitebātur, eo quidē impetu, vt nōnulli præ nimia cōtentione sanguinem euomerent: atque vt initia sese dabant; multorum dierum id opus proculdubio fore apparebat. Dum huic vni rei, in orbem succedentes alij aliis, dies noctesque dant operam; noua repente ab alto conspicitur classis. tres & triginta erant lanciaræ à Panēsi regulo missæ: quibus, præter varios commeatus, duo circiter hominū millia vehebantur. Ea re animaduersa Mascarenias, ne si proprius accessissent, elatus recenti subsidio Bintanius cōfestim erumperet, ancipiti que prælio Lusitani postmodum vrgerentur; anteuertere, & cum parte copiarū ipsemet quā longissime obuiā ire Panēsi decreuerat: sed præfectorū dein precibus victus, ne se temere in discrimen obiiceret; Eduardo Coelio cum lāciariis quatuor, calaluziis quinque (eiusdem fere magnitudinis vtraque actuaria sunt) id negotij dat. ipse ad exitum portus tuendum cum cætera classe subsistit. Barbari, quamquam multitudine superiores; tamē, & oneribus impediti, & à tormentis imparati aduētabant; seminudo corpore, sagittis maxime freti. Ergo, vt propius ventum est; primum bombardæ fragorē, & radiantia fulgetra non tulere. Perterriti, aliquot suorū amissis, turpem in fugam exemplo auertuntur; & hærentibus tergo Lusitanis, lanciaræ viginti tres, ad proximam insulam directis proris, in littus eiectæ; & certatim exsilientes barbari; nullo nisi vitæ respectu, omnibus ferme relictis rebus, hac illacque dispersi. reliqui, cum insulam tenere nequissent, contento cursu prælati, nocte iam imminēte, per tenebras euaserunt. Coelius, haud parua sine vllō suorum sanguine parta victoria, reliq̃as ab hoste lanciaras cum ipsis oneribus ad Mascareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc, quod ad transitum satis esset ostio patefacto, Serranus, attracta remulco naui, ad frontem valli processerat. hic vero longe acrius descendandum Lusitanis fuit: dum ingruentem ab latere missilium vim excipiunt: atque alij recentia foramina raptim obturāt, alij conceptas exhauriunt aquas, alij pauentē ad præteruolantiū globorum sibilos, abdēremque se remigem, adhortantur. Magnus in primis vsus centonum & gossipij fuit:

pij fuit: nec dubium, quin alioqui nauem, quamuis firmis compagibus tabulatisque munitam, creberrima pilarum grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus, quintodecimo instituti operis die ad portem appropinquant: iactisque idoneo loco anchoris, in modum propugnaculi nauem ex omni parte stabiliunt. Tū vero indignatione atque ira percitus Alodinus furere, & suos incusare, quod in omnium conspectu claustris effractis, hostem ad interiora penetrare sint passi. Confestim ē gentis consuetudine submissi, qui nando clam oras præciderent, ut ipso fluminis impetu nauis in vada ferretur. Sed Lusitani, fraudem, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant. Ea quoque spe destitutus Alodinus, euocatum ē statione Laqueximenam præfectum, lanciaras, vndecim raptim deducere, & cum quingentis armatis interclusam à cætera classe nauem inuadere iubet. Simul, nequid interim Serrano auxilij superueniat; custodibus edicit, quam intertissimas pro vallo excubias agant; &, ubi postulet res, tormenta sine vlla intermissione in prætereuntes exerceant. Vti imperauerat, factum. Laqueximena lanciaris momento deductis instructisque, nauem petit infestus: ac nequicquam arcere conante Lusitano, circumuentam barbari à prora maxime ascendunt: cumque abundante multitudine integri succederent fessis; & paucitate, & labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos, capta iam prora, ad malum vsque summouerant. Ibi Serranus grauius saucius, egregie dimicans cadit; & pro mortuo habitus, collectis dein vtrunque viribus, acrior in pugnam resurgit. Verum libero introitu, irruentibus aliis super alios Mahometanis; nulla ope obfisti iam poterat. Cū in eo statu res esset, conspiciatus Mascarenias ē prætoriam discursum hostium, & circumfusus naui lanciaras; atque ex ipso numero & vociferatione, haud absurde coniectans, præsidium in extremo versari discrimine; confestim Eduardo Coelio, & strenuis aliquot assumptis, in balancum, quod leuioris nauigij genus est; ad fallenda missilia, desiluit; ac nulla deterritis vi, pertinaci remorum pulsu, præter ipsas munitiones, nequicquam eiaculantibus barbaris, ad locum certaminis appropinquat: disiectisque ignifera bolidē lanciaris, qua proximū est, conscendit nauem; atque ut prope serum auxiliū suis iam iamque captis, ita vniuersum gaudium & requiem attulit, neque ascendentem (adeo certamine occupati erant introrsus dimicantium animi) sensit quisquam. recentes dein, respirantibus cæteris, pugnam capeffunt: neque ea diuturna, vel ambigua fuit. Exterriti nec opinato aduentu hostes cessare primum; dein, cum dolor cadentis ad irritum rei, ad rabiem atque ad iterandum certamen accenderet; cæsi ad vnum quotquot nauem intrauerant; & ē Lusitanis (quod pæne fidem excedat) in tanto sauciorū numero, ne vnus quidem amissus. Mascarenias, per summam fortitudinem præsidio seruato; magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit, dein festinandum ratus, ne denuo barbari nauem adoriretur; vel rates, ut solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent; adiuvandi ratione vires, & rei sine mora perficienda, tale consilium expedit. Duæ, præter amnem, ferebant ad pontē viæ; alteram, qua vrbs cōdita est; munimentis & custodiis

& custodiis obtinebat hostis. altera, propter vligines & paludes, inacces-
 sa & clausa putabatur. hoc ipso itinere, quo minus erat suspectū, Mascarenias noctu pontem aggredi statuit. atque vt ab eius rei sensu quam maxime Mahometanos auerteret; quasi à vallo urbem inuasurus; ab ea parte pluteos erigi, vineas agi, & tormenta aliqua collocari iubet: inque hac statione primis tenebris Sanaia præfectum Malacensium, cum quadraginta Lusitanis, & cum auxiliariis collocat. iis mandat, vt cum primum à ponte micantes viderint flammæ, confestim clamore sublato, cōcinentibus tubis, tormenta displodant, & quam tumultuosissime ex eo loco oppugnationem ostendent; hostemque inde omni ratione distineant. ipse cum cæteris Lusitanis, obseruato maris recessu, primæ vigiliæ silentio, tria millia passuum à ponte, diuersum in littus egreditur. inde pertena-
 cem limum atque voragines ingenti labore eluctati, cum alibi vmbilico, alibi humeris tantum exstarent; integras tamen ac recentes haud sine miraculo vires ad pōtem attulere. Quarta ferme erat vigilia, quæ gratissimæ quietis hora est: & peruigil in naui Serranus, ad incendium ollas è composito paratas habebat. iis Mascarenia iussu in castella coniectis, simul ex arida materia splendor eluxit; & in id ipsum intentus è cōdicto Sanaia, clamorem tolli, canere tubas, & cum horrēdo fragore, globorum vim in munitiones emitti iubet. Dum simulato prælio Malacenses Laqueximenam egregie cohibent, & in eum vnū locum ex omnis vrbis parte concursus fit; interea Mascarenias cum suis, castelli portas & claustra perfrigerat. Inde prælio in urbem illato, cū cades multis iam locis fieret; trepidi ad Regem cōuolant ciues: hostem intra mœnia grassari cum fletu renuntiant. ille, inania videlicet ex incōsulto metu ratus afferri; pauidos ac tumultuantes cum iurgiis increpat. Neque fuit fides, donec ipsa lux vniuersam aperuit cladem. Tum vero Alodinus, consensu propere elephanto, fugam arripuit; & mox insequentem à tergo hostem extimescens (namque Lusitani, omiſsa in præsens præda, vnum tyrannum petebant) ad pedes, ne dignosceretur, degressus, densas primum petiit syluas: dein, parum tutam ratus insulam, occultis itineribus ad mare se contulit, atque ad Vgentanam continentis oræ transmisiſit. ibi, diuturna ægritudine & morbo, vt Mamudius olim pater, absumptus est. Lusitani interea, dimiſſis per omnes insulæ partes, qui tyranno indagando, & comitibus ipsius excipiendis insisterent; Bintanum oppidum, cæſo aut dilapſo præſidio, diripuerant iure belli; neque contemnendam, cum è reliquis tectis, tum vero è regiis aedibus prædam exhauſerant. tormenta insuper, & quidem ænea pleraque, reuēta omnino trecenta, quorum non pauca Lusitanis Alodinus ademerat. Propugnaculis dein ac munitionibus ignes iniecti, triduoque omnia proſus abſumpta. Sub hæc, pulsus quondam ab Alodino dynasta Mascareniam victorem adiit supplex: ac tyranni questus iniurias; non modo pacem impetravit; sed etiam in solum restitutus est legibus iis, vt Ioanni Regi annuū persolueret vectigal; arcemque aut propugnacula, non nisi ex auctoritate Lusitani Prætoris exstrueret. Per eōdem fere dies, haud contemnendæ rei spes, cæteram inani successu, Lusitani

tanis affulfit. Sunda est oppidum Iauæ maioris, ad Borealem plagam, So-
matranis littoribus obiacens. id oppidum, præter maritimas opportuni-
tates, agro est etiam cum aliarum frugum feraci, tum vero egregij piperis.
ei tum oppido Mahometanus dynasta imperabat. is, finitimo bello cum
valde premeretur; coactus inops ad potentiores confugere, oratores opis
implorendæ ad Mascareniam destinabat: ac simul idoneum Lusitanis
apud se locum & exercendo mercimonio, & arcu ædificandæ promiserat.
Mascarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum
Bintanensi bello, Frâciscum Salam cum aliquot nauibus, &, præter aliam
turbam, Lusitanis trecentis misit, nimis lentum perditis iam rebus auxi-
lium. quippe hostes interea Sundam expugnant, locūque operibus no-
uis, & valida militum custodia sepserant. At Lusitanos à Bintano profe-
ctos, in conspectu pane Sundæ atrox tempestas oborta dispersit. Lembo
etiam vno ad terram alliso, circumuenti à barbaris & casti triginta, ne-
quicquam inspectante ac miserâte procul Eduardo Coelio trierarcho. in-
de, hostilia esse omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cum ad
Sundanum littus tandem appulisset; vi armisque descensione prohibitus,
Malacam re infecta redire coactus est. Cæterum capti Bintani fama, in pri-
mis læta cum vniuerso nomini Lusitano ac sociis accidit; tum iis præfer-
tim, qui Malacensem oram incolebant. magno quippe eorum detrimen-
to, Bintanij prædones, non mare solum infestum, sed omnes circa agros
iam diu fecerant. Et Mascarenia, insignis gloria militari, Malacam reue-
ctus, maturo iam ad eam nauigationem Oceano, citeriorem Indiam pe-
tere intendit; ignarus quid, post priorem successionem, è regis litteris ac-
cidisset; ac minime dubius, quin adueniēti sibi, Vasaüs, vti receperat, illi-
co prouinciam traditurus esset. Ergo, Malacensi re cõstituta, & iuncto vel
renouato cum vicinis Regibus fœdere, Mascarenias à Cherfoneo cum
aliquot rostratis maioribus profectus, præter Gangeticum sinum, Cori-
promontorium superat; flexoque in Septentriones cursu, Colanum ap-
plicat primum. ibi à Lusitanis negotiatoribus Prætor honorifice saluta-
tus, acta Mexiæ, & occupatam à Vasaõ prouinciam graui cum dolore co-
gnoscit. Neque tamen iccirco despondet animum. Experiundi causâ Co-
cinum prouectus, qua tum in vrbe Mexias agebat, cum egressum è nauī,
& introitū in vrbem peruicacius tentasset; concitante populum Mexiæ; vi
& armis ad naues, haud sine damno vulneribusque, repellitur. Perculit
grauiter ea res insolentem iniuriæ virum. nec deerant suasores, qui ad
contrahendas vndique copias, & vlciscendam iniuriam accendere nite-
rentur. At ille, de communi salute sollicitus, ac memor moderationis eius
quam Alphonsus olim Albuquerque in re simili præstitisset; iracundiæ
temperare, & iure potius quam ferro cum inimicis disceptare constituit.
Ac primum reposcenti Regis nomine classẽ cum nauali instrumento
Mexiæ tradit: vno dromone contentus: inde ad Cananoris arcem delatus,
cum à Simone Menesio præfecto non nisi priuatus admitteretur, omni
non modo vi, sed etiam minis ac verborum atrocitate sapiēter abstinuit:
ipso quinetiam dromone sociisque relictis, cum cature vnico, amicis
duobus,

duobus, totidem pueris, Goam ad Vafæi colloquium recta contendit. Vixdum in eo perlatum erat, aduentare Mascareniam, cum ab amicis & neceſſariis ipſius, magna & inter ipſos & cum aliis gratulatio facta: facileque apparebat, ſimulatque præſentis Mascarenia copia foret, conſenſu maximæ ciuium partis, coactum iri Vaſæum vel magiſtratu ſeſe abdicare, vel certe rem totam bonorū cognitioni arbitrioque permittere. Id ipſum veritus Vaſæus, Antonium Sylueriam, & Simonem Mellum propinquos ſuos, cum magno numero nauium ad cuſtodienſas fauces Goani portus celeriter mittit: iubetque, appropinquantī Mascarenia denuntiare, in Cananoris arcem extemplo ſeſe recipiat; ibique ſe ad Vaſæi nutum in libera cuſtodia fore cum iureiurando promittat: atque inde Goam ſua poſtulat litteris conſignata tranſmittat: id ſi voluntate abnuat facere; conſtrictum vinclis Cananorem aſportent. Nil reſuſatum à Vaſæi cognatis. Perinde ac ſi hoſti occurrendum foret, ita quam maximis coactis copiis, maritimos aditus occupant. vbi Mascareniam adeſſe nuntiatum à ſpeculatoribus eſt; præmiſſi conſeſtim qui miſſilibus vela ſubmittere cogerent: dein Vaſæi expoſita mandata cum minis. Et Mascarenias quidem, quominus antennas honoris cauſa demitteret, non reſuſauit: vt vero Cananorem ſe rediturum, atque ibi in cuſtodia ſponderet futurum, adduci non potuit. Vnum illud enixe pētebat, vt inermi ſibi vrbē intrare, & cum Vaſæo coram diſceptare permitterent. Hæc identidem expoſtulantī, Regiſque imploranti fidem clariffimo viro, per ſummam indignitatem iniecti compedes: atque ad Cananoris arcem aſportatus, Simoni Menefio præſecto adſeruandus cum iureiurando committitur. duo item comites Mascarenia, ab eius complexu Goam abſtracti, & pariter in vincla catenafque coniecti. Hiſce actionibus, quod magnam partem ciuitatis admodum offenderent; Vaſæus publicæ ſalutis & otij cauſam prætexebat; videlicet, ne per Mascarenia introitum, ab rerum nouarum cupidis & factioſis hominibus, tam alieno tempore tumultus excitaretur. Sed frequētes hominum cætuſ & voces cohiberi nequibant commemorantium Mascarenia cum egregia merita virtuteſque; tum vero cauſæ bonitatem, qua fretuſ nihil niſi iuſ poſceret: cum Vaſæuſ interea, nimirum ex conſcientia ſibi diſſidens, graſſaretur armis, omniſque ope iudiciuſ ſubterfugeret. Eiufmodi ſermonibus (neque enim erant obſcuri) permotus Vaſæuſ, inſignes aliquot è Mascarenia fautoribus in carcerem trudit. Nihil tam aut infirmum, aut fallax, quam humana conſilia. Quod vnicum remedium opprimendæ ſeditioni putarat fore, hoc ipſo vel maximum excitauit incendiuſ. Namque vt eiſ rei fama peruaſit Indiam (adeo lenibus medicamentis gaudent homineſ; triſtia, & acria, & aſpera deteſtantur) extemplo alienati à Vaſæo multorū animi: & Mascarenias occasione capta, per litteras & coram deplorando calamitatem ſuam, memorando æquitatem poſtulatorum, querendō iniuriā, & vim, & ſauitiam inimici; nō Simonem modo cuſtodem; ſed alioſ quoque complures in cauſam traxit. Ita, paucis diebus, non ſine extremo diſcrimine rerum, duas in partes Luſitanum nomen omne diſceſſerat; vltimamque dimicationē dubio

procul adesse apparebat. Hic è spectatoribus, amici sociique, miserari gé-
tis vicem; quod in tanta paucitate, quas vires ad imperium vel tuendum,
vel proferendum conferre oporteret; eas per intestina dissidia in suam
ipsi cladem perniciemque conuerterent, iniqui vero atque inuidi, ridere
amentiam, quod remotissimis in regionibus, cum tot undique pericula
circumstarent, adeo certamen prauum imbibissent animis; vt neque patrii
soli recordatione (quæ popula res homines peregre deprehensos, admi-
rabili quadam suauitate coniungit) neque communi metu, quod firmis-
simum amicitiae vinculum est, ab letali peruicacia flecti ad æquitatem &
concordiam vilo modo possent. Hostes vero, tam præclaræ occasione de-
lendi funditus Lusitani sanguinis, haud quaquam indormiebant. Inter
alios Calecutanus, tum veteribus odiis, tum recenti incitatus damno; no-
uam classẽ habebat paratam, vt vbi sese vnus corporis duæ acies ciuili
bello attriuisent; ad reliquias ipse conficiendas accurreret. Neque fefel-
lissent hominem cogitata; nisi propitiatus piorum prece Deus, Vasæi
mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præter ceteros, E
Simonem quoque Menesium, & Sosam Ciauli præfectum, sese ad Mascare-
niam aggregasse; tandem extimuit; secumque agi de iudicio est passus.
prima conditio disceptationis fuit, vt ad causam vsque cognitam, vter-
que pro priuato se gereret. dein, commentantibus vltro citroque inter-
nuntiis (namque ipsi congressum inter se, ne mutuo conspectu recrudescerent ira, consulto vitabant) arbitri electi tredecim. qua item in re Ma-
scarenia haud parum de suo iure decessit. siquidem cunctos è Coci-
nensi colonia creati est passus, quam sibi vel in primis aduersariam sen-
serat. eo confesso, neminem fefellit quorsum euasura esset res. arbitri, tum
conscij sibi quid de Mascarenia meriti essent, tum etiam Mexiæ priuatis
de causis obnoxij, intra paucos dies adiudicata Vasæo prætura: Mascare-
niam primo quoque tempore in Lusitaniam redire iusserunt. Insigni in-
famia id iudicium fuit; neque ex altera factione moderatius pæne quis-
quam eam rem tulisse fertur, quam ipse cui facta erat iniuria. Sed non
diuturna Vasæo lætitia mansit. Namque Ioannes Rex, coram audito Ma-
scarenia, Cocinensium acta rescidit; liteque insuper æstimata, Vasæum
Mascarenia aureorum millibus fere viginti damnauit, quantum ex ho-
norario Præturæ per biennium ceperat. Simul, ne quid in posterum simi-
li de re controuersia oriretur; ab Rege decretum; vt in codicillis, vbi res
postularet, aperiendis; cuius nomẽ exisset, huc, si per id tempus vltra Co-
ri promontorium, vel cis Dium (qui vltioris Indiae ferme sunt limites)
vel publicæ, vel priuatæ rei causa abesse cõtingeret; eius, in eiusmodi suc-
cessionem, ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam
rem in extremum pæne discrimen adduxerat. Interea Vasæus, vir, si com-
mune malum, imperij cupiditatem demas, haudquaquam improbandus,
amato æmulo, ad componendas res, armandamque aduersus imminen-
tia bella prouinciam, intendit curas. ac primum, omnibus qui Mascare-
niam secuti erant, veniam & obliuionẽ præteritorum indulgit. Dein An-
tonium Mirandam cum sex rostratis maioribus, vna longa naui, & bire-
mibus

mibus aliquot, & armatorum mille præsidio, ad Erythræa ostia; Simonem Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannē Dezam cum vna triremi, lembis sexdecim, ad Malabaricam oram obtinendā; & alios, prout exigebat res, in alia loca dimisit. Dum apud Indos, quas dixi turbæ sedantur; ad Molucas interim, hæc minus atrox ac detestanda incidit res. In eius emporij præfectura Garzias Henricus Antonio Britto successerat. Is, & belli tædio fessus, & paucitate suorum adductus; Tidorensi regulo expetenti pacem dederat in has leges; vt intra sex menses, tormenta, & alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, necnon fugitiua mancipia redderet. Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnū, quomodo perpetuam eadem ac stabilem faceret. In hac deliberatione versanti, optimū visum est, Cacilem Aroeziū Ternatensem, cuius supra meminimus, quam arctissimo necessitudinis vinculo sibi coniungere; quod is cum apud populares opibus, tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum valeret. Ergo per fideles internuntios, cum egregiæ cuiusdam voluntatis testificatione, Aroezio filiam in matrimonium offert. Id Garzias interpretatus ad labefactandam ipsius potentiam haud dubie pertinere; omni conatu dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eam rem aptius occurrit nihil, quam accepta qualibet occasione recentia fœdera soluere; & eodem Aroezio adiutore, quem natura leuissimum, & quietis inimicum nosset; Tidorensibus arma quamprimū inferre. Cum hæc sententia placuisset, ex templo per legatos ab Almanfore ex conditionibus eslagitare institit cum cæteras res, tum vero tormenta; quippe quorum partem ex insula abesse, atque haud ita facile restitui posse intellexeret. Ad hæc regulus benigne respondit; necdum exiisse diem in fœdere præstitutum; & sibi nihil maiori, esse curæ, quam vt omnia sua Lusitani recipiant. Et cæteris quidem in rebus, non magnam fore cunctationem tormenta se aliquot Bastiano regulo commodasse; ad ea exigenda reuocandaque spatio esse opus, verumtamē daturum se operam, vt ad conditum tempus Ternate cuncta sistantur, interim se, præter cætera incommoda, morbo etiam impicuum teneri, petere ab Garzia, & rogare pro reconciliata gratia, moram eam boni consulat, ac simul, vt medicum aliquem ad se mittere ne grauetur. At ille, minime patriis artibus, cum se excusationē accipere simulasset; medicamentarium nescio quem ex suo comitatu summisit. is, ē condito videlicet, nihil minus metuenti, aggro, venenum pro pharmaco miscuit: ex quo, paucis diebus, per speciem, aggrationis fraude utcūque celata, decessit. Defuncto regulo, magnus in vrbe luctus fuit, magna perturbatio rerum omnium. Eo acrius Garzias morientibus ac percussis instare; & nisi tormenta ex templo restituant, denuntiare belli. Ad ea Tidorenses coacto agræ concilio respondent: orbam ciuitatem in summā tristitia & mœrore versari; Almanforis insepultum adhuc iacere corpus; id vbi terra mandauit, ac iusta suo Regi persoluerint; nihil habituros antiquius, quam vt Lusitanis omni ratione satisfiat. Hæc demisse ac suppliciter agebant ciues; & status erat rerum, qui vel ferrea pectora lenire ad clementiam posset. At vero Garzias, vno tantum interposito die,

nauibus ad Tidorem accedit, paratas ad eadem & rapinam copias con-
 festim exponit. oppressi oppidani extemplo diffugiunt. Ille desertam in-
 uadit urbem; contra omne fas diripit, direptam incendit. Nihil eo facto
 grauius ad vicinorum aures accidere potuit. Ex eo tempore cum à cæte-
 ris littoribus, tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisque procul
 haberi capti. Sub idè tempus, ab Hispali naues quinque ad Molucas in-
 tenderant iter, ducibus iis, qui Magalianis è comitatu supererāt. Eæ, non-
 dum probe explorato cursu, variis casibus dissipatæ sunt. optatos portus
 vna tantummodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus præ-
 erat, homo Cantaber, cum propugnatoribus ferme trecentis. Is cognita
 Tidorensium clade, destitutam insulam summa accolarum voluntate oc-
 cupauit, ac muniit. Inde inter Ignatium & Garziam, cum contestationi-
 bus minisque nuntij commear. Molucense emporium ambo sibi iure fi-
 nium assererebant, & alterum vterque excedere ex iis locis, ac nihil eius ne-
 gotiationis iubeat attingere. Ex hoc, iurgiis primum, tum etiam prælio
 leui certatum est. Postremo induciæ factæ, quod ea de cōtrouersia suum E
 vterque consulere Regem. Vix dum externi quieuerant motus, cum in-
 ter ipsos Lusitanos terra visu, fœda relatu exorta dissidia. Georgius Me-
 nesium, successor Garziæ, Ternatem aduectus; inter cætera illud habebat
 ba Indiæ Prætoris mandatum, vt Garziam in reditu per Borneum insul-
 lam cursum tenere, iterque illud explorare iuberet; quod multo compen-
 diosius Molucas à Malacæ petentibus esse diceretur. At Garzias, qui
 ad Bādā insulam (qua vetus erat nauigatio) vna cum aliis instituta mer-
 cimoniam dudum haberet; percussus nec opinato, Georgij præcepto, varias
 excusationes asserere, tergiversari, denique omnia malle, quā negotia pri-
 uata relinquere. Et Georgius, ne contra virum pertinacē cum suæ digni-
 tatis iactura diutius tenderet; Garziæ loco Vascum Laurentium, virum
 egregie fortem ac fidelem, cum vna caracora, quod nauigij Molucensis est
 genus, ad ea compendia perquirenda proficisci iussit. Hoc inter Garziam
 & Menesium simultatis initium exstitit. Per eosdem dies, Ioannis Regis
 nomine edictum est, quoniam in stipēdia militum, & arcis munitionem F
 magni sumptus fierent; ne cui omnino, præter apothecæ regiē curatores,
 aut coemendi ab incolis caryophylli; aut externis venundandi esset ius.
 Inter ipsos autem curatores, & magistratus vrbis, conuenerat pretium,
 quo ne pluris vel optimæ fruges Regi constarent. Id monopolium ægre ad-
 modum passi Lusitani, quippe qui mercaturæ impensius multo, quā mi-
 litari insisterent. Ergo, per summam impudentiam contēptis edictis, vnus-
 quisque veditores ad se priuatim allicere; vberiore offerre mercedem;
 nullam regi quæstus, aut publicæ vtilitatis rationem ducere. Aduersus
 ea Menesium, monitis, precibus, minis aliquandiu nititur; sed posteaquam se
 frustra conari, & cupiditatem imperio potētiorē animaduertit; suo pe-
 riculo sapiens esse diutius noluit; remissa paulatim seueritate, cæterorum
 exemplo suam ipse quoque rem agere aggressus est. Inter hæc, Martinus
 Ignatius Castellanorum dux è vita migravit. in eius locum suffragio mi-
 litari suffectus Fernandus Turrianus indignari cæpit, suæ cohorti leges
 dictas à

dictas à Lusitano; virosque fortissimos, emenso per tot pericula tanto pelagi spatio, in aliena terra sedere otiosos. Cum eadem alij fremerent, & aperte vociferarentur, vi atque armis hostem inde pellendum; Turrianus de communi sententia rupit inducias; extructaque & ornata biremi, hostiliter infectari Lusitanos instituit. Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine ætuarium sine mora pararet, cum aliunde, tum ex inchoato Garziæ (necdum enim ex ea regione discesserat) iunco, fabros pro imperio accersit. Id Garzias non necessitate, sed odio ac malevolentia factū ratus; exemplo ad amicos refert. in iis erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis (adeo sacratas quoque mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet) cui, modo ne sordidum lucellum amitteret, nihil erat pensi quid faceret diceretve. Huius maxime instinctu Garzias, indignum facinus clamitans, profectionem suam sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat, peti infensus; abductas operas reposcit; iniuriam acerbe ac vehementer expostulat. Menesius contra; & iure factum tueri, & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cum alter haud quaquam acciperet; magis magisque accensi ambo. & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ Menesius Garziam insanum appellat. Ad eam vero vocem Garzias adeo exarsit; vt stricto gladij capulo audacius quam priuatum hominem decet, præfecto cum maledictis intenderet minas. Concurso dein hominum facto, sedata rixa. tum vero Garziæ sectatores laudare constātiā viri; suadere vt in incepto persistat: suorum laterum, si periculum immineat, oppositus polliceri. Contra Menesiani, Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis; pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam; & seditiosi vnus capite sancendum imperium dicere. Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat. quo ille spreto cum insuper vim pararet; iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad ædes Garziæ diruendas obuerti iubet. Minuit nonnihil ea res ferociam viri. & abiectis in præsentia pugna consiliis (sic tamen vt in voce vultuque contumaciam cerneret) contemptim obit vadimonium, atque inde semet in custodiam dat. Hic amici & fautores Garziæ, licet factum ægerrime ferrent; tamen quievere aliquandiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret; solutoque Garziæ tandem aliquando cum suis proficiscendi faceret potestatem. Sed longe eos fallebat opinio. Vim sibi propemodum illatam, & imminutam in sua persona maiestatem regiam fremens præfectus, aperte iactabat, sibi certum esse, primo quoque tempore victum Garziam ad Prætozem Indiæ mittere. Ab ea sententia cum à familiaribus deduci non posset; deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maxime tum Lusitani pendebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipientes iracundia, conspiratione facta, cōsiliū capiunt amentia plenum; vt hostes vltro ad urbē aduocent, iisque vtantur adiutoribus ad opē victo ferendā. Eo terrore perculsus Menesius, ne per domesticas dissensiones portam externo aperiret hosti; occupat eā ipsam rem sui beneficij facere. Garziam per communes amicos leni castigazione monitum ne pertinaciam

pertinaciam adderet culpæ; hortatur vt condonatis Regi optimo inimicitiis, bona fide secum in gratiam redeat: quò in summa rerum difficultate; communi animo viribusque rempub. à Castellano defendant. Haud incassum hortatio adhibita. Victus nec opinata clementia & comitate Garzias agit gratias præfecto: siquid vel aliorum impulsu, vel animi perturbatione deliquerit, ignosci postulat sibi: & in posterum nõ Regis modo, sed etiam ipsius Menesij causa in eius potestate sese futurum esse confirmat. Iunctæ dein dextræ, & demptis compedibus ex templo Garzias in pristinum splendorem est restitutus. Lata ea res coniuratis accidit: atque ob id ipsum à prodicionis incepto nefario destiterunt. Pungere mox cepit eosdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordia: nã vt ad Garziam tegendum adiuvandumque, vbi discrimen ingrueret, parati erant: omnes; ita familiarem eius cum Menesio consuetudinẽ oderant, & consensus in bello cæterisque rebus administrandis: quippe quibus, militiæ deferendæ, atque ad suas cuique nundinas abeundi spes erat vna, turbidæ res, & obstinata ducis vtriusque dissensio. Ergo communicatis iterum consiliis, reconciliatam nuper amicitiam denuo labefactare & conuellerẽ omni ratione conantur. Varias primum causas offensionum ferere aggressi; & ad alterum alterius confictas vel querimonias, vel maledicta deferre. Vbi artibus hiscẽ parum proficiunt, ad nouum scelus adiiciunt animum. Æthiops erat quidam, præualens viribus, è Menesij domo. hunc ingentibus promissis adducunt, vti se ab hero ad Garziæ cædem sollicitatum esse mentiatur: ipsi dein rem per arcanos susurros quasi mysterium tradentes alij alijs, ad Garziam denique detulere. Qua ille criminatione tametsi commotus est; tamen adduci nequibat, vt inter mutua quotidiani conuictus officia, tam recenti præsertim ac tam illustri gratiæ reconciliatione, tantum nefas à Menesio conceptum existimaret. Ast, vbi testis idem & index mandati maleficij accessit. Æthiops; enimuero, quasi certam re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in eo rem verti, vter facinus antecaperet; primo coacta manu interficere Menesium cogitabat: dein veritus ne cædis eius inuidiam sustinere non posset; comprehendere hominem, & vicissim in carcerem condere statuit; hortantibus id ipsum amicis; & asseuerantibus haud quamquam defutura postmodum crimina ac testes, quibus premi reus, ac detineri, atque ad extremum obrui posset: interea Garziæ, pro ipsius auctoritate, compositis ad arbitrium rebus, quæ primum nauigandi facultas daretur, ex residua copia non defuturum quem ad nouum vsque Regis decretum arci præponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene gerendæ cuncti excubabãt. Ac demum Garzias nactus opportunitatem, quod Menesius partem suorum ad Maquienum insulam com Aroezio miserat, vt Castellatum ab eo commercio prohiberẽt; alios insuper ipse ad conuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco. Castrio quodam ex suis intimis, ad Tolocũ, qui vicus à Ternate distat ferme quatuor millia passuum. Vbi ea dies aduenit; circa pomeridianas horas, quod remissionis & otij ferme tempus est; satis comperta custodiũ infrequentia,

quentia, certos è suorum numero in arcem præmittit; qui præfectum lustrant, & faciliusque detineant. dein cum audacissimis aliquot ipse paruo intervallo subsequitur. Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, assueto quotidie admitti, & tum desertis plane stationibus, & ex patete ianua clauibus incredibili socordia & securitate suspensis. Eas coniurati detractas immittunt serræ, foresque silenter ocludunt. Inde ad penetralia familiariter intramissi, accepta & reddita salutatione confidunt. Neque ita multo post Garzias Menesium alex intentum repente medium corripit: reliqui, pars duobus, qui forte ibi aderat, præfecti ministris, ne vociferando tumultum excitent, ora manibus obstruunt; pars hærentem in tergo Menesij Garziam adiuuant. Erat Menesius insigni corporis firmitate, ac tum vires addebat dolor. itaque per summam indignationem exclamati, lacertisque, & morsu, & calcibus diu multumque eluctanti, ægerrime tandem vincula niectas, & quo tutius adseruaretur, detractus in imam arcis turrem includitur. Garzias denuo præfecturam vsurpat. Cæterum neque eius rei sat probabilem in vulgus causam asserre poterat: & reputans apud se atrocitatem facinoris, iudicia nimirum, & offensionem Regis extimescebat. Augebat solitudinem, quod Menesiani ad Maquienum, cognita præfecti iniuria, frēmere, atque ad eam vindicandam propediem affuturi nuntiabantur. His anxius curis Garzias, haud inepto consilio veniundum ratus quod mox amissurus erat, Menesium alloquitur: iacentique & afflicto quas vult conditiones imponit; in iis, vt sibi ad profectionem (quando tunc nondum esset absolutus) Perri Botellij nauem attribuat; liceatque sibi quos velit à Molucis abducere. Ita Menesius è carcere missus, cum libertate gubernaculum recipit. Concio dein ab eodem vocatur. In ea cōcione questus Garziæ perfidiam & latrocinium; conditiones omnes quippe coacto expressas, rescidit: Garziam etiam ipsum comprehendere, & eius dona publicare cupiit. Verum ille tormentis in arce confixis, ne in abeuntium exerceri possent, arreptaque nauis, iam vela fecerat. Absentem ergo Menesius (quod reliquum erat vnum) perduellionis crimine condemnauit; totamque causam testato descriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ transmisit; ac simul, fessis rebus auxilium ab eodem expetiit. Dum ad Molucās in tam varijs ac peruersis hominum voluntatibus, alterno tantquam accessu recessuque æstuat negotia Lusitana; interim ab alijs in alia regione præfectis multo commodius acta res est. Ad Longum oppidum non longe à Malacæ, Mahometani incolæ paucos primo Lusitanos, dein missum à Malacæ præfecto ad eam rem cognoscendam Aluarum Britum, triremi quam ducebat, exutum, vna cum socijs occiderant. Ad eas viciscendas iniurias denique profectus Martinus Correa, triremen recepit; ac magna cum hostium cæde captum oppidum concremauit. Et Ioannes Deza, præpositus oræ Malabaricæ, secunda aliquot prælia fecit. Zambucis aut paronibus quadraginta, octo cum magna Mahometanorum cæde potitus est. Idem, aliquot locis descensione facta, prædas abegit: vicos & villas exussit, atque exeunte demumestate Chinacutiales Calécutanæ classis præfectus, quæ sexaginta

paronibus, & magna armorum copia cōstabat, ab eodem Deza memorabili pugna victus, cum sese in mare eiecisset, interrenandum ē fuga re- tractus, haud parua dein mercede, in libertatem est restitutus. Eadē estate, prater spem fuit orium ab Turca. Et Antonius Miranda custos Arabici maris, classe in stationes idoneas trifariam distribuit: alias atq; alias Mahometanorum naves cum oneribus pretiosis excepit; Armuziāque profectus, pradam in eo emporio, vendidit ex eadem classe Miranda, scapha vna Ciulum petens, in manus latronum Diensū incidit. Lusitani septēdecim ea scapha vehbantur. Comprehensi omnes, gratum in primis donum Cambajano Regi fuitur. Ille Didacum Mesquitam ex eo numero, apprime generosum ac strenuum, à Christo ad Mahometē allicere blanda oratione conatus est. Id vero Didacus cum fortiter ac praeclise negaret, quin etiam vltro in pseudopphetam probra & maledicta ingereret, horrible dictu, in os hiantis bombardae totus inferitur, cum grauib; minis, ni extemplo pareat, ignis ab tergo applicandi. Cum ne hoc quiddam terrore de fide constantiaque decederet, variis tormentis excruciatu, in asperum denique ergastulum vna cum cetero comitatu coniectus est. Circa idem tempus ab Cocino, profecta classis nauium ad quatuordecim, repentina procella, circa ostium Catuæ fluminis orā Malabaricā ad terram alliditur. Laceris nauibus Lusitani cum aggre in littus euasissent, barbaris aut capti, aut hostiliter trucidati sunt. Eo successu indatus Zamorinus, ad pellendum mans possessione Lusitanum, nouam classem ornavit nauium varij generis centum & triginta, hisce prepositus Cutiales vir & militiæ peritus, & magna insuper sanctitatis exstimatione, quod paulo ante à Meça redierat, is intra portum Termapatani copias continebat, vt in prateruentem cum exigua manu Simonem Mellum, ē duobus Lusitanis vnum, ex occulto impetum faceret. Ea re cognita Vascus Prator, quam intentissima cura intra sextum diem rostratas maiores sexilembos tredecim instruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat, ad custodiam insulæ Goæ relicto, ad Termapatani ducit infestus. Tum Cutiales, pro certo putans adesse Mellum, ē portu raptim egreditur. Cōcursu acriter initio est; procedente dein pugna, Calecutanis (vt saepe alias) mira diuinitus incussa formido, tanto superiores numero nauium militumque, nulla parte certaminis pares Lusitano fuisse. Interfecti aut capti duo circiter millia, parones triginta quinque abducti, aut de pressi; tormenta relata quinquaginta circiter ē Lusitanis, diuina scilicet protegente clementia, plane desideratus est nemo. Inde magno suæ genti dolore parto (in conspectu enim Cananotis vrbis hæc gerebantur, omni ad spectaculum effusa multitudine) Prator ad populandum Malabaricum littus victrici classe contendit. multis ibi nauigijs repentinò aduentu subdita faces; palmeta succisa; mortales variis locis aut cæsi, aut auerti. Sed in Catuam præcipue vicum, impositum eiusdem nominis fluminis ab ira male acceptæ nuper naufragæ turbe, sequitur est, ferro flammisque cuncta deleta. Ab ea strage, classis ad Poream eiusdem oræ processit. Locutus erat oportunus, & astuariis à mari præclare munitus. Et dynasta, qui

qui patrio nomine Arel vocatur; prædatoriis nauibus haud exiguas opes eo congefserat. Huius auaritia simul & inconstantia, quod ab Lusitanis paulo ante ad Zamorinum defecisset; Prætor incensus; exposito militi prædam edixit. Ea vero mercede proposita, nullæ paludes, nullæ voragines militari cupiditati obstiterunt. per vias & inuia cuncti enituntur. Et quod per eos forte dies Arel cum iuuentute in expeditionem abierat, sine villo certamine, quod vix optare essent ausi, potiuntur oppido, atque ad prædam securi discurrunt. In ædes Arelis præcipue impetus est factus. magna inde signati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretiosæ ac peregrinæ vestis exhausta. ac prænobiles fœminæ duæ, Arelis vxor, & soror, monilibus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis in seruitutem abreptæ; quibus Arel postmodum ingenti summa redemptis; ad Lusitanorum societatem & amicitia præcario rediit. Ab ea populatione nauibus Goam reductis; à Francisco Pereria Ciauli præfecto nuntij trepidi cum litteris affuere; Diensem classem bene magnam in eo tractu vagari: Craulanam arcem perexiguo teneri præsidio: ni prope subuentum sit, ingens ab hoste periculum imminere. Aduersus eum terrorem extemplo Prætor naues variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in iis duo millia bellatorum eduxit. Vbi Ciaulum est ventum; per exploratores cognoscit, hostem ad quatuor inde leucas abesse. biremes erant quatuor & sexaginta, milite, remige, tormentis instructæ. Mahometanus Hali præerat. Contra eas copias Prætor, intetus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo sub vesperam prodiit. Hectorem Sylueriâ actuariis præpositum, oram quam proxime legere iubet: ipse cum maioribus nauibus altum tenuit, classe diuisa, quo minus hosti pateret effugium. Atque illo die, tenebris iam imminuentibus, nihil est actum. pugna tantum in diem insequentem edicta. & quoniam præcipua in dextris erat spes, mandatum nauarchis, ne tormenta in hostem emitterent, priusquam è propinquo manus conferere se posse diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui primus nauem hostilem inuaderet, aurei centum. Simul, quo magis propitium haberent Deum, peccata Lusitani per confessionem expiarunt. Vbi postera illuxit dies, ad Bombainum sinum, applicita præmontorio Mahometana classis apparuit. cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen parata. Triplex erat agmen. primum & medium minores præfecti, postremum Hali ducebat. Inde mutuo conspectu irritatis animis, vti ad bombardæ ictum est ventum: tormentis quibus iam tum abundabant Mahometani extemplo rem gerere. Lusitanus, quemadmodum imperatum erat, superfedere iaculis; perque volitantes globos ac fumi nebulas omni conatu ad hostem appropinquare. Inter hæc, ne barbaro; si de more fugam arriperet, ab tergo receptus daretur; circumuecti silêtio nauarchi octo, Maini fluminis ostium occupant. & ex altera parte commisso prælio, primus Antonij Fernandi lembus in hostilem biremem incitato remigio illatus, durioris materiæ percussu longe resiliit; ex eo lembo vnus. Franciscus Barrius Pina in ipsam biremem transillerat primo statim incurfû: destitutus, cum telis vndique peteretur; tumultuosæ pugnæ procellam, ad suorum vsque redi-

tum, summa cum omnium admiratione sustinuit. Certatim dein transeensum ab aliis est, ac Barrio seruato, dum instant perculsis, inter ipsam forte dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carthesio decidit, conceptisque repente flammis, tabularum omne à malo ad puppim cum superstantibus in mare proiecit. inde sine labore, semiusta biremi Lusitanus potitur. Neque minus acriter interim à Sylueria cæterisque conferta manu res geritur. Multi è barbaris, aut intra naues, aut in ipsis fluctibus cæsi. Cæteri, vt inclinatam rem videre, passim in fugam effunduntur. neque multum in ea præsidij fuit. Maxima pars, intento ad Mainum annem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso numero biremes in medio deprehensa quadraginta sex, cum omnibus tormentis in potestatem venere; flammis absumptæ tres; quatuor à Maino exclusæ, cum Nagoranem oræ Ciaulanæ subiissent; ab accolis Indis oppressæ. Hali dux ipso pugnae initio, posteaquam collato pede certandum animaduertit; diffusus suorum virtuti, præceperat fugam; ac primo flectere promontorium institit; dein segni vento æstuque reciprocante detentus leuiore arrepto nauigio Tanaham, atque inde Bazainum oppidum petiit. fugientem biremes aliæ sex inter tumultum adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modo naui, sed ne vir quidem vllus amissus. Quod si cui forte incredibile videatur; Fernandum Lupium historicum interroget (nam alij auctores nondum existant) quippe is non solum æqualis eorum temporum fuit; sed etiam ad hæc ipsa commentanda Indiam sese consulto peragrassè testatur. Equidem, & ex aliis id genus euentis, quæ multa iam ante retulimus, facile adducor vt rem ita se habere concedam; & quæ in diuinam haud dubie potentiam referuntur; non est cur humanis laudibus afflicta videri cuiquam debeant. Cæterum Diensibus audita clades, mistum pauore luctum ingentem fecit: constansque opinio est, si protinus ab Hali fuso. Prætor Diu processisset; primo aduentu capi oppidum potuisset. Neque in eam rem Vasæo consilium aut animus defuit; sed partim successoris aduentantis fama retardatus: partim intercessione minorum ducum atque obtestatione deterritus: omissa re, naues cum ingenti præda Goam rediit incolumes. & quando foris aliorum culpa non poterat: domi certe, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit. Atque è portorio & scriptura multis iam ante fraudibus ac rapinis, magno commeantium bono sublati, deinceps in administrationem rei naualis toto pectore incubuit: vt paratas haberet successor maritimas copias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diensem animum adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem ornavit, quantam raro alias habuit Lusitanus, nantium centum & triginta sex. in quibus erant rostratæ celsiores quatuordecim: triremes quas vocant regias; sex: celoces octo: dromones sex: biremes aut lembi, duo supra centum. Inde ad ædificia & sarta tecta conuersus, in Armuziana arce nouum è regione portæ propugnaculum exstruxit; muros ac templum instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæ-

A que adferuantur, maiorem in altitudinem extulit. portum, qua descensus in oppidum est, quadrato lapide munit, & duo armamentaria facienda curauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit; & ædem vrbs maximam dudum inchoatam absoluit; & Franciscanum cœnobium nouo tegulo operuit. Cananore, puteum de quo inter obliuionem acriter digmaticum fuisse docuimus, perducta fossa, castelloque ad labrum fossæ excitato, intra munimenta complexus est. necnon arcis mœnia labefacta refici; & præfecti domum & apothecam amplificare iussit. Itemque Cocini quæ pars ad mare vergit, armavit mœnibus turribusque, & alia non pauca peropportune ad eas munitiones adiunxit. ac demum, debitis militi trecentorum millium aureorum stipendiis cum fide & cum gratia persolutis; prouinciam optime constitutam explicatamque successori Nonnio Acuniz tradidit. Is, anno priore, magnis nauibus vndecim, & Lusitanis epibatis ter mille Olisipone profectus. magna parte nauium infortuniis amissa, circa Melindem aduersis tempestatibus hyemare coactus erat. asperum littus & importuosum habet Melinde. turior longe ad Mombazam statio. Ea statione prohibitus ab tyranno (ad quem ob id ipsum oratores præmiserat) exposito milite sese ad oppugnationem parabat. Neque ausi certaminis aleam subire Mahometani; raptim defosso quod pretiosum erat, vna cum tyrano profugiunt. Lusitani sine sanguine oppidum ingressi, quod reliquum erat è suppellectili cibariisque, diripuerunt: arque exacta demum hyeme, ac refecto milite nauibusque, Nonnius Armuziam venit. Ibi, ex Ioannis auctoritate Rasmus rector olim Zeisadini pueri; vir facinorosus ac subdolanus, in vincla coniicitur. Ea re commotus Bardadinus Rasi cognatus, is qui Baharenum insulam beneficiario nomine obtinebat, ab Armuziano Rege desciiuit, probabilem causam nactus, quod Rasmus intra ædes regias fuerat comprehensus. quæ res tametsi plane in seio acciderat Rege; tamen id ipsius iniussu Lusitanos ausos persuadere sibi non poterat. Ergo iracundia in Torum accensus, intra arcem egregie munitam sese cum coniugibus, liberis, pecuniisque receperat: ac stipendium Armuziano palam abnuebat. Ad eum opprimendum missus ex fœdere Simon Acunia cum nauibus sex, & militibus haud plus trecentis; aduerso vento diu detentus, ad portum denique Bahareni defertur. Sub eius aduentum Bardadinus non tam præsentis classiculæ metu, quam ne in posterum aduersus se Lusitanica arma conciret; candidum vexillum petendæ pacis in muro statuit; ac simul per interpretem Acuniz nuntiari iubet, se ab Armuziano iustis ac piis de causis dissidere: cum Lusitanis vero nullas exercere inimicitias; quinimmo, quoniam ab Toro stent, paratum se in Ioannis Regis gratiam cum suis rebus abire, arcemque iis vacuam tradere. Haud aspernabatur conditionem Acuniz: sed militum clamoribus, qui prædæ spe illecti, coercendum utique rebellem, & saltem pecunia mulctandum fremebant, ab salutari sententia abductus; vnam pacis rationem esse respondit; vt Bardadinus & cæteri cum singulis dumtaxat vestimentis excederent. Tum ille can-

dido vexillo apposuit tubum: uti se æque ad bellum atque ad pacem D (quando ita vellent) animatū Lusitani sentiret. Erat Acunia, præter paucitatem copiarum, à bellico etiam instrumento flagitiose imparatus. Ergo suorum conuiitiis coactus exscender, cum ad mota bombardā muros quater instituisset, vix toto vertente mense tormentarius eum puluis defecit. & Arabes, cum promuris dimicando, & obstruendo obmolientesque ubi quid perforatum aut ditum erat, acriter obstitissent; tum verbis insuper Lusitanorum temeritatem, & conatus irritos eludebant. Bardadinus quidem, adeo se metu omni vacuum præbuit; ut Lusitanis perquam amico suaderet animo, integris rebus abirent: quippe & oppugnatione infelicitè experti, & si obsidione inclusos vrgerè persisterent, ab ipsa regionis & calis intemperie; grauioribus etiam quam ipse vellet, pertinaciæ pœnas daturi. Neque vana fuere prædicta. & loco graui, & caloribus maximis, cū arena vehemētissimo Solis ardore astuaret; ad hæc, odore tetro, ingruere morbi in milites cæperunt. breuique adeo grassata pestilentia vis; ut ex omni numero vix triginta ad arma sustinenda sufficerent. Neque hæc Bardadinum fallebant: qui si uti occasione voluisset; stratos passim opprimere ac delere facili negotio potuit. Sed partim Ioānis demerendi gratia, ab eruptione continuit suos; partim etiam ne Lusitanorum clades, propinqui sui Rasi capite lueretur. At Simon Acunia, in summa rerum desperatione, cum aliquandiu hæsisset; ad extremum, omisso incepto proficisci cōstituit. Non longe à mari posuerat castra. ac nihilominus tanta erat lues, ut cum baiuli & iumenta deessent; ægrotos, iniecta pedibus recte, veluti cadauera ad naues pertrahere valentiores pauci cogerentur. ac Simon ipse, impositis admodum ægre tormētis, cum vela fecisset; ab dolore male gestæ rei paucis diebus extabuit. Circa idem tempus, Hector Sylueria, dum Cambaianos agros circa Nagotanè flumen effuse vastat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto qui cum sexcentis equitibus, & duobus millibus peditum propinqua oppida tuebatur; retro ad naues compulsus est. Cæterum nihil turpitudinis in receptu fuit. Tenorem pugnae seruantes Lusitani, cum agmen Sylueria clauderet, ad littus peruenere. Vnius etiam (cuius immerito intercidit nomen) in eorum tumultu insigne facinus exstitit. Is, parma hastaque extra ordinem pugnans, infestum conspicatus equitem in se venientem; mansit intrepidus: tollentique ad vulnus brachium, vltro ipse ferrum in axillam adegit: ac fuso ex ephippiis hoste, victor equo potitus est. Nec mora. nouus repete eques è pedite, cum alio item, haud absimili euentu, concurrat, per medium pectus, nequicquam obstante lorica transfixum, humi præcipitat. apprehensum habenis equum, ad Sylueriam præter oranium ora sine vlla trepitatione perducit. Neque, ad incitamentum aliorum, tam strenuo bellatori præmium defuit. Equestribus insignibus ab duce, virtutis ergo, donatus, atque à Prætoribus India præcipuo deinde in honore semper est habitus. Ab ea populatione Sylueria legens oram, ad Bazainum oppidum aduerso flumine subiit: is locus tria circiter millia passuum distat ab aperto mari; ac tum sine arce aut mœnibus erat vllis, tantum ad flumen,

flumen, quæ nauibus in terram exscensus est, ligæa munimenta & aggerem cum propugnaculis tribus, tormentis sexaginta, barbari obiecerant. Præsidebat è prælio nauali nuper elapsus Hali cum tribus peditum millibus, & equitibus grauis armatura quingentis, atque ad eas tuendas munitiones parte copiarum relicta, cum reliquis ipse intra oppidum occulte confederat, vt si vallo superato Lusitani ad frequentia tectis loca prouherentur; in arcto deprehensos, vel etiam ad prædam palatos opprimeret. Sylueria, admotis ad littus nauibus, cum ex omnibus locis pugnam posceret miles; Canarinos ducetos ad primum hostium impetum frangendum præmisit. subsequuti mox Lusitani cum ingenti ardore, obuiis in aduersa tormeta pectoribus, ad ipsas munitiones celeriter euasere. ibi atrox fuit prælium: dum saxis partim ac sagittis, partim etiâ contis & gladiis barbari obstinare resistunt. Sed ad extremum vndique pulsî, ad tecta refugiunt; & Lusitanus vallo potius cum tergis fugietium instaret, eodem impetu ad urbem defertur. Tum Hali dux cæterique ex insidiis præpropera festinatione confurgunt. neque Sylueria in re subita defuit animus: dato repente signo, milites ex urbe in campum eduxit. ibi densatis ordinibus impauidi hostem excipiunt. Et Hali ratus fugere Lusitanum, cataphractus primum immisit: quæ res barbaris fuit exitio. siquidem Lusitani fistulatores plumbeo nimbo in equitatum effuso (quo tum missili barbaria carebat, maiora tantum tormenta conflare didicerant) equi & ad fistularum bombos pauore consternati, & vrëibus introrsum globis in rabiem acti, domitis franis in suos auertuntur; atque in perturbata peditum acie tanto maiorem stragem dedere, quanto magis in orbem sine intermissione fistulas exercens ab tergo Lusitanus instabat. inde haud magno certamine cuncti fugam arripiunt: neque pugnam instaurare deinde quisquam est ausus. Tum Lusitani direpto oppido flammam iniiciunt: ac deinceps omnem circa regionem ferro atque igne peruastant. eo metu, in maris accolæ ad interiora compulsi: Tanahentis vero dynasta finitimus, annuo stipendio imposito in fidem acceptus. Per eosdem fere dies, intra ostium Ciales amnis, oræ Malabaricæ, Calecutana ingens nauis latebat, opimis onusta mercibus, cursum ad Mecam expectans. hanc parones duodecim, triplici ordine, validis retinaculis inter se conserti, & crebris à fronte & vtroque latere tormentis instructi, pro muro atque aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem classe obtinebat, adiuncto Christophoro Mello, qui cum vna tritemi & sex lembis ab Goa nuper accesserat, duplici agmine ab vtraque parte fluuij ad hostem subiit. Tormentis primum enixus vtrinque certatum. dein cum primo paronum ordine congressi cominus Lusitani, tanto ardore prælium inire, vt non ferentes impetum barbari sese, partim in mare præcipites darent; partim in secundum ordinem haud magno intervallo sese reciperent. Sed ne ibi quidem territis consistere licuit. Circumuenti extemplo omnes, vel incendio exusti, vel ferro cæsi, vel in seruitutem abducti sunt. è paronibus item arsere quatuor: reliqui simul cum oneraria mercibusque in potestatem venere. Inde Miranda popula-

tus

subij

tus agros, nemine obuiam armato, onustum spoliis militem in naues recepit. Fama dein repente accidit, Calcutanos aduentare parones circiter quinquaginta. Cum iis haud procul à monte Formoso quem appellant, prospere dimicatum est. Patronibus quatuordecim non sine magni ostium caede captis, fugatis reliquis, cum ingenti aëque terrestri ac nautali præda, Christophorus Mellus Goam, Antonius Miranda, Cocinum in hyberna concessit.

Libri noni Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DECIMVS.

AT Nonnius Acunia cum solennibus ceremoniis & supplicationibus inito magistratu (is fuit annus apertæ Indiæ trigessimus secundus) novos de more præfectos, ad obtinenda præsidia maria destinavit. In iis Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinquaginta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, e quibus erant fistulatores quadringenti, Cambaiam bello vrere, atque omni clade vastare iussit. Hæctori Sylueriæ, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsores quatuor, drômones duos quatuor lembos attribuit. Oræ Malabaricæ, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit, itemque aliis alia munera ex regiis commetariis delegauit. Ab iis vario euentu gesta res. Antonij Sylueriæ præcipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quam dixi manu profectus ab vrbe Goa, Ciaulum tenuit. inde Rainehum Cambaiæ petit infestus. Mahometani oppidum habent, ex eorum genere quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quattuor circiter à mari leucas, amni adiacens tortuoso, qui, propter tenuitatem, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circa, frumeti & oryza ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitru genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Op-
pidum

pidum, ædificiis è polito lapide, & multiplici contignatione frequens, non modo propter soli vbertatem, sed etiam propter opulenta Sinarum commercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitiis, & egregiam bello iuuentutem iuxta in terrestres, ac nauales expeditiones præbebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo ferme cataphracto, more Persarum vtuntur. & cum nulla pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione præcincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & præter hæc, ex ephippiis arcus & phætrea suspenditur. Sylueria ad fauces fluminis classe delatus, maiores naues cum ducentis armatis in salo reliquit. Ipse caturibus cum cætera manu subuectus; Surreptum oppidum, metu incolarum desertum, ex itinere incendit. ac Rainelani, tum agrestium fuga, tum fumantibus tectis admoniti, quod mœnibus carerent ad amnis ripam atque ad omnes viarum aditus munitionibus raptim excitatis, maiora tormenta & militum stationes opponunt. Inde in Lusitanos cum ingenti clamore ac tubarum sonitu appropinquantes, horrida vis telorum emissa: cæterum propter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simul, ad prohibendum descensione hostem, equites prodierant circiter quadringenti. hos, præmissa fistulæ cohortæ, Sylueria, territos facili negotio intra oppidum repulit. Tum egressi in terram cæteri, submissis indentidem ex arte corporibus vitabundi nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecere, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focis egregie dimicant. Sed ad extremum valida impressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpit: neque sustineri ultra impetus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanæ viæ faucibus captis, ex omni dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorum ab insequeundo cohibuit: custodiisque contra subitos incursus ab continente dispositis; diripiendi oppidi signum dat. in omnes partes extemplo discurritur. nitidissima suppellex; &, præter pecunias, multum eboris nobiliumque vasorum, & varij generis prætiolæ mercis egestum est. Expleri quamuis audius prædæ miles potuit, si catures oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur; cæteris opibus ac tectis iniici flammæ, & hostilia tormenta, ex ære omnia, in medium fluminis alueum proiici iussit. Ad hæc, naues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, cæsaque materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas, hortosque, & fata sanctum est. Pleraque, vt ne vestigiū quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem late regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vltus, impetu eodem oppida vicina, Damanum, & Agazinum, vicofque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti prædæ & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à Tanahensi dynasta, aliisque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea ætate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos gerebat bellum. ij, cum è Ciaulanis maxime

finibus agerent prædas, aduersus eam pestem, oppidani, à Pereria Ciaulana arcis præfecto, ex fœdere opem efflagitant: ille cum paucis equitibus peditibusque inconsulte prouectus, multo maiores ac paratiores in hostium copias incidit: & plerisque suorum amissis; dissipatis aliis, ipse trepida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Pratore Nonnio præfectura deiectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutum perierat iussu Prætoris, vti coram commodius ageret de conditionibus pacis, cuius haud mediocriter cupidum sese denuo Zamorinus ostenderat. Vbi eo peruentum est, immanato repente animo barbarum, inquis aliorum fœderibus illigatum, & à societate Lusitania prorsus alienum offendit. Ea ne impunita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos qui ad extinguendum accurrerent, missilibus è classe impetiti iussit. vtrumque impigre factum, & incendiariæ ollæ in proxima coniectæ ædificia, & è nauibus tela in concursantem ignis opprimendi causa multitudinem mittebantur: atque vti aridam simul & valentem materiam flammæ occupauerant; deleri pæne tota vrbs potuit, si modo paulum adspirasset venti. Cæterum per aeris tranquillitatem præcipue stetit, quo ne plus ducentæ ædes arderent. Inde Sylueria populabūdus, ad omnia maiorum fluminum ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re in primis erat, egregie obtinuit; ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudum in naues onera magno cum detrimento ibidem exponere; nauesque propter hyemem subducere sunt coacti. Hisce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copiis auctus; Mangalorem, oræ Narlinganæ opulentum emporium, arcemque emporio coniunctam, vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in potestate, is, cum iamdudum lateret sub vmbra Lusitanæ amicitie, occultum cum Zamorino percussit fœdus; ac mutua collusione Calecutanas merces, cum ius ab Lusitanis nauigandi impetrasset, suo nomine in Arabiam transmittere consueuerat. Ea fraude comperta Lusitani captum oppidum arcemque diripiunt; ad sexaginta maiora tormenta, & aris Cyprij, coralij, argenti viui, purpureæ & bombycinæ vestis, itemque tormentarij pulueris, & varij generis comætuum, quantum nauigia pati poterant, auctum: cetera gazæ, vna cum ipsis tectis murisque, subditæ facès: quod flammis absumi nequiuerat, ferramentis excisum, naues tredecim concremata: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta; multi mortales aut capti, aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus, cum inter tumultum elaberetur; plumbea glande traiectus occubuit. Per eosdem fere menses quibus hæc in India gerebantur, in Arabico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa quidam peritæ rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quæstor Egypti, Solimano præfecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia; cum militibus ferme sexcentis Suezium petunt; comprehensique in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adeni causa

causa traiciunt. Castris loco idoneo positus, maior in dies multitudo ad famam belli, ac prædæ spem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cum quintum iam mensem tormentis Adeni moenia quaterent; & intentacustodia commeatus arcerent; Lusitanæ demum classis aduentu deterriti, quam Hæstor Sylueria ducebat; irritò incepto ab obsidione discedunt. & Sylueria, circa Aromata promontorium, onerariis aliquot haud incruento certamine captis, postremo Adenum accessit; liberoque mendacio abusus, Regi nuntiari iussit; sese, cognito vrbs discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prælio dimicare; Turcasque inde per vim expellere; ni sponte ipsimet, eo perculsi metu; abscedere maturassent. Dein pluribus exsequendo, post occupatam à Turcis Ægyptum, & finitimas Adeno terras, quantum ab immani & inexplebili gente periculum vniuersæ instaret Arabia; ac simul in posterum Lusitanas opes & auxilia pollicendo; Regem & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioannis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis condiciones fuere, vt Adenicis nauiculariis inſtitutoribusque, omnes in partes, vnâ Meca excepta, commeare liberum esset; Regemque ac regnum, Lusitani, quoties tempora exigèrent, ab hostibus tuerentur. Rex Adenî vicissim, Lusitanæ Regem patronum ac defenſorem agnosceret; eique, tributî nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In has maxime leges iuncta societas; & serafini mille quingenti extemplo ab Rege curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricandam, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primò quoque tempore mitterentur. Cæterum profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingenium rediit; & coalitani nuper amicitiam, ac fœderum ius, inexplabili facinore violauit. onustam pipere nauem Lusitanam, quæ in Adenî portum secûra decurrerat; cæcus avaritia, & vetere in Christianos odio, circumuentam repente diripi, & Lusitanos omnes, quique ea vehebantur naui, quique in Adenî emporio relictî ab Sylueria fuerant, per summam nefas spoliari, & interfici iussit, magnamque sibi pecuniæ summam eo scelere peperit. Cum hæc cis Cori promontorium fierent; in Molucis insulis hoc pacto se habebant res, Euersam ab Garzia urbem, Tidorenſes, adiuuante Castellano, haud magna mole, quippe è lignea materia foliisque, refecerant; & in defuncti Almanſoris locum suffecerant adolescentulû (quo nomine, quibusve parentibus, nihil traditur) is dū ad puberè perueniret aetatem, tutela regni penes Radè erat Catilem. in eadē insula Castellani exstructū iam ante ab Ignatio ad portus fauces propugnaculû, arcis instar, vallo & fossâ munierant. Cæterum è trecentis bellatoribus ad cætum ferme variis redacti cladibus, cum aliis, vt in tam lōginqua regione, difficultatibus, tum paucitate maxime laborabāt. Eadem Lusitanos quoque premiebant incommoda, verū eo meliore conditione, quod & ab suis ipsi coloniis emporiisque aberant propius; & Boleifis demortui Regis liberos omnes (vti supra demonstratum est) obsides insulanorum fidei, inclusos

intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum industria, & publicæ rei studium deerat. siquidem neque à Malaca iamdudum, neque ex India, quasi nullæ iam essent insulæ Molucæ, quicquam vel in supplementum, vel in alimenta, vel in stipendia militum aduehebatur; ipso vel in primis eam negligentiam demittente Aroeziō: & Georgius Castrius à præfecto Menesio ad Bandam insulam missus, ut in eo emporio, quod Molucensi diocæsi erat contributum, pecunias mutuas ab Lusitanis qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine sumeret; spernentibus iussa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per idipsum tempus Tidorenses pauci admistis Castellanis eadem loca petierant ad sollicitandos populos, atque ab commercio Lusitano auertendos. ij, in circulis cœtibulque magnitudinem Castellani imperij virefque iactando; Lusitanæ vero ditionis fines & copias eleuando verbis, & vtraque regna comparandō inter se; haud paruos ad præoptandam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecere. Castrius æmulos ac seditiosos comprehendere casto labore conatus, Ternatē, E vacuum nummis & comēatibus, desertissimo comitatu reuertit. Ita, Menesio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Lusitani supererant. Deleri à barbaris vtraque natio potuit, si communi consilio ad facinus conspirassent. Sed sordida lucri cupiditas, & ciuile odium ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeo distrahebant animos, ut discordes inenfisque inter se, domesticis certaminibus externa funderent arma. Ab Lusitano Ternatensis; ab Castellano Tidorensis iamdiu stabat; porro ad Ternatensem Bacianius, incertum quas ob causas immutata in successorē Almanforis voluntate; ad Tidorensē Catabrunus Geilolij regni procurator, puero admodum eo quoque Rege, se adiunxerant. inter vtraque partem, ducibus Europæis minuta prælia serebantur. Sed ex omnibus maxime bellum ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperij proferendi; cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus ante dictum est, F Morum vulgo omnem eum tractum appellant. Harum partem cum singuli obtinerent Reges, quod in primis opulenta est terra, mutuo sese inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltra æmulis daret is locus, aditum denuo Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, ut fines Ternatensium inuaderent, Rades & Geilolius cum sua vterque classe in Mauricas profecti, Castellanis adsumpris circiter quinquaginta, Tidorensē urbem arcemque cum imbelli plebe, & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario concredita, centum & viginti Lusitanos eduxit; adiunctisque Aroezijs, & Baëianij auxilijs, per speciem occurrēdi hostium nauibus, cum à ternate soluisset, repēte ad Tidorem flexit iter. & copiis bipertito in terram expositis, urbem & mæse, munitam, & defensoribus pane vacuum, primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapsi. vrbs iterum direpta & incensa. Inde ad Castel

A Castellanos, qui sese in arcem vrbe capta receperant; missi à Menesio codicilli, cum clementi adhortatione, vti rerum suarum statum agnoscerent; capriuos & cætera per bellū ablata redderent; & incolumes ipsi cum suis rebus abirent; neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine paterentur. Quod si Cæsarem respicerent, gratiorem illi haud dubie lenitatem in disceptando, & animi æquitatem in complectenda concordia; quam in perditis iam rebus, improba partium studia, & pertinaciā in bello extrahendo, futuram. Ad ea ferocius primo responsum à Castellanis. dein, vbi admoventi tormenta scalasque videre; Fernādus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodiit. In eo colloquio, post multam altercationem, denique pax ira conuenit. Castellani, capriuos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent. inde ad Zamafum oppidum oræ Mauricæ cum suis rebus abissent. nullas præterea plagæ illius adirent insulas; neu quam eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternateni Regi ereptam paulo ante Maquienum insulam restituerent; neu illi, neu Bacciano, aut aliis Lusitanorum fociis arma inferrent; nec Tidorensium, aut Geilolium, cæterosve illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Europa super cōmercij controuersis, vti cum Ignatio ante conuenerat, exspectarent. Menesius naues iis præsidiumque Zamafum vsque præberet; neu Castellanos, Tidorisve aut Geiloli Reges dein lacefferet bello. In hæc leges iussurādum vtrinque exactum: & datis qui prosequerentur, Castellani Zamafum sine mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, & instaurandæ rursus vrbis potestas facta, cum eo vt Ioanni certum quotannis tributum penderet, neque Castellanis in posterum, aliisve nationibus contra Lusitanos adesset. Additū etiam, vt Lusitanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis institutis & moribus imbuendam. Per hunc fere modum compositis in præsentia rebus; adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur. Neque absuit veneni suspicio, in Aroeziū vulgo collata, quod vereretur (vt est sollicita omnis ambitio) ne maturo ad imperium adolescente, dominari postmodum ipse desineret. Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natus minor, Aialus. Is vero vt sibi tandem aliquando restitueretur, summa ope orare infelix institit mater. sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, cōtinuandi imperij cupidus, obstabat in primis: sentiebatque in ea re cum Menesio, quamquam alioquin grauius eidem inensus, cum alias ob causas, tum vero, quod Cacilem Vaiacū, è primoribus vnū, plus æquo fouere, sibi que palam anteferre videretur. quæ res non Aroeziū modo prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitium attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primum criminibus hominem insectari cepit; dein etiam, cum parum criminatio procederet, necem inuiso capiti aperte moliri. Vaiacus, cum se imparem opibus aduersario cerneret; vndique insidiis appetitus (quod vnicum erat præsidium) in arcem ad Menesium confugit supplex. Verum ne ibi quidem tuto esse licuit. inclusum, Aroezius, quasi maleficum & facinorosum, ex templo ad supplicium à Menesio expetit. Menesius, cū neque Aroeziū

exacerbatum, & amico inopi afflictoque consultum vellet suos in consilium vocat. Ibi dum sententiis certatur; Vaiacus interea, metuens, ne postmodum noxæ dederetur inimico; sese præceleri desperatione è turri precipitat. Huius viri interitu, Menesium haud mediocris inuasit moror. Accessit ad iras acuendas, parua dicta res; sed quæ in iis gētibz magnos animorum motus exciuerit. Petitam è Sinis paulo ante fuculam (vt fit) Menesius habebat in pretio. hanc extra muros forte pascentem, oppidani aliquot ex insidiis occidere. Causa occidēdi fuit, partim praua religio, quod Mahometicis & Iudaicis addicti superstitionibus, eam pecudem vulgo exsecrantur; partim etiam odium Menesij ipsius; quem id peracerbaturum non ignorabant. & sane maior quam pro re dolor hominem pupugit; ac proinde quam intentissima habita quæstione, affinem eius culpæ cōperit. Cacilem Vaiduam, qui & princeps tum erat sacrorum, & Aroezium Regemque ipsum arcē affinitate attingebat. Hunc, nulla vel personæ, vel affinium, vel publicæ quietis habita ratione, in arcem arripi iussu, Menesius in carcerem condidit. Vulgata dein re; concursus ad Menesium factus ab Aroezio & primoribus ciuitatis; quorum vel auctoritate, vel precibus vtcunque placatus, acceptis vadibus Vaiduam è custodia emitti imperauit. id ministerium Petro cuidam Fernando mandatum, infimæ sortis homini; qui, vt est procax hominum ingenium in alienis miseriis, inter soluendum Vaiduam, os eius ac faciem, frustra querentis ac diuinam humanamque implorantis fidem, petasone pingui perunxit: qua ille contumelia adeo accensus est, vt lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam, præsto fuit honoris causa Aroezius cum magistratibus, & magno ciuium numero, quos, Vaidua, suam sortem miserans eiulansque cum appellaret, aruina succulenta madentibus genis; Lusitani quidem adstantes, ingenti sublato cachinno, vrbani Fernandi factum efferre laudibus: at vero Ternatensibus, ad eam deformitatem lacrymæ pariter obortæ: atque ita superbum & indignum id ludibrium visum est, vt nisi arx atque tormenta ceruicibus imminerent; arma exemplo capturi, iniuriæque summi apud eos antistitis vlturi haud dubie fuerint. Sed præsentī metu ac dira necessitate coerciti, quieuerunt. Vaidua, ignominia ac doloris impatiens, voluntarium sibi in aliquot annos consciiuit exilium: ac vicinas interim insulas cū querimoniis & obtestationibus obeundo, gentē vniuersam contra Mahometis contemptores omni arte sollicitare nō destitit. At vero Ternate, incolis iam sat superque irritatis; longe etiam atrocior ad exulcerandos omnium animos consecuta res est. Intra arcem, vti supra demonstrauius, & pecuniæ, & comæatus penuria erat ingens. Inde milites cū è tabernis atque è macello alia atque alia, vt fit, non præsentibus nummis, interposita fide cōmerēt, ac postea soluendo non essent; concursus à plebe cum expostulationibus ad Aroezium fieri cæptus. ille, quando Lusitanos neque in ius vocare poterat, neque ad satisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum; annonam in vrbe cōprimi iussit. Ex eo Menesius milites increpare, quod ipsorum improbitate atque auaritia, nihil iam venale prostacket. illi cōtra,

in Menc

A in Menesium Prætorēque Indiæ conferre culpam; ac simul ferociter stipendium exposcere. Cum nihil eiusmodi altercatione proficeretur, & inopia cresceret in singulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot insulam peragrarē placuit. Haud longe ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eo progressi pauci ex Arij comitatu, quasi ad populandum non ad præcandum venissent; ita in ædes irrumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per vim egerere. Cum maior quam pro numero & loco audacia esset; non tulere diutius insolentiam incolæ: arreptis quæ sors obtulerat telis, Lusitanos minis detertere à rapina institerunt. inde rixa cum iurgis orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultum accurrit. Neque segnius, ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregie fortis: accensisque ad iracundiam animis, cum nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuerti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. Hoc B rum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querentium, cōmotus haud satis cognita causa Menesius; per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplo dedantur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen urgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primariis, Menesio sine mora sistuntur. è quibus ille duos præcisīs manibus domum remisit. Præsidem vero brachiis post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra euitare conatus; horrente supplicij fœditatem effusa ex oppido multitudine; circumspectare primo caput fugam: dein, cum terrestres omnes exitus milite obfessos cerneret; in mare se (quod supererat vnum) ad incertam spem salutis immisit. neque canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstinere. pedibus tantum nanti, pone cum adhærerent, dolore ac desperatione in rabiem actus, repente se se conuertit; dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis insti- C tit: atque ad extremum, vnus aure mordicus apprehensa, cum iam sanguis viresque deficerent; moribūdus, molossum vna secum ad ima detraxit. Atrox & inhumanū id pœnæ genus haud immerito visum, eo magis quod Lusitano ex patriis institutis ac legibus gloriari licet; nullā gentiū in homines dānatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo factō, ad implacabile Menesij aduenarumque odiū efferatus; de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare capit. Ac per fideles primū internuntios placatū sibi Catabrunū facile adduxit; vt simulatq; casos ad Ternatem Lusitanos audiret; Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolū allecos, ad vnū interficeret. Additū magno vtriusque cōsensu, vt sublati peregrinis, regulū vterq; suū necaret, ac regnū inuaderet. Hisce de rebus dū occulta cōsilia ineūt; atq; ad fraudē, quādo in aperta vi spes nō erat, rēpus & ratio exquiruntur; indicium interim cōspirationis ad Menesiū defer- tur. ille, per summā dissimulationē Aroeziū in arcem (vti solebat) accersit, itemque

itemque ex Aroezij amicis, quos ille in sceleris communionem asciue-
 rat, præcipuos duos, Tamaranum & Boium: quorum hic iudiciis capita-
 libus; ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de coniuratio-
 ne, primo satis constanter negabant; dein tormentorum admoto terrore,
 seriem totius rei sine cunctatione prompsere. Hoc tanto periculo Mene-
 sium ictus, damnatum de consilij sententia Aroezium, in elato suggesto
 (vti principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Re-
 liqui duo quo genere leti perierint, incertum est. Eo casu perterriti pri-
 mores vrbis, ad locum natura munitum, cui Turoto nomen, simul cum
 Regina, liberisque, & coniugibus effugerunt. Inde Regina denuo per le-
 gatos Aialum filium à Menesio summa ope repetere aliquandiu perseue-
 rauit. Postremo, vbi clausas aures frustra tentari perpexit; Aroezij exem-
 plo venale quicquam ex agris ad urbem deferri vertuit, adeo vt pæne ob-
 fessi non modo penuriam, sed etiam famem Lusitani sentirent. Interea
 Confalvus Pereria successor Menesio destinatus, cum dies aliquot Mala-
 cæ ex itinere substitisset; idoneam nactus tempestatem, in Borneum tra-
 iecit; pacemque & hospitium cum Rege libentissimo instituit. Ea insula
 est perampla. ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit.
 Mahometem colunt populi: carnibus, oryza, & variis alimentis abundat;
 & super hæc, laudatissimam caphuram, & primæ notæ adamantes, agal-
 lochum; itemque apprime expetitur vicinis gentibus factitij vini genus
 quod patrio vocabulo tampon dicitur, cum veste Cambaica, ære, argento
 viuo, rubrica miniove permutant. Portus & oppida numerant multa: sed
 præcipua nobilitate Borneum regia est vrbis. hæc nomen fecit insulæ, la-
 teritiis monibus, & sumptuosius ædificijs mirum in modum exulta. Inde
 Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia; Lusitanos macie ac fame
 luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesium ab
 Regina oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accu-
 satum, in custodiam dat. habitaque rite quæstione, sicuti à Prætoribus Non-
 nio in mandatis habebat, testata omnia crimina, & litteris consignata,
 ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiam. Tum, iuste ac leniter
 agendo cum incolis, Regemque puerum laxius & liberalius habendo,
 Reginam & ceteros profugos cum omni rerum copia ad urbem reduxit.
 Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere tantum exstructo murus & pro-
 pugnacula deerant) absoluere aggressus est: quæ rem quo enixius ipsimet
 oppidani adiuuarent; cum solenni iureiurando palam Regina promissit;
 ædificatione absoluta, sese confestim ei filium incolumen fide optima red-
 dituram. Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendum
 mercataram militem, toto pectore incubuit. Neque solum edicto graui, vt
 Menesius antea, cauit ne cui præter ministros regios contrahere cum in-
 colis liceret; sed etiam circummissio conquisitore, mensuras omnes atque
 stateras è priuatorum ædibus ablatas aut concremauit, aut fregit; certam
 præterea caryophylli partem eius quod sibi quisque iam emerat, pretio
 dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendum curauit. Id vero
 acerbissimam accidit Lusitanis; militiæ quippe munia perosi; vetito com-
 mercio du-

mercio dudum asseuerant, coemptisque frugibus, tanquam serpētes thesauris, incubabant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo (vicarius tum, sacerdotes eiusmodi, vulgo appellabant) qui ceteris exemplū omnis disciplinæ ac sanctitatis deberet esse; interdictam sibi negotiationem, & exceptam è faucibus nefarium quæstū, pati nullo modo poterat. Proximus huic Vincētius erat Fōseca, vir seditiosus ac turbulentus. Atque hūc quidem, Præfectus, arrepta occasione, quod exigenti vigilias circitori ferocius & contumacius respōdisset; in vincla coniecit. Verum ceteros ex eadem factione coercendi, haud æquæ expedita erat ratio: quippe complures, & paratos ad facinus; & incolarum, quibus tolli edictum pariter expeditur, opibus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, primo arcem præfectumque deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiam ad Mahometanos transfugere cogitarunt. dein, veriti, ne si adeo aperte nudassent animos; periculū affinibus ac liberis in Lusitania relictis crearent, sibi que receptus à tam præcipiti cōsilio nō daretur, tutius ac satius fore statuunt, per ipsosmet Ternatēses exitium necēque præfecto moliri. Nec mora. mutuis adhortationibus inflāmātī; non modo plebē, sed etiam magistratus, atque ideo Reginā ipsam in præfectū accendese. Venisse nouum ex India non hospitem aut amicū, sed dominū ac tyrannū: qui, dum à Prætorē Indiæ, & regiis Quæstoribus gratiam inecat; gradumque sibi ad opes & imperium struat; aliorū omnium rationes & comoda negligat; & iniquissimis edictis, contra naturæ & gentiū iura, totū commerciū interueriat. Neque vero blāditiis & fucata eius comitate decipi se patiātur. Simulatque arcem absoluerit, certū esse illi, nō Regē modo è custodia nullo pacto dimittere, sed etiā Reginā ipsam vna cū proceribus repēte comprehensam, in eundē carcerē includere; quo pluribus obsidibus obnoxios ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantum alimēta subtrahere, vt antea, sed ne hiscere quidem in posterum audeat quisquā. Nī talia machinātem occupent è medio tollere; non modo grauiā fortunatū damna; sed etiā terribiliā haud dubie seruitutē omnibus imminere. Hæc, & alia eiusmodi, quæ in tali re prauā cupiditas & malitia suggerebat; secundis auribus cum à populo, tū à Regina in primis accepta. ac læta mulier, quicquid irarum ac simularū cum aliis fuerit, totū id in ipsos vertisse Lusitanos; tam præclaram occasionem vlciscendi acceptas iniurias, delendique gentē infociabilem, è manibus elabi passā non est. Vocatis ad concilium affinibus amicisque, demonstrat; agitato partim conscientia scelerū; partim intercepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio dissidere; atque ipius maxime præfecti necē omnibus votis expetere. Collata in eos à Boleise coniuge beneficia, dextrasque iunctas, & hospitij sanctissima iurā in memoriam reuocat. Pro iis quam male relata sit gratia, reputare apud se quemque iubet. Vixdū vita functo Boleise, partiulos liberos fraude in arcem abreptos; sese egre ex impiorū manibus elapsam, relicto solio, vagam inopemque tamdiu tolerasse vitam; maiorem natū filium, vt primum ad capeſſenda regni gubernacula pubescere inceperit, veneno sublatū, hunc qui sibi afflictæ supersit vnus, per quotidianos dolos & callidam frustra-

tionem in custodia detineri: ad hæc, intolerandas contumelias, & inaudita post hominum memoriam infontium supplicia cruciatusque commemorat. Hortatur, quandoquidē ipsimet Lusitani ad facinus adeo gloriosū inuident, ac dexteras quodammodo porrigant; sese ad tyrannum interficiendum ingenti animo parent. Vbi eam belluam, adiuantibus vel certe, approbantibus inimicis, in ipso cubili mactarint; tum subito audi subissidiis quæ in tēpore sint affutura, occæcatos intestina rabie lupos ad vnum omnes decident; arceque occupata, & excusso impotentissimū dominatus iugo, innoxium Regem orbæ parenti, ciuibus, vrbi tandem aliquando restituant. Haud magni negotij fuit cunctos in sententiam adducere; quippe Lusitanis & natura cultuque dissimiles, & publice dudum infensos, & propriis insuper damnis atque offensionibus irritatos. Cui certatim in id operam suam deferrent, dies rei peragendę condicitur. Interea Regina ad omnem suspicionem auertendam, officia in præfectum intendere operas in arcis ædificationem vltro suppeditare; hortari vt munimētis perficiendis insistat; scilicet quo sibi optatis vnici filij amplexibus quamprimum perfrui liceat. Vbi destinata affuit dies; delecti viri tum in Mahometis fano sub arcem, tum etiam in proximo luco, eoque densissimo, clam in insidiis collocantur: qui vbi ē turri signū editū sit, extemplo per inchoata vel intermissa opera in arcem irrumpant: dein coniurati cum gladiis, iidem ferme qui familiariter ad Regem itare consueuerant; circa meridiem de more intromissi, ad intimam turrem sine vlla interpellatione perueniūt. ibi cum Rege collocuti, simul expediūt ferrum; & colligunt animos. Maxime opportunum erat diei tempus: custodibus ac ministris, vt solebant, meridiandi causa dilapsis; & præfecto per summam securitatem intra cubiculum quiescente. Vnus Vincētius Fonseca vinctus vigilabat in proximo. Is, ē corporum motibus vultuque confuso rem haud obscure coniectans, cunctantes hæ rentesque, nutu ac verbis instigādo perpulit tādē, vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo strictis gladiis hortati inter se, alij fores effringunt; alij gypsatos arundine intertexta parietes, calcibus prouunt. Pereria, arreptis armis cum sese acriter defendisset ac diu; transfixo denique duobus ictibus pectore, moribundus occumbit. Interea qui sub arcem in delubra latebant, gestientes cupiditate cædis & sanguinis, non exspectato signo teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem forte Lusitanum irruerent. Eo argumento, necnon clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, patuit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriusque factionis hominibus ad turrem extemplo concarritur. ibi, mira celeritate, antequam signum ederent percussores oppressi partim cæduntur; partim ē muris fenestrisque sese præcipites dant. Ab Lusitanis, vt in re trepida, oclusæ portæ; & pro mœnibus & propugnaculis vigilæ stationesque pene sero dispositæ. Ac per hunc modum eo die seruata non arx modo; sed, vno Pereria excepto, vita omnium ac salus; euidenti profecto Dei benignitate, credo propterea quod futuræ postmodum in iis locis Christianæ messī consuleret. Sub hæc, inter

A Lusitanos de successore, vti consueuerant, ingenti contentione certatum est. Atque ad extremum, adnitente Vicario, per seditionem ac tumultum, præteritis iis quorum habenda erat ratio more atque instituto maiorum, è vinclis ereptus Fonseca in locum defuncti pessimo exemplo sufficitur. Ab hoc, tametsi non tam voluntate, quam vi, quod alioquin ex omni circa regione commeatibus arceretur, commodius factum est nihil, quam quod expostulanti Reginæ Aialum filium reddidit. Cæterum, militari neglecta disciplina, & contempto Ioannis edicto, liberam negotiandi potestatem atque licentiam Lusitanis indulsit. Et ipse postmodum apud Indiæ Prætores accusatus (incertum quibus artibus) omnium criminum & flagitiorum impunitatem adeptus est. Aialo regnante, nihilo quietiores, quam antea, res fuere. Quippe dum seuerius exercet imperium, & à magistratibus cæterisque, quos ad eam diem publici peculatus pauerant, acrius rationes reposcit, principum sibi odium simulatesque irritauit. ij probabilem nacti materiam criminandi, quod per eos forte dies vagi ad rapinam aliquot ex arce ab agrestibus interfecti fuerant, eius cædis culpam in Regem conferendo, aliasque comminiscendo calumnias, Fonseca adduxerunt, vt insontem Aialum vi atque armis pelleret regno, eiusque loco Tabariam spurium substitueret, è stirpe regia minimum natu. Ea res multitudinis animos vehementer offendit: ac vulgo Fonseca diras omnes imprecabantur, atque etiam è Lusitanis nauarchis minime deerant, qui cum eo palam exercerent inimicitias, & indignam Consalui Pereriæ necem, amissamque propemodum arcem, & summa iniuria occupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domestico simul & externo sollicitus metu, peræque omnibus adeo diffidebat, vt non die non nocte arma deponeret, nihil ab vlllo porrectum, nisi sinistra acciperet manu, quo alteram ad stringendum gladium expeditam haberet; & quod in conscientia magnorum scelerum accidit, vmbra horreret. Interdum etiam, congressus hominum vitabat, ac lucem; & in solitudinem abditus; statum rerum suarum tacitus apud se deſſebat. Eo libentius de successoris aduentu nuntium accepit (is erat Tristanus Ataidius) eique sine vlla tergiversatione clauis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occasio amplificandæ in eo tractu Christianæ religionis affulsit. Momoia est vrbs in Moro. Simulacra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momoiano dynastæ, Consaluo Velosus qui tum ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret; auxilium contra eas incursiones à Lusitanis impetrandi. Haud aspernatus conditionem barbarus, auctore Consaluo legatos ad Ataidium mittit. ij, dies aliquot à præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Lusitano vestitu ornatuque; in patriam reuecti, plenam promissis legationem dynastæ renuntiant. Ille, tam læto successu, magnam in fiduciam erectus, Ternacem extemplo contendit. Ibi iuncta cum Lusitanis amicitia; magnifico pro copia loci apparatu; ipse comitesque baptismo lustrati, atque aliis quidè alia de more imposita nomina:

dynasta in Lusitani Regis videlicet gratiam, Ioannes est appellatus. Momoiam redeunti, comes additus Simo Vaseus sacerdos huius opera, praefertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Ecclesiam adscripti. Cumque in dies cresceret numerus; laboranti Vaseo Franciscus Alvarus item sacerdos paulo post ab Ternate succurrit. Tum vero summi infimique, credo magis imitandi principis causa (ut euertus postea docuit) quam quo necessaria Christianae fidei capita probe teneret, relictis in speciem simulacris vni Deo nomina profiteri insisterunt. Simul, delubra non pauca, statuis demonum cōminutis atque sublati, rite expiata, & cultui diuino dicata sunt. & ab Ataidio, vti receperat, Lusitani milites aliquot Momoiam transmissi, qui urbem muniterent, ac nouellos Christianos à Mahometanorum incurfu rapinisque defenderent. Dum hæc ad Momoiam sunt; Ternate ab improbis cupidisque rerum nouarum, Tabaric nomen ad Ataidium defertur, quasi de occupanda per dolum arce cōsiliū iniret; ipsiusque praefecti vitæ in primis moliretur insidias. Ea criminatio, innoxio adolescenti, ut initio calamitosa, ita exitu salutatis fuit. Quippe ab Lusitanis fraude in arcem illeclus, repente in vincla conicitur, dein crimina diluere, atque iras lenire praefecti frustra conatus; cum valida custodia in Indiam ad Prætorē missus. atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetens, cum ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Cæterum Ataidius, præiudicata re, neque Nonnij expectata sententia; Cacilem Arium eius loco fecerat Regē, Boleis pariter ex pellice natum Iaua: quæ, filij saluti non sine causa metuens, cum acrius tenderet ne tam insuauite successionis aleam subiret; satellites puerum à complexu parentis auulserant; ipsamque muliebriter vociferantem, vaseo perciti furore, ex ædium fenestra præcipitem dederant. Hoc tam atrox facinus, non Ternatensium modo; sed omnium eius plagæ Regum ac populorum iras denuo in Lusitanos accendit. ac vulgo in cœtibus conciliisque, præter cæteras querimonias & maledicta, fremebant, indignam atque intolerabilem esse rem, ab iis qui panē precario nuper in eas regiones irreperint; Reges incolis ex libidine dari adimique. Id vero in primis pro suo quisque sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, factum Pinti cuiusdam accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, à Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi clementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit. is genti solennis foederum ritus. inde, cum securi insulani quasi ad amicum & socium, vel contrahendi, vel etiam visendi causa familiariter in ipsam nauem adirent; Pintus, aliquot ex iis repente correptos, abdito loco infra tabulata coniecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe, dum se ad iter expediunt nautæ; sensim vnus è captiuis in mare defiliit; nandoque cum ad suos peruenisset; rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplo celoces deduci, & in eas armatos imponi iuber. ab iis Lusitanus prope inter moliendum oppressus, sæua postmodum coorta procella

A procella pane submergitur. Inde ad leuandam onere nauem iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hæc ob res, omnium animis maiorem in modum exasperatis; Mo-
lucenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanū, missis vltro citroque
nuntiis, cum Ternatensi populo coniurauerant; in eandem societatem re-
gulis quoque Papuarum insularum assumptis, Vaigamano Vaigeo, Qui-
bibio, & Mincimbo. Consilium erat, sparsis variis locis Lusitanos, ad in-
terfectionem delere: Ternatensis arcis præsidium, quando muralia tor-
menta deerant, subtractis vndique alimentis fame conficere: si id minus
ē sententia cecidisset, felices omnes arbores vltro succidere, & cum familiis
longe inde migrare; vt quoniam noxia & iniusta natio armis ex ea terra
pelli non posset; certe solitudine ipsa, & inopia rerum omnium, excedere
cogeretur. Hæc rebus ita constitutis, initium belli factum à Ternatensibus:
ij, quam occultissime suis rebus in tutum egestis, nequid hosti ad prædam
reliquum esset; postremo, ante lucē omnes ex vrbe profecti, sunt. frustra-
B que Ataidius, vt primum id rescivit, abeūtes omni ope reuocare; eorum-
que iras pollicitationibus & blāitiis permulcere tentauit. Maritima pri-
mum loca procul ab arce petiere; dein cum à Lusitanis nauibus vexaren-
tur, in abditos saltus ac præaltas rupes recepere sese, inde furtiuus expedi-
tionibus, in aquatores maxime & lignatores Lusitanos fiebat impetus;
quinetiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intellige-
ret; patriam ipsam Ternatem, vbi erant, aliquot domicilia Lusitanorum,
subito aduentu injectis ignibus concremarunt. Eodem fere tempore cæ-
teræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani, qui aliis aliisque in re-
gionibus, vt apud amicos agebant, repente circumuerti cæsiq̃ue. Et in
Moro, præter alios, Simon quoque Valæus sacerdos occubuit. Franciscus
Aluarus, multis vulneribus acceptis, ægre nauicula Ternatem euasit. Pes-
simum vero ex ea coniuratione illud accidit, quod Catabrunus veneno
adolescentulū Geiloli Regem sustulit, regnumque per scelus inuasit; dein
ad occupandas in eo tumultu Mauricas insulas magna classe profectus
C neophytos Momoianos, vtpote Christianis præceptis leuiter admodum
institutos, ab recta in Deum fide, metu minisque deduxit, vno incassum
reclamante dynasta Ioanne: quippe qui Christianæ disciplinæ præce-
pta, & Euangelij veritatem, in pectus alte demiserat. is, vbi obstinatos
ad deditionem, atque ab suscepta religione per summam leuitatem
atque perfidiam auersos populares animaduertit; locum extra urbem
tumultuario opere muniit; frustra quoque hortatus Lusitanos aliquot quos
circa se habebat, ne asperis in rebus desponderent animum; ipse cum
paucis familiaribus oppugnationem hostilem à maturino tempore ad
vesperum præclare sustinuit. Nocte dein, desperata corporum salute, ad
animos præsertim domesticorum quacunque ratione seruandos incu-
buit. Vxorem habebat Christianis nuper sacris initiatam; hanc vna cum
parulis liberis, ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis, de baptisimi
premiis periclitarentur, in opinionis errore optimo vrens animo, sua
ipse manu peremit: inde cum sibi quoque manus pararet afferre; do-

mesticorum interuentu prohibitus, & non sine magno animi dolore, Ca-
 tabruno traditus est. Ab eo cum interrogaretur, cur tam triste consiliu
 cepisset, immeritam coniugem cum innoxia prole occidendi per sum-
 mum nefas, vxori quidem ac filiis egregie ab se confutum esse respon-
 dit; quorum sexus ætasque ab salutari Christi confessione abduci facile
 potuisset; at sese, uti virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque ex-
 tremæ supplicia cruciatuſve, Christi causa defugere. Hac orationis liber-
 tate Mahometani ſauitiam acrius concitauit: cuiusque in eo iam eſſet, ut
 carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione ſeruatus eſt.
 Dignus proſecto qui non in vltima barbarie, ſed in Europa media naſce-
 retur. quippe, tam generoſum ingenium, cultoribus peritis adhibitis, ad
 eximiam virtutum omnium frugem haud dubie perueniſſet. Et Ioannes
 quidem, quam dixi conſtantiam ac fortitudinem præſtitit. De cætera
 neophytorum turba vtrum vel vnus in fide manſerit, nihil comperti eſt.
 adeo (ut eſt in ſacris litteris) male fundata ædificia, ingruentibus ventis
 atque procellis, ſacili momento ſoluuntur. Hæc, & alia eiufmodi audien-
 ti Atſaidio peracerba erant; ſed acrior & præſentior erat ſenſus quoti-
 diana penuriæ, omnibus circa populis inſenſis inſeſtiſque. itaque ingra-
 ueſcente in ſingulos dies annona, oryza præcium in modios à ſeſtertiiſ
 binis ad quadrageños ferme peruenerat: iamque famēs vrgebat; ætüm-
 que de ſumma rerum procul dubio foret, ni per idipſum tempus cum
 com meatibus & modico militum ſupplémento, Simón Sodreus à Mala-
 ca, & à Mindanao Pintus, cuius paulo ante meminimus, aſſuiſſent. Hoc
 aucti ſubſidio Luſitani, variis eruptionibus Turutum caſtellum egregie
 munitum, itemque Palatiam, & Calamätam, & Gicum haud ſine certä-
 mine capiunt. quibus victoriis laxata diſtaxat in præſens anguſtiæ ſunt.
 deficiente dein rursus com meatu, imminutoque variis cladibus præſidio,
 premi denuo longe vehementius capti, vtrique poſtquam commiſſo na-
 uali certamine cum Tidoreñſibus, præter conſuetudinem, ſemel iterum-
 que male pugnatum eſt. Ex eo tempore de maris poſſeſſione deiecti,
 egredi ex arce nuſquam audebant: & diuina magis benignitate, quam vi-
 ribus humanis, in aduentum Antonij Galuani extracta obſidio eſt. E-
 duardi, cuius ſupra mentio eſt facta, filius erat Antonius, in Abaſſina le-
 gatione ad Camaranum inſulam vita functi: vir excellenti cum in Deum
 ſuperosque pietate ac religione; tum erga homines æquitate, & incor-
 rupta in Regem ſuum fide; & ſuper hæc, admirabili quadam nauticæ rei
 ſcientia: quippe gubernatorum, in ſyrtibus euitandis & dirigendo cur-
 ſu errata corrigere; deſperantes, ut ſæpe fit, de ſalute vectores nautæque
 confirmare; & morbo laborantes mira ſedulitate ſuis etiam, vbi res fer-
 ret, impenſis curare iamdiu ſolitus. Is, cum in India priuatam rem ageret,
 ex regiis repente litteris Molucarum præfectus ab Nonnio declaratur. ac
 tamen ſi non ignorabat quam affecta atque adeo exulcerata Molucenſis
 eſſet res; tamen obſequio in Regem, & ſtudio rei communis adductus,
 plenam laboris ac periculi præfecturam haud grauate ſuſcepit. cumque
 ei, è ſiſeo regio, in ſtipedium & ſumptus neceſſarios nummi tarde admo-
 dum ac

A dum ac maligne preberentur; sua ipse pecunia (habebat autem in numero non exigua, qua negotiari si cum industria pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuisset) & militem conduxit, & varios commearus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Moluccæ, coemit. itemque ad propagandam Ternate sobolem, hostesque de spe deiiciendos eius coloniarum vel præfecturæ extinguendæ, Christianas mulieres aliquot secum auxit, quas ibi cum Lusitanis in matrimonio collocaret. Cû hoc apparatu à Cocino profectus, Malacam venit; inde per Borneum insulam ad Ternatē incolumis appulit. Descendenti, non præfectus modo, & vulgus militum; sed etiam sacerdotes cum hymnis & sacris carminibus obuiam prodire, quasi ad certam eius præsidij salutem ac libertatem è caelo descenderet. Neque eos fefellit spes. quippe, expositis à Galuano. commeatibus, annona primum leuari cæpta, adilescque macello præpositi; & in singulas res pretium statutum, quo ne pluri, quæque vaniret. Præter hæc, ad clericorum disciplinam regendam, curandosque popularium animos, recentia Alphonſi Cardinalis Lusitani decreta, seu constitutiones ecclesiasticas. Vicario tradidit. dein ad militiæ munera, & arcem ubi opus esset instaurandam, curas intendit. iustitiæque in suos; fortitudine & vigilantia in hostes, cum arma nunquam exueret, & pro vallo excubaret, & ad subita ac periculosa prius accurreret; enixe operam dabat, ut omnes in salutari cõcordia arque in officio contineret. Ad Tidorem eo tempore constiterat moles belli, quo coniurati Reges, Aialo exfule assumpto, armatorum millia plus quinquaginta contraxerant. neque urbem tantum cinxerant muro fossaque, sed etiam in præalta supra urbem rupe, castellum, arcis instar, extruxerant. Inde cum Ternatense infestum haberent litus, & prodeunt ad piscationem & quotidiani victus ministeria Lusitanos exciperent; veritus Galuanus ne per belli moram in pristinas recideret rerum omnium difficultates, missis primo Tidorē legatis, Reges ad superioris temporis offensiones voluntaria obliuione delendas, atque ad renouandum cum ingenti quasi commercio eblandiri conatus est. dein, cum inflati nouo successu barbari omnem pacis mentionem aspernarentur, atque adeo in Lusitanum nomen conuitia & probra iactarent; Galuanus, fufis ad Omnipotentem Deum precibus, & caelestium vniuersorum ope suppliciter implorata; rem est ausus portenti similem, & merito carituram fide; ni alia complura id genus euenta, hoc etiam ipsum omni suspitione mendacij apud æquos rerum æstimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, non amplius quatuor; & præter eas, aliquot leuiores nauigia in classiculam hanc impositis circiter quadringentis armatis, quorum erant Lusitani centum & septuaginta, reliqui, Aeriæ & paucis exceptis, infimæ fortis homines, ac Lusitanorum fere mancipia; Tristano Ataidio cum eius familiaribus amicisque ad custodiam arcis relicto, Tidorem petiit ultro; & nullis (incertum quare) hostium nauibus obuiam egressis, idonea statione extra iactam teli anchoras iacit. inde obsidentem littora multitudinem, & situm urbem, ac totius circa regionis naturam attente per-

luſtrat.

lustrat. Aduocato dein concilio, optimum visum, imminentem vrbi ru-
pem arcemque, vt in tali nullo metu ab hoste neglectam, inuadere. Ad
eam rem Lusitani delecti centum & viginti, hisce additi è reliqua turba
qui trecentorum summam explerent. ceteri, classem tueri, & ad hostem
distinendum, huc illuc circumagere, naues, & variis locis descensionem
ostentare iussi. Galuanus interea, die qui fuit Indorum præsidi & Apo-
stolo Thomæ sacer, anno à partu Virginis supra sesquimillesimum tri-
gesimo septimo, quendam è captiuis nactus peritum itineris ducem, re-
motiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam cum ea quam dixi
manu descendit; silentique agmine & expedito, per syluestres maxime
femitas ad montis verticem occulte succedit. Iam itineris magnam par-
tem, lento gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cum orta lux, &
micantes procul galææ, rem hosti prodideret. extemplo ad arma concla-
matum horrenda cum vociferatione: quam, repercussu multiplici, ne-
morum densitas, ac sinuosi conuallium anfractus augebant: & omni ex
parte, quasi ad prædam haud dubiam, concursus illico fieri captus. Ante
alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrbeat dolor, ad præoc-
cupandos transitus cum parte copiarum accurrit; & modica in planitie
Lusitano è syluis egredienti fit obuia. ibi contracta repente pugna Aia-
lus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraque manu
romphaam, in hostes furibundus inuehitur: ac dum hastatis & fistulato-
ribus incautius obiicit sese, cum vndique peteretur, vulneribus aliquot
acceptis, in arma procumbit; & simul, vt erat egregiis viribus, momento
refurgit; ac dissimulato aliquādiu dolore ne suis trepidationem iniiceret,
ante prima signa prælium ciere perrexit: dein, cum latius manaret san-
guis, quippe nullo remedio suppressus, linquente iam artus animo,
& oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantum ad stipatores effatus,
vt inde se quam ocyssime tollerent; ne canes (sic enim Lusitanos vocabat)
optato ad ludibrium corpore potirentur. Vti iusserat, non sine periculo
factum. & ipse quidem elatus ex acie, paulo post efflauit animam: reliqui
attoniti casu Regis (vt est fugacissimum genus) extemplo terga verterunt;
ac per inuia cautesque præruptas passim arma iactantes, pars nota ne-
morum latibula; pars urbem trepidi repetunt, ac venientem subsidio al-
teram aciem, per angustos calles vna secum auertunt; pars montis cacu-
men contento cursu occupare nititur: horum maxime tergis institit Lu-
sitanus; cæsisque compluribus, vno tantum amisso mancipio, immixtus
fugientium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victo-
riam, ac planè diuinam, Christo domino superisque gratulatus, ignes ar-
ci confestim iniecit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi,
vbi supra caput grassantes flammæ videre, subito pauore perculsi, cum
imbelli plebe sese certatim è portis ac propugnaculis in apertum effun-
dunt: Lusitanus interea, collectis vtriusque viribus; cum incitato clamo-
re, ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuum defenso-
ribus, refertam diuitiis urbem ingreditur. ad quas cum extremo pericu-
lo diripiendas ne cæca præceps audirata discurreret miles, ædificiis
omnibus

A omnibus iussu Galuani subditæ faces : magnoque omnium dolore, quæ ut in tutum suas opes eo congefserant; quique subiectam oculis adamauerat prædam: cuncta, exceptis comæatibus, intra paucas horas arserunt, & ex ea quæ tardior ad fugam fuerat, vrbana multitudo, capti plurimi, iuculque in portu vnus, & actuariâ nauigia permulta. Minutis dein præliis terra marique fatigari hostis captus: quem ad huiusmodi machinas rudem adhuc, nihil æque ac tormenta Lusitanâ terrebat. simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insulâ cibariorû difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causâ iniectus timor; ne Lusitana classis aucta nauium numero, in eorû fines impetum faceret. ac proinde (vti omnis ferme coniuratio, vbi proprii periculi incessit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœderati Reges domum quisque suam repente dilapsi. Eam occasiõẽ Galuanus de nouo tentandâ cum Tidorensi pacis idoneam ratus, si forte rebus aduersis ferociam exuisset; legatos ad eum & litteras misit: neque ita difficile fuit, desertum à tot auxiliis, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam renocare; adnitente præsertim Caciile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteras causas, vulgata Galuani virtutum famâ commotus, amicitiam & societatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuere; vt Tidorensis ablata Lusitanis armâ & machinas omnes redderet: caryophyllum insulâ totum Lusitani duntaxat Regis procuratoribus à Ternateni formula venderet; neminem contra Lusitanos aut armis, aut vlla iuuaret ope; Lusitani pretium sine dolo persoluerent, & vrbi reficiendæ vna cum insulanis instarent. Hæc in leges renouata societas est: eaque magis indies mutuis deinde congressibus donisque, & egregia imprimis Galuani fide ac liberalitate coaliuit. Inde aduersus Ceilolium, minicantē adhuc, & de Christiana religione imprimis pessime meritum, Galuanus classe profectus, Ternatē sanâ tēpestare reiiicitur. Ibi, quod statim nauigationis Indicæ aderant dies, nefaria militū seditio rursus exorta. & missionem, & frugis priuatim auhendæ potestatem ferociter postulabant: eos, Galuanus, quando per vim coercere non poterat, tum verbis, tum exemplo ad officium renocare conatus est. quippe, non solum ipse, contra aliorum consuetudinem, ab omni negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vltro sibi collatum à Tidorensi Rege proceribusque magnum caryophylli numerum, in Regis Lusitani apothecas à scribis & custodibus iussit inferri. Sed videlicet nullum in rebus humanis remedium efficace est, vbi mentem, de cælestium bonorum contemplatione deiectam, fœdus auaritiæ morbus inuaserit. Facta conspiratione permulti collectas fruges furtim in naues imponunt: tum intetantes arma palam, si quis eos retinere aggressus esset, non modo contra leges amicitiae, sed etiam contra iurisiurandi fidem, inter infestas gentes ducem repente destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter: neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à magna suorum parte desertus; consilio tamen atque animo stetit. Ac primum, quod omnes in partes magnopere

interesse cernebat; profugos & ipsa desperatione in furorem versos Ternatenſes mitigare, & in patriam reuocare adhortationibus, monitis, ac præſertim illuſtribus iuſtitis & ſanctimoniæ doctumētis inſtituit. quam ad rem, Tidoreniſium quoque ſuaſiones haud mediocriſ momenti fuisse. Paulatim ergo poſitis odiis, reliſtas dudum ſedes & incunabula repetebant. Quominus frequentes redirent; Tabaria deſiderium (quippe nondum deſunctū audierant, Aialo præſertim extincto, erat in cauſa. Aerium, inter cætera, quod & ætate minor, & è peregrina pëllice natus eſſet, auerſabantur. Galuanum orabant, vt innoxium Tabariam ab Indiæ Prætoris depoſceret: atque ipſe interim arbitrato ſuo regnum adminiſtraret. Neque conditio erat ſpernenda, quandoquidem ex huiuſmodi procuratorie, præter cæteras vtilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari affatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrum ea res Ioanni Regi grata eſſet futura; partim haud ita decorum ratus, Chriſtianum hominem in parentis paſtorique loco Mahometanis præſeſſe; oblatum ſibi honorem opeſque, magno animo & excelſo repudiauit; omnique arte ac ſtudio, munerebatur etiam è ſua pecunia; conſecutus eſt, vt in patriam cuncti remigrarent, & communis concordia ſalutiſque gratia, Tabaria interim omiſſo, Aerium Regem volentes agnoſcerent. Hac maxime ratione Galuanus rem Ternatenſem diu multumque iactatam, haud ſine magno labore ac difficultate reſtituit. Cæterum ab Geilolio, & Baciano adhuc reſtabat bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad ſingulare certamen prouocare; vt vnus; aut alterius capite potius, quam multitudinis damno & vexatione, certamina finirentur: & in arenam haud dubie ventum eſſet, ni Rades, cuius modo meminimus, pro amicitia interceſſiſſet. Hoc vel in primis adiutore & ſequeſtro, nō prouocatio tantum oppreſſa; verum etiam inter Luſitanum & Reges ambos recôciliata pax; & longo intervallo renouata commercia. Poſt hæc, ad reſciendas vrbes per bellum dirutas, curæ conuerſa: qua in re fidem Tidoreniſi Galuanus egregie præſtitit. dein, calcariis inſtitutis, Ternatenſem ipſe artem augere ædificiis & propugnaculis aggreſſus eſt: portuſque aditum, antea inſidioſum & perangultum, ſcopulo qui medium occupabat, ferramētis exciſo; reddidit ampliorem. Ad hæc, Luſitanos colonos, contractis ad ſobolem nuptiis, hortando perpulit, priuatas ædes pro arundineis cœmentitiis facerent; puteos foderent; hortosque, & allatas ex India vites, & poma ſererent; quam ipſam ad rem & ad cætera vitæ miniſteria, largas aquas à duodecim ferme paſſuum millibus ad arcem vſque perduxit. Inſuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam ſtirpem vxore, conſulenti popularibus ſuis, & ædificandi æmulatione vehementer in cenſo, rectas vias atque tranſuerſas, & cæteram vrbis diſenſionem ſumma eius voluntate deſcripſit. neque ipſum modo Regem, ſed omnes peræque incolas, omni officio & humanitate demerebatur. Ex quo apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venerationis, acceſſit; vt eum æque ac parentem cuncti obſeruarent: ipſe quoque Rex, & magiſtratus; nihil fere grauioris negotij, niſi ex eius auctoritate ſuſciperent. Per idem tēpus, in Mauri-

cis insulis archipirata quidam, haud contemnenda classe non modo gentem importune vexabat; sed etiam Ternatensibus atque adeo Lusitanis aperte minabatur. Aduersus id malū Galuanus caracoras aliquot ab Tiodorenſi Rege commodatas, cum paucis Lusitanis & auxiliariis aliis misit, Fernando Vinagrio sacerdote, viro impigro, expeditioni præposito. is, Christo duce ac præside, insignem ex hoste victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater, alique multi occisione occisi; ceteri turpem in fugā auersi. Inde Vinagrius ad Mauricas res componendas adhibito studio: cū plerosque ex iis qui per metum à Christo paulo ante descuerant, in gratiam cum Ecclesia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc latam adeo victoriam, alia mox neque magnitudine, neque fructu inferior subsequuta. Iunçi cōplures ab Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coemendum caryophyllum Molucas petebant. Ea re cognita Galuanus; ne per huiusce classis aduentum Lusitana commercia turbarentur; caracoris viginti quinque, Lusitanos haud amplius quadraginta, & auxiliares circiter quadringentos imposuit. Cum ea manu profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus, ad Amboinum occurrit hosti; neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatique magna cū cæde barbari; & ex ipsis iunçis, aliquot in potestatem venere. in iis tormenta complura; telorum vis ingens; & pecuniæ non parum inuentum est. Inde territis late nationibus, victor Azeuedius Amboino oram legens, accolas maris vniuersos aut volūtate; aut vi ad nomē Lusitanum adiunxit: iis qui Atiuam, Mantelum, & Nucinelem præcipua eius littoris habent oppida, enixe petentibus, Christiana sacra per sacerdotes impertiit. ac demum rebus & sententiā gestis, magna cum præda Ternatem reuertit. Iisdem fere diebus, Galuani missi, Ioannes Focatia ad Papuas insulas delatos, consilio ac lenitate magis quam viribus, regulos omnes ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani: præbitamque ab iis magnam comæatus copiam, incolūni classe Ternatem aduexit. Hoc tam secundo rerum progressu; nequid ad gloriam Galuani præfecturæ deesset, ex alia quoque parte ostium repente ingens Euangelio patuit. Macazar est insula, cuius modo meminimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas ferme ducentas excurrit: atque, vt aliæ ferme vicinæ, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium, oryza, falc, carnibus, pilce: in reliquos vero vsus atque delicias, candida veste, sandalo, ebore, auro, margaritis: & quæ corporum firmitas & studium est gentis, valentissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, omnibus ad euectionē subuectionēque scinditur multis; qui è montana introrsus regione decurrūt. Ex hac insula germani duo fratres, Ternate nuper baptismi sacramentū, sponfore eodē & hortatore Galuano, susceperant: nouisque de more nominibus Antonius Galuanus alter: alter Michael vocabantur: ambo deinde cum in patriam reuertissent; Euangelio vtrūque prædicando, magnam popularium partē ad contemptum nihilum Deorum, ac miram in cupiditatem nouæ: ipsis quidem, ac pere-

grinae religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus iidem ad Galuanum gentis nomine haud ita grauate recipiunt; atque ad conciliandam facilius societatem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adolēcentes baptisimi causa Ternatem adducunt. Periucunda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares confestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notae probitatis & industriae vir, ad firmandam cum ea gente, & inuendam cum vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primum ad insulam Celebiorum appulit Ceriganum, ibi elementer acceptus, Regem vna cum fratribus tribus, coniuge, ac filio; itēque è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorum seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omnium animi voluptate conuertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter; ipsum Regē nouo nomine Franciscū appellauit. duo & viginti dies in tā salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulā accessit; ac legens oram, denique ad insigne oppidū Siliganum haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna populariū turba Reges alij tres, Butuanus, Pimilanus, & Camiguinus: illorum vtrique Ioannes; huic Franciscus inditum nomē. His rebus peractis, à Mindanao Castrius cum ad Macazares vela fecisset, aduersis repente ventis, ac saeva tempestate pene submersus, Ternatem necessario rediit, Macazarense expeditione in aliud tempus dilata. Interea Galuanus magnopere laetus relatis in horreum Domini, quamquam oppido paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas diuino prorsus instinctu seminarium puerorum instituit. quod vnicum labenti Christianae disciplinae remedium, tanto deinde post Tridēcina Synodus approbavit. In id Seminarium adlectos è variis nationibus adolēcentulos indolis bonae, qui matura deinceps aetate, in sua quisque patria Euāgelio insisterent; summa cura, ac diligentia, quoad permetterent occupationes, per se, perque suos, Christianis & litteris imbuebat, & moribus, quin etiam, parentes barbaros, quo facilius desiderium ferrent; & verbis, & ubi res posceret, etiam donis, admirabili quadam benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei curus Nonnio Indiam regente per nouennium fuit. Eodem Praetore Nonnio primus ex Episcoporum numero ad ecclesiasticam rem inspiciendam ordinandamque, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cum ceteris functionibus; tum sacramentis praesertim Cōfirmationis, & Ordinis ritē ministrandis, necnon per sacras conciones & priuata colloquia Lusitanis ad disciplinam atque ad officium reuocandis; ethnicis ad Christianam alliciendis fidem; Episcopale munus egregie praestitit, nec dubium, quin multa & ab hoc viro, & ab aliis in eo genere digna relatu & praenotio, gesta sint. Sed admodum rarae tum quidem in iis locis fuerunt litterae; & si qui exstant scriptores; ij ferme institutorum peregrinationes

A tiones atque commercia, & ducum res bello gestas, ac domesticas ple-
 runque dissensiones per otium explicat; Christianæ rei (quod caput erat)
 progressum, & in erudienda barbarie piorum labores & fortia facta, qua-
 si ab instituto aliena, vel omnium prætereunt, vel mira breuitate perstrin-
 gunt. Inter cæteros multa est mentio Zúfolarini, quem ad Goá obsiden-
 dam, Albuquerque Prætor, venisse docuimus. Is deinde, honoris, & gra-
 tiæ causa Azedecá ab hero Idalcane appellatus, & aliquot insuper auctus
 vicis atque castellis, ad amplas breui peruenit opes: ac Pódam vicum, de
 quo supra diximus, ad multa opportunum, & vrbi Goá imminetem lata
 fossa & egregij operis muro circumdedit. Veritus deinde propter inter-
 positas offensiones (qui Mahometanis Regibus ac tyranniis est mos) ne ab
 Idalcane per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur; occul-
 tum fœdus cum Nonnio Prætor percussit; atque ad Lusitanorum ani-
 mos demerendos, Bardefiana, & Salletana portoria opimi & propinqui
 reditus, Ioanni Regi sponte assignauit. Missi confestim ab Goa exactores
 & scribæ, fixo in iis locis domicilio, aduentitiæ & insperatæ pecuniæ non
 exiguas colligebant summas. Haud ita multum dein effluxit temporis,
 cum Azedecan, vel purgatis, vt sit, suspicionibus; vel deprecatoribus apud
 Idalcane adhibitis, pristinum gratiæ locum recepit: demproque metu,
 pœnitere cepit hominem, projectæ sine causa tantæ partis fructuum; &
 præualidæ gentis in eas terras inductæ. Multa visuntur apud Indos fanis
 dæmonum adiuncta domicilia, non modo virorum, sed fœminarum
 etiam; præsertim quæ defuncto marito sese cremandas eundem in ro-
 gum inferre non ausæ (quam vetustissimam esse consuetudinem, & Pro-
 pertius, & Strabo demonstrant) metu deinde ignominia, lucem & cele-
 britatem hominum fugiunt; & remotis ab vrbe locis intra septa quædam
 inclusæ, quod reliquum est vitæ; in execrabili Satanæ famulatu consu-
 munt. Ex hisce vnum commodo situ, Lusitani Quæstores inuaserant. lo-
 cus, de nomine cacodæmonis cui dicatus erat, Bardor appellabatur. Eos
 inde, facta manu, duce Solimano barbarus pellere, & vectigalia sibi vin-
 dicare frustra conatus, occasionem insuper Lusitanis præbuit, arcis egre-
 giæ, quam Raciolum appellant, in iisdem finibus extruendæ. Tum vero
 Azedecan, auctis externo milite copiis; nouem circiter millium sum-
 mam expleuit: in quibus cataphracti erant equites quinquaginta, leuio-
 ris armaturæ ducenti. Cum hisce copiis idem Solimanus Raciolū acce-
 sit primo dein ad eliciendum in insidias Lusitanū reducto exercitu, duas
 inde leucas, circa montis cuiusdam flexum, occulte confedit. Interea ex-
 citus à Raciolanis Ioannes Pereria Goæ præfectus, absente per eos dies
 Nonnio Prætor, cum Indis mille, & Lusitanis quadringentis; quorum
 erant equites non amplius centum, extemplo Raciolum accurrit. Inde,
 cupiditate certaminis ad hostem parum explorato prouecti Lusitani,
 iniqua repente cernunt omnia, numerum peditum equitumque, natu-
 ram loci, corporum habitus. quippe, longe ab arce subsidioque, non mo-
 do cum multiplici, sed cum recenti aduersario, fessis ac paucis prælium
 instabat. Solimanus interim, ad circumeûdos Lusitanos extenuata maio-

rem in sinum acie, pedites ab lateribus; cataphractus in medio; expeditos equites centenos in utroque cornu locauerat. iamque promotis agminibus, ad iactum missilium, quæ ignea erant pleraque, ventum erat; cum ex imminente periculo turbata Lusitanorum, præsertim auxilium, mientes; & insolitus quidam oculis animisque terror offusus. Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (inquit) noua formido, commilitones, quis præter consuetudinem horror inuasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehensi, nec opinatam hostium multitudinem extimescitis, quasi vero nunquam adhuc, ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cum incolumes, tum victores etiam euaserimus? Nonne, qui rebus in asperis ad hanc usque diem nobis maioribusque nostris affuit Christus, nunc quoque præsens ac propitius fore putandus esset aut non idem hic est hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius toties in terga pugnaſtis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam arcem imposuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secundum immortalem Deum, in dextris ac virtute reponite. Nam de receptu, ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cædetur patenti campo fugacissimus quisque, prius quam fractis metu viribus ad moenia Raciolana tanto intervallo perueniat. Inter hæc dicta, conspiciatus intentos ad orbem claudendum hostes; Iordanem Freitam cum delectis equitibus triginta, in cataphractus immittit. ipse cum pugnacissimis nouem (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium cornua inter se coirent, in alterum, ardentibus animis impetum dat. Et quamcunque in partem sese ferrox iuuenum concitat globus, perturbant hostium signa, & maiorem quam pro numero edunt stragem; atque instantibus nuper, ultro ipsi pauorem ac trepidationem incutiunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit. ita abruptum ab reliqua acie cornu; & solutis ordinibus, promiscue geri capta res est. Et Lusitani sociique, cum inter pugnae fugæque consiliū aliquandiu trepidassent; pudore demū per ignauiam deserendi ducis, & mutuis inter se adhortationibus incitati, densata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa; & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominia studio, valida facta impressione, hoste impellunt primo: dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cū equitibus, ad proximū vsq; flumē acriter insequutus, late cæcidit; cū quidem Canarini & Decanij, ne in fuga dignosceretur, virentes ramos, quod sociorum Lusitani nominis erat insigne, caput tegumentis infererent. ex hostibus, eo prælio, præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati. è Lusitanis & auxiliariis, isti, sagittis ferme, complures; ne vnus quidem (quod portentum simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentia; momento direpta. & Pereria, euidenter plane Dei superumque auxilio, cuius maxime fiducia inierat pugnam, memorabili parta victoria, spoliis ditēs & barbarica suppellectili, Goam reuertit; omni que obuiam effusa ciuitate, cum laudibus, & cum solenni supplicatione ouans urbem introiit. At Azedecan, quamquam tristi

nuntio

nuntio percussus, non tamen iccirco abiecit belli consilia, quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties male pugnatum erat, Carnabecum Turcam Asiaticum, virum & corporis robore, & armorum arte præstantem, & sub eo præfectos octodecim ex eadem natione conduxit. ij cum octingentis equitibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vestigalia recuperanda profecti; rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turcæ præfecti, eo prælio ad vnum omnes occisi. Neque tamen incruenta Lusitanis victoria fuit. promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas consulto occaecauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan ab armis abscessit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanus traditam sibi vestigalium possessionem, haud sine magno prouentu retinuit.

Libri decimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER VNDECIMVS.

DVm hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is ingentem nactus naualem apparatus, quem decedens Lupus Vassus partim Goæ, partim Cocini reliquerat; ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebant, animu adiecit. ac primum, idoneos homines, magnis præmiis inuitatos, mercatorum specie Diu ex vrbe Goa præmilit: qui cuncta probe cognosceret; ac Lusitanas vires augēdo verbis, To-canem dynastā, Sacæ demortui fratrem, ad vitāda certamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demum appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renuntiarent. In horum opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat; magnam rei perficiendæ spem collo

collocauerat Nonnius. Dein, satis prouisis omnibus quæ ad rem pertinebant, diem ad conueniendum nauticis omnibus Cialulū edixit. Ab Cialulo profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecentis, in quibus erant Lusitanorū tria millia, Malabariū totidē, & Canarini bis mille; Damianū oppidū orā Cābaicā processit, metu desertū ab incolis: ibi solenni peractō sacrificiō, Antonius Petronius Franciscanus, pro cōcōne cunctos ad obeūda fortiter militiæ mūnera, pellendosque ex vrbe Dio nefarios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectæ cultores, hortatus est. Ab Damano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit. Hoc nomine insula est, per exiguū circuitu leuca ferme vnius, angusto admodum freto à continenti disiuncta, difficili accessu, pæne vndiq; septa præruptis haud modicæ altitudinis rupibus: Ea, quod leucaum octo non amplius traiectu peropportune imminet in urbem Dium, & circumdato muro inexpugnabilis reddi facile poterat; ad eum locum muniendū paulo ante Cambaia Rex quendam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus millibus armatorum, & structoribus operisque circiter mille transmisserat. Sed nondum eo peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset. ac proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & præter cæteras difficultates etiam nauigiis ad transmittendum, vel accersenda è propinquo auxilia destituti; consilio habito, de arce honestis conditionibus tradenda consentiūt. Dux ipse, quo plus auctoritatis inesset legationi, accepta fide, ad colloquiū prodiit. Petebat vt sibi cæterisque insula excedere, suaq; secū exportare tuto liceret. Cui Prætor, insolito ferox apparatu, & audis rei gerendæ, ipsi quidē id petēti dare se dixit: cū reliquis, nisi permittentibus omnia, negauit vllā pacis conditionē esse. Hoc tā triste responsū in arcem relatum, mista desperatione iram in militū pectoribus accendit. Extēplo regius Quæstor, ex obuiis trabibus raptim cōserta rate, per tenebras pecuniā regiam in continentē auxit. hunc, nādo subsequenti ex imbelli turba qui poterant: cæteri, fero & infando cōsilio, vxores, & liberos, & quæ habebant carissima, in vnū congesta cumulum, ea ipsa nocte succendunt. & ex vniuerso præsidio septingenti ferme, certo deuotionis genere, monachorum instar vertice capitis ad coronæ seu diadematis figuram abrafo (adeo is ritus apud barbaras quoque nationes defunctū humanis curis animam, & ipsius prodigū vitæ significat) ad mortē fortiter oppetendam obstinata mente coniurant. Inde cæci furore & amentia, nō sine probris conuitiisque, Lusitanum vario telorum genere superne lacessunt. Ea cōmotus audacia Prætor non expectato, vti decreuerat, Solis ortu (& forte nox erat Lunæ radiis admodum illustris) exposito milite, à quatuor simul partibus adortus inchoatam arcem expugnat. Variis inde locis, vt sese passim conglobauerāt hostes, atrociter dimicatu est. Dux ipse cum egrēgiis aliquot, eques primo, tum pēdes ingenti animo prælium ciens, haud inultus occubuit. Cæso dūce, fuga in omnes partes illico facta, cumque hinc infestæ cuspidēs; inde vastæ crepidines, & obfessum nauibus mare ad salutē obstarent; urgente metu alij per saxa cautesque sese deuoluunt; alij specus, & latibula circūspiciunt: multi eminens

traie

A traiectione missilibus, multi cominus gladio hastave confossi, pauci admodum in seruitutem abducti. Ceterum vnus memorabile in primis exitum fuit. is, in angustiis deprehensus, cum adhaerentem lateri comitem interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam cerneret; nulla cunctatione in vulnus ac ferrum vltro semet impellens; ad corpus aduersarii per ipsum hastile furibundus affluxit; & stricta sica, nec opinantis abscedit semur. ita, mutuis ictibus; alterius vterque sanguine expleti, in eodē pāne vestigio corruerunt. E Lusitanis desiderati nobiles viri septendecim. vulnerati centum & viginti, quorum nonnulli postmodum exspirarunt. Post hæc, euersis, aut incensis Cambæorum operibus; eorumque tormentis in classem acceptis, Prætor circa eandem insulam octo ferme dies in anchoris stetit; nuntium ab exploratoribus de statu rei Diēsis ibidem expectans. Ea mora salutis Diensibus fuit. Siquidē per eos ipsos diēs Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugitiua, vti supra demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam & conditionem & sedem quærentes, Diu classe deuenerē; secumque sexcentos Turcas, Arabas mille & trecentos, & præter minora tormenta basiliscos æneos egregiæ formæ tres in urbem inuexere. Hæc tam insperato subsidio magnopere confirmatus est Tocan, cum paulo ante, Lusitanæ classis fama conterritus; ad deditionem haud dubie inclinaret. Exinde, Mustafa suasu, emissâ extra oppidum cum pretiosis rebus puerorum ac mulierum turba; reliquos oppidanos recensuit. inuenti qui arma ferre possent, præter nouos auxiliâres, vndecim fere millia; & omnes graui edicto vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hortante atque adiunante Mustafa, stationes ad portas, in muris tormenta vigilæque dispositæ: & sub præcipuas vrbis vias aceti, & sulphureo puluere cōpleti cuniculi; quibus, si in urbem irrupissent hostes, in extremam eorum perniciem ignis applicaretur: & intra ostium portus, quod ferrea catenâ claudi solitum esse docuimus, tres & septuaginta biremes instructæ; denique nihil omissum, quod ad urbem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertineret. Nonnius, vti dicebamus, consulto ad Betelem interea trahebat moram. dein, cum ij quos ob id ipsum ab Goa præmiserat, neque ipsi venirent, neque nuntium aut litteras mitterent; quippe custodibus ad exitus omnes appositis; ignarus omnium quæ apud hostes fierent, ad incertum euentum à Betele Diu ire perrexit: haud dubie ratus, ad conspectum tantæ classis, motum aliquem in vrbe futurum. Vbi eo peruenit, vix dum in salo iecerat anchoras, paratus per colloquia tentare animos incolarū; cum ex omnibus repente propugnaculis in classem vis ingens pilarū emissâ: e quibus, inspectante Nonio, in ipsam pāne Prætoriam tres illatæ, magnam cōsternationem fecere. Inde subducta extra ictum clasle, & omni spe non voluntariæ deditionis modo, sed etiam pacis abscessa: cum speculatoriis nauigiis missi qui è proximo quoad liceret lustrata oculis vrbe, certi quippiam referret. ij, abraſo ad iacula vitanda littore, sensum progressi, ingentē aspiciunt pro muris hominum frequentiam, & nauium multitudinē in portu paratâ, & omnia telis, atque tormentis, micantibusque

cum ingenti sono flammis horrentia. Simul animaduertunt; non eque ab terra atque à mari difficilem oppugnationem esse: & sicubi descensio facta sit; à Septétrionibus maxime succedi ad mœnia posse. Hisce rebus cognitis Prætor, quod in vnâ rem naualem intentus, terrestres pugna machinas & instrumēta nequaquam aduexerat; portus claustra perfringere, classemque adoriri, & simul è nauibus mœnia diuerberare decreuit. In eâ rem postridie cum tormentis maioribus promotæ, centonibus & pluteis tectæ, scaphæ complures; triremibus ab tergo & ab latere adiunctis: quæ simulatque per stragem aliquis aditus daretur, ad irrumpendū inter voluntantia tela militē audacter exponerent. Hæc, turbatis inexpectata hostiū vi plerisque, aduerso insuper æstu, per metū ac trepidationem egre siebāt: & simul periniqua erat verberandi conditio: quippe cum oppidani, è fixo & immobili, ad ictus destinatos tormēta libarent; Lusitani, è fluxu & instabili, prope in incertum mitterēt tela. Ergo, vt in huiusmodi cōditione, alteris nihil ferme illatū damni; ex alteris, propugnatores & nauē non pauci pænè momento discerpti sunt: &, quod vel in primis oppugnantium fregit animos, omnia ferme tormenta, maioribus quam quos paterentur bolis, & nimia defatigatione disrupta. Hoc tā infelici successu percussus Nōnius; ne simul ad procellas ac tēpestates expositam in salo classem haberet, simul milites temigēsque tanto cum detrimēto, densissimis hostium globis obiceret; sublatis anchoris, frendens gemēsque irritō conatu ad Betelē rediit. Inde, Antonio Saldania ad peruiandā Cambaicam oram cum parte copiarū relicto, cæteras ipse Goā reduxit incolumes. Eodem paulo post Saldania quoque rediit, inter cæteras clades euerſa Goga (id oppidi nomen) & onustis, Indica fruge quinque & viginti paronibus vno incendio absumptis, Cābaici sinus custodia viro egregie forti Iacobo Sylueriæ tradita. Goā hyems iure dicundo; & nauibus rehciendis exacta, dein de vbi sese æstas aperuit; Cialem Prætor classe cōtendit. is locus ultra Calecutū duas leucas apprime nauigabili æstuario impositus, mire factus erat ad Arabum infestanda commercia; & Zamorini consilia exploranda, conatusque opprimendos. Ibi ergo Prætor, quieto Calecutano, neque ac impediendam ædificationem auso inire certamen, arcem egregiam opere militari paucis diebus exstruxit: In eam, rē agri pars cū palmetis ab Cialensi regulo præsentibus nummis coempta, & regulus ipse, ne Zamorinū vim extimesceret, in fidem ac societatem acceptus est. Eadem æstate, Iacobus Sylueria, Tanaensem dynastam Dienſis auxilij fiducia tributum pendere recusantem aggressus, oppido exegit; ipsumque oppidum egesta præda cremavit. In eodem tractu Bandoram, qui locus erat in Tocaniditione, & opere magno, & valido præsidio munitus, vi cepit, ac diruit. Multos præterea Cambaicæ oræ vicos euertit; naues partim subductas exussit, partim cum oneribus Diū petentes excepit, aut depreflit. ac hæc, in remigum supplementum, quatuor millia captiuorum abducta; & clausis vndique maritimis comueatibus, Dienſi portorio & annonæ, ingens eo anno detrimentum illatum est. eadem pænè vastitas, eodem Sylueria duce, anno inſequenti propioribus etiam vrbi Dio litoribus atque

agri

agris inuecta, villæ, vici, nauigia passim incensa. multi mortales abducti: opulenta emporia duo, Pate, & Patane, haud sine certamine capta & direpta. Mangalor oppidum insigne (quo item nomine emporium est in ora Malabarica) dilapsi metu Mahometanis, deleti: ditati præda milites: nec parum pecuniæ in regios quoque fiscos redactum: impune cuncta: cum & nouo Cabaie Regi Badurio interioribus implicito bellis, haudquaquam vacaret opem ferre quamuis adeo laboranti ora maritimæ; & Melicus Tocan, circumferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis auderet absente Mustafa, qui post repulso ab Dio Lusitanos, in regiam cum læto nuntio ad præmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sane, magna Tocanis voluntate contenderat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia damna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbs Dij custodiam, partim ad muniendum Bazainum summo studio conferebat. Et Nonnius, ardens dolore susceptæ ad Diu labis, ad eam eluendâ, excidiû Bazaini tacitus dudû apud se volebat. Ac maturadum ratus antequâ ab terrore populationum reficerentur hostium animi; cum nauibus amplius octoginta, & bellatorum quattuor millibus, quorum dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erant, Cialum accessit. inde præmisso cum expeditis nauigiis Emmanuele Albuquerque ad portus introitum occupandum, ipse iacobo Sylueria trās Diu accito, cum cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan magno equitum peditumque numero ad famam classis Lusitanæ contracto. Munitionis autem ratio erat huiusmodi. arcem idoneo loco ædificatam habebant. præterea, ad euripi fauces, qua descensuros putabât hostes, propugnaculum excitant. inde perpetuam fossam immisso mari, itaque aggerem cum crebris turribus, magna tormetorum imposita vi, ad oppidum vsque perduxerât. neque oppugnari, nisi eo munimêto superato, arx poterat; & frequentia tectis loca proinus, petenti hosti, nullis circa syluis, aut collibus, turres ab latere minabantur. Nonnius, duce transfuga locorû perito, paulo supra id quod dixi propugnaculû, tripartito exposuit copias. Primo agmini Iacobus Sylueria; secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot præerant: postremû ducebat ipse. Vbi propius ad munitiones vetum est; Lusitani, tentata, dein omissa propter altitudinem fossa; præter hostium oculos ad oppidum recta contendunt. Scilicet in prætereuntes, confestim ex aggere saeuus imber telorû, perpetua iaculatione coniectus, quacunque audax incedit agmê; igniferæ holidæ plumbæ ac ferrei globi, spicula densa circumuolant. Mirum profecto, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, plane fidẽ excesserit. Puto & patenti littore, cum è turribus ac fenestellis undique peterentur; nemo prorsus omnium ictus est. quo miraculo commoti auxiliares multi, sponte dein Christianam fidem amplexi, cû ita affirmaret: angustis in rebus nullû omnino æque atque Lusitanorû Deum suis cultoribus esse præsentẽ atque propitiũ. Ad extremas munitiones cum decẽ amplius millibus armatorum sese Tocan ostendit. Ibi acrior concursu primo, quam perseverantior pugna fuit. Inuehentem

se magno impetu Lusitanum; gladisque & hastis aduersa ora & pectora fodientem, diutius non ferentes Mahometani, transmissio per pontem euripo, ad proximos montes celeri fuga succedunt; eodemque loco castra communiunt. Nec maior inelusis intra arcein, ad sustinendam oppugnationem animus fuit. Eminent conspicati suos abeuntes, & hostium aduentans agmen, exemplo sese per auersam arcis partem omnes eiciunt, traiecto que pariter euripo. Tocantis vestigia subsequuntur. Per hunc modum arx oppidumque minore quam timebatur certamine in potestate venit. Mahometanis, tum in praelio, tum in fuga, caesi quingenti & quinquaginta. Lusitanis, desiderari non amplius sex. Multum ibi sulphurei pulueris & globorum inuentum; & maiora rotinenta circiter quadringenta. Praetor, collaudato praecipue Sylueria & his qui in primo agmine dimicauerant, nam ad secundam aciem & subsidia praelium non peruenierat, donisque militibus de more distributis, in ipso littore castra posuit, inde quicquid erat fertile in agris, ferro igneque corruptum; oppleta hostium fossa; prortum vallum; & arx ipsa, quod ad eam tuendam copiae non suppetere, t, fundamentis excisa. & Nonnius, per se perque suos egregie repenso barbaris quod ad Diuum acceperat damno, incolumi classe Goam hyemandi causa reperit. Circa idem tempus, Vgentane Rex, Malacensem oram crebris excursionibus habebat infestam. Aduersus eum quadringenti Lusitanis a Malaca profectus Stephanus Gama, qui tum urbi praerat, aduerso flumine ad hostem subit; ac munitiones primum in itinere obiectas, exposito milite per vim cepit; dein, fugato Rege, desertam arce & urbem Vgentanam incendit; tormenta complura, nauisque captivas cum insigni laude victor Malacam reduxit. Sub hac, Lusitania cum oneratis quinque Martinus Alphonsus Sosa, praefectus maris Indici designatus, Goam desertur. Is, accepta a Nonnio classe, navibus quinque & triginta, in quibus erant Lusitani sexceti, ad Damianum duxit oppugnandum. Cambaici littoris id quoque oppidum est, supra Bazainum leucas ferme quatuordecim. Carebat manibus, atque ob id ipsum oppidani cogito classis aduentu diffugerant. Sed firmi operis arcein Turcae admitti Resbutis, quae gens latrociniiis dedita Carmania fines attingit, quingenti numerouebantur, iidem, urbis aditum a portu, cum leuianis munitionibus crebrisque tormentis obseperant. Sosa in conspectum hostium defatus, leui primum nauigio ad contemplandam loci naturam & opera circuectus est, dein vitato portu, nocte intempesta in asperum litus non sine periculo repente descendit; ac partim scalis ad muros apposis, partim, dum pauidi quidam elabuntur, portis raptim occupatis, in arcein irrumpit. Intra moenia, cum Turcis praesertim, intercluso exitu, atrociter dimicatum est; ac paucis exceptis qui inter primum, ut dixi, tumultum euaserant, caeteri ad unum omnes occisi. Lusitanis, decem desiderati non amplius gratuliter isti complures. Arx triduo diruta, & solo, vix ut vestigium existeret, aequata est. Inde victor Sosa totam Cambaica oram, non sine magno terrore, diu usque percurrit. Capti & euerfi Damiani fama Badurium valde commouit; praesertim, quod eo ipso tempore grauius ex aliis partibus bella

bella imminerent. in qua dum totis incumbit viribus; ne interim acrior ab tergo Lusitanus instaret; oratorem petendæ pacis ad Nonnium misit; scriptisque & obsignatis conditionibus, Ioanni Regi Bazainum, vicinasque insulas, quò in numero Salfetanæ sunt, & partem insuper continetis attribuit. Pæce cum Lusitanis facta, sese ad ceteras expeditiones accinxit. Duo tùm à Septentrione hostes in primis urgebant: Crementina vidua, Sangæ Regina, eximia specie, ceterum præferoci & plus quàm virili ingenio mulier; à prima ætate militiæ rudimētis imbuta, pugnamque inire, Amazonum instar, intrepide solita. itemque Mogores, Scythica gens; præpollens viribus; & cum finitimis Persis bello certare assueta. horum Rex Miramudius, à magno Tamberlane originem trahens; Mandoo dynasta sollicitante (cuius antinulum Badurius pepulerat regno) paulo ante in Cambaie fines valido cū exercitu irruperat. Inde sublati animis Crementina, filij generis tutelam; statutum olim vectigal Badurio abnuēbat pendere; coactique duobus equitum, triginta peditum millibus; in regia sese continebat vrbe, cui nomen Citor. Hæ duæ maximè Badurum eo tempore distinebant curæ. Super his cum aliquandiu apud se deliberasset (nam alienis consiliis admodum raro vtebatur) Sangam edomare quamprimum, dein Mogoribus omni conatu obuiam ire constituit. Apparatus autem huiusce expeditionis erat eiusmodi, quemadmodum à Christianis cognitum est, qui in eo ipso bello Badurij stipedia meruere. Equitum sub signis habebat centum & quinquaginta millia, e quibus erant grauis armaturæ triginta. peditatus quingentorum millium explebat summam: in iis, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus robur. Fartacas & Abassinos, alij præfecti; Turcas trecentos Mustafa ducebat, accesserant Christiani captiui, demptis ad militiam vinculis, non plus octoginta; quorum erant quinquaginta Lusitani, Galli reliqui, incertum quò casu, Dobriga quam vocabant nauis, ad Cambaicas regiones appulsi. Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, curulia tormenta mille admodum ex ære cuncta parauerat: in iis, vastæ magnitudinis quatuor basiliscos, intremente solo, centena singulos boum iugâ trahebant. Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque plaustra quingenta, & libratores, ac fusoriæ artis magistri complures, cum omni iaculadi & conflandi instrumento. ad hæc, turriti elephantum amplius ducenti; quaternas alij minores fistulas; minuscule alij binas, totidemque milites dorso vectabant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onusta quingentæ, & super hæc omnia, Satrapæ ac dynastæ permulti cum suis quisque thesauris, & magno comitatu sequebantur. iam verò mercatorum, opificum, lixarumque & caloniū summa iniri vix poterat. Cuni hisce copiis Mandoo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangæ fines Badurius ad Citorem castra posuit. Ea vrbs edito loco duodecim millia passuum obtinet ambitu, sumptuosius admodum ædificiis publice ac priuatim ornata, mœnibusque ac propugnaculis egregie cincta. itaque propter maiestatem ac pulchritudinem, quamquam arroganti vocabulo, Mundi vinbella (id enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quoniam, si vel ad muros

ex inferiore loco succedere Cambæus, vel fame subigere inclusos instaret; cum anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obsidio; consilium cepit hosti plane exitiale: magnis operibus machinisque ex tuto urbem adoriundi, neque difficilis erat ei molitio quantavis, nimirum exsuperante ad omnia multitudine. Ergo ad urbis radices, densum ordinē trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. post hosce pluteos breui tempore duas turres, quæ fastigio altitudinem æquarent mœniū, latas pedes quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; gradusque ad ascensum adstruxit. in iis turribus delecti bellatores, & muralia tormenta disposita cum neque in aduersis propugnaculis quenquam consistere paterentur; & tectis ac delubris vltimum haud dubie minarētur excidium; Regina, alioquin ad defensionem parata, admoto hoc tanto terrore despondit animum; perque notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clam ex urbe profugit. oppidani frustra hostem aliquandiu arcere conati, ad extremum perditis rebus, in auri, argentique, & pretiosæ vestis acervos (quos in idipsum ex publico priuatoque collegerant) ad Betelanā conuersi rabiem, subditis ignibus iniecere sese. tres ipsos dies incendium tenuit. ad septuaginta millia sexus vtriusque mortalium per eam desperationem absumpta. Sultanus urbem ingressus ingenti lætitia, purpuratos amicosque nouis beneficiis ac vectigalibus auget; militi stipédia duplicat; se ipse adeo magnifice & elate circumspicit, vt omnium Regum vni sibi, qui Citorem expugnasset, vmbellæ honorem deberi haud absurda quidem allusione iactaret. Verum, quæ sunt humanæ vicissitudines, non diuturnum Sultano eius victoriæ gaudium fuit. aduentanti copiis auctis Mogori obuiam progressus; ad Docerem urbem semel, ad Mandoum iterum profligatur, & castris exiit. inde cum ab aliis, tum ab ipso Mustafa desertus; barba, ne dignosceretur, abrasa, gregali cultu, per paucis comitibus Diū vsque contendit. Ibi, à concepto pauore, de asportandis Mecam thesauris qui supererant, & regno relinquendo agitalle dicitur. Sed suorum hortatu retentus, dum hostes populando agro, & egerenda è desertis urbibus præda morantur, & ditati spoliis, vt fit, patriam cogitant; interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno petendam oratores misit: iis dona ad ipsum Turcam data, quorum æstimatio ad sexcentorum millium aureorum summā ascenderet; ad milites vero quam exercitissimos (nam id vnum ab Turca implorabat auxilium) mercede conducendos, magna pecuniæ vis. Hoc in præsentia reparandi belli consilium Badurius cepit. Veritus deinde, ne serum afflictis rebus id remedium esset; fracta demum superbia, Sofam ab Ciaulo (nam in ea tum statione classem habebat) dein ab Goæ Prætorem ipsum Nonnium ad se per legatos ac literas inuitauit: iisque, modo partem capefferet belli; potestatem arcis ad Diū ædificandæ (quod frustra iam toties omni arte quæsierant) vltro detulit. Hisce nuntiis allatis, ab neutro in tam præclara occasione cessatum est. Sofæ prior, tum Nonnius Diū instructa classe contendunt. Ibi nouis vtrunque foederis & amicitia legibus in publicas tabulas testato relatis; designati communi consensu fines arcis, in extremo insulæ promonto

A promontorio, qui locus imminet in ipsum introitum portus, vt claustra maris haud dubie Lusitani tenerent. Annus tum agebatur seculi huiusce trigesimus quintus. Area dimensa, confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantum & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & præfectis enixe rem adiuuantibus. Triquetra, vtpote in promontorium desinens, loci est figura iactis fundamentis, ab aperto mari ad interiorum tumultum, è regione oppidi, murus est ductus pedum septendecim crassitudine, altus ad coronam vsque viginti. in eo tumulo, rotunda, vt mos tum erat, cespitem ingesto erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro. Thomæa appellata, quod eius Apostoli festo die exordium sumpserat; inde rursus ad alterum insulæ marginem continuata mœnia sunt; quarupes abscissæ portum attingunt. ibi turris altera exstructa diametro dodrantium sexaginta. Huic ab Diuo Iacobo Hispaniarum præside inditum nomen. Muris fossa circumdata quoad cautes & præcipitia tulere. Inter duas turres medio ferme spatio, portam cum lorica in urbem aperiunt, intra mœnia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta milititer excitant. Per hunc modum in præsentia duntaxat arx ab vrbe intersepta est; laterum munitio, quod ea mari alluuntur, in aliud tempus reiecta. Cæterum opus vndequinquagesimo die, non sine Sultani admiratione perfectum. Simul, ad recuperandum in Cambaia finibus Variuenem pagum, arcemque appositam Indo flumini, missus rogatu Sultani Vascus Petreus ad Sancto Pelagio cum Lusitanis ducentis & quinquaginta; Sofare adiuncto cum Turcis trecentis. Mogores centum & quinquaginta, incenso pago, arcem obtinebant. ij, quandiu leuioribus missilibus dimicatum est; hostibus egregie resistere. Ast vbi prouectis è classe maioribus tormentis mœnia quati cæpta; diffusi viribus arcem deferuere. Ita Variuenes denuo in Sultani potestatem redigitur. Præterea in maritima Cambaia oppida præcipua Lusitanorum manipuli aliquot præsidij causa profecti. cuius auxilij fama è longinquo, vt fit, in maius aucta, retardatus Mogor; spoliis Cambaianis grauem exercitum trahens, instante iam hyeme, domum reuertit. Is Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouenda quæ recentibus cladibus afflicta & prostrata iacebant, itemque ad continendos in fide populares intendit animum. quippe, non pauci ea tempestate, Sultani tyrannidis iugum excutere conabantur. Per eosdem fere dies, ad naualem nominis Lusitani gloriâ, vnus viri virtute ac felicitate, haud mediocris accessio facta est. Iacobus Botellius erat nauarchus egregie strenuus, idemque maritimæ scientiæ laude præcellens. is, cum aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortem ac fideli nauasset; in Lusitaniam deinde rediit ad præmia de more petenda. ibi dum suam agit causam, resque, vt fit, ab se gestas exponit; ab inuidis in crimen repente vocatur; quod fretus nauigandi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur; atque ad Regem Galliæ, qui tum erat Franciscus eo nomine primus, trāsfigere cogitaret. Per eam criminationem oppressus, relegatur in Indiā. in eo exilio, nō tam de patria, quā de existimatione sollicitus, id maxime laborabat, quo pacto iniquorū calumnias

calumnias refelleret factis; ac suam in Regem obseruantiam & fidem, insigni aliquo documento probaret. Iuncta per id tempus inter Lusitanos, & Sultanum amicitia, locoque ad arcem Diensem dato, quod Ioānes dudum ardentem optabat; per gratum se Regi facturum existimauit, si omnes tam lætæ rei nūtijs celeritate præuenteret. Modicam biremem pedes minus octodecim longam, sex latam habebat, ære suo in bellicos vsus instructam. In eam egregijs aliquot nautis, ignaris consilij, assumptis, (quos in itinere deinde tumultuantes partim donis mitigauit; partim metu minisque coercuit) tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intēdit. Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari, ad Arabiæ litora vehitur; & aquatione facta, cum ex eo loco ad Bonæ spei promontorium incredibili audacia processisset; inter flectendum aliquoties pene merso actuario, caligine tum obiectam insulam Sanctæ Helenæ præteruectus, contento cursu Tertias, ac demum Olisiponē per summos labores atque pericula tenuit: resque ad Diū gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit Regi: quam narrationem ab Nonnio Prætorē mox nuntij & litteræ deflorata iam eius nouitatis gratia, cōprobarunt. ita, nō modo purgatus Ioannis, sed etiam præmiis donatus, patriæ redditur. Per multos dies in ore omnium ea nauigatio fuit. Quod si paria tam fortibus ausis vir sortitus esset scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poetarum carminibus inclyta, præ Botelliana biremi haud immerito rideretur. Compositis utcunque ad Diū rebus (nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto cum octingentis militibus, & idoneo tormentorum apparatu, Emmanuele Sosa, Goam hybernandi causa reuertit. Eodem tempore bellum atrox inter Zamorinum, & Cocinensem exarserat. Cocinēsi, pro amicitia missus confestim auxilio, cum virtutis expertæ militibus, Martinus Alphonsus Sosa, is, conantem ingenti exercitu in Cocinensem agrum irrumperē Zamorinum, ad Repelini vada, Eduardi Patieci quondam nobilitata victorijs, parua item manu, magna cum laude repressit. Repelini regulum, Zamorini socium, ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus; Calecutaniam classem ad Couletem orā Malabaricā fudit, fugauitque. ac rebus terra marique præclare gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas gentes non parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenij leuitate; vel quod Prætor non pro spe copias ad persequēdum bello Mogorem misisset; pœnitere cepit indomitæ gentis in suum regnum admittæ. Ninarao Dienfi præfecto mandat, uti exemplo per speciem cingendi ex omni parte oppidi, & includendi quod in extremo patebat regij stabuli, modico interuallo murum arcis Lusitanæ prætendat. Id cum se Lusitani passuros negarent, quod ex eo munimento periculum ingens immineret arcī; elatus iracundia Sultanus, conuicta in eo, & minas intemperanter effudit: dein, simulata rursus amicitia; incautos adoriti, atque adeo Prætorē ipsum, ut ferunt, simulatque redirēt, ad epulas inuitatum opprimere statuit. Super hæc, ad distinendas quam maxime Lusitanas vires, missis clam litteris nuntiisque, Zamorinū ceterosque eius oræ dynastas in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minime obscuris

iudicijs

A iudiciis fraude comperta, ineunte seculi huius anno trigésimoseptimo;
 nauibus triginta, in quibus erant Lusitani quingenti, Dium iter edixit.
 Eodem cum sua classe Martinum Alphonsum ex ora Malabarica subse-
 qui iubet; paratus, vbi res facultatem daret, Sultani insidias anteuertere.
 Ea facultas opinione celerius oblata. Cum enim in Dienfi portu sub ar-
 cem iactis anchoris Prætor morbum egregie simulās, Regi salutem nun-
 tiani iussisset; ac se, quominus ad eum adiret, valetudine prohiberi; Sulta-
 nus, nimirum ad sua tegenda consilia, vltro ipse parua biremi ad inuisen-
 dum in prætoriam Nonnium accessit, venatorio amictu viridi, atro capitis
 diademate, gladio inaurato succinctus. Vehebantur eodem nauigio, præ-
 tor Emmanuelem Sofam (quem ipse pro amicitia ex arce euocarat) Satra-
 pæ vel amici non amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugio-
 nem alter, pharetram alter & arcum de more gestabant. Lembi quattuor
 cum cætera familia sequebantur. Vbi ad prætoriam applicuit, conscen-
 denti, Nonnius aperto capite obuiam ad scalas magna cum obsequij si-
 gnificatione progreditur; acceptumque perthonorifice, in puppim instar
 cubiculi, regio apparatu exornatam induxit. intromissi cum eo, præter in-
 terpretem & puerum vnum, præcipui Satrapæ tres. in prætoriam Lusitani
 milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à consciis arcætorum illi-
 co morti destinatus: intentique ad imperia exsequenda, suspensio omnes
 expectabant animo, quam mox Prætor ad occidionem vocaret. Sed apud
 Nonnium, tantisper dum in nauī moratur Sultanus, hospitij valuit fas.
 Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter editi periculi magnitudine
 confusi aliquandiu perstitisse dicuntur. ad extremum Sultanus, cum à suis
 Persico sermone quæsisset, num in pergula quæ ad gubernaculum est, ar-
 mari laterent; responsumque esset, nihil videri tale; tandem, prosequente
 officij causa Nonnio, ad scalas rediit, suamque in biremem saltu se misit,
 defunctum, periculo vana opinione confidens. At Nonnius, vt iubeuntem
 vidit, quasi omni religione solutus, confestim suos aspera voce vultuque
 cessatores increpitar. Illi, dudum ad eadem instructi, in expedita nauigia
 extemplo desiliunt; contentoque remigio Sultanium intra Lusitana præ-
 sidia classemque deprehensum inuaduunt. Emmanuel Sofa cum promptis-
 simis in regiâ e sua nauī transcendit. Alij ab lateribus circūnstant. Atrox
 circa Regem pugna cooritur. multi vtrinque vulnerantur, aut cadunt. in
 iis Sofa, ab Sofaris genero, quem Tigrem mundi à virtute appellabant,
 gladio confossus, in mare proicitur; & puer is, qui pharetram & arcum
 Sultani ferebat, artis sagittariæ peritissimus, octodecim spiculis totidem
 Lusitanos, nullo prorsus in irritū misso, confixit: atque ipse ad extremum
 glande traiectus occubuit. In eo tumultu, armatæ celoces regiæ tres à
 Mangalore superueniunt; in quibus erant mercenarij Turcæ cōplures. ij,
 vt Regem in extremo discrimine circumuentum videre; haud quaquam
 exterriti, ad eum eripendum per media hostium tela nauesque perum-
 punt. neque à prælio abstinere, quoad affluente in singula momenta ma-
 iore Lusitanorū numero, ad vnum omnes interfecti sunt: interea regiam
 nauem promiscua cedes vacuâ epibatis fecerat. Rex ipse, vulnere accepto,

nautis ac remigibus omni opel adhortadis instabat: iam prope lictus erat
 navis, cum e remigibus duo tresve, vno tormenti ictu discerpti sunt inde
 biremis, praesertim aestu recedente, transuersa repente vadis inhaesit, ne-
 que segniter Sultani ad vicinam salutem in mare desiliit: sed, nimirum
 frustra eluctanti exitum aderat dies, inter enatandum, affecto corpore,
 cum in aduersos fluctus aliquandiu retendisset; denique ad Lusitanum
 actuarium, cui praeerat Tristanus Pailua Scalabitanus; ipso aquarum im-
 petu abripitur. ibi, spem inter ac metum, cum ingentibus promissis ac
 precibus vt reciperetur, qua Regem, qua Sultannum se clamitans miser
 dum illi remum ad euadendum porrigit Pailua, praeter expectationem, a
 quodam e nautis infimae fortis homine, conto seu hasta conficitur. Exani-
 me corpus cum diutius fluitasset, subsidit deinde, neque vnquam appa-
 ruit. Ita, opulentus in primis Indiae Regum, cum nuper maria terrasque
 sui nominis terrore complexisset, ab iis demum quos magna mercede con-
 duxerat, tetrico genere leti, suorum in conspectu peremptus, cecitatem
 humani consilij, & vanitatem eorum, quae vulgo solida ac praecleara pu-
 tantur, exitu comprobauit. Ex iis qui pugnae superfueraut, semineces ali-
 quot in classem accepti, quo in numero Sofarem Nonnius clementer huius-
 bitum, curatis vulneribus, misit ad comprimendos in vrbe tumultus: nam-
 que omnis multitudo (& erat eo tempore frequentissima) vt in eiusmodi
 perturbatione rerum, incendij ac direptionis metu perculsi, ad portas ac
 muros, fugae causa ruebant eo impetu, vt, praeconserta in angustiis tur-
 ba, elisi aut obruti sint aliquot. Is pauid ac trepidatio, Sofaris demum ad-
 uentu atque auctoritate sedatus. Badurij mors, non tam intersectoribus
 gloriosa, quam laeta iis gentibus fuit: sedam quippe in populares tyran-
 nidem exercebat. vitiis omnibus a pueritia deditus; numinum contem-
 ptor; aequae sui prodigus, & rapax alieni; potentiae virumque per libidi-
 nem & seuitiam ostentator dirus: multos per calumniam omnibus fortu-
 nis euertat; multis beneficia dederat idem, ademeratque; multos etiam
 ex amicis, in iis duos Iazij filios, vt Diuum inde reciperet, omnibus tor-
 mentis excruciatos necarat. Ergo, tot scelerum sibi conscius, adeo omnes
 homines, omnia loca temporaque suspecta habebat, vt cibum suis ipse si-
 bi pararet manibus, perque summam indignitatem, principis simul &
 coqui munere fungeretur. Quo magis mirandum est, ad inuisendum Prae-
 torem venisse tam exiguo comitatu. Sed illum videlicet vltices furiae in-
 eam amentiam impulerunt; vt quibus perniciem extremam haud obscu-
 re machinabatur, eorum potestati semet vel nimis callida simulatione,
 vel stolidi temeritate permitteret. Sublato Sultano, tota insula in Lusit-
 ranam ditionem extemplo concessit. Custodes ad castella tuenda; itemque
 vectigalibus in portu exigendis ad Diuum atque ad Rumanopolim (nam
 eo quoque facili appulsu comineabant naues) scripturae magistri a Praetore
 dispositi. In regijs thesauris haud ita multum pecuniae intentum: in horis
 reis vero & armamentariis, comineatum & instrumenti bellici omnis
 generis inges copia. in naualibus etiam haud exiguus nauium variae for-
 mae numerus. omniu ratio in codices a Quaeitoribus relata. Neque multo
 post,

A post, contra omnes belli casus arx ab vtraque parte, qua in mare vergit, muro circumdari cæpta; & è vasto specu, in quem medio ferme spatio tellus recesserat; admodum capax effecta cisterna; & euerfa Rumæpoli, quod ad eius præsidium copiarum non suppeterebant, eius loco nouum propugnaculum excitatum est. Dum hæc parantur, quidam è Gangaridum gente, quam hodie Bengalam vocant, ad Prætorem adiit, natus, vt ferebatur, annos trecentos triginta quinque. neque mendacij suspicio suberat: nam & seniores qui tum erant, sed de hoc eodem grandæuo aiebant à maioribus accepisse; & ipse filium habebat nonagenarium; & cum litterarum nosset nullam, quæ referebantur ab eo de veterum gestis rebus; ad fidem annalium optime congruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes, aliis continuo subnascentibus: & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denique colorem; idque paulatim, semet ipsa vertebat. ante centesimum annum idola coluerat: inde æque miserabili errore ad nefariam Mahometis transierat sectam. is propter miraculi nouitatem Sultani stipendiis aliis consuetus, idem vitæ subsidium ab Nonnio petiit: Nonnius haud grauate assignauit: dein arcis custodia cum sexcentis fere militibus. Antonio Sylueriæ commissa, Goam, vti solebat, in hyberna se contulit. Vulgato Sultani casu, Cambaiæ procures Mamudium puerum, eius sorore genitum, creant Regem. rectores pueritiæ, iidemque tutores regni, tres, Driacan, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hosce, post Nonnij profectiorem, Sofar, vel ob nouas offensiones, vel Christianæ religionis odio in Lusitanos accensus, omnibus suis rebus, miro silentio in tutum auectis (& erat totius ciuitatis longe dirissimus) triginta ferme leucarum itinere ad urbem Madabam ab Dio contendit. iamque ad bellum sponte inclinatos, facili negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusitanos incumberent. Confestim habito delectu, conscripta decem peditem, quinque equitum millia. Alucan dux iis copiis datur. Præterea Sofar, egregiæ virtutis pedites ter mille, equites mille suo ære conduxit. Pari ferme imperio vterque ex vrbe Madaba Iunio mense profecti, non longe ab Rumæpoli castra locant. Ex recentibus eius loci ruinis, continuo Lusitani in nouum necdum omnino absolutum, de quo dixi, castellum sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occupato, cū suis magno impetu adortus, dum muros incautius subit; altera manu plumbeo globo transfixa, prælio excessit. Eo vulnere spatium Lusitanis datum perficiendo castello; itemque cisternæ intra arcem, conuectis è vicino aquis, ad iustam altitudinem implendæ. ac primo consilium Antonij Sylueriæ fuit, totam insulam tueri, atque ob id ipsum nauarchos aliquot, cum suis quemque manipulo, ad loca idonea toto freto disposuit, qui transitum hostium ex continente impedirent. Simul, quoniam Diensem populum aliena ab se voluntate, multosque institutorum habitu peregrinos milites in vrbe versari didicerat; eorum cætus aliquoties vi minisque discussit; arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in primis pecuniosos, qui obsidum loco essent, repente in arcem arripuit. Dein, cum promotis munitionibus Alucan fretum omne tormētis infestum faceret;

nec possent sine pernicie Lusitani diutius in ea statione perstare; nauibus D
 in super aliquot tormentisque, alieno sane tempore, subitæ procellæ im-
 petu amissis; Antonius, de suorum sententiâ denique relicta insula, na-
 uarchos in arcem recepit. Rumæo castello Franciscum Patiecum, adiun-
 ctis ex vniuerso præsidio militibus ad septuaginta, præposuit. in marino
 propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim lazius exstruxerat, Franci-
 scum Goueam cum delectis locauit. itemque in arce, prout res postula-
 bat, aliis alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusitanis insula,
 confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in urbem
 admissi. Alucan regis in ædibus procul ab hoste confedit: neque in aleam
 pugna, grandi iam ætate vir, sese facile committebat. Sofar, prope arci-
 monia locum cepit, atque communiit. Inde per occasionem læuia certa-
 mina feri cæpta, quibus ferme superior Lusitana res erat: duce plerūque
 Lupo Sosa Corinio, qui cum præsidio lignatoribus aderat, idemque pos-
 thea totam hanc obsidionem duobus libris diligenter est persecutus. Dum
 hæc in Gambaia geruntur; Ottomanus interea aliis aliisque Badurij nun-
 tiis precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem cæde ab vxore vidua
 & profuga coram edoctus; non tam ad lacessendum bello Magorem,
 quam ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum impe-
 rium adiungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura
 Abrahami purpurati ædificatam & instructam habebat maiorū nauium
 (quarum pleræque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas acce-
 sere deinde Cambaicæ septem, Malabaricæ tres. Ei classi cum summa po-
 testate præposuit Solimanum Peloponnesium, præsidem Ægypti, virum
 enormi non minus adipe, quam auaritia & crudelitate notissimum. huic,
 remigum ad septem millia, bellatorum sex attributa; in quibus erant Ia-
 nizari seu prætoriani mille quingenti: Turcæ bis mille; aliarum gentium
 cæteri, maritimæ ferme rei callentes; qui & militum, ubi opus esset, &
 nautarum partes obirent. Solimanus, iustratis ad Suezium copiis, cum re-
 migum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio iussit occidi.
 eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit urbem ab in-
 colis metu relictam. dynasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud
 erat ignota, cum popularibus in auia loca successerat. Ab Gidda ad Ca-
 maranum, inde ad Zebitum traiecit classis. Nocoda Hamedius Turca op-
 pido imperabat. is, large & munifice accepto Solimano, eiusdem iussu re-
 pente securi percutitur. oppidum Mustafæ Mammaluco donatum. Ab
 Zebito Adenum superatis faucibus ventum est: præmissis iam ante lega-
 tis, qui ab Rege com meatum, vacuasque in vrbe ædes curandis ægrotis
 pro amicitia peterent. vtrumque cum cura præstitit Rex. & alimenta in
 classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato
 morbo, singuli milites à quatuor valentibus à mari trasuehebantur, ar-
 mis in lectulo sub veste contectis, per eam fallaciâ, nihil eiusmodi suspi-
 cante populo, quingenti paulatim intromissi. Tum Solimanus ex compo-
 sito per satellites Regem ad naues accersit. ille, cum suæ dignitatis haud
 quaquâ oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus quod
 iam

A iam ante conuenerat è classe proponitur signum. ij cum armis extemplo
 coorti, stupente ad inopinatam rem ciuitate, regiam circumstant, com-
 prehensumque Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbe inter-
 rogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officij causa venire distulisset;
 cum liberius responderet, quã prædonis aures ferre consueissent; arreptus
 propalam ex ipsius prætoriz naui antenna suspenditur. Vrbe dein cru-
 dele in modum direpta, præsidioque imposito, Solimanus ex eo portu
 soluit, ac tamen ex Ottomani mandatis Goam primo intèderat cursum,
 tamen mutato postmodum consilio, Diu flexit, haud dubius quin faci-
 li negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem; ac simul potiturus insu-
 la magni ad vniuersam Indiam obtinendam momenti. qua tota de re cura
 litteras ab Sofare iam dudum accepisset, Sofarem deinde ipsum in itinere
 ad leucas ab Dio circiter quindecim obuium habuit. Interea de Turca-
 rum aduentu, & ante rumor, & ipsi postremo speculatores ad Antonium
 Sylueriam attulerant. Ille tam multis variisque terroribus minime fra-
 ctus; propterea quam habebat copia vigilas intendit; custodias auget;
 munitiones instaurat: simul, ad petendum à Prætorè subsidium nuntios
 Goam cum epistolis, mittit. iam Turcæ appropinquabant, in hunc fere
 modum instructi, dextrum cornu è quatuordecim triremibus, quas regias
 vocant, in altum Solimanus extenderat. sinistrum, è triremibus non am-
 plius septem, proprius ad terram admouerat. medium locum tenebant
 onerariæ, totum agmen reliquæ triremes & rostratæ claudabant. Vt in
 conspectu fuit classis; ad nobiles qui ad spectaculum ex arce cõuenerant,
 Sylueria perquam serena fronte conuersus; En, inquit, viri, tempus, acce-
 ptam à maioribus bellicam gloriam, debitamque tum Deo, tum Regi no-
 stro fidem nobis ob oculos proponendi. horum vtrunque si attentis ani-
 mis intuebimur, profecto labores omnes atque pericula, quæ ex hostili
 tanto tamque multiplici apparatu nobis impendent, præ officij ac pieta-
 tis fructu leuia ducemus. Equidem, & ex ipsa quã agimus causa, & ex ve-
 stra virtute commilitones, magna in spe sum, fore vt de immanibus hisce
 barbaris illustrem intra paucos dies victoriam reportemus. qua vos eadẽ
 fiducia quoniam teneri certo scio; superuacaneũ reor hoc loco trophæa
 recensere, quæ toties iam ex cõmunibus & Christianæ religionis, & Lu-
 sitani sanguinis hostibus, Deo bene iuuante, retulimus. Ab hisce dictis,
 ad stationes disponendas animum intendit. Fessis in tutum receptis, alios
 de more substituit. Cespitis & materiæ ad renouandos aggeres, itemque
 lanæ & centonum ad protegenda mœnia vim sedulo comportari iubet.
 ad hæc, seruitiis, ne quid eorum perfidia occultæ fraudis erumpat, custo-
 des apponit. in primis vero annonæ diligens habita est cura: vt salubri
 temperamento ac dimensione per idoneos ministros erogaretur. Super
 omnia, propitiando immortalī Deo diurnæ pariter ac nocturnæ suppli-
 cationes adhibitæ. At Solimanus, in salo anchoris iactis; ad tentandam
 arcis oppugnationem septingentos prætorianos in proximum litus ex-
 ponit. ij, misti sagittariis egregio ornatu fistulatores, cū ad mœnia subiis-
 sent, repentina missilium vis, sex è Lusitanis occidunt; viginti consauciant.

Neque segniter ab inclolis: reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta D
interfecti, vulnerati complures. Cateri; minoribus quam venerant ani-
mis, ad Sofaris munimenta se recepere. Per eosdem dies, transuerso tam
sordidis nubibus Austro, classis propemodum ad terrā alliditur. Eo me-
tu Solimanus; & quod rebus ex arce peteretur, ad Madrasā portum, leu-
cas ultra Diuū quinq; processit. Descendenti, paratus iterum ad omne
obsequium praeſto fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius belli
ratione, atque adeo de ipsius Cambaia occupando regno comunicat. Ex-
posito dein milite, mutalibusque tormentis, Diuū terreſtri itinere acce-
dunt. Eodem fere tempore Alucan; haud leuibus argumentis ſuſpectum
habens Turcicum ſcelus; ac dominandi libidinem; cum parte copiarum
(nam reliquas promiſſis & auctoritate Sofar apud ſe retinuit) omiſſa obli-
dione, in mediterranea loca ſecedit; Regemque Mamudium & rectores
de ſuo cōſilio per litteras edocet. Rex & factum probauit; & miſſis circa
populos & dynaſtas edictis, ne quicquā expoſtulante Solimano; comēa-
tus in caſtra ſubuehivertit; quae res non paruo Turcis impedimento ad
victoriam fuit. Inter haec operibus, ad ſtatuenda maxime tormenta, inſta-
bant barbari. Illud etiam incendiariae machinae genus ab iſdem excogi-
tatum. Vaſte magnitudinis, ad onera tranſuehenda; nauis erat in portu.
Huic nauī praecellam ex arida materia pyra, pice, ſulphure, nitro, aliſque
ad foetorem ſimul ac ſumam excitandū rebus, imponunt. Conſiliū erat,
ardentem ſtruem in marinū propugnaculū aſtu reciprocante demittere,
vt vel praediariis flāma tetraque vapore ſpiritu includeret; vel certe, dū
extinguedis ignibus occupantur; inter eam trepidationē atque caliginē,
Turca traiecto celeriter euripo, ſcalis in muros euaderent. Verū ad eam
molitionem, quo tanti ponderis machinā innatare fluctibus, & muris ap-
plicari poſſet; nimirum exſpectanda erant ſumma per pleniluniū incre-
menta maris, quas vulgo nautici aquas viuas appellant. Ea re animaduer-
ſa, Luſitani, vltro nauem incendere, Albuquerqueij ad Goam exemplo, & il-
lud vtcunque ſeu exitiale commentū; ſeu inane ludibrium amouere con-
ſtituunt. Ad eam rem Fraciſeus ipſe Goueanus eligitur, qui maritimae rei,
& propugnaculo praerat, in ſigni conſtantia vir. is proxima nocte duobus
egregie armatis caturibus eo ſenſim accedens, non ſeſellit exubias. con-
tinuo ē ſtationibus denſae pilae in praetereūtes emiſſa. at ille nihilo ſecius
in incepto perſiſtit; perque media tela, fauente Deo, ad locū ſine damno
prouectus; in pyram multis ſimul partibus ignes conicit. cuſtodes ad vi-
ginti confeſtim in mare deſiliunt; ij ē caturibus plerique coſoſſi. Vbi ma-
teriam flāmae tenacius occuparunt, quā vt opprimi facile poſſet; pari au-
dacia & felicitate, Goueanus, volitantibus vndique globis retro vnde ve-
nerat, cum ſuis incolumis abiit. Ea ſpe deluſi Turcae, haud omiſſa interim
arcis Dienſis obſidione, ſeſe cum magna parte exercitus ad Rumei caſtel-
li moenia quaſſanda conuertūt. Inde cum vtrinque ſumma vi pugnaretur,
& multi quotidie occumberēt; in Luſitana muliere (Barbara nomine ap-
pellabant) inuictū animi vere Chriſtiani robur enituit. Huic, amiſſo con-
iuge, duo ſupererant filij, aetate viribusque florentes, Aloīſius, & Chriſto-
phorus.

phorus, ille ad Rūmāpolim, hio in eadem arce Dienſi agitabat excubias. Forte ita euenit, vt Chriſtophorus, cum pro muri corona ſtaret armatus, contorta ab hoſtibus & tranſuerſo pila partem ventris vna cum inteſtiniſ abripere. exemplo ſceminis domum relatus, vt erat de aeterna ſalutē ſolicitus, parentem opumam interrupta compellens vocē; Peto, ait, abſte, quae ſoque mater, vt mihi prius ad expianda crimina ſacerdotem, quam ad proſequendum obitum, lacrymas ac ſuſpiria praebeas. Vereor enim, ſi te ingemiſcentem audio; ne dolor tuus ac moeror, meam ad ſupremum hoc iter neceſſariā exigui temporis praeſparationē impediāt. Cui parens, inter adſtantium ſingultus & complorationē vna ſiccis oculis, & placido vultu; Ego veto, quod doleā, inquit, ſili habeo nihil, niſi noxae aut piaculi quippiam tibi ſuperſeſſe, quod eluas. Nam alioqui probe intelligo, iis qui iſtud obierunt leuigenus, praeclara eſſe mercedem paratā in caelo. Tu modo clementis Dei pacem adueniam fidenter implora: teque in hoc tranſitu virum praebeid vnum in hac orbitatē maximo mihi ſolatio fuerit. Inter haſce adhortationes labentia moribundi viſcera manu ſuffulciēs, ſurgens animae reliquias tandiu ſouit, quoad accito in id ſacerdoti peccata cum ſalutari deteſtatione conſeſſus, & abſolutus; in ſinu parentis animae reſſauit. Vix dum de mortui corpus vidua terrae mandauerat; cum de alterius filij hinc nuntius aſſertur, in propugnatione Rūmāi caſtelli paulo ante ceciderat: ſcilicet nemo fuit, quin geminato intra paucas horas vulnere, conſectū ſi ſceminā pro certo putaret. At illa, in tam acerbo caſu, tantum abſiuit, quicquā Chriſtiana ſpe & grauitate indignū admiraret, vt etiam venientes ad ſe doloris leniendi cauſa notos ac familiares vitro conſolaretur. Huius mihi matrona ſenſus, & in liberos caritas, laudabilior haud paulo viſa; quā eius, quae ad primū de morte filij nuntium exanimata eſt, aut illius, quae latitia conſpecti repente nati quē mortuum crediderat, exſpirauit. Ceterū Patiecus Rūmāo caſtello praeſoſitus, magna parte muri diruta; cum hoſtium multitudini ultra obſiſti nō poſſet; ſaluus, praeter arma, rebus atque corporibus, deditiōē fecit. Vix ea facta deditiōe, hoſtes ex omni parte in caſtellū irrumpūt, Syluērianis qui freto diuulſi rem ex arce ipſa cernebāt, ad ſpectaculum adeo triſte collatrymantibus. Inter eam irruptionem, plane memoranda contigit res. Vexillum erat Chriſti Domini in ſummis mœnibus de more deſixum, id vexillum Turca ſignifer contemptim raptum abiecit, & Mahometanum eius loco ſubſtituit. Non longe inde aberat Ioannes Petreius, exacta iam aetate vir, ceterum egregie pius idem, ac ſtrenuus. is, vbi ſtrata humi diuina trophaea conſpexit, generoſo quodam ardore ſuccenſus, eos qui circa ſe erant, ad illā vna ſecū vindicandā contumeliā inuitat. Sex ferme ſequenti. Cum iis ad locū intrepidus vadit; euulſiſque pseudoprophete, Chriſtianiā reponit in ſignia, id coſpicati extēplo victores accurrunt; Luſitanis interminantur; Mahometani reſticiunt, nil valuerunt minae. Turcis vixdū digreſſis, pari conſtātia Petreius & ſocij ad locum aduolant; Mahometis aſſiſta ruſus imagine, Crucē extollunt, hoc ipſum tertio vel quarto, Luſitanorum incredibili perſeuerantia factū eſt, neque coramini modus fuit; quoad

quoad exasperati & perciti rabie barbari, obtruncatos: Christianæ digni-
tatis assertores in mare deiicerent. Hinc mira visu, dictaque res: Militum
Christi cadauera, diuino scilicet nutu, ne honore sepulcra carerent, obli-
quo euripo, contra vim æstus rapidissimi, sponte ad ipsam arcis Lusitanæ
portam euasere; haud obscuro sane documento, cum tanta sit corporum
diuinitus habita ratio in territis, quam gloriosa fuerint eorū animis in cæ-
lo præmia perfoluta. reliqui dedititij; cum honestæ morti antequilissent
exiguæ lucis vsuram; initio comiter accepti ab Solimano, atque adeo do-
nis culti, sed iisdem postea, in reditu, ab ira male gestæ rei, capita ad Zebi-
tum præcisa dicuntur. Capto Rumæo castello, in vnâ Diensem arcem
tota belli moles incubuit: ac simul terra marique oppugnatio capta. Ma-
ioribus primum tormentis per dies aliquot sine intermissione muri qua-
riebantur; Lusitanis, vbi quid procidisset, impigre obmolientibus. Aspera
dein prælia, promoti ab hostibus aggere vineisque, commissa. acti vtrin-
que cuniculi: sæpe eruptionibus, sæpe in ipsa mœnium strage pugnatum
est. Verum atrocissima omnium postrema dimicatio fuit. Triplici acie de-
inceps ad mœnia successerant Turcæ. quatuor ipsas horas mira conten-
tione certatum. ac tantus fuit ardor animorum, vt Lusitanus fistulator,
assidua neque irrita iaculatione iam oculis pilarū exhaustis; dentem ex-
cussit sibi met: raptimque in fistulâ inditum plumbi loco in hostes emi-
serit. E Turcis quingenti eo die desiderati: vulnerati circiter mille. E Lus-
itanis fortissimi viri cecidere quatuordecim; reliquo numero partim am-
busti, partim grauitè vulnerati adeo multi, vt non plus quadraginta ido-
nei ad sustinenda arma superessent. iamque ad extrema ventum erat. vna
cum viribus annonâ quoque, & tormentariis puluis, & pleraque instru-
menta belli defecerant. Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quod
nulla vi, nullis cladibus, non modo ad arcis deditiōem, sed ne ad pacis
quidem mentionem adduci potuit: ipsis quoque sceminis puerisque, su-
pra sexum & ætatem, omni ope adiuuantibus viros; eosque ad certamen,
ac decus, & oppetendam in Christiana causa mortē, adhortantibus. Inter
hæc, ab Nonnio, dū ad subsidiū inclusis ferendū reliquam ornat classem,
celeriter præmissæ liburnicæ sexdecim, ad Madrasabam accesserāt noctu.
quaternis in singulas puppes luminibus ad speciem augendam haud frustra
sublatis. eo quippe terrore Turcæ percussi, tribus iā millibus suorum am-
missis, & super alia damna, arctioris etiā in dies commeatus, & imminentis
hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbe incendunt; & noctis
intempesta silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in ob-
sidione consumptis: ac vela dant in Arabiam tanta cum trepidatione, vt
saucios quingentos, & magnam tormentorū partem fæde reliquerint. Is
dies fuit festus Sanctorum omnium: quo etiam pulchrior lætiorque, Lu-
sitanis, exitij metu præter spem liberatis, illuxit. Turcico amoto auxilio,
Sofar quoque cū suis in loca remotiora discessit. Insulam dein totam Lu-
sitani sine certamine recepere. Inclyta per gentes ea fuit victoria; bonam-
que Asiæ atque Africæ partem, Europamque pæne totā noua cum nomi-
nis Lusitani laude peruasit. quippe, nō cū incognito ac semiermi Æthiope,
vel cum

cum fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo milite & imperatore, in summa propugnatorum inopia fuerat res. Ergo Franciscus ipse Rex Galliarum, magnus virtutum æstimator, captus admiratione Sylueriæ, pictam eius imaginem è Lusitania postmodum expetiit, præstantium virorum ac ducum tabulis inserendam. Dum Lusitani obsidentur, parati Nonnio quamprimùm inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor è Lusitania venit Garzias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues vndecim, armatorum septem millia tribuerat Rex. Quæ in expeditione atque apparatu minime silenda res accidisse fertur. Ad maiorem delectus copiam, ut in tanto periculo, Ioannes, insuper natura misericors, facinorosos, ac noxios, & rei capitalis damnatos qui ad militiam idonei viderentur, conscribi & centuriari imperauerat. ij, quo notior eorum esset opera, separatim vnâ in nauim impositi: Callaicam appellabant. Hæc Regis clementia diuino iudicio haud satis cõprobari visâ. Cæteræ quippe naues, Olisipone profectæ, cursum tenere omnes: vna duntaxat, quæ cœnum illud atque colluies vehebatur, incertum quo infortunio quoque loco, prorsus in itinere perit. Ac ne reliquarum quidē magnus in publicum vsus fuit; quippe soluta, ut dictum est, obsidione Diensi, profectisque iam hostibus. Præter militares autem copias, episcopo Fernando iam vita functo, virum egregium qui eo munere fungeretur, secum Garzias adduxerat Ioannem Albuquerqueium è Franciscana familia, Castellanum, eiusque comites atque adiutores, Vincentium ex eadem familia, catechistam eximium; & clericum quendam, nomine Iacobum, ex oppido Lusitanæ Borba, notæ facundiæ concionatorem. Horum vero, cum in episcopatu administrando, tum in excolendis atque ad Christum alliciendis hominibus, fructus pietatis & industriæ constitit. Vincentio etiam memorabile quiddam contigisse perhibetur. Cum enim Episcopi iussu in Malabarica regione iuuentutem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueret, pueris aliquot vel tardioribus, vel aliud forsan agentibus colaphos infregit, quæ res apud eas quoque nationes probro vel maximo ducitur. Inde ira parentibus mota: cūque furore perciti, ad eam, ut ipsi rebantur, ignominiam demendam, arreptis armis in Dei famulum icent; quamuis læta puerilis ætas, tantum abfuit ut patrum facinus adiuuarent, ut etiam facta manu lapidibus eos arcere non dubitauerint. Cuius rei miraculo stupentes barbari, gradum illico retulere, & suam quisque domum re infecta dilapsi sunt. At Nonnius tradita successorì prouincia, cum circiter decennium Indiæ præfuisset, in patriam deinde renauigans, graui correptus morbo, circa frontem Africæ moritur. Defuncti corpus, nequaquam tanto viro dignis exsequiis, in mare piscibus esca proiectum est. Noronia, ut primùm iniit magistratum, ad componendas maxime res Dienses, iniuria belli profligatas ac perditas adiecit animum. Id quia non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tētaris ante procerum voluntatibus, legatos de pace ad Mamudiū misit. Ægre impetrata, nam etsi rectores iam tum propensi ad quietem & otium erant; duæ tamē faces Regem adolescentem assidue ad vlciendā auunculi cēdē omni arte incen-

debant; Badurij mater, & Sofar: quanquam is quidem occulte ac dissimulanter, vt spatium ad reparandas interim vires, ab Lusitanis haberet. Pax in has maxime cōuenit leges. Vti portum arcemque Lusitanus; reliquam insulam & oppidum Cambazus haberet, dimidiumque portorij caperet: Eidem quandocunque libuisset, murum è regione arcis liceret ducere; veruntamen remoto ab arce, & nequaquam suspecto præfidiariis loco, ij fines communi consensu præscripti. Iacobus Lupius Sosa, loco Syluerig, cum nongētis militibus arci præpositus: & otium, quod ita vtrique parti expediret, in multos annos fore videbatur. Cæterum inquietus adolescens, auiæ præsertim stimulis agitur, ad recuperandum ab Lusitanis Bazainum, vicinasque insuper insulas; quod nihil in nouo fœdere cautum de iis diceret, præfectos cum modico exercitū misit. Cum iis ab Rhoterico Laurétio Tauora, qui Bazaino præerat, minutis aliquot præliis prospero fere semper euentu pugnatum est. Guzarates ad extremum fessis bellicis incommodis, vltro pacem ab Laurentio petiere. Neque ea concessa. per vim omnes haud sine magna cēde ex iis locis exacti. Circa idem tempus, Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat. Missus à Prætore ad auxilium socij Regis & amici cum haud magna classe Michael Ferreria, Calecutanos commisso prælio superat: cæsi ex hostibus ferme notissimi, in iis Patemarcas ipse classis præfectus: pleræque naues cum magno tormentorum numero in potestatem venerē. Michael, defuncti ducis caput abscissum, munus gratissimum Ceilanio misit Regi. ob eam tem cū grandi pecunia donaretur, pecunia reiecta, contentus victoria, domum ouans reuertit. Ea clade, Zamorini maritimæ vires accisæ: pacemque dein à Prætore haud æquis cōditionibus impetrauit. Dum hiduces in India Lusitanas opes ac nomen armis amplificanti; in Molucis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat. Post Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultum adductos, magnus in Molucensibus quoque populis, ac Ternatensi præsertim, ad eadem sacra motus animorum extiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizij, quippe quorum priuata res ageretur, omnes insulas circumire; proceres ac Reges obiectis religionibus admonere, orare, obtestari, vt orienti quamprimū occurrerent malo: neq; tam insignem summo prophete contumeliam imponi permetterent. Horum precibus ac denuntiationibus fatigati Reges, minaci edicto, si quis Mahometanos ritus atque instituta desereret, exsilium, & omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto, aliorum studia Christianæ disciplinæ restincta: aliorum, vti sæpe fit, multo magis accensæ: in iis Colanus Sabia ex intimis Arij Regis amicis, & consiliariis; nullo terrore de sententia demoueri se passus; in arcem Lusitanam repente confugit, ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuani sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolij quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta, Christianam religionē amplexus. Accessit quinetiam è Caciziorū ordine primarius quidā, natione Arabs; ex ipsa Mahometis progenie: quod summum apud eas gentes nobilitatis est decus. Huius vero conuersione, nequicquam morientibus collegis

A gis atque fremenſibus, maiorē in modum plebs vnuerſa commota: atque adeo Ærius ipſe Rex parum abſuit, quin patriis ritibus relictis, illico ſeſe ad Chriſtum adiungeret. Alij certe complures auctoritatem Arabis aperte ſequuti. quos omnes Galuanus in fidem ac patrociniū benigne receptos; opera, conſilio, pecunia tuebatur. Neque tamen iccirco quicquam apud alios ipſe vel de exiſtimatione, vel de gratia perdidit. Mira quædam erat caritas & veneratio viri. nihil magis æque ſummi atque infimi, quam ne ſibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo re ſæpius agitata; permiſſu denique magis quam voluntate Galuani, legationem communiter ad Ioannem Tertium decernunt cum litteris; in quibus expoſita priorum præſectorum auaritia, crudelitate, ſuperbia; itemque commemoratis ex altera parte Galuani beneficiis, integritate, prudentia; enixe petebant, ſalutis & pacis omnium cauſa, vti propriū ac perpetuum, quoad viueret, Galuanum Ternatis præfectum eſſe pateretur. Addita, ſi hoc petentibus daret, promiſſa, quæ ad Luſitani Regis dignitatē & commodum magnopere pertinerēt. Hæc à Regibus proceribusque, communium omnium nomine miſſa legatio. cæterum tanto locorum interuallo ſatis mature peragi ac renūciari non potuit. iam Georgius Caſtrius erat in curſu, designatus Galuano ſucceſſor. Huic Ternatē apuſſo, auiſeque expectenti prouinciā, Galuanus nōdum ſpatio ſui magiſtratus exacto, minime peruiſus vel ambitioſus, extēplo cōceſſit. Nihil tam acerbum aut calamitoſum iis nationibus euenire tali tēpore potuit. Vixdum abierat præfectura Galuanus, cum tota Molucenſis res, illius viri lenitate atque conſilio quam optime conſtituta, iſdem ferme quibus olim de cauſis, in priſtinos fluctus ac perturbationes cū inēſtimabili detrimento Chriſtianę fidei recidit. Quæ quoniam vulnera ſine acerbo dolore tractari non poſſunt; conſulto faciam vt ea poſthac vel attingam leuiter, vel etiam ſilētio prorsus inuoluam. Dabit, opinor, haud grauate pius mihi lector hanc veniam: contentus videlicet iis quæ ſuperioribus libris, ad genus indicandum, inuiti retulimus. Hoc rerum Molucenſium ſtatu, Garzias Indiæ Prætor, letali correptus morbo, ſeſquiannum circiter adminiſtrata prouincia, anno ſeculi huius quadageſimo è vita migrauit. Garziæ ſtatim è regio chirographo ſubſtitutus eſt Stephanus Gamma, qui Malacæ vrbi paulo ante præſuerat. Martinum Alphōſum Soſam multis rebus præclare geſtis inſignem, primo loco nominauerat Rex: ſed cum is nuper in Luſitaniam rediiſſet; ad Stephanum, qui proximum ab Soſa gradum in ea nominatione obtinebat, omnium conſenſu delata res eſt. Per idem fere tempus, nouo Luſitanorum beneficio cum Thoma (quem alij Tamafum vocant) Perſarum Rege firmata ſocietas. Reixelanus tyrannus, quo ſupra demonſtratum eſt, ab Iſmaele defecerat. idem è Perſicis finibus magna cum incolarum trepidatione ingentes agebat prædas. Ad eum coercendum plectendumque miſſus ab Thoma Cazican præfectus cum duodecim millibus equitum, & magno peditatu, ad Reixelum locauerat caſtra. ſed oppidi præclare muniti neque facilis erat expugnatio, & in obſidione ſpes erat nulla, quoad mare liberum tyrannus habe-

ret, iccirco, ad commeatus vndique prohibendos, nauale subsidium D. Persa iure amicitiae ab Lusitano, arcis Armuzianae praefecto, per legatum ac litteras petiit. In eam expeditionem profectus ab Armuzia cum celocibus aliquot Martinus Alphonsus Carualialis, adhibita cura, vigiliisque dispositis, breui maritimos omnes ad oppidum aditus intersepsit. Tyrannus, inopinato ictus malo, cum in singulos dies inopia cresceret; magno primum auri pondere Lusitanum aggreditur, vt onerariis duabus alimen-
ta vehentibus transitum dissimulanter ad se permittat. dein, vt inuictum ab auaritia sensit animu viri; desperatis iam rebus, in eius maxime fidem concedere voluit: sed Caci zionum verbis ab ea mente deductus est: cum ita dislicerent, multo satius, vt in malis, esse, Persarum quam Lusitanorum arbitrio sese committere. quippe, si in potestatem Mahometanorum veniret; corpori duntaxat immingere discrimen: sin impiis magni prophetae aduersariis ultro se dederet; non corporis modo, sed animi quoque damnum dubio procul esse facturum. Ea superstitione obiecta, miser, ad cruciatus ac necem sese Cazicani permisit. Capti latronis nuntio valde laetatus est Thomas, eamque victoriam Lusitanis praecipue tulit acceptam. At Calualialis, hoc facto Persis maiorem in modum nomini Lusitano, deuinctis, non minus integritatis ac fidei, quam rei naualis ac bellicae decus Armuziam retulit. Dum haec in sinu Persico fiunt, Stephanus Gamma interim & viribus ferox, & paterna gloria stimulante, haud leuis momeri rem, cum a Vasco parente olim, tum nuper a Garzia Praetore cogitatam suscepit; vt subductas ad Suezium Mahometanas triemes, ingenti cum Turcica rei detrimento combureret. In id classe instructa ornataque, per speciem Dienis reuiscendae arcis, vel Adeni mox oppugnandi; ad Arabicum fretum recta contendit: & successissent vota; si protinus ab sinus introitu Suezium petiisset. Sed visendi studio applicita ad dextrum littus classe, dum agros vicosque maritimos, & veteris Arabiae monumeta per-
lustrat; interim de ipsius aduentu, & male tecto consilio, ad regionis praefectum citatis equis nuntij perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in tali re, validas equitum ac peditum copias ad loci custodiam ex templo submisit. Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Suezium Stephano, a praecursoribus nuntiatum, Turcica naualia magnis firmisque militum praesidiis obtineri. Non plus triduo (tantum in celeritate momenti est) Suezium Turcae praecupauerant. Lusitanus Praetor, magna spe deiectus, & grauiter semetipsum incusans; in Arabem ac Saracenum effudit iras, totamque oram nullo obui late vastauit: Philoteris, hodie Alcoceris portum, itemque Elanam seu Torum, & Saaquenū olim Aspidem, vrbes; nauesque permultas incendit. inde abiturus, cum ad Mazuam applicuisset insulam, Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vna orator Asnafasagaris Abassini Regis (quē alio nomine Claudium appellabant) cum ipsius Regis, & Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus auxilium contra communem aduersarium ex foedere postulabāt. Gradaametes Adelis ac Zeilæ tyrannus, Solimani Turcae stipendiarius, infestissimus nominis Christiani hostis, in Abassiam dudum cum exercitu irrupe-
rat:

A rat: multisque cladibus Regem penitus in intima Aethiopiae compulsum, magna parte finium exuerat; religiofissima templa cum sacris monachorum cœnobiis euererat; prædas pecorum hominumque identidem agebat. Hæc Abassini cum miserabiliter exposuissent, indigna; uti par erat, visa Prætori Lusitano res. confestim aduocato concilio, supplicia Christianis contra Mahometanos communi consensu decreta. Reliqua erat consultatio, quem potissimum expeditioni præficerent. in magna competitorum turba, cum id pietatis & officij munus certatim sibi quisque deposceret; Christophorus Gamma Prætoris frater, acri ac præferuido ingenio adolescens, cæteris antefertur. Huic, ex vniuersis copiis, Lusitani cum armis duplicibus quadringenti, & magnus tormentorum numerus attributus. Cum hac manu Gamma profectus Iunio mense, anno seculi huius quadagesimo primo, ad puteos, quosdam falsos prima nocte consedit. Inde caloribus maximis per loca partim à feris infesta, partim etiam confragosa & arenitia, summo labore fieri ceptum iter est pedibus. tormenta, commeatuique, cameli ac mulæ vehebant, Barnagazij cura contracta. ubi angustia occurrerant, qua transitus onusto iumento non esset, detracta belluis onera, Lusitani, atque ipse ante alios Gamma, subibant humeris. ita, septimis demum castris peruentum ad præalti montis iugū, ex quo in vberes & irriguos Abassiz campos longe ac late prospectus est. Ab iugo degressi, aliquot annibus facile superatis, tertio die Baroam procedunt. Vrbis est in ditione Barnagazij ampla, & exornata ædificiis; piscosus præterlabitur fluuius, circa ripam vtramque frequens vicis pagisque; sed per id tempus Mahometanorum iniuria desertis. Appropinquanti Lusitano, sacerdotes & monachi obuiam prodire cum infulis, Dei primum, tum Gammae & commilitonum implorantes opem: quartum decimū annum premi sese dura atque intoleranda Zeilani tyrannide; oppida euerfa; incolas miserimam in seruitutē abductos; antiquissimæ religionis aedes atque cœnobia nefarie spoliata ac diruta: iam sibi ne aras quidem quo supplicandi aut sacrificandi causa confugiant; superesse. Pergerent porro alacres ad salutem eius gentis è caelo demissi, ac violatæ religionis, contemptique Christi Domini pœnas, ab impio & sacrilego tyranno repeterent. Hæc, monachi, & alia quæ in tali re iustus piusque subicit dolor, cū flebili vociferatione conquesti, adeo confudere audientium animos; ut in tantarum indignitate lacrymas nemo teneret. Gamma, seruis Dei bene sperare iussit, ad proximi templi parietinas adorandi causa concessit. nobiles erant columnæ, & lapidis elaborati fragmenta: neque ausi Christiani ædificium instaurare, temporarium sacellum rei diuinæ faciendæ, vili desuper tegete paleisque operuerant. A precatōne, Gamma cum suis in statua extra urbem locata se contulit. ad noui auxilij famam, Abassini subinde aliquot in castra affuebant. Mox, duobus eorum præfectis & Barnagazio in consilium ab Gamma vocatis, de ratione gerendi belli deliberari ceptum. Victorix spem in eo verti censebant omnes, si cum reliquiis copiarum Abassini Regis mature sese coniungerent. Sed quod is bimestri ferme itinere ab eo loco distabat, nemini erat dubium, quin sæpius interea

cum Zeilano certandum foret. in praesentia, cum ad Lusitanorum existimationem, tum ad comitatus facultatem & copiam expedire visum in primis, ut Elisabetham Regis matrem in castra perducerent. Eam si apud se haberent; & maiorem hominum concursum ad signa futurum; & audacius multo ac libentius alimenta ab agrestibus vndeunque subiectum iri. Elisabetha non longe inde sese munitissimo tenebat loco, quo Regum filij nati minores, nequid eorum gratia seditionis existeret. Sinarum more includuntur. excelsa & vndique abscissa est rupes; quae ab satis lato fundo paulatim fastigiatur ad summum. inde ad fungi maxime speciem, circumquaque prominet labrum, mille fere passuum ambitu, ex quo subiecta quaeque ita iustrantur oculis; ut nullus circa latèbris insidiis sit locus. Intra eius proiecturae planitiem, regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis, & ornatis templo coenobioque visuntur: accedit agri, quod probe cultum; in annua quingentorum fere hominum alimenta sufficiat. Vno duntaxat, eoque perangusto ac tortuoso anfractu ad certum usque spatium ascensus est. ab eo spatio ita arrecta sunt saxa, ut funibus corribusque extollantur demittanturque homines, quaeque alia vel importanda, vel euehenda sunt. ac demum ea natura est loci, ut prorsus neque vi, neque fame sit expugnabilis. Gamma laetus propinquitate Reginae, litteras primum ac nuntios ad eam officij causa; tum ad ipsam deducendam armatos, praemisit centum. Elisabetha, ne publicae rei pro sua parte deesset, ex diuturno veluti carcere haud grauate descendit, libertis & arce, parenti quae ibidem agebat exacta iam aetate, concredit. Instratae mulae (nam equis minime vtuntur Abassini) ad saxi radices; opera Barnagazij praesto erant. Regina, praeter Lusitanam centuriam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta sequentibus, in viam se dedit hoc ferme ornatu. Vestes erant ex Indica tela niueae, tenuissimo textu haec bombicina penula contegebat cinerea; ramis floribusque subtiliter ex auro conspersa. Caput Hispanico more velatum, faciem etiam, nisi qua cernebat, linteo obductam habebat; phaleratae, & serico ad pedes usque vestitae insidens mulae, quam Barnagazius ipse, obsequij causa, nudo exerto brachio, tygridis exuuiis humeros tectus, loro ducebat: cingebant latera linteati dynastae pedites duo. Pro umbella, pellucidum conopaeum ingens, ita omnia contegebat, ut nisi reducto linteo, nequaquam introspecti posset. Aduenientem, Gamma festo vestitu, ac densis tormentorum bombis, quibusque aliis rebus laetitia significari solet, venerabundus accepit: idemque quod ante per litteras, coram per interpretem docuit; se à Stephano fratre Indiae Praetore, quod ita velle Ioannem Lusitaniae Regem intelligerent, cum ea manu missum ad ipsam filiumque adiuuandos, proximo anno maiores, Deo volente, copias affuturas. interea paratum se ceterosque qui aderant, pro Christiani nominis dignitate, & Abassini regni salute mortem oppetere. Ad haec Regina paucis ita respondit; ut magnas Lusitano primum Regi, tum Gamma ceterisque gratias ageret. sperare se tam firmo praesidio collapsas Abassie res in pristinum statum breui esse redituras. Inde, transacta iam ad Barroam

A roam hyeme, castra mota; certusque & in castris & in agmine locus Regina assignari captus; eidemque custodes corporis, Lusitani fistulatores centum attributi, Michael Castanosio praefecto, qui hac ipsa in commentarios reulit. Aduentu Reginae vulgato, Abassini frequentiores adesse, & e sua inopia, quippe finibus ab hoste vastatis, certatim cibos in castra conuehere. Per hunc modum Gamma, dierum aliquot iam iter emensus, munita loco excelso castellâ duo, haud incruento certamine cepit, complures populos, qui ad Zeilanum metu defecerant, ad Abassini fidem imperiumque reuocauit. Maturanti dein cum Rege sese coniungere, à quo binas iam in itinere acceperat litteras, compendiis viarum antegressus Zeilanus occurrit, multitudine copiarum longe superior, ceterum armorum ac telorum genere minime par. ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Turcas auxiliares habebat. ceteri, leui armatura, sagittis, hastisque, & gladiis utebantur. Vbi propius ventum est, neque iam vitari congressus poterat; in aciem dux uterque copias educit. ac primum Lusitanorum paucitas contemptui Mahometanis esse. dein, vbi tormentis geri capta res est; equi flamma & fragore consternati, domitis plerique frânis; in fugam seque & sessorum auertunt; tum sagittarij destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti in primis ordinibus restituenti pugnam, femur, vna cum equo plumbea pila transfigitur. inde super moribundum equum ad terram corruens, concursu suorum ex acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni parte fieri capta. instant Lusitani, & quoad vires tulere, ferociter hostem insequuti, magna edita strage, non plus vndecim suorum amissis, victores in castra reuertuntur. Idem, iterati paulo post praelij euentus fuit: hoc etiam latior; quod nuda praesidio castra Mahometana direpta sunt. deleri eo die hostis potuit, si ad persequendum equi Lusitano fuissent. grauis adhuc ex vulnere Gradaa metes lectica in aciem exierat. non nisi transmissis vicino flumine, ab effusa constitit fuga. Lusitani, gemina intra paucos dies victoria gratulabundi, onusti manubiis, in statua rediere. ibi dum fauciis curandis operam dant; Barnagazius cum popularibus quingentis, & paucis insuper Lusitanis e maritima ora superuenit. Inde territus barbarus, magna suorum parte dilapsa, retro ad Mangadasum praecelsum montem, qui fauces in Arabicas imminet, hyeme iam aduentante concessit. nec Lusitani à vestigiis abstinere. cumque sese Gradaametes tum loci natura, tum anni tempore, tueretur: Gamma item vicinum montem, Ofalam nomine, ad hyemandum elegit. ibi dum Lusitani partim interceptiendis comitatibus; partim finitimis pagis vicisque in Abassini ditionem aut vi, aut voluntate redigendis insunt; Gradaametes interea, quam occultissime per legatos ac munera, trās fretum ab Zebitano praefecto aduersum Christianos opem implorat. Missi Turcae fistulatores admodum mille, quo maxime genere militum opus erat, cum tormentis curulibus decem: quos ille per auersam montis partem in scio Lusitano, vere iam appetente, laetus accepit. neque interposita

deinde

deinde mora, quo minus ultro vallum & castra Lusitanorum inuaderet. D. Sensit illico Gamma non mediocriter auctas hostium vires: ac primo distributis manipulis; in subita re stationes ad idonea loca disposuit: dein, ubi curules admouebantur ballistæ, munimento diffusus, uti per vices in hostem erumperent suis edixit: dictis obtemperatum: & in summa rerum omnium iniquitate Lusitani pugnam acriter initio sustinebant: dein perpetua ferri ac plumbi procella stratis plerisque; cæteri priusquam ab hoste circumuenirentur, fugam in saltus auios rupesque præcipiunt. De Barnagazio nihil traditur. Elisabetha cum sancis curandis aliquandiu piæ, uti solebat, ac sedulam nquasset operam; perditis ad extremum rebus pauida perexiguo comitatu profugit. Castanosus præfectus, & è stipatoribus tringinta sequuti in Regine tentorio vulnerati complures incerta spe vitæ relictæ. in eos parta victoria Mahometani cum feede sauiunt; quidam è Lusitanis, atrox ac triste facinus ab ultima desperatione commisit, accenso funiculo, tormentarij pulueris cadis (nam ibidem adseruabantur) sensim adrepens, applicuit ignem; flammisque momento diffusis, seque & quotquot intra id tabernaculum agebant, eodem absumpsit incendio. Gamma, cum egregie aliquandiu dimicasset, ad extremum grauius saucius, hortatu suorum, intendentibus iam se tenebris, præter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egerenda è castris præda hostes distinentur; tota nocte per summam vexationem itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conuallem, & densas circa sylvas è via deflexit. ibi, dum ad abditum fontem è longa defatigatione colligit vires; ab equitibus insequutis, indicio vetulæ cuiusdam oberrantis, inter curandum vulnus opprimitur. Ad tabernaculum dein regressum cum ingenti plausu raptatus, congestis in eum ab Gradaamete probris minisque, detracta primum veste, virgis acerrime cæditur: cum ad ludibrium & contumeliæ totis castris per militum & calonum ora traducitur. postremo, cum omnes iniurias & cruciatus inuictæ propter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussum, ab impotenti saeuæque iracundia suismet ipse manibus tyrannus obruncat. Sûnt qui, ex ipso mortis & causæ genere, Gammam in cælestium numerum pro certo referendum existiment. Sane, Abassinus Rex in ea quam ad Indiæ prætorem de his rebus misit epistola, Christi martyre non dubitanter appellat. Caput Gamme præcisum, & cum eo primarij Lusitani duodecim ad Solimanum Ottomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus Gradaametes, conuiujs ludisque, aliquot deinceps dies indulgit. Ceterum insolenti barbaro, lætitia primo in mœrorem, mox etiam in perniciem vertit. Dimissis cum congiario Zebitanis, quasi nil iam superesset periculi; cum vxore liberisque, & cætera multitudine, ad Nili fluentia, valetudinis & animi causa concesserat. Ibi, nihil tale metuens Claudius cum Lusitanorum reliquijs è fuga collectis, & Abassinorum peditem octo millibus, & equitibus quingentis inuasit. Cōtracto certamine, Gradaametes, ab Lusitano, cuius nomen ignoratur, cum vnum tyrannum simul omnes impeterent, plumbea glande traiectus occubuit. Magna dein edita

A edita Mahometanorum fugientium strages. & castra cum tormētis & cætero belli apparatu direpta. & quod omne superauit gaudium, haud exigua Christianorum omnis ætatis & sexus vtriufque multitudo, è miserrima seruitute ac vinculis erepta. Gradaametis vxor, cum trecentis equitibus quos circa se præsidij causa habebat, & cum thesauris effugit. Certa dein pax Abassino Regi aliquandiu māsit, iis qui per bellum ab eo descuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeuntibus. Tam insigni parta victoria, Claudius, in iisdem locis, anniuersarias hebdomadæ sacrosanctæ ferias admirabili pietate celebrauit. quandiu corpus Domini clausum in sepulchro adseruatum est, atratus & squalidus veteri gentis more, nihil omnino gustauit, nec pedem è templi sinibus extulit. idem à Regina matre, & proceribus factum. Nec minore cæremonia studioque paschalia dein peracta mysteria. elutis per confessionem sordibus animorum, salutari cælestis agni cibo resecti, summi atque infimi, ad extremum agmine composito collucentibus vndique cæreis, cum solenni pompa supplicationem obiere. Neque ita multo post Lusitanis qui in bello ceciderant, iusta funebria, & regalis apparatus exsequiæ, cum insigni erga pauperes benignitate, & piacularibus sacrificiis, & summa omnium ordinum frequentia persolutæ. Lusitani superstites, virtutis ergo donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, fere omnes in Æthiopia transegerè.

Libri vndecimi Finis.

M m

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER DVODECIMVS.

LVRA iam hinc, & vberiora, de progressu Evangelij, deque recte in Deum fidē propagatione dicetur. Quippe, ad hæc vsque tempora, constitutendis emporiis, arcibus extruendis, tuendo mari, & propulsandis finitimorum armis distenti Lusitani duces ac proceres, in magnā illustrandi nominis Christiani voluntatē, humanā tamē magis quam diuinæ rei operam dederant. Et è Franciscana familia fratres, cum domicilium in India pridem constitutum haberent, essentque amplificandæ religioni Christianæ percupidi, tamen quotidiana psalmodia, funeribusque, & cæteris diurnis pariter ac nocturnis cæremoniis impediti, satis otij nequaquā suppeditare poterāt peregrinationi, catechismo, aliisque muneribus, quæ ad conuersionem gentium, & curationē, & cultū haud dubie requiruntur. De cæteris, neminem illorum temporum, ego quidem cum Antonio Galuano, vel prudentiæ laude, vel caritatis ardore contulerim. Proximi Galuano habebantur, Michael Vasaſus, totius Indiæ pro Episcopo (Vicarium generalem appellabāt) & Iacobus, de quo supra dixi, Borbanus, Episcopi comes: itemque Cosmus Annius, regius scriba. ij, communi consensu, Stephano Gamma prætorē, & Fernando Rhoterigio Quæstore approbantibus, cuiusmodi Ternate Galuanus, collegium seu Seminarium in vrbe Goa instituerant puerorum è variis nationibus, ad fidem Christianam (si fieri posset) vsquequaque diffeminandam: atque ob id ipsum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant. Sed mox, in stadio equestri (ita enim vocatur is vicus) attributa huic operi noua Diui Pauli conuersionis ædicula, priore appellatione antiquata, cognomen collegio fecit. eidemque alendo, prædia & redditus quipaulo ante in Ticuarino, Diuare, & Ciorano insulis, dæmonum cultui deservierant; fanis eorum ac delubris Vasaſi cura disturbatis euerſisque, ex Regis auctoritate assignati. Per eisdem fere dies, haud contemnendum etiam aliunde incrementum Christiana res ceperat. Parauæ sunt populi ad Comorini seu Cori promontorium, imbelles ac mites, piscatui margaritarum

ritarum præcipue dediti. Inde Piscarium, quinquaginta ferme leucarum spatio, litus appellant. idque ab ipso promontorio initium ducens, meridiem spectat primo, tum in septentriones reflexum, ad vsque Remanacoris vada, & Manarem insulam, fronte in orientem solem obuersa protenditur, tanta in tam breui locorum intervallo cœli varietate, quemadmodum supra demonstratum est, vt iisdem anni mensibus, cis promontorium, æstas & calor; trans idem illud, hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter, & viginti, ora ea tota censetur. ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio; cum grauioribus in dies afficerentur iniuriis, coacto concilio, de re communi consultant. Forte in iis tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper in Lusitania fuerat, eumque Ioannes Rex committer acceptum, honoribus ac beneficiis auxerat. Hoc maxime auctore, Parauç, in summa consilij inopia, rerumque difficultate, legatos opis petendæ Cocinum mittunt magistratus ac decuriones (Patangatini patrio sermone dicuntur) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit, paratos Parauas omnes: publico gentis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinum delati Patangatini, mandatis suorum expositis, confestim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore ceterorum voluntatis accepto; nõ dubitauere Lusitani suppetias laboratibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscarium litus missa, non modo Mahometanorum audaciâ repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cum ipsorũ emolumento restituit; & sacerdotes aliquot eadẽ classe delati, lustradus baptismo Parauis æque summis atque infimis, nemine repugnante, institere. Ac per hũc modum paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens pænẽ vniuersa concessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fidelium greges, aliqua subinde mæcipia, vel focij & auxiliares Indi temere adiũgebant sese (certorum hominum testatam & illustrem vocatõe excepio) magis quo dominis aut Lusitano prætori gratificarentur, quã quod suis ponderibus religionum discrimen ac momẽta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorũ pars, præter intincti lymphæ corporis, & nominis immutati memoriã, Christianæ disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat; partim etiã cultorũ inopia, quippe qui, propter paucitatem, nec probe subactõ sererẽt solo; neque fata deinceps ab initio vsque ad extremũ æquali cura prosequerentur. Ita, labores in semine destituti, optatam segetẽ virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, & quotidiano commercio nationũ quæ ignorant Deum, multa & grauiã in hominũ nostratũ mores irrepserant vitia; propiusque aberat, vt Europæi aduenẽ aliquid in singulos dies ex Asiatico traherent luxu, quam vt indigenis ipsi Christianæ sanctimonie & seueritatis quicquã impertirent. Ad hanc morum contagionem, accedebat ingenium soli cœlique: mire factum ad corruptendã vel generosam indolẽ; quodque, ni summa cautio adhibita sit, quamlibet Martiũ vigorem animorum, orij dulcedine & variis voluptatum delinimentis, extinguar. Hæc, Ioãnes Rex, cum & litteris multorũ, &

sermone didicisset; agebatur incrimis sensibus; quippe cui salus hominū, D
ac præcipue popularium suorum; carissima semper fuisset; præterea, stimu-
labat animum illa quoque religio, quod ex decretis Pontificiis, & iura
cōmuni, non nisi tuendi augendi que diuini cultus, & promulgandi Evan-
gelij nomine, si promulgationem eam impedirent, bellum ignotis inferre
gentibus, & Indicarum singulū opumque decimas, & vēstigalia capere sibi
liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuitiis, & co-
pia rerum, languere Christianam industriam, & adeo paucos existere, qui
mortalibus inani spe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi mon-
strarent iter, haud immerito stellas arbitrabatur. Ac proinde, quo pacto
hiscē occurreret malis, dies noctesque agitabat animo. Sed in summa rei
expediendæ voluntate, nihilominus hærebant consilia Regis: quippe ad
tantam hominum vim in arctam & angustam ablatam, & spatioſa via tra-
ducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractanda tam varia-
rum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeūda, refel-
lenda iam inueterata, & penitus infixa captis errore mentibus, Brachma-
nica, vanitatis aliorumque mendacia, & numero magistrorum, & specta-
ta innocentia vitæ morumque, & egrēgia corporis animique firmitate, &
sana multiplicique doctrina, & super hæc, non vulgari prudentia, magno-
que rerum vſu opus esse non ignorabat. Huius autem generis magna per
id tempus erat in Lusitaniz regno penuria. Sacri concionatores e finiti-
mis regionibus accersebantur. Liberalium artium studiosi, Complutum
ferme aut Salmanticam adibant: nonnulli etiam, Regis impensa Parisiis
alebantur. Vnicum erat regni totius Olisipone gymnasium infrequens,
ab Dionysio Rege inchoatum, ibi, pars iuuentutis iuri maxime ciuili ope-
ram dabat. atque id sane gymnasium, nuper ipse Ioannes, in posterum
longe prospiciens, ex Olisiponenſi tumultu Conimbrigam tranſtulerat,
in urbem antiquam, & Musarum ortis iam ante dicatam, ac tum quidem,
castigato præterlabentis Mondæ fluminis alueo, salūbris pariter & ama-
ni secessus. Eo clarissimos dicendi magistros, ac mathematicæ rei ac me-
dicæ professores; & humani diuini que iuris, & sacrarum litterarum inter-
pretes, non ex Hispania tantum, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia,
magnis præmiis euocabat: scholisque ex Parisiensi formula & disciplina
institutis, aliquot insuper adolescentiū collegia in eadem vrbe fundauē-
rat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat soboles; & Indicæ neces-
sitates præsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce præſidiis, ad
excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdo-
tia tuenda, egebat Rex. Neque porro verum erat, quo remota fouerē-
tur partes, intestina ac vitalia membra destitui. Hiscē anxio curis, atque
ad Indicam subleuandam rem, externa circumspectanti auxilia; tale re-
medium haud obscura Dei prouidentia oblatum. Ignatius Loiola
Cantaber agebat Romæ, qui paulo ante, cum eximius aliquot eiusdem
propositi viris, afflatu diuino sese ad vineæ Christi culturam, atque ad
Euangelij prædicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum
exceptione deuouerat. Ea societas Iesum ab ipso Pontifice Maximo,
qui

A qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, postmodum appellata. Iamque
 variis Europæ locis haud obscurum egregiæ cuiusdam pietatis ac doctri-
 næ specimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit; Petro
 Mascarenia, suo apud Pontificem oratori, mādāt, etiam atque etiam agat
 cum Ignatio, uti alumnos disciplinæ suæ minimum sex mittat ad se, quan-
 do generis humani salutem, & Christi Domini gloriā vsque adeo sitiant;
 non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eā aliqua saltem
 ex parte releuent sitim. præterea, nullā in eas terras nauigandi moram fo-
 re, simulatque cōmoda tempestas affuerit: quæque ad nauigationem ne-
 cessaria sint; ea ab suis procuratoribus large & copiose præbitum iri. Hoc
 accepto mandato Mascarenias Ignatium appellat. Ignatius ex auctoritate
 summi Pontificis, quiddā aliis quoque regionibus pro sua parte consultum
 vellet, expectōti sex oratori duos tantum assignat, Simonem Rhoterigium
 Lusitanum (quem Ioannes ipse Lutetiæ in studio litterarum aluerat) &
 Franciscum Aspilcoram Nauarrum claro inter suos genere natū, cogno-
 B mēto Xauerium. Ac Simōn quidem, mature præmonitus, quod quarta-
 na tum laborabat febri, in Lusitaniam nauī transmisit comite Paulo Ca-
 merte, egregia prōbitate fideque viro, qui sese cū aliis ad Ignatiū per eos
 dies adiunxerat. Xauerio autem, quo maiorem videlicet in re subita ferret
 obsequij laudem, non nisi pridie quam illi cum Mascarenia itinere terre-
 stri abeundum fuit, denuntiata res est. Ac, tametsi, cōfirmata nondum
 societate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio, Xauerius tamen ad imperiū
 vsque adeo durum, ac repentinum, non modo tergiuersatus vlla ex parte
 est, sed etiam incessit omnibus lætitiis: acceptoque spatio vix quod salu-
 tandis amicis, & refarciendæ attritæ ac lacerae tunicae satis foret, poste-
 ra luce cum oratore discessit. Huius mihi profectioem viri (nam Rhoter-
 rigius, Regis ac procerum deinde rogatu in Lusitania substitit) paulo fu-
 sius persequi est animus: vt promulgandi Euangelij studiosis hominibus,
 recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis exemplar. Quamquā
 huiusmodi narrationem exsequenti mihi, subit illa suspicio, fore vt quæ
 C de piorum hominū in ægrotos, ac pauperes, & infimam plebem officiis,
 vel prodita sunt, vel in posterum prodētur à nobis; aut friuola, aut etiam
 sordida videantur iis, quorum videlicet aures, magnificis de republica, de
 moribus, de natura disputationibus, vel sumptuosīs bellorum apparati-
 bus, terrestribusque ac naualibus præliis, & inclytarū vrbium expugna-
 tionibus adsueuere. Sed habet hoc utique philosophia Christi, nihil pri-
 mo aspectu contemptius; nihil in recessu diuinius. quippe, animos, non
 ad sitim cædis ac sanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem; sed ad hu-
 manitatem ac mansuetudinem, atque ad amorem solidæ ac veræ virtutis
 inflammat; quæque ab aliis de officio, vel ostentationis vel etiam animi
 sæpe causa quærantur, ea rebus ipsis ac vita quam verbis multo libentius
 explicat. Ergo Christianæ documenta virtutis, tanto & ad bene viuendū
 aptiora, & ad narrandum grauiora censenda sunt, quanto facta dictis; &
 pacis munera bellis artibus antecellunt. Xauerius igitur, vbi profectio-
 nis affuit dies (annus tū agebatur huius sæculi quadragesimus) ita ex vrbe

decessit, nihil vt secum præter simplicem corpori tegendo vestitum, & in D
 quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit. Vt fieri capturn est
 iter, illud ante omnia mordicus tenuit, vt intimam sui custodiam, & certa
 precandi commentandique spatia non omitteret. inde vegetior in dies
 atque robustior, ad opem aliis ferendam semet acriter incitabat. Hi quo
 libentius curationem vbi opus esset acciperent, cunctis interim officiose
 demerendis, atque omni ratione sibi conciliandis insistere: deposita se
 ueriores persona, comiter alloqui singulos: hilari ac sereno respondere
 vultu: faciles ad se cuiuslibet præbere accessus; contemnere omnino nemi
 nem: gloriam æque fugere atque alij captant: nihil in victu cultuque sibi
 præcipuum sumere; minimis vilissimisque cõtentus esse: vti quisque pes
 sime se acceptum à prodromo quæreretur, ita huic libentissime suo lectu
 lo lectoque cedere: vbi quis per niuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera
 laberetur, ad eum subleuandum raptim, ad pedes vel cum periculo desi
 lire: alio quouis casu periclitantibus, vbi non posset manu, prece votisque
 succurrere. Inter cæteros, primarius quidam, cõtra omnium sententiã au
 sus tumentis fluuiis ad transitum sese committere; cum aquarum impetu
 vorticibusque ad exitum raperetur; pia (vt affirmant) Xauerij supplica
 tione seruatus est. ad hæc, lassos & imbecilles omni obsequio ac sedulita
 te refouere: postremus cubitum ire, primus exsurgere. denique; famuli
 dum quiescunt, ipsi operam dare iumentis. Hac ille summissione, officio,
 suauitate, clementia, cæterisque artibus, quas ei spiritus cœlestis haud
 dubie suggererat; breui omnium animos ita sibi deuinxit, vt deinde ni
 hil ad cuiusquam reprehensionem ab eo profectum; aut acerbum vlli
 videretur, aut nimium. Neque ipsos duntaxat qui in comitatu erant le
 gati, meliores quotidie reddere conabatur; sed etiam in cauponis ac di
 uersoriis, cum se occasio daret, promiscuè cunctos docendo; monendo,
 iuuando, excellentis cuiusdam virtutis & caritatis relinquebat impressa
 vestigia. Per hunc modum superatis iam Alpibus & Pyrenæo saltu, in Pom
 pelonis veniunt fines. cumque inde Xauerius ad suos facillimo negotio
 posset excurrere, nunquam adduci se est passus, vt quicquam omnino
 carni aut sanguini daret; atque ad patriæ saltem incunabula reuiscenda,
 quamuis modico diuerticulo de via defleceret. Inter hæc, sagaci viro Ma
 scarenia; cognoscendi noui comitis, atque introspectiendi penitus eius
 animi sensus, maxima dabatur facultas: nihil enim vitia virtutesque ho
 minum ita explorare consuevit, vt bene longi itineris diurna pariter, &
 nocturna consuetudo; quippe quæ simulationem quamlibet callidam &
 artificiosam, diu sustineri non patitur. eo liquidius Mascarenia de Xa
 uerio ferre sententiam licuit. cumque in dies notitia pariter & admira
 tio cresceret viri; præmissis ex itinere tabellario, de ipsius laudibus ad
 Ioannem ita multa perscripsit, vt Rex miram in eius videndi ornandique
 cupiditatem incumberet. Olisiponem denique tertio mense peruentum.
 ibidem agebat Simon. huius quartana vetus, cuius accessum eo ipso die
 expectabat, Xauerij demum læto hæc salutari amplexu discussa. Post tri
 duum Xauerius euocatur in regiam. accedenti, sese Rex perhonorificum
 præbuit,

A præbuit, ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sanctitate sentiret, in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto salutationis officio; cum ei lauta ad diuersandum hospitia non deessent; ab regia protinus ad publicum valetudinarium, quod Misericordiæ sodales procurant, vna cum Simone, & Paulo Camerte se confert. ibi, dum naues ad cursum parantur, de more tempus ita distribuunt patres, uti nocturnas horas, breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent, aut consilio, aut re iuuandis insumerent. Hisce ferme occupationibus, quod reliquum erat hyemis, summa populi Olisiponenſis approbatione transactum. Iamque Indicæ navigationis appetebat tempus, cum regij æconomi, & Castanerianus in primis dynasta, iussu Regis instare Xauerio, uti, consultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeo remotam necessaria duceret. ita sibi etiam atque etiam ab Rege mandatum, uti prorsus nihil, ipsi vel sociis; neque ad valetudinem, neque ad commodum cultumve deesse pateretur. scorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem accurate commendat: conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide firmandis insistat; Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret; deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quam diligentissime ad se perferibat. Postremo, quo sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat; transmissum ad se ex vrbe Roma diploma litterasque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla cum potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidem paucis. ita respondit, ut cum eximie illius benignitati gratias ageret immortales; tum vero, quod ad procurationem Indicæ rei pertineret, sese, quantum liceret ac posset; serui fidelis officio functurum esse reciperet. Regiis vero curatoribus, & Castaneriano præsertim, complura in vsum navigationis identidem offerenti; aliquandiu obfirmato restitit animo: dein, ne per contumaciam superbiamue cuncta respuere videretur, percelli se tandem est passus, uti sibi comitibusque duobus (nam ad Paulum Italum, paucis. illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arçenda circa Bonæ spei promontorium Antarcticæ plagæ frigora, itemque sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi permitteret. reliqui vero commeatus atque viatici genus omne reiecit, cum ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnus Dei causam agenti sibi nequaquam esse de craftino laborandum. Hortante dein dynasta, uti puerum saltem vnum adsumeret, victus quotidiani administrum: Mihi vero, inquit Xauerius, dum pedibus manibusque uti licet meis, opus ministro non est. Cum ille nihilominus urgeret ac premeret; indignum eâ fore persona quam gerebat, affirmans, si in tanta vectorum ac nauitarum turba palam conspiceretur, aut vestem ad nauis marginè abluens, aut cum cæteris ollam foco in quodidianos cibos imponens;

imponens; Atqui clarissime vir, Xauerus inquit, dignitatis tuendæ, artes D
 istæ & præcepta quæ narras, quo vides loci Christianâ rempublicam ad-
 duxerunt, itaque mihi, & ollas, vbi res postulauerit, inspectante populo,
 non attrectare solum, sed etiam tergere; & lauare pannos, & infima quæ-
 que, modo peccatum absit, obire ministeria certum est. Cuius veritate
 responsi, & in præsentia æconomus vocem includit; & magnam apud eum
 de se in perpetuum præclaræ cuiusdam ac diuinæ sapientiæ opinionem
 reliquit: quam Castanerianus postea prædicare libenter solebat, illudque
 crebris vsurpare sermonibus; in classis discessu, non minus cum Xauerio
 tibi certaminis fuisse, vt plus acciperet; quam cum aliis hominibus, vti ne
 plus exigent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque com-
 plexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis iussu conscendit. ibi vero, quam
 in omnes partes fructuosa eius caritas & industria fuerit, quo facilius pos-
 sit existimari; pauca de vniuerso genere classium Indicarum hoc loco præ-
 fari est necesse. Præter nauigia permulta, quæ variis anni temporibus ex Oli-
 siponensi portu ad alia atque alia commeat noui orbis emporia; quatuor
 ferme vel quinque in Indiam onerariæ destinantur, magnitudinis adeo
 vastæ, vt cum inflatis aura secunda feruntur velis, oppidi propemodum
 instar obtineant. Harum singulis, præter commeatus, instrumenta, mer-
 cesque, complures hominum ordines vectari mos est. Primus ordo, nau-
 ticæ multitudinis, ij certis inter se legibus ac disciplina constricti, cursum
 ex arte moderantur. Secundus est præfectorum ac magistratuum, qui vel
 ad obtinendas arces ac maria; vel ad ius dicendum, & curadæ publica ne-
 gotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues
 tuendas, quique ad Indica præsidia supplenda conscripti sunt. Quartus est
 mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis, in colonias Indicas
 migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec de-
 sunt medici seu quos vulgo phycos, seu quos chirurgos appellant. Po-
 pulus vnus onerariæ, in vniuersum capitibus modo sexcentis, modo
 octingentis, interdum etiam plus mille censetur: & obuersante plurima
 leti specie; culeum de sparto, & linteum quisque secum in nauim infert, qui-
 bus insutus, si diem obire contigerit, deiiciatur in mare. Porro, cunctorum
 expiandis animis & rei diuinæ procuradæ, mercenarius plerumque præ-
 est: qui morientium vbi confessiones audierit; & mittendos in pelagus,
 lustralibus aquis & piaculari precatione fuerit profectus; nimirum sat
 suo muneri, sat legi factum existimat. Ab Olisipone Goam; inde Cocinū
 coemendi maxime piperis causa, nauarchi petunt. is cursus, vt nullus gra-
 uior interueniat casus, quinto haud citius mense conficitur. interea, pro
 locorum ac temporum varietate, modo cadentibus ventis, malaciæ len-
 tissima tædia; modo sæuientibus procellis, iactatio vehemens, sæpe sine
 exitu nausea, fastidium cibi, terror assiduus, diuturna infomnia toleranda.
 adde maligne diuisa, & sæpenumero vitata cibaria; vicissitudines im-
 moderati caloris & frigoris; gravitatem cœli sub æquinoctiali maxime pla-
 ga, quæ superando Bonæ spei promontorio, semel iterumque traicitur.
 Ad hæc, non leue incommodum in ipsa quoque habitatione consistit. ab
 ima cari

ima carina ad summam navis oram, contignationes quatuor vel quinque attolluntur. in infima, nautici faburram ad æquilibrîũ sternũt. in cæteris, tormenta constituunt, vasa disponunt, mercimonia capsasque constipant. vectoribus, admodum exigua sub iis tectis agendi spatia relinquuntur. à prora puppique gemina in pugnam surgunt castella. in horum vtroque, & simul ad gubernaculum, ligneas casulas ac tuguriola fabri cõcinnant. hæc, qui sunt pecuniosi, magno in breue tempus conducunt pretio. cætera turbâ, ni sæuiant venti, prout cuique datur, sub dio in angustiis cubant. sin atrocior tempestas discursum nautarum ad repentina imperia postulet; pauidi confertique sub tabulata coguntur. ibi, conclusio halitu æstuque, teterrimus odor sentinæ, pædorque, & illuvies afficit corpora. Inde cum graues alij morbi, tum vero lethargi, apostemata, febres variæ, feæda oris vlcera, & purulenti gingivarum tumores existũt: & ipsos etiam haud raro sacerdotes, medicosque corripunt. Iam, in tanta plebis colluuiione, militumque licentia, quot quâtaque sint laves animorum ac vitia; enumerare superuacaneum est. tacitus ea sibi quisque subiiciet. Omnem hanc benemerendi syluam, & sempiternæ gloriæ segetem, in sua navigatione Xauerius habuit. Marrinus Alphonsus Sola cum summo imperio præerat classi, Prætor Indiæ designatus: qui in eius maris præfectura paulo ante præclaras gesserat res. Huic primũ, Xauerius, & asseclis eius apparitoribusque, ad iustitiam colendam ac fidem, plena prudentiæ, plena salutis monita per occasionẽ dabat: tum ad aliorum animos pariter sanandos & corpora, omnes conferebat vires. excitare afflictos, consolari morientes, adsidere ægrotantibus, interdum etiam iisdem sua manu condire & coquere cibos, præbere sorbitiũculas, atque vitalem instillare succum, sternere lectos, ac sordes euerrere. quibus esset spes vitæ, hisce, auerrendi cælestes iras, & mores in posterum corrigendi præcepta inculcare. quorum deplorata esset in terris salus, iis æternæ vitæ facere spem, & simul ad supremam pugnam arma contra dæmonum incursus ac petitiones induere. valentes, ad officia pietatis & humanitatis hortari, detrahentes de aliorum fama, serentes iurgia discordiasque, vel impia in superos verba iactantes, vel rem alea dissipantes, leni simul & graui oratione compescere; plurimam diuinæ tum iustitiæ, tum clementiæ mentionem & recordationem inferre; controuersias rixasque dirimere; lenire odia religionis ignaros ac rudes, Christiana doctrina instituere; omnibus omni ratione prodesse. inter hæc, se ipse inuictum ab omni perturbatione præstare, cibo potuque vti parcissimo; nec dies modo totos exerceri, sed etiam noctes: & fatigatos vigilia cadentesque oculos, tandiu in opere continere, quoad somno & lassitudine oppressus, vbi fors ferret, tandem aliquando succumberet. Atque ex hoc tam abiecto, tam in speciem seruili genere vitæ, tantum abest vt quicquam vel de auctoritate, vel de existimatione perderet; vt eum, summi infimique, tanquam salutis omnium præsidem, & è supernis demissum sedibus, intuerentur. Inde primum & patris, & sancti cognomentum inuenit: sic enim in oriente postea semper, & vocatus, & habitus est. Cæterum in hoc itinere, Xauerij virtus, eo maiorem

habuit campum; quo tardius illo quidem anno ab Lusitanis nauigatum est: non nisi Augusto mense exeunte ad Mosambicum deuenire: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti sunt. & agris, qui permulti erāt, in regium nosocomium ē classe deportatis; in eorum famulatu pater tanta denuo cum assiduitate vigiliisque versatus est, vt prae sui corporis negligētia grauem & periculosum in morbum inciderit: in eo morbo cum maxime arderet febris, teneri non poterat, quin, vacillante corpufculo, periclitantibus tamen ac moribūdis adesset. in iis, nauticum infimae sortis adolescentem; cui exitialem exitum haud sine causa metuebat; ē faucibus tartari, si qua posset, eripere statuit. iacebat miser humi, destitutus ab omnibus; eique per extremā phrenesim (quod erat in primis dolendū) ad detestāda & confitēda crimina tali tēpore neque mens, neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussu, in suomet cubili Xauerius collocat. ad eum contactum (mira dictu res) confestim ad se iuuenis rediit, & peccata Xauerio rite confessus, magna cum salutis aeternae spe sub vesperam excessit ē vita. Inter hosce labores exhausta iam hyeme; Prator Sosa, quod certis de causis praeuenire cuperet; quae prima facultas nauigandi fuit; rōstrata maiore celeriter anteceffit, neque Xauerium, viribus vtcunque receptis ab se diuelli permisit. Paulus & Māsilia, in nosocomij procuratione, quot ad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim, de instituta vitae consuetudine remisit nihil. certam ei naus particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat. hanc item pater aliis egentibus vltro concessit. ipsi pro culcitra funis anchorarius in spiram conuolutus, pro cervicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primum ad Melindem, tum ad Socotoram naus appulsa. vtrōbique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerij nauitas ac diligentia constitit. Goam denique anno seculi huius quadragesimo secūdo peruentum est, pridie nonas Maias, quo die Romae quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illaesus emerfit. Descensione facta, pater ad Regis valetudinarium, vti solebat, extemplo se confert. Eodem paulo post cum classariis aegrotis Paulus & Māsilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanae tum Ecclesiae praeerat Ioannes Albuquerquecius (de quo supra commemoratum est) praestanti sapientia Pontifex. Ad hunc, Xauerius, antequam vllam reipublicae attingeret partem, adiit honoris & obsequij causa: eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pont. & Ioannis Regis Lusitaniae missu, ad impertiendum ethnicis euāgelium, stabiliendos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse, attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Pontificias litteras, quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus, eidem offert venerabundus: ac proficitur, sese iure illo ac potestate nequaquam vsurum, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi, seu modestia captus Albuquerquecius, illico ruit in amplexus viri: perlectum probatūque diploma restituit: postremo, etiam atque etiā Dei seruū adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianam

rem ē

A rem è præscripto summi Pontificis administret; valde confidere sese, il-
 lius aduentum, ad Indicæ ecclesiæ vel tutelam, vel amplificationem ma-
 gnopere profuturum. neque in præsentia modo Xauerium comiter ac li-
 benter accepit; sed etiam in posterum præcipuo semper tum in honore,
 tum in amore cunctis approbantibus habuit. Ab ea salutatione regressus
 in domicilium hospitale Xauerius, consueta & pietatis & caritatis munia
 cum suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritum,
 in regionibus iis vtrique primus instituit. Quotidie ferme prodibat ipse
 cum tintinnabulo, & ingentem promiscuæ turbæ numerum in templa
 cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ præcepta, vulgi sermo-
 ne breuiter ac dilucide comprehensa (quæ ipsemet postea certioribus ad
 modulandum astrinxit numeris) decantabâtur hoc fere pacto. Verba præ-
 ibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdem
 voces reliqui extemplo reddebant. id cum pro populi captu bis terve ac
 sapius fieret; sequebatur, vt sonus ille, ad aures blande ac suauiter acci-
 dens, integra paulatim sensa, totasque periochas penitus in pectora de-
 mitteret vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia conquieue-
 rat; certos ex eadem institutione locos, Dei famulus fusa ac populariter
 explicabat. Ita, pueruli, sceminaeque, ac tarda plerunque mancipia, paucis
 horis ac pene ludibundi, multo plura percipiebant de rebus altissimis at-
 que diuinis, quam illa noua ac vetus Academia, lycæumque illud incly-
 tum, & omnes antiquæ philosophorum scholæ, tot seculis, tanta conten-
 tione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa
 per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum rogatu, Paulus Ca-
 mers, Diui Pauli seminario collegione, quod iam puerorum numero
 haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xa-
 uerius, quod per eos dies de recenti Parauarum & Piscariæ gentis con-
 uersione cognorat; Mansilia comite ad eos edocendos & confirmandos
 vere ineunte profectus est. ij populi, vt supra docuimus, magna Michaelis
 Vasa & sociorum alacritate, salutaribus illi quidem abluti fuerant
 aquis; cæterum eius mysterij vim, & reliqua ecclesiæ sacramenta, itemque
 precandi formulas, & Christianæ fidei articulos, & legis diuinæ præcepta
 penitus ignorabât. Neque sacerdotibus Europæis quive Goæ, quive Co-
 cini degerent, vlla ostendebatur facultas barbariæ illius erudiendæ: quip-
 pe in magna distàtia locorum, & nullo propemodum linguæ commercio.
 ex quo nimirum facile coniici potest, dum peregrinus homo Xauerius
 ignotum sermonem addiscit, cæcamque ignorantiam noctem ex iis men-
 ribus conatur expellere; quam graues illi miseriæ, quantus molestiarum
 cumulus fuerit perferendus. Cum Brachmanis præcipue magna seruo
 Dei fuere certamina. Abduci à se populum, fraudesque suas ac menda-
 cia detegi, mortis instar ducebant. cumque à vi cædibusque eos turbatum
 absterret metus, frustra Euangelici præconis linguam donis ac mercede
 alligare sæpe conati sunt. Interea, vicino quodam in oppido, quod ty-
 ranni metu in patria superstitione perstabat, scemina quartum iam
 diem ex partus difficultate grauiissime laboranti, agentique animam,

Xauerius accitus interuenit. fidei summam exponit: certum ad salutem D iter ostendit. assensu est mulier: baptismum expetiit: illico peperit. ea re adducti propinqui, dein populares vniuersi, tyranno mitigato, repudiatis idolis, Euangelio credere: quos omnes probe institutos pater sacro item baptismo prouit. Hæc & alia plurima Xauerium mire districtum habebant atque ubi quod in presentia satis esset, eodem substituerat loco; delectos ex omni Christianorum numero hypodidasalos (ij patrio sermone canacapoli vocantur) & probitatis, & ingenij laude præstantes, in ea locabat specula, qui cæteros in officio continerent, sacras tuerentur ædes, baptismate fungerentur; & si quid accidisset grauius aut difficilius, consignatum interea litteris memoriæ causa, postmodum ad se referrent. Hisce vicariis commendato grege, ad aliud ipse aliudque deinceps oppidum aut pagum, pedes, & quidem sine sacculo semper ac pera, transibat. Vbi oram omnem iis quæ dixi caritatis officiis, & prædicatione Euangelij peragrauerat; ortus iterum à capite eandem pari diligentia proninciam obibat, pensum cum à cæteris Christianis, tum vero à canacapolis exigens. Atque huic hominum ordini, quo commodius tam pie ac necessariorum functioni vacarent; certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Reginæ focculos ab Indis conferri solitum; cum quidem ad Catharinam scribens, Ioannis uxorem, insigni virtute ac pudicitia feminam, haud inepte lusisset, nullis eam soccis æque facile scansuram in cælum, ac precibus neophytorum, in quos Christi causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annum Dei famulus in Paraua regione traduxit; eumque Domini agrum adeo reliquit probe cultum & cõstitutum, vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harum rerum fama commoti Macoæ finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorinilatus occiduum, Parauis multitudine ferme pares, Xauerium ad se baptismi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodem & institutionis, & peregrinationis ordine, plus decem hominum millia vertente mense ad Christum adiunxit. noui dein ad eum concursus quotidie fieri, atque ubi patrio sermone proposita principia Christianæ doctrinæ didicerant; cum alia suspicere, & laudibus in cælum ferre; tum vero ipsa præcipue decem diuinæ legis præcepta. mirari quam illa æquitatis plena essent, quam vera, quam rectæ rationi consentanea. oblatam sibi è cælo haud dubie lucem gratulari inter se; deplorare suam, & maiorum suorum amentiam, qui ad eam diem in tam densis errorum, tenebris, ac tanta vitiorum sceditate iacuisent. inde se mutuo ad Christianam religionem adhortari: mox cateruatim ad fontem æternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cum maxime instaret Xauerius; noui à Manare legati superueniunt, id ipsum orantes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis utcunque viris, innotat. Is vero ager, non fidelium modo, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Si quidem Iafanapatani Ceilanæ terræ tyrannus, cuius in diftione erant Manarenfes, idolis ad insaniam deditus, audita re, in sitam

A. inſitam ingenio feritatem nouellos in Chriſtianos exercuit. immiſſoque ſatellite, partim eorum occidit, partim variis ſuppliciis per ſummam indignitatem affectit. pauci ex inſula in continētem elapſi (in iis regius quidam adoleſcens) terreſtri leucarum amplius ducentarum itinere Goam uſque ſe contulere. ibi rite inſtituti omnes, & myſtico partu renati ſunt. Neque hac tantum regione ſeſe tenebat animorū ardor. Macazares quoque, leucas in ortum quingentas ab Cocino diſiuncti, Chriſtianos doctores maiorem in modum expetebant. ij legatos primum ea de re ad Antonium Galuanum (vti ſupra commemoratum eſt) miſerant. Galuani iuſſu cum ad eos tenderet Franciſcus Caſtrius; aduerſa tempeſtate prohibitus, Ternatem redierat inſecta re. Felicius deinde nauigauit, cum Soſa Indiam regeret, Antonius Paiua, coemendi ſandali cauſa miſſus in eaſdem inſulas ab Rhoterico Vaſæo Pereria, Malacæ Præſecto. Iam ante, in illis emporiis negotia geſſerat Paiua, ac proinde multos ibi notos habebat; neque erat Macazarici ſermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit (hoc nomine gens eſt) Rex ipſe, iam ſeptuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicoſus, vltro (quæ facilitas Regum illorū eſt) ad inuiſendum aduenam acceſſit. Filium ducebat ſecum, annos quindecim natum; itemque adoleſcentulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cum ad portum veniſſet; accepta ſalutatione, redditaque, variis de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore ſermonem inſtituit. inter cætera quaſiuit ex eo, quid ita, Luſitani Mauris (ſic vulgo Mahometanos appellant) inſenſi inſeſti- que poſſiſſimum eſſent. Ea occaſione arrepta, Luſitanus, in hæreſis Mahometanæ vitia, & ipſius auctoris ambitionem, fraudes, auaritiāque pro ea quam habebat ſandi copia inuectus; iis dein vitiis fraudibuſque, veritatem, ius, ſaſque Chriſtianæ religionis oppoſuit: deque ipſo Chriſto Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla ſubiunxit. Inde affirmauit, nomini Chriſtiano cum ſcleratiſſima & corruptrice animorum ſecta, proprium ac perpetuum bellum eſſe ſuſceptum. Omnia Regi probabilia admodum viſa: & quod iam adueſperaceret, domum regreſſus, Paiuæ xenia miſit ad nauem. Poſtero die, ac ſæpe deinceps, multa ex eodem ſciſcitari pertexit, in iis, illud etiam; quiſnam eſſet Iacobus quidam, quem in præliis inuocari ab Luſitanis, ad ſe Mauri detuliſſent. Ad hæc, Paiua, de Chriſti diſcipulis ad Euangelium prædicandum à magiſtro diſmiſſis, pauca perſtrinxit. in iis, præcipua ſanctitate meritisque fuiſſe Iacobum, qui primus latiffimum Hiſpaniæ, patefacti hominibus cæli, nuntium attuliſſet; atque idcirco in eius præcipue Apoſtoli tutela ac patrocinio Hiſpanos latere vniuerſos, ac proinde, inter dimicationem ab us inuocatum contra Chriſtianæ fidei hoſtes ad eſſe fulgentibus armis horrificum, ſigneo equo inſidentem. eius rei, vel Mauros optimos eſſe teſtes, qui conſerta cum Luſitanis pugna, plures ipſi ac paratiores, tali viſo non ſemel cæcæ in formidinem, fugamque præcipitem acti ſint. Sub hæc Paiua è Chriſtianiſ inſtitutis, de inuocatione præſidioque cæleſtium pauca diſſeruit. Cum hæc & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audiſſet Rex, neque tamen de capeſſenda

peregrina religione statueret quicquam; Paiua, quod in eo emporio tempus ultra negotiandi non esset; ad Siani regnum leucas inde quinquaginta processit. Cum Siano Rege familiaritas intercedebat Paiua; quippe apud quem ægrotus olim in hospitio fuerat, multaque cum eo de Christianis initiis egerat. Hunc ubi adesse cognouit Rex, confestim ad eum, iactis procul à portu anchoris in salo stantem, prior visendi gratia transmisit: & mirifica quadam ex eius adpectu voluptate perfusus, post mutuatam salutationem; Auguror, inquit, faustum ac felicem mihi meisque tuum esse aduentum, ô Paiua: quandoquidem, ex quo te aspicio, tanta ac tam noua me gaudia pertentant. multo dein ac suauis cum peregrinis habito sermone, digreditur. Insequenti luce, cum ad eum salutandum honoris causa vicissim in urbem Sianum Lusitani venissent; conuersus ad Paiuam Rex, Caue, inquit; putes excidisse mihi, quæ, hic apud nos cum esses, de vestra nationis in vnum Deum fide ac pietate narraasti. hærent ea mihi penitus infixæ; neque vnquam ex eo tempore voluntas mihi eiusdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit. Sed hætenus me, popularium metus; si ab auitis institutis abscederem, necnon existimationis ratio, si, grandi iam natu, repente immutatus viderer; ab hoc tam honesto consilio retardarunt. easdem ob causas adhuc animi pendeo: teque pro amicitia consulo, quid mihi faciendum putes. ac simul quæso uti coram hisce proceribus (adstabant autem plures) aliqua de fidei vestra mysteriis, deque hominis Christiani officio differas. Tum Paiua, se indoctum præfatus, ac minime dignum qui tam sublimia tamque diuina tractaret, ac nihilominus incenso pij Regis studio pro sua parte non defuturum; orsus à primo decalogi præcepto, cætera singillatim deinceps quam planissime potuit explicauit: eaque cuncta summatim ad illa duo capita redigi ostendit: amoris erga Deum, & proximum. Magno assensu, Regis præsertim, ea oratio audita. sic ille abiit dies. Postero, eadem scholæ pari audire repetuntur. Paiua, ad ea quæ tradiderat, sermonem adiunxit de officiis operibusve misericordiæ, quæque ad corporis, quæque ad animi auxilium pertinent; iisque operibus præcipuas Christiani muneris partes docuit contineri. Ab ea peroratione dimissus Paiua, proximo die reuocatur in regiam. ille, Deum enixe precatus, uti mortalibus cæcis lumen aliquod æternæ veritatis offerret, ad urbem properauit, iterum diuinarum cogitatione ita defixus, ut viæ laborem, ac tempus omnino fefellerit. Vbi ad Regem peruenit, adstante nobilium corona, rursus de Christianis præceptionibus verba fecit. exinde quæsiuit ab eo Rex, num quid de mundi creatione cognosset ille, totam eius creationis seriem, à sanctis hominibus, & prophetis, conscriptam esse respondit. Cum, Sanctus quid nam sibi vellent, rursus interrogasset Rex (id enim verbum Paiua reddere Macazarice nequiebat, propterea quod ij populi, ut sanctitatis ipsa res; sic etiam vocabulo carent) sanctos esse, inquit, eos, qui proposita nuper ab se præcepta seruarent; ac se quam maxime à corporis contagione seiungerent. huiusmodi fuisse rectæ religionis interpretes; Dei plenos; ac proinde nullum in eorum scriptis inesse mendacium.

A cium. Tum Rex; quid est, ait, mendacium? Atqui, vt ad hoc respon-
 deam (inquit Paiua) liberali venia est mihi abs te opus, ô Rex: quod si
 nihilominus acerbâ & aspera mea tibi visa erit oratio; peto quæsoque, vt
 omnem in me vnum iram exerceas: Lusitanos meos cum suis rebus in-
 columes abire permittas. Cum ille continuo quidlibet expromendi po-
 testatem fecisset, Scire aues, inquit, mendacium quid significet. Ego ve-
 ro, nulla comparatione huiusce tibi vocabuli vim facilius aut clarius de-
 monsttrauerim; quam ista ipsa quam vos agitis vita. Cum enim I E S V M
 Christum, Dei filium, totius veritatis auctorem, penitus ignoretis; sic fit,
 vt erroribus infinitis impliciti, à veritate semoti, in ipso mendacio volu-
 temini. Cum hæc & eiusmodi maxime dicerentur, subito coactæ nubes,
 magno cum cæli fragore, tonitribusque, & procellis, ingentem vim im-
 brium effudere, quæ res eo & mirabilior visa est, & gratior accidit, quo
 maiore cum detrimento frugum, diuturna siccitate laboratum in iis re-
 gionibus fuerat. Cum dein Regem vrgeret Paiua, vt in Christi verba si-
 ne dubitatione iuraret, ille nouem insuper dies ad deliberandum sumpsit.
 Obstant egregiæ ipsius voluntati, maxime sacrificuli, quos vocant Be-
 cos, teterrimum genus, ij, quemadmodum Satanæ ministros decet, ipso
 amictu ornatuque corporis, muliebrem sexum certatim ementiri non
 dubitant, expilant faciem, crines alunt, comuntque: dentes artificio quo-
 dam inaurant: denique fractis moribus gestibusque, luxum atque mol-
 litiem produunt, iisdem fœminam attigisse capitale est; ardenti viuis cre-
 matur pice qui tale quippiam admiserit. at vero ipsi (quod vix audita fas
 sit) certis inter se legibus nubunt: & praua insuper vulgo serètes dogma-
 ta, miseram gētem nefariæ turpitudinis ac superstitionibus implent. igitur
 hi præcipue, ab noua religione absterrebant Regem; quippe qui om-
 nibus adfueti flagitiis, Christianæ severitatis & castimonix nomen hor-
 rerent. Accedebant ad labefactandum, si qua possent, Regis propositum
 Mahometani quoque complures, qui mercatura causa in eius regnum
 ex Vgentana, Pane, Parane cōuenerant. Horum sceleri & conatibus dum
 C obuiam itur. Supanus interim Rex, bene comitatus, ornatissima classe,
 nec opinato superuenit. ac primum omnium interrogat Lusitanos; num
 Sianius Christo se addixerit. Cum ab iis responsum esset, Sianium cun-
 ctari deliberandum adhuc; Supanus, in re adeo salutari, tam longa de-
 liberatione quid opus est? inquit. ego quidem, nulla interposita mora;
 Christianum me volo fieri. Tum Paiua, quod sacerdotibus careret, ipse
 per se perque suos raptim ara excitata, quam maxime festo apparatu,
 Regem sacro baptismo rite lustrandum curauit à quodam e comitibus;
 cum cæteris corporis habitu, tum ipsa canicie venerando. post Regem,
 alij quoque complures, antici & propinqui eodem sacramento expiati.
 Regi; Ludouici nomen impositum, cætera cohors, alij aliter appellati.
 Summa dein cum lætitiâ, & gratulatione bombarda perstrepuerit; rei que
 gestæ fama longe ac late manauit. eo exemplo incitatus, tandem aliquan-
 do Sianius, omni contempto periculo, rupit moras. à Paiua ipso cum
 primoribus aliquot baptizatus, Joannem appellari se voluit.

ingenti

ingenti gaudio celebratus hic item dies : & Reges ambo, præter veterem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacræ necessitudinis ac societatis vinculo magis magisque constricti. Abeunte dein Paura cum suis, veriti, ne duce, ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recideret ; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarij subsidij causa misere. Hic admodum Euangelij cursus (quod quidem exstet) gerente Præturam Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ prouinciæ diligenter operam dederat. Is, vt primum Goam est delatus, inito magistratu, hyemem totam ferme iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo in primis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad consulandos ægrotos inuileret; ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat : victorum cognoscebat causas, curabatque vt salua æquitate ac fide, quamplurimi soluerentur; idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme ; præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomādā arma conuertit. Hæc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modo vestigal dum abnuebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutum in suos portus dabat receptum. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingenti ; ad Baticalam profectus, in ipso portus aditu cōstitit. inde missi ad Reginam, qui debitas pensiones, & præterea piraticos parones ad vnum exigerēt. illa, metu repentino icta, quatuor in præsentia mittit parones. inde cū varias ad frustrandum excusationes afferret ; descensione facta Prætor instruit aciem. Mahometani, primo è palmetis in hostem intrepide subeuntem, varij generis tela coniiciunt. dein, vbi ea sperni sensere, ad urbem citato recedunt gradu. ibi rursus conglobati in conspectu liberorum, & coniugum (nam Regina tum aberat) prælium instaurant. anceps aliquādiu dimicatio fuit, sed inferente se acrius Lusitano, fusi per agros, fugatique omnes: oppidum nullo defensore captum & incensum est: è Lusitanis desiderati duodecim, vulnerati cōplures. è barbaris maior multo numerus cecidit. Cæterum in ea pugna insignæ traditur facinus Francisci Almeida Scalabitani. is, conspicatus cōmilitonem in extremo discrimine, hostiles manipulos impetu capto perrumpit: circumuentum Lusitanum egregie protegit: & in eodem hærens vestigio, intentos in se mucrones ac tela tandiu sustinuit ; quoad suis ad opem vtrique ferendam spatium datum est. ita, coronam is quoque ciuicam; populari seruato: præcipuam victoriæ laudem, absterrito Mahometato promeruit. exinde Prætor, succedentibus in orbem centuriis, Baticalanos fines, non intermissa dierum aliquot clade vastauit. ac, metu malisque demum, Reginam & consiliarios, ad piraticas tradendas naues, pernumeranda stipendia, & pacem renouandam adiegit. postremo victor incolumi classe Cocinum petiit: ab Cocino dimissis varia in loca nauibus, in vrbe Malacæ primus portorium & scripturæ magistrōs instituit. ex quo, ad regia vestigalia non mediocris accessio facta est. Inde Goam in hyberna reuectum, cupido incessit Tremelani delubri

delubri exspoliandi, credo, quod eo cultu ac donariis indignum idolum duceret. in Coromandelio tractu delubrum id est; cum cætera superstitione, tum auro ac diuitiis inclutum in eam rem. Sosa, permultis iisque aptis remigio nauibus quo facilius esset ad terram appulsus, & tribus fere armatorum millibus, ineunte vere cum ab Goa soluisset, vixdum in altum euectam classem atrox tempestas oborta pæne demersit maximo in periculo prætoria ipsa triremis fuit. dispersæ cæteræ, Cocinum denique tenuere. Inde ad insulam processere, quam à vaccis appellât. ibi ab exploratoribus cognitum, Coromandelium littus omne, contra quam Prætor ab aliis audierat, asperum & importuosum esse: nullam ibi tutam stationem fore. Hoc nuntio reuocatus; ne nihil omnino tali apparatu egisse videretur, ad Colanum repente flexit. ibi arcem, vti docuimus, Lusitani habebant. Rex erat socius: ac tum ab vrbe cum exercitu aberat, bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna, distabat fanum, in quo magnam item pecuniæ vim asseruari ferebat fama. Prætor in terram egressus, per speciem amicitie paulatim ad locum progredi, populus mirari quid in pacata regione sibi vellent armatæ Lusitanorum cohortes. vbi templum intrantem videt Sosam; tum demum sentire quid peteret. extemplo reliquias militum ex agris euocant: atque ad naues redeunt Lusitanum angusta ac depressa via (quod ad Calecutum olim Albuquerque euenerat) è superiore loco, syluisque ac sepibus, Naires minus centum adorti; sagittis ac fistulis magno detrimento affecere. Sosa, cum agmen clauderet, ex equo degressus quo minus ad ictus pateret; ferme triginta suorum amissis, vulneratis compluribus, ægre ad mare peruenit, haud quamquam satis magno operæ pretio: siquid effossis templi penetralibus, auream ollam extraxerat numulis argenteis plenâ quos Indi fanones vocant, neque sestertium plus vnum continent singuli. Eam ollam Ioanni Regi dono missam, consulti Pontifices reddendam Colanio censuerunt. reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco Regis iussu reposita est. Per idem tempus, crescendi ex aliorum malis, præclara se Lusitanis dedit occasio. Inter Azedecanem & Idalcanem (vbi sunt ex gentes ad omnem flatum spei vel timoris mobiles & infide) noua odia & similitates extiterant. Idalcæ Azedecanem, beneficiarium & vectigalem suum, in regiam pro potestate euocabat. ille capiti metuens, pariterque thesauris quos diuturna parcimonia rapinisque congererat; palâ imperium detrectabat. Inde mutuo sibi struere insidias, mox etiam bellû aperte moliari: ac demum in eius belli societatem pro se vterque muneribus ac promissis Lusitanos alliere. Inter cætera, Azedecan, exturbandi è male parto imperio Idalcanis, consilium cepit eiusmodi. E stirpe Decanij Regis, quem à satrapis ducibusque circumuentum & captum fuisse memorauimus, Meales erat quidam. is, ad otium magis quam ad arma natus, & sæuitiam Idalcanis haud sine causa pertimescens; veniam ab eodem impetrauerat, religionis ergo secedendi Mecam. ibi cum vxore liberisque aliquandiu commoratum; Solimanus archipirata, de quo supra diximus, Iudiam petiturus, auxerat, iniecta quidem spe auiti regni recuperandi:

sed, quod multo similis veri est, quo per eū si res ita ferret, seditiones ac turbas in iis regionibus excitaret. Hisce ergo promissis inflatus Meales, & comiter in classem acceptus; in Cambaia deuenerat fines. Cæterum à Lusitanis paulo post victo & fugato Solimano, haud quaquam suis viribus fidens, ibidem in exilio sponte substiterat. ea re cognita Azedecan, ex vrbe Bilgano leucis ab Goa quatuordecim, per occultos interpretes ac litteras instare Garzia Castrio Goæ præfecto (nam Sosa tum aberat) vti Mealem è Cambaia quamprimum accersat. is vbi Lusitano præsidio septus in terra Decania pedem posuerit, concursus ex agris vicisque, ab importuni tyranni odio, ad iustum ac legitimum Regem extemplo futurum. se quoque in id ipsum paratas habiturum copias; & Lusitanos, Meali tum inopi egentique quibus velint impositis legibus, si eum in patria locauerint sede; pro insidioso & rapaci accola, vicinum Regem ad omnia fidum atque opportunum habituros. Hisce atque aliis rationibus facile persuasum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mealem cum vxore liberisque Goam euocaret. Eo vbi peruenit; confestim admonitus Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in concilio dies aliquot anceps deliberatio tenuit. nam & pacem cum Idalcane facta, repete violare, nefas, & Mealem vltro accersitum repente deserere, turpe non sine causa videbatur. Variantibus inde sententiis, cum aliquandiu hæssisset Prætor; tandem è dignitate fideque nominis Lusitani statuit esse, Mealis afflictas fortunas omni ope excitare; & cum Azedecane, iamdiu id exoptante, vires atque arma coniungere. Habito delectu, clam dies ad reducendum Mealem præfectis edicitur. iam ad primos Decanij regni fines præfesto erat popularium manus, Meali excipiendo submissa. Vbi dies affuit, Prætor ipse cum armatorum copiis Mealem sine fine gratias agentem ad littus honoris causa deducebat. vix ad arcem Benefarini peruenerat, unde in continentem ex insula traiectus est; cum seuocatum Prætorem Petrus Faria Lusitanus vir bello egregius, & magno rerum Indicarum vsu monere etiam atque etiā institit, integris rebus videret quid ageret: perfida barbarorum ingenia inconstantiam rerum humanarum apud se reputaret; neū florētes tum Lusitanas opes cum perditis misceret exfulum rebus; neū Idalcane tanta potentia Regem, amicum ac sociū, sine causa lacefferet. mittendi Mealis, quando cunque sit opus, arbitriū penes Prætorem fore: sedandi belli, si temere moueatur, nō quoties libeat, facultatem fore. Hac oratione, & simul auctoritate viri permotus Prætor, qui adhuc fluctuaret animo, repente, quasi noua res aliqua maioris incidisset momenti, redire vna cum Meale cunctos in urbem iubet. id cum initio sermonem æque ciuibus atque aduenis præbuisset, sapienter dein factum apparuit. siquidem quintodecimo ferme post die, nuntius venit, ab Idalcane debellatum esse. Profectus magno cum exercitu ab Vrbe Visapore (ea distat ab Goa leucas circiter sexaginta) Bilganum acri obsidione cinxerat. Azedecan inclusus, urgente animi ægritudine senioque, extremum obierat diem. eo demortuo, Idalcane urbem facili negotio captā diripiuerat. magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatus inuentum arebant.

aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prætor necessitatem in consilium ver-
 tit: celato quid nuper egisset; legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcane-
 m mittit. Mire opportuna ea fuit legatio. Idalcane, inter ipsam rei tantæ lati-
 tiam, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus; Barde-
 sios & Salfetanos vicos agrosque; & extra suam ditionem quicquid Aze-
 decanis fuisse; Lusitanis attribuit; cum eo tamen, vti Mealem cum coniuge
 & filiis Malacam amandarent, ibique custodiendum curarent, ne ad no-
 vos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione
 gaudens, misit extemplo qui possessionem locorum adirent, & vectiga-
 lia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigent. De Meale incertis impli-
 cans responsis, callide rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; ver-
 bo, vti in oculis populi Goani tutius adseruaretur: re vera, vt in tanta lo-
 corum vicinitate, hoc metu Idalcane in officio contineret. ex eo tem-
 pore Meales nequicquam è proximo auita intuens regna, & Lusitani præ-
 fecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus.
 Hæc ferme ab Sosa Prætoris gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam se-
 cundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in
 honore semper habuit Rex. Caterum eius præturam vna res maxime fe-
 cit insignem; aperta per id tempus, & primum cognita nostris homini-
 bus terra Iaponia. cuius de terræ & cultorum ingeniis ritibusque, ta-
 mersi non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt; tamen hic etiam ex-
 poni quædam aut ex eo tempore allata; aut etiam liquidius comperta,
 locus haud dubie postulat. Quem igitur vulgo Iaponem vocant, eæ præ-
 cipuæ tres insulæ sunt, circumfusus aliis minoribus interfluo euripo dis-
 iunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta
 diuiditur: eius caput est vrbs Meacum; inde insula tota denominatur.
 alteram Ximum appellant. hæc satrapiis regnisve censetur nouem. nobi-
 lissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaiam regni Bungenfis. Tertia di-
 citur Xicocum: satrapias aut regna continet non plus quatuor; insignis
 maxime Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna, vel satrapiæ
 (sunt enim complures in quas vocabulum regni minime cōuenit) in vni-
 uersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo ferme in du-
 centas, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo:
 decem tantum alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu
 nildum certi proditum est. Iacet ab Æquatore in Arctum à trigésimo gra-
 du ad trigésimum fere octauum. Ab oriente obuersa est nouæ Hispaniæ,
 centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas
 vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos. Ab Occidente, adspicit
 Sinas, varia pro litorum flexu excursuue distantia: siquidem ab vrbe Li-
 ampo, qui Sinarum regnis in ortum est limes; ad Iaponis insulam Go-
 tum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta:
 ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani ferme ne-
 gotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem
 traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet ter-
 zas, è quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est,

neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is cibus est communis omnium) quibuscum etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddam offæ, seu polentæ conficiunt. Salubris cœli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi, medicos in vsu emicare cognitum est. Editi præruptique montes cum alijs passim, tum duo præcipua nobilitate visuntur, quorum alter, incertæ appellationis, assidue flammæ euomit; inque eius cacumine, certis hominibus, postquam voti causa diu se macerauerint, splendida circumfusus nube sese cacodæmon ostendit; alter Figenoiama nomine, Leucarum aliquot ascensu trans nubes attollitur. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea mercede pelliciunt. Arbores vel ad amantatem, vel ad fructum ferunt haud absimiles nostris. vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorsus ingenium. siquidem (vti perhibent) humorem quemlibet reformidat: si forte maduerit, contrahit illico sese, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare; & in vacuum scrobem scoriam ferri contusam, vel sitientem arenam infundere: ibi, postquam aruerit, rursus depacta, reuirescit, ac pristinum nitorem decoremque recipit. rami quoque decidui seu defracti, si clauo ad truncum affigantur, velut insiti coalescunt. Plurima vero variis locis exurgit cedrus, tantæ proceritatis, & crassitudinis, vt inde, fabri, basilicarum columnas, & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiât. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, sædasque alias domi haud quaquam alunt Iaponij: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos, bouum & equorum militarium armenta: saltus atque dumeta, lupi, cuniculi, apri, cerui pererrant. è volatilibus, phasiani, anates amnicæ, palumbes, turtures, coturnices, ac syluestres gallinæ cernuntur. Pisce cum alio abundant incolæ, tum vero fluuiali trutta, seu silare, & marina tamquam alosa; huic honos plurimus. Butyrum nesciunt: oliuo carent: factitio vtuntur, è cetis ad littus eiectis: pineas tædas ac faces, alicubi etiam paleas ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriuntur. lenta plerisque viuacitas; firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. Barbam alunt modicam: in capillo varius est mos: volsella depilant, pueri sinciput: plebeij ac rustici dimidium caput, viri nobiles totum ferme, paucis ad occipitum relictis capillis, quos attigisse quempiam, contumeliæ loco vel maximæ ducitur. Mortalitatæ incommoda, famem, sitim, æstum, algorem, vigilias, laboresque admirabili patientia tolerant. in lucem editi, vel hyeme summa, protinus lauandi ad flumina deferuntur. ab vbere auulsi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habentur asperis, quod ita sentiant, nulla re magis infringi animos, quam molli ac blanda educatione. Storeis, culcitæ in modum tumentibus, nitidisque, pauimenta consterunt. in iis & sumnum, subiecto cernicibus lapide vel rigillo, & cibum capiunt genibus nixi, cruribus insidentes. Munditiarum apud eos haud minor quam apud Sinas cura. paxillulis item ipsi duobus inter edendum

A ita scienter vtuntur, vt neque excidar quicquam, nec digitorum terfu opus sit. carnationem intrant exalceati, ne catastromata calcando coinquinent. tenuiores, ad mare præsertim, viſcitant herbis, oryza, piſce: diuites, ad conſuetudinem Sinarum, ornant ſplendide atque apparate conuiuium. in ſingula fercula, ſine linteis aut mappis mutatur ſua cuique conuiuiæ menſa: cedro pinuue, palmi fere altitudine, binum dodrantium quadro, nitidiſſima, lectiſſimique diſtincta coloribus. cibi conſecti, in pyramidem exſtruuntur, auro conſperſi, cupreſſinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquam etiam, roſtro pedibusque inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hoſpitem & conuiuiam hilare ac libenter accipiunt. conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hæc cuncti diligenter obſeruant. Vſum vitis ignorant, oryza exprimūt vinum: ſed ipſi quoque ante omnia delectātur hauſtibus aquæ pæne feruentis, inſperſo quem ſupradiximus puluere Chia. circa eam potionem diligentiffimi ſunt; ac principes interdum viri ſuis ipſi manibus eidem temperandæ, ac miſcendæ, amicorum honoris cauſa dant operam: certasque habent ædium partes, huic miniſterio dicatas: in iis foculus affidue ſtat, cortina è ferro liquato ſuperimpoſita inde, venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt: hoſpitibus vero, in digreſſu, contemplandam etiam offerunt gazam quæ apud eos maximi ſit. ea ferme ſunt illius quam dixi potionis inſtrumenta, focus & olla cum tripode, inſundibulum, figlini calices, cochlearia, & vaſcula tum herbæ ipſi, tum pulueri qui ex ea conſcitur, adſeruando. Hæc, vtique certi generis, quod non niſi peritus eiufmodi rerum inſpector intelligat, haud inferiorem apud Iaponios habentur loco (quandoquidem hæc opinione gentium conſtant) quam apud Europæos anuli gemmati, & baccata monilia. Mira etiam dignitas, omni ornatu remoto, nudis gladiorum laminis certorum opificum proſus, vt nonnullæ aureorum quinque circiter millibus eſtimentur. Magnus inſuper honos papyri plagulis quibuſdam læuoris eximij, in quibus, atro monochromate ſingulæ tantum aues, arborescæ, nobilium artificum penicillo pictæ retinēt oculos. Hæc igitur, vt dixi, Iaponij, dynaſtæ præſertim, & auide ſibi comparant, & aliis ambitioſe proponunt. Ligneis plerique ob crebros terræmotus, quidam tamen ab imo lapideis vtuntur ædibus, elegantia atque arte viſcendis. magnifica item exſtruunt templa, & ſacerdotum vtriuſque ſexus ampla & ſumptuoſa cœnobia: quamquam ingentē eorum numerum, hæc ſcribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga, non tam Chriſtianæ rei ſtudio, quam execrabili quodam omnium religionum ac ſuperſtitionum odio, nuper euertiſſe nuntiabatur. Sermo Iaponiorum vnus & communis eſt omnium; ſed ita varius idem & multiplex, vt plures haud immerito videantur eſſe. quippe vniuſcuiusque notionis ac rei, multa vocabula ſunt, quorum alia contemptus, alia honoris cauſa; alia apud principes, alia apud plebem; alia denique viri, alia fœminæ vſurpant. ad hæc, aliter loquuntur ac ſcribunt; & in ipſa ſcriptione, aliter epiſtolas, aliter volumina libroſque conſciunt: habent autem pluriſmos, tum ſoluta oratione, tum

gantissimo versu conſcriptos, porro notis vtuntur eiufmodi; quarum ſingula, ſingulas, vel etiam plures diſtiones, *Ægyptio* ac *Sinenſi* more, contineant. ad ſummam, à noſtris haud imperitis rerum æſtimatoribus, *Iaponica* lingua, *Latina*, vel genere ipſo, vel vbertate præfertur. Itaque ad perdiſcendum, & magni laboris, & longi temporis indiget. Armis vero apprime dedita gens eſt. ea ſunt, præter ferream fiſtulam, arcumque & ſagittas, gladius incuruus, & pugio (queis ab duodecimo ætatis anno ſeſe præcingunt) tam egregia chalybis temperatura, vt ferrum noſtrum acie propemodum illæſa diſſindat. accedit pilum auro argentoue bracteatum, falce præfixum: manguinatam appellant. haſtis item egregie vtuntur, quæ noſtras & leuitate, & longitudine ſuperant. Amictus ab infantia ad iuuentutem ſumunt varios, idque cum cæremoniis, & ſolemni apparatu. Cæterum, qui adulti iam ſunt, talærem geſtant verſicolore tunicam. hanc domi demittunt; prodituri autem, in caligas inſundunt, ad inum æqualiter laxas; eaſque circa renes leui ſubligant nodo. Tunica amiculum ſuperinduunt breuiorem (quimonem vocant) manicis non vltra cubitos eminentibus. hæcæ veſtes per æſtatem gerunt ſimplices, ac ſubtiliſſimo textu: per hyemem ſcilicet denſiores ac duplices, inſerto item ſerico tomento; eaſque, ne incommodè tumeant, perquam artiſcioſe perpungunt. Calceis crepidiſue ſine obſtagulo, ſandaliorum inſtar, vtuntur, corneo ad extremum exſtâte hemicyclo, quem, firmitatis cauſa, primum inter & ſecundum inſerunt digitos. Flabella gerunt, tum ad velandam faciem; tum ad auram colligendam, auro ſericoque intertexta. ſub vmbella ferme proceres, alioquin aperto capite, in ſole pariter ac pluuiæ vterque ſexu incedit. è coloribus feſtum habent nigrum atque puniceum: albus in luctu eſt. Ac plurimis quoque aliis in rebus, credi vix poteſt, quantopere à noſtro, victus eorum & cultus abhorreat. In olfactu, ſuffitus noſtros minime ferunt; alia ipſi quædam odoramenta ſuccendunt. In gaſtu, noſtras illi epulas, nos viciffim illorum condimenta àſpernamur. Aquam nos gelidam, illi calefactam æſtate pariter & hyeme potant. In auditu, ſymphoniam eorum, noſtræ aures omnino refugiant. Nobis, dentium, in candore; illis, quod mirere, in ipſa nigritie decor eſt. itaque atro quodam eos pigmento identidem inſiciunt. ſcæminas in publico viri & cognati præcedunt, famuli ſubſequuntur. equum nos ab læua, illi ab dextra conſcendunt. Inter ſalutandum, nos caput; illi, per leui crepidarum vel ſandaliorum excuſſu, pedes aperiunt. aduenienti amico nos adſurgimus, illi ſubſidunt. nobis gemmæ; illis ferrea vel fiſtilia vaſa in honore ſunt. Iam, in curationibus, nos dulcia & bene cocta, illi ſalfa, & acria, & cruda ægrotis apponunt: nos, pullos & altilia; illi piſces atque conchylia. pharmacis nos ferme olidis & amaris: illi perquam ſuauiſus & odoratis vtuntur. nos crebro ſanguinem, illi nunquam eliciunt. Atque aliis item in generibus ita multa obſeruant eiufmodi; vt ſi minus plantis (neque enim id probedum exploratum eſt) moribus certe orbi noſtro plane oppoſiti videantur eſſe. Neque vero, cur ita faciant, probabilem plerunque rationem afferre non poſſunt. vt illa, ſidcre qam attol-

li, ma-

Alii, maioris venerationis indicium: cuiuslibet vsus vasa, quam nullius
 commodi lapillos, quantavis mercede, sapientius emi: frigida comprimi
 fibras, irritari tussim, & pectoris vitia, restingui natiuos ignes: feruida
 foueri calorem insitum; laxari meatus, eoque facilius leuari sitim; ægro,
 quas appetat natura potiones, non quas horreat, propinari: sanguini,
 quippe vehiculo vitæ, parci oportere defendunt. & alioqui, non minus
 illis Europæi, quam Europæis illi ridiculi sunt. ac, si quando per mundi-
 tiarum aut elegantia contentionem, vt sit, cauillis agatur; par pari nobis
 egregie referunt. Sed cum in eiusmodi rebus tam vehementer à nostra
 consuetudine discrepent; iidem tamen in constituendis hominum classi-
 bus ordinibusue, haud absimile nostro discrimen ac rationem sequuntur.
 ordines ij, quinque præcipui. Primus, eorum qui cum imperio sunt, re-
 rumque potiuntur: hosce communi cunctos nomine Tonos appellant,
 quamquam inter ipsos Tonos alij dein exstant dignitatis gradus, vti
 apud nos Regum, Ducum, Marchionum, & Comitum. ij omnes, non tam
 auro pecuniaue: quam cæteris opibus, & clientelis abundant. quippe
 ad regnum euecti, militibus amicisque agros (iure fundi sibi retento,
 ac nullo imposito vœtigali) diuidunt ea lege fruendos, vt & in pacè,
 descriptis ordine ministeriis appareant Regi; & in bello, suis ipsi cibariis
 ac reliquo sumptu militiam obeant. sic fit, vti dynastæ, quamquam in ma-
 gna nummorum inopia, tamen & multitudine bellatorum, & aula fre-
 quentia cæteroque apparatu, vim imperij, ac speciem regia maiestatis
 obtineant. Illud vero præclarum, quod animo excelso, non morte demum
 aut vltima necessitate cogente excedunt gubernaculo, sed vbi virgere cœ-
 pit senium, certis ad victum cultumue sibi prædiis reservatis, filium aut
 si quem alium successorem destinauerunt, artibus regnandi ac præceptis
 imbutum; plerunque ipsimet in folio collocant; ac iuuenilem eius ætatē
 exinde prudentia, rerū vsu, consiliis iuuāt. quod ipsum apud nos ab Ca-
 rolo Quinto Cæsare, quo latius ac feliciter imperabat, eo maiore modera-
 tionis ac sapientia laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum
 classis, eorum est qui nefaria gentis illius procurant sacra, capite ac men-
 to prorsus abrafo, intet quotidiana & occulta flagitia & stupra, cœlibem
 nihilominus ac sobriam professi vitam, atque ad mortales decipiendos,
 conciliandæ pecunia causa, in omne argumentū sanctimonie grauitatisq;
 compositi. iidē nobiliū ac diuitum exsequias dueunt; & alternantibus in
 odæo choris, carmina suo more decantant; & dicendi copia & facultate
 præstantes, concionibus populum arbitrato suo circumagunt. Variæ ac
 multæ numerantur eorum sectæ: nec defunt qui ad quandam Rhodiorū
 equitum speciem (Christianos quippe ritus hac etiam ex parte malus
 effingit dæmon) bellicas vna cum religione res tractent: sed communi
 omnes appellatione Bonzj vocitantur, honesto loco nati plerique: nam
 procures, multitudine liberorum, & angustia rei familiaris virgente, ex iis
 aliquos ad Bonziorum instituta ac familias aggregant. Multa insuper va-
 riis habent locis gymnasia, quas Academias dicimus, copiosis instructa
 vœtigalibus; atque ob eas res præcipuum, ante hanc hominum æta-
 tem

tem, toto lapone obtinebant honoris ac dignitatis locum; sed post illas in ea loca faces Euangelij, fraudesque vulgo nudari & coargui captas, multum videlicet vniuerso generi de auctoritate atque existimatione decessit. Tertius ordo, ciuium ac reliquarum nobilitatis est; e quibus, in cultu Regum plurimi, ac simul in militaris gloriæ studio consensescunt; nec pauci, artibus iis quas ipsi liberales existimant, atque inter cetera pagendis carminibus delectantur. Sequuntur institores, ac sellularij, & variarum opifices rerum, egregia ferme solertia. Multas armorum habent fabricas, atque ipsi etiam typis ad impressionem vtuntur. Postremus est agricolarum locus, & eorum qui propter inopiam, in ditiorum famulatu ac ministerio visitant, quorum longe maior quam apud nos multitudo censetur. In vniuersum, acuta, sagax, ac bene à natura informata gens est: iudicio, docilitate, memoria, non Eois modo, sed etiam Hesperis nationibus antecellit: quæ res in rusticis ac pueris liquido cernitur. illi, vrbano pæne mores, vegetum ingenium, ac minime agrestem indolem præ se ferunt. hi, ceterius multo quam Europæi nostri, latinas, & litteras, & artes arripiunt. Paupertas dedecori aut probro est nulli: vix etiam in multis agnoscitur, adeo accurate familiarem dispensant rem, & pro sua tenuitate concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temere iurandi consuetudinem, alex genus omne auersantur. Famæ gloriæque auidissimi, dignitatis vero supra quam credi possit retinentes æque summi atque infimi sunt. nullam non modo contumeliæ speciem, sed ne dictum quidem paulo asperius ferunt. ergo reuerentur inter se, præcipue nobiles, certantque officiis & honore verborum. quin, ipsi rerum vilissimarum artifices, quique se in diem locant, comiter appellandi, si eorum vti velis industria. nam alioquin irritantur, ac spreto lucello, captum opus abiiciunt. Constantiam ac decorum ita custodiunt vulgo, vt vel ab imminente ruina, sensim ac sine trepidatione vlla recedant. cauentque diligenter, ne quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob id ipsum, animi perturbationes, ægritudines, impetus, in specie cohibere, atque iræ præsertim notas omnes obruere, vel potius in contrarium flectere didicerunt. tum enim & gradus lentior, & frons hilarior est. intemperantiam vero linguæ, maximo animo minime dignam putant. ac proinde, vociferationes ac iurgia, neque inter populares in publico, neque domi inter maritum vxoremque, parentes ac liberos, herum ac famulos audiuntur. Sedate grauitusque quod agendum est, agitur: si quid odiosius accidit, internuntij commeant: quin etiam, inter ipsas noxiarum pænas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas. prouocationes autem ac rixæ, contra quam apud nos, admodum raræ. ferociam illi minasque in tempora belli referuant. Iam vero (quæ haud postrema amicitiae lex est) mutuis in congressibus, domestica incommoda, necessitates, ærumnas, amicis haud temere impertiunt: tristitiam & curas egregie condunt: neque alienam pacem & iucunditatem, ineptis querimoniis & superuacaneo mœrore sollicitant: ab aliis interrogati, rem totam vel renidentes eleuant, vel certe modica significatione perstringunt. denique aspe-

ris atque aduersis in rebus , plane incredibilem animi æquitatem ostendunt, ac velut in gradu perstant, & quicquid euenit, sine gemitu excipiūt: credo, ipsa varietate casuum edocti, & inconstantia rerum humanarum, quæ in iis regionibus vel maxime viget. infimæ sortis homines ad regiam celsitudinem euehi repēte, alios è summo fastigio ad ima præcipitari, pene quotidianum est. hac illi vicissitudine scilicet eruditi, lætissima quæque sic optant, vt interim difficillima cogitent. Firmus autem est animus ad quæ diu meditatus ac præparatus accedit. Neque prouectæ solum ætatis cæ laudes: in puerorum consuetudine, atque adeo in ipsis lusibus & remissione animorum, senilis prope maturitas, & moderatio quædam elueet. Hæc ferme Iaponiorum bona: quæ tamen eadem, ingenti malorum cumulo compensari nil ambigas. Ac primum, in Dei cultu, quod potissimum iustitiæ munus est; & in finibus bonorum ac malorum, vna cum cæteris quæ Christum ignorant gentibus, miserandum in modum errant. Magistris religionum ac sapientiæ vtuntur iis quos dixi Bonziis. hi, vario alioquin dogmate mendacisque, omnes tamen (quod facili negotio deprehendas) in tollenda pariter Dei prouidentia, & animorum immortalitate consentiunt. Inter docendum interest, quod impietatem hanc pauci palam & promiscue cunctis hominibus; alij non nisi nobilibus ac dynastis ex arcano tradunt: vulgus ac multitudinem; tartari metu in officio continendam affirmant. Duobus hisce generibus interiecti scelere & amentia sunt, qui veteres quosdam impostores, Amidam, & Xacam suppliciter adorandos inculcant plebi, verbisque conceptis precandis identidem, neque id per hæsitacionem angoremve, sed animo plane securo; certa que, si tantum hi rite inuocentur, salutis æternæ fiducia; quippe quorum vtriusque, dum in terris agerent, tanta durities & asperitas vitæ fuerit ad generis humani luenda peccata, vti vltra sollicitum esse de superum pace veniaque, aut hoc nomine corpus diuexare quemquam, vel quoquo modo pænas delictorum ab semet exigere, non modo stultum & superuacaneum, sed in ipsos beatæ vitæ parentes contumeliosum ac nefarium sit. hoc Bonzij multi & priuatim & publice suadere non desinunt, nequitia Lutherianæ persimili: vt vnum vtriusque auctorem facile agnoscas. Porro, quos dixi, Amidam, & Xacam, & si qua sunt alia primæ notæ numina, à quibus futuræ vitæ bona expetantur, patrio cognomine Fotoques vocant. alios dein habent veluti minorum gentium Deos, bonæ valetudinis, liberorum, pecuniæ, & eorum quæ ad corpus attinent, largitores: hosce Camis appellant, Reges olim ipsos, Regumve filios, aut inuento quopiam, insignive alio facinore, falsæ diuinitatis gloriam consequutos. horum de vita rebusque gestis, vti de Ioue, Saturno, Libero, cæterisque inanibus Diis Græci poetæ, absurda quædam, & ridenda, & turpia fabulantur. Inde Iaponij paulatim extinctis quæ Deus indiderat, veritatis igniculis, conscientiæ magisterium exuunt, effractisque pudicitia claustris, in choreas, ludos, comporationes, ac venerem intemperanter effusi, cæci cum cæcis ducibus viatores ad sempiternum interitum præcipiti celeritate festinant. iidem; per causam retinendæ grauitatis atque

constantia, dum animorum sensa motusque à primis annis obtegere ac celare adsuescunt, facili deflexu, à prudentia ad astutiam, calliditatem, perfidiamque degenerant. inde prauum simulandi studium, & fallendi certamen. vti quemque pessime oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur: bona fides, & aperta simplicitas, & candor illuditur. Accedit sauitia morum, & immanitas dira. leuissimis de causis, & quidem nec opinantes & auersos inuadunt homines, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiunt; dein, composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferrum vaginæ reddunt: insuper, nacti occasionem ex tuto, gladij acumen in capite humerisve infontis cuiuspiam interdum experiri non dubitant. In bello, captis per vim oppidis, aut pagis, certum exitium, cuncta ferro flammisque vastantur: non ætati, non sexui parcitur. in prælio victi, si palantes effugiant, nullo discrimine ciues hostesne sint, spoliolum causa plerunque ab agrestibus opprimuntur. aliena, vt diximus, furto subducere dedignantur; cadibus rapinisque grassari non item. terra latronibus, mare piratis vehementer infestum. prægnantes foeminae, partum haud raro medicamentis abigunt, idque Bönziis auctoribus ac magistris; vel etiam editos in lucem infantes, alendi tædio inopiæ, crudeliter iniecto præfocant pede egentibus ægrotis, aut peregrinis publica & gratuita diuerforia nulla. sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam, deserti ab hominibus, vel ipsa die sanatur, vel extincti morbo, abiiciuntur in sterquilinum. Eo maiore cum approbatione laponij Christianam caritatem erga destitutos & calamitosos, itæque sepulturae ac funerum instituta mirantur. Sontibus quolibet nomine, haud leuiores quam exsilij, aut proscriptionis, aut capitis supplicia constituta sunt. gladio ferme trucidantur improvidi. nam alioqui se haud inultos cadere patiuntur. quibusdam tamen locis comprehensos latrones, certeque ad ignominiam vehiculi genere per ciuium ora trasuectos, extra urbem cruci, ab ignaris quanta signo illi veneratio debeatur, affigi mos est. In seditiosos etiam, qui quidem, potentes ac principes viri sunt, ex ante condicto interdum animaduerti solet in hunc fere modum. Ædes noxij, Rex, vbi visum est, milite armato circūdat, eidemque facit liberum aut pugnae aut mortis arbitrium. Si pugnam optarit, commissio protinus certamine, cum familia plena tota deletur, ac perpetua in omnem posteritatem notatur infamia. sin voluntariam elegerit necem. vltro sibi ventrem alta plaga in obliquum, nonnulli etiam animosiores duplici in decussim incidunt. vbi effluere intestina capere, parato in idipsum famulo ceruices amputandas præbent; & ex amicis præcipui illatis pariter sibi manibus, supra mortuum corruere sibi gloriosum putant. Atque idem facinus, in aliis quoque periculis, præferim vbi agitur existimatio & fama, valde visitatum est, & obductis densa caligine mentibus honestissimum ducitur. quin, ipsi interdum pueri vel à parentibus exacerbati vehementius, vel grauiore aliqua indignatione cōcepta, genus id leti palam sibi ipsi consciscunt. Forensis res, nulla propemodum: non iuris ciuilis formulæ; non responsa prudentum; non vadimonia; non carcer; non iudicum testium ve-

reictio

relectio; non citatio reorum, aut causæ dicendæ potestas. ius totum in armis, aut principum placitis: horū in proceres ducesque; ducum in ciues; ciuium in suam cuique familiam formidabile vitæ pariter ac necis arbitrium: neque ab inferioribus acta pro potestate, à superioribus in cognitionem reuocari, aut rescindi consuetudine. ipsi autem dynastæ Regesque, quamquam ab externo ac mercenario milite plane imparati, atque ob id ipsum indige nis vehemèter obnoxij; tamen barbaro quodam fastu, vti de Sina retulimus, adorari colique se volunt: stipati armatorum caterua, difficiles aditus, delicatas præbent aures: adductoque vultu, nutibus ferme vel scriptis agunt: sermonem grauate consociant: nil opis habent in populi caritate positum; regit omnia metu: huic adiuctum est odium: inde crebræ, & occultæ conspirationes ac seditiones erumpunt: excussoque rectore, sceptrum ad alios aliosque, in summa rerū omnium perturbatione transfertur. vetusta imperia, & principum longa serie deductas imagines, oppido pauca reperias. Sane Iaponium omne nomē vni quondam parebat Imperatori cui titulus Vo, seu Dairi: quoad is diuturna pace in deliciis atque socordiam resolutus; præfectis, & satrapis, ac præcipue Cubis (sic enim duo primarij vocabantur, quorum alter deinde extinxit alterum) contemptui cæpit esse. Viri ergo militares, talem aliquandiu perpassi, mox indignati dominum; tandem abrupte frænos, & suam inuasere quisque pro uinciam: ita, momento vnitas illa, & maximi contextus imperij, multas in partes ac veluti fragmenta dissiliit; ius tantum Dairi mansit in hunc vsque diem, honorum vocabula proceribus diuidendi, quæ pro graduum varietate mutantur identidem, certisque characteribus designantur. inde haud spernendas cogit pecunias: alioqui pæne precariam obtinet dignitatem. Summus vero & potentissimus Iaponiorum omnium habetur ille, quisquis Meacū, & Meaco finitima nobilissima regna (quem tractum communi cognomine Tésam appellant) armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga, quæ dixi, tyrannus. huius in solium à coniuratis ante hoc biennium interempti; liberis eiusdem aut pulsis aut occisis, per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba successit. Hactenus de moribus institutisque Iaponiorū, quod adhuc in tanta locorum longinquitate cognosci potuit. Cæterum aditæ primum eius terræ titulum, decusque, & alij quidem Lusitani ad se trahunt: sed ego Antonio Galuano crediderim, in eo libro quem de inuentoribus orbis noui conscripsit, aperte narrāti, Antonium Motā, Franciscum Zeimotum, & Antoniū Pexotum, cum ex vrbe Sionis Dodra peterent Sinas, pertinaci ventō ad insulas Iaponiorum abreptos anno seculi huius quadragesimo secundo, cum Sofā (vti dicebamus) Indiam prouinciam regendam accepisset. Is, eo perfunctus munere, Ioanni Castrio successori gubernacula tradidit, qui felicissima vsus nauigatione, præter militum supplementa, egregios tres viros è Societate Iesv ad Xauerij labores adiuuandos aduexerat: Hispanum vnum, Ioannem Beiram è Pontenuetere (id oppidi nomen, oræ Callaicæ) Italos duos, Nicolaum Lancilotum Vrbinatem, & Antonium Criminalem Parmensem, qui

deinde, ut explicabimus, præclaro martyrio coronatus est. Hicce comitibus Goam delatus Prætor, forensi primum composita re, nouisque magistratibus & scribis cum cura suffectis, in reficiendam exinde augendamque classem, & reuocandam omni studio militarem disciplinam incubuit. Circa idem tempus, Moluci Rex Acrius, Goam victus defertur. Solio deturbatum nulla ipsius culpa; ferroque & criminibus oneratum Iordanus Ternatensis, Præfectus cum armatis custodibus ad Prætorem Indiæ miserat. Aduenientem, Castrius, detractis catenis, regio apparatu excepit; & in separato hospitio liberaliter habitum, causa probe cognita, de consilij sententia clementer absoluit: ornatum inde laudibus & honesto comitatu, in regnum haud sine tacita Iordani suggillatione restituit. Hoc item Prætore feliciter administrata Christiana res est. Michael Vasaus, de quo supra commemorauimus, eximia virtute sacerdos, deque Ecclesia Christi optime meritis, consiliis cum Francisco Xauerio communicatis, sub aduentum Castrij nauigauit in Lusitaniam; Indiæ rei vitia demonstrauit Regi; ut ea tollerentur, omni ope curauit; ab eodem Rege, E
 „ anno sequenti litteras ad Castrium Prætorem eiusmodi retulit: Ioannes
 „ Rex, Ioanni Castrio Indiæ Prætori, amico S. Quod non ignoras, idola-
 „ latria tam graue piaculum est, ut ea in meis regnis ullo pacto ferenda non
 „ sit. Delatum est autem ad nos, in Goanis finibus, tum publice, tum priu-
 „ tim coli sacella idolorum: præterea ludos, ritusque ethnicos celebrari pa-
 „ lam. Ac proinde, tibi etiã atque etiam mando ac plane iubeo, idola omnia
 „ per idoneos administratos inuestigata, & vndique sublata cõminuas, com-
 „ burasque, & cum grauib; edicas minis, ne cui prorsus vllum eiusmodi
 „ simulacrum aut signum ex ære, ligno, argilla, gypso, aliove metallo, ma-
 „ teria, massa, fundere, ducere, sculperè, fingere, exprimere, figurare: aut
 „ aliunde importatum habere, seu sacra ludosve ethnico more facere, aut
 „ Brachmanas concionatores magistrosve, teterrimos Christi aduersarios,
 „ vlla ope iuuare, vel recto recipere liceat. Qui secus faxit, pœnis in edicto
 „ propositis nulla remissione mulctator. Et quia gentes ad legitimum
 „ vnus Dei cultum, non modo spe futuræ beatitudinis, sed etiam præsen- F
 „ tibus interdum præmiis inuitandæ sunt; curabis enixe, uti redempturæ
 „ vestigalium, curationes publicæ, & alia munera quæstuosâ; in homines
 „ ethnicos ad hanc diem conferri solita, in ipsos Christi neophytos pri-
 „ mo quoque tempore transferantur. Ad classes meas deducendas au-
 „ dio promiscuum cogi vulgus Indorum. Placet excipi Christianos, quod
 „ si necessitas, eorum quoque operas interdum exegerit; videbis omni-
 „ no posthac, uti quotidiana illis merces ac iusta soluatur. Atque hoc to-
 „ to de genere. Michaelis Vasaï sententiam exquires: quem nos virum
 „ & publicæ rei bene peritum, & Christianæ religionis apprime studio-
 „ sum animaduertimus. Ad hæc, certis auctoribus magno mihi meo do-
 „ lore compertum est; ab Lusitanis hominibus vili pretio coempta man-
 „ cipia, quæ apud Christianos dominos perfacili negotio ad baptismum
 „ adduci possint; Mahometanis ac barbaris mercatoribus, ad non dubium
 „ „ animorum interitum, vberioris quæstus causa venundari. Id piaculum ne
 „ admitta

A admittatur in posterum, neu seruitia ulli nisi Christiano emptori aut licen-
 tatori addicantur, item graui cauebis edicto. Fœneratorum licentiam,
 quam certo capite Goanarum legum ali didicimus, fac imperio arque au-
 ctoritate coerceras: idque caput è legum serie quamprimum expungas. In
 oppido Bazaino templum Diuo Iosepho exstruitur, idoneumque stipen-
 dium alendo Vicario, & beneficiariis aliquot, de meo assignator. Annua
 porro tria pardaum millia, in impuras Mahometis ædes, & nefarium cul-
 tum, ab eius sectatoribus impendi antehac solita; euangelij præconibus,
 & conuersionis adiutoribus in posterum numerantur. In agro Cialensi,
 neophytis à Michaelè Vasæo institutis, & si qui præterea ad Christum ac-
 cesserint, è meis vectigalibus trecenti quotannis oryzae modij ab antistite
 diuiduntur. Pondera, pretia, pactiones, olim cum Thomæis Christianis
 initas, qui in Cocineni ditione diuendunt piper, à nostris mercatoribus
 labefactari violarique cognouimus: nec non subtrahi corollaria, quæ ad
 pretium addi ex pacto conuenio consueuerant: idque magno cum co-
 rum dâno pariter & offensione, quibus multas ob causas præcipue con-
 sultum oportuerat. Ac proinde curabis quam diligentissime, vt in hisce
 commerciis, Thomæi prorsus incolumes indemnesque seruêtur: eosque
 cæteris etiam in rebus, vti Christianos & socios æquum est, liberaliter
 comiterque tractabis. Ages etiam cum ipso Cocini Rege, vti ritus quos-
 dam ethnicos ab ipsius auguribus in piperis venditione adhiberi solitos
 (quandoquidem nihil ipsius ea res interest) è nostro commercio tolli per-
 mittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius ditione, qui relictis idolis
 Christiana suscipiunt sacra, fortunis omnibus illico spoliari. Ab eiusmo-
 di immanitate & tu omnibus neruis amicum Regem niteris auertere: &
 nos ipsi quoque in eandem sententiam ad eum litteras dabimus. Socio-
 toranam causam diligenter ipse tu mihi, coram & per litteras commen-
 dasti. eos ego populos, è miserrima seruitute ereptos admodum cupio; sed
 cum eo, ne Turca, cuius in imperio sunt, acrius irritetur; classesque in isthac
 maria mittere paulatim adulescat. Hoc totum, adhibito Michaelè Vasæo,
 tu pro tua prudentia rerumque istarum usu, videbis cuiusmodi sit. Piscarij
 littoris incolæ, cum aliis iniuriis affici à meis ducibus ferunt; tum vero
 cogi ad ea quæ piscantur, sibi tantum, iniqua conditione vendenda. Ca-
 uebis igitur etiam atque etiam, ne populis iis liberum vendendi arbitrium
 adimatur: ducesque mei in commercio eiusmodi ne quid sibi proprium
 arrogant, atque ad cæteram quoque tollendam vexationem, videbis num
 ea littora sat custodiri, meaque vectigalia sat commode exigi sine classi-
 bus possint. quæ res si facultatem habuerit; non est cur illuc in posterum
 nauigent. Præterea, cum magistro Francisco Xauerio consultabis atque
 dispicies, vtrum ad eius Ecclesiæ incrementum expediat, saluè sit; piscan-
 di potestatem patere duntaxat iis qui Christum induerint: cæteros; quo-
 ad sapiant, eo quaestu & cōmodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Christum
 sese conuertunt, eos audio tanquam sceleratos & sacros, à parentibus,
 cognatis, amicisque recto eiici, bonis euertere, ac summa protinus in soli-
 tudine atque egestate versari. Horum tu inopie subleuandæ, communicata

„ cum Vasaore, annuam è meis redditibus pecuniæ summam decernes, di- D
 „ stribuendam à sacerdote, qui eiusmodi neophytorum institutioni præ-
 „ fuerit, è Ceilano insula, regius vti fertur, adolescentulus, impiis auunculi
 „ ne an parentis, effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit. Huius
 „ in persona quando ad aliorum conuersionem haud leue momentum est,
 „ dabis operam vti doctrina quidem ac moribus, in Diui Pauli collegio
 „ cum alumnis cæteris imbuatur: quod vero ad victum cultumque attinet,
 „ lauto separatim hospitio, impensa mea copiosè ac liberaliter habeatur.
 „ Significauit isipse mihi per litteras, ad Ceilani regnum, sibi ius actio-
 „ nemque competere: videbis quidnam hoc sit: totamque rem probe ex-
 „ ploratam & cognitam ad me perscribes. Quod autem tyrannus in suos
 „ populares qui Euangelio credere, tam crudeliter sæuiit; seras quidem
 „ illas, veruntamen debitas tanto sceleri pœnas ab eo per te quamprimum
 „ exigi volo: & grauem audaciæ mercedem statui; quo intelligant om-
 „ nes, nihil esse mihi antiquius, quam vt omni ex parte integri incolu-
 „ mesque feruentur, qui à dæmonum castris ad Christianâ signa transie- E
 „ rint. Ab ethnicis artificibus, Christi Domini, Virginis Matris, & sancto-
 „ rum imagines pingi, atque a deo circumferri venales; minime decorum
 „ est nomini Christiano. Tu ergo, cum proscriptionis ac virgarum minis
 „ edices, ne cui profano tabulas eiusmodi pingere, aut vendere quoquo-
 „ modo in posterum liceat. Parœciale Cocini templum, itemque Colani,
 „ dudum inchoata, parere imbribus putrefacienda, turpissimum est. Vtrum-
 „ que tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegendum ac perfi-
 „ ciendum curabis. Placet etiam, in vico Noroa templum Diuo Thomæ
 „ Apostolo fieri; Calapore cæptam sanctæ Crucis ædem absolui; itemque
 „ in Ciorano insula templum excitari. præterea, locis idoneis auditoria &
 „ scholas institui, ad quæ statis diebus non Christiana modo plebs care-
 „ chismi causæ, verum etiam ethnici, ad Euangelium audiendum vel inuiti
 „ conueniant. Quandoquidem in ista mea ditione mihi primum omnium
 „ & maximum est obsequium Dei, & Christianæ religionis amplificatio.
 „ cupio vehementer è Salfetanis quoque & Bardesiis finibus quibus mihi F
 „ nuper Idalcan cessit: idolorum cultum, ac profanas gentium superstition-
 „ nes prorsus euelli. Id quo citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio
 „ fiat; expedit, rationibus ac disputationibus quam lenissime populos edo-
 „ ceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel
 „ peruersum vel impium sit, cultum, vni debitum Deo, simulacris lapidi-
 „ busque ab homine tribui. Porro, ad eas pellendas tenebras, cum alios, vi-
 „ ros adhibebis virtute & eruditione præstantes; tum vero ipse tu prima-
 „ rios gentis euocare, alloqui, monere non desines, atque omni ratione ad
 „ Christum allicere. Qui sese dederint; hosce, in fidem receptos, non tue-
 „ beris modo; sed etiam pro suo quemque captu fouebis ornabisque. Hæc
 „ omnia scito nobis maiorem in modum esse cordi: quæ singula, te pro tua
 „ industria & probitate sedulo curaturum esse confidimus. Almerini, viij.
 „ Idus Martias M. D. XLVI. Epistolam igitur hanc, indicè regię pietatis
 „ ac sapientiæ, Vasaus in Indiam pertulit plenus optima spe. Cæterum
 salutaria

A salutaria principis mandata, itemque Prætoris edicta, non quantum par fuerat ponderis habuere. obseruata & exhausta ferme facillima quæque. reliqua, partim quod priuatis obstarent commodis, haud æquo animo in vulgus accepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus, in aliud tempus dilata. Eiusdem Regis decreto, ad reditus quos antea capiebat Diui Pauli Collegium, aureorum insuper annua bina millia Goanis è vectigalibus accessere. Xauerus interim, Parauana Ecclesia constituta, Molucas (quam Domini vineam à Galuani discessu sædum in modum squalere didicerat) Parauis illum apud se retinere summa ope conantibus, petere nihilominus intendit. Meliaporem ex itinere primum, inde Malacam: à Malaca in Amboinum, & Mauricas insulas, postremo Ternatē defertur. Omnibus locis bene ac feliciter gesta re, plantariis de more institutis pro copia præsentī villicos atque custodes apposuit. Hinc ad reuiscenda quæ liquerat, operasque in Christi latifundia diuidendas (quippe recentes interim ex Europa cultores aduenerant) haud sine magno Molucensium fletu Goam reuigilare est coactus. Interea Tolanus Mauricæ terræ dynasta, in Ecclesiam Dei (& erat ibi neophytorum ingens numerus) odium exprompserat nominis Christiani. multos acerbe torserat, quosdam occiderat, plerosque omnibus fortunis exuerat. Ad ea facinora puniendā profecti ab Ternate Lusitani, locum tum cætera munitione, tum sudibus præacutis, ac tribulis ferreis vndique septum offendunt. adeo, conscius quid meruisset Mahometanus, oppidum ad hostes arcendos omni quidem arte, veruntamen irritō conatu firmarat. siquidem eructantibus è vicino verticibus montium, tanta repente cecidit cinerum vis, vti munitionibus coopertis obrutisque, liberum ac tutum Lusitanis ad urbem accessum daret. hinc, non solum exitu læta, sed etiam miraculo insignis parva victoria. Circa idem tempus Meliapore item insignis ad memoriam accidit res. Lusitani, suburbano in colle, vbi mactatum à barbaris Apostolum Dei Thomam fuisse docuimus, nouum eidem Apostolo sacellum exstruebant. Aperientibus fundamentum, in sculpta quadrato lapidi, sanguineis & in speciem recentibus conspersa guttis apparuit Crux, lapideo item circulo inclusa; repandum in liliū desinens. insidet in summo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo incisæ notæ cernuntur, quas propter vetustatem legi adhuc potuisse negant quidam; alij, seorsum ad legendum adhibitos diuersarum nationum Brachmanas duos præcipua eruditionis fama; haud paruo quidem labore, veruntamen congruenti ambos interpretatione respondisse ferunt, notas eas, plurium litterarum singulas obtinere vim. itis Apostoli Sancti martyrium, quale nos è vetere traditione descripsimus, breuiter contineri: atque illud nominatim (quod ipsæ testentur guttæ) Christi famulum, inter eius Crucis adorationem & oscula cecidisse. Extractam ergo tabulam ac probe purgatā, Lusitani confestim in ara gratulabūdi constituunt: intentiore cura sacellum absoluunt. Noua inde loco frequentia, nouus honos accessit. sed miraculo mox euidētī maiorem in modum aucta religio. octo ante Christi Domini, tribus ante Apostoli natalē diebus, cum ab

cum ab Ecclesia celebratur expectatio Virginei partus, in eam ædiculam Christiani rei diuinæ causa conuenerant. Mirum dictum: simulatque ab sacerdote captum Euangelium est; vniuerso inspectante populo Crux ea modicis primo stillis, largo dein sudore manauit. admota hinc tersui linteola sacra, liquido cruentas ebibere maculas. Color etiam Crucis, è candido sensim in pallidum, è pallido in atrum cessit: grato posthæc splendore caruleus effulsit; ad extremum, sacrificio peracto, natius rediit. Scilicet, res tam noua & illustris, ineffabili quodam gaudio delibutis adstantium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neque vero proprium illius duntaxat diei cœtusve, id spectaculum fuit. ex eo tempore, singulis ferme annis, eadem festa luce, eodem non modo sacrificij, sed etiam Euangelij momento recurrit. si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat. Ac, ne quis apud nos in tali tantaque re dubitandi foret locus; totam dein & facti feriem, publicis consignatam litteris, & operis effigiem è lapide ipso diligenter expressam, Cocinensis Episcopus in Europam sub initia Concilij E

Tridentini transmisi. Cæterum thesaurus ipse repertus, Castrio demum obtinente prouinciam; & Euangelio adstruxit fidem, & opportune Prætori ad omne periculum ac dimicationem pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

* *

Libri duodecimi Finis.

HISTO

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER XIII.

IRANQVILLA tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrānis dynastisque partimvi ac metu subactis, partim etiā æquo fœdere in amicitiam ac societatem adscitis; cum repēte periculosum & graue bellum, vnde minime putabatur exortum est. Eius belli cōcinator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdum ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemque redditam Lusitanis, nunquam animum remiserat à colligendis per otium viribus, quibus, vbi maturum esset, ad eorum perniciem vteretur. Sex amplius annorum spatium liberum in omnes apparatus habuerat. quo tempore ita sese in Mamudij adulta iam ætate Regis gratiam insinuarat, vt omnium arcanorum non particeps esset modo, sed pæne moderator & arbiter. ac simul animum adolescentis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auūculi Badurij manes, delendumque ex India Lusitanum omne nomen, miris artibus incitarat. In eam rem, præter veteres copias, novos quotidie variis è nationibus milites, ducesque belli peritos, ingentibus præmiis euocabat Rex. iis in disciplinam tyrones & collectitij tradebantur: fabrum, artificum, ac munitorum multitudo quam maxima cogebatur. ac præter cæteros, architecti etiam & machinatores egregij quinque à Byzantio vrbe conducti, menstruo in singulos trecentorum aureorum pacto stipendio. armorum ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis peramplæ institutæ. sollicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniendas iniurias, & recuperandam maris possessionem, quam latrones pauculi, specie mercaturæ subreptam, aliena magis ignauia, quam sua virtute obtinerent. Sibi esse certum ac fixum, primum quoque tempore Diensem arcem inuadere. si vna cuncti consurgant, libertatemque ac dignitatem, qua nihil prius debeat esse tandem aliquando respiciant; tam exiguam profecto manum, tot sparsam præsidii, ab ope domestica toto pæne terrarū orbe disclusam, mutui demum inter ipsos auxilij cōmunionem sublata, nullo negotio prorsus obrui & extingui posse.

Cum eiusmodi fere mādatis dimissi quoquoersum legati. Et omnia hæc D interim clandestinis agitata consiliis, alto silentio tegebantur. Vniuersæ cōparationi, tantisque delectibus, probabili sane cōmento prētendebatur imminens in singulos dies à Patanio Rege bellum, qui cū propter vicinitatem, quotidianæ discōrdiarū causā non deerant. Sofar, simulandi æque ac dissimulandi magister, tū vel maxime cū Lusitanis, hōnōre verborum, officiis, humanitate certare. Neque vero callidi ycteratoris fucū astutiam, que inscite Mamudius imitari: quippe, tum suopte ingenio tectus ac perfidus; tū domesticis disciplinis ad omnes dolos atque fallacias eruditus; adeoque se per id ipsum tempus in Lusitanos bene animatum ostendere; vt noxios etiam perfugasque, si qui ex eorum ditione in suos trāsissent fines, magna cum beneuolētiæ significatione iisdem ad supplicium redderet. Porro, artificium hoc dupliciter proderat Cābaianis: quod cum suas ipsi cogitationes vario obtentu celarent; tum Lusitanos (vt est omnis incauta securitas) ad cuncta quæ nosse cuperet de viribus ipsorum opibusque, de numero militum ac nauū deque, omni statu prouinciæ palam & sine ambagibus promenda pellicerent. Erant autem, siue superiorū temporum vitio, siue inani fiducia diuturnæ pacis, tum eiusmodi res, quæ vel quietum hostem & otij cupidum, pæne explorata victoriæ spe irritare facile possent. Disciplinæ bellicæ studiū, ad mercimonia quæstusque cōuersum, regius fiscus, vario sumptu & fraude multorū exhaustus, classis in naualibus, interna vermium labe ac situ corrupta, nautæ remigesque, neglectis custodiis infrequentes. milites, è statuiis atque præsidis, causati sibi stipendia non pernumerari, plerique diffugerant, atque arma flagitiose vendiderant, in ipsa Dienſi arce, quæ maxime omnium erat, propter loci naturam, subitis ac variis belli casibus opportuna, è defensoribus nongentis, quos ibi Garzias pace constituta reliquerat, ad ducentos circiter & quinquaginta redierat summa. atque hos ipsos, Ioannes Mascarenias præfectus, priuata magis munificentia & comitate, quam auctoritate imperij, vel sacramenti religione retinebat. ibidem adseruabatur pulueris tormentarij, si acrior instaret necessitas, quod vix vnum in menſem esset satis. ac, ne frumēti quidem, vel oryzae, & reliqui commeatus, ex antea conuecto atque seposito copia suppetebat. Hæc, Sofar, in primis, & alia id genus, ab Lusitanis, qui in Cambaia negociabantur, separatim ac sapius, pro familiari consuetudine percunctando, probe cognorat. Inde Regum exterorum, præsertim qui mare accolunt, pertentari animos denuo placuit. missi rursus legati. iis auditis, Reges alij pecunia & milite iuere Mamudium: alij, quominus eandem coirent societatem, intestino ac propius vrente bello distenti sunt. apud quosdam etiam, rei euentum expectantes, composita nuper cum Lusitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, posteaquam sat sibi copiarum viriūque paratum ad omnes conatus animaduertit; gerendi belli hanc maxime rationem instituit. Sofarem, ingentibus inflatum promissis, summæ rerum ampla cum potestate præfecit. Rumecani Sofaris filio, rei tormentariæ procuracionem attribuit. hyems ad obsidionem arcis delecta, cuius initium, vt supra demon-

strauit

Astrauimus, in iis locis est à Kalen. Aprilis: vt ipsum anni tempus, præclusa nauigatione, Lusitanos maritimis, quæ vna supererant, auxiliis prohiberet. Rebus ita constitutis, ad earum suspicionem quoad fieri posset auertendam, rumorem insuper è composito dissipât; urbem Dium Sofari pro amicitia donatam ab Rege; in eamque possessionē breui Sofarē esse venturū: nec sine magno comitatu; reuocandę veteris frequentię causa. quæ res eo propius ad veri similitudinem accedebat, quod & plenus certaminum & cōtrouersiarum esset is dominatus, vt non multū ex ea largitione Rex damni facere videretur; & huic eidē Sofari oppida nobilia duo, Surratum, & Reinelum paulo ante cōcesserat. ea fama vulgata, Sofar, Surrato, vbi tum agebat, litteras ad Mascareniam dat: in quibus erat scriptū: Ad cætera loca, quæ Mamudij Regis benignitate obtineret, nouissime Dium urbem accessisse. id munus eo sibi accidisse iucundius, quo maiorem inde facultatem sit habiturus, optata Mascarenię tanti viri consuetudine perfruedi. simul sibi esse in animo, urbem superioribus belli cladibus magna ex parte dirutā & euerfam instaurare, & in pristinā, si fieri possit, celebritatē reducere, tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac mercatoribus, quolibetius affluant, pacē, annonam, fidē omni ratione præstare: neque id sua tantum, sed etiā ipsius Regis Lusitanię causa. hæc quoniā in tanta hominū perfidia, tamque seditiosis incolarū ingeniis fieri sine magno apparatu copiisque non possint; petere se & orare, si armatus, & cinctus amicorum frequentia, Dium aduenerit; nequid idcirco aduersus Lusitanam rem aut amplitudinē ab se, vel à Mamudio cogitatū interpretetur. id adeo re ipsa daturum operam, vt æqui pariter & iniqui omnes intelligant. Si fallat; diras omnes in se, caputque suum, fortunas, ac liberos, imprecatur. Hæc per summam impudentiā à Sofare in præsens tempus de more cōficta. Mascarenias haud ita pridē in eius arcis præfectura successerat Emmanueli Sofę (alteri ab eo qui à Badurianis est cæsus) cognomento Sepuluedæ. atque is initio præfecturæ, cum in Cambaiæ finibus multa misceri ac parari cōtra Pantaniū Regem audisset; haud sane cōmotus est. quippe nec sine causâ, Mamudio, rebus iam à Mogore accisis, æmuli atque opulenti Regis insidias omni conatu præcauēdas putabat; & quo minus temere Lusitanum, constituta iam pace, Cambæi lacefferent, vel sibi obnoxiū ducerent; sat magna ipsorum mercede recentibus euentis edoctos arbitrabatur. Hæc ferme principio Mascareniam sollicitudine liberabant. Ast vbi, tempore procedente, Patanius nihil mouebat; ac nihilominus Cambaia erat in armis; & militari concurfatione, machinarū opificio, carrisque ac iumentis omnia perstrebebāt; enimvero tū suspicari Mascarenias cepit, subesse fraudē, atque ad Lusitanæ arcis excidiū ea cuncta spectare. suspicionē auxere commeatus atque tormēta, in pagos Dio propinquos paulatim subuehi cæpta. Postremo dubitationē exemere omnē, Sofaris ipsius litteræ, tanta præsertim adulatione blanditiisque conspersę; necnon magna calonū lixarumque turba cū plaustris & impedimētis in urbē ingressa: itęque sub signis cohortes armatorū aliquot subsequutæ. Annus tū enumerabatur seculi huiusce quadragesimus sextus: & exacto iā autūno Martius mēsis erat

in exitu. Mascarenias, quamquam atroci ac subita percussus res, tamen ex-
 templo colligit animum, seque in omnes firmandæ arcis, & seruari præ-
 sidij partes intendit. Prima fuit propitiandi præpotentis Dei cura. cæle-
 stem opem & supplex implorauit ipse; & aliorum precibus iussit exposci.
 Tum per expedita nauigia Castriũ India: Prætorẽ, itemque Bazaini &
 Ciauli præfectos Hieronymũ Menesium, & Antoniũ Sofam; de hostium
 apparatu & conatibus edocet: ni suppetiæ quainprimum ferantur, vlti-
 mum haud dubie sibi suisque imminere discriminẽ. In eadem loca mox na-
 uibus institorum amandat imbellem turbam, exceptis aliquot vsus quo-
 tidiani mancipiis, & paucis insuper matronis, quæ sexus oblitæ, ne dese-
 rerẽt viros, societatem perituli, & diuturnæ obsidionis incõmoda mini-
 me recusabãt. Lusitanos præterea negotiatores, quibus erat arctior cum
 Diensibus amicitia, hortatur ut publicæ salutis, tum priuati compendij
 causa, uti coemptã frumenti & oryza vim, carnes piscesque sale duratos,
 & alia id genus alimẽta militibus deinde vèdenda, celeriter in arcis apo-
 thecas importent. id, uti potuit in tanta temporis angustia, & Diensium
 iniquitate, sedulo factum. Simul, tecta & tabernæ in vestibulo arcis euer-
 sa: tigna, tabulæ, ferramenta, mali nauium introlati. Inter hæc, Mascare-
 nias pari dissimulatione, & iisdem quibus peti se videt artibus, ad Sofaris
 epistolam ita rescribit: Quod Sofar, præter cætera in eum à Mamudio
 collata ornamenta, honoresque, nuper etiam Diensi toparchia decoratus
 auctusque sit; neque mirari se, qui præclara eius in Regem regnumque
 Cambaia merita dudum norit; & magnam cepisse animo voluptatem,
 non ipsius modo Sofaris, verum etiam reipublicæ causa; quod bonorum
 omnium intersit, fortibus & industriis viris laborum præmia pro digni-
 tate persolui. Quod ad ipsius aduentum in urbem attineat, nequaquam
 se illi concedere, uti maiorem fructum, è mutuo conspectu & familiari
 consuetudine percepturus sit. De copiarum numero, quas ad urbem va-
 riis de causis cogatur adducere; neque pudoris, neque arbitrij sui esse, de-
 finire quicquam: tantum admonere pro amicitia, videat etiã atque etiam,
 ne quid in tanta hominum colluue, & Lusitani præsidij vicinitate tur-
 betur. Hisce litteris acceptis, magnopere latari Sofar, tam belle tecta sua
 consilia; tam læta initia dare sese neque diutiùs morandum ratus; instãte
 iam hyeme, Diu alias identidẽ aliasque submittit manus. interdiu mili-
 tes ac lixæ cum sarcinis, noctu maiora tormenta cum reliquo instrumẽto
 oppugnationis intrabant. Postremo Sofar ipse ad XI V. Kalend. Maias
 cum Rumeane filio urbem inuehitur. millia quinque Turcarum duce-
 bat. ij erãt exercitus nerui. sequebatur longe maior è variis gẽtibus mul-
 tudo. Nouus dominus, vetus inquilinus, ingenti gratulatione & plausu
 ciuitatis exceptus, diuertit in regiã. inde per causam Mascarenie salutãdi,
 speculatores in arcẽ mittit. à Mascarenia vicissim ad eum honoris & offi-
 cij causa destinatur Simon Pheus Limenarcha, notæ prudentiæ vir. Hunc
 Sofar aduenientem primo comiter accipit; mox, variis de rebus instituto
 sermone, deliberatũ esse, ait, sibi, ad rixas vitandas, muro urbẽ ab arce di-
 uidere, valde optare se, ne Lusitani, ut olim, adeo salutare impediãt opus.

dein

A deinde eorumdem iniuriam institit queri, quod pæne precario in eas regiones admissi, totum sibi vindicent mare; & cum alijs populos ac dynastas, tum vero ipsum quoque Cambaia Regem iniussu nauigare prohibeant. Sat iam peregrinos & aduenas veteribus incolis insultasse: tantam indignitatem ferri non posse diutius. hæc Pheum renuntiare suis, ac simul reputare iubet quemque apud se, quam pauci, quàm procul ab domo, quam à rebus omnibus imparati, quam incommodo anni tempore, tot tamque infensis nationibus ad prædā obiecti sint. ad ea si prudenter animum aduerterint; profecto fore, uti, vel cum iactura, paci atque otio cōsulant, necdum in tanta rerum iniquitate deprehensi, validiorum opes atque arma ultro laceessant. Cum hisce mandatis Pheus in arcem regreditur. Mascarenias, ad consilium refert. ac tametsi liquido cunctis apparuit, à Sofare non certamen iuris quari, sed vim; tamen, ne furendi materiam hosti armato præbuisse viderentur; de cæteris rebus placuit responderi, nihil ipsorum iuris aut potestatis esse. haud longe distare Prætorē Indiæ Castrum. si ad eum legati mittantur, sperare pro eius iustitia, quod fas æquumque sit, facile impetraturos: Quod vero ad murum attineat exstruendum, in Garziano fœdere disertis verbis cautum esse de limite. si intra id spatium ædificare Sofar animum inducat; se non modo nō prohibituros, verum etiam adiuturos manu. Sin terminos transilire, &, quod Ninaraus ante frustra tentarit, arci obmoliri atque officere cogitet; daturus operam uti denuo Cambaia atque India omnis intelligat, Lusitanos nullo terrore, nullis difficultatibus, vel de iure finium, vel de gradu constantiæ demoueri. Hęc Pheus idem referre iussus in regiam, & vna exemplū fœderis, testato descriptum. Ad ea denuntiata, nimirum Christi desertor excanduit: traditumque sibi à Pheo libellum, incensus ira, discerpit. id Sofari, & committeendi belli principium; & finis alienæ gerendæ personæ fuit. confestim iniectæ legato catenæ: & ambulantes in proximo Lusitani alij duo repente comprehensi, & in custodiam traditi: nimbus telorum in arcem subito procursum coniectus. Per hunc modum hostili scelere patefacto, Mascarenias, quo propius cernit periculum, eo in speciem erectior celsiorque; suos omni ratione confirmat. hortatur ne improviso malo icti contrahant animos. propriū esse Lusitani generis & sanguinis, demonstrare quidnam diuino fulta præsidio, neque tamen idcirco in socordiam resoluta, paucitas possit. Eius rei multa eaque illustria variis orbis terræ partibus edita documenta. Sed ne longe abeant, nuper hæc ipsam arcem, Antonio Sylueria præfecto, maioribus etiā copiis terra marique oppugnatā obsessamque. Lusitanos perexiguo numero ad vltimū inopiæ reductos, multo maxima parte suorum amissa; tamē stetit celesti subnixos ope; & quæ pati in iis angustiis possit humanū corpus, omnia pertulisse, quoad fracti metu aduentantis ab Goa subsidij, Turcæ pariter & Guzarates, atque adeo Sofar idem ille, relictis per summā trepidationem impedimentis, abscesserint. Inde, prædicatione omnium & fama, nomini Lusitano ingens additum decus. haud disparis exitus, in simili causa, nunc quoque præcipiendū animis gaudium. nam & aduersus ruptores fœderum, contemptores diuini

quandum, pluribus tabulatis attolli iubet; multoque bitumine ac pice diligenter oblini: quam deinde, ad castellum admotam æstu secundo, succendant; concepto igne, in scaphas defiliant armati; auctoque tumultu inter fumum & clamorem, scalis ascensum in muros obtineant. Hæc res, priore bello frustra tentata, eundem rursus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in sublime crescētia conspicati è turribus Lusitani, rem ad Mascareniam deferunt. Extemplo negotium datur Iacobo Lacteo, qui capitiua iam aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimum occupet parato ad incendiū pegmati necopinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fistulatoribus haud plus viginti, quamquam rectis sub manus vola funiculis, lenissimoque remorum pulsu, nō latuit Sofarem ipsum, ea forte hora circumeuntem excubias. ille confestim ad arma litusque dat signum. tollitur clamor: ex omni parte concurritur. Lacteus, ad similem casum præparatis iam ante suorum animis, rectum cursum rectasque proas in periculum tenet: nec minus feliciter quā antea Goueanus, circumfremētibz ferreis globis atque sagittis, ad onerariā penetrat, vt in nullo tali metu, minime custoditam. Cōfecta iam videbatur esse res, cum in ipso (vt fit interdum) articulo, ingēs præter omnem expectationem difficultas oboritur: hostilis pyra, quam vel è longinquo concepturam ignes crediderant Lusitani, aduersum coniectas è proximo tædas ardentesque ollas, repente cōtumax & inuicta perstare: iteratis vndique iaculis nihilo magis lædi: iaculantium oculos animosque ipsa rei nouitate confundere. Tum Lusitani, ancipiti vrgente malo, quod & in mora exitium, & in irrito incepto deformitas foret; consiliū à cupiditate gloriæ mutuatur audax ac pæne temerarium. incisis momento anchoralibus, nauiem ipsam remulco ad castellum vsque per media tela perducūt. ibi demum facibus per otium ingestis, in hostium conspectu, relucētibz late flammis absumpta. Id euentum, sicuti eximiam in suos Dei benignitatem, & pristina miracula retulit, nullo, ne tum quidem, è Lusitanis in itu redituque inter tantam missilium procellam desiderato, vno tantum leuiter faucio; ita Sofarem, primo indignantem, dein stupore defixum, ab consilio maritimæ oppugnationis auertit. eo acrius ab terra munitiones vrgeri cæptæ. & abundabat multitudo, vt si quid tormentis ab Lusitano dirutum esset, Mamudiani extemplo rescerēt; & mortuorum loco (plurimi autem quamquam per tenebras fixi cadebāt) fustuario coactos alios aliosque submitterent. inclusis contra, neque ad erumpendum copiar, neque ad perpetuos & temerarios ictus iacula suppetebant. Per hunc modum, vertente mense, ad arcis pæne fossam agger vineæque perductæ. huic rursus aggeri lapideum præstruunt murum, tredecim pedum latitudine: & in eo noua castella, crebrasque stationes, & varia tormenta constituunt. Hanc ferme circumvallandæ quacunque licuit, arcis formam sequutus est Sofar. Interea Castrio Prætori, ad classem, vt dictum est, reparandam sat per se incitato, acres addiderant stimulos, Mascarenia nuntij ac litteræ. Confestim, è duobus filiis Fernandum natu minorem, egregiæ indolis adolescentem, cum nauigijs compluribus, & vario commætu, cadisque sulphurei

fulphurei pulueris, & nobilium manu, Diu quam celerrime iubet præcedere. Hosce, dubio profectos caelo, atrox in medio cursu tépestas adorta disiecit. pars Bazainum & vicina littora petiere: Fernandus cum octo caturibus instando & remigando peruenit, uti Diensem teneret arcem; iniurisque, & inspectantibus Mamudianis, militem, & commeatus, & omne bellicum instrumentum exponeret. Ingenti Lusitanorum gaudio id subsidium acceptum: ac minime dubia spes victoriæ consequuta. initur bel-latorum numerus: ad quadringentos & quinquaginta peruenit. Suppletæ dein auctæque custodiæ, & Fernão infirmissimum omnium propugnaculum. Diui Ioannis (suum cuique propugnaculo ferme ab cælestibus patronis indiderant nomen) cum fortissimis iuuenibus est datum. Per eosdem fere dies, Mamudius, ad visenda opera militesque animandos, cum nouo exercitu Diu aduenit. id suspicatus è concursatione plausu-que Mascarenias, Fernandum Caruallium è marino castello rem per exploratores iubet cognoscere. Transmissi multa iam nocte nandi periti & spectatæ fortitudinis viri sex, ad vicinam hostium stationem adrepunt; & è custodibus vni manus iniiciunt. ad cuius vociferationem concursu facto, Lusitani duo tresve inter tumultum occisi. reliqui, tenaciter apprehensum vigilem, præualescentes ipsi viribus, ad suos illico transfulere. Ex eo, de Regis aduentu cognitum est, itemque de consiliis hostium nonnulla comperta. quibus rebus adeo non exterriti sunt Lusitani, ut etiam per tenebras, crebo igne, bombisque, & tubarum cantu signa effusa cuiusdam gratulationis ediderint. Inde cum admiratio cepisset hostes, ausi è proximis vigiliis percontari quidam (è diuturno commercio haud ignari linguae Lusitanæ) quamnam esset causa tantæ ac tam repentinae lætitiæ. Responsum ex arce est: efferri gaudio Lusitanos, quod Mamudium ipsum in castris versari didicerint. quippe, hætenus cum fugitiuis & desertoribus, mistis ex omni colluione, turpiter dimicatum. deinceps, cum Rege regni-que proceribus multo honestius fore certamen. eo responso irritati vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere, seruitiū Sofaris, æternas compedes, acerbæ supplicia minitari. Verborum iaculatione, ferrea vtrinque sequeuta missilia. Per continuos dein dies, inspectante atque adhortante Mamudio, arcis mœnia quatiebantur. Sub testudine basiliscos (noxiorum plerunque nominibus animantium hodie ballistas appellare mos est) & alia id genus tormenta Mamudiani promouerant. iis Thomæum, & Iacobæum propugnacula, & quantum inter vtrumque erat muri, cum ruina minis, ac terribili fragore feriebant. Minora vero tormenta, in ipsas potissimum fenestellas ac pinnas obuenterant ita scienter, ut sine præsentii exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili viro Iacobo Gnaix (à quo multa de his rebus accepimus) in hostem collineanti globulus in fomitem fistulæ illatus; fracto impetu, oculum ipsum quo collineabat, excussit. Puluis autè, eo erat artificio ac subtilitate perfectus, ut è flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena transfigerent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco (& peritissimus aderat librandi magister) inde immani ambitu globi triginta paucis diebus in arcem immissi,

A immissi, maiore tamē inclusorū trepidatione, quā damno: quod tum ē genere sonitus, tum ē magnitudine impēdentis ē sublimi pestis ac pōderis, plerique spatiū ad pręcauendū haberēt. tecta ferme perforabātur, & dissiliētibz lapidū fragmētis nihil erat in proximo tutū. magister dein fortuito ex arce telo perimitur. successit huic artifex, nequaquā vsu vel sciētia per huius culpā recidētibus in castra globis, tres ē Mamudianis obtriti: neque vltra exerceri machinam placuit: ita is terror amotus. Cāterū ex aliis partibus haud intermissa verberatione aliquātum prociderat muri, & propugnaculū Diui Thomę, solutis compagibus, metuendo hiatu discesserat. Aduersus id malum interior murus latitudine pedum viginti mature perductus. diruta prius ædificia materiam & saxa varię magnitudinis prębuere. A pręfecto ipso cum nobilissimis primum admotę operi manus: horum industriam cāteri deinceps acriter subsequuti: magnoque certamine continuata structura, intra septimum diem murus absolvitur. Sub hęc Mamudius, longiorem quam putarat obsidionem, & sine vlla pacis mentione obstinatos cernēs Lusitanos, ē suo comitatu Iusarcānem ducem impigrum, & bellicę compotem laudis, cum Abassina legione in castris reliquit. ipse, procerum hortatu Madabam vndecimo quam venerat die regreditur: verbo, ad expediēdos commeatus novumque subsidium: re vera, pręter morę tēdiū, metu quoque perfusus, quod ē cognatorum numero quidam hostili glande traiectus, ad ipsius pedes exanimis corruisset. At Sofar, incensus dolore & rabie, quod nullam admodum insignem operam pręsenti nauasset Regi, pręcellam aliam struem ē saxo terraque, interstratis ad firmitatem ramis ac frondibus (vnde Ramosa appellata est) erigebat; vt libero in arcem prospectu, Lusitani pręsidij discussum ad bellica ministeria, destinatis ē superiore loco ictibus impediret. Aduersus eam perniciem, Mascarenias, opportunitatem captans iaculandi, tormenta identidem alio atque alio transferebat. turrim dein ē regione crescentis machinę raptim excitavit. in eo pręsidio positus Antonius Passianus cum fistulatoribus quadraginta; quos ipse, quamquam artēs in rebus priuato sumptu propter diuitias ac splendorē alebat. ij summa cōtentione opus impedire iussi. id quo commodius facerent, nocturnis horis (quo maxime tempore muniebat hostis) ferrea candelabra permagna, crebręque faces ad idonea loca dispositę: quę fuso longe lateque lumine, cum situm castrorum, genus operum, multitudinem hominū veluti diurna luce nudarent; magnus videlicet, vilium pręsertim operarum interitus consequutus. Sed ea erat agrestis turbę copia, is ab tergo instantium atque virgētium pręfectorum terror, vt plagis coacti miseri sese volitantibus palam telis obiicerent; ac peremptorum loca noui subinde recentefque supplerent. ita, nequicquam conantibus prohibere Lusitanis, ad summum perducta moles, & omni bellico apparatu confestim instructa. Inde, cum arcis interiora in dies magis infesta fierent, Mascarenias ante sacram ædem edito loco tumulum extollit: collatisque eo tormentis, & ingenti pręcipue basilisco, Ramosam ita quatefecit, vt magna cum superstantium clade prosterneret. neque stratum rursus exag-

gerare aul Mamudiani. Conatus dein omnis ad fossas oplendas, & opera D
moenibus ipsis iniugenda conuertitur. iam ad marginē vsque perduxerāt
vineas. accedere validis ex asseribus musculi, quam durissimo corio tecti,
sub quibus opere sine periculo comearēt. Ex iis musculis tabulę declines
ita prominebant, vt per eas deuoluta ex occulto saxa, truncique arborū,
& glebæ vltra mediam fossam impetu ipso ferrētur. Inter hæc Mamudia-
ni per tenebras clara voce maledicere obsessis, quod more feminarū intra
septa latitantes, non hasta gladioue, sed missilibus tantum ē longinquo
rem gererēt. at nō hisce artibus qui primi ē Lusitania ad Indos venerint,
gloriam quæsiisse: non ita nuper Syluerianos bellum exercuisse: verū
in dextris & pede collato reposita habuisse victorię spem: neque se mœ-
nibus, sed armis incenia tutari solitos. attamen sibi non esse dubium, quin
eius desidię, non tam penes militem, quam penes præfectū resideat cul-
pa. quippe qui communem salutem proprio timori prætexat: virosque (si
quidem eius dissimiles sint) vitę prodigos, laudis appetentes, ad cōfere-
dam cum hoste manum paratos, fame postmodum & omnium rerū ino-
pia perituros, exemplo segnitie, & imperij vinclis intra munimenta co-
hibeat. Hæc & alia eiusmodi ad excitandam seditionem, vel ad prouocan-
dos ad temerariam pugnam Lusitanos, iactare sub muris ac portis identi-
dem barbarus, nimirum Sofaris iussu: quod magna esset in spe, si apertum
ad certamen elici possent, paucis præliis absumptum iri omnes præsidij
vires. Sed neque milites, in id vsque tempus obedientes duci, neque du-
cem, minime leuem, aut bellicę artis ignarum, admodum mouebant im-
portuna & quotidiana conuitia. Magis illa cunctos angebat cura, vt in-
gruenti a musculis damno quāprimum obuiam iretur, quæ res magnas
habebat difficultates. nam & coniectos ē muris ignes coria respuebant:
& maiorum ballistarum vsum, quo vel maxime inclusi valebant, spatium
ipsum propinquitatis ademerat. His rebus anxio, multaue apud animū
suum agitantī præfecto; remedium tale in paucos tamen dies oblatum.
Fornix erat in imis moenibus, simplici lapidum ordine in speciem ob-
structus. Eo animaduerso, locum aperiri ac repurgari Mascarenias impe-
rat; postibusque validissimas imponi fores. Immissi dein qui perpetuo
egestu, succedentes inuicem alij alijs, fossam latentes exhaurirent: ac tra-
dita per manus rudera silentio in arcem asportarent. ij deciduam vnde-
quaque materiam ita subducebant, vt quam integerrimum cumuli fasti-
gium, fallendi hostis causa, relinquerent. Quatriduum totum nocturnus
diurno continuatus est labor. interea Mamudiani munitores fabrilī bo-
lide fundum subinde explorare. ac primo admirari cur minime cresceret,
neque responderet operi acerrus. dein, posteaquam magis etiam ac magis
imminui sentiebāt (extenuatus quippe, demum assidua subtractione cor-
ruerat) noscendi causa, periculo contempto, capitā proferunt. Lusitanos,
quæ iaciebantur, impigre amolientes cernunt. confestim & ē musculis in
fossam, & ē muris in musculos tela coniecta. Et Sofar a præfectis fabrum
admonitus aduolat. is, dum ad oram valli, in dextrum innixus cubitum,
Lusitanam cryptam attentius contemplatur, suspensio & cogitabundo,
nequa-

A nequaquam in spem tantæ rei missus ex arce globus, manū simul &incipit abstulit. Ea vulgata re, tantus exercitus incescit pavor, vt parum abfuerit, quin desertis operibus vineisque, obsidio solueretur. Obstabat maxime Rumecan, ferox ingenio viribusque, & odio nominis Lusitani à primis annis imbutus. Is, domestico luctu minime fractus, celebratis more Mahometano paternis exsequiis; tū vniuersos, tū singulos appellare: hortari ad perseverandū: tot iā exhaustos labores; tāta molitionis opera tāto sudore perfecta; ex hostibus in ipsa paucitate periisse non paucos; & qui supersint, vulneribus, fame, vigiliis, defatigatione cōfectos, hominū simulacra non homines, vix iam sustinere arma, latitare in angulis, desperato nouo subsidio fugam haud dubie meditari. sed & maritimos exitus, aduerso anni tempore, & terrestres, vallo & stationibus intercludi; immanes belluas indagine cinctas teneri; victoriam esse in manibus; tam propinquæ spei exitum nullo pacto deferendum: tot nationum salutem, tantum discrimen opinionis in hac obsidione verti: si paulum adnitantur Mamudiani; & liberatæ Indiæ decus æternum, & nauatæ Regi suo operæ mercedem opimam laturos. Hisce dictis animati plerique, Rumecanis consilium approbant; in tanta tamque recenti clade tātam animi magnitudinem vulgo admirantur. denique dum à Mamudio veniant mandata, summam belli administrandi consensu militari ad eum deferunt. mittuntur ad Regem legati. ille per litteras iubet duces oppugnationem vrgere, noua identidem supplementa, confecti belli præmia pollicetur amplissima; prærogatiuam suffragij militaris de Rumecane confirmat. Lusitanis interim, cognita è fugitiuo quodam Sofaris nece, magna videlicet spes tranquillitatis affluserat: ac veluti pactis induciis, dum sedatur in castris timor, vtrinque otium fuit. Sed mox necopinato recrudit bellum, nouo imperatore adeo impigre obeunte munia; vt Sofarem deesse, neque hostes, neque ciues vlla ex parte sentirent. Ad fossam præcipue aggerādā, ex patris destinatione curas intenderat: itaque præter eam turbam quam in castris habebat, alia insuper ex agris oppidisque multitudo contrahitur: ac turmatim diuisa, ad tintinnabuli pulsum in orbem subit: neque iam è musculis tantum, sed propalam è vallo, cum interea missilibus certaretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas, virgulta, cespitē iactāt: occisorum cadauera, ne cæteri spectaculo terreantur, obruta ruinis accumulant. postremo, vineas ac vallū ipsum vndique prorutum, cum ingenti fragore deuoluunt: neque iā vlla ope resistere Lusitanus valebat. Fornix primum assiduo iniectu materiæ obstructus: dein, quod supererat spatij, quotidianis incrementis occupat moles. Inter hæc, Mascarenias, tot vndique cinctus angustiis, nouum à Castris Prætoris auxilium efflagitare per litteras nūtiōsque, quos in apertum vitæ discrimen speculatoriis nauigiis hyeme sæuiente mittebat. Rumecan vero, quamquam libero iam ad mœnia successu, cruentam nihilominus dimicationem prospiciens; Simonem Pheum sub muros misit, qui variis conditionibus popularium tentaret animos; Mamudij, & Rumecanis clementiā prædicaret; obsessisque, si abire incolumes animum inducerent, naues ad protectionē offer-

ret. Ad ea cum ferocius responderetur, negaretque Mascarenias, cum violatoribus, foederum atque periuris, ullam sibi pacis conditionem esse, confestim Pheus è cōspectu subtrahitur: coniectisque per iram telis, Lusitani duō qui ad colloquium pinnas muri fidenter ascenderant, occiduntur. Postridie sub vesp̄eram è Mamudianis promptissimi, excelsos nauium malos transuersis iunctos tigillis, ad Sancti Ioannis propugnaculum erigunt: relatisque super capita scutis, in summum enituntur. Ferme triginta iam ascenderant, cum Lusitani ad periculum propulsandum, ac demendum dedecus mutuo se cohortati, impetu capto, alios è corona præcipientes dant; alios in scalis obnixos, contis detrudunt; detrusos, iaculis, & flammaram alimentis, & saxorum ponderibus obruunt. in horum locum succedere conantes alij, pari defensorum constantia repelluntur. pauci incolumēs, magna pars ambusti, aut vulneribus confecti recedunt. neque ultra tentari pugnam ipsa patitur nox. Paulo dein segnior obsidio fuit, dum ad summum certamen Mamudiani se comparant: accensisque vrbe tota luminibus obeunt templa, suumque Mahometem inani præce sollicitant; multi etiam solenni vouent coniuratione, se non nisi victores ab arce redituros. In diem viij. Kal. Augusti certamen edixerat, is Diui Iacobi Apostoli natalis est dies: quod ipsum victoriæ mox omen Lusitanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani instructis ante lucem copiis, ad arcem, silentio primum, vt fallerent; dein, postquam vigilare hostem sentire, magna cum vociferatione succedunt. Lusitani præsentibus animis corripunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tentantes ab omni parte aditum hostes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi ostenditur; ibi frequentiores obsistunt. Rumecan interea suis hortator adesse; alios castigationibus, alios promissis ac laudibus incitare, aliis voti ac iurisiurandi religionem incutere; acerrime vtrinque prælium cieri: confusus imperiis, minis, gaudio, metu clamor, itemque tremendus tormentorum sonitus ad astra ferri; subeuntium audacissimi quique passim occumbere. in Thomæum præcipue & Diui Ioannis propugnacula ingruerat belli moles. Eo dum intēti propugnatorum oculi pariter animique sunt, è Mamudianis interim eximia corporum agilitate complures, obseruato æstus recessu, ad maritimum arcis latus, antequam dilucescat, accedunt: perque præruptum, eoque desertum ab hoste saxum, partim brachiis humerisque, partim qua cautes patiebantur, scalis innixi, in arcē scandunt, inque ædium tectis Mahometana vexilla constituunt. dein, stolidi capti auditate, armorum atque hostium obliti, ad prædam illico dilabuntur. Mulierculæ quædam, aliis omnibus ad pugnam digressis, in ea parte curabant. ex iis nonnullæ virili animo arreptis hastis, prædatores locorum ignaros, & incerto concursu nocturnoque pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad opem à præfecto exposcendam ad moenia prouolant. Mascarenias trepido nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, silentium imperat; ipse cum expeditis ad locum accurrit: ibi hostes partim in ædibus inclusos; partim in angiportibus errâtes obrutcat. triginta ferme, cum sese conglobassent, ad vnum cæsi. ceteros ex arce

A deiectos, tum altitudo præcipitij, tum prominentes è rupe filices acuti dilacerant. intentione dein cura locus custodiri captus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festine regreditur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantum, sed etiam corpore miscet certamen; ducisque pariter ac militis partes egregie sustinet. Sex ferme horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumeçan sporum clade percussus, receptui cecinit. Lusitani tantis defuncti periculis, primū omnium Deo superisque, ac patrono præsertim Divo Iacobo laudes, gratæque agunt: caesorum deinde ineunt summam. è suis tantummodo septem; ex hostibus comperiunt amplius mille & trecentos. capta etiam militaria signa non pauca. Christianorum funus magno omnium studio celebratum est. Laudati pro cuiusque merito milites ac præfecti. Ludouicus Sosa, & Fernandus Castrius, quorum alter Thomæ, alter Sancti Ioannis propugnaculo præerat, præcipuum fugati hostis, arcisque servatæ decus tulere. Antonius quoque Passanius, interiorem aggerem turremque magna cum hostium strage tutatus est. Ac, fœminarum etiam, illo potissimum die conspecta virtus: è quibus aliæ fortuito, uti dicebamus, ascensu transgressum munimenta hostem Mascarenia trucidandum obiecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & saxa, itemque fascias & medicamenta suggererant, versatæque inter ipsam dimicationem erant adeo pertinaciter, ut faucibus nonnullæ constanti dextra sibi spiculum euellerent, plagisque obligatis ad institutum redirent. Is, bene iuvante Deo, pugna illius exitus fuit. Secundum eam pugnam, obstinatis utriusque partis animis, aliæ deinceps haud absimili euentu pugnata. in iis, præter cætera tormenta ferrumque, ardentibus maxime iaculis certabatur, maiore oppugnantium, quam defensorum pernicie. quippe gossipio, quo Indi ad vellem vtuntur, ignis tenaciter adhærescens, momento excitatum incendium per confertos manipulos cuneosque late fundebat, quos autem flamma comprehendisset, ij, abiectis armis, cum simul vestimenta proiicere non valerent, cæterosque ab iis adiuvandis exuēdisve, sui quemque periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu, incerto vestigio, extra ordines ferebantur. Hinc, deformatos vultus; exusta lumina; pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora dissectam; horrendo spectaculo cerneret. At Lusitanum multo minus lædebat ignis, amictu laneo, & insuper ocreis & chirothecis ac thorace munitum. & corio deficiente, præfectus, in eundem usum, è pellibus inauratis peristro-mata pretiosa militibus diuidenda curauerat. Ex eo tempore Mamudiani; cum aperta parum proficerent vi, subterraneis operibus (& suppetebat ad omnia multitudo) occulte grassari constituunt. Cuniculos plures ad arcem agunt, intere, ut ab sensu operis Lusitanum abducant, fabros cum dolabris ad suffodiendos, muros quam tumultuosissime subigunt: maiores enim fragore terrifico ac densa fumicaligine iaculantur. Porro cuniculorū dispar, neque vno tēpore fuit exitus. alij specubus puteisque, quos Mascarenias mature in id ipsum effoderat, inutiles facti: alij non interrupto successu ingentibus detrimentis rem Lusitanam affecere. Longe

perniciosissimus omnium fuit is, quem ad Sancti Ioannis propugnaculum præcipua contemplatione direxerant: is vt infra fundamenta peruenit, locum tormentario complent: puluere: eiusdemque pulueris tanquā institas ad cuniculi os perpetuo tractu perducunt. Posthæc, veluti ad ultimam oppugnationem instructi, sub signis ad eam maxime partem subeunt arci: ac vix tentato conflictu sese recipiunt: dein rursus accedunt receduntque: simulato metu, nimirum vt è Lusitanis quamplurimos, propugnandi spectandique studio in fraudem illiciant. Tum Mascarenias ratus id quod res erat, hostem dolo non metu pedem re ferre; mittit ex templo qui Fernando Castrio & reliquis præsidariis nuntiet, quamprimum ex eo loco secedant: hostilem trepidationem in tempus fictam: aliquid profecto occultæ machinationis subesse, illi, & vigore ætatis, & superiorum dierum victoriis nimium sibi prædentes; qua Indorum ignauiam irridere, quæ præfecti seu monita seu iussa contemnere. Graue piaculum contumaciæ dedit nobilium cohors: nam simulatque frequentes in turri conspecti sunt; ignem cuniculo Mamudiani raptim iniiciunt. is à primo aditu ad intestina momento perlatus, multiplicatis in arcto flammis, & in apertum impetu vasto enitentibus, euulsam ab radicibus turrem cum terribili strepitu qualis ex Ætnæ cauernis interdum cieri solet, in altum sustulit, longeque ac late disiecit. è superstantibus alios, volitantia saxorum fragmenta dilacerant: alij, sublime quatum prope oculorum sequi acies posset elati, dein ad terram afflicti suo & armorum pondere conteruntur. alios, dira ignium vis, tamquam tormento excussos ad hostem vsque proiecit: quorum interitu nequaquam expletis odiis barbari, inanima & mutilata cadauera tum incessunt probris, tū sparis & gladiis crudeliter fodiant. Viginti ferme ex ea statione tantæ cladi superfuere: ad centum extincti, in Ioannis Regis familiam adscripti plerique, & claris orti natalibus. quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit. corpora dein conquisita mulieres terræ mandarunt. Cæterum vixdum resederant flammæ, cum per stragem ac ruinas Mamudiani conantur in arcem irrumpere. aduersus eum impetum quatuor è superstitibus raptim opposuere: nam reliqui incendio afflati, & recenti malo attoniti ac sopiti iacebant. & cum pugnacissimis aliquot Mascarenias confestim accurrit. huic manipulo sacerdos effigiem Christi Domini è Cruce pendentis intrepide præferebat. eius admodum piis adhortationibus, & occulta nimirum è cælo vi, non dubie confirmati erectique Lusitani, tumultum ac periculum pugna sustinere, quoad opere tumultuario murus interim ab tergo ingenti aliorum sudore ac certamine obiectus est: & imminente iam nocte, Mamudiani, multis item è suorum numero amissis & sauciis, incepto irrito recesserunt. Eius diei casu admoniti reliqui præsidarij, exinde cautius in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum notas abistere. itaque & Iacobæa & Passania turris, item subditis ignibus, nullo defensorum interitu prociderunt. Thomæa vero (nam eo quoque cuniculus penetrauerat) procumbentibus in fossam ruinis, paratos atque imminentes in irruptionem trecentos è Mamudianis oppressit.

preffit. Atque huiusce machinationis in vniuersum ferme hic erat enen-
 tus, vt Mamudiani introitu exclusi, spatia saltem obsessis eriperent, & in-
 tra mœnium excidia subitarias munitiones raptim excitarent: Lusitani
 contra, & per patefactum ruina iter conantem transcendere hostem, vir-
 tute atque armis arcerent; & nouum introitus pro diruto murum summa
 contentione reficerent. Inde angustior in dies arx fieri, & vix ad explican-
 dos ordines relinqui locus. Quatuor iam menses obsidionem pertule-
 rant Lusitani, cum ex adeo paucis aliqui ferme quotidie aut vulneraren-
 tur, aut caderent. Accessit inopia & fames, frugibus carnibusque consum-
 ptis: & præter scæda animalia, quicquid etiam erat fruticosum aut herbi-
 dum, in alimenta conuersum. hinc vulgò ingruerant morbi: fessisque &
 animis & corporibus, qui arma tractare possent, vix centum & quinqua-
 ginta supererant. atque ij admodum ægre continebantur, quominus in
 hostium stationes vltro impetum facerent, vitæque miseras & ærumnas
 hone sta morte finirent. In hoc rerum discrimine diu expectatum ab Goa
 subsidium aduenit. naues: quinquaginta Bazainum facili tenuerant cur-
 su. Aluarus Castrius Prætoris item filius, & Fraciscus Menesius præerant.
 inde Aluarus cum meliore parte classis Diuim pròtinus antecessit. reliquæ
 carptim, prout agilitate vel robore quæque præstabant, captatis tempe-
 staibus, ante Septembris exitum subsequutæ. armati supra non gentos.
 cum omni rerum copia in arcem expositi. quæ res, Lusitano maiores
 quam pro viribus animos fecit. Auxit ferociam, basiliscus, qui demersis
 in ruina rotis inhæserat, cum eum ad se iniectis funibus Mamudiani ar-
 trahere niterentur, prospera pugna retentus. Ex hoc indignari postremus
 quisque, & accusare primos, quod hostium conatibus, non statim ex arce
 obuiam ierint, quod opera mœnibus applicari, munitiones transferri, se-
 se in tantas angustias cogi permiserint. recensere, victorias (vr de Europa
 & Mauritania ileatur) ad Sofalam, Quijoam, Goam, Malacam, Armuziam
 Calecutum, ad Repelini vada, ad Diuim denique partas; ingentes barba-
 rorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque
 Asia tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quo tanta decora, tantaque
 laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant. tuendum
 omnibus viribus quod à maioribus acceperint patrimonium dignitatis
 ac famæ. viriliter tandem erumpendum in hostium castra, & di-
 gnum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quic-
 quid ad eam diem acceptum in arce sit damni, id fraude, cuniculis,
 tormentis illatum: si vera virtute, manu, & gladiis decernatur;
 Lusitanum imperium, & micantia ex propinquo arma Indos haud-
 quam laturos: hæc initio pauci, & demum velut ex contagione
 plures quotidie palam in circulis & contuberniis fremere, & in Mascare-
 nias cunctationem, qua vera, qua falsa iactare. Postremo ad eun-
 dem conuenire frequentes; pugnam afflagitare; minari, si diutius
 torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubie suffectu-
 ros. Mascarenias contra, lepore fidentes; de hostium genere numero-
 que disserere; iam nunc abundare commætu arcem, custodes vri ad
 hostem

hostem laceffendum paucos, ita ad prohibendum sat multos adesse; D
 hyemem maxima ex parte circumactant; vniuersas ab Goa copias pro-
 pediem affore; tum demum certioribus victoria præmiis, & minore suo-
 rum detrimento prælium inuituros. Hæc & alia in eandem sententiam,
 surdis canere Mascarenias: adeo certamen penitus imbibebant animis
 plerique: nec deerât qui ab insito linore, solutæ obsidionis gloriam præ-
 reptam Ioanni Castrio cuperent; atque ad pfofli gados Guzarates eguisse
 Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias, vt inflatos inani fidu-
 cia, fixosque in audaci proposito animaduertit; *Æquum fuerat* (inquit)
 ciues, militem ab ducē regi, non regere; expectare si gna, nō extorquere;
 scire, quæ ad rationem gerendi belli pertineant, præfecto & consiliariis
 curæ esse. Nunc, quando mihi prope manus iniicitis, & seditionem vultu
 verbisque præfertis; vincat sane maiestatem imperij, inconsulta spes, &
 libido. ite, quod superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & ar-
 morum sciētiam expromite; ego, quos agere debueram, sequar; & quam-
 quam alieno tempore; tamen partem periculi ac laboris vobiscum vna
 capeffam. Vos modo videre, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem
 ostenditis; eosdem in ascensu valli postmodum, atque in ipso confictu
 præstetis. Cū hæc dixisset, prout in arcto licebat, copias instruit: primam
 aciem Aluaro Castrio; alteram Francisco Menesio dat; cum cæteris ipse,
 modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundum
 euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi
 quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu percussis aut de-
 turbatis, ingenti ardore transiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cum
 noua idē tēdem subsidia è castris affluerent, atrox esse prælium cæpit:
 & qui nondum transcenderant Lusitani, cum proculcatæ priorum pe-
 dibus latiores herbæ, altitudinem nudassent valli, quod ex arce pro-
 spicientibus nuper humiliter apparuerat; icti re subita, primo hæsitare,
 dein, hoste imminente; fugam aut latebras circumspicere. Tum Ma-
 scarenias: Hæcine pugna est quam poscebatis; increpitans; ante disci-
 men feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem
 laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius
 intra vallum acriter dimicans, & circa eum aliquot principes Lusitanæ
 iuuentutis occumbunt. Aluarius Castrius saxo percussus, cedente ad
 iectum galea cum attonitus cecidisset, Mascarenia interuentu seruatus
 est. Neque vltra sustineri superfundens se ex omni parte castrorum,
 poterat multitudo. Lusitani cum vndique pulsi transigerentur, & op-
 pugnari è diuerso latere arcem, seu consilio seu temere sublata nuntia-
 ret vox; nequicquam obsistente Mascarenia, nullius nisi vitæ memores
 ad mœnia portasque præcipiti cursu vertuntur. cupientem simul inuehi
 Mamudianū tormentis è muro deterrent. Hic temerariæ eruptionis euen-
 tus fuit. Exinde suo ipsi conatu seigniores facti (vt in contrarium sæpe mi-
 grât vitia) vix pro muris obire stationes, vix recēti successu elati & subin-
 de arcē aggredientibus Indis obsistere: quoad refectis tandem ex pauore
 animis, rursus alacres; & oblitteradē ignominie cupidi, ad cōsuecta munia
 rediere.

A rediere. At Mamudiani, quo se magis magisque obfirmatos ad continuandam obsidionem ostenderent; atque vt expeditiores ab continenti commeatus haberent; euripo ad Rumæpolim, iactis vtrinque montibus, alterum pontem imponunt ea magnitudine ac firmitate, vt quamlibet onustas vehes tuto ac large transmitteret. Simul, dies noctesque fatigare ac premere Lusitanum; stantes muros frequenti verberatione concutere; quæ minus commode ballistis labefactari possent; in ea subditis ignibus calefacta, syphonibus acetum immittere; putrefacta continuo excindere ferramentis; igniferos è stupa, gossipio, & sulphureo puluere globos in tecta conicere; denique cuniculos, quod ea res prospere cessisset, ad arcem vniuersam euertendam pluribus simul locis agere. Aduersus ea, Mascarenias, operariis auctus, non vna regione item obliques aduersasque excauare fossas; tormentis ac missilibus ab omni parte hostes impetere; intergerinos ædium parietes perforare; qua tecti milites & mancipia commearent. Iisdem fere diebus quibus hæc ad Diu siebant, Goam de Fernandi & commilitonum clade nuntius affertur. inde grauis mæstitia simul & metus ciuitatem incessit. Prætor, quamquam acri doloris morfu perstrictus, tamen ad cæteros animandos, lugeri filium vetuit. ipse nitens purpura & ornatu alio sumptuoso, in campum vna cum proceribus, velut animi causa, processit. ibi, tum in gyros flexo, tum cursu & saltibus incitato militariter equo, malum subinde Mamudianis interminans, cunctos vultu & oratione confirmat. mox in classis apparatus omnes de integro curas ac nervos intendit. ac mitescente iam hyeme, Aluarum Acuniam nauibus quinque, in quibus præter magnam instrumenti bellici vim, fistulatores erant quadringenti, protinus iubet obsessos adire, ac suo nomine prohibere quominus ante vniuersæ classis aduentum, pedes è munitionibus efferat: sese paratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturum. Cum ea manu profectus Alvarus, circa Diu in aliquot naues Arabicas incidit. iis mercenaria variarum gentium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitum subuehebat. Alvarus, commisso feliciter prælio, naues expugnat. captum ducem in arcem infert. huic magnum auri pondus ad redemptionem frustra offerenti, vna cum primoribus abscessæ ceruices. capita in euripum consulto proiecta, vt in conspectum vrbs æstu accedente ferrentur, perlata atque agnita; iram in Lusitanos ac rabiem hostibus acuere. At Prætor, appetente vere, Bazainum oppidum nauarchis & militibus ad conueniendum edixit. atque ad cæteros excitandos eodem ipse confestim celocibus circiter quadraginta contendit. Coactis omnibus copiis quæ contrahi è vicinis regionibus potuere (ij fuere præter naualem & aliam turbam, Lusitani bellatores mille quadringenti, Canarini auxiliares trecenti) Cambaicam oram ferro ignique perpopulatus, ad Mortuorum insulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Mascarenia mandat, vt ad excensionem cuncta quamprimum expediat, ac sine intermissione tormentis vndique vallum hostium, & densos aggeres quatiat, ruinaque patefaciat in urbem iter. Dictis obtemperatum, &

paulo post Prætor incolumi classe subsequitur. Ab auersa parte arcis per D triduum sine tumultu expositus miles, naues portum inuectæ, quam maxime tuto ab hostium telis recessu consistunt. Prætor, omnium postremus in tertam egressus, vti munitiones intrauit; mirari faciem loci: solo æquatas tures ac propugnacula; alicubi nullum fossæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duasque propemodum ex vna arce factas. contemplatus dein quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis proceribus, de summa belli consultat. Erant qui differendam eruptionem, & reficiendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse, rarus ad nominis Christiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis clausum teneri; nulla interposita morâ certamen experiri constituit. militibus edicit, curatis mature corporibus tertia vigilia præsto sint. Arcem, detractis valuis, ne qua in receptu spes vlli foret, Antonio Corree cum idoneo præsidio inter prælij tempus tuendam assignat: consilio dein adiuuat rem, quod consilium haud dubie victoriam peperit. Turre erat ad dextrum vrbs latus, qua in apertum mare prospectus est: Syluerianam appellabant. ad eam quatiendam, quasi ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres, è salo eminus muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nicolao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, vti naues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, imbelli turba, lixis & calonibus impleat: ij pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera manu remum, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem veluti ad oppugnationem exerceant. Hoc modo instructam classem iubetur Consaluus ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulo ante lucem admouere; vociferatione, bombardæ, tympanis, tubis, quam maximum strepitum ac tumultum ciere; aliis aliisque subinde locis descensionem ostendere, multimoda arte hostiles distingere copias. Hæc mandata Consaluo; ceteris item præfectis, prout quæque res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumezan, haud satis certus qua potissimum ex parte Lusitani essent erupturi; ad omnes aditus æque terrestres atque maritimos, tormenta vigiliæque disponit; telorum omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget munitiones: &, qua ex euripo descensus ad oppidum est, præaltas fossas leui superiniectionum ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectique militis (præter Guzaratas Indosque, quorum maior multo erat numerus) in eam curâ ac sumptum acriter incumbente Mamudio, viginti millia in armis habebat. Ex iis ipsa robora ad primos impetus excipiendos in fronte castrorum locat, firmatque ab tergo subsidiis: Rumæum potem septingentis militibus insidet; reliquam multitudinem, quo clamor, quo signa aduocant; paratam ad omnia occurrere iubet. Rebus ita prouisis, tanta virum suarum Mamudianos cepit fiducia, vti Lusitanorum paucitatem conatusque irriderent, vixque vniverse pugnae subituros aleam crederent. Lusitani contra, vti Christianos decet, vno Deo maxime freti, nihilominus expediunt arma: atque ad condi

A conditum tempus ante Prætorium armati conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino facer. Tum loco excelso, vt vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus insigni pietate sacrificat: Deumque precatus, vt in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ, formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quo alacrius capessant pugnam, noxis omnibus Pontificia potestate expiatis absoluit. Eosdem, Prætor, quod pluribus agendi spatium non esset, paucis adhortatur, vti Christo duce, cuius tueantur causam, forti ac fidenti animo prælium ineat. Ioannem ipsam Regem, vniuscuiusque virtutis vel ignauia primo testem & spectatorem, mox remuneratorem aut vindicem adesse putent. Indici totius imperij summam in eius diei certamine verti nil ambigant. postremo sciant, præter naturam loci, ab se quoque diligenter prouisum, vti segnis timidisque nullum neque terra, neque mari effugium sit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionem emissas. Magnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria salutem & præmia constituta. Cum hæc agerentur, iam Nicolaus Consalius classem è composito ad alteram partem insulæ circumegerat: variisque (vti conuenerat) locis descensum. & oppugnationem ostentare pergebat. & nox adiuuabat inceptum, ex incerto speciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætoria sublime vexillum, ac lumen in puppi, ad hæc, densi tota classe ignes, tormentorum fragor, micantiaque arma, & mistus hominum vocibus ac tympanorum pulsu tibiarumque concentu Martius tubarum sonus; Castrum cum omni exercitu adesse monstrabant. Eo terrore Consalius omnium oculos in se conuerterat: vt non ex vrbe tantum, sed etiam è castris, armatorum agmina, relictis præsidii ad mare concurrerent. id vbi à speculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, antequam dolum clarior proderet lux, instructas, prout angustia loci ferebant, copias, (ferme tria erant hominum millia) pluribus simul portis emittit. primum agmen ducebat Mascarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius imperia dudum adueto: accesserant è reliquo exercitu quadringenti. cum cæteris modico intervallo sequutus est Prætor. Cingebant latera spectatæ fortitudinis viri. Vna Casalius ornatu quam augustissimo trabeatus, Christi ad Crucem affixi attollens imaginem, concionabundus aderat. Eius hortationibus inflammati Lusitani, simulque diuina & humana pleni spe, clamore consentienti ad castra succedunt: ac semiplenas adorti stationes, è vallo deiiciunt: & partim stratos, partim integros aggeres murosque, scalis, contis, humeris innixi transcendunt; hostemque obuium, hastis, gladiisque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rumecan vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto iubet extemplo contendere. ij, ab Antonio Correa, quamquam patentibus portis, magna cum cæde pulsi. Alia item manus ad opem castris ferendam à mari submissa. inde aliquot locis atrociter dimicatum est. id adeo ex ipsa vulnerum sæditate perspicui potuit. Cosmo Paiuæ gladio femur abscissum. Vazæo Fernando, cū sese in hostes acrius immisisset; decus ab tergo thorax, perque plagā

nudata vitalia : cuidam, quod super aures oculosque eminebat, à reliquo D capite, prope ad ostentationem artis, vno acinacis icu diuisum est. Circa vnam item è turribus, qua Prætor ipse constiterat, multum sanguinis fufum : & vexilifer Eduardus Barbutus, inter scandendum ter ab hoste præcipitatus, reperito quartum conatu in pinnas euasit, ibique per vira Lusitana signa constituit. Exinde ingens Mamudianos inuasit pauor, & fuga passum fieri cæpta. perterritis, hinc Prætor, illinc Mascarenias pertinaciter ab tergo cum suis instant, immistisque fugientium turbæ eodem impetu in urbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna, & æquis ali-quandiu viribus mercenarij ac transfugæ maxime resistebant. Vrgente dein vehementius Lusitano, quantum se inuehebat hic, tantum illi de loco demoti. atque vti denuo inclinarat certamen, Lusitana vis vltra sustineri non potuit. Fusi Mamudiani, insula trepide relictæ; super alium alij ex vtroque ponte sese in continentem eiiciunt. multi in turba obritti, multi à persequentibus interfecti. Castris & oppido Lusitanus vno die potitus. in oppidanos deinde nullo discrimine sexus ætatisque scuitum est. Mascarenia præcipue cohors, dolori atque iracundia paruit: Mahometicamque perfidiam, cæsos tot præliis commilitones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vltæ est. armati iuxta & inermes, pueri senesque, viri pariter ac fœminæ trucidati. vsque ad brutorum animantium cædem atrox ira peruenit. regium Cambaia vexillum, & alia signa relata complura. castrensis æque atque vrbana præda militi cessit. vtrobi-que tabernas apertas, paratam expositamque rerum omnium copiam; triclinia strata, & appositos cibos velut in media pace (adeo Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Simon Pheus & socij, ad catenas demendas frustra quæsiti. ab irritò sub muris colloquio Mamudiani Madabam victos attraxerant. hosce dein, & vna ciuem Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti, dum lembo Diu peterent, vi tempestatis ad Surratum nuper eiectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius rabie furens iugulari omnes iussit. in cisternam proiecta cadauera. Cæterum in prælio è nostris desiderati circiter sexaginta: ex hostibus ad quatuor milia. Rumecan imperator (incertum à quo peremptus) inter cæsorum acervos gregali amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in iis principes aliquot, in potestatem venere. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, ænea tormenta maiora in castris reperta quinque & triginta, è quibus vnũ Arabicis inscriptum notis, rudi opere factum, sed inusitatæ magnitudinis, in armamentario Olisiponensi conspeximus. Clara admodum & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria fuit, vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium & fama: celebritatem auxere diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conferta iam pugna, maiores aliquod ballistas, applicitum quater ignem, cælo minime pluuio, respuisse. & super ædiculam arcis, apparuisse mulierem cælesti lumine radiantem, cuius fulgor ita adspicietium oculos mētēsque perstringeret, vti cæci propemodum, neque in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores numero, tamen, immutata repente rerum omnium

A omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderentur. inde consternationem, & fugam ortam. Prætor, ab tam felici euentu primum Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exercitu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti minime maligne testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquauit solo: pontes quibus insula continenti iungebatur, intersecidit. Simul, ad reficiendam augendamque arcem, ad mortis ipse ante alios manibus, cunctos accendit: atque vt ingenti labore militum; ita non magno sumptu, intra paucos menses partim repurgatæ ruderibus fossæ; partim etiam turres ac mœnia restituta: iisque, ad extremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circumdati. Hisce rebus peractis, & stipendio militibus perfoluto, Prætor ineunte autumnō victor Goam insolita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem fere menses Idalcæ in Bardesianos & Salsitanos fines, eadem qua nuper iis Lusitano cesserat leuitare, ad vœtigal portoriumque exigendum armata manu procuratores immiserat. Aduersus hosce, modicis copiis Prætoris iussu profectus Iacobus Almeida, eiectos ex agris, Põdam trepida compulit fuga, castellum, vti supra docuimus, magnis operibus ab Azedecane munitum. iis cum ab Idalcæ subsidia mitterentur, Castrius ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca traiecit. Ad eius aduentus famam, pauidi hostes, ne expectata quidem oppugnatione, castello agrisque excessere. Castrius Põda recepta & euerfa, Goam rediit: inde aduersus Mamudium reparantem bellum, protinus classe contendit lemborum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è sociis Naires quingenti venebantur. Cum hisce copiis in Cambaiam delatus; aliis atque aliis locis milites sub signis ad populandam oram agrosque duxit. Cum diu neminem obuium habuisset armatum; ad Barocum denique urbem cum equitum millibus quinque acie instructa sese illi obiecit Mamudius ipse Rex. Turritos elephantos, & curulia tormenta in prima fronte locauerat; post elephantos in dimidiatæ Lunæ figuram instructo equitatu substiterat. Neque Castrius detrectauit certamen. Vbi ad teli iactum est ventum, repente Mamudiani referunt gradum, haud tamen confusis turmarum ordinibus; & intra conspectum hostium, loco remotiore consistunt. Tam subiti receptus causa in occulto est. Sunt qui ab Turca quodam ex præfectis monitum dicant Regem, ne florē nobilitatis, & vna suum ipse caput furentibus rabie ac temeritate Lusitanis obiceret. Sunt qui putent eo consilio recessisse, vt auaritia pugnandi pertractos intra sua præsidia Lusitanos, ex omni parte circumueniret. siquidem è toto regno copias ingentes equitum peditumque in loca vicina cõtraxerat. Vt cunque sese habeat res, Castrius ad ostentandam fiduciam, integris item ordinibus, aliquantulo spatio cedentibus instare perrexit: dein torrente desuper Sole, armisque degrauantibus, expressa ab tanto Rege timoris confessione contentus, incolumem exercitum præter oculos Mamudij, cum plausu cantuque ad naues reduxit. Patanem inde Arabum coloniam metu ab incolis relictam, itemque Patem eiusdem tractus oppidum ce-

lebre, & alia emporia multa, plurimas naues incendit: magnum mortali-
 um numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda capi-
 tiuos auexit: sata, villasque, & conditas horreis fruges exussit. Eam vasti-
 tatem per se grauem, spatium temporis grauiorem fecit. Tres fere men-
 ses circumlatus belli terror ac populatio: & Mamudij conatus in multum
 tempus ea clade repressi. Inde Prætor confirmato Diensi præsidio, rena-
 uigans Goam, ex itinere Dabulum oppidum Idalcanis maritimum vi ce-
 pit, direptoque flammam iniecit. Idalcan, absente Castrio, in Salsetanum
 rursus agrum, externorum magna ex parte militum octo millia miserat,
 equites septingentos. Abassini erant, Arabesque Turcis immisti. Duces
 iis quinque pari imperio præerant, ita ut pluribus sententiis in dege-
 nendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra. Prætor, ut Goam
 insulam attigit, priusquam urbem intraret, nouis copiis auctus, ab Aga-
 cino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illico in Salsetanam terram
 transmisit ratibus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum &
 octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille; Naires
 sagittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito duces
 hostium silentio noctis in locum natura tutiorem se recepere. à fronte
 fluuius, ab tergo mons editus claudebat. eorum vestigiis acriter insistens
 Prætor, in castris ab hoste desertis ea nocte cõsedit. ibi refectus ex itinere
 miles. Postridie, diuisis quadrifariam copiis, intentus prælio ad hostem
 ducit. Lusitanos interim, tanquam non cum armatis ac pluribus dimi-
 candum, sed quasi par pecorum grex mactandus foret, accensa cupiditas
 inuaserat pugna: minisque ac denuntiationibus plerique ad signa con-
 tineri vix poterant. ex iis quinquaginta fistulatores, inconsulto Præto-
 re, deuiis callibus antegressi, flumen vado traiciunt, interclusique ab suis
 temere hostem laceßunt. in eos continuo Arabicus equitatus emissus;
 cumque pauci à pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi ce-
 derent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam
 amne transmissio cum paucis equitibus aduolat: perque ignem riuos,
 quos iacta à Mahometanis ardentes duxerant ollæ, perque media tela
 hostem aggressus, tandiu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua
 superueniret acies. Eo primum certamine (ita per litteras iusserat Rex)
 cum Sancto Iacobo, Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus. & is
 ipse dies forte natalis erat Apostoli, xij. Kal. Ianuarias, quæ res animadu-
 ersa, fiduciam animosque militibus auxit. Simul etiam Casalius idem qui
 nuper ad Diem, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excellam
 gerens, commemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos.
 Neque ad superos vota, neque ad homines hortamenta irrita fuere.
 Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusi-
 tani proceres, nouo ardore concepto, in Mahometanas cæteruas impe-
 tum dant. Aluarus Castrius primo incurfu duos ex equis præcipitat; stri-
 cto dein gladio sese medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum
 ex primariis deturbat: inde nõ gladio tantum, sed manu atque impressio-
 ne vrget aduersos. Franciscus Syluius, effuso item vno, cum tribus simul
 capeßit

A capeffit pugnam, atque omnes interficit. Iacobus Almeida vnum è quin-
 que ducibus hafta transfigit. Aluarus Camigna tres equites, Aluarus Gã-
 ma duos, Antonius Persona totidem sternit. Saluator Fernandus vexilli-
 fer, ad cæteros magis magisque incitandos, in mediam hostium aciem se-
 que & signum intrepidus intulit. Dum hæc ab antesignanis fiunt, nequa-
 quam ab aliis interea cessatum. acriter vbique gesta res. magna passim edi-
 ta strages. ac nisi prælio interuenisset nox, è tanto hostium numero pauci
 omnino superfuissent. Sub vesperum cæpta pugna, circiter vnus horæ
 spatium habuit. arrepta dein fuga plenos vulnery ac pauoris Mahome-
 tanos tenebræ simul ac syluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidere cen-
 tum & quinquaginta: sexcenti pedites: è quinque præfectis, occisi tres. in
 iis Celabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter
 duabus acceptis plagis ægre tandem euasit: alter incolumis, per densas
 cohortes incitato equo sibi viam aperuit. E Lusitanis vnus tantum desi-
 deratus, Ioannes Carriagius, Goanus ciuis, & Naires duo: vulnerati Lu-
 sitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc omnia postmodum ad Ioan-
 nem Regem fuscè perscripsit Prætor, idemque multiplici intra verten-
 tem annum parta victoria, Goam urbem specie triumphantis inuectus
 est. Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Diem gestis decretum Regis
 allatum. ex eo cum alia fortibus viris diuisa præmia; tum veteranis ad Ba-
 zainum agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissimis, & Prore-
 gis titulo decoratus est: eidem super honorarium stipendium, decem auri
 millia dono data, & in tres annos prorogatum imperium. Sed, quæ rerum
 humanarum vanitas est, Castrio non diu licuit vti honore ac beneficen-
 tia Regis. è magnis laboribus vigiliisque lenta correptus febris, ge menti-
 bus bonis, intra paucos menses exstinguitur, vir omnium consensu æque
 belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium & industriam varij per om-
 nem ætatem casus exercuere. Olisipone, adolescens, ob clandestinum ma-
 trimonium eiectus à patre, in aliam partem vrbs migravit. ibi, quam-
 quam in magnis rei domesticæ angustis, cum Petro Nonnio eiusdem vi-
 cinatatis, illustri mathematico, familiaritatem iniiit, multaque ab eo per-
 otium de rebus astronomicis, ac de nauticæ in primis arte cognouit. Ab
 ea commendatione, ipsomet insinuante Nonnio, in Ludouici principis
 amicitiam peruenit. Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque
 eximius bonarum artium patronus ac præses. Ab eo cum auxiliariis co-
 piis ductus in expeditionem Cæsaris Tunetanam, egregium sese virum &
 manu, & consilio præbuit. Inde cum Garzia Noronia in Indiam ab Rege
 missus; magnam sibi rerum Indicarum notitiam pepenit: eamque litteris
 ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisipone Goam vsque, singu-
 lorum dierum iter; locorum aspectus ac situm; altitudinem Solis ac poli;
 diligentissime persecutus est. Idipsum rursus præstitit oram legens ab
 Goa Diu vsque, & ex partium dimensione, multis oppidis vicisque
 vocabula antiqua restituit. ij commentarij, Ludouico dicati, in Acade-
 mia Eborensi (quam Henricus deim Cardinalis regali munificentia
 condidit) adseruantur. Exstant eiusdem Prætoris ad Ioannem Regem
 epistolæ:

epistolæ: in quibus, præter communis boni studium insigne, non vulgarem insuper tum militaris, tum politicæ rei scientiam facile animaduertas. Et, quod hæc omnia superat, usque adeo pius perhibetur fuisse, vti quantalibet stipatus aut nobilium aut plebis frequentia; ad Crucis adspectum illico positis humi genibus, oculos in cælum cum attenta quadam veneratione defigeret. huic pietati non sine causa victorias vulgo acceptas ferebant; quas breui tempore, paruisque copiis, non paucas neque obscuras de nominis Christiani hostibus reportauit: hoc etiam nomine felix, quod morienti Xauerus affuit, & in extremo illo certamine opem egregiam tulit. Castrio vita functo (annus tum agebatur seculi huius octauus & quadragesimus) successiones quas vocant, de more consultæ. prima Ioannem Mascareniam, cuius modo meminimus, nominabat. is, quod in Lusitaniam paulo ante redierat, solutus alter codicillus Præto-rem declarauit Garziam Salam, grandi iam ætate virum, multisque in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu solenni tradita extemplo gubernacula. Atque eo lætius fuit eius initium magistratus, quod per eos ipsos menses, è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenere. Duodecim erant numero. Antistitem habebant Iacobum Bermudium Castellanum. Hisce, ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobium-que Goæ magno rei Christianæ bono, & vrbs ornamento conditum est.

Libri tertijdecimi Finis.

HISTO

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER XIII.

S Vb idem tempus quo hæc in India gerebātur, in vltimas quoque terras porta præter spem & expectationem ingens Euangelio paruit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Can- goxima honesto loco natus, regni quod Saxumã appellât. Is, contracta cum Lusitanis institutoribus amicitia, de religionis Christianæ mysteriis, ac simul de Xauerij sacerdotis vita rebusq; quas gereret, multa ex iis in familiari sermone percepit. inde paulatim, & veritatis, & Xauerij tanto studio est captus, vt ad eum inquirendum, vasto & ignoto sese mari absque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Lusitanis iisdẽ, post varios errores atque discrimina, Malacæ Xauerium (qui è Molucis Indiam repetens eadẽ in vrbe substiterat) summa sua cum animi voluptate conuenit. atque vt pater item de Iaponiis mira quædam audierat, aduenarum congressu & aspectu valde lætatus, crebris deinde colloquiis varia ex iisdem sciscitari non destitit. percommode ad singula respondēbant: minimeque vulgaris inesse cunctis, ac præsertim Angero, tum indoles, tum humanitas visa. ergo Xauerius, vt primum Indica negotia transegißet, Iaponios (quod iam ante cogitarat) omnino adire constituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Ecclesiæ erant illi ex itinere inspiciendæ; Angerum Goam via breuiore præmisit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonnium socios Molucas petere iussit. Malacensis catechismi, quem negligi aut remitti nolebāt, munus Vincentio Viegæ externo sacerdoti egregie probo concedidit. Mox ipse perquam difficili ac periculosa nauigatione Cocinũ delatus, inde ad Cori promontorium Piscariosque traiecit fines. ac suis qui in ea regione curabant. Antonium Criminalem communi consensu præposuit: neophytos ad perseuerantiam adhortatus est; oratoria recognouit; nec leuibus denuo signis atque miraculis Christianæ fidei veritatem ostendit. morbos depulit: dæmonia exegit: mortuos quin etiam reuocasse perhibetur; quod tamen vt postea fateretur ipse, quamquam: grauissimorũ hominum prece

fatigatus, adduci non potuit. Hisce aliisque in ora Piscaria gestis rebus, ad urbem Goam summa ciuium gratulatione peruenit paulo antequam prætor Castrius è vita discederet. huic animam agenti (vt supra significatum est) affuit. Angerum vna cum famulis probe institutum, sacro intinxit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius nominati. ea, messis Iaponicæ fuere libamina. simul, è fociis alios alio Alphonsum Cyprianum genere Castellanus, in Diui Thomæ Coloniam; Gasparem Berzeum, ortu in Belgis, Armuziâ destinauit. Goani collegij ac seminarij domesticæ disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum abesset, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim vero, Iaponicam ad expeditionem, instante iam die, se ipse diligenter parabat. is vbi percerebuit rumor, piorum greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt. monent, obsecrant, obtestantur, ne semet vltro tam ancipitem ac periculosam in aleam det, neu publicam rem, quæ ipsius vel in primis nitatur capite, eiusmodi consiliis tantum in discrimen adducat. Sane quam multa erant; quæ quamlibet animosum hominem ac fortem, abstergere à tali itinere possent. primum ipsa longinquitas. quippe leucas amplius mille trecentas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein, multis in regionibus, ac præsertim circa Somatram ac Sinas, mare à piratis inessum, itemque à Sinarum præsidiis, quæ sæpenumero in peregrinos omnes nullo discrimine tamquam in hostes inuadit. idque tum erat extimescendum magis, quod Sinas inter & Lusitanos nondum essent plane reconciliata commercia, neque locus foret Sinarum vllus, quo Lusitanis ad contrahendum aperte descendere, aut vbi tuto commorari liceret. memabantur etiam variis locis insidiosa vada syrtesque, nondum ad plenum iis cursibus exploratis. itemque Eoi pelagi natura, quod sæuum, & vastum, & vorticosum, totas haud raro naues absorbet. & super hæc, præcipuus nautarum terror, ecnephias typhon; fuerus in ea vel maxime plaga furere: & ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia, in asperum sæpè litus ac saxa torquere. Cum hæc & alia multa ad timorem proponerentur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum usu, tali sapientia vir, tãtis periculis obiiceret sponte sese, relictæque in vicino segete, cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam operosa, tam incerti prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mirari non possum, cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis præconiis celebrare soliti, eidem nunc potentie ac bonitati, meo potissimum in capite diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter sit, huic animata æque atque inanima, prorsus ad nutum omnia deseruire? Testis haud semel vnda, quæ sese Domini ac famulorum postea gressibus, mutata illi co natura, calcandam exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ perfuls vltimi exitij horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. Testis inclitus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, malo damoni licuisse comperimus. Testis denique (ne in re aperta sim fusior) veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac non vnum quidem ex iis periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicut

Regum ducumue internuncij ac præcones, regiis duntaxat insignibus
 freti, per media castra, per instructas armatorum phalangas ac tormenta
 disposita, vadūt securi & inermes; ita, diuinarum legum interpretes, gen-
 tiumque doctores, vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia
 terrarū marisque pericula, atque adeo per incertas vndique machinas ac
 mucrones, quocumque res postularit, intrepidi atque alacres penetrare
 non dubitant. At enim isti ipsi quos narras, in latrones incidunt, lanian-
 tur à feris, naufragia faciunt: variis implicantur morbis; æstu, frigore, fa-
 me, siti, rerum omnium egestate laborant; circumueniuntur cōscelerato-
 rum insidiis, factionibus opprimuntur; tyrannorū iussu omnibus suppli-
 ciis excruciatī maectantur. Cōcedo: & quidem hisce itineribus olim Apo-
 stoli ac martyres ad sempiternam gloriam peruenerunt. Sed idem con-
 tendo; hæc omnia ad illorum vel probandam fidem, vel constantiam illu-
 strandam, diuina tantum dispensatione permitti. Nam alioqui refertæ
 historiæ sunt exemplis eorum, quibus esurientibus angeli ministrarint
 cibos, quorum leuandæ siti, purissimi subito fontes è terra emicuerint;
 quibus, posita extemplo sæuitia, flatus ac tempestates obsecundarint;
 quos, voracissima & in alios ferocissima belluæ, propalam blandiendo
 permulserint; quos vel exquisitissima lictorum, carnificumque tormenta
 nil læserint; queis ferrum, equulei, virgæ, rotæ, flammæ pepercerint. At-
 que in eiusmodi certaminibus, tametsi non semper explorata victoria est,
 multique ac magni sæpe cōatus in irritum cadunt; tamen diuinæ glo-
 riæ & hominum salutis seruientem, fidenter omnia tentare, moliri, experi-
 ri par est. Ita ne vero; ad leuissimam incertamque prædā, per densas
 acies, micantes gladios, & volitantia tela cæco impetū ruet miles; inanes
 honorum titulos, & speciosa vocabula, nihil aut modicum duratura, am-
 bitiosus per summam indignitatē atque miseriam, quotidianis obsequiis,
 adulatione seruili, valetudinis damno, patrimonij profusione captabit;
 sordidarum mercium causa, quæque duntaxat corpori seruiunt & vetu-
 state facillime corrumpuntur, in stitor ac nauicularius, terra vnde ortum
 habet, relicta, veluti ruptis naturæ fœderibus, ventorum ac maris iræ sese
 permitret; obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrina-
 rum auium instar, ignota semper littora pererrabit; nos, propagandæ re-
 ligionis, amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei demerendis,
 seruandi humani generis gratia; inopiam, ærumnas, incommoda, mortem
 denique recusabimus; præsertim cum illorum temporarios labores, ab
 improba plerunque cupiditate profectos, mortemque vnam, altera sæpe
 mors, & sempiterni labores, atque infiniti cruciatus excipiant; nostram
 industriam operamque, si in officio ac fide ad extremū vsque perstemus,
 beatissima æternitas, immortales coronæ, immensa præmia maneant.
 nihil ergo sit, tanti, quo nostra de Deo, deque hominibus benemeren-
 di studia retardentur. Nam quod Goanæ Ecclesiæ, vicinique huiusce
 tractus, absente me, solitudinem pertimescitis, agnosco pietatē vestram.
 sed ne in hanc messem operæ desint, satis à me, vt in tanta nostrorum
 paucitate, prouisum est. Paulum Camertem eximia caritate virum,

,, Goano collegio; Antonium Criminales, in signi virtute pastorem, Eccle- D
 ,, siæ Parauanæ cum idoneis adiutoribus vtrumque præfecimus. Ad hæc,
 ,, episcopum habetis in vrbe vigilantissimum; Franciscanos, Dominicano-
 ,, sque fratres, vestri amantissimos cupidissimosque; præter holcæ, alij quo-
 ,, que subinde sacerdotes è Lusitania superuenient. Vltimis, vltimis, in quâ,
 ,, nationibus, ad quas læti salutis nuntij, nullo vnquam tempore allati sunt
 ,, rectus ad vitam æternam callis tandem aliquando monstrandus; ac teter-
 ,, rima dæmonum seruitute miserandum in modum oppressis; Christianæ
 ,, libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Lusitanis tantum
 ,, aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vniuerso hominum genere, quot quot
 ,, vbique sunt, finere, futuri sunt, redemptor idem & conditor Iesus vitam
 ,, ac sanguinem in Cruce profudit, quibus miserrima captiuitate detentis,
 ,, cum in idispum à præpotenti Deo vocatus destinatusque sis, non omni
 ,, ratione consuluisse, neque per inuia quamuis & aspera sacrum Euange-
 ,, lium pertulisse; extremæ non modo ignauitæ, sed etiam perfiditæ crimen
 ,, esse quis ambigat? Proinde facessant querelæ, absint complorationes, sin-
 ,, gultus ac suspiria fileant, quin potius, vti Christianos, & Dei hominum,
 ,, que amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis, vti ita dicam, omni-
 ,, nibus, & studio incensis apud Deum suffragationibus prosequimini.
 Hisce dictis leuato vtrunque mœtore, conscendit nauim Aprilis mense,
 anno post Christum natum M. D. XLIX. Comites habuit è societate Cos-
 mum Turrianum, & Ioannem Fernandum Hispanos; de externis, Paulum
 famulosque Iaponios. Cocinum ab Goa primum, inde Malacam exeuntē
 Maio venere. Hic patri quo intenderat pergere cupienti, nauis Lusitano-
 rum nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarum in Malacensi portu, & quidē
 piratica infamis, vulgo latronis iuncum appellabant. Cum hoc ipso latro-
 ne Xauerius (tantâ inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor
 liberandi ab dæmonum seruitute Iaponios) certâ mercede pacificetur, vti
 relictis ad læuam Sinis; ipsum & comites in Iaponem extemplo perducatur.
 soluere viij. Kal. Iulias, ipso Diui Ioannis Baptistæ die natali. Post multa
 nauigationis incommoda, & nautarum fraudes, Cangoximam, Angeri,
 vti dictum est, patriam attingere xvij. Kal. Septembris, qui dies Assumptæ
 in cælum Deiparæ Virgini sacer est. Xauerius à Pauli propinquis atque
 domesticis amanter exceptus, vixdum recreatis à maritima iactatione
 comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primum Iaponi-
 cæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate instirrit ope-
 rā dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus cōuertendis, quam-
 quam enixe adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum
 altitudinem, & linguarum infertiam, complures dies ingenti labo-
 re miseriaque defudatum est. postremo, iis in codice vtrunque re-
 latis; ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vnâ cum so-
 ciis cepit. magni extemplo concursus ad eos facti. atque, vti præ-
 cacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, ridere alij solæcos barba-
 rismosque; alij, quid ea lectione significaretur, ambigere; alij peregrinum
 habitum cultumque demirari; alij etiam, communis consuetudinis ac
 morum

A morum ignaros, probris & caullis petulanter incessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec spernendum utique genus hominum interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus docendi tantum gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xaverius interea sociique nihil de studio & contentione remittere. ad hæc, normam eam tenere viuendi, tamquæ illustria sobrietatis, patientiæ, mansuetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; uti veram ac salutarem doctrinam afferre se, factis moribusque multo magis, quam dictis aut scriptis ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas capta; nostrisque nõ ad magistratus modo, sed etiam ad Regem qui tum extra oppidum agebat, Paulo præsertim aditete, facile patuit aditus. Cõmerciũ is Lusitanorum auidè iam dudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus commeari didicerat. apud eos quod plurimum gratia & auctoritate Xaverium valere Paulus & famuli testarentur; valde sese illi comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo, Christi & Sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, id ipsum fieri ab omnibus qui aderant, imperatitiae prædicandi Euangelij, & baptizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauate concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzij etiam (quo de hominum genere supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratia capti, vel suis opibus ac maiestate confisi: cum nihil ab ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xaverio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in urbem inducta. Pauli primum vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alij subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xaverius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quo expeditior ad ceteros prædicatio esset, Regi primum ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euangelium afferre: sed Regis præcipue Cangoximani promissis ac precibus, & oblata rei bene gerendæ spe, diutius quam cogitarat in eadem vrbe detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus firandum regni Figenfis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est; perinquitulit animo Rex, vicinos dynastas in speratis augeri opibus, at se diuturni lucri aduentitij expectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xaverium cepit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bõzj quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi; Euangelij luce mendaciæ prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata; denique discipulos & sectatores ab se auocari animaduertenterunt; immutata subito voluntate, Xaverium execrari, fictis criminibus ipsum & socios in inuidiam adducere, publice priuatimque maledictis lacerare atque proscindere; offensum iam Regis animum nouis in dies facibus instigare neque ab incepto destitere; quoad renocato priore edicto, rursus pœna capitali sancitum est, nequis omnino, relictis patriis autisque noua &

peregrina sacra susceperet. Xauerius, æquitate animi ac summissione su- D
rètes lenire nequicquam conatus, multaque & grauiā perpeffus incom-
moda, Meacum quo pridem intenderat, abire decreuit. Christianorum
numerus in vrbe Cangoxima ad centum ferme peruenerat. Paruulum
eum gregem, Paulo commendat, ipse, vertente anno, morientibus lugen-
tibusque neophytis, & gratias immortales agentibus optimo patri, Fi-
randum ad Lusitanos cum Cosmo Turriano & Ioanne Fernando progre-
ditur, ibi vero, cum à Lusitanis ipsis ingenti gratulatione, tum in eorum
gratiam ab regulo perhonorifice acceptus est; & quod optabat vnum, il-
lico facta legis Euangelicæ promulgandæ potestas. iam linguæ paulo ma-
iorem notitiam noui præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim
aliis, aliisque, prout res postulabat, periochis è codice recitandis, & super
hæc, in oculis omnium innocenter & caste viuendo; plures paucis diebus
Firandi, quam toto anno Cangoximæ ad Christum adiungere. iis Cosmi
Turriani curæ fideique, concreditis, Xauerius, cum Fernando Meacum
petens, circa Octobris initium, sæuiente iam hyeme, Amangutium, leu-
cas fere centum à Firando processit. ea tum erat vrbs perampla (nam ali-
quoties dein ferro & flammis euerfa est) in Iaponis ferme, umbilico sita,
ac Regem habebat longe lateque imperantem. Ad eum Xauerius accitus
Fernando comite accessit. ille de vno cœli, terræque conditore, de lapsu
angelorum hominumque, de redemptore generis humani I E S V Christo
Dei filio, de sempiternis pœnis ac præmiis, ex eo quæm dixi libro, multa
expromenti Fernando, vnus horæ spatio mirum in modum attentas au-
res præbuit; dein, vt sine honore, ita sine iniuria vtrumque dimisit. eadem
ferme nostri quotidie bis ad circumfusam multitudinem per vicos &
compita prædicabant, obsoleto ac peregrino vestitu, nulla pompa vel ap-
paratu verborum. Nihil initio tam nouum aut absurdum ad Amangutia-
norum aures oculosque accidere potuit. ergo, non plebis tantum insana,
sed etiam nobilium infesto clamore, sibilisque & cachinnis explosi; &
omni petulantia genere vexati sunt nullo prorsus operæpretio. Hæc per
eos dies Amangutij gesta. Meacum inde abeuntes, duorum fere mensium
iter exceperit difficile & asperum, à latronibus atque piratis infessum; niue
geluque, syluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æstuariis im-
peditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, difficile dictu est quam
grauiā, quam acerba ignotis regionibus terra marique pertulerint, pedi-
tes ambulabant, & quidem in humeros elata sarcinula. in manicas oryza
semitostæ indiderant bolos (auelam vulgus appellat) eo cibo famem, aqua
profluente sitim leuabant. Ignari viarum, & simul quo latronum insidias
effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam talari deposita ve-
ste persequébantur exalceati, quod eo anni tempore torrentes amne-
sq; occurrerent vado superandi non pauci. itaque partim anteceden-
tium festinatione, partim etiam assidua sarcinæ vestatione lassī, ad hæc
lubrica plerumque via incerto ac fallente vestigio corruiebant, pedibus
interim glaciei & algoris iniuria miserandum in modum intumescenti-
bus: ac noctu demum imbre perfusi, fame & algore confecti, sicubi tecto
saltē

A saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate nulla; præclare videlicet secum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera vulgi ludibria, interdum etiam lapidibus petebantur. at ubi transmittendum esset mare, vix atque ægre tandem in naues admissi, pecudum instar in ipsam præne sentinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes atque misérias cum ad urbem denique Meacum hospites haud sine miraculo peruenissent; minime idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bello flagrantia, surdas ad salutaria monita & obstrictas incolarum aures offendunt. Ad ipsum vero Imperatorem, quamquam adhibita diligentia conatuque, adspirare non licuit. ergo, terræ natura, gentisque moribus in præsentia utcumque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itineribus, eodem ferè spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod sese haud iniquum illis ante præbuerat Rex, certum erat fixumque Xaverio, terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius fieri posset, sterilitatem soli maciemque peruincere. & quoniam experiendo cognorat, Iaponios, Bonziorum fūco & ostentationi assuetos, plurimum externa moueri specie, & animi bona ferè corporis habitu cultuque metiri; ad eorum mores, quantum sine peccato liceret, in præsentia conformare sese; & Christi causam non nihil ad illorum salutem extrinsecus mutuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggredere, Firandum accurrit. ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, angustioribus vestimentis induitur; commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab Indiæ Prætoris & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi reliquerat, sumit, necnon à Malacensi Præfecto munera Iaponiis ante id tempus ignota. In iis erat Lusitana vestis, vinumque prænobile; musica sambuca, & horologium ex iis, quæ in æquali ponderum examine, plurimumque rotarum denticulis inter sese implicatis, lento motu ac perpetuo, temporum intervalla distinguunt: quam Europææ solertiæ machinam gentes illæ sine fine mirantur. Hisce rebus in iumenta impositis; ipse, præter Ioannem Fernandum duobus tribusue Iaponiis comitatus, Amangutium redit: litteras & munera offert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero admonitus, & noui habitus dignitate; caput cum consiliariis contulit, iisdemque approbantibus, maiore deinceps in honore Xaverium habuit. ac primum, auri argentique. non leui pondere munificentiam, aduenæ remunerari contendit: quæ cum Xaverius obfirmato consilio cuncta reieciisset; altitudinem animi suspiciens Rex, vacuas Bonziorum aedes illi ad habitandum assignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non Amangutij modo, verum etiam omnibus suæ ditionis finibus regnifque, vnius Dei legem ac religionem declarari palam; eamque cuiuslibet amplecti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione lædi, vel impediri. sub hæc, Euangelici præcones ad instituta munia quam acerrimo studio retulere sese. interdiu, in arcibus triuissque conciones habebant; noctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ætatum,

rum, sexus vtriusque mortalibus, aures ac responsa præbebāt: erat autem D
 tanta frequentia celebrataque, vti cœtum ædes ipsæ non caperent: alij,
 quæ in publico inaudissent; priuatim ac per otium auere nosse: alij etiam,
 animi causa, incomptam ac rudem peregrinorum atque hospitem irrita-
 re linguam, & cum effuso adstantium cachinno de industria disputatio-
 nem extrahere. alij denique variis interrogationibus etiam atque etiam
 fatigare doctores novos. Huic tantæ curiositati cum ab Dei seruis, partim
 ex vetere historia, partim è phisica ratione, partim è Theologorū decre-
 tis atque responsis idēdem satisfaceret; illi, voluptatum illecebris irretiti
 videlicet, in stultitiæ tenebris, & cœno flagitiorum nihilominus hærebāt.
 neque tamen idcirco Xauerus despondere animum: quin potius omnem
 in partem versare semet, capitisque acriter ac perseveranter instare. Cum
 aliquot iam menses erudum aridumque nouale tractasset, ac, nullodūmi
 fructu, diuini verbi semina proiecisset; tandem è proscisso ac sæpius ite-
 rato solo, Christianæ fidei germen emicuit. Germinis eius origo fuit
 eiusmodi. Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando, præteriens E
 è plebe nescio quis, attracta præpingui salina, repente in medium in-
 spuit faciem, ille, sine, perturbatione vlla sputum linteolo abstergit: ac
 ne verbo quidem reddito, captam orationem eodem prorsus tenore
 vultuque prosequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud
 imperitus rerum æstimator (ex quo facile intelligas, ad permouendos
 ad virtutem animos, facta dictis quanto antecellant) cæpit cogitare apud
 se; profecto nobilissimum atque adeo diuinum philosophiæ genus esse,
 quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamque perduce-
 ret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præcipua
 Christianæ fidei capita legesque probe cognoscit: postremo, certis preca-
 tionibus, Moysi que decalogo, ac symbolo Apostolorum è catechismi for-
 mula memoriter haustis, Amangutianorum omnium primus, antea
 vitæ detestatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alij deinceps diui-
 no impulsu imitati, quorum ad quingentos breui peruenit numerus; &
 quidem ita in proposito firmi stabilesque, vti per varias deinde clades, & F
 bellica infortunia, & nefarias Bonziorum conspirationes, magistris ac
 pastoribus haud semel orbat, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione,
 Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tempus religiose colue-
 rint. inter quæ circumacto iam anno, Lusitanorum alia nauis portū Bun-
 gi tenuerat, quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter qua-
 draginta. ab iis de statu rerum Indicarum Xauerus cum litteras acce-
 pissent, cum alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat;
 tum vero, vti rursus inde quocunque opus foret, supplementum è noua
 copia mitteret. simul, quoniam apud omnes circa nationes magnum
 nomen Sinarum, magnam auctoritatem compererat esse: primo quo-
 que tempore Sinas ipsos Euangelij gratia adire cogitabat, haud absurda
 ratione coniectans, si gentem illam Christo lucratis foret; eius lucris ac-
 cessionem facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo
 moliente, cæteri quoque dispersi per Indiam socij minime segniter in suo
 quisque

A quisque munere versabantur. Egregia in primis fuit opera Gasparis Berzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo ante docuimus. Is in Zelandia, seu Martiacis Belgici Oceani populis, oppido Gousa, Francisco & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis pueritiæ rudimentis Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per varios casus cum in Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu multumque probatus, in expeditionem Indicam una cum aliis octo deligitur. Conimbriga profectus Olisiponem anno seculi huius quadragesimo octauo, nauem Ioannis Mendozae conscendit. socij adiuncti quatuor: totidem cum Antonio Gomesio in aliam nauem impositi. Ac primum omnium, à nauarcho eblanditus est Gaspar, uti quotidie publice tum ad plebem erudiendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste numem catholico ritu litaniis adhiberi permetteret. Mox ad vitia tollenda corrigendosque hominum mores paulatim aggressus est: rem in primis arduam atque difficilem. præter naualem quippe turbam, colluuiemque seruilem, epibata circiter quadringenti numerabantur, plerique scortis, aleæ, rixis, calumniis adfueri. Ad horum sananda ingenia, Gaspar, exemplo priusquam verbo opus esse ratus, cunctis, uti æquum erat, ad omnem virtutem & caritatem præluere perrexit. Neque sane ampla defuit illi de Deo pariter ac de hominibus benemerendi materies. primum socij eius è maritima iactatione & nausea in morbum incidere. iis dum accurate ministrat, & propalam coqui munere fungitur, ita despicabilis initio visus, uti paranti ad focum cibos ac satagenti, procaces circum pueri, præter cæteras contumelias, appositam quoque ollam aut furtim subducerent, aut per lasciuiam frangerent: quidam etiam ab innocente vix colaphos pugnoscque abstinere. perspecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in verecundiam vertit: nec defuere, qui laboranti, per se perque suos opportune succurrerent. simul etiam sociis melius cepit esse. operam ergo iis adiutoribus, ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægros, vetere iam societatis instituto, conuertit. ex quo, mirum dictu, quanta quam breui omnium vitæ mutatio cōsequuta sit: bene moratam institutamque familiam, non promiscuam seruorum, nautarum, militum, institutorum turbam, contineri marino illo domicilio diceres. Primus ferme Præfectus Mendoza, Gasparis consuetudine & admiratione sese collegit: piisque priuatim exercitationibus ab eodem excultus, ultro deinde cum aliis quoque opportuna de Christo, deque cælestibus rebus habere colloquia, suos primum familiares, tum cæteros in officio continere, egenos & imbecilles quotidianis elemosinis alere. Præfecti virtutem ac beneficentiam reliqui deinceps pro sua parte imitati: vnus etiam haud infimæ sortis negotiator, Christianæ caritatis pulchritudine ac specie captus, contempta rerum humanarum inconstantiâ & vanitate, sese ad Gasparis ductum ac vi-tæ rationes applicuit. Inter huiusmodi occupationes Guineæ malacia primum, dein leuissimis procellis duabus circa Bonæ spei promotorium superatis, nemine (quod perrarum est) tantis incommodis, tantaque mor-

horumque prorsus amissos, ad Mosambicū nauis appellitur. Ibi opatiffi-
 na dierum quindecim capta, quies; terrestribus etiam diuersorū ē ma-
 ritima iactatione refecti plerique. Gaspari tantum ac sociis, de aliorum
 magis quam de sua incolumitate sollicitis, integratus labor; lauta illis in-
 quilinorum hospitia minime deerant; ad multumque iis ad valetudinem
 tuendam vterentur instabant; sed Gaspar, Xauerij amulator egregius, de-
 portatis in publicum nosocomium aegrotis, eodem ipse quoque successit;
 ac refouendis eorum corporibus animisque (cum ad centum & viginti
 decumberent) pari cura ac diligentia totum sese rursus impendit. Per id
 ipsum tempus alia eiusdem classis naui, fratres Dominicani duo Mosam-
 bicum delati; horum quoque, in eo valetudinario, magna cum omnium
 approbatione caritas ac virtus chituit. Goam deinde peruenit. Ibi Ga-
 spar, nouo impetu capto, in omnes partes Christianae adiuvandae rei ani-
 mum ac vires intendit. varijs quotidie locis ad multitudinem; in ipso
 Pratorio ad selectā nobilitatem proceresque verba faciebat; quanto cum
 fructu motuque, ē nouā emendatione morum; ē voluntarijs diuitum ac
 delicatarum poenis; ē plurima peccatorum confessione, ē frequenti restitu-
 tione pecuniarum apparuit; disputationes etiam de religione cum
 Brachmanis habebat interdum. Ex iis primarius quidam saepe conuictus;
 denique cum vxore & sororis filio baptismum expetiit. Is baptismus
 octo ipsos dies tinnitū festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordi-
 num studio celebratus; viae urbis, vario peristromate, ac virenti palma ele-
 gantem in modum ornata: neophyti magna turba Christianorum, tum
 etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex
 aqua baptismatis; ab Episcopo ac Praetore, honoris causa rite suscepti. Ma-
 rito, Lucæ Salæ; vxori, Elisabethæ nomen impōsitum; adolescens Anto-
 nius appellatus; in hanc deinde familiam, ad ceteros ad Christum inui-
 tandos, Prator ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia
 quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & eiusmodi
 multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, vti dice-
 bamus, Armuziam; in ipsa primum nauigatione pristinam cunctos adiu-
 uandi consuetudinem tenuit, eaque re ipsa commotos ē vectores ali-
 quot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exu-
 les, vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerāt loca, quoad
 fas tulit, expiare, atque ad fidem officiumque reuocare conatus est. A Ma-
 scato prouectus Armuziam; in ipso portu, officij causa obuios habuit
 Proepiscopum, & sacerdotes. ab iis cum honesto comitatu ad arcis Lusita-
 niæ præfectum deducitur. ibi cum inter se præfectus, & Proepiscopus
 de hospitalitate certarent: & Gasparem apud se retinere admodum ci-
 perent; ille, gratijs utrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de-
 more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum mon-
 stra capturus. Hic Xauerij præceptis, quæ assidue cogitabat, suum ante
 omnia pectus acri custodia sepsit ac munid. simul, optimarum voluntates
 sibi conciliare aggressus, breui perfecit humanitates submissione, pruden-
 tia, & opus nemo illis acceptior esset, aut capior. Per hoc maxime, de
 statu

statu empōrij, & generibus negotiorum, & moribus hominū diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se, qua potissimum ex parte oppugnaret sceleris & nequitiae munimenta; arcem ipsam protinus aggredi visum est. ea ferme contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humanique iuris, & alta quadam futuri seculi obliuione constabat. nec mirum, multos quippe annos Christiani conuenae & inquilini, magistris, ac monitoribus, parochisque cauerant: & qui nuper aduenerant clerici, quātum erant tempora, pecuniarum haud paulo magis quam animarum inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta vepresque, omnem ab infelici tellure benigni syderis radium ac lumen arcebant, hinc terretissima rerum, caeremoniarum, errorumque colluies; artes magicā; diuinatio; sortes, concubitus incesti ac xagi; quodque haud minus detestere, fidelium cum infidelibus, Iudaeis, Turcis, Arabibus infanda cōnubia; vt Christiana proles à matribus educata (proh nefas) in Mahometanos, & Hebraicos, & aliarum gentium ritus moresq̃ue transirent, eam cōsuetudinem, Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus, ac terribili caelestium irarum dēnūciatione discussit. Et auctat opportune pauorem auditorum atque formidinem, terra p̃r eos, forte dies horrendis motibus intremiscens. Præterea, Gaspar, ad synceritatem fidei reuocandam, & prauae religionis procul habenda contagia, nullo non die statis horis è Xauerij formula publice catechismū habebat, id vero in omnes partes vnice profuit. puerilis aetas, infima plebs, sexus vtriusque mancipia, Christianis præceptionibus ac mysterijs erudita. simul etiam quotidianā singulorum vitæ custodē adhibiti, qui ad Gasparem cuncta deferrent, propositisque præmiis ac poenis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus, inducti. eadem illa rudimenta legesque, serui mox heris, filij parentibus, fideles pueri aequalibus Mahometanis, aliisque priuatim edebant; eosque omni arte ad Christum allicere nitēbantur. ac demum, sublati ibi quoque prophanis & lasciuīs cātationibus, castissimo versu ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati, non in præsens modo, sed in posterum quoque magna ex parte consultum. Erāt, præterea qui ferrum, & sulphur, vetustasque merces alias, Turcis ac Mahometanis inferrent, quod Pontificias diras, contra id facinus in cœna Domini cum horrendo carnine fundi solitas, vel proterve contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id piaculo fieret, à quæstu sacrilego destititē non pauci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cūm Ecclesiā restituti. Ab hisce victoriis, Christi miles, terretissimam aliam generis humani pestem aggreditur, auaritiā, & scēnebre malum: quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia (qui se Christianos ferebant) vt aureorum xix decem iteratis per annum vsuris, intergra semper sorte, seque familiamque turpiter alerent. ad hæc tollenda scelerā, Gaspar, de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauibque sententiis, tā incensis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam dæmonis, castellum pāne à fundamentis frequēti verberatione conuulserit. Id, graui multorum poenitentia, &

euidenti morum ac vitæ mutatione declaratum est; qui prima luce, ne salutato quidem Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adfueri, atque ibi nullo recti prauique discrimine res contrahere, pecunias huc illucque trahere, foras augere; iam, intima religione tacti, domo templum recta, inde forum adibant, ibi stipendibus alienigenis pariter incolisque, tamquam in academia, de iure mutui, de legibus permutationum, de Christiani mercatoris officio, & Gasparis potissimum præceptis ac traditione querebant. Neque labiis dumtaxat ac vultu sese philosophia continuit, ad rem atque ad facta peruenit: & inexorabilibus ad eam diem claustris obseratas aperuit arcas. igitur ex male parto restitutiones vel in duplum iustis dominis, aut, ubi ij non apparerent, in pios vsus; & super hæc elemosynæ factæ complures, atque ex iis, auri argentique redactum, quod magno puellarum numero collocando, nosocomij laxandis angustis, & multorum inopiæ leuandæ sat esset, opulenti præterea negotiatores, gehennæ metu perculsi, vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitrium contulere, parati, quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantum, sed etiam, ubi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum, fraudibus & rapinis obuiam iuuenit. Ingens præterea, ut in celeberrimo portu, amplisque diuitiis, erat Armutzæ luxus, ea quoque Satana opera Gaspar aggressus, multorum excussit delicias, multos à scortis atque à nefario pellicatu diuulsit, inde ad lites dirimendas tollendasque inimicitias adiecit animum: monitisque & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris, & venia offensionum petita, publice ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia, in gratiam optimo exemplo redirent. Non eundem cum sicariis (quorum erat ibi summa licentia) successum habuit res: Gasparis dicta palam aspernabantur negantes; futura damna lucre sibi esse tanti, ut præsentem fructum ac dulcedinem vltionis amitterent. Hoc perditorum hominum genus, itemque blasphemæ, & seditiosæ, & grassatores, egit cum Lusitano præfecto Gaspar, ut oppido pellebantur; sed propter multitudinem impetrari non potuit. Crescebat interim occupationum moles, quippe non vnius nationis alteriusve salutem Gaspar complexus erat animo, sed omnium prorsus quotquot in eadem insula versarentur, quos pluribus ergo sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensare coactus est. Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam, populo Christiano; secundam ethnicis, sextam Mahometanis; sabbatum Hebræis, (quos harum quæque secta festos obseruabat dies) attribuit. Christianis, quod eorum potissimum gratia missus in ea loca fuisset, idcirco lóge plurimum operæ tribuendū putabat, igitur & agrotis in nosocomio, quoadliceret, sedulus aderat; & custodias adibat frequentem; catæchesum vero itemque cōciónem, vel feruentissimo solis ardore (cum intra tectorum umbras immergi aquis incolæ sedent) habere pergebat tanto omnium ordinum aratumque concursu, loca certatim occupantium, vti pæne ante lucem templum auditoribus oppleretur, accedebat domestica & quotidiana cōsuetudo multorum; ut, quod è superiore incassum egerat loco, priuatim collo-

colloquii, & familiari conuietū ad exitum haud raro perduceret. Multo vero maximam temporis partem eximebat poenitentiae sacramentum, cui Gaspar non interdū solum instabat, sed etiam noctu: atque ita distinebatur interdū, vti ad necessariam corporis quietem, quantumvis adhibito conatu, spatium horae vix vnus eriperet. Auxit eam occupationem, publice per eos dies accepta clades. Munitum & opportunum castellum erat in Persidis continente, Monaianum, Armuzianae ditionis, id hosti repente proditum est. eo vehementius tum Regis, tum popularium animos inopinata res perculit. missus extemplo recuperandi causa Mahometanus praefectus cum quinque millibus Persicae iuuentutis. additi ex foedere, Lusitani circiter quadringenti. Pantaleon Sala praerat. Hosce, Gaspar, antequam ad bellum exirent, Christiano ritu ad confessionem conatus adducere, viginti vix persuasit, apud ceteros inania fuere monita: flagitiis non minus quam armis operi ad castra tendebant. Venienti dein ad se Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti numinis poenas Lusitani propediem darent. Praefensioni respodit exitus, quippe, vt in statua peruenitum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit lethargi lucis. breui perire ad. quinquaginta. vulnerati praeterea ab hoste circiter centum, inde cum alij deinceps atque alij. caderent, ac veluti pecora passim inhumati iacerent, consternata foedo spectaculo reliqua cohors, & ex conscientia delictorum, sempiterni exitij metu perterrita; conuulsis repente signis aegre Armuziam repetunt; Gasparem vnum omnes requirunt, vti se à peccatis absoluat, ac resipiscences exaudiat, obtestantur. Nec mora; in valetudinarium admissi, & in lectulis collocati plerique. Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul & animorum curationem, totus incumbere, acciti extemplo medici adiutoresque. Sacerdotes etiam aduocabantur; sed vulgo negarunt milites, vlli omnino sese, nisi Gaspari, arcana sui pectoris velle committere. quocirca ita distringebatur, vti vno eodemque tempore, huic peccata expromenti; aures: illi animam agentis, voces & hortamenta praerberet. Cecidit perincommode; quod vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem peragendam neque ratio, neque sermo constaret. in iis quidam cum ferrum in sese repente strinxisset; clamore & concursu retentus, extorto gladio, in Gasparis fauces inuasit manibus: ac minimum abfuit, quin spiritu intercluso praefocaret infontem. per vim auulsus, paulo post exspirauit. instinctu mali demonis in eam rabiem actus creditur, tantam à Dei famulo sibi quotidie praedam eripi non ferentis. Inter haec, sollicito Rege populoque, quod extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio male procederet; supplicationes ad Beatæ Virginis adiculâ duo fere millia passuum ab vrbe, Gaspar indixit. insigni pietate concepra exalceati nō semel iere quamplurimū, caelestem opem ac pacem cōsono clamore poscentes. haud in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum; conditionibus demum, ac subita voluntatum inclinatione receptum est. ea res praeter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud omnes gratiam & gloriam. peperit. eximie viri sanctimonie felix tribuebatur

euētus. Accessere ad nominis celebritatem ac famam, in alio genere nonnulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus. is Gasparem salutaria dantem monita, identidē respuebat, hoc etiam nomine infensus patri, quod suum negotiandi ac viuendi genus (vt est suspicax male conscia mens) publicis ab eo concionibus propriè perstringi putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officiis & caritate certabat, ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magisque pro illo se macerat, preces & obsecrationes instaurat. nouissima demum hæc remedia valere. propitiati Domini in obstinatum indulgentia singularis apparuit: quippe sera iam nocte, secundum quietem Lusitanus præsentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma conspicuum, suauissimo quodam odore fragrantem: tum alter adstans iacenti nescio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœlesti huic medico, animi tui latebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus oris decor, quanta & quam augusta corporis totius habitusque dignitas sit? Hisce dictis erecto mirum in modum homini, & experiendi causa manus ad tactum admoventi, apparere Gaspar è vestigio desiit. eam scilicet frustrationem Lusitanus ægre admodum ferrè. Tum alter ille, tristem ac moerentem bono animo iubet esse, certam desiderati sacerdotis in proximo spondet copiam. quippe, vbi diluxerit, in regio nosocomio publice sacris operaturum. hæc effatus, item euauit. Admiranda somnij virtus fuit. lapideum viri pectus emolliit; vim lacrymarum expressit. madentibus inde oculis ac genis euigilans, Gasparem è valetudinario precibus infimis domum accersit; perque summam obseruantiam, ac mistum gratulationi pudorem accepto, actæ ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memorando, noxas ediderit: eidem seque & sua cuncta permittit. mox tempore suo dierum aliquot secessu, meditatione saluberrima vegetatus, cum alia Christianæ sanitatis minime obscura dedit signa; tum vero, quod in egentes, breui aureorum millia circiter quinque distribuit. Alium quendam, Gaspar, diu multumque obluantem, ad euomendam animi sanieniem, plagasque nudandas tandem aliquando perduxerat. is, peracta confessione, dum circa mediam noctem è præscripto satisfacit; ecce tibi, tetricis animalibus fœdisque monstris cubiculum repente completur: ab iis circumuentus, ac varie petitus, obrigit primo; & conscius offensionum, incertus gratiæ, ne viuus in tartarum cum ipsis, vt aiunt, vestimentis illico raperetur, extimuit. dein, vbi sese paululum ex pauore collegit, detractam è pariete sacram imaginem arcte complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium. Ad eas voces (mirum dictu) confestim atra illa & feralis turba discessit tanto cum tumultu strepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Id probe expiati purgatique animi argumentum nonnulli duxere. certe magna tum sua, tum Gasparis laude, vir ille, haud paulo meliorem inde vitæ rationem instituit. Alius, cum aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaceret, in Christi lucem extrahi nullo modo se patiebatur; affirmans, mortem subiturnum potius, quam Gasparis vultum atque iudicium. Veritus deinde, ne, si diutius

in eadem

in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum quod adeo horrebat, amicorum aut conuictis tandem adigeretur, aut precibus; mutare sedem, & in Indiam proficisci quamprimum decreuit. eo consilio vix dum conscenderat nauem, cum subita vi morbi, miser, ac simul panico quodam ita correptus est, vt cœlestes in suum caput minas vndique intentas putaret; quicquid increpuisset, se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus anxius, in terram exscendit: Gasparem aduocat: peccata fatetur: ac valetudine tum demum recepta, castigato vetere luxu nouum induit hominem. eodem improuisæ mortis metu pertinaces alij multi ad Gasparis tribunal, arbitriumque pertracti. Atque horum, animi ferme illorum, etiam corpora sanata diuinitus. Primarij viri filius, febri grauissima laborabat. eidem erat oculus diuturna tabe putridus, & sæuo tumore diruptus. duplici malo multis adhibitis effectum nullo remediis; cum in humana ope nihil iam esset spei, moerens pater Gasparem demisse obtestatur & obsecrat, vt pro salute carissimi filij tam periculose agrotantis, litare dignetur. Fecit ille: neque diutius dilatum è cœlo beneficium est. eo ipso quo salutarem hostium obtulit die, non solum æquatis humoribus vniuersa febris abiit, sed etiam delapsis ex oculo maioribus squamis, planè restitutum est lumen. Tum parens, accito festine Gaspari, liberatum vtroque simul morbo iuuenem, vix præ lætitia sui compos ostendit: agitque gratias immortales, quod sibi pariter ac nato spiritum lucemque reddiderit. At Gaspar, modesto vultu, constantique sermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat sacrum, tantam virtutem, adeo insigne miraculum tribuit. Idem pro amico panem iam animam agente rogatus fecit: ille, sacro vix dum absoluto, conualuit. Mulier à dæmone propemodum obsessæ, spectrisque horrificis agitata, in vltimum venerat vitæ discrimen. Euocatus à marito Gaspar, vt afflicta & exsanguis manus imponeret; per occupationes ipse tum quidem adire non potuit, cæterum schedulam, inscripto diui Ioannis Euangelio, pro se misit, quam pesti amoliendæ mulier collo suspenderet. id vbi factum, confestim lenata morbo, terroribusque soluta, surrexit. Præterea, cuiusdam acutissimus laterum dolor, pia Gasparis deprecatione sedatus est. Neque vero ad corporis morbos dumtaxat leuandos, aut depellendos, valebant eius vota; sed etiam, vbi ad animi salutem id expediret, vltro accersendos augendosque. Centurio nobilis quidam, insigni contumacia & procacitate panem totius ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cum multis, vt sit, graues & apertas inimicitias exercebat. Is ad concordiam à Gaspare diu multumque sollicitatus irritò semper conatu, incertum cuius rei gratia ex vrbe secessit. regressus deinde, cum in eadem obstinatione perstaret; quam vellem (inquit Gaspar) ad flectendam istius mentis duritiem, diuina manu in corpus aliquid grauioris cruciatus immittere! nondum id plane optauerat, cum ferus ille, sæua correptus febri, ad Gasparem, vrgente religione se contulit, à quo per Pœnitentiæ sacramentum rite expiatus, cum in eius potestate sese futurum omnino affirmasset; apprehensum inermem ac supplicem, pater, ad petendam ab inimicis veniam offensionum tota vrbe circumagit:

circumagite: sane opportune: quippe, alij lapidibus, alij gladiis & ballistis instructi, variis locis inuisum caput ad, necem operiebantur: quorum incensus dolor, & puniendi propositum, centurionis humilitate, & Gasparis auctoritate subito mitigatum est. Ita, quod ferreus miles, audacia & robore ægre asscctus foret, uti aduersariorum iras atque impetus frangeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu, Christiana virtute ac submissione perfecit. Alium item superbum, & sanguinarium; trucique ore minaces gerentem spiritus, aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Vt occasione Gaspar, ad hominem; si qua posset leniendum simul & expiandum, clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordia & pacis; discordia mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solitudinem; Christianæ legis de reconciliatione vim ac necessitatem expromere. Ille, domita nondum asperitate sauitiaque, patrem auersatus, ultro contumelias ingerit, Deumque lacescit ipsum. abiret cum intempestiua sapientia: nullo pacto velle se inultum excedere: neque ipsius Christi gratiam existimationi ac dignitati præferre. hæc & alia, militanter, impia verba iactanti, renidens amarum Gaspar; Ita ne inquit. Atqui non, ante crastinus occidet sol, quam tu plus quinquies, & quidem frustra, sacerdotem inclames. nec vana cecinit. postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita repente ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat. ac parum abfuit, quin ad supplicium sempiternum, temeratus ac sordidus è vita discederet. Hæc & alia id genus, à Gaspare, coelestis cuiusdam virtutis edita documenta. Præterea misit variis è nationibus ad eum desertores ac transfugas, nec non schismatici ventitabant Abasini, Armenij, Georgiani, & ex Europa non pauci, quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus, solenni ritu piatos, restituebat Ecclesiæ. Ex iis vnus, Ioannes nomine, in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarum martyrij decus tulit. Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodum locuplete; annumque iam decimum in oppido Turcarum Catifa; non longe ab Armuzianis finibus pro Mahometano sese gerebat, tormentarij pulueris artifex, atque ob id ipsum genti percarus. is, audito Gasparis nomine, rebusque iis quæ Armuzia gerebantur; ab impio ministerio ad famulatum Christi, si Gaspar adiunxeretur, quamprimum redire constituit. Id quo sine arbitris fieret, in atramenti librarij difficultate, sulphureum diluit puluerem: ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia, Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit: vehementer optare se, modo apud Lusitanos tuto liceat commorari, & in id ipsum à Gaspare fidem accipiat; Armuziam venire, & Christo Domino per sacramentum poenitentia satisfacere. eo nuntio latus Gaspar extemplo rescribit; fidenter accedat, sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola, incertum eius fraude qui perferendam acceperat, an alio quo casu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum: ille vero intrepide sese Christianum fateri, atque ad omnia tormenta necemque pro Christi nomine promptum ostendere. Inde furentibus Mahometanis,

A metanis, fœde laniatus atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili, Turcæ in arcis mœnibus posuere. Haud ita multo post, Lusitana classis Armuziam tenuit. nulla duo, circiter hominum ea classe vehebantur. eius turbæ totius animorum fordes Gaspar eluit solus, quod sacerdotes cæteri per eos dies in morbum incidissent. inde placato Deo Lusitanus ardentior ad Catifanum littus accessit, ac repentina descensione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionem, Gasparis epistola apud præfectum reperta. eo argumento de Ioannis nece cognitum est. reflexum extemplo caput, Armuziamque accurate transmissum Gaspar cum psalmodia & laudatione perhonorifice condidit. Atque hæc ferme Dei seruus cum his qui vel Christi censebatur nomine, vel quoquo modo ad ius ac ditionem Ecclesiæ pertinebant. Cum Saracenis autem, & Arabibus, quinque alij pseudopropheta sequuntur, cum ex occasione alias, tum vero sexta, vti dictum est, feria maxime versabatur. Apud eos, contra quam in Iapone Xauerio, magnam illi pepererat existimationem perspecta & voluntaria viri paupertas; & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tātus corporis neglectus, tanta externi cultus habitusque tenuitas. Gratiam vero conciliarat comitas, & mansuetudo, & super hæc, fœneratoribus Europæis per illum incussa religio, & exhaustis incolis pecuniæ restituta. Augebat venerationem, constans apud omnes de eximia illius sanctitate, editisque miraculis rumor. vt eum Mahometani magnum Christianorum sacerdotem, atque adeo ipsum Ioannem Baptistam Zachariæ filium vulgo appellarent. Ergo ab iis, patri, inter cætera, nouum etiam & inusitatum honoris genus illud habitum est. media nocte, videlicet ob calores, illum non modo in maximum Mahometis templum (Coranum id est rem sacram Arabes de ipso Mahometicæ legis nomine appellant) quō Christianis hominibus pedem intulisse capitale est; sed etiam in ipsius templi fastigium perduxere frequentes, magna luminum accensa vi, manū ipsius ac vestem subinde osculantes: neque abnuī ire Gaspar, quo gentis ritus ac superstitiones, refutandi gratia, certius propiusque cognosceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipse, diuino impulsu paulatim in studium Christianæ religionis incubuit, atque in id ipsum viginti circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnullos: neque ita multo post ad se Gasparem accersit, intantique, nō assurrexit solum, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coegit. Ad colloquium, ceteris arbitris consulto remotis, vnus interpretes adhibitus Garzias Penna Lusitanus, fidelis vir, & solers ingenio: Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congressu, cognita Regis volūtate, quominus inuisa proceribus foret, actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona, vanitatis Mahometanæ fallaciis: dein conditum catechismo tempus, ac sacro baptismati, & Gaspar, collaudato Rege, lætissimus abiit. eam rem (neque enim celari diutius potuit) satrapæ ægre admodū passi, blanditiis primum ac precibus tentant Regem: aspernanti, mox defectionem, & arma, & iras Thomæ Persarum Regis magni denuntiant. Hæc commi-

nationes, diuina tutela fretus & subsidio Lusitano, temnebat Rex. Cacizios insuper (quo nomine Mahometana superstitionis antistites vocant) ausos in regia vestibulo de auita religione tenenda vociferari, confestim abigi lapidibus iussit, atque perpetuo multatus exsilio. Hactenus constantiam & fortitudinem Rex præstitit miram: sed matris ad extremum, intestina bella, patriæ excidium, occasum regni omni arte miserantis, obtestationes & lacrymas diutius ferre non valuit. Regis exemplum cæteri extemplo secuti. Aliquot deinde interiectis diebus, vocato rursus ad se Gaspari plus etiam quam antea honoris tribuit Rex. ingredienti ad scellas occurrit, ac dextram insuper apprehensam nixus genibus exosculari contendit. dein tarditatis purgandæ causa, docuit quanto in periculo res versaretur. Si pergant de baptismo agere; domesticos tumultus ac seditiones, externa imminere bella, cedendum temporis, neque experiendam tanto discrimine vim. ubi primum atrox procella conciderit, & optata affulserit lux, se neque suis promissis, neque patris optimi caritati ac studio defuturum. Interea, quæ alioquin ad rei Christianæ dignitatem & incrementum attineant, quantum præsentis difficultates ac tempora patiantur, ab se cuncta nihilominus expectet. Ad ea dicta Gaspar, magna nimirum spe delusus ingemuit; hortatusque Regem est; uti Deo, cui nihil arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. ispe item ab Rege digressus, contra nouas dæmonum & hominum fraudes, nouum è cælo auxilium petit: voluntarias pœnas, ieiunia, obsecrationes per se perque suos instaurat: supplicationes de more per urbem habendas curat. concinentes longo agmine incedebant pueri; validior ætas, quin-quageni vel sexageni pariter; in sua terga flagris acerrime sæuiebant: omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduersus ea Cacizij vicissim inflati pœnitentia Regis & popularium, concitata plebe, supplicationes item obire, in ediam extendere, non aculis cutem incidere, quam maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis execrabile nomen, ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Gaspar, facinus indignum ratus; in vrbe quæ Lusitano præsidio teneretur, Christo Mahometem opponi: cum veritate mendacium, fabulas & ludibria cum recta fide sanctisque mysteriis propemodum ex æquo contendere; per summum animi ardorem aliquot maioris formæ cõparat Cruces; ac nulla vi, nullo armorum strepitu, præuia duntaxat psallentium puerorum imbelli turba, ad Coranum tendit intrepidus. res mira: Crucis virtute ac fulgore perstricti atque attoniti Mahometani repête diffugiunt. Gaspar in Corano palam victricia mortis ac Satanæ designt signa. Regis dein iussu fabris adhibitis, tēpli ianuæ cæmento & calce obstruuntur. Super hæc, graui edicto impię vociferationes insula tota prohibet. cum vero satrapæ & antistites fremere; violatas religiones, & sacra deserta, cū Armuziano coram, cum cæteris Regibus, Persaque in primis, per litteras quarri: cunctos ad arma atque ad vltionem accendere; postremo, sese urbem relicturos, & in perniciem vëstigialium alio commercia euocaturos minari. cum parum terrendo proficerent, ac nihilominus clausæ valuæ persta-

A perstarent, multo breuiorem, & magis compendiarium incunt viam. Europæos aliquot, professione duntaxat ac nomine Christianos, perque cos nouum arcis Lusitanæ præfectum grandi adoriuntur pecunia, vti Coranum denique patefieri, & celeberrimæ religionis altaria sibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet otiiq; causa inclinato ad assentiendum animo, nihil tamen inconsulto Gaspare ausus aggredi, patrem ad conuiuium inuitat. in eo conuiuio cum blande super ea re Gasparem appellare, & molli brachio negotiū tractare cæpisset, subito deliquio pæne exanimatus, ceptum omisit. de cæteris qui rem nefariam vrgebant, alij alio leto paucis diebus absumpti. de templo in præsentia nihil impetratum. Rex cum aliquandiu Christi cultum agitasset animo, improborum artificio ac scelere sensim infatuatus, denique sapientem cogitationem abiecit, ac regno cælesti (quod nimium sæpe fieri videmus) humanas opes, & fluxa commoda vitæ præsentis antetulit. De populo tamen subinde fiebant aliqui Christiani. Sed Gaspar ipsa petebat capita; & legis peritos in certamen ac disputationem elicere nitebatur, vt Mahometica palam prauitate conuicta, gentem, si fieri posset, vniuersam ad Christum adiungeret. illi contra, tergiversari, congressum altercationemq; defungere, & quidem ipsius religionis obtentu, quod subdola falsi prophetæ sanctione vetari dicuntur, Mahometica dogmata ad examen ac trutinam reuocare, & in quæstionem vlllo pacto deducere. Hoc maxime prætextu conatus Gasparis & prouocationes diu eludere. Veriti deinde, ne si pergerent abnuere pugnam; præ damnare semet, & causæ diffidere viderentur; athletam denique producant, ætate prouectum, natione Persam, cum sobrietatis apud eos, tum vero doctrinæ fama præstantem: quippe non Mahometica duntaxat volumina, sed Aristotelem etiam lætitat, ac medicam insuper callebat artem, eratque in physicis apprimè versatus. Is in medium adductus, Gaspari ante omnia sponsionem obtulit; in montem natiui salis (quales in eo tractu multi consurgunt) squallidum, ac desertum, & omnis alimenti penitus inopem secederent ambo. vter diutius in eo monte in ediam tolerasset, eius fides in Deum, ac religio, rector ac sanctior haberetur. Ad ea Gaspar, tentato, quod aiunt, Deo, nihil opus esse respondit: hominem à brutis ratione tantum & oratione secerni: verbis agerent prius: concertatione verborum si decerni lis, atque ac liquidum controuersia perducere non posset; tum deum sponsione certarent; atque ad aspera quamlibet experimenta descenderet. Hisce auditis philosophus rubore statim, mox pallore suffundi: nolle se videre victū: nolle rursus infirmas ac friuolas theses in discrimen adducere. ad extremum, vincente pudorem metu, in aliud tempus dilatares est. Porro, hæc nequaquam in occulto agebantur. Inter cæteros aderat ipsius philosophi vxor, & filia, non vulgari indole & ingenio sceminæ, & insuper generis nobilitate insignes, è Zeindensi familia, quam ferunt ab ipso Mahomete originem ducere. hæ, perspecta pugilis Christiani constantia, Mahometani formidine; profecto nihil syncerum ac solidum subesse patriis cæremoniis argute coniectant. dein afflatæ diuinitus,

quando paterfamilias in amentia perstaret, priuatim ipsam salutem suam prospiciunt, baptismum à Gaspare seorsim petunt. ille scēminas illustres apud fidelem amicum & probum, catechismi causa in hospitio locat; inanis quæ in publicum ferebant, diligenter oclusi. ea res ob illarum claritatem atrox admodum incolis visa, magnosque in vrbe animorum motus exciuit: sed partim Gasparis reuerentia, partim Lusitanorum arce machinisque deterriti, diuersorio vim asferre non audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore agitatus, ad Gasparem adit: iniuriam dolenter expostulat; coniugem marito, parenti filiam reddi protinus æquum esse, Deos hominesque testatur. Gaspar contra, nihil iniuria factum dicere, scēminas ultro (& sapienter quidem) sibi consuluisse: vt Christo initiarentur, suppliciter exorasse; recta illarum studia deferri, sanctissima postulata repudiari nefas fuisse. Sub hæc, multis ultro citroque habitis verbis, nouam conditionem philosopho Gaspar tulit; relictam paulo ante disputationem, ex condito repeterent; testes adessent; si victor euaderet Persa, scēminas domum abduceret cum bona pace: sin victus; vna cum illis ipse quoque Christum indueret. Eam conditionem admodum grate Persa visus accipere: sed amor, & necessitudo, & præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur disputationi dies. ea vbi affuit, in idem conclaue conueniunt. sponsonis iudices ac spectatores certaminis Proepiscopus ipse, & Penna interpres, itemque scriba publicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris; necnon alij partis vtriusque viri graues adstant: spectaculi autem eo maior fructus fuit, quod certantium vterque dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tamquam velites, in irritum aut in diuersum tela ferrētur; sed vt inter statarios & exercitatos, collato pede, gladij mucronesque concurrerent. De natura Dei quæsitum in primis. quem solitarium, & generationis expertem, è Cerdonis & aliorum hæresi Mahometes affirmat. Hanc naturam vel maxime fecundam validis argumentis Gaspar ostendit: effecitque ratiocinando, vti Persa Deum trinum vnicumque, ex fidei orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequutum problema, quem ex Dei quodam halitu; & è Virgine matre conceptum genitumque Mahometani eximium illi quidem prophetam agnoscunt; veruntamen Deum eundem, & pro generis humani salute mortuum, prorsus negant. At Gaspar, verum Deum pariter hominemque, duplici in vna hypothesis in coeunte natura, non solum è Spiritu sancto conceptum & natum è Virgine, sed etiam omnem Dei patris iram in perfidum ac rebellē genus humanum suo capite excepisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortem sponte subiisse; rationibus, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cælesti beatitudine fabulantur, quam in fœda sensuum voluptate ac titillatione constituunt; quæque de immensis nescio quibus Angelorum corporibus ac ministeriis turpiter adstruunt, perleui momento cuncta Gaspar euertit. Denique, varie argumentando promendoque, paulatim aduersarium adduxit, vt Christianam religionem dignam esse quam prudentissimus quisque maxime foueret;

Mahometanus

A Mahomericam nec sine stultitia suscipi, nec sine pertinacia defendi posse fateretur. Vbi ad hunc locum ventum est; nouo perfusus gaudio Gaspar, ad Persam: bene habet, inquit; non longe abes à regno Dei. dein cum instare pergeret, & clarius eandem confessionem exprimere; Persa confusus ac perturbatus, dæmone reprehensante resiliens, tam longe sese prolapsus ingemuit, ac sibi talia excidisse responsa. postremo, ne manus omnino dedidisse videretur, ad veterem cantilenam confugit: domesticis negotiis impeditum, ne fidem falleret, subito se in arenam descendisse: certis insuper libris ad commentandum sibi opus esse, quo paratior instructiorque in pugnam rediret. vt proferretur dies, & ampliaretur iudicium, postulauit. inde furtim ex vrbe ad vicinum dynastam consultandi gratia secessit. ab eo acriter obiurgatus, quod cum veteratore ac venefico (ita enim Gasparē appellabat) egisset; camelis in Persidis interiora transmissus est, neque postea rediit. Insignis ad Caciziorum dedecus & ignominiam, illa fuga & exsilium fuit. vulgo, fractum, & abiectum Persam latebras quæsisse narrabant. Vxor interim eius, & filia, Christianis institutionibus erudita, diuisis in pauperes aureorum quatuor fere millibus, magno apparatu pompaque ad templum Christi adeunt. ibi summo omnium gentium ordinumque concursu, mira bonorum lætitia, sacro fonte abluuntur. matronæ MARIÆ, virgini Catharina inditum nomen. hanc dein Gaspar Lusitano viro dedit in matrimonium. Earum præclara conuersio Mahometanos in diuersa distraxit. alij exemplo incitati, rectam fidem amplectebantur. alios contra, è tam secundo Christianæ rei progressu metus incessit, ne magia & præcantationibus ad peregrina & iniussa cogerentur sacra. ac proinde, antislitum admonitu, non modo vocem Gasparis ac vultus horrebant; sed etiam ad consuetum catechismi signum, oppositis illico manibus obturabant aures, quod ita persuasum haberet, in ipso quoque illius tintinnabulo ac sono, vim inesse maleficā. Per idem tempus, modo præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus Euangelio patefcebat. populi sunt felices Arabia, celeberrimis quatuor oppidis incolentes: Ammonitas quidam opinantur: vetustissimi generis: in ipsum vsque Loth originem referunt. Horum maiores, fama est mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos. ij, rumore excitati, qui de Gasparis admiranda virtute ac doctrina longe lateque manauerat; cōmuni consensu patrem ad se per litteras ac nuntios inuitarunt. magno studio se teneri veritatis & sapientiæ: ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba facturum. ea res Gaspari mistum dolore gaudium attulit. sollicitam de officij ratione, deque æterna salute gentem in media apparere barbaria, magnopere lætabatur. obstrictum sibi ad eos aditum, valde mœrebat. Oportum quippe Gaspari dudum fuerat; ad mortem ac supplicia pro Christi nomine lubeunda, sese in medios Persas ac Turcas immittere; & Mahometanæ sectæ mendacia refutare palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei quam Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula Armuzia, ad triennium, suo vel certe Goani Rectoris iniussu pedem efferre, vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam

eundi ac periclitandi percupidus, tamen obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos, adhibita præparatione, baptismo lustrauit: quominus in eam regionem ipse in præsentia tenderet, causatus occupationes, per epistolam vniuersæ nationi suavit, idoneos interim ad se discipulos mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscendi perstarent. Hæc sese initia dabant expeditionis nouæ. necessario dilata, multis ut sit, difficultatibus interpolitis deinde consenuit. At Gaspar à libero excursu, & ancipiti peregrinatione cohibitus, eo accuratius operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, ut dictum est, ethnici quoque simulacris dediti Armuziæ versabantur. In iis aliquot erant Iogues, (de quibus ante commemorauimus) horrido in primis & aspero victu cultuque famam sanctimonie vulgo captare adfueri. suburbanum habebant specum, ac delubrum: interdum ad emendandam stipem, & imbuendas variis erroribus hominum mentes prodibant: noctu sese in eam recipiebant latebram: statisque horis (adeo ex omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non desinit) dato signo ad certas primum commentationes euigilabant; tum ad cælestes honores simulacro seu pagodi cuidam, ut vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & austeritate vitæ: neglecta semper barba & capillo; asperso cineribus corpore; obfusus pannis, ac seminudus; dira macie luridus. hisce aliisque id genus artibus in tantam sui admirationem adduxerat cunctos, ut qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis causa potaret. Hunc præcipuo conatu Gaspar aggressus paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eodem instituit de omni virtute, ac præsertim de continentia & de castitate colloquia. quibus ille paulatim in studium Christianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium mutandæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutanti & anxio, suavit Gaspar, uti diebus triginta continuis, quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo susciperet: certamque sibi lucem à sole iustitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter. ac demum nocte quadam diuinas laudes & bona reputati apud sese, clara subito ad aures accidit vox: *Quin tu, quod tibi monstratur iter ingrederis? vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. simul, vigilanti, magnificus nostratum sacrorum apparatus per speciem oblati: pretiosa Pontificum vestimenta: sumptuosa textilia: mitra gemmis auroque fulgentes: nitidissima lintea: nec non disposita in abacis vasa varij generis, auro argentoque cælata. His ille visis, ac monitis, & intimo sancti spiritus hortatu vehementer incensus, ad Christum sine vlla dubitatione transire constituit. Mane, vitato Regis congressu, qui ad illum visendi causa, uti solebat, accesserat, Gasparem ipse vltro conuenit; baptismum enixe petiit. adeptus, noua innocentia stola & inclito Pauli nomine decoratus est. Goam dein profectus, & in Europam classe transmissus, iucundum aliquandiu spectaculum Regi Lusitano, ac popularibus præbuit. paranti postmodum è Lusitania Romanam ipsam adire, interuenit mors. Cæterum Armuziæ sequuti rectoris auctorita*

Auctoritatem loques alij, suaue Christi iugum, graui & acerba dæmonum excussa tyrannide, subiere. insignis ad veri Dei gloriam, & rectæ fidei propagationem ea conuersio fuit: atque ad multū exinde tempus in omnium ore ac sermone versata. specum ac delubrum Gaspar solemnī ritu expiatum, præalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus, miram ab eorum plerisque gratiam iniit. inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inferendo, quæ frustra expectant liberatorem ac Regem aduenisse iamdudum; atque ad infinitam eius clementiā quamlibet noxiis ac perduellibus aditum perfugiumque parere, firmissimis argumentis ac testimoniis demonstrabat: uti ab inanibus umbris, & rācida superstitione ad nouam legem veritatis & gratiæ sese tandem aliquādo transferrent; suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros; quos vocant Rabinos, magna apud vāsanam gentem auctoritate, in certamen vocabat: ac parum absuit, quin sapius conuictum utrūque ad Ecclesiam aggregaret. quominus plane obsequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessario male quæsitæ rei familiaris damno deterriti sunt. Hisce aliisque gestis rebus, celeberrimum in Oriente Gasparis nomen euasit. Vnā res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit; occasio martyrij subeundi, quam ille palmam ardēter, uti dictum est, adamauerat. Felicior in eodem voto fuit Antonius Criminalis, quem à Xauerio Ecclesiæ Parauanę præpositum fuisse docuimus. Is totam oram, ducenta amplius passuum millia, singulis mensibus ingenti labore nudibus obire adsuerus; ad Remanacoris vada tum erudiendā insudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille: Narasingano seu Bisnageni regno finitimus; agri male pacati: atque ob id Lusitanorum aliquot præsidio tenebatur. In eodem litore nobilissimum idolorū fanum habent Brachman; ij ab Lusitanis militibus per lasciuiam lacessiti, ac variis affecti contumeliis, ad proximos Narasingæ populos confugiunt, quos Badagas vocant. cum iis acceptas à Lusitano querūt in iurias: orant obsecrantque, ne patriæ religionis antistites, Deorum immortalium interpretes ac sacerdotes, peregrinis, & profanis, & desertis hominibus, derisui ac ludibrio diutius patiātur esse. Præsentissimum quemque spreti numinis vindicem ultoremque, maxima ab superis haud dubie latūrum præmia. Hisce vocibus incitati barbari, certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocāt: millia ferme sex momento conueniunt: ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio. Pagus, nullo aut per exiguo septris munimento, ad incursum patebat: incolæ minime feroces ingenio; & super insitam lenitatem, piscando natādoque magis quam bello aut armis exercitati. in Lusitanis tantum erat spes: qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum: & quidem per eos sorte dies, cum ab aliis imparati rebus, tum à tormentario puluere, quo maxime malo territare vel pauci magna barbarorum examina & in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narasingano: speculatores quippe ac delatores occulti non deerant. eo maiore fiducia & impetu ferebatur

batur ad prædam. Aduentu hostium cognito (& prouecta iam erat dies) Antonius præfectum præsidij Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam , placandosque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam adhortatus, templum, ubi rem diuinam mane peregerat, rursus ingreditur ; ibi tenellum gregem aeterno pastori commendat. tum de ipsorum incolumitate sollicitus, ad portum accurrit. Miseranda ibi rerum facies. iam iamque adesse nuntiabatur hostis. inde alij protinus in auia fugam arripere : alij domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres, vel ubi in iis locus non esset , ad ipsas in salo stantes adnare naues; alij, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierû in primis triste spectaculum. hæc paruos complexæ liberos, opem à viris implorantes; cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius, certatim offerentibus illi scapham Christianis ; atque ut præsentis exitio subtraheret sese, etiâ atque etiâ obtestantibus; imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instar imponere. Inter hæc, Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum & cupiditatis pleni, sine certamine irrumpunt: Lusitanos trepide molientes à terra, telis eminus imperunt. lanceis multi; plerique sagittis, complures etiam, nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant. iis licet nondum ita petite vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani periere postmodum sex. Antonius, dum, suimet oblitus, pergit fidelis custos armento consulere; comitem suum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa se videt. ad eius casum, illico manibus oculisque defixis in cælum, procumbit in genua; quod ille quadrages ferme cum iaculatoriis precibus quotidie facitabat. Inter eam supplicationem, ipse quoque mox impio ferro confossus, animam Deo reddidit. Abscissum caput, & madentem cruore subuculam , barbari ad ostentationem ex alto suspendunt. inde ad prædam versi , magnum fœminarum ac puerorum abducunt numerum; atque ad gratias pro bene gesta re idolo agendas, cum lato cantu ac tripudiis abeunt. Beari martyris truncum, tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contextum, Lusitani deinceps altius effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit insigni morum sanctitate; minime vulgari consilio & vsu rerum; cibi ac somni parcissimus; patientia corporis animique mira ; ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla, ni strenuum probatumque operarium , diuina bonitas , ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum , socij à Xauerio eidem attributi, cum alij priuatim ad alios , tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsere.

Libri quartidecimi Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER XV.

IALIS viri nece, ac neophytorum acerba vexatione commotis bonorum omniū animis, haud exigua spes aliunde rerum vtiq̃ue lætiorum affulsit. Maritimū est oppidum Tanor, leucas vltra Goam circiter octoginta, cis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac disciplina, cuiusmodi plerique Malabaricæ terræ sunt Reges; in Lusitanum nomen à pueritia valde propensus, cum Cialensis arcis præfecto Ludouico Xiralupo (quam arcem à Nonnio Prætorè exstructam in limite Calecutano docuimus) amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem, Vincentium Franciscanum, Goani Episcopi comitem; & Ioannem Soarium Cialensem antistitem, ventitantes ad se, libenter audiebat. horum præcipue stimulis discusso torpore, baptizatus à Soario, susceptus à Xiralupo, & Cosmo Annio Quæstore (qui tum forte Cocino rediens, Tanore salurandi eius causa descenderat) Ioannis maxime nomen in gratiam Lusitani Regis desumpsit. Paulo post, vxor quoque sacro fonte lustrata, itemque è Cialensis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus seu dynastis alter. verum hæc in occulto fiebant, ne quis grauior popularium motus existeret; atque adeo Rex ipse Tanoris, trina fila, Brachmanicæ superstitionis insignia, palam è ceruice gestabat; cum tamen idem ipse, Vincentij patris munus, æneam icunculam Christi ad Crucem affixi, abditam foueret in sinu. sub hæc, neophytum Regem adstringendę cum Lusitanis amicitie causa, incessit cupido regiam ipsorum vrbe vltro adeundi Goam; & familiariter cum Prætorè & cum Episcopo colloquendi. id quo tutius faceret, litteras ad vtrumque dat; vetustum sibi hospitium esse cum Lusitano genere: nuper etiam, illorum sacra sibi & vxori suscepta. Valde se optare, si per eos liceat, ad maiorem percipiendum eius necessitudinis fructum, dextrasque iungēdas, Goam venire. esse præterea, quę cum vtroque communicari vehementer expediat. Eiusmodi litteris ad vrbe allatis, aduentus illius fama extemplo vulgata nouo gaudio cunctos affecit. præclarum atque honorificum sibi ducebant, sub nominis Lusitani tutela præsidioque latere quamplurimos; & Christia-

Y y

nam religionem relictis patriis ritibus induisse haud ignobilem in iis locis Regem: atque, ut cupiditati est ferme adiuncta credulitas, vulgo ita discebant: Malabarici littoris incolae omnes, viri huius exemplo atque auctoritate, in Lusitanicam fidem breui esse venturos: simul, affuturo propediem hospiti, quod genus honoris habeatur, exquirunt. super eadem re. Prator ipse consilium aduocat. ei consilio interfucere delecti est nobilitate viri triginta: Quæstores regij tres: custos Franciscanorum; & Goanus Episcopus. Ambigebat prator, utrum aduenientem Tanorium, qui apud suos nondum pro Christiano se gereret, neque Brachmanicas è collo deponeret lineas, Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret. ea de re cum alia alij rogati censerent; negauit Episcopus, neophyto Regi, patrium in præsentia gestamen, aut vitio verti, aut fraudi esse debere. Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacra testentur litteræ: itemque Nicodemum, & Gamaliclem, qua fide, qua probitate viros: occultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum. eandem ob causam, ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptam spiritus plenitudinem, ianuis clausis dies aliquot in eadem cænatione latuisse. iam vero, Diuum Sebastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum, suscepta dudum Christiana religione, tamen Romano militari ornatu, ut nulla re proptus à cæteris dignosci posset, custodias dissimulanter obire, & martyribus animos addere solitum, quoad coram ipso Diocletiano demum aperiendi quis esset, quem coleret, cui dies noctesque seruiret, præclara sese dedit occasio. Similiter, huic etiam Regi tam pio, nondum maturis ad Christum publicè profitendum rebus, concedendum aliquid spatij, dum Naires ac proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. suum esse cuiusque rei tempus. id expectandum utique sapienti. sæpe, quæ patientia ac lenitate sanari negotia possint, peruicacia & festinatione corrumpi. Hæc & in hanc sententiam alia dixit Episcopus, haud dubie beneuolentia in Regem, & quadam naturæ bonitate prouectus: nec satis animaduertens, quantum inter habitum nationis, & symbola religionis interfit. Vicit tamen auctoritas Pontificis, inque eius sententiam Prator & reliqui frequentes iere. Confestim Ioannes Lupus cum octo biremibus, & idoneo commætu, missus ad Regem adueniendum; in ipso Tanoris aditu anchoras iacit, deque suo appulsu facit eum pernitiorem certiorum. ille, sospitem gratulatus accessum, ad professionem extemplo se comparat. id ubi cognitum in vrbe, propinqui, & primores, ac præcipue Brachmanæ circumstant Regem; monent, orant, obsecrant, ne regnum sine causa deserat; ne caput suum peregrinæ & ignotæ committat genti: ne sese vetustissimis caeremoniis præditum augustumque, profana & impura contagione contamine. Ea monita precesque obfirmato ad iter animo cum Ioannes aspernaretur; enimvero illi acrioribus remediis opus esse constituunt: facta cōspiratione, custodibusque ad portas adhibitis, Regem in arcem includunt triplici circumdatam muro. neque tamen idcirco ille de sententia demoueri se est passus. nocte concubia, solus, reuicta capillis in ipso vertice, quam dicebamus, effigie Christi, cuius

opem

A opem subinde implorabat; subitariam restem, præligato quod fors obtulerat adunco cerui cornu, retinaculi causa in pinnas iacit: eoque adminiculo in summum euadit. inde translato in partem alterā vinculo, suspensus manibus ad ima sese demittit. ita, septum vnum atque alterum felici ausu transgressus; in tertij descensu, quod altitudinem mœnium restis haud æquaret; ex interuallo desiliens, caput & alterum læsit crus, inde ad stationem Lusitanorum ægre progressus, in ascensu scaphæ, tumentibus aquis pæne submergitur. Hisce defunctus periculis, ad naues denique magna omnium gratulatione peruenit. Vixdum in Prætoriam erat acceptus, cum eius cognito discessu oppidani ad littus accurrunt: supplices tendunt ad illum manus; eadem quæ paulo ante, cum lacrymis obtestantur. quos ille partim præsentis largitione, partim celeris reditus promissione solatus, familiaribus paucis adsumptis Goam ire perrexit. Propius ad insulam accedenti, præfectus vrbs Franciscus Lima in ipso portus ore cum splendido comitatu, & fulgentibus vndique serico versicolore caturibus ac lembis, obuiam fit. Ad mutuum conspectum, vtrique tubæ tibique, ac tympana perstreperunt. Consueta dein salutatione accepta redditaque Rex ad impositam littori suburbanam Antonij Personæ villam, regio instructam apparatu, deducitur. ibi noctem exegit. Postera luce, Hispaniensi decorus habitu & aureo torque, pari frequentia, nec sine horrifono tormentorum fragore ad urbem classe prouehitur. ipsum Prætorem in arcis mole præstolantem; paratos item ciues populumque; structam summa ratione pompam offendit. eius pompæ ordo traditur talis. Ad portam qua intrandum erat, Lima præfectus in argentea lance clauis vrbs tenebat, hospiti Regi more maiorum offerendas, adstabant. decuriones auratis baculis holosericam ostrinam attolentes vmbellam, fimbriis è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas ædes ad templum fert maximum, probe purgatam, aqua conspersam, virentique stratum iunco, parietibus ex vtraque parte pretioso textili & varia pictura nitentibus; clerici & sodalitia sacra cum infulis & insignibus religionum, longo agmine infederant. postremus omnium erat Episcopus, maioris formæ baiulans Crucem. Rex urbem ingressus, cum cætera lætus gratulatione, tum in primis honore clauium, sub vmbella cunctabundus incescit, adeo conferta occurfantium ac deducetium multitudine (cum interim è superioribus locis alij spectarēt pluri) vti à liſtoribus, vmbellam antecedenti honoris causa Prætori magno labore submoueretur. Vbi ad Episcopum accessit Rex, solemni ab eo precatione lustratus, Crucē venerabundus amplectitur, pendentis. Christi signum exosculatur: dein templum intrat, fulis que rite precibus, ad pridianum hospitium eques eodem studio & comitatu reducit. exceptus dein à Prætorum quam apparatissimis epulis, arcano colloquio tempus ad locum petit. festum vacua pars facta Prætorij. ad colloquium Episcopus, & nonnulli theologi nominatim adsciti, præter hosce Lima vrbs Præfectus, & Franciscus Aluarus à secretis, & regij quos dixi Quæstores, & Gaspar Nonnius interpres. Coram eo confellu Rex omnem sui

de religione consilij rationem exposuit. Sibi, posteaquam, singulari Dei D
beneficio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiae
ac veritatis emerferit, nihil aequè in votis fuisse, aut esse; atque ut popula-
res suos non solum, sed vicinos quoque Reges ac Principes Christo conciliet; cum ètisque de suo (quod aiunt) lumine lumen accendat. Verum lenitate opus esse; quæ nisi tempus ac spatium datum sit, constare non possit; vsque adeo Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere atque auersari leges ac caeremonias: adeo autem erroribus ac superstitionibus captam atque implicatam teneri. interea sibi Christum eiusque præcepta penitus hæere in medulis: eius rei Deum & conscientiam testes inuocat. simul, ad certamina, ubi res tulerit, pro Christi nomine subeunda sacrosancto Chrismate confirmari se postulat. Ad ea Prætor, & Episcopus collaudata viri pietate, cum experiendi gratia dicerent, satius videri sibi, Regem, ad cæteros permouendos, Christianum sese fateri palam; & ope diuina præsidioque magis quam humana prudentia vel dexteritate confidere; multo plus vniuersæ genti exemplo factisque quam arte ac simulatione & occultis hortationibus profuturum; Rex magna rursus pericula, magnos rerum motus obtendere. inter cætera incommoda, fratrem sibi esse æmulum regni, præpotentis dynastæ vicinis opibus & fauore subnixum. haud sine causa vereri se, ne si noua, & peregrina obtrudenda religione, populorum animi grauius offendantur, eorum alienationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modo expectare ne graue sit. Si vita suppetat; domesticas pariter & publicas res ita se Deo adiuuante compositurum, ut quæ nunc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum vultu, sermone, rebus denique ipsis tutò possit expromere. Aduersus hæc vltra tendere, neque Prætori, neque consiliariis visum. ita, re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Præторе consultus Episcopus, nequaquam negandum enixe petenti respondit; eodemque approbante Præторе, postridie ipsemet in priuato sacello, neophytum, paucis adhibitis testibus ne rumor manaret, solemnî ritu ad luctam spiritalem inunxit. ab eo mysterio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum, tum cæteros omnes impleuit. Decem ferme dies Goæ in hospitio substitit. omnes hi dies Lusitano populo geniales ac festi fuere. è cunctis ædium sacrarum turribus campanum æs quam citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi, taurorumque venatio; accessere armata saltationes & Indicar, & Ægyptiacæ; mimi, lanniones, & petoristæ, quæque alia effusa lætitiæ signa sunt: itemque ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnae simulacra, in quibus expeditos equites, vario distinctos ornatu, arundinum iaculis inter se decertare mos est. Inter quæ reuocatus domesticorum epistolis precibusque Rex, proficiscendi veniam petit. Multum illi à Præторе bombycinæ vestis, multum gossipinæ famulis in discessu donatum. omni genere honoris & officij cultus, multo quam ante Lusitanis amicitior & obstrictior abiit. Hanc nos rei gesta seriem cum ex aliis auctoribus minime spernendis, tū vero ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris

litteris hauimus, ad Catharinam Lusitaniæ Reginam datis. quibus nuntiis mirum in modum lætus Ioannes. Rex, Tanerij conuersionem una cum Antonij Criminalis exitu glorioso, non modo Lusitania tota prædicandam curauit, sed etiam Romæ Pontificatum ineunti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrium oratorem suum diligenter exposuit. quæ res, ingenti plausu, per eos ipsos dies resurgente Britannia quoque (perstiteret utinam) bonorum ac fidelium ubique gaudia cumulauit. Sunt qui rotam eam conuersionem, captandæ Lusitanorum gratiæ, in tempus ab Rege barbaro fictam putent, eo maxime argumento, quod domum reuectus, promissa non præstitit. Mihi, circumspectis rebus omnibus, verisimilius videtur, metu potius quam perfidia neophytum à suscepto consilio destituisse: præsertim quod alioquin & ipse contractam cum Lusitanis amicitiam egregie coluit, & successor eius hodie sese præclare in eisdem animatum ostendit. Circa idem tempus, extorres patria dynastæ alij duo, cum ad Lusitanā confugissent opem, tenera ætate uterque, ad Christum adiuncti, atque à Prætoris Societati I E S V in disciplinam dati. Trichinamalo insulæ alter, quæ Ceilano adiacet, alter Maldiuus, quarum de regione ac natura supra docuimus, imperabat. Ac Trichinamalo quid postea contingerit, incertum. Maldiuanus, ducta in matrimonium nobili virgine Lusitana, exsul adhuc, & regno superstes, Cocini extremam ætatem degit inglorius. eius maximus natu filius, Franciscus nomine, præstanti indole & humanitate adolescens, nuper, cum in Lusitaniam ad Philippum Regem suis ac patriis de rebus venisset, per noctem ignotus Olisipone, à siccariis, contracta ex occurso rixa, magno bonorum dolore peremptus est. Cæterum inter eas quas dixi conuersiones, confecta iam ætate Garzia Prætor, anno seculi huius vnde quinquagesimo supremum obierat diem, pacatam nactus quidem ille prouinciā, veruntamen de Lusitana re inter ipsam pacem egregie meritis. quippe imminutam variis casibus classem, rostratis cellioribus ad quatuordecim, cum cura suppleuerat. sulphurei pulueris in vrbe Goa instituerat officinas. Lusitanicæ ditionis oppida & propugnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat. inchoatam à Castrio Diensis arcis ædificationem, ex eius commentariis ac destinatione promouerat: multas ab eodem ob negotia bellica relictas in suspenso lites & controuersias, attentæ & æquabili iurisdictione deciderat. In Garziæ locum Georgius Capralius è regio codicillo susceptus. oppido Bazaino tum præerat: vir & bello strenuus, & pietatis laude præcellens. Hoc rerum Indicarum statu, Brasiliæ quoque sylvarum ac dumeta paulatim interlucari ac subigi capta. Societati I E S V id item onus impositum, cum id ipsum Franciscani iam ante fratres aliquot, Italici maxime generis, forti magis animo quam prospero euentu tentassent. Namque ante partem eius linguæ notitiam, vnus ex iis in traiectu fluminis ignoti submersus, celebre illi ab se nomen dedit. Fratris flumen exinde appellatum, reliqui, subito coortis in aduenas Brasilijs, interempti. Successere igitur è Societate primi omnium sex, Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Pireus, Leonardus Nónius, Didacus Iacobæus, & Vincen-

rius Rhoterigius Lusitani, Rector iis additus item Lusitanus, Emmanuel Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomam sequebantur Solum, qui primus omnium Prætor ea littora petiit. Brasiliam attigere in eunte Aprili mense anno post Christum natum M. D. XLIIX, cum ante duos circiter menses Olisipone soluissent. Nauigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeo secundis atque ferentibus, vti cæptis illorum adesse Deum, haud obscure appareret. Pauca tum Lusitanici generis erant in iis regionibus, ac vixdum inchoatæ colonias, seu præfecturæ antiquissima omnium, & ab Æquatore in meridiem primæ, Itamaracæ dicebatur. alteram Pernambucum, tertiam Illeos, quartam (Capralis quondam appulsu prænobilem) Portum securum; extremam à Sancto Vincentio nominauerant. ipsorum vero incolarum, nulli pagi, nulla oppida vrbesve, dispersis (vti supra dictum est) mapalibus habitabant, sedem pabuli ratione mutantes Nomadum in morem: iidemque ab externis alieni commerciis, & infandis epulis adfueti, paucos aduenas & imperitos regionum, haud sine causa terrebat. Sola comitesque ad villam quam vocant Veterem, descensione facta, instructo agmine, Christianæ religionis insignia præferentes, puro & aperto loco præcellsa Crucis trophæa gratulabundi constituunt. Ibi mensis ferme vnus fuit mora, dum variis artibus conciliantur animi barbarorum, & idoneus in vicino situs exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen inditum est. Nec vani fuere conatus. & pax cum accolis inita, & spatium ædificationi designatum duobus circiter passuum millibus à Vetereuilla. inde Lusitanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorem sedem mutare non placuit) in exstructionem aræ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio delegere, vbi MARIA Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id templum ab iisdem conditum est ingenti labore: siquidem populo domibus priuatim excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies noctesque occupato, aquari lignarique ipsimet, ac proximi è montibus materiam suis humeris baiulare cogebantur. Accedebat extrema propemodum egestas in ignoto incultoque solo; nulladum in eorum vidtum aut cultum ab Rege decreta pecunia. exalceati, ac seminudi; æstu & sole torridi, quotidianum obibant opus. nec raro, plane omnibus defecti alimentis, cibaria ostiatim emendicabant euentu vario, quippe cum alij sibi quoque angustam esse domi rem dicerent; alij commoti misericordia, ex eo quod suppetebat liberaliter impertirent. eiusmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor modicum quid, eleemosynæ nomine ad tolerandam ex parte vitam assignat, quoad reliquis deinde necessitatibus ab Lusitano Rege pro cætera ipsius munificentia ac pietate subuentum est. Inter eas tamen ærumnas, miseriaeque (si vltro suscepta pro Christi nomine incommoda nominibus hisce appellare fas est) adiuvandis quantum liceret, Lusitanorum animis, exemplo, verbo, sacramentis instabant. Sed non eo consilio tantum traiecerant pelagi, vti Eurôpæis inquilinis, Christi noticia dudum imbutis, atque ab infantia ad numerum fidelium adscriptis, potissimum operam datent. Indigenarum illi salutem præcipua

præcipua contemplatione spectabant, in cæcis opinionum tenebris, & in
 summa veri numinis ignorantia versantium. itaque, simulac popularis
 è Lusitania Sacerdos aduenit, qui curionis parochiæ munere fungi pos-
 set, concessis illi ædibus tanto sudore constructis; extra oppidum nouam
 in sedem loco edito commigrarunt, quem montem Caluarium ipsi di-
 xere, circumfusis vndique barbarorum tuguriis; magno scilicet aperto-
 que discrimine vitæ; sed sacra Deo & deuota iam capita, nihil pro salute
 hominum periculi recusabant. Atque hac maxime ratione Prætori ac
 cæteris, (quos tamen haud omnino relinquebant) satisfactum à patribus.
 Alia longe erat causa Vincentianæ coloniæ, quos exsules ferme, in vlti-
 mis finibus ab omni Christiano pastore disunctos, atque ob id ipsum
 cœlesti carentes cibo, circumfrementibus barbaris, ipsa propemodum
 efferauerant loca. Ad hosce igitur omni studio recreandos & fouendos-
 que Nobrega ex ipsa suorum paucitate duos in præsentia destinauit: Leo-
 nardum Nonnium, & Didacum Iacobæum. ipse cum reliquis ad Brasili-
 os indidem cicurandos & erudiendos incubuit. erat omnino laboriosa pro-
 uincia, & multis difficultatibus implicata. obstabat inscitia linguæ, quā-
 quam haud ita copiosæ nec variæ, tamen ab omni Europæo sermone pla-
 ne abhorrentis. obstabāt ingenia moresque incolarum: quod super quo-
 tidianas cædes, ac finitima bella, & inexpiabile vliscendi certamen, da-
 pesque diras; in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis in dies
 obtunderent aciem mentis; & flagitiorum cæno quicquid erat indolis
 bonæ, demergerent. Accedebat indomitum ac late patens malum, & quo
 valentius nihil aditum atque iter obseperit Euangelio; veterum Chri-
 stianorum, indigna tali nomine ac professione licentia, procacitasque,
 cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta: vt eorum aduentus in
 barbarorum vicos, vitæque consuetudo, cum grauius cunctos offende-
 ret, tum ingentem nomini Christiano inuidiam infamiamque confla-
 ret. Nec leue afferebat incommodum ipsa mobilitas gentis, & cre-
 bra, vti dicebamus, mutatio loci; vt sub ipsam interdum messem, fessis
 agricolis, & diuturnum laborem tædiumque spe largi prouentus de mo-
 re solantibus, adultæ iam segetes repente apparere desinerent. Postremo
 deploranda erat hic etiam, in tam vastis terrarum spatiis tantula ac tam
 deserta operarum manus. Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debi-
 litati sunt patres, haud ignari videlicet, quam exiguo numero Apostoli
 quantas olim res Deo duce atque adiutore gessissent. & Christus idem,
 talium consiliorū parens fautorque, recentibus his quoque famulis ipso
 potissimum, præside fretis, ac nihilominus pro sua parte satagenribus,
 aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum
 ope ex iis qui ante Sosæ aduētum ad villam Veterem agebant. ij primum
 adhibiti interpretes, vicem sermonis vtrunque supplebant. Dein, quo fa-
 cilius procederet tota res, ac minus ipsi aliunde penderent patres ad Bra-
 silicam linguam addiscendam cuncti pariter animum adiciunt, acrique
 studiq ac pia æmulatione perfectū haud ita magno temporis interuallo,
 vt essent ad cōfessiones audiendas, & habendas conciones idonei. Azpil-
 cuetæ

cuetæ præsertim in eo genere enituit laus; vt èognitis iam rebus quæ à Xauerio apud Indos fierent, vulgo Lusitani affirmarēt, peculiare ac proprium munus decusque Nauarræ gentis ac nōminis videri cōuersionem ethnicorum. Hoc instructi adiumento patres, doctrinæ Christianæ capita, certasque precationes, vt assolet, Brasiliicè vertunt. dehinc vicos, & turgia paulatim obire; modestia, comitate, beneficiis obligare sibi homines omnium ætatum; ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum incipiunt. Mirificos insolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebrisque inuoluta barbarie; satisque apparebat, cum alia, tum præsertim quæ de omnipotentia & infinitate Dei differebantur; ingenti cum admiratione æque à viris ac mulieribus accipi. Nostram etiam legendi scribendique consuetudinem ac peritiam, sine fine suspicere videbantur; cupereque sese in cultu ac religione nostris esse simillimos: verum quominus id re ipsa perficerent, inueterata mōrum peruersitate ac feritate retardabantur. eo acrius instare patres, vti eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Maximus fuit labor in cohibenda funesti ac feralis cibi consuetudine, quò Brasilius nullum palato grātius edulium norat. atque ob id ipsum grauiam non semel adiere discrimina. Inter cætera illud memoratur facinus insigne. Captum in prælio ex hostibus quandam accolæ ad Caluarij montis radices attraxerant, ac diu pastum coactumque pinguescere, in epulas ingenti cum exultatione mactarant. ea re cognita, Christum suppliciter inuocāt patres, hortatique inter se protinus aduolant; in tugurium irrepunt; protensum cadauer in ganeam præparantibus interueniunt: palam ac fidenter afferunt manus. Ac virorem quidem, quies ac silentium fuit, iniecto pudore, quod cum patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadem fuit patientia fœminarum. vetulæ adstabant aliquot præcipua crudelitate, & hostis puniendi libidine. hæ sibi necopinato ereptam è faucibus prædam indigne ferentes, cum clamoribus & quiritationibus concurrere, iuuentutem ad vlciscendam adeo atrocem iniuriam excire. inde commoti nonnulli auferentibus aliquantulum resistere. sed mox vel ipsa repugnante natura, vel etiam diuinitus territi captum omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto suo sepeliunt, aliquot cenotaphiis ad fallendum appositis, si forte barbari noctu ad effodiendum atque asportandum accederent. Nec vana fuit coniectura. Facta manu per tenebras in hortum irrupere Brasiliij. pertentatisque sepulcris, ac deminuento corpore (tanta sagacitas fuit) iam extraxerant brachium, cum excubantes in id ipsum patres accurrunt, eademque orationis animique constantia nefarios conatus infringunt; ac, ne sapius certandum foret; ablata denuo membra intra urbem ipsam accurate defodiunt. exasperauit ea res vehementius animos gentis, muliebribus præsertim incensæ facibus; ac parum abfuit, quin agmine facto repente urbem inuaderent. Patres quidem, iussu Prætoris intra mœnia remigrare coacti tantisper dum ira mitescerent; aliud sibi hospitium condiderè qua nunc collegij noui exstruuntur aedès. Idem Prætor, qua erat pietate rerumque vsu, iacta in eos crimina & voces vulgi repressit.

A repressit. Ipsorum culpa & rerum gerendarum auaritate misceri cuncta, pacem turbari, ferocissimæ nationis arma irritari conquerebantur. At ille negabat euentum belli extimescendum, quod eorum causa constatum foret. Deum quippe vel meliori affuturum causæ, vel sedatis tumultibus, è turbido ac tristi, serenum repente nitidumque diem haud dubie redditurum. Vera cecinit. mitigati præter spem animi barbarorum; & magno omnium gaudio reintegrata pax est. lentius inde cautiusque patres cum Brasiliis agere: non tam quod suo ipsi parcerent capiti, quàm ne sermonem aut offensionem popularibus darent: monendo, precando, sceditatem rei demonstrando, non paucos à nefaria laniena ac popina tandem auulsere. ab aliis impetratum, uti ad eos, qui capti saginarentur, saltem sibi pateret alloquium. horum ergo, quando seruare corpora non dabatur, animis certe omni studio consulebant: Christiana edoctos mysteria, atque ad salutarem peccatorum detestationem adductos, priusquam raperentur ad necem, sacro lustrabant latice, dabātque operam, uti ex hostium ludibriis ac terroribus, ad celestia regna protinus euolarēt: sed ne hac quidē ratione miseris diu prospicere licuit. Mali dæmonis artificio sibi persuaserant aiebantque barbari, intinctis eo baptismate carnibus multū de pristina saporis gratia deperire. ac proinde immutata voluntate, ab illo religionis munere nostros arcebant. Itaque attentā cōsultatione demum eo decursus à patribus, uti neci destinatos, supremo die ad patibulum usque prosequerentur, atque interea madenti sudario super aliquam corporis partem furtim expresso, adhibita formula sacramenti, iam iamque morituros dissimulanter abluerent. id aliquoties tentatum, ex animi sententia cessit. Per idem fere tempus Lusitanus quidam incolarum casis oberrans, incertum unde orto iurgio, rixante, perimitur. Accendit ea res maiorem in modum animos Europæorum. nulla surgentis etiam tum vrbis habita ratione, vindicandam fremunt eadem, consulendum ipso initio incolumitati aduenarum; neque impunitate ac socordia diutius alendam gentis audaciam. hæc minitabundi & coram Prætore, & inter se iactare. nec dubie ad arma itum foret; ni rem Christianā fouens Deus, barbarorum animos ad æquitatem repente flexisset. amicitia ac vicinitatis iura, sanguini prætulere. deditus piaculum iræ noxius, & inaudito apud eas nationes genere pænæ, in os bombardæ propalam insertus, applicato ad spiraculum igne diserpitur. ea res per agros nuntiata, magnum Brasiliis terrorem incussit, simul etiā, vnius Lusitani casus, cæteros in præsentia nonnihil ab inconsulto ac temerario discursu cohibuit. inde patribus paulo expeditior Euangelij prædicatio cæpit esse. magnoque ac fidenti animo sese multitudini subinde immiscentes, densam ignorantia nebulam, veritatis luce dispellere, opinionum portenta ac mōstra fugare; magorum ac veneficorum (quibus derisui simul & quæstui captæ mendaciis & errore sunt mētes) præstigias atque fallacias aperire ac tollere nitentur. In iis præcipua astutia veterator, summam sibi auctoritatem ubique pepererat; tamquam pro Esculapio venditabat sese; ad ægrotos omnes illico aduocabatur. Hunc Nobrega data opera aggressus, rogat; qua eadem

vires tantas efficiat; illumne consular Deum, qui totam hanc rerum vniuersitatem verbo condiderit, regiamque ac domicilium habet in cælo; an tartarei cacodæmonis consuetudine utatur & opera. impudentissime arrogantisimeque respondit, se quoque Deum esse, & Deo progenerum; certum etiam hominem coram præduxit, à quo grauius laborante morbum ipse depulisset. illum præterea regnatorem cæli Deum, sibi esse amicissimum; ac sæpe inter nubes, tonitrua, ac fulmina ostendere sese: & alia eiusmodi multa, superbiæ vanitatisque plenissima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemque non ferens, aduocata concione institit singula hominis dicta firmissimis argumentis maxima vocis contentione refellere: conuictumque tandem ac fractum, ad sententiam simul moresque mutandos adduxit; amice comiterque pollicitus, se pro illo apud verum Deum fore deprecatores. ac paulo post, cum se ipse iniitandum sponte obtulisset, in catechumenorum adscriptus est numerum. is numerus pro multitidine reliqua oppido exiguus erat: ægreque admodum necessaria Christianæ sapientiæ præcepta & dogmata capiebant. post diuturnam institutionem, qui maxime idonei ad baptismum euasere, vitali fonte lustrati, cumque vnica vxore, cæteris dimissis, rite cõiuncti sunt. ex iis vnus, lætitia gestiens adiit patres: nutu gestuque significans & affirmans, proxima nocte sese apud superos fuisse, incredibili gaudio & suauitate perfulsum. Cætera plebs à patriis epulis, & ebrietate, & saltationibus impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant, neque in iis colendis vilo pacto respondebat operæ fructus. quocirca socij, nequaquam vtra ferere super spinas, sed puram aggredi tellurem è vetere præcepto constituit. Infantes primum quamplurimos in tutum recipere (si cui forte ante usum rationis obeunda sit dies) & saluari summi Pastoris nota insignire festinant. patres dein matresque familias, precibus, promissis, blandimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem, sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundiis paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt. nec poenitendus fuit labor. siquidem & tradita facile accipiebant, & retenta fideliter, grandioribus natu, quotidianæ consuetudinis & linguæ beneficio per otium inclucabant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefariis atque impuris moribus auerrebant. Parentes interea (vt est etiã improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorum obsequio, sobrietate, cultu, doctrina lætari, eosque vltro ad proficiendū accedere. ac tantus erat Christianæ institutionis amor, vt piis catechismi carminibus ac beatis vocibus I E S V & M A R I Æ, littora, cāpi, luci perstreperet. Neque ita multis interiectis diebus, Brasilijs centum maturi baptismi extiterunt. is baptismus quanto maximo licuit apparatu pompæque celebratus est peracto Paschate, qui præcipue dies, vetere Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt destinati. cæteros catechumenos ad septingentos, dum amplius erudirentur, in aliud tempus, quamquam ingemiscetes & impatientes moræ, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia, subito factū, vti neophyti pene omnes in morbum alui, oculorumque, ac varios abscessus incideret. hæc magni videlicet ad baptismum inuidiose referre, leuatione illa

A tentari valetudinem; doctrina ac prædicatione, pestem ac perniciem populis importari calumniabantur. Sed ipsorū mendacia & improbitatem, Dei beneficio reddita mox Brasiliis firmitas, aperte redarguit. ea recepta, institere cum aliis, monitu patrū, oratorias sacrasve ædes publice exstruere, quo ad conciones & catechismum vndique conuenirent. duæ duobus locis magno Christianæ rei bono excitatæ. Agitatum etiam à patribus (idque dein tempore procedēte perfectum est) vti quod de Theſeo iacet Græcia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida cogerent; agris colendis adſuefacerent; eorumque cœtus legibus ac magistratibus temperarent. Circa idem fere tēpus, quo Prætor in Brasiliā est missus, Conganis quoque Æthiopibus ab Rege Lusitano pari diligētia & caritate subuentum est. Alphonſus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demōstrauimus. Successor eius, Iacobus nomine, quāquam Christianis initiatus sacris, tamē ab illius viri vestigiis atque itinēribus longe deflexerat. Hūc imitari populares, ad patria vitia leui momēto ruebant. nec multū erant in Europæis vel institutoribus, vel etiam sacrorum administris, auxiliij. quippe tātum aberant à miseris Æthiopibus verbo aut exēplo iuuandis, vt ipsi potius constringendi vinculis, maloque ad officium cogendi viderētur. His rebus cognitis Ioānes Tertius, è Conimbrigenſi collegio quattuor viros in vineam illam, ceteris eandem sortem ardentem optantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium, Didacū Soueralium, queis Georgius Vasaſus præerat. ij ab Olisipone ad celebrem Sancti Thomæ insulam nauigarunt, ex qua facilis ad littora Congi traiectus est. in ea insula febribus aliisque morbis acerbè vexati, necdū recuperata valetudine Pindam emporium Congani Regni transmittunt. Eorū aduentu audito Rex à leucis quinquaginta è proceribus duos obuiam misit. ab iis in regiam ligneis equis de more perducti. rudis artificij tale commentū est. Cantherio seu tigno dodrantalis ferme crassitudinis, pedū octo longitudinis, bubulū corium ad sellæ amplitudinem intendunt. huic ephippio diuarcatis cruribus viator infidet, baiuli succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alij. huiusmodi caballis languidos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accepit, in Ioannis videlicet gratiam, Rex, vna cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia positam honoris causā progressus. Tum illis adsignatur hospitium, cuiusmodi Æthiopum ædificia sunt, culmo paleisque contextum. Ibi Soueralius publice ludum aperuit. sexcentos admodum pueros labore maximo & litteris, & Christianis præceptionibus imbuebat. Ceteri ad emendandam populi ac procerum vitam omni ope connixi primum, dein ad prædicandum ethnicis Euangelium operam contulere, nec sine fructu: quippe intra quintum mensem Riberus mille septingentos Æthiopas probe institutos, ad Christum adiunxit: Diazius quadringentos: Vasaſus trecentos. idemque Vasaſus cum fido vno duntaxat interprete, viatico prorsus nullo in proximos pagos egressus, duomillia & septingentos baptismo expiauit: ac præter templa olim in vrbē Alphonſi beneficio condita, tria in sinibus excitauit dicauitque;

Saluatorivnum, MARIÆ Adiutrici alterum, tertium Diuo Ioanni Bapti-
stæ. ingrauescente dein morbo, domum redire coactus: ac reliqui item ad-
uersa confictati valetudine (siue id è gravitate cœli, siue ex insolentia de-
terioris cibi contingeret) à spiritalibus ministeriis ad necessariam corpo-
rum curationem haud sine magno ipsorum dolore traducti. Accessit ad
prædicationem interrompendam, Regis quoque alienus à studio religio-
nis animus cum rei Christianæ, quæ ipsius auctoritate ac munificentia in
primis egeret, segniter admodum ac maligne pro sua parte consuleret:
atque inter cætera pessimi exempli delicta, ab improborum consuetudi-
ne, & à multiplici pellicatu auelli non posset. Haud paulo felicior, eadem
tempestate, fidei processus erat in India. & Capralius Prætor, tuendis or-
nandisque neophytis ethnicos ad Christum inuitabat. Consilio, auctori-
tate, ope, Dei seruis & Euangelij præconibus aderat. Præter hæc, attollē-
tem sese denuo Zamorinum, exercitu mature coacto repressit. Couletum
Tiracolum, Pananem Calecutanæ ditionis, vi cepit, facibusque subiectis
incendit; agros vastauit; palmeta succidit; magnum numerum æque ma-
ioris ac minoris formæ nauium flammis absumpsit. ad extremum, oræ
Malabaricæ proceres, Calecutani socios ac feederatos, Cocino minitâtes
intra Ciembem insulam deprehensos obsedit: redactisque iam in arctum
rebus, nuntius de Alphonso Noroniæ successoris aduentu in castra per-
fertur. E Lusitania profectus, Ceilanum attigerat. ad eius rei famam dila-
psi milites, Noroniæ visendi cupiditate. & Capralius ipse ad prouinciam
illi tradendam, vix anno Præturæ circumacto, discessit; inde soluta præter
opinionem obsidio. Interim ex vltioribus Indis valde iniquos infestos-
que Euangelio sese præbebant reguli Molucenses. ij cum denuo in Lusi-
tanorum conspirassent eadem, patefactis insidiis oppressi, vires omnes
atque consilia ad neophytos ab Christi cultu absterrendos, Caciziorum
instinctu verterunt. neque ita difficile fuit, exacerbatos Europæorum in-
iuriis; flagitiis atque peccatis offensos, necdum in verâ fidei ac solidæ
virtutis amore fundatos, partim suadendo, partim infestando vexando-
que conuellere. Ergo, cum alij, tum vero qui Mauricas insulas incolebant
quorum ingens in oppido Tolo erat numerus, Xauerij patrumq; aucto-
ritatis atque institutionis obliti, rupto baptismi sacramento, propalam
ab Ecclesia Christoque desciscunt; ædem sacram euertunt: Cruces & san-
ctorum signa succidunt: Lusitano Rege contempto; Geilolij tyranni im-
perio ac ditioni sese subiiciunt. Neque impune tanta illis impietas cessit.
primum ager, totius regionis antea feracissimus, mutata subito natura,
squalidus atque effectus euasit: conditæ in horrea fruges, dira tabe pro-
fus exesæ: dulces aquæ, salsugine atque amarore contracto, noxiæ reddi-
tæ: fame dein ac pestilentia multi omnium ætatum ordinumque mortales
absumpti. ac reliqui nihilominus in obstinatione persistere. satisque com-
perito, sibi nouum à Lusitanis imminere bellum, contra omni arte parare
sese; aditus alios muris, alios vallo fossaque & operibus obiectis obstrue-
re; milites ac tormēta clam ab Geilolio submissa locis idoneis collocare.
Inde cum se aduersus omnem externam vim sat superque tutos putarent

ac deterrimus quisque ferocissime loqueretur; Lusitani parua, vt solent, manu, magnæ rei molem aggressi, cum auxiliariis manipulis aliquot superueniunt: missique è classe internuntiis, blando ac benigno sermone desertores ad sanitatem reuocare conantur. se non armis aut multitudine fretos, aut sanguinis avidos accessisse; verum salutis ipsorum studio adductos, & omnipotentis Dei præsidio atque ope subnixos: quem illi si pergant spernere, neque eos admissi facinoris pœnitentia capiat; maiore in dies mercede senfuros, quam graui piaculo datam Christo fidem, & initam cum Lusitano Rege amicitiam, ac diuina pariter & humana fœdera violarint. Aduersus ea cum inflato ac pertinaci animo respondissent barbari; sat iam ab ignoto & externo mercatore insultatum indigenis; non vltra ferendam impotentis dominatus acerbiterem; sibi quoque auxilia, machinasque, ac bellica tormenta suppeteret; denique se Christianos nullo pacto futuros; continuo in amentes efferatosque euidetior quam vmquam alias, vindicta cœlestis apparuit. circa meridiem obscuratus repente sol. densas hinc tenebras cum pauidi ac tremebundi palparent; ecce tibi rursus, vicini montis è vertice, cum horrendo mugitu crebrisque tonitribus, qualia maioribus tormentis eduntur, sordidum ac tetrum erumpit incendium; tantaque cineris, pumicumque, & amburstorum igne lapidum vis, vt propugnacula & muri coronas æquaret. accessit terrarum motus ingens, quo arbores auulsæ radicitus & inuersæ, tecta omnia diruta præter vnum templo nuper euerso contiguum. quin, proxima quoque palus, opplerata saxi & improuisa congerie, late restagnans, multos mortales vna cum brutis animantibus obruit. neque horas paucas, vt ante, sed ipsos tres dies noctesque tartarei camini ardor ac sæuitia tenuit. Post triduum steteret flammæ, & caligo discussa: faciliq; ac plano iâ aditu Lusitani procul è nauibus omnia contemplati, descendunt. ac defensoribus aut exitio sublati, aut metu dilapsi, iterum nullo certamine cuncta peruadunt. Arma dein illata Geilolio is duodeuiginti iam annos cuiusdam insulæ, septem à Ternate leucas, arce sese tenebat, partim situ manūque, partim etiam æneis munita ballistis, quas ille Christianis, interposita hospitij fide captis, ac subinde mactatis ademerat. ea Lusitani arce tertium intra mensem Bernardini Sosæ consilio ac virtute potiti sunt. ipse tyrannus, cum viuus in potestatem venisset, memor flagitiorum ac scelerum, sibimet mortem veneno consciuit. in eius locum filius ab Sosæ ceterisq; suffectus. His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioannes Beira transmisit. territos incolas palatosque, suauis oratione ac familiaris vultu contraxit: monitosq; per eam defectionem quanto quamque nefario sese obstrinxissent crimine; docuit nihilominus, modo facti pœniteret, non esse cur de venia desperarent: quippe nullum excogitari posse delictum, diuinæ bonitati atq; clementiæ par. Multiplici malo æmollita iam & subacta erat gentis duriia. hoc altius amantissimi patris monita penetrarunt. ergo vbi sat magno acriq; dolore compunctos, & priora cōsilia cum gemitu detestantes, ac sibimet ipsis iratos animaduertit; bono ac fidenti animo iubet esse: tum solemni ritu per sacram confessionem

expiatos, Ecclesiæ sacrosanctæ, Christoque salutis humanæ parenti restituit. Inde noua rerum omnium facies, pariter hominibus recta mens, latibus dulcor, telluri fecunditas rediit: luctus, mœror, atque formido, in gratiarum actiones, hymnos, lætitiæque conuersa: denique inaudito miraculo, noxij quoque mures, qui sata per id tempus in perniciem gentis eroserant; aquæ lustralis adspersione proutinus ethnicorum in arua compulsi, tantò quidem eorum damno, vti vulgo cum Christianis iniuriam expostularent: mox etiam tantis ac tam variis permoti prodigiis, gregatim ad Beirâ baptismi gratia conflueret. iis, quod pater solus cunctis ministrare non posset, socios à Ternate accersit primùm: dein, cum ne ij quidem sufficeret, magistratuū rogatu in Indiā ad subsidia petenda profectus est. Interea Gaspar intra insulæ Armuziæ fines exacto ferme triennio, Goām superiorū accitu reuertit, Iaponios inde Sinalq; , si per eosdē superiores liceret, tū etiā Scythas, vt ex ea parte immenso circuitu Romā ipsam adiret, vasto & cœlestibus flammis ardenti agitans animo. Verū in digressu ab Armuzianis, haudquaquā ei leue negotiū fuit: Nō enim precibus duntaxat, lacrymisue, vti mos est, ne se desereret, sūmi pariter infimiq; tēdebant amica parabatur ei vis; positeq; locis opportunis insidię. quas ille frustratus, celeri lēbo ad Lusitanā peruenit classem, capta & direpta Catifa Canarinos ad portus eo ipso tēpore nauigantē. ibi magno militū ac naualis turbæ gaudio in vnā ē rostratis acceptus, ad Bazainum applicuit. A Bazaino, Antonij Laurerij Frācisani inuitatu, ad salutādos in vicino Christianos excurrit, ab eodem Antonio per Euangelium genitos. Multa, in eo tractu, priscæ artis & magnificentiæ monumēta visuntur. in iis Canarini fanum quod appellāt, vna cum ædibus priuatorū multis, itēque viis & angiportibus, necnon cisternis ad centum, ē solido ac viuo lapide ferramentis excisum. aliud item ex vna petra fanum elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipue colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusque. eiusdem operis templum aliud incerto titulo, Antonius rite expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuius Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitiæ ex ceptus, rem diuinam peregit, grauique & efficaci oratione animatis ad fidem officiumque neophytis, Tanahā indē, Ciaulūq; , postremo Goā cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiā, ex India retro Sinarum littora petiturus, primū Christianos in digressu confirmat. Coffum Turrianum, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi ipse in Bungū, quo Lusitanorū appulsam audierat nauē, recta contendit. Rex erat Bungi tū adolescēs, & cœcis errorū tenebris inuolutus. attamen cognito quāta Xauerij esset virtus, quāta etiā apud Lusitanos auctoritas, (quorū ille, vt pleriq; eius tractus dynastæ, commercii ac societate expectebat) adueniēti patri sese valde humanū & honorificū præbuit: abeunti, comitē ē suis familiaribus cū epistola & donis ad Indiā Prætorem dedit. idē, cæteris ē Societate, qui in Iaponē postea missi sunt, eandē humanitatem ac beneuolentiā præstitit; propriū in suo regno domiciliū adsignauit aditū ad Regum finitimorum familiaritatē gratiamq; litteris ac nuntiis muniri.

A munit: quin etiam, in maximo rerum suarū discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum salutē & incolumitati præcipua fide curaque consuluit; ac duodecimo demum post Xauerij profectio-
nem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id usque tempus metu
seuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tantj patris nomine Franciscum
appellari se voluit. nouissime vero, ad Gregorium xij. Pont. Max. legatos
è regia stirpe, venerationis & obsequij nomine destinauit: qui Olisiponē
ipsius ferme triennij spatio, per quam ancipiti nauigatione deuecti, & à
Philippo Catholico Rege, in primis munifice comiterque tractati, bonā
Hispaniæ & Italiæ partem, vt inaudito post omnium seculorum memo-
riam, ita gratissimo cūctis principibus populisque spectaculi genere per-
agrarunt. Cæterum Xauerius, præter Bungensem, de quo dicebamus,
Regis internuntium, ex ipso etiam fidelium numero viros duos egregie
cordatos assumpsit, Marthæum, & Bernardum, ad urbem usque Romam
Iaponicæ indolis exemplis causa mittendos. quorum alterum Goæ mors
abstulit, alter, quo intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in
Societatem acceptus, quo in vulgus obscurior, eo per otium attentior, ex-
quisitas Ecclesiæ Romanæ ceremonias, religionisque, & sacrorum appa-
ratum est contemplatus; celeberrima sanctæ urbis templa insigni cū ani-
mi fructu, ac pietatis incremento non semel obiit; patriam deinde repe-
tens, multa Iaponiis narraturus; in Lusitania letali correptus morbo, Co-
nimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo co-
mitibus, à Bungo, Xauerius, Nouembri mense anni quinquagesimi primi
paucis diebus peruenit ad Sinarum insulam Sanctianum, quo commea-
bant per ea tempora Lusitani, leucas ab urbe Cantone triginta. ibi inter
alios opportune reditum ad Indos parantem Didacum Pereriam offen-
dit, nauarchum experientem, & industrium, & Sinarum utcunque litto-
ribus adfuerum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia cō-
tulit. Aptius nihil viriq; visum, quā ab Lusitano Rege ad Regē Sinarum,
amicitiæ, & societatis, in eundæ cum litteris ac donis orator, quam rem in-
felicitèr, olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum
animis, modo temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessurā,
haud inani cōiectura sperabāt. in huius porro noui legati comitatu posse
Christi nuntios in ipsa mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquā
linguæ consuetudinem, vel interpretes certe nacti fidos, magno deinde
animo, diuina subnixi ope sementem Euangelij facerent. Cū ea maxime
ratio probaretur; legationē sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse deposcit:
cætera, nepe, Xauerius, Hac mēte profectos ab Sanctiano, atrox procella
ex regione Cincei portus inuasit, auulsamq; repente scaphā, & in ea duos
è nautico ministerio Mahometanos, ex omnium oculis abstulit. Furebat
ventus: aquarū insani montes vndique minabantur exitum: nautæ ma-
ioribus demissis antennis, modico tantum velo tempestatis vim subter-
fugere nitabantur: memoriam scaphæ, propior metus ac terror cun-
ctis excusserat. Xauerio tantum ea inuidebat cura. neque id euadendi
si naufragium incideret, sed miserum illud animarum par ab sem-
piter

piterno inte ritu vindicandi, nimirum diuinitus concepta spe, si reciperentur, Christianos aliquando futuros. Hoc ille studio accensus, quāquam alieno tum tempore, intentōs gubernaculo nauclerum ac praefectum aggrederetur: diu renitentem vtrunque monitis, obrestatione, auctoritate peruenit, ut dolones demitti protinus imperent, aggre id exsequuti properet. mox, cum ne sic quidem ē summo speculantibus appareret scapha; pelago saeuente vela rursus expediunt. Tum, inuicto caritatis ardore ad proram aduolat pater: iniectis antennarū manibus, haud intermissa ad Deum prece, paululum adhuc morae per summam contentionem extorquet: puerum iubet, dispiciendi causa, denuo rudentes ascendere. Cū hæc maxime fierent, ecce subito aduentans præter omnium opinionem scapha conspicitur. Protinus clamore sublato contracti dolones: atque ad eam expectandam, cursumque facilius inhibendum, obliqua oneraria contra maris impetum sistitur. appropinquanti dein eminus iniici funem Xauerius verat, affirmans ad ipsum nauius latus recta accessuram esse per se: neque aliter factum, per medios fluctus facili admota remigio, tandiu stetit, dum tenacius religaretur ad puppim. lenitum interea pelagus Mahometani ē tanto periculo sospites, instante Xauerio cæterisque, ad Christum extemplo conuersi. cuncta prorsus uti prædixerat, euenere. scilicet magnitudine rei primo defixi omnium animi: noua dein perfusi lætitia, diuinam clementiam gratulantes agnoscunt: ac prospero demum cursu Malacam deferuntur incolumes: ibi solita celebritate pater acceptus, non diu substitit. inspectis tantum & confirmatis in opere sociis, ex ea vrbe Cocinum, Cocino Goam deuenit Februario mense, anno seculi huius quinquagesimo secundo, quatuor non totis mensibus ē Iapone illuc vsque consumptis. eius aduentus, quo diutius ac longius abfuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiā attulit. ipse, à descensu, primum omnium, publicā nosocomia, & sacra cœnobii religiosorū inuisit; dein ad collegium diuertit. Ibi Gasparem ac socios perquam suauiter amplexatus, reliquum vnum esse cognoscit, qui dudum in lecto decubaret. is ē diuturno ac letali morbo desperatus à cæteris, nunquam tamen spem abiecerat ipse, modo Xauerius ante supremum adesset diem. neque mendax fuit fiducia. uti valetudinarium ingressus pater, iacentem gratè sermone ac salutatione uti solebat, impertiit; impositisque capiti manibus, consueta in eam rem ex Euangelio effatus est verba; illico leuationem sensit agrotus, mox etiam vires omnino recepit. Obnitente dein rursus amicorum turba, nihilominus in maturandam profectionem intentus, Episcopo Prætorique suas & Pereriæ cogitationes aperuit. laudabiles vtrinque visæ. & Prætor haud grauate principem legationis Pereriam declarauit, eidemque conciliandæ fidei litteras ad Regem Sinarum, nomine Lusitani Regis attribuit. Cæteris ornamentis donisque regalibus Pereria suomet sumptu magnifice legationem instruxit. Xauerius interea, Indicæ prouinciæ res, ne quid per ipsius absentiam caperent detrimenti, accurate ordinabat. Ante omnia Gasparem, Paulo Camert piis aliis muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitandi po-

asper-

A asperrima quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæterisque præposuit. Ad Bazaini culturam Melchiorum Monnium; ad Tanathæ, consaluum Rhoterigium; ad Cocinæ, Franciscum Henricum, in Piscarium littus Aloysium Mendium (qui deinde propter Christum ibidem à Barbaris iugulatus est) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire iussit. In Lusitaniam vero, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primum Regi, tum Ignatio Indicæ provinciæ statum, & petenda ab utroque supplementa, Andream Fernandum cum Bernardo Iaponio, uti paulo ante diximus; destinavit. In Iaponensem denique vineam, Cosmo Turriano, & Ioanni Fernando subsidiarios designavit Balthasarem Gagum, Petrum Alcaceum, Eduardum Syluium. hosce Malacam usque secum ducebat. Hisce aliisque rebus, tum è domestica disciplina, tum è publica utilitate compositis; inter alias deducendum lacrymas faustasque preces, & certantia vota discessit xv. Kal. Maij, tertio circiter mense quam è Iapone redierat. Periculosa in primis ea quoque nauigatio fuit. secundo B prouectos flatu, adeo subita ac scæda tempestas inuasit, uti neque nautarum conatus artesve, neque vasorum onerumque iactura, superandis fluctibus, & naui regendæ sufficerent. Inde, cum ex sanguis metu, humescens virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alij coniuges liberisque, alij tetrum & informe genus leti miserarentur, ingenti animo pater in medium prodians, pauorem atque formidinem singulis demere; excitare iacentes; certo vultu ac sermone haud dubiam Dei benignitate salutem omnibus polliceri. Castellum dein onerariæ scandit intrepidus. reliquariam thecam è collo sibi met detrahit: lineaque suspensam, vnus trinique Dei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit; ac rursus ad cælestium pacem exposcendam, sub tabulata succedit. Haud ita in longum extenderat preces: cum è dira procella, turbidoque ac fulminante cælo, optata lux primum, mox plena tranquillitas rediit. Hinc recreati Lusitani cum se defunctos iam periculis crederent, aperte monuit Dei seruus, haud leuius adhuc superesse discrimen: neque falsa prædixit. in breui syntesque paulo post illata carina, cum aliquandiu ipsa inarasset vada; vectoribus pariter ac nautis nouo horrore intremebantibus, eodè deprecatore in altum euasit. Malacam deinde peruentum. ex ea vrbe pater Balthasarem Gagum eiusque confortes in Iaponem sine cunctatione transmisit. ipse cum Pereria sese ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iam loco videbatur esse res. quippe non modico nauigationis emisso iam spatium: & oratore cæterisque ad suas cuiusque partes rite obeundas accensis: cum repente, ynde minime oportuerat, graui tum Christianæ rei damno, tum bonorum dolore discussa tota legatio est. Præfectus eo tempore Malacam obtinebat, haud satis æquo in Pereriæ dignitatem animo, ac proinde coloniarum infrequentiam causatus, acceptasque clades, & imminens ab Aceno bellum; nauem legati, legatumve ipsum, è portu excedere vetuit. Neque, obfirmatam illius mentem, aut amicorum hortamenta, aut Pereriæ obtestationes, aut Prætoris decretum ac litteræ, aut Xauerij expositio, causæque bonitas, & Pontificia ipsa cum cælestibus diris minisque

diplomata, flectere valuerūt. denique, quantam in eo negotio diligentiam & alacritatem, vel certa cum impensa periculoque præstiterat designatus orator, tam se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestū aduersarium præbuit. Neque vero, in hac etiam vita, (ne quis indormire Deum rebus humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuere: siquidem Præfectum execrantibus quacunq; incedebat viris fœminisque, elephantiaca primum inuasit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarū accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniam Regis iussu transuectus est. ibi cognita causâ, damnatus, reductis in fiscum bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquum vitæ fuit, per summam, & animi ægritudinem, & corporis cœditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contra, Pereria, egregij studij conatusque non modo præclarū ex optimi cuiusque commendatione, atque adeo ex ipsa conscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificentissimo Rege præmia retulit. Xauërius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subito destitutus; haud tamen ideo despondit animū. neque consilium saluberrimę expeditionis abiicit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam iniuriam, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cepto porrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinensem linguam penitus ignorabat; alter, cui nomen Antonius à Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sanctianum reuectus pater, ante omnia in littore temporariam ædiculam ex obuia materia raptim exstruxit. ibi rem diuinam quotidie facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis qui ad eam insulam commercij causa ventitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea iniecto iudicij pœnarumque metu, sefellit fidem. ab aliis, de gentis quotidie moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia quam illi rationem, cum sine euidenti capitis discrimine propter seuerissima interposita edicta iniri negarēt posse; tamen Xauërius, ex iis quæ de Sinarum indole ingenioque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilem, tam politam alioqui nationem è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modo Evangelium afferre miseris quoquomodo liceret; omnes cruciatus ac mortem cum eorum salute non solum æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studiisque maxime Lusitani obsistebant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerabantur vnice; tum vero nimia quadam sollicitudine, & anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne vetitos intra fines publica nulla fide subito prehensus Europæus aduena sacerdosque, non ipse tantum acerbissimas illico daret pœnas, verum etiam denuo in Lusitanum omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob id ipsum crudelitatis eorum cum vetera documenta promebant, tum etiam recens in

A Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in litus eiekti; comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiam num carcere tenerentur. quod si naufragis & eiektis euenisset; quid tandem illi futurum, qui sese, prudens volensque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum p̄sidia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maxime cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturumne cum comitibus æquora? an, centū fere millia passuū (quantum interesset spatij) trabe vel tabula traiekturos? nam portitoris quidem, & nauicularij nullam omnino fore copiam. Lusitanos, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, quemquam externum iniussu P̄fectorum inferre. quod si quis adductus pretio, suam in id operam quamuis occulte detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptū cum inermi socio puerisque peregrinū, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore facinoris compendio, nequid indicij emanare posset, in altum ē naui proiiceret. Cum hæc ad terrorem à Lusitanis haud absurde proponerentur; nunquam tamen Xauerius de sententia potuit demoueri, tantum, quod ad ipsorum incolumitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis dempsit timorem; persanctè pollicitus, non ante se quo tendebat; iturum, quam confectis ipsi negotiis ab Sanctiano soluisent. ceterum à transmissione in id tempus præparanda non destitit, aliquandiu nullo successu, quippe Sinæ institores, ad quos erat necessario confugiendum, appellati ea de re, vulgo negabant. ad extremum tamen pecunia euictus est vnus. huic cum Xauerio in hæc pacta conuenit. Sinalem, occultandæ rei gratia excluso omni alio remige, nauta, vectore, suis duntaxat filiis famulisque ad iter in diem certam institueret. trāsuetum in suburbia Cantonis patrem, ad tres quatuorve dies clam haberet apud se; tum intempesta nocte cum sarcinula & libris ad portā vrbis nemine conscio destitueret; vnde perductus (quod extemplo videlicet erat futurum) ad tribunalia, quicquid liberet ibi de religione, aliisve de rebus, periculo suo palam explicaret. Xauerius vicissim, cuius opera transuectus fuisse prorsus haberet occultum: eidemque nauli nomine daret piperis quod ducentorum paulo amplius aureorum efficeret summam. id piper Xauerio Lusitani, quando eum ab incepto reuocare nequiuertant, in idipsum pro amicicia fuerant elargiti. ea pactione trāsacta pater interea omnis tormenti patientiam assidue meditari: martyrij palmam cum animarum salute coniunctam dies noctesque sibi proponere: conditum profectio tempus per summam cupiditatem exspectare. Inter hæc abeuntibus paulatim Lusitanis, aduersa valetudine laborātem Ferreriam, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiā tempestiue remiserrat. mox ipse quoque in febrem incidit: qua dies aliquot acerbe vexatus, cum onerariæ in salo iactationem ægre admodum ferret; in casam inde sese recepit apertam, ventoquē ac frigori peruiam, ex iis quas ad extremam littoris oram, Lusitani ab Sinis ædificatione prohibiti; paleis ac ramalibus momento excitare, atque in discessu disturbare consueuerant. Ibi quinto ab discessu die, dum Sinam ex composito portitorem exspectat, nauarchis.

iam Lusitanis præter vnum cunctis ex eo loco profectis; cum ad refocilandas vires nihil omnino suppeteret, in summa rerum omnium egestate, germanus Christi in morte pariter & in vita discipulus, accensa diuino amore iacula è psalmis ferme petita subinde in cælum emittens, IESV que ac MARIA suauiter inuocans. è corpore ex quo iam pridem eminebat, excessit. iv. Nonas Decembris, anno Christi nati (nam de ipsius quidem ætate nil traditur) supra sesquimillesimum quinquagesimo secundo: Indicæ vero suæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re serius moniti Lusitani mœrentes accurrunt: mirantur habitum quiescētī quam mortuo propiorem: compositos artus; decoram faciem; ipsam denique pietatē adhuc inspirantia lineamētā. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti sacerdotis corpus, tamque de Lusitano vel in primis genere benemeriti, nullo exsequiarum honore, desertis in locis. & barbaro solo relinquere: cū ipsis vestimentis in arcam inclusum, viua operiunt calce; quo celerius exesit acrimonia carnibus, nuda secum ossa deportent: ipsam dein arcam deserto & squalido quodā in eius insule colle defodiunt. post dies aliquot confectis negotiis ad sepulchrum vniuersi conueniunt; corpus diligenter inspiciunt attrectantque non modo integrum, solidumque, & aspectu iucundum inueniunt, sed etiam, quo magis obstupere, suauiter admodum fragrans. læti suam de viri sanctitate opinionem comprobari diuinitus, in eadem viuæ calcis arca reconditum, venerabundi omnes in nauem imponunt. Inde Malacam deuectum, prodeūtibz obuiam cum solemnī pompa oppidanis, excipitur, & sua impensa funus procuratē Didaco Pereria, qui nōdum abierat, in ædem Beatæ Virginis, vbi collegium est hodie Societatis, deferitur. iam tertius à morte agebatur mensis arcam sacerdotes & amici rursus aperiunt: nihilominus incorruptum extrahūt mirabundi, ac Lusitanico more (haud dubio Dei nutu, quo liquidius postea de admirabili integritate constaret) terræ ipsi mandant nullo capse tabulæve munimine, puluino duntaxat ceruici subiecto, & obiecta sudario facie. quinque ipsos mēses cum in eo tumulo iacuisset, è fociis quidam missus ad Xauerium inuestigandum ab Goa superuenit (quem nos deinde Romæ hæc eadem ab aliis ante perscripta memōrantem audiimus) is auiditate ac studio explorādi cernēndique oculis quæ ferebat fama, sarcophagum detegit. mirum dictu: puluinum ac sudarium purpureo cruore tinctum offendit, dum funeris administri terram superingerunt inculcantque inter sepeliendum expresso. cæterum corpus totum plane illæsum, & eadē quæ ferebatur odoris suauitate: quin etiam (quod super omne miraculum fuit) vestimenta ipsa, crepidasque, & extimum linteum, adeo recentī specie, vt illo ipso Melchior Nonnius in Iapone deinde, quem admodum Diui Pauli eremite palmea quondā tunica Diuus Antonius, ita ad celeberrimas quasque gratulationes & cæremonias vti consueuerit. clara profecto ac testata sancti patris virginitate ac sanctimonia (quamquā aliis quoque argumentis ante iam nota) quādo neque calcis viuæ caustica vis, neque telluris humor ac situs, defuncti carnes aut amictum vlla ex parte labefactare valuerunt. Quo indignius visum omnibus, vltra in defosso haberi corpus, tāto tamque

A tamque honorifico Dei munere custoditum. In iis Didacus Pereria, memor amicitia ac meritorum, elegantiore materia formaque arcam aliam damasceno serico subsuendâ, aureo textili desuper obtegendam curauit. in eam translâtum corpus idoneo loco ad vsque tempus Indicæ nauigationis est habitum. quo ipso tempore Indiâ repetens Cosmi Turriani missu Petrus Alcaceua, Malacam ex Iapone delatus, impôsîtum in onerariam sacrum thesaurum vna cum altero de quo dicebam socio, asportat, præsens: vti que nauigantibus ac salutare præsidium: si quidē nauim, diffractō gubernaculo, vadis, impactam aliquoties, præsentī illius, ope, cuius vehēbant exuuias, haud dubie seruata fuisse cum alijs, tum nauarchus ipse testatus est: idēque actuario Goâ celeri cursu præueniens, rem totâ patribus nuntiavit. ex iis quatuor cum totidem à catechesi pueris, biremi regia, tardius nauiganti onerariâ ad Baticalâ occurrunt, arcam denuo referant sexto-decimo iam ab obitu mense; æque incorruptū corpus ac vestimenta, gaudio simul ac stupore attoniti deprehendunt. Arca iterū clausa in biremē eo quem dixi ornatu deponitur. nautæ sublaris vnde quaque vexillis tormenta festo cum reboatu displodunt. eo die sub vesperam à Baticala ad Goam biremis rediit. arca noctē vnā in ædícula Deiparæ Virginis custoditur, passibus ab vrbe mille quingentis. post ridie mane cōfestum Prætor ac proceres, Canonicoꝝ ac Misericordiæ sodalitia, ingēs prætereā opidanorum vis, & Diui Pauli collegiū omne, corpori extra portas obuiam prodit. reliqua multitudo ad spectaculum effusa, parietes, fenestras, plateas, ita compleuerat, vt in reditu summoueri vix posset. cum cereis candidati nonaginta præibant pueri, sequebantur clerus, & magistratus, ac nobilium ordines: quacunque pium incede bat agmen, multa erāt passim odoramenta disposita. feretri latus vtrunque thuribula ex argēto affabre facta cingebant: Diui Pauli templū quo inferebatur, cum per eos ipsos dies hebdomadæ sacrosanctę agerentur solemnia, nihilominus albo peristromate cōuestitum: cuncta sobriam ad hilaritatē lætitiāque composita. Hoc maxime modo corpus acceptū, & statim in Diui Pauli sacello, relictum vti erat, magna cū veneratione repositū est: ibi, quominus tertium apertum iam loculo palā ostenderetur, efflagitantibus pariter summis infimisque negari non potuit: veruntamē ad introspectiendū obiecti cancelli; ne applicuisse rosaria, impressisse oscula virgineis carnibus, semel iterumque palpassē non satis habētes, insuper (quod apparebat futurum) in frustra, & præsegmina, cæterasque reliquias inuolarēt. in eo sacello tres amplius dies ac noctes habitum summo ac perpetuo omniū ætatum, nationum, ordinumque cōcursu. neque interea ab vno quopiā è superiore loco pater est laudatus, vt assolet. pro laudatore populus fuit. alij quippe reconditam viri doctrinā, & sapientiā, ac dicendi vim copiamque: alij prudentiam, vsumque rerum, & longinquas peregrinationes ac plurimas, alij comitatem ac mansuetudinē, & sine fastu vel arrogantiā grauitatem, sine indignitate summissionē, sine fūco pudorem atque modestiam; alij castimoniam insignē; & voluntariā paupertatem; & longa ieiunia vigilasque; alij subleuatas egentium angustias; arborum educationem ac disciplinam;

viduarum ac virginum pudicitiam egregie custoditam; curatos per summam patientiam ac sedulitatem ægrotos; direptas plurimorum inimicitias; alij verissimas prædictiones atque miracula; (multo videlicet plura quam quæ nos alio properantes attigimus) ac partim Christianorum greges à perditò vitæ genere ad meliorem frugem, partim ethnicorum ab Sathanæ seruitute ad Christi fidem obsequiumque traductos; horumque tutela, commodis, ornamentis omni ratione consultum; alij denique magnitudinem animi in rebus arduis capessendis, constantiâ in promouendis, & quod super omnia mirandum, adeo salubri temperamento mistam actione contemplatione; vt cum vtrâque coleret propemodum ex æquo, neutra tamen officeret alteri: hæc, inquam, & alia pro suo quisque sensu lacrymantes in cælum efferre. Interea exacto ferme quadriduo, cum satis iam in aperto fuisse videretur, ab sociis arca iuxta maximâ aram loco certo reponitur, & claustro munitur. Huic tantæ gratulationi Gaspar adesse non potuit, ad æterna, vt sperandum est, gaudia paucos ante menses euectus. Is Indicæ prouinciæ administratione suscepta, publice priuatimque multa præclare instituit, quorû hodieque vsus cum vberrimo perseverat animarum fructu. dumque in domesticâ pariter disciplinâ, & communem Ecclesiarum vtilitatē intentus, affecto iam corpusculo acerbius grauiusque quam ferre posset imperitat; inter concionâdi ardorē & contentionem defectus repente viribus, intra pulpitum concidit. collecto dein spiritu domum regressus, acrique correptus febris, mox inter sodalium caros amplexus animâ efflauit xv. Kal. Nouëbris, anno seculi huiusce quinquagesimo tertio. elatus est magno ciuitatis luctu, quam sibi suisque vniuersam excellenti caritate officiisque deuinxerat. Sub hæc, ab Iaponiis dynastis litteræ ad Prætorē allatæ; fœdus & amicitia vltro petebant: ac siue id ex animo, siue gratiæ causa, nuntios Euāgelij, & sapientiæ Christianæ magistros. ea re permotus, vti æquū erat, successor Gasparis Melchior Nonnius Lusitanus, cōmendata vicariis citeriore prouincia, cū sociis aliquot Iaponem petere intendit. Ingens dudum in iis locis erat perturbatio rerum omnium. Amāngurij Regem inter ac populares atrox ac periculosum exstiterat bellū, nec nisi Regis & filiorū interitu restincta seditio. in Bungi quoque Regē, aliquot principū coniuratio eruperat. ij, cōmisso demum prælio victi cæsique. otij deinde nonnihil ab armis fuit. patres ad prædicationem & consueta munia rediere. ac Deus item signis atque miraculis adiuuabāt. ægroti debilesque, lustrali vt plurimum aqua sanati: ex infaestis diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata dæmonia. hæc & alia minime deerant Euangelij firmamēta: sed nondum idcirco notabilis fiebat ad rectam fidem accessio. Pauperes ferme, & inferiorum ordinum homines, colla salutari subdebant iugo. contumax etiam tum, & fastidiosa, veruntamen manus olim data nobilitas, à Christiana humilitate, ac mansuetudine, egentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

Libri quintidecimi Finis.

HISTO

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER XVI.

INTER hosce tam varios dubiosque rei Christianæ successus, repentinum & graue apud Ceilianos quoque bellum exarsit. Columbano Regi, qui Cottam pariter insignem obtinebat urbem, tres erant sororis filij, ad quos, de more gentis, hæreditas pertinebat. ij, expetitum ab insita dominandi libidine regnum, senecta auunculi detineri ægre ferentes, facta coniuratione Regem interimunt. inde ita inter se opes & imperium partiuntur, vti natu maximus, nomine Pareæ Pandar, ius populis è regali folio diceret; minimus, cui Madunio nomen (medio paucos intra dies extincto) militaribus copiis cum stipendio ac potestate præesset. Ac primo quidem concordibus inter se animis agere visi: mox (vt est omnis dominationis male fida societas) capitales inter vtrumque dissensiones exortæ. Queri Madunius, non pro dignitate meritisque tractari se, quippe qui præcipuo periculo & audacia nefariam vim ac sceleratas manus auunculo, cæteris hortatibus, attulisset; magisque sese in dies à Pareæ consuetudine rationibusque alienum ostendere. arille, nouis quotidie sese caputque suum præfidiis aduersus fraternas insidias impietatemque munire. inter cætera, cum Lusitano Rege per supplices litteras egit obtinuitque, vti nepotem ex filia, contra consuetudinem, excluso Madunio, in regni successionem iusque adoptaret. Eo acriore incensus ira Madunius, exercitu coacto apertum fratri bellum inferre, Cottanos euastare fines, ad oppidum castra mouere non dubitat. Rex item, ne contra latronem ac perduellem, aggere mœnibusque potius, quam armis ac virtute sese tutari videretur; male auspicato eductis extra oppidum copiis, idoneo confidet loco. erat in eius castris auxiliaaria Lusitanorum cohors. ex iis gregarius quidam (temere, an à Madunio corruptus, incertum) plumbeo missili, sine metu suis obuersantem Regem interficit. Tum procures in urbem extemplo sese recipiunt; nepotemque Pareæ, regiis communi consensu decoratum insignibus, in uita collocant sede. mox, diffusi adolescētis ætati, ac popularium animis, instante

instante præsertim ac minitante Madunio, nouum ab Noronia Prætoris subsidium petunt. Ille sine mora instruit classem: impositisque Lusitanorum millibus admodum tribus, ipsemet eam expeditionem obire constituit. prætendebatur bello, vetus cum Columbano fœdus, & pia pueri pæne circumuenti defensio. sed arcana suberat profectiois illecebra, quod à quibusdam pro certo accepisset Prætor, auti argentique thesaurum in vrbe Columbo repertum, quo si potitus foret; & Lusitanum crebra erogatione exinanitum ærarium opportune suppleret, & se suosque facili negotio ditari posse consideret. Hac mente consilioque profectus, incolumi classe Columbum defertur, leucas ab vrbe Goa ducentas. descensione facta, primum omnium in thesauri perscrutationem toto pectore incubuit: & exacerbatis peracti quæstione oppidanis, adeo vt non pauci ad hostem subinde transfirent; ingenti labore miseriaque tandem eruit quod aureorum centum millium summam expleret, quantum in classis bellique apparatus insumpserat. Inter hæc Madunius cōtractis vndique copiis intra Ceitauacam vrbem, à Columbo nouem introrsus leucas, intenta cura sese munire pergebat. Promotis eo signis Prætor haud magna mole vrbem expugnat: direptamque, ferro & flammis excindit. de Madunij exitu nihil traditur. inde, firmato pupilli regno, quam inuenta pecunia lætior clariorque, Goam sospes reuertit. Ab Goa, renouato impetu, Ciembem insulam petit, receptaculum latronum Malabarium, in Cocinensis Regis damna perniciemque imminentium, hanc frustra nuper à Caprali circumfessam, ipse haud incruenta victoria tandem cepit; Malabaribus partim cæsis, partim in seruitutem abductis. Circa idem tempus, auide cupienti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ vicinique tractus oblata denuo spes, Mahometanis inquilinis odio Lusitanorum per clandestinos identidem nuntios litterasque sollicitantibus. ea si obtinuisset loca, per breui in Cambaiam & Indiam transitu, Lusitanos quæstuosissimi commercij fructibus, & iniusta longinqui maris possessione, facillime depulsurum. Eiusmodi stimulis incitatus Turca, cupidus præsertim delēdæ ignominia ad Diem priore bello susceptæ; Peribecum vnum è Præfectis, qui ad Mecam agebat, classem ab Suezio propere iubet accersere; & Adeni claustra quam occultissime præteruectum, Arabia Felicis quicquid Lusitanorum custodia teneretur, necnon Armuzianos fines, repentino aduentu (si res patiatur) inuadere; cum eo tamen, vti ad colligendam clementia famam, incolarum animos benigna oratione ac promissis alliceret prius, quam incendiis, cædibus, populatione vexaret. Ille, triremibus quinque & viginti, onerariis duabus extemplo deductis, ornatisque, celeritate vsus & secunda nauigatione, Mascaram applicuit. Lusitani sexaginta, duce Ioanne Olisiponenſi eam arcem obtinebant. ij vel subito classis appulsu perterriti, vel à comitatibus imparati; Peribeco saluis corporibus & libertate deditionem faciunt: eiusque mox deditionis luere piaculum; à barbaro contra pactiois fidē, & Solimani mandata male mulctati, & in custodiam & vincla coniecti. Eius rei fama pauidis illico nuntiis Armuziam allata, cum in maius, vt fit, cuncta certatin-

augerent

augerent; ita occaecauit animos omnium; vti amentes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex cū proceribus in tutam sese receperat loca. ciues & inquilini, partim arreptis quæ carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatione relictis; auos alij montes, alij proximas insulas petunt. duo tum ad Armuziam è Societate IESV agebant patres: eorum alter, ad nauandam in extremo discrimine Lusitanis operam, sese cum iis in arcē inclusit; alter, ne mortis metu à Christo deficerent, corrogatis in alimenta pecuniis, ad Mogastanem continentis oppidum ingenti labore traiecit; eumque ibi gregem ad vsque transitum illius tempestatis cum fide curaue tutatus est. At Peribecus obuio nemine prouectus, vacuam hominibus, gaza refertam urbem, ad Turumbacum ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorum eruptiones militem idoneo loco disponit: dein cæteris diripiendi oppidi signum dat. Pauca tum erant emporia Armuziano diuitiis comparanda: vsque adeo multi omnium ferme nationum institores, varias illuc primæ noræ merces opesque congefferant. Ergo tantū pretiosæ vestis, gemmarum, & vnionum, auriq̃ue & argenti exhaustum; quātum alioquin expedita ad iter faciendum aliquot nauigia capere potuerunt. expolita dein ad arcem oppugnandam & apte locata muralia tormenta. queis Peribecus præcipue infestum sibi vnum è propugnaculis tanta pilarum vi sine intermissione quassauit; vti solutis iūcturis bona pars muri prociderit. adeoque certis ictibus pares globi in aduersa tormentorum ora contorti, vt nostris amplius ex eo loco iaculandi facultatem eriperent; neque inter verberationem omnino quisquam ostendere sese pro pinnis auderet. Ea edita strage haud tamen ad subeundum, conserendasque manus Turcæ animus fuit; siue ad asportandam festinaret prædam, seu præsidij magnitudine territus, quod Lusitanos bellatores amplius oëtingētos omnibus rebus ad sustinendam vel oppugnationem vel obsidionem instructos, arce contineri non dubie comperisset. Ostentata igitur in speciem, dein omīssa pugna, Queixomen insulam, quo multos ex vrbe cōfugisse audierat, protinus petiit: oppressisq̃ue ac varie cruciatis, quicquid secum asportauerant fortunarum extorsit. inde grauem spoliis classē ad Bazoram urbem, quæ in intimo est Persico sinu Turcicæ ditionis, applicuit. ibi recognitæ manubiæ, & è molesta iactatione refectus miles. At Goam vt primum circumfideri ab Turcis Armuzianos allatum est; Prætor, quanta maxima potuit classē exercituque coacto, Dium sine mora processit. inde, ne præsiidiis Indiam nudaret; cum parte copiarum Antonium Noroniam iubet Armuziam pergere. Profectus, desertam direptamque urbē; itemque solutam dudum arcis obsidionem inuenit. intento dein reuocandis habitatoribus, triremes duas è freto in altum egredi nūtiatur. Peribecus, Mecam ante hyemem rediturus, pretiosissimis vtramque rebus onustam, nocte per summum silentium à Bazora soluerat, reliquis deinceps pari silentio sequuturis. Ad harum cōspectum Antonius confestim anchoralibus præcis, abeuntem latronem insequitur. at ille, antecapto iam spatio, per summam & remigum contentionem, & nautarum industriam, vix tamen

atque ægre instantium ab tergo Lusitanorū effugit manus. Inde mœrens tam paruo sibi momento elapsum hostem Antonius Armuziam reuertit; aditaque Regis iussu arcis præfectura, classem, uti mandauerat Prætor, Didaco Noronia tradidit. Eius opē ac præsentia dum fauces freti, vicinamque oram attente percussat; profugi maris accolæ in patrias reuocari sedes; inclusi que intra sinum hostes, capto haud semel impetu cum ex angustiiis erumpere conati essent, onerariis duabus amissis præclare cohibiti, quoad vrgente demum hyeme Turca Bazoram, Noronia Goam in hyberna concessit. neque iis dum exactis, Prætor, cui puniendæ Turcarū audaciæ cura viuēbat in pectore, Fernandum filium cum magno nauium ac militum numero ad easdem obsidendas fauces mature transmisit. is celeri cursu in Arabiæ conspectum delatus; speculatoriis nauigiis quoque uersum dimissis, cognoscit partem triremium, cæteris ex interuallo sequentibus, cursum ad fauces intendere. continuo classarios ad demendum nomini Lusitano dedecus, atque ad vlciscēdas fratrum ac sociorum iniurias cohortatus; ad Rosalgatum promontorium dirigi proras iubet. inde oram legens, circa Mascatum obuias triremes habuit octo: reg, vitandi congressus causā cum litus propemodum singulæ abraderent, Fernandus ē cellarum numero tres rostratas, castellorum instar, vltro in arenam inflatis velis inferre non dubitat. inde transitu alueis ac missilibus intercluso, habiliores ad cursum dromones & expedita nauigia quæ remis agerentur, egregio milite instructa, in hostes immittit. ij, desperatis iam rebus, cum iactura triremium sese in terram parantes eiicere; oppressi celeritate nostrarum nauium trucidantur: ac nullo pæne certamine triremes abductæ, cæteris Turcis ē longinquo spectantibus, qui suorum casu perterriti, ac Mecam ne si liceret quidem tanta accepta clade redire non ausi, longiore ambitu in Cambaiæ fines ad Cindiscanem regulum perfugere. is, in fidem acceptos ac supplices, repetere dein Lusitano, ita seruauit; ut in eius gratiam triremes ad vnā omnes membratim dissolutas, ad nauigandum prorsus inutiles fecerit. Eam satisfactionem Prætor Lusitanus accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, quominus sincero gaudio frueretur, cura de illis in breuia rostratis agebat: ne infixæ penitus euelli non possent. verum postquam plenior accedente æstu paulatim alleuari captæ; iamque salo prorsus liberæ atque agiles innabant; tum vero plausus & clamor militum ac nautarum exortus: velisque in Orientem datis Goam incolumes ingenti omnium gaudio peruenerunt. At Peribeco, cum duabus quas dixi triremibus prospera nauigatione Mecam reuēcto, male partis opibus diutius frui non licuit. Solimani iussu, cum rei gestæ seriem postea didicisset; execrandæ rapacitatis atque perfidiæ pœnas capite abscisso persoluit. Per idem fere tempus, periclitanti Parauanæ Ecclesiæ priuato consilio ac virtute subuentum. Indici maris orant, præsertim quæ ad Cori promontorium vergit, distractis tum in diuersa Lusitanis visibus, Malabares Turcis immixti, Iatrociniis & incursionibus infestam nomini Christiano reddiderant; nauibus ad viginti, anni vix spacio interceptis, iidem oppidum Punicalē,

A oppugnantibus ab terra Mahometanis, admota ipsi classe vi ceperant, Henrico Henricio è Societate I E S V, necnon præfecto præsidij Lusitani cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in custodiã datis: quodque multo erat detestabilius, Parauanos aliosque neophytos ad quinquaginta millia variis artibus ab Christo abducere nitebantur. Eius rei Cocinũ multiplex iam fama peruenerat: itẽque per litteras Paragẽ Christiani tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus infinis implorabant. ac demũ, instanti minaciter hosti vt Christiana desererent sacra, consensu responderant, nisi intra quintum diem subsidium à Lusitanis venisset; tum se de religione deliberaturos. Interim Cocini cognito sociorum extremo discrimine; ingens incessebat dolor, quod ærario exhausto, & absente magna parte iuuentutis ac nauium, publice Parauis opitulandi nulla esset facultas. Inde cum vulgo mœsti perplexique, casum vicinæ Ecclesiæ miserantes, hærerent, Ægidius Fernandus Caruallius in communi causa præcipuam Christianis operam nauare constituit, eximia pietate pariter ac fortitudine vir; quam nuper in obsidione Malacẽsi nobilitauerat. Is contracta vndique pecunia, & omni pænẽ domestico instrumento in idipsum oppignerato; quamuis tum è crurẽ altero laboraret; biremes quatuor, manciuam vnã (actuarius genus id est) confestim omnibus ad bellum rebus ornauit. multis deinde cum lachrymis per sacram confessionem expiatus, cælestique refectus cibo in hostes duxit intrepidus; eosque ad Calecarem vicũ affecutus; vno I E S V nomine fidenter inuocato, renouatis quæ iam consensuisse videbantur militiæ Lusitanæ miraculis, rostratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant cialatones, amplius quadraginta, momento fudit fugauitque: in terram dein egressus, Mahometanorum ædificiis ignem iniecit: Henricumque grauiã & acerbã multa perpeßum, cum reliqua Lusitanorum manu è vinculis eripuit. Sub idipsum fere tempus quo aduersum Christi fideles Malabarica grassabatur impietas, (ex quo facile diuini consilij ac destinationis appareat altitudo) ex eadem natione gloriosum Euangelio testimoniũ perhibebant Malabares adolescẽtuli sex circiter & triginta, ab nono etatis anno ad seprimũ vsque decimũ. hosce, Lusitana qua vehebatur naui, circa Arabiam à Turcis excepta, cum à Christo ad Mahometem traducere summa ope barbari conarentur; postquam alternis blanditijs minque nil proderant; ad verbera cruciatuque descendunt. Adduntur ad cæteram immanitatem stillæ adipis igne liquati. ea tormenta multasque præterea iniurias, puerorum virtus fidesque vicit egregie. Turcæ obstupesciti constantia, ab iis vltra vexandis tandem abstiterẽ. At Caruallius, præter insignem apud Indos gloriã, ab Lusitanis quoque, & ab ipso in primis Noronia debitum tantæ virtuti, & caritatis præconiũ tulit: dumque digna talibus factis exquiruntur præmia; interim è regio fisco quicquid in eã expeditione insumperat, benigne repẽsum. Eodem Noronia Pratore, cum aliarum duo præsertim horrenda fuere naufragia. Emmanuel Sofa, cognomento Sepulueda, qui Dienfi (vri memoratum est) præfuerat olim atci, vir opulentus ac splendidus, ducta in matrimonium Eleonara Garziæ.

Salæ tum Prætoris filia, tactus desiderio patriæ; pressam diuitiis rostratam
 excelsum Cocini conscendit. sequebatur vxor, ac parui liberi; & Panta-
 leon Sala, & nobiles aliquot; & præter nautas, famulorum etiam ac man-
 cipiorum turba: in vniuersum capita ferme sexcenta. Ianuarij mensis ini-
 tium, Lusitaniam ex illa petentibus ora, statum soluendi tempus. vento-
 rum id vices, ac dudum explorata nauigandi ratio postulat. Sosa cum cæ-
 teris, quod impeditior ad Coulanum coemptio fuerat; non nisi Februa-
 rio mense profectus; circiter Idus Aprilis Castrarium littus aperuit. Inde
 leni flatu prouectis, circa Bonæ Spei promontorium vehemens ab occasu
 obstitit ventus, idque cum fulgetris, & cœli fragore, tetraque ac minaci
 nubium vi. Tum in hœrescens mare paulatim attolli, maioresque in sin-
 gula momenta ciere fluctus. Cum in aduersum obnitendi, remigio desti-
 tutis, nulla esset ratio; paulisper addubitatum à nautis, vtrum demissis
 antennis, in salo transitum tempestatis exspectarent. verum Oceano ma-
 gis magisque saeuiente perterriti; simul propter anni tempus abiecta su-
 perandi promontorij spe; retro in Indiam pari consensu vela dare consti-
 tuunt. Sed ne id quidem è voto successit, adeo violenti ac repentini flatus
 ab Oriente, diuersisque coorti plagis, quassatæ iam naui in pernicië con-
 spirauerant. Horum impetu vela primum discissa: malus deinde, mox gu-
 bernaculum, frustra fluctus euitate magistro, diffingitur. præterea costis
 immodica iactatione conuulsis, multo plus accipiebatur vndæ, quam vt
 exhauriri aut egeri summa turbæ naualis contentione & industria posset.
 Neque, præcipitata leuandæ naui bona onerum pars, auertebat exitium
 per hunc modum spoliati armamentis; obuersante perpetua mortis imagi-
 ne, dies aliquot in alto iactati, postremo vrgētibus à meridie ventis, cer-
 tum ad naufragium ad terrâ appelluntur. neque erat in malis potius quic-
 quam, ni viuentes videntesque hauriri profundo, vel in cæca vada syrtes-
 que adigi mallent. ad teli ergo missum iactæ ab vtraque parte anchoræ,
 dum scaphis, quæ vna supererat salus, in continentem euaderent. Sosa an-
 te alios cū vxore filiisque, & primariis aliquot, raptim elata pecunia gem-
 misque, transuecti haud sine ingenti periculo: vique adeo immanes toto
 littore moles aquarum illis reciproco frangebantur. neque idem effu-
 gium cæteræ multitudini patuit; scaphis, post vnum alterumve traiectum,
 in dorsuosa breuia impactis & comminutis. Eodem fere temporis arti-
 culo anchorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu &
 crassitudine, rumpitur. Tum qui remanserant, diuulsa naui latera, & va-
 sto dehiscens hiatu alueum conspicati, erumpentia ex imo dolia, sarcina-
 nas, capsasve corripunt; seque, incertam ad spem, qua cuique proximum
 est, in mare demittunt. Miserando hinc spectaculo, immistos fluitanti
 gazæ mortales, & naualia instrumenta passim agi ferrique cerneret. Pe-
 riere ab ipso statim deiectu, Lusitani circiter quadraginta; ex aliis nationi-
 bus, ad septuaginta: reliqui haud semel operi fluctibus, ac turgido spumân-
 tiq; æstu in diuersa raptati, ad hæc, seriniorum incussu liuidi, aut clauo-
 rum squamarumque ictu cruenti (tātus amor est lucis) tādē semianimes
 in sicco vestigia posuere. Vixdum euaserant, cum in conspectu omnium,
 vacua

A vacua hominibus carina subsidit: & arenis illata, duas primum, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissima frusta dissiliit. hæc maxime clades ad ultimam pæne rerum desperationem Lusitanos adduxit. quippe, consilium fuerat, & reliquiis naufragij subitarium dromonem intentis vestibus ad cursum aptare, atque vbi licuisset, cū delectis retro Sofalam aut Mosambicam, opis petendæ causa transmittere. Eam quoque sibi facultatem creptam videbant, cum è discerpto nauigio laceroque, vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. Paulatim dein, quæque supernatauerant, quæque obruta fuerant, pæne cuncta cum cadaueribus in littus eiecta: ipsæ quoque demum anchoræ, hastæque, & minora tormenta, quamquam hæc quidem profus inutilia, sulphureo omni corrupto puluere, neque vlllo consiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat: & quod ab æquatore in meridiem gradus vnum & triginta distat regio; refouendæ turbæ, frigore, inedia, vulneribusque torpenti, Sosa complures excitat ignes. tum ex aliquot oryæ semicorruptæ modiis, ac salamentis, quæ tempestatis iniuriæ superfuerant, cibaria in singulos parce diuisa: quod squalida circum arena, ac nullum esset cum incolis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantum in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, cōnexis in orbem scriniis, aduolutoque saxorum pondere, vti securas exigerent noctes, loco munimenta circumdata; & quatuor in partes, vt assolet, vigiliæ distributæ, quas intēpesta nocte haud semel circuibat Sosa; neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim ferme dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quo se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenentes, ad flumen contenderent, cui Laurentius Marchesius olim ab Sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambico mercimonij causa commeabant. id flumen à statuiis in Orientem aberat leucas centum & octoginta. Ab hoc decreto, Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen ceteros ipse vultu ac sermone confirmat: ne asperis in rebus desponderent animos. qui se pelago committant; iis famem, sitim, iacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadendum, quasi ea nunquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisque delictis æterna supplicia meriti; breuia ac temporaria non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint, amisisse multa: sed perire vna cum iis quæ amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in coniunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsum; omnes in commune consulerent. nihil neque dispersis, & vagis tutum, neque conglobatis & consentientibus noxium fore. postremo precatus est cunctos; in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorū vires attemperare ne grauerentur. Ad ea succlamatum, duceret quo vellet, & quo modo. se ab eius auctoritate arbitrioque non recessuros. Per hunc modum corporibus & animis vtcunque firmatis; hoc maxime ordine capeffunt iter. Præcedebat

Sofa cum vxore virilis animi femina, liberisque propter ætatem securis, & Andrea Vafæo nauis magistro (is præcellum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis aliis octoginta, seruis præterea centum. hi puerulos tergo per vices; Eleonoram informi pilento gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon & reliqui cum mancipiis Lusitani cogeabant. Modicis inde itineribus, per infesta Castrum incurfionibus, & noxiis animantibus loca progressos: inuia rupes, excedentia nubes iuga, despectu horrendo conualles, cœnosæ voragines, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt. iis dum superandis, humilia procul vada, clementesque montium ascensus ac descensus inquirunt; littoralis spatij triginta non amplius leucas, crebro ipsi ambitu flexuque, cæcis ad hæc erroribus, in centum prorsus extendunt. Mensis inter hæc voluitur. simul, extrema quoque inopia, cõsumpris iam omnibus alimentis, conflictari capri. Sustinebant famem primo conchyliis, putresque cetorum artus, & alia maris eiectionamenta. dein, vbi à littore abfcesserant, syluestria poma baccæque: tum tenerrima frondium; postremo bestiarum cadauera & ossa quælibet igne tostæ; pellesque mollitæ. Nec leuius torquebat sitis: cum oppido pauci, nec nisi magna præsentis pecuniæ mercede, aquandi causa de via decederent, insidiantium ex occulto latronum impetus, atque leonum etiam ac tigrium ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia: vti octo interdum aureis hemina constaret. Inter quæ subinde aliqui lassitudine, inedia, siccitate confecti, deploratis viribus, Æthiopi diro, belluisque, & alitibus præda restabant, suprema ad suos mandata dantes antecedentibus: quorum in animis, vt fit, diurni terrores & proprium cuiusque malum, omnē pæne miserationem ac sensum alienæ calamitatis exstinxerant. Sofam tamen, cari aliquot relictæ, supra modum angebant. vxoris vero quotidiani labores miseriæque propemodum emouerant mente: quamuis illa quidem sese marito infatigabilem corpore pariter animoque præstaret comitem; ac baiulorum destituta ministerio, dudum suis ipsa pedibus ambularet, addens cæteris animos; & in partem oneris, teneræ proli subleuandæ succedens. Quarto mense ad amnem Sancti Spiritus peruentum ab insciis. causa latendi fuit, quod auditæ conceptæque animo magnitudini haud quaquam respondebat flumen (quippe tribus alueis ea regione decurrens, in exitu iungitur) & idonei ad percontandum explorandumque interpretes deerant: siquidem Æthiopicis ex alia longe regione mancipiis quæ habebant in comitatu; nondum erat cum iis populis tanta societas linguæ, vti per illos possent, quæ vellent, probe cognoscere. Percommodè cecidit, quod regulus ea tenebat loca, miti admodum præter aliorum consuetudinem ingenio vir, beneque in Lusitanos animatus, quod illi placidum & æquum paulo ante commercium cum ipso Laurétio Marchesio & Antonio Calderia fuisset. Is, peramanter acceptum Sofam & reliquos, apud se, dum aliquis ab Sofala institor appareret, omni arte retinere conatus est, partim ab insita humanitate, partim etiā proprii commodi gratia, quod finitimis implicitis bellis, tēpestiuo firmoque sibi auxilio diuinitus oblatam hanc.

A hanc putaret manum, ac proinde, post multa benigni vultus inuitamen-
 ta, denique gestu, nutibus, & incerta vocum significatione denuntiat,
 haud procul abesse inde potentiozem se Regem, impium, & rapinæ ad-
 ductum: si pergant; præcipitis consilij pœnas daturus. Nec preces, nec mo-
 nita profuere, quo liberalius habebatur Sosa, eo magis fraudem suspi-
 catus, porro abire contendit, nauculisque ab eodem regulo impetratis flu-
 uium traiecit. Quinto die ad medium amnis brachium processit, leucas
 iam à naufragio trecentas emensi; è quingentis comitibus ad centum &
 viginti variis cladibus redacti non amplius, id quoque brachium, condu-
 ctis pretio lintribus, imminetium ignari transmittunt. maiore dein vsu
 linguæ, per interpretes haud dubie cognitum, id esse flumen quod tanto
 iam diu labore quæssissent: & eiusdem habitus albos homines illuc naui-
 bus itare consuesse. nò longe à mari is locus aberat. falsi ex eo latices: ne-
 que vllam dulcis aquæ venam circum apparere constabat. ad hæc, solum
 plane incultum ac sterile. cum ibi Lusitani, malis victi, sub noctem neces-
 sario consedisent; postridie aduentantes Æthiops ferme ducentos ad-
 spiciunt. ac primo adesse prælium rati, arma quæ male iam sustinebant,
 expediunt: reliquias virium ad repellendos fugandosque latrones inten-
 dunt. dein, postquam pacatus appropinquabat Æthiops; ac, quinam, &
 vnde profugi, blâde quærebat; sumpta fiducia, infortunij summam, & ex-
 haustos labores, per interpretem exponunt. cibaria tâtum, neque ea gra-
 tuita iure gentium petunt: ferramenta genti expetita conciliando com-
 mercio proferunt. Haud spernenda crescendi occasio barbaris visa. tantû
 de re ex tuto aggredienda solliciti, ac toti è fraude mendacioque conflati,
 respondent, nihil esse commeatus in promptu: haud ita distare oppidum:
 eo si accesserint, hospitaliter ac benigne cunctos ab Rege tractatum iri.
 Suadebat requiem vltima lassitudo, & inuentus agnitusque tandem ex-
 optati fluij terminus: væ sana insuper fames vrgebat ac sitis. age sane. du-
 cibus iisdem ad oppidum tendunt. iamque successuros, per viatorem in-
 gressu prohibet Rex. densæ arbores in vicino adsignatæ, quarum vmbra
 sese vtcunque reficerent. sex ibi dierum fuit mora: clauos ferme reuulsos
 è naufragij tabulis, cû carnibus nutrituque alio permutabant: sitim lena-
 bat in proximo fons. còtracta inde cû incolis nònulla consuetudine, per-
 niciosam in spè hospitij Sosa paulatim inductus, mercatoris cuiuspiâ ad-
 uentum ab Sosa, si liceat, ibidè operiri còstituit. id ipsum Æthiopes cum
 valde hortaretur; ex iis missi ad Regem, qui Sosa interim, & còiugi, cæteris-
 que pro instituta societate paulo commodius diuersorium peterent. Ille,
 popularium haud absimilis, omnibusque artibus ad fallendû instructus,
 iubet Sosa renuntiari; se suosque optimo esse in aduenas & calamitosos
 animo: sed quominus eos adhuc intra oppidû admiserit, duabus maxime
 causis retardatum. altera, quod magna tum annonæ penuria, vno omnes
 loco sustentari non possent: altera, quod ferro succinctos, & vario genere
 telorum, incolæ seminudi, ac sudibus tantû adfueti, maiorem in modum
 extimescerent. Si animum inducant Lusitani, ad pacatæ mansionis fi-
 dem, arma interim apud se custodienda sine dolo deponere; se domi suæ
 præfectum

præfectum primoresque benigne habiturum; reliquos, circumfusus op-
 pido vicis fida in hospitia diuisurum. Dura omnino postulata visa concilio. sed recusantibus, extrema necessitas & egestas instabat. ergo nemine præter vnā Eleonoram dissuadente palam; Sosa qui amice monenti atque inuitanti regulo priori abrogauerat fidem; repudiatis Eleonoræ precibus monitisque, se ac sua demum omnia insidioso huic præpostera crudelitate permittit: cohors reliqua ducis auctoritatem sequi non dubitat. tradita exemplo arma præmittuntur ad Regem: Sosa cum vxore, liberisque, & fidelibus aliis ferme viginti subsequitur. cæteros quinos vel senos regij præfecti varia in loca diducunt. necdum ad inhospitales perueniant casae, cum destitutos ac diremptos ab ope mutua, non peculio tantum, siquid abditum gerebant, sed vestimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuunt; eaquæ nocte maligne admodum pastos, mane fustibus conuictisque per summam perfidiam & inmanitatem testis ac vicis exturbant. Rex, gémis, auroque, & argento, & quod pretiosi reliquum Sosæ & familiaribus fuerat, audivissime rapto, corporibus tantum ac vestimentis abstinuit; domoque cunctos item exegit, insuper increpans, clementia adductum se non pro meritis tractasse vagos piratas, & communes humani generis inimicos. Tum demum sensere Sosa comitesque, quam stulte sese inermes ignotæ ac barbaræ fidei credidissent. Neque hic finis miseriarum fuit. namque dum inopes consilij, solutis ordinibus, nullo rectore, nullo signifero, passim incerto errant gradu; noua repente Æthiopum manus, præacutis armata sudibus, in Sosæ manipulum inuadit: ipsumque & cæteros vtriusque sexus nullo discrimine vestibus nudat, obnoxios, & contra ne hiscere quidem audentes. adeo ablatis armis ceciderant animi. Eleonora tantum, generis memor, ac pudoris ad vltimum retinens; obniti acriter, pugnis quin etiam colaphisque barbaros vltro ad necem irritare: quoad mariti denique hortatu, & deficientibus iam plane viribus, abstinit. nec mora: detractæ direptæque vestes, metu ac pudore confusis qui ex infelici comitatu restabant, atque ab tanta rerum indignitate auertentibus oculos. tum vero, castæ matronæ tristior omni morte lux visa: defodit arenis è vestigio sese: quæ supereminet, soluto raptim fusoque obtegit crine. mox ad Andream paucosque superstitēs, voce suprema: Vos quidem, inquit, duci vestro fidem egregiam præstitistis, optimi viri. nil vltra opus est. ite, vobisque ipsi tandē aliquando consulite. ac, si quem patriis olim finibus reddi contingat; renuntiate quo loci mea me maritumque delicta perduxerint. Mœstum inde silentium immobilis tenuit. cara tantum intuenti pignora, iuges riuī lacrymarum denso cum gemitu profluebant. Sosæ item, altus mœror ac dolor vocem incluserat. cumque defixo in terram obtutu, aliquandiu attonito ac stupenti similis adstitisset; paterna demum exstimulante cura, proximam in syluam quærendo qualicumque nutrimento secedit. inde regressus, Eleonoram triduo ieiunio fletuque pæne consumptā, è filiolis alterū prorsus extinctū offendit, eūque suis ipse manibus terræ mandauit. Postridie eodem pabulandi functus officio, cōiugem vna cū filio exanimē reperit, & lamen

A & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hisce confestim summotis, in dextram iacentis manum aliquandiu reclinatꝝ capite incubuit: dein, iisdem adiuuantibus ancillis, cadauer vtrumque sepeliit, nihil vnquam effatus. postremo sese iterum abdit in sylvas. ibi laniatus à feris putant. nunquam deinde comparuit. Hunc exitum, inter paucas miseranda Sosæ peregrinatio terra marique sortita, cum seculi huiusce tertius & quinquagesimus ageretur annus. reliqui ad cætum, fœdo agmine, rerum omnium inopes, diu errabundi, variis casibus ad sex & viginti redacto numero, cum pro captiuis haberentur, denique ab nauiculario Lusitano, qui eboris mercandi causa regionem eam à Mosambico petierat; festertius in capita quaternis redempti. in iis Pantaleon fuit: qui ante hoc biennium, exacta iam ætate, verum præualens viribus, Olisipone subito neruorum stupore apoplecticus obiit. Cæterum tâta Sosæ calamitas longe lateque vulgata misericordiam hominum ciuit: cupiditatem & audaciam non imminuit. Anno quippe insequenti, nauarchi alij quinque Lusitaniam versus Cocino soluere. Fernandus Aluarus Capralis cunctis præerat. ex iis nauibus, vna tantum Olisiponem post varia discrimina tenuit. aliarum incerti euentus, Prætoria excepta, cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quantum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia superessent; in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cum deploratam duceret sentinam, ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus quod appellant Natale, vi tempestatis allisa dirumpitur. inter enatandum periire ad ducentos. cæteri ferme debilitati ac semianimes, deserto in littore corpora prostrauere. Mesquita Perestrellius, qui cladi superfuit, ac totam accurate descripsit; varios insolitosque addit terrores. ingruente procella, cacodæmonum choreas in sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam parant, silentio noctis nautica errantium ibidem animarū exaudita celeumata. cæterum hi naufragi iisdem ferme quibus priores itineribus casibusque, illuue obfiti, macie enecti, cum à trecentis amplius, ad tres circiter & viginti rediissent summa, redempti pariter à Lusitanis negotiatoribus; miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam atque ad Mosambicum ægerrime peruenere. Sub idem tempus, Alphonso Noroniæ, cum circiter quadriennium provinciam administrasset; successor aduenit Petrus Mascarenias, idem, qui Xauerium olim ex vrbe Roma in Lusitaniam adduxerat. Is, qua erat in Deum pietate, bonis maiorem in modum approbâtibus, ante omnia ad euellendos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant in vrbe Goa multæ reliquæ, studium & cogitationes intēdit. simul neophytorum libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consuluit. Idem, sollicitantibus iterum ab Idalcans odio Mahometanis proceribus, ac præsertim Inele Maluco, Mealem; qui Goæ dudum in libera custodia tenebatur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanij regni, Pondæ constituit. Goam dein regressus; vix dum anno vertente Præturæ; morbo decessit. Huic è regio chirographo rite suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc præ-

tore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniæ terræ interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quique sauo tyranni seruitio premebantur, ad mitem ingenio virum, ac iustum regni hæredem concursus illico fieri cæptus: neque se Idalcæ aduersus ea legniter comparabat. inter cætera, diffusus popularium voluntati, magnas firmasque copias è Narsingano regno haud leui mercede conduxerat, ac postremo signis collatis, haud dubie victor euasit. Meales ad Nizamalucum è fuga se contulit. Goam inde repetiit. ibi reliquam exegit ætatem. Prætor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicino subiectam & obnoxiam colli, in eum ipsum collem transferre statuerat. coacta ergo in id classe, cum fabris alioque apparatu Ciaulum petiit. Non latuit ea res Nizamalucum, is, ne geminum pro vno iugum acciperet, armato milite prior locum infedit. neque Prætori tentanda res visa per vim. dissimularo consilio, & renouata cū Nizamaluco amicitia, ad lustrandam Borealem plagam de more perrexit: nullaque memorabili gesta re; Goā ante hyemales motus reuertit. Sub hæc Idalcā victis perduellibus ferox; in Canarinū limitē præfectos cū exercitu misit. ij excelsis tumulis castra posuere, præterfluebat amnis incerto gurgite, præcipitibus vtrinque ripis. ex hisce munimentis Mahometani crebra excursione terrestres ab Goā comineatus arcebant. Aduersus eos Prætor ex insula peditum tribus fere millibus, & paucis equitum turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hostium in ipsa valle confedit. Mahometani interim è superiore loco incendiarias bolides, & varij generis tela torquere. Prætor, conferendæ cominus pugnæ audis, quod ponti materia deesset; transitum ex omni parte circumspicere. postquam dubias voragines, & cuncta vndique prærupta cernebat; admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani saltu transiit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippiis propemodum ex equo delaberetur. idem ausi ducis exemplo quidam, protinus in terram effusi, & ruentibus super eos equis obriti. cæteræ copię, simulatque trans amnem conspectus est Prætor, qualicunque demum reperto vado, per æqua per iniqua traiciunt: ardentesque animis, in hostem aduerso cliuo succedunt. Non tulere impetum Indi. vixdum inito certamine, quæ nullum in fuga dedecus, terga vertere. neque per aspera & confragosa euadentibus Prætor diutius institit. Missi dein vltro citroque legati; & ex vtriusque gentis commodò redintegrata pax est. Nec minori felicitate per id fere tempus in Brasilia quoque compositi bellorum tumultus: cum orto Lusitanos inter & Saluatoris accolæ iurgio, ab Ioanne Rege Brasilijs defecissent. Sequuta dein quies, perque eam tranquillitatem liberior excursus Euangelio paruit. Thomæ Sosæ Prætoriam ante successerat Eduardus Acoſta: & peropportune cum eo insignes aduenerant è Societate Iesv viri Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioannes Conſaluus genere Lusitanus, Antonius Blasius Castellanus, & qui prouinciam hodie regit, Iosephus Anchieſa Cantaber. Hisce adiutoribus institutæ aliquot locis Ecclesiæ, atque

in pago præsertim, cui Piratininga nomen: vagique Brasilijs, quo commodius erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi. atque hic etiam miraculis nunnunquam Deus prædicationi adstruebat fidem, inter cætera illud insigne referunt. Bello inter Piratiningæ incolas & finitimas gentes exorto; cum in aciem exissent Piratiningani; nec opinata multitudinem hostilium copiarum exterriti fluctuabant. Erat in exercitu virilis animi fœmina, paulo ante sacro lustrata baptismate. Hæc, percussos metu cōspicata viros, magno animo hortatur, ut signo Crucis, Christiano more se muniant, ac prælium sine dubitatione committant. Factum uti monuerat; ac dempto pauore, tantus repente ardor atque fiducia cunctis iniecta; uti alacres ac celsi pugnam inierint; magna quoque edita strage, hostem in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantum exceptis qui salutaria piæ mulieris præcepta contempserant. sagittis ambo confixi: alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris iussu profecti. eorum animis Azpilcueta pastor adiunctus. ij per multos errores, variis, ut assolet, confidati miseriis & ærumnis, denique ad Saluatoris urbem rediere nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbum contraxit, quo sensum absumptus, magnum Brasiliis pariter ac Lusitanis desiderium sui reliquit. Interea exciti fama rerum quæ à patribus gerebantur Carigij & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitesque natura, Christianæ religionis præstantiam admauerant; Castellanis præsertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebant. Nec dubitauere Carigij amplius ducenti, aliquot Hispanis admistis, audiendi Euangelij ac baptismi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuum millibus iter periculosum ignotumque capeßere. horum piæ voluntati breuiore cōpendio satisfactum. siquidem à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac trucidati, labes criminum suo protinus cruore expiarunt, tanta beatitudinis æternæ concepta fiducia, ut inter ipsam necem percussores in hæc affarentur verba: Vos quidem arbitratu vestro, carnifices, fluxa hæc & olida membra concidite. animas certe nō prohibebitis, quominus ad suum hodie conditorem ascendant. Per hunc modum mactati plerique; aliis vincla indita; vnus è Castellanis duntaxat elapsus, cum ad Sancti Vincentij coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus extemplo ad Tupinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Correa, linguæ Brasiliæ (ut supra diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsit, ac duos qui supererant, exemptos è custodia Castellanos in Brasiliam perduxit incolumes. Cæterum ipse Carigiorum indole magnopere delectatus illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosa Lusitanus. eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totū illud iter emensi, verbo & exēplo magnos in Carigia terra motus animorum fecere; non plebe tantum, sed primoribus,

quoque à patria vanitate magis in dies ad studium Christianæ veritatis accensis. Ab eo munere dum ad socios euocandos Brasiliam repetunt anno seculi huius quinquagesimo quarto, sub ipsum natalem Domini diem, quem Nobrega peregrinationis terminum dixerat, præclara utriusque tanti sudoris atque operis præmia diuinitus persoluta. Vetus quidam erat Castellanos interpres, quem paulo ante Correa captum à Brasiliis, & in epulas de more saginatum, ex eorum faucibus eripuerat. magna huic erat cū Carigiis consuetudo, & auctoritas variis artibus & mira calliditate questura. Ab eius impuro conuictu quod Correa, tollendæ publicæ offensionis causa, concubinam auulserat; ira percitus ille, & immemor acceptæ salutis; insimulare Corream & Sofam apud Carigos institit, & in summum odium adducere, quasi cum hoste vicino in eorum perniciem cōspirassent. Inde suspectos vulgo & inuisos, ethnici aliquot in itinere adorti, Brasilios primum duos qui cum iis ambulabant, dein Sofam nixum illico genibus, & in preces effusum, sagittis eminus impetentes interimunt. postremo in Corream ipsum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, cum eos placido nihilominus vultu ac sermone lenire conaretur; contra illi pro verbis spicula redderent; flexis item ipse genibus, baculo abiecto, manus oculosque tollit in cælum, peccatisque hostium ingemiscēs, in ær supremā deprecationem densatis iētibus expirauit. Sūt qui factum eiusmodi in dedecus & infamiam trahant gentis vniuersæ, argumento probabili. sed mihi certis auctoribus compertum, clementi alioquin, vt supra diximus, ingenio viros, impij veteratoris dolo, & proditiōis falso metu compulso ad facinus. Certe, cum hæc scriberemus, de instituendo inter eos publico liberalium artium gymnasio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuosam, Correa, Sofaque præcipua sibi cura colendam sumperant. quorum ille ante Societatis aduentum, Brasiliici nominis terra marique acerrimus insectator, postquam à patribus doctus est quanto id piaculo fieret: nouis beneficiis veteres iniurias obliterare, totumque sese Brasiliorum saluti è patrum disciplina dicare constituit; præclare secum actum iri putans; si in ea gente ad Christum adducenda vitam sibi ponere contigisset: ac proinde fideliter ac vigilanter admodum versatus in opere; quinto initæ Societatis anno voti compos effectus est. alter, ab olla & culina, quo in ministerio sociis aliquandiu deseruiuerat, ad gloriosam pariter ipse coronam ascitus, nouum patribus fratribusque solidæ virtutis ac submissionis certamen iniecit. Cum hæc in Brasilia fierent, Ioannes Rex dignam ipsius virtute ac pietate suscepit actionem; Abassini Regis ac regni ad catholicam fidem, atque ad auctoritatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tandem aliquando adiungendi. nam etsi ab Davide legatus, de quo supra commemoratum est, Clementi v i r. venerationem obsequiumque detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum intervallo, ad ingenium deinde redierat Abassina gēs, quippe cuius in animis hærebant Dioscori & Eutichetis penitus infixæ mendaciæ; & ab adulterino Alexandriæ præfule nihilominus iuris diuini responsa, ritusque sacrorum, & publicæ ac priuatæ cærimonix petebantur. quapropter vna

superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano ipso Pontifice legitimus & recte sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosque populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinæ theologici, qui concionibus, colloquiis, & frequenti disputatione, deceptis è mentibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ióanes, quod Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat; optime sese in Latinos Francofue (vt appellant ipsi) animatum, & reconciliationis cupidum ostendisset. Rebus igitur cum Iulio iij, mox cum Paulo .iv. diu multumque agitat, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id munus delecti è Societate Iesv tredecim viri, sanctimonix non minus quàm eruditionis laude præstares: iique variis è nationibus accessere ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, tamque laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantum ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto valde abhorrebant. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcise negauerant. Eo dignior quæ extolleretur, tanta humilitas visa: ac ne tergiuersationi vltra esset locus; ab summo Pontifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioannes Nonnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuendisque captiuis insignem operam summa cum prudentiâ & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnij germanus frater, qui tum Indicam Ignatij nomine Societatem regebat. Huic, Episcopali dignitate coadiutores, vt appellant, iidemque si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiuncti duo, Melchior Carnerius item Lusitanus, & Andreas Quietus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, mirus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contemptor. illum antistitis Niceni, hunc, Hierapolitani titulo decorauit Pontifex. Neque in quopiam eorum hærere potuit cupiditatis aut ambitionis vlla suspicio: cum & inuitos tanta onera subiisse constaret; & per hosce dignitatis gradus, non ad opes, aut vitæ commoda, sed, vt declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ærumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnâ vero expectatione delectus ille conciuuit, & cū de successu rerū varie, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgo fauebant. Ignatius vero in eandem, non solum opidiuinæ implorandæ assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam, fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modo fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici sponte detulerat. cumque eius ætati, & valetudini, maximis præterea occupationibus parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regē scripsit litteras hoc exemplo: Domine mi in Domino nostro Iesv Christo

Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluentia donorum spiritualium, à Domino nostro Iesv Christo. Serenissimus Portugalix Rex, pro ea sollicitudine ac zelo, quæm illi Deus creator noster ac dominus dedit gloriæ sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso

,, sanguine & vita redemptæ sunt; non semel ostendit mihi per litteras
 ,, pergratum sibi fore, si è religiosis nostræ minimæ Societatis, quam vo-
 ,, cant I e s v, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarcham vnum,
 ,, duos coadiutores pariter & successores eligeret, iisdemque à summo
 ,, Christi Domini nostri, Vicario, suppliciter peteret auctoritatem & ius,
 ,, quo iure ad suas quisque partes rite obeundas ipsi cū sacerdotibus aliis
 ,, in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximiiis inter cæ-
 ,, teros Christianos principes, eiusdem Serenissimi Regis Portugaliæ me-
 ,, ritis erga Societatem nostram vniuersam, nostraque vicissim omnium in
 ,, illum obseruatiā & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus nu-
 ,, merum qui Christi Domini nostri, Apostolorumque eius collegium re-
 ,, ferret, præter ipsum Patriarcham, sacerdotes, duodecim supplementi ac-
 ,, velut seminarij causa, è corpore nostro cunctos excerpsti: qui ad subleuā-
 ,, das inuandasque animas, tuæ Celsitudinis imperio ac ditioni subiectas,
 ,, sese vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerret. Atque
 ,, hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me socios
 ,, que meos omnes ferri ad obsequium & cultum Celsitudinis tuæ, haud
 ,, immerito, quippe quæ inter tot circumfusas vndique nationes infidelium,
 ,, & hostium nominis Christiani, vestigiis maiorum suorum inhistens, ad
 ,, conseruandam ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionē
 ,, & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fue-
 ,, rat, vt ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, subsidium
 ,, accederet spiritualium patrum, quibus & legitima potestas ab hoc San-
 ,, ctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata; & fidei Christianæ pura & sincera
 ,, doctrina suppeteret. quæ nimirum duæ sunt clauæ illæ regni cælorum,
 ,, quas Christus Dominus noster Sancto Petro, & omnis qui deinceps in
 ,, eius erant folio sessuri, promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tan-
 ,, tummodo, cum ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euan-
 ,, gelistam) Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo
 ,, Ecclesiam meam; & tibi dabo clauæ regni cælorum; & quicquid ligaue-
 ,, ris super terram, erit ligatum & in cælis; & quicquid solueris super terrā,
 ,, erit solutum & in cælis. Tradidit, ac promissa patrauit; cum post resurre-
 ,, ctionem, antequam in cælum ascēderet, sciscitatus ex eo ter (quemadmo-
 ,, dum affirmat Diuus Ioannes Euangelista) Simon Bariona diligis me plus
 ,, his? subiunxit in singula responsa: Pasce oues meas: committens illi non
 ,, partem aliquam ouium suarum, sed totum prorsus gregem, vniuersa cum
 ,, plenitudine potestatis, ad alendos, vitali Christianæ religionis pabulo
 ,, cunctos vbique fideles, eosdemque ad cœlestia sempiternæ beatitudinis
 ,, pascua perducendi. Ac cæteris quidem Apostolis, auctoritatem Christum
 ,, Dominum noster impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem: at San-
 ,, cto Petro, eiusque successoribus, ordinariam dedit ac plenam; vti ab hoc
 ,, summo Pastore, tamquam à fonte, reliqui animarum pastores peterent,
 ,, eidemque acceptum ferrent, quicquid omnino iuris ad suum, quisque
 ,, munus ac regimen obtinerent: quod olim adumbrasse per Esaiam vide-
 ,, tur Dominus, cum de Eliachim loquens Pontifice Maximo; Et dabo, in-
 ,, quit,

quit, clauem domus David super humerum eius; & aperiet, & nō erit qui claudat; & claudet, & nō erit qui aperiat. quo videlicet typo figuratus est Petrus, eiusque successores, quibus datam integram potestatem declarant elaues, consuetum utique symbolum & insigne pleni atque absoluti domini. Quæ cum ita sint; Celsitudo tuæ gratias debet ingentes Domino Deo nostro, quod ipsa regnante potissimum, dignatus fuerit istis nationibus mittere veros animarum pastores, qui à Summo pendeant Pastore ac Vicario quē reliquit in terris Iesus Christus Dominus noster; & quantumcunque habent potestatem, quæ sane per ampla est, hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec sine causa, patri auoque tuæ Celsitudinis displicebat sumi ab vrbe Alexādria Patriarcham. quippe, sicuti diuulsum à corpore niembrum, neque motum, neque sensum, neque omnino vitam à corpore accipit suo; ita Aegyptiūs Patriarcha, siue ille Alexandria, seu Memphi degat, cum schismaticus sit ac disiunctus ab hac sacrosancta Sede Apostolica, & ab Ecclesiæ totius capite Pontifice summo; videlicet vitam gratiæ, & pastorem auctoritatem, nec sibi recipit ipse, nec alteri cuiquam valet legitimam impertire. Ecclesia namque Catholica, vna tantum est in orbe terrarum: neque fieri potest vt alia Romano Pontifici; alia pateat Alexandrino. Vti sponsus eius Christus vnus est, sic sponsa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi Domini nostri; Vna est columba mea: & Oseas propheta: Congrebabuntur filij Israel, & filij Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum. & in eandem sententiam multo deinde post Sanctus Ioannes, Fiet, inquit, vnum ouile, & vnus pastor. Vna erat, quemadmodum in Genesi legimus, arca Noe; extra quam nulla omnino salus. vnum tabernaculum quod fabricatus est Moyfes. vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum, quo in templo sacrificare & adorare oportebat. vna cuius staretur iudicio, Synagoga. Hæc nimirum omnia Ecclesiam denotabant, quæ vna est item; extra quam nihil boni. etenim qui cum eius corpore coniunctus non fuerit, nempe nullum à Christo capite recipiet in fluxum gratiæ viuificantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Huiusce vnitatis declarandæ causa, contra quosdam hæreticos in Symbolo canitur: Credo vnam Sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiā: dānatusque à sacris Conciliis error est, priuatas Ecclesias, seu Alexandrinam, Constantinopolitanam, aut similes dari, quæ communi omnium capiti subiunctæ non sint Pontifici Romano, ex quo perpetua serie ab Sancto vsque Petro (qui Christi Domini iussu, vt à Diuo Marcello martyre traditum est; Romanam elegit sedem, eamque suo cruore sanciuit) perducti Romani Pontifices; Vicarij Christi citra controuersiam à tot ac tanta sanctitate doctoribus Latinis; Græcis, omniūque nationū habitj; ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & aliis confessoribus adorati; tot signis atque miraculis, tot denique martyrum qui in hac fide & vnione Sæctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudere, testimonio comprobati sunt. Merito igitur, consentienti Episcoporum omnium voce qui ad Chalcedonensem

,, sem conuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatum, Sanctissi-
 ,, mus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in Constantiensi damnata est hæresis
 ,, negantium super omnes & singulas omnium terrarum Ecclesias, Prima-
 ,, tum Romani Pontificis eminere. Ad quas tam disertas firmasq; patrum
 ,, sanctiones atque decreta, Concilij quoque Florentini, quod sub Euge-
 ,, nio IV. præter alias nationes, à Græcis etiam, Armeniis, & Iacobitis tan-
 ,, to studio celebratum est; in hæc verba accessit auctoritas: Definimus, Sā-
 ,, ctam Apostolicam Sedem, & Pontificem Romanum, in vniuersum orbē
 ,, tenere primatum, ac successorem esse Petri, & verum Christi Vicarium,
 ,, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem & docto-
 ,, rem existere: & ipsi in Beato Petro, pascendi, regendi, gubernandi vniuer-
 ,, salem Ecclesiam, à Domino I E S V Christo potestatem plenam esse tradi-
 ,, tam. Iure igitur Serenissimus Rex David, tuæ Celsitudinis genitor, misso
 ,, ad obsequium Romano Pontifici deferendum legato, sanctam hanc Se-
 ,, dem omnium matrem ac principem agnouit. cumque alia multa & præ-
 ,, clara ipsius pariter & tuæ Celsitudinis acta numerentur; tum duo hæc
 ,, eiusmodi sunt, vt eorum præstantiam nulla vnquam obscuratura videat-
 ,, ur obliuio: ac proinde ab omnibus qui sub isto viuunt imperio, immor-
 ,, tales auctori bonorum omnium Deo debentur gratiæ pro tam singula-
 ,, ri in eos beneficio, vestra duorum opera, industria, virtute collato: cum
 ,, alter omnium primus se in illius potestate qui Christi vices gerit in ter-
 ,, ris, perpetuo fore professus sit; alter item primus dictum ab eodem Chri-
 ,, sti Vicario Patriarcham, verum ac legitimum Sacrosanctæ Sedis huiusce
 ,, filium in sua regna perduxerit. Etenim si in magni cuiusdam beneficij lo-
 ,, co habendum est, vt profecto est, in sitos esse corpori mystico Ecclesiæ
 ,, Cacholicæ quod à Spiritu Sancto viuificatur ac regitur, quam, teste Euā-
 ,, gelista, idem Spiritus docet omnem veritatem; si eximium est munus, lu-
 ,, cem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ fundamentis insistere, quam Apo-
 ,, stolus Paulus ad Timotheum scribens, domum Dei, columnam & firma-
 ,, mentum veritatis appellat; cui se promisit in æternum affore Christus
 ,, Dominus, inquit, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem
 ,, seculi, vt legimus apud Matthæum Euangelistā; est sane cur sine fine gra-
 ,, tulentur istæ nationes Deo Domino & conditori nostro, cuius prouiden-
 ,, tia, per tuam parentisque tui Celsitudinem tanto illos bono dignata est.
 ,, præsertim cum iure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione consensuq;
 ,, fore, Christo Domino moderante, vt cum spiritualibus temporaria quo-
 ,, que incrementa, non sine amplificatione imperij tui, & hostium abie-
 ,, ctione proueniant. Sacerdotes qui mittuntur isthuc, omnes quidem, sed
 ,, præcipue Patriarcha, coadiutoresque, & successores eius duo, specta-
 ,, ta admodum virtute sunt, & nostra in Societate probati per om-
 ,, nia: ac propter illustrem caritatem & exquisitam rectamque doctri-
 ,, nam ad hoc tanti momenti, opus adsciti, neque vero illis animus in
 ,, id ipsum aut alacritas deest, haud leui concepta fiducia, labores
 ,, suos, ad Christi Domini gloriam, tuæ Celsitudinis rem, anima-
 ,, rum auxilium, pari cum operæ pretio collocandi. Humanæ quippe
 salutis

salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua saltem ex parte imitandi ex-
stimulat studium; qui cruciatus ac necem subiit volens ac libens, uti mor-
tales ab æterna calamitate redimeret; atque per Euangelistam: Ego sum
pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. hoc exem-
plo incitati Patriarcha & ceteri parati veniunt, non verbo duntaxat, con-
silioque, & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, pericli-
tantibus animis opitulari. tua Celsitudo quo interiorem illos ad consue-
tudinem ac familiaritatem admiserit; eo maiorem, ut spero, capiet in Do-
mino voluptatem. Iam vero, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum
quæ ab ipsis vel publice vel priuatim exponentur, non ignorat Celsitudo
tua, omnium (quatenus rite legati sunt) sed Patriarchæ præcipue dictis,
Apostolicæ fidei pondus & auctoritatem inesse: ac perinde illis & Eccle-
siæ credi oportere; cuius ab ipsis interpretanda sunt verba & sententiæ.
Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, eiusque
decretis obtemperare, & si quid existat ambiguum aut obscurum, ean-
dem consulere necesse est; non dubito quin tua excellens pietas probi-
tasque publico edicto curatura sit in suis regnis, uti omnes omnium
ordinum homines tum Patriarchæ ipsius, tum eorum quos ille sibi sub-
stituer; dicta, præcepta, responsa citra vllâ dubitationem sequantur. Con-
stat ex Deuteronomio, de controuersis omnibus ac nodis ad Synago-
gam Ecclesiæ prænuntiam referri solitum: hinc illa quoque Christi
Domini verba: super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisei:
id ipsum in prouerbiis docet sapientia Salomonis, cum ait: Ne dimittas
præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia) & alibi: Ne transgrediaris terminos
quos posuerunt patres tui. ij sunt eiusdem antistites. Denique tantum Ec-
clesiæ suæ tribui ac deferri vult Christus Dominus; ut per Sanctum Euā-
gelistam Lucam aperte denuntiet: Qui vos audit, me audit: qui vos sper-
nit, me spernit. & per Sanctum Matthæum: Si Ecclesiam non audierit: sit
tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidem præ-
bendas iis, qui alienum quippiam à sensu & interpretatione catholicæ
Ecclesiæ attulerint; Sancto quoque Paulo in epistola ad Galatas id ipsum
præmonente, cum ait: Si aliud vobis, angelus de cælo euangelizauerit;
præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. ad summam, hoc
idem Sancti doctores, Conciliorum Canones, fidelium omnium consen-
sus & consuetudo plane demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac sociis
pariter omnibus, certum est fixumque, tuam Celsitudinem assiduo cul-
tu, submissione, atque etiam quoad fas piumque ferat, indulgentia pro-
sequi. Nos vero quotquot in hisce terris è minima nostra Societate re-
tinemur, tua Celsitudo ad omne obsequium in Domino paratissimos
habeat. Nostri quidem certe precibus & sacrificiis, ut iam institimus,
Deo supplicare pergemus, uti Regiam Celsitudinem tuam, regnum-
que istud amplissimum in Sancto Christi famulatu conseruet: detque illi
ita transire per bona temporalia, ut non amittat æterna. Idem ipse Deus
ac Dominus noster, omnibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem
& clare tenendam, & rite exsequendam, perpetuum lumen ac vires

pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ vj. Kalendas Martias D. M.D.LV. Hæ litteræ, quas ad Claudium, vt dixi, perferret, Ioanni Patriarchæ designato, cum Pontificiis diplomatibus, & sacro pallio de more transmissæ. Legationem totam Ioannes Rex pro sua consuetudine perquamliberaliter instruebat: oratorem insuper declarauerat: suis familiaribus primarium virum Fernandum Sotam, qui Patriarcham honoris causa in Abassiam vsque deduceret. Accedebant regalis opulentia: dona, intextæ auræ argentoque vestes, sacrorum instrumenta magnifica. Dum hæc parantur, mature ab Goa Regis iussu profectus ad Claudium Iacobus Diazinus, qui aduentum Patriarchæ & comitum nuntiaret: eisque aditum in ea loca muniret. Vna missus à Prætorè Consalius Rhoterigijs (de quo supra memorauimus) egregie pius & eruditus è collegio Societatis Goano sacerdos. huic mandatum (nondum explorato ad liquidum sensu Abassini Regis) vt rem totam probe cognosceret; conceptosque ab eo bonæ mentis igniculos, interim accurate foueret, excitaretque. Simul, superstitis è Christophori Gamæ clade Lusitanis, quorum plerique in his terris matrimonio sese illigauerant, spiritalem opem ac solatium afferret. Sapienter id prouisum ac prætentatum, exitus docuit. Biremibus duabus, vnius mensis navigatione, ad Arquicum Abassinæ ditionis expositi ambo, in regia statiua (quæ subinde principi mutare mos est) terrestri aliquot dierum itinere peruenerunt. Biduo post admissi ad colloquium: & Lusitani Regis epistola publice recitatur, in qua erat: Quod sese Claudius, aui ac parentis exemplo, rectæ in Deum fidei, & catholice communionis cupidum ostendisset, gratissimum id omnibus Christi cultoribus, ac sibi præsertim accidisse: atque ob id se missurum anno proximo certum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia, & doctrinæ sinceritate patres, qui optimis eius studiis toto pectore deseruirent. Sub hæc & alia in eam sententiam, è Lusitanis adstantibus Abassinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit: ingenij mobilitate, vel improborum suasu immutatum haud dubie cerneret. Modeste post hæc interrogatus, quid ita super ea re litteras ad Ioannem vltro dedisset; reiecta in librarium aut interpretem culpa, se quidem fraternam in Lusitanum Regem voluntate esse ac fore sublunxit; cæterum nihil sibi minus in mentem venisse, quam vt iccirco à maiorum institutis, ac tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rhoterigijs, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni ratione ad sanitatem reuocare conatus; miram in eo & primoribus regni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat: callide vel in primis ipse Rex agere; occupationes modo simulare; modo longis, & alienis, & non inuenientibus exitum sermonibus de industria tempus extrahere: in angusto comprehensus, palam eludere; pleraque inficiari; interdum etiam infimi sacerdotis quæ sortem, quæ condiciam acerbè perstringere.

A At Rhoterigius, cum & malignos aditus & iniquiorē in dies coram disputandi conditionem animaduertisset; librum subsecūis interim operis ab se confectum, & Chaldaice utcumque redditum, obtulit Regi. quo libro, confutatis Abassinae gentis erroribus, Ecclesiae Romanae summum inter omnes Ecclesias culmen, ac potestatem aperte monstrabat. Aduersus hunc librum dum Claudius petita ē variis coenobiorum bibliothecis volumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; Latini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiae famam toto pene regno vulgauit imprudens. ac ni caute suppressus liber fuisset, magnos proculdubio concursus ad Ecclesiae Romanae gremium apparebat futuros; auxit rumorem Abuna (sic enim Aegyptios Antistites vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis causa cum Rhoterigio committere cupiit, atque etiam ut scriptis Rhoterigij responderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, superciliis adductis, nullum, ait, sibi cum haeticis commercium sermonis esse: neque se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum. quin religionem vltro incussit Regi, quod impia scripta legere esset ausus: idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustrationes ac moras, sexus, effluxerat, mensis. cumque iam tempus reuersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis, & confirmatis in officio Lusitanorum animis, ab Rege veniam abeundi cum Diazio petit; ac simul obsecrant, missis ambagibus promat, quid super aduentu Patriarchae & comitum referri imperet Goam. ille, quod ad patrum aduentum attineret, Mazae praesto fore dixit ē suis, qui descendentes exciperet, atque ad se cum fide curaue perduceret, ubi coram eos adisset; tum se, quid facto opus esset, deliberaturum. Simulanti decem vncias Rhoterigio in viaticum erogari iubet, ille, accepta voluntate, pecunias relinquit. Goam dein repetentes, circa Zeilanam oram subita coorta procella euerso nauigio prope demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum Beatæ Virginis auxilium. eius praesenti ope, desperatis iam rebus, nullo nautarum ministerio suam in sedem carinae rediit. ita fluctus exhausti, vltima dein casus effigies Goae in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Per eosdem fere dies quibus in Aethiopiam Rhoterigius erat profectus; Lusitania praemissi, dum grauiora Patriarcham negotia moratur, ex eius comitatu decem; ac varias, ut fit, in naues impositi, Mosambicum incolumes detinere. A Mosambico dum vastum praecidunt Oceanum, abducta ab ceterorum conspectu oneraria vna in Syrtim per tenebras noctis impingitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignotam ad insulam exigui admodum ambitus pertinebant. Eo tatiū, dirupro alueo nautae vectoresque, trecenta circiter capita in terram effusi, verum squalidus, & ab omni humano cultu desertus erat locus. & ē com meatu nautico modicum quid vini, & cibaria eaque ferme vitata supererant: ut ni propere subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. extemplo nauarchus opis petendae gratia scapham cum eximiiis viris triginta conscendit, & leucarum quingentarum, ut nautae supputant, spatium emensus,

haud sine miraculo Goam applicuit, mox, è naufragij reliquiis raptim D
 concinnato nauigio, quinquaginta ferme alij subsequuti, remanere ad
 ducentos, in iis è patrum numero tres. Confalauus, Palchalius, & Alphon-
 sus Lupius; hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; præcipuam condi-
 tionem in communi discrimine recusarunt: afflictamque turbam & inopem,
 suis quoque officiis ac presentia destituti, quo erant caritatis ardore,
 passi non sunt. Eorum periculo cognito Prætor Barretus confestim eum
 duabus velocibus eundem nauarchum, & nauclerij ordini præfectum,
 quem gubernatorem maximum appellant, ad naufragos quæredos ac de-
 portandos abire iussit, irritus fuit labor, & ingenti, vt diximus, intervallo
 distabant, & insula quo minor, eo ad inuestigandum obscurior. Ergo non
 ante inuenti, quam inedia ad vnum omnes absumpti sunt. Eius rei nūtius
 Goam allatus, mœrore ciuitatem impleuit. Socij tres æterno virtutis &
 caritatis præconio celebrati, quod oblato ad salutem exitu, suis tamē ipsi
 capitibus aliena solatia prætulissent. Anno insequenti, Ioānes Patriarcha,
 Andreas Episcopus, & Ioannes Mesquita, oratore Sosa inter nauigan-
 dum extincto, Goam deuehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium,
 contra opinionem & famam, in veterum erroribus & impia secessione
 perstare, digna consultatione res visa. Adhibiti præter lectissimos è Socie-
 tate patres, Ecclesiæ quoque Goanæ viui priuarij. Ac Patriarcha quidem,
 quamquam asperis ac periculosus in rebus, tamen sese in omnem aleam
 Christi causa paratum ostendere, ceteris nequaquam è Sedis Apostolicæ
 dignitate visum, eo loco fastigioque personam, tot tantisque Pontificis Ro-
 mani decretis ac iudiciis inclutam, seiuncta à Catholicæ cœtu genti præ-
 bere ad ludibrium & contumeliam os. Verum, ne prædamnata & abiecta
 repente per mœrum vel ignamiam tantæ expectationis apparatusque le-
 gatio, & si quid sanari experiendo posset, omissum villa ex parte videretur,
 Andream Episcopum duobus tribusve cum focis Abassiam adire, quæque
 Rhoterigius incassum egerat, pari fide, maiore auctoritate rursus aggre-
 di placuit: & prout sese res darent, per litteras Patriarchæ Ioāni sua-
 dere vel dissuadere prouinciam. Ille, tam præclaram de Christo bene-
 merendi & exercendæ patientiæ occasionem arripuit libens. Cum Em-
 manuele Fernando sacerdote, & paucis præterea comitibus in Abassiam
 profectus; nihilo quam Rhoterigius faciliorem aut æquiorẽ expertus
 est Regem. Maior dein illis oblata omnis virtutis explicandæ materies.
 Paucis namque post eorum aduentum diebus, Claudio à perduellibus
 acie victo ac perempto successit Adamas frater olim desertor fidei Chri-
 stianæ, vir immanis ac ferus, & Apostolicæ Sedis hostis acerrimus, is, vin-
 ctum Andream, in castra bellumque raptauit; comites, probris & contu-
 meliis; Abassinos quotquot catholicæ veritati fauere visi sunt, vario ge-
 nere pœnarum affecit, atque ipse demum à Turcis, quorum arma rebelles
 in regnum ascuerant, ingenti clade fusus fugatusque est. & ab iisdem, An-
 dreas ac socij primo capti crudeliterque direpti, postmodum igne in-
 hospitum iniecto viui pæne combusti; denique tanta premi rerum omnium
 inopia capti sunt, vt ad vitam tolerandam, ne à pusillo quem supra dixi,
 Catho

A Catholicorum abscederent grege, bobus & aratro quæsitis, terram suis ipsi manibus colerēt. Atque inter hæc difficultates & incommoda quotidianæ, caritatis & obediētiæ gloria clarus Andreas, diu exato miris modis & fatigato corpulculo tandem excessit. Per hunc modum de aggregandis ad Catholicorum numerū Abassinis elusæ bonorum spes. At Patriarcha Ioannes, Albuquerque Goano Episcopo vita functo, cum ad illius Ecclesiæ gubernacula vocaretur, nunquam, yt eam reciperet procurationem adduci potuit. Suum ipse quin potius apicem, quoad liceret, ad Societatis normam & instituta submittens; perpetuam abstinentiæ, religionis, industriæ laudem ad vltimum vsque spiritum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Episcopus, pari moderatione cum se pæne in ordinem redeisset; in Thomæos Christianos è consuetudine Societatis excurrrens, Nestorianum pseudoepiscopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregie confutauit ac fregit; aliisque deinceps viro fortis dignis actionibus cum iniquorum simultates & odia subiisset; directæ in eius caput sagitta, pileoque decussio, propemodum interfectus; in Sinas denique iussu Romani Pontificis abiit. ibi ad Amacanum hodie Lusitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagandæ fidei, & Christianorum animis rite curandis infumit. cæteri Patriarchæ focij varias ad functiones de more destinati, vitam in suo quisque munere posuere. insignem inter eos præhibent Antonium Quadrium Lusitanum, qui vniuersæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum sanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verum circa irritæ expeditionis initia; neque leuioris momenti aliam, neque meliore successu tentauit Bomferrus è familia Franciscana sacerdos, natione Gallus, minime vulgari vel doctripa, vel sanctimonia vir. Is, rei Christianæ studio incensus cum in Indiam peruenisset, audita Pegusiani regni amplitudine, vitiisque & superstitionibus incolarum, eam sibi præcipue gentem omni ope subleuandam, ac fidei rudimentis imbuendam suscepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequens in littora Pegusiana traiectus est; cum eius coloniam Vicario, & Alphōso Cypriano, & cæteris Lusitanis amicitiam iniecit. iisdemque adiutoribus in onerariam admissus, difficili admodum ac periculosa nauigatione ad emporium cui nomen Cosini, deuehitur. Prorsus ignotæ paulo ante Corréæ aduentum de quo supra diximus, nostris hominibus eæ gentes fuerant. ipsius dein Corréæ & comitum relatu, multa de illarum diuitiis, moribusque comperta. Bomferri postea litteris de origine Pegusiorum præter fabulosas quasdam opiniones acceptum, stirpem eos ab Iudæis exsulibus ducere, qui ab Salomone damnati ad Offiranas aurifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertilissimus vero ager, & exspatiantibus late campis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum est. quippe, alueto, nauigabili, & flexuoso discursu piscosi annēs intermeantē quibus vnus è Ciamaio lacu centum & quinquaginta leucarum decurrit spatium; atque ad instar Nili statis incrementis in triginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo rigat arua felicia. Accedunt ad opulentiam, crebra introrsum æstuaria, facili commercio gentium exte-

rarum, ac mira quidlibet importandi exportandique copia & facultate. D
Caterum ignara Dei, & in omnem libidinem scelusque proiecta gens
est, ac miserandis opinionum erroribus inuoluta: è quibus nonnulla hoc
etiam loco attigisse operæ pretium fuerit: vt ex ea comparatione, Chri-
stiani, cum sua clarius agnoscant bona; tum ad eadem aliis impertienda
vehementius inardescant. Iam primum, qui apud eam barbariem sapien-
tes habentur; infinitos perpetua serie ac successione mundos ab omni
æternitate constituunt. innumerabiles item Deos: quorū aliquot in sin-
gulis mundis variante numero deinceps existant. qui nūc voluitur, hunc
Deos quinque habiturum affirmant, quorum quatuor iam abierint. po-
stremum hunc ante bis mille & nonaginta nouē annos aiunt è vita mi-
grasse; nunc sine Deo sunt. post multorum annorū curricula venturum
alium exspectant: eo quoque demortuo mundū hunc ingenti conflagra-
turum incendio; vti mox reparetur, succedatque moles noua, suos item
Deos ac proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines referun-
tur, ea tamen lege, si prius in aquatiles, terrestresque, & aerias omnium
generum animantes varia transmutatione migrauerint. Qui ex hac vita
dederunt, iis triplicem fingunt sedem; Naxac; is tormentorum est loc-
cus; & Scuum; delicii ac paradiso Mahometano persimilem: & Nibam,
quæ vox, omnis essentia priuationem, & vltimum corporis & animi in-
teritum notat. duobus in prioribus animæ tandiu detinentur, atque inde
repetitis nascendi vicibus in mundum toties redeunt; quoad in Nibam
admitti, hoc est prorsus ad nihilum redigi denique mereantur. Hæc & id
genus alia Pegusiani dogmatis elementa sunt; exstantque multa de hoc
genere toto conscripta volumina. Ex iis principiis, & eiusmodi vanitatē,
quam prauus numinum cultus, quam absurda cæremonia, quæ porten-
ta opinionum, quæ vitiorum sequantur monstra, non expers doctrinæ,
vel rerum imperitus facile quiuis existimauerit. Accedit ad cumulum
malorum, quod hæc tenebras circumsēpsit dēmon, vt solet, summa diffi-
cultate luminis inferendi. siquidem ipsius artificio plane persuasum ac
penitus infixum habent Pegusij, cuiuslibet alterius, quamquam ex ipso
demissa cœlo doctrinæ vel sectæ, decretis aut placitis, aurēs, nedum as-
sensum, absque inexpiabili scelere præberi non posse. Bomferrus, in Cos-
mi de quo dicebamus emporio, tribus ferme annis, inter hæc exploran-
da mysteria, linguamque ediscendā, ingenti labore miseriaque cōsumptis
(ita tamen vt adiuuādis per id ipsum tēpus Europæis mercatoribus ope-
ram daret) sermones demum de Christiana religione serere pedeten-
tim aggreditur. Vnius æterni trinique Dei prouidentiam; vniuersitatis hu-
iuscæ molitionem ex nihilo; primi hominis crimen in posteros omnes
letalit contagione transfusum; necessitatem satisfactionis infinitæ, quam
præter Deum præstare cum posset nemo; Deus ipse, redimendi generis
humani gratia factus homo, volens prudensque pro sua immensa boni-
tate subierit; ad hunc humanæ salutis auctorem, quotquot sese per fi-
dem, & imitationem, & caritatem adiunxerint; hisce omnibus inenar-
rabilia quædam & sempiterna esse in cœlo præmia constituta: qui secus;

hisce

A hisce in tartaro item exquisitissima in omnem æternitatem parata supplicia: ad vtram quisque pertineat classẽ, extremo voluentium seculorum die, cum animæ vita functæ, rursum corpora induerint, Deum ipsum iudicem in celeberrimo superum inferumque conuentu lara sententia planum esse facturum. Hæc igitur, & alia rectæ fidei capita, cum per occasionem exponere, Dei famulus, multisque partim exemplis, partim rationibus affirmare tentasset; mirum quam obduratos obfirmatosque contra omnem veritatem animos incolarum offenderit, alij, vt fabulas ac deliramenta ridere: alij, vt pestes & piacula prorsus abominanda respuerent. neque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, si nouam ab omni memoria disciplinam ac religionem porro inculcare institisset. Ergo non sine causa veritus, ne super discrimen capitis, & quotidianas ærumnas, oleum quoque & operam perderet; amicorum suasu, re infecta, retro vnde venerat in Indiam reuertit. Per eosdem fere dies atrox Cocini facinus editum, in capsa, quæ piorum collationibus in maximo vrbis templo prostabat, nefaria schedulæ à custodibus repertæ, cum horrendis in Christum salutis humanæ parentem maledictis ac iurgiis. Lacerabatur simul è Societate Confalius Sylueria, qui ad Manomotapam Æthiopiæ deinde Christi causa peremptus est, ac tum in eadem vrbe conciones habebat vir nobilis genere, sed virtute & eruditione multo nobilior. Huius tam sacrilegæ, tamque infandæ audaciæ crimen haud obscure indicio hæsit in falsis è circuncisione fratribus, qua ex sæce aliqui ex Europa subinde, pretio à limenarchis aut nauium magistris furtim admissi, mercatorum habitu in Indiam peruehuntur. ibi cum Ægyptiis ferme Iudæis (quorum in iis locis numerus ingens) aliarumque nationum, & sectarum hominibus, in Christiani deinde nominis dâna perniciemque conspirant. Ex eo, de inducenda in illas regiones sacra Inquisitione agi captum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatosque iuris diuini consultos iudicia Goæ magno rei Christianæ bono exercentur. Inter ea Melchior Nonnius, ab Goæ per varios ancipitesque admodum casus ad Sinarum littora primum, inde, redemptis è custodia Lusitanis quorum ante meminimus, in Iaponios biennij amplius nauigatione perferretur. comiterque & benigne exceptus ab Rege Bungi, Cosimum Turanianum nec opinato ibidem offendit, qui ab euerfa excisæque iterum per intestinas ciuium discordias rabiemque Amangutio vrbe, sese in eâ loca receperat. Cedrinæ aedẽ eleganti opere, itemque aream templo condendo, necnon annuæ pecuniæ modicum quid patribus assignauerat Rex: cuius areæ pars cœmeterio è Christiana consuetudine dedicata: pars altera in vsum, valetudinarij publici item diuisa bifariam: vti elephantiaci, quorum est in iis terris magna multitudo, seorsum ab cæteris ægrotis haberi, curarique possent. Id opus, quo magis nouum, insolitumque, eo maiore approbatione celebratum ab incolis; multique, inde, sed vt antea plebei) ferme ad Christum accedebant. At Melchior haud ignarus, ad excitandos ad virtutem, pietatemque populorum animos, quantum sit in principis exemplo momenti; Regem ipsum variis rationibus

rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere: successu tum quidem minime lato: quod neque dum tumultus plane quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi: quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, quæis dudum adfueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonziis præcipua sapientiæ fama, coram ipso regni que proceribus disputatione ac certamen haberi de religione permetteret: ne id quidem impetratum. Inde cum exigua in præsentia cerneret proficiendi spem; Cosmo cum sociis ibidem relicto, ad suū ipse prouinciale munus reuertit in Indiā. Sextus & quinquagesimus tum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romæ, non tam ætate confectus, quam ieiuniis, vigiliisque, & super omnia desideria Christi, decesserat. Huic, cū aliis in prouinciis, (ipsas enim duodecim ab se Dei munere constitutas reliquit) tum in India præsertim, solemni ritu, & exquisitis cæremoniis parætatum est. tamen minime deerant qui tam illustri sanctitate viri patrocinium implorandum potius, quam fundendas pro eo preces haud absurde affirmarent. Certe ab illius excessu (vti optimum patrem in cælo suorum cæptis adesse conii-ceres) per omnes fundatæ ab eo Societatis ordines, recens quædā ad pios labores alacritas; nouus mentium ardor, vigorque diffusus: & Indicus ager, culturæ & rationibus vberiore quam antea prouentu respondit. annis quippe proximis quatuor, Goæ duntaxat, præter incertam summam eorum qui à Franciscanis & Dominicanis abluti sunt, baptizati ab Societate I E S V. mille primum & octoginta; mox mille nongenti sexdecim; dein tria millia ducenti sexaginta: demum incremento notabili duodecim millia septingenti quadraginta duo. In iis regia virgo fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem Regi Mahometano cuidam in matrimonium destinata. hæc, tempestiuus nobilium sceminarum adhortationibus, itemque psalmis, & catechesi, & supplicationibus quæ per urbem haberi consueuerāt, studio Christianæ religionis incensa, dum Prætor Barretus tota de re Mealem docet, ac furem ira placare contendit, matris ancillarumque pertinaces & impias eluctata manus, ad paratum in platea vehiculum, adiuvante Prætoze, sese proripuit. inde cum honestissimo comitatu ad spectatæ virtutis ac pudicitie matronam perlata, Didaci Pererix coniugem, adhibito scriba publico testibusque, Christianam sponte se fieri velle professæ, post aliquot dies in D. Pauli templo ab ipso Æthiopie Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & sacro M A R I Æ nomine decoratur, tanta ciuitatis vniuersæ lætitiâ tantoque concursu; vt Prætor ipse, quæ erat pietate, virga ad submouendam turbam arrepta, licetoris munere fungeretur. eidem virgini cum à primoribus Lusitanis priuatim, tum à Prætoze data publice munera; & annui redditus aureorum circiter octogintorum è fisco regio in alimenta decreti. Iam ex ipsis quoque Regibus Molucarum, is qui Baëtianum obtinebat insulam, quamquam acriter obnitente socero Ternateni, tamen constanti animo sese ad Christum applicuit; abolitaque Mahometana superstitione, ac fanis euerfis,

A euersis, defixas haud vno loco præaltas Cruces adorari à popularibus iussit. Ac Soloris quoque Rex (quæ salubris admodum ora, gradus octo cum quadrantibus tribus ab Æquatore in meridiem sita, leucas distat à Malacca trecentas) cum familia, regnique proceribus ab Lusitano quodam in-
 stitore baptismum accepit. patres deinde à Malaca per litteras inuitatos cum propter paucitatem non impetrasset, fratris filium Regem designatum, cui Laurentio nomē, apprime bona iuuenem indole, Malacam ipse transmisit: nimirum vt ibi per otium expolitus, ad suos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ insuper eius plagæ nationes cum Euangelij nomen pertenui accepissent fama, miram in cupiditatem Christianæ religionis exarserant. Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atque distantiam cunctis opulari non posset; Indicos quidem certe neophytos nouis decretis ornare, beneficiis atque muneribus augere pergebat. is audita Petri Mascarenæ morte, cum præclare intelligeret ad amplificationem rei Christianæ plurimum interesse, cuiusmodi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret, circumspectis omnibus Lusitani primoribus regni, præfectum cubiculi Constantinum Brigantiæ Ducis fratrem, in id ipsum delegerat munus: qui prouinciam illam adeo sancte ac prudenter postmodum obtinuit, vt deinceps ituris eo magistratibus, officij exemplum ac norma vnus ipse proponi consueuerit. Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intendebat, vt Francisco Xauerio pro sanctitate viri, & immortalibus in Ecclesiâ Christi promeritis, cœlestes more maiorum honores à Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras Indiæ Prætori mandarat, vti quæcunque per Xauerium Deus miracula perpetrasset, vere atque accurate indagata colligeret: cuius nos inquisitionis autographum exemplar cum testimoniis publicis priuatique apud Conimbrigensē Collegium nuper inspeximus. Hæc meditantem ac molientem neque sera, neque inexpectata Ioannem abstulit mors, cum ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquagesimum: vir plane magnus, & venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus, quod imperij moderatione, cultuque bonarum artium, & studio religionis amplificandæ, formam speciemque beneficii, & mitis, ac vere Christiani Regis expresserit.

Historiarum Indicarum Finis.

the first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the

the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the

the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the

the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the

the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the

the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the

the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the

the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the

SELECTARVM
EPISTOLARVM
EX INDIA
LIBER IIII.

IOANNE PETRO
MAFFEIO INTERPRETE.

IOANNES PETRVS

MAFFEIVS E SOCIE-

TATE IESV,

¶

Christiano Lectori, S.

*Q*UAE de Catholicae religionis progressu litterae ferme quotannis ex India perferuntur: eas (quod facile animaduerti) optimus quisque audisime lectitare consuevit. Nec sane immerito. Quid enim ad honestam vitam oblectationem accommodatius, quam corpore domi sedentem, cogitatione ac mente peregrinari: transmeare Caucasum, Oceanumque: nouas identidem formas rerum, & (ut inquit ille) mores hominum multorum cernere, & urbes? Quid porro, vel ad animi fructum uberius, vel ad virtutis emulationem efficacius, quam Euangelij face dispulsis errorum atque opinionum tenebris, veritatis lucem longe lateque fusam intueri: & in diuerso, vel aduerso potius terrarum orbe veluti renascentis Ecclesiae sancita miraculis, testata martyrij, distincta personis, notata locis temporibusque primordia recognoscere? Qua mecum ego cum reputarem: & superioribus annis feci libenter, uti non exiguum earum litterarum partem in Latinum à Lusitanico sermone conuerterem, & nunc easdem sub Indicarum Historiarum opus intentiore delectu pressas ac repurgatas, & nonnullis insuper auctas epistolis, denuo in publicum edendas existimaui. Sane recentiores supersunt aliae, quas mihi si per occupationes ac valetudinem licitum fuerit, latinas facere pro mea tenuitate propositum est. Tu interim (amice Lector) fruiere praesentibus; ac nostros qualescunque conatus pijs apud omnipotentem DEVM precibus adiunabis. Vale.

SELE

SELECTARVM

EPISTOLARVM

EX INDIA

LIBER I.

FRANCISCI XAVERII E SOCIE-
tate IESV ad Socios in Europam.

QVAM latos atque vberes animarum fructus Indica ferat vinea; & non in Regiis modo prædiis, verum etiam in reliquis oppidis barbarorum, sanctissima Christi fides quam feliciter crescat, fufius ad vos scripsi mense Ianuario superiore. Ego Iaponem versus ex India sum profectus Aprili mense, duobus è Societate nostra comitibus, altero sacerdote, cui Cosmo nomen est, altero laico: itemque Iaponiis neophytis tribus, quos mihi sane videtur Dominus præcipua quadam benignitate clementiaque fouisse. namque vt in Diui Pauli Collegio Goæ, cœlesti lauacro expiati sunt, tanta eos diuina bonitas voluptate gaudioque perfudit, tantamque ad suæ in ipsos beneficentiæ cognitionem adduxit, vt præ lætitia spiritali, piaque dulcedine lacrymas non tenerent. in virtutibus vero mirabile dictu est quantum profecerint: plane, vt eæ nobis iucundam atque vtilem sermonis materiam præbeant. Ad hæc, & legere, & scribere didicerunt, ac distributis in horas precationibus diligenter vacant. Interrogati à me quonam sentirent se genere considerationis potissimum affici; passionis Domini recordatione, dixerunt: itaque huic vni maxime commentationi dant operam. Articulos fidei, Redemptionis generis humani causas, & cætera Christiana mysteria per otium cognouerunt. Percontanti mihi sæpenumero quosnam religionis Christianæ ritus, quæque instituta sibi maxime crederet profutura; duo illa semper, scilicet Confessionem & Communionem sine controuersia responderunt, addentes insuper, sua quidem sententia neminem omnino fore participem rationis, quin auditis Christianæ disciplinæ decretis assentiatur ac pascatur. Vnius vero ex iis, cui Pauli nomē, sanctæ fidei cogno-

men impositum est, illam quoque vocem audiui; cum ingemiscēs in hæc verba prorumperet: O miseri Iaponij; qui ea ipsa quæ Deus ad vestrum est fabricatus obsequium, adoratis vt numen! cui ego, quid ita; inquam. tum ille, quod Solem, ait, venerantur ac Lunam; quæ res, iis qui nouere Dominum I E S V M Christum, famulantur ac seruiunt. quid enim agunt, inquit, aliud: nisi diei tenebras ac noctis illuminant, vt ea claritate mortales ad magni Dei, & filij eius I E S V C H R I S T I cultum & gloriam in terris vtantur?

Verum vt ad institutam itineris nostri narrationem reuertar, Malacam venimus pridie Cal. Iunias, anno M.D.XLIX. ibi Lusitanorum accepimus ex Iapone litteras, in quibus erat scriptum, principem quendam eius terræ virum velle fieri Christianum: itaque legari ab eo ad Prætorem Indiæ, qui aliquot è Societate nostra Christianæ religionis interpretes postularet. afferebatur etiam, quodam Iaponis in oppido, mercatores Lusitanos in hospitium iussu reguli diuertisse dæmonum incursumbus vehementer infestum, atque ob id habitatoribus destitutum: cum ignaris quid esset Lusitanis vestes detraherentur, famulus etiam nocturno spectro perterritus exclamasset; excitatos eo strepitu, arripuisse arma: deinde famulum Crucibus vndique circumdedisse hospitium: incolas vero & regulum mercatoribus aperuisse, domum eam ab dæmone inhabitari: & simul quæsisse quonam ad eum fugandum remedio vterentur: respondisse Lusitanos, nullum aduersus dæmones Cruce firmitus inueniri præsidium: itaque ex eo die Cruces domibus eius oppidi fere singulis collocatas. Nuntiabatur ad hæc, per amplum patere euangelizantibus in Iapone campum; quod ea gens moribus māsuetā sit, ingenio docilis, & acuta: quocirca magnam in spem veni, si per nostra peccata non steterit quo minus cæptis faueat Deus, ingentem animarum vim ad Ecclesiæ gremium accessuram. His ego rebus cognitis, tamen si ea mihi admodum læta videbantur, tamen aliquandiu substiti, mecum adhuc de profectione deliberans: sed cum certa constarent mihi iam diuinæ voluntatis indicia, videremque, me, si ab incepto desisterem, ipsismet Iaponiis ethnicis multo detestabiliorem futurum, (quamquam perennis ille humani generis aduersarius meum hoc iter summa ope nititur impedire) fidenti animo pergere, & primo statim aduentu Regem ipsum Iaponis adire constitui, eique mandata quæ habemus à Domino, exponere. Et quamuis apud Regiam Academia dicatur esse percelebris; tamen haud dubiam nobis, si ad certamen ventum sit, Deo fauente, victoriam pollicemur. nec nos litteratorum veremur sophisticationem; nec barbarorum minas, vel dæmonum insidias pertimescimus, quid enim nobis aut ab eorum scientia qui I E S V M nesciunt, potest esse periculi; aut ab eorum vi, quibus nihil in nos, nisi quātum Deus ipse permiserit, licet; præsertim cum nulla re alia, nisi diuinæ gloriæ studio & salutis animarum adducti negotium hoc susceperimus; & Iob à diabolo sacræ litteræ non nisi concedente Domino lædi potuisse testentur. Illa vero nos vna assidue cura sollicitat, ne grauius ipsi pro humana fragilitate peccemus; neue Dei auxilio, quod laborantibus ille semper benigne sup-

peditat,

peditat, abutamur. quod tamen ne accidat, cū sacrosanctæ matris Ecclesię (cuius imperij fines, animabus ad creatoris agnitionem trahendis propagare satagimus) tum nominatim Societatis I E S V meritis impetratum iri speramus.

Sane quam periculosum iter hoc Iaponicum est, partim ob frequentia latrocinia, partim etiam ob tempestates, quæ passim hoc mari ita sæuæ excitantur, vt præclare agi cum iis qui nauigant existimetur, si tribus è nauibus duæ cursum incolumes teneant. Quocirca venit mihi sæpe in mentem vereri, ne, qui è nostra Societate sapientiores videntur, si cui eorum in hæc loca mitti contigerit, temerarium esse negotium, Deumque tentari quodammodo, tam apertis adeundis periculis, putent: qua tamen eos suspicione postmodum libero, quod spero, Societatis nostræ doctrinis ac litteris inhabitatē Domini spiritum præsidere. Illud quidem occurrit mihi sæpenumero, quod aliquando patrem nostram Ignatium audiui dicentem: omnibus iis, qui in Societate nostra versantur, summo studio conatuque elaborandum esse, vt inanes ab se timores, & cætera cuncta depellant, quæ homini, quo minus totam in vno Deo spem collocet, impedimento esse consueuere. Porro, quemadmodum interest inter eos, quorum ira spes est in Deo reposita, vt rebus tamen affluant necessariis, & eos qui ob id ipsum vt Christum imitarentur, & soli Deo considerent, omnibus sese vitæ præsidii exuerūt; sic proculdubio multum refert, utrū quis, cum vnicum habere se profiteatur in Dei bonitate perfugium, tum in tuto & quasi in vmbra se exerceat: an, alia re proposita sibi nulla præter Dei honorem gloriamque, sese caputque suum volens vidensque in discrimine offerat pæne quotidie: cuiusmodi si quis existat; ne illum ego propediem seculi tædio, migrandique ad Dominū desiderio affectum iri crediderim: quandoquidem hæc hominum quæ dicitur vita, mors perpetua potius, ac triste quoddam à cœlestibus regnis exsilium est.

Vos interea valete fratres, dominumque precamini, vt nostram disunctionem pro infinita sua misericordia coniungere dignetur in cælo: nam in terris quidem ecquando posthac visuri inter nos sumus, incertum est. Malaca, x. Cal. Iulias M. D. xxlii.

EX EIVSDEM PARÆNETICA AD

Gasparem Berzeum, cum is Armuziam peteret.

AN Armuziana ista prouincia, primum, & antiquissimum tibi sit Dei obsequium, & animi tui cultus. Ex hisce fontibus cætera ad proximorū vtilitatem large manabunt. ac proinde curabis, vt semel bisue quotidie te ipse ad calculos voces: atque integer iudex cognitionem exerceas tum communem omnium illius diei cogitationum, & actionum tuarum; tum vero propriam earum, in quibus aliqua per id tempus præcipuo studio vel præcauenda, vel corrigenda, vel ad perfectum expolienda susceperis. In primis
vero,

vero, Christianæ humilitati intēta cura studeas velim: eaque potissimum obeas ministeria promptus ac libens, quæ cæteri velut abiecta & minime speciosa fastidiunt, in eo genere catechismus est, quas tu partes ne alteri delegaueris. circa meridiē singulis diebus cōpira vrbis cum socio circuibis ipse, plebem in templū elata tēns voce: ibi Lusitanorū filios, puerosque, & liberos, necnon sexus vtriusque mancipia; salutaribus institutis atque præceptis erudies: teque publice præeunte, promiscuum vulgus Christianas precatōnes, & pia dogmata resonabunt. Atque id ipsum eo maioris apud te momenti debebit esse, quod eius laboris patientia non modo imperitos idiotasque ad notitiā Dei atque ad virtutē informat; sed etiam reliquorum animos cum tacito quodam planctu atque approbatione conciliat. Delatus Armuziam; Præpiscopum adibis officij causæ: eique ad genua proutinus accides; & manū ex osculabere: ex eiusdem auctoritate conciones habebis; in confessiones audiendas incumbes; & cæteris Christiani pastoris fungere muneribus. Simul, operam dabis, ut ab eo gratiam & beneuolentiā in eas, quō per te, si fieri possit, piis animi saltem rite purgandi meditationibus imbatur. Reliquos item sacerdotes omni summmissione & officio demerere: curabisque ut ex iis quam plurimos ad easdem meditationes Deo adiuvante perducas. Præfectus item præsidij, qualis qualis ille sit, enitere quantum poteris, ut amicus ac propitius tibi sit: neque res vlla erit tanti, uti dicto factone illum exasperes: vbi hominem tibi recte deuinxeris; tum si & male audierit, & monendo reddi meliorem putaris posses; & occasio cōmoda inciderit; quam amicissime ac densissime; & ore placido eidem expones; quinam de illius actis & vita sermones hominum sint: suadebisque, ut famæ pariter & officio consulat. Multi erunt, qui de illo ad te querimonias deferant; tuamque apud eū prophanis in rebus implorēt opē. hisce tu occupationū tuarum & magnitudinem excusabis, & genus addes, vereri te, ne parum ea legatione proficias. qui numen & cōscientiam spernat, hunc tua quoque monita nihili esse facturū. Cum Sodalitio Misericordiæ, fac ut quam optime tibi conueniat: sodalesque ipsos, quoad eius fieri poterit, mansuetudine ac beneuolentia comprehendas: ac totum opus, quibuscunque licuerit rebus, pro virili parte promoueas. Egrotos in publico nosocomio; & vinctos in carcere identidem vides; hortaberisque ad cælestes iras per sacram confessionem auertendas, quandoquidem ij, propter admissa piacula ferme plectuntur, & sunt qui Sacramentū Pœnitentiæ nunquam obierint. Ad hæc, vbi res postulauerit, ages cum præsidibus vtriusque loci, uti mature cognoscantur singulorū causæ; ac simul, ut egētibz miserisque ad tolerandam vitā necessaria præbeatur. Iam, inter nauigandum, & postea quā exscenderis; omni ope cōtendes; uti per idoneos certosque homines, Armuziani populi mores ac vitia domi forisque; genera pactio-num & quæstuum; necnon in forensi re corruptelæ, factiones, calumniæ; & alia id genus, quibus opprimitur veritas; tibi quam notissima sint: quo ad ea postmodum curationes ac medicinam scienter accommodes. Hoc tibi ad rem ex animi sententia gerendam longe vtilius fuerit, quam

rit, quam librorum attenta peruolutatio, minime tamen alioqui omit-
tenda. Mihi quidem, in omnes partes plurimum semper illam notitiam
profuisse perpexi. In capeſſenda autem Chriſtiana re, delectuque nego-
tiorum habendo; illud vitabis in primis; ne, quorum fructus ad vnum vel
ad paucos pertinet, antepōnas iis, quæ plures, vel etiam vniuerſos atin-
gunt; ſed quo latius quidque, eo potius & antiquius tibi ſit. Quos in So-
cietatis noſtræ diſciplinam admiferis; eorum profeſtum caue ne acriori-
bus tentamētis explores, quam quæ pati, vt ægroti natura, ſic tyronis im-
becillitas poſſit. Sed ſemper infra potius, quam ſupra vires probatio ſit.
alioquin exacerbantur multi, ſenſimque deſperant; ac domitis ad extre-
mum frænīs, in auia & dirupta præcipites abeunt. Atque hoc toto in ge-
nere, proſus vitanda cenſeo experimenta, quæ vel inani & abſurda no-
uitate, vel etiam procaci quadam & cynica libertate, aut riſum, ſpectan-
tibus, aut ſtomachum mouent. Tu vero ſectabere quæ & in vulgus acce-
pta ſunt, & cum ratione pariter ac pietate conſentiunt. cuiusmodi ſunt
quæ poſui modo; carcerem & valetudinaria frequēter inuiſere; vinctis &
decumbentibus, in vtroque homine patienter ac ſedulo miniſtrare; item-
que, ad paupertatis voluntariæ documentum, panes & nummulos emen-
dicare palam; & alia id genūs. Porro, ad regendos, & in virtute promo-
uendos alumnos, illa res vna vel maxime proderit, comitate quadam eos
& paternæ beneuolentiæ ſignificatione perlicere ad arcana peſtoris ſui
plane tibi nudāda; ſic prorſus, vt omnia cogitationum initia, quibus vel
à deprauata natura, vel à malo dæmone ſolicitantur, extemplo ad te de-
ferre non dubitent. Hæc deferendi & communicandi fiducia & conſue-
tudo, mirum, in omnes partes quantopere conducat. ſiquidem occultæ
hoſtium fraudes, & improbæ petitiones, in medium protractæ, vel ipſa
luce protinus euaneſcunt; vel, ſi vrgere perſtiterint, variis remediis op-
primuntur. quibus in remediis expertæ virtutis illud eſt; vbi quempiam
inani gloria, corporum illecebris, aliaue parum honeſta cupiditate irritari
cognoueris, huic præſcribere ſpatium aduerſus ea vitia meditandi: tum,
quæ excogitauerit, iubere vt ea populo per occaſionē adhortationis im-
pertiat. Hinc duplex percipietur fructus; tenacioris memoriæ, quod fere
quæ commenti ſumus, promendo & commemorando, altius noſtris ani-
mis inſiguntur: ſalutaris verecundiæ; quod nos ea non exſequi pudeat,
quæ ipſi aliis faciendæ præcepimus. In Sacramento Pœnitentiæ, cum ne-
gotiatoribus præfertim amplis & opulentis, quæ ante criminum cogni-
tionem, in ipſa cognitione, & poſt cognitionem obſerues. Ante cogni-
tionem; curabis, vt reus idem & actor (niſi id myſterium frequenter obi-
re conſueuerit) biduum aut triduum ſumat ad anteaſtæ vitæ reputanda
peccata, & ſimul memoriæ cauſſa in ſchedulam ex ordine referenda: vt
ne imparatus, & ſine aliquo morſu doloris pudoriſque, ad accuſationem
accedat. In ipſa vero cognitione, ſi turpitudine flagitiorum, aut magni-
tudine ſclerum, quod læpe ſit, abſterreri hominem ſenſeris quominus
ipſe ſe prodāt; hilari facie, blandoque ſermone, quinetiam, ſi opus fue-
rit, variis te quoque morbis animi olim implicitum fuiſſe teſtando, vt i

singula probe fateatur, adduces. & cum alia diligenter inuestiganda & elicienda sunt; tum vero accuratissime, quæ ad nefaria lucra, & res dolo malo partas aut retentas pertinent. etenim, si quem scœnore contaminatum, aut peculatu, vel iniquis pactationibus, in vniuersum interroges, num aliena possideat; vt est procliuus ad sui tutelam, & sibi met libenter ignoscit hominum natura; facile inficiabitur: sin genus vitæ artisque quam facit, si vsuras, & contrahendi, mercandi, vendendi formulas nominatim exquiras, & (si regius forte præfectus curatorue ille sit) si de interuersa interceptaue pecunia, de monopolis per vim nefasque institutis, deque aliis quæ magistratus contra voluntatem Regis, & ius commune plerunque sibi pro potestate & imperio vindicant, singillatim percurrere; multorum haud dubie delictorum confessionem exprimes, quæ reus aliqui, vel per malitiam, vel per inscitiam silentio forsitan inuoluisset. A confessione, si noxius tibi dura & perfricta visus erit fronte; comperendinabis videlicet, eique certos interea locos ad commentandum assignabis, quorum consideratione, tamquam repetitis ictibus, è silice pectoris sui, pios gemitus, & aliquas amoris diuini scintillas excutiat. Quod si fraudati quid forte restituendum, vel condonandæ iniuriæ, vel scorta relinquenda, vel huiusmodi quippiam expiandum sit: plane videbis, vt ante latam sententiam expietur, neu te largis cuiusquam pollicitationibus induci permittas: nam qui piaculis eiusmodi obstricti tenentur, ab sacerdote appellati, magis in promittendo interim faciles, quam in præstando postmodum fideles existunt. Vbi sine fallacia ab reo satisfactum esse didiceris, tum demum æternis vinculis absolutum, temporario aliquo supplicio rite iniuncto, dimittes. Si qua pecuniæ summa, seu propterea quod iusti domini copia nulla sit, seu etiam pietatis ac beneficentiæ studio erit in pauperes conferenda; nequaquam ego tibi sim auctor, vt illius pecuniæ te sequestrum ac diribitorem exhibeas. sed eam tu (nisi tibi secus interdum in re præsentî videbitur) ad Misericordiæ sodales extemplo reicies: atque id multis grauibufque de causis. primum, quod tibi non æque ac sodalibus nota est mendicorum & egentium turba: quorum, alij sæpe morbum, alij probitatē & sanctimoniam, alij etiam inopiam ipsam egregie simulant. Ad hæc, si percubuerit, humanis necessitatibus & egestati paratum in tua facilitate subsidium esse; tanti vndique petentium concursus ad te fient, vt ad Apostolicas functiones, quæ tibi primæ esse debent, otij nihil super sit. Non est porro æquum, te qui ad Euangelium prædicandum veneris, relicto verbo Dei, ministrare mensi. Postremo, si pecunias ipse tractare assueueris, metuendum est, ne famæ tuæ atque existimationi aliqua labe ab iniquis, & omnia peiorem in partem interpretantibus, adspargatur. Quæ cuncta incommoda effugeris, si hæc Christianæ caritatis, & officij partes, eidem Sodalitio delegaueris. Quotidiani vsus præcepta, ad æternam salutem præcipue necessaria, in Beatæ Virginis, & in Misericordiæ templo palam in tabella propones. Ad ea perlegenda, exscribenda, & quod caput est, obseruanda, cum cæteros inuitabis; tum vero pœnitæ loco, si res postulet, adiges in tempus certum,

certum, quorum ipse confessionem exceperis: ut inde perpetuam, si fieri possit, eius disciplinæ consuetudinem sponte retineant. Singulis vero necesse est voce ad commiserationem accommodata, vicitim populo commendabis opportuna deprecatione adiuuandas animas, quæque in hac vita peccato letali tenentur; quæque in altera purgatorio igne torquentur. stas per hebdomadam diebus operam conferes ad similitudines ciuium dirimendas, refingenda odia, forenses denique controuersias componendas, quippe quarum impensæ magno ciuium damno sæpe sortem exsuperant. Ergo iis omni ope obuiam ibis: atque ipsos etiam quorum interdum culpa lites aluntur, scribas ac leguleios, tibi aliquo pacto deuincire, & saluari quopiam remedio sanare conaberis. In concionibus autem, quo magis commune bonum id est, eo maiorem, uti dicebamus, inductionem, & assiduitatem, & operam collocari, neque illas ad vulgi oblectationem plausumque, sed ad morum emendationem, & vnius Dei gloriam omnino referri par est. Animorum quippe agitur salus: adhibenda vulneribus remedia; non, prurientes aures curiosis quæstionibus, & inani sermone scalpendæ. ac proinde accersita, fucata, dubia, obscura, controuersa, ne in medium adduxeris. virtutis amorem, vitiorum odium excitare contendes: & iis quæ pro vniuerso mortalium genere Christus Dominus acerbissima pertulit, locum subinde aliquem inducendo, ad male actæ vitæ detestationem, ad lacrymas, ad Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta populum vehementer impelles. Inter dicendum autem, vide ne quem eorum præsertim qui cum imperio ac potestate sunt, aperte perstringas. Exulcerare plagas hoc quidem est, non curare. & qui longius in eo genere prouehuntur, efficiunt nihil, nisi ut magno labore, fructu nullo, gratias perdant, odia colligant. Priuatæ obiurgationes in priuato adhibendæ sunt, & quidem plurima humanitate conspersæ. opulentis vero ac potentibus viris, quod ferme delictum & fastidiosum est genus, inter ipsam admonitionem subinde etiam te ad pedes abiicies; vel, si res tulerit, caros dabis amplexus: plane ut perspiciant non tristitia te vlla, vel seueritate, vel negotiorum appetentia, sed eximia quadam beneuolentia & caritate, ad officium reprehensionis adduci. Jam vero, de familiari conuictu, & quotidiana cum hominibus consuetudine, haud leuis est animaduersio; multasque & magnas ea res habet cautiones: quarum prima illa est: Ita vtendum amicis, quasi non tu quidem illis, sed illi tibi olim infensi, infestique futuri sint. Id si præsumpseris animo; longe attentius omnia circumspicies, teque ipse in officio continebis, neque in securitate effusus, admittes quod aliquando tibi exprobrari, aut obiici possit. In vniuersum tamen, te cunctis miretur, iucundum, affabilem præbeas velim; ut ea comitate illecti (nam alioqui anceps & periculosa curatio est, quod item supra monuimus) omnes tibi pectorum suorum latebras, ac recessus aperiant. Alter locus cautionis est, operam des uti studiosos recti, verosque discipulos, à fictis prauisque dignoscas; & conuenienter vtrisque facias medicinam. Nō enim deerunt plurimis obstiti vlceribus, qui vel metu ne illa detegas, vel etiam captatæ ad ceteros commendationis causâ,

vltro sese tuam in amicitiam ac familiaritatem insinuare non dubitent.
 ij, si te inter cætera ad prandium aut cœnam inuitent; i sane; ac tu vicissim
 illos ad Sacramentum Confessionis inuita: curaque, vti prorsus intelligât,
 fixum esse tibi certumque, eos omni ratione ad Christianam seueritatem
 ac disciplinam, à laxiore vita deliciisque traducere. sic fiet, vti vel in poste-
 rum te frustra interpellare desistant; vel (quod optandum est magis) ad
 meliorem frugem, te duce, ac magistro, tandem aliquando perueniât. A do-
 nis muneribusque (friuola quædã excipio; quæ si recuses, largitor utique
 Lusitanus contemni se putat) omnino abstinebis, vulgati prouerbij me-
 mor; Caprum esse, qui ceperit. Ioânes tibi Rex omnia ad victum, cultum-
 que necessaria detulit, eius vtere benignitate, atque id ipsum modice, vel
 etiam intra modum; vt votiua paupertatis religiosa professio constet. Si
 multis è partibus ad te cibaria cocta seu cruda mittentur; ea tu ad carce-
 rem, vel ad valetudinarium publice deportanda curabis. atque hoc pacto,
 in tractandis hominum ingeniis tua tibi ratio longe solutior & expedi-
 tior fuerit. Quos ad vitia proiectos, & in peccandi libidine perperam ob-
 stinatos offenderis; gehennæ quidem illos, & futuri terrore iudicij maxi-
 me commoueri oportebat: sed quoniam hæc nimium abesse longe, stulti
 homines putant, multi etiam propter fidei imbecillitatem, sint ne omni-
 no vlla, turpiter ambigunt; at tu, morbos, ærumnas, calamitates, exilia,
 vincula, cædes, orbitates, naufragia, bonorum proscriptiones direption-
 esque, & alia malorum genera sexcenta percurres, quibus in hac etiam
 vita impios ac prauis tenaces homines afficit Deus: eaque denuntiatione
 perditos & insanos ab amentia reuocare conaberis. Si cum irato & fla-
 grante cupiditate vindictæ, res tibi fuerit; blanda primum oratione, qua
 si aliud agens, mulcebis hominem: dein, capto circuitu, sensim ad causam
 accedes, vt quam ille queratur iniuriam eleues verbis, & multo minorem
 opinione fuisse demonstras: aut etiam diuino permisso relata, quod in-
 iuriosum ille quoque se quondã in alios fortasse præbuerit. ad hæc & alia
 id genus dicta, si te auersabitur, cedes temporis scilicet: sin dederit sese, pre-
 mes paulatim acrius, & identidem instabis, quoad sedata perturbatione
 reliquam abs te medicinam libenter accipiat. eadem ferme obseruatione,
 ad leniendum dolorem, mœrorēque, & cæteras animorum ægritudines,
 vti licebit. Atque hæc cum iis qui Christiani censentur. Cōuertendis au-
 tem ad Christum Iudæis, ethnicisque, suum item spatium ac laborem im-
 perties: quam ad rem, ne longior sim, non pauca ex iis quæ supra
 posuimus transferri commode poterunt. Verum de his ha-
 tetenus, redeo ad prima. Tu fac in aliorum curationem
 ita, mi Gaspar, incumbas, vt interea tuæ ipsius
 perfectioni ac saluti quam diligentissimè
 me consulas. Vale.

EX INDIA LIBER I.
EIVSDEM AD SOCIOS

413

Goam.

I A P O N E M Deo adspirante attigimus Augusto mēse, die Asumptioni Mariæ Virginis sacro, cū festo ipso Diui Iōānis Baptistę die natali, Malaca sub vespērā soluissemus. Nauiculario vsi sumus ethnico, mercatore Sina, qui suam in id operā p̄fecto Malacę detulerat. ac primo sanē feliciter nauigauimus, sed mox (vt sunt barbarorum ingenia ad leuitatem atque ad inconstantiam prona) p̄fectionis mutare consilium nauicularius cępit, & in occurrentibus passim insulis tempus frustra contere. Nobis autem in eo itinere cum alia multa, tum illa duo p̄cipue molestissima contigerunt: alterum, quod oblata diuinitus tempestate nautę per nequitiam abuterentur; qua elapsa, ad oram Sinarum appellere, ibique totam hyemę, cursum expectantes ponere cogebamur: alterum, quod in eadem naui simulacrum vehebatur dæmonis; cui nautę, quanquam inuitis nobis & inspectantibus, patrio ritu sacrificabant. ab eodem etiam per sortes de ipsa nauigatione petebant responsa; quę (vt aiebant, credebantque barbari) modo lęta, modo tristia, reddebantur. Centum à Malaca leucas, Sinas versus p̄uoccti, quandam ad insulam stetimus: ibique aduersus maris illius fœuitiam naualibus instrumentis, aliaque materia comparata, post multas cæremonias & sacrificia quęsitum est ab idolo, prosperam deinceps fortunam essemus habituri, necne. cum valde prosperam respondisset, proinde ne moraremur diutius; sustulimus anchoras, velaque gratulabundifecimus omnes: illi, simulacro quod in puppi locatum candelarum luminibus, odoramentisque ex incenso ligno quodam Aquilano venerabatur: nos conditore cęli terręq; Deo, & eius filio domino I E S V C H R I S T O confisi, cuius cultum religionemque amplificandi studio in ea loca deferrebamur. Cum iam essemus in cursu, placuit nautis ab dæmone percontari, vtrum nauis qua vehebamur, Malacam esset ex Iapone reditura. cum in Iaponem quidem peruenturam omnino, sortilegi retulissent, verum: ex Iapone Malacam minime reuersuram; tum vero institutę nauigationis pœnitere barbaros cępit, satiusque iis videri apud Sinas hyemare, & Iaponicam p̄fectionem in alterum annum differre. Noster autē quis animus, quis tum esset dolor, cogitare vobiscum potestis ipsi, cum de tota itineris nostri ratione consuleretur dæmon. Mox in oram terrę quā Cocincinam vocant, delati; duo, vno eodemque die/qui fuit Diuę Marię Magdalenę sacer, vespere, sanē quam aduersa pertulimus. Etenim exasperato vehementius mari, ingentesque voluente iam fluctus, cum iactis anchoris agitaremur in salo, apertum in ostiū sentinę vnus ē comitibus nostris Emmanuel Sina forte p̄ateriēs decedit. mortuum credidimus: nā & alte ceciderat; & à capite pæne ad vmbilicū obrutus aliquantisper in aqua iacuerat. verum tamen extractus magno cum labore exanimis grauiusque caput fauciatus, adhibita curatione, paucis diebus, Deo fauente

conualuit. Nondum huius plane curatum erat vulnus : ecce tibi eodem ferme casu, eademque naui iactatione, filia nauarchi in mare delabitur, & in omnium oculis frustra conantium opitulari, submergitur. Cuius interitum tãti sunt eiulatus ac lacrymæ conſequutæ: tanto præterea, quotquot in naui eramus, vitæ in discrimine verſabamur; vt admodum digna miſeratione res eſſet. Barbari ad propitiandum per ſacrificia dæmonem verſi, nulla capta quiete, diem noctemque totam maſtandis idolo auibus ferculiſque apponendis operam dederūt, per ſortes etiam quaſiere cauſam infortunij. reſponſum eſt : ſi is qui prius in ſentinam ceciderat Emanuel fato functus fuiſſet; puellam in mare non fuiſſe lapſuram. Cernitis ipſi proſecto, quantum nobis eo reſponſo dæmō ab ſuis miniſtris crearit periculum: & nobis quid futurum fuerit, niſi furentis rabiem Dominus compreſſiſſet. ſed me tamen in primis graues illæ in Deum iniuriæ, & barbarorum ſacra illa ſacrilega permoueabant. itaque fuſus in preces, Deum rogaui ſæpius, vt priuſquam fluctibus operiremur, homines ab ſe ad ipſius imaginem ac ſimilitudinem conditos, tam falſis opinionum erroribus impiiſque ſuperſtitionibus liberaret. tetrum quippe ſpectaculum & indignū eſt facinus, Dei vice ab hominibus ad vnus Dei laudē factis, adorari perpetuum ipſius humani generis inimicū. Cuius de minis atque terroribus, quibus ille mortales, naſtus occaſionē, aggreditur, quod multa mihi eo die nocteque Dei beneficio contigit experiri, quamquam ea ſane cognitu vtilia ſunt, tamen breuitatis cauſa cætera prætermittam; vnū illud ſummatim attingā: huiusmodi ipſius petitiones eludi nulla ratione facilius, quam animi magnitudine quadam ac ſecuritate præſtanda, non illa quidem, quæ propriis viribus, ſed quæ vnus Dei tutela præſidioque nitratur. veniſſe tempus vlciſcendi ſui, crebro mihi ponebat ob oculos. ſed magis tali in re ac tempore nobis timendū eſt, ne fixā in Deo fiduciā, quæ debet eſſe firmiſſima, remittamus, quā ne ab hoſte (qui nihil valet niſi Domino permittente) vincamur. Porro, quid nobis in extremo ſpiritu futurū eſt, fratres, cū debilitatis corporis animiq; viribus grauiori quā vnquā antea tentatione vexabimur; niſi per otium prius ſpem totam in Deo reponere, atque ad eum tēpeſtine conſugere didicerimus?

Ad nauigationē reuertor. lenita paulū tēpeſtate, veſa ventis mœrentes dedimus, pauciſque diebus in portum Sinarum quem Cantonium vocāt peruenimus. Ac nautis quidem non dubium fuit, quin hyemandum eſſet ibidem; quamuis nos partim rogando, partim etiā eam iniuriam cum Luſitanis & cum præfecto Malacæ expoſtulatuſque minando, fruſtra eos reuocare à propoſito niteremur. Sed neſcio quomodo factum eſt, vt ſtationis mutandæ petendique portus Cincei (qui in eadem eſt ora) ſubito conſilium caperent. Eo cū iā appropinquāremus; nauarchus à quibuſdam præternauigantibus repente fit certior, Cinceū portū à piratis cōpluribus obſideri. Præſens omnino periculū imminebat: eratque vêtus Cātonem reuertenti, aduerſus Iaponē petenti, ſecūdus. quocirca ſubita re perculſi nautæ, volētes, nolētes, curſum in Iaponē dirigere, & nos quo polliciti fuerant (& quidē reliquis portubus inſulæ excluſi) recta Cangoximā quæ

quæ Pauli nostri patria est, inuito dæmone perducere sunt coacti. ibi, cū à Pauli cognatis, tū à reliquis oppidanis amicissime excepti, dies ipsos quadraginta in addiscendis Iaponicæ linguæ elementis haud exiguo cū labore posuimus. iamque Decalogi præcepta, Deo fauente promulgare sumus aggressi, quæ Paulus noster, & cætera Christianæ fidei capita patrium in sermonem accurate conuertit: ac nos quamprimum typis mādare decreuimus, quo Christi notitia facilius latiusque fundatur. Idē cognatos amicosque homo impiger dies ac noctes ad salutem hortari ac docere non destitit: breuique vxorem, & filiam, multos præterea vtriusque sexus in ouile Domini compulit. Nec sane (quod cernimus adhuc) eorum consilium improbat in vulgus: & quia plerique norūt litteras, per facile Christianis precationibus assuescunt. Die qui fuit Archangelo Michaeli sacer, cū Rege Saxumano collocuti sumus: qui nos perhonorifice acceptos, vt Christianæ legis volumina diligenter adseruaremus admonuit. paucis deinde post diebus edixit licere omnibus qui sub eius imperio sunt, fieri Christianos. Hæc nobis initia sese dant læta vtique, veruntamen admodum incerto successu. Magna quippe multitudo eorum est, qui nefaria huius terræ sacra procurant. Cum ipsorum placitis atque commentis, quod Christiana tantopere pugnat veritas, valde suspicamur fore, vt licet in præsentia nobis fauere videantur, tamen cum res paulatim progredi cæperit, nostrā in perniciem tum sæuiāt ipsi, tū vero populum concitent, alioqui per se minime nobis infestum. Fixum autem ac certum est nobis, sicuti ab omni prorsus contumelia & iurgis abstinere, ita ab gentibus ad cognitionem conditoris liberatorisque nostri Domini IESV CHRISTI vocādis, nulla ratione desistere. Quod si euenerit, vt in causā tam honesta, tamque pio ac salutari negotio vitam ponamus; ne nos id in magni beneficii loco accipiemus à Domino, cuius præceptis, animarum salutem, corporis nostri iactura mercari iubemur. Vtinam modo nos mentis candorē & simplicitatem, quæ Sancti Spiritus gratissima sedes est, cum fide præstemus. quam tamen ad rem multum nos loci opportunitas adiuuabit. Etenim remotis adeo in regionibus, inter impios dæmonum cultores ab amicorum conspectu longissime positi, omnique pæne mortalium ope ac solatio destituti; nimirū nostrimet paulatim obliuiscimur: nosque in Deū totos necessario effundimus. quod secus, vbi Christiana viger religio, fieri cōsuevit. parentum quippe vel patriæ caritas, affinitates, necessitudines, amicitia, ad omnes corporis animique vsus parata subsidia, Deum inter & homines interponunt fere sese: atque inde sensim ipsius Dei subrepat obliuio. quocirca eximiam in nos, hoc etiam nomine, Dei benignitatem experimur; qui cum, hac suscipienda peregrinatione, aliquod præstare nos illi putaremus obsequium; ipsi nos potius singulari eiusdem beneficio affectos, multisque vinculis solutos agnoscimus, quæ spem in Deo nostram & cogitationem cœlestis patriæ distinebant. Ad hæc illud quoque non leue commodum accedit, quod deliciis iis, quæ alibi carnis stimulos irritare, mentisque & corporis vires solent infringere; hic caremus omnino. Etenim Iaponij nullum altile maciant vel

comedunt, pisce vescuntur interdum, oryza & tritico non abundant: herbis ac pomis vt plurimum victitant. & quidem ita prospera valetudine ad multam vsque senectutem vtuntur, vt facile appareat, quam paucis sit eadem quæ alioquin est infatiabilis, natura nostra contenta.

Vos item, carissimi fratres, (quoniam tanta vobis prouincia patefit) vigilate animis; vestramque industriam ac pietatem in theatro cœlesti probare contendite. id assequimini, si Christianam humilitatem, & sensibus intimis colueritis, & moribus expresseritis ac vita: quod ad existimationem auctoritatemque attinet, totum id Domino permittentes, qui vobis eam ipse per se conciliabit profecto. quod si facere omiserit: vestra causa videlicet, ne, quæ Dei sunt vobismet arrogetis, omiserit. Illud vero vos ego etiam atque etiam obtestor, vt veram inter vos pacem atque concordiam omni ratione retineatis: summaque ope nitamini, vt ne qua in vobis femina dissensionis existant: præclaros illos vestros conatus ac studia patriæ pro Christo, conferatis interim ad omnem discordiæ spiritum debellandum, memores affirmasse Christum, ea re suos cognitum iri, si se diligenter inuicem. Gratiā suā Dominus Deus noster ac voluntatem animis nostris insinuet, quo ex ea quam maxime cuncta faciamus. Cangoxima. Nonis Nouemb. M. D. XLIX.

PAVLI IAPONII AD SOCIETATEM Iesu in Indiam.

QVOD mihi maxime fuit optatum, vt in Iaponem redire, matrem meam, & vxorem, ac filiam, cognatos præterea ac familiares meos ab impio dæmonū cultu ad Christi religionem traducere mihi liceret; id iam Dei Domini nostri clementia singulari sum consequutus. Nunc autem aliā me coquit cura, vt ij, quæ admodum ad Christum conuersi sunt, sic in fide quam ei dederunt, firmi stabilesque persistant. quod ego cum à Domino precor identidem; tum vos, per Christum, vt in precibus vestris ac sacrificiis mei meorumque memores sitis, obtestor: quandoquidem ad salutem (nisi principiis consentiant exitus) capisse nil prodest. Iaponij me sane quam libenter audiunt de IESU Christo verba faciētem. itaque multos, fauente Deo, Christianos fore confido. Nos hic omnes corpore (vtinam æque spiritui) bene valemus. & quamquam vobis à locorum interuallo disiuncti sumus; tamen & animis in præsentia coniuncti videmur, & erimus aliquando corporibus: videlicet cum ad extremum iudicium excitabimur, vtinam cum Domino regnaturi. Cangoxima. Nonis Nouemb. M. D. XLIX.

Franciscum Xauerium.

POST tuum ex hac vrbe discessum, inflati animis domum ad nos conuenere Iaponij, vt variis nos interrogationibus fatigaret: videlicet rati, qui ipsorum argumenta refelleret, absente te, fore neminē. Sed Cosmus Turrianus, Deo fauente, spiritus eorum repressit: etenim interprete me ad singulas quæstiones ita respondit, vt satisfaceret: quas ego Iaponice quoniam ipsius mandato litteris designaui, deesse nolui quo minus ex iis aliquas ad te perscriberem.

Quæsitum est, ex qua materia Deus animum condidisset: nam corpus quidem è quattuor constare elementis non ignorabant. Respondimus ad hoc; quemadmodum Deo, vt elementa, Solem, ac Lunam, & reliquum mundi fabricaretur ornatum, non opus fuit priore materia: sed vt existerent, ipso nutu verboque fecit; sic animos etiam ab eo creati sola ipsius voluntate, materia nulla. Tum illi percontari: qui color animi, quænam esset species. Nullam respondimus, etenim hoc proprium esse elementorum & corporum. Cum inde efficerent, quoniam corpus non haberet, nihil esse animum; Cosmus vt eos verbis ipsorum conuinceret, interrogauit num esset aer in mundo: cum annuissent; quæsiuit denuo, esset ne coloratus aer: negarunt. Tum ille: si aer, cum res corporea sit, nullo est colore; quâto minus (inquit) animus, cū careat corpore? Hoc audito, cessere.

Quæsiere alij, dæmones quidnam essent? cum responderetur esse multitudinem Angelorum duce Lucifero, qui elati superbia, quod Deo sese equiparare vulerant, cælesti gloria sunt diuinoque aspectu priuari; cur, aiunt, homines tentat diabolus, estque eis adeo vehemēter infestus? quod eos, inquit Cosmus, ad beatitudinem illam, quā ipse amisit, cōditos nouit: propterea eis inuidet, laboratque vt in fraudem inducantur.

Interrogauere nonnulli, cur, si erant cuncta quæ Deus fecerat bona, Luciferum spiritum malum & contumacem creasset? Ad ea, Luciferum, inquit, quique sunt eius sectam sequuti, condidit Deus & clara intelligentia præditos ad bonum dignoscendum ac malum, & libera voluntate ad utrumlibet eligendum: vt eos, si bonum exoptassent, gloria, sin malū, inferni cruciatus exciperent. qua facultate quod Lucifer ac reliqui dæmones abusi, pro Deo adorari concupiuerunt; idcirco pœnas dedere, & suam ipsorum culpa mali ac superbi euasere: quod secus bonis contigit Angelis, qui semet subdentes Deo, meruere gloriam sempiternam. Percontabatur alij, quid esset Deus, vbi esset, num aspici posset: alij, cur Deus cum sit adeo clemens, aditum gloriæ tantis difficultatibus circumscripserit. denique tantus erat à matutino tempore vsque ad vesperam hæc & alia sciſcitantium numerus, domus vt oppleretur. sed Cosmus (vt dixi) fecit omnibus satis. Bonzj nos, quod eorum scelera coarguimus, maledictis infestati non desinunt. Confinxere quidam ex iis, diabolum è simulacro pronuntiasse, nos ipsius esse discipulos: eundem nostra de causa è cælo, mul-

tis inspectantibus, regiam fulmine perculisse: quidam etiam humana carnis voracitatem, nobis exprobrant. Ad hæc, illa quoque incommoda vel Dei potius beneficia accepimus. Commotum est in oppido bellum, quod regis obitu deinde sedatum est, adeo exitiosum & graue, ut vrbs octo dierum spatio confligaret incendiis, & sanguine redundaret; quippe sublatis legibus, impune victrix ubique grassabatur improbitas: passim homicidia: passim rapina: atque eo sane toto tempore nos ad eadem inquirerebatur assidue, partim ab iis, qui nos oderant, partim ab iis, qui nostras qualescunque sarcinulas adamauerant: itaque magno in discrimine vitæ saepe versari sumus; verum ex omnibus periculis eripuit nos clementissima Domini mater, quæ clientes adeo præcipua cura tuetur suos. Cum enim status rerum esset huiusmodi; Cosmus Antonium misit ad Naetondoni uxorem, ut ab ea consilium peteret: illa iussit nobis renuntiari, confestim veniremus ad se, porro inter eundem complures in cæteruas armatorum incidimus: ij inter se per eorum ordines trāseuntibus nobis, quin, aiunt, è medio tollimus hosce de Cengecu (sic enim Europæos appellant) quandoquidem ipsorum culpa, lignea vel lapidea simulacra neque aliis, neque sibi salutem dare posse negantium, Dij indignati, excitata discordia, tantam huic populo cladem intulere? hæc autem dicebant illi, propterea quod eo bello cœnobita multa cum simulacris ignis absumperat: imminuta magnopere idolorum & præstigiatorum auctoritate, vel ob id ipsum, quod Regi in primis, ut nosti, superstitioso, nihil eam superstitio-nem profuisse constiterat. Ex eo discrimine elapsi, Naetondoni domum peruenimus, cuius vxor dato puero qui prosequeretur nos ad Bôziorum cœnobium, quos ea suis alebat sumptibus, amandauit: illi vero grauiternobis offensis, respuere: dæmonas dicere, nec locum excipiendo tam improbo hominum generi sibi superesse. Cur nos Deus, qui habitat in cælo, cuius legem exponeremus, ex iis periculis non in cælum eriperet? Tamen ad extremum siue Dominæ metu, siue famuli precibus adducti, phaniparticulam nobis ad hospitium assignarunt. ibi toto biduo commoratos mulier nos domum suam rursus accersit, & in posticis ædiū partibus ambulatiunculam quandam nobis ad diuersandum attribuit. hic nos quot periculis, quot laboribus perfuncti fuerimus, ne longior sim, in præsentia sileo. Sanctis sacrificiis, & precationibus tuis nos admodum commendamus, & patrum fratrumque carissimorum: quos ego ad hanc gentem salutaribus erudiendam præceptis, & veram in

agnitionem Dei conditorisque sui trahendam, propediem venturos esse confido. Amanig-

tio, 13. Calend. Nouembris.

M. D. L L.

EDVAR

Societatem IESV Goam.

MANGVTIANAS res primùm, deinde vero Bungenſes ad Diuinę maiestatis gloriam hac epistola persequar. Postquam à nobis Petrus Alcaceua discessit in Indiam (discessit autem Octobri mense, anno Domini M. D. LIII.) Amangutium veni cū Cosmo Turriano. ibi ex familia Regia multi insignes ac nobiles, & cum eorum singulis alij xv. ferme, vel xx. Christiani sunt facti. ad eum numerum accessere Meacenses Bonzj duo, quorum alter, earum legum in primis peritus, multa percontatus à Cosmo, totam illi suam vicissim de mundi opifice, deque hominis anima sententiam patefecerat, cuius erat summa, nullum esse plane verum omnium conditorem. Verumtamen ipsemet cōditor suam illi gratiam impertiri dignatus est, vt quanto versaretur in errore, & quam essent vera, quę à Cosmo dicebantur, liquido cerneret. itaque Dominum Deum nostrum ex animo colere statim decreuit. id quo melius faceret, omnibus rebus quibus ad eam diem utebatur, abiectis, exiguum sibi tectum, aliqua ex parte à nobis adiutus, cum socio suo Barnaba exstruxit. ibi morantur ambo, & vidum sibi mer suis manibus operantes quærunt: nihil è domo nostra, nihil aliunde gratis accipiunt: vnam acquirendę virtutis rationem sciscitantur à nobis, in qua, ceu nouellę plantę, adeo feliciter crescunt, vt me me sane ex eorum comparatione pœniteat. Eodem tēpore Iaponius alius quidam ad Deum cōuersus est, magna humanitate vir, acutoque iudicio, annos, natus plus quinquaginta: & quamuis, antequam constituit Christiana sacra suscipere, diaboli tērationibus adeo vexatus est, vt in morbū incidere; postea tamen quam Deo sese commisit, manna absconditum affatim hausit, & nunc de pristina sua impietate deque excellentia diuinę legis loqui non desinit. Is nouo nomine Paulus appellatur: & quod magna prudentia & ingenio pręditus est, & nihil vnquam adorauit in vita (nam Iaponiorum superstitione inane semper nescio quid iudicauit) suo exemplo multos ad religionem impulit Christi: cui ille haud sane fiste dar operam, siue transferēdis in patriam linguam scriptis quibusdam, (qua in re valet plurimum, & stylus eius valde probatur) siue aliis mortalibus omni ratione ad veritatis viam trahendis: pręsertim vero confirmandis ac retinendis in fide neophytis, quos antea tam vehemēter insectabatur. Vxor eius, & filij sunt iam Christiani, cum ipsius fratre non minus ingenioso, & ornato, aliis pręterea ipsius affinibus, & amicis.

Septuagesimum vel octogesimum alios circiter annum agens, vir nobilis ac dynasta, superstitionem suam cum Christiana religione commutauit: idolorū ante id tēpus cultor egregius, quippe cui; simulacrīs humi de more statuendis venerandi caussa, prę assiduitate laboris occalluerant manus. nūc vero tanta ei lux veritatis oborta est, vt de laboribus ab se frustra susceptis, deque sua cœcitate verba facere nunquā desistat. is idolorū loco templum ædificare decreuit, quō Christiani ad sermones inter

se de cultu diuino ferendæ pietatis causâ conueniant : & vniuersis qui sub imperio suo sunt, omni conatu persuadere constituit, vt ad Baptismum accedât: quo lustratus est eius quoque filius annos natus triginta, qui domum nostram Christianæ doctrinæ & sacrorum causâ ventit. Tria passuum millia distat ab vrbe Amangutio vicus quidam. ibi ad quinquaginta, vel sexaginta neophytos rusticos operarios omnes, tantum rerum diuinarum studium ceperat, vt litterarum prorsus ignari, litteratos homines populares suos, argumetando conuinceret. Quin etiam eius loci Bonzius ipse, cum illos sæpe sermone atque altercatione lacesseret, turpiter ab eisdem superatus ac victus, exultationi suæ denique migrando consuluit. eius discessu neophyti valde leuati sunt. Iidem pariter vniuersi certum in locum sæpe se cõferunt, vbi de cultu diuino disseritur, admonentque inuicem sese, & ad fidem, ac religionem hortantur. Verum de statu rei Amangutianæ plura cognoscetis ex epistola Cosmi Turriani, quam misit in Bungum; ex qua ego hæc quæ sequuntur excerpfi.

,, Ex hisce pauperibus multi facti iam sunt, fiuntque semper aliqui Christiani: iidem preces tenent, easque ad ianuam fere quotidie recitant:
 ,, tum singulis caxa (quod monetæ genus est) in elemosynam datur: quare illi admodum læti, & Domino gratias agentes domum sese recipiunt.
 ,, iidem, Dominicis diebus, cum in ordinem discubere; qui Christiani ad sacrificium veniunt, aliquid iis præbent elemosynæ causâ: itaque & illi beneficio gaudent, & Christiani rei totius dispositione atque ordine delectantur, & omnes in vniuersum Domino gratias agunt; cuius sibi munere, antea etiam ipsorum vitæ fœditas patuit. Paulus & Barnabas Meccenses Bonziji duo mirabiliter in fide proficiunt. Faxit Dominus, vt ad finem usque perseuerent. Die qui fuit DD. Cosmo & Damiano, sacer, vespere mortuus est Ambrosius Eunadus Faifumius, Regis æconomus. eius funeri mecum interfuere plus ducenti sexus vtriusque neophyti, signum Crucifixi vnus è neophytis præferebat; & quoniam demortui domus nostra plurimum aberat, pompa mediam per urbem necessario ducta est. Efferebatur autem corpus admodum excelso feretro, tantaque funeralium multitudine, vt ipsam diei lucem repræsentarent; ac terræ quanto licuit apparatu cæremoniisque mandatum est. Commouit ea res aliquantum ad impias sectas deferendas cognatos ipsius, & maiorem ciuitatis partem: quas quidem sectas plane relinquerent, si diuinæ legis interpretum hic foret copia. Vxor autem eius continuo pauperibus fecit benigne: nam & ipso quadriduo præbuit ipsis epulum, & è domestica suppellectili multa distribuit: in iis etiam vestem sericam, ex qua conficietur pecunia ad ædificandam illis domum in area, quam idcirco nobis neophytus quidam attribuit. Hoc eius recte factum, cateraque neophytorum erga inopes beneficia, quibus bis terue cibaria singulis mensibus largiuntur, compenset Dominus: quem vos rogate fratres mihi carissimi, vt hæc ab illis fiant, nullâ ob aliam causâ; nisi vt eidem placeant: & simul in officio me sua benignitate confirmet.

Domus ea, cuius meminit Cosmus, perfecta iam est. Absolutum est opus,

opus, v. Cal. Iulij, & diebus aliquot ibidem sacrificatum, sermonesque de ipsius fundatione sunt habiti. Hactenus de rebus Amangutianis. Nunc ad Bungenſes venio. Anno M. D. LIII. noſtri lapidationibus ibi male accepti ſunt, conſectis in eos criminibus, quod carne veſcerentur humana, ſed Rex, cauſa cognita, rem totam breui preſſit, diſpoſitis cuſtodiz cauſa, circa domum noſtram interdium noctuque vigiliis, atque ea ſane præclara fuit neophytorum probatio: quippe nos quo maioribus cinctos videbāt anguſtijs, eo maiorem ipſi firmitudinem animi conſtantiamque præſerebant. Eo tempore multæ ad neophytos cõciones, multæ contra Bonzios diſputationes habitæ ſunt: qui victi, cum quid agerent non haberent, inſigni mendacio populũ onerarunt, nulla re ſcilicet Chriſtianam à Iaponica religione diſſerre. Res erat ſane periculofa. itaque noſtri diuinæ gloriæ zelo inſtãmæti, nil aliud per eos dies docere populum inſtiterunt, niſi hæc duæ religiones quantopere inter ſe diſſerret: legem quippe Iaponicam fabulis atque mendacijs: Chriſtianam vero plane certiffimis niti principiis. Atque ob id ipſum Balthaſar Gagus librũ Iaponico ſermone cõſcripſit, ac dedit Regi, quem Rex coram ſe, ſuiſque conſiliariis recitatum, ac vehementer probatum, ſuo ſigno obſignauit, atque ad Balthaſarem remiſit, iubens ei renuntiare, ſe libri eius exemplum deſcriptum habere apud ſe: proinde exemplar obſignatum vt erat, oſtenderet magiſtratibus, vt eos perſpecta Chriſtiana veritate & doctrina, beneuolos & amicos haberet. Ex eo tempore adhuc in pace fuimus. Bonzij in Dominũ credere complures. in iis quidam legiſperitus ex eorum ordine, qui commendationibus vacant, noſter antea vehemens aduerſarius. huic ita deinde clarum veritatis lumen afluſit, vt in exquirẽdo Chriſtiani hominis officio nunquam defatigetur. Tanta vero tranquillitate fruatur animi, atque ita Dei beneficia ipſius hærent infixæ memoriæ; vt pro iis à quibus Chriſtiana myſteria didicit, & à quibus huc miſſus eſt, denique pro cunctis Euangelij præconibus preces ad Dominũ aſſidue fundat. Aſelmus eſt quidam Dominus vici non longe ab vrbe poſitiſ, vt vxorem ad cultum Dei traduceret; anno ſuperiore venit ad nos, & Balthaſarem domum ſuam adduxit; qui feminam, & domeſticos omnes, alioſque complures neceſſaria ad religionem rudimenta edocuit, & conuertit ad Dominũ. Horum exemplo tantus in reliquis eius vici incolis motus animorum eſt factus, vt omnes fere Chriſtiana iam ſacra ſuſceperint. Vicus eſt alius, decem leucas ab vrbe: illuc item anno ſuperiore luci cauſa ſe cõtulit neophytus operarius quidam, Antonius nomine: ibique reperit hominem, qui ab dæmone ſeptem iam diebus ita præfocabatur, vt nihil neque eſculentum, neque poculentum per fauces poſſet demittere. Hunc miſeratus Antonius, & ſimul recordatus latrones eius, cui cul-pam ſuppliciter agnoſcẽti Dominus noſter I E S V S C H R I S T V S ignouerat, aquam in vas inſundit, expiatque manu ſua per ſignum Crucis. deinde hortatur ægrõtum, vt peccatorum ſuorum agat pœnitentiã, & credat in eum, à quo & conditus fuerit, & ſalutem poſſit accipere. Annuuit ægrõtus, & continuo porrectum ſibi poculũ aquæ totum penitus hauſit,

appositumque oryza paulum, sine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permouit, ut cum primum per corporis vires liceret, ad nos conferre sese Christianæ religionis suscipiendæ causâ decerneret: itaque fecit omnem superstitionem abiecit, Christianos ritus ac preces edidit, paucis post diebus est mortuus. Alium etiam conuertit ibidem Antiochus, claro admodum genere natum. Lucas nouo iam nomine dicitur. Is cum Baptismi causâ ad nos venisset, postea quam ablutus est, Balthasarem suum cum Ioanne Fernando, Antonioque perduxit: ibi dies aliquot instituendis baptizandisque ita multis vacarunt, ut ex vna tantum Lucæ familia, sexaginta capita (in his uxorem Lucæ, duosque filios virili ætate cœlesti lauacro purgauerint. Quorum tanta constantia, tantum animi robur apparuit, ut suo exemplo aliis ad fidem trahendis numerum deinde trecentorum impleuerint. Annus circiter agitur, cum quidam oculorum acie sane debili baptizatus esset Dei benignitate factum est, ut vna cum animi lumine oculorum quoque lumen reciperet: etenim continuo clarescit caput videre: cuius rei fama cum latius manasset, Japoniorum ad nos concursus hinc inde statim est factus, partim eorum, partim vario morborum genere, ut lepra, febris, aliisque huiusmodi laborantium, in quibus Dominus pro sua sapientia, cœlestis numinis vim sæpe declarat. Quod ut facilius cognoscatis, nonnulla referam, quæ in hoc genere contigerunt. In popularibus neophyti illius, quæ ex oculorum debilitate repente conualuisse docuimus; iam inde ab ipso abato quidam hereditario veluti iure, & quasi per manus acceperat, ut à dæmone torqueretur, atque is impetrandæ salutis causâ, in victimas & impia sacrificia patrimonium panem consumperat. Verum dæmones idolis inhabitantes, quo maiores sibi honores haberi cernebant, eo vexabant hominem grauius; nec illius tantummodo cruciatus contenti, arreptum ipsius quoque filium annos natum triginta adeo male accipere, ut multos dies nihil omnino gustaret, nec iam patrem, vel affines agnosceret. Balthasar ubi id rescivit, contulit eo sese, cumque filium in ipsis tormentis offendisset, iussit eum Diui Michaelis nomen pronuntiare. paruit ille, & in ipsa pronuntiationis clausula tam vehementer intremuit, tanta cum gesticatione, motuque membrorum, ut qui astabant, rei miraculo perhorrescerent. Verum diuinæ placitum est bonitati, ut simulatque super eum Balthasar sacra illa effatus est verba: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti; à nequissimo spiritu liberatus; continuo & cibum & vsum mentis rationisque receperit. Deinde vero vna cum patre Christiana rudimenta edoctus, & vterque sacro fonte illustratus est; ac filius quidem, Michaelis: pater autem, Pauli nomen assumpsit. Paucis post diebus, eiusdem Pauli filia, soror Michaelis, ad templum nostrum accessit, quæ item triginta iam annis male à dæmone habebatur. Ea cum velle se Christianam esse dixisset, vehementer pariter ipsa timore corripitur. Tum Balthasar ad exorcismos confugit, cepitque mulieri suadere, ut nomen Iesus, nec non D. Michaelis pronuntiaret. illa vero discruciatâ grauissime, ore compresso, voce veluti in cantum solutâ, respondit, si Xace & Amida, qui legem dedere Japoniis, idola repudiarentur, neminem adorandum.

randum esse præterea; neque vero se cuiuspiam vi, ab eorum cultu posse abduci. Postridie (qui dies fuit Beatissima VIRGINIS, sacer) templo Christianis referto, cum mulier quoque adesset; Balthasar sacro peracto, ad exorcismum rediit. Hic dæmō, versum eiulare, iniuriā conqueri, feminamque torquere. Cū in eo statures esset, Christiani qui aderant, in preces dedere sese, nec ita multo spiritus ille nequam eripit: mulier autem valde leuata est, atque integra prorsus mente, potum petiit, porrectamque sibi aquam lustralem seu benedictam, ebibit. Tum iussa dicere LESVS, MARIA, tam suauiter pronuntiavit, vt vox Angeli videretur. Ex eo tempore nunquam deinceps à dæmōne vexata est, iamque Christiana sacra suscepit. Qui ægroti huc deuenere, ex iis ad trecentos iam Christiani cernuntur, quorum sermones inter se de beneficiis à Domino post Baptismum acceptis, operipetitiuum est audire, dum hic patientiam in morbo ferendo, ille recuperatam prope valetudinem prædicat. solent autem huiusmodi ægroti, decem alios, quindecimve singuli ad Christianam religionem secum adducere, quorum corpora non alio medicamento curantur à nobis, nisi aqua benedicta, cuius virtus in hoc regno multis experimentis, præsertim vero in oculorum curatione, quibus Iaponij vulgo laborant, est comprobata; vt eius petendæ causa à leucis decem vel duodecim vndique concurratur ad nos.

Hoc annō, qui post Christum natus est M.D.LV. in hac e de sacra Funaiensis, à Cinerilibus ad Paschalia vsque solennia, conciones, quotidie cum sacrificiis habitæ sunt, tanta neophytorum fræquentia, vt eos domus nostra non caperet, tantoque animi ardore, nonnulli vt è pagis pridie domum nostram venirent, quō postridie mane ad tempus cōcionis adessent; nonnulli autem ad templum duabus ante lucem horis accederet, quibus rebus homines ita vehementer inflammabantur, vt quotidie ferme deni, duodeni, vel etiam viceni post catechismū fierent Christiani. Itaque baptizati sunt eo toto Quadragesimæ tempore, quadringenti. A Paschalibus feriis vsque ad Pentecosten eodē seruire ac studio continuata sunt quotidie conciones, neophytorū rogatu, qui propitiandi Domini causa mysterium Confessionis sane quam diligenter frequentant; quorum vitæ morumque immutationem post Baptismum, notī affinesque eorum valde mirantur, quippe, vt quisque maxima pro Christi nomine ignominia afficitur, ita se beatissimum putat. Quidam etiam, cum initio conuersionis, nonnullo pudore territus latitaret; ita se nunc palam penitus in causam Christianā tanta sua cū delectatione demisit, vt verbo Dei potius quam cibo sustentari alique videatur. Cæremonia quoque nostra funebris magna cum admiratione probatur ab ethnicis: vt futurū, quod primum diximus, hominum plus tria millia spectandi causa celebrauerint. cum autē pauperibus æque ac diuitibus honorem à nobis vident haberi; tūm vero legi Domini Dei nostri simile, nihil fatentur esse, atque lex ea sane late vagatur in hoc regno. Buhgēsianā præter urbani neophytorū gregem, locali quinqueaginta, vel sexaginta. Siquidē totidē, Quintani (pagorū hæc nomina sunt) plus ducenti videntur. Neophytus quidā est, quem ceteri ob eius virtutem

virtutem parentis loco veneratur & colunt; qui sepe ad sacrificia & con-
 ciones huc ventitat. Is ea circuir loca, & cunctos ad officium adhortatur.
 Superioribus diebus Balthasar Gagus cum Ioanne Ferdinando Firandum
 profectus est ad Lusitanorum, qui ibi erant, confessiones audiendas. Rex
 autem ante quam discederet, venit ad nos, iussitque Balthasarem de com-
 meatu sine cura esse: daturum se qui eum prosequeretur, & omnia ad
 iter necessaria compararet, idemque, si Balthasar veller, præstaret in redi-
 tu: præfectis etiam, quacunque transeundum esset, iumenta & cætera quæ
 opus forent, se imperaturum. Eum nunc in singulos dies expecto. mecum
 hic de neophytis remansere senex quidam, Antonius nomine, quinquaginta
 vel sexaginta natus annos: & alij præterea quattuor vel quinque
 homines impigri ad necessaria negotia obeunda.

Scriptis iam litteris, ex Ida pago non longe ab vrbe posito mulier quæ-
 dam cum marito ad hoc templum Baptismi causâ se contulit. Sed uter-
 que, quod Balthasar aberat, domum suam re infecta, consilioque pæne
 mutato reuertebantur. Id ubi cognouit Antonius, is quem modo nomi-
 nauit, me appellauit, ut preces ab omnibus, qui aderant, ad Dominum pro
 utroque eorum habendas curarem. itaque dum orationem Dominicam
 elata voce multi pronuntiamus, conspecta mulier est adeo vehementer
 intremere, ut illam ipsi tres homines regere & continere non possent:
 dentibus vero tam acriter infrendebat, ut videretur effringi. interea con-
 strictis ipsius manuum digitis, mulierem signo Crucis, & aqua benedicta
 lustrabat Antonius: nobis ex altera parte in oratione Dominica & Ange-
 lica salutatione perseverantibus. Post hæc mulier aliquantulum conso-
 pita, simulatque expergescens, iussa dicere, I E S V S, M A R I A, primum
 veluti indignabunda pronuntiauit: tum ei manus arctius iterum vinciuntur,
 precationi simul omnes insistimus: nec ita multo post femina dole-
 re manibus, & lamentari, & rogare ut sese quam citissime soluerent. De-
 inde, pia admodum voce proferens, I E S V S, M A R I A, verum Creatorem
 suum adorare se dixit, grauemque sese peccatricæ agnoscere. Eadem mihi
 postea affirmavit, se toto septennio cordis ingentē sensisse grauedinem,
 sed iam ea leuatam, & exhilaratam esse. Postridie mane cum marito dis-
 cessit: redituri ad Baptisum cum primum Balthasar Firando reuerterit.
 Mihi sane magnam tota res attulit voluptatē, & ex eo die plane alia mu-
 lier atque antea, visa est. multa præterea in hac regione geruntur à Do-
 mino: qui nos pro sua bonitate idoneos vineæ suæ cultores dignetur ef-
 ficere. è Bungo 12. Cal. Octob. M.D.LV.

TAQVAE REGIS FIRANDI

ad Melchiorem Nonnium.

ATER Mag. Franciscus cum meum in hoc regnum venisset,
 Christianos fecit magna animi mei voluptate nonnullos, quos
 equidem commendatos habeo, & ab omni iniuria tueor. Bis
 deinde ad nos venit etiam Pater ille qui Funaj versatur, bapti-
 zauitque

zauitque cum ex affinibus meis aliquot; tum ex reliqua nobilitate per multos: quem ego virum aliquoties audiui, eiusque doctrinam, quæ mihi penitus hæret in medullis, ita probaui, vt Christum sequi plane decreuerim. Quocirca te in meo Regno videre magnopere cupio: semel quippe mentitus, non mentiar iterum. Tu si ad nos te contuleris; & rem Deo gratissimam feceris, & à me quam honorificentissime liberalissimeque tractaberis. Firando.

Taqua Nombo Firandi Rex.

COSMI TVRRIANI AD SOCIETATEM IESV in Lusitaniam.

X quo tempore à Francisco Xauerio, qui postea migravit è vita, Amangutij sum relictus; res per humani generis aduersarium minime tranquilla fuerunt: qui cū intelligeret quantum Euangelij promulgatione proficeretur, omni ratione eā impedire conatus est: bellum enim Regem inter ac populares eius ita perniciosum excitauit, vt vigesimo post meum aduentum die, Rege ipso cum filiis interfecto, alium, qui Regis Bungi erat frater in magna tamen principum dissensione, suffecerint. Nec tamen à nobis interea cessatum est: nam ad annum M. D. LVI. (quod spatium fuit annorum circiter sex) assiduus concionibus, cæterisque ex instituto nostro ministerijs obeundis, Christianorum duo millia fecimus; quo tempore nonnulli è procerebus, coniunctis viribus contra nouum Regem, sectatoresque ipsius, vrbi Amangutio seuum adeo incendium intulerunt, vt cum amplius decem millibus familiarum incoletetur, vnus horæ spatio vniuersam flāma peruasceret. Nec sane domus nostra, templumque ab eo incendio fuit immune. Post hæc affertur nuntius, aduentare hostes; quo audito Christiani conueniunt, communique sententia statuunt, non esse mihi in iis tumultibus commorandum: denique vigesimo post incēdium die, cum iam hostium exercitus ab vrbe non plus tribus millibus passuū abesset, vehementer à me efflagitant, orantque vt inde discedam. quorum ego precibus eo animo cessi, vt post eas turbas, ac seditiones redirē. Consilio protectionis meæ cognito, reliqui Christiani ad me concurrūt, nullam ea nocte partē capiunt quietis, cum alij peccata cōfiterentur, meumque discessum lugerent; alij mecum vna decedere decreuissent. quos ego vt potui verbis solatus, discessi, multis me nihilominus ad nouem millia passuum prosequētibz summo cum dolore ac gemitu. mortuum parentem in conspectu eos habere dixisses. Nimirum præfagire iam tum videbantur calamitates, quæ postea contingere: quippe deinde, & vrbs funditus euersa est, & summa annonæ inopia, aliaque id genus multa incommoda consecuta. In itinere cum diuellerentur à me, ecce tibi denuo lacrymæ virorum, mulierum, puerorum; quæ me sane magno mœrore, tristitiaque affecerunt: atque ita illi ad suos regressi sunt, ego Funaium iter

intendi, qua in vrbe versabatur Balthasar Gagus cum duobus fere milibus Christianorum, quos ibi fecerat, eratque magna apud Regem in gratia, ad quem Prator India certum hominem Regis Lusitanie nomine cum pretiosis muneribus misit, egitque gratias quod nos adeo humane liberaliterque tractaret. Hoc ille officio permotus, edes nobis optimas ex materia cedrina est elargitus: e quibus templum exstruximus cum reliquis ad incolendum necessariis ædificiis, operam suam in id nauatibus admodum impigre Christianis. Decreuit etiam nobis aureorum quinquagenum vectigal. Inde cum æstus belli iam deferbuisse videretur, ethnici multi ad verbum Dei confluebant, ac fere semper ad Dominum conuertebantur aliquot, decem interdum, interdum quindecim, pluresque ant pauciores, prout mentes eorum Spiritus sancti claritas illustrauerat. Amangutio etiam Rex, regni que procures, missi per Christianos epistolis, nos ad se inuitarunt, qua de re cum Regem ipsum Bungi amicitie causa consulissem, respondit adhuc maturum non esse: simul ac foret, se monitum. suspicati sumus occultam aliquam coniurationem ipso conscio aduersus Amangutij Regem esse cõstatam: nec sane temere, nam ex principibus quidam potens, Amangutium ex incendio ferme iam instauratum aggressus, diruit, magna ciuium parte vel spoliata, vel in seruitutem abducta, Regis etiam fratre cum omnibus iis, qui partes eius sequebantur, occiso. Ea re cognita, Bungi Rex magnas copias ad Amangutium occupandum misit, quo euentu, adhuc incertum est.

Anno M. D. LV. octauo Idus Septemb. Rex apud nos sane quam iucunde cœnauit: à cœna de Deo verba fecimus. ipse per quendam ex amicis iussit nobis renūtiari velle se certos pecuniæ fructus assignare alendis iis, qui in sua dititione Dei legem docerent. Respondimus, nobis hoc non esse ita necessarium, sed in pauperum subsidium hospitalem domum à nobis ædificatam esse, quæ huiusmodi ope admodum indigeret, orare nos Regem, vt beneficium illud in eam domum cõferret, quod fecit, & simul iussit nobis attribui aream in vrbe imperij sui admodum ampla ac celebri Facata nomine, ab vrbe regia quinque dierum itinere, vbi iam Balthasar Gagus aliquod fecerat Christianos. Eo nunc Balthasar idem est rediturus, vt ibi diutius commoretur, atque commodius Euangelium prædicet: Christus Dominus noster, eas vires nobis easque virtutes impertiat, quæ ad assiduos huius prouinciæ labores atque pericula sunt necessaria. Valete vj. Idus Septembris. M. D. LVII.

GASPARIS VILELAE AD

Societatem. IESV.

NNO M. D. LV. cum in hac loca Melchior comitesque peruenissemus, nihil ad vos scripsi, propterea quod redituro mox in India Melchiore, satis fuisse de moribus hisce, ac regionibus ex ipso vos cognituros putabam. Nunc ea persequar, quæ

quæ post eius discessum præfente me contigerunt, quo in omnibus im-
mensa Dei bonitas magis eluceat.

Vbi terram hanc attigi, iussus sum Funaij habitare cum Cosmo Turria-
no; partim vt ingrauescentem iam illius ætatem, in tantis ac tam multis
laboribus aliquo auxilio subleuarem; partim etiam, vt ex eius consuetu-
dine ediscerem, qua ratione horum Christianorum ingenia colenda tra-
dendaque sint. Balthasar autem Gagus, qui ibi erat, Firandum est missus,
vbi portus est in primis celebris, & Christiani nonnulli. Regulus præter-
ea vrbs eius valde nos diligit, fecitque nobis potestatem areæ coemen-
dæ, qua in area Virginis Matris ædem sacram excitauimus ad pios Chri-
stianorum vsus, cum Iaponiorum incolarum, tum Lusitanorum, qui eo
commeant. Gagus ab Regulo humane exceptus est cum alio fratre no-
stro, itemque alio Iaponio Christiano, in rebus diuinis admodum erudi-
to, quos secum adduxerat. Hos deinde cognouimus in neophytis insti-
tuendis magnacum laude versari. post Gagi discessum, aream coemimus
patientiore, donauitque Rex nobis peramanter quasdam ædes in pro-
ximo, quæ statim nobis vsui fuere, ex iis quippe templum extruximus,
addidimusque testæ nonnulla nobis ad incolendum necessaria. Opus ad
culmen perductum est die sanctis omnibus sacro, anno M. D. LVI. Mel-
chior primum in eo sacrum fecit solenne. Inter hæc tempus aduenerat,
quo Melchiori in Indiam redeundum erat, quem à nobis dimisimus, nul-
la spe in hac quidem vita nos reuiscendi. Inde Christianæ rei ex instituto
dedimus operam non sine aliqua difficultate propter occultas conspira-
tiones aduersus Regem in vrbe conflatas à reliquis coniuratorum, quos
mense ante nostrum aduentum capitali supplicio affecerat, ac deinde ad
ceteros minori suo cum periculo puniendos in insulam quandam, quæ
arcis instar est, sese receperat. Hisce tumultibus & recentes Christiani ve-
hementer, & nos etiam aliquantum perturbabamur animis, quod ex Re-
gis interitu (si forte id contigisset) aut mors nobis imminere sine dubio
videretur, aut certe multa ac grauià incommoda, quæ magno nobis im-
pedimento forent quominus rem ex animi sententia gereremus: verum-
tamen nonnullis à Rege concessis, pax inter eum & ciues composita est,
& quaecunque otium consecutum.

Instituti autè nostri in Iaponiis adiuuandis eiusmodi ratio est. Primum,
quoniam plurimis tantæ sunt tenebræ, vt animam simul cum corpore
interire, nullumque Dei iudicium de rebus in vita bene vel male gestis
futurum existiment; duos menses quotannis, Nouembrem ac Decem-
brem, vsque ad octauum diem ante Natales Domini ferias, ponimus in
quotidianis, de mortè, iudicio, pœnis inferni, deque cælesti beatitudine
concionibus; ad quas vniuersi fere conueniunt Christiani. Die vero mor-
tuorum omnium commemorationi dicato, in eandem rem maiori etiam
studio ac cæremonia incumbimus. Toto autem eo tempore, cenotaphium
habemus atratum; super id, responsum vnum verbis conceptis quoti-
die pronuntiamus, & sacra rituum illorum, mysteria populo exponi-
mus. Quo quidem anni tempore tanta vis frigoris est, vt præter

assiduum gelu matutinum, multa etiam è cælo decidat nix. Sed Dominus pro sua clementia, necessaria nobis remedia suppeditare non desinit.

In festa Natalia, dimissis per finitimas villas nuntiis, Christianorum conuentum indiximus; quorum, à viginti quattuor, ac triginta millibus passuum, tanta multitudo confluit, vt eos templa duo coniuncta, ædæque nostræ priuatæ non caperent. Media nocte factum solenne rite peregitur cum hymnis quibusdam pijs, de laudibus Natalium Domini, & nonnullas è sacris litteris historias exposuimus, quibus rebus Christiani admodum delectati, & in sacrosancta fide firmati sunt. Post eorum dierum celebritatem cum æquum esse non videretur, vt intra domesticos parietes inclusi, animas IESU CHRISTI sanguine redemptas in desertis regionibus perire pateremur; missus sum cum Ioanne Fernando ad vicum, quem Cutamen appellant, vbi aliquot Christiani visuntur, quò & gentilibus viam veritatis ostenderem, & Christianis solatium aliquod atque vtilitatem afferrem. Et quoniam iter illud pedibus inquo anni tempore sine vllò commeatu faciebamus; nec frigoris nec famis incommodum defuit. Peruenimus ad montem, vbi nòs quidam ethnicus excepit hospitio, & paululum oryzae dedit in cibum; & quia lucebat adhuc, ab eo petimus, vt viam nobis ad vicum quendam finitimum monstrare ne grauaretur: quo cum peruenissemus, ad vetulam Christianam probi viri uxorem item Christiani, diuertimus. cuius nobis in ministrando studium, & alacritas, cum veteris illius, ac nascentis Ecclesiæ laudibus proculdubio comparanda, omnem præteriti laboris molestiam, æ defatigationem absterfit. Coenam pro ipsius angustiis parauimus ex herba inane quam appellant, atque nasturtijs, cum anus ad nos calefaciendos ignem paucis quas habebat paleis excoctasset. Eadem monita à nobis, vt aliquos ad Euangelium conuocaret, quamquam nox erat, frigusque permagnum, tamen tantam in ea re diligentiam adhibuit, vt multos barbaros adduceret, ad quos cum apud senem quendam de salutis ipsorum ratione verba fecissemus, decem ex iis permoti diuinitus Euangelio credidere: quos simulatque opportunum est visum, magna nostra lætitia baptizauimus. Accessit ad hos etiam senex annos natus septuaginta cuius domi sermo de Deo (quem diximus) habitus fuerat. Is cum annos circiter octo grati admodum valetudine laboraret, ita vt membris pene solutis, inter loquendum vehementissi tremere, multis in vita homicidijs perpetratis, dæmonis cultor, cuius speciem sese identidem offerrentem adorabat vt Deum; biduo post Baptismum Dei beneficio sanus, ac liber ab omni tremore surrexit, & omnibus inspectantibus, diabolicas syngraphas aliaque id genus igne combussit.

Ex eo loco profecti, antequam Cutamen peruenimus, nos in itinere nox oppressit. in magnis tenebris, frigore, gelu, incerti qua iter esset, aut quem percontaremur, Deum precati nos in viam dedimus, & in cuiusdam ethnici hospitium incidimus, qui nos ad Christianum honoratum hominem habitantem in ea solitudine misit, quem antequam inuenimus, iterum errauimus, sed ea ipsa noctis hora nobis obrulit Dominus,

qui

qui nos ad optatas illius Christiani ædes aliquando perduceret. Is nos simulacrum vidit, statim nobis prouolutus ad pedes, nunquam se tanto in honore fuisse dicebat. ea nocte in consolandis animandisque Christianis eius domesticis ibi posita, postridie mane profecti, Cutamen venimus, acceptique hilatiter sumus à Christianis, qui cognito nostro aduëru obuiam nobis processerant. Hic, dierum aliquot moram fecimus, quo & Christianos cõfirmaremus, & paganos ad Christum adduceremus, quorum decem conuersi, alij miserabili quodã errore liberati sunt: cum enim sese de more dominis sacramento fidelitatis obstringerent, idque ante idolum stantes, sanguinemque mittentes è brachio, descriptis ex eo literis quibusdam, quæ legi non possent, & ad extremum syngrapha concremata hero se fidem seruatuuros esse iureiurando promitterent; omnistudio fecimus, & effecimus, vt si ab ea consuetudine prorsus nollent abstinere, saltem per Deum conditorem cœli terræque iurarent, quod nobis omnes se facturos esse polliciti sunt, potiusque mortem appetituuros, quam ad pristinam iurisurandi formulam redituuros. Ea res dominis eorum pergrata fuit, ipsorumque fidem, nunc multo quam antea pluris æstimant. Circumspectis huius prouinciæ miseris & inopia, Cosmo visum est, & re cõmuni futurum, si in vrbe Funaio valetudinarium institueretur. Itaque cõsilio cum Rege communicato, per amplam domum extruximus, bifariamque diuisimus, vt altera pars elephantiacos (quorum magnus in his locis est numerus) altera leuioribus morbis ægotantes exciperet. Confluxere illico elephantiaci complures, quorum curationi præfecimus vnum è fratribus nostris chirurgiæ peritum, qui contemptis vt Christum pauperem sequeretur, deliciis diuitiisque quas possidebat, in Societatem nostram adscriptus est. Et quoniam vrbe tota montibusque finitimis multi præterea inopes, ægotique versantur: constitutus est Iaponius Christianus annos natus quatuor & viginti, spectatæ virtutis adolescens, qui castitatis voto aliisque nonnullis Deo sese dicauit, vt is egentibus, viduisque diuideret eleemosynas, quas Christiani coniciunt in arcam ob eam ipsam rem publice positâ. Augetur autem quotidie huiusmodi pauperum, atque ægotantium multitudo, in hospitali quam diximus domo, magno cum rei Christianæ adiumento, & barbarorum pudore, cum videant populares suos ægros omnes gratis à nobis curari, necessariis medicamentis adhibitis.

Ineunte Quadragesima, instituti sunt sermones de sacra Confessione, quam Iaponij tanto cum labore, lacrymisque peragebât, vt nostrum nobis teporem tacite exprobrare quodammodo viderentur.

Per idẽ tempus multa ac magna capitis pericula adiuiumus; cum enim Rex atce se cõtineret, quæ abest ab vrbe viginti quinque millia passuum, cumque magna latronum vis, sublati iudiciis, vrbe tota volitaret, quorum animi in eadem nostram à Bonziis sollicitabatur; hyeme tota, necem in singula momenta expectantes, paucio vino in usum sacrificiorum, aliisque rebus nonnullis vt potuimus absconditis, cum vel in cibo capiendomors nobis ob oculos versaretur, vigiliis inter nos distributis (quod nunc

etiam facimus) vitam nostram, magno sane labore incommodoque tutari sumus. Quo tempore iussit Rex nobis renuntiari, se nihil opis in tali re nobis afferre posse: proinde nostræ salutis consuleremus, molestum sibi fore si quid nobis incommodi accidisset. Ac reliqua sane vrbe item vigiliæ agebantur, sed omnis nostra spes, atque fiducia ex vnus Domini clementia ac bonitate pendebat. Inter hos merus hyeme exacta, nullo tamen Quadragesimæ die non habitus est sermo de rebus diuinis, aliquot sese quotidie diuerberantibus, cum sexta quaque feria noctu de passione Domini verba fieret, flagrisque in corpus suum omnes domestici nostri vna cum Iaponiis centum ferme, sequirent, qui ad audiendum Euangelium ventitabant. Semihora dicendo absolvebatur: inde Christi Crucifixi proponebatur vexillum: postremo extinctis luminibus venebatur ad verbera, nec ante cædendi modus fiebat, quam psalmus quinquagesimus ad finem usque pronuntiatus esset, idque ea pietatis significatione, vt cuiusvis animus ad religionem, & lacrymas commoueri posset. Inter hæc rursus Amangutium inuitamur: sed quia in Bungo constabat operæ fructus; & simulne Ioannis Fernandi auxilio priuaremur (nam ei proficiscendum fuerat, Amangutianis rescripsimus, Paschalibus festis nos eo venturos. Sacrosancta hebdomada, quanta maxima potuit cæremonia religioneque peracta est. Primum Dominico die Palmarum, solenni sacrificio facto, ramisque de more distributis, prodiimus supplicantes. Crucemque præferentes permagnam; emensaque area spatiosa è regione ianiæ, foribus in reductu occlusis, Cosmus, qui extra templum cum signo Crucis populoque remanserat, clamare cepit: Attollite portas: cui respondebat è templo chorus, vt assollet. cū tertio denique admissus esset, & ad aram maximam ordo comitantium, non sine summa omnium lætitia peruenisset; sacrum missæ continuo ceptum est. Passione Domini decantada, ingens animorum motus, & eorum, qui recitabant, & eorum qui audiebant est factus: tantumque dolorem delictorū atrocissima innocentissimi Domini mortis narratio omnibus attulit, simulque intimum solatium ita magnum, vt satis appareret, omnia hæc à Spiritu Sancto proficisci, atque ita sacrum peractum; & ritus illi sanctissimi quid sibi vellent, populo expositum est. ad hæc templi parietes pullo peristromate conuestiti, & sepulcrum excitatum est ad sacratissimum. Christi corpus condendum, ac persoluenda iusta solennia, adiuantibus quinque Lusitanis, qui in hac vrbe hyemauerant, seque ad nos Confessionis causa receperant. Quartæ feriæ tenebras quas appellant, alternantibus choris canticum Zachariæ, cum symphonia; deinde psalmus idem quinquagesimus magno cum sensu, lacrymisque Christianorum; gentiliū vero admiratione, & approbatione conclusit. Postridie, ad sacram Eucharistiam admissi Lusitani & Iaponij, aliquot, qui quidem ad tantum mysterium idonei videbantur: & quia tum primum celeste illud conuiuium inibant, summa animi dulcedine ac voluptate perfusi sunt. His rite peractis, corpus Christi condidimus, templum circumeuntes accensis luminibus. In sepulcri præsidio Lusitani duo, cum totidem pueris, armati maculis ferreis galeisque, sunt collocati.

collocati: quæ res cum tempus illud referrent, quo Christus liberator noster in terris versatus est; Christianos mirum in modum commouebat; magnoque male actæ vitæ dolore afficiebat vniuersos. Sextæ feriæ exsequias maior populi frequentia celebravit. decantata passione Domini, & corpore Christi recluso non sine motu & comploratione omnium, mirabilis erat sacris peractis dolor ac mœstitia Christianorum doinum redeuntium. iidem Sabbato sancto sacris adfuerunt. Ara in medio templo exstructa, facello etiam maximo aulaeis pictaque tabella exornato, in qua Christi resurgentis effigies cernebatur, multis præterea candelis ardentibus, pullum prætebatur spatium. id; simulatque chorus, Kyrie eleison, nouies cecinit, subito demissum, aram ipsam, & Cosmum stantem aperuit, qui è choro clam se subduxerat, seque ornatu sacrificantis induerit. Vbi vero Angelicus hymnus intonuit, confestim æra campana vi summa pulsantur. quæ res tanta ac tam repentina lætitia Christianos affecit, vt mente pæne emoti viderentur, siue id ex præterito mœrore, siue ex rei nunquam ante id tempus visæ nouitate contingeret. sanè ij nobis dicebant se iam nunc in hac vita fructum cœlestis beatitudinis prægustare. Atque his rebus in Christiana fide non mediocriter confirmati sunt. Paschali die quæ consequuta est, corpus Domini circumtulimus sub umbella, cereis & candelis accensis. Symphoniaci, ceterique ministri fertis amœnissimis redimiti iucunde psallebant. Nec tempestius tormentorum aliquot fragor, nec magna populi vis celebritati defuit. itaque concursus multitudinis nullum eo die locum sacro sermoni reliquit.

Dum hæc geruntur, affertur Amangutio nuntius, dynastam quendam nomine Moridonū copiis adductis, Regeque Amangutij & principibus interfectis, urbem totam flamma ferroque vastasse. Ac nobis utique si eo venissemus, fuerat moriendum: sed videlicet nos Dominus dignatus hoc honore nō est; quem habet iis tantummodo, quos præcipue diligit. vrbis excidium ingens excepit, quæ cum è barbaris multos, tum è Christianis nonnullos absumpsit; vniuersum vero ciuitatis statum ac sobolem in multos annos omnino perturbauit, ac perdidit. Atque hi sane bellorum tumultus, quod adhuc experti sumus, Christianæ fidei propagationem magnopere distinent; sed nihilominus eo ipso tempore in Bungi regno multi Christiani fieri capti sunt, præsertim ex inopi plebe. nam diuites fere mundo seruiunt, & obrectatorum voculas pertimescunt. Firando etiam à Balthasare Gago litteras accepimus, in parua quadam insula, triginta vel quadraginta homines Baptismū petere, Christianos eius regionis in IESV CHRISTI cultu proficere, phanumque extruxisse, quamquam pro multitudine populi exiguum. Quod vero ad nos ipsos attinet, nunquam occasiones defunt, quibus probemur & exerceamur. Etenim Bôzj fictis criminibus falsisque testibus nos apud populum in inuidiam conantur adducere, quod scilicet humana carne vescamur: atque ad faciendam mendaciis fidem vestes manantes sanguine in adiū nostrarū fores occulte cōiiciunt. idque nō semel hoc anno fecerūt,

qui est

qui est à Virginis partu. M. D. LVII. quocirca toto pæne Iapone percrebuit, nos dæmonas esse, nec verbis nostris habendam fidem, quod etiam scriptis in ianua nostra propositis palam edicunt. A pueris etiam interdum lapidibus perimur. Complures præterea nos fœde & contumeliose compellant, tametsi contra honesti viri permulti reuerentur, & colunt. Huiusmodi periculis (vt dicebam) tentamur à Domino, & præclare docemur, quam parum sine illius ope valeamus ipsi. Idem tamen hæc Iaponiorum peccata dissimulans, clementiæ suæ non obliuiscitur, ad alliciendos ad se animos nonnulla supra naturam interdum efficiens. Quendam multis iam annis pæne paralyticum Baptismo lustratum intra paucos dies sanitate donauit. Mulierem assiduo singultu etiam dum loqueretur & cibum caperet, iam diu laborantem per Baptismum eo vitio liberauit. Aliam energumenam, vt primum Christiana facta est, dæmon reliquit. E montanis quidam cum febris cōflictaretur, ad templum nostrum descendit, certus inde non ante discedere quam sanitatem reciperet, postridieque conualuit. Iam in ipso valetudinario, quod diximus, vulnera, veteresque decem atque etiam viginti annorum abscessus quarto decimo interdum die sanantur. Atque hæc omnia necessaria sane sunt ad huius gentis tenebras dispellendas, detegendosque diaboli dolos, atque præstigias. simulat quis ex composito se mortuum esse, hunc venefici extractum, è sepulcro se ad vitam reuocasse mentiuntur. Interdum etiam adiuvante dæmone ægrotos aliquos curant. Quidam cum multos iam dies nusquam appareret, veneficorum opera repente cōparuit. Defunctus cum efferretur nescio quis, vbi ad feretrum detegendum sepeliendi causa ventum est, nullum cadaveris ne indicium quidem inueniunt. Hisce aliisque id genus artibus miseros Iaponios diabolus decipit: quorum ad cætera scelera, quæ multa sunt, illa etiam accedit immanitas, vt filios infantes crudeliter enecent, vel quod vnum aut alterum sobolis causa satis esse, vel quod in rei familiaris angustiis eorum felicitati hoc pacto se consulere arbitrentur. Persuasum habent etiam alicubi: quæ mulieres ventrem ferant, eæ sceminam si pepererint, ad inferna damnari: quare permotæ foetum in vtero medicamentis interimunt. Iam vero vetantur Iaponij de vitæ exitu cogitare, ne videlicet mortis metu à flagitiis deterreantur. quocirca mortem repentinam exoptant, beatumque putant cui ita obire contingerit. Sunt etiam qui dæmonem colant, eoque familiarissime vtantur, quos Iamambuxas hoc est milites conuallium appellant, ij ad famam sanctimoniam colligendam, sese grauiter puniunt, stant, vigilant, cibo parcissimo vtuntur; altero denique vel tertio mense, vbi satisfactum esse diabolus pronuntiauerit; nonnullis amentiar sociis vna secum adhibitis emendicata à popularibus stipe, mare petunt, nauiculamque conscendunt, cuius sentinam ita perforant, vt accepta paulatim aqua mergatur. Ad hæc, diabolus magnopere fatagit quo brutorum animantium specie vulgo adoretur, atque vt boues colant, hominem occupat; percontantibus nomen, respondet se regem esse bouum: rogatus vt abeat, negat se ex homine discessurum, nisi templum sibi exædificaturos esse recipiant. Si pollicentur,

centur, abscedit. si promissa nō fecerint, rursus reuertitur, oppressumque hominem variis cruciatibus torquet, quousque phanum ædificet, in quo varias belluarum figuras pro numine venerantur, capitali etiam alicubi proposita pœna, si quis bouem occiderit. Interdum etiam venatores, si quam feram interemerint, suis veneficiis in morbum inducit. itaque eius rei metu feras pro dæmone suppliciter colunt. Quæ omnia facit ille nimirum ob eam causam, vt mortales vero Dei cultu deserto mutent gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Iaponiorum doctrina seu superstitio multiplex est. alij nescio quem iam mortuum colūt nomine Amidam, alij quendam, quem Xacam nominant. est etiam hæresis eorum, qui lingua patria Fotoqui vocitantur, in opinionum suarum prauitate vsque adeo pertinaces, vt aures Euangelio prorsus occludant. negant enim fidem habendam nisi scriptis iis, quæ apud se habent: & pro miraculo est, si quis eorum Christiana sacra suscipiat. Denique Soli etiā, ac Lunæ deorum honores habentur, necnon ipsi dæmoni, cui templa erigunt, atque in ipsis templis effigiem eius multo quam nos scædiorem ac deformiorem depingunt. Multi sunt etiam cœtus cœnobarū vtriusque sexus, albo vestium colore, rufo, nigroque distincti, vita, moribusque turpissimi.

Societatis nostræ in his partibus tria domicilia sunt. Amāgutij vnum, vbi multi erant Christiani: verum ædes eæ vna cum vrbe ipsa incensæ, & solum à barbaris templo Idolorum postea dicatum est: tamen nunc audimus nonnullos qui superfuerunt Christianos, id ipsum iudicio repetiisse, eiusque possessionem nostro nomine recepisse. Alterum est domicilium Firandi. Tertium, idemque omnium maximum est hoc Bungense, quod in primis stabile Deo propicio futurum videtur, tum propter Regis (quamuis nondum Christiani) eximiam erga nos beneuolentiam, & aliis rebus & in consilio dando probatam nobis, & cognitam; tum etiam propter existimationem à nobis apud præfectos regios, magistratusque collectam. Accedit quod Rex Euangelij promulgationem in suo regno sibi gratam esse demonstrat. Ad quem si Rex Lusitaniæ Ioannes patronus ac parens Societatis nostræ legatum quempiam mitteret, multum ea res (vt arbitror) ad eius conuersionem valeret. Vos etiam atque etiam Dominum obsecrate carissimi fratres, vt Regem hunc excitet: nam vtiq; ex eius conuersione huius regni totius insularumque conuersio pendet; quippe cum sit Iaponis Regum hodie in primis potens.

Septembri mense Firandum, cum ibi Balthasar Gagus esset, duæ Lusitanorum naues appulsæ. Itaque à Cosmo ad eius subsidium in cōfessionibus audiendis, aliisque laboribus, quos noua provincia secum affert, eo sum missus. Meo aduentu Gagus, & Lusitani, & ipse regulus oppidi valde gauisi sunt. Et quoniam Christianorum veterū vita moresque apud hos populos in vtrunque partem plurimum ad exemplum valent: primum omnium suadere Lusitanis institimus, diligenter cauere, ne quem neophytorum exemplo suo offenderent. Multos Confessione purgatos sacra

Eucharistia refecimus. omnibus vero dominicis festisque diebus ad Lusitanos à nobis, ad provinciales à Iaponio Christiano comite nostro magnæ virtutis homine, & salutis suorū cupidissimo conciones habebantur: semel etiam cum symphonia sacrificauimus, & solenni supplicatione, præbant sclopetarij quadraginta cum dispositione festiua: hos tibia sequebatur: deinde Lusitani duo cum funalibus, & crucifer vnus dalmatica indutus. tum è fratribus duo Litanias concinebant: postremum locum tenebant ornatu corporis pretioso Balthasar Gagus sacerdos. Vbi in conspectum nantium ventum est, in quibus erant vexilla sublata variis Crucibus coloribusque fulgentia, prætereunte nos maioribus tormentis honoris causa consalutarunt. Frequens tum ibi forte mercatus erat, quo ex omnibus fere partibus negotiatores conuenerant. Itaque spectaculum magna Christianorum lætitia, magno barbarorum conuentu atque approbatione celebratum est. Cum ad crucem peruenissemus, quam non longe ab ædibus nostris locauimus; habita de laudibus Crucis oratione, ad templum eodem ordine rediimus. Faxit Dominus vt per hos sanctos ritus qui cernuntur, Creatorem suum agnoscant homines, qui corporis oculis cerni non potest. Interim nuntiatur latus rerum Būgensium progressus, simulque Pauli obitus natione Iaponij quem ægrum Funaij reliqueram, virum magnis virtutibus præditum. Hunc ferunt, agentem animam, inter mortuis vocibus nihil tamè æque clarè pronūtiasse ac IESV, MARIA: cuius mortem homines pariter vitæque admirati sunt. Is triennium iam in vinea Domini laborauerat fidelis operarius comesque noster magno animi ardore, spiritu, curaque salutis humanæ. Itaque multum eius mortē damni fecimus. ægre enim in tanta hominum nequitia similem Paulo reperias. Balthasar Gagus Cosmi iussu ex eo loco Facatam profectus est, vt possessionem adiret aræ quam Rex nobis ad ædes ædificandas attribuit. Inde Bungi Regem inuilet, vt is totam rem auctoritate sua confirmet. speramus autem id valde è republica futurum. est enim ea vrbs cæteris aliquanto pacatior, quod mercatores opulenti qui ibi commorantur, diuitiis metuentes suis, imminētis belli pericula largis muneribus, & congiariis redimunt. Hic locus quartum iam quintumue annum abundat annona. expectamus vicissim vaccas Pharaonis strigas, quas vtinam Deus arceat. effodit enim pectus, infantium multitudo à parentibus lari tempore pereuntium: quibus si nunc in ipsa vilitate non parcent, quid in caritate putandum est? Magna enim (mihi credite fratres carissimi) sterilitatis incommoda ac difficultates in his regionibus sunt, prorsus vt ipsi diuites herbis tolerēt vitam. Idcirco nos Iosephi prudentiam imitati, in annum insequentem aliquid semper custodientes, Christianorum inopiæ, ac necessitati consulimus: tamen inter Iosephi horrea nostraque permultum interest, quippe apud nos non nisi nasturtiorum folia, lactuca que sole tostæ adseruantur. Res frumentaria in his locis est perexigua: nam triticum vbi maturū est, imbrium vi tempestatūque perditur. Oryzam fere demetunt, eamque non ita multam, vt vniuersæ vrbi sufficiat: nec ea pauperes, nisi si quando gratulatio

lationis causa, vescuntur: quos tamen omnes Domini benignitas alit, ac sustinet.

Scriptis his litteris, cognatus quidam Reguli Firandensis armis Regi Bungensum illatis acie victus est: quem quoniam Firandensis Reguli ope adiutum Rex Bungi cognouit, vastitatem eius regno inferre constituit. propterea Funao scripsit ad me Cosmus rumorem esse, Bungensem exercitum infestis signis in hæc loca venturum: proinde si opus esset, rebus nostris mature prospicerem. Ex hoc denique intellexi quid esset, cur antea me Rex Bungi vt Octobri mense hinc discederem, per litteras monuisset. Huius belli metu perterriti afflictique Christiani quidam ad me noctu venerunt, professique sunt, si ego Firandi remanerem, se ad oppetendam mecum vna mortem in templum nostrum esse venturos: sin minus, intra priuatos parietes vitæ sine exspectaturos: quos ego salutaribus preceptis instructos, iis verbis quæ tempori ac rei conuenire videbatur, bono esse animo iussi. Huius insulæ Firandi circuitus nouem passuum millia colligit, & aliquot habet vicos, quorum maximus est hic vbi sum in præsentia familiarum omnino ducentarum. In reliquis sunt Christiani nonnulli, quos, nisi bellum impediatur, singulis hebdomadis inuiscere statui.

Hæc habui, mihi carissimi fratres, quæ de hoc anno M.D. LVI. scriberem. vos oro per IESVM CHRISTVM, vt precibus vestris mihi veræ summisionis, perfectæque obediæ virtutem ab eo impetretis, qui mea causa ad ignominiosam vsque Crucis mortem esse obediens voluit. Ex insula Firando quarto decimo Cal. Nouemb. M.D. LVI.

MELCHIORIS NONNII AD SOCIE tatem IESV, in Lusitaniam.

 NNO post Christum natum M. D. L. v. ad vos dedi litteras ex ora Sinarum, vbi hyemare coactus fueram, cum Iaponem tenere non potuissem. Multa in eo itinere & magna vitæ pericula adiunximus, cum aut in vada incideremus, aut naues inter se concurrerent. In eo autem portu Sinarum ad mensem Iunium vsque substititamus, quod anni tempus Iaponicæ nauigationi vulgo putatur idoneum. Sed cum repente decretum esset insequentem quoque hyemem ibi traducere; continuo Lusitanos qui simul aderant circiter trecentos institimus consuetis officiis adiuuare. Casa itaque & templo è paleis raptim exstructo, quotidie Christiana doctrina tradebatur: omnibus vero dominicis festisque diebus sacrum missæ & verba de rebus diuinis non sine magno fructu fiebant. Quo quidem tempore dici non potest, fratres carissimi, quantum voluptatis animo ceperim, cum viderem in Sinarum regione, inter tot seculorū idololatrias, diuinæ sacrificia peragi, & Euangelium promulgari: & præsertim hebdomadæ sacrosanctæ Paschatisq; solennia multis eorū qui aderant lacrymis lætitiæque celebrari. Illud etiā percōmode factū est, vt Lusitani aliquot redime-

rentur, ab incolis iam diu in vinculis habiti, & capite sine culpa damnati. Tenebantur autem adeo tetra immanique custodia, vt nisi hisce oculis ego ipse vidissem, nunquam fieri posse putassem, vt quisquam eo vitę genere spiritum duceret.

Quadragesima exacta, Cantonem Sinarum urbem (quę Olisiponi magnitudine pæne par est) tristes nuntij perferuntur, quibus omnes valde perterriti sumus: in Sanciȳ prouincia, tantam repente aquę vim scaturigine crebra ę terrę visceribus erupisse, vt omnem circa regionē ad passuum centū octoginta millia inundauerit, vrbes septē villasque cōplures obruerit, omnibus incolis vel ipsa inundatione demersis, vel si inūditionem effugissent, demisso cœlitus igne consumptis. Quod ita pro certo est habitum, vt Chaurel, qui magistratum Cantone summa cum potestate gerebat, quod patrem atque familiam ea calamitate amississet, administratione deposita (id enim in patris luctu solenne est) ad obrutam Sanciȳ regionem magno cum squalore discesserit. Hęc autem de Sinis tantūmodo cognita sunt; nam Lusitanis aliisue omnino aduenis mediterranea penetrare non licet. Inde, anno proximo, Iunio mense Iaponem versus nauigare perreximus, & duas inter insulas certum naufragij vitęq; discrimen Dei beneficio euasimus. cuius clementia, & in eiusmodi periculis cura salutis nostrę, nostram in ipso fiduciam non mediocriter auget, magnāq; spēs affert fore, vt Bungi Rex ad Christum adiungatur, præsertim cū eius rei, Rex ipse, scriptis ad Prætorem Indię litteris, significationes dederit non obscuras.

Cum ad Bungi oram appropinquaremus, ad oppidum quoddam apulimus, cuius oppidi principes, sumptis armis ab Rege defecerāt. ibi ex incolis qui ad nauem accefferant, audimus urbem totā euersam esse, aufugisse Regem, putare se nostros etiam Socios qui ibi commorarentur, occisos. Ea res quamuis falso nūtiata, omnes quotquot eramus in naui, magnopere conturbauit, ac perculit. Sed illuc nihilominus vento aduerso contendimus, & Socios omnes incolumes DEI beneficio offendimus. Quos ego nobis ad litus obuiam prodeuntes quanto meo gaudio viderim, verbis exsequi fratres carissimi nequeo, prorsus vt à morte reuocati mihi viderentur. Neque vero in eo congressu Cosmus ille Turrianus temperare lacrymis poterat, bonus vtiq; senex, & vir plane egregius. Annos aliquot Amangutij vixerat, in ea vrbe relictus à Francisco Xauerio. ibi rem Christianam administrait egregie, multis magnisque laboribus ac difficultatibus fortiter superatis. Etenim vel intra priuatos ipsos parietes à Bonziis lapidibus sputisque appetitus, illusus, & contumeliose tractatus est, cum sine magno periculo modo pedem efferre non posset, idque ob eam maxime causam, quod post Francisci Xauerij ex eo regno discessum, Rege ipso Amangutij ex insidiis interfecto, assiduo pæne bello ac seditionibus, cum vniuersa fere nobilitatis ac magistratuum cæde regnum illud exarserat: cuius rei culpam Bonzij (quorum est magna apud plebem auctoritas) cū in Christiana sacra suscepta, neglectasque Deorum religiones conferrent; tantam in inuidiam Cosmum adduxerant, vt &

mun

mundus illi crucifixus, & ille mundo vicissim iure optimo dici posset. Sed eum in hisce incommodis & ærumnis præclara nimirum conscientia sustentabat: quippe quia ad Christi Domini nostri gloriam retulisset omnia, & Amangutianam Ecclesiam interim conseruari atque augeri intelligeret. Denique mihi narrabat, nunquam se in vita, lætitiæ ac voluptatis tantum cepisse, quantum per id tempus Amangutij percepisset. plane ut existimem illum è lacrymarum mira suauitate & copia, magna ex parte oculorum aciem perdidisse. Ut in Bungum veni, dedi operam ut Regem ipsum inuiserem, multisque eum rationibus ad CHRISTVM traducere sum conatus: sed frustra, partim quod hostium metu in locum munitum sese præsidij causa receperisset, partim etiam quod sibi intelligeret Christiana lege mores esse mutandos: Accedebat illa quoque suspicio, fore ut populares sui Christianum regem ferre nollent. Sed illud maxime retardabat hominem, quod dæmoni deditus est in ea Bonziorum secta, quæ animum ait vna cum corpore interire, spiritum esse nullum, & nihil omnino præter ea quæ sensu percipimus. Sunt autem Bonzij cum regni proceribus affinitate coniuncti, nobis vero, quod plebi eorum scelera fraudesque detegimus, iniquissimi, tantisque mendaciis populum onerant, nihil ut Euangelio in his terris maiori impedimento esse videatur. Quod idem Frâcisco quoque Xauerio (quamuis id nos celaret) vsu venisse nunc demum cognoui. Quot ille in iis locis incommoda superauit, cum pedibus iter assidue faceret, cum per vias, & desque Bonziorum, ac principum concionaretur, vulgaribusque cibariis, quæ insipidissima sunt, victitaret! In magnis vero frigoribus, instar famuli à pedibus, Iaponios equites citato gressu persequebatur, talari veste nunquam deposita, & quidem sarcinula onustus, ut eo comitatu insidias latronum effugeret. Idem in castigandis Iaponiorum flagitiis & superstitionibus adeo fuit liber ac vehemens, ut trepidaret comes eius, qui mihi hæc deinde cuncta narrauit. Quoties ille puerorum insectantium vociferationes, iurgia, lapidationes constanti semper inuictoque animo pertulit! Mortem vero pro Christo vsque adeo optabat, ut eam ultro pæne quærere videretur. Regis quidem Amangutij nefario flagitio libere atque acriter accusando, non obscurum adiit vitæ discrimen. Iaponiis proceribus quibusdam eum parum honorifice compellantibus, trementem interpretem, & mucronis ictum in singula momenta expectantem, iisdem compellationibus (tametsi citra contumeliam) respondere iubebat. idque non cõtumacia elatus, sed quod illud sentiret ac diceret: nullam (ut tum res erant) suæ doctrinæ dictorumque in iis locis auctoritatem futuram, nisi maiore apud eos esset in honore, quam ipsimet Bonzij, quos illi sane valde reuerentur. Quam eius animi magnitudinem vitæque contemptum Iaponij vsque adeo mirabatur, uti Xauerius etiamnum magnum apud multos nomen sanctitatis obtineat. Ego in grauissimam febrim incidi magno sane vitæ periculo: ex qua tertio denique mense præter opinionem euasi: cumque res Iaponicæ turbulentæ exiguam spem profectus ostenderent, infirmo etiam tum corpore ad meum prouinciale munus in Indiam mihi renaugant-

dum existimaui. Huc nos (qualem nec videre me in vita memini, nec vero existere vnquam posse putavi) sæuissima dierum quinque tempestate iactati, incolumes Deo miserante peruenimus: cuius bonitatem supplices exoramus, vt quos è tot periculis ereptos in hæc loca perduxit, eosdem obedientia duce ad cœlestia regna sedesque peruenire patiatur, Cocino iiii. Idus Ianuarias M. D. LVIII.

GASPARIS VILELAE AD SOCIETATEM IESV Goam.

Non o, superiore, fratres mihi carissimi, ad vos fufe perferpsi res cum aliis huius prouinciæ locis, tum præsertim Firædi gestas, vbi annum sum commotatus. quo temporis spatio Christiani mille & trecenti facti, templaque tria Christo dedicata sunt, quæ idolorum antea fuerât. quam rerum conuersionem aduersarij ægre ferens, magnas in nos turbas per Bonzium quendam excitauit, qui ex incremento rei Christianæ acri odio in nos iâ ante concepto, habita insuper nobiscum disputatione turpiter victus, adeo exarsit dolore ac rabie, vt in perniciem nostram ex illâ die neruos omnes intenderit. Confestim praua Bonziorum dogmata atque mendacia vulgo prædicare aggressus est, idque eo euentu, vt cuius nomen Firædi ante id tempus obscurum atque ignotum fuisset, plurimos iam sectatores haberet; nec plebs modo, sed ipsi Bonzij ex eius ore penderent. Inter hæc ille populum in nos omni arte incitare; monere & hortari, vti nos sicuti Franciscum Xauerium antea, exterminarent, atque ita Deorum ab se iram ac minas auerterent, quibus rebus effectum est, non solû vt multi in nos falsum dicerent testimonium, sed etiam (quod Christianos pupugit vehementer) vt Crucem effringere non dubitarent in sacro cœmeterio positam; quam iniuriam & Regulus ipse, & aliquot alij Christi gloriæ cupidi quanquam vlisci parati, iustis tamen de causis patiëter tulerunt. Dominus vero Deus noster nihil iis aliisque multis eorum sceleribus commotus, sed recordatus miserationum suarum antiquarum, pro flammis atque fulminibus signa misit è cœlo ad eorum tenebras fugandas perquam clara & illustria: etenim in media aeris regione species Crucis apparuerunt, aliaque prodigia valde cōspicua. verum enim uero vsque adeo densa caligine mentes eorum obductæ sunt, vt insolitam lucem intueri nequiverint; sed potius in sua pertinacia obsfirmiores, neophytos à Christi cultu summa vi reuocare conati sint.

Meacum est yrbs totius Iaponis caput, frequentissima academia, litterarumque conuentu percelebris: cui ciuitati quod Euangelij lux non dum affulsit, Cosmo Turriano Rectori nostro visum est faciendum, vt aliquis nostrum ad explorandum ciuitatis statum, simulque tentandum quis ibi locus Euangelio sit, mitteretur. Eius rei gratia crebris supplicationibus ac sacrificiis rite peractis, hæc mihi prouincia obtigit, quamuis ad tan

ad tantum onus haudquaquam idoneo. Sed qui illud mihi imposuit Dominus; idem ferendo quoque suppeditabit vires. Equidem, quod ad me attinet, mortem, iniurias, incommoda, & frigora quæ in iis regionibus maxima sunt, mihi propono. Iaponicæ linguæ tametsi consuetudinem aliquam nactus sum, tamen quo facilius atque commodius cum Iaponiis agere possim, interpretem è Societate nostra Iaponium mecum ducō, iamque me ad iter accingo. Itaque ne longior sim, tēpo ris angustia prohibent. Illud à vobis fratres carissimi enixe peto quæsoque, vt me in tali rantaque re omnis opis egentem, Domino quam diligentissime commēdetis. Ex Iapone, Cal. Septemb. M. D. LIX.

IOANNIS FERNANDI AD

Melchiorē Nonnium.

CTA proximi superioris biennij cognosces ex litteris iis, quæ publice missæ sunt. Nunc accipe quæ mihi in presentia occurrunt. Bungenſium Christianorum in suscepta religione maior in dies firmitas atque constantia cernitur: quippe sese pœnitentiæ, & Eucharistiæ sacramentis identidem muniunt: sacris concionibus adsunt, subinde se verberibus puniunt, aliaque pia munera diligenter obeunt: horarias preces quotidie recitant, cruciatibus Domini in horas singulas ita distributis, vt vniuersam eius historiæ seriem singulis diebus ea ratione percurrant. Neque vero Facatæ, quanquam templo à militibus direpto & disturbato, cessatum est. Nam præter fœminas puerosque, patres familiarum sex baptizati sunt, quorum opera illam Ecclesiam propediem restitutum iri confido. Atque vt intelligas, Iaponij Christiani quantum in virtute profecerint; narrabo quid vni eorum nobili genere nato contigerit. Is cum esset Amangutij apud amicum opulentum, qui agros oryzae feraces ei fruendos dederat, cumque videret se occupationibus distineri, quo minus Christo, quemadmodum optabat, totum se māciparet ac traderet; fundo vectigalibusque relictis, Facatam vna cum vxore, liberis, ac seruis venit, vbi non modo seipsum Deo vere atque ex animo dedit; sed filiū quoque indolis egregiæ nobis tradidit tenera adhuc ætate, Societatis nostræ doctrina præceptisque imbuendum. Idem, vt vni Deo vacaret, abiectis omnibus negotiis, totum Quadragesimæ tempus posuit apud nos: quidquid à quotidiano sacro & concione supererat otij totum id, precando, contemplandis sempiternis præmiis atque suppliciis, morteque, & extremo iudicio insumens: quibus rebus in Domini nostri IESU CHRISTI cognitione & amore crescebat in dies. Accebat ad eius constantiam, virtutemque corroborandam, rerum à martyribus pie fortiterque gestarum assidua recordatio: è quibus, præcipue diui Stephani delectabatur præclaro facinore, pro lapidatoribus suis in extremo spiritu Dominum deprecantis. Vbi hebdomadæ sacræ dies venerunt, vitæ maculis per Confessionem diligenter elutis,

clutis, ipso Paschatis die cum aliis quattuor aut quinque cœlesti pane se se paut ac muniit. Quinto autem sextoue post die, capta vrbe Facata, è principibus quidam qui seditione commota in Regem Bungi arma ceperat. is apud quem noster Christianus (vt diximus) Amangutij antea vixerat, se ab illo desertum indignatus, eum à sicariis ad necem conqueri iubet: quos ille vbi se adorientes aspexit, non modo arma non sumpsit, cunctus esset vir alioqui fortis ac strenuus; sed etiam quasi máfuetus agnus in genua procubuit, tamdiu ad Dominum Deum oratione conuersa, quoad vsque impio ferro cõfossus eidem animam reddidit. nec dubitamus quin pro interfectorebus fuderit preces. Etenim diui Stephani exemplum in timis eius medullis inhæserat. Filius apud nos, vxor autem & filia apud sanctam fœminam precationi ac pœnitentiæ deditæ, magnos in virtutibus habent processus.

Alexander est quidam alius Christianus. is cum esset in famulatu potentis viri in agro Facatensi, haberetque in eodem famulatu socrum & coniugem, quæ vxori domini seruiebant; à Spiritu Sancto permotus, ea familiaritate salarioque relicto, Facatam, Baptismi petendi caussa cõcessit. quo impetrato, perceptis iam Christianæ fidei rudimentis, tota de re dominum fecit per litteras certiore, eumque ita Iesv fauente commouit, vt coniugem & socrum ad ipsum continuo dimiserit, quæ item ad Ecclesiam aggregatæ sunt. & coniux quidem, quindecim post diebus excessit è vita, Iesv, MARIA, pie pronuntians: quam multis rationibus in cœlum ascendisse confidimus: Alexander vero vxoris morte sanctissime obita adeo permotus est, vt omnem pecuniam abiicere, vitam cœlibem agere, & quoad spirauerit, Cosmo Turriano parere decreuerit. Piis sacrificiis tuis & reliquorum patrum fratrum-
quemihî carissimorum me valde commen-
do. è Bungo, iij. Nonas Octo-
bris, M. D. LX.

* *

Libri Primi Finis.

SELE

SELECTARVM

EPISTOLARVM

EX INDIA

LIBER II.

LAVRENTII IAPONII

ad Socios.

ACCEPI vestras litteras, quæ mihi periuicundæ fuerunt: & quoniam intelligo quanto vicissim desiderio teneamini aliquid de statu nostro cognoscendi; exponam paucis, quæ nobis in hac Meacensi provincia contigerunt. Primum igitur Didaci domum deuenimus in Sacomoto vico: qui vicus iacet ad montis Frenoiamæ radices, in quo cum cœnobialitteratique permulti: tum vero insignis cuiusdam principis Bôziorum domicilium cernitur. ad eum montem cum peruenissemus, misit me Gaspar cum litteris ad Bonzium nomine Daizembum, quibus ille perlectis, aduentusque nostri causâ cognita; respondit, magistrum suum ex principibus eius ordinis vnum, qui è Bongo nos euocauerat, anno superiore extremum diem obiisse; & se tenui re familiari, auctoritate nulla relictum, præsidio nobis esse non posse. ad eum tamen postridie Gaspar, & ego reuertimus: & quoniam nos auide ipse decemque eius discipuli Bonzij audire videbantur, apud eos verba fecimus: à quibus admoniti nullas religiones in ea loca iniussu Bonzij eius regionis maximi induci posse; dedimus operam diligenter, vt eum conueniremus. Sed cum res parum procederet; oppidi præfectum postremo rogauimus, vt nos ad illum introducere ne grauaretur. tum ille: Si disputandi causâ venistis (inquit) excludemini: sin ædium visendum, id spectaculum vobis pecunia muneribusque mercandum est. Gaspar, vt omnes aditus clausos Euangelio vidit; à Frenoiama profectus, Meacum contendit. In ea vrbe quattuordecim dies in ædibus conductis morari ad docendum minime accommodatis, in alias migrare coacti sumus loco celebriore positas. Huc Meacenses nonnulli iam ad audiendum Euange-

K k k

lium ventitabant. Post quintū autē & vigesimū diē, Bonzio nos deducēte, viro in primis ciuitatis honesto, Regem seu Imperatorē Gaspar adiuit, à quo ita amice acceptus est, vt ex ipsomet eius poculo, honoris & amicitia causa biberet. tum vero frequentiore etiā vr̄bis parte nobis ad habitandum assignata, magna vis omnis generis hominum ad nos, vel audiendi, vel disputandi causa, confluit; sed animis initio tam obdurate, vt verbo DEI audito partim blasphemarent, partim etiā iriderent nos, atque deluderent. per eos dies cum honesta mulier Meacensis ad cōcionem venisset; vbi peroratum est, Baptismum petiit statim: sed rem distulit Gaspar, eo quod mulierem nondum ad id Sacramentum idoneam reperit. Cingues præterea duo (māgni honoris nomen id est) nocte ad nos audiendos ita se conferebant, vt nostram doctrinam valde probare viderentur: quidam vero ē principibus oppidi Gamangoxini, qui Meaci habitat, cum decem aliis apud nos Christianus est factus. postea cum Gaspar ad Mioxindonum, qui prācipuum Meaci obinet dignitatis locum, auxiliij petēdi causa à primario quodā tunc deduceretur; tota vr̄be percubuit Mioxindoni iussu prācipuum illum virum in vincula Gasparem coniecisse. rursus, cum vr̄bis prāfectus per compita edixisset, ne quis Gasparem lederet; fictis rumoribus multi edictum esse mentiebantur, vt Gaspar oppido pelleretur. huiusmodi multa prætereo, quā singillatim enarrare nimis longum est. Sed iuuante Domino IESU CHRISTO confidimus, nos, vt adhuc fuimus, ita etiā in pōsterum incolumes futuros magna cum Diuini nominis gloria, rabieque ac dolore diaboli, quando iam nostri in hanc vr̄bem aduentus, ad Banduēsem vsque Bonziorum academiā fama penetrauit, sexcentis passū millibus Meaco distantem. interim Bonziorum minis, atque importunitate compulsus hospes is, ad quē diuiteramus, nos domo sua dimisit: itaque in aliam nos recepimus. Hic acrius etiā in nos aduersarij sauire ceperunt, cum nos alij simias, vulpes alij, alij denique à dēmonibus occupatos, anthropophagosque appellarent; pueri etiā eorundem instinctu cum cāteris, iniuriis, cōtumeliisque, tum etiā lapidum, glebarum, & arenā coniectu infestarent, atque lacefferent. Quanquam his rebus, Domino adiuuante, minime deteriti sumus, quo minus Euangelium ad mensem Aprilem vsque nuntiarem, cui Iaponij centum circiter fidem habuere, baptizatiq̄e sunt. sub id tempus Bonzij quinque nos conuenerunt ex ea secta quam Baracaque appellant, qui meditationibus quibusdam vacant arbitrato suo confectis. ij cum nonnulla de nobis quāssissent eiusmodi, vt appareret eos à dēnone agi; Gasparis responsis victi abiectique conciderunt. Duo præterea ex ea secta quā Tendaui dicitur, cum diu nobiscū de religione atque acriter disputassent; concessere ad extremum verā nostram esse doctrinam, tamen ei eorum nemo se ad Christum adiunxit.

Alius in primis eruditus, cum ē sermone Gasparis cognouisset vnum esse opificem rerum omnium, animosque hominum nunquam interire; ideo negauit se Baptismum petere, quod ex impurissimo flagitiorum cōno emergere, casteque viuere se posse disideret.

In Bonziorū ordine magnum est nomen eorum, quorum eruditionem duo quidam ex principibus suo chirographo comprobauerint. Ea veluti quædam canonizatio est: in sella constitutos adorant, eorumque approbationem scripto testantur, ex eo tempore qui probati sunt, certos locos cæteris ad meditando proponunt. Hunc dignitatis gradum adeptus Bonzius quidam, nomine Quenxu, qui ipsos triginta annos in meditando consumperat; in charta pratum, & in eo aridam arborem depingendam curauit. ad arboris autem radices carmina duo descripsit iudicium chirographo confirmata, quorum hæc erat sententia:

Prioris,	{ Cedo, quis nam te seuit arbor arida?
	{ Ego, cuius principium nihil est, finis nihil.
Posterioris,	{ Meum cor, quod neque esse, neque non esse habet;
	{ Neque i, neque redit, nec retinetur vsquam.

Is igitur Bonzius cum ad Gasparem venisset contumacia inflatus, quod diceret iam sibi perspicuum esse; quidnam antequam nasceretur fuisset, quid tunc, quid denique post mortem esset futurus; seque non discendi causa, sed animi tantum, ad nos accessisse; diuinitus ita repente immutatus est, vt vere nihil esse quidquid sciebat, sibi que Christianā doctrinam esse necessariā intellexerit. Baptizatus itaque summa populi admiratione; vitæ exemplo, quam ducit sanctissimam, alios aliquot partim cōuertit ad Christum, partim vehementer commouit. Cosinus autem amicus noster qui ante sexennium in Bungo baptizatus est, aduentu nostro cognito nos statim adiuit, parentibusque ac patria relictis Dominum cælebs colere, & Gaspari obedire constituit. Bonzius erat quidam admodum senex, annos iam quadraginta in meditando versatus. is Christianam religionem ita auide arripuit, vt id ætatis homo ad verbum Dei audiendum à sex passuum millibus ventitet. Ad hæc, Bonzij circiter quindecim Christum secuti, partim legitimis iungi nuptiis, partim cœlibem vitam agere (quod in eo hominum genere maxime mirum est) decreuerunt. In vico Farima habitat Bonzius, qui piscibus, carnibus, tritico, hordeo, denique oryza abstinet, herbis tantum victitans, arborumque baccis ac pomis, quique æternæ salutis adipiscendæ causâ voto se obstrinxit è libro quodam Xacâ; quem Foquequium appellât, se gratis plebem eruditurū. Narrauit autem nobis, se ante decennium per nocturnam quietem sibi visum esse versari cum sacerdotibus, qui è Cenghequu, hoc est Europæ regione venissent, sibi que rectum ad salutem iter ostenderent, experrectumque postridie, statim audisse Amangutij esse presbyteros quosdam è Cenghequu, de vitâ futura publice disputantes. Hic audito Euâgelio gaudius est; sed quoniam sine commeatu Meacum festine venerat, dixit se Farimam rediturum eo animo, vt sublatiis rebus necessariis, votisque neglectis, & fallaci illa vitæ asperitate deposita, Meacum reuerteretur, & Christiana sacra susciperet. occulte etiam ad nos contulere sese audiendi Euangelij causâ viri insignes duo, quorum alter in meditâdo exercitatus,

quodam quasi Episcopi munereungebatur: alter erat Bôzius legum peritus, & concionator; qui in eo congressu Gaspari aperte confessus est, in Iaponica philosophia simplex nihil esse, vel solidam Bonziorum quoque familia, quæ à Foxequu nomen duxit, vitamque seueriorem cæteris omnibus proficetur; audito Dei verbo, nostraque vitæ ratione perspecta, quod Gaspar gratis populum doceat, & cum ipse omni seminarum consuetudine abstinere, tum laicos vna tantum xxdē iubere esse contentos; offendi caperunt in Bonzio quodam præfecto cœnobij, quem antea venerabantur vt Deum, quod amicas habeat in occulto, & laboris in docendo sui mercedem exigat: cumque carniū ac piscium esu cæteris interdiceret, ea ipse clari comederat; quotiescūq; cœnobio pellere, aliumque pauperem ac bene moratum in eius locum sufficere decreuerunt. Tres præterea iisdem meditationibus clari, quintum iam diem conciones nostras assidue celebrant, quos propediem baptizatum iri confidimus, eamque rem ad exemplum magnopere profuturam. Non longe ab ædibus nostris incendium excitatum est; cuius incendij in nos vt veneficos, diabolique præcones causa conferebatur: sed iam Bonziorum furor aliqua ex parte deferbuisse videtur. quorum cum ita multæ, ac diuersæ numeretur sectæ, suam quisque profiteri nos dicunt; Xingouini, id ipsum Denichi, quod illi prædicent: Ienxuani Foben quoddam suum: Foxquexani Mion (disciplinarum ea nomina sunt) Iondaxuenses Amidam Xintani denique Quoquium: sed vt speramus, non longe aberit, quin omnes fateantur legem summi cælorum terræque opificis nostro præconio promulgari: quem pro sua insipita clementia facturum esse confidimus, vt ipsum agnoscant, agnitoque omnem laudem, & gloriam tribuant. Vestras etiā atque etiā, fratres mihi carissimi, & istius Ecclesiæ, quibus ego maxime, deprecationes implo-ro. Meaco iij. Non. Iunias. M. D. L. X.

CONSALVI FERNANDI AD

quendam è Societate IESV.

HISCE litteris nonnulla, frater mihi carissime, persequar, quæ, in Iaponē dum essem, in vinea Domini gesta sunt. Versabatur eo tempore Firandi Gaspar Vilela, cuius iussu: Gulielmus vias vrbis ære campano circumiens, pueros ad Christianam doctrinam Iaponice discendam in templum cogebat: ex quibus vnus admodum paruulus nōdum ad cœtum Christianorū adiunctus, Gasparem adiit Baptismum magnopere efflagitans. quē Gaspar, id ætatis puerum, patre ethnico, cum prius perdiscere iuberet capita Christianæ doctrinæ, respondit ille, nequaquam se inde abiturum, quoad Baptismo lustratus esset. denique domum ad suos regressus, ita cum parētibus egit, vt patrem, matremque, fratres, ac sorores ad Baptismum adduxerit. Ad aliud venio non minus mirabile. Diuturno morbo vexatus ethnicus quidam

quidam ex optimatibus, cum varias curationes frustra tentasset, suadenti Christiano cuidam, vt ad valetudinem recuperandam, Christiana religione suscepta, ad templum nostrum accederet, aquamque lustralem ebiberet; paruit a grotus: statimque in pristinam valetudinem est restitutus. alij præterea morbi complures in his regionibus eadem aqua pelluntur.

Alius Christianus cum è graui morbo iam prope animam ageret; me accersitum rogauit, vt quoniã essem è Societate I E S V, quo se Dominum deprecaret: sanitatem se continuo recepturum. psalmis septem pœnitentialibus recitatis, magnam ipsius fidem Dominus reddita statim valetudine remunerari dignatus est.

Profectus ex eo loco Gaspar in insulam quandam ad promulgandum Euangelium, incolas plus sexcentos triduo baptizauit, Christianæ fidei præceptis imbutos. quæ res tanto diabolus affecit dolore, vt vnum è Bonzijs eo miserit, qui populo persuaderet, falsa esse quæ Lusitanus concionator docuisset. quare cognita Gaspar cõfestim eodẽ legauit è nostris, qui apertis rationibus aduersarij mendacia redargueret. quæ res Christianos non mediocriter recreauit.

Haud ita multo post, barbari tres è principibus ciuitatis, cõmuni consilio profecti ad excindendam Crucem in monte à Christianis erectam. vixdum scelere perpetrato, inter se rixari cæperunt, sibi que inuicem id ipsum facinus exprobrare: demum eo rixa peruenit, vt eo ipso in loco, vbi Crux posita fuerat, inter se ex prouocatione dimicauerint: quorum duo postridie mane mortui ibidem reperti sunt: tertius vero nusquam postea apparuit (ablatus à dæmonibus creditur) nec aliud quidpiam de illo auditum est, nisi quod biduo post adolescens quidam repente ab immundo spiritu occupatus palam dicebat: se nimirum esse qui Crucem præciderat, & propterea se in altera vita torqueri acerbissime. quod vbi videre Iaponij, rei occultandæ gratia adolescentem abscondere statuerunt, atque ita ex oculis nostris euauit, vt nihil de ipso deinde cognouerimus, incertumque sit, eum ne interfecerint. qui partim hisce de causis, partim quod sexcentos quos dixi neophytos viderent alios idola cremantes, alios in mare proiicientes; concursu ad Regem facto postularunt, vt Gasparem regni sinibus pelleret. quibus Christiani cum ex altera parte resisteret, resque iam ad arma spectare videretur; Rex misit qui Gasparti nuntiaret, nequaquam sibi placere eum in suo regno interimi: proinde ad socios sese reciperet. quocirca in Bungum vbi erat eo tempore Cosmus Turrianus, inde concessit non sine magno quidem animi dolore: quippe qui in spem venisset Regis ipsius ad Dominum traducedi. is enim sapius Gaspari præfente me dixerat, se animo ac voluntate esse Christianum, & pro Christiano se gerere, quod præclare intelligeret patriæ superstitiones quantum à veritate distarent.

Valetudinarium & sodalitiũ, quod Misericordiæ vocant, à Cosmo institutum in vrbe Funaio Regni Bungenſis, ethnici magna cum approbatione suspiciunt: cum enim inter se ex animo ac vere non ament; mirantur in primis, reperiiri in toto orbe terrarum, qui pauperes curet,

iisque necessaria cuncta suppeditet.

Duo sane admirabilia mihi narrata sunt, quæ in hoc oppido contingere. ethnicus quidam è primoribus ciuitatis ancillam habebat Christianam. atque, vt ethnici ferme Christianos auerfantur, conuersus ad famulam, Cur, inquit, tu Christiana es, cum ego sim ethnicus? nisi continuo ab ista religione recesseris, hisce ego te manibus interficiam. Cui serua Dei, non eo consilio se Christiana sacra suscepisse respondit, vt iis mox desertis ad barbaros ritus rediret. tum herus eius perseuerantia cognita, cum mortis minis interdixit, ne ex eo tempore ad Crucem adorandam sese conferret. illa vero diuino fulta præsidio, nihil idcirco ab instituta Crucis latria desistere, quoad eam herus obuiam in itinere factus, occidit.

Alterum illud est. Paucis ante diebus, quam ego ad hunc Firandi portum venirem, Sinarum nauis Lusitanum quendam qui apud Sinas in vinculis fuerat, in eundem portum aduexit. Sinæ aliquot ibidem commorantes cum ad nauim accessissent, vt Lusitanum viderunt; quærere de nauarcho Sina populari suo cæperunt, quo consilio Lusitanum in ea loca perducere ausus esset, cum Rex Firandi sacerdotem Lusitanum ex oppido pepulisset; nisi spoliari se ab Rege nauigio vellet, continuo Lusitanum interficeret. Hæc dum agitantur, diuinitus factum est, vt Christianus Iaponius quidam interueniret. is vbi mœrentem Lusitanum aspexit, ad eum confestim accedens, causâ mœstitiæ cognita, manu apprehensum bono animo iubet esse: quantum per suas facultates liceat, nihil ei apud se desuturum. inde perducit domum, ibique hominem habuit quoad vsque nos eo peruenimus. Et sane Lusitanos Christiani tanta beneuolentia prosequuntur, vt in eorum ædes æque liber illis atque in suas ipsorum aditus sit: sed tum præcipue præclarum amoris sui documentum dedere, cum Iaponij facta in eos coniuratione arma ceperunt. quod vbi à Christianis cognitum est, communi statim consensu ad eorum defensionem se vel capitis periculo compararunt: cum ex eis quidam extremam iam ætate, reliquorum domos circumcursaret, hortareturque omnes ad mortem pro Christianis fortiter oppetendam: quare perterriti barbari, à suscepto consilio destiterunt. Obsecrate fratres carissimi Dominum, vt huius gentis animos ad suos errores ac miseras recognoscendas illuminet. Calen. Decemb. M.D.LX.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOCIOS in Lusitaniam.

In iis litteris, quæ à vobis ad nos assidue perferuntur, insignes amoris erga nos vestri, & caritatis cernuntur notæ. apparet etiam quanto studio teneamini ad nos subleuandos in hæc loca veniendi. hanc plenam pietatis voluntatem, quoniam nos remunerari non possumus, Dominus ipse pro sua be-

sua benignitate compenſet: quanquam vt amori veſtro nos etiam aliqua ex parte reſpondeamus (quoniam auctis ſcire quid à nobis in re Chriſtiana geratur) anni huius præſertim acta ad vos perſcribere ſtatui.

Balthaſar Gagus hoc anno ex Iapone profeſtus in Indiam, aduerſa tempeſtate retentus, hyemauit in ora Sinarum: atque id fuit cauſa, cur à nobis huiuſce anni litteras non acceperitis. Poſt eius diſceſſum nuntij Meaco allati ſunt, Bonziorum in Gaſparem Vilelā odium aliquantum reſtrixiſſe. itaque rursus aures dare cæpiſſe Euangelio, ſerique aliquos Chriſtianos, atque in iis nobiliſſimos homines, & in rebus phyſicis admodum intelligentes. Miſſæ ſunt etiam aliquot à Meaceniſibus illis neophytis ad Bungenſes Chriſtianos epiſtolæ; quarum vna duodecim circiter paginarum magnā harum regionum Chriſtianis attulit voluptatem, ſæpiuſque deſcripta, omnia Chriſtianorum loca percurrit, & ſimul recitabatur etiam ethnicis. Summa erat epiſtolæ, ſectarum Iaponis omnium (quæ plus vndecim ſunt) expoſitio ſimul & cōſutatio, cum religionis Chriſtianæ confirmatione: nec vero pacatas vnquam res Iaponiorum fore, quoad omnes fierent Chriſtiani: atque idipſum multis apertisque rationibus probabatur. Menſe Iunio ineunte, ex Gaſparis ipſius litteris cognouimus illum iter cepiſſe ad vrbem Sacaium, quæ bidui diſtat Meaco; vbi ſpes magna meſſis vberriimæ oſtendebatur, non modo quod ſit libera, & in primis ampla Iaponis totius; ſed multo etiam magis, quod eum quidam è principibus ciuitatis illuc per litteras inuiſſet, ædeſque ſuas ipſi ad Euangelij promulgationem obtuliſſet. cuius tantum eſt eius rei deſiderium, vt in Bungum etiam certum hominem cum mādatis miſerit ad Coſmum Turrianum. Recordabitur, vt ſperamus, pro ſua bonitate Dominus harum gentium, eaſque conuertet ad ſe: nos autem in ſuo confirmabit obſequio.

Quod ad Bungenſem Eccleſiam attinet, quæ nunc quidem eſt Iaponis omnium maxima; admodum augetur in dies (captis adſpirante Domino) cum virtus veteranorum, tum etiam tyronum numerus: quorum tanta eſt pietas, vix vt poſſim verbis aſſequi: nonnulla tamen attingam, vt ex iis reliqua intelligatis. Primum nulla nox præterit (vt mihi quidem videtur) quin verberationes in templo fiant, ac fere ſemper omnium quotquot ibidem eo tempore ſunt. quibus in templo non licet, ij ſeſe intra priuatos parietes cum vniuerſa familia verberant. Quotidie, quamuis ningat, Chriſtianis reſertum eſt templum: nec reſeratur fere, quin multi reperiantur ad limina præſtolantes. Feſtis autem anni celebrioribus, tanta vis hominum confluit, vt ad multitudinem capiendam vmbracula è frondibus raptim exſtructa cum templo continuare neceſſe ſit: atque alij quidem præcipuis anni feſtis, alij vero diebus Beatiffimæ Virgini ſacris, alij quintodecimo, alij etiam octauo quoque die Confeſſione maculas abluunt. Sed Bungenſium ſtudio ac pietas Quadrageſimæ præſertim diebus elucet. res profeſto viſenda: quippe in ſingulos annos creſcit huius Eccleſiæ religio ac probitas.

In pueris iis, qui ad nos Chriſtianæ doctrinæ gratia ventitant, aliqui ita parui

ita parui cernuntur, vt nihil p̄ne pr̄ter catechismum eloqui possint: itaque idipsum quod tenent memoriter, oppido concinunt. Prope templum nostrum duodecim circiter Iaponij patresfamilias habitant, quorum filij puerique singulis noctibus, audito signo salutationis Angelicæ, ad Crucem conueniunt in ea vicinitate defixam; ibique nixi genibus totam horam quotidie in Christiana doctrina decantanda consumunt: idque parentum iussu, quorum tanta est pietas, vt infantibus Christiana rudimenta vna cum lacte paulatim instillent, eosque tenera adhuc ætate nostram in disciplinam domesticam traditos Domino cōsecrent. nec vero parentum pietatem non imitantur liberi, atque vnus præsertim natu maximus omnium, annum agens tertium decimum; cui super mensam cruciatus Christi Iaponice recitanti, fluunt interdum ex oculis lacrymæ, nulla vultus mutatione. alij vero eorundem cruciatuum recordatione commoti, piis Christum liberatorem verbis affantur, ita suauiter, vt cuiuslibet ferreum quamuis pectus emolliant. Itaque horum quos domi educamus operam ad conuersionem harum gentium magno nobis vsui fore speramus: quippe cum Iaponios auditores patria lingua magis quam peregrina retineat. alios præterea quinque Iaponios apud nos habemus prouecta iam ætate viros admodum probos: tres videlicet Funaij, quartum Meaci cum Gaspare Vitela: postremus comes est peregrinationis meæ, annum agens alterum & vigesimum, tanta in dicendo suauitate ac lepore præditus, vt auditorum animos mirabiliter capiat: hæreses vero Iaponicas, multaque de physicis ita callet, vt hosce philosophos omnes refuteret, ac vincat. faxit Dominus, vt eorū animis ignem iniciat. Christiani Facatenses, ac præsertim vnus è principibus, Cosmum missis nuntiis per Deum obtestati sunt, vt eo aliquē è Societate mitteret: velle se optimum templum exstruere, & suis alere sumptibus quotquot è nostris ibi commorarentur: ac quod iam fieri cæptum est. hisce de causis, & simul, quod multi Christianorum vici alicuius è nobis aduentum sermonesque iam diu desiderabant, decreuit Cosmus, vt initio Iunii anni M.D.LXI. ad eos pagos, & loca finitima inuisenda discederem.

Pridie quam Facatā perueni, aduentu meo cognito Christiani obuiam mihi alij ad tria passuum millia, alij etiam longius magno cum gaudio processerunt. ego complures dies in ea vrbe moratus, incolas circiter septuaginta sacro fonte lustraui. in quibus erant Bonziji duo Iaponicarum legum sane periti, cum alter etiam regius concionator fuisset. is septem dies mecum disputando, interrogando, quæ dicebam in commentarios referendo consumperat, cum immensa Dei Domini nostri lux ei tandem affluiset, & illius exemplo multorum præterea tenebras dispulit.

In eadem vrbe Facata cum alij complures, tum præcipue duo morbo graui laborantes diuina ope sanati: quorum vnus paterfamilias tanto capitis dolore torqueri solitus, vt violētās sibi met manus inferre sæpe tentaret, tertio decimo die Dei benignitate conualuit. alter erat iunior lepra foedissima coopertus. is, quod de Christianis honorifice pieque sentiret, putaretque iuuante Domino sibi per mē sanitatem reddi posse; in meum conspectum

conspēctum adductus est: quem vt vidi, negaui me ei morbo posse facere medicinam: veruntamen ne plane mœstus à me discederet ipse, quique eum adduxerant; remedium quoddam illi præscripsi facillimum, & post tertium diem ad me redire iussi: ita nitidus rediit, vt nulla vnquam scabie laborasse videretur. equidem obstupui perspecta hominum fide, aperteque denuntiaui Christianis, ne sanitatem pharmaco, sed Deo Domino fideique suæ acceptam referrent: quæ quidem etiam in animos eorum qui morbo liberati fuerant, redundauit. nam vterque Baptismo petito, & post catechismum impetrato, ad Ecclesiam aggregatus est. cūque iam discessus mei tempus appeteret, quo æquiore animo id ferrent, spem illis maturi reditus præbui: quorum duo primores ita obfirmato animo itineris mei comites esse statuerunt, vt eorum studiis remittere, aut eos de sententia demouere nulla ratione potuerim.

In exitu Iunij Facata discessimus in insulam Tacaxumam, ambitu passuum sex millium, in ditione viri principis Firandensis, Antonij nomine: vbi cum essent quingenti circiter Christiani, ethnici tantum octo; ij quoque ad Deum nostro aduentu conuersi sunt. Præest autem eorum institutioni, excellenti virtute vir, qui è Bonzio Christi seruus effectus est. ædem habent, quæ idolorum antea fuerat, in primis ornata: cuius vetigali, itemque elemosynis quas erogat institutum ibi quoque Misericordiæ sodalitium non modo ipse antistes alitur, sed etiam inopes peregrini, qui illuc sane multi (quod vidi per eos dies) religionis causa ventitant. eadem stipis per Misericordiæ sodales rite fideliterque distribuende ratio, seruatur etiam in vicina insula Iquicuchi, itemque in cæteris insulis, in quibus Ecclesiæ sunt. quo fit, vt ad iter in iis regionibus faciendum sarcinæ & impedimenta minime sint necessaria: quippe, quocunque peruenias, omnia tibi gratis, ac sedulo comparantur: maritimo itinere naues, terrestri comites & iumenta: quæ si recuses, iniuriam videlicet sibi fieri, seque in Christianis officiosis numerari non putant.

Firando cum ad hanc inuiscendam Ecclesiam aliquot Lusitani venissent, horum Christianorum religione, precandi studio, obedientia, amoris non modo in sacerdotes nostros, sed etiam in omnes eorum vicarios, tantopere delectari gauisque sunt; vt mihi affirmarent, Socios nostros qui in cæteris orbis terræ partibus versantur, si vel particulam noverint eorum, quæ cum his Christianis geruntur, omnes Iaponicam hanc prouinciam expetirus: quod equidem credo: nam vna profecto Christianæ doctrinæ decantatio multas vobis præ lætitia lacrymas exprimat. quid enim si videatis pueros centum, ac puellas, bis quotidie catechismi causa conuenientes, qui paucis ante diebus dicati diabolo fuerant, iam Christianos templum ingredi, aqua lustrali se aspergere, deum ad precationem rite genua flectere? quid si duobus eorum voce præeuntibus, subsequentes cæteros, doctrinæque præcepta concinentes audiat: idque tanta cum modestia, ac verecundia, vt oculos semper humi defixos habeant, ac duo illi præsertim, qui voce præeunt (quos ego de industria non semel, & curiose notau) & quidem in maximis caloribus,

cum facies eorum sudore manarét, tanta fuere constantia, vt manus, oculos, pedes nunquam mihi mouere conspecti sint: raptos profunda aliqua contemplatione dixisses. nec vero doctrina tantum decantanda contenti sunt. nam eius quoque explicationem libentibus nobis requirunt. Iam vero quanta cum animi vestri voluptate intueamini Iaponios hosce Christianos positos genibus, manibusque sublatiis, Christum è Cruce pendentem adorantes, lacrymis ad solam vsque fluentibus, in tormentorum Domini cogitatione ita demersos, vt panes ecstatici videantur: atque hæc quidem in hisce insulis prope desertis, quid de iis locis existimandum est, in quibus (vt in Bungo) Sacramentorum est vsus, frequens: quæ cum ita sint, misereat (quæso) vos fratres charissimi harum Ecclesiarum, Deumque cum gemitibus obsecrate, vt supplementum aliquod è Societate nostra dignetur huc mittere. quod si forte nimis diu distulerit, quam vereor, ne qui venerint, paucos superstites è nobis, offendant: si quidem tres hac ætate magnam vitæ discrimen adiunximus, quam tuetur Dominus, vt opinor, quoad alij nobis ad nouam hanc vineam tuendam colendamque succedant.

Ex ea quam dixi insula, in aliam traieci maiorem, quæ Iquicuqui vocatur. incolas habet circiter mille quingentos, in iis Christianos ferme octingentos. ij, quod iam ante de meo aduentu cognouerant, obuiam mihi nauem cum primoribus aliquot Christianis miserunt: quam vt conscendi, in ipsa nauigatione, tribus passuum millibus ante quam ad insulam peruenimus, Crucem aspxi edito loco positam, quam satis amplo intervallo circumiens murus, sepeliendis Christianis cœmeterium efficit. vbi descendimus, humanissime excepti, continuo ad salutandam Crucem de more perreximus: inde templum eorum inuissimus, eleganter ornatum. atque illos in præsentia quidem ne inopem plebem non sine iactura ab institutis operibus auocarem; dimisi, concione in matutinum & vespertinum tempus, puerorum vero catechismo in pomeridianum indicto. itaque tanti concursus fieri cæpti sunt, vt cum multi excluderentur, arcam, quæ ad vestibulum templum est, storeis pro re nata contingere necesse fuerit. Templum est autem excelso loco, lutoque denso & ad aspectum iucundo. in id ascenditur gradibus, quibus in imis stagnum est aquæ, nudis pauperum pedibus abluendis, non superstitione vel cæremonia, sed ne templi catastromata calcata commaculent. Postridie quam huc veni, cæteras quoque sacras aedes Iustrani pulcherrime positas, quippe quæ ante id tempus idolorum fuissent, quibus colèdis optima loca diligenter exquirebantur: hoc autem tempore æditui Iaponi sunt illi ipsi qui nuper Bonziji, nunc Christiani appellantur, antea dæmonem, nunc Iesum Crucifixum supplices venerantur, & colunt. Et quoniam ex altero pago eiusdem insulæ sane frequenter, ad alterius pagi templum trium fere miliarium intervallo Christiani magno suo incommodum venire cogeabantur; templum ibi quoque exædificandum curavi, quo paucis diebus multorum subsidio, magnaue omnium alacritate perfectum est, tabula picta, cæteroque ornatu ex vrbe Firando illuc aduecto.

Christi

A Christianorum animis recreatis, cælestique fonte purgatis iis, qui ad Baptismum videbantur idonei; ad alium Christianorum pagum, quem Xixi vocant, ire perrexī, vt eos per Euangelium solarer, & simul vt in æde noua, quæ tum ab iis ad tectum perducebatur, sacellum extruendum curarem, Iquicuchēsis Christianis officiose nobis in eam rem fabros lignarios septem, aliaque auxilia necessaria deferentibus. ibi igitur amantissime excepti à Christianis; qui quasi regem expectarent ita sedulo vias ante purgatas ornauerant, prima luce, & vespere de rebus diuinis disputare instituiamus, quo commodius cæteris horis diei sacello exædificando vacarent, quod summa eorum diligentia paucis diebus est absolutum. Catechismi deinde cura certo homini tradita, Iram traiecimus eo cōsilio, vt Facatam propediem reuerteremur, quod eius peregrinationis spatium Cosmus ad Augustum exeuntem vsque præscripserat. Iraz, Cruce salutata, cum incolis egimus, vt ibi templum (nullum enim erat) communi consilio facerent. ad quod nobis Firando sacræ imagines, cæteraque necessaria ornamenta transmissa sunt. nonnullis concionibus habitis, quibus in fide Christiani sunt confirmati, Baptismoque lustratis qui lustrandi supererant, Casungam inde contēdimus: vbi tanta nobis hominum multitudo sese obuiam effudit, vt festi alicuius diei solēnis celebritas videretur. Cruce adorata, ad primarium quendam Christianū diuertimus, apud quem nonnullis concionibus habitis, magna omnium voluntate decretum est tēplum, in quo sacerdotes sacrificarent, si qui in ea loca venirent: quo item Firando necessarius sacrorum apparatus est missus. Inter eā dum hic agimus, mihi grauis homo narrauit Iquicuchi mulierem Christianam suadente diabolo, siue eius ministris, abortus faciēdi gratia pharmacum fumpsisse eiusmodi, vt infantem ipsamque parentem necauerit. Huius corpus Christiani, quippe quæ noxa capitali obstricta migrasset, in ipsorum cœmeterio in quo Crux est posita, sepeliri cum vetuissent; illa post aliquot dies periculose egrotanti adolescenti cuidam Christiano per visum, Corpus (inquit) meum sacra sepultura prohibitum est illud quidem: sed ne ideo me Christiani damnatam existiment: nam ante quam è vita discederem, Dominus contritione mea lacrymisque placatus est, quibus rebus Christiani ex adolescente cognitis (namque is deinde conualuit) valde animati sunt.

Ex eo loco rursus ad pagum Iquichuchi, atque inde, spe reditus Christianis relicta, Firandum discessi ad quædam sacrorum instrumenta accipiēda, quæ nobis Lusitanorum nauis aduexerat.

Firandum vt venimus, nauarchum Lusitanum allocuti, ad Antonium diuertimus statim, qui cum vniuersa familia nos peramanter accepit, derinuitque ad multam noctem nonnulla de officij religione percontans: postridie nauarchum adiui, vt permagnam tabulam pietam in navi proponeret Christianis visendam, quos in proximum Dominicum diem (quod eorum cominodo fieret) ad concionem simul & spectaculum, dimissis per agros nuntiis, euocauimus. interea nocturnis hortationibus cum cæteri Christiani in fide animati sunt, tum ethnici circiter

quinquaginta ad Baptisimum adducti: in iis, è proceribus quidam Antonio non inferior. Et quoniam Firandi sacra ædes erat nulla, petiit nauarchus ab Rege, vt in area nostra excitare liceret ædiculam, in quam Lusitani qui versabantur ibi nonaginta, religionis causa conuenirent; eademque Firadenses Christiani deinceps vterentur: cui Rex se deliberaturum respondit. ea erat dissimulata negatio. itaque id ubi rescimus, apud Christianum in area nostra habitantem priuatum, sacellum exstruere, atque adornare constitui: quod ille tanta animi alacritate studioque recepit, vt ædium duarum quas possidebat alterius, vltro mihi optionem daret, sequè custodem fore profiteretur. igitur, Antonio præsertim operas & cætera necessaria benigne suppeditante, paratum oratorium est, & omnibus rebus instructum, in quo singulis noctibus Litanæ & sacri sermones habebantur. vbi Dominicus dies aduenit, è pagis insulisque finitimis ingens Christianorum multitudo confluxit tum ad verbum Dei audiendum, tum vero ad sacram visendam imaginem, positam, vt dicebamus, in naui, loco peristromatibus, vexillis, virentibusque arborum ramis ornato: referta iam spectatoribus naui, cū perorassem; eos omnes nauarchus, quod longe ab donibus suis abessent, liberali cibo, potuque refectos dimisit.

Iam dies obrepserat, quo die mihi in Bungum redeundum esset: quocirca sacra tabula ex oneraria in nauculam translata, vt inde Facatam deueheretur; Christianos Iquicuchenses monui, me sabbato proximo (vt promissa facerem) ad eos ex itinere venturum, & inde postridie vespere profecturum: qua illi re audita, parata naui continuo ad me deducendum venerunt. sub noctem conscendi, comitibus piis aliquot Lusitanis, qui me rogauerant, vt mecum se ad illas Ecclesias inuisendas venire permitterem. Descendentibus nobis ad littus, obuiam prodire Iaponico more cum facibus multis: eodemque comitatu ad templum venimus, vbi nos magna populi multitudo cum pueris expectabat. Concione habita, & puerorū catechismo peracto, quod iam intempesta nox erat, plebem dimisi, maneque postridie (Dominicus erat dies) post concionem incolæ circiter tredecim Christiana doctrina iam institutos molestiasque pertulimus. Nam & mari, paruis lintribus, iisque monoxylis, vastos interdum sinus præcidere sumus coacti, vixque imminentium piratarum manus effugimus, qui captos homines diu multumque vexatos in seruitutem diuendunt; & terra, iumentis consulto relictis, lutulenta via atque teterrima cingulo tenuis cœno demergebamur: quæ ramen sordes occurrentibus passim riuus eluebantur. Accessit ad hæc, assiduum pæne profluium sanguinis, quo sane grauiter acerbèque vexabar. Sed eas omnes difficultates, Christianorum erga nos studium caritasque compensabat egregia: cum & hospitij commorationisque nostræ mercedem constanter ac benigne respuerent: & abeuntes, viatico omnibusque rebus necessariis liberaliter instructos vberrimo fletu prosequerentur: & quod longe admirabilius est, impressa à nobis humi vestigia ipsa; obstupescen-
tibus rei nouitate ac miraculo qui mecū aderant Lusitanis, oscularentur.

Verum,

A Verum, ne lógiór sim, modum epistolæ faciam, si vnum addidero, ex quo facile iudicare possitis; quanta sit Iaponicæ gentis ac nominis ad humanitatem religionemque propensio. Cum festus è via; morboque pæne confectus, in quodam ethnicorum oppido substitissem; tamen nullum erat desiderium cibi, tamen ne plane deficerem, oryzam reformidans, putridaque piscium salsamehta (hæc enim incolarum cibaria sunt) mihi qui ova coemeret. is autem mihi mox ova cum ipsis nummulis retulit. Causam quærenti, respondit, incolas ova, quod dies ille festus ipsorum esset, vendere noluisse: quod ægroto quærentur, dond dedisse. Denique in Bungum ægre peruenimus: ibi quasi quàm à Còsmo, ac Sociis amantissime acceptus, humanissimeque tractatus, vix tamen adhuc è diuturna ægrotatione conualui. Vos clementissimum IESVM obsecrate fratres, vt mihi ad se perfecte colendum vires animumque suppediet. è Bungo. Cal. Octobris. M. D. LXI.

DE SOCIETATIS IESV LITTERIS in Europam de obitu Consalui Sylueriæ Lusitani.

CONSALVI Sylueriæ nostri felicem obitum hac epistola persequemur. Is circa initiũ anni M.D.LX. cum Sociis duobus Goa discessit in regna quæ dicuntur Inhambanis & Manomotapæ, vt nationibus illis Euangelium nuntiaret, quod concionatorũ inopia nunquam probe cognouerant. Vt primum Inhambanem attigere, morbo corripitur ita graui, vt Consaluis natura valentissimus, oculorum acie vehementer hebetata fractisque viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo melius habuere, ad urbem regiam Tongen iter intendunt abi Regem vna cum vxore, sorore, liberis, cognatis, regni que proceribus, populo denique pæne toto intra paucos dies magna omniũ gratulatione atque læticia sacro fonte lustrarunt. Rex Constantini, Regina Catharina, soror Elisabethæ nomen assumpsit. Inde Consalius rei Christianæ causâ relictis apud Regem Sociis, Manomotapam ire pergit. comitabantur amici Lusitani sex. oram vnica biemi legabant. Molsambico insula superata, vix ad Masutæ fluminis ostium, leucas nonaginta processerant, cum atrox coorta tempestas, Consalui deprecatione repente sedatur atque comprimitur. Inde exscensione facta, die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificiũ excitatur, ita vehementi Solis ardore, vt calceati Lusitani, terræ calorem ferre vix possent. Consaluo autem inter sacrificandum eruperunt ex toto capite pustule: quas cum ad curandas medicinæ nequaquam deessent, præclaro sui ipsius odio, incensus ille cuncta repudiavit, seque naturæ dumtaxat sanandum permisit, ac tempori. Triduum ibi morati, tranquillo mari prouehuntur ad Colimanem fluuiũ. eo resstantibus iterum ventis egre subuectis, ad Mingoaxanem Gilox regem veniunt amicum Lusitanorum: à quo benigne ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi

Euangelij potestate, diutius tamen ibi non subistere, quod ad Manomotapæ Regem festinarent, quo vno ad Christum adiuncto, finitimos reges longe viribus atque auctoritate inferiores ad Christum deinde facile perducì posse considerent. Hinc ad amnem ingentem tendit Cuamam, leucas à Sofala triginta, ex quo, rursus in Lindem proximum sinum periculosa procella compulsi, tredecim ibi steterè dies. Ab Linde cum ad Cuamam denuo peruentum esset, in ipso introitu fluminis re diuina peracta Consalius à Lusitanis comitibus petiit primum, vt quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotium Domino suppliciter commendare ne grauaurentur; deinde vt aequi bonique facerent, si reliqua tota nauigatione se, vt precibus vacaret, ab eorum conspectu atque consuetudine remouisset in rebus præsertim grauioribus, consulto potissimum Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigij parte velum sibi prætendi, in eo recessu octo ipsos dies ita delituit, vt semel tantum quotidie tostici ciceris pugillo, & exigua haustu frigida sese reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas sanctorum continebat vitas.

Octauo igitur die, cum ad Senam (qui terminus nauigationis erat) venissent, vicum sane frequentem; ibi descensum est, nuntiusque à Consaluo ad Regem de suo aduentu in intima regni missus, à quo dum responsum expectat, interim Christianos aliquot inquilinos à peccatis per confessionem absolutos, à turpi concubinarum consuetudine ad sacras nuptias legitimasque traduxit, catechismum publice docuit, & à Lusitanorum seruitiis, ibidem capita fere quingenta baptismo lustrauit. Regem etiam Inhamioris, Regis Manomotapæ stipendiarium, tribus passuum millibus à vico Sena, cum aliquoties adiisset, cohortationibus suis ita permouerat, vt se vna cum vxore & liberis, libentissime Christianum fore profiteretur. Sed Consalius, partim quod non haberet quem apud illum catechismi causa relinqueret, partim etià ne Manomotapæ Regis offenderet animum, si prius stipendiario quam ipsimet Christiana sacra imperitisset, Inhamioris Regem vt potuit consolatus, hortatusque vt ipse cum suis Dei bonitate fretus in suscepto consilio permaneret; totam rem in tempus aliud distulit. Iamque alter effluerat mensis, cum Antonius Catiadus Lusitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapæ, legatus à Rege ad Consaliu aduenit Manomotapæ perducendū. Consalius sacrorum ornatu cum sacro lapide & calice in sarcinâ colligato, sublatoque in humeros, se in viam dedit. Cū ad fluuios ventū erat, qui multi in ea regione sunt, si quidem vado superari possent; quamuis ad iugulum vsque pertingerent, transibat, manibus elata seu capite sarcina: sin minus, vasi ligneo impositum peramplo Consaliuum, natantes ipsi propellentesque traiciebant Cafres, quo nomine gentes eæ appellantur. sub noctem natalem Domini ad Chetuchin pagum haud longe à Manomotapa ventum est, factumque ter sacrum summa Lusitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cum urbem Manomotapam introissent, misit confestim Rex, qui Consaliuum cum muneribus viseret, auri pondere ingenti.

A ingenti, bobusque permultis; & famulatu ad ministeria quotidiana: quippe qui de Lusitanis mercatoribus iam ante cognouerat, Consaluum non modo vitæ sanctitate virtuteque præstantem, sed etiam generis claritate ac nomine in primis esse conspicuum. Consalvus gratiis actis, muneribusque repudiatis, ex ipso legato Regem cogniturum esse respondit, quod genus auri, quasue diuitias quæsiturus in ea loca venisset. Obstupuit ea animi magnitudine Rex, venientemque ad se deinde Consaluum tanta gratulatione & significatione honoris excepit; quâta neminem vnquam antea; & in ipsa penèrta, quo nullus est aditus, introduxit; & assidente matre, considere Consaluum etiam in tapete iussit, Antonioque Caiado è conclaui ianua interprete adhibito, Rex quatuor continuo sciscitatur, quot feminas, quid auri, prædiorum, bouum denique vellet, quos incolæ non minoris quam aurum ipsum æstimare dicuntur. Cum nihil se præter ipsum Regem respondisset optare; conuersus ad interpretem inquit Rex: Profecto necesse est, qui nihil horum accipiat quæ à cæteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis distare. mortali-
 bus; & nihilominus ad extremum multa benigne pollicitus, amantissimis verbis Consaluum ad hospitium remisit. Ibi dum ille mane rem facit diuinam; è principibus quidam prætereuntes cum è foribus aspexissent in ara propositam perelegantem *MARIÆ VIRGINIS* imaginem, quam in tabula depictam ex India Consalvus aduexerat, specie decepti ad Regem deferunt. Consaluum egregia forma puellam apud se habere, hortantur ut ab illo depõscat. Nec mora: mittit ille; qui Consaluo renuntiet, audisse se, illum vxorem secum adduxisse: vehementer cupere, ut eam sibi sistat. Tum Consalvus tabulam pretiosâ veste inuolutam ad Regem affert. Cuius desiderium quo magis exacuat, præfatur illam esse effigiem matris Dei, cuius in ditione ac potestate sint omnes Reges, & Imperatores orbis terræ totius: ac tum denique tabulam aperit, Regis quoque matre præsentem Rex imaginem veneratus, Consaluum etiam atque etiam obsecrat, eam sibi largiatur, domi habere se velle. Libenter vero Consalvus annuit: quin etiam ipsemet in regio cubiculo collocat, ibidemque quasi sacellum quoddam precandi causâ peristromatis pretiosis exornat. Narrant qui inde venere Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque; Reginam cæli ea ipsa specie quam tabula ostenderet, diuina circumfusam luce, suauisque splendore fulgentem, augustissimo simul ac iucundissimo aspectu, dormitanti Regi astitisse. quod ille mane matri narrabat; rei nouitate vehementer ratiõnitus, itemque Lusitanis; qui statim id Consaluo renuntiabant. Postremo Rex Consaluum ipsum accersit, ait se mirum in modum angere, quod sermonem Reginæ eius quæ secum singulis noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Consalvus cum eam esse linguam diuinam dixisset, quam nemo nosset, nisi qui sacrosanctis eius Reginæ filij legibus pareret, quippe qui *DEVS* esset; generisque totius humani redemptor; Rex in præsentia quidem, si minus verbis, vultu certe ac significatione se Christianum velle fieri ostendit: bidui deinde spatio interiecto, per Antonium Caiadum
 Consaluo

Consaluo aperte denuntiari, certum esse sibi matrique Christiana sacra suscipere: proinde ad se baptizandum quamprimum veniret. Consaluo tamen dies aliquot super sedere satius visum, dum Rex Christiana fide præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus, cum satis iam operam dedisse videretur, quinto circiter & vigesimo post aduentum suum die Consalius Regem simul & matrem non sine solenni pompa & gratulatione baptizat. Regi, Sebastiani: matri, Mariæ nomen est inditum. Eo ipso die Rex Consaluo, quoniam aurum respueret, boues centum donauit: ille ad Antonium Caiadum misit, ut in frustra dissecti distribuerentur in pauperes. Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti cum admiratione suspexit. Regem imitati trecenti ferme è regni proceribus, Christo sese pariter addixere. Hi nunquam à Consalui latere discedebant. adferebantur etiam dona Consaluo: lac, oua, butyrum, hædi, aliaque id genus: quæ ille nec aliud genus carnis omnino gustabat; cocto dumtaxat milio quodam exiguo, herbisque, & sylvestribus victitans pomis. Iamque spectata vitæ morumque sanctimonia studioque salutis humanæ, tantam sibi summorum infimorumque beneuolentiam conciliauerat, tantosque in omnium animis effecerat motus, ut in Christianam religionem vniuersa multitudo videretur incumbere; cum à Mahometanis quattuor potentibus & callidis viris, & apud Regem gratiosis, Consaluo parantur insidiæ. Auctor conspirationis fuit Mosambicanus Minguames nefaria superstitionis antistes, siue, ut ipsi appellant, Cacicius. ij Regi partim coram ipsi, partim per idoneum internuntium valde sibi dolere demonstrant, quod tantum in capitis regni que discrimen ultro se ipse demiserit. Consaluum, cui tantum fidei & honoris habeat, missu Proregis India, terræque Sophalæ regulorum, ad explorandum Regis statum, sollicitandosque ad defectionem popularium animos aduenisse, ut motibus excitatis ipsi deinde infesto exercitu subsequuti, Regem opprimant. Addunt insuper fabulosa portenta, Consaluum magum esse teterrimum omnium, & sagacissimum, varia veneficia ac medicamenta secum attulisse ad incolarum animos occupandos, Regemque mactandum. quicumque caput suum aqua perfundi paterentur, conceptis præsertim verbis Langariorum (sic enim Lusitanos vocant) à Consaluo pronunciatis, confestim volentes nolentes in eius potestatem venire: id ipsum alibi contigisse. proinde videret etiam atque etiam Rex quo progredere, cui se suaque crederet. Si Consaluum abire permittat incolumem, fore ut ciues mutuis inter se cædibus amantes atque lymphati miserandum in modum grassentur atque concurrant. Hisce aliisque mendaciis onerato Regi, adolescenti præsertim, ac matri, facile persuasum est, ut Consaluum primo quoque tempore interficiendum curarent. Nec dum ea consilia eruperant, clâdestinis agitata colloquiis, cum ad Antonium Caiadum Consalius, haud ignaro (inquit) mihi, nec imparato, mors instat ab Rege. Caiado autem ita incredibilis visa res, ut subridens prorsus negaret. iamque dies aduenerat necis, vel vitæ potius, qui dies natalis erat idem D. Susannæ Virginis martyrisque: Consalius ab Antonio magnopere petit, ut Lusitanos duos tresque

A ad se confestim accersat. Confessionem (inquit) illorum tuamq; simul excipere, & sacra Eucharistia hodierno die reficere vos omnino constitui: nec enim postea potero. Hos ille dum absentes euocat, Consalvus ad meridiem vsque præstolatus, cū non adessent, consecratas cōsumpsit hostias duas: factisque eodem die Christianis circiter quinquaginta, vestem ad corporis cultum, rosaria ad precandum diuisit. Lusitanos vero sub vesperam redeuntes, confessionis Sacramento, quoniam Eucharistiæ non licebat, purgatos, mira vultus hilaritate animique tranquillitate animabat inscios quid ille conditum haberet in animo. Iisdem sacrorū apparatus dat in ædes Antonij deferendum. ipse linteatus cum effigie Christi ad Crucem affixi, domi remansit, reuertentique rursus Caiado, pectus hominis manu leniter apprehendens, Antoni Caiade (inquit) profecto paratior ad mortem obeundam ego sum, quam ipsimet inimici ad inferendam: Regi autem ac matri libenter ignosco. Mahometanorum quippe artificii ac dolis inducti sunt. Hæc ille serena facie atque hilari cum dixisset, Antonius ab eo digressus, tametsi vix fieri posse putabat, vt Rex tam nefario scelere sese obstringeret; tamen, quoniam ex recenti quodam sermone, eius animum exulceratum, contra quam existimasset, offenderat; famulos duos ad Consaluum custodiendum ea nocte misit, à quibus ea quæ sequuntur, accepta sunt: Consaluum, cum secus diuerforum in area ad multam noctem, quasi è corporis custodia exire gestienti mora nimis longa videretur, ita citatis gressibus ambulasset, oculis semper intentis in cælum, manibus modo sublaris ad sidera, modo Crucis in figuram extensis, ducens ex intimo corde suspiria; suum denique tugurium subiiisse, fuisseque precibus coram Christi signo, quod vnum solatium illi supererat; in arundineum stratum decubuisse, & in somnum incidisse iustorum; id enim ex insidiis conspicati satellites octo circiter, illico irruunt. in iis barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui sæpe cum Consaluo conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit infidetque, arreptum inde pedibus & brachiis, humo tollunt alij quattuor: duo reliqui collo iniiciunt funem, quo vtrinque adducto, Consalvus expressam ex ore naribusque magnam sanguinis copiam effudit, & spiritum simul Domino reddidit. Tum vero CHRISTI simulacro sacrilegis manibus comminuto, defuncti corpus recte ligatum, attractumque interfectores in præterfluentem Monsengeßem deiiciunt, ne videlicet (quod Mahometani confixerant) cadauer ipsum tam malefici hominis sub dio relictum venetui sui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Consalui legatio: quo sublato, Rex eadem sæuitia percitus Christianos pariter quinquaginta, quos ille extremo die suo pepererat, magistri donis exutos iubet occidi. Id simularque cognitū est, regni proceres, quos Encoses vocant, rei atrocitate permoti cōsensu adeunt Regem; & si hominibus (inquiunt) hisce mors idcirco debetur, quod aquam infundi capitibus suis à Consaluo permiserint; eadem & omniū nostrum, & vero tua quoque causa Rex est: omnibus vno eodēque leto occumbendū. Qua denuntiatione repressus Regis furor cum aliquātulū resedisset, eum biduo post Lusitani quoque

conueniunt, docent quam graui scelere sese obligauerit: terrores insuper addunt, non Deū modo indignam innocentissimi viri necem debitis pœnis, sed etiam homines ipsos nobilissimi, bello atque armis ulturos. Ad ea Rex diligeret excusare sese, culpam in suos impulsoresque reicere, magnum perpetrati facinoris dolorem ostendere, denique ut factis verba consentiant, è quattuor consiliariis duos confestim interficit: nam reliqui duo, quorum alter fuit princeps nefarii cōsiliij Minguames, rem odorati, mature diffugerant: qui tamen quod summa diligentia conquirebantur, nequaquam euasuri potentissimi Regis manus existimabantur. Hisce rebus perlatis in Indiam, Antonius Quadrius noster, id ipsum vehementer optante Prorege, idoneam nauigandi tempestatem expectabat, ut Socios aliquot Manomotapam mitteret ad capta promouenda, quæ felicè omnino progressum habitura sperabant, eius Ecclesiæ fundamentis tam innocenti caltoque sanguine positis.

Nobis interea, carissimi fratres, omni cultu & obsequio propitiandus est Dominus; ac præter ceteros ipse quoque Sylueria suffragator adhibendus, ut pari spiritus ardore succensi, deuotas Christo animas, Dei gloriæ & salutis hominum causa tandem aliquando fundamus. Goæ.

GASPARIS VILELAE AD SOCIOS.

N N o superiore, Cosmi Turriani missu, è Būngo discessurus Meacum, de mea professione feci vos per litteras certiores. Nunc, quoniam id fore vobis gratum atque iucundum existimo; ea persequar, quæ mihi ex eo tempore contigerunt: ut cum Deo Domino gratias agatis; tum fratrem hunc vestrum à vestra consuetudine tanto locorum intervallo desinectum, supplicationibus vestris adiuuandum intelligatis.

Anno igitur à Virginis partu M. D. LIX. comite Christiano Iaponio, Laurentio nomine, probo iuvene, & linguæ huius rerumque peritissimo, nauigium ethnicorum conscendimus: iter autem nostrū (quod facile iudicari potuit) aduersarius multis rationibus impedire conatus est. primū enim ipso nauigationis initio, tanta repente malacia ac tranquillitas exstitit, ut naus loco moueri non posset. Tum barbari ut muneribus pacem ventumque à Diis obtinerent, stipem singillarim à vectoribus corrogare cæperunt. Vbi ad me ventum est, negaui me vnus Dei conditoris cœli terræque cultorem, in quo spes meas omnes haberem repositas, quidquam in ipsorum elubra collaturum. quo illi responso adeo excanduerunt, ut eius incommodi causam apud me residere, ac proinde me in mare proiciendum esse affirmarent. Hic nos ad Deum mente animoque conuersi: cuius beneficio inflari vela mane postridie capta sunt. Sed cum aliquot passuum millia processissemus, aduerso vento rursus retēti, quadrimum stare coacti sumus. Tum vero barbari plane in nos causam eius rei conferre, verbisque & significationibus conceptā iram ostendere: quæ tamen Domino miseratē cohibita est. Denique ad portum quandam de-

lati,

lati, ibique decem dies tempestate coacti subsistere, communi sententia decreuerunt, nequaquam nos secum ex eo loco auhendos: & ipso quoque nauarcho in eam sententiam adducto, nos descendere coegerunt: quem tamen, cum aliam nauem nullam in eo portu offēdissem, precibus placatum, inuitis omnibus perpuli, vt me vltra eum locum passuum sex & triginta millia deferret. Et quoniam nauarcho vltius progrediēdum non erat; barbari circum naues quotquot in eo portu erant circumcursare statim incipiunt, & gubernatoribus aperte denuntiare, si prosperam optent nauigationem, nos omnino reiiciant: ita cunctis abeuntibus, nos in littore sumus relictī: sed paulo post diuinitus alio cōfestim nauigio apulso, tam feliciter nauigauimus, vt portum citius iis qui ante nos solueant (cum etiam aliquot eorum in piratas incidissent) sine vllō periculo tenuerimus. Tum denuo instare barbari, & nauiculariis persuadere conati sunt, ne porro nos ad vr̄bem Sacaium veherent: sed frustra. etenim incolumes eo peruenimus quarto Idus Sextileis: qui dies quoniam Diuo Laurentio erat sacer, ipsum Christi martyrem, eius nationis patronū asciuius. est autem vr̄bs Sacaium perāpla, plurimisque ac pecuniosis mercatoribus frequentissima, suisque legibus ac moribus more Veneto gubernatur. Hic nos ex itinere aliquantulum recreati, ad montem contendimus Frenoiānam, ab vr̄be Meaco passuum millibus decē & octo. mons autem est permagnus: habitatur à Bonziis, & caput est regni, ad cuius radices iacet lacus plenus piscium, passuum nonaginta millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens, quem multi confluentes efficiunt amnes. in eius littore locus est ad montem pertinens cœnobiis plus quingentis visendus, multis aliis bellorū iniuria deletis, quæ quondam trium millium & trecentorum summā impleffe dicūtur. Hæc autem cœnobia Bonzij variarum habent sectarum, bipedum superbissimi: ac ceteri quoque montis incolæ ad litteras natura propensi videntur, in quibus (vt opinor) excellerent, si se ad Christianam religionem adiungerent. iis nos Euangelij lumen inferre conati, nihil proficimus, & nemo nobis aures, præter senem quendam Bonzium, dedit: cui, & simul discipulis eius aliquot, demonsttrauimus vnum esse Deum opificem rerum omnium, animosque hominum esse immortales. tum ille mihi in aurem insuffrars, orationem meam, quamuis placitis Iaponiorum aduersaretur, plane sibi probari dixit, & præsertim quæ de animorum æternitate à me fuerant disputata: sed quominus Christi sacra susciperet, se Bonziorum metu, capitisque periculo deterreri. vbi igitur frustra nos laborare intelleximus, inde profecti, paucis diebus Meacum hyeme tum ineunte peruenimus: est autem vr̄bs perampla, tametsi maior olim fuisse traditur, cum esset eius longitudo passuum vnus & viginti millium, nouemque latitudo. Hanc montes editissimi cingunt: quibus in imis ingentia vbique & opulenta cœnobia, atque ædificia antiqua cernuntur: quam seditionibus & incendiis vna cum ipsa vr̄be, magna ex parte destructa & excisa; vt, quod nūc vr̄bis incolitur, priscæ magnificentiæ tenuis quedā velut imago esse perhibeatur. Regio est in primis frigida, partim ex

copia niuium, partim ex arborum cæduarum inopia. Sterilis autem adeo, D
 vt raphanis, rapis, malis insanis, & leguminibus vulgo vescantur. hæc au-
 tem ciuitas dicitur quondam religione ac litteris floruisse: cuius rei ar-
 gumentum etiam illud afferunt, quod ex eadem vrbe monteque omnes
 Iaponiorum sectæ manauerint, quarum principes ac magistri in his locis
 sibi in hoc vsque tempus sedes ac domicilia collocarunt. Meaci igitur,
 conducto hospitio, cum nemo fere ad nos ignotos adhuc, & obscuros
 audiendos accederet, mihi faciendum existimaui, vt primum omnium Re-
 gem siue Imperatorem honoris causa inuiserem, vt eo beneuolo, propi-
 tioque vteremur: deinde sumpta Cruce, in mediam viam ex ædibus pro-
 diens Christum, palam prædicare institui. quas ad voces ingens continuo
 populi multitudo conuenit, alij rerum nouarum studio; alij etiam cauil-
 landi atque irridendi. Quorum interrogationibus cum ita Deo adiuuan-
 te responderetur à nobis, vt ipsorum rationes plane infirmari ac refutari
 constaret; aduentus nostri fama totam urbem ita peruasit, vt omnium
 sermone celebraretur: partimque improbaretur nostra doctrina, partim
 etiam defensores aliquos inueniret. Bonzj quidem furentes circumcur-
 sare vicos, plebem in nos incitare, Euangelium probis maledictisque
 proscindere, falsis etiam testibus criminari, nos carnes humanas vorare,
 repertaque domi nostræ ossa cadauerum: alij denique nos hominum spe-
 cie dæmonas dicere: hortari etiam vicinos, vt nos sinibus pellerent: adiū
 vero domino exprobare, quod nos in suis tectis morari pateretur: qui
 ipsorum dictis impulsus, mihi renuntiari iussit, vt confestim migrarem:
 cumque incertus quo me reciperem, haud ita continuo paruisssem; stricto
 gladio in me impetum fecit, quamuis intelligeret, si me occidisset, se vel
 patriis legibus capite punitum iri, vel eius ignominia vitæ causa, mor-
 tem Iaponico more sibi ultro esse oppetendam. Ac meus quidem quis tū
 esset animi sensus ac status, cum impendentem mihi è barbari manibus
 enssem aspicerem, existimare potestis ipsi. Et sane mihi affirmanti credite
 fratres, permultum interesse, vtrum quis mortem apud se tacitus medi-
 tetur & cogitet, an oblatam sibi propius intueatur ac cernat. Ego me (ad
 quem enim confugerem?) Domino totum commendauim ac tradidi, cum
 vna me res eo tempore solaretur, quod inter eos terrores minasque, ver-
 bum Dei in hac vrbe, quæ omnium Iaponicarum superstitionum est pa-
 rens, disseminari & crescere intelligerem. Eo periculo perfunctus, cum
 iam aliquot Christianos fecissem, iniquorum furori concedere, & in alias
 ades migrare constitui, quas nobis vini propola quidam exhibuit perin-
 commodas. quippe quæ Ianuario mense in magna niuium copia, fri-
 goribus maximis; & parietibus, & omni alio munimento carerent. Hic
 nos maiore etiam animo cæptis institimus, Dei beneficio parati, vitam,
 si opus esset, in Christiana causa profunderem. iamque & è ciuibz plu-
 res, & è paganis permulti Christo nomina dare non dubitabant, quam-
 uis ob id ipsum vulgo despicerentur; & Bonzj, quamuis aliqua ex par-
 te placati, nondum tamen calumniis ac maledictis nos lacerare desiste-
 rent, quinimmo ne vspiam consistere nobis liceret, communi consilio

Alio emptores ab eius taberna qui domum nobis locauerat, auocare cæperunt: quo ille permotus incommodo, sæpius egit mecum, vt inde migrarem: sed tamen solitudinem nostram miseratus, quod nullus præterea foret nobis in vrbe locus, tres menses de habitatione commodare decreuit. quo temporis spatio multa frigoris, laboris, valetudinis incommoda non solum æquo, sed etiam libenti animo (Domino auxiliante) pertulimus: iamque æstas appetebat, cum Regem rursus adiunimus, vt nobis in vrbe tuto manendi faceret potestatem. ac, tametsi obtrectatores non defuere, feliciter tamen diploma statim abstulimus, mortis proposita pæna, si quis nos aut iniuria affecisset, aut quo minus suscepto munere fungeremur, impedire ausus esset. Ea re & iniquorum impetus retardati, & Christianorum numerus ita auctus est, vt necesse fuerit per ampla domo ad eam rem coempta templum instruere, quo non Christiani solum, sed etiam ethnici confluebant. quorum alij se ad Ecclesiam aggregabant, alij cum verba nostra vehementer probarent, Baptismi tamen petitionem se differre dicebant, quoad latius res Christiana patesceret. Annum iam in opere versabamur, meliusque res ibat in dies, cum perpetuus ille hostis bonorum omnium, Bonzios, aliosque barbaros impulit, vt magna pecuniæ vi in commune collata magistratus corrumpere: qui muneribus deliniti inscio Rege nos summa cum ignominia exterminassent utique, nisi cognita re ethnici quidam primarius, vir bonus & nostrâ causâ apud Regem agere solitus, nocte antequam domum nostram irrumperent inimici, me per nuntium monuisset, vt Bonziorum rabiem in præsentia declinare, meque in arcem quandam suam ad sextum decimum lapidem ab vrbe, reciperé. Consilio à Christianis probato, magna eorum manu, ea ipsa nocte ad arcem vsque deductus, fere quatrimum latui. Sed cū iâ res postulare videretur ne diutius abessemus Meacū occulte regressi, ad Christianum quendam diuertimus. quo tēpore varius erat de nostro discessu populi rumor: cum alij iniuria, alij iure optimo nos oppido pulsos dicerent. Christiani vero clam eo ventitantes, quibuscunque rebus poterant, consolari nos & iuuare conabantur: quorum opera quattuor mensium induciis impetratis, vt interea de nostra mansionē, vel protectione ageretur; in publicū magna omnium bonorum gratulatione prodiiimus, neque ita multo post sacra ædes nobis est restituta. Quæ dū geruntur; ad Regē delatum est, contra ipsius edictū quā iniqui in nos Bonziji ac magistratus fuissent. quare permotus, multo nobis in posterū diligētius cauit. aduersarij vero fracti ac debilitati non modo nos vltra vexare destiterunt, sed etiam facta iâ nobis libera cōmorandi potestate, nonnulli fauere visi sunt ita, quod consiliū diabolus in nostram perniciē ceperat, id ipsum vel maxime nobis diuinitus profuit.

Restat vt nonnulla de superstitione, sacrisque huius gentis attingam, vt ipsorum cæcitate perspecta, eo magis enixe pro ipsis Dominū deprecemini. Primum Augusto mense concelebrant ludos quos vocant Gibon (quæ vox hominem significat) quod ij ludi homini sacri esse dicantur: quorum eiusmodi est ratio. Primum in vrbis vicos, opificumq; collegia,

describunt pegmata excogitanda moliendaque. inde ubi festus dies aduenit, veluti ad supplicationem populus coit. Agmen currus quindecim, vel viginti præcedunt sericis pretiosisq; tapetibus cooperti: in iis pueri multi psallentes, vel tympana pulsant, vel tibiis concinunt. Singulos autem currus hominibus tricenis, aut quadragenis impulsos sua quemque artificum turba sectatur. Alia deinde sequuntur vehicula hominibus armatis instructa, sericis item, variisque præscarum rerum monumentis ornata. Hoc ordine pompa delubrum præteruehitur, cuius delubri ea celebritas est: qua in re matutinum tempus omne consumitur. Sub vesperam inde bine lætica prodeunt: altera illius quem colunt Dei, læticariis ita compositis, vt præsentis numinis pondere valde fatigari premique videantur: alteram esse aiunt amicæ cuiusdam ipsius. neque ita multo post, tertia lætica vxoris iustæ gestatur, cui simul ac maritus per nuntium significauerit se vna cum pellice aduentare; læticarij statim huc atque illuc lymphati discurrunt, itaque vxoris Zelotypiam insaniamque significant. Hic populus magna edit signa doloris, atque mœstitiæ: plorant multi, multique ad consolandum Deæ animum positis genibus eam supplices venerantur. denique lætica coniunctæ ad phanum redeunt: atque ita ludis finis imponitur.

Neque ille minus miserabilis error est. Eodem Augusto mense biduum tribuunt colendis Manibus mortuorum. sub imminentē noctem in ædiū foribus lampadas multas accendunt vario genere picturæ, & ornatu: inde urbem tota nocte perambulant, alij religionis, alij etiā spectandi causa. magna etiam populi vis, cum aduersperascit, ex vrbe aduentantibus (vt ipsi videlicet opinantur) suorum Manibus obuiam prodit. Vbi quendam ad locum peruentum est, quo loco eos sibi occurrere arbitrantur; humanis primum verbis excipiunt: Felix (inquiunt) faustusque sit vester aduentus. Iamdiu aspectus vestri fructu caruimus: confidete parumper, ciboque vos ex itineris defatigatione reficite. Tum oryzam, poma, & alios apponunt cibos: quibus ea per inopiam non licet, ij aquam calidam secum afferunt: ibique totam horam morati, quasi finem epularum expectēt, precibus eos in suas domos inuitant, aiuntque præcedere se, domus instruendæ causâ, parandique conuiuij. Vt biduum illud effluxit, accensis funalibus oppido plebs egreditur, lumina discedentibus præferens, ne scilicet in tenebris offendant, aut quopiam incurrant: inde in urbem reuersi, ædiū tecta lapidationibus diligenter excutiant, ne qui forte ex Manibus (a quibus nimirum aliquod sibi metuūt damnum) occulte remâserint: tametsi eos miserantur nonnulli, quod paruulos dicant esse, & si forte eos in itinere imber opprefferit, extingui misellos. Interrogati Iaponij, cur illis epulum præbeant, respondent, eos ad paradysum tendentes suum, qui abest leucarum decies millies millena millia, quod iter non minus quam triennio conficitur, fessos è via, recolligendarum virium causâ huc diuertere. Per eos etiam dies omnia sepulchra diligenter purgant, Bonziji autem videlicet regnant; nemo est enim re familiari quamuis exigua, quin ad expiandos rite suorum Manes, Bonziis munus aliquod afferat.

Afferat. Videtis fratres mihi carissimi huius gentis errores, & tenebras, in quibus hæret adeo pertinaciter, vt eam inde ægre admodum eruas. Obsecrate Dominum, vt eos pro sua bonitate conuertat.

Ad hæc, alios etiam agunt celebri cum certamine ludos mense Martio sane detestabiles. Conueniunt post meridiem quibuscunque libuerit, armati, deorumque suorum imaginibus picti humeros. tum duas in acies diuisi, pueri primum lapidibus, deinde cæteri sagittis, & sclopis, mox contis, postremo gladiis dimicant. qua ex pugna semper fere nonnulli desiderantur, complures vulnerati discedunt, omnibus qui in eo prælio quempiam occiderint, aut plagis affecerint, impunitate proposita. omnino bellicosa est natio. hoc ipsorum studium, hæc est oblectatio militibusque pro numero ac dignitate capitum, quæ ex hostibus cæsa retulerint, præmia persoluantur.

Dæmon autem tanto apud hosce miseros in honore est, vt ei magnificentissima phana exstruantur: in quibus horribili specie sese identidem offerens, cum alibi adoratur à populo, tum præsertim in monte suburbano, in quo fuisse quondam aiunt cœnobiorum septem millia, quamuis nunc minus multa visantur: quorum est vnum in primis opulentum, & confluenti omnium ordinum multitudine vsque adeo celebre, vt cum Reges bella gesturi ingentem auri vim ei delubro voueant, & victoria parta persoluant; tum infima quoque plebs in suis difficultatibus atque periculis eodem auxilij causâ confugiat. quibus dæmon per quietem apparens persuadet, se ipsorum religione placatum, eos è periculo eripuisse perindeque iis cætera in posterum cessura, vt ipsum rite negligenterve coluerint. quibus ille artificijs ita imperium in has gentes exercet, vt magnopere metuatur, obseruetur, denique adoretur ab omnibus.

Ille quoque deplorandus hominum error est. Bonzium quendam Cōbadaxi nomine, ante octingentos annos ferunt in hac vrbe versatū: quē equidem existimo hominis forma dæmonem fuisse: adeo nefaria scelera ab eo excogitata, cæterisque dæmonstrata narrantur. hunc tradunt deducere stellas è cœlo, & futura prædicere solitum: inuētorem etiam litterarum fuisse, quibus Iaponij vtuntur, sibi que multa eaque magnifica tēpla ædificari iussisse, extremaque iam ætate subterraneum sibi effodi specum in quem vltro se condidit, cum diceret, se iam vitæ huius satietate teneri, & in eo specu viuentem velle quiescere ad annorum decies millies millena millia. quo tempore fore, vt magnus quidam in Iapone doctor existeret, seque tum in lucem hanc esse rediturum: eo sermone habito, se intra specum obturato ostio occludi imperasse. magnum est eius vbique nomen, & viuere etiamnum creditur, multisque se per visum offert, & ab eo plerique suppliciter opē implorant: anniuersaria vero illius diei solennia, quo die sese in specum abdidit, mirum quanta remotarum etiam nationū frequentia celebrantur.

Alij præterea aliis ætatibus fuere tres vel quattuor Bonzij summa eruditionis existimatione, quibus item magni honores habentur: sed vni præsertim, quem ante annum. trigessimū. vixisse perhibent, auctorem

fectæ eius, quam Icoxos vocant: magna apud plebem auctoritate: cui se-
ctæ Bonzius semper cum imperio præsidet, stupris, flagitiisque palam
turpiter deditus. quem plebs nihilominus tanta pietate, ac veneratione
prosequitur, vt eum si modo aspexerit, vim lacrymarum profundat, solui-
que se admissis noxis ab eo suppliciter petat. eidem tantum pecuniæ de-
ferunt, vt magnam Iaponicarum diuitiarum partem vnus obtinebat. Festos
vero eius dies quotannis ita conferta populi multitudo concelebrat, vt
in ipso cœnobij aditu, cum fores aperiuntur, obtriti aliqui semper inte-
reant: quibuscū ita præclare agi putatur, vt nonnulli religionis causâ sese
peditibus irruipientium vltro calcandos necadosq; substernât. nocte autem,
oratio de laudibus eius dum habetur, tanta auditorum cōploratio oritur,
vt si publice magnum aliquod incommodum ac vulnus esset acceptum.

Magna est etiâ sanctitatis opinio Bonzij Nequiron, qui ante quingen-
tesimum annum floruisse dicitur, & Foquexanæ familiæ princeps fuisse.

Hactenus de rebus Meacenibus. venio ad Sacaiana. Ego Sacaium
Cosmi iussu Meaco me contuli, vbi sum in præsentia: quam urbem, cum
ex concursu hominum ad nos audiendos (quorum aliqui iam baptizati
sunt) lætam nobis animarum segetem allaturam; tum quod copiosissi-
ma ac munitissima est, tutum nobis in tumultibus bellicis perflugium fo-
re confidimus.

Multa vidi post meum aduentum memoratu digna, è quibus ne longior
sum, vnum dumtaxat exponam. Iulio mense festum diem agunt Daimao-
gini, quem excellenti sanctitate virum, asseclam aiunt fuisse prisca cuius-
dam Imperatoris. hunc Sacaiiani adorant, templis compluribus ei dicatis,
& ludos eiusmodi faciunt. Horis pomeridianis viam vrbis longam ad
passus ducentos transuersis vtrinque tignis ac tabulatis obsepiunt, ne ple-
bi introspicere liceat: tum magna hominum multitudo à tribus passuum
millibus eo contendit. in primo agmine idolum procedit equo insidens,
stricta ingenti machæra, pueris duobus deinceps comitantibus, quo-
rum alter arcum eius & pharetram, alter accipitrem gerit. pueros multæ
equitum turmæ certis insignibus distinctæ sequuntur, & magna præter
ea peditum vis, qui voto sese ei celebritati obstrinxere, saltantesque con-
cinunt, Xenzairaquu, Manzairaquu; hoc est annos mille voluptatis, mille
millena millia gaudij. Hanc turbam Bonzij primum candidati psallentes,
deinde vniuersa nobilitas in equis mittrata, postremo quinque vel sex
veneficæ magno mulierum comitatu linteatæ sequuntur: extremum
agmen claudunt ingentes armatorum copię ad excipiendam Daimao-
gini lecticam prodeuntes ad viam, quam clausam esse dicebamus. Lecti-
cam vero ipsam inauratam lecticarij ferunt viginti, qui varias cantile-
nas velut intercalari quodam carmine concludunt Xenzairaquu, Mázai-
raquu. Eandem, simulatque profertur in publicum, iactata suppliciter sti-
pe, aliisque similibus veneratur populus. Hanc ego superstitionem, &
alias in hac vrbe conspexi, quas Dominus aliquando penitus abolere
dignabitur. Meacum ad Natalem Domini cum Christianis agendum
post menses quattuor cogitabam, vt mēse Martio Sacaium denuo reuer-
terer

terer, Christianamque rem omni conatu fulcirem, quoad nobis supplementum isthinc in tanta operariorum inopia submittatur. Vos per Dominum obtestor fratres mihi carissimi, animum inducat is ad hanc provinciam adeundam. Etenim si quod vnquam tempus amplificandæ Catholicæ Ecclesiæ fuit idoneum, nunc certe egregia sese præbet occasio. Iaponica lingua haud sane difficilis est, vtiq; ad intelligendum, patientia tantum, animique submissione opus est, ad ea quæ Dominus permiserit, perferenda: quas ille virtutes pro sua benignitate profecto impertiet iis, qui huic colendæ vineæ sese alacri animo obtulerint. Quem nos etiam atque etiam obsecramus, vt in animis vestris, & omnium semper inhabitet. Sacraio, xvi. Calen. Septemb. M.D.L X I I.

EX EPISTOLA ARIAE SANCTII

ad Socios.

EGO in hac vrbe fratres mihi carissimi operam nauo curandis ægrotis, qui in Hospitali domo sunt; & simul pueros quindecim partim Iaponios, partim etiam Sinas, qui apud nos educantur, litteras & musicæ doceo, quo maiore cæmonia cultuque sacra in posterum peragantur: quā rem ad conuersionem barbarorum non mediocriter profuturam esse confidimus. In his pueris duo numerantur, alter quattuordecim, alter vndecim natus annos, tā excellenti ingenio præditi, vt id ætatis, Christianos concionibus suis ad lacrymas vsque permoueant. Sed maiorem Cosmus Turrianus Meacum misit ad ædē sacram tuendam, & Gasparem Vilelam in opere subleuandum: minor apud nos remansit. Institutū nostrum in Iaponiis erudiendis, eiusmodi est. Ioannes Fernandus, qui bene iam nouit Iaponice, edocendis neophytis primum operam dat: deinde certum in locum se confert, quo multi ad eum suscitandi & quærendi causā conueniunt, quibus ille respondet; refutatque, cum opus est, errores ipsorum: idque sæpenumero bis in die. vertendis etiam Iaponice necessariis quibusdam libris vacat, adhibitis ad eam rem nonnullis incolis Christianis, vt versio purior, clarior, atque suauior sit: ex iis qui Christiana disciplina instituuntur, aliqui sunt viri primarij, quorum vnus ante Baptismum, Bonziorum cœnobio cum potestate præfuerat, in Iaponicis superstitionibus litterisque apprimē versatus.

Ad conciones, quæ singulis anni festis diebus, per Quadragesimam vero multo sæpius habentur, operibus suis & ratione lucri neglecta, tam alacriter auideque vtitur plebs, vti fræno potius, quam calcaribus egeat. quantum vero concionibus proficiatur, satis apparet vel ex pietate cultuque sacrorum, vel ex consensu mutuaque Christianorum beneuolentia, quam sane augeri constat in dies. Hebdomadæ sacræ diebus cum cætera solennia tite sunt perfoluta, tum vero quinta feria in cœna Domini, posteaquam pauperū pedes de more abluti sunt, agmen processit eorum,

qui sese flagris cædebant: sequebantur tredecim pueri ornatu funebri, D
passionis Domini argumenta gestantes: ij suum quisque carmen elata vo-
ce tanto cum animi sensu pronuntiauerunt, vt nemo omnium, quotquot
erant in templo, lachrymas tenere potuerit. Paschali autem die Domini-
co, historiæ quædam è sacris litteris actæ sunt: vt exitus Israelitici populi
ex Ægypto, specie rubri maris in vestibulo templi machinationibus arti-
ficiois exhibita, quæ transitum Israelitis præberet, ingressum autem Pha-
raonem vna cum exercitu obrueret. Ionæ quoque Prophetæ casus, alia-
que similia spectacula edita sunt. Supplicationibus absolutis, dialogus
publice est habitus, in quo superiorum dierum ex morte Domini luctus
atque mœstitia cum Paschalis celebritatis lætitia & gratulatione confe-
rebatur: quibus rebus mirum quanta voluptate affecti fuerint Christiani.
Atque iam ante, ipsis quoque Natalis Domini feriis, orbis terrarum to-
tius inundationem, custodias Lóth, Abrahami victoriam, denique pasto-
rum aduentum ad oppidum Bethleem, sermonesque cum Virgine Dei
matre habitos ita ad viuum effinxerant, non modo vt spectatores, sed
actores etiam ipsi præ intima animi dulcedine collacrymarentur. Atque
hæc de rebus Bungenfibz.

Nunc de cæteris Iaponis partibus pauca complectar. Gaspar Vilela
Meaco Sacaium profectus primarij cuiusdam viri precibus inuitatu, non
solum peramater ab eo acceptus est, sed etiam eiusdem benignitate sum-
ptumque templum ædificauit, quo populus ad Euangelium conueniret:
statimque constitit operæ fructus, nonnullis ad Baptismum adductis,
in iis adolescente filio eius, apud quem Gaspar diuerterat. præclara in-
dole puero, qui tam illustria virtutis ac pietatis dedit indicia, vt eius
opera parentes quoque ipsius, fratremque natu maiorem, qui iam ad
religionem Christianam valde se propensum ostendit, ad Ecclesiam Dei
aggregatum iri Domino fauente speremus. Puerum hunc Gaspar deinde,
parentibus non inuitis, quos nimirum adolescentulus precibus vicerat,
in Bungum misit, vbi quid egerit, è Ludouici Almeida epistola
cognoscetis.

Quod ad Amangutianam Ecclesiam pertinet, quam iam diu nobis lu-
strare non licuit, morem præceptaque sibi à Cosmo tradita Christianos
studiose retinere cognouimus. Dominicis diebus in téplum sacra tabula
picta, quam eo misit Cosmus, ornatum, frequentes conueniunt: atque vbi
Deum rite precati sunt, vnus eorum ex Catechismo Iaponice scripto
nonnulla recitat, de quibus deinde disserunt inter se.

Habent etiam quosdam quasi œconomos ægrotis ac pauperibus suble-
uandis pecunia, quæ tum ad eam rem, tum ad curanda Christianorum fu-
nera in commune confertur. Aliqui etiam in Bungum ad Confessionem,
& audiendum verbum Dei se conferunt. eam Ecclesiam Cosmus, quo-
niam per operarios non potest, saltem per litteras consolari & confirma-
re non desinit.

De Firadenfibz autem rebus illud accepimus, Regem hoc anno se de-
nuo Christianis æquum præbere cæpisse, templique exstruendi iam nunc
illis

illis potestatem fecisse eo fortasse consilio, vt cum Cosmo in gratiam redeat, & hac ratione cum Lusitanis fœdus & hospitium renouet: quorum sibi amicitia, atque commercium quam sit fructuosum, vt clarius desiderando sentiret, nauem eorum, superioribus diebus Firandum appulsam, & Cosmo, & Lusitano viro nobili, qui tum in vrbe Funaiio versabatur, nauarchi eius auunculo visum est faciendum, vt in alias oras auerterent. Igitur abeundi potestate ab Rege Bungenſi quamuis ægre impetrata de Cosmi valetudine atque incolumitate sollicito, Firandum vterque profecti sunt. Funaij autem, vbi à Christianis auditum est, Cosmum profecti-
nem parare, mœrentes continuo ad eum ventitare ceperunt, parentem illum atque pastorem agnoscere, manibus hi, illi etiam humi prostrati, pedibus oscula figere: quibus Cosmus exposuit, quam iustis de causis iter illud ingrederetur, & simul mādauit, vt vicariis, donec rediret (quod propediem erat futurum) diligenter obtemperarent: atque ita ab eis digressus est, multis eum viris, mulieribus, pueris magno cum luctu ac mœrore extra oppidum prosequentibus. quo absente, cum barbari se in templum nostrum insolenter inferrent, ea re cognita Rex misit è familiaribus suis, qui templum assidue custodirent, & in vincula abriperent, si quis in eum locum se contumeliose gessisset: atque eiusdem præsidij negotium duobus etiam primariis ciuibz dedit, in ea vicinitate habitantibus. In ipso autem itinere labores atque pericula Cosmo non defuere: tertio quippe die in latronum insidias incidit, quorum vnus intentum iam arcum in Cosmi pectus non sine magno eius vitæ discrimine obuenterat, cum ex ipsius comitibus quidam ante sagittam emissam, adductas arcus habenas præcidit. Firandi autem magna cum gratulatione à Lusitanis exceptus, qui naui vexilla sustuleraat, & tormentorum strepitu lætitiæ significauerāt, in ædiculam diuertit ab Ludouico Almeida raptim. dum templum ædificatur, extructam: vbi cum cæteros Christianos, cognito Cosmi aduentu terra ac mari vndique confluentes, tum nautas ipsos Lusitanos admissis noxis per Confessionem absoluit; iisdemque facile persuasit, vt cum oneraria ex eo portu discederent. Hæc habui de Iaponensium rerum progressu quæ scriberem. Vos Dominum precari assidue insistite fratres, vt nos idoneos veritatis Euangelicæ præcones efficiat. è Bungo, v. Idus Octobris. M. D. L X I I.

LVDOVICI ALMEIDAE

ad Socios.

Nāo superiore cum Ecclesiis Facatæ, Firandi, aliisque iustratis in Bungū ægrotus ex itinere rediissem, vt primum è morbo conualui, de tota peregrinatione mea feci vos per litteras certiores. quas quoniam vobis esse gratas intelligo, pergā ea scribere, quæ quidem in iis locis euenere, in quibus mihi versari ex eo tempore contigit: nam cætera ex aliorum litteris cognoscetis.

Firandi erat Christianus quidam quintum circiter, & sexagesimum Dagens annum, scriba Regis intimus, quem ille apud se in honore habebat, liberaliterque tractabat. is igitur Christianus cum animaduerneret se iam ad vitæ exitum appropinquare; susceptas in vita maculas matura Confessione delere; & (quoniam nullus erat ibi sacerdos) Bungum vel cum Regis offensione, periculoque rei familiaris petere omnino constituit. rem itaque cum vxore communicat; quæ (vt erat præstanti virtute ac pietate mulier) cunsiliam vehementer probauit: illud solummodo monuit, vt quam occultissime abiret, ne in se Regis iracundiam protiocaret. Quocirca nauem Christianus intempesta nocte conscendens, in Bungum iter intendit: cuius discessu postridie cognito Rex, partim quod eius opera admodum indigeret, partim quod se inconsulto inuitoque abiisset, iratus, nauigio statim instructo, misit qui hominem persequerentur. Iamque magno suo bono è finibus Firadensis regni in Reguli cuiusdam ditionem euaserat; cū superuenientibus qui ad eum capiendum missi erant, Reguli iussu, qui cum Firadensi rege amicitia intercedebat, eodem Rege postulante oppressus, & in custodiam traditus est. Firandi vbi cognitum est illum inuentum fuisse, nec tamen vt rediret vlllo pacto adduci potuisse; legauit ad eum Rex cognatos ipsius nonnullos, qui ad redeundum hortarentur: sed vxor contra per litteras ei suasit à suscepto itinere nequaquam desisteret, bonoque animo esset, se laborum ipsius periculorumque breui consortem futuram. Sed videlicet currentem incitabat. Cosmus autem vbi id resciuit, egit cum Rege Bungi, vt Christianum ab regulo per litteras impetraret: quas qui pertulit litteras, offendit hominem magna in Deum fide, speque subnixum, de se ipso autem adeo demisse, maleque sentientem, vt non modo qui in Bungum ad Confessionem incolumis perueniret, sed qui vlllo prorsus beneficio afficeretur à Deo Domino nostro, se prorsus indignum affirmaret: tantoque in se ipsum odio erat incensus, vt ad quotidianas verberationes, & precandi assiduitatem, alia quoque voluntaria supplicia adiungeret, tanta cum sui cognitione, vt precibus Christiani, qui regiam epistolam attulerat, nequiuert adduci, quicquam vt de instituta vitæ austeritate remitteret. Denique solutus in Bungū ægre peruenit tanta animi sui cum voluptate, tantæque Deo gratias agens, vt rem verbis assequi nequeam. Cuius aduentus cum ad cætera multa profuit, tum ad Christianorum fidem ac spem in Domino augendam. Eum Cosmus, pueris, quos alimus domi, instituendis præfecit, & piis quibusdam libris in Iaponicum sermonem vertendis. Magnum apparet in eo precandi studium, & acritas; & licet extrema sit iam ætate, vix vnquam cessantem reperias. Eum Dominus ad finem vsque conferuet.

Per idem tempus nobilis quædam mulier, primarij ciuis vxor ex familia regis Bungenfis, à demone agitata, per campos tanto cum vlulatu, atque impetu ferebatur, vt à nemine contineri posset. Hanc sibi Cosmus à Christiano quodam insigni viro commendatâ ad se perducî, & in cubiculo publici valetudinarij, perpetuis custodibus adhibitîs, collocari iussit.

Et

A Et quoniam in spem venerat mulier, se Baptismi beneficio sanitatem esse recepturam, habebatque mentis eius animique vexatio dilucida interualla; iis opportune Cosmus est vsus ad eam Christianis præceptis rite imbuendam, quibus vt satis erudita visa est, in magna Christianorum corona, eam Dominico die baptizare constituit. Erat mulier tum sane quæta, sed cum primū caput salutari aqua perfundi cæptum est, tanta repente vi se commouit, clamoresque edidit ita magnos, vt omnes quotquot aderam, perterrefecerit. Tum Cosmus à quattuor viris apprehensam, teneri ad finem vsque Baptismi imperauit, quo absoluto misera fractis viribus concidens, inter famulorum manus in hospitale cubiculum est relata. Ex eo tempore nullum eiusmodi incommodum, aut molestiam hucusque perpessa est, quare & Christianorū fides non mediocriter aucta, & maritus ipsius ita permotus est, vt ab Rege petierit, sibi per eum liceret Christiana sacra suscipere: quod ei Rex ita prolixè libenterque permisit, vt diceret gratum sibi fore, si eum reliqua familia imitaretur, itaque baptizatus ipse cum liberis, cognatis, & famulis, sane quam in virtute proficiunt.

B Ego interea vires è morbo collegeram, quocirca mensis Octobris initio misit me Cosmus, comite è Christianis domesticis vno, ad templa quinque visenda, variis locis regni Bungenfis commodo Christianorum exstructa, mensē in eo itinere posui, multos baptizaui ethnicos; Christianos autem docui, qua ratione templa concelebrent, sermonesque inter se de religione sererent, si quando ad urbem venire non possent, quasdam etiam areas defixis Crucibus Christianorum sepulturæ dicaui: denique in singulis templis benedictum, seu piacularē granum relictum cum codicillo, qui descriptas grani indulgentias contineret. Inde ad Cosmum reuersus, Cangoximam mense decembri tetendi, profectiois causa fuit Emmanuelis Mendozæ cum sex Lusitanis aduentus, qui vt per Confessionem peccatis sunt absoluti, Cosmum rogarunt etiam atque etiam, vt me Cangoximam ad hyemem ibi cum ipsis exigendam, Christianos visitandos, & promulgandum genti Euangeliū mitteret, id ipsum Regi quoque Cangoximano fore gratissimum, quippe qui magnam eius rei voluntatem scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, itemque ad Antonium Quadrium eidem prouinciæ pro Societate Præpositum, ostendisset. è Bungo igitur (vt dicebamus) profecti, gelu, & frigoribus maximis, quadriduo ad mare peruenimus: cum semper, vbi sub vesp̄eram constiteramus, verba de rebus diuinis ad incolas fecissemus. Inde solutis anchoris, inter nauigandum, aduerso vento in oppidum sane frequens coacti descendere, cum spectaculi nouitate permota (nunquam enim Lusitanos antea viderant) magna hominum vis ad nos conuenisset, per eam occasionem eis Euangelium nuntiavi: quo illi audito, obstupefacti, ad nos audiendos iterum ac tertio rediere, atque vniuersi p̄ne professi sunt, nisi Reguli metus obstaret, se Christo nomina libet̄ daturōs, idque eo cum animi dolore sensuque, vt nos ad misericordiam prouocarent. Dixi me cum Regulo acturū (qui Bungenfis Regis est stipendiarius) vt cui libet Christiano esse impune liceret: eosque solatus vt potui, ex eo loco discessi, digressu

meo lacrymæ nonnullis obortæ, vt si diu mecum vixissent, apud quos non toto biduo fuerã. ex quo facile iudicare possitis, quãta sit huius gentis ad humanitatem, religionemque propensio. Angunem delati, & à Regulo peramanter excepti, vt primum opportunum est visum, de rebus diuinis, & animorum immortalitate cum eo colloqui cæpimus: multisque sermonibus vltro citroque habitis, cum etiam familiæ partem à cœna ad audiendum accersisset, sera iam nocte ab Rege dimissi, nanarchum quendam Lusitanum sane tempestiue conuenimus: cum enim nostra hortatione permotus, concubinam, ex qua duas susceperat filias, iusta cum dote in matrimonio legitimo collocasset, paucis post diebus est mortuus. Ex eo portu Tamarim tendentibus, vbi Emmanuelis Mendozae nauis in statione erat, arx in itinere occurrit Hexandoni viri principis, in edito monte posita, omnium quas in vita videre me memini, & loco & opere munitissima. quippe quam decem fere propugnacula cingunt, inter se non nisi ponte subdactili peruia, magnoque interuallo distãtia, fossis ita profundis, vt despicientium oculis altitudo caliginem offundat, perpetuo (vt aiunt) silice ferramentis exciso: quod equidem vix hominum manu fieri potuisse crediderim. ibi cum Hexandoni vxorem, & quattuordecim præterea Christianos multis iam annis Franciscus Xauerius Deo peperisset; mihi faciendum existimaui, vt me ad eos consolandos, confirmandosque conferrem. qui me omnes, sed vxor præsertim Hexandoni amicissime acceptum, multa cum de Francisco Xauerio, tum de Bungeni, Meacensi, cæterisque in Iapone constitutis Ecclesiis percontati, felicique ipsarum progressu valde lætati sunt. me autem idcirco etiam libentius viderunt, quod iamdiu neminem omnino è Societate nostra conspexerant. quo toto temporis interuallo eos in Christiana fide partim senis cuiusdã Christiani, honorati viri velut magistri familiæ studio, partim etiam quibusdam miraculis diuina prouidentia retinuerat. Relictum sibi libellum descriptis Xauerij manu Litaniis, aliisque precandi formulis, æque ac faceras reliquias pia mulier admodum religiose custodiebat, expertæ virtutis remedium. Etenim ægrotos complures, in iis Hexadonum iam desperatum, corporibus ipsorum impositus libellus ille sanauerat. Nec minore cura senex traditum sibi ab eodem seruabat flagellum, quo singuli Christiani interdum (nec enim sapius permittebat ille, veritus ne vsu nimio absumeretur) sese cædere consueuerant, quod eam rem non solum animis, verum etiam corporibus prodesse diuinitus intelligeretur: itaque mulier ipsa quam diximus, morbo graniissimo implicita, cum varia medicamenta frustra tentasset, ad ipsum flagellũ postremo confugiens, Francisci Xauerij, vt putadum est, meritis continuo in pristinam valetudinẽ est restituta. cũ omnibus igitur de re diuina familiariter colloquutus, ara etiam excitata cum Beatissimæ Virginis imagine pereleganti, quam eo mecum attuleram; pueris nouem, in iis duobus Hexandoni filiis Baptismo lustratis (quos iam senex ille Christianis rudimentis imbuerat) incredibili cum eorum merore postredie mane discessi, cõmeatu ab ipsis affatim instructus, atque pollicitus me in reditu quindecim dies apud ipsos commoraturum.

Aturum. Cangoximam simulatque peruenimus, Regem adiui confestim, eoque collaudato quod Euangelium in suo regno promulgari cuperet, multisque præterea verbis habitis, petij vt liceret mihi in præsentia Tamarim vsque ad Lusitanorum stationem excurrere. quod ille cum permississet ea tamen conditione, vt auum ipsius ex itinere inuiserem; Tamarim tridui itinere, diuertentes ad Regis auum, ire perreximus, maxima niuium copia, quæ aciem oculorum retunderet, viaque teterrima, occultis passim occurrentibus foueis, è quibus iumenta sese ægre admodum expedirent. In eo igitur portu, ægrotis primum curatis, quorum ingens erat numerus, partim sæuitia frigorum, partim etiam cibariorum inopia: deinde ethnici novem, qui id ipsum à me diu multumque contenderant, baptizatis: certo præterea navis loco, ad scæminarum tutelam de Iaponiis coemptarum (quas illi ex ora Sinarum aduexerant) custodibus binis apposis; denique communi consilio indicta pecuniaria multa, si quis temere iusiurandum vsurpasset; (late enim patebat hoc vitium) Cangoximam redij, & conciones ad Christianos habere institui. nam ethnici veriti Bonziorum offensionem, ad nos venire non audebant: quod ego cum animaduertissem, cepi consilium familiaritatis, si quo modo possem, atque amicitia cum Bonziis ineunda, quo deinde populus ad nos maiore cum fiducia ventitaret. Erat in eo ordine vir quidam insignis, magna etiam ante id sacerdotium existimatione, tum vero & Regis ipsius consiliarius, & amplis cœnobiis tribus summa cum potestate præpositus. Hunc igitur adij, collyrio ad oculos curandos, quibus ipse laborabat, allato: atque ille meo sane quam lætatus aduentu, sibi valde optatum fuisse dicebat, quæ Xauerius disputaret, cognoscere; sed interpretem defuisse. Inde me multa de summo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempestatum varietate, terræ tremoribus, pluuiis, aliisque rebus huiusmodi interrogans, magna sua cum voluptate totam eam noctem apud se detinuit. Quibus ille sermonibus captus, cum ad me sæpe, alio item Bonzio comite, ego vicissim ad illum familiariter ventitarem, cumque doctrinam nostram tum apud alios, tum apud Regem ipsum ita collaudasset, vt Rex Xixona (hoc est sanctam rem) publice responderet; vel eo Regis testimonio, vel confirmata atque illustri mea cum Bonzio consuetudine animati ethnici ad nos audiendos venire cæperunt: è quibus multos Deo adiuvante ad Christum adiunximus. In eo numero fuere primarij duo Regis ipsius cognati, quos catechismo institutos vna cum vxoribus & parte familiæ (triginta quinque in vniuersum fuere) baptizauimus. quorum deinde omnium ope ac studio sacrum Deo Domino templum exstructum est.

Rebus ita constitutis, per Christianum nuntium in arcem Hexandoni magnis precibus accersitus, optimis cum Christianorum, tum etiam reliquorum studiis me magnopere expetentium deesse non potui: è quibus circiter quinque primarij audito aliquoties Euangelio ad Ecclesiā adscripti sunt: in iis quidam adeo excellenti ingenio, vt in cōmentarium relatis iis, quæ de me didicerat, librū confecerit, exorsus ab ipso mundi initio ad vsque

vsque Christi domini nostri in terras aduentum, eius præcipue cruciatibus singillatim enumeratis. quæ ipsius lucubratiō & hominibus illis, & aliis etiam populis, ad quos eam ego ipse deinde circumtuli, maiorem in modum profuit. Idem iussus à me Iaponica quædam scripta de Christiana religione describere, mandatum ita auide arripuit, vt opus vniuersum (omnino foliis quinque & quinquaginta constabat) vnius dimidiati-que diei spatio absoluerit. Hunc ego, & Hexandoni filium natu maximū, quæ Xauerius baptizauerat, docendis in templo cæteris Christianis præfeci regula præscripta, quam in eo munere obeundo tenerent. quam quidem in rem, vt quibus orium suppetit, diligenter incumbunt, præsertim vero librarius ille quem dixi: qui quidem Christianis lectionibus, & commentationibus mirifice delectatur, seque cum libro quæ à me descripsit, in lucum abdens, quæque legit ex eo secum identidem reputās, tanta voluptate perfunditur quod ad hanc Dei rerumque cœlestium cognitionē peruenierit, vt lacrymas præ gaudio continere non possit. Is ipse in Christianorum cœtu post Litanias publice decātatas interrogatus à me quidnam esset factururus, si Rex ei diceret, Christiana sacra fac deferās, quoniā ex meis popularibus es, meisque sumptibus victitas, responsurum se dixit illico: Here, visne me in te sine fuco ac simulatione beneuolum? in re tua familiari procuranda fidelem? vis me submissum? vis perferentem iniuriarum? vis denique in omnes clementem ac benignum? iube me esse Christianum: hæc enim virtutes omnes vna religio Christiana complectitur. Ac cæterorum quoque Christianorum (ad quorum numerum ibidem alij septuaginta per eos dies accessere) egregia pietas, assiduum precandi studium, mirus inter se amor atque concordia cernitur. vna tantum res ipsorum animos vehementer angebat, quod Hexandonus communium meritum Ecclesiæ expers tamdiu in Iaponica superstitione persisteret, pro cuius conuersione cum preces ad Deum, & lacrymas cūcti, sed vxor ipsius præsertim quotidie funderent: tum ego eiusdem vxoris rogatu hominē adij, & ex eo quæsiui, cur veritatem sæpe iam cognitam depositis Iaponiorum erroribus sequi negligeret. Tum ille Deum testatus Christianam religionem sibi plane probari, alioquin permissurum se nequaquam fuisse, vt eam familia sua tota susciperet; vna re quominus eos imitaretur, impediri se dixit, quod vereretur, ne grauius animum Regis offenderet: sperare se Deo propitio fore aliquando, vt Rege ipso libente, Christum, quem intimis sensibus adorabat, palam ac libere profiteri posset. quo illius responso Christiani valde lætati sunt. Inde cum rursus ad Cangoximanos venissem, Cosmi litteris per Christianum Bungensem ad me perlaris eo consilio sum reuocatus, vt ad Regem Vocoxiuræ proficiscer, qui nos in suum regnum liberalissimis conditionibus inuitauerat: cum præter alia multa, & Lusitanis omnibus in eum portum commeantibus, quique cum ipsis negotia contraherent, in decennium ab omni portorio immunitatem se daturum esse promississet; & quicquid circa est agri ad passuum octoginta millia Cosmo obrulisset, vt intra eos fines ethnicus nemo ipsius iniussu habitare posset. Cangoximæ igitur institutis qui

Christiano

Christiano grege in templum statis diebus aduocato, pastorum vice ac munere fungerentur, baptizatisque iis, qui iam ad id Sacramentum idonei videbantur; ceteros quibus potui verbis sum consolatus: duos praefertim Bonzios illos, de quibus dixi: quos in discessu meo perquam studiose **С Н Р И С Т О** nomina profitentes, in aliud tēpus idcirco reieci, quod à curandis Iaponico ritu Regis procerumque funeribus, nulla ratione se posse desistere dicerent, eaque re Christiana sacra, quæ ipsi apud se taciti colerent, minime pollutum iri arbitrantur. denique à Christianis vario commeatu peramanter instructus, & magna cum doloris amorisque significatione dimissus, ad arcem Hexandoni (quæ ab oppido Cangoxima passuum abest decem & octo millia) dum navis paratur, biduum substiti, atque inde incredibili Christianorum dolore ac gemitu, ipsis etiam ex arce summa sceminis ad mare me deducentibus, &, quasi in eo salus omnium verteretur ita me ut celeriter ad se redirem enixe rogantibus, conscendi, & decimo septimo die in Bungum magna nostrorum gratulatione perueni. atque inde tertio Nonas Quintiles Vocoxiuram, qui locus vltro Firandum est quattuor & viginti passuum millibus, discessi: quo ut perueni, salutatis exitinere Facatēsis (qui cum initio diu multumque Evangelio restitissent, bellis deinde perdomiti ac velut subacti, diuinum semen libentius acceperunt, bonamque in primis virtutum frugem tulerunt) Regem Vocoxiuræ primum adiij, qui me honorifice sane bis conuiuio excepit. deinde cum eius ministro, qui Regis ipsius nomine ad Cosmum litteras dederat, de re communi agere institui. cumque ille quædam ex iis quæ per epistolam nobis vltro detulerat; reuocaret; faciendum mihi existimaui, ut ad Cosmum scribere, eique totam rem integram referuarem. Ad portum igitur reuersus, dum in Christianos ex instituto adiuuandos incumbo, Firando nuntij perferuntur, quanto cum rei Christianæ adiuvento Damianus Iaponius familiaris noster excellenti pietate pietateque iuuenis, qui nuper Facatēsis quoque summa cum omnium admiratione operam nauarat egregiam, in eo oppido versaretur. nec ita multo post, quædam parantibus nobis, quæ ad Cosmum mitterentur, ecce tibi repente affertur ipsum adesse Cosmum. Primo incredibilis visa res: ea Cosmi gr̃as ac valetudo, ea difficultas itinerum est, sed vbi iam ad portum applicuit, quanto gaudio affecti simus facilius est vobis existimare, quam mihi scribere. is me confestim ad Regem legauit, ut cum eo rem omnino transigerem. quod ego cum fecissem ablatis etiam symgraphis, in Bungum ipsius Cosmi iussu ad epulas in ædibus nostris (id enim semel in anno solenne est) Regi Bungenſi parâdas excurri: quo secum ille filium hæredem regni futurum meo rogatu cum proceribus duxit. Cumque in eo cōuiuio candidati pueri nostri domestici quattuor magna cum omnium delectatione fidibus canerent, Regis filius mensa relicta sese ad æquales suos hilariter ac festiue recepit. puer ille quidem, ac pæne potius infans (annum quippe agit quintum) sed in quo sensus animi ac ratio longe præcurrat ætatē. è Bungo rursus Vocoxiuram reuersus, qui locus à Christianis incolitur, habetque in monte summo Crucem, quæ eminens valde

conspicitur à Petro Barreto nauarcho Lusitano defixam, quod eodem loco tribus deinceps diebus sub vesperam, inspectante se, aliisque compluribus, sublime in aere signū Crucis apparuisset, Cosmum sanctissimis (ut solet) occupationibus districtum offendi. Tanti ad eum Confessionis & Eucharistiæ causā concursus vndique Christianorum fiebant, ut omnis perturbationis ritandæ causā, triceni per vices ordine sibi succedere iuberentur. quorum erat ita magna in Cosmum obseruantia ac veneratio, ut coram eo oculos attollere non auderent: tanta religio ac pietas, ut in sacris mysteriis obeundis, ac præsertim in corpore Christi sumendo, copiam lacrymarum effunderent: ea denique animi virtus, ac probitas morum, ut barbari ipsi Christianorum vitæ admiratione sese colligerent, & seueriorem vltro disciplinam induerent. Per eos dies Facatensum Præfectus nauigium cum hominibus fere triginta ad Cosmum misit rogatum, ut quoniam tres è militibus suis in prælio sclopis icti grauius ægrotarēt, opem illis ferre ne grauaretur. Fecit Cosmus, ut Facatam è domesticis nostris adolescentem Iaponium mitteret chirurgiæ laude præstantem, qui non modo vulnera extractis artificiose glandibus mira felicitate sanauit, sed etiam oblatam sibi mercedis loco magnam argenti vim, stupentibus barbaris constanti animo excelsoque repudiavit. Quæ re commotus Præfectus, ut nos aliqua ratione remuneraretur, immunitati nostræ toto suæ ditionis imperio, quæ sæpe nobis iter habendum intelligebat, publicis diplomatis cauit.

Restat ut epistolam hanc eximix indolis adolescentuli commemoratione concludam: in quem cum omnia & animi & corporis bona quasi secum ipsa certans natura congesserit, tum etiam dona accessere cælestia, quæ singulare pueri ingenium, memoriam, oris corporisque totius dignitatem ac speciem multo admirabiliorem efficerent. tanta enim in eo castitas ac sanctimonia cernitur, ut octauo quoque die post Confessionem rite peractam cæleste Eucharistiæ cōuiuium non sine lacrymis ineat: tanta vero animi submissio & humilitas (cum illustri admodum loco sit natus) uti ad Bungensem inuisendam Ecclesiam à Gaspare missus ex vrbe Saccao, bona cum parentum venia, quos puer precibus expugnauerat, eo simul atque peruenit, ut scilicet vnus è Christianorum grege videretur, non modo comam sibi totonderit, quod in Iapone valde inusitatum est, verum etiam omni delicatiore cultu ornatuque abdicato; de contemnendis rebus humanis publice disputare instituerit. Idem in patriam à parētibus reuocatus, Vocoxiuram, ut inde Sacaium renaugaret, à Cosmo perductus est. quem aiunt ex itinere in vrbe Firando apud vxorem Antonij viri principis, eiusque ancillas, cum se per id tempus ad sacram Confessionem pararent, de Pœnitentia sane opportune verba fecisse: quam ille Christianæ philosophiæ partem, iam antea sæpius à se tractatam, callet egregie. Huiusmodi pueri sunt (fratres mihi carissimi) quorum opera faces amoris diuini Deo adspirante Iaponiorū cordibus iniectum iri speramus: atque ob id ipsum apud nos delectam eorum manum Societatis nostræ præceptis atque institutis imbuimus. Interea Socios omnes nostros per

A IESVM CHRISTVM obtestor, ab eo precibus impetrent, vt inih det in ipsius obsequio ac famulatu vitam ponere. ex Iapone octauo Calen. Nouemb. M. D. LXII.

REGIS CANGOXIMANORVM AD

Lusitanum India Pratorem.

A N N o superiore cum duo ex Societate I e s v meum in hoc regnum concionandi causa venissent; bellicis occupationibus impeditus, quem & ego cupiebam & ipsi merebantur honorem, illis habere non potui. Eadem fuit causa, cur Lusitani ad Omangum portum naui delati, non modo perinde ac voluntas mea & ipsorum dignitas postulabat, accepti non sint; sed etiam pro piratis habiti (quibus hora maritima per id tempus erat infesta) commisso praelio Alphonsum Vasæum non sine meo quidem dolore, e suorum numero amiserint. Tu si ad me litteras dederis, magno me decore auctum atque ornatum existimabo, atque ipse vicissim ad te scribam quotannis. Lusitani vero, vel sacerdotes tui si ad mecum tuis litteris venerint; eo erunt apud me loco, qui rebus tuis iure debetur. Xaxuma. anno quarto.

EIVSDEM AD ANTONIVM

Quadrium India prouinciae pro Societate

IESV Praepositum.

S O C I I duo Cosmi Turriani, qui in Bungo versatur, meum in hoc regnum se contulerunt: quorum ea est animi magnitudo roburque, ea in dicendo vis atque doctrina, vt mihi celestia quædam tonitrua esse videantur. Sed illud in primis admiror, aut Lusitanos mercatores negotiorum causa, aut vestri ordinis homines vnus rerum opificis gratia (praesertim cum ita late pateat propiusque absit India) e remotissimis regionibus totum pene terrarum orbem circumeuntes, ad aquam calidam ebibendam paruas in haece insulas tam longa & periculosa nauigatione contendere. Sane ante Christiana sacra suscepta nihil erat in his locis, praeter calores maximos: vt mihi Socij vestri Nauabangi, quasi ventilatores videantur, qui corda mortalium salutari aura opportune refrigerent: qui profecto libenter meum in hoc regnum est cur veniant, quamuis exiguum, nam vt alibi aduersos maris ætus, hic quidem certe semper secundos offendent. Ac licet populates mei Christiani ipsorum praesentia destituti, se interea Crucis aspectu excelsa loco sublata sustentent; meum mihi tamen hoc regnum à Sociis vestris relictum, quandam obducti nubibus caeli, aut Solis propria luce defecti reddit imaginem. Simul etiam Lusitanos negotiatores,

quorum mihi perspecta fides ac probitas est, in mea ditionis terras com-
meare mihi gratissimum fuerit: qui sic habeant, se non modo ab omni in-
iuria tutos fore, sed etiam amicissime, liberalissimeque tractatum iri. nec
latronum insidias metuant, qui, quibus in oppidis Christiani sunt, nulli
versantur. Te quidem certe obsecro, ut de tuis aliquos primo quoque
tempore mittas, quos ego magno cum desiderio in ipso littore opperior.
Datæ anno quarto, mense septimo, octauo die, & vegesimo.

Libri secundi Finis.

SELECTARVM

EPISTOLARVM

EX INDIA

LIBER III.

GASPARIS VILELAE AD

Societatem IESV.

ANNO M.D.LXI. Augusto mense. urbem Sa-
caium ingressus sum, qua in Septentrionem sita,
gradus obtinet quinque & triginta, & semis. Cū-
que Euangelium in ea promulgare cepissem, mul-
tos repperi, qui verum id esse faterentur, sed quo
minus ex eo viuerent, famæ & existimationis ra-
tione impediri. gentem enim diuitiis affluentem,
& dignitatis in primis auidam facile absterret dia-
bolus iniuriis & contumeliis proponendis, quibus in hac vita Christiani
fere semper obnoxij degunt, si ducem ac liberatorem suum imitari vo-
luerint. quo fit, ut ægre admodum Sacaiiani ad Baptismum accedât. quan-
quam in iis ipsis difficultatibus quadraginta circiter baptizati sunt, in
quibus erant milites quattuordecim prætoriani, quorum ita insignis, vitæ
morumque

morumque mutatio constitit, ut è lupis agni mansueti non sine magna omnium admiratione facti esse videantur.

Atque ut Sacaium per eos dies Meaco discederem, diuinitus equidem factum credo, ne videlicet in ea pericula inciderem, quæ mihi nec opinanti imminebant. Etenim mense postquam inde excessi, Meacum quadraginta millium armatorum obsedit exercitus: quæ etiam causa fuit, cur ad Christianos, sicuti promiseram, non redirem. Illius autem incommodis belli Sacaium vrbs fuit immunis, in primis Iaponis totius contra omnes hostium impetus munitissima. nam ab Occidente alluitur mari, ab aliis vero partibus profundissima cingitur fossa, & aquis plena perpetuis. Atque etiam intestino omni tumultu ac seditionibus vacat, nec rixæ ferre audiuntur. cum enim vrbs viæ suas quæque portas, & custodes habeant, statimque cum opus sit, ocludantur; nullus noxijs ad fugam exitus patet, sed continuo comprehensi ad tribunalia pertrahuntur. Quamquam ij qui inter se inimicitias gerunt, si alter alteri ad iactû lapidis extra mœnia occurrant, se inuicem male admodum accipiunt. Sed ad bellum Meacense reuertor, cuius exitus fuit eiusmodi. Cognita vrbs obsidione patruus Regis, confestim ei cum exercitu in subsidium venit: huic obuiam iere ex altera parte Neugori Bonzij, qui hominum ordo quandam militiæ Rhodiæ speciem refert. Castris igitur Meacum inter, & Sacaium locatis, crebra prælia committebantur: ita tamen, ut res Bonziorum semper esset superior. denique vigesimo die, cum ad vniuersam dimicationem ventum esset, Regis patruus victus, quoddam in castrum cōfugit. Rex autem Meaci, eius rei nūtio audito, se in arcem recepit vrbe deserta, quæ ab hostibus capta, rapinis incendioque vastata est. iidem sequenti victoriam, signis ad castrum de quo diximus, motis; patruus Regis, eiusque copias omnino delere parauerant: cum Rex Meaci exercitu viginti millium hominum quam occultissime instructo, & ingenti flumine superato, hostes nec opinantes tanto impetu oppressit, ut cum essent ad hominum triginta millia, fusi fugatique sint. quos Rex deinde coniunctis cum patruo viribus fugientes Meacum usque insecutus, tanta ipsorum cæde urbem recepit, ut multos in annos ea victoria debellatum esse existimetur. Itaque aduersa factio extremam sibi perniciem metuens, pacem ab Rege petiit, seque interponente Vo, siue Dairi, qui rebus ad honorem dignitatemque pertinentibus toto Iapone præsidet, impetrauit. In his tamen belli periculis, & calamitatibus, templum nostrum Dei beneficio integrum, & incolume perstitit: & in ipsa obsidione Laurentius Iaponius Meacum bis penetravit (nam me ipsum per litteras Cosmus ante sedatos tumultus eo redire planè veruerat) semel ad celebrandas cum Christianis Natales Domini ferias: iterum ab iisdem euocatus ad gratias principibus ciuitatis agendas, qui Bonzios cum templum nostrum per vim occupassent, iniusta possessione magno bonorum gaudio depulerant. Toto eo belli tempore, quod annum circiter vixit, pia quædam munia Christiani Meacenses obiere, tribus in singulos menses viris institutis ad pauperum incommoda subleuanda eleemosynis, quæ ob eam ipsam rem in commune

conferebantur: cum etiam semel in mense in cōsilio publico de ipsorum pauperum commodis ageretur. mulier vero Christiana in primis locuples, & honesta, cum liberos non haberet, partem suam bonorum à marito obtinuit; eamque in mendicos, lepra vlceribusque tota vrbe finibusque Meacensibus laborantes, quamquam nonnullis obtristatibus Bonziis, magna tamen cæterorum omnium, qui nihil vnquam simile viderant, admiratione atque approbatione distribuit.

Multa in his locis cœnobia Bonziorum visuntur, in quæ (vt aiunt) pœnitentiæ causa se recipiunt qui mundo nuntium remissere, densis adeo tenebris obcæcati, vt nefaria flagitia in hisce cœnobiis admittere nulla religio sit. nam discrimine recte vel perperam facti confuso, seditionibus, furtis, rapinis, cædibus, cuncta miscetur. Quam etiam ob causam ex iis quidam nomine Cacubau, vt ex ea videlicet hominum colluione, facceque emergeret, sociis aliquot secum adhibitis, Bonziorum formam instituit, eorum qui Neugori nominantur: quorum alij precibus vacant, alij militiæ, alij quinis quotidie singuli perficiendis sagittis. Arma vero semper habent parata, principemque familiæ suæ Cacubau in deorum numero venerantur. Rectorem cui pareant, habent nullum. viribus namque certatur. & quamquam in consiliis, qui ætate præeunt, priores sententiam rogantur; suffragiorum tamen iura vsque adeo promiscua sunt, vt quod reliqui omnes communi sententia decreuerint, vnus modo si intercesserit, prorsus impediat. Itaque ad vnā eandemque deliberationem toties conuenitur, quoad plane dissentiat nemo. Vbi vero tenebræ se intendere, sæpe sese inuicem perimant, ac diripiunt: nec tamen idcirco se putant leges violare, cum iidem muscam, aut passerem necare nefas ducant, quod legibus suis quicquam animatum vetentur occidere.

Nunc paucis exponam, quod anno superiore me fugit, Iaponij miser, cum ad sedes, vt ipsi putant, beatorum migratur sunt quā ratione se ad iter accingant. Eas autem esse varias opinantur: alias infra maria, alias alibi, certis præpositis diis, qui à quibus in vita culti sunt, eos in suum quisque domicilium præmij loco perducant. atque ad infernas quidem sedes qui profecturus est, hoc maxime modo se comparat. Dies complures stat vigilans, & ex quodam quasi suggestu de mundi contemptu concionatur. huic alij sese comites adiungunt, alij stipem eleemosynæ causā largiuntur. nouissimo autem die orationem habet ad comites, qui pro amicitia simul omnes epoto vino, conscendunt nauiculam, imposita falce ad spinas rubosque qui occurrunt in itinere præcidendos: nouisque induti vestimentis, manicas lapidibus infarciunt: ad collum autem ingenti saxo religato, quo citius ad paradysum illum suum perueniant, sese è nauigio sponte præcipites dant. Quem mihi videre contigit, hunc septem comites sequebantur, qui quidem tanta cum animi alacritate & gaudio in mare sese proiecerunt, vt nouitate spectaculi plane obstupuerim. Qui autem Amidam venerantur, alium ritum obseruāt. Cum eos tædium cepit vitæ, in specum ad instar dolij, in quo considere possint, sese coniiciunt, ita ex omni parte contextum, vt vnā tantum ex arundine perforata spiritum ducant.

ducant. atque ita ieiuni ad mortem vsque perſiſtunt, aſſidue Deum illum ſuum, ſeu potius dæmonem inuocantes. Nuper in hac vrbe Sacaiſo contigit (quod tamen vt audio haud inſolitum eſt) vt Bonzius quidam pecuniſoſus, omni ſcelere ac nequitia infamiſus, annos natus ſeptuaginta, cum in morbum incidiſſet, ſe mori nolle aſſirmaret. Idem interdū comedens repente ex omnium conſpectu proſuſ ablatus eſt: quod ipſi quoque Iaponij malum & infaſtum interpretantur. Eſt autem in hiſ lociſ opinio è falſiſ vatum prædictionib걗, ex hoc tempore omnia fore ſemper pacata. id autem ea ratione confirmant, quod annuſ hic poſt milleſimū & quingentēſimū alter & ſexageſim걗; poſtremuſ ſit (vt ipſi aiunt) inferioruſ, quos à quadringentēſimo ſeptuagēſimo numerant; & propterea hoc anno dicunt facinoroſoſ omneſ bello conſumptuſ iri, vt pax in poſteruſ vigeat. quam illiſ dare dignetur Dominuſ, quo lati걗 ſanctiſſima ipſiuſ religio peruagetur.

BALTHASARIS GAGI

ad Socios.

QVI ſtatuſ eſſet reruſ Iaponicarum, & quibuſ Deo fauente laboribuſ in vrbe Facata perſuncti eſſemuſ, per litteraſ vo-
biſ expoſui anno M.D.LIX. nunc ea perſcribam, quæ mihi
Goā ex Iapone repetenti in itinere ſelquianni ſpatio conti-
gerunt. Cū certis de cauſiſ Coſmo Turriano neceſſariū vi-
ſum eſſet, vt aliquiſ noſtrū proficiſceretur in Indiā; ego eā peregrinatione-
m obire iuſſuſ comite vno è fratrib걗 qui cælum Iaponiuſ non ferebat,
Rege, Sociiſ, & vniuerſa Bungi Eccleſia ſalutata, ſexto Calen. No-
uemb. M.D.LX. iuncū (nauiſ genuſ id eſt) vterque conſcendimuſ, & duo-
decim dieſ vento vſi ſumuſ ita ſecundo, vt nobiſ iam in conſpectu eſſet
ora Sinaruſ, poſtredieque noſ putaremuſ portu Veniaga poti걗, vbi
ſemper quingenti, aut ſexcenti Luſitani morantur. vectoreſ igitur & reli-
qua naualiſ turba, proſpera navigatione pluſ æquo elati, præmaturiſ
gratulationibuſ atque conuiuiiſ cōmeatuſ nauticuſ conſumere atque
exhaurire ceperunt. In hac animi incunditate, cum ita prope ab conti-
nente abeſſemuſ, vt quolibet vento littuſ teneri poſſe videretur; eo ipſo
die ſub veſperam aduerſo repente ſtatu increbreſcēte, imbruſque den-
ſiſſimiſ tam ſæua tempeſtaſ exorta, adeoque ingenteſ excitati ſunt flu-
ctuſ, vt iuncuſ modo attolleretur altiſſime, modo inſime magno om-
niuſ cum horrore deſideret. Augebat perturbationem ac metuſ, cum
intempeſta nox cœcæque tenebræ, tum minanteſ circa ſcopuli. quo in
diſcrimine cum aduerſo ſtatu retineremuſ, ecce tibi noctiſ hora circiter
decimā gubernaculuſ nauiſ effractū in mare delabitur, quo amiſſo de
huiuſmodi nauibuſ plane actum exiſtimatur, ſtatimque propterea præ-
ciditur maluſ, ne iuncuſ ex vehemēti agitatione mergatur: & ſimul ipſa
quoque vela cum antenniſ in mare prolapſa ſunt. Tum vero omneſ lōge
aliſ

aliis ac pridie sensibus animi, serio de morte cogitare, certatimque ad Confessionē concurrere incipiunt, tanto omnes terrore perculsi, vt mente pene emoti viderētur, neque iam in summa naui quicquam appareret. vnus gubernator in vado explorando, contemplandoque per magnetem cursu totam eam noctem ablumpsit. Postridie, scūiēte adhuc mari, fissique armamentis, salutis spes iam fere nulla supererat. tantum argenti pondo ad aureorum centum millia vehebantur, quæ tali tempore nulli nobis vsui esse possent, cū ita vehemens esset agitatio, vt alterum in latius procumbente iunco, ima carina appareret: & simul ex leuitate saburræ, & pondere tabulatorū non modo diu retineretur, quo minus in alterā partem recumberet, sed etiam compagibus resolutis, carina fatisceret. quocirca tertio tempestatis die malum alterum, qui stabat ad puppim, nautæ præcidere, & mercatorum cubacula leuādi oneris causā disturbare, ipsos denique foros è crassis trabibus asseribusque cōpactos resoluerē sunt coacti, vasto iam nauis alueo, ac propemodum vacuo. hic velum exiguum nauclerus è mappis, cubiliumque linteis & ornamentis, veste serica, aliis-
que nonnullis, quæ tum sese obtulerant, pro re nata cōcinnat & comparat: quod ipsum statim impetu v̄tī discerptum est. iamque humanæ opis vnum illud supererat: validior clauus ad extrema tempora reseruatus, sed in iis procellis metuēdum erat, ne repositus ad puppim statim effringeretur. Veruntamē, ne in Bornei fyrtes incideremus, quo in loco nonnulla nauigia Lusitanorum è Sinis in Indiam cursu directo perierant (præsertim cum illuc nos iūpetus maris deferret, nec plus centum & quinquaginta millia passuum inde abessemus) tutius visum est, gubernaculum restituere, paruumque sarcire velum quod vnum restabat. Sed omni iam veste consumpta, mœrentibus omnibus, quod nihil ad resarciendum occurreret: diuinitus factū est, vt qui rimas iunci, obturādi causā scrutabatur, in sarcinam vestium inciderent, cuius antea non sine luminibus diu multumque frustra quæsitæ, cū merces in Iapone exponerentur, pretium domino magister nauis aureis octoginta persoluerat. Ex hac igitur sarcina aduersus venti vim duplici velo confecto, & baculis quibusdā, arundinibusque crassis aptato, clauoque summo conatu locato, quem ego prius precationibus piis, & piaculari aqua rite lustrauerā, ceteris eo tempore vota nuncupantibus variasque fundentibus nō sine lacrymis preces; diē vnum noctemque processimus: sed cum nauis iustis careret velis, atroci tempestate vsque adeo quassabatur, diffractum vt denuo sit gubernaculū. Tum vero seruādi argenti spes prorsus amissa. accersiti nautæ barbari Sinæ, vt vectoribus in scapham confugientibus, ipsi in iunco remanerent, aliamque sibi raptim exstruerent, se deliberaturos ea nocte respōdent; inde ad sortes dæmonemque inuocandū conuersi: quod ego cū cernerem, orabam Dominum, ne nos dæmonis arbitratu interire p̄mitteret. Mane, simulatque illuxit, nautæ sese statim ad aliū clauum reficiendum, scaphamque parandam expediūt. Clauus è refixis iunci tabulis refectus, & collocatus, nō diutius sustinuit impetū maris, quā quanto temporis spatio Litanie recitatae sunt: quo magis in suscepta sententia persisterbant Christiani,

Astiani, vt in scapham, quotquot ea caperet, sese reciperent, & iuncum vna cum argento cæterisque defererent. atque ego sane liberaliter inuitatus in scapham, partim ne pericula adire noua, partim ne plus ducentos mortales, scaphæ exclusos angustiss, omni solatio destitutos in iunco relinquerem, sacerdotes duos e nostris & fratres vnum imitari omnino decreueram, qui superioribus annis à Lusitania proficiscentes in Indiam, ad insulas Maldiuanas naufragio & fame perire, quam scapham conscendere, quæ Cocinum incolumis tenuit, cæteris vectoribus desertis in extremo periculo vitæ, maluerant; inque eo officio vitam naturæ debitam Christo Domino pie fortiterque reddiderant. Sed interea fabri lignarij quartum iam gubernaculum reparauerant, ad quod collocandum, pacemque à Deo exposcendam stipe à vectoribus in hospitale domicilium Bungenfis Ecclesiæ interrogata, miserante Domino factum est, vt clauus is omnium infirmissimus nos ad continentem aliquando perduceret. Quindecim ipsos dies ea tēpestate iactati sumus, quotidie (vt erant pericula) morientes: cum etiam vulgo neglectæ, nec iam clauibus custoditæ argenti laminæ pedibus traheretur. Eiusmodi quippe temporibus pauper spiritu est quilibet.

Initio tempestatibus eius, vectores nautasque mature monuimus, vt animarum saluti consulerent: qui in mea potestate se plane fore cum promississent, ego vt sublatis peccandi occasionibus ad gratiam diuinam magis essent idonei, primum illud curauimus, vt foemine quæ vehebantur in nani, certum in locum abderentur, vbi quinque menses remotæ à virorum oculis perstiterunt: deinde ad cæteros animandos confirmandosque conuersus, tantum Deo adiuvante profeci, vt qui principio abiectis animis concidissent, ad æquitatem ac fortitudinem reuocati, pro admissis in vita noxis leue sibi supplicium illud atque incommoda ducerent: placandoque Domino certatim dediti, vel precibus ac litanis vacaret, vel sublatis in cælum oculis pia cum prece suspiria mitterent, vel alta apud se cogitatione defixi lacrymas funderent: alij etiam flagris semet cederent: alij mare sacris reliquiis, & aqua sancta lustrarent: alij denique nummos in cultum Diuorum à vectoribus peterent, quorum vis tanta collecta est, vt quindecim dumtaxat viri locupletes, aureos fere mille cōtulerint. Ac mihi sane credite fratres, in hac vita labores & incommoda esse expetenda, quippe quorum amaritudinem, magna suauitas, & firma spes comiteretur: quod secus in rebus prosperis vsu venire vel primis nauigationis diebus clare perspeximus. Inter has igitur difficultates rursus in terræ conspectum delati, & cum iam contenebrasset, nimia cupiditate prouecti, periculum fuit, ne vi ventorū ad terram allideremur. Sed ex eo periculo, cum primum illuxit, euasimus: & à Sinis nautis cognitū est, nos permagnam Sinarum ad insulam processisse, nomine Ainanem: ex qua insula nautici commeatus, & anchoralia à Sinis fere petuntur. hic dum portū subimus, qui in Septentrionem ad gradus decem & nouem est positus, in aliud repente omnium maximum vitæ discrimen incidimus. In ipso enim aditu iuncum in arenam bis adeo vehementer incussus est, vt plane iam carina dehisceret. ac percundū nobis vtique fuerat, nisi præfecti seu Limenarchæ

permisso, præsentem incolæ nobis opem detulissent: quos nonnullis donis remunerati descendimus 11. Calend. Decemb. quem ipsum in diem Præsentatio Dei matris *MARIÆ VIRGINIS* incidebat. & quoniam iunco afflicto; ac pene iam dissoluto, ad portum Veniagam nauigari non poterat; Lusitanū quendam cōtinuo ad Cantonem oppidum, atque inde Amacanē ad Lusitanos mercatores pedestri itinere misimus, qui de nostra salute iam desperauerant. Amacanem peruenit nuntius Natali ipso die Domini, anno *M. D. L. X. I.* statimque ad nos deportandos Lusitani aliquot nauigia submiserunt. Et quoniam in Ainane insula menses quinque posuimus, ex qua deinde Amacanem trigesimo die peruentum est; de eius insulæ & incolarum natura ac moribus, ne longior sim, pauca de multis attingam. Est autem Ainanis regio cum fructibus Indicis, & omni cibariorum genere abundans, tum etiam margaritis & unio nibus nobilibus: frequenter incolitur, urbibus opere lapideo exstructis: gens vero ipsa moribus rustica, vestitu brachata, eminentibus è capite ad instar bouum cornibus binis è tenui confectis velo, forficibusque ceu tonforum è summa fronte, peracutis. eius ornatus causam cognoscere nunquam potui, nisi, si forte dæmonem effingunt specie belluę sese offerentem. In hac ego insula sacrificiani aliquoties, & Sacramenta distribui. Inde proficiscentes ad Sinas, cum parua nobis insula ipso Paschali die Dominico sese obtulisset; partim eius diei celebritate, partim etiam ipsius loci amœnitate inuitati, descendimus, & commodum in monte quodam ingenti specum & fornicem in templi formam excauatum offendimus. ibi, ara excitata, sacroque peracto, cælesti pane Lusitanos refeci. Ex eo loco ad Sinas delati, idoneam tempestatem expectantes, ad alteram vsque feriam Natalium Domini anni *M. D. L. X. II.* substitimus. atque inde solutis anchoris tertio decimo die Petram albam felici nauigatione tenuimus. Hic imminetibus tenebris territi quo minus fretum Sincapuranum inueheremur, exscensione facta Domino gratias agebamus vniuersi, cum repente vela complura piratarum apparuere (Aceni vulgo appellantur Somatræ populi) ad regnum Iantanę tendentium. Tum nobis Malacensis quidam denuntiavit, nos vt instrueremus, Acenorum regem centum nauium classe aduentare, quoniam consilio, sibi incertum esse. Ea res nobis sane metum attulit, quod oneraria pretiosis mercimoniis referta, ab armis autem esset inops. ac nihilominus nauatæ vectoresque sese ad pugnam expediunt. Sed classe Acenorum sine iniuria præteruecta, ad dimicationem ventum non est. Postridie vero Sincapuranum fretum inuecti, cum ventus deficeret, anchoras iecimus. interim Acenorum naues ferme triginta, in iis maioris formæ decē, quibus totius classis vehebatur Præfectus, ad nos aduentantes, partim ad puppim onerariæ sese opponunt, partim etiam latera ipsa pæne abradunt, vt appareret eos mercibus adamatis. (neque enim ignorabant ex quo loco profecti essemus) pugnam optare. cumque biremes maioribus bombardis, atque sagittis, quas præsentem veneno in ipsa naui assidue inficiebant, nos infestare cepissent, quāquam nostri, quorum erat numerus ad ducentos, arma parauerant, seque omnes ad propugnandum intruxe

instruxerant; tamen certissimo in capitis discrimine versabamur: cum ex altera parte hostium classis multo viris armisque superior immineret, ex altera vero littus esset propinquum, salo in quo stabamus non plus cubito quattuor profundo, itaque aut præcis ab hoste anchoralibus, quod vrinantes faciunt, in vada incurrendum, aut in manus hostium plane deveniendum fuisset, nisi nos insperantes præsentis periculo Dominus eximisset. quippe hostes comiter amiceque à nobis compellati, nonnullisque muneribus deliniti, non modo nos lacessere desierunt, verum etiam ita beneuoli discessere, ut sibi met ipsi Lusitanos, & nobilitate, & belli gloria compararet. Malacam inde peruenimus tertio decimo Calen. Februarias, qui dies Diuo Sebastiano sacer est: ubi à Socijs nostris amantissime excepti, ad octauum vsque Idus Februarij piratarum metu commorati sumus. Malaca dum ad Colanum portum, in quo arx est Lusitanorum, contendimus, Ceilantiis iam syrtibus superatis, venito admodum prospero in Cilanos scopulos recta deferabamur, nisi ad iactum lapidis animaduerso periculo, & mutata repente velificatione Comorinum promontorium feliciter præteruecti (quod vix fieri posse videbatur) ipso die Paschali dominico, magna Melchioris & reliquorum Sociorum gratulatione qui in eo Matris Dei collegio sunt, Cocinum appulissimus: quo ex loco ad hoc Goanum diui Pauli collegium dudum expectati quinto decimo die peruenimus. Cuius quidem collegij cum egregia rei Christianæ adiuuandæ studia, tum varias plurimasque exercitationes, & spirituales, & literarias, denique ipsius Ecclesiæ incrementa vehemèter sum admiratus: quâ porro Dominus ad gloriam suam tueatur, & augeat. Hastenus de nauigatione. nunc de Iaponicis rebus pauca perstringam. In Iapone Ecclesiæ numerantur nouem templò quæque suo instructæ: quorum templorum quintæque circiter idolis ante dicata, nunc sacris altaribus, & IESV CHRISTI, MARIÆque VIRGINIS Dei matris imaginibus exornata diuino cultui seruiunt. Fâcatense templum Christianis quidam, Cosmus nomine extruxit. idemque ut nos in ora Sinarum tempestare retentos cognouit, argenti laminam mihi in subsidium misit. Nam Cutamense (quod templum est permagnum in agro Funaiano regni Bungenis, passuum ab vrbe viginti quinque millibus) suo sumptu ædificatum. Christianus Lucas cœmeterio circumdedit, excelsa lapidea Cruce in medio posita, ad quam se post mortem sepeliri iussit. Cutamensis porro ager ipse, vestigalis est dynastæ cuiusdam ethnici, cum quo ipsiusque comitibus, dum Ecclesiam Cutamensem inuissimus, de rebus diuinis sæpe collocuti sumus. quibus ille sermonibus, nostraque consuetudine delectabatur adeo, ut quattuor horas totas interdum nobis aurès præberet, atque ita commouebatur nonnunquam, ut velle se Christianum fieri diceret: sed hominum rumusculos veritus (quæ res toto terrarum orbe plurimum perest) à suscepta sententia destitit. Idem apud Lucam rursus totum vespertinum tempus nos audiendo consumpsit, clareque perspectis ex ea disputatione Iaponicarum sectarum omnium erroribus atque fallacijs comitibus suis, qui secum aderant, aperte professus est gratum sibi fore, si

quis eorum Christiana sacra susciperet. quæ res nonnullos ex iis adduxit D
vt conceptum animo Baptismi desiderium expromerent: quo ille ita ga-
uissus est, vt eos ipsemet hortaretur, vt constanter in proposito perma-
nerent. Ac fere omnes Iaponij procures nobis amici sunt. nam etsi aliqui,
acie mentis retusa flagitiis, lucem Euangelij aspicere nequeunt: valetudi-
nis tamen causa, si quando ipsi, aut ipsorum familiares in morbum inci-
dunt, ad nos confugere consueverunt. vt iam in his terris Christianam rem
non modo Theologi, sed etiam medici chirurgique promoueant. quod
ipsum apud Sinas quoque propediem fore confidimus: qua in prouincia
rumor iam dissipatus est, candidam gentem, promissa barba, Sinarum Im-
perij potituram, quod si (vt speramus) euenerit. pauca omnino pro messis
eius, itemque Iaponica, & Indica copia, Christianarum sodalitarum om-
nium operæ fuerint.

In Iapone, simulatque cognitum est me Indiam profecturum, Christia-
ni omnes à viginti septem passuum millibus ad me salutandi causa vene-
runt: qui vero longius aberant, mihi se per litteras excusarunt. Itaque in
meo discessu tanta hominum multitudo cõuenerat, vt eos nec templum,
nec atrium nostrarum ædium caperet. Hic ego fratres mihi carissimi, Chri-
stianorum lacrymas consulto prætereo; quorum mœrorem solari cona-
bar noui supplementi spe, cuius causa me ad Socios mecum ex India re-
ducendos abire dicebam. Ad mare tendentem ingens me agmen omnis
ætatis virorum, atque mulierum ita obfirmato animo prosequutum est,
vt ad eos domum remittendos bis in itinere mihi subsistere necesse fue-
rit. quorum equidem precibus (nam iis me magnopere commédaueram)
nos è tantis periculis diuinitus ereptos puto. Sunt autem Iaponij acce-
ptorum beneficiorum adeo memores, gratique, vt si modo ipsorum ele-
emosynas acceperimus, quod illi sibi honoris loco ducunt (non enim dico
si eos inuiserimus, aut alia quapiam re adiuuerimus) eorum primarij ad
agendas nobis gratias domum vsque contendunt: quod ipsum interdum
etiam ethnici eorum cognati faciunt. quod si qui nobis (vt fit) in domesti-
cis ministeriis operam dederint, illam dumtaxat mercedem requirunt, vt
sub vesperam hilari vultu dicamus: Goxinro de oniar, hoc est, laborastis
egregie. Id si reticeatur, valde mœsti afflictique discedunt.

Bungensum Rex proficiscenti mihi dedit eleganti opere gladium, au-
reaque vagina in anguis formam elaborata, mittendum ad Regem Lusi-
taniæ, quem esse tenera adhuc ætate cognouerat, itemque præclarum In-
diæ Proregi pugionem: quæ omnia in Iaponem idcirco remisimus, quod
tempestatis iniuria nitorem suum atque decorem amiserant. Ad ipsum
autem Bungi Regem Constantinus Prorex munera & litteras miserat:
& simul eum affecerat laudibus, quod Euangelij præcones in suis regnis
tueretur, benigneque tractaret. quod ille munus ac litteras ita illustri
gratia excepit, vt non modo eum qui attulerat, aureis donarit amplius
sexcentis, verum etiam ad Prætozem vicissim miseric in bellicos usus affa-
bre factum thoracem auro sericoque distinctum, cum inaurata galea, cu-
preoque frontali, item hastilia duo pugionibus præfixa, argenteis crustis
ornata,

ornata, quas Nanguinatas appellant, aliaque similia. Nos autem ipsos mirum quanta benevolentia prosequatur. nam cum cæteris rebus amice nobis fauet, & commodat, tum in consilio dando fidem præstat cum humanitate ac facilitate coniunctam, liberumque permittit, sequamur id, quod optimum esse iudicauerimus. In Christianorū vero negotiis, quanti nos faciat, plane demonstrat. etenim vel infimorum hominum res, commendatio nostra si acceperit, suas putat, eosque nominatim appellat, quod magnum est apud Iaponios honoris indicium, aditusque eis ad se præbet facillimos: denique illis etiam internuntiis ad nos vitur. quibus rebus Christiani maiorem in modum animantur.

Vos tanto Regi fratres meliorem in dies mētem: nobis ad cæpta strenue promouenda lucem viresque precamini. Goa.

GASPARIS VILELAE

ad Socios.

 N N V M in vrbe Sacao moratus, Meacum pacatis iam rebus discessi anno M.D.LXII. magnaue Christianorum lætitia acceptus, conciones habere continuo institi: & quo maiore gratulatione studioque celebrarentur instantes iam Natales Domini feriæ, Iobeleum promulgavi septimo ante anno datum à summo Pontifice. quo illi ita permoti sunt, vt ipsorum & in Confessionibus diligentiam, & in festorum Natalium expectatione pietatem ac studium magnopere multaror. Natalis Domini dies festus cum aduenisset; no- uem, qui mihi maxime idonei visi sunt, exposita prius ipsis augusti illius ac tremendi mysterij sanctitate, ad sacram Eucharistiam admisi, eo sensu pietatis affectos, vt magno temporis spatio lacrymantes ante persisterint. Reliquorum autem desideria id ipsum auide expetentium, verbis leniui; totaque ea nocte in laudibus summi parentis ac Domini exacta, matutino tempore sacrum feci, deque ipso Natali, tanto cum omnium gaudio ac voluprate disserui, vt identidem prisca illa mihi subirent nascentis Ecclesiæ tempora, cum Christiani omnes vno amoris vinculo caritatisque coniuncti, ad festos dies agendos, & conuiuia spiritalia celebranda castissime conuenirent. Peractis feriis, deinceps ad conciones redij, ad quas ethnici multo iam tum pauciores, quam antea ventitabant: credo propterea quod initio ad nos audiendos cauillandi studium ac petulantiam cōplures impelleret, quos nūc perspecta veritas ab ea derisione deterret. Nec fere nobis iam aures atque operam dant, nisi qui serio saluti suæ consulere, ac rationi parere in animum induxerunt. quod ipsum cæteri quoque Meacenses vtique facerent, nisi eos fictis rationibus deceptos ab eo cōsilio dæmon abduceret. aiunt enim, cum perpetuum quandam innocentis vitæ cursum religio Christiana requirat, se eiusmodi militiæ sacramento obligari, & pugnam aduersus voluptates deliciasque nolle capessere, vt cum se magna ex parte huius vitæ iucunditate priua-

rint, tum sempiternis in altera vita suppliciiis, nisi ad finem vsque persequerentur, deinde maculentur.

In hebdomada sacrosanctæ Paschalibusque solennibus, eadem Christianorum fides, atque religio constitit. celebritatem auxere nouem Baptismo lustrati, in iis cuius quidam locuples, & Iaponicis superstitionibus admodum eruditus, cuius oculos mentis, cum nihil post mortem omnino superesse putaret, Dominus ita aperire dignatus est, vt sacrosanctum Baptismum magno animi ardore lacrymisque susceperit.

Per eos dies seditione Meaci rursus exorta, quam iniqui in Christiana sacra conferebant (multo iustius Regis ipsius tyrannidi tribuendam, qui regna septem vi metuque tuetur, nec spei quicquam habet in ciuium caritate repositum) ad reuiscendos neophytos, Sacaium, de Christianorum Meacensium sententia discessi, Meacensis templi Ecclesiæque custodia Christiano admodum seni relicta. Meacum reuertar (vt spero) ad festum diem agendum natalis Reginae cœli *MARIÆ VIRGINIS*, cui ædem idcirco dicauius, quod eo ipso die Meaci primum sacra missa peracta sunt. In hac autem vrbe Sacaiis, non admodum magna mihi spes propinqua messis, nunc quidem ostenditur. tanta enim est incolarum superbia ac leuitas, vt cœlum honoris existimationisque iactura mercari se nolle fateantur: quanquam tempore procedente sperandum est agrum hunc ipsum bonam pietatis frugem laturum. Rationem instituti nostri in Bonziis hisce tractandis, aliaque nonnulla cum de ipsorum ornatu cultuque corporis, tum de incolarum natura moribusque separatim perscripta ad vos mitto: quo iis cognitis gratias Domino nostro agatis, qui nos ex infinito prope cœcorum numero exemit; & simul eidem supplicetis, vt ad ipsum conuertantur hæ gentes, Indica Brachmanarum superstitione deposita, quam ab Indico magistro ex regno Sionis acceptam huc vsque retinent: quod ipsum ex delubris etiam apparet, quæ in oppido Indiæ Ceilano eadem quæ in Iapone videre me memini. idque vobis idcirco significandum putauit, vt praua huiusce religionis origine cognita, vos ad eam reprehendendam, & confutandam facilius comparatis. Precibus vestris, ac sacrificiis vt me Domino commendetis, à vobis etiam atque etiam peto. Sacaiis. v. Cal. Maij M.D.LXIII.

Scriptis iā litteris, rogat me per nuntiū ethnicus quidā vir opibus præpotens, vt ad se baptizandū veniā in urbem Narā. Omnino vereor vt verbi hominis fides habēda sit: graue enim adhuc se rebus diuinis aduersarium præbuit. Verūtamen, quicquid sit, experiar: præclare mecū existimās actū iri, si in Christiana causā vitā ponere mihi contigerit. nec enim permittet Dominus, vt exiguā huiusce lucis vsuram animæ meæ salutis, atque immortalitati anteponā. Sin ethnicus ille vera narrauerit, seque ex animo ad sacrosanctā Ecclesiam aggregarit; ne ego tum omnia Societatis nostræ Collegia nouam in hanc messem per litteras euocare non dubitē. magnū enim in his locis eius viri nomen, magna auctoritas est. Faxit Dominus, quod ē sua gloria maxime fuerit, cui me inter acies gladiatorum, intentaque in me inimicorum tela versantem, plane commisit totum ac tradidit.

LVDOVICI FROII AD SOCIETA-

tem IESV. in Indiam & in Europam.

E M. TIMIS navigationis periculis summo Dei ac Domini nostri beneficio liberati, ex ora Sinarum incolumes in hunc Iaponis portum devenimus, quem Vocoxiuram appellant: obuiosque habuimus in littore Christianos incolas omnes tanta ex aduentu nostro voluptate ac lætitia gestientes, vt nos humeris ipsimet suis sublimes tollere atque asportare velle viderentur, quorum ducenti circiter nos ad templum vsque deduxerunt. Cosini vero Turriani gaudium fuit ita magnum, vt collacrymaretur, satisque se vixisse iam diceret, quoniam quidem operarios sibi in subsidium missos à Domino in tanta negotiorum mole, tamque opportuno tempore cerneret. Ioannem autem Fernandum è magnis assiduisque laboribus. ita consumptum macieque confectum offendimus, vt animam agere pæne videretur. Etenim ad domesticas & quotidianas Cosini occupationes, accedebat etiam magna frequentia principum virorum, & Christianorum tum ex aliis regionibus, tum ex hoc regno, vel baptizandi vel salutandi causa aduenientium. Ioannes autem, post sacra missæ à Cosmo peracta, totum fere diem & sæpe noctem partim rudimentis Christianæ doctrinæ vulgo tradendis, partim etiam proceribus ac Bonziis qui ad Baptismum accederent, separatim instituendis ponebat. Mihi vero baptizandi onus impositum est: ac nono post nostrum aduentum die primum sexaginta Baptismo lustrati sunt, multique deinceps è prima nobilitate, Barptolemai regis maxime hortatu ac persuasionibus incitati: quorum plerique catechismum sua manu continuo describebant, quo facilius memoriæ commendarent, eundemque domesticis traderent. singulis autem, à Baptismo, sane quam enixe ac studiose petentibus, Crucis sigillum è collo gestandum, itemque Rosarium precandi causa dabatur.

Firandi autem, simulatque Sodales ex India aduenisse auditum est; Antonius & vxor ipsius Elisabetha missa cōfestim nuntio Cosmum magnopere obsecrarunt, vt quoniam tres è nostris in hoc portu sacerdotes essent, vnum ex iis ad Firandensem cæterasque eius tractus Ecclesias inuifendas omnino mitteret. quod si per litteras ab ipso non impetrassent, duos è filiis suis ab se legatum iri, qui id ipsum humi strati supplices peterent. Neque ita multo post, ab vrbe Ximabaræ Tono seu regulo (qua in vrbe Christiani eo tempore plus mille & quingenti numerabantur) nobilis vir cum mandatis ad eundem Cosinum est missus, vt ab eo promissa exigeret. promiserat enim Cosmus, simulatque supplementum ex India aduenisset, missurum se qui Ximabaræ commoraretur. Eadem erant postulata Regis quoque Bungensis, quæ in regno annum iam sacra missæ facta non fuerant. Atque in Bungum quidem, quod eius Regis gratia ad rem Christianam inuandam in primis est necessaria, Baptista Montanus paucis post diebus profectus, amicissimeque ab ipso Rege acceptus est. An

est. Antonio autem Fira ndensi, itemque Tono Ximabarano Cosmus respondit, simulatque per occupationes liceret, seipsum ad illos esse venturum. Christiani vero, quique insulas, quique Firandum oppidum incolunt, ubi rescire nos piaculares orbiculos seu grana benedicta ex India, itemque Veronicas attulisse; multi cum vniuersa familia, iique admodum pauperes, conductis mercede nauigiis ad hunc portum traiecere. interrogati cuius rei causa, nullius praeterea, respondebant, nisi vnus petenda Veronicæ. nam qui orbiculum optabant, octo diebus ante, supplicationes ad Deum habebant, quo facilius impetrarent: atque etiam, cum sibimet ipsi diffiderent, Lusitanis apud nos deprecatoribus utebantur: eaque dona quam sibi grata essent, ipsis etiam lacrymis testabantur. Iam vero alij Christiani Amangutio, quinquaginta aut sexaginta leucarum itinere, alij Facata, alij denique aliis è regionibus ad nos hucusque Confessionis causa contenderunt. quorum sane religio caritasque est admirabilis. Per idem tempus Barptolemaeus quoque Rex ad Cosmum inuisendum in hæc loca se contulit: quem continuo adiuvimus, eique xenia dedimus Rosarium ex equo marino, itemque granum vnum auro infertum. quæ ille quanti faceret, vel ex eo ostendit, quod vtrumque statim è ceruice suspendit. cuius aduentus magna Lusitanorum quoque gratulatione (namque illum omnes admodum diligunt) concelebratus est. Regis autem ipsius animi submissio ac pietas, cum sacro missæ interesset, potissimum elucebat. etenim cum in templum quotidie mane, multo ante lucem veniret, (maximam enim noctis partem fere Iaponij proceres vigilant) non modo sacerdotem ad statam horam vsque præstolabatur; sed etiam plebem infimam aduentu suo summoneri plane vetabat, vixque parato sibi honoris causa stragulo ad confidendum utebatur: prorsus, ut quilibet vnus è populo videretur esse. Sermones vero de rebus diuinis ita auide expetebat, ut sacro interdum peracto, ante recitatū à pueris de more catechismum templo nequaquam excederet. idemque ut quædam sacrificij & Eucharistiæ mysteria probe cognosceret, accessitum ad se eius rei gratia nocte Ioannem Fernandum summa sua cum animi voluptate pæne ad lucem detinuit multa percontans, quæ sibi partim ad comites suos docendos, partim ad Bonzios refutandos, necessaria diceret. quæ ille, & simul purgatorij ignis infernique supplicij discrimen à Ioanne cum didicisset; ad Cosmum salutatam accessit: cui id honoris etiam habebat, ut in ædium ingressu pugionem cæteraque arma deponeret. Paucis diebus in his locis moratus, ad subsidium fratri suo germano Rimanolis Regi ferendum, qui bello erat implicitus, proficisci coactus est. & quoniam consuevere Iaponij principes Manibus mortuorum decemdiaria fere sacra, non sine magna Bonziorum præda saginaque perfolueret; Barptolemaeus rex, patre qui eum adoptauerat, per eos dies vita functo, re cum Cosmo comunicata, pro exsequiis illis, Bonziorumque conuiuiis, totidem dierum epulum sex pauperum millibus præbere constituit: partim ut sibi ipsi, quoniam impio parenti non poterat, diuinam gratiam conciliaret: partim etiam, ne post Christiana sacra suscepta, pristina

benigni

benignitatis atque clementiæ oblitus esse videretur. Idem, in rebus diuinis multo plura præstare quam polliceri solitus, simulatque Vinbram regiam vrbem regressus est, demortui Regis imaginem quam odoramentis suffire venerat solebat antea, igne comburi iussit: quod à Bonziis ingens piaculum est habitum. cumque ex itinere ad oppidum Omuram se contulisset, vbi erat eo tempore vxor ipsius Regina; multis ei rationibus persuasit vt vna cum omni famularum comitatu ad baptismum accederet. quæ res eo mirabilior visa est, quod antea Regem ab eo consilio reuocare ipsa tentarat. simul etiam Rex templum ibidem magnificum ædificare constituit, Bonziis ad eam rem è cœnobio quodam ædeque pulsis. quapropter etiam Aloysium præstanti virtute virum, regiæ vrbis præfæcti fratrem, sibi in primis familiarem, ad Cosmum cum mandatis misit. quibus rebus ira permoti barbari impellente demone, Regi ipsi insidias compararunt. Capita coniurationis fuere duodecim viri vrbis administrationi præpositi. ij, ad rem occultandam, Regemque fallendum, Christianos fieri velle se simulant. quos tamen Rex, quasi eorum scelus prælagiret, diu multumque ante Baptismum probari iussit. Et quoniam Gotondonus spurius regis demortui filius, Barptolemæo in legitimi filij locum ab Rege ac Regina adoptato, hæreditario iure regnoq; priuatus fuerat; Gotondonū coniurati cum alio quodam è proceribus facinoroso homine Feribo, in societatem consilij assumunt. omnes denique Barptolemæum hortantur vt regni possessionem cum pompa solenni aliquando capiat, & simul Reginæ Baptismum ac cæterorū, Cosmo accersito, quantæ maxima possit cæremonia & ciuium gratulatione concelebrat: nāque eo ipso die statutum facinus perpetrare decreuerant. sed veriti mox, ne ipsorum consilia patefierent, rem aggredi anteuertunt. Aloysium regis internūtiū vltro citroque ad Cosmū rei Christianæ causâ cōmeantem Feribus in itinere adortus interimit: cuius in comitatu ne Cosmus esset, diuinitus factum est: præmissis quippe ad Regem Alexandro, Aloysium subsequi deinde ipse decreuerat. Eadem ipsa nocte XII. viri regiis ædibus vrbique incendium inferunt, ex quo Rex cum præfecto vrbis Aloysij fratre paucisque præterea comitibus, in arcem proximam confugiens, haud ita multo post Rimanorū Regis auxiliis regnum prope vniuersum ingenti Christianorum gaudio recepit, misitque Cosmo nuntiarum, se Votoxiuram, cum primum posset, ad ipsum inuisendum esse venturum. Interea Gotondonum, & Feribum, aliosque rebelles variis locis Rex Rimanorum obsidebat, eorumque agros ita vastabat, vt ex hoc ipso portu incendia cernerentur. multi etiam seditiosi, Regis imperio capite plectebantur: quam rem ad Christianæ religionis propagationem magni momenti fore confidimus. Sed paucis mihi perstringendum videtur, quam ratione Barptolemæus Rex sese ad Christum adiunxerit. Is claro in primis genere natus, Cegandono patre admodum sene (qui viuit adhuc) acerrimo & Bonziorum fautore, & Christianæ religionis inimico; ab Rege, vt dicebamus, adoptatus est, (quem arcta affinitate contingebat) populo magistratibusque approbantibus. Aliquot deinde post annis

Cosmus, cum Vocoxiuram se contulisset, Rex ad eum salutadum ineunte D
 Quadragesima venit, quem antea nunquam viderat. Ad ipsum vero po-
 stridie Cosmus Lusitanis nonnullis comitantibus, qui in hoc portu hye-
 mabant, honoris causa adiit, eumque in aedes nostras in posterum diem
 ad prandium inuitauit. A prandio Cosmus partim suo ipse sermone, par-
 tim Ioannis Fernandi, qui bene Iaponice nouit, opera, cum alia multa
 Regem de rebus diuinis edocuit, tum de animorū æternitate, inscitiaeque
 & errore illorum, qui nihil esse omnino præter materiam primam opina-
 rentur. habita est hæc disputatio in sacello quodam optime ornato, pro-
 posita M A R I Æ V I R G I N I S imagine cum filiolo I E S V, cuius ille tabu-
 læ cum cætero aspectu mirifice gaudebat, tum stupebat in primis quod
 quamcūque se in partem verteret, defixos in ipsum oculos puer I E S V s
 habere videretur. Atque ille quidem omnia quæ dicebantur, clare perce-
 pit. in digressu autem, Cosmus. ventilabrum aureum Regi donauit, Cru-
 ce præfixum cum clauis tribus, & nomine I E S V eleganter sane descripto:
 quod ventilabrum Gaspar Vilela ex vrbe Meaco miserat. cuius argumen-
 ti litterarumque nouitate permotus Rex, vt ea omnia per otium cogno-
 sceret, rursus ad nos cum magno comitatu se contulit, ceterisque in atrio
 relictis, vno Aloysio secum adhibito, templum ingreditur, ibique rursus
 de sacris fidei Christianæ dogmatibus, deque sanctissimi nominis I E S V,
 Crucisque mysteriis atque virtutibus, Regis ipsius rogatu Ioannes ad-
 modum fuse copioseque disseruit: è quibus multa Rex sua ipse manu in
 commentarium retulit. ex eo die, aureæ Crucis sigillo munitus, quod se-
 cum de Cosmi sententia dies noctesque gestabat, se identidem I E S V
 C H R I S T O commendans, crebrisque Cosmi cohortationibus incitatus,
 denique nomen C H R I S T O Domino dare constituit. Nocte igitur do-
 mum ad nos cum suis familiaribus venit, piis de religione sermonibus
 ad insequentem vsque lucem aures præbet, quibus Cosmi iudicio iam
 satis institutus, sacro Baptismate ab eodem lustratus est, manibus in mo-
 dum precantis magna cum submissionis pietatisque significatione con-
 iunctis, comitum suorum è præcipua nobilitate corona circumdatus, qui
 pariter eius consuetudine monitisque adducti, in eandem Baptismi vo-
 luntatem valde incubuerant. Xumitanda appellabantur antea: ex eo tem-
 pore Barptolemaus nouo nomine vocatus est. Inde ad bellum discessit,
 Cosmum obtestatus, vt pro sua suorumque salute, ac felici vxoris partu
 Dominum precaretur. Porro in itinere Maristenis delubrum, quem
 Deum rei militari præpositum Iaponij magno cultu caeremoniaque ve-
 nerantur, iniecto igne consumpsit, eodemque loco signum Crucis ere-
 xit, quod ipse & vniuersus ipsius comitatus supplices adorarunt. In castra
 vero simulatque peruentum est, misit qui toto regno Deorū phana com-
 burent. Ex ipsis vero lucis materiam cæduam gratis ad naues parandas
 ac rescindingas Lusitanis attribuit. Quin etiam in castris, quicquid à belli-
 cis occupationibus otij superest, id totum nocte dieque in militibus ad
 Christianam pietatem informandis infumit, quos paulatim ad nos, quo
 res minus inuidiosa apud ethnicos ac Bôzios sit, Baptismi causa dimittit.

Eiusdem,

A Eiusdem, in bello insignia sunt nomen I E S V cum clavis tribus in humerali depictum, Crux è collo dependens, & piacularè granum in baltheo. Denique tanto rei Christianæ studio incensus est, vt neminem intra insulæ huius fines habitare patiatur, quin concionibus sacris intersit. Christianos vero, contra omnium, etiam parentis Cegandoni iniurias ac vim tuetur egregie. & quoniam Rex est splendore atque auctoritate præcellens; magnopere, vt dixi, fore speramus, rebus pacatis, vt Euāgelium ipso adiutore Dominus longe lateque disseminet. Vos interim ego etiam atque etiā oro, vt sacrosancta sacrificia vestra, piasque suffragationes mihi deesse ne patiamini. Vocoxiura xviii. Cal. Decemb. M.D. LXIII.

LVDOVICI ALMEIDAE AD

Socios in Indiam.

B X P O N A M his litteris fratres mihi carissimi, quam ratione Rimanum in regnum, urbemque Ximabaram nuper inducta Christiana religio fuerit. Ac portus quidem hic seu emporium Vocoxiuræ, quod commutato iam nomine MARIAE VIRGINIS adiutricis vocatur, compluribus Facata, Firando, Meaco, aliisque ex oppidis huc ad Cosmum Christianæ doctrinæ causâ commigrantibus, ita frequenter habitari captum est, vt Ecclesiam hanc regionis huiusce totius caput aliquando fore speremus; Barptolemæo etiam rege vna cum ipso flore nobilitatis haud ita pridem ad fidelium numerum aggregato. Eius autem frater, Barptolemæi monitis precibusque sæpius excitatus, vt à Iaponicæ superstitionis erroribus ad rectam veritatis Evangelicæ semitam se traduci pateretur; à Cosmo magnopere petiit, vt aliquem ad se instituendum in castra (bellum enim per id tempus gerebat) omnino mitteret. Missus ego sum, benigneque ab eo acceptus, nocturno tempore, quod à negotiis magis erat vacuum, de rebus diuinis ad Regem diu multumque dixi. quod ipsum deinde per alias occasiones alibi cum ipsius rogatu fecissem, iis sermonibus admodum delectatus permotusque Rex, certis de causis Christiana sacra ipsemet in præsentia suscipere supersedit, sed duas mihi dedit epistolas, alteram ad Cosmum, cui potestatem per eas litteras faciebat Euangelij toto suo regno libere promulgandi; alteram ad incolas oppidi maritimi Cochinnoci, in qua erat scriptum, vt ad audiendū Euangelium ad me conuenirent. ad quos me qui perduceret vnū ex amicis ac familiaribus mihi comitem dedit: quo sane breui peruenimus, hospitioque excepti ab vrbis Præfecto, verbum Dei disseminare instituiamus. Nec sane frustra. etenim baptizati sunt quinquaginta supra ducentos, in quibus fuit cum vxore, ac liberis ipse ad quem diuerteramus, vrbis præfectus. Deinde cum in ædes regias in primis instructas loci maiestate deterriti timidius incolæ ad nos & ipsi venirent, & filios mitterent, veriti, ne ab iis ædium ornatus, & catastro-

mata fœdarentur; ubi id animaduerti, egi cū Præfecto de aliis ædibus, populi docendi caussa, comparandis. ille mihi sane liberaliter omnium quotquot essent in oppido, dedit optionem. delectum est ædificium quoddam peramplum, sed magna ex parte dirutum, secus aream, quam nobis Rex templo ædificando attribuerat. Operæ centum ad ruinas instaurandas ædemque sacram exstruendam Præfecti imperio ex censu ciuium exhibitæ, opus vtrunque celeriter absoluerunt. Tum vero liberius ad Christianæ doctrinæ rudimenta, sacrasque conciones pueri senesque sese conferre: quibus deinceps non ita multo temporis spatio centum & septuaginta Baptismo lustrati sunt. designatum est etiam Christianis humandis prope ædem sacram Cruce defixa peramplum soli spatium, quo primum illati sunt infantes duo tertium circiter annum agentes, quos Dominus pro salute harum gentium deprecatores in cælum asciiuit. Secuta deinde est in Barptolemæum regem coniuratio, bellicique tumultus, quibus tametsi oppidani commoti, atque à Bonziorum fautoribus potentibus viris ad Christianam religionem deferendam solliciti sunt, Cruce etiam ipsa contumeliose diffracta; ipsi tamen in fide fortiter perstiterunt. quod egomet deinde ex eorum sermonibus clare perspexi, cum ad eum portum per id tempus naui accessissem: cum enim ab hostibus Christianæ religionis vrbe occupata, publico edicto nos intromittere vetarentur; ad stationem nostram, sera admodum nocte, parato nauigio frequentes venerunt, se diligenter excusantes, quod nos excipere hospitio sibi per aduersarios non liceret, pietatem tamen suam atque constantiam verbis testantes huiusmodi: Christiana religione deserta, quam porro sectabimur? in difficultatibus nostris atque periculis ad quem confugiemus? an ad lignea siue lapidea simulacra, quæ huc vsque coluimus? quis inquit vnus Dei caritatem ex animis nostris euellit? Quibus ego verbis maiorem in modum recreatus, eosque vicissim, vt potui, consolatus; ad Cosmum cæterosque Socios Vocoxiuram ex eo loco profectus sum, qui sese cum Christianis ad hostium furorem vitandum, in onerariam receperant. verum sedatis iam maxima ex parte tumultibus, Barptolemæo, qui in arcem quædam ex incendio regię vrbs cum paucis vix viuus euaserat, in regnum restituto, metus hosce omnes iuuante Domino propediem sublatum iri confidimus. sed de his haftenus.

Venio ad res Ximabaranas: quam ego in urbem ab ipso Tono accersitus, Cosmo iubente, me contuli, benigneque exceptus, & in optimo rotius vrbs domicilio sum collocatus. Postridie me Tonus inuitat ad cœnam. A cœna familiares suos atque domesticos in cænaculum conuocat. Hic ego bene longam de Christiana religione disputationem instituo. illi vero multa ac varia me interrogant: quibus ego dum ad singula respondeo, noctis magna pars abiit. Mane cum illuxisset, Tonus rogatu meo popularibus omnibus Christianæ capeßendæ religionis fecit publice potestatem. ex eo tempore ter quotidie concionari capimus, matutinis primum horis, tum pomeridianis, postremo vespertinis, tanta hominum vi confluyente, vt non domus solum, sed etiam via auditoribus oppleretur.

Secū

A Secundum hunc rei Christianæ cursum more suo aduersarius non semel impedire conatus est. Tria visuntur Ximabaræ cœnobîa Bonziorum, qui cum aliis de causis plurimum possunt, tum quod principes ciuitatis affinitate contingunt. Eius ordinis hominum fallacias atque superstitiones quod palam coarguimus, populûque ab ea secta ad CHRISTVM omni ope traducimus: capitali nos vbique fere odio insectantur. Ximabaræ autem, simulatque ita propensam in nos populi voluntatē intellexere; inimicitîis quas antea inter sese exercebant, communi metu suadente depositis; calumniis fictisque criminibus nos oppugnare constituunt. Ad Tonum adeunt, mirantes cur in suis terris tam improbum genus hominum versari patiatur. Anthropophagos esse nos, & quocunque Christiana sacra inferamus, eodem continuo bellum excidiumque importare. Si nobis in vrbe habitatio detur, Lusitanos ipsos illi imperium erepturos. Ad hæc plebem incitare conantur, partim vt nos ex vrbe pellendos vna voce abs Tono deposcat, partim etiam vt nos publice conuiitiis maledictisque proscindat. Eam rem vbi parum procedere animaduertunt, consilium etiam audacius capiunt. Dum ego in ædibus nostris de re Christiana ad populum maxime dissero, facta manu quidam è Bonziis de communi ceterorum sententia in ades nostras irrumpit, positamque ibi Crucem effringit. Sane indigna visa res est, valdeque omnes, sed hospes præcipue noster, eo facto commoti. Itaque nihil propius factum est, quam vt eum interficerent. Bonzîj autem furore elati scelus scelere cumulant. Mos est neophytorum susceptam à se Christianam religionem Cruce in charta depicta, atque in ædium foribus collocata publice profiteri, id illi sibi nō modo apud Deum salutare, sed etiā apud homines gloriosum existimant. Hæc omnia insignia Bonzîj postridie, primoribus vrbis pro affinitate fauentibus, discerpere ac lacerare decernunt. Quod vbi Tonus rescituit, Christianis confestim totam rem iussit renuntiari, eosque hortatus est, vt tumultus vitandi causa, eam iniuriam æquo animo ferre, ne gravarentur se ipsum in Bonzios vtique animaduersurum, sed tempore. Quorū amentia ac furor eo vsque processit, vt quicumque ad nos audiendos venirent, eos vsu etiam fontis arcerent in proximo siti, ad quē plurimi aquationis causa ventitabant. prorsus, vt nobis eius molestiæ vitandæ causa, in aliā vrbis partem migrare necesse fuerit.

C Iam vero illa quoque res accidit, non minus euentu felix ac læta, quam initio tristis ac turbulenta. Adolescentes duo ad nos audiendos rei nouitate inuitati ex oppido finitimo venerant. dumque in ædibus nostris morantur, in familiari & iuuenili colloquio (vt fit) vnus eorum alterius procaci interrogatione laceratus, stricto mucrone in socium præceps iracundia ferebatur; cum illum ex his qui aderant Iaponij quidam (aderant autem fere ceterum) vi arreptum retinent, eique de manibus sicam extorquent: quo ille facto ita iratus inde discessit, vt aut eam vlscisci iniuriam, aut mortem sibi met inferre Iaponico more, statuerit. Accessit ad exstimulandum iuuenis animum satis iā per se incitatum, patris quoque denuntiatio vehemens, ne suum in conspectum veniret omnino, nisi prius ab

ædium præcipue domino apud quem res illa contigerat, doloris pœnas
 exegisset sui. igitur adolescēs, amicis affinibusque coactis, vim comparat.
 quod vbi Ximabaram allatum est, Christianos omnes magnopere
 conturbauit; me vero potissimum, verentem, ne si ad manus ventū esset (quæ
 res non sine multorum cæde erat futura) tum vero Bonziji ciuibus quod
 cupiebant plane persuaderent, nos rixarum ac seditionum vbique terra-
 rum auctores esse perpetuos. Iamque se, quanquam in magno omnium
 mœrore oppidani ad Ioānis (sic enim appellabatur) hospitis nostri defen-
 sionem instruxerant, aduentabatque armatum agmen aduersariorum; cū
 iuuenis ille dux agminis repente præter omnium spem gentisque consue-
 tudinem exterritus substitit, satis dignitati suæ, satis parentis imperio fa-
 ctum existimās, si vacuam nobilis cuiusdam viri domum ingressus in sub-
 urbano positam, resistente nemine, pugionem inde vicissim abstulisset,
 atque ita (vt fecit) in patriam reuertisset. Id à Christianis vbi rescitum est,
 tanta voluptate lætitiæque perfusi sunt, vt ab ipso noctis crepusculo, quā-
 quam eos domū dimittente me, nihilominus gratias D E o cuncti simul
 agentes, factum inuicem gratulabundi narrantes, ad insequentem lucem
 vsque perstitērunt. Nec tamen inter hæc aliasque difficultates, & Bōzio-
 rum insectationes, Domino D E o fauente, cessatum est. nam præter quo-
 tidianas conciones & catechismum, Baptismi celebres variis temporibus
 complures habiti sunt. Ac primum ethnici quinquaginta nomē C H R I-
 S T O dedere. deinde rursus circiter septuaginta. tertio denique Baptismo
 candidati trecenti numerati sunt, è quibus baptizauimus dumtaxat eos,
 quos satis probe institutos Christianis præceptis inuenimus. cæteri qui
 minus adhuc idonei videbantur, in aliud tempus reiecti. Christianorum
 primitias libauit Dominus in hoc item oppido, sex videlicet trimos aut
 quadrimos infantes: quorum qui primus excessit è vita, Christianæ fidei
 veritatem illustri sane testimonio comprobauit. cum enim iam ageret ani-
 mam, sublatis ad sydera manibus; Tem iangate mairo, id est, confestim (in-
 quit) in cælum migrabo. cuius rei miraculo neophyti magnopere confir-
 mati sunt. Ipse autem Regulus tamen si nec dum Christianus est, & certis
 de causis in aliud tempus Bonziorum scelus ac maleficientia debitis vin-
 dicare suppliciis distulit; suam tamen erga nos beneuolentiam, & Chri-
 stianæ religionis vel tuendæ vel amplificandæ studium plurimis rebus
 ostendit. primum enim nobis honoris causa familiariter sæpe conueniē-
 dis nomen nostrum apud Ximabaranos in admiratione & in gratia po-
 suit: deinde aream templo ædificando optimam, materiamque suo sum-
 ptu conuectam, operasque ducetas nobis attribuit ad arcis ruinas æquā-
 das solo, quæ arx quondam illa ipsa in area fuerat. in templi vero ipsius
 apparatus & cultū familias septuaginta in ea vicinitate habitantes certū
 vectigal pendere iussit, exturbationis pœna propoſita, nisi in officio per-
 stitissent. Idem, quod Christiani ad templum, æstu maris accedente, ægre
 admodum veniebant, ingenti ponte ad ipsius templi valuas vsque per-
 ducto, facilem iis tutumque aditum præbuit. Auētus vero filiola (quam
 nos, quod clarissimo genere orta est, magno Christianæ rei adiumento
 futura

Aram aliquando speramus) eam nobis tradidit baptizandam, quod fecimus, & nomine Christiano MARIAM appellauimus, vt eam videlicet nomen ipsum ad omnem virtutem ac sanctimoniam incitaret.

Hæc fere in oppidis Cochinoco, & Ximabara gesta sunt: quam ego vtrunque Ecclesiam per id tempus sæpe reuisi, & alteri Damianum, alteri Paulum comites ac familiares nostros interim dum ego abessem, præposui. Vos etiam atque etiam obsecro fratres, vt pro hac vniuersa Iaponica vinea Domino Deo nostro quam diligentissime supplicetis. Ex portu MARIÆ VIRGINIS adiutricis. v. Calen. Decembris. M. D. LXXIII.

IO. BAPTISTAE MONTANI FERRARIENSIS, ad Michaelē Turrianum è Societate IESV, in Lusitaniam.

Nō superiore in Iaponem peruenimus, & maritimum in oppidum Christianorum descendimus, vbi Cosmus Turrianus, cum vno è fratribus nostris rem Christianā præclare gerebat, quibus ego cum nauare operam ibidem vellem, in Būgum à Cosmo idcirco sum destinatus, quod sesquiannū iā ea princeps Iaponis totius Ecclesiæ sacerdotem desiderabat. Ibi quāta Būgensium & lætitia & benignitate acceptus fuërim, exponere nimis longum sit. Regem ipsum etiam inuisi aliquoties, à quo semper honorifice humanissimeque tractatus sum, qui tamen ethnicus adhuc est, in ea secta quæ nihil superesse post mortem existimat; Christianæ tamen religioni tantum tribuit, rebusque nostris vsque adeo fauet enixe, vt vnus è fidelium numero esse videatur. credo propterea quod ominibus ducitur, videtque se ex quo tempore Euangelium in suis terris promulgari cæptum est, nō solum imperio, atque opibus auctum, sed etiam filio, quod vehementer oprabat. Quod ad conuersionem harum gentium attinet, Euangelium longe lateque iam peruagatū est, & sane probatur in vulgus, & fere semper ad Baptismum, Dei beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem nostra cum illis agendi est eiusmodi. Quæritur primum quam sectam sequantur, deinde, non modo quam ipsi profitentur, sed etiam reliquæ omnes Iaponicæ sectæ multis rationibus ita confutantur, vt earum ope ac præsidio æterna salute se, nequaquam posse potiri intelligant. Id vbi p̄ceperunt, docentur esse vnum rerum omnium opificem, qui ex nihilo cuncta creauerit, eaque omnia fungi officio præter Angelos deferretores, & hominem, qui è primo illo statu sua culpa exciderit, in quo ab Deo parente positus, fuerat; idemque naturæ legibus, recteque rationi aduerferetur. Discunt deinceps, Deum esse trinum & vnum, cuius imperiū primus ille homo neglexit. Et quoniā infinitæ maiestati ac numini facta iniuria, infinitam quoque satisfactionē exigeret, secundā Trinitatis personam, cui genus humanum, aliæque omnino creata natura soluen-

soluendo nō esset, humanitatem nostram vltro assumpsisse atque induisse, vt idem homo simul & Deus innocentissimus pœnam nostris sceleribus debitam pretioso sanguine suo acerbique persolueret morte, ac nos in omnipotentis Dei gratiam restitueret. Hæc illis omnia clare & copiose explicantur. tum ad eorum quæstiones probe respondetur, & omnis ex eorum animis, quoad eius fieri potest, dubitatio tollitur; atq; vt illis certè præcandi formulæ traditæ, præceptaque Decalogi exposita sunt, promittunt se barbaros ritus superstitionesque deposituros. denique sacri Baptismi vis atque mysteria iisdem explicantur, atque ita CHRISTO dant nomina ac baptizantur. Versamur autem in hisce Iaponicis regionibus hoc tempore è Societate sacerdotes septem, fratres quinque. multi præterea sunt incolæ familiares ac veluti sodales nostri, præstanti virtute homines, qui nos in opere haud segniter adiuuant. Sed vniuersi pro messis copia sane quam pauci sumus, nec nobis (quod facile credas) ab occupationibus multum superest otij. itaque subsidio vehementer indigemus. Piiis deprecationibus tuis & cæterorum me valde commendo. è Bungo. E. v. Idus Octob. M.D.LXIV.

EX ALIA EIVSDEM IO. BAPTISTÆ
epistola ad Ioannem Polancum è Societate IESV Romam.

Nunc aliqua mihi de Bungeniū Christianorū pietate ac deuotione dicenda sunt: qua virtus cū semper in iis apparet eximia, tū vero Quadragesimæ tēpore perfectum elucet. nā præter asperitatem vitæ priuatam, & assidua supplicia voluntaria, Christiani sexta quaque feria frequentissimi in sacram conueniunt ædem: atque vbi de passione Domini peroratum est, extinctis luminibus atrocissime cuncti sese diuerberant. Equidem vt primum interfuit, attonitus rei nouitate miraculoque, prorsus obstupui. Neque vero dumtaxat virorū hoc decus est: ipsæ quoque mulieres in hanc partem se admodum strenue atque acriter incitant. quarum nonnullæ cum me summis precibus obsecrarent, sibi vt in templo sumptis ne dignoscerentur virilibus tunicis, echinatis globulis ferreis in sua terga sœuere liceret; negaui scilicet: primum id minus decorum arbitratus; deinde etiam veritus, ne si ad cæteram austeritatem & pœnitentiam, qua seipsæ pœne conficiunt, verberum quoque tormentum accessisset, certum adirent vitæ discrimen. id ipsum graui admodum ætate senes à me magnopere cōtenderunt. Iam vero sacræ hebdomadæ officia, quo animi sensu ac lacrymis: Paschalia autem solennia quanto animi gaudio, atque hominum multitudine celebrentur, dici vix potest. Nec sane minor est Natalium feriarum gratulatio & celebritas. quin etiam pia simul & iucunda per eos dies spectacula committuntur, illustribus aliquot actionibus, è sacra historia Iaponico versu descriptis: quæ poemata Christiani magno suo bono memoriter

A moriter hauriunt, namque ea ratione & magnam sacrarum litterarum partem addiscunt, & hisce carminibus identidem concinendis, profanas cantiones quibus antea assueuerāt, paulatim dediscunt. Nam quid ego de Confessionibus dicā? quo in genere ita solertes accuratique sunt, vt aliud nil egisse videantur in vita. Quibusdam ego, id vehementer optantibus, per interpretem aures præbui: quorum nonnulli scriptam Confessionem suam secum attulerant. Credas mihi affirmanti velim, quotidianas me sesquianni totius (tam diu enim sacerdote caruerant) recognitiones actionum suarum, quæ examina dicimus, in iis scriptis liquido comperisse: ea dispositione atque ordine in commentarium crimina suis quæque diebus notata retulerant, cum ante id tempus octauo vel quintodecimo quoque die Sacramentum Confessionis obire consueissent. quæ mihi eorum diligentia eo laudabilior videtur, quod ex mediocribus interuallis peccata rite confiteri haud ita difficile duxerim: ipsorum vero octodecim mensium errata in temporum seriem digesta proferre, id vero in primis mirandum est. Quid quæris? contritione sua animique candore ita me sibi obligarunt, vt cum CHRISTO-Domino ingentes & agam & habeam gratias quod me in hæc loca perduxerit; tum etiam tibi plurimum R. P. vel eo nomine debeam, quod auctoritate studioque tuo perfectum est, vt aliqua mihi pars demāderetur huiusce tam fructuosæ prouinciæ: quam ego vt ex instituto ac spiritu nostræ Societatis geram, peto abs te, vt infirmitatem meam tuis ad Deum precibus ac sacrificiis subleues. È Bungo, VI. Idus Octobris. M. D. L X I V.

LVDOVICI FROII AD

Socios in Indiam.

ANNO proximo, Vocoxiura vico ab hostibus concremato, & exciso, Cosmus Turrianus cum Ludouico Almeida, & Iacobo Consaluo officij causa acquisitus à Christiano quodam nobili viro Tacaxim oppidum Regis Bungenfis æger naui deuectus est. Ego autem ab Antonio Firandensi viro Principe accersitus, Cosmi iussu Tacaxumam, contendi febri frigoribusque vexatus, quæ me quattuor menses male habuerunt. Eodem venit post mensem Ioannes quoque Fernandus. Insulani sunt numero trecenti circiter & quinquaginta, Christiani omnes, quorum quibus licuit, aduenienti mihi nauigiolis obuiam prodire, cæteris in littore præstolantibus, quorum omnium quanta sit pietas atque religio, ex eo facile iudicabis, quod bis in nocte ad Dominum deprecandum, Christive tormenta necemque secum reputandam surgere è lectulo consueuerunt. Quinetiam primis tenebris multi cum se in preces fuderunt, ad mediam vsque noctem in ea cogitatione suimet pæne obliui persistunt. Pyxidiculam ego cerearum agni cælestis imaginum, quas Romæ summus Pontifex consecrauerat, Sociis nostris attuleram ex India. id vbi rescieuit Chri-

R r r

stiana quædam anus Facatenſis, multis precibus vnâ mihi earum extorſit. Eius rei famâ statim hoc toto tractu percrebuit. itaque ad me quotidie & Firando, & aliis ex locis nauigia veniebant virorum fæminarumque plenissima, è reliquiis illis amoris (sic enim appellant) aliquid à nobis efflagitantium; negari non poterat. itaque totum eius ceræ consecrationisque mysterium exponebat Ioannes, deinde in eos distribuebatur. & sane ceram in particulas ita minutas secare coacti sumus, vt Christianis mille quingentis ac triginta sufficerent. quas pro suis quisque copiis vel argentea theca, vel ænea, vel stannea, vel ex aurichalco includebant; ex altera parte nomine I E S V spinea corona circumdato, ex altera tribus ad imam Crucem clauis incisis. Templum autem ipsum, quod Firando, aliisque ex insulis confluentem ad nos multitudinem non caperet, per eos dies amplificatum, & sacrario atque ædificiis ad hyemem traducendam ornatum est. opere absoluto, dum Iaponius quidam apud nos ceram in candelarum vsum ad ignem liquat, arida palearum materia, è quibus parietes erant extructi, flammam ita auide arripuit, nō modo vt hospitium nostrum ædemque sacram, sed etiam quindecim fere vicina Christianorum tecta comprehenderit atque consumpserit. quorum sane mihi æquitas animi ac patientia visa est admirabilis, cum incensis domibus domesticoque instrumento, in publicum se coacti proripere, tempestate perfrigida, cum è caelo densa nix caderet, vna cum coniugibus liberisque, qui nonnullis eorum erant septeni, octoniue, nostram tamen vicem magis quam suam ipsorum dolerent. Ex ea clade sacrorum apparatus Dei beneficio ereptus est, & aliquid è supellectili vestibusque, quas nos omnes egentibus Christianis iis, quorum domus arserant, miseratione commoti diuissimus. Ioannis vero Fernandi commentarius multis iam annis elaboratus, in quem ille sacras conciones, & catechismi explicationem Iaponico sermone retulerat, sane quam incommode periit. Ego interea cum ægrotus decumberem, ex eo periculo me ad quendam Christianum recepi, ibique in summa egestate storea mihi pro stragulo fuit, lignum pro cervicali: eo statim magna vtriusque sexus hominum ac puerorum turba confluxit, incommoda nostra & calamitatem, lacrymis prosequentium: mortuos parètes lugere dixisses atque, vt est gens ad omnē humanitatem ac misericordiam prona, quamquam in summis rei familiaris angustiiis, alij ad me contegendum suismet vestimentis exuere sese, alij in cibū duas tresve cochleas, alij virides cepas, alij denique sylvestre allium afferre. aliquot etiam Firandenses, & Facatenſes Christiani, qui in eam insulam anno priore Vocoxiura migrauerāt, cocta nobis cibaria septem octo diebus è suis domibus misere. Eius incommodi nuntio Firandum vicinasque in insulas perlato, confestim ad nos subleuandos Christiani cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: quorum opera cum ædes nostræ, templumque, tum etiam incensa Christianorum tecta magno omnium gaudio ac voluptate reſecta sunt.

Sub idem tempus ecce noua calamitas. Aduectum ex India pretiosum ornatum sacrorum vna cum aureo textili, & simul vitrea vasa donanda principi

A principibus, Firandum Cosmus, vt ibi videlicet ab incendiis tutiora essent, ad Christianum amicum custodienda transmiserat. Hic dum ludos quosdam profanos ipso Cinerum die agunt barbari, vnus ex iis temere arreptum ignem in aedificium coniecit, qui vento adiuuante, adeo vehemens ac saeuum excitauit incendium, vt bonam vrbs partem cum aedibus Antonij dynastæ, & Christiani eius qui nostra seruabat, momēto pæne temporis hauserit. quæ res magnam mihi præcipue, feбри, tali anni tempore, laboranti, patientiæ materiam præbuit, quod in eas ego quoque sarcinas, Diui Thomæ partes, quæ appellantur, itemque nonnulla valetudinis aduersæ remedia, quibus admodum inops est hæc terra, conieceram. Inde, paucis interiectis diebus, vigilias agere sumus coacti latronum & hostium metu, quibus paruū hoc Firandi regnum infestum est: paratisque nauigiis quibus alio, si res ferret, auheretur sacra vestis & instrumentum, nos cum Christianis in editum locum munitumque recepimus. Sed belli tumultus ille Deo fauente sublatus est. Et quoniam Iaponicæ linguæ ignoratio rem Christianam magnopere distinet, erepto ex assiduis occupationibus tempore, faciendum sibi frater noster Fernandus existimauit, vt de Iaponico sermone grammatica præcepta conscriberet. iis duplex etiam Lexicon addidit: in altero Iaponicas voces, in altero Lusitanicas alphabeti ordine cum sua cuiusque significatione prætexens. Sexto vel septimo mense, haud tamen idcirco intermissis concionibus, cæterisque muneribus, eam lucubrationem absoluit, in primis utique necessariam Iaponiis excolendis.

In feriis Natalibus, atque Paschalibus, incolarum summa religio. Nocte Natali sub vesperam ietaculo exceptos bifariam in templo diuisimus. Ibi alternantibus choris certos ex veteri testamēto locos, sacrasque Prophetarum prædictiones tempori accommodatas versu Iaponico decantant. Deinde solennia missarum sacra peracta sunt. Dominica in palmis cum sacrum fieret, Passione Domini per vices, vt sit, recitanda, tanta populi comploratio orta est, vt vix inter pronuntiandum nos mutuo exaudire possemus. Iam sexta feria, quæ proxime cōsecuta est, complures tum Firando, tum ex finitimis pagis Christiani ad verberationem cum flagris ac tunicis confluxerē, quod Firandi conuentus huiusmodi ab Rege prohibentur. nec seuiuentibus eo die procellis atque imbribus deterriti sunt, quo minus acriter sese cædentes, sanguinemque mittentes, permultos passus agmine composito incederent. quod ipsum separatim mulieres quoque, Christi amore incensæ fecerunt, idque summa cum pietate, & sanctimonia. Porro aquam Sabbato sancto benedictam, magno studio ac fide ad morbos pellendos partim apud se religiose asseruandā sumpserunt, partim etiam Firandum, cæterasque insulas atque oppida Christianis dono mittēdam. Paschali vero die Dominico, ad summam gratulationem species tantum & pompa magnifica defuit. cætera sane egregia. vnum dumtaxat pallium erat nobis, quo eodem pro umbella in supplicatione vsi sumus. sub ea gestabam ego sacratissimum CHRISTI corpus in calice, linteatus præibat Fernandus corona rosea redimitus, & quamquam

macie ita confectus, ut vix hærere vestigiis posse videretur; valde tamen iucunde canebat, Dic nobis MARIA, quid vidisti in via? Cui respondebat ex altera parte Iaponius quidam senex, trullam bacillo pulsans: nec enim vlla in his locis organa musica sunt. Eo die cibum apud nos cuncti sumpsere, quod festis ferme celebrioribus facitant, præsertim vero die Visitationis MARIE VIRGINIS sacro, quem diem præcipuo cultu atque honore exigunt Misericordiæ sodalitia, conuiuij curatoribus in qualibet Ecclesia constitutis.

Ipsis hebdomadæ sacrosanctæ diebus, Firandi res accidit ad providentiam Domini iustitiamque declarandam admodum illustris. Princeps Bonzorum erat in vrbe quidam, Sasimandaque nomine, regni totius huiusce tanquam Archiepiscopus, capitalis Christianæ religionis inimicus: cuius scelere antea & Cruces præcisæ, & Gaspar Vilela cum reliquis omnibus à Societate nostra Firando pulsi exclusique fuerant. quam rem Antonius dynasta grauissime tulerat, nec tamen vindicarat, eo quod Bonzius principum affinitatibus admodum potens esset. Is igitur ab eodem Antonio, qui tum regij exercitus Imperator vna cum Rege militabat, per interpretem petit fundum quandam continuandum prædiis delubrorum suorum. Id cum Antonius aperte negasset, accensus ira misit continuo Bonzius primū, qui Antonij villas, deinde sex circiter Christianorum Antonij popularium domos incenderent. Enimvero tum Antonius rei atrocitate commotus Regem adit, Bonzij improbitatem diutius ait tolerari non posse: nisi in ipsum Rex animaduertat, sese confestim rei militaris cura deposita, ad vltiscendam eam iniuriam profecturum, cui Rex quamquã inuitus ac mœrens, tamen quod Antonij viri nobilissimi, & secundum se opulentissimi opera plurimum indigeret, respondit se totam rem ipsius arbitrio plane permittere. Tum recordatus iniuriarum quibus ille nos affecerat, postulauit Antonius, ut Bonzium eo dignitatis gradu deiectum, Firadensis regni finibus in perpetuum exterminaret: & ne qua spes reditus ei relinqueretur, agros illius ac bona aliis possidenda assignaret. Quo statim factō; & Christiani molesto grauique aduersario liberati, & Bonzius dedecus ingens, ac dolor iniustus est.

Decē menses Tacaxumæ fuimus: quo tēporis spatio vicinas insulas, quæ in Antonij ditione sunt, bis Fernādus inuisit, nec sane frustra. nam & Christiani, ipsius aduētu mirum in modum recreati, & barbari multi ad ouile CHRISTI perducti sunt: in iis vetula quedā annū agēs circiter nonagesimū, mulier honorata, multisque affinitatibus pollens. Hæc beatitudinis gratia, multa Iaponis delubra superstitionis peregrinationibus circūierat, habebatque papyraceā tunicam, quæ descriptam Amidæ vitā continebat, quam illi cum aliis diplomatibus & indulgētiis (Ecclesiasticos enim ritus demō effingit) Bōzij pretio ingēti vendiderat, polliciti, si eo amictu, supremo die suo efferretur, omnibusnoxis solutam, recta ad beatas Amidæ sedes proculdubio perueniturā. Agrotū quendā eius propinquū Ioānes inuiserat, cuius domi casu ipsa quoque tū aderat. Eā igitur Ioānes accersī iubet, si pauca de Redēptore generis humani, deque altera vita cognoscere cupiat.

A cupiat. audituram se respōdit mulier: verū enimvero falli, si quis idcirco se Christianā futuram existimet. Sed vbi dēmonis malitiam, fraudes Amida, cui illa tantopere fideret, Euangelicam denique veritatē Ioannes aperuit; vt laportica ingenia facile rationibus cedunt, eius orationem mulier ita approbavit, vt lacrymis obortis Baptismum continuo peteret. quid multas solennes precatōnes edidit, chartaceam illam tunicam, aliaque Bonziorum scripta quæ diximus, ad Ioannem attulit cōmburenda, sibi posthac sacrum fore nihil, aut religiosum affirmans, præter nomen I E S V. ac deinde baptizata, tantam animi pietatem atque ardorem ostendit, vt cum vniuersos Christianos, tum eos præsertim, qui eam antea nouerant, ingenti gaudio affecerit: quam metuebant prius, nunc autem metu duplicatum in amorem conuerso, maxime diligunt: ac mirātur quæ prius præ imbecillitate corporis stare vix posset, eam nunc quōtidie templum petentem, Angelicamque salutationem trēcentiēs recitantem, & singulis noctibus orandi causā bis è cubili surgentem. Eadem postea ad me Tacaxumam cum aliis Christianis naui contendit, vt rei diuinæ interesset, granum aliquod benedictum, & ceræ, quam diximus, consecratæ particulam à nobis exposceret.

Hiscē rebus, aliisque peractis, quās ego breuitatis causā prætereo, Fernandus ad me reuertit. Et quoniam Firandenses Christiani magno nostri desiderio tenebātur, mihi autem per Regem à Christiana religione, contra quam initio simulauerat, alienum, in ea vrbe rem diuinam facere non licebat; supplicationibus habitis, & re cum Antonio communicata, omnino visum est faciendum, vt saltem Fernandus eo sese conferret: vbi ille dum fideles in officio retinet, labantes in fide cōfirmat, ethnicosque præceptis Christianis instituit; interea naues Lusitanorum duæ in hac oram è Sinis delatæ. quarum magistri cum iniussu meo Firandi portum inuehi nollent, Rex ratione lucri coactus (nam alioqui, secus ac primis aduentus nostri in Japonem annis simulauerat, & nobis, & Christiano insensum est nomini) se mihi per quendam è suis familiaribus excusauit, quod bellicis districtus negotiis nondum mihi salutem nuntiari iussisset; & simul magnopere petiit à me, vt Lusitanos vrbis aditu ne prohiberem: se primo quoque tempore de mea quoque introductione cum nauarchis acturū. Illi igitur, permittente me descendunt, & promissa ab Rege sæpius exigunt, templum ære suo se exedificaturos recipiunt. Rex tempore oneraria cui à sancta Cruce est nomē, aduenit, sane opportune. nam & sacerdotes è Societate tres Melchiorum Ficeredum, Balthasarē Acostam, & Ioannem Capralem summa cum animi nostri voluptate ac latitia nec opinantibus nobis aduexit, & occasionem optimam præbuit Regis ab ea perfidia reuocandi. Hanc ego nauem actuariō quæritam reperi in ipsocursu velis adhuc inflatis: & Petro quidem Almeida nauarcho pro excellenti eius probitate, & in Societatem nostram obseruantia, facile persuasum est, vt vela submitteret statim, ibidemque subsisteret: mercatores autem siue nauigationis nausea tædioque, siue alia quauis de causā, nullis

rationibus de sententia deduci potuere quo minus scaphis oppidum peterent, & mercimonia exponerēt. magno illis ea descensio stetit: namque à furibus igne apothecis eorum iniecto, non exigua mercium parte vel flamma ventoque fauiente consumpta, vel etiam ab ipsis furibus inter eam trepidationem ablata, aureorū circiter duodecim millium damnum fecere. Interea Petrus Almeida, qui iactis anchoris, ab oppido sex millia passuum stabat, rogatu meo Regi aperte denuntiat, se nisi nobis restitutus nequaquam appulsum. Rex autem, dierum aliquot mora interposita, ad extremum metuens, ne si rem diutius distulisset, magna rerum suarum iactura nauarchus alios portus peteret; nobis & urbem intrandi, & sacræ ædis exstruendæ potestatem fecit. Descendentibus nobis ad littus die natali D. Barptolemai Apostoli, gratulatio ingens & à nautis Lusitanis significata est, & ab incolis Christianis, cum se præter spem, voti compotes factos viderent. Nos cum nauarchis & magno præterea comitatu Regem adiunimus, eique gratias egimus. accepti sane frigide, quod dedit accepimus. inde Antonio eiusque matre salutata, ad instaurationem templi continuo animum adiecimus: ex onerariis Lusitanorū tribus, pecunia in ædificationem corrogata, opus celeriter ad culmen perductum est. Itaque in eo templo natalem diem *MARIÆ VIRGINIS* egimus Balthasare sacrificante, & magno omnium gaudio concionante. Tanto autem studio à nobis de hac Firandensi commoratione multis de causis laboratum est: primum quod ita mandauit Antonius Quadrius: deinde ne Christiani incolæ summa virtute ac religione homines deferantur: tum ut iacta à nobis in animis puerorum, qui sane præstanti sunt indole, semina Christianæ doctrinæ, ad bonam frugem nostra opera perducantur: postremo Lusitanorum etiam gratia, qui ad hoc emporium libentissime commeant, ad merces distrahendas ac diuidendas opportunissimum. Dum hæc ad Firandum geruntur, cognitum est Cosmum Turrianum Bungenis regis hortatu, atque auxilio ad oppidū Rimani regni Cochinos peruenisse, eamque Ecclesiam, quam hostes afflixerant, eiusdem Regis ope ac beneficio restitutam. Eo Melchior Ficeredus cum mandatis ac litteris, quas afferebat ex India, ad Cosmum profectus est. Nec ita multo post Cosmus ad nos scripsit, ut ad se ego & Balthasar Acosta veniremus; Caprali, & Fernando Firandi relictis. quæ prima nauigandi facultas fuerit, proficiscemur. atque ego me, nisi per mea steterit peccata, Meacum ad Gasparem Vilelam missum iri confido. nam nostrorum hominum subsidium aliquod non ipse modo, sed etiam Meacenses vehementer exoptant: quippe qui ad eum, sacrorum causa, & remotis vrbis amplissimæ partibus ægre admodum ventitant. Cuius profecto res gestæ satis declarant, nihil esse tam arduum atque difficile, quod non animi robur ac perseverantia superet. Nam qui primis legationis suæ temporibus, contumeliis, probris, lapidationibus nullo defensore appetitus, diuque vexatus est; tantum constantia, patientiaque profecit, non modo ut populo, sed etiam ut principibus, Regeque iam ipso æquo ac beneuolo utatur. In agro Meacensi intra quadragesimum circiter lapidem Ecclesiam septem instituit,

A instituit, multis è prima nobilitate ad Christi cultum adductis : magnum denique rei Christianæ studium in illis gentibus excitauit. Verum hæc, & reliqua huius prouinciæ acta ex aliorum litteris fusius cognoscetis. Vos ego patres, fratresque mihi carissimi per Deum obsecro, vt vestris in sacrificiis precibusque memoriam mei retineatis. Firando. Quarto Non, Octob. M.D. LXIV.

IOANNIS FERNANDI AD FRAN-
ciscum Petreium è Societate I E S V.

ET si putabam vos de rebus Meacensibus è Gasparis Vilela ipsius litteris cognituros; tamen cū Christiani duo certi homines nuper ad nos Meaco venissent, faciendū mihi existimaui, vt quæ ab illis accepimus, tibi per litteras primo quoque tempore exponerem. Anno superiore, cum Gaspar ad Bonziorum furorē atque impetum declinandum, ex vrbe Meaco Sacaiū Christianorum hortatu precibusque se recepisset; Didacus quidam neophytus ad Xamaxinodonum in ius adiit, debitam sibi à nescio quo pecuniam iudicio repetens. hunc Xamaxinodonus vt agnouit, per ludibriū sitne Christianus interrogat. Ego vero sum, inquit ille: cui rursus ludeo: cedo, vestra quæ dogmata sunt? recusanti respondere Didaco, seque excusanti quod tyro esset etiam num; acrius instare denuo barbarus, & vrgerē, vt aliquid in medium afferret. Necessitate pæne coactus Didacus de animorum immortalitate, deque æterno totius vniuersitatis parente cæpit nonnulla differere: quibus permotus Xamaxinodonus, abi(inquit) nuntia magistro tuo vt ad suam mihi doctrinam declarandam accedat. nam si tu rudis adhuc & nouitius tam bene disputas, quid de ipso doctore tuo putandum est? quod si veritatem religionis Christianæ probarit; eam ego fortasse & Quequidonus collega suscipere non grauabimur. Didacus igitur non sine diuino consilio id factum existimans, forensi actione deposita, Sacaium illico ad Gasparē excurrit, eique iudicis mandatum exponit. Gaspar rem cum Christianis qui ibidem aderant, communicat. illi negant se dubitare quin ea sit insidiosa euocatio; proinde nequaquam eundem omnino probabilis erat ea sententia: verumtamen, ne cui, verbum D E i audire se velle dicenti, aliquo pacto defuisse videtur; Laurentium Iaponium comitem suum ad eum legauit; qui, quamquā proposito vitæ periculo, libens discessit, ea conditione, vt nisi intra quadriduum reuertisset, minus commode cum eo actum existimaretur. Dies duo, tres, quattuor: nec tamen redit. pro mortuo scilicet, vel certe male accepto est habitus. mittitur de communi sententia Meacum vnus è Christianis Antonius nomine, vt cuncta Sacaium explorata certaue referat. Huic in ipso itinere occurrit Laurētijs & comites duo cum iumēto tendentes ad Gasparem deportandum, quod iam Xamaxinodonus & Quequidonus Laurentij opera Dominus ad se conuertisset. Meacum igitur

igitur cum Sociis tribus Gaspar profectus (ij sunt Iaponij Laurétius, Augustinus, & Damianus missus ad eum mēse Decembri) Xamaxinodonum & Quequidonum Baptismo lustravit. Erant ambo venefici, & dæmone familiariter utebantur. iidem iuris Iaponici peritissimi, summaque prudentiæ & eruditionis fama. itaque ab ipso Rege & iis qui rerum potiuntur, de religione belloque consulebantur: Christianæ autem religionis adeo acres aduersarij, vt in ea affligenda & Gaspare exturbando Bonziji ipsorum præcipue opibus, gratia, auctoritate niterentur. Nunc autem diuinitus immutati ambo tanto studio in Christianæ causæ defensionem incumbunt, vt Iaponicarum opinionum prauitatem atque fallacias scriptis arguere atque aperire instituerint, Euangelica veritate ad calcem operis addita: quem librum ad communem omnium vtilitatem salutemque sunt edituri. Sane grauem ex eorum conuersione plagā ac dolorem Bonziji acceperunt, præsertim quod illos imitatus Xuicaidonus quoque, vir in Iaponicis meditationibus exercitatissimus, & Mioxindoni rei militaris præfecti cognatus, ad CHRISTVM accessit, atque inde in patriam reuersus passuum ab vrbe Meaco viginti quattuor millia, quæ Imoris appellatur, estque in Mioxindoni ditone, tantum apud affines & amicos exemplo suo monitisque profecit, vt eo Laurentius ipsorum rogatu missus à Gaspare, patritios sexaginta eorumque familias, omnino capitū ad quinque millia, baptizauerit, æde sacra confestim exstructa. quorum tanta fuit in fide virtus atque constantia, vt post Laurentij discessum, à Bonziis ethnicisque ad defectionem sollicitati laceffitique partim altercationibus, partim etiam ludibrijs & insectationibus, non modo non ab incepto destiterint, sed etiam pro defensione Euangelij diem vnum in armis fuerint. Quibus rebus Xamaxinodonus cognitis, Gaspari persuasit vt ad Mioxindonum (cuius domicilium ab Imori castro, vnius diei distat itinere) sese cōferret, causamque Christianorum apud eum ageret. Ab eo Gaspar benigne acceptus, cum de rebus diuinis ipso valde approbante verba fecisset, summa eiusdem voluntate obtinuit, vt Imorēses ethnici Bonziji neophytis negotium postea ne facerent. quare Christiani molestia liberati & magnopere confirmati recreatique sunt: ad quorum numerum tredecim alios in reditu Gaspar adiunxit, postridieque Meacum reuertit. Ex eo tempore in agri Meacensis munitis oppidis quinque ad passuum nō vltra quinquaginta millia totidem Ecclesiæ institutæ dicuntur. Regis autem ipsius Meacensium tanta esse fertur in Gaspare animi propensio, vt cum Gaspar ab Amangutianis litteras accepisset, eam Ecclesiam à Moridonō tyranno vexari, pijs ipsorum discussis cœtibus, euerso templo, areaque ipsa per vim occupata; Regem adierit, atque ab eo impetrauerit, vt ad Moridonū scriberet, gratum sibi esse facturum, si Christianos commendatos haberet, eorumque templi instaurationem atque ædificationem adiuuaret. Eam epistolam Rex insigni cuidam viro dedit ad Moridonum in castra leucas triginta vltra Amangutium perferendam; eiusdem epistolæ separatim exemplo ad Christianos Amangutianos alato, qui propterea magnam in spem rerum meliorū venerunt. Hęc habui quæ

quæ de Meacensibus rebus in præsentia scriberem, vt tam lati nuntij quam primum in Indiam peruenirent. Gasparem ipsum de eisdem rebus aiunt scripsisse. Eius litteræ, quas Bungi itinere pergens alius nescio quis ferre dicitur, vt speramus, propediè subsequetur. Hactenus de alijs. Quod vero ad me ipsum attinet, te per IESVM CHRISTVM R. P. obtestor, vt mei in sanctis sacrificijs tuis nominatim memineris, atque id ipsum à reliquis omnibus Socijs peto: quo ipsorum deprecatione placatus mihi Dominus tantum virtutis impertire dignetur, vt Societatis nostræ disciplinam ac leges ad finem vsque vitæ custodiam. Firando. VI. Idus Octobris. M. D. LXIV.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SO-
cios in Lusitaniam.

OMPLECTAR his litteris, fratres mihi carissimi, eà dumtaxat, quæ mihi, certa Iaponis obeunti loca in itinere contigerunt: nam cætera nostris Meaco, Firando, atque aliunde, ad vos ipsi perscribent. Anno proximo Pater Cosmus Turrianus, Vocoxiura, vbi tum commorabatur, misit me duo in oppida regni Rimani, ad prædicandum Euangelium, quibus in oppidis intra tertium circiter mensem (quæ Dei benignitas est) non infimæ conditionis homines amplius mille ducenti ad ouile CHRISTI perducti sunt. Atque illa quidem iam cognouisse vos arbitror: Barptolemæum Regem valde potentem Rimani Regis fratrem, magna cum nobilitatis parte conuersum ad CHRISTI fidem, aliosque deinde complures. Didicistis præterea, vt opinor, Vocoxiura vicus ac portus, nostris ab eodem Barptolomeo attributus, cum ædificijs, tum vero neophytis in dies quam feliciter crescere cæperit. Hunc adeo lætum rei Christianæ progressum cum diabolus ferre non posset, Bonzios permultos è popularibus Barptolemæi sollicitare non destitit; quoad facta coniuratione armisque clam sumptis, Reges ambos repentino impetu aggressi, Barptolemæum, quod idolorum cultu sublato phana ipsa Deo vero dicasset regno deturbatum, in arcem quandam compulerint, intra quam sese continebat hoc tempore; fratrem vero eius, quod in regnum suum patefecisse aditum Euangelio, dimidia fere parte oppidorum suæ ditionis exuerint. In eo tumultu, Vocoxiura vicus, iniecto furtim à vicinis hostibus igne, confestim incensus est. Cosmus in Rimani cuiusdam neophyti nauem confugit, Leonis nomine, qui periculo cognito statim præclare instructis nauigijs duobus ad opem Ecclesiæ temploque ferendam aduenerat: quod tamen ipsum vna cum ædibus Christianorum agrorum, cum iam Cosmus, vt dixi, nauigium conscendisset, inspectantibus nobis, eodem conflagrauit incendio. Spectaculum nostris oculis graue admodum, & acerbum. Vicus primum exustus ac dirutus is, qui modo & conuenarum numero, & plurimo Dei cultu florebat: innocentes pueri permulti quorum pijs vocibus ac quotidianis precationibus in Dei laudem nuper omnia perstrebebant,

raptim in naues impositi, dilapsique: cetera neophytorum turba cum liberis atque familiis, sine tecto; sine cibariis, sine villo præsidio relicta crudelitati hostium atque sæuitiæ. Rebus igitur desperatis moerentes cursum direximus ad portum, qui primus regni Bungenfis occurrit, leucas à Vocoxiura circa quinquaginta. In ea nauigatione, digna memoratu non nulla accidere; è quibus hoc vnum in præsentia exponam. Cum ad alias eius oræ stationes, tempestatis causa, coacti sumus appellere; tum ad quendam regni Riinani portum, citra eum locum quem petebamus, passuum millia quinque & viginti. Eius portus atque oppidi facile princeps erat Leo: qui inde Vocoxiuram ad nos, ut diximus, nauigiis duobus erat profectus. Eo igitur delati, quod Cosmus valetudine admodum vteretur aduersa, descendimus, ibique dies octo substitimus, quo tempore Christianorum concursus ad Cosmum ingens fieri captus; quod neminem è sacerdotibus nostris antea viderant. Verum noctu fere ventitabant, exploratorum metu, hostiumque Christiani nominis, quibus oppidum erat refertum. Nam Regis pater, qui ætate iam exacta Regni administratione decesserat, cognita seditione ac bello in filium excitato, rebellibus renuntiari iusserat; omnia ipsorum arbitrio compositum iri; sponderatque, ipsum filium Regem, itemque nepotem, in exilium iuros, Cruces Christiano ritu defixas auulsam iri, Christianos ad patrios ritus Christo deserto redituros. Id erat causæ cur neophyti minus aperte Cosmum inuiserent, quorum erat numerus ferme octingentorum. Ipsi vero pueri Christiana doctrina sic erant eruditi, ut cuncti precandi formulas, plerique etiam Catechismum totum tenerent. ij, curabat Cosmus ut inter sese, dialogi more; fictis ad tempus personis, de Christiana religione, Gentilique superstitione certarent; idque tanta cum animi volupate, ut perspecta gentis huiusce fides ac pietas, omnem poenæ acceptæ cladis dolorem abstergeret. Sed hoc ipsum quoque solatium nobis humani generis hostis inuidit, ac Bonzios impulit, ut facta manu, diuersorij nostri arundinea tecta nocturnis lapidationibus magno cum strepitu peterent: quo maxime tempore neophyti spiritalium sermonum deliciis fruebantur. Quocirca nihil hostium vim ac potentiam veritus Leo (quod alius nemo præter ipsum auderet) nos ædium suarum excepit hospitio: cumque nihilominus Bonziji furerent, tanto dolore ipse cum omnibus suis exarsit, ut inscientibus nobis arma capere, ignemque cœnobiis Bonziorum inferre, summa præsertim vxoris voluntate, decreuerit. Eam rem odorati Bonziji, furere desierunt. Verum quia commoratio nostra diuturnior, periculosa neophytis esse videbatur, idque ipsimet ita iudicabant, quamquam magno cum dolore, quem ex ipsorum solitudine & calamitate capiebamus, magnaue mutuæ benevolentiae significatione, silentio noctis digressi; postridie Tacaxim oppidum Bungenfis oræ tenuimus. Ibi Cosmus loco propinquo consistere, & neophytorum animos, epistolis, inter eos terrores atque discrimina confirmare, totiusque rei exitum expectare constituit. & quo esse ibi tuto liceret, ad regem Bungi me misit, duarum & triginta leucarum itinere; ut is de mansionem suam cum Tacaxiano

A Prefecto per litteras ageret; quod Cosmus ipse propter valetudinem longius progredi non auderet. Rex erat eo tempore Vofuqui (id oppidi nomen est) quem vt conueni, Cosmique mandata exposui, Rex valde laetatus Cosmum in suis versari finibus, protinus mihi dedit ad Praefectum epistolam; Cosmo aream aedesque ad habitandum attribueret, & ex incolis, Christianum, quicumque vellet, fieri permetteret. Atque hæc quidem eo ipso die: post mensem autem, Cosmum regni proceribus per litteras magnopere commendauit. Post menses vero duos, cum Christianam rem parum procedere cognouisset, duas edidit tabulas ornatas auro, nigroque colore distinctas, quarum alteram Cosmus apud se, alteram vnus è nostris haberet in alio pago percelebri (Cauaxirim appellant) leucas à Tacaxi septem. Earum in vtraque rei Christianæ tribus capitibus chirographo suo cauit quam diligentissime. Primum enim edixit licere in suo regno, summis, mediis, infimis Christianos fieri: deinde pœnas proposuit, si quis diuinæ legis præcones, aut impedisset, aut vlla ratione læsisset: tertio declarauit placere sibi in perpetuum tota sua ditione prædicari Euangelium. Ac mirum sane, quantopere Christianæ religioni faueat, quamquam ei nondum additus. Petentibus nomine Bonziorum quibusdam, vt nos exterminaret; alienum esse eius dignitate, ferre qui Deos suos tam impudenter, tam contumeliose proscinderent; infames item edacitate carnis humanæ (hoc enim illos non pudet crimen nostris obiicere) & quocunque pergerent, euersiones atque excidia secum afferentes: cum hæc, inquam, & alia sexcenta in nos probra iactarent, annus, respondit ille, circiter quartusdecimus agitur, ex quo hi homines in hæc loca magno vtique meo bono delati sunt: tribus quippe dumtaxat regnis ante præfueram, nunc vero quinque possideo. antea pecuniæ laborabam inopia, nunc Iaponis Reges omnes diuitiis supero; atque ad populares etiam meos hoc beneficium pertinet. denique omnia mihi ex eorum hospitio secunda acciderunt: quin etiam filio magna mea voluptate sum auctus, cum nullum antea suscepissem. Quæro nunc ex vobis; ecquid attulerit mihi commodi religionis vestræ defensio? proinde caute, ne in posterum ad me, istiusmodi verba faciatis. quo illi responso fracti abiectione cessare. Idem fere Meaci cõtigisse cognouimus, cum Bonzij ex ea vrbe Gasparem Vilelam exturbare conarentur. Mos est Iaponiorum, cum aliquam pecuniæ summam principibus largiuntur, chirographum illis offerre; ex quo ipsi deinde per suos domesticos eam pecuniam exigant. Eiusmodi chirographum, facta collatione, Meacenses Bonzij detulerant rei, qui causas ipsorum apud Regem agere consueuerat, vt idem ille nostros Meaco petlens curaret. Is auditum aliquoties Dei verbum (vt erat bonus natura) probauerat. Itaque rem sustinere, & chirographum apud se detinere constituit, quoad clarius, quæ tradebantur à Vilela, cognosceret. Adit igitur & audit hominem magno cum assensu: redit iterum, ac tertio: denique clariore oborta sibi luce Christianus efficitur. atque hac maxime ratione Dominus hominem hunc, sicut & ceteros qui se haud difficile præbent, ad veritatem ab errore, traduxit. Verum, vt institutam narrationem res-

uertar, tabulas ego regias ad Cosmum misi, quarum vnam Eduardus Syluius Cauaxirim promulgandi Euangelij causa pertulit. Ego in regia vrbe moratus sum à Natalitiis Domini ad Pascharis vsque peracta solenia. Interea quanta, quam assidua concionum frequentia; quam crebri Baptismi; quæ in publicum hospitali caritatis officia; quot eleemosynæ: feriis vero Natalibus, quam pia è sacris historiis spectacula exhibita: per Quadragesimam, qui ardor animorum, quam graues, quam acerbæ pœnæ à neophytis vltro susceptæ: Paschalibus denique diebus quam festiuæ ac iucundæ gratulationes tum publice, tum priuatim extiterint, quoniam ea vobis minime noua sunt, nihil attinet scribere. Per eos dies Eduardus Cauaxire dum incensus rei Christianæ studio, immemor cibi potusque ad Euangelium dies ac noctes prædicandum incumbit, grauem morbum è summo labore contraxerat. Ad eum ego curandum (abest autem Cauaxiris oppidum ab regia vrbe leucas paulo plus triginta) Cosmi iussu ingenti labore perrexi; quod è perpetuis imbribus amnes adeo intumuerant, vt vado transmitti non possent. Ita coactus de recta via desistere, quinto demum die perueni Cauaxirim, fratremque nostrum offendi humanis omnibus remediis, in magna diuinorum solatiorum copia, destitutum; macieque pæne extrema confectum: sic prorsus; vt nonnulla, quæ mecum ad instaurandas egroti vires attuleram, parum illi exhausta prope iam naturali virtute profuerint. Et quoniam Cosmi visendi, antequam migraret è corpore, magno desiderio tenebatur, noctem quietam nactus, ipsius Cosmi iussu Tacaxim eum naui transuexi, quem acceptum amantissime, officiosissimeque tractatum, Cosmus frustra sanare conatus est: decem superuixit dies: sumpto bis corpore Domini lætus abiit, præclaro nobis cum virtutum aliarum quæ in ipso elucebant, tum vero Christianæ humilitatis ac patientiæ documento relicto. Quam multas ille, sui præsertim aduentus initio difficultates, & incommoda pertulit! quot imbecilli corpusculi vexationes pœnitentiæ nomine subiit! quanta vero industria, quanto fuit studio Christianæ religionis propagandæ! equidem nil vidi simile, cessabat nunquam. itaque præter cæteros labores, non Iaponicas modo, verum etiam Sineses, quæ multo difficiliore cognitæ sunt, didicerat litteras; artemque Iaponicæ linguæ grammaticam, & copiosa lexica primus ipse confecerat. Sed redeo ad Cosmum. Is eò ipso tempore ab rege Rimanorum accersitus, tametsi cum eo congredi vehementer optabat, atque ob id ipsum etiam in oppido Tacaxe remanserat; prius tamen regem Bungi constituit tota de re facere certior: binas interea litteras ad Rimanum dedit, quas cum mandatis ego deinde sum subsequutus: ignosceret moræ: ita de se meritum esse Bungensem, vt illo inconsulto proficisci fas esse vix duceret. Rimam Tacaxe tendentibus pagus occurrit, quam Leonis patriam esse iam diximus. Eo vt perueni, me viso, & professionis meæ causa cognita; neophyti, dici vix potest quanta læticia affecti sint. Serum erat dici: totum id tempus confluentibus ad me salutandi causa datum est: baptizati quoque nonnulli; in iis ethnici cuiusdam filius, qui pro ea consuetudine, quam cum Christianis sancte institu

institutam habebat, non modo sese Deo commendare iam caperat, verum etiam Christianæ doctrinæ rudimenta memoriter hauserat. Postera luce ex eo loco profectus Rimam quinque leucarum intervallo deueni. Rex cum cætera comitate, tum etiam cœna me excepit; multaque de Bungenſi re percontatus, quod ad Cosinum attinebat, ita respondit: Cochino cum suæ ditionis emporium esse Christianorum (quadringenti & quinquaginta fere neophyti numerantur) eo Cosinum posse concedere, ibique expectare, dum debellatum esset; daturum se, qui me illuc usque perduceret, mihiq; aream, ac domum in usus Cosmi assignaret. itaque factum est; cessitque res è sententia. Cosmus bonâ Regis Bungenſis venia conscendit statim, & Cochino cum naui delatus, magno omnium gaudio exceptus est; nullaque interposita mora, neophyti solum purgare, ædesque instruere aggressi sunt. Ille perspecta hominum virtute ac probitate magnopere delectatus; illud præcipue mirabatur, cum temporis spatio non plus trimestri ad CHRISTVM Dominum cuncti conuersi fuissent, tam recenti re, nullis hostium minis aut denuntiationibus de suscepta religione potuisse deduci. Grates Domino, qui illos tanto animi robore, ac fortitudine impertiit. è Bungo. Pridie Idus Octob.
M. D. LXIV.

Libri tertij Finis.

Sss 3

SELECTARVM EPISTOLARVM

EX INDIA

LIBER IIII.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOCIETATEM IESV, in Indiam & Europam.

T communis officij ratio, qua ad alloquendos literis amicos, absentes impellimur, & præcipuus animi fructus, quæ vos percipere ex Iaponicarum rerum cognitione intelleximus, me hortatus est, vt confectum Dei beneficio iter Meacense, carissimi fratres, hac epistola vobis exponerem. Cum statuisset Præfectus noster Cosmus Turrianus, vt ego & Ludouicus Froius Meacum eo consilio peteremus, vt ipse quidem maneret ibidem, & Gasparem Vilelam adiuuaret in opere, ego autem vt Ludouicum illuc vsque profectus, quod ad spem propagandæ in iis locis Christianæ religionis attinet, comperta atque explorata referrem omnia; Cochinoco Rimanî agri vico maritimo, quod his temporibus Cosmi Turriani domiciliû est, ab ipso Cosmo non sine magna beneuolentiæ significatione faustisque precationibus ad nauem vsque deducti, solutis anchoris eo ipso die ad urbem Ximabaram secundo vento deuenimus; atque ibidem (vt est grex ille neophytorum eximio quodam rerum diuinarum studio) vel concionum frequentia, vel eorum qui ad CHRISTI fidem traducti sunt genere ac numero, bidui ferme operam adiuuante Domino sane quam præclare posuimus. Cum iam hora profectionis adesset, à neophytis parato, nauigio ad mare deducti sumus. quidam etiam (ex quo facile hominum in nos amor eluceat) qui ad tempus adesse nequiuierant, curriculo tendere ad naues, & aquis eodẽ impetu sese credere, vt nos iam in salo stantes, affari sibi liceret. Ioannes, vero dynasta proprio nauigio nos longius prosequutus, cursum inde ad Barptolemæum regem intendit, qui paucis ante diebus Cosmo Turriano

Crucem.

A Crucem auream dono miserat cum epistola, in qua erat scriptum, se Crucis eius beneficio, quam secum semper tulisset, non modo magnis è periculis euasisse, verum etiam multas ex hoste retulisse victorias. Id argumentum suæ fidei & amoris mittere se ad Cosmum, cupere tamen aliam sibi vicissim ab eo remitti; eam, quod Cosmi fuisset, maiore etiam apud se in honore futuram. Crucem igitur Ioanni dynastæ Cosmus tradidit ferendam ad Regem: additæ muneri ab Ludouico Froio nonnullæ reliquæ. Cui vos quoque Regi tam pio, tamque de Christiana religione bene merenti, fratres carissimi, felices bellorum euentus ab immortalī Deo precamini. iidem enim & Barptolemæum & Christianam religionem hostes oppugnant. Ximabara igitur Tacaxim, qui Bungenſis Regni Rimanique est limes, atque inde Funaïum terrestri decem ferme dierum itinere, non sine summa difficultate perreximus. nam præter vim frigoris acerbissimi, & confragosa atque inuia loca; diurnus etiam imber calles ita lutulentos effecerat; vt sæpenumero prolapsi fuerimus: cum interea defatigatis corporibus ad reficiendas vires in diuersis nasturtiorum & inhamis herbæ folia præberentur. Curamis est pagus, à Funaïo millia passuum septem & viginti, egregio templo visendus, quod ibi Christianus quidam exstruxit. In eo pago noctis vnus demum quiete capta, Funaïum postero die peruenimus. Rex erat eo tempore Vosuqui. Eum conuenire septimo post diē placuit, deque suscepta peregrinatione facere certiore. Ille vero nobis benigne & comiter acceptis, litteras etiam ad amicos Meacenses commendatitias dedit. In vrbe Vosuqui Christiani visuntur aliquot: in iis noster hospes in primis CHRISTO deuotus, & probus. Is non paruo nos affecit solatio, cum totam precationum suarum nobis rationem exponeret. Ea erat eiusmodi, vt orsus à summo Pontifice cæterisque Ecclesiasticis ordinibus, & Regibus Christianis; ad vniuersos nostræ Societatis homines, sed nominatim ad vnumquemque nostrum, qui versatur in Iapone, descenderet; tum pro conuersione ethnicorum, sed regis Bungi præcipue, supplicaret: longam inde pertexuit seriem petitionum, certis in singula rerum capita obsecrationibus distributis: tam copiose præterea de contemptu mundi, tam scite de alliciendis ad CHRISTVM Iaponiis proceribus disputauit, vt eius pietatem vehementer admirati fuerimus. Quid multa? nostram vicem Doctoris officio functus est. Nos Funaïum inde reuertimus. Funaïo Meacum versus iter intendimus, magno neophytorum numero nos ad passuum tria millia prosequente. Verum aduersa tempestate Funaïum reiecti sumus omnino ter: cum ipsi palam neophyti faterentur, se nobis contrariam à Deo navigationem enixe præcari, vt apud se Natalem Domini diem festum agere cogeremur. Spatium id fuit mensis vnus: quo tempore non destitimus vicinis locis verba facere ad incolas; & hospites nostros ad CHRISTI fidem & cultum suscipiendum hortari; cum ipsi quoque Bonzj ementito corporis habitu se mulierum cœtibus inferentes, clam ad nos audiēdos accederēt, iidemque à suis popularibus proditi, ac disputationibus nostris Domino adiuvante conuicti facile cederent, per eos dies Tonus ad CHRISTI ouile aggregatus

gatus est, insigni nobilitate vir, ingenioque præstanti. Iam Natalitia Domini aderant: iis ingenti Christianorum gaudio celebratis, denuo solui-
mus, & vento secundo ad insulam nomine Hiu sane haudquaquam secu-
ri peruenimus. Sæuiebat maiorem in modum mare: parua erat nauis: ve-
ctorum mira colluies, Lunam, Solem, ceruos, aliaque belluas vario ritu
adorantium. Metum augebant præterea in oculis nostris è recenti aliorū
naufragio reliquiæ & sarcinæ fluitantes. Verum tamē nos Dominus, quo
nitebamur vno, ad eius quam diximus insulæ portum, leucas à Bungo
quadraginta perduxit. Eius circuitum insulæ passuum aiunt patere mil-
lia ferme trecenta. Quattuor in regna diuiditur, oryzæ ferax. Locus autē
ipse, ad quem sumus appulsi, Fore, gentis vocabulo nominatur. Ibi ali-
quot reperti Christiani, qui Euangelium in vrbe Meaco perceperant. Ex
iis quidam in primis honestus, continuo nos gratulabundus inuisit: no-
ctemque totam apud nos traduxit aliis nullis nisi de benignitate diuina
sermonibus. Equidem nullum adhuc vidi tanta vel auctoritate, vel pru-
dentia, vel cognitione veritatis Christianæ Iaponium. Filium annos vn-
decim natum egregiæ puerum indolis, cultui CHRIS TI dicauit. Reli-
qui eius domestici eximia sanctitate & religione sunt omnes, sed vxor
præcipue, quæ ventrem ferens, & quidem proxima partui, vt audiuit
CHRIS TI sacerdotes adesse, insperato gaudio elata, postridie confestim
ad nos, ancillis ac liberis comitata, bene longo intervallo se contulit, ver-
boque Dei resecta, vespere cum suis domum reuertit, eaque ipsa nocte
peperit filium, cuius rei nuntium diluculo misit ad nos. Dies octo ibidem
commorati, sex incolis conuersis ad CHRISTVM, eadem naui Xiua-
quim (nam eo vsque erat conducta) sexto die prouehimur, qui portus in
itinere medio sese offert Sacaium è Bungo petentibus. Hyemis initium
erat asperissima: iuga montium niue cooperta, quæ assidue cadebat densa
adeo, vt iam tum experiri liceret, inter eius regionis & aliarum frigora
quantum interesset. Ibi quod nullam in cursu maioris formæ nauem in-
uenimus, paruum nauigium coacti conducere, per infesta piratis loca (in-
certum maiore frigore, an metu) quem petebamus portum beneficio Dei
tenuimus. Sacaium inde peruentum est, cum quidem proxima nocte in-
cendium eminens apparuisset nobis, quo mille circiter vrbis eius tecta
consumpta sunt. Atque vt nos aduentare cognouit ex optimatibus qui-
dam Christianus, nomine Sanctius, certos homines obuiam misit nobis
instructo maiore nauigio, in quod è nostro myoparone transcendimus,
ad eumque perducti liberaliter admodum & amater excepti sumus. Do-
mum habebat peramcenam in vsus hospitem atque aduenarum intra
ædium suarum septa more patrio separatam ac propriam; eam nobis ad
diuersandum assignauit. Ibi post quietem, nobis affuit illico Sanctij ipsius
vxor & liberi (quod ex ipso congressu facile apparuit) admodum ingenue
& liberaliter educati. Horam circiter iucunde fuere nobiscum: inde rece-
pere sese. Ac Ludouicus quidē Froius, quod ita omnino statuerat, postri-
die bene comitatus Meacū iter intendit: ego remāsī, vt negotiis quibuscūq;
expeditis, sine mora subsequerer. Ille cū ad oppidū Ozaquā vespere pro-
cessisset

cessisset leucas à Sacais tres, ea ipsa nocte flammis ædificia illius oppidi
 nōgēta deleta sunt. qua re perterriti neophyti, qui Froium deducebant,
 veritique ne quid illi ab oppidanis incommodi accideret (quod nostri
 nominis fama iam valde percrebuit, rumoribus improbiſſimis diſſipatis,
 nos vrbium clades & exitia circumferre) patrem ex vrbe quam occultis-
 ſime tectum eduxere, eoque ipſo die tanta vis niuium cœlo delapſa eſt,
 quanta his annis quinquaginta nunquam. Verumtamen Deo adiuuante
 ex hiſce difficultatibus Meacum Froius euasit incolumis. Ego è frigoris,
 quod in itinere pertuleram, acerbitate, in magnos incidi corporis dolo-
 res, qui me quinque circiter & viginti dies adeo vexauere, vt pæne con-
 fecerint. Eo autem toto tempore Sanctius in me curādo plane paternam
 aſſiduitatem ac diligentiam præſtitit; cum & nocte ipſemet cum duobus
 tribuſue adminiſtris ægrotāti mihi ſedulo aſtaret excubaretque, & vxor
 ac filij ſubinde me amiciſſime atque humaniſſime inuiſerent. Neque vero
 medicus deſuit præſtanti eruditione Chriſtianus. Conualui denique Dei
 beneficio. Et quoniam ad ingrediendum iter nondum ſupperebant vires,
 erantque nonnulli, qui me audire cuperent; interea prædicare Euange-
 liū inſtitui. Credidere octo, baptizatiq; ſunt ad quos inſlāmandos exci-
 tandosque, Sanctij quoque & filiorum ſpectata pietas & ardor animi, vt
 puto, non mediocriter valuit. Per eos ipſos dies Sanctij filia venit ad me,
 nomine Monica (grandiori natu fœmina proſequente) fuiſſeque rite pre-
 cibus coram Deiparæ Virginis effigie, quam ferre mecum in itinere con-
 ſueui, ad me verba fecit in eam ſententiam, vt diceret, ſe quidem ſumma
 Dei benignitate Chriſtianam eſſe: & eiſdem CHRISTI, Virginisque
 Matris inſtinctu decreuiſſe iam pridem virginalē vitam ad mortem vſ-
 que traducere: quin etiam illud ſibi certum fuiſſe, tondere comam, quod
 apud Iaponios relictū ſeculi ſuſceptæque vitæ ſeuerioris indicium eſt; & à
 Sanctio patre contendere, vt ſe in vilibus miniſteriis pro mancipio habe-
 ret in poſterum; nunc autem inaudiſſe (nimirum ſuis peccatis id poſtu-
 lantibus) ſe auunculo ſuo à parentibus eſſe deſpōſam ſuperſtitioſo in pri-
 miſ homini, & falſorum Deorum libros, Bonziorum ritu dies nocteſque
 peruolutanti: præclare intelligere ſeſe, quanto id cum ſalutis ſuæ pericu-
 lo futurum eſſet; proinde petere à me & orare, vt Sanctium patrem ab ea
 mente deducerem: ſe valde confidere, CHRISTO fauente, rem omnem
 feliciter eſſe ceſſuram. Ego, collaudato puellæ cōſilio, primum admonui,
 vt ſecum reputaret etiā atque etiam, ſe tenera eſſe admodum ætate (ſex-
 tum decimum agebat annum) expertam varias dæmonis artes inſidiaſ-
 que, quas ille ad tam ardua nitentibus tendere conſuevit. ſane, ſi ad ex-
 tremum vſque ſpiritum in virginali caſtimonia perſitiſſet, ingens præ-
 mium à CHRISTO Domino laturā in cœlo: ſin forte offendiſſet, enim-
 uero & ſibi met detrimento, & parentibus nobiliſſimæque familiæ ma-
 gno futuram eſſe dedecori. Quocirca ſi robur haud ſentiret ſibi in eſſe
 tanto certamini par, nubere ſatius eſſe, non tamen auunculo. Tum illa,
 Chriſti fretam auxilio ſperare ſe dixit & de ſe ipſa, & de inimico gene-
 ris humani victoriam: ſeſe periclitandi cauſſa quid in eo genere poſſet,

triduum totum, & quidem magna cum animi sui voluptate atque latitia per inedia transegiſſe: itaque ſtatuſſe apud animum ſuum, qui in eo ieiunio & vires & ſolatia ſibi ſuppeditaſſet I E S V S, eundem ſibi cæteris omnibus in difficultatibus affuturum. His ego auditis, tam pium eius propoſitum admiratus, hortatuſque etiam atque etiam, vt vigilaret in retinenda constantia; virginem à me dimiſi. poſtridie Sanctium alloquor, filia voluntatem expono, doceo matrimonium illud tribus maxime de cauſis eſſe neſarium. Primum quod vir ſit ethnicus, & colendis Idolis adprime deditus; deinde quod Monica auunculus; poſtremo quod ipſa repugnet & renitatur puella. Ad hæc ille; neminem eſſe tota vrbe Chriſtianum, cum quo filiam matrimonio poſſit honeſte coniungere; perditum idololatram per eam occaſionem facile ad C H R I S T V M poſſe cõuerſi; denique ſibi non eſſe iam integrum, quippe qui conſciis principibus ciuitatis, homini in primis opulento potentique, filiam enixe cupienti deſponderit: vereri ſe, vt inimicitia & inuidiam ſuſtinere poſſit, ſi rem in choatam, ac pæne conſectam, repente reuocare nitatur. quæ cum ita ſint, tamen quoniam id matrimonium ſaluſ Chriſtianis legibus contrahi nequeat, ſe omnino, quicquid ego velim, eſſe facturum. Laudauit pietatem hominis. Ille perturbato in præſentia reſceſſit animo: ſed mox, vt eſt vir egregie prudens, Deo duce ac præſide, inceſtas nuptias miralenitate diſcuſſit. Neque ego interea deſtiti Monicam ſalutaribus præceptionibus inſtituere. quas illa cum & eximia quadam animi ſubmiſſione, & magna gratiarum actione ſemper exciperet, priſcas illas mihi Virgines reddere videbatur, quas optimo iure Catholica Eccleſia ob excellentem vitæ ſanctimoniam in numero cœleſtium collocauit. Eſt autem puella maiorem in modum ſolitaria & precationibus dedita: cubiculum habet remotum ab omni domeſtico ſtrepitu, cum ſigno Crucifixi & ſpiritualibus libris, quibus, vt eſt legendi ſcribendique bene perita, dat operam. Frater eius eſt Vincentius nomine, annos circiter vndecim natus. Is, percunctanti mihi, quem ſibi modum ſtatuere amoris in I E S V M Chriſtum Deum ſuum ac Dominum; vt ſanguinem (inquit ille) ipſius cauſa profundam, & quamuis minutiffima in fruſta diſſectus, me Chriſtianum eſſe profitear. Interim ego iam firmior caperam eſſe. Itaque noſtrorum monitu, qui Meaci verſantur, ethnicum quendam adire conſtitui in Sacæanis ſinibus eo tempore commorantem, cuius auctoritas & opes in vrbe Meaco magnæ eſſe dicuntur. Id iter pedibus conficere me Sanctius nequaquam eſt paſſus. nam & longius erat, & ego vires nondum plane receperam. Leſticam ab eo ſum coactus accipere cum leſticariis. duobus admodum leuem, commode ſedentis hominis dumtaxat vnus. capaceſ, quadrata forma, fenestellis ad larus additis, quæ ab inſidente aperiri claudique ad libitum poſſint, quo maxime vehiculi genere vtuntur nobiles ornatu magnifico, & opere quam elegantiffimo. Sic igitur ad eum quem dixi dynaſtam alieno miniſterio deferor. Scribam habebat Chriſtianum apud ſe: cuius beneficio nobis & facilis ad eum patuit aditus, & de rebus diuinis agendi benigne poteſtas eſt facta. Comes erat mihi

mihi Iaponius quidā in eo genere imprimis exercitatus. Is cum de vanitate plurium Deorum, de Iaponicā superstitionis origine, itemque de vno rerum omnium opifice & conditore vero Deo differeret (auditores autem aderant præter Dynastam viginti) eosque ipsos statueret iudices, vter cultus verior esset existimandus; ingens apparebat omnium approbatio: scriba vero gaudio triumphare, quippe qui Christianā religionem ante susceperat. & cum omnes eo sermone commoti, tum tres præcipue nobis aures deinde sapius præbuere, baptizatique sunt. Sed quia cognoueram eo ipso tempore Gasparem Vilelam esse Imori, quod castrum leucas distat ab vrbe Sacaio sex, reuersus ad Sanctium, dixi, discedere postridie statuisse me. Tum ille, quoniam quidem mihi abire certum esset, velle se, ait, nonnulla mihi è suis thesauris ostendere. Ritus est Iaponiorum, qui quidem nobilitate ac diuitiis præstant, hospitibus paulo honoratioribus indigressu benevolentia causa præbere spectanda, quæ apud se prætiosissima sunt. id est omne instrumentum necessarium ad potionem herbæ cuiusdam in puluerem redactæ, suauem gustu, nomine Chia. Est autem modus potionis eiusmodi. pulueris eius, quantum vno iuglandis putamine continetur, coniciunt in fictile vas ex eorum genere, quæ porcellana vulgus appellat. Inde calenti admodum aqua dilutum ebibūt. Habent autem in eos vsus ollam antiquissimi operis ferream, figlinum, poculum, cochlearia, infundibulum eliendo figlino, tripodem, foculum denique porioni calefaciendæ. Hæc igitur Iaponiorum est gaza, nec sane apud eos minoris, quam apud nostros homines annuli, gemmæ, & è carbunculis atque adamante monilia. Sunt etiam periti earum rerum æstimatores atque proxenetæ. Puluis autem ipse magno admodum pretio venit, eiusque propinationem solennes præcedunt epulæ. Quinetiam certæ adium partes dicantur hisce conuiuiis, quarum est mira mundities, nec in alios parent vsus. Postridie igitur me per nuntium accersit Sanctius, cuius è cubiculis per angustam admodum ianuam cum neophytis duobus in xystum educimur. Inde scalæ nos excipiunt cedrinæ, admirabili quodam artificio elaboratæ, eademque ita purgatæ mundæque, vt nunquam ad eam diem calcatæ pedibus esse viderentur. per eas in arriolum ascendimus. inde arcto aditu in cœnaculum ducimur conuiuium destinatum, vsque adeo egregio perfectum opere, vt hominum manu fieri potuisse vix credas. pars erat eius cœnaculi armariis instructa more nostro. Stabat è creta nigerrima focus vlnæ ambitu; ipsa nigredine (quod mirare) splendorem æquante lucidissimi speculi; olla tripodi admodum eleganti superimposita, pulchra ad aspectum, quam dixit mihi vnus è neophytis, optima cōditione sexcentis aureis coemptam à Sanctio, sed re vera multo pluris esse. Interea mensa nobis apponitur, non tam ciborum varietate (quos terra ipsa non fert) quam genere ministerij, & munditiis elegans. Eximia est enim gentis in conuiuiorum apparatu solertia. Nullus præterea quamuis in maxima discumbentium multitudi- ne strepitus, vix hircere famulum cernas. omnia ad modestiam & grauitatem mire composita. peracto prandio; nixi omnes genibus (nam hoc

apud Iaponios Christianos in more positū est) Deo gratias egimus. Tum Sanctius portionem quam dixi Chia, sua ipse manu miscuit nobis atque porrexit. Deinde suppellectilia, quæ tunc ibi erant, exposuit. In iis ferreum tripodem exiguum, paulo plus dodrantis circuitu, ad sustinendum ollæ, cum aperitur, operculum. Eum ego tripodem attrectans manibus, quod vetustate rimas ageret, ferruminatum duobus locis offendi. Ac nihilominus aiebat Sanctius eū in primis nobilem esse Iaponis totius, sibi que aureis constitisse mille & triginta, quamuis eum ipse longe pluris faceret. Porro hæc instrumenta sericis tegumentis inuoluta conduntur arculis pretiosis. Alia præterea minime vilia dixit mihi Sanctius in præsentia non ostendere se, quod ad manum non essent, verum in reditu prolatum. Quæ vobis æstimationes minus à vero abesse videantur, si reputetis id quod res est, Meaci esse quendam ex principibus ciuitatis, qui vasculum fictile ad vrceoli magnitudinem, in vsum eius quam dixi, portionis, aureorum triginta millibus æstimet: omnino carius, sed certe multi non deerunt, qui decem millibus cum eo libenter decident. Nam quæ tribus, quatuor, quinque millibus æstimentur, idque frequenti commercio, alia vasa plurima sunt. Atque etiam gladiis quibusdā est eadem apud Iaponios dignitas. Iamque profectionis instabat hora. Salutata igitur vxore Sanctij & liberis, in suburbanum quoddam, ientaculo de more præparato, deducor ab ipso sanctio, eiusque filio, fratribus, & cognatis, & neophytis aliquot egregio corporis cultu, quod ad honorem meum id pertinere arbitrantur. Ab eo comitatu digressus, ad amnem deuenio nauigabilem, hora post Solis ortum tertia, ab vrbe Sacaiō nouem millia passuum. Præstolabamur ibi me duo nauigia, quæ nobis Christianus vir, Imorensis castrī primarius, factus de profectione mea certior, ad tempus occurrere iusserat. quorum in altero filius erat ipsius, duodecim circiter natus annos, in humero scloppum gerens, virili plane ac militari corporis habitu; in altero large & copiose exstructa cibaria. Is, vt me ad conscendendum inuitauit, continuo mihi mandata parentis exposuit: ignoscerem sibi, quod ipsemet obuam mihi non prodiisset: se id cupiisse vehementer, sed quod recentem hospitem Gasparem Vilelam sibi deferere non liceret, vicarium eius officij misisse filium, qui me domum vsque perduceret. Ad montis radices in quo summo castrum est positum, aduerso flumine sub occasum Solis delati, quod arduus admodum & asper ad iugū vsq; restabat ascensus, descēdenti mihi præsto fuit lectica: & quam accelerantibus gradum lecticariis, circa medium clium oppressere nos tenebræ in sylua cedris & pinis ingentibus frequentissima, sed opportune obuam habuimus è castro, cum accensis funalibus homines: quæ res ad itineris difficultatem leuandam non mediocriter profuit. Denique oppidum intrauimus, magna cum Gasparis Vilelæ, tum hospitī nostri ac familiæ voluptate. Castrum est torius regionis huiusce munitissimum in Mioxindoni ditioe, quæ rerum ferme potitur hoc tempore, ibique cum fidelissimis habitat, qui magna ex parte Christiani sunt. Ij postero die cum animarū sordes per Confessionē eluere cuperent,

ad concionem, quæ bis habebatur quotidie de Sacramento Pœnitentiæ, conuenere vestitu serico versicolori, inauratis ferme præcincti pugionibus, & quidem tanta nostrorum hominum reuerentia, vt eos plerumque manibus humi positis perinde alloquerentur vt reges. Crux erat domi nostræ posita, hanc vbi suppliciter adorarunt, Gaspare magna demissione salutato, aures admodum attentas Dei verbo dedere. Inde multa sciscitanti, quæ pertinerent ad refutanda Genxuenisium mendacia (quod hominum genus & secta, Iaponicarum omnium vehementissime Christianæ religioni aduersatur) itemque alij alia percontati, cū Gaspar ad omnia respondisset, læti digressi sunt. Postridie Confessionum initium est factum, quo in opere Gaspar hebdomadam posuit: adiunimus etiā salutandi causā Regem, quod semel quotannis Gaspar facere consueuerat. Ille vero nobis non poculum modo porrexit (quod summum honoris indicium est) sed etiam, quandiu apud eum fuimus, flexis æque ac nos genibus perstitit, ac verbis humanissimis vtrunque dimisit. Insula est passuum mille & quingentorum ferme circuitu ad montis eius radices, quam grandis ambit fluiuius, & in ea templum Christianæ religioni consecratum. Hanc possidet præstanti fide neophytus, & miro incensus desiderio nominis Iaponici totius ad CHRISTVM adiungendi, qui, vt adem sacram in vrbe Sacraio ædificandam curarem, non modo me multis rationibus adhortatus est, sed etiam Caxarum (monetæ genus id est) in eos sumptus quinquaginta millia liberaliter detulit. eoque subsidio rem aggredi nobis erat in animo. Ad hanc igitur insulam missæ celebrandæ gratia Sabbato sub vesperum venimus. Templum pro nostra tenuitate exornauius in posterum diem. Tum prima luce Christiani affuere: Gaspar diuina peracta re, de matrimonij Sacramento sermonem habuit, quod nonnulli cuperēt nuptias Ecclesiastico ritu contrahere. Baptizati sunt etiam nobiles fere octo. Inter quæ me rursus è frigore tormina corripuere acerbissima. Meacum igitur Gasparis hortatu delatus æger decubui menses duos. Exacta dein hyeme, vt cælum intepuit, recreatus, quæ circa Meacum sunt Christianorum loca, quod ita Cosmus Turrianus mihi mandarât, lustrare constitui. de quibus ad vos pauca perscribam, quoniam quidem separatim res Meacenses è Ludouici Froij epistola cognoscetis. Naram igitur veni primum, diei vnus itinere. Vrbs ea ditioris est Daiondoni inter Meacenses proceres longe potentissimi, & apud Mioxindonum atque Cubum gratia & auctoritate summa. Neophytos è prima nobilitate duos adij protinus, hortatusque sum, vt sacri Baptismi beneficium agnoscerent, & immortales Deo Domino gratias agerent. Illi me ad præfectum in arcem deduxere munitissimam, aspectuque pulcherrimam. Collis erat præcellus è lapide molliori. Eum collem ante quinquennium Daiondonus fabris adhibitis ad iustam planitiem ita depressit, vt eadem opera ex ipso met lapide solidæ turres & propugnacula exstiterent. In medio autem complures effodit puteos negotio facili, quippe cum ad tertium statim cubitum, aquarum copia scaturiret. Tum illuc è popularibus suis ditissimum quemque ac fidelissimum euocauit: solum in areis descriptum illis

ædificandi causa distribuit. Illi porro certatim ades exstruxere magnifi-
 centissimas, contignationibus multis, & more nostro specularibus fene-
 stris instructas. Illud vero præcipue delectat inuentium oculos, quod nõ
 priuata solum ædificia, sed mœnia etiã ipsa turreſque tectorio inductæ
 sunt læuissimo prorsus ac nitidissimo. Nihil in orbe nostro tale conspexi.
 Calcem quippe non arena commista, sed candidissimo quodam chartæ
 genere subigunt. Nam quid ego de tegulis dicam, quæ dñorum digitorũ
 crassitudine, nigricantes, & varietate figurarũ oculos retinēt, & in quin-
 gentesimum annum atque eo amplius durare dicuntur? Oeci porro & cu-
 bicula cedrina sunt gratissimi odoris, pergula omnes ex vna duntaxat
 eiusdem materiæ tabula, parietes pretiose cælati priscis annalium monu-
 mentis, quod inter offigies est spatij, totum id inauratum est. Columnæ
 cum epistylis ac spiris ex aurichalco item inauratæ, cælatura magnifica,
 quibus è mediis eminent eiusdem operis rosæ peramplæ, visusq; pulcher-
 rimæ. Iam vero lacunaria tum aliis commentis opificum, quæ dicendo as-
 sequi nequeo, admirabilia, tum vero tabularum iuncturis adeo artificio-
 se latentibus, vt quamuis defixos fallant obtutus. Sed mihi inter cætera
 mirabile visum est cubiculum vlnarum quaquauersus quattuor & semis,
 è ligno croceo vndatim crispante, venustatis eximia, ita polito ac splen-
 dido, vt cum speculorum fulgore ceteret. quamquam ego dotem eã ipsius
 materiæ fuisse minime credidi, quod ad eum modum sine aliquo artis le-
 nocinio radiare vix posset. Huic ædium dignitati hortorum respondet
 amœnitas, quibus dici nihil puto posse iucundius. Multa sunt Mœci vi-
 senda, sed nihil ad hæc. Itaque non immerito locus hic confluentibus vn-
 deque animi tantum & oblectationis causa viris principibus celebratur.
 Nobilissima phana sunt etiam, quorum vnum Cobucui nomine, post cõ-
 cionem ad neophytos habitam adiunimus ipsorum rogatu postridie. Eius
 propylæa triplici constant atrio cum totidem peristylis. In primo aditu
 egregij sunt operis lapideæ scalæ, quibus in summis, ad postes ianuar, co-
 lossi duo præclare facti cernuntur, clauas, quasi custodiæ causa tenentes.
 post tertium denique peristylum, templi sese facies aperit. In id gradibus
 item lapideis artificiose factis ascensus est. Valuas colossæ leones duo
 custodiunt. In medio templo, sedentium habitu, septenum cubitorum
 tria signa sunt posita, Xacæ & filiorum, latera ipsius cingentium. Pauimẽ-
 tum omne est è quadrato lapide. Sed miraculo præcipue sunt columnæ
 septuaginta cedrinæ, diametro & altitudine plane visenda, quarum sin-
 gulas caxarum decies, hoc est aureorum quinque circiter millibus con-
 stituisse, codices & rationes templi testantur. Eas cum reliquis parietibus
 valde iucunda miniati operis pictura conuestit. Tectum eo quo diceba-
 mus tegulæ genere affabre & varie laqueatum, ad vlnas quattuor porrigi-
 tur extra parietes, mirum vt videatur tantæ molis procurrens pondus sus-
 tineri ac suspendi posse. Ad templi latus cœnatio Bonziorum sane ma-
 gnifica, & eadẽ qua templũ ipsum structuræ atq; operis firmitate, vlnas in
 longitudinem quadraginta, duodecim in latitudine extenditur. Dormi-
 toria porro cubicula in duos diuisa ordines, & centum & octoginta nu-
 meran

merantur. Multi præterea & perampli sunt Oeci, quorum vnus pensiliis columnis quattuor & viginti, vlnæ vnus & dimidiatæ ambitu superimpositus, bibliothecam continet Bonziorum, tanta quidem librorum copia, vt vel fenestras ipsas propemodum obstruere videantur. Balnea præterea, & cellæ in vsus domesticos, & promptuaria visuntur artificiosissime elaborata. Iam vero culinæ quanta mundities, quod id Iaponiorum omnium commune est, nihil attinet dicere. Ahena quibus aqua ad potandum calefit (frigidam enim neque hyeme, neque æstate bibunt) vlnæ altitudine, duorum digitum crassitudine, oris ambitu vlnarum trium, stant ex ære purissimo. Culinâ riuus præterfluit. Tota nocte, vt in magnis ædibus (conclauia numerantur minimum quattuor & viginti) laternæ collucet. Ab huius templi ædificatione sexcentessimus iam annus est. Stagnû habet ante se vlnarum in omnem partem circiter quinquaginta plenissimum piscium, graui poena proposita, si quis eos attigerit. Inde ad Casungæ delubrum accessimus dicatum idolo, à quo diuitias, honorem, vitæ diuturnitatem, & quicquid in hoc seculo est optabile promissum sibi cultores inani spe delusi, miserandum in modum expectant. Itaque magna in veneratione & honore apud Iaponios est. Ad euntibus, pratum occurrit primum, aspectu grato, herba non vltra dimidium palmum excrecentes: pratum excipit lucus, isque densissimus; hunc perpetua & æquabili ad templum vsque latitudine limes interfecat, passuum longitudine circiter mille, planus ad iter vsque medium; inde in cliuum assurgit lapideis gradibus vlnas binas inter sese distantibus. Vtrinque admista pinu cedrus extollitur tantæ proceritatis, vt meridiano diei tempore totus pæne limes opacetur: stipitibus ita crassis, vt ex iis mali in vsum cuiusvis quamlibet capacis onerariæ naui confici possint. Sane cedros ex iis vidi complures vlnarum quinque ambitu, rotunditate plane tornatili. Loci amœnitatem augebat præterlabens etiam riuulus. Vt propius ventum est, duplex apparuit ordo pilarum è lapide quadrato cum basibus, laterna super imposita lignea nigricante cum emblematis ex aurichalco inauratis celsatissimeque magnifice, & lapideo tegmine turbinato ad flatum arcendos ac pluuias. Aliæ erant laternæ è solido metallo, item auro coopertæ, opere admodum sumptuoso. ex vtraque parte stant quinquagena, quarum singulæ omnibus ardent noctibus. Media autem pila nomen ostendunt aureis litteris incisum eius, qui delubro laternam quamq; dicauerit, annua pecunia in vsum perpetui luminis attributa. Tum ingens domus Bonziarû exsurgit nobilium foeminarum, quæ annum egressæ quintum & quadragessimum, sese delubri ministerio manciparunt. Student cultui corporis, ornatu serico, & maxime peregrinorum ex toto Iapone religionis causa assidue consumentium, leuandæ siti dant operam. Ex hac Bonziorum domo porticus admodum pulchra ad vsque adyta pertinet phani, quo nemini patet ingressus, nisi qui ipsius loci antistites sunt, quorum vidimus aliquot intra sedentes togis amplis è serico indutos, testosque capita pileis plus dodrantem altis. In eam autem porticum nummi iactantur à populo. Aliud est in eadem sylua delubrum, quod

Fachimanum appellant, simile cæteris: nisi quod laternarum est etiam pretiosior cælatura, & auri maior copia. Circa, est atrium candido & nigro stratum lapillo, medicis confitum malis, ordine certo dispositis, magnitudine pari, in singulis interuallis vase lapideo collocato, quod fructa continet, altitudine haud supra binos dodrantes, iucunda rosarum & florum varietate commista. Inde, quod redeuntibus domum, minus nobis erat dæuium, phanum inuifimus aliud extra nemora positum consecratum Idolo Daibut, quæ vox magnæ sanctitatis denotat virum. Huius phani frons ianuas habet tres, sed vnâ præcipuam: atrij vero latera singulas, altitudinis atque amplitudinis omnes miræ. Patet autem atrium id quadrata forma vlnas omnino sexaginta, quoniam eiusmodi est apud Iaponios ædificiorum & priuatim & publice ratio, vt quanta cuiusque mēfura sit, primo statim intuitu intelligas. In eius atrij medio est phanum vlnas longum quadraginta, triginta latum. Scalæ & pauimenta ex ingenti quadrato lapide: vbi portam intraueris maximam, duo sese ostentant colossi, maioris etiam formæ, quam quos antea diximus. Duo præterea stant ianitores ad latera, truci admodum aspectu, vlnarum quattuordecim altitudinis, instar turrium, membris inter se præclare conuenientibus: alter Tamondea dicitur, alter Besamondes, quorum singulos vni cælo præesse vulgus opinatur, calcantque pede singuli dæmonem. In medio autem templo tria sedent signa. Canon, & Xixi, parentem Xacam interlocant. Xacæ statua ex ære cyprio in ampla & pulchra quiescens rosa, quattuordecim vlnas latitudinis obtinet: reliquæ duæ nouenas, lignæ, sed omnes affabre admodum auro intectæ, radiis tanta claritate micantibus, vt intuentis aciem pæne perstringant. post hæc, alia duo simulacra cernuntur; Homcondis, & Zoiois (quibus etiam cælorum præfectura vulgo tribuitur) superioribus omnino similia. porro ex vtraque templi parte pulpitu cernitur. ea est quadriforis mansio, parietibus duarum vlnarum altitudine. Interius alia est eiusdem formæ domuncula, in eius medio stat cathedra eximiæ maiestatis. Totum vero suggestum parua ambit operis egregij porticus, trium dodrantium latitudine. Iam vero lacunaria templi colunæ cedrinæ sustinent octo & nonaginta, miræ altitudinis, æqualiter teretes, ambitu vlnarum trium & semis. Templi conditi, septingentesimus annus est. Annis viginti exstructum perhibetur fuisse. Idem anno abhinc quadringentesimo conflagrauit, ac restitutum est denuo, sed nequaquam pari magnificentia materiæque præstantia, quod ipsum indicant lapideæ columnarum bases ex incendio relictæ, quarum amplitudo lōge maiorem columnarum formam postulare liquido cernitur. Iam vero extra peristylum templi, turris lignea firmo admodum opere ingentibus triginta pilis imposita, tintinnabulum seu campanam sustinet æneam tantæ magnitudinis, vt eam dimensus præsentē me neophytus quidam, vlnarum os duarum, sex ambitum, trium & semis altitudinem; æris vero ipsius crassitudinem dodrantis vnus dimidiatique compererit. Suauissimum edit sonum, exauditurque longissime. Qua templi patent fines, itemque vrbe tota, & circa vrbe passuum ad duo circiter millia plurimi cerui & palumbes

A lumbes non modo vagantur impune, sed etiam tecta ciuium subeunt, at-
trectante nemine, propterea quia delubro dicati sunt. Ac de phanis qui-
dem huius vrbs & monasteriis, ne sim longior, haecenus. Quæ postquam
rogatu, vt dixi, neophytorum inuisimus, postridie Nara Tochim leuca-
rum quinque interuallo veni sub vesperam, acceptusque sum à Christia-
nis incolis ingenti lætitia, credo quod Iaponij cuiusdam opera conuersi
ad dominum, cum Gaspar plurimis maximisque occupationibus impedi-
tus eos adire non posset, nullum adhuc è Societate nostra conspexerant.
Gens est fere nobilis. præfectus Cubum cognatione attingit. Itaque vul-
go cum adeunt hominem, non nisi celsitudinem ipsius inter loquendum
appellare mos est. Triduum apud eos fui dumtaxat. Concio defuit nun-
quam. Multa de quibus ambigerent singuli quæ siere: precationi vero mi-
rum omnes ij quam dediti sint. Digredienti autem mihi non modo mu-
nuscula quædam obtulere benevolentia causa, quæ, ne se contemptos
putarent, reculare non potui; sed etiam equos & exploratores itinerum
peramanter dedere. Itaque Sauam, sex à Tochi leucas, iter intendimus. Id
castrum in edentissimo positum iugo, leucas à Meaco viginti distat in
Orientem, situ amœnissimo, quippe omne circa spatiū cum aliq̃ formosæ
varij generis arbores, tum cedrus plurima pinusque conuestit: & inde in
subiectos agros apprime confitos frequentesque ædificiis atque cultori-
bus, ad passuum millia circiter sexaginta prospectus est. Huc ergo dum
tendimus, medio ferme itinere, stratos equos duos, & quidem optimos
nullo sessore conspiciamus, sagittariis fere quindecim comitantibus, quos
nobis Christianos omnes, Christianus ipse dominus loci Franciscus ob-
uiam miserat. Igitur Tochianis domum remissis, & gratiis actis, nouo com-
mitatu Sauam magna Christianorum voluptate peruenimus. Franciscus
autem ipse, vt nos lautius exciperet, simul etiam, vt nobis occurreret in
itinere, venatum ex oppido excefferat eo ipso die. sed in nos idcirco non
incidit, quod opinione celerius ambulauimus. Saua porro diuertimus ad
ædem Christianorum sacram, cui cōiuncta domus est Socii nostris exci-
piendis, itemque separatim laicis qui sese nostris hominibus cōmites de-
derint, è cedrina fere materia opere egregio fabrefacta. Hanc etiam por-
ticus ambiunt, longissimo, vt dixi, grauissimoque prospectu. Sub noctem
Franciscus affuit magna cum domesticorum & clientium manu, aprum
ingentem afferens, non sine magno quidem & labore quæsitum & im-
pendio, quippe non canes modo, sed etiam quosdam homines fera male
multauerat. Pictam in templo CHRISTI resurgentis imaginem, quam
è nostro effingendam exemplari Franciscus egregij artificis manu cura-
uerat, nixi omnes genibus pia cum præce venerantur primum venatorio
nondum ornatu deposito: deinde me perbenigne salutat Franciscus, agit-
que gratias, quod ad se tam longè contenderim; tum, veritus credo ne mi-
hi fello de via molestus esset, magna cum amoris humilitatisque signifi-
catione se domum recepit. Vir est inter populares suos corpore simul &
animo eminentissimus: nam & statura Iaponiis quotquot vidi ad hanc
diē omnibus antecellit: & eximia humanitate atque animi magnitudine

præditus est. Accedit summa cum in armorum usu dexteritas agilitasque membrorum; tum Iaponicæ superstitionis legumque peritia: quod ille studium cum ad veritatem religionis Christianæ transtulerit, tantos breui tempore processus effecit, vt Dei magnitudinem assidue prædicare, cæterosque ad virtutem exemplo vitæ, plenisque pietate sermonibus incitare non desinat. Sane ego eum ex abdito quodam loco exaudiui cum ad domesticos aliquot, quorum erant ethnici nonnulli, de fide Christiana differeret, doceretque quantum inter patria Idola Deumque verum interesset. Qua in disputatione, elatus ardore animi, eo deuenit, vt diceret, non modo fidelis ministri, sed ne hominis quidem loco, qui Christianus non esset, posthac neminem apud se futurum. Atque hæc viri fides religioque eo admirabilior est quod vix ante annum ad Christum adiunctus est, eumque semel tantum à Baptismo Gaspar inuisit. Castrū est Sauæ finitimum, cuius qui potitur, à Daiondono rege descuerat. Hunc quamquam magno proposito periculo non dubitauit adire Franciscus, nobis qui Sauæ remanseramus, enixe Dominum pro ipsius incolumitate precantibus: tantaque prudentia tractauit ingenium rebellis, vt quocunque voluerit flexerit hominem, eumque Daiondono, cuius in ditione sunt ambo, reconciliauerit. Magnam Sauanis lætitiā attulit ea res, pacem optantibus. Nec modo secularia procurauit ibi Franciscus, sed etiam natus occasionem, Euangelio promulgato & Iaponicarum opinionum vanitate detecta, primarios quosque eius loci viros desiderio Christianæ religionis accendit. Paulo post, alium dynastam conuenit ethnicum, eumque cum familia tota conuertit. ij paucis ante diebus Baptismi Sacramento Ecclesiæ adiuncti sunt. Postea legatus ad Mini regem, duos regni proceres ad Christum eadem felicitate traduxit, quos ego cum exclusus temporibus baptizatum ire non possem, ad Gasparem scripsi. Meacum, vt aliquem eius rei causā ad illos mitteret, quod eorum Baptismus ad Christianam religionem augendam non mediocriter pertineret. Atque hæc & alia id genus multa Franciscus. Nos autem Sauæ & conciones, & priuata colloquia de rebus diuinis habuimus, & varia sciscitantibus incolis factum est satis. Baptizati præterea nouem: in iis claro admodum loco natus adolescens, qui de Christianæ fidei mysteriis à populari quodam neophyto edoctus, ad me Sauam vsque leucarum decem intervallo Baptisini causā venerat. Dum hæc geruntur, assertur ad nos nauem in portu Sacaiano starè paratam: quam ego ne occasionem amitterem, quamquam mœrentibus digressu meo Sauanis, inde discessi. Et quia Sacaium petentibus periculosa quædam loca erant prætereunda, Franciscus non modo necessaria nobis ad protectionem omnia, sed etiā sclopis aliisque telis armatos quattuor & viginti custodes attribuit, nec omnino quicquā est passus nos in iter illud impedere. Compenset Dominus egregiam hanc in nos viri benignitatem. Vos vero carissimi fratres pro eiusdem salute Dominum assidue deprecamini. Sacaium vt veni, ingenti gratulatione me Sanctius eiusque domestici rursus excipiunt. Triduum subsecuti dum nauæ soluerent, nec interea neophytos confirmare, officiique monere

monere destitimus. Cognoui etiam Monicæ virginis in suscepto consilio constantiam: quæ ab alio quodam Meacensi procere non mediocriter expetita, omnes conditiones animo excelso repudiabat. Sed cum iam hora professionis instaret, Imorensis oppidi Princeps, qui magna virorum nobilium manu Sacaium ad me salutatum accefferat, itemque è Sacaiano grege Christiani primarij nos viatico instructos, honoris causa ad nauem vsque deducunt, nauarchoque commendant diligentissime. Comes vero, nauigationis nobis magno Dei beneficio accessit Sacaianus medicus eximia eruditione atque existimatione vir, qui à superstitionibus patriis conuersus ad Dominum, non modo communis officij laudem, verum etiam Euangelicæ perfectionis culmen expetiit; seculoque plane relicto, se ad nostram Societatem aggregare decreuit. Itaque vt prorsus exiret de terra sua, & de cognatione sua, rogauit me vt in Bungum, aliove se mecum adducerem. Cessi facile hominis precibus, iussumque omni patrimonio cedere filio item medico, pretiosum dumtaxat ornatum corporis retinere, quo facilius nobis ea ratione ad Iaponios principes, qui externa fere specie ducuntur, aditus pateretur; ad Cosmum Turrianum inde perduxit, cuius mandato, ingenti neophytorum approbatione concionari iam de rebus diuinis instituit. Itemque nuper in vrbe Sacaium tam sumptuose indui, & tanto comitatu incedere solitus, mirum quanta nunc humilitate, quanta mansuetudine versetur in domesticis ministerijs apud nos. Verum ad rem redeo. Sacaij conscendimus circa Idus Maias, & Funaium die tertiodecimo secunda nauigatione peruenimus. Lætis nuntiis de re Meacensi, Ecclesia illa tota valde gauisa est. Quarto post die Vosuquim petrexi, vt regem inuiserem, à quo humanissime acceptus, petij neophytis id in primis optantibus, locum templo ibidem extruendo: ille vero non aream modo nobis ad mare secus arcem optimo situ, verum etiam fabros ad ædificationem libenter attribuit, quam rem speramus ad Christianæ religionis incrementum magnopere profuturam. His peractis Funaium redij: Funaium perueni octauo die Ximabaram, quo Cosmum etiam Turrianus trigesimo circiter ante die Cochinosco se transtulerat. Magnos ibi concursus offendi ethnicorum ad verbum Dei audiendum. Christiani facti paucis illis diebus ad centum & octoginta. Tonus etiam ipse, itemque separatim vxor stipata grege cognatorum & ciuium, Cosmum Turrianum adire, & concionanti cum aures præbuisent, magis etiam quam antea propenso ac beneuolo in nos animo recessere. Tum confessionibus omnium Christianorum auditis, nauigiisque duobus peramplis ipsorum opera comparatis, Cochinoscum magna nos turba longe prosequente renauigauimus. Et quoniam allatum erat, Ioannis Pererix Lusitani onerariam nauem appulsam esse ad portum Rimani regni Facundam, leucas à Cochinosco quinque circiter & viginti; misit eo me Cosmum ad Lusitanos visendos: eodemque Melchior Ficedius quintodecimo post die ad eorum confessiones audiendas & sacram missæ faciendum è Bungo peruenit. Hic dum vterque moramur, me Barptolemaus rex Omuram ad se per nuntios euocat. Ego approbâte

Ficeredio, me in viam dedi Iaponio comite viro sectarum Iaponicarum in primis perito, nec Christianæ religionis ignaro. Aduentu nostro Barptolemæus, qui neminem ex nostris biennio toto vidisset, valde latatus est. multa deinde percontatus, addit vereri se, ne familiares sui; & ij quidem quibus maxime fidat, inter diuturnas bellorum occupationes Christianæ doctrinæ rudimenta dediscant, itaque renouata institutione opus esse. A cœna igitur è domesticis suis primarios euocat, iubetque arrectis, auribus nostrum sermonem excipere. Non omittam hoc loco quædam ad huius Regis Christianam humilitatem & pietatem declarandam magnopere pertinentia. primum ad mensam, diu renitente ac repugnante me, peruenit denique; vt loco superiore quamuis inuitus accumberem. Sublata mensa, familiariter se inter me & Iaponium comitem interlocut, & studiose docet hominem (eo enim vtebamur interprete) quam potissimum in sententiam ad suos quorum optime norit ingenia, verba facere oporteat. Inchoato deinde sermone, idem in inferiorem locum seorsim ac demisse in famulorum turbam eo sese consilio recipit, vt re ipsa exemplo suo demonstret, quantus honor Euangelio, quantus Euangelij præconibus debeat. Ac prima quidem illa disputatione ex ipsis creatis, naturis vnum esse omnium creatorem euidenter ostendimus. Tum declaratum est, quæ Iaponiorum numina, quis Christianorum Deus esset infinita bonitate, potentia, sapientia præditus. Quæ illi cum stupentes audirent, magnopere videlicet lætabantur, sese ab inanum Deorum veneratione ad talis tantique Domini cultum esse traductos. Reliquis vero diebus actum de cælesti beatitudine, pœnis inferorum, aliisque rebus eiusmodi, quas maxime neophytis initio proponere consueuimus. Et sane talibus egeret monitis visa est mihi Barptolemæi familia: nam ipsius quidem Regis in fide constantia plane vicit expectationem meam. Quæ viri laus eo maior est, quod nec ita pridem Christiana sacra suscepit, & eo ipso nomine à popularibus suis per summum scelus atque perfidiam regno spoliatus, finibusque suis exactus est, vix vno sibi relicto puero victus quotidiani administro. quamquam deinde in regnum est diuinitus restitutus, rebellibus partim supplicio affectis, partim, cum ad sanitatem redirent, veniamque supplices peterent, in fidem receptis. Ego dies aliquot apud eum commoratus, Facundam ad Lusitanos reuerti. Ibi redduntur mihi à Cosmo litteræ vt ad se primo quoque tempore veniam, inde mihi necessario in Bungum esse proficiscendum. Cochincum ergo traieci minime tuta nauigatione, etenim nocte desertum quandam ad portum appulso duo piratarum inuasere myoparones, qui tamē præclare instructo nauigio nostro, propugnatoribus acriter dimicantibus reiecti sunt. Cosmus interea in febrim inciderat: ea simulatque leuatus est, in Bûgum ab eo discessi, tum aliarum rerum causa, tum vero vt Ioanni Baptistæ nostro in eius Ecclesiæ procuratione succurrerem. Primo post professionem die Ximabaram delatus, Ariam Sactium ibidem reperio in erudiendis Catechumenis occupatum. Et quoniam neophyti magno concionum desiderio tenebantur, dies aliquot rogatu ipsorum in eo munere posui.

A Candidatos etiam aliquot Christianis præceptionibus probe institutos, sacro fonte abluimus. Tonum ego præterea, & ille me vicissim inuistit, audiitque cum suis peratente de rebus spiritualibus dissererem. Quin etiam cœmeterio Christianorum, quod illi mirum in modum expetebant, locum idoneum, itemque nouo templo exstruendo, & in alios etiam vsus, insulas tres excelsa cõstas pinu benigne largitus est. porro grex ille neophytorum in primis flagrat studio rerum diuinarum. quod cum aliis rebus plurimis clare perspeximus, tum illa præsertim. Instabant anniuersaria quædam ethnicorum festa ludive celebritatis eximæ, ad quæ, vt apud nos ad corporis CHRISTI solennia, omnes omnium ordinum homines ritu patrio conuenire consueuerant. Cum se Christiani affuturos negarent, enimuero Bonziis cæterisque indignum facinus visum. Itaque Tonum adeunt, iniuriam Christianorum queruntur, obsecrant etiam atque etiam, ne patriis diis & ciuitati vniuersæ, sibi denique ipsi tantam iniuri contumeliam sinat. Permotus hac oratione Tonus, vocatos ad se Christianorum primarios diligenter hortatur, ludos ne deserant. Aiunt illi, se Christianis legibus prohiberi, spectaculis interesse, quæ idolorum tribuantur honoribus: proinde nequaquam affuturos. Ad ea Tonus, si minus idolis, mihi certe meisque iussis hoc date. Illi vero in proposito omnes obfirmati, Quidquid volueris, inquit, nobis facito, leges nostras nequaquam violare decreuimus. atque ita ab Tono digressi, in templum sese vniuersi recipiunt, martyrium fortiter expectantes. Et sane (vt acrisunt & vehementi Iaponij ferme dynastæ natura & ingenio) mirum est Toni imperio cunctos nõ illico fuisse mactatos. Sed eorum fortasse multitudine territus, iussit illis renuntiari, quoniam in sua religione tam obstinati persisterent, quod attinet ad ludos, agerent quod probarent, se illos ultra non cogere. Quare neophyti magnopere in fide pietateque confirmati sunt. E principibus ciuitatis Christianus quidam Leo nomine, Toni propinquus, nuper est mortuus. Is, quod ære suo templum additis liberaliter hortis exstruxerat & Christianam religionem non modo contra cæteros ethnicos, sed etiam cõtra ipsum Tonum, vbi opus esset, egregie tuebatur, Bonziorum scelere creditur veneno fuisse sublat. Hunc neophyti, vt mutuam inter se Christianorum caritatem publice ostenderent, quam magnificentissime extulere: feretrum cum Litanis & precibus magnaue cereorum ardentium multitudine septingenti fere neophyti sequebantur. arca vespere conditus est circumfusa serico. postridie lapideum additum est monumentum, & lignei circumquaque cancelli.

Crucibus duabus, altera ad ostium septi, altera ad monumenti caput, impositis, opere politissimo. Itaque vulgo locus quotidie celebratur ac visitur. Verum de Ximabaranis

hactenus. Ego inde Funaium, mox veni

Facundam: ibi hæc scribebam ad

vos septimo Cal. Nouemb.

M. D. L X V.

* * *

in Indiam.

N O superiore, fratres carissimi, ad vos scripsi Firando, constituisse Cosmum Turrinum, ut Meacum subleuandi Gasparis Vilelæ causâ proficisceretur, quod multa esset ibi messis, operarij pauci; mihiq; comitem itineris ab eo assignatum fuisse Ludouicum Almeidam. Nûc mihi, tam longa peregrinatione Dei beneficio peracta, visum est faciendum, ut ea potissimum per litteras vobis exponerem, quæ vobis cognitu iucundissima putarem fore. Et quoniam totum hoc scribendi munus ita inter nos ego & Almeida initio distribuimus, ut ille iter ipsum, quæque in itinere gesta sunt, ego res Meacenses, & alia nonnulla de Iaponiorum natura moribusque probe comperta persequeretur; omissa peregrinatione, ego quod mearum est partium hisce præstabo litteris: vos autem maior videlicet huiusce gentis miseratio capiet, reputantes quanto artificio, quanta solertia sagacissimus ille humani generis aduersarius, per speciem religionis, cæremoniis plurimis ritibusque decéptas Iaponiorum mentes ad interitum perducatur, ac pertrahatur. Ac primû in eorum animis profus extincta est notitia omnis, nō modo CHRISTI liberatoris nostri, verû etiam vnus Dei rerum omnium opificis. Superstitionum vero permultæ sunt sectæ, quarum quam quisque voluerit liberum est sequi; sed præcipuæ duæ, quæ ab Amida & Xaca denominantur. Itaque complura visuntur cœnobîa non modo Bonziorum, sed Bonziarum etiam vario corporis habitu, quippe alij internis tunicis albis, extimis nigris vtuntur, alios cineraceus distinguit color, quorum idolû est nomine Denichi. ab iis Amidani magnopere dissident. Bonzij porro fere omnes magnifice habitant, habentque perampla vesticalia. lisdem cœlibatus indicitur, nuptias contraxisse capitale est. In phano medio aram excitât: in ea signum Amidæ ligneum, corpore supra lumbos nudo, muliebrem in modum auribus perforatis, in rosa item lignea confidet præclara ad aspectum. Ingentes habent bibliothecas, cœnationes ad cibum vna sumendum, aramenta seu tintinnabula, quibus ad preces horarias excitâtur. Vespere præfectus certum unicuique argumentum ad meditandum proponit. à media nocte ante aram templi, alternantibus choris quasi matutinas recitant preces è Xacæ libro nouissimo: prima luce horam vnâ singuli meditando consumunt. mento capiteque sunt raso. amplissima peristylia construunt, & in iis Fotoquiorum (hoc nomine Iaponij quidam sancti appellantur) facella. dies per annum festos agitant multos. Sunt autem Bonzij clari ut plurimû genere: namque Iaponij proceres multiplici prole onerati, quibus filiis amplum satis patrimonium relinquere se posse diffidunt, hos fere ad Bôziorum numerum aggregant. Insignis eorundem sacrificiorum est auaritia: omnes conficiendæ pecuniæ norunt vias. Vendunt artificio miro multa chirographa, quorum præsidio sese tutum à dæmonibus fore vulgus putat. Mutuantur etiam nummos, quos in altera

vita

A vita multiplicato reddant fœnore, dantque cautionis causſa ſyngraphas creditori, quas è vita diſcedens ſecum ad inferos deferat.

Alia eſt familia ſane frequēs eorum, quos Ianambuxos vocitant, criſpante ac vibrato capillo. ij res vel amiſſas, vel furto ſublataſ ita comperiunt. Statuunt ante ſeſe puerum, hunc dæmon certis euocatus carminibus occupat: ex eo deinde puero: quod auent cognoscere, ſciſcitantur. Horum præces in vtranque partem multum valere credūtur. Itaque præcationes eorum fauſtas æque diſaſque pretio populus comparat. Huius ordinis candidati, antequam admittātur, bis terve milleni ſimul montem quendam editiſſimum petunt. Ibi ſexageſimum diem pœnitentiæ nomine, vbi ſeſe voluntario ſupplicio macerauerint (quo ipſo tempore ſeſe illis dæmon varia ſpecie viſendum offert) quaſi iam laurea donati, & in cæteram adſcripti familiam, floccis quibuſdam albis ornantur è collo pendentibus, atrisſque pileolis qui non niſi ſummum capitis verticem tegant. atque hiſ tanquam inſignibus inde Iaponis prouincias peragrant, ſequē operamque ſuam vbique venditant, aduentum ſuum in oppida ſignificantes pulſu catilli, quem ſecum circumferre ſinguli ſoliti ſunt. Non deſunt alij nomine Genguiſ, qui res item furto ſurreptas, fureſque ipſos per diuinationem demonſtrent. Ij in præcelſo montis iugo ſibi domicilium collocarunt: oris atro colore ob aſſiduam ſolis, pluuiæ, venti, geluque patientiam. Vxores ducunt, ſed non niſi ex ſuo genere ac ſtirpe. liſdem (vt fertur) è capite quaſi corniculum quoddam extuberat. Editiſſimas rupes atque cacumina ſubeunt, fluuios traiciunt maximos vnius arte dæmonis, qui vt infelices magis in errorem inducat, iubet illos montem quendam altiſſimum aſcendere. Hic eum miſeri ad præſinitum vſque tempus magno cum deſiderio præſtolantur. Tum illis denique circa meridiem, aut ſub veſperam ſeſe offert dæmon, quem ſub Amidæ nomine venerantur, tranſitque per medium eorum cœtum. ex eo viſo tanta in hominum pectoribus ac medullis inſidet ſuperſtitio, vt nullis deinde rationibus poſſit euelli. Conſueuerat etiam diabolus in alio quodam môte ſeſe Iaponiis viſendum præbere. Quiſquis maiore beatarum ſedium ac paradifi deſiderio tenebatur, conferebat eo ſeſe, eamque viſionem exſpectabat: receſſus oblatum ſibi viſum, eiufdem ſuaſu, in interiores vſque ſequebatur reſeſſus ad foueam profundiſſimam. in hanc dæmon deſiliens, cultorem vna ſecum ad interitū detrahebat. paruit in hunc modum fraus. Senem ea ſuperſtitione captum filius ab eiufmodi conſilio reuocare fruſtra conatus, ſumpto arcu & ſagittis ad locum vſque occulte proſequitur. Comparat ibi dæmon humana ſpecie non ſine ſplendore quodam. Hunc ſenex dum venerabundus adorat, adducit arcum propere filius, emiſſaſque in ſpectrū ſagitta, pro viro vulpem immutata repente figura confixit. Inde fugientis cruorem beſtiæ perſecutus, ad præcipitium illud, quod dixi, peruenit, quo in imo per multa oſſa reperit mortuorum, quos dæmon per eam ſpeciem ante deceperat. atque ita & à præſente parentem interitu, & cæteros ab opinione vſque adeo peſtifera liberauit. Ad hæc locus eſt frequentibus Bonziorum cœnobiiſ admodum celebris (Coiam appellant) quorum princeps

princeps auctorque perhibetur fuisse Combendaxis veterator callidus, arteque dicendi famam sanctimoniae consecutus; cum tamen diabolica plane iura legesque descripserit. Inuentor etiam fuisse dicitur litterarum, quibus nunc vulgo Iaponij vtuntur. Is cum ad senectutem peruenisset, sese vltro defodit scrobe profunda quadratae formae, cubitorum circiter quattuor, eamque deinde seueris verbis aperiri omnino vetuit, neque enim in praesentia mori se; post aliquot millies millena annorum millia virum quendam doctrinae laude praestantissimum in Iaponis regna venturum, nomine Mirozu: tum se quoque demum e fouea proditurum: interea festum diuturnis laboribus corpus quiete velle reficere. Circa ipsius sepulcrum lampades ardent multae e variis eo missae prouinciis; persuasum est enim genti, quicumque in id monumentum exornandum largi ac benefici fuerint, eos non in hac modo vita diuitiis auctum iri, sed etiam in altera ipsius Combendaxis patrocinio futuros incolumes. Eius porro cultui qui sese mancipant, intra ea caenobia quasi claustra concluduntur, capillo in speciem abdicatae vitae secularis abrafo, cum tamen ibi deinde, prout eos egit libido, in omni flagitiorum genere volutentur. In illis aedibus, quae (vt dixi) permultae sunt, praeter magnam laicorum turbam, Bonziorum sex circiter millia numerantur. Mulieribus aditus eo non est, capitali si accesserint poena propofita. Fatonochaiti praeterea domicilium est Bonziorum. Hi magnam puerorum turbam variis artibus ad omne doli furtique genus erudiunt. Si quos eximia nati sunt indole, hos de regum singulorum edoctos prosapia ac stirpe, & procerum ritibus; armorum etiam vsu, dicendique arte exercitatos, regio ornatu in alias prouincias dimittunt eo consilio, vt sese regum filios ementiri, per commendationem speciemque nobilitatis conciliata mutui nomine pecunia, bene nummati ad se reuertantur. Itaque locus is tanta est apud Iaponios infamia, vt si quem ex ea disciplina forte deprehenderint, confestim interimant; nec tamen impostores idcirco ab improbitate malitiaque discedunt. Iaponiae terrae in Septentrionem adiacet amplissima syluestrium hominum regio, leucas ab vrbe Meaco trecentas. Bestiarum pellibus induuntur, toto hirti corpore, ingenti barba, mystacibus maximis, quas paxillo subrigunt potaturi. Vini gens auida in primis, ad bella feroc, formidolosa Iaponiis. In praelio sauciati, salitis aquis abluunt vulnera. id vnum genti remedium est. speculum gestare dicuntur in pectore; ad caput gladios alligant sic, vt in humeros manubrium desinat. Sacra habent nulla, caelum dumtaxat venerari soliti sunt. Aquita perampla est vrbs in regno Iaponis Geuano. illuc frequentes commeant mercimonij causa, itemque vicissim ad eos Aquitani, sed rarius, quod illuc delati, fere perimantur ab incolis. Multa erant praeterea in hoc genere quae scriberem: sed ne sim longior, ad Iaponiorum insanias redeo; qui ad memoriam sui nominis propagandam illud vel maxime pertinere arbitrantur, inanis gloriae cupidissimi, vt quanto maximo apparatu pompaque vita functi sepeliantur. Funerum autem & exsequiarum in vrbe Meaco ritus eiusmodi est. Hora circiter antequam domo efferatur cadauer, amicorum turba

turba vestitu quem optimo ad rogū antei. mox propinquæ ac notæ mulieres progrediuntur amictu candido (color ille funestus est) versicolori velo caput obductæ. familiâ etiam pro suis quæque facultatibus ducunt, albo item ornatu subserico. quæ vero dignitate atque opibus præcellunt, cedrina singulæ magnifico apparatu & artis eximiæ lectica vehuntur. secundo loco incedunt pedibus viri permulti sumptuoso vestitu. Longo deinde intervallo Bonzius earum superstitionum antistes auro sericoque refulgens lectica gestatur ampla & præcellsa pretiosi operis, Bonziis stipatus fere triginta petasatis linteatisque, atro superindutis pallio textu pertenui. tum cineraceo quidam vestium colore (nam is quoque funestus est) accensa prælonga pinea face, demortuo (ne offendant erretre ignarus viarum) iter monstrat ad pyram. Huic Bonziji ferme ducenti succedunt, nomen continentes dæmonis eius, quem defunctus in vita præcipue coluit: simul etiam ingens, catinus ad rogiū vsque tintinnabuli vice pulsatur. tum chartacei duo per ampla & expansa figura canistri præfixi hastilibus, chartacæ item rosæ varij coloris copiâ continent: quos qui gestant, tardiori procedentes gradu, sic hastilia subinde concutiunt, vt flores illi paulatim in speciem pluuiæ decidant, ventoque flante spargantur: eum videlicet imbrem argumento esse aiunt, mortui animam ad paradisi gaudia penetrasse. post hæc autem, octo prima lanugine Bonziji diuisi bifariam, prælongas arundines cum vexillis cubitalibus, quibus item idoli nomen inscriptum est, per terram aduersa trahunt cuspidē. Tum iisdē insignes litteris, ardenti inclusa candelâ decem laternæ feruntur, obductis velo pertenui lateribus. Ad hæc iuuenes duo cinereis vestimentis pineas præferunt faculas, dodrantium trium longitudine, haud tamen accensas, quibus deinde rogo flammâs iniiciant. Eodē vestimenti colore permulti sequuntur, verticem capitis adoperti exiguis admodum pileolis mento subligatis, è nigro fulgēte corio forma triquetra (quod apud eos honoris indicium est) iidem scedula insignes, capiti affixa, in qua nomē eius, quem dixi, dæmonis legitur: quod ipsum quo magis celebretur, pone certus homo tabellam ostentat cubiti longitudine, dodrantis latitudine, albo velo tenuissimo tectam, inscripto ex utraque parte eodem illo nomine litteris aureis. Tum demum à quattuor viris, lectica sedens magnifica defunctus ipse gestatur in veste candida, demisso capite, iunctisque precatis habitu manibus. Ad ceterum amictum extima toga papyracea superadditur libro exarata, quem Deus ille suus, cum in terris ageret, scriptū reliquisse perhibetur, cuius præsidio meritisque vulgo se compotes fore salutis existimant. Cadaver filij subsequuntur, quam elegantissimo cultu corporis: quorum natu minimus pineam item fert facem ad ignem pyræ inferendum. Extremum agmen est magnæ hominum multitudinis iisdem quæ modo dixi pileorum insignibus. Vt ad locum exsequiarum peruentū est, Bonziji vniuersi & cætera simul turba cum strepitu aramentorū catinorumque horæ spatio dæmonis illius nomē magnis clamoribus inuocant. Deinde hoc maxime modo fit bustū. Area quadrata satis ampla, cancellis eminētibus, & velo crassiore ita præcincta est, vt singulis in quattuor cœli

plagas ianuis introitus pateat. In medio fouea referta lignis, recto elegati opere ex undulata materia super eam excitato, duas habet è regione mentis vario ciborum genere (piscibus tamè exceptis & carnibus) præsertim vero carycis, medicis malis, placentis affatim instructas: Stat etiam in earum altera vaporarium vasculum suffimenti causa prunis impositum, & lignum aquilani in disco. Vt igitur eo deuentum est, lectica vinculum iniicitur è fune prælongo, quem, qui adsunt, certatim manu apprehendentes vociferantur, vt diximus: postea totum septum introrsus ternatione circumeunt. Deinde lectica pyra superimposita Bonziorum earum caremoniarum antistes, carmen effatus, quod circumfusa turba nequaquam intelligat, accensam faculam ter supra caput in orbem idcirco circumagit, vt eo significet gyro, defuncti animam nec originè habuisse, nec vero finem aliquando habituram esse. Rotati inde faculam abiecit: hanc duo è defuncti filiis cognatisue arreptam stantes ad lectica latere ad Solis ortu alter, alter ad occasum, super cadauer ipsum mutuo sibi quasi honoris & officij causa ter vbi porrexerint, denique in lignorum struè iniiciunt. Superinfunditur oleum statim, cum aquilano ligno & aliis odoramentis, prout copiae suppetunt, magnoque incendio corpus in cinerem vertitur. Interea filij ad mensam accedunt, & aquilano ligno in vaporarium indito, solenni suffitu parentem quasi iam ad celestium numerum adscriptum supplices venerantur. Adoratione peracta, merces laborum Bonziis pro dignitate persoluitur: Antistiti quinque vel decem vel etiam viginti aurei nummi: cæteris vel argentei deni virgiti, vel certus caxarum numerus: prandium vero paratum (amicorum ac Bonziorum turba dimissa) vel busti ministris, vel pauperibus vlcerosisque relinquitur. Postridie liberum cum affinis & amicis ad rogum reuersi, cineres, ossa, dentesque demortui in vas inauratum imposita, domum referunt, ipsumque vas veste contextum in medijs ædibus locant. frequentes adsunt iterum Bonziorum ad priuatas exsequias: eadèque septimo die denuo repetuntur. Deinde translato certum in locum cineres terræ mandantur, quadrato imposito lapide, in quo ductis à summo ad imum vsque maioribus litteris, nomen describitur dæmonis, quæcunque demortuus in vita coluerit. inde continuis diebus ad sepulcrum se filij conferunt, ibi spargunt rosas, ibi calidam apponunt, vt habeat defunctus, vnde sitim leuet. nec solù die, sed mense etiam & anno septimo priuatos intra parietes eadem funebria iusta recurrunt, ingenti videlicet Bonziorum sagina, crebrisque vindemiis. Omnino in hac funera impensa fit à locupletioribus aureorum trium circiter millium, à tenuioribus ducentorum trecentorumue. nam quorum tanta est inopia, vt funeri sumptus desit, eos per noctem ac tenebras nullo apparatu, vel pompa in sterquilinum abiectos humi defodiunt. Aliud est etiam genus funeris, quod viuientibus in ora præcipue maritima ducitur. Ij cum Amide sese eximio quodam cultu deuouerint, eius visendi cupiditate flagrant, mortem ultro sibimetipsi consciscunt. Ac primum emendicata per dies aliquot stipe, & in manicas indita, publice concionantur ad populum, totamque consilij sui rationem exponunt, magna omnium approbatione;

A batione; tantam quippe sanctimoniam cuncti suspiciunt: deinde sumptis
 falcibus ad vepres ac lentes, qui ad beatorum sedes iter impediunt, præ-
 cidendos, nauigium conscendunt nouum, saxisque ad collum, brachia,
 renes, crura, pedesque religatis, in altum prouecti, vel perforato de indu-
 stria merguntur alueo, vel etiã deinceps in mare singuli sese præcipitant.
 Alueo vacuo confestim ignis ab amicis ac propinquis officij causã pro-
 prio separatim nauigio persecutis iniicitur, nefas putantibus nauem tan-
 tis religionibus consecratam, ab vilo prorsus in posterum attingi mor-
 talium. Sane, dum nos peteremus Meacum, octo diebus antequam ad
 Insulam Hiu peruenimus, viri sex, sceminae duæ simul eo genere lethi pe-
 rierant ad oppidum Fore. His deinde populus ædiculã vniuersis, colum-
 nam pinumque singulis perpetui honoris causã prope litus erexerant,
 & imposita baculis complura chartæ segmenta, ædiculã toto tecto de-
 fixerant, carminibus plurimis intra parietes propositis, quæ beati illius
 cæterus egregias laudes celebrarent. Itaque viscebatur locus die nocteque
 B superstitionisissime. Ac forte per eos dies dum ad quendam infantem Ba-
 ptismo lustrandum ego & Ludouicus Almeida tendimus, illac nobis iter
 facere contigit. atque eo ipso tempore prodeũtes è sacrario quinque cir-
 citer vetulæ cum globulis precatõriis, quæ vulgo rosaria dicimus, (adeo
 Christianos mores Lucifer æmulatur) partim ludibrio nostram ridere de-
 mentiam, partim se uero vultu nobis impietatem exprobrare, sacrum il-
 lud monumentum nulla veneratione honorisue significatione præter-
 euntibus. Restat vt de Bonziorum concionibus pauca perstringam. Eæ
 si minus crebræ quam apud nos, certe quam apparatissimæ. In tẽplo per-
 magno cum serica superne vmbella suggestus attollitur. In eo stat ornatu
 sumptuoso cathedra: ante cathedram mensa cum tintinnabulo & libro.
 Vbi concionis tempus aduenerit, ad suum quæque doctõrẽ in varia tem-
 pla frequentes Iaponiorum scetæ conueniunt. Ille suggestum ascendens,
 & in sella confidens, magnifice sese circumspicit: deinde indicto cãpana
 silentio, pauca ex eo quem diximus, recitat libro, quæ mox idẽ fasius ex-
 C plicat. Sunt autẽ hi concionatores viri ferme disertis, atque ad flectendos
 animos auditorum idonei: & quoniam hiat semper auaritia Bonziorũ, eo
 potissimũ omnis spectat eorũ oratio, vt populũ inducant specie pietatis
 ad sua locupletatã cœnobia, tanto beatiorẽ in altera vita fore quemque
 affirmantes, quanto, quæ ad sacra vel exsequias pertinent, maiore pom-
 pa & impensã curarit. Cumque ita multæ atque ita inter se pugnantes
 numerentur superstitiones atque familiæ: in eo tamen vel maxime la-
 borant magistri, vt sua quisque mendacia & fabulas ita discipulis pro-
 bent, nihil vt præterea verum, nihil ad æternam salutem tutum, nihil
 dignum quod audiat, existiment. Accedunt alia quoque artificia, in-
 cellus grauitas, oris atque habitus dignitas, denique species omnis ex-
 terior, quibus rebus Iaponiorum pectora tantis opinionum puer-
 sitatibus imbuuntur, tantamque ex iis fiduciam ac spem salutis æter-
 næ concipiunt, non solum vt domesticos intra parietes, verum etiam in
 publico, totaque yrbe rosaria fere semper manu percurrant, ab Amida

Xacaque diuitias, honores, bonam valetudinem, sempiterna gaudia suppliciter postulantes.

Quæ cum ita sint, carissimi fratres, existimare potestis ipsi, quanto Dei auxilio indigeant, non modo qui in hæc loca Euangelium afferunt, sed etiam qui allatum accipiunt, seque relictis idolis ad CHRIS TV M adiungunt: quippe tot à diabolo machinis oppugnantur, ita sollicitantur assiduis Bonziorum dissuasionibus, postremo ab affinis amicisque adeo contumeliose, moleste, acerbeque vexantur, vt nisi diuina gratia sacrificiis ac precationibus Ecclesiæ Catholicæ conciliata subueniat, multorum vel potius fere omnium fidem atque constantiam his certe nascentium Ecclesiarum initiis valde periclitari necesse sit. Quo magis vobis, qui salutem animarum tam vehementer expetitis, Iaponicos hosce greges præcipue in Domino commendatos esse par est. Nos Sacaium ex itinere venimus quinto Calend. Februarias. Ludouicus Almeida quibusdam negotiis primum, deinde etiam valetudine aduersa impeditus, ibi diutius substitit: ego diei non amplius mora facta, profectus inde, Meacum leucarum tredecim intervallo perueni pridie Calen. Februarias. Aduertum meo cum cæteri Christiani, tum Gaspar Vilela præcipue, qui neminem è nostris Meaci toto ferme sexennio viderat, mirum in modum recreatus est. Is quadragesimum nondum ætatis annum excédit, sed cani septuagenarium indicant, frigorum vi vehementer affecto consumptoque corpusculo, Meacensi lingua, quæ, vt celeberrimi populi regiæque vrbis fertur elegantissima, iam nunc vtitur ita perite, non modo vt cõfessiones intelligat sed habeat etiam conciones. Quosdam insuper libellos ad pietatem viles in eandem vertit linguam, aliosque deinceps non intermittit subsecuius operis vertere. Quod reliquum est, nos omnes Dominus pro sua bonitate perpetuo tueatur, opemque nobis ad voluntatem ipsius & recte interpretandam, & rite exlequendam impertiat. Meaco, 11. Calend. Martias M. D. L X V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

HX iis litteris, quas ad vos dedi mense Februario, multa de Iaponicis ritibus atque superstitionib. cognouisse vos arbitror: alia nunc de rebus præcipue Meacensibus addam hac epistola quam puto vobis fore non iniucundam. Ego, vt scripsi ad vos antea, Meacum attingi magna Christianorum lætitia pridie Calendas Februarias: incidit meus aduentus in ipsum noui anni initium, quod hac hyeme Iaponij à Calédis Februariis auspicati sunt; varius enim est in his regionibus anni cursus; longe alia atque apud nos ratio temporum, atque descriptio. Vetus est autem gentis mos, vt anno ineunte, ab die nono Lunæ adusque vigesimum; regni proceres, & Bonziorum principes ad Regem quisque suum salutandum. non sine donis accedant. Ea sunt fere magnus chartæ numerus, aurea flabella, arma affabre facta, & alia eiusmodi. atque hæc consuetudo iam inde ab antiquis ducta temporibus

ribus, cum in aliis omnibus regnis, tum vero in hoc Meacensi tanto diligentius retinetur, quanto Cubus, honore atque amplitudine ceteris omnibus Iaponis Regibus antecellit: atque idem honos vxori quoque ipsius, marique tribuitur. Hos autem salutatores Cubus longo cubiculorum ordine admittit ille quidem in penetralia, operis eximij peristromatis aureis adornatus; sed ad eorum verba salutationesque (ea loci & personae maiestas est) nihil omnino respondet. insignibus tantum Bonziis quibusdam id habet honoris, vt flabellum quod tenet manibus, paululum inclinet; atque in hunc modum primæ nobilitatis viri inducuntur: nam inferiorum ordinum hominibus, quamquam locupletissimis, & longe pretiosissima dona ferentibus, nullo pacto ad eum aditus est. Et quoniam ad viam Euangelio muniendam, & exstimatione apud rudem ignatumque veræ virtutis & gloriæ populum colligendam pertinere magnopere visum est, vt Euangelij præcones nequaquam exclusos inde fuisse constaret; dedit operam Gaspar, vt illum ipse quoque per idem anni tempus inuiseret. ac superioribus quidem annis aulici cuiusdam beneficio potentis viri, & ad Christianam religionem propensi, aliquoties introductus est: nunc vero mihi quoque eiusdem opera patuit aditus. Cubum ergo primum, deinde vxorem, postremo separatim in ædibus matrem inuisimus, honesto comitatu ad regiam vsq; deducti: & cum benigne accepti sumus ab omnibus: tum vero à matre humanissime, quippe quæ non modo potionem nobis misceri iussit à famulis, verumetiam Zacanam (salsamenti genus id est oliuarum instar) de more paxillis insertâ; suis ipsa manibus honoris causa porrexit. Eam inuenimus in cœtu nobilium fœminarum sedentem ante sacellum ornatissimum, in quo erat Amida: puerilis effigies egregie picta cum diademate, aureis è capite radiis emicantibus. mirum ibi silentium, mira modestia, mira denique domestica disciplina: vehementer dolendum vt sit, tantam indolem tantis diaboli fraudibus opprimi; orandusq; sit etiam atque etiam Dominus, vt hæc tenebras, Euangelij splendore pro sua infinita bonitate disiciat.

Vt eo functi sumus officio, postridie Gaspar ad neophytos reuiscendos abiit Imorim; ego Meacensibus prædicare Euangelium institi, cum aliis, tum vero quibusdam è Cubi familia viris illustribus, qui ad nos ventitare cæperunt: ex iis tres audito iam aliquoties verbo Domini, Baptisma à nobis vehemèter efflagitât; sed idcirco differtur, vt interea melius Christiana rudimenta atque instituta percipiant. Auditores habemus mirum in modum curiosos; nullum quærendi finem faciunt, præsertim qui sunt è Ienxuana familia, quæ omni sublato numinis metu, corporis voluptates pecudum more persequitur. ij nihil in animum inducunt credere, nisi quod cernunt oculis, manibusque contrectant; quamobrem expugnantur difficillime, nec nisi euidentibus plane demonstrationibus cèdent. Obiciunt autem nobis inter alia; si quidem est Deus, vt dicimus, idemque adeo bonus est; cur ad hoc vsque tempus celauit bonitatem suam, eamque tam sero Iaponiis declarauit? responderetur autem ad hæc omnia sic, vt contradicere nequeant: sed tantæ, tam densæ illis tenebræ sunt, vt

insolitam Euangelij lucem vix pauci admittant : qui tamen eo sunt ingenio atque indole præditi , vt vbi verbum Dei quasi terra semen acceperint , quo tardius acceptū , eo diligentius amplectantur ac foueant. In vniuersum autem Japoniorum ingenia ad Christianam religionem , in primis idonea sunt , præstantque non solum in cognoscenda veritate sedulitatem ac studium , sed etiam in retinenda fide , atque constantiam , tres quidem ij quos modo diximus , aulici , tanta in eo genere diligentia sunt , non modo vt Christianæ doctrinæ præceptiones ac formulas suo descriptas chirographo deinceps memoriæ mandent , idque celerrime ; sed etiā quæ ex concionibus nostris audire , domum regressi in commentarios referant , præsertim quæ de mundi creatione , de immortalitate , variisque viribus ac facultatibus animæ differuntur. Eos deinde commentarios offerunt Socio nostro Damiano recognoscendos identidem. Et cum eiusmodi gentis natura , tum illud quoque vel maxime Christianam causam adiuuat , quod multæ sunt superstitionum sectæ , non solum diuersæ ac variæ , sed etiam inter se pugnantes : quo facilius est , diabolica mendacia fraudeque conuincere. Circa Meacum in patentibus cæpis plurima sunt idolorum phana , e quibus adij Christianorū ductu nonnulla : in iis quoddam est Amida sacrum ab vrbe quatuor fere passuum millibus , à priscis Imperatoribus conditum ac subinde renouatum , longitudine vlnarum centum circiter & quadraginta , ingentes habet valuas in medio , ingredientibus obicit sese suggestus , in quo Brachmanis habitu , perforatis auribus , mentoque & capite raso ingens Amida statua confidet. supra statuum quasi pro vmbraculo pendent excepta catenis multa magnaue tintinnabula : circa , ludantium specie triginta cernuntur milites strictis telis armati , saltētes Æthiopes , anus venefica , dæmonesque teterrimi : effingitur etiam certa quadam imagine ventus , horrescoque aspectu tonitrua : ad hæc septeni gradus ad templi totius longitudinem porrigitur : in iis ordine certo dispositæ vnius Canonis Amida filij imagines omnino mille , hinc inde quingenæ , eadem omnes forma , ore venusto , egregie factæ , tricena brachia totidemque manus ostentant : e quibus duo tantum ad reliqui corporis magnitudinem apta proportionē conueniunt , cætera parua sunt , duo etiam lumbos præcingunt. Singulæ porro statuæ bina tenent iacula , pectus insignitæ septenis hominum vulticulis , corona capiti imposita cum diademate radiante. Sunt autem cuncta eius templi non modo simulacra , sed etiam quæ diximus tintinnabula , & ipsæ catenæ magna obryzi auricopia scite admodum ab imo ad summum vsque verticem intectæ , sic , vt fulgorem intuētes oculi ferre vix possint : locus est celeberrimus , multique eo longinquis e regionibus religionis causa confluent.

Inde passuum intervallo dum circiter millium , collis attollitur , ad cuius radices veterem quandam academiam multis distinctam cœnobiis tenui fluens aqua riuus circuit amœnissimus : multa ibi delubra , quorum in aliquibus magno cultu adoratur statua cacodæmonis , facie magis etiā quam apud nos pingitur , scæda & horribili , in summo autem colle ingen-
tia tria.

tia tria lignea templa, ligneis item columnis mira crassitudine suspenduntur, in summo pavimento strato laterculis laeuigatis. In eorū vno colossuū immanis magnitudinis Xacæ signum, singulas habet ad dextram laeuamque statuas paulo minores: à tergo autem quoddam quasi folium exsurgit, ex quo sigillorum vnius palmi duo circiter millia prominent, infantesque præterea bimi fere quadraginta. denique latus vtrumque templi, sparis armati daemones bini custodiunt: hæc autem aurata sunt omnia. Alterum est templum probandis, & laurea donandis veteri academiæ more scholasticis destinatum. In eo pulpituū, vexillis complutibus è superiori parte pendentibus, eminet ligneuū, in quod scalis tribus ascenditur. est ibi mensa cum cathedra parata magistro, qui actibus eiusmodi præsidet, itemque ad imum suggestuū altera in vsum discipuli, qui eo iudicio probandus, insignibusque doctrinæ publice decorandus est. templuū autem ipsum lacertæ, seu stellioni dicatum est, quem vulgo Deum ac præsidem litterarum & eruditionis existimant: huic nulla neque ara, nec statua, vt cæteris Diis erigitur. in summo tantū laqueari, multiplicem conuolutus in spiram ingenti orbiculari depingitur forma, vt scholastici dum eum supplices venerantur, oculos mentemque simul ad superna cogantur attollere. Tertiū phanuū altitudine duo proxima superans, clausum offendimus. è regione sunt ades peramplæ, calatura magnificæ; scholasticorum id domiciliuū est. multa erant præterea ibidē visenda, sed imminente iam nocte reuertimus.

Hæc habui quæ ad vos in præsentia scriberem. ea si minus læta videbuntur, quod parum videlicet ad rei Christianæ amplificationem attingent; eo diligentius orandus erit vobis Dominus, vt de Ecclesiarum incrementis, & rei Christianæ progressibus multa nobis in posterum ad vos, maiore cum animi nostri vestrique fructu, spiritalique solatio scribere liceat. Quamquam post nostrum ab vrbe Firando discessu non pessime posita est opera: Deo quippe adiuuante Iaponij sexaginta ad Christianorum nūmeru adiuucti sunt. Quod reliquuū est, nos omnes pro sua clemētia Dominus perpetuo tueatur, ac protegat. Meaco, pridie nonas Martias. M. D. L. X. V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

QUOD vos velle maxime intelligo, id hisce littēris agam, vt Ecclesiastica primum, tum cætera persequar. Quadragesimæ diebus Dominicis omnibus Gaspar Vilela Euangeliū declarauit. quarta quaque feria Damianus noster de Pœnitentiæ Sacramento copiose disseruit. sexta, sacro missæ peracto, non destitit Iaponius puer ex iis quos educamus, de Passione Domini verba facere: quam in sententiam, conuenientibus nocte neophytis, Vilela denuo disputabat, iis præcipue locis insistens, quibus auditores ad pietatem excitari maxime possent. Dominica in palmis (quoad eius fieri potuit in tanta adiuū angustia) Catholico more ceremoniisque

niiſque tranſacta eſt. inde ex oppidis finitimis atque etiam remotioribus neophyti ad indulgentias (quas à ſummo Pontifice datas Catholico ritu proponimus) Paſchatiſque ſolemnia frequentes venire ceperūt. in iis quidam cum vxoribus liberisque nobiles viri, quamquam leſticis aut equis uſi, tamen aſſidua pluuia valde vexati, pietatis laudem cumulaſſe patientiæ meritis. Vilela ducentorum fere & quinquaginta confeſſionibus auditis, quinta feria in cœna Domini mandatum Euangelicum de mutua dilectione publice docuit. poſtea cum de Euchariftia ſuauiſſime peroraſſet, cœleſtem panem Chriſtianis circiter ſexaginta diſtribuit: qui cum ex intimo ſenſu, & gaudio ſpiritali, copiam funderent lacrymarum, ſane quam ingenti nos affecere ſolatio. in ſacello intimo Ludouicus Almeida ſepulcrum erexerat ornatiffimum. in eo Corpus Domini conditum eſt, armatique cuſtodes adhibiti. Veſpere, ſolemnibus officiis perſolutis, puer Iaponius in exponenda Paſſionis Domini ſerie collecta eſt quattuor Euangelistarum hitoriis, horas duas ferme conſumpſit. quæ deinde explicatione potiſſimum indigere ſunt viſa, in iis Vilela ex inſtituto declarandis immoratus eſt, ſuadēs auditoribus pœnitentiâs, ſed clacar videlicet currentibus: nam cū ſæpe aliâs, tum eo maxime anni tempore voluntarias ab ſeſe pœnas, eaſque adeo acerbâs exigere ſoliti ſunt, ſummopere gratulandum vt ſit, in vltimis hiſce terrarū finibus, inter tot idolorū cultores, in ipſo denique (vt ita dicam) regno diaboli, ſacraſſimæ Crucis trophæa, ſalutaremque humano generi mortem CHRISTI Domini, tam incitatis hominum ſtudiis, tanta religione, tam grata memoria celebrari. Maioris hebdomadæ luctum atque triftitiam, ingens gaudium Dominicæ Reſurrectionis excepiſſe. à media nocte, domus Chriſtianis completa eſt, liturgiam & ſupplicationem matutinam exſpectantibus. ea peracta, ſimul etiam Chriſtianis aliquot Euchariftiæ Sacramento reſectis, concio habitata eſt de Reſurrectione Domini Paſchalibusque myſteriis. inde conuiuio excepti ſunt, quod Natali die & Paſchate Domini ſolène Gaſpar inſtituit, eo conſilio, vt quam arctiſſimis Chriſtianorum animi caritatis ac beneuolentiæ vinculis inter ſe iungantur. ſimul etiam per eam occaſionē colloquia de rebus cœleſtibus habita, ductaque præ dulcedine ad veſperam. quædam præterea è diuinis laudibus decantata. quo ſtrepitu exaudito gentiles, præſertim quod non nihil de apparatu ædiculæ noſtræ cognouerant, inſtare vehementer vt fores aperirentur: obſiſti nō potuit: introiere per multi, pleræque vero mulieres diuino quodā inſtinctu nixæ ante aram genibus, manibusque ſublatis, effigiem CHRISTI Domini ſupplices adorarunt. Poſt hæc neophiti, qui ex oppidis vicinis ad feſta conuenerant, Gaſpare officiōſiſſime ſalutato digreſſi ſunt. nunc autem id Gaſpar agebat, vt ſibi diuerſorium conduceret prope regiam in ſuperiore vrbiſ parte, quod toto iam fere triennio fruſtra conatus eſt; vbi quoque poſſet Euangelizare commodius. Verum ſatis iam de rebus Eccleſiaſticis; ad alia veniamus. Ante diſceſſum Almeida, cum tempus eius reuerſionis ad eſſet, perducti ſumus vterque ad inſignia quædam vrbiſ ædificia ac templa, quorum tanta eſt religionis ac magnificentiæ fama, vt ad

ea visenda ex aliis omnibus regnis peregrini Meacū fere assidue cōfluant.
 Ex iis nonnulla perstringam : infinitum est enim singula persequi. *Ædes*
 igitur quasdam Cubi primum adiunimus eximio quodam artificio atque
 elegantia exstructas oblectationis & animi causa. nihil ego nec in Euro-
 pa, nec in tota India tale conspexi. iis horti subiecti sunt cum aliis arbo-
 ribus ignotis in orbe nostro, tum cedro, cupressu, pinu, malis medicis cō-
 serti quæ omnes arbores, varias in figuras artifice manu coactæ, cameras,
 tintinnabula, turres, aliaque id genus plurima referunt. iam lilij, cyani, ro-
 sæ, florumque tanta est copia, tanta colorum odorumque varietas, non
 solum ut aduenas ac peregrinos, verumetiam domesticos ipsos atque
 cultores cum voluptate atque admiratione retineant. neque horti mo-
 do, sed vrbs ipsa quoque pulcherrima. viæ latæ ac directæ, foribus ar-
 cium instar (quæ res furta & latrocinia maxime prohibet) occluduntur. in
 iis variarum mercium institores, opifices, ac sellularij, cum alia in vsu de-
 liciasque mortalium, tum præsertim aurea stabella conficiunt, sericam-
 que cuiuslibet operis texturam exercent. in medio celeberrimum *Ami-*
dæ phanum cum omnibus horis diei, tum vero sub noctem clausis iam
 tabernis frequentissime visitur, iactatur à populo nummi cum precibus,
 & simulacrum adoratur. nos eo ex hortis Cubi via longa lataque perdu-
 cti, inde sumptuosissimas præfecti Meacensis nuper instauratas ædes adi-
 uimus : quibus item horti coniuncti, non modo arborum multitudine
 artificiosisque figuris delectant oculos, verumetiam aquæ limpidissimæ
 copia, quæ à nouem circiter passuum millibus ex citâ rupe, regali sumptu
 perducta, lacum in hortis mediis efficit, in quo complures variæ magni-
 tudinis insulæ, ligneis lapideisque peruicæ pontibus, vsquequaque lætissi-
 mis arboribus opacantur. Inde quamquam fessos iam, ac reditum cogi-
 tantes, neophyti nos longius pertraxere. multa igitur prætereuntes pha-
 na, ingentem ingredimur lucum, in quo Bonziorum cœnobîa quinquaginta miræ
 amplitudinis, à regum & principum liberis qui sacris addicti
 sunt, magnifice ac sumptuose incoluntur : facitque ipsa vicinitas, ut eorum
 præfecti se inuicem elegantia munditiisque superare contendant. Ex iis
 aliquot inspeximus obiter. Cuiusdam est ianua lignea egregio quodam
 artificio, longeque alia atque apud Europæos forma. hæc nos in xystum
 induxit stratum quadrato lapide nigro, parietibus vtrinque excurrenti-
 bus opere tectorio laeueris atque candoris eximij, Xysto nouum quod-
 dam genus hortorum prætenditur, in quibus manu facti colles è saxis ad
 eam rem è longinquo petitis, frutetis consiti, pontibusque coniuncti cer-
 nuntur. Solum partim arena crassiore admodum candida, partim etiam
 aris lapillis obducitur, è quibus passim elati maioris formæ lapides, ex
 imo leuocia, violas, ac flores emittunt adeo artificiose commistos atque
 dispositos, ut cū in orbē singulis anni temporibus floreāt, ver ibi perpe-
 tuum esse videatur. Multa prætereo, tum ne longior sim, tum quod ea
 verbis assequi me posse diffido; sed illud non omitam, quod in reditu vi-
 dimus. In medio phano quodam, machina lignea sculptilis variisque pi-
 cta coloribus, multis forulis collocatos continet libros ab vno Xaca

conscriptos. eademque, ut est versatilis, quem quisque voluerit librum offert proximus. & quidem tanta est voluminum copia; ut incredibile sit, vel una ætate à multis auctoribus, vel multis ætatibus ab vno auctore confici potuisse. eorum autem vsus est maximus non in Iapone modo, sed etiam in Sionis regionibus, vnde omnis Iaponica fabulofitas & superstitiones primum exstitisse, atque inde paulatim oram Sinarum, Pegusiam, Bengalanam, totumque eum tractum in Bisnagam vsque peruagata dicuntur. Aliud etiam phanum in reditu vidimus inferorum regi dicatum, cuius præcellsum horrifico trucique adspectu simulacrum regio sceptro insignitum, duobus hinc inde ingentis item stature dæmonibus cingitur, quorum alter calamo describit hominum noxas, alter descriptas in tabula recitat. parietes picti, varias inferorum ostentant pœnas, quibus plurimi sexus vtriusque mortales dæmonum ministerio cruciantur. Celebratur autem ædes hæc, augeturque pecuniis fere assidue: nunquam enim desunt, qui ad regis effigiem timore perfusi, ea ab sese tormenta atque supplicia deprecantur. Atque hæc illo die. Postero autem, Christiani cuiusdam principis inuitatu ad audiendas Bonziorum conciones in suburbana cœnobio (sunt autem exitus ex vrbe spatiandi causa gratissimi) venimus. egressi, turbam virorum æque ac fœminarum cum suo quemque rosario supplicantes adspicimus. percontati à neophytis, quidnam id esset, dimissam tum concionem esse respondent. interrogati de numero, aiunt homines earum rerum periti, capitum esse quinque circiter millia. addunt insuper, in eo templo quotannis cœtum diebus continuis ab vno eodemque Bonzio conciones haberi, multis magnisque indulgentiis auditori perseveranti propositis. Optatum erat nobis omnino aliquem ex iis concionatoribus audire, cognoscendi maxime studio, saluaque religione & officio transferendi ad usum nostrum, quæ ad conciliandos permouendosque Iaponiorum animos pertinere viderentur. & quoniam allatum est, rem adhuc integram esse in alio quodam cœnobio, pergere porro illuc vsque decreuimus. eo tendentibus igitur nobis primo Guianum phanum occurrit, quod ingenti frequentia, superstitione, anniuersariis animorum ludis variisque spectaculis magnopere celebratur & colitur. Inde exeuntes, viam ingredimur pinis vtrinque iucunda admodum specie consitam: simul adspicimus populi concursum, ad concionem citato gressu tédentis. nos vt ad locum peruenimus, moniti à Christianis periculum esse, ne Bôziji si nos adesse sentirent, concionari desisterent, occulto loco ad initium vsque concionis non sine magna quidem vel admiratione, vel pudore substitimus è conscientia teporis ac negligentiae nostræ concepto, cum interim vnius horæ spatio auditores illi omnes ad parui pulsus tintinnabuli nixi genibus, incredibili quadam significatione pietatis, rosaria manusque tollentés in cælum, in oratione persisterent, vociferantes assidue: Namu Amida Ambut. Hoc est: Da salutem Amida: quod ipsum nomen etiam domi forisque, seu emat aliquid, seu vendant, modulata quadam pronuntiatione gestientes ac libentissime sapius inuocant. quin etiam pauperes ipsi inter emendicandum, iis à quibus eleemosynam petunt, propitium precantur

A precantur Amidā. Bonzij vero ac legisperiti verba illa plebi inculcare non definūt: Ichinem, Amidabut, Sucumet, Murioo, Zai, id est, quisquis Amidā sanctum nomen ex animo inuocauerit, proculdubio saluus erit. Imperato deinde maiore campana silentio, vt cōcionator suggestum ascendit, tum nos quoque sensim irrepsimus. phanum erat ad fores vsque ac porticus referunt viris ac sceminis. in ipsīs autem arā gradibus multi Bonzij confidebāt manibus intra togam abditis, oculisque demissis. Porro cōcionator claro, vt aiebant, genere, decora quidem in primis facie, aspectuque gratissimo, in excelsa vnde ab omnibus cōspici posset sedēs cathedra, sericis ad talos vsque perquam splendide vestimentis indutus, interiore candido, exteriorē purpureo, flabellum tenēs aureum; ex libro quem habebat in mēsa propositum, quādam institit subinde recitare, tum fufius explicare, tanta non solum actionis venustate, sed etiam (vt Gaspar Vilela affirmabat eius linguæ bene pēritus, & ceteri qui nobiscum aderant) orationis elegātia atque artificio, vt mirum videri non debeat, eiusmodi homines tanto in honore ac veneratione esse apud veritatis ignaros. Mihi quidem hæc apud animum meum reputanti, venit in mentem, non sine Sancti Spiritus vehemētī quodam instinctu Franciscum olim Xauerium tam acri studio tam longinquam hanc peregrinationē expetiisse Iaponicam. profecto enim hæc gētes, naturæ bonitate, ingeniique præstātia multis Europæ nostræ (quod earum pacē dictum sit) nationibus antecellunt. Quod si minus magnifice de Iaponiis vel sentiūt negotiatores Lusitani, vel prædicant; id nimirum idcirco fit, quod non nisi cum populis maritimis negotia contrahunt, qui ab interioribus tantum absunt vitæ cultu, morumque elegantia, vt præ iis rustici videri propemodum possint. itaque per contemptum syluestres etiam vulgo à Meacensibus appellantur, cum tamē alioquin ab humanitate ipsi quoque maris accolæ nequaquam abhorreant. Sed iam finis epistolæ sit. plura propediem: atque vti nam cuiusmodi omnes optamus. Meaco v. Calend. April. M. D. L X V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

DE statu rerum Meacensium, & religionis Christianæ processibus ad Paschatis vsque peracta solennia, superioribus litteris ad vos fusc perscripti. attexam nunc fratres carissimi reliqua, è quibus facile iudicare possitis, quam assiduis vestrum omnium sacrificiis piisque deprecationibus egeamus.

Postquam à Paschali conuentu neophyti in suas domos & vicina castella digressi sunt, nos Meacensibus Euangelium prædicare perreximus. auditores minime deerant. multi etiam diabolicis fraudibus, & Iaponicæ superstitionis prauitate conuicta, sic immutabantur afflati diuinitus, vt constantissime crederent, in vno CHRISTO Domino ac Redēptore nostro omne salutis humanæ perfugiū esse repositum. Vēritabat etiā ad nos eū aliis principibus ciuitatis, quidā Regis Mini cognatus, vir sane perspicax: cū à nobis multa subinde perquireret, litterisque respōsa mādaret

commentandi caussa; tantus illi paulatim veritatis illuxerat splendor, non modo vt ipse in voluntatem Christianæ suscipiendæ religionis vehementer incumberet, sed etiam spem nobis adferret fore, vt Mini regnum vniuersum ipsius opera atque auctoritate sacrosanctum acciperet Euangelij lumen. Ad hæc, Iobeleum à summo Pontifice datum, ad felicem euentum Tridentini Concilij precibus ac ieiuniis impetrandum, in hac vrbe propositum est octavo ante Pentecostem die. cuius rei nuntio in pagos & castella perlato, magno studio ac pietate sese comparauere neophyti ad tam insigne CHRISTI Domini beneficium: & quamquam per eos dies Gaspar in febrim incidit, & ego non optima sum vsus valetudine, tamen conuersus ad nos Christianorum factus, Dominica Pentecoste, imbecillitatem nostram Domino fulciente, per occasionem tam amplè consequendæ indulgentiæ, multis & verbo Dei, & sacratissimo CHRISTI corpore pauimus, quod illi nimirum, vt solent, vberissimo fletu crebrisque suspiriis percepere. is erat Christianæ rei cursus, vt in tantis gentium tenebris, tantaque aduersariorum potentia, sat secundus: iamque parabat Vilela totam hanc Meacensem obire provinciam, & prout se obtulisset occasio, per ethnicorum pagos & oppida circumferre Euangelium; cum cæptis interuenit atrocissimum, & post hominum memoriam inauditum facinus, quod non modo conatus nostros omnino impediret, sed etiam nos ipsos in extremum vitæ discriminem adduceret. Nam Régulus Imorensium (de quo scripsi ad vos antea) Mioxindonus, deuictis à se gentibus quibusdam potentia atque opibus auctus, ipsum quoque Cubum, vt in pace otioque securum & imparatum à rebus omnibus, certe nihil eiusmodi metuentem, imperio quod magna cum æquitate regebat, per summum scelus atque perfidiam deturbare, ac tyrannidem occupare constituit: neque apud inflammatum dominandi libidine animum, vel Cubi virtus & probitas, vel plurima eaque maxima ab eodem in se profecta beneficia valere. Igitur assumptis latrocinij sociis duobus, Narensium tyranno Daiondono, & alio quodam dynasta; cum delectis armatorum duodecim millibus repente Meacum iter intendit eo certiore spe rei perficiendæ, quod & ipse Cubi nomine vniuersæ rei bellicæ præerat, & plurimos habebat in vrbe Meaco satellites & clientes. copiis ergo prope urbem iussis opportuno loco subsistere, ipse cum fidelium manu specie officij Meacum introit, nimirum vt quibusdam recentibus honoris insignibus à Cubo decoratus, ei gratias agat. atque vt quod volebat quam maxime sine tumultu transigeret, ad alia verborum officia illud etiam addit, vt Cubum in suburbanum quoddam Bonziorum cœnobium blandis precibus ad cœnam inuitet. namque ibi circumuentum adoriri placuerat. Sed cum res parum procederet, quod Cubus de confidente prope Meacum exercitu factus denique certior, & suspicatus id quod erat; non modo se Mioxindono minime crederet, sed etiam fugam pararet (ex qua deinde imprudenti comitum suorum consilio reuocatus est) Mioxindonus aperte ratus agendum, copias omnes ad regiam propius admonet: ac ne inexpiabili in suum Imperatorem ac Regem odio accensus esse videre

A videretur, dum inops consilij Cubus cum familiaribus trepidat, præmit-
tit ad Regiam qui palam denuntiet, se Cubi ipsius caput minime petere,
certis tantum eius cognatis amicisque grauiter infensum, eorum poten-
tiam ultra ferre non posse: itaque tum demum rem conuenturam, seque
inde cum pace abiturum, si cōplures procures, quos nominatim in sche-
dula descripserat, quamprimum interfici iubeat. ad hæc tam insignis im-
pudentiæ postulata, ira percitus is qui ad ea cognoscēda Cubi iussu pro-
dierat, grandis natu aulicus, ille ipse qui nos ad Cubum introducere con-
sueuerat, abiecta quam legerat schedula, verbisque grauissimis in partici-
das inuectus, ad extremum addit, rebus iam desperatis, quoniam quidem
alia ratione non possit, certe voluntaria morte sese officio fideique suæ sa-
tis esse facturum. His dictis regressus in regiam, corā ipso Cubo strictum
pugionem gentis more sibi condic in viscera, & moribundus occumbit.
eodem ipso leto quattuor alij, cum præ timore oclusis ianuis nō admit-
terentur, mox in ipso regiæ periere vestibulo. Senis vero demortui filius,
vt patrem conspexit exanimem, præceps dolore atque iracundia fertur
B in coniuratos infestus, pugnantque perimitur: tum illi pluribus locis pa-
latis flammam iniiciunt, quod Cubus ubi sensit, certus prælio potius quā
incendio mortem oppetere, ex honestissimæ grauissimæque sceminæ ma-
tris amplexu se proripit, vaditque cum suis armatus in cōfertam hostium
aciem: ibi quam acerrime dimicans, ventrem hastili, caput sagitta confu-
sus, duobus præterea vulneribus acceptis in facie, concidit: super eū præ-
liantes egregie centum circiter aulici primæ nobilitatis viri sternuntur:
quorum cum animi magnitudo ac fidelitas omnium, tum præsertim ado-
lescentuli cuiusdam quartumdecimum annum agentis enituit: qui cum
in certamine hostes pæne obstupescisset audaciæ miraculo, eūque viuū
sublato vndique clamore conarentur excipere; ille Cubum defunctum
intuitus, sibi que turpissimum ratus Regi suo Dominoque superstitem
esse, gladio confestim abiecto sicam arripuit, absilloque sibi in gutture
eandem sicam adegit in viscera. Inter hæc hostes, qua per incendia patuit
C aditus, in regiam frequentes irrumpunt; fratrem Cubi Bōzium vna cum
matre, nequaquam vel huius senectutem vel illius adolescentiam misera-
ti, acerbissime contrucidant: regia gaze diripitur: cuncta ferro flammaque
miscentur. honoraria puellæ ac pedille quæ, regulatorū fere ac principū fi-
liæ, & clarissimis ortæ familiis, omnia miserabiliter eiulatu gemitibusque
complentes, inter obsessos armatis exitus conantur sibi fuga consulere:
quarum aliquæ vestimentis etiā in illa ipsa immanitate petulanter atque
procaciter à militibus exuuntur: aliæ vero ad viginti, dum ancipiti metu
distractæ, hinc micantes horrent gladios, inde sæuienti perterrentur in-
cendio; in conclave quoddam abdite quo nondum flammæ peruaserant,
igne deinde grassante opinione celerius, ibidem oppressæ atque ad vnam
omnes absumptæ sunt. porro Cubi ipsius filiæ duæ ad pedes hostium pro-
stratæ suppliciter, Christiani cuiusdā beneficio, in ædes propinquas ami-
corum, incolumes euasere. at mater ipsarum regina, inter ancillarū gre-
ges tum quidem elapsa feliciter, in quoddam sese cœnobium recepit, pal-

sibus mille circiter & quingentis ab vrbe desinctum; sed paulo post à conquisitoribus deprehēsa, vbi sese Daiondoni & Mioxindoni iussu morti destinatam esse cognouit; chartam atque atrametum poposcit, scripsitque sua manu multis verbis ad filiā vtramque litteras, quarum erat clausula, viro suo per summam iniuriam à rebellibus interempto, se quoque nullo suo merito ad necem rapi: verum tamē æquissimo animo sese mortem obire, nec dubitare quin hoc totum pro sua infinita clementia de se statuisset Amida, quo citius ad paradisi gaudia peruenire, ibique Cubo suo in perpetuum perfrui sibi liceret. Deinde obsignata epistola, cū Bonziis apud quos delituerat gratias egisset, ad aram Amidæ perrexit: ibi manibus sublaris in cœlum, obtinendæ indulgentiæ causā Amidam bis inuocat nominatim, & simul cœnobiarcha ad absolutionis indicii manus capiti supplicantis imponit. inde regressa in cubiculum, elatis manibus Amidam rursus appellās, à militibus iugulata est. Iā vero qui Cubo in extremo certamine affuerant, eorum ædes direptæ, suburbana ædificia solo æquata corpora simul cum ipso palatio concremata sunt. Cubi tantum cadauer, hostium permissu, à Bonziis ad rogam ac sepulturam elatum est in cœnobium, quod ille ad eam ipsam rem ingenti sumptu construxerat. primarius autem quidā ē Cubi familiaribus peregre proficiscens, cū rem gestam in itinere cognouisset, Meacum rediit illico: atque vbi regiam delegerat, & omnia versā vidit in cineres; sepulturæ locū recta petiit, ibique dissecto sibi met ventre super Cubi tumulum corruit. Sorores Cubi duæ sunt Bonziæ; quas, quamuis inclusas cœnobio, nihilominus aiunt peti conuitiis atque ludibriis hostiū: atque ob id ipsum à sodalibus perpetuo custodiri, vigiliis distributis, ne sibi met necem ex desperatione consciscant. Nos interea ciuitate ad acerbum adeo spectaculum ingenti pauore percussa, cum domum nostram neophyti confugissent, ad preces ac Litanias conuersi videlicet, mortem expectabamus in singula pænæ momenta. nec sane, quod Bonziorum in nos odium est, quæque eorundem apud Mioxindonum atque Daiondonum gratia & auctoritas, multum ab extremo periculo abfuimus. sed cum ad nos clam venisset pro amicitia scriba Mioxindoni, peccus feriens, & impietatem Domini sui grauissime detestans increpansque; multis deinceps nuntiis atque interpretibus vltro citroque missis, magno vix tādē labore impetratum est, sacra iam veste cæteroque instrumento in pacata loca præmisso, vt exsulatum nobis abire liceret. Itaque Gaspar Imorim ad Christianos profectus est, ego parua sum relegatus in insulā nomine Cangā. Atque vt intelligatis, nisi hæc tam atrox repente procella exstitisset, quā latos Domini vinea fructus ostenderet, quo die discessimus (is fuit sanctæ Mariæ Magdalenz facer) eo ipso die, quamquā in magna trepidatione ac tumultu, Bonzius vnus, laici duo ē Mioxindoni familia Baptismi Sacramento renati sunt. Quod superest patres fratresque carissimi, vobis orandus est etiam atque etiam Deus, vt afflictas res pro sua bonitate sapientiaque restituat: ne stultis ratiocinatoribus, & occulta iudicia Domini parum æqua lance pēsantibus, plus diabolus ad euerfionem Ecclesiæ Meacensis, quam CHRISTVS ad eiufdem tu.

Adem tutelam defensionemque valuisse videatur. Ex Iaponis insula Canga.
 mense Augusto. M.D.LXV.

ORGANTINI BRIXIENSIS

ad Socios Romam.

NON eram nescius (fratres mihi carissimi) quam grata vestris auribus accidere soleant ea, quæ de nostrorum hominum laboribus atque periculis ex India perferuntur ad vos. Quo circa prætermittere nolui, quin ex iis quæ hoc anno præcipue contigerunt, nonnulla perscriberem, præsertim vero felicem Francisci Lupij obitum, qui vna cum fratribus nostris duobus, ante vnum mensem, pro constanti Catholica fidei confessione à Mahometanis interfectus est: vt simul intelligatis & quantopere diuino subsidio vestrisque deprecationibus egeamus; & quæ maxime requirantur in eo, qui Indicam hanc expeditionem atque prouinciam expetat.

Illud igitur primum: Patres duos, Ramirum & Alcaram è vita migrasse (quos ignota quapiam in regione viuere putabamus) hoc anno denique pro certo cognouimus. Ij ante biennium Iaponis regna petituri, onerariam quandam in vrbe Cocino cõscenderant, sane inuiti, vel quod nauicularium vir potens, nimia lucri cupiditate, mercatores in suam vnus nauem merces imponere per vim & iniuriam cogeret: vel quod ob id ipsum nauis iniusto pondere prægrauata pressaque interitum haud obscure denuntiaret. Verum, vt æque clemens ac iustus est Dominus, sacerdotes hosce duos permisit in eodem versari discrimine, quorum officium ac pia sedulitas tot mortalibus per confessionem sacram expiandis confirmandisque in extremo spiritu non deesset. Secunda navigatione Malacam vsque delati, atque inde prora in Sinas directa, cum iam in Sionis peruenissent sinum; atrox repente procella cooritur, eo vento excitata quem Typhonem appellant. Is, ex Occidentali ferme plaga violentus erumpens, & rapida vertigine circa orizontem rotatus, assiduis incrementis horarum circiter viginti spatio circulum conficit: impetu horribili sæuisque turbinibus vasta illa æquora vehementissime commouens agitantque: decumanis vndique fluctibus insurgentibus, qui inter sese velut arietantes atque collisi; omnem salutis spem nauigantibus adimunt. Ad hanc igitur tempestatem adeo periculosam, cum ingens etiam oneris iniqui pondus accederet, solutis carinæ compagibus totam nauem æstus absorpsit, sic, vt nullæ plane reliquæ superfuerint. Erat in eodem cursu iuncus (onerariæ Sinensis est genus) qui singulari Dei beneficio portum tenuit. ex eo deinde cognitum est, nauem, cum imminentis exitij signum æneo tormento frustra dedisset, Sinis proprio metu laborantibus atque sollicitis, paulo post haustam fluctibus apparere desuisse.

Perculit

Perculit casus is vehementer Indiæ colonos : nam & aureorum quardringentorum millium, & permultorum hominum damnum est factum, complures etiam viduæ atque inopes relictæ mulieres. Neque vero, humana ratione rem æstimantibus, eius incommodi pars minima peruenisse videtur ad nos: duobus è Societate nostra viris amissis, quorum opera magno rei Christianæ vsui in hisce regionibus esse proculdubio potuit. quamquam speramus illos eo migrasse, vbi vel maiori esse nobis auxilio suis apud Deum suffragationibus possint: neque enim parui ducendum est, in eiusmodi causa pro CHRISTO laborantes, è vita excessisse.

Periculo simili perfuncti sunt etiam Andreas Fernandus, & Ioannes Capralis: alter Sinas, alter e Sinis Iaponem petens: quorum uterque asseuerat pro miraculo haberi, si quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim vero, si totam noctem sæuire perseverauerit: itaque in tali re, naturas, desperata salute corporis, ad vota potius quam ad armameta; ad expianda peccata, quam ad humana remedia solere conuerti, quippe non modo vela vis venti dilacerat, diffringit malos, & quicquid exstat ex aqua dissoluit; sed etiam ipsa nauigia (præsertim si minus onusta sint) arrepta, & in terras vsque longo tractu contorta affligere dicitur. Occupat autem ventus hic marium quicquid est Malacam inter & Iaponem, frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maxime anni tempore hæc maria nauigantur. Vos itaque, fratres carissimi, qui Sinensem hanc & Iaponicam expeditionem Christianæ fidei propagandæ gratia optatis, comparate vos ad mortem in itinere obeundam, sicuti obiere duo illi priores: & contra, putate vos iter incolumes posse conficere, quemadmodum posteriores hi duo, quos diximus, confecerunt. qui in hisce versatur orbis terrarum partibus, huic nihil minus quam de tuendo corpore laborandum est: ea quotidie vitæ pericula occurrunt. Et sane ita constitutum & affectu animo quemque esse oportet, mortem vt omnino contemnat: nimius quippe metus, & cura corporis, spiritalem & nostrum & aliorum profectum haud mediocriter impedit: quod in se quisque re ipsa experiri & cognoscere facile poterit.

Anno proximo, Franciscus Viera Goam è Molucis veniens cum paululum processisset, naus in syrtes & scopulos incidit, factoque naufragio, mari sese commisit imperitus homo natandi: & bis ad ima demersus, ab vtinatoribus denique semiuuius ad littus extrahitur: quo cum cæteri quoque comites fere omnes, aliqua etiam parte commeatus tormentorumque recepta, se contulissent; nouum eos periculum confestim excipit. cum enim incolæ Mahomerani à Lusitanis hostiliter dissiderent, magna eorum manus ad eos trucidandos accurrit: sed nostri in locum naturamunitum sese receperant, cuius opportunitate, itemque tormentorum vsu, ab hostium incursum tam diu se defenderunt, quoad naus alia Molucensis ereptos eo periculo Malacam abduxit. Multa Franciscus capitis pericula narrat, quæ nostræ Societatis homines in Molucis insulis fere quotidie subeunt: mira etiam de neophytis prædicat, qui eo præcipue anno Christianæ fidei causa crudeliter oppugnati, magna etiam ex parte variis

A variis cruciatibus interfecti sunt: cum quidem mulieres ipsæ filiolos partim sinu complexæ, partim manu trahentes, opulentis instructisque dormibus consulto relictis, per sylvas errarent, ne susceptam recēs Christianam religionem eiurare aut deserere cogerentur: aliæ vero vna cum liberis, in IESV CHRISTI confessione fideliter persistentes, gladiis impiorum occumberent: multi præterea adolescentuli, eiusdem fidei retinendæ causâ, ingentia maris spatia traicerent, ex insula tranantes in insulam. Atque etiam illud, idem Franciscus addebat: quo tempore Mahometanorum metu, post naufragium sese munito illo quem diximus, continebant loco, eodem contendisse pueros, non plus decimum aut duodecimum agentes annum, qui noctu natantes, veriti ne per imprudentiam iaculis peterentur, clamarent: Ne librate, ne librate: Christiani sumus: quorum constantia nostri ad lacrymas vsque permoti, & cæterorum quibus opem ferre non poterant calamitatem miserati, eos in comitatum suum gratulantes acciperent. Quin petitis, fratres, vt vitam vobis in hisce regionibus ponere liceat, quoniam quidem ipsæ mulierculæ puerique ad mortem pro CHRIS TO obeundam exemplo suo nos prouocant?

Qui è nostris in ora Comorinensi rem Christianam procurantiis grauissima impèdēt pericula tum à Mahometanis, tum à Narsinganis, quos Badagas vocant, regionum ferme vectigalium exactoribus. Est etiam in primis importunum & contumax genus hominum militarium, qui Naires vulgo dicuntur. Ex iis quidam iuri dicundo præpositus, cum in templo nostro forum ageret, Andreas Fernandus (qui Romano in isto collegio quondam versatus est) indignitatem rei non ferens, Mahometanum inde amouere omnino constituit: ad eumque conuersus: An tu facile patiaris (inquit) eiusmodi munera in vestris phanis exercere Christianos? respondit ille: nequaquam. Rursus Andreas: ita ne vero? delubra vestra dæmoni dedicata, nulli functioni quæ vobis minus decora videatur, patere permittitis: nos nostra templa vero Deo ac Domino cōsecrata per summum scelus profanari ac pollui negligemus? tum acriori etiam spiritu: Apage, inquit, apage te. Atque hac increpatione permotus barbarus in præsentia excesit ille quidem, sed paulo post, vt erat animo elato ac superbo, doloris impatiens, armatorum plus centum coacta manu rediit vt Andream occideret: quasi vero non vnus in id facinus foret satis. Andreas autem, cognita re, neophytum comitem suum, ne quid primo illo impetu caperet detrimenti, magna festinatione in templo conclusit: ipse pro foribus, innixus arundine constitit, mortem expectans. & Mahometani quidem arcubus & sclopis instructi cum adessent, hortati se inuicem ad manus Andree inferendas, ibidemque satis diu morati (ex quo diuinam prouidentiam in Andrea tuendo facile intelligas) denique re infecta, nullo plane resistente, discedunt, hominem prorsus intactum atque illæsum relinquunt: ille vero, eiusmodi euentu erectus, & in ea sententia confirmatus est, placere Deo, vt improba illa ethnicorum iuris dicundi consuetudo è sacris ædibus tolleretur. itaque rem magno conatu aggressus, quod voluit ea tota regione perfecit. Idem cum neophytū, qui à baptismo sese

Mahometanis ritibus contaminare non dubitauerat, in custodiam tradi iussisset; pagani ij apud quos neophytus piaculum illud admiserat, publicis nuntiis ab Andrea petunt ut hominem eximat e custodia, liberumque dimittat. æquum esse negat Andreas. Illi iterum ac tertio repetunt, mortem insuper minitantes: cum nihilo magis flecteretur, facta manu in hominem ire constituunt. certior fit ea de re Andreas à quibusdam Christianis monentibus ut nescio quo se recipiat, verum ipse recusat, vtrumque locum inquiens hostibus æque esse obnoxium. Tum è Christianis quidam: Vis ne, ait, pro tua defensione populus ad arma concurrat? Nequaquam, respondit. nauigium vos mihi dumtaxat in fugam, si opus erit, instruite. Hæc verba dum fiunt, ecce tibi repente magna hostium multitudo superuenit; qui tum Andream aliquandiu circumsteterant (mirum dictu) ne asperioribus quidem verbis eo compellato, nedum occiso digressi sunt.

Pagus est alius Mahometanorum, qui, cum acre incensumque Andream studium Christianæ fidei propagandæ ferre non possent; communi consilio cum primum illac ei transire contingeret, ipsum e medio tollere decreuerant. verum simulatque eo peruenit, tanto eos terrore Dominus perculit, ut quasi cum ingenti exercitu in oppidum irrupisset Andreas, ita se abderent omnes, nec apparere quisquam auderet in publico.

Hæc, ut dixi, atque alia huiusmodi pericula in eo tractu sunt pæne assidue: ut nostri imminentibus hostibus, loca sæpe mutare, sæpe etiam lintres conscendere, atque in mari pernoctare cogantur. Mahometana est natio Malabarica, ij ferme piraticam exercent, Christianis maxime infesti, quod multi iam e Societate nostra senserunt. Petrus Vaes vna cum Socio missus Damanum, pæne iam absoluta navigatione, quinque Malabarium biremes obuias cum vidisset, quam celerrime ad littus appulso nauigio, cum reliqua nauali turba vectoribusque descendit: nec tamen ita maturare licitum est, quin Malabares extremum agmen assequuti, viros aliquot foeminasque perimerent. Nostri duo non tam pernecitate corporis, aut robore (tridua præsertim inedia & valetudine prope confecti) quam singulari quodam Dei beneficio præsentique ope, ex hostium elapsi manibus, imminente iam nocte sese ignotis inuiis que itineribus ac saltibus commisere. Augebant metum hic indagantes piratæ, inde incolæ Christianis infensi, cumque totam fere noctem errassent, denique labore ac defatigatione victus Alfonsus in itinere substitit, sociumque compellans: Mihi quidem, inquit, harum gentium feritatem (quoniam sic placet Deo) diutius euitare non licet. Tu tibi, frater, ipse consulito. Interea se dies aperit, armatorum aduentantium manipulum adspiciunt: haud dubiam rati sibi eadem imminere, ad preces, ut in re tali, confugiunt, ambo sese victimas offerunt Deo. Sed res contra quam putauerant, cecidit; nam Brachmanes quidam eius regionis in primis opulentus, descensione piratarum audita, ad nostros conquirendos periculoque eximendos, eam armatorum manum ultro dimiserat. ij sublatum in humeros Alfonsum, pone sequente socio, ad Brachmanem perduxerunt, qui eos liberalissime exceptos, cibo

A cibo fomnoque reſectos, datis etiam præſidij cauſſa comitibus, liberos Damanum abire permiſit. Eximiam huiuſce Brachmanis (in tanta præſertim barbaria) humanitatem ac beneficentiam Dominus pro ſua benignitate compenſet. Idem Alſonſus Damano Goam reuertens, in piratas deſuo incidit, verum euentu meliore, quippe à Chriſtianiſ prælio commiſſo, biremi vna, celocibus duabus prædones exuti ſunt.

Petrus quoque Martiniſ hoc anno Bazainum ex obedientia nauigans, in hoſce Malabares incidit: à quibus proculdubio captus eſſet, niſi egregie inſtructum, quo vehebatur actuarium, medios hoſtes felici conatu atque impetu perrupiſſet: quæ tamen res, haud omnino ceſſit impune: etenim nauarchus noſter in ipſo tranſitu grauiter à prædonibus ictus eſt.

Petrus vero Dionyſius hoc item anno tendens Cocinũ, cum ex itinere Mangalorem attigiſſet, vbi tum caſtris poſitis Luſitani urbem obſidebant Reginz cuiuſdam Chriſtiani nominis inimicæ (quam urbem deinde captam euerterunt) rogatus vt deſcenderet ad militis confeſſionem audiendam periculoſo vulnere laborantis, cum iam eſſet in littore, barbari nec opinantes Luſitanos magna vi repente adorti, nonnullos etiam qui erant cum Dionyſio occidunt: ipſe vt ſe actuarium reciperet, non minori periculo in mare ſe proiicit, natandi peritia nulla, mortique præſenti quorundam ope ſubtractus eſt.

In eodem exercitu verſabatur cum Socio vno Ioannes Franciſcus Stephanoniſ, iſ præter quam quod militum confeſſionibus audiendis, cum res exigeret, operâ dabat, sæpe etiã hoſtium telis caput obiciebat ſuum, quippe qui, quotieſcunque certandum eſſet, in primis ordinibus imaginẽ præferens Crucifixi, militibus cohortandis inſtaret. circa quẽ pugnâtes cum caderet plures, incolumen ſemper eum diuina providentiã præſtitit.

Naues Chriſtianorum duæ cum ab Armuzia ſoluiffent, in Malabares inciderunt, quarum altera capta eſt: altera Dei beneficio effugit, quam Petrus Touariſ cum Socio item vno conſcenderat.

Iam vero tres alij è noſtris, in iis Melchior Nonniſ, Goa Cocinũ verſus proſecti, circa mediam nauigationẽ Malabaribus hiſce piratis occurrunt, qui celocibus aliquot, & hippagine equis onuſta, quam de Chriſtianiſ antea ceperant, onerariam noſtram aggredi non dubitarunt, in primis totius Indiæ grandem ac validam. Sed non paruo ipſis ea ſtetit audacia: victi quippe fuſique ſunt, multis ipſorum in prælio ceſſis: hippagine etiam à noſtris recepta. Nimis longum faciam, ſi cunctas eorum inſidias perſequar, quas nemo noſtrorum hoc anno expertus non eſt, cui quidem hæc maria navigare contigerit.

Salſetanæ inſulæ in proximo ſunt, in quibus ethnicorũ ducenta, Chriſtianorum duo circiter millia numerantur, in eccleſias quinque deſcripta, quibus in ſingulis bini è Societate rem Chriſtianam adminiſtrant. Haſ porro inſulas euripus bene longus à continenti diſiungit. in euripi littore ſtatio quædam eſt, vbi à prætereũtibus etiam viatoribus Salſetani barbari vectigal per ſummam iniuriam exigũt. eo cum perueniſſet vnus ex decem iis quos in ea diœceſi verſari diximus, paucis neophytis cuſtodie

caussa comitantibus, vt è Sociis quendam inuiferet, Mahometanorum D
actuarjolis permultis, breui temporis spatio circumuentus est. Ac primo
quidem fat molli brachio de nostris conqueti incipiunt, quod in transitu
ad portorium solutū appellere negligat: deinde, cum sacerdos merca-
torem se negaret esse, nec huiusmodi oneribus obnoxium; irati nauigiola
fensum applicant, neophytorum asma nonnulla surripunt; sacerdotem
ipsum iniectis manibus vi conantur abducere: quod vbi minus è senten-
tia cessit, vniuersam denique feritatem ac malitiam expromunt: contis,
iaculis, lapidibus hominem perunt, ingenti arrepta parma se protegētem
neophytis etiam egregie propugnantibus: quorum vnus, cū iam eius lo-
ci prefectus grauem ictum in caput sacerdotis libraret, aliam nullam cer-
nens defendendi rationem; ex arcu quem habebat adductum, emissa re-
pente sagitta Mahometanum transiit: cōtinuo moribundus in mare de-
labitur, tum ceteri se recipiūt, sacerdote ex altera parte semiuino relicto,
parma (cuius munimento seruatus est) locis compluribus perforata. Eo
casu cognito vicini Brachmanes in subsidiū frequētes accurrunt, & qua- E
dam quasi lēctica è lignis ac linteis raptim exstructa, exceptum hospitio
sacerdotē admirabili quadam humanitate, quibus possunt medicamentis
curant, deinde vehiculo satis commodō impositum, ad ipsius aedem; vt
inde Goam transueheretur, deportant: Goam demum delatus ex vulneri-
bus ager, dies amplius quadraginta decubuit. Atque iam antea ille ipse
praefectus alios tres è nostris ibidem interceptos domumque suam abre-
ptos, multis probris, contumeliisque vexauerat.

Nondum vigesimus agitur dies, cum ibidem Balthasar Gagus est cap-
tus: ac Pondam perductus, à Mahometanis Praefecto regio sistitur. Ex-
postulanti quod vectigal sibi non solueret, & quadam alia querenti, Bal-
thasar satisfecit egregie. Tum ad Christianos quosdam iussus diuertere,
incolumis ad nostros postero die remissus est: nimirum propterea quod
Prætor Indiæ cognita re, statim omnes huius insulæ exitus custodiis oc-
cuparat, edicto proposito ne cui prorsus Mahometano excedere liceret:
multo etiam vehementius acturus atque seuerius, ni Gagus tam propere F
dimissus fuisset.

In eadem Salletana regione Gagus in latrones cum incidisset, summo
Dei beneficio manus eorum effugit: quod scelopus iam in ipsum intentus,
flammam, è fomite non arripuit. Hoc vero tempore ea loca Mahometanis
aliisque grassatoribus admodum infesta nuntiabantur, magno vtique no-
strorum periculo: quos tamen (vt speramus) Dominus pro sua clementia
proteget. Prætor etiam, quo die hæc scripsi, militum cohortem ad eos fi-
nes tuendos miserat.

Iam vero de Francisco Lupio nostro quid dicam fratres? de cuius obi-
tu è Melchioris Nonnij epistola, regionibus illis pro Societate præpositi,
sic accepimus. Idonea nactus nauem, & cum ceteris rebus, tum vero epi-
batis nautisque plus centum instructam, vna cum fratribus, eiusdem Mel-
chioris iussu conscenderat. iter vnus diei prouecti, postride in Malaba-
rium celoces quindecim incidunt. pugna cōmittitur, quam nostra nauis,
vt erat

A vt erat egregie ornata, ad vesperam vsque fortiter sustinet. ad extremum, intentis in prælium Christianis, tormentario pulueri casu quodam ignis admotus adeo vehemens excitauit incendium, vt primo impetu, superiore naui parte diffracta, homines aliquot in mare proiecerit. quo viso hostes nauigia propius adnouet, partim vt natantes excipiant: partim etiã vt aliquid, si possint, ex onerum reliquiis rapiant. sæuiebat ignis interea, multique iam partibus comprehensis, oneraria instar fornacis ardebat. Vectores ac nautę, prout ad quemque ignis accesserat, ita se quisque è nauui præcipites dare: cum vita seruitutem pacisci. nostri quattuor, etiam nũ in angulo, quo nondum flamma peruaserat, continere sese, & preces ad Dominum fundere, incerti quod potissimũ optaret exitij genus: quippe, si eodem loco persisterent, iam iam deflagrandum: sin mari se crederent, vel aquarum vi moriendum sibi esse cernebant, vel hostium certe iaculis, ni uellent in ipsorum potestatem venire, quos à Societate nostra præferim, capitali odio dissidere non ignorabāt. cum diutius deliberassent, rem totam denique Dei bonitati committere, ac ceteros imitari constituunt. dum igitur in alto iactantur, Franciscum è tonsura capitis pro sacerdote cognitum illico Mahometani in celoces accipiunt, certi hominem aut vita priuare, aut à CHRISTO disungere. quærunt ex eo proinde, uel itine, CHRISTO deserto, Mahometem sectari: ego uero nequaquam, ait egregius CHRISTI miles. instare illi acrius, eademque, ni pareat, strictis intentare mucronibus. at ipse fortioribus etiam oculis, eadẽ illa respondit. qua uiri constantia ad rabiẽ concitati ac furentes barbari crudeliter hominem contrucidant. ille præclaro nobis verę virtutis documento relicto, dæmonis victor migravit ad Dominum. Huiusmodi triumphus ad sacrosanctę fidei amplificationem utinam Dei benignitate quam plurimis nobis obtingant.

De reliquis, duo, uel eundem exitum fortiti, uel inter natandum lanceis confossi putantur. id autem ex eo conicitur, quod omnium captiuorum indicem, seu catalogum accepimus, in quibus vnus dumtaxat numeratur è nostris: quocirca duos, vt dixi, mortuos arbitramur. Melchior ab eodem loco abest propius. is totum euentum clarius fortasse cognouerit, Romanque perscripserit.

Restat quartus, Antonius Dionysius nomine. hunc ad terram enatantem prædones cur diutius persequerentur, non fuit: alij quippe iam in littore ad prædam parati constiterant: à quibus Antonius, quę gentis est impudentia & immanitas, omnibus etiam interioribus vestimentis exutus, in oppidum quoddam abreptus est. Hunc Mahometani incolę adhuc ignari quisnam sit, in uincula catenasque coniectum ita benigne tractare dicuntur, vt nudus humi cubet stragulo culcitraue nulla, non plus scutellam oryzae quotidie in cibum accipiat. sed eum Goę propediem affore sperabamus, quandoquidem in redemptionem est iam curata pecunia.

Nunc, quoniam tum ex hisce difficultatibus & incommodis, tum ex aliis, quę ad vos è Iapone fortasse perscripra sunt, satis vt arbitror intelligitis, in hæc Indię regiones venire, aliud esse nihil, nisi doloribus mor-

rique, CHRISTI Domini caussa vltro offerre sese; modum epistolæ faci-
ciam, & alia pericula silentio prætermittam, quæ maiorem etiã animi vir-
tutem roburque desiderant. Illud vos tantũ rogo, & per commune om-
nibus nobis beneficiũ huiusmodi nostræ vocationis obtestor: vt pia qua-
dam abdicatione rerum omnium (non omisis interim, aut neglectis iis,
quæ vestræ fidei curæque commissa sunt) expetatis ardentẽ, Deumque
assidue deprecemini, vt liceat vobis ad animas vestras & corpora eidem
immolanda, in hæc loca contendere, vtique ad id ipsum in primis accom-
modata. Quod vt impetrent pauci, non parum tamen omnes ea petitione
profecerint. etenim si Dei thronum atque præsentiam frequentare, caput
vitæque vestram pro salute animarum ei deuovere nõ deseritis: profes-
cto vestra ille studia non modo pro sua bonitate approbabit, sed etiã pro
merito cuiusque remunerabitur. Præterea, fieri non potest ad mortem vt
se quispiam comparet, quin idem ab hac vita misera sese diuellat ac sepa-
ret. Dicam planius: quisquis pro CHRISTI Domini gloria mortem vere
& ex animo exoptat, idẽ nullo negotio prauas animi cupiditates coer-
cet, quæ res ad Deum & sancte colendum & facile, valet plurimum. Ita-
que sic habetote fratres mihi carissimi: eos impetus animi eaque deside-
ria, quæ fundamentis huiusmodi non nituntur, assidua precandi exerci-
tatione coniuncta, nequaquam esse huic Indici legationi atque oneri pa-
ria: quippe, quo minus fundata sunt, eo facilius variis & quotidianis in-
commodis labefactata subsidunt paulatim & concidunt. contra, si matu-
ra stabiliq; virtute subnixa fulciantur, ingruentibus laboribus atque
periculis non modo non quatiuntur, aut corruunt, sed etiam magis ma-
gisque confirmantur & corroborantur in dies. Quocirca obseruet etiam
atque etiam vnusquisque se, videatque quemadmodum ambulet: omni-
bus autem nobis ad sanctam ipsius voluntatem ac placita rite exsequen-
da, spiritum Deus ipse, viresque suppeditet. Amen. Goa v. Cal. Ianuarij.
M. D. LXVIII.

FRANCISCI CAPRALIS, AD

Ioannem Baptistam Montanum.

VPERIORIS anni res gestas in vinea Domini scripsi ad te
antea fusius. nunc quæ sint deinceps acta narrabo. In ditione
Barptolemei dynastæ versatus adhuc est Ficeredius, vbi Chri-
stiani subinde facti complures, in iis nobiles aliquot. Cetera
ex ipsiusmet Ficeredij litteris cognoscetur. Porro in hac vr-
be Cochino, vbi ferme agit Balthasar Lupius, multæ confessiones per
interpretem sane magno cum animarũ fructu ab eodem exceptæ. Com-
plures etiam insigni ante id tempus pertinacia, flexere tandem animos,
& præter omnium spem sese ad CHRISTVM adiunxere. Præterea, cum
graue instaret huic neophytorum gregi periculũ partim ab ipsomet re-
gulo qui à Christiana religione vehementer abhorret; partim etiam à
quorundam leuitate, qui nondum erant in fide fundati; diuinitus factum
est, nec

est nec opinantibus nobis, vt multi primum ad verbum Dei audiendum, deinde etiam ad Baptismi sacramentum accederent: & hoc ipso tempore numerus augebatur in dies. Quo de genere toto quoniam ad vos puto Balthasarem ipsum plura scripturum; hæc strictim attigisse contentus, veniam ad res Amagusanas, qua in vrbe ego, & Ludouicus frater, & Laurentius Iaponius hyemauimus hoc anno, ipsius Amagusani Toni rogatu: qui cum Euangelij audiendi causâ crebris me litteris inuitasset; nec mihi, nec iis quos ea de re consului, vlllo pacto amittenda visa est adeo præclara Christianæ propagandæ religionis occasio. Fundum igitur venimus primum. quo nomine oppidum in primis munitum ac frequens, quidam ex Toni popularibus obtinet. Hic, vbi è nauî descendimus, obuiam nobis è nobilitate prodire permulti nō sine lectica, qua trium circiter millium intervallo ad oppidum vsque deueherer. neque tamen ea sum vsus, quamquam id illis admodum ægre ferentibus. Bonziorum deinde cœnobio excepti sumus, vnde ipsi cum suis idolis Toni iussu paulo ante migrauerant. Huc ille nobis cum xenia protinus misisset paulo post ipsemet nos gratulabundus inuisit. Affuere mox magistratus etiam, publice gratias agentes nobis, quod ad legem Dei prædicandam venissemus ad se. Patuis dehinc diebus in aduendis officij causâ principibus, & ciuium beneuolentia concilianda consumptis; conciones in eodem cœnobio haberi cæptæ. ad quas præter cæteram turbam Tonus quoque cum arcis præfecto & aliis proceribus ventitabat eo quidem animi sensu, vt ex iis aliquot ipso statim initio baptismum expeteret. Sedenim diabolus in humani generis perniciem intentus, cū futuræ messis copiam cerne- ret, conatu nostro sese vehementer obiecit. Dynasta Xichienfis est Amagusano finitimus, cuius in ditione nōnullas habemus Ecclesias, Michaele Vascio præfide; is ad Lusitanorum allicienda nauigia, tantisper dum eos falleret, suscepta Christiana religione, deinde per summū scelus perfidiæ que deserta; dæmonis instinctu (quem sibi apparentem aspectabili forma & adorare coram & alloqui dicitur) necnō Bonziorū suasu, quos plerun- que graues aduersarios experimur, cognita propensione Amagusani populi ad fidem Euangelicā; tam multiplices adhibuit machinas ad Tonum cæterosque ab ea mente auertendos; vt res tota frigere continuo cæperit. Quod ego magno meo dolore cū vidissem; ne in iis locis operam diutius perderem; parum abfuit quin re infecta redirem. sed ne nullū omnino ex- staret operæ pretiū, placuit experiri ecquid in oppido vicino profici pos- set, cum aliis nominibus celebri, tum quod illic Tonus maiore fere partē temporis habitat: sed ibi quoque desertoris eiusdē, & aliorum diaboli sa- tellitum scelere aditus nobis omnes ad animarū salutem obstructos of- fendimus: itaque triū circiter mensium ibidē spatio per ingentes labores, summamque hyemis asperitatem exacto, cū nulla iam superesset rei bene gerendæ spes; ecce tibi repēte immutata diuinitus volūtate Amagusanus Tonus baptismum efflagitat, idque cum multis, quos imitati deinceps ex aliis quoque vicis, & oppidis plurimi sese ad Christianam Ecclesiā aggre- garunt. in iis etiam (quod mirere) Bonzius concionator insignis, idemque princeps

princeps Icoxuanæ familiæ, quæ in his locis hominum secta Lutherianæ videlicet in Europa respondet: siquidem ad beatitudinem requiri aliud nihil affirmant, præter vnus nomen Amidæ: eiusque præstantissimis & salutaribus humano generi meritis iniuriam fieri, si quis opera virtutis; & suam cuiusque industriam esse præterea necessariam ducat. Conuersus ad CHRIS TV M est etiam Toni filius adoptiuus, eximia spe summæ virtutis adolescens: huic ante baptismū magna fuere cum Bonziis, & Camisama Toni vxore certamina. sed omnes difficultates Deo adiuuante perripuit amor cognitæ veritatis, & mira quædam animi inuicti constantia. Idemque duodecimo quam renatus est die, cum audisset nos profectio- nem parare, voluit omnino vel minima quæque delicta sacramento confessionis eluere. ac mihi neganti opus esse, quod è recetū baptismo emer- sisset ab omni labe purus ac splendidus; institit nihilominus ille, cum diceret ignorare se quidnam sibi euenturum esset absente me. Cessigitur denique incensis officio precibus, & aures neophyto præbui, tam scienter, tam disposite singula recensenti, vt nō sine stupore ego quidem obla- tam eius animo lucem, & impertita diuinitus charismata recognoscerē. Atque hæc antequam ego discessi. postea vero (quem admodū ad me dela- rum est) Camisama accersitum adolescentem interroga- tum Christiana sacra suscepit quamquam inuita ac repugnante se. Ille vero quod erat fatetur ingenue. Tum indignata mulier, & sua in eum beneficia, & illius ingratum in se animum exprobrans; iubet illum vultu seuerio confestim è sua domo facessere, neque suum in conspectum venire post hac: qua denuntiatione adolescens non modo non exterritus est; sed etiam diserte respondit: ingenti sese gaudio exsilij ignominiam, & incommoda pro CHRIS TI nomine subiturum. sed cum ad templum à neophytis nuper exstructum venisset, reique totius manserit oppido rumor, adfuit Tonus ipse continuo, & Bonzio quodam nobili secum adhibito, qui adolescentem à teneris educarat; multis precibus mitigata Camisama, in eius gratiam innoxium filium incolumi Christiana fide restituit. Cum his ergo manipulis Dei beneficio Bungum versus inde profectus; Fundum ex itinere attingi denuo: prolatisque Toni litteris quibus ad audiendum verbum Dei cunctos adhortabatur, ea fuit rerum conuersio, is ardor animorum, vt qui paulo ante nefario conatu prædicationem Euangelij vel maxime distinuerant, in iis etiam quidam è numero Bonziorum, immutati subito sese ad nos adiuuandos enixe conferrent. Itaque diebus octo decemve quibus ibi substitimus, præter aliam turbam, plus viginti è principibus ad CHRIS TV M adiuncti sunt. exædificandi præterea templi cura mandata certis hominibus, tantus denique omnium exstitit motus, vt cum primum huc redirem, sese Christianos fore vniuersi promitterēt. ipse vero dynasta Fundanus cur nomen CHRIS TO dare supersederet, id causæ afferebat, quod è patriis legibus necesse foret sibi, dum gēs tota prophanos ritus abiiciat, publicis eorū ludis atque celebritatibus interesse. itaque baptismo in proximum annum dilato, precandi formulas interim è catechismo ediscebat. Qui in Amagufanis finibus baptizati sunt, eorum

A eorum numerus in vniuersum est duum circiter millium. In Bungenfi autem ditione conuersi aliquot: quidam etiam languentes erecti. Iam vero in ipsa quoque Xichi regione, quamuis desertore illo dynasta furenter minaciter, cum aliqua facta est ad CHRISTI gregem accessio, tum insuper edita nonnulla sunt veræ fidei ac pietatis illustria documenta. Cum enim è neophytis quidam proposita capitis pœna perterritus, quæ humana fragilitas est, à CHRISTI nomine defecisset; id vxor eius ita indigne tulit, vt vna cum filio sese à viri conuictu & consortio protinus remoueret, fortiter increpans: Auertat à me Dominus, vt cum eo viuam, qui mortis metu CHRISTVM eiurauerit: quo facto miser ille compunctus intimis sensibus, & culpam agnoscens, noctu clam ad Michaelem Vasæum accessit; & effuse flens, ducensque ex alto corde suspiria, locum pœnitentiæ suppliciter petiit, paratus tanti peccati quodlibet subire supplicium; quin etiam certum sibi esse affirmans, relicta patria fortunisque omnibus in Christianorum loca migrare, vt religionem susceptam liberius colere sibi liceret. nec fefellit fidem. nocte in tempesta ipse cum fratre ac duodecim præterea consilij eiusdem sociis, abiit. qui omnes re familiari & agris, facta iam semente, neglectis; vagi & egentes CHRISTO seruire potius, quam domi diuites, & apud Principem gratiosi ac potentes idola colere, maluerunt. Nec minor in cæteris illius terræ neophytis, quamquam numero paucis tenerisque virtus enituit. Grauib. enim edictis contra CHRISTI cultores à tyranno propositis; tantum absuit, vt illi ab instituto recederent: vt etiam in exsilium voluntarium ad Christianorum oppida patriis focis bonisque relictis abire; vel si res ita ferret, vitam pro CHRISTO profundere communi consensu decreuerint. Qua cognita re, dynasta damnum simul & inuidiam veritus, reuocauit edicta: & accito ad se Michaeli nostro multa promisit.

Facata est vrbs in primis celebris, quæ hostili rabie cum aliis oppidis nuper incensa & euerfa, ac denuo propter loci opportunitatem exstrui cæpta, paulatim speciem veteris frequentia recepit: numeratque iam nunc ædificiorum ad tria millia, cum decem millibus antea censeretur. hic ego & Ludouicus in transitu dies quattuor vel quinque morati, Christianos aliquot fecimus; multo plures utique facturi, si mensem vnum ibi ponere licuisset: is erat hominum vndique concursus ad nos, ædificabat ibidem hoc tempore templum suo sumptu neophytus quidam. totus vero grex aliquem sacerdotem magnopere postulabat: sed nemo erat quem daremus, magno sane meo dolore: nam & illius populi inclinatio ad fidem; & ingens nationum varietas eodem cõmercij causa confluentium, præclaram ostendit copiosæ materiem frugis. Nuper etiam dynasta quidam decem circiter à Cochinoco leucis, & locum nobis templo excitando, & in parochi sumptus vectigal annum detulit. Aliis item locis nostri ob id ipsum valde expetuntur: sed tanta paucitas est, vt nedum alia quærere, sed ne parta quidem tueri possimus: perit enim non vno loco Christiana res operarum inopia: quanto animi nostri mœrore non dico. magna tamen eramus in spe fore, vt Dominus pro sua clementia ac bonitate

subsidium nobis aliquod tam necessario tempore mitteret: præfagiebatque nescio quo modo mens, te quoque affuturum. optabam quidem certe vel maxime: non solum ut amicissimi viri congressu & colloquio fruerer: sed etiam ut exemplo tuo monitus ipse me recolligerem, quippe iam pridem variis curis & occupationibus valde distractus. Nobis Deus vberem gratiam & sui nominis caritatem cunctis infundat, ut omnibus in rebus ei quam diligentissime seruiamus, Amen. Cochinosi, 1x. Calen. Octobris. M. D. LXXI.

LVDOVICI FROII AD AN-
tonium Quadrium in Indiam.

QVA mentis humana perueritate fieri dicendum est, Patere, ut quæ nobis Deus bona largitus est, ea carendo ferè magis quam fruendo sentiamus? Id adeo ex obitu Vatandoni Comidoni clarissimi atque optimi viri quotidie certius ego quidem experior. cuius de incredibili studio erga nos nomenque Christianum vniuersum, licet sapius te per litteras docuerim antehac; tamen hoc tempore, cum ille ingenti mœnore bonorum omnium in bello ceciderit, faciendum mihi existimaui, uti paulo fufius ad te perferiberem. nam & grati memorisque animi officium id utique postulat; & ipsa commemoratio laudum ipsius, leuat aliqua ex parte dolorem meum; & ad celebritatem & gloriam Diuinæ providentiæ pertinere videtur, intelligi, nobis, in tam remotis regionibus inter Bonziorum insidias, & intentam in nos barbarorum tela versantibus, non deesse ne ex ipsis quidem principibus ethnicorum; tum nostræ salutis, tum Christianæ religionis ac fidei propugnatores acerrimos. Ac quo res tota clarius pateat, repetam paulo altius initia ipsa & originem eius amicitia, quæ nobis cum illo intercessit. Christianus est quidam in hoc Meacensi tractu non modo generis claritate conspicuus, verum etiam propter egregiam virtutem ac probitatē summa apud omnes gratia, nomine Darius Tacaiama Fidanus. Is cum pro sua in Deum pietate, proque ea necessitudine, quæ sibi erat cum Vatandonis, de rebus diuinis deque instituto nostræ Societatis esset aliquoties cum eo familiariter collocutus; hominem denique perpulit, ut concionis audiendæ causâ ad templum nostrum accederet. Cum igitur ad Gasparem Vilelam uterque venisset, ex ipso Catechismi exordio disputatum à nostris est horæ amplius spatium, vnum esse Deum fontem & originem rerum omnium; qui quæ videntur quæque non videntur, ex nihilo cuncta creauerit; ac simul perueritas & amentia sectarum Iaponicarum multis rationibus refutata est. Quæ omnia Vatandonus homo ingeniosus cum & patienter ad finem vsque audisset, & tamquā rationi rerumque naturæ consentanea valde probasset, egit in præsentia Gaspari gratias, operamque suam illi benigne admodum deulit. & quoniam certis de causis erat ei confectum in regnum Vomi (quæ ipsius fuit patria) recedendum;

A dendum; ad extremum adiunxit, vbi vacaret, se ad audiendum Dei verbum esse rediturum. Sequuta deinde Cubi cedes est, cumque ab iisdem coniuratis, qui Cubum oppresserant, crudelissimis hominibus, & Christianæ fidei inimicissimis, nos quoque ad necem inquireremur; fuga nobis coacti cōsulerē, multis peragratīs locis, ad urbem Sacaium denique venimus, vt ibi tuto loco, & Meacēsī ditioni finitimo, bellorum exitum, & occasione aliquam redeundi Meacū expectaremus. Interea Varandonus, cuius animo altius infederāt quæ de vno cœli, terræque Domino ac Deo nuper audierat; mirabiliter audis plura discendi, periit à Dario Tacaiama per litteras, vt à Gaspare Vilela Iaponium aliquem Diuinæ legis interpretem suo nomine postularet. quod vbi Gaspar cognouit; misit ad eū protinus Damianum, in erudiendis Iaponiis popularibus suis in primis exercitaturū. qui dum magna spe rei bene gerendæ concepta, Votum iter intendit; eo ipso tempore demortui Cubi frater Cauadonus Voacata, elapsus è coniuratorū custodia, ad Varadonum opis implorandæ causā confugit supplex; quem ille non modo benigne exceptum ingenti sumptu & munificētia plus annum in arce sua Coca fouit atque custodit, magno ob id ipsum ere alieno cōflato; sed etiam; vt in fraternali imperium restitueret; finitimos Reges nationesque circumire, atque omni ratione sollicitare non desit, quoad Nubunanga Rex, Voaris, atq̃uatorū quinquaginta millium exercitū comparato; & Mioxindoni & Daiondoni, qui cōiurationis principes fuerant, repressa audacia, quem dixi exsulem, in fraternali opibus & gradu honoris amplissimi collocauit. Id fuit causæ, cur Varadonum absentem patria, & rebus grauissimis occupatum Damianus inuenire, ac per otium (vti sperauerat) religionis Christianæ mysteria docere nequiuert. Venit deinde Sacaium Varandonus vna cum præcipuis ducibus exercitus Nubunangæ; cumque apud eum esset etiā Darius Tacaiama, tempus opportunū ratus Meacensis Ecclesiæ subleuandæ, Varadonum docet, occiso priore Cubo; nos etiam factione Bōziorum per summam iniuriam pulsos Meaco, nunquam postea redeundi potestatem impetrare potuisse; neophytorum gregem pauloante ab idolorum seruitute ad cultū vnus verique Dei traductum; orbū pastoribus in luctu & squalore iacere, de nostra magis, quam de sua salute atque incolumitate sollicitum. orat, & obsecrat, vt dignum se suisque rebus gestis patrocinium nostri suscipiat, seque pro æquitate ac iustitia perditorum hominum sceleri furorique opponat: id si fecerit, magnam non à Christianis modo, sed etiam ab ipso CHRISTO Deo gratiam initurum. Quæ vbi Varadonus audiit; alacritate mirabili delatam ad se causam recepit illico: meque confestim (nam Gaspar in Bungum iam pridem euocatus abierat) ad se nocte eadem accersit, ad quem cum adiissem; tanta sum ab eo non dico comitate, sed veneratione acceptus, vt in confessu principum (quod Europæi nostri vix credāt) de sella mihi quamuis enixe renitenti decesserit, aliaque more patrio signa summi cuiusdam honoris habuerit. Mecum ego Laurētium nostrum adduxeram; quem vbi Varadonus Iaponium cognouit esse, cōuersus ad eum: Quin, inquit, nisi incommodum est, mihi, & proceribus hisce de Christiana lege, deque vno

rerum omnium conditore aliqua exponis? Tum ille, qua est facūdia præditus, in eam sententiā copiose tanta cū auditorū attēctione disseruit; vt in mediā vsq; noctem sermo protractus sit. cum perorasset, eius orationem, & argumenta magnis laudibus Vatandonus extulit, & simul nostrā causam principibus qui aderant, ex animo commendauit: quos ego cum officij causā postridie conuenissem, non modo me perhonorifice accipere singuli, sed etiam suum omnibus in rebus mihi studium operamque benigne polliciti sunt. Ad hæc Vatandonus, qui Sacaiani populi tumorem & superbiam nosset, nec ignoraret, nos ex quo tēpore Meaco sumus exacti, quasi profugos & abiectos homines vulgo contemni; ad conciliandam nobis auctoritatem & gratiam; semel iterumque honoris causā domum nostram non dubitauit venire tanto stipatus grege amicorum, vt multitudinem via ipsa non caperet. Quinetiam Fabium Reoqueium indidem Christianum primarium virum, quod nos in eo exilio benigne fouisset, accersitum ad se non modo magnopere laudauit gratiasque egit illi mirificas; verum etiam hominem de suo liberaliter admodum muneratus est, addens insuper, quicquid in nos officij ac beneuolentiæ contulisset vel conferret in posterum, id se pēinde gratum esse habiturum, ac si totum in semetipsum collatum fuisset.

Post hæc Meacum reuertit: paucisque diebus interiectis fecit me per litteras certiozem, se de reditu nostro cum Nubunanga, & nouo Cubo transegisse: itaque Darium propediem ad me reducendum esse venturum itaque factum est; quanto neophytorum gaudio, tu ipse existimabis, cum id propter aduersariorum summam gratiam atque potentiam sperare vix iam vllus auderet. Tandem igitur veni Meacum, & quoniam ædes nostras quidam tribunus militum occuparat; diuerſi ad Christianum ciuem Meacensem, Antonium nomine, virum in primis honoratum, ac nobilem: statimque nos Vatandonus te deinceps inuisit, hospitique nostro item vt Sacaij fecerat, dedit munera, ac petiit, nos ad aliquod tempus habere domi ne grauaretur: intellecturos breui Christianos quantacum fide curaue Vatandonus patrum negotia transegisset. quæ tanta significatio beneuolentiæ dici vix potest, quantam nobis apud illos existimationem attulerit. Nec ita multo post (sane præter opinionem infidelium) quæsitum ipsemet me magno comitatu deduxit in regiam, fecitque & effecit omni artificio, vt inspectantibus, & tabescentibus Bonziis, in magna principum frequentia, cum à Nubunanga, tum à Cubo quam honorificentissime admitterer. Ad hæc, nostræ non modo mansioni, & incolumitati, sed commodis etiam & ornamentis per litteras regias diligenter cauit: quæ quoniam ab ipsis etiam ducibus, atque à principibus Bonziorum, non nisi magno auri argentiue pondere comparantur; cum idcirco Vatandonus insciente me ad Nubunangam decem auri laminas iustæ magnitudinis attulisset; negauit ille subridens, in tali causâ opus esse muneribus: decretum ipsemet, quam maxime veller formula scriberet: se id confestim suo chirographo muniturum. Tum ille tanta regis in nos propensione animaduersa, scripsit non modo vt nobis

A nobis tuto Meaci habitare liceret; grāui pœna proposita, si quis nobis negotium facesseret; sed etiam vt ædes nostræ ab hospitio militum (qui fere in templa, & cœnobîa diuiduntur) ac præterea vti vicinitas nostra tota à vigiliis obeundis, præbendis ad munitionem operis, aliisque id genus oneribus esset immūnis. quæ omnia cum à Nubunanga, & Cubo, quamuis contra nitentibus aduersariis, impetrasset; subscripta diplomata (quorum ipse in suo tabulario exemplum retinuit) magna sui animi voluptate vocato ad se Laurentio tradidit; pollicitus insuper, se daturum operam, vt Tribunus ille qui nostras occupauerat ædes, iam pridem à Christianis desertas, excederet: idque multis adhibitis internuntiis tam diligenter curauit, vt ille denique in superiorem vrbis partem ingenti populi admiratione migrauerit.

Multo deinde post, cum Rex Micauæ inuisendi Cubi causa Meacum ingenti comitatu venisset, exceptus est non ita remoto ab æde nostra diuersorio. cumque ad accipiendos amicos eius, quotquot erant propinqua Bonziorum ædificia occuparentur; veritus Vatandonus, nequid nobis quoque molestiæ exhiberetur, scribam suum, & aliquot præterea à familiaribus misit ad ædes nostras, qui speciem præberent occupari iam ab se hospitij; quæ res utique nos ab omni eiusmodi incommodo liberos præstitit. neque vero id ipsum egregiæ beneuolentiæ commentum ille significauit nobis; è scriba deinde cognouimus ipsius conscio secretorum. & sane tum hisce, tum aliis in rebus, quæ vel ad commodum, vel ad dignitatem nostri ordinis pertinerent; tanta fuit eius diligentia, & amor in nos; non modo vt preces nostras, verum etiam voluntates suis ipsemet fidelissimis consiliis, officiis, benignitate præuerteret.

Quandiu Nubunanga Meaci commoratus est; ad eum ego de Vatandoni sententia aliquoties accessi, tam facili ex illius commendatione aditu ad regem, vt multis interdum dynastis, & principibus Bonziorum ad limina præstolantibus, ego extra ordinem intromitterer. Sed cum proxime ad regem sub eius professione adissem; longa illa disputatio, de qua scripsi ad te antea; de immortalitate animorū incidit mihi cum Nichioxine Bonzio, viro in primis disertio, & propter egregiam rei militaris peritiam (neque enim hoc sacerdotum genus abhorret à bellicis artibus) magna apud regem auctoritate. ex quo certamine cū ille turpiter victus abiisset; in eam exarsit rabiem, vt nunquam ex eo die perniciē nobis moliri desierit. cuius furori & amentię cum locis omnibus aperte sese Vatandonus non modo cōsilio, sed etiam armis opponeret, nec illum vsquā consistere pateretur; superatus ille viri constantia, vbi se viribus imparē sensit; omni deinceps dolo & insidiis grassari constituit. Dissimulata igitur in tempus iracundia, falsis criminationibus circumuentum Vatandonum eo tempore ægrotantem, adeo artificiose & callide apud Nubunangam accusauit, multis diaboli satellitibus in eius flagitij societatem adscitis; vt Rex mendacis oneratus, adeuntem ad se valetudine recuperata Vatandonum, non modo aditu congressuque per summam ignominiam arcuerit, sed etiam aureorum viginti millium annuo reditu, &

& nobili in primis arce multavit, quo ille tam insigni accepto incommodo, tantum abest, ut quicquam, idcirco de suscepta in nos benevolentia, studioque remitteret; ut etiam palam dictitaret venientibus ad se consolandi gratia principibus, præclare vero secum actum esse, cui nostra causa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque adeo, quo illustrior esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris, & dignitatis umbratione; tamen diligentius etiam quam antea, ubicunque opus foret, nobis omni ope curaque affuturum. Interim ex altera parte Nichioxines, & cæteri Bonziorum antistites, oppressa innocentia impune volitare; nobis ferrum, flammamque minitari; de templo nostro funditus evertendo, ferendoque ibidem sale per ignominiam perduellibus constitutam, in suis cœtibus multa iactare; nec tamen cessit illis ea res è sententia: nam & Nubunanga, Cubusque nos nulla nostra culpa aut domo, aut ex vrbe pelli passi non sunt; & machinationis eius artifex Nichioxines, iusto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitiis ac facinoribus patefactis, haud ita multo post à Nubunanga multis verbis male acceptus, & omni dignitate spoliatus est: & anno vertente Vatandonus cum ad Nubunangam, qui tum forte Meacum redierat, sordidatus venisset; Diuino prorsus beneficio, amicorum, deprecationibus ad causam dicendam admissus, tantam suæ cladis misericordiam exciuit, ut illum Rex, viri meritis & probitate perspecta, in pristinum gratiæ locum restituerit, & insuper dena aureorum millia ad viginti quibus antea fruebatur, addiderit.

Iam, qui apud alios causam nostram tam diligenter agere solitus fuerit, qui ad potentissimos Reges aditum nobis tam studiose munierit, qui denique pro nobis fortunarum & capitis discrimen adierit; ineptum arbitror explicare, quam benigne, quamque honorifice nos accipere consueverit ipse venientes ad se vel Meaci valde remoto à nobis loco; vel in suis extra urbem oppidis, aut arcibus habitantem. Qua ille cura cauebat exceptis hospitio, ne quid nobis omnino deesset! quam familiariter nos in ipsis ædium penetralibus, quo paucissimis è familia patebat introitus, una cum vxore, liberisque adhibebat ad mensam! quoties, rei Christianæ causa iter habentibus per infesta latronibus loca nobis equos & corporis custodes attribuit! quam sæpe xenia misit humanissime! quam suauiter si quid vicissim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mitteremus, quod Nubunangæ, vel Cubo gratum fore intelligeret, remissum id ipsum ad nos, monuit ut illis potius opportuno tempore largiremur! Neque vero nobis fauebat ille tantummodo: sed etià Christianam rem tanto erat ardore complexus, ut de Diuinæ legis præstantia, de sempiternis post mortem præmiis atque suppliciis, de virtutibus Christianis in cœtibus principum sereret ipsemet ex occasione sermones. Quinetiam multos, dum esset Meaci, per causam inspicendi horologii, ignota in his regionibus machinæ, domum nostram adductos, eadem opera sacris concionibus admovebat; atque ubi peroratum esset, summam totius doctrinæ iterabat ipsemet, præcipuis locis insistens, & Bonziorum fraudes & errata redarguens.

Iam vero neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defensionem ac patrocinium quam ex animo suscepisset; cum aliis plurimis rebus ostendit, quas ego, ne longior sim, consulto prætereo; tum vero insigni quodam pietatis & iustitiæ documento, id fuit eiusmodi. Verula quædam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in templo nostro ministrare consueverat. hanc ethnicus nescio quis potens cum de quarundam ædium possessione deturbare per vim & iniuriam conaretur; confugit illa supplex ad Vatandoni fidem, cuius deinde beneficio quicquid cupiebat, obtinuit. sed prima luce ad eum profecta, dum spectat ad fores, pueri quidam è Vatandoni familia, rosarium, quod de more muliercula pereurrebat, interea per ludibrium, ut sit, vellicare; stanneam cunculam è rosario pendentem abripere, tum illa indignari, & impietatem facti muliebriter accusare: contra pueri quo magis irritatam vident, eo instare acrius, & illudere. cum strepitus inualesceret; exaudit è cubiculo Vatandonus feminam quiritantem. quarit continuo, quid sit rei. proteruitate puerorum cognita, iubet ex his tres protinus comprehendere, seuerè admodum incēpans declaraturum se, quantum opere velit Christianos omnes ab omni contumelia tutos, domi suæ præsertim. cumque dubitum esset nemini, quin grauitèr esset in eos animaduersuras, muliercula primum pro illorum salute deprecari: cum nihil ipsa proficeret; monitus ego statim ad eum mitto Laurentium: qui cum nihilo magis hominem placare potuisset; ego ipse denique ad illum accessi: multisque rationibus iracundiam mitigare conatus sum. sed nec vetulæ preces, nec Laurentij legatio, nec nostra contentio flectere animum hominis valuerunt, quominus vnum ex iis, quippe notiore petulantia adolescentulum, in arcem suam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam ille venerationem rerum diuinarum, tantum cultum religionis imbiberat: Denique, ut finem faciam, Christianos omnes omnibus minimis maximisque rebus fouebat, sicuti liberos indulgentissimus parens. Miretur fortasse quispiam, quæ res catechumenum eo pietatis ardorisque prouexerit. Primum, ut ego quidem arbitror, insita illi constantia, & bonitas tam insignis, ut fortes viri permulti relicto vberiore stipendio, ad ipsius ductum & imperium sese ultro conferrent: deinde, ac multo etiam magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas aliasque grauissimas occupationes licebat, aures dabat quæ studiosissime. captus erat quippe vehementer honesti pulchritudine, & Christiana fidei veritate: & excellentiâ magis admirabatur in dies. & sane, cum primum ei Laurentius æternitatē animæ, & varias ac multiplices eiusdē vires exposuisset; stupore propemodū attonitus Vatādonus, qui ad eam diem in hæresi fuisset lenxuanorū, qui nihil omnino post mortē superesse opinantur; palam exclamauit: se tum demum ex quo ea didicisset, hominem sibi videri: antea quidē in tantis errorum tenebris, infra ipsas pecudes iacuisse miserimū: que etiā Tacacuquim (id arcē nomē) eundē Laurentiū ad se magnis precibus euocauerat, quo cōmodius catechismo vacaret: eo que probe peractō; Christiana militiā obligare sese baptisni sacramento decreuerat.

decreuerat. sed hæc parantem, & assidue meditantē oppressit mors illi immatura, Christianis omnibus luctuosa; quæ tibi casum exponā, vt potero.

Iquenda est regio finitima ditioni Vatandoni: quam regionem bellicosius admodum incolunt populi. in eius limite cum Vatādonus castella duos excitasset; non tulit factum Iquendæ regulus. exercitu repēte coacto, primum omnium præmia pronuntiavit aureos annuos M.D. si quis ad se caput Vatandoni retulisset: deinde vero postridie ad vnus ē castellis oppugnationem tetendit infestus. Quod vbi sensit præfectus præsidij Darius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatandonum in arce vicina Tacacuqui morantem. is cognita re, quas habebat eo tempore copias, præcipiti agmine ducit obuiam hostibus. ducenti eius latera stipabant lectissimi viri: cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione sua pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit. Hostis comperta paucitate nostrorum, veritus ne si Vatandonus idipsum resciret; ommissa pugna se in castella reciperet; maiorem partem exercitus iubet occulte considerare ad montis radices: cæteris imperat, Vatandonum ad certamen eliciant. Vt propius ventum est, Vatandonus puniceo insignis galero quem dono à Lusitanis acceperat, ardens cupiditate pugnandi, nō expectato subsidio, cum sua cohorte dumtaxat, ex equo desiliens (neque enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in aduersos ferociter intulit, neque ante prouidit insidias, quam consurgente vndique multitudine circumfusus est. Pugnatum vtrinque acriter: quoad Vatandonum multis acceptis vulneribus egregie dimicantem obruncauit ex hostibus quidam, cum quo gradum forte consulerat, verum is quoque lethaliter fauciis, dum certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus moribundus occubuit. reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate ad vnum omnes cæsi. Qui erant in subsidiis, cum se longe impares cernebant, fuga repente dilapsi. Vatādoni filius in arcem Tacacuquim cum admodum paucis confugit. hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis ad arcem castra posuere. ego, quo die male pugnatum est, eram in insula Sanga iis ipsis locis ita propinqua, vti fragorem tormentorū exaudirem. Sed nihil tale suspicanti mihi tristis adest repente nuntius, Vatandonum cæsum esse cum suis. id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, & Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam veriti, neophytorum hortatu omnem apparatus sacrorum intutum asportandum curarunt, ego nequid aduersarij contra Christianam rem audacius molirētur; quo ipso die hæc scripsi, mane Laurentium ad Nubunāgam, & amicos ipsius cum muneribus miseram. omnino turbulentæ erant res; multi circumquaque inimici: neophytorum grex metu ac mœrore percussus. auxerat inuidiam obitus ipse Vatandoni, & rumor improborum scelere dissipatus; omnes quicunque nos foueant, tandem iratis Diis funditus interire. Nos in tanta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat: quam quo magis magisque demereamur in dies; tuas pater optime, fratrumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia vehementer expetimus. Meaco. iv. Cal. Octob. M. D. LXXI.

AEIVSDEM AD ANTONIVM

Quadrium in Indiam.

VANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor ex obitu Vatandoni dynastæ, viri fortissimi nostrique amicissimi; nuper ad te fusc perscripsimus. Ex eo die, insperata quædam, eademque cum ad muniendam Evangelio viam, tum ad leuandum mœrorem nostrum in primis accomodata exstiteret. quos ego euentus hac epistola persequar.

Quod ipsemet nostri iam pridē, Frenoïama excelsus imprimis est mons, nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo monte Rex quidam Iaponis, patriæ superstitioni apprime deditus, ante annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta, ædibus adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quam commodissime facerent; non modo turbas, ac strepitus omnes agricolarum inde remouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent, ad montis radices ædificauit, superum inferumque Sacomotum (id locis nomen) iisdemque Bonziis insuper, tertiam fere partem vectigalium Regni Vomēsis attribuit. Quod opus ab illo Rege fundatum, posteri eo impensis adiuuerunt; quod vniuersæ Academia summo cum imperio præponi solitus est aliquis vel ex filiis regis, vel quam arctissima certe cum rege affinitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem excreuerat olim Academia, tantumque illi honoris, & auctoritatis accefferat, non solum vt Meacensis omnis iurisdictio illorum hominum arbitrio regeretur, sed etiam vt omnes ferme Iaponicarum superstitionum interpretes, ducesque sectarum, inde tamquam ex perenni fonte, vel seminario quodam existerent. sed imminuta paulatim regia potestate, rebusque (vt fit) bellorum iniuria ac vetustate labentibus, ingēs ille templorum numerus quæ sexdecim dispersa conuallibus, antea visebantur; ad octoginta vel paulo amplius rediit. ac simul Bonziorum illa qualiscūque disciplina sensim ita soluta est, vt omni abiecto pudore sese turpissimis voluptatibus flagitiisque dediderint; atque ad armorum vsum ac latrocinia studio doctrinæ religionisque conuerso; cum alia multa per vim nefasque patrarint; tū vero annis ab hinc septem & triginta Meacum urbem, ingēti facta hominum cæde pæne totam incenderint. Verum iusto Dei iudicio, cum præsertim allatum ad se CHRISTI Evangelium obstinata respuerent mente; contigit anno superiore, vt graui bello inter Nechienis Regē, & Nubunangam exorto; illius copias Bonzij recto & com meatibus iuuerint; Nubunangam vero præter cæteras iniurias etiam transitu prohibuerint. Quare ille maiorem in modum offensus fremensque pactis cum hoste induciis, in regnum Voaris rediit; ac primum Bonzios eius regionis (Icoxos qui dicuntur) castellis omnibus exiit; & quotquot viuos vel ex ipsis, vel etiā ex eorū popularibus capere potuit, omnes cruci suffixit; deinde aucto exercitu, victoricia signa repente ad Frenoïamā, ira stimulante conuertit. Tum

primum temerarios Academicos, & omnia sibi secunda pollicitos, verus D
belli terror inuasit, pœnituitque laceffiti Nubunange; cumque se viribus
longe inferiores cernerent; missis legatis, magno primum auri pondere,
deinde loci religione, metuque numinum placare conati sunt Regem:
quibus ille cum respondisset; nec se pecuniæ cupidū, sed vindicem scele-
rum, & ultorem iniuriarum adesse: nec inanium Deorum vlla terreri for-
midine; tum illi vt in re trepida, contra hostium impetus omni ratione se
comparant. Erat in ipso montis vertice templum Quāoni dicatū, quem
deum vel dæmonem potius miro cultu veneratur Iapone toto cœca gen-
tilitas, plurimique mortales votiua peregrinatione suscepta eodem assi-
due confluebant, quod persuasum haberent ab illo Deo longioris vitæ
spatia, bonam valetudinem, diuitias impetrari: Frenoiamani vero Bonzij
sacra quotannis eidem ac ludos ingenti apparatu sumptuque perfoluere
soliti sunt, quibus continuo in vrbe Meaco Gibonis solennia succede-
bant eo pompæ ordine, hominum frequentia, commentis artificum, vt
satis appareat æmulum diuinæ gloriæ Sathanam, in iis locis, anniuersa-
riam apud nos corporis CHRIS TI celebritatem effingere voluisse. In
illud igitur montis cacumen & Bōzij, & è proximis pagis promiscua tur-
ba sese recipiunt: stationibusque dispositis, hostem ex eo loco prohibere
constituunt. At Nubunanga Sacomoto & Catata vicis cum incolarum
intēneione incensis euerisq; montem ipsum Frenoiamam, nequis è
numero Bonziorum elaberetur, corona circundedit. deinde instructum
exercitum in eos aduerso cliuo submisit: restitere aliquandiu è superiore
loco Bonzij: vrgente dein multitudine hostium, effractisque claustris, &
superata munitione trucidati fere omnes: ac simul, iniectis maximo ac
nobilissimo templo facibus, ea tota moles horribili prorsus incēdio con-
flagrauit: atque id ipso die festo Michaelis Archāgeli, 111. Cal. Octobris:
vt ad hostes CHRIS TI delendos, tollendaq; prorsus illa nequitia cubi-
lia, & scelorum officinam, princeps militiæ cœlestis præsentī ope affuisse
videatur. postridie vero, qui dies fuit natalis Beati Hieronymi, Nubunā-
nga circummisso milite, latitantes ferarum instar Bonzios qui prælio su-
perfuertant, protractos è dumetis aut specubus interemit. sub hæc domus
eorum direptæ, sana plus CD. cum omni sacrorum instrumento pariter F
concremata, ingens omnibus circa nationibus terror incussus. Meacum
dein Octobri mense ineunte victor Nubunanga se contulit. Hic ego &
Organtinus ad eum officij causa cum adiissemus; nō modo comiter am-
bos accepit; verum etiam (quod vix credat quispiam) sese in nos peraman-
ter effudit. Quod superest, te Pater etiam atque etiam obtestamur, vt nos
totumque Iaponicum gregem hunc tuis & sociorum piis deprecationi-
bus & sacrificiis adiuuare ne desinas. Meaci. Natali die Sancti Franci-
sci. M.D.LXXI.

Scriptis iamdiu litteris needum datis, alia quædam interim euenere;
quæ ego ad Diuinæ iustitiæ ac prouidentia fidem gloriamque deesse no-
lui, quin adscriberem.

Germani duo fratres erant in vrbe Meaco, tum genere, tum diuitiis
clari,

A clari, iidēque Xacæ cultores egregij, quorū vterque se religioni Christianę imprimis acrem aduersarium assidue præbuit, iidemque superioribus annis antesignani fuere factionis eius, cuius scelere nostri Meaco semel iterumque per summam iniuriam exacti sunt. Anno deinde post fere sexto, cum ego Vatādoni opera ac studio restitutus ad Cubum salutandi causa de more venissem, diē quodā accidit vt ex his fratribus natu maior adesset, nomine Taquenus Vchisamidonus. Is, quo erat in nomen Christianum odio ac rabie, non potuit sese continere, quominus coram ipso Cubo, me sociosque maledictis incesse-
B ret, nobisque cū alias calumnias, tum præsertim esum humanæ carnis obiiceret; quæ tamen crimina ab iracundia ac furore profecta, apud Cubum ceterosque qui aderant, minime valuerunt. Idem nuper, Euangelij progressum, & collabētem Deorum suorum existimationē incredibili quodam animi dolore cum cerneret; fretus tum suis opibus, tum gratia principum, nouam Xacæ sectam condere aggressus est. iamque repudiata coniuge, mentoque & capite raso, Bonziorum habitum & cultum induerat; cum ad illum adiungere se dēmonis instinctu capere complures: quibus ille magno sumptu amplum cœnobium exstruebat (numerus enim discipulorum ad CD. ascenderat) cōcōnibusque pane quotidianis populum contra Christiana sacra legesque miris artibus incitabat. sed cum illum tantis debita sceleribus ultio Diuina maneret; accidit aliquando vt intemperantia linguæ prouectus præfente Cubo Nubunāgam Regem dictis amaris haud obscure perstringeret, affirmans illum iam ad summum potentia culmen euectum, diutius in eo fastigio stare non posse quin rueret, vel certe quasi matura vel potius vieta ex arbore bacca decideret. quibus temere iactis; non desuere confestim, qui ad Nubunangam cuncta deferrēt. quibus ille auditis, vniuerso Bonziorū generi multis iam ante nominibus insensus, vt diximus, adeo excāduit; vt in regnum suum Voaris Meaco decedens, comprehensum nouum hæresiarcam, & equo impositum, quamuis magnopere deprecante Cubo aliisque proceribus; quindecim à Meaco leucis in ipso itinere secuti percusserit. ad hæc, liberi, euerfis & solo æquatis domibus eorum, & cœnobio nuper ædificari capto, in exiliū acti sunt. triduo autem post (quod mirandum est magis) frater ipsius æque acerbus **CH R I S T I** inimicus, in vrbe Sacaiō infixā pedi spina dolore confectus, ac miserabili genere leti defunctus est: vt in vtroque euidenti significatione cœlestis iræ vindicta satis appareat.

Franciscus Capralis ad nostrorum lustranda in his Meaci partibus domicilia non ita pridem accessit. eum ego deinde in regna Mini, Ceunoquuni, Cauachisque deduxi. Paschalia vero festa Sangæ peregrimus: quo fructu, ex aliis litteris (vt spero) cognosces. Te Pater optime Dominus tueatur incolumem. Meaci. **IV. Idus**

Augusti. **M. D. LXXII.**

* *

Capralem.

VLAM puto regionem ex iis, quæ Christianorum navigatione, vel armis apertæ sunt, in tanta rerum vicissitudine ac varietate versari, quantam assidue patitur hæc terra Iaponica. Mitto cætera quæ tibi nota sunt. Post tuum à nobis digressum, quot cædes, populationes, euersiones vrbiū, & incendia consecuta! Cubo enim (vt nostri) Nubunangæ opibus restituto, cum res Meacensis utcumque pacata videretur esse; repente quibusdam interpositis offensionibus (vt sunt irritabiles animi Regum, & omnis imperij suspiciosa communio) periculosum & graue bellum inter eosdem exarsit, cuius belli initio cum se Cubus, euocatis vndique militibus, in arcem munitissimam recepisset, & cum hostibus Nubunangæ inita societate (qui multi potentesque sunt) tantum virium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus egressurus in præsentia crederetur; tum ille nihil hoc apparatu perterritus, præter omnium expectationem cum robustis legionibus affuit: captusque misericordia populi, cum frustra per interpretes de conditionibus pacis egisset, malo cogendum ratus, qui monitis non pareret; quamquam inuitus, atque adeo, illacrymans tantæ cladi (vt affirmant) omnibus passim tectis agrorum, multisque præterea idolorum fanis, Bonziorumque cœnobiis, ad hæc vicis frequentibus vno die centum exultis, prædaque ingenti rerum non modo agrestium sed etiam vrbanaŕum abacta (quod ciues tumultus initio, veriti ne Meacum recta contenderet, pretiosam supellectilem cum liberis vxoribusque in ea loca raptim auexerant;) rursus Cubum institit ad pacem inuitare. At ille fœderatorum copias propediem expectans, cum interim omni ope resistere, & vltima experiri decreisset; tum vero Nubunanga vehementius irritatus vrbem ipsam euertere statuit. Est autem pro situ loci diuisa bifariâ sic vt altera pars Meaci, superior; altera inferior nominetur. Superiorem longe celeberrimam totius Iaponis, præcipua nobilitas incolebat. ij direptionis & incendij metum ingenti pecunia conati redimere, nihil profecerunt. inferioris vrbis exitus felicior fuit: siquidem ciues, & in iis Christiani permulti, non tam argenti pondere, quam precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt, itaque totis castris graui pœna proposita iussit edici, nequis inferiori Meaco damni quicquâ inferret. Interim in superiori parte conscclerati aliquot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipsos prædæ portio perueniret, vltro ignem tectis iniicere anteuertunt, qui tota ea nocte longe lateque vagatus, tertiam fere oppidi partem absumpsit. postridie vero Nubunanga cum suis inuectus, quod erat reliquum omne combussit. eo incendio ædes priuatæ ad octo millia: Bonziorum cœnobia, viginti: & in iis duo Xacæ, & Amida: nobilissima & maxima; minoris vero formæ ad octoginta conflagrasse dicuntur; quorum in vnum trepida fuga sese abdiderant Bonzia: mulieres ad sexaginta ex iis, quæ stipi cogendæ ad instaurationem fani Daibud in regno

A in regno Thematis religionis caussa dabant operam. Non defuit in tam luctuosa clade res pæne ridenda. Manibus mortuorum ad inferos primū deinde ad beatæ Amidæ sedes, cum tempus fuerit, deducendis, lizum nescio quem, ferali instructum tridente præfecit Iaponica fabulofitas. Huius lizi delubro (quod in Meaco inferiori colebatur) Bonziji metuentes exitiū, fortibus corā ipso iactis, quæsiere num illud inde amoueri expediret. cum responsum esset utique amouendum, idque continuo, etenim loco imminere sine dubio flammæ; antistites templi, & vniuersa vicinitas magna cum veneratione ac cæremonia statuam in Meacum superius transfulere: cumque iam in tuto rem esse putarent, ecce tibi conflato repente, ut dicebamus, ibidem incēdio, simulacrum penitus deflagrauit. Interea inclusus arce Cubus nihilomagi flexi, quoad Nubunanga, castellis circa ipsam arcem quattuor excitatis, obsidione hominem premere, & operibus oppugnare constituit, minis insuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipso in Dairis filium transferendæ. Quo metu victus Cubus positus tandē ferocibus animis, præsertim cum expectata dudum auxilia non adessent, pacem expetiit: neque abnuī Nubunanga, quamquam longe superior, & explorata pæne victoria. Scriptis itaque conditionibus, obsides dati: qui tamen quod non primæ sunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione mansurum; sed hanc moram interpositam, quoad auxilium à sociis quandoque veniat: adeo gratia quæ Nubunangæ à Cubo pro singularibus eius in se promeritis maxima debebatur (quæ humani est ingenij prauitas) in odium vertit.

Nobis inter hosce tumultus, quorum vix minimam partem hisce literis attingi, tamen rem Christianam amplificare non licuit, tamen haud omnino cessatum est, siquidem & neophytos exanimatos metu solati sumus, & multos inopia rerum omnium pressos, conquisitis eleemosynis recreauimus, & plurimis rebus vicissim eorum in nos fidem ac beneuolentiam sumus experti. Qua illi cura sacrum instrumentum, & imagines, ne quid paterentur iniuriæ, locis idoneis abdiderunt! Quanto studio nos in eas arces & oppida certatim inuitarunt, quæ maxime remota ab hisce periculis videbantur! Quo sensu post sedatos tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati sunt! cum quidem præ gaudio plerique lacrymas non tenerent. Iam vero illa quoq; res magno nobis fuit solatio, quod inter ipsas armatarum cateruas multa militū vexilla salutari signo Crucis distincta conspeximus: in quibus Ioannes Naetondonus Tambæ regulus, idemque rei militaris laude insignis, in ipsa galeæ crista nomen I E S V maioris formæ literis aureis gestabat inscriptum; cuius viri egregia pietas atque cōstātia silētio mihi prætereunda non est. Primum enim ethnica matre, cum tu hic esses, ab hostibus interempta, anno deinde vertēte à suis monitus, ut mortuæ ritu Iaponico parentaret, ac Bonzius de morte munera mitteret, ille vero sese paratum inquit iusta parenti persolvere; quippe si minus illi quæ sua culpa euangelicæ lucis experts, è vita ingrauerat, sibi certe ac fratribus haud dubie profutura. Confestim ergo pauperibus è regno Tambæ inuitatis (conuenere autem circiter mille)

ante ipsa arcis mœnia & largum epulum vniuersis, & certam pecunia D
 summan singulis præbuit; Christianas inferias ethnicis ingenti cum ap-
 probatione mirantibus. Idem, cum ipso tumultus initio duo millia lectis-
 simorum militum ad urbem Meacum adduxisset (quo maxime præsidio
 fretus Cubus arcem tueri decreuit) sacramento rogatus Cubi nomine,
 verbis ethnico ritu conceptis, quibus ni fidem præstent Imperatori, vel
 Regi, Duces militesque, sese caputque suum æternis inanum deorum sup-
 pliciiis deuouent; negauit ille se falsos deos fidei suæ testes adhibiturum,
 sed vnum Deum rerum omnium conditorem; nec alio iureiurando obli-
 gari se passus est; eodemque die sub vespertam venit ad templum Chri-
 stianis dumtaxat militibus comitantibus. ibi cum aliquandiu precationi
 vacasset; pœnitentiæ Sacramentum à me poposcit supplex, & simul ratio-
 nem ac viam confessionis bene atque ordine peragenda. Præceptiones
 igitur illi quasdam tradidi Iaponica lingua conscriptas, quibus perlegen-
 dis, & notando siquid opus esset, totam eam noctem nulla capta quietis
 parte consumpsit, ac deinde peccata de more confessus, arcem introiit. E
 Gerit autem ad assiduam mortis recordationem propalam è rōsario ma-
 iusculæ formæ caluariam, aliaque eiusmodi religionis insignia præsefert
 eo clariore tum virtutis indicio, tum pietatis exemplo, quod idem & in
 ipso flore iuuentæ nunc est, & bellator egregius. Idem in illo Meacensi
 discrimine veritus templi nostri direptionem. non modo milites ad eius
 custodiā, sed etiam iumenta misit ad supellectilē auehendā, & summa cu-
 ra quotidie ex arce, quo loco res esset per internūtiōs exquirebat: meque
 codicillis monebat identidem, vt ex iis periculis Tambam effugerem ad
 suos, datis ad eos litteris vt me perinde ac semetipsum acciperent. Rebus
 deinde vtcunque compositis, vt primum Nubunanga discessit, confestim
 salutandi causā venit ad me, suaque mecum assidue negocia communica-
 re non desinit; ac præter insignem probitatem & fidem tam docili est in-
 genio, vt Lusitanicas notas imitari bis terue dumtaxat aggressus, recen-
 tissimas ad me litteras dederit Lusitanico charactere conscriptas. Præte-
 rea cum Bonziis, apud quos diuersatur, de religionis veritate concertat: F
 refellitque mirum in modum eorum insanias, quin etiam suis militibus
 pium aliquem librum quotidie lætitat ipsemet, eosque ad Christianam
 fidem studiose adhortatur. In prædiis ac locis, quæ virtutis ac præmij no-
 mine Cubus eidem attribuit, sanum est Massunogi nescio cuius, in pri-
 mis totius Iaponis & ipso ornatu & genere structuræ visendū. id ille di-
 sturbare constituit, & ex ea materia in oppido suo Tamba réplum exstrue-
 re ad populares suos Christiana religione imbuendos, & ego ob id ipsum
 sedatis motibus hisce, mittere illuc Laurentium cogitabam. Frater ipse
 natu maior, Guëbadonus nomine iam triduo pergit nostris concionibus
 interesse, quæ ter, quaterue singulis diebus habentur. alij præterea è Ioā-
 nis familia ventitant, itemque Naitus Iosadonus ordinum duor ex eadē
 regione, in Iéxuana secta valde versatus. is, quindecim cōcionibus auditis,
 baptisimū efflagitat; sed eum ego, vt ceteros fere candidatos, ad finem vs-
 que catechismi reieci. E militibus Naetondoni diem extremū obiit neq-
 phytus.

Aphytus, cui nomen erat Romano; huic ego morienti affui in tēpore: eundem extulimus publice magna hominum frequentia: siquidem funus à Christianis omnibus Meacensibus, & ab vniuersis cōmilitonibus nō modo fidelibus, verum etiam ethnicis concelebratum est.

In Regno quoque Voaris, quamquam in summa operariorum inopia, feliciter admodum Christiana religio pullulat. Supplet autem doctoris vicem, egregia fide & caritate non ignotus tibi neophytus, Conſtātinus, cuius viri de laudibus mira perferuntur ad me. Domi suā oratorium ornauit, quo Christiani omnes philosophandi causa conueniunt. in eo cœtu explicat ipse præcepta Decalogi, ex commentariis quæ habet apud se. mortuos etiam Christiano ritu sepulturæ mandat: baptizat infantes: ethnicis Euangelium prædicat: redarguit Bonzios. denique pusillum gregē pro viribus tuetur adeo, vt Voarenſes Christiani vulgo Constantini discipuli nominentur. Conuertit etiam subinde (Spiritu Sancto adiuuante) ad CHRISTVM aliquos, è quibus nuper quosdam duxit ad nos eo animi candore, summissione, virtute viros, vt primitias spiritus in iisdem facile agnoscas. ij, cū ad obeunda hebdomadæ sacrosanctæ solēnia amplius quatridui itinere per infesta latronibus loca Meacum venissent, templum ingressi, prostrauere sese illico ad aram, effuse flentes, agentesque Domino gratias, quod se ad sacra illa officia incolumes perduxisset. Singulis ego piacularē globulum Roma transmissum donauī, quod illi munus perinde ac thesaurum quempiam ita simul & venerabundi, & læti accipere, vt vel eam vnam ob rem tanti fuisse labores itineris omnes, & omnia vitæ pericula dicerent. Constantino vero præbui etiam icunculas, & stāneas Cruces, Voarenſibus diuidendas; itemque linteam in exsequias defunctorum. Hisce muniti præſidiis, & catechismo probe iterato, post festa Pascalia in patriam rediere, Meacensibus Christianis ad sex millia passiuū officij causa proſequentibus,

Venio ad res Cauachenses, quo in Regno complures item numerantur eximia fide ac probitate neophyti: cuius rei haud obſcurum præbuit documentum Heſtor ille, qui ibidem ad re (si meministi) cum vxore ac liberis adiit. Cum enim adoleſcentem ethnicum nobilem ipsius curæ cōcreditum, intemperanter agentem, amice obiurgasset, vt sunt iuuenes, diuites præſertim, aduersus monita contumaces & asperi, ita offensus est nequam ille, vt paulo post percussores ad interficiendum Heſtorem demonis instinctu summiſerit; quos bonus Christi discipulus vt in se repēte vidit irruentes, deuexa iam ætate vir, & inermis, apprehenso quē è ceruice gestabat globulo, IESV dulce nomen implorans, multis vulneribus crudeliter confossus occubuit. Eius vxorem quattuor cum filiis Christianis, conquisitam recepit illico in fidem suam. Iquenda Sangadonus primarius vir è Mioxindoni familia, cuiusque inopiam ac solitudinem in oppido Sanga sustentat, sane quam insigni pietate vir, & Christianorū omniū quotquot in eo sunt Regno, parēs tutorque fidissimus. Hūc arci Vacaianæ præpositum, cæterosque neophytos commorantes ibidem, ethnici trēs cum occiderē statuisse, arcemque hostibus prodere; conscele

consecrata eorum consilia diuinitus patefacta sunt in ipso pane articulo aggrediendi facinoris. itaque & Christiani periculum qualere, & infideles illi paulo post, Mioxindoni iussu cogitati sceleris capite poenas dedere, cuius euenti felicitas iurè tribuenda videtur precibus meritisque Sangadoni.

In eadem loca (vt scripsi ad te antea) Organtinus Italus cum Laurétio, & Matthæo profectus paulo ante natalè Domini diem ingenti Christianorum lætitia acceptus est; cumque in ipsis natalitiis circiter quindecim sacro fonte abluisset plerosque è Mioxindoni domo; redire paratè, Sangadonus vna cum reliquis Christianis magno adhibito conatu, variisque rationibus ad vsque Paschalia festa retinuit: Interea quid actum sit à nostris, ex eiusdem Organtini epistola cognosces, cuius præcipua capita hoc loco mihi summatim addere visum est. Organtinus Brixianus, Ludouico Froio Meacum. Dominico die palmarum cum Sangam vndique Cauhèses neophyti cõuenissent amplius CC. (nam per Quadragesimæ tempus nonnulli se ad CHRISTVM adiunxerant) eo ipso die magno omnium gaudio supplicantes incessimus; in Paschate vero, sacramentum cõfessionis obiere nonnaginta quinque, Communionis autem septuaginta. quod ne maior esset numerus, sacerdotum inopia factum est, solus enim eram, sed in omnium animis vtique post illa mysteria liquido vis gratiæ celestis apparuit. deinde rursus alternantibus choris, fidibusque subinde carentibus, agmine composito processimus ad Crucem vsque magna turba spectante gétilium. ea cæremónia peracta ego sacrum ritu solenni peregi, concionem Laurentius habuit ingenti auditorum tum approbatione, tum fructu; ac ne sua corporibus quoque refectio deesset, quotquot aderant Christiani Sangadonus omnes ibidem excepit admodum liberali conuiuio. Sic illi abierunt dies. Nunc ego Sacaium parabam excurrere, vt quibus neophytis Sangam venire non licuit, eorum ibi confessiones audirem. Vale. Sanga. Hactenus Organtinus, qui quoniã Iaponiis iam nunc sine interprete ipse per se præbet aures, vel inde existimabis quam breui quantum in huius linguæ cognitione profecerit.

Ego paucis hisce diebus baptismatis fonte Iustauri Naitum Tosandonum, quem supra dixeram concionibus frequentem adesse (is Thomam nouo nomine appellari se voluit) deinde Guembadonũ Ioannis Naetondoni fratrem, qui hoc tempore in familiaribus est Cubi, eritque vt spero, huic Meacensi Ecclesiæ non paruo adiumento. accessit etiam filius ipsius Guembadoni annos natus nouem, quorum alteri Iuliani, alteri Benedicti nomen indidimus. Is deinde Iulianus milites Cubi prætorianos, è quibus habet complures amicitia sibi cõiunctos, caput paulatim ad nostras conciones allicere: audiuntque libenter, & capiunt quæ dicuntur, iamque nonnulli se ad CHRISTVM adiungere decreuerunt.

Organtinus, & Laurentius ante octo dies huc Sanga rediere, itaque Laurentium celeriter misi Tambam, ad Euangelium promulgandum, vehementer id efflagitante Naetondono.

In Regno Iquendæ vnus dumtaxat est Christianus, sed mirum in modum

A dum studiosos fidei propagandæ. Huius adhortatione permotus vnus è triumuiris Regno administrando, venit hodie cum aliquot è suis ad me, audiendi Euangelij causa; quod hisce militibus labore & diligentia maxima ab horis meridianis ad vesperam vsque sine intermissione explicatur ac traditur. Ex iis multi iam è catechismo cum alia, tum ipsas precariunculas chirographo suo descriptas, admodum facile memoriter haurere. Sane quam optatum fuerat nobis, in Iquendæ regionem inferre verbum Dei: gen senim est acri in primis ingenio, nec dum nobis ad eam adspirare licuerat.

Sed paginæ iam nimis multæ procedunt. itaque modum epistolæ faciam, si quædam adhuc de Nubananga subiunxero. Præter Frenoiamentem, (quam ille Rex, vt antea ad te scripsi, funditus euerit) alię sunt etiam Bonziorum Academiæ. in iis & longa sexcentorum annorum pace, & variis opibus ad omnes deliciarum vsus eo congestis, in primis clara celebrisque fuit ea, quam patrio nomine Facusangin appellant. Multa visibantur ibi cænobia Bonziorum, & separatæ præterea ipsorum ædes numero mille quam ornatissimæ, commodissimæque. In horum quoque Bonziorum perniciem intentus iamdiu Nubunanga, sustinebat tamen se, dum aliqua se offerret causa probabilis. Ea vt apparuit, quippe præda quam è regno Voaris quidam ex hostibus eius abegerat, apud hosce Bonzios deposita & custodita; enimvero ille nihil cunctandum ratus, post factas cum Cubo inducias, confestim cum exercitu venit illuc: multisque incensis ædificiis, & cuncta illa Bonziorum gaza direpta, egregie suas iniurias ultus est. Ac vide quam non dissimulanter factis dictisque Iaponicæ superstitioni, eiusdemque custodibus bellum indixerit. Xinguen est Rex Cainochuni, qui patre in exilium pulso per vim, fratre autem natu maximo in custodiam incluso, regnum inuasit; infano deorum cultui vsque adeo addictus, vt post aditam regni possessionem, barba & capillo posito, se in Bonziorum ordinem adscribi voluerit: nec solum eo habitu, & stola ornatus incedit, sed etiam ter quotidie sacris operatur, sexcentos

C ad eam rem secum trahens Bonzios. Is per causam instaurandæ Frenoiamæ, & diruta Quanonis templa reficiendi coacto exercitu, & locis aliquot dolo magis & fraude quam vi aperta occupatis, antistitem se, & assertorem proficetur auitæ religionis: & sibi iactat esse propositum: in eâ tuenda colendaque vincere Xacam ipsum, fama sanctimonie celeberrimum. Idem cum ante aliquot menses dedisset ad Nubunangam litteras cum arroganti inscriptione, Tendaino, Taxu, Xamon, Xinguen, hoc est summus in domicilio Regum, religionumque Xinguen; vicissim illi respondit hic alter cum horrendo plane sui nominis titulo: Dainoqu, tennomauon, Nubunāga: id est, Nubunangā domitor dæmonum, hostis oppugnatoreque sectarū. Nec sane falso: pergit enim diabolicos hosce ritus, & nefaria sacra, & omina, quibus Iaponij mirum in modum ducuntur, & sacrificulos omnes non modo palam irridere atque cōtemnere, sed etiam detestari, & omni conatu delere: vt non immerito ab hisce neophytis flagellum diuinæ iustitiæ nominetur. nec desunt qui eundem licet nondum

id aperte præferat (intimis tamen sensibus esse Christianum existiment. D. Quæ cum ita sint, pro certo putarat Iaponicum vulgus, Nubunangam religionis tam multis locis tam graviter violatæ, breui poenas daturum. Nunc vero contra, cum videant omnia illi sententia cedere, fierique potentiorum in dies; valde offendi capere in suis diis, & conceptam à pueris opinionem de ipsorum numine ac maiestate paulatim deponere: quæ res minime aliena nostris rationibus videbatur atque vtinam percrebrescat.

Hæc ego, Pater optime (quominus æconomiam in scribendo requiras) ex intervallis ad te fere noctu exarabam; erepto è summis occupationibus tempore. Si quid proinde acciderit litteris dignum, non deoribus vestris omnium desideris. Vos interim istic valet, nostramque imbecillitatem vestris holocaustis; piisque supplicationibus fulcire quotidie pergit.

Mæco, xv. Calen. Iulias.

M.D.L. XXIII.

Selectarum Epistolarum ex India Finis.

DE QVINQVAGIN-
TA DVOBVS E SOCIE-
TATE IESV.

DVM IN BRASILIAM
NAVIGANT, PRO CATHOLI-
CA FIDE INTERFECTIS.

EPISTOLAE DVAE.

PETRI DIAZII AD LEONEM
HENRICIVM PROVINCIÆ

*Lusitanæ pro Societate Iesu
præpositum.*

XPONAM his litteris felicem exitum Ignatij Azebedij Brasiliæ Præpositi Provincialis, & comitum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdem Brasiliæ provinciæ pro Lusitaniæ Rege præfecto, classe narium septem, Olisipone profecti, octavo die Materiam hanc insulam prospera navigatione tenuimus. Nouem circiter & sexaginta in vniuersum è Societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quæ S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andradio multisque alijs è nostrorum numero vehebatur Ignatius. Franciscus autem astrictio cum fratribus duobus, & pueris orphanis, Ioannis Fernadi obtigerat nauis. Me Socijs cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum

nauis exceperat. Et quoniam certis de caussis in hoc Materiæ portu ali-
quandiu subsistere decreuerat Aloysius; vectores & nautæ S. Iacobi,
quod multa negotia haberet in Palma ex Canariis, seu Fortunatis insulis
vna, magnopere efflagitarunt, ut sibi liceret præire: se expeditis mature
negotiis, aduenienti reliquæ classi præsto futuros. Atque initio quidem
recusabat Ignatius; in tanto maris & piratarum discrimine à cæteris di-
gredi periculosum ratus; verum deinde victus precibus, abeundi veniā ab
Aloysio petiit: qua impetrata, quasi diuinaret ea quæ postea consecuta
sunt, pridie eius diei qui Apostolorū Principi sacer est, Sacramento Con-
fessionis & Communionis præmunandos curauit omnes, & simul diuisit
iis Agni cælestis cereas imagines aliquot, à summo Pontifice consecratas,
& alia quædam religiosa munuscula, quæ ex vrbe Roma secum attulerat.

Hisce peractis, soluere pridie Kalen. Iulij vento secundo, qui tamen eos
in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iu-
lias, allatum huc est, Iacobum Soriæ maritimæ rei pro Nauarræ Regina
præpositum (is Caluini sectator egregius, capitales inimicitias cum Papi-
tis, sic enim Catholicos per ludibrium hæretici appellant, exercere sese
palam profiteretur, ac prædicat) stare cum nauibus circiter septem in portu
ad quinque leucas hinc sito, cui à Sancta Cruce nomen est. Perturbauit is
nuntius vehementer omnium animos, statimque Aloysius, oppidique
præfectus cum populo vniuerso ad pugnam comparuere sese. Itaque
Sabbati luce quæ consecuta est, cum se Iacobus Soria in conspectum no-
strum dedisset, occurrentibus sibi Catholicis, qui probe instructa mili-
tibus tormentisque nauigia decem eduxerant, perterritus cessit, fugaque
sibi consuluit. Hostem fugasse contenti nostri postridie reuertuntur: ille
vero hoc perfunctus periculo, Canarias petiit, ac die Iouis insequenti ad
aspectum usque Palmæ insulæ, & onerariæ nostræ, quæ portum capere
nunquam potuerat vento destituta, sane feliciter est prouectus. eo autem
ipso die Ignatius mane cum cæteris fratribus ad Tertiarum cohortis (id lo-
co nomen) vicum à portu leucas quinque circiter, scapha contenderat eo
consilio, ut si daretur facultas, ad portum terrestri itinere perueniret: sed
cum res exitum non haberet, in nauim se denuo recipere sunt coacti. Ut
vel ex hoc satis appareat, expetendum id genus mortis paratum illis fuisse
diuinitus: eoque magis, quod iter illud leucarum octoginta, vix die-
bus quindecim ab ipsis emensum, addo nauim minime impedita, vento
etiam initio (ut diximus) valde secundo, id iter totum nauibus quinque (&
quidem earum nonnullis admodum onustis) non plus triduo ab Iacobo
Soria decursum est. Postridie nostri eadem malacia nouem fere millia
passuum à littore detenti, ubi aduentantes Caluinianos aspiciunt, paucis
dispositis tormentis ad defensionem extemplo parare sese: Ignatius au-
tem sumpta MARIÆ VIRGINIS imagine, quam Roma secum ex-
tulerat, prout res & tempus postulabat, ad officium, atque ad pietatem
cunctos hortari. Interea vnum è nauigiis hostes ad nostram onerariam
applicant, in eamque tres primo, in iis naucerus magna apud eos existi-
matione, transiunt. atque ij quidem statim à Lusitanis interfecti
sed

A sed maiore deinde hostium irrumpente numero, diutius obſi non potuit. Tum Iacobus Soria, vbi cognouit nostrę Societatis homines ibi versari, omnes ad vnũ occidi imperauit, vociferatus: interfice, interfice, quoniam ad praua dogmata disseminanda Brasiliã petunt. In eorum numero, qui onerariam occupauerant, erat Iacobi cognatus quidã: qui cum vitam aliquot Catholicis promississet, id iussit Iacobo renuntiari. quæsiuit ille, tunc tunc presbyteri (sic enim nostros vocabat) essent interempti: cum interemptos esse responsum fuisset, tum ab aliis manus abstineri non vult. quo facto sane præclare suum in nos odium exprompsit, præsertim quod paucis ante diebus, intercepto nauigio, quo Franciscani concionatores duo, totidemque seculares, vt appellant, sacerdotes in Lusitaniam vehabantur, eorum nulli necem intulit: nactus deinde nostros magna ex parte adoleſcētulos tyronesque, nulli pepercit omnino. Mactatus est autem omnium primus Ignatius, quem obuiam hostibus prodeuntem elata manibus ea quam dicebamus imagine, magnoque animo profitentem

B sese cum suis esse Catholicum, lanceã tribus ictibus confoderunt, & facram imaginem extorquere frustra conati sunt. tum Didacus Andradius in amplexum ruit Ignatij: atque ita cõiuncti simul ambo confecti vulneribus præcipitantur in mare vna cum ipsa imagine, quæ de Ignatij manibus nunquam exciderat. Inde tabulata onerariæ subeunt, quo Ignatius in eo tumultu fratres octo & triginta (tot enim erant eum ex hoc portu profecuti) considerat: binosque, ac ternos ordine deinceps eductos ad nauis marginem, ac talaribus tunicis, quamquam exigui admodũ pretij, exutos, adacto bis terve singulis in viscera pugione, semianimes è nauì deturbant: quorundam etiam præcidunt brachia, vt omnem prorsus euadendi spem iis adimant. Atque hunc exitum felix comitatus ille sortitus est. Postea quæsitum de trium illorũ cæde, qui ex hostium classe in onerariam primi transcendebant. Eius auctores cædis, onerariæ gubernatorem cum ministris duobus, ad se perduci furore percitus iubet Soria. ibi, ipso non solum imperante, sed etiam inspectante, viuientium pectora dissecantur, & extracta crudeliter intestina deiiciuntur in pelagus. Iam vero hanc immanitatem Calviniani illo etiam scelerate cumulant. in onerariam reuertuntur, sacrosanctum caput vnus ex vndecim Virginum millibus, quod solatium neophytorum Ignatius in Brasiliam afferebat, è carchesij fune contumeliose nefarieque suspendunt: deinde arreptam aliam Virginis Deiparæ effigiem, egregio perfectam opere, quam item Roma Ignatius auexerat, cum sacris aliis imaginibus permultis, in angulo nauis per ludibrium collocant: in easque vt in scopum ficas eiaculari lasciuientes incipiunt. Rosaria vero benedicta, ac sanctorum reliquias, librosque de religione, & alia scripta quædam ad Brasiliæ prouinciæ rem magnopere pertinentia, vt sibi minus vtilia, vel superuacanea potius, alto mandarunt. Huius rei gestæ seriem totius à Lusitanis duobus accepimus, qui spectatores affuerunt, cum per eos dies à Calvinianis captiui detinerentur. Qui è nostris occisi sunt, æque nouitij ac veterani, præclaris erant adiumentis rerum gerendarum instructi: itaque ad rem Christianam pro-

mouendam valde habebantur idonei.

Obstupeſco ſane, mecum ipſe conſiderans mutationes migrationeſque noſtrorum è naui in nauem Oliſpone primum, deinde in hac inſula Materia: vt felix ille manipulus, ſicuti Gedeonis quondam milites, pene viritum à Domino lecti fuiſſe videantur. Me in S. Iacobi nauem imponere, ipſe apud Aloyſium præfectum remanere Ignatius iam prope decreuerat, ſed mutauit deinde conſilium: partim vt equidem exiſtimo, ne laborem atque periculum ſubterfugere voluiſſe videretur; partim etiam quod ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui ſumus nunc è Societate ad triginta. Captum iter numinis fiducia perſequi certū eſt: vt rē eodem euentu, neſcimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehemēter expetere, nobiſque tendere inſidias. Sed iam inſtat hora profectionis, itaque ſinem ſcribēdi facio, meque & comites tuis caterorumque ſacrificiis ac deprecationi commendo. Ex inſula Materia xv. Kalend. Septemb. M. D. LXX.

FRANCISCI HENRICI PRAEPOSITI DOMVS OLI- SIPONENSIS AD SOCIOS,

R O M A M.

EXITVM Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouiſtis, vt credimus; qui Braſiliā vna cum Aloyſio regio Præfecto petentes, vt in ea prouincia, rei Chriſtianæ procurandæ cauſſa, more noſtro collegia inſtituerent, in itinere à Calvinianis oppreſſi, vitam in profeſſione fidei Catholica profuderunt. Nunc aliorum X I V. qui anno poſt, in eadem cauſſa parem præſtiterunt animi fortitudinem (ad ſeptuaginta enim è noſtris Oliſpone diſceſſerant plures in naues impoſiti) perſequemur eo ipſo ordine, quorem totam alter duorum qui Dei benignitate ſuperſuere, nobis expoſuit.

Poſt obitum Ignatij, cum Luſitanicæ naues è Materia inſula curſu in Braſiliam directo ſoluiffent; aliæ alium euētum ſortitæ ſunt: ea vero, qua Petrus Diazius cum Sociis aliquot vehebatur, ad Cubæ inſulæ portum, cui à ſancto Iacobo nomē eſt, fluctibus & procellis adeo labefactata peruenit; vt eam relinquere plane ſibi neceſſarium duxerint. Sed cum alia eſſet ibi nulla, ad Abanam eiſdem inſulæ portum, in Orientem procedere ſtatuunt; ac tridui primum iter emenſi pedibus; & quidem exalceatis, imbre denſo atque perpetuo; via teterima; difficultatibus præterea vt in eiſmodi regione, maximis; exiguo & aperto ſeſe commiſere nauigio, ventis pluuiæque adeo expoſiti, vt nō com meatuſ modo, corrumperetur humore nimio, ſed & ipſa quibus erant induti veſtimenta pene putreſcerent.

A trefcerēt. Eo nauigio quattuor & septuaginta leucas Abanam vsque pro-
 uecti, maioris formæ naui in eo portu conductæ, Augusto mense denique
 ad insulas Tercias, Aloysium regium Præfectum, & è nostra Societate
 Franciscum Castrum, & quinque fratres qui antecesserant, allicquuntur.
 Hic Aloysius, nauali turba vehementius imminuta, quod & ex oneraria
 ipsius, in tam difficili ac diuturna mensum quindecim navigatione viri
 sexaginta perierant, & ad Antilias multi subsisterant; multi etiam labori-
 bus periculisque defatigati, mutato consilio in Lusitaniam inde reuert-
 rant; cum superesset vectorum & nautarum vix quod in vnâ satis esset
 onerariam; in quibus tamē ipsi sex minæ quinque & viginti, imbelli cum
 puerorum grege numerabantur) redactis in vnum omnibus, captum iter
 vnica naui peragere instituit; soluitque feria quarta, octauo Idus Septem-
 bris. Porro è Societate nostra (totidem aliis fere tempestate disiectis, de
 quibus nihil dum certi compertum est) quattuordecim aderant, Patres
 duo, Petrus Diazius & Franciscus Castrus; duodecim fratres; Alфонsus
 Fernandus, Gaspar Goes, Andreas Pais, Ioannes Aluarus, Petrus Diazius,
 alter eodem, quo Sacerdos nomine; Fernandus Aluarus; & ex nouitio-
 rum numero; Michæl Tarraconensis, Franciscus Paulus, Petrus Fernan-
 dus, Sebastianus Lupius, Didacus Fernandus, Didacusque Caluallius.
 Dies octo in altum Oceānum prospero flatu prouecti; naues quinque
 sole iam occidente conspiciunt, quarum erant Gallicæ quattuor, vna An-
 glica. Ex dissimulato in noctem vsque consilio, cōuersis deinde repente
 proris, vento secundo nauem nostram insequuntur. Id vt animaduertit
 Aloysius, ratus (id quod erat) & hostes esse, & hæreticos; aduocata statim
 concione, socios nauales ad præliū acriter ineundū hortatur, mortemque
 vt Christiano deceret, pro Catholica religione fortiter oppetendam. de-
 inde arma expediti, culcitras locis opportunis prætendi, saxorum vim
 congeri, sulphurei pulueris cados pronū celeriter imperat; dispositis de-
 nique ad pugnam stationibus, peccata rite confessus est ipse, & ceteri
 quibus ea nocte confitendi spatium datum est. verum in albescente iam
 die, prostrata hostium naus ex earū genere, quos Galeones appellant, ad
 nostram appropinquauerat, amplior & eminētiore multo; duabusque tor-
 mentorū significationibus, de more, iusserat à Lusitanis vela submitti. Cū
 illi nequaquā parerēt, tum hostes facto ter in onerariā impetu, quinq; ex
 eorū numero occidit, septemdecim, eosque fere omnes in crucibus vul-
 nerant, sic, vt funibus, ne caderēt, altera manu apprehensis, nō nisi altera
 decertare possent. Et quamquā hæretici è superiore admodū loco pugea-
 bant; haud tamen incruentum eis fuit certamen: siquidē & initio dimica-
 tionis de suis fere viginti amittere, vulneratis præterea circiter vndecim;
 & deinceps tribus bombardæ ictibus læsi grauissime sunt, quorū vno dis-
 fractus malus & vela prostrata; altero perforatū carinæ latus nō sine ma-
 gno eorū discrimine aquas accepit; tertio discerpti decē simul hæretici:
 quæ tamen erāt omnia non leuia incommoda, nihil tamen hostes æque
 perturbauit ac, vela deiecta, prorsus vt de se actū iam arbitrarētur. Tū vero
 ex ipsa desperatione omnibus cōmixti viribus, quatrū iā nostros, inuadunt,
 & minore

& minore quam putauerant negotio superant. decem quippe non amplius propugnatores erant relictī, quorum quinque in prora collocati, primo impetu cecidere. Itaque patefacto iam aditu, hæretici ad sexaginta vi maxima irrumpunt, quos Aloysius, cum duas ferreas glandes alteram accepisset in pectore, alteram in crure, quamquam exhaustis iam corporis viribus, magno tamen animo constituit opperiri; gladioque, & scuto nunquam abiecto, ad extremum vsque spiritum dimicauit egregie. Eius morte a reliquis deditio facta. quæ tamen ad mitigandam hostium crudelitatem minime valuit. nam diabolicis instincti furiis, obuio quosque obruncant: Aloysium, ignari quis esset, nudatum, itemque aliorum corpora multis adhuc spiratibus, in undas proiciunt. Versus deinde in Sanctorum reliquias, & sacras imagines furor, quarum erat ingens in ea naui numerus. Has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per tabulata, calcare pedibus, in ignē denique gratulabundi coniicere: simul, ore impurissimo, in Sanctos quorū erant illæ reliquæ, blasphemias euomentes, quas horret animus scribere. quin etiam, repertas vigesimo post die statuas duas, alteram sacratissimæ Virginis, alteram Angeli, elatas in publicum, sacrilegis fregere manibus, caput Angeli per ludibrium tota naui circumferentes. Tertium & trigessimū vagari diem, capto etiam Algarbienti nauigio, prædam exposuere postremo ad Oruium promontorium oræ Callicæ. Classi præpositus erat Ioannes Cadauilius Gallus, hæreticus vehemens, & Ecclesiasticorum ordinum inimicus acerrimus: rostrata vehebatur eadem, qua Iacobus ante Soria Ignatium Azebedium & comites ceperat & occiderat. In Aloysium vero præfectum incidere Caluiniani, cum ab insula Gomera, eā depopulati, soluisent. atque is fuit Aloysij & Lusitanorum obitus. cuius viri de fortitudine virtuteque frater noster ita multa commemorat: vt pro certo habendum sit, animam eius in cœleste domicilium commigrasse. Nunc veniamus ad nostræ Societatis homines, quod maxime nobis propositum est. Ij, cum hostes infesti aduentarent, e media nocte ad lucem vsque expiandis per Confessionē criminibus quisque suis vacarunt. Deinde tabulata subire iussi, nō nisi commisso prælio ascenderunt ad animandos milites, cibo recreandos, & curanda vulnera. Sed quo tempore facta est deditio, in summa naui, præter Castrium exstabat eorum: namque is paulo ante ad excipiendam vnus è gubernatoribus Confessionem ascenderat, ad imam proræ turrim ex vulnere animam agentis. In eo munere occupatum, hæretici vulneribus quamplurimis punctim cæsimque confodiunt, ira maxima perciti, nimirum eo quod Ecclesiæ sacramenta ministrantem offenderant. Nam in cæteros non adeo sæuere: in Castrum vero certatim omnes. Sub idem tempus Petrus Diazius, qui ad eam vsque horam Confessionibus eorum qui sub tabulatis erant, operam dederat, atque hilari semper ac sereno vultu animauerat cæteros, Gaspare Goe sequente, in apertum prodit. Vt primum apparuere, vtrunque Galli confestim occidunt. nec puerro quidem ætatis admodum teneræ parcut, qui à Petro ægre sese diuelli patiebatur. Atque hoc maxime modo tres ij primo congressu cæsi ac nudati,

A nudati, deiiciuntur in pelagus. Tum vndecim reliqui, sedato iam paulisper tumultu, sese inuicem plenis pietate sermonibus adhortati, vltro in editiora naui euadunt: nec modo, latendi caussa, in ceteram turbam sese non inferunt; sed etiam in vnum, dedita opera, conglobati omnes, aperte profitentur se & eiusdem esse religionis cuius tres modo perempti, & æque paratos ad mortem communis Domini gratia subeundam. Quos, circumfusi confestim hæretici, dictis factisque eo die toto contumeliose ac petulanter illudere ac diuexare non desinunt, cum illi responderent nihil, nisi si quid ad honorem Dei, vel ad dignitatem Ecclesiæ Catholicæ pertineret. Vbi nox adfuit, manus ad terga religantur infontibus: atque inter vincendum, accidit vt Michael Tarraconensis è vulneribus quæ in brachiis principio acceperat, ingemisceret. Quæ res tantum absuit, vt hæreticos ad misericordiam permoueret; vt etiam arreptū furenter hominem, multa ingerentes probra, è naui præcipitauerint; & ne incōmitatus abiret, Franciscum quoque Paulum (nam is erat proximus) eodem impetu deturbarint. Cæteri omnes, vinclis (vt dicebamus) iniectis, in Aloysij cubiculum detruduntur: adhibitisque custodibus, totam eam noctem, partemque insequentis diei, prope per inediam transigunt: cum interea super alios alij ad ostium adessent carceris, modo læta, modo tristia nuntiantes: quidam etiam truci obtutu, strictis minaciter gladiis fremerent: Papistæ, Latrones quis erit aliquando qui vitam vobis eripiat? & alia eiusmodi. Interea nostri, quasi futura prospicientes, magno animo sese ad extrema quæque paraerant: nec eos fefellit opinio. Nam educti è carcere, damnantur capitis. Iamque parabantur laquei vt suspenderetur singuli è maximo naui malo; cum Præfectus, maioris prædæ spe, quod eos putaret pecuniam, ad templum in Brasilia exædificandum, secum attulisse, rem in præsentia distulit; sed eorum comperta denique inopia, Petro Diazio, Didacoque Caruallio ibidem relictis, septem reliquos in rostratam ex oneraria transferri iubet. Hic eos hæretici denuo circumstiterent; nec solum in fratres nostros, verum etiam in Romanum Pontificem **C H R I S T I** Vicarium, in Ecclesiasticos ritus, in Sanctos eorumque venerationem, denique in Sacramentum ipsum altaris, contumeliosa atque impia verba proferre. ad quæ cum illi fortiter admodum responderent, cædebantur pugnis, alapisque frequentibus, defensores Catholicæ fidei: quin etiam exquirebantur diligenter in summis capitum verticibus, sacræ quas appellant coronæ, quarum hæretici si quas inuenerant, has vero iterum iterumque singuli tundere; & simul iurgiis & maledictis in eisdem inuehi cum aliis multis, tum illis præsertim: canes, fures, veteratores; per vos stat quo minus conspirent vniuersi mortales atque consentiant, sublatisque discordiis ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Vestro scelere non modo Germania, & Gallia, verum etiam Brasilia, atque adeo toto terrarum orbe praua doctrina diffunditur. Erat è nouitiorum numero Petrus Fernandus, faber lignarius; omnium recentissimus ille quidem; sed apprime humilis, & magna virtute vir. Is, initio deditionis, pileo talarique tunica exutus ab hosti-

bus, ne deinde fallente vestitu pro seculari haberetur, & præclaram pro D
CHRISTO moriendi occasionem amitteret; aggregabat se ad fratres
identidem, vultu oculisque ad modestiæ religionisque significationem ita
compositis, vt vel ex eo satis intelligerent hæretici, hominem esse de no-
stris. Quo etiam vehementius irritati, caput eius arreptum, vtraque manu
subrigere, colaphis petere, digitis oculos aperire, palpebrasque distende-
re, paxillos denique mento subdere, ne vultum demitteret. ad hæc, illum
contumeliis incessere eiusmodi, Canis, attolle faciem; frontem exporrigere.
quæ ille nimirum excipiebat tanta non solum animi æquitate, sed etiam
oris hilaritate, vt eo bono se indignum existimans, conuersus ad Deum,
diceret: Quo meo mihi merito hoc tribuis, vt pro te patiar, Domine? Per
hanc simul procacitatem atque sæuitiam hæretici cum sese miseri diutius
oblectassent, alij demum alio varios in vsus digressi sunt; spatiumque fra-
tribus datum ad inflammandos mutuis cohortationibus animos, viresque
recolligendas: quo in genere Petri maxime Fernandi, eius quem mo-
do dixi caritas ac virtus enituit, cū in singulos congressus, latissimo sem. E
per vultu, cæteros ad constātiā ac fidem accenderet, atque ad agnoscen-
dam insignem hanc in se Dei beneficentiam, multis rationibus excitaret.
Cuiusmodi sermonibus dum se inuicem confirmant fratres, magna rur-
sus circumuenit eos hæreticorum manus. Instituitur de religione certa-
men: ex quo, vt genus videatis, vnum attigisse sat fuerit. Oppugnabāt hæ-
retici supplicationes & preces, quibus auxilium à Sanctis more catholico
expolcimus. qua in disputatione acrior coortus quidam ex iis: Nōne,
inquit, cernitis, in nostra potestate vos esse captiuos? quin vos igitur M A-
R I A V I R G O, Sanctique, quorum opem implorandam affirmatis, è ma-
nibus nostris eripiunt: cui fratres: Si expediat nos esse superstites; Beatif-
sima Virgo Sanctique, & vitam nobis à Domino, & libertatem obti-
neant utique: sed quia emori præstat, idcirco non impetrant. Hæc &
alia id genus respondebant fratres: quæ illi cum ferre non possent, amen-
tes iracundiā & rabie, consputabant ora subinde nostrorum: quin etiam
quodam Alphonfi Fernādi responso permotus vnus ex iis, furensque: ob
id ipsum, inquit, quod ita dixisti, peribis. cui Alphonfus, vtpote Promini-
ster: Non solus ego, sed omnes plane mori parati sumus. Atqui exspecta-
te (ait hæreticus) molossi canes, caput egomet vobis præcidā, vosque (meam
fidem testor) in mare proiciam. Hac altercatione in cœnam vsque ducta,
discedunt hæretici: fratres vero tempus nacti rursus molestia vacuum, de
integrali adhotari se mutuo; diuinam opem in tali tantoque salutis æter-
næ discrimine expetere; CHRISTI morte cruciatibusque memoria re-
petendis, sese ad perseverantiam atque ad fortitudinem incitare; Deo de-
nique pro tam præclara sibi oblata bene moriendi occasione gratias age-
re. Interea hæretici expleto epulis ventre, animi quoque feritatem extre-
mo supplicio nostrorum exfaturare cōstituunt: nec mora: singulos octo-
ni denique circumstant, exutosque tunicis, quanta maxima vi, quam pos-
sunt longissime à nauibus in altum eiaculantur. Ac Petrus, quidem Fer-
nandus, & Ioannes Aluarus, natandi minime periti, fluctibus hauriuntur
illico;

A illico ; cæteri quinque vnum in locum diuinitus congregati , diu sese sustentant , postremum vale sibi dicentes inuicem , ac veniam inter se delictorum petentes. Didacus vero Fernâdus, quem vna cum Sebastiano Lupio (qui deinde superstites ambo fuere) sub noctem hæretici quidam quasi diuino iussu, cibo potuque refecerant, validus viribus, classē, quod ē repentina pluuia venti quieuerant, tardius euntem assequutus, & nescio quo pacto in vnam nauium acceptus, Diuinæ consilio prouidentiaē mansit incolumis. Luctantur cum fluctibus reliqui, & quamquam in summa difficultate ac defatigatione, Apostolico Symbolo, precibusque fundendis ad Deum, sese contra spiritales nequitias communire non desinunt. iamque nox erat media, cum Alphonso Fernando in verba præeunte, certos ē quinquagesimo psalmo versiculos decantare caperunt, atque illum præsertim: Tibi soli peccaui, &c. Verū lassitudine tandem victus, & aquarum vi obrutus Alphonsus extinguitur, spectata probitate, ac religione vir, cuius præcipue robur animi ac virtus in hæreticis modo refutandis eduxerat. Hunc autem eo consilio ē Lusitania secum abduxerat Azebedius, vt philosophiam, cui magna cum laude vacauerat, in Brasīlica prouincia profiteretur. Alphonsum secutus est mox, I E S V M inuocans, Andreas Pais: postremus omnium Fernandus aluarus mergitur. Tum Sebastianus Lupius in mari medio, nocte intēpesta, densis tenebris, imbre maximo derelictus, elatum sorte quadā in classē lumen eminus intuens, mille circiter & quingentorum passuum intervallo distantes consequitur naues; quarum ad vnam, itemque alteram accedens, & vt admitteretur suppliciter postulans, cum acerbè minitantes hostes, intentaque in se tela sensisset; quasi ad extremum perfugium, contendit ad vnam ē scaphis: cuius ad marginem stans forte quidam hæreticus paulo mitior, tum Sebastiani angustis, tum etiam fortassis ab se desertæ veræ fidei religionisque recordatione commotus, excepit hominem: penulaque contextum, ac furtim in nauem impositum, commentis quibusdam hostium furori atque immanitati subtraxit. Duos autem illos qui in Lusitanica naui relictī fuerant, eodem genere mortis, eadem animi magnitudine defunctos accepimus. Porro nobis hæc omnia Sebastianus ipsemet Lupius exposuit. nos totam rei gestā seriem his consignatam litteris eidem Sebastiano recognoscendā ostendimus: cuius ille narrationis veritatē ac fidem suo re-

lus testimonio comprobauit. Quo etiam studiosius fecimus, vt hanc ad vos mitteremus epistolam, rati eo vobis gratiorem futuram, quo certiora perferret. Quod reliquum est, vestris omnium sacrificiis, precibusque, nos etiam atque

etiam Domino commendari percipimus.

Olisipone, v. Idus Decembris.

M. D. LXXI.

F I N I S.

DDdd 2.

IGNATII LOIOLÆ VITA,

POSTREMO RECOGNITA.

CLAUDIO AQUA

VIVAE PRAEPOSITO
GENERALI SOCIETA-
TIS IESV,

Ioannes Petrus Maffei S. D.

*Q*VAE parens & cōditor nostræ Societatis Ignatius, auctere ac duce Deo gessit in terris: ea profecto digna sunt, in quibus commendandis immortalitati, scriptorum omnium certet industria. Id scilicet fuit causa, cum in eo munere alij non sine pietatis & ingenij laude versati sint, cure ego quoque, delatam olim ad me à Patre nostro Euerardo nonnullam huiusce provincie partem, neque ita gravate receperim; & receptam, si minus cum apparatu & copia, certe cum fide curaque, Deo adiuvante confecerim. Nec sane dubium, quin, qui talem mihi laborem iniunxerat, huic potissimū laboris eius & operæ fructus ac prima libamina deberentur. Nūc, quando, priusquam in vulgus exirent lucubrationes meae, ad beatos ipsius Ignatij complexus, uti speramus, ille decessit; ei nempe qui in utriusque Præpositi locum & curas nutu divino successit, optimo iure dicande fuerunt. Ac tibi quidem, Pater humanissime & optime, in præclarum illud exemplar dies noctesque intuenti, minime dubito quin opus hoc qualecunque, gratum acceptumque futurum sit. Cateris ut perinde incundum ac fructuosum accidat: nimirum, ab IESV, tuis incensis officio & caritate precibus & sacrificijs impetrabis.

IGNA

IGNATII VITÆ

LIBER PRIMVS.

Ortus eius, & educatio. Cap. I.

In ea Hispaniæ regione, quæ ad Pyrenæum pertinet, ac vulgi sermone Guipuzcoa nominatur, in primis clara est Loioleia familia. Eius familiæ princeps Bertramus, Ognis & Loiola dominus, quæ loca sunt in finibus vrbis Aspeithiæ, in matrimonium ducta Marina Sone, æque clari generis fœmina, quinque suscepit ex ea filias, filios octo: quorum minimus natus fuit Ignatius is, quæ

Societas IESV parentem agnoscit; cuius de vita & moribus, quæ nobis fuerint comperta, in vnius Dei gratiam gloriamque litteris mandare decreuimus. Hisce ergo parentibus natus Ignatius est anno post Virginis partum M. CD. XCI. regnantibus in Hispania Fernando & Elisabetha, cognomento Catholicis. Ac de prima ipsius pueritia id vnum constat, haud ita seuera disciplina educatum à suis fuisse; atque ab ipsis incunabulis, vt in opulenta domo, profanos admodum hausisse spiritus: deinde litteris vixdum à limine salutatis, cū esset eximia & animi & corporis indole, continuo in Fernandi regiam à patre missum, veteri Hispaniæ more, quo in regno principum liberi ea fere conditione ac iure nascuntur, vt maximus ætate dumtaxat in patrimonio imperioque succedat, reliqui, siue ad acuendam gentis industriam, siue ad familiæ splendorem in vno capite retinendum, portiuncula quadam hæreditatis aspersi quæ tenuem in victum cultūque sit satis, vel studiis doctrinæ militiæve dant operam, vel aula regumque præsidio ad opes gloriamque nituntur. Hic ille cum honorarios inter ephebos aliquandiu apparuisset, aulicis imbutus moribus ad Antonium Manricum sese contulit Naiarensem ducem ex iis, quos in Hispania magnates appellat; quo cum Loioleia gēti necessitudo vetus intercedebat. Atque apud hūc domi forisq; in honore habitus, rei militaris tyrocinia posuit: & quod iis ferme vsu venit, qui nondum celestes delicias degustarunt, id ipsum Ignatio contigit, vt ardenti laudis humanæ studio, & communis consuetudinis impetu abreptus cum esset in

corporis ornatu elegantissimus, equorumque, & armorum vsu præcelleret; quod sibi datum fuerat temporis ad negotiationem salutis æternæ, id ille miserabiliter, vt plerique mortalium, partim in factionū rixarumque periculis, partim in amatoria vāsanīa, & cætera sæculi vanitate consumeret. Verum tamen inter eiusmodi vitia, & cæcos errores, præclara quædam emicabant bonæ ac religiosæ mentis indicia. Primum enim in tanta licentia militari, tamque corruptis hominum moribus, quamuis animo consternatus esset interdum, & multis vndique cinctus angustiis; nulla tamen ipsius atrocior vnquam audita vox est, quales multæ à nefariis hominibus in Deum, ac Dei prouidentiam vulgo iactantur. Nec solum ab omni verborum impietate semper abhorruit, sed etiam sacra omnia sacrorumque antistites naturæ perpetuo instinctu admodum religiose reueritus est. Erat præterea intactus ab auaritiæ sordibus, & à lucri cupiditate vehementer alienus: quod cum alias, tum vero in expugnatione vrbis Naiaræ, quæ in Cantabriæ finibus est, perspicui potuit: quam iure belli, cum dux militi diripiendam dedisset; Ignatius, quamuis ad ipsum victoriæ pars non exigua pertineret, tamen nec præsentis prædæ dulcedine, nec cæterorum exemplo adduci potuit, vt sese alienæ rei contactu pollueret; non Christiano solum, sed etiā ingenuo homine id indignum existimans. Quæ ipsius altitudo animi in priuatis quoque diffidiis ac simulatibus eminebat, vt si quando ex certamine dignitatis (vt fit) ad manus pugnamque venisset, si locus reconciliationi daretur; illico vna cum armis odium omne deponeret, & cum inimicis in gratiā plane bona rediret fide. Neque vero eidem in magnis, arduisque negotiis capeffendis alacritas, vel gerendis consilium & cautio deerat. quocirca inter quosdam Cantabriæ populos graui orta seditione, legatus ad eos à duce Naiaræ, breui controuersias omnes magno partis vtriusque consensu & approbatione diremit: ac licet iuuenis admodum esset ætate, in agendo tamen, tractandisque hominum ingeniis, iam tum senilis quædam in eo maturitas apparebat; prorsus, vt negotium nullum ferme suscepit, quod nō ad optatum exitum sua lenitate ac virtute perduxerit. quamquam ob imperitiam rerum diuinarum, hæc tam egregia animi bona, & quasi talenta, non optime collocabat interdum: ad hominum videlicet gratiam, ac sui ipsius incrementis artibus vtens, quas ad vnius Dei honorem & gloriam omnino referri oportuerat.

Conuersio eius ad Christum.

Cap. II.

VNC maxime in modum adolēcentia, atque ipso ætatis flore consumpto, cum annum ageret iam nonum circiter & vigesimum, à miserabili errore, certoque æternę vitę periculo in rectum salutis iter summo Dei beneficio reuocatus est. Tota autem eius conuersionis ratio fuit eiusmodi. Ardebat eo tempore Hispania intestini belli tumultibus; quā nactus occasionem Franciscus.

A Franciscus Gallia Rex, Nauarra Vasconum quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Alibreto cognato suo recuperandæ, cuius pater ex eo regno Ferdinandi Catholici armis olim exactus fuerat, Andream Foxium, cognomento Asparotum, cum exercitu iussit in eas regiones impetum facere. qui celeritate vsus, cum aliquot loca improviso aduentu cepisset; cumque nobilitas Henrici cupida ad Gallum sese quotidie adiungeret; Nairæ dux, qui Nauarra summo cum imperio præerat, eius rei fama commotus, in vltiorem Hispaniam ad auxilia contrahenda profectus est, Ignatio, paucisque præterea Pompelone custodiæ causa relictis. Ac cæteri quidem, appropinquante Gallorum exercitu, magnitudine pedestrium & equestrium copiarum exterriti, & simul diffusi oppidanorū animis, temporari cedere, & urbem relinquere omnino decreuerant: Ignatius vero, multis verbis homines ab eo consilio reuocare conatus, ubi se nihil proficere hortando perspexit, ardentibus oculis detestatus ignauiam perfidiamque, spectantibus omnibus in arcem solus introiit, paratus illam

B cum aliquot in eo præsidio relictis omni ope tueri. quo virtutis exemplo permotus alius quidam Ignatij in studio bellicæ laudis æmulus, eandem aleam subiit: reliquis vero salus, quam aut fides aut gloria fuit antiquior. Ventum deinde in consilium est à custodibus de summa rei: cumque in tanta propugnatorum paucitate contra tantas hostium copias negarent plerique locum obtineri posse diutius, ac seniorum præsertim sententiæ ad profectionem inclinarent; Ignatius, quo erat animi & corporis robore, quam acerrime sese rursus opposuit remque disciebat. Interea Galli, resistente nemine, propius ad urbem accedunt, & magna ciuium voluntate admissi, castris ad arcem positis, præfectum præsidij ad colloquium euocant. Ille accepta fide, cum tribus dumtaxat egreditur, in quibus erat Ignatius; qui cum ab hostibus proponi conditiones iniquiores vidisset, exarsit nimirum, easque conditiones tam acriter ac vehemente oratione commilitonibus dissuasit, vt ad extrema omnia perpetiendæ potius, quam arcem deferendam cunctos accederet. Nec mora; Galli omisso colloquio,

C acriter instare, tormentis mœnia quatere, atque diruere; vndique ascensum tentare: Hispani contra, Ignatij præsertim exemplo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere, subeuntem hostem gladiis, telis, contis arcere; quoad Ignatio ante alios dimicanti, globi vi excussus è muro lapidis, laeuam haud ita grauius læsit tibiam; globus vero ipse quamquam imperu refracto subsiliens, dextram adeo labefactauit atque confregit, vt è vestigio semianimis alienata mente corruerit. Tum vero debilitati animis cæteri, & deditio facta. Ignatium porro stratum, vel ad colligendam clementiæ famam, vel etiam virtutem in hoste admirati Galli benigne suscipiunt, & in urbem ex arce translatum, in pristino hospitio collocant, medicisque adhibitis, & rebus omnibus necessariis diligenter curant. Huic Gallorum benignitati, pro sua animi magnitudine egregie respondit Ignatius. quippe tantum aberat vt eos odisset, à quibus in illam calamitatē, vitæque discrimen erat adductus, vt cum in lecto decubaret, singulos blande comiterque cōpellans, omnia fere sua

in eos

in eos amoris causa diuiferit; atque hunc clypeo, illum pugione, alium D thorace donarit. Interiectis deinde aliquot diebus, cum grauius laboraret quam ut breui tempore sanari posse videretur; ad ceteram humanitatem illud etiam additum à Gallis, ut Ignatium lectica Loiolam vsque (neque enim longe aberat) deportandum curarent. qui peramanter à suis acceptus, cum ingrauescente in dies morbo periculosius ægrotaret, accersiti confestim vndique medici, crure inspecto, seuerè pronuntiant, ossa illa, siue id prioris chirurgi vitio, siue itineris agitatione contigerit, nequaquam esse bene locata: neque vero, nisi ea coagmentatione denuo resoluta, frustisque suo loco repositis, posse vllò modo fieri ut coalescant. Qua tam acerba denuntiatione Ignatius minime exterritus, non modo statim æquo animo sese paratum ostendit ad omnia subeunda, sed etiam inter ipsam curationem, quamuis esset asperrima, nullum aliud indicium dedit doloris, nisi ut coactos in pugnum digitos valde constringeret. Ex eo die morbus maiorem in modum est auctus; cumque iam Ignatius omnes fere cibos, haustusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo E cernerentur lethalia signa; suorum admonitu, sacris, quæ ad expiandum animum pertinent, rite procuratis, ipso B. Petri Apostoli peruigilio, cunctis mœrentibus, eo deductus est, ut medici prorsus actum affirmarent, nisi ante mediam eam noctem vis morbi remitteret. Venerabatur iam dudum Ignatius præcipuo quodam cultu principem Apostolorum: quin etiam eius laudes militariter olim carmine Hispanico celebrauerat: cuius profecto pietatis fructum non exiguum tulit. siquidem illa ipsa decreto-ria nocte per quietem videre sibi visus est eundem Apostolorum, optatâ sibi valetudinem diuinitus afferentem. nec sane in irritum ea visio recidit: quippe continuo leuari doloribus, ciboque refici est caprus. Iamque Dei beneficio periculum mortis euaserat, magnaque suorum gratulatione melius habebat in dies: cum repente animaduertit os quoddam genu sub ipso fœdius prominere: quod quoniam præter cætera incommoda impedimento etiam sibi videbat fore, quominus graphice quâ soleret ac vel- F let, ocreatus incederet (ut erat idem & patientiæ militari, & vrbanæ munditiæ & elegantiae apprimè deditus) percontatus est medicos, posset ne vllò pacto deformitas tolli. qui cum respondissent posse utique, sed dolore omnium quos ad eam diem sensisset, maximo & acerbissimo, propterea quod in eâ sedem fragmenta iam firmiter coaluerant, nō dubitauit Ignatius ingenti omniū vel admiratione, vel metu, concinnum ac decorū corporis habitū anteferre manifesto vitæ discrimini: secarique de sententia medicorum os iussit, clariore etiam, quâ antea, fortitudinis ac patientiæ documento: quandoquidē in ea carnificina (quæ quo lentior, eo fuit horribilior) non modo ligari tenerive se non est passus, verum etiam, iis qui aderant, pauore propemodū exsanguibus, ab omni prorsus querimonia gemituque se ipse continuit. Post hæc, doloribus magna iam ex parte mitigatis, nondū tamē gressu recuperato, nec pedibus ad insistentiū idoneis, interea dum iacentis corpus terrestres medici per sanare conantur, eiusdē animi vulnera curare medicus cælestis aggreditur. Cū enim affixus lectulo Ignatius,

A Ignatius, fallendi temporis causa prophanum quempiam librum poposcisset ex iis, quos antea per otium lectitare consueverat; diuino plane consilio factum est, nullus ut eo tempore domi liber esset eiusmodi: at vero longe meliores alij duo reperti sunt, Hispanico sermone conscripti; quorum alterius, Vita Christi, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) Sanctorum flores, erat inscriptio. Ea videlicet lectio salutis initium attulit homini. Dum enim oblatos sibi libros, variis locis quasi aliud agens delibat, sensim capere captus est pueritiae eorum quae scripta reperiebat; atque adeo inter ipsam lectionem, ubi quidpiam insigne cognouerat, subsistere, secum ipse deliberans: Quid si praclarum hoc sancti Dominici facinus, quid si hoc sancti Francisci, Deo fretus aggrediar? Neque vero, cum haec & alia sibi multa proponeret, res occurtebat vlla tam ardua, tamque difficilis, quam non perficere sese posse generosa quadam alacritate consideret. Quae cum apud se diutius agitallet, emergebant rursus rerum inanum voluntates, & saecularia desideria: quorum sese nonnullis adeo manciparat, ut dum eorum vel adipiscendi rationem exquirat, vel potiundi spem animo concipit, plures interim horas per imprudentiam in ea cogitatione defixus haereret. Iamque priora illa prope modum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis, voluptatum illecebrae, & perniciose rerum fluxarum blandimenta restinxerant; cum periclitanti seruulo diuina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione quae legerat, meliorem ei mentem, & consilia saniora submittens. atque in hac item commentatione tamdiu morabatur, donec interuentu cuiuspiam, alio mentem animumque conuerteret. Hac ille vicissitudine, & quasi conspectu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cum in eius pectore voluptas & virtus paeae ex aequo certarent; contrarias in partes magna sua perturbatione distrahebatur, incertus animi, hancine viam, an illam, cum primum posset, insisteret. Verumtamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quod blandis illis rerum fluxarum imaginibus, quamdiu praesentes obuersabantur, tamdiu titillabatur Ignatii mens: abeuntibus vero succedebat illico amarus quidam torpor, & aegritudo, & sibiimet displicentis animi taedium. At contra, praecleari illi ad Christianam laudem impetus; cogitationesque de adaequanda vigilantia & sobrietate Sanctorum, de votinis peregrinationibus, de victu cultuque in primis horrido & aspero; non modo cum aderant, animum insolita quadam iucunditate mulcebant, sed in recessu quoque, tristitia subeunte nulla, securum hilaremque praestabant. Sed enim tantum hoc ille discrimen, saeculi tenebris occaecatus adhuc, hebesque ab subtiliora hominis interni iudicia, quasi ignotum quidpiam praeteribat, quod ab clariore demum oborta sibi luce, mentis aciem accuratius in eam varietatem caput intendere; ac denique non sine admiratione quadam animaduertit, ab illis cogitationibus, ut erant inanes ipsae, sic se ieiunum & aridum, ab his autem, velut à pabulo salutari, letum vegetumque discedere: liquidoque perspexit, fucata & insidiosa voluptas quantum à vero & solido gaudio ac suauitate distaret. Atque hanc

primam de intimis animi sensibus motibusque ratiocinationem habuisse D
fertur Ignatius: ad quam ubi maior deinde rerum diuinarū vsus accessit,
tamtam in spirituum discretionem (quæ consummata sapientiæ virtus est)
solertiam atque peritiam est consecutus, vt egregia etiam illius generis
præcepta eo libro, qui Exercitiorum appellatur, posteritati reliquerit. His
ergo obseruationibus, & assiduis librorum monitis è lethali animæ ve-
terno excitatus, antea vitæ peccata, & infinitam in se Dei clemen-
tiam aliquando capit agnoscere; nec solum de mutandis in posterū mo-
ribus, verum etiam de expiandis omni ratione delictis, placandoque nu-
mine, serio cogitare. Atque in hanc deliberationem ingressus, denuo sese
ad Christi domini, Sanctorumque sectanda vestigia occulto quodam in-
stinctu acriter sentiebat impelli, & eorū præcipue, qui in se ipsi quamma-
xime duri ac seueri exstitissent, artium quippe spiritualium, & Christianæ
philosophiæ rudis & ignarus adhuc, omnem fere sanctitatis & officij per-
fectionem in asperitate vitæ, & in volūtaria corporis afflictatione statue-
rat. quocirca iam tum agitabat animo, simul atque per valetudinem lice-
ret, nudis pedibus Hierosolymam petere, ac frequenti verberatione, lon-
goque ieiunio tantas peccatorum pœnas vltro suscipere, quantas videli-
cet ab excelsō magnoque animo, salutare odium sui, & ardens diuinæ gra-
tiæ promerendæ studium exigebat. Iamque rectis euntē sensibus, & opti-
ma quæque expetentem, longe vehementius incitauit diuina visio. Ete-
nim nocte quadam vigilanti, augustissima specie, ac beatissimo lumine
fulgēs M A R I A virgo vna cum paruulo I E S U, nō modo sese palā osten-
dit, verum etiam incredibili benignitate spectādā aliquamdiu prebuit:
quo viso mirifice recreatus Ignatius, tantum repente odium fastidium-
que concepit eorum quæ apud cæcos mortales prima putantur, ac præ-
sertim quæ cum inhonesta voluptate coniuncta sunt, vt omnes rerum il-
larum, quamuis diuturno vsu ac vetustate corroboratas imagines, ex ho-
minis memoria confestim aspectus ille deterferit. Accessit ad hæc illud
quoque non leue Dei beneficium, quod ei in omnem deinde vitam pro-
prium ac stabile mansit: vt quotiescūque sublatis in cœlum oculis astra F
suspicerent, quod sane sæpe faciebat, ac diu mortalia cuncta illi repente
sordescerent; & miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur.

Ad Montemferratum religionis causa proficiscitur,

Cap. III.

IN T E R E A simul & animo & corpore conualescens, è lectu-
lo surgere, & intra cubiculi fines paulatim crura explicare,
atque ingredi caperat; nihilque longius ei videbatur, quam
vt de cognatione sua, & de domo patris exire, & præteritæ
vitæ peccata quam acerrime vindicare sibi liceret. Sed quia
nondum erat ad iter faciendū idoneus, constituit interim præclarissimas
quasque Christi Domini, Sanctorūque res gestas memoriæ causā descri-
bere: atque ad id ipsum exquisiti cuiusdā nitoris & elegantiæ codice cōpa-
rato

A rato, quæ de virtutum exemplis præcipue admirabatur, in eum codicem vario picturæ genere quam compositissimis & quam clarissimis litteris ordine referebat. Atque huic operi dum insisit ardentius, quamquam sua de instituendo nouo genere vitæ cōsilia mortaliū nulli aperuerat; hæc tamen tāta scribendi ac legendi assiduitas, contēptus corporis, frugalitatis amor & parcimonia, sermo quotidianus nō ad vrbaniatē, vel ad ambitionem, vt antea, sed ad modestiam, pietatēque compositus; hæc igitur, & alia non obscura immutati animi indicia, celeriter illū domesticis prodiderunt. In iis Martinus Garzia frater natu maximus, qui de mortuo iam pridem Bertramo in dominatu, rei que familiaris administratione successerat, suspicatus id quod erat, Ignatium vel morbi vexatione, vel eorum quæ legerat admonitione compunctum, ac perturbatum vitæ prioris, nouum aliquid ac magnū moliri, atque etiam fortasse nuntium rebus humanis velle remittere; commotus animo vehementer, hominem seuocat, variisque interrogationibus blande pertentans, ad extremum per communes parentes, perque fortunas omnes obtestatur & obsecrat, videat etiam atque etiam quid agat; quo progrediatur, neu quid noui cōsiliij capiat, quod vel ipsi munitum & exploratum ad gloriam & opes iter impediatur, vel sempiternam Loioleia familia dedecoris notam inurat. Ad quæ Ignatius breuiter, quo se quamprimū à fratre expediret, satis memorem fore sese respondit officij; & simul, quoniam de recuperata propemodum eius valetudine ad Naiaræ ducē nuntij venerant, in oppido finitimo, cui Nauarreto nomē est, eo tēpore commorantē; veniam à fratre petiit ducis pro amicitia reuiscendij; ac per eam causam, duobus dūtaxat assumptis famulis, eques in viam se dedit, ac breui Nauarretū peruenit incolumis. Ibi duce amicisque ita salutatis, vt arcana consiliorū suorum quā accuratissime tegeret, simul etiam certa pecuniæ summa in vsus pios infumpra; Barcinonem petere, vt Hierosolymas inde contenderet, famulosque dimittere statuit, quo liberius remotis arbitris in suum saluare corpus; & debita vitæ licentius acta supplicia à semetipso posset exigere. Solus ergo per summam dissimulationem Nauarreto profectus, primum omnium religionis causa celeberrimam beatæ Virginis ædem adire decreuit, quæ in Monteferrato à monachis Benedictinis incolitur, estque Barcinonem à Nauarra petentibus minime deuia. Deinde reputans apud animū suum partim voluptates, quibus antea indulserat, partim etiam periculosum & graue bellū, quod sibi rursus à catnis illecebris, atque ab inferioris animæ viribus imminebat; omni ratione se contra domesticæ hostis insidias muniendum est arbitratus. Ergo non solū institutum, ex quo die Loiola discesserat, cōsuetudinem obfirmato retinuit animo, vt singulis noctibus pœnæ nomine se acerrime verberaret; sed etiā ratus nullū cōtinentiæ præsidij posse firmitus inueniri, quā Dei matris eiusdēque Virginis perpetuæ patrociniū, recenti præsertim illius in se clementia ac benignitate inuitatus; in eius maxime clientelam fidemque confugit, ac studio virtutis incensus, illico fecit vt eidem Virgini Beatissimæ sese iureuocabili voto castitatis obstringeret. Quod religiosi animi obsequium & sacrificiū.

pro sua infinita bonitate, ratum & gratum Deus ipse videtur habuisse: D
quandoquidem ipsa Virgine deprecate videlicet, ex eo tempore ad extre-
mum usque diem Ignatius plane omni sensu libidinis caruit. Caterum
quod facilius omnes intelligant, quam sit periculosum & anceps, in Chri-
stianæ philosophiæ curriculo sine rectore ac magistro versari; non omit-
tam hoc loco quod ambulanti in fervore spiritus per eos ipsos dies Ignat-
io contigit. Erant eo tempore in Hispaniæ finibus, Maurorum multæ
reliquiæ: quos nefariæ superstitioni Mahometis addictos, Fernandus Ca-
tholicus haud ita pridem à suo pepulerat regno. Ex ea igitur sæce quidam
insidens mulo, Ignatium forte affecutus, comitem sese illi adiunxit; ac
nonnulla primum (ut sit) de itinere sciscitantur, variis deinde sermonibus
eo deventum est, ut de singulari MAURII virginitate differerent, quam
cum nefarius ille ante partum quidem integram illibatamque fuisse fate-
retur, à partu vero nequaquam; contra Ignatius ab eiusmodi errore qui-
buscunque poterat rationibus hominem reuocare contederet; post mul-
tam altercationem magis magisque obstinatus impius ille, cum oblatam E
sibi veritatis lucem intueri nollet, repente non sine rabie quadam subdi-
tis mulo calcariibus antecessit, seque celeriter ex Ignatii conspectu prorip-
uit. Quo factò vehementius irritatus Ignatius, parum absuit quin citato
gressu persequeretur abeuntem, & pugione confoderet; facinus indignū
existimans non tam contemptum relictumque superbe se, quam de sum-
ma castimonia & sanctitate Reginæ Angelorum ausum fuisse, viliissimum
caput ore polluto, detrahere: cumque militari etiam tum spiritu religio-
nis officiique momenta perpenderet, sese vix pietati satisfacturum puta-
bat, si tantas blasphemias pateretur inultas, neque ab impuro dæmonis
mancipio pœnas petulantis linguæ reposceret. Verumtamen incitatum
tam generosi pectoris impetum retardabat suspicio latentis in tā speciosa
cogitatione piculi; metusque probabilis, ne per hanc animadversionem
& caeleste numen, & eam ipsam quam defendere conabatur, Virginem F
offenderet. Cum igitur multa sæcū agitasset, motu corporis pariter atque
animo varius; ad extremum, sane quam præcipiti cōsilio statuit ad biuiū
usque procedere, vnde Maurum ex habito colloquio ad proximum pagū
nouerat diuertisse. in eo biuiū laxatis omnino mulæ, qua vehebatur, habe-
nis, ita de re tota interpretari, ut si bestia ipsa per se Mauri vestigiis insiste-
ret, non dubitaret quin accepta futura esset ultio Maiestati diuinæ: sin mi-
nus, pro certo putaret, nequaquam id à se officij Deum, Beatamque Vir-
ginem postulare. Hæc ille mente processit ad biuium; cumque pagus ille,
quem diximus, abesset diuerticulo passuum non amplius quadraginta, via
facili ac spatiosa; plane diuinitus factum est, ut sponte sua iumentum an-
gustiore via Barchinonem versus iter arriperet. Atque hunc in modum
Ignatius in re tā graui, nullo pia ipsius studia regere periclitatus, lethalis
noxæ crimen felicius effugit, quam sapientius. Inde progressus ad vicum
à Monteferrato haud longe distans, de peregrinatione Hierosolymitana
deque à superiori vita quāprimū ineunda mire sollicitus, viatorū ibi coemit-
ornatū, (partes videlicet calceos, talarē à sacco, tunicā, funemq; pro bal-
theo,

Atheo, tornatilem baculum, & in vsum aquæ cucurbitam. Quæ omnia, vt Christi paupertatē non erubescere, & peruersam recti verecundiā depōnere paulatim assuesceret; suspensa propalam ex ephippiis, ad montem vsque latus aduexit.

Acta eius in Monteferrato, Cap. IV.

Quo simulatque peruenit, templum ingressus, ac numine salutato, nihil antiquius habuit, quam vt per sacram totius antea vitæ confessionem, contractas animi sordes elueret, qua confessione in primis fideliter atque accurate descripto peracta per triduum, summa deinde cum veneratione ad Sacramentum altaris accessit. Contulit etiam cū eodem patre, qui sibi confitenti aures dederat, omnia sua consilia cogitationesque de imitatione Sanctorum, quæ ad eam vsque diē prorsus nemini patefecerat: præterea, quidquid habuit pecuniæ, totum id in Christi Domini gratiam pauperibus benigne diuisit. Dein silentio noctis eius, cui dies festus Angelicæ salutationis illuxit, pretiosa vestimenta quibus erat ornatus, quæ occultissime potuit, pannofo cuidam ex infima plebe largitus, confestim optato illo sacco sese alacer induit, ac fune præcinxit; dextro pedi, quod ex reliquiis morbi singulis etiam tum noctibus intumesceret, calceum induxit e sparto; sinistrum vtique nudum relinquere, & capite item nudo profusus decrevit incedere. Sed quia nō ignorabat plurimos pallio tenus esse philosophos, vestemque facilius multo mutari quam mentē; omni ope sibi enitendum existimauit, vt illa exterioris amictus insignia, ad intimos animi sensus occulta quadam affinitate pertingerent. cumque accepisset in more positū olim fuisse, vt nobilēs equites antequā in ordines referretur, in sacris ædibus noctē vnam armati excubarent (quod in Hispania perui-gilium armorum appellant) militarem illum ritum ad rudimēta Christianæ perfectionis in semetipso transferre cōstituit. Igitur gladio ac pugio-ne, quibus antea mundo meruerat, è tholo suspensis, nouo instructus armorum genere, totam eam noctem peruigil ante aram sanctissimæ Virginis, modo stans, modo nixus genibus, præteritorum veniam demisse precari, diuino cultui deuouere sese, ac beatam præcipue Dei matrem intēta supplicatione propitiare non destitit. Atq; hunc in modū Christianæ militiæ nomen ex animo dedit Ignatius anno post Christum natum M. D. XXII. quo ferme ipso tēpore, vt à multis nō sine admiratione quidē animaduersum est, Martinus Luther infamis hæresiarcha, magnis in Germania motibus excitatis, iussus à Carolo quinto Imperatore adesse Vormatiæ, male pressum ad eam diem virus opinionum suarum effudit in illo conuentu palam, Sedique Apostolicæ & catholicæ veritati nefarium atque impium bellum temulentus indixit: vt satis appareat, cum maxime furiam illam contra omnia diuina & humana iura, legesque sacratas obar-

ma- ret Saranas; tum ex altera parte, præter alia militantis Ecclesiæ robo- D
ra, nouum etiam hunc ducem excitatum diuinæ prouidentix nutu, quæ
Christus Imperator, & ipsum, & sectatores ipsius, obligatos religionis ar-
ctissimæ sacramēto, adactosq; nominatim in verba Romani Pontificis, fu-
rori ac libidini hæreticæ prauitatis opponeret.

Ardores eiusdem in studio pænitentia. Cap. V.

S A C R A igitur vigilia, quemadmodū dicebamus, exacta, quo
celebritatem hominum, famamque sanctitatis vitaret Igna-
tius nondum certa luce, relicto monachis iumento, pedes
ipse, obuoluto etiam tum fasciis altero crūre claudicans; per
summum laborem à Monteferrato discessit, & è via militari
paulo post deflexit ad oppidum Barcinonensis agri Minoreffam (hodie
Manresam vulgus appellat) nouem fere millibus passuum à Monteferrato
vbi antequam longinquæ & periculosa peregrinationi Hierosolymitanæ E
sefe committeret, sauiēte præsertim Barcinone per id tempus pestilen-
tia, deuio & obscuro loco aliquandiu delitescere, & humilitatis Christia-
næ, quæ cæterarum est parēs custosque virtutum, solida iacere fundamen-
ta decreuerat. Interea mendicus ille, quem Ignatius pridie suis vestimen-
tis induerat, cum ex insolito ornatu in furti suspicionem venisset, illico à
loci magistratibus comprehenditur, & diuinam humanamque frustra im-
plorans fidem in vincla conicitur. Cumque inter quaestionem ea sibi à vi-
ro quodam nobili clām donata iureiurando affirmaret, notasque corpor-
tis, ignarus nominis, ederet; conquiritur extēplo diligenter Ignatius. cum
nusquam appareret, mittitur ad eum insequendū festine viator; qui ægre
procedentem facile consequutus, quærit ex eo, num cui quidpiā in Mon-
teferrato donauerit. Ad eā vocem, id quod erat, suspicatus Ignatius, sub-
stitit; coactusque innocentis periculo, pauperi cuidam vestimēta sese pri-
diē largitum esse confessus est: cumque viator porro instaret, quis tu, aut
cuias? nullum omnino ad ea verbum Ignatius reddidit. sed itinere cæpto F
perrexit tacitus, casum infontis apud se miserās, ac semetipsum incusans,
qui ne benefacere quidem sine ipsius cui benefaceret damno, vel certe
discrimine, didicisset. Vt igitur Minoreffam accessit, oppidum ingressus
quo dicebamus amictu, ad publicum infimæ plebis hospitium precario
sefe contulit; ibique sanctæ paupertatis ac pænitentis studio inter egen-
tes ac sordidos quam exsequemur vitam exorsus est. Victū ostiatim pre-
cibus infimis emendicare quotidie: totam hebdomadam, excepto die
Dominico, ieiunare; in ipso cibatu simplici pane contentus, atque vbi si-
tis vigeret, aqua profluente; somni parcissimus, humo nuda cubare, aucto-
que supplicio, singulis diebus ter sese flagellis quam acerrime cadere. Ad
hæc, horas quotidie septenas genibus nixus in oratione vocali persistere;
nam eius quæ mentalis dicitur, vsum & consuetudinem adhuc ignora-
bat.

A bat. Præterea sacrificio matutino; Vesperarum & Completorij officiis attentissima cura semper intererat. obibat etiam octauo quoque die sacra Confessionis & Eucharistia mysteria. Et quoniam superioribus annis (vt diximus) & humanæ laudis famæque appetentior, & munditiarum ornatusque fuerat studiosior: vt vitium vtriusque diligentia pari neglectu rependeret, natalium suorum generisque splendorem, ne quis illi honos haberetur, studiose celare; & capillum quæ pro eius sæculi moræ promissum impensius comere curareque consueuerat, relinquere cæpit impexum & squalidum: quin etiã ungues ipsos excrescere per diuturnam incuriam patiraturque in hoc tam aspero, tamque horrido vitæ instituto, constanter id omne refugere, quod vllam posset afflictæ carni delectatione aut leuamē afferre. Itaq; cum esset decore vultu, & egregia totius corporis firmitate; detractis paulatim viribus, omnis ille vigor acerrimi bellatoris, & forma viridis iuuentæ prorsus elanguit.

Molestia scrupulorum, ac tentationes eiusdem.

Cap. VI.

IVS MODI vitæ cursum aliquandiu securus Ignatius magno animi fructu, sine vlla offensione tenuerat, nondū grauiora prælia & occultas demonum artes expertus, quibus incauta mens hominum ad præclara tendētium, si præsertim suis viribus ipsi confidant, facile in fraudem inducitur; cum repente quædam illi obiicitur species, cuius, quamuis identidem apparētis, formam & figuram satis explicare non posset, multis distincta luminibus, & grato quodam splendore collucens, quod spectrum diabolicum postea, vt dicemus, agnouit, iisdemque fere diebus cum se illucine & squalore oblitum animaduerneret, atrox illa cogitatio nec opinantem inuasit. Quæ, malum, ratio te, miser, impulit, vt relicta patria, cognatis, amicisque potentibus, pedore ac dira macie deformatus tristissimo & obsoleto vestitu, vel stipem in triuiis corrogares, vel inter infimas plebis minutæ quisquillas lateres inglorius? nonne intermissa militiæ honoratæ stipendia, dulcissimosque æqualium conuictus, & pristinae fortunæ cultum victumque, maiore cum tua tuique sanguinis dignitate repeteres? Hæc, & alia id genus vbi animo vehementer obiecta; auctorem sensit Ignatius illico: & quamuis initio paulisper ea recordatione commotus, tamen vt se collegit, illam ita constanter ab se reiecit ac repulit, vt vltro etiam familiarius quam antea, sese cæcibus atque colloquiis egentium & mendicorum insereret. qua submissione victus princeps auctorque superbiæ, rursus Ignatio templum ingredienti ad officia diuina celebranda, quibus mira cum attentione ac perseverantia quotidie dabat operam, vt diximus; incepti operis molem ac difficultatem ita representauit,

tauit, quasi eius arumnas & incommoda miserans diceret: Hem infelix D
 Ignati, annis utique septuaginta, quot ætas tuâ recipis, in tantis tibi labo-
 ribus, in tanta vitæ asperitate degendum est: quos tu, præsertim virgente
 senio tolerare qui poteris? Tum ille fortiter, nec sine contemptu: Quasi
 vero, inquit, mihi tu vel vnius diei spatium præstare possis. Hæc duo pri-
 ma post conuersionem Ignatius de summa rerum certamina subiit: quo-
 rum utroque turpiter superatus humani generis hostis, ubi se irruptione
 & aperta vi nihil proficere intelligit, longe diuersa bellandi ratione, dolo
 cuniculisque grassari constituit. Neque abnuir Christus, pugnarum eius-
 modi iustissimus arbiter: qui ut neminem supra id quod potest, oppugnari
 permittit, sic militibus suis, quos gratiæ diuinæ præsidio, & liberæ volun-
 tatis arbitrio ad omnem virtutem exercet, ne parta semel victoria per otium
 torpeant, nouam in dies gloriosi triumphi materiam deesse non patitur.
 Est igitur in dæmonis artibus, quas ad bonorum perniciem assidue me-
 ditatur, illa vel pessima; ut quos ita videt studio virtutis ac religionis ad-
 dictos, ut inde terrestrium vel honorum spe, vel commodorum & volu-
 pratum illecebris auelli non possint, hos per speciem ipsiusmet honesti
 quod adamarunt, ad immoderatam inedia & carnis macerationem acro-
 ribus incitamentis impellat, eosdemque præteriti temporis piacula repen-
 tantes, ac cælestis iræ seruili metu perculsos, in singula momenta misero
 quodam angore sollicitet. id autem eo consilio, ut vel plane defecti viribus,
 per causam recuperandæ valetudinis paulatim ad socordiam atque ad
 ignauiam delabantur; vel assidua scrupulorum agitati molestia, dum se
 ipsi calumniari non desinunt, si minus inertia, certe defatigatione ac las-
 titudine ab incæpto desistant. cuius vtriusque cladis utinam ne tam mul-
 ta nobis quotidie exempla suppetere. Hæc igitur eadē fraus Ignatium
 quoque in discrimen adduxit. Obtinuerat ille (quemadmodum diceba-
 mus) ex quo sese ad Christum adiunxit, in summa vitæ austeritate perpe-
 tuam animi tranquillitatem atque lætitiā: quam ne ex quotidiana copia
 vilem duceret, neu suis ipse meritis per insolentiā adscriberet; ab iis quas
 diximus, tentationibus caput illi pater cælestis vniuersam repente sub-
 trahere, sic, ut interdum cum maxime gaudēs exultaret in Domino, tunc
 subito nulla præcedente significatione, prorsus exui nudarique se omni
 gaudio & iucunditate sentiret: nec iam in precibus, neque in psalmis, ne-
 que in ceteris, quibus assueuerat, pietatis officiis vllam inueniret omnino
 delectationem aut requiem. idque cum ei frequenter accideret, attonitus
 reinouitate, animo suspensio ac mire sollicito, causas eius varietatis & im-
 mutationis inquirere, ac dubitare apud se, recte ne confessionē in Mon-
 teferrato, quam diximus, peregisset? quicquam ne omisisset, quod ad in-
 tegram criminum accusationem attineret? ac proinde num idcirco for-
 tasse Deum adhuc iratum experiretur? Quæ ille dum anxius agit, arre-
 pra occasione diabolus perturbandi hominis, deque suo statu deficiendi,
 hanc ipsam suspicionem atque formidinem institit illi vehementer etiam
 atque etiam incutere. Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies
 noctesque fletibus iungere, nullam capere partem quietis. Itaque dum
 amissam

A amissam recuperare conscientia pacem, & hærentem visceribus pestem
 omni ratione conatur euellere; non satis habuit peccata vetera, quorum
 de confessione ambigebat, iterum iterumque apud sacerdotem exponere;
 sed etiam cuiusdam concionatoris monitu, qui Minoreſſæ per eos dies
 agebat, totius vitæ noxas, quotquot reuocare in memoriam potuit, in li-
 bellum relatas, quod ad Montemſerratam antea fecerat, quam accuratiſ-
 ſime rursus explicuit. Sed (quod sæpe contingit) quod sibi adiumento fo-
 re putabat, id erat ei contrarium maxime. siquidem ipsa commemoratio-
 ne rerum quas aliquando obliuiſci oportuerat, fiebat vt etiam si quid ipsa
 die mitigatum fuerat, recrudesceret. Nec iam tantummodo superiorum
 annorum delicta occupatum animum amarissima superstitione torque-
 bant, sed etiam præſentis temporis cura pauorque, ne inuisa Chriſto ſua
 eſſent ſtudia, neu Dominum ſuis omnibus dictis, factis, cogitatis offende-
 ret. Quocirca multis iam rebus frustra tentatis, vnum dumtaxat occurre-
 bat illi remedium, nec ſane ſpernendum; vt ſacerdos pro poteſtate omni-
 B no ſibi poſthac eiufmodi ſuſpicionibus ac recordationibus interdiceret.
 Sed id ipſum conſilij ad eum deferre non audebat, peruerſa videlicet ra-
 tiocinatione deluſus, ac veritus ne ſibi minus ea medicina prodeſſet, cu-
 ius auctor ipſemet exiſtiſſet. Inter has ergo curas, graui preſſus mœſtitiæ
 cum ita iaceret, vt nulla iam res mitigare dolorem poſſe videretur; inua-
 ſit hominem atrox & ſæua cogitatio; vt ad luſtus miſeriaſque finiendas,
 è fenestra cubiculi (Dominicanorum hoſpitio tum forte vtebatur) ſemet-
 ipſe præcipitem daret. Quam ille cogitationem, ope diuina cum acerrime
 repuliſſet, ſubiit animum firmitas & conſtantia cuiuſdam anachorita,
 quem in Patrum hiſtoria legerat, impetrandi gratia neſcio quid quod ve-
 hementer optaret, omni cibo tamdiu abſtiniſſe, quoad per eam abſti-
 nentiam propitiato numine, voti compos exiſteret. & quamquam peri-
 culosa admodum ea ratio videbatur, metusque ſuberat, ne tam audaci
 incæpto Deum irritaret potius, quàm reconciliaret ſibi; tamen tora re apud
 ſe diu multumque agitata, ne quid omnino intentatum relinqueret, il-
 lum ipſum rigorem perſeuerantis inediae ſine vlla dubitatione experiri
 C conſtituit, atque ita experiri, vt nihil interea de quotidiana precatione,
 verberibus, & cætera corporis maceratione remitteret. Dies igitur vnus,
 duo, tres, quattuor, nec tamen aut linqui animo, aut moleſtia liberari. ita-
 que ad ſeptimum vſque diem obſirmata mente ieiunium extendit, exten-
 diſſetque porro, ni ſacerdos idem, cui ſua non modo vitia, ſed etiam bo-
 na, & intimos omnes animi reſceſſus ac latebras diuino quodam inſtinctu
 nudas & apertas habebat, pro imperio vetuiſſet eum longius progredi,
 minis inſuper additis, ni paruiſſet, illum à ſacra corporis Chriſti commu-
 nione prohibendi. hac igitur tam ſeuera denuntiatione deterritus, cibum
 ſumpſit Ignatius, & illo quidem ac poſtero die fuit illi quies: tertio vero
 eadem illa peccata rursus occurrere memoriae. quarum cogitationū ini-
 tia dum admittit incautius, ac ſpecies (vt ſit) ſpeciem adducit, ſenſim in
 priſtinos fluctus, æſtusque ſolicitudinum reuolutus; cum ex vna parte
 prorsus inſtaurandum Confeſſionis myſterium iudicaret, ex altera vero

id sibi non modo non profuisse, verum etiam nocuisse antea cerneret; ex D
vehementi fluctuatione tam graue tedium præsentis miseriæ mentem
eius inuasit, non quidem vt de morte oppetenda, sed vt de abiicienda se-
ucriore disciplina, & sæculi commodis repetendis magno quodam impe-
tu cogitauerit. Verû in tantis tenebris ac procellis nutanti, & in magnum
adducto periculum, peropportune radius diuinæ bonitatis affulsit, cuius
beneficio diabolica discussa caligine, totius tentationis exordia progres-
susque attente considerans, liquido comperit, omnes illos conscientiæ
stimulos, vanasque suspiciones, à malo spiritu fraudulenter immissas, ac
proinde sine vlla dubitatione constituit, præteritæ vitæ labes, quod ad
confessionem attineret, perpetua obliuione conterere. Atque in hunc
modum singulari Dei beneficio, non modo infelicem illam sui callum-
niandi miseriæ ac pœnam euasit ipse, verum etiam alios curandi, qui ea-
dem ægritudine laborarent, miram à patre luminum facultatem & scien-
tiam est consecutus.

E

Ignatij profectus in Spiritu, Cap. VII.

Isc e igitur periculis perfunctus Ignatius ac veluti auulsus
ab vbere; maiores quotidie efficiebat in solida virtute pro-
cessus: & quo acrior ac diuturnior probatio fuerat, eo magis
idoneus euasit ad noua omnipotentis Dei charismata ca-
pienda: in quibus fuit illud eximium. Cum enim religionis
causâ ædem Pauli Apostoli extra oppidum peteret, & in ipso itinere ad
Rubricatum amnem, qui Minorellam interfluit, constitisset; necopinanti
repente diuina quædam oborta lux est tanta, tamque mirifica, vt momen-
to pæne temporis nullo magistro quamplurimâ clare perspexerit non
solum de fidei Christianæ mysteriis, verum etiam de aliis vel subtilissimis
philosophorum quætionibus atque decretis: quasi nitidissimo quodam
in speculo perspicue cerneret ea, quæ post multam accuratamque lectio- F
nem, maximosque labores ac vigilias vix demum solent homines intelli-
gentia comprehendere: atque in eo cælesti prorsus intuitu, non sine sum-
ma animi voluptate diutius acquieuit. Quo tanto, tamque insigni acce-
pto beneficio, cum ad agendas Domino gratias accessisset ad Crucem in
propinquo defixam; oranti sese denuo in aere spectrum illud obiecit, de
quo diximus antea, sed (quæ nimirum virtus ac potestas est Crucis) ne-
quaquam pari splendore vel pulchritudine, itaque quod suspicatus pri-
dem Ignatius fuerat, tum denique clare perspexit esse dæmonium: eo-
demque deinde sæpius apparente, tantum abest vt moueretur, vt illud
etiam baculo per contemptum abigeret. Atque eius fere generis per id
tempus plane diuinitus alia multa percepit. Quodam die, dum indicta
publica supplicatione Minorellæ religiosum agmen instruitur; & Igna-
tius interim beatissimæ Virgini psallit, insistens gradibus templi Domi-
nicani; subito in Deû ita rapta mens eius est, quasi per appposita quædam,
& maxi

A & maxime illustria symbola, Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, vnum essentia. Qua visione tanto gaudio est delibutus, vt neque in ipso mox agmine lacrymis & singultui crebro temperare valuerit, neque vero totum eum diem alia vlla de re, nisi de sanctissimo illo fidei Christianæ mysterio disputaret: idque tanta similitudinum & exemplorum varietate & copia, vt cuncti obstupescerent. quin etiā per eos ipsos dies non dubitauit homo litterarum propemodum ignarus, librum de Trinitate conscribere quoquo potuit stylo: vsque adeo cælestes typi quos diximus, in eius memoria atque intelligentia diuinas illas rerum altissimarum notiones imprefferāt. Ac licet antea quoque & monadem in triade, & in monade triadē sanctissime coleret, quasque & naturæ diuinæ cōmuniter, & separatim singulis personis preces hymnosque persolueret; ab hoc tamen raptu longe studiosior & ardentior euasit in eodem officio pietatis; eamque laudabilem consuetudinem ad extremū vsque vitæ retinuit, sic, vt præcipuam caperet voluptatem, & proprio quodam sensu rerum cælestium afficeretur, quotiescunque sanctissimæ Trinitati sacra perageret. Neque vero fuit hic finis mirabilium visionum: siquidem rursus per significationes arcanas, & mystica quædam exempla, oblatus est eius mēti modus ipse, quem in huius vniuersitatis molitione summus ille rerum opifex tenuit: quas illustrationes atque doctrinas, vt omnino vires naturales excedūt, sic postea negabat Ignatius posse verbis adumbrari, nedum exprimi. Præterea cū sacrificio Missæ in eodem tēplo Dominicano interesset, dum à sacerdote de more hostia salutaris attollitur, apertissime vidit Ignatius illa specie Christum Deum eundem & hominem verissime contineri. Factum est etiam aliquādo (idque ipsimet qui interfuere, testati sunt) vt alienatus à sensibus, à Completorio Sabbati ad alterum vsque proximi Sabbati Completorium in altissimo quodam excelsu perstiterit; qua ipsa hora, multis adstantibus qui rei totius euentum attente expectabant, quasi è profundo somno excitatus, repente sustulit oculos, I E S V M perquā suauiter inuocans, atque interim pij quidam homines mortuum rati, vtique terræ mandassent, nisi cōtemplari omnia diligentius, ac perterritato corpore, latētem in eo vitam ex tenui cordis palpitatione sensissent. Ad hæc, intento precationi, sese nō semel tum Christus Dominus, tum Virgo mater ostendit. quibus, & aliis id genus elementiarū diuinæ subsidiis in recta fide vsque adeo confirmatus est, vt etiam si nulla existissent Christianæ religionis monumenta vel testimonia, nequaquam tamen dubitasset, ex iis tantummodo quæ Deo sibi aperiente cognorat, mortem pro defensione catholicæ veritatis, oppetere. & qui paulo ante vix vocalis nollēt orationis vsum, paucis mensibus tantam rerum spiritualium peritiam, ac tantam Dei familiaritatem est nactus, vt quidam, eius omnia vel dicta vel facta curiose obseruantes, intempesta nocte supplicantem animaduertent (eleuante spiritu sarcinam corporis) quatuor circiter cubitis à terra sublimem: & quidem ex consortio sermonis Domini (quod de Moyse scriptum legimus) tota facie mirum in modum radiante.

De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII.

VÆ omnia, quamquam egregia atque expetenda per se, ta-
 men eo pluris erant in Ignatio facienda, quò magis erant
 cum aliorum fructu & vtilitate coniuncta. Nam in cæteris
 ornamentis ac beneficiis, quæ in eū Deus plena manu con-
 gessit, illud equidem vel præcipuum duxerim, quod in tâto
 perfectionis ardore non dedit illi spiritum solitudinis, animumve vni sibi
 vacantem, sed Christianæ propagandæ fidei cupidissimum, ac mire studio-
 sum diuinæ gloriæ, salutisquæ communis. Cum igitur acta eius in Mon-
 teferrato (quamquam ea ipse occultissima voluerat esse) institutæque vitæ
 asperitatem ac sanctimoniam vicinis locis fama vulgaret, ac nobilitatem
 viri præcipue, rumor (vt fit) etiã in maius attolleret; ingens hominum
 concursus ad eum fieri cæptus partim visendi gratia, partim etiam consu-
 lendi; quos ille vt omni conatu quam acerrime ad Christum adiungeret,
 neu squalor ille nimius, & diutina illuuius ad se adeuntibus terrorē incu-
 teret; primum deponere sordes, & externum corporis habitū cepit aliqua
 ex parte componere: deinde cū intelligeret difficilem in primis & ancipi-
 tem esse curationem animorū; quo cautius rectiusque in re tâta procederet,
 ope diuina suppliciter etiam atque etiã implorata, suæ cōuersionis origi-
 nem, ac seriè, variasque tēnationū procellas ac tenebras, & subsequutam
 mox tranquillitatem ac lucem, quam accuratissime secum expendens, de-
 mum ex iis quæ partim cælesti magistro dictatē perceperat, partim etiam
 ipsemet experiēdo cognorat, de fructuosa ratione meditandi orandique,
 præclaras obseruationes & saluberrima præcepta conscripsit: qui liber (vt
 antea dictum est) Exercitiorum spiritualium titulo, tempore procedente
 deinceps ab eodem auctus atque recognitus, & Romani Pōtificis iudicio
 ac testimonio comprobatus, ita multos omnis ætatis atque ordinis ho-
 mines tū in eligēdo genere vitæ, tum in cōponendis moribus, perturba-
 tionibusque sedandis, ac præsertim in retinenda constantia salutari, mirū
 in modum inuit, iuuatque quotidie; vt iure optimo videatur hoc non in
 postremis numerandum esse remediis, quæ diuina bonitas hac hominum
 ætate vel ad corrigenda sæculi vitia, vel ad renouandā veterē Ecclesiæ di-
 sciplinam clementer adhibuit. His ergo meditationibus, quos ad bonam
 perfectæ virtutis frugem Ignatius reperiēbat idoneos, paulatim, & quasi
 per gradus cepit excolere: cæteros interim precibus monitisque, prout se-
 se dabat occasio, à viriorū fœditate deterrēs, atque ad studiū æternæ bea-
 titudinis incitans: idque eo libentius atque securius, quod cōmunicandis
 iis quæ à Domino acceperat, nihil interim sibi religionis ac spiritus de-
 perire sentiret. Nec solū venientes ad se, benigno excipiebat alloquio; sed
 etiã inuitatus interdum ab aliis ad prandiū, minime recusabat accedere;
 nimirū eo consilio, vt ex re & ex tempore sumpta occasione, qui se in Dei
 gratiam terrestri pauissent cibo, eosdē ipse vicissim spiritualibus epulis, &
 opportuna quapiā adhortatione reficeret. Atque in hūc fere modū adiu-
 uatē Dño permultos ad arctā salutis semitā, à via lata & spatiofa traduxit.

Egravi

*E graui morbo periclitatur.**Cap. IX.*

SED in eiusmodi curam dum incumbit ardentius, nec tamen interea fere quidquam de assiduitate precandi, ac de quotidiana vitæ asperitate diminuit, morbum ex ingenti labore contraxit adeo periculosum & grauem, vt sæuiente atrociter febris proxime ad mortem accesserit. quo tempore & oppidi magistratus periculo viri permoti, publice diuersorium illi curarunt necessariis rebus instructum: & præter aliam, amicorum turbam, honestæ matronæ, quæ vitandæ pestilentie causa Barcinone sese eo receperant, certatim ægrotanti assidere, & nocturnas agere excubias, perinde quasi in vnus vita salus omnium verteretur. Atque his populi officiis, ac pia sedulitate bonorum, ereptus è præsentis vitæ discrimine, in id ipsum iterum ac tertio recidit ob eam causam, quod nondum plane confirmatis viribus (blandimenta videlicet carnis, & veteris hominis malitiam veritus) præpropere festinatione ad pristinas occupationes corporis animique redierat: quarum pondere oppressus, denique didicit ipse, aliisque deinde præcipere solitus est, imbecilla valetudine minuendos labores, curandumque tali tempore, vt quantum de cõsuetis exercitationibus infirmitas demat, tantum ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem æquitas animi, & exemplum Christianæ fortitudinis addat. Vetabat idem etiam corpus debito somno ciboque fraudari, multis eo tempore doctus experientis, vt moderata sobrietate vegetatur animus, sic immoderata vigilia vel inedia vires adeo frangi ac debilitari, vt mens earum ministerio destituta, vix munere suo fungi, aut ad contemplationem rerum diuinarum possit exsurgere. Vexatus igitur, vt dicebamus, diuturna & periculosa agrotatione, demum ita conualuit, vt ex reliquiis morbi dolore stomachi molestissimo subinde cruciaretur: quapropter calceos induere, & pãni crassioris tunica cinerea, & capitis tegumento contra sæuitiam hyemis munire sese piorum hominum benignitate precibusque coactus est.

*Dè inanis gloriæ vitio superato.**Cap. X.*

CCESSIT ad illa corporis ægrotantis incommoda, grauis etiam animi cruciatus, ab importuna quadam inanis gloriæ tentatione profectus. Dum enim ingrauescente morbo conscientiam suam diligentius excutit, seque ad extremum comparat mortis agonem; subiit illi repente, se iustum esse, neque vlllo pacto sibi de sempiterna beatitudine dubitandum. Cui suasioni dum resistere vi summa conatur, intelligēs vt quisque sibi maxime placet, ita Deo maxime displicere; diuturnum & anceps intra sese certamen tanta tentatione metuque sustinuit, vt miris modis quotidie torqueretur, maioremque ex offensionis diuinæ formidine, quam ex ipsa grassantis morbi ve-

hementia metum ac solitudinem caperet. Versabat videlicet in omnes D partes hominis animum dæmon callidus, Christi permisso; & quem desperationis iaculis paulo ante superare nequiuera, eundem rursus nimia confidentia ac vanitatis elatione supplantare & euertere nitebatur. Sed contra eiusmodi cogitationes Ignatius & in ipso (vt diximus) morbo, & recuperata postmodum valetudine cum diutius dimicaret; partim agendis identidem Domino gratiis, partim naturæ humanæ fragilitatem apud se reputando, denique diuino præsidio detestabile hoc ingrati animi vitium ita debellauit, euulsitque radicitus, vt postea quotiescunque salus animarum, aut Dei gloria postularet, sua non minus bona, quam mala sine vlla prorsus cenodoxia titillatione palam & ingenue exprimeret.

De profectione Hierosolymitana. Cap. XI.

INTER hæc anni fere spatio exacto, partim spiritualium rerum sciëntia instructus, partim etiam arte quadam & consuetudine regendarum animarum imbutus, cum nihil vulgare aut exiguum agitare animo, sed egregia quædam & ardua in Dei gloriam ab ipso conuersionis initio concepisset; Hierosolymam, quod iam dudum habebat in votis, petere omnino constituit, non tam vt Christi Domini sacratissima incunabula cerneret (tametsi id ipsum vehementer optabat) quam vt in conuertendis ad Euangelij lucem infidelibus qui ea tenent loca; vel operæpretium faceret, vel certe martyrij palmam, cuius auidissimus erat, acquireret. Sed hoc suum de prædicando Euangelio consilium, vitandæ scilicet humanæ laudis causa, nemini prorsus aperiebat: peregrinationis vero propositum, cum necessario amicis patefecisset, multi primum id ei multis rationibus dissuadere, obtestari etiam & orare ne populum ab se nuper è somno vitiorum excitatum ad studia virtutis pietatisque, repente desereret, neu se ipse, affecta præsertim valetudine, itineri tam longinquo ac tam periculoso committeret. deinde cum nec precibus nec suasionibus eum de sententia demouere possent, instare saltem & urgere, ne in comitatus abiret; multa posse in tam remotis ignotisque sibi regionibus, ac tanta rerum humanarum varietate contingere, quæ præsentem cuiuspiam fidelis opem solatiumque requirerent. Omnino probabilia videbantur afferre, & humano iudicio rem æstimatibus, etiam necessaria: nec vero deerant homines impigri, peritique linguarum, qui sese illi comites laboris ac periculorum libenter offerrent. Verum Ignatius, qua erat animi altitudine, in cælum semper intentus, atque à diuina prouidentia vsquequaque pendere mirabiliter cupiens, amicis omnia sua in eū studia proflentibus ita remisit, vt diceret, in præcipuis hominis Christiani virtutibus, non modo fidem & caritatem esse, verum etiam spem. Eius porro cōparandæ gratia, certum sibi esse non modo sine viatico, sed etiā sine comite iter id ingredi; quod clare perspiceret, si, qualia multa possunt homini accidere, peregrinanti præsertim, sibi quidpiam euenisset, fieri non posse quin aliqua sal-

tem ex

A tem ex parte comitis præsidio fideique confideret: proinde quidquid in eo spei locasset, id vtique ex ea detractum iri fiducia, quam totam in vno Deo clementissimo parente ac rectore vellet esse repositam.

*Nauigat in Italiam.**Cap. XII.*

A c igitur mente sub initium anni M.D. XXIII. magno omnium dolore Minoreffa profectus venit Barcinonē, vt in Italiam ex eo loco traiceret. cumque peropportune paratā ibi nauem offendisset, egit cum nauarcho suppliciter, vt se mendicum egentemque gratis admittere ac transportare ne grauaretur. cui naulum quidem ille se remissurum promisit; ea tamen cōditione, vt nautici saltem panis, quod erat necessarium, secum inferret. Eo responso cum vehementer angeretur Ignatius, quod commeatus copiam quamuis exiguan, cerneret inopiā illius quam sibi summam proposuerat, legibus aduersari; post multas anxiasque cogitationes totā rem denique permittere statuit arbitrio sacerdotis, quem sibi paucis illis diebus Barcinone, tum suæ conscientia iudicē, tum interpretem diuinæ voluntatis elegerat. Ille re cognita, Ignatio respondit, æqua postulare nauarchum: proinde nō resistendum esse, nec vero timendū, ne si cibaria, tam vilia præsertim ac necessaria, sibi parauerit, quidquam idcirco contra consilium perfectę paupertatis admittat. Tum Ignatius quamquā soluto vixdum religione animo, tamen partim sacerdotis impulsu, partim etiam metu occasionis eius amittendæ; emendicata de more pecunia, panes in nauem imposuit, & ne quid præterea secum inferret, paucos qui superfuerant nummos reliquit in ipso littore: deinde solutis anchoris die quinta Caietam non minus periculosa quam celeri navigatione delatus, Romam pedibus iter intendit. ac prima nocte diuertit ad villam militibus refertā; quibus nefaria quædam ac turpia molientibus, tanto animi ardore ac vociferatione se obiecit, vt illi partim verborum pondere, partim constantia miraculo obstupefacti, à flagitioso conatu destiterint. Inde laboribus maximis, cum sæuiente per eos dies pestilentia luridus ipse ac macilentus, tectis fere atque oppidis arceretur, denique in urbem Romam haud ita acriter custoditam, lassitudine ac fame pæne confectus introiit ipso Dominico die Palmarum. cumque venerabundus religiosissima quæque loca obiiisset, Adriani VI. Pont. Max. pedes exosculatur. Mox paranti Venetias ire, vt in Palæstinam inde transmitteret; rursus Hispani amici nonnulli, qui Romæ eo ipso tempore versabantur, professionem dissuasere cum aliis rationibus, tum præcipue navigationis longæ & infestæ periculis proponendis: quippe cum paulo ante per summum nominis Christiani æque damnū ac dedecus, Turca Rhodū insulam expugnasset, quo nuntio videlicet omnis Italia cohorrerat. Sed cum Ignatius ab instituta peregrinatione nullo terrore posset abduci; illud saltem hortari & orare insisterūt, ne se daret iter eiusmodi sine pecunia, tū in alios usus necessaria, tū utique ad naulū pro transmissione soluendū. nā vt Venetias emēdicato victu peruenisset,

peruenisset, quæ deinde ratio quæ spes homini externo & ignoto foret, D
in tam remotas regiones traiectum nanciscendi gratuitum? Proinde recte
amiceque suadentibus ne resisteret, iuuarique se in CHRISTI gratiam
aliquo saltem viatico pateretur. Cum hæc, & alia eiusmodi asseuerantes
pariter ac miserantes ingererent; sæpius eadem iterando, cunctantem ac
terguierlantem denique perpulerunt, vt in ipso discessu aureos aliquot
nummos acciperet. quo ille subsidio oneratus verius quam instructus,
non multum processerat viæ, cum rem totam attente cõtemplans, seque
ipse accusans grauitur, quod de fiducia diuina humano metu se deiici, si-
xumque paupertatis propositum oblato auro passus esset infringi; parum
abfuit quin omnem pecuniam illico indignabundus abiiceret: sed quia
id prodigum, ac Deo ingratum fore videbatur, decreuit certe in obuios
pauperes paulatim infumere. quod cū alacriter præstitisset, breui & num-
mis omnibus vacuus, & stimulis conscientię liber euasit. Pergentem por-
ro Venetias, eadem quæ supra memorauimus incommoda & difficulta-
tes itinere pæne toto vexarunt. Sæuebat etiam tum locis aliquot fœda E
lues atque contagio; dispositique custodes aditus oppidorū assidue tue-
bantur. Ignatium vero ex ipso corporis habitu vel in summa cæli tempe-
rie metuillēs. Obsita erat squalore vestis, & horrida; color ex sanguis, caui
macie caput, conditi introrsum oculi, & inanes faucium sinus. quocirca
siebat, non solum vt exclusus à diuersoriis omnibus pernoctare sæpe co-
geretur in publico, sed etiam vt pallore & macie peremptum, rigentem-
que, prætereuntes aliquando nonnulli ceu monstrum quoddam aut tri-
ste simulacrum horrerent. Ipse vero linguæ imperitus, ignarus iterum,
cum præ defatigatione sæpe deficeret; ad Fossam tamen Clodiam Deo
adiuuante peruenit, quo ex emporio breuis & quotidianus Venetias tra-
iectus est. Ibi certior factus à viatoribus, obseruari Venetiis omnia dili-
gentissime, & è suspectis præsertim regionibus venientes accessu prohi-
beri; flexit inde itinere terrestri Patauium, quorumdam cõsiliū sequu-
tus, qui id ipsum periculi metuentes, faciliorem sibi ex ea vrbe Venetias
transitum fore sperabant: iidemque Ignatium adiunctum sibi comitem, F
præ imbecillitate haud ita æquantem gradus, in campis circumpadanis
repente destituunt, vnus ope CHRISTI subnixum: qui sane pro sua
infinita clementia laboranti seruulo in tanta solitudine minime defuit,
sed proxima nocte sese illi, quemadmodum antea sæpe fecerat, visendum
obtulit; recreatumque mirifice, intra ipsa Patauina mœnia primum, dein-
de Venetias sine vllo errore aut difficultate perduxit. nemo quippe ex
Patauinis custodibus ad portas, nemo ex Venetis exploratoribus ad in-
sulas frequentiores appropinquantem (cum nauim ingressi de more sin-
gulis vectores diligenter excuterent) Ignatium nulla munitum valetu-
dinis tessera, ne appellauit quidem: mirantibus, cognita postmodum re,
Clodianis desertoribus illis; quibus per adulterata videlicet symbola in-
troitus in urbem vtramque non sine magna vel sollicitudine, vel conten-
tione patuerat. Venetiarum vrbis, in recessu intimo sinus Adriatici, ea
regio ac situs est, vt leniter stagnantes ex alto aquæ illam ex omni parte
circum

A circumluant. ea inclytæ vrbi & ad merces copiasque inuichendas opportuna receptacula, & contra hostiles incurfus munimenta firmissima sunt. Ex iis porro æstuariis, maiores minoresque euripi totam urbem intercurrentes, variis mæandris ac flexibus ita distinguunt, vt, quod in partes pedibus, in totidem fere mari aditus sit; egregio sane vel artis, vel naturæ miraculo. Inde vicorum, insularum, ac pontium ingens numerus: vt qui diutius ibi versati non sunt, viarum locorumque modo varietate, modo similitudine sæpe fallantur. Sed contra eiusmodi ambages, certum paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quæ vsquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica & priuata loca quemlibet haud ita magna mercède traiciant. Ignatius naui Patauina, ex iis quæ per Medoacum flumen assidue commeant, in area Marciana sub noctem expositus, cum neque vias ad publica xenodochia nosset, nec portitori conducendo suppeterent nummi; assuetus longo iam vsu male cubare, sub porticu Procuratoria, quam appellant, intédentibus iam se tenebris, vacuum opificis cuiusdam fulcrum elegit, in quo fessos artus vtcumque reficeret. Tenet fama, literisque multorum est memoriæ traditum, dum ille ibi noctem exigit, vicinum senatorem M. Antonium Triuisanum (quem ipsi multo deinde post, eiusdem ciuitatis principem vidimus) cælesti voce excitatum, increpitumque quod in multa veste, mollique strato decumberet ipse, cum interim Dei famulus peregrinus non longe à vestibulo illius ædium iaceret in publico pauper, & omni humana ope ac solatio destitutus. itaque ingenti metu & horrore perfusum prosiliisse confestim, & quæsitum diligenter Ignatium excepsisse perhonorifice. Sed ille postridie cum in amicum veterem Cantabrum incidisset, à lautiore hospirio sese ad eum familiariter transtulit.

*Nauigat in Palæstinam.**Cap. XIII.*

C **I** cum aliquandiu moraretur, in omnem nauigandi occasionem intentus; ecce tibi nouæ amicorum pugna (quos illi vbiuis breui conciliabat cognita viri virtus atque modestia) eum variis terroribus ab instituta peregrinatione reuocare conantium; quibus ille, Deo fretus, ita resistebat, vt diceret, pro certo habere se, vt cætera cuncta deficerent, vel vna solummodo tabula quo cupiebat vtique perueniturum. Nec eum fefellit bonitatis diuinæ fiducia. Cum enim eo anno formidine Turcarum, vt diximus, solito minor esset in Iudæam peregrinantium numerus, & quotquot erant, simul omnes paulo ante soluisissent; desperata iam à cæteris re, Ignatius repente fit certior, nauem in Cyprum parari patricio Veneto, prætori eiusdem insulæ designato: cumque inde non ignoraret breuem atque facilem esse traiectum in Palæstinam; nullo adhibito deprecatore, cum tamen multi nec aspernandi suppeterent, ad Venetorum Ducem Andream Gritum adiit ipsemet, insigni non minus humanitate quâ prudentia prin-

cipem: ac Deo fauente facile ab eodem impetrauit, vt gratis in Cyprū vſ-
 que deueheretur. Sed interea dū prætoria ornatur nauis, in febrim Ignatius incidit, factumque diuinitus eſt, probandæ ſcilicet eius conſtantia
 cauſſa, vt quo die phar̄macum hauſerat, eo ipſo nautæ ſignū profectionis
 ediderint. qua re minime conturbatus Ignatius veniam petit ab hoſpite;
 qui pertinaciter ipſum etiam atque etiam retinere conatus, cum nihil
 omnino proficeret, conſulitur medicus. ille vero ſine cunctatione reſpon-
 det, hominem ad interitum ruere. At tamen Ignatius nihilo magis immu-
 tatus, & cæleſtis nimirum medici ductum ſequutus, ſelici ſane conſilio
 (quod tamen admirandum potius, quam imitandum aliis duxerim) flu-
 ctuante etiam tum in ſtomacho potione conſcendit, factumque eſt Dei
 beneficio, vt ora ſoluta, inter nauigandum, ex ipſa maris agitatione tan-
 tam vim peſtiferi ac vitiaſi humoris euomeret, vt morbo plane leuatum
 ſeſe celeriter ſenſerit. Recuperata valetudine inſtitit ſuo more, quos-
 cun- que poterat factis diſtiſque ad virtutem & pietatem adhortari. cumque
 in eadem naui per ſummā impudentiam committi grauiā quādam flagi-
 tia comperiſſet, nō dubitauit apertū dedecus deſertari palam; & impuros
 illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, vt ij facta cum
 nautis coniuratione moleſtum ſibi monitorem in deſerta quadam inſula
 exponere, atque ab ſuo conſpectu & conſuetudine procul amouere de-
 creuerint. quam rem odorati è vectoribus quidam Hiſpani ad Ignatium
 pro amicitia detulere, ſuadentes etiam atque etiam, vt in loquendo cau-
 tior eſſet, ſibi que conſuleret. ſed ille nihilominus turpiter peccantes ob-
 iurgare perrexerit, diuinæ prouidentia ope ſubnixus: cuius beneficio fa-
 ctum eſt, vt ad inſulam ſceleri deſtinatā appropinquantibus nautæ, aduerſo
 repente vëto reieſti, volentes nolentes Ignatium in Cyprium vſque per-
 uexerint: vbi cum ſtare ad ſalinas peregrinam nauem, de qua ſupra dixi-
 mus, audiſſet; illuc itinere terreſtri ſe contulit: in eamque gratis admiſſus,
 nihilo plus viatici ſecum intulit, quam in priores intulerat, Chriſto vno
 videlicet fretus, qui tota illa nauigatione ſeſe illi non ſemel oſtendit;
 eumque magnopere confirmauit; ac denique incolumen ad portum Pa-
 leſtinæ perduxit.

Palæſtinæ loca ſancta perlūſtrat.

Cap. XIV.

N D E cum cætera peregrinorū turba progreſſus, vt ad con-
 ſpectum ſacratiffimæ vr̄bis eſt ventum, incredibilem ex ipſo
 illius intuitu cepit animo voluptatem; ac deinceps partim
 in comitatu, partim etiam ſolus, loca illa CHR̄ISTI Do-
 mini, MARIE VIRGINIS, & Apoſtolorum nobilitata
 veſtigiiſ, eximio quodam animi fruſtu venerabundus haud ſemel obiit:
 modo inclyci quondam templi reliquias, modo ſepulchra Prophetarum
 intuens: hic naſcentis & vagientis; illic docentis, & miracula patrantis fi-
 lij Dei monimenta conſiderans. Vbi vero ad loca eiſdem acerbiffimis
 pœnis

A pœnis insignia, & moriētis in cruce sanguine cōsecrata, atque ad defuncti sepulchrum accederet; effusus in lacrymas, humo pia oscula imprimere, immortales agere Domino gratias, incredibili quadam spiritus dulcedine & suauitate compleri. Ad hæc, antiquum beatissimæ Virginis domicilium, itemque locum instituto primum Eucharistiæ mysterio, & sancti Spiritus aduentu memorandum, & alia eiusmodi quamplurima, quæ per otium deinde reuideret, à mystagogo quam accuratissime addiscere. Erat Ignatio iamdiu deliberatum, vt diximus, in augustis illis Iudææ sedibus pedem figere, atque ad conuertendos ad Euangelij lucem infideles toto pectore incumbere; quod non reperiret vel vbi sanctius in terris vitam degeret, vel in quo munere fructuosius operam collocaret. Neque, plurimis iam experimentis diuinæ bonitati confidere, & in diem paruoque viuere assuetum, rerum quæ ad corpus pertinent, habebat cura vlla sollicitum. Id vero laborabat vnum, fragilitatis humanæ videlicet conficius, ne spiritui quotidie deficienti, & noxarum sordes aliquas contrahenti, opportuna sacræ pœnitentiæ ablutio, & cælestis panis alimenta deessent. **B** Quam ad rem idoneum ratus ministerium fratrum è Franciscana familia, qui loca illa religiosa tuentur, & peregrinis aduenientibus præsto solent esse; adit ille ad custodem cœnobij, ac litteras ei, quas ex Italia commendatitias attulerat, reddit; & quod ad cōuersionem infidelium attinet, nihil ei suorum consiliorum impertit; voluntatem vero suam in eisdem sedibus commorandi habitandique demonstrat: rogat proinde, vt se fratres dumtaxat tecto recipiant, sibi que Confessionis & Eucharistiæ sacramenta ministrent: se, quæ ad victum cultumque spectent, nullo prorsus eorum incommodo curaturum. Custos, partim commendatione amicorum, partim postulati moderatione permotus, bene sperare iubet Ignatium, ita tamen, vt rem in aduentum Prouincialis Ministri differret, qui per eos dies in Bethleem oppido versabatur. nec dubitauit Ignatius quin æque facilem Prouincialem esset habiturus, atque custodem habuerat. itaque cum reditus iam peregrinorum instaret, litteras ad amicos in Occidentem scribere aggressus est, quibus eos de suo statu faceret certiores. **C** Cum igitur maxime scriberet, quod in posterū diem peregrinis erat indicta profectio, ecce tibi à custode nuntius, adesse Prouincialem, & Ignatium accersere. ad quem bonæ spei plenus cum extemplo adiisset, collaudat ille primo piam hominis voluntatem: sed re apud se diligentius deliberata, videri sibi ait satius, vt recedat; idque cum alias ob causas, tum vero quod ante id tempus nonnulli eodem studio accensi, dum securius vagantur, à Turcis excepti, vel misere periissent, vel certe in acerbæ seruitutis calamitatem incidissent, quos deinde propter officium ac vicinitatem Franciscani fratres non sine magno cœnobij detrimento redimere cogebantur. proinde se in diem insequentem cum cæteris peregrinis ad iter accingeret. Ad quæ cum ita respondisset Ignatius, vt sibi cœtum fixumque esse affirmaret, Hierosolymis omnino restare; simulque modeste significaret, se, quamuis aliter sentiente Prouinciali, nequaquam, nisi aliqua oblata religione, à proposito recessurum: tum ille potestate se à summo

Pontifice habere subiunxit sacris interdicensi si quis inuito se ibidem D remanere conatus esset: namque potestatis eius diploma proferre paranti, confestim Ignatius, ut omnia ecclesiastica iura, & imperia valde reueretur, nihil prolato opus esse respondit, credere se quæ diceret, & quoniam ita iuberet, dicto audientem fore. Dum igitur ad hospitium tendit mœrens, ut se ad reditum cōparet acris, illum incessit repente cupiditas montis Oliueti illius celeberrimi reuiscendi, quo in summo cernuntur adhuc **l f s v** Christi ascendentis in cælum expressa vestigia: ac ne quis forte in tantis temporis angustiis impedimento sibi esset, re nemini patefacta, & (quod periculosius est) nullo propter inopiam Turca secum adhibito ex iis qui mercede conducti peregrinis in ea regione præsidio sunt, solus ad montem excurrit: cumque à custodibus non admitteretur, cultellū e calamaria theca detractum mercedis loco iis dedit, sacris montis cacumen subiit alacer, & diuinorum pedum notas multa cum prece & ingenti gaudio veneratus, ad Bethphage properauit: ubi dum singula curiose perlustrat, subiit illius animum subito, minus diligenter in Oliueti fastigio sese animaduertisse, vtra ex cæli plaga dextrum, vtra sinistrum esset Christi vestigium: qua dubitatione quasi quibusdam calcaribus incitatus, illico ad montem recurrit, adnotauitque intentis oculis vel minutissima quæque sic, ut locus in posterum dubitationi non esset: vsque adeo inexplebile studium sacrosancta illa redēptionis humanæ monumenta, & incunabula Christianæ religionis penitus etiā atque etiam cognoscendi recolendique mentē eius inuaserat. Interea, cum abesset diutius, nec in turba peregrinorū appareret, ad Frāciscanos defertur desiderari ex eo numero Ignatium. Franciscani suspicati id quod erat, ac veriti ne per eam solitudinem Ignatius in aliquod vitæ vel seruitutis discrimen incurreret; Armenium quēdam in eo cœnobio ministrantē, ad illum perquirēdum celeriter mittunt. qui descēdenti ex Oliueto cōmodum Ignario factus obuiā, fuisse primum, ac truci vultu acriter minitari, ac temeritatē asperere admodū increpare: deinde immissa manu, & brachio ferocius apprehēsum, ad diuersorium trahere minime sane renitentem, quin etiā nouo cælestis gaudij rore perfusum, quod inter eas contumelias Christum sibi præsentem, & vsque ad hospitium præeuntē, incredibili quodā genere cōsolationis aspiceret.

In Hispaniam redit.

Cap. XV.

Viginti igitur postera dies illuxit, cum reliquo peregrinorum agmine Ignatius abiit præ desiderio tristior, & relictam provinciam sine fine respiciens: nec tamen, quoniam præsentī necessitate victus inde recederet, de munīdo in posterū sibi quādoq; reditu ac māsiōne desperās. Cūque primo traiectu Cyprum tenuisset incolumis, tres ibi onerarias in Italiā paratas offendit: quarū vna erat Veneti mercatoris, maxima, & omnibus rebus instructa; altera

A altera minor, sed bene firma, Turcarum: tertia Christianorum, parua, & male compacta. Ac cæteri peregrini, quod tempus erat hibernum, & obnoxium tempestatibus, pro se quisque tendere, ac certa mercede pacisci: vt in primam illam ascenderent: cumque Ignatius propter egestatem à nauarcho repudiaretur, iidem illum enixe precari, vt hominem sibi notum, probum, atque adeo sanctum ne recusaret admittere. quibus ille non minus amare quàm inepte facetus: Atqui sancto, nihil opus est (inquit) naui, calcabit æquora multorum exemplo. neque vnquam exorari se passus est: sed magno ei stetit cauillus, & contumacia. Cum enim Ignatius inde per cõtemptrum exclusus, facile obtinuisset iisdem deprecatoribus, vt in illam debile gratis admitteretur: cumque simul omnia nauigia vento secundo soluissent; repente cooritur atrox adeo ac sæua tempesta, vt Turcica naui in omnium conspectu miserandum in modum fluctibus hausta, nullo prorsus euadente perierit; Veneta vero in scopulos illisa naufragium fecerit, saluis tamen hominibus: tertia tantum, qua vehebatur Ignatius, minime valida, ventis ac fluctibus diu multumque agitata, altero denique mense in Apuliam, lacera ac valde fessa peruenit: quò ex loco ipse deinde Venetias perijt, tam lōga & periculosa nauigatione mire vexatus. Etenim studio paupertatis, quæ fuit illi semper omnibus commodis & emolumentis antiquior, nudis cruribus, hyeme sæuiente conscenderat, femoralibus tantum è tela, concisaque ad humeros aploide, ac scissili tunica breuiore semiamictus, cū è cælo densa caderet nix, ac tristigelu cuncta inhorrescerent, atque ad has cæli iniurias accedebant quotidiana vitæ discrimina, vigiliæque, & cætera maris incōmoda: quibus ille pæne cōfectus cū Venetias peruenisset Ianuario mense anni M.D.XXIV. ab hospite Catabro clemēter acceptus, nūmisque aliquot ad iter faciendum, atque ad fouendū stomachū nimio frigore languentē panni quodā frusto donatus, Ferrariā venit. ibi maximū vrbis templū ingressus, dum religiose numen adorat, mendicus quidā ex iis qui sacrarum ædium vestibula conterūt, precationi apprime intentū intuitus, confestim ad illū accedit, manumque ad stipem porrigit supplex: cui cū Ignatius ex ea quam habebat pecunia, nummulū hilari vultu dedisset, atque is (vt fit) rē ad cæteros pauperes detulisset; alius aliusque deinceps ad Ignatiū accurrere: quos ille cum se per Christum obsecrantes frustrari fas esse vix duceret, à minoribus nummis ad maiores paulatim progressus, breuī totā crumenā ita penitus exhaustit, vt sibi deinde ad cibum illo die capiendum ostiatim emendicare necesse fuerit. quā rem pauperes iidē mox conspicati, & maxima quadam admiratione correpti, sanctum, sanctū illico exclamāt. quibus plausibus vocibusque nequaquā inflatus ipse, cum vno bonæ conscientię testimonio niteretur, Genuā inde sine vlla cūctatione profectus est. Graue per id tempus inter Christianos Reges vigeat bellum; & præcipua quæque Cisalpinæ Galliæ loca, vel Hispanicis, vel Gallicis præsidis tenebantur: cumque ob id ipsum valde infesta cædibus ac latrocinis itinera esse cōstaret; admonitus à bonis quibusdam viris Ignatius est, vt per occultos tramites à via regia declinaret; ni cum ingenti vitæ periculo in

manus militum vellet incidere. At ille, quem ardens odium sui, & amor D
imitandæ Christi patientiæ intrepidum redderet, recta nihilominus ire
perrexit. neque ita multum viæ procefferat, cum ad oppidum nescio quod
in stationes circumfidentium Hispaniorum incurrit; qui tam periculoso
ac suspicioso tempore exploratorem sine dubio rati, comprehensum Igna-
tium, & in domunculam quamdam seductum, blande primum interro-
gant; deinde omni vestimento, & ipsis denique calceis ferociter exuunt,
singulas partes proterue simul & curiose pertractant, numquid ad obses-
sos vel nuntij, vel litterarū afferat, diligenter exquirunt. cum nihil eorum
quæ putauerant, neque percunctando elicerent, neque perscrutando in-
uenirent; ira commoti, Atqui te Prefecto sistemus, inquirunt, & confесси-
nem quā pertinaciter suppressis, exprimemus: cum nihil recusaret Igna-
tius, ac tantummodo peteret, ut sua se tunica tectum incedere pateretur;
illi vero, ludibrij & ignominia causa brachiatum per media castra vulgo
inspectante atque irridente perducunt. quam ille tam insignem contu-
meliā excepit ac subiit alacer, cum aliis nominibus, tum præcipue quod E
interea sibi species quædam est obiecta Christi Domini, cum à Pilato per
mediam urbē ad Herodis tribunalia missus esset, ab eo per summam ini-
uriā atque indignitatē spreto & illuso; & vniuerso irridente ac sibilante
populo, per hominum ora semel iterumque traducti: cuius opprobrij se
quoque factum esse utcumque participem, mirifice lætabatur: sed ubi ad
Præfecti diuersorium appropinquauit, repentino quodam timore perfu-
sus, caput subito cogitare apud se, quonam modo ipsum alloqueretur. E-
tenim Ignatius, quod olim in regia, sermonis flosculos & verborum ele-
gantiam nimium studiose captasset, ad eam vanitatem expiandam, consul-
to post conuersionem instituerat rudi & agresti sermone cum ipsis quo-
que dynastis ac principibus agere; & quo magis vulgo contēneretur, om-
ne liberalioris educationis & nobilitatis indicium dubiose celare. tum igi-
tur subiit illius animum, expediret ne tali tempore quidpiam de suscepta
seu tarditate, seu rusticitate deponere. Sed cum rem totam accuratius in-
tuens, ab humano timore profectam animaduertisset; usque adeo in se F
metipsum animo concitatus est, ut nulla habita ratione periculi, non mo-
do mutata consuetudine ad orationis lenocinia non descendere, sed nul-
lum prorsus neque gestus, neque verborum honorē habere Præfecto de-
creuerit. Quæ res cuiuspiam fortasse temeritatis potius quam consilij videat-
ur esse: sed utique seruorum Dei, præsertim in ipso seruiore penitentia, fa-
cta vel dicta, ad communem sensum ac normam exigenda non sunt. Cum
igitur coram illo stetisset, ut erat seminudus & squalidus, ne apertō qui-
dem capite, oculos humi defigat, multa ac varia sciscitanti, nullam omni-
no reddit vocem. tantum ad illam interrogationem, Es ne speculator? non
esse, respondit; idque ob eam causam, ne si nihil contra dixisset, silentio
ipso, quod aiunt, rem affirmasse, & merito quesitorem in suam perniciem
efferasse videretur. Tum ille insanum ratus Ignatium, acriter milites in-
crepat, quod in conspectum suum, non bene cognita re, dementem addu-
xerint; & simul, Abigite hunc, inquit, liberumque dimittite. quæ repre-
hensione

Ahensione magis magisque irritati, cum aduersus Ducem hircere non auderent, sui doloris pœnas ab innocente Ignatio repetunt. nec modo iurgia & probra certatim ingerere, sed etiam impetu facto, pugnis, cubitis, calcibus hominis latera faciemque cõtundere, mirabiliter in ipso verberum dolore lætantis, quod aliquid innoxio sibi ad Christi Domini exemplum perpeti contigisset. Cumque verberando & conuitiando fessi denique destitissent, miseratus alius quidã miles excepit exanimem, ac fouis, ciboque recreatur insequenti luce tutum abire permisit. Sed antequam Genuam accederet, rursus in statua Gallorum incidit, verum euentu admodum dispari. siquidẽ Dux, vt eum in Guipuzcoa natum audiuit Vasco ipse eidem regioni finitimus, quasi popularem clementer agnouit, ac benigne tractari à militibus iussu postridie dimisit incolumen. Inde cum Genuam peruenisset, Rhotericum Portundum ibi offendit Cantabrum, Hispaniensi classi præpositum, in Fernandi quondam regia sibi notum; cuius beneficio dum Barcinonem traicitur, nihilo pacatiori vsus est mari, quam terra paulo ante vsus fuerat. Etenim à piratis cõspecta nauis, qui valida per eos dies classe infestum habebant mare Ligusticum, ingenti nautarum labore metuque manus insectantium effugit.

Barcinone ad studia litterarum aggreditur.

Cap. XVI.

NTerea Ignatium Hierosolymitana cõmoratione prohibutum, grauis coquebat cura, quid ageret, quodnam potissimum vitæ genus eligeret. ac multa secum agitante venerat illi dudum in mentem, cœnobium aliquod ingredi maxime dissolutum, vt ibi, dum lapsam religionis disciplinam, & verbo & exemplo conatur ad veterum instituta redigere; & ceteris aliqua re prodesset, & ipse interea (quod necessario futurum videbat) ab iis qui restringi se nollent, multa pro Christi nomine pateretur. Sed incertus num id maxime ad Dei gloriam pertineret, quam videlicet vnã in omni actione spectare consueuerat; multa ac diligẽti prece & ieiunio explorat numinis voluntatem; ac diu perplexus, in eam denique mentem sese diuinitus plane sensit impelli, vt sine dubitatione statueret, primum operam suam, qualis qualis esset, nequaquam intra vnus familiæ cancellos includere: deinde, quo latius pateret vtilitas ac fructus animorum, eiusdem consilij ac propositi idoneos aliquot adlegere socios atque adiutores: postremo, vt sine hominum admiratione versari in adiuuandis hominibus posset, ad sancti Spiritus vnctionem, doctrinæ quoque subsidium, ac litterarum cognitionem adiungere, præsertim quod ea commendatione facultatem etiam repetendæ atque obtinendæ Hierosolymitanæ prouinciæ (cuius illi cura vivebat in pectore) facile se ab ecclesiasticis magistratibus aliquando impetraturum sperabat. Et quidem, quod ad litterarũ studia pertinet, cū nondum intelligeret quam illa si

illa sibi totum hominē fere vindicent, ratus posse interim se animis quo- D
 que adiuuandis vacare, Minoreſſam ad gregem illum suum reuerſi decre-
 uerat, vbi & sparsa in hominum mentibus pietatis virtutisque semina ad
 bonam frugem perducere, & Cisterciensis cuiusdam monachi, spectatā
 sanctitatis ac doctrinæ viri, tum consuetudine perfrui, tum industria eru-
 diri magnopere cupiebat. Sed cum illum, contra quam putarat, demor-
 tuum reperisset; Barcinonem sibi studiorum idoneam sedem putauit fo-
 re, propter eam maxime causam, quod cum paupertatem perpetuo cole-
 re, nihilque ab domo sua & cognatis accipere decreuisset; in ea vrbe mul-
 tos habebat spiritali necessitudine sibi coniunctos: in iis Ardebalum
 quemdam peritum, vt locis ac tēporibus illis, ludimagistrum; & Elisabe-
 tham Rosellam primariā fœminam, quorū alter operam illi gratuitam in
 docendo, altera in quotidianos vsus quidquid opus esset benigne detule-
 rat. Vt igitur Barcinonem reuertit, seque Ardebalō dedit in disciplinam,
 repuerascere in gratiam Christi matura iam etate vir (quippe tertium cir-
 citer ac trigesimum agebat annum) & elementarius propemodum, ^{Mari} E
 non erubuit. Cæterum ad illa spinosa rudimenta grammaticæ capiendā,
 ediscendasque verborum inflexiones & nominum, cum alia erant ei im-
 pedimento, tum illud præcipue, quod animum ad rerum cælestium sensū
 concipiendā longo iam vsu promptum & agilem, si amandi vocabulum,
 vel alia quæpiā eiusmodi vox admonuisset eorū, quæ pie ac religiose co-
 gitare & cōmentari cōsueuerat, subito pæne abstractus à sensibus, in con-
 templationē diuinæ caritatis ac sempiternæ beatitudinis tota mente ra-
 peretur. Ex quo fiebat, non solum vt nihil noui mādare memoriæ posset,
 sed etiam vt si quid antea impressum esset, id ipsum cōcursu nouarum &
 præstantiorum imaginū illico deleteretur. quam ipsam rē, quasi futura præ-
 sagiens, pro sua parte adiuuabat etiam vaser humani generis inimicus, eo
 maxime tempore crebra intelligentiæ lumina eidē offerens, & recondita
 patefaciens scripturæ sacrę mysteria. Quod ille cū cerneret, cumque adhi-
 bito sæpe conatu, enagationem hāc frustra cohibere tentasset; pro ea di-
 scretione spirituum quam diuturna exercitatione parauerat, facile sensit F
 diaboli fraudem sese à litterarum studio reuocare conantis. ac, quo con-
 silio Barcinonem sese contulerat, id ipsum labore ac diligentia consequi
 maiorem in modum exoptans, hanc iniit rationem eius abigendæ mole-
 stiæ. Templum erat beatæ Virginis, cui à Mari cognomen est, gymnasio
 proximum. in id templū fufis rite ad Deum, eandemque Virginem præ-
 cibus, Ardebalum pro amicitia accersit; rem illi totā, vt erat, exponit; de-
 inde se ad pedes abiicit homini, etiam atque etiam obtestans, ne ab incæ-
 pro desistat; se vtiq; modo sibi panis, & aqua non desit, in proximum
 biennium, & eo amplius, si opus fuerit, ad scholas frequentem esse ventu-
 rum, seduloque daturum operam litteris; petere & rogare, vt ab se quoti-
 die nō minus quam à cæteris pensum exigit; cessantem, quasi quemlibet
 vnum è grege puerorum, arbitrato suo & verbis & plagis accipiat. Mira-
 tus viri humilitatem ac probitatem Ardebalus, bonum animum iubet
 habere, suamque illi operam denuo pollicetur. Atque hac submissione
 victus

A victus denique dæmon abscellit, & importunis illustrationibus Dei beneficio recedentibus, operæ pretium Ignatius facere, & liberius in grammaticæ cognitione caput excurrere. Interea discendi mirabiliter audio, & omnia studiorum compendia perquirenti, suaseri nonnulli, ad pietatem videlicet cum elegantiore doctrina iungendam, vt Erasmi Roterodami, qui ea tempestate Latinitatis auctor idoneus habebatur, Enchiridion militis Christiani studiose perlegeret. quod ille facere cum capisset, celeriter sensit ea lectione spiritus feruorē in se quasi frigida superfusa restingui: consultoque per preces Deo ita librum illum abiecit, vt neque in manus postea sumplerit ipse, & multo post, Generalis creatus, omnia scriptoris illius opera in Societate I E S V legi vetuerit: non quo singula hæretico veneno infecta putaret; sed nequis forte captus facietis ac dicacitate viri, sensim, vt fit, ab incorruptis ad vitiosa descenderet. Nec tamen eo tempore Ignatius, quamquam studio litterarum adeo intentus, consueta caritatis officia & studium penitentiae omisit. quinimmo cum Barcinonem valentior quam inde abierat stomacho reuertisset, non ille quidem ad saccum rediit, neque orationi ita multum temporis tribuit; sed tamen vestitu admodum vili usus est, & calceos ad ostentationem vitandam ita perforauit, vt soleis paulatim magis magisque discerptis, hyeme iam sæuiente, nudis humi plantis incederet: atque etiā subsecuiis operis, crepto è scholasticis exercitationibus tempore, institit pia passim colloquia serere; plebē infimam doctrinæ Christianæ præceptis imbueret; quosdam etiā spiritualibus exercitiis ad virtutem ac perfectionem informare. Quorum rerum admiratione permoti præ cæteris viri quattuor, sese ad Ignatij ductum atque institutum aggregarunt (quibus tamen, vt suo loco videbimus, in proposito constantia defuit) Callistus quidam, qui auctore Ignatio peregrinationem Hierosolymitanam nuper obierat; alterum Artagam cognomento appellabant; tertius fuit è Gotholaniæ Proregis familia, nomine Cazeret: ad quos vltimo loco Ioannes adolescens, natione Gallus accessit. His ille sociis auctus; tamen si studiorum meram quamprimum attingere optabat, quo liberius omnem curam atque operam in hominum salutē consumeret; tamen quod sibi nondum sat firma grammaticæ fundamenta iecisse videbatur, numquam adduci potuit, vt ab Ardebali disciplina discederet (quamuis ad superiores artes vulgo idoneus haberetur) quoad insignis quidā Theologiæ doctor; cui sese excutiendum examinandumque tradiderat, facto periculo, ad reliquorum sententiam accessit. Cuius auctoritatem & iudicium ne contemnere videretur, licet ipse sibi haud sane placeret, ad grauiora studia Cōplutū vna cū sociis abiit.

Eiusdem commoratio Complutensis. Cap. XVII.

B i cum ad publicum xenodochium suo more diuertisset: artium, vt appellant, curriculum iniiit non admodū felici successu: quippe qui eadem illa præpropere festinatione incitatus, nullo pane

seruato vel ordine vel discrimine disciplinae, multa & varia vno eodemque tempore aggressus est; & in logicis terminos, quos appellant, in phisicis Albertum, in Theologia Magistrum sententiarum (qui maxime libri tum in Hispania terebantur) euoluere, & plures quotidie in scholis audire capit interpretes; quæ res in speciem utilis & compendiaris, vel maximo ei in id ipsum quo properabat, impedimento fuit. Etenim, quod in rebus humanis fere fit, cum auide sequeretur omnia, nihil propemodum assequebatur; & ipsa varietas ac multitudo rerum, tum intelligentiæ tenebras, tum vero memoriae perturbationem & cõsusionem afferebat. Ad hæc illud etiam accedebat incõmodi, quod in summa paupertate, non solum ex emendicato viuere ipse cum suis, verum etiam aliorum inopiam ac difficultates, cõquisitis vndique eleemosynis, magno labore & corporis & animi subleuabat. Præterea, quod eius cursum vel maxime retardauit in litteris, tanta cupiditate ardebat errantes animas ad bonam mentem atque ad legem Euangelicam reuocandi, vt se, quamuis alieno tum tempore, continere non posset quo minus & in scholasticorum circulis de vera virtute ac pietate sermones iniiceret, & triuivis pueros plebæque fidei Christianæ præceptionibus erudiret, & omnium ordinum homines passim ad cultum Dei, studiumque religionis, acri ac vehementi oratione incitaret. Quibus adhortationibus commoti multi cum ad sanitatem & officium redirent, & crebris atque suspiriis veram cordis contritionem ac penitentiam testarentur; ab imperitis quibusdam Ignatius in suspicionem & crimen veneficii vocari est ceptus: quasi homines oratione sua cardiacos redderet. Præterea cum insignes quædam in populo repente morum ac vitamutationes existerent, & maior in dies hominum concursus ad Ignatium fieret; breui res ad sacros Inquisitores Toletum pertulit rumor. Gliscebant eo maxime tempore apud Germanos Lutheriana pestis, manabatque malum quotidie latius. Quinetiam in Hispania ipsa, insani conatus eorum qui sese illuminatos ferebant, paulo ante magistratuum diligentia oppressi fuerant. Quocirca sacri Quæstiones in omne eiusmodi contagionis periculum excubantes animo, atque ex hac hominum frequentia & inusitato agendi genere veriti ne quod nouum incendium existeret, Complutum celeriter aduolant, in Ignatii doctrinam ac mores diligenter æque ac dissimulanter inquirunt. cum nihil neque in dictis neque in factis à recta fide alienum inuenirent, Ignatium ne appellant quidem; tota re delegata Vicario Archiepiscopi, Ioanni Figheroæ, qui deinde Regio consilio præfuit, Toletum ipsi ad sua tribumalia reuertuntur. Neque ita multo post, Vicarius ipse, magis vsurpandi iuris causa, quam quod rem vlla animaduersione dignam putaret, ad Ignatii diuersorium adit quiete, & pauca quædam ab eo percunctatus, ad extremum exponit, inquisitum in ipsius & sociorum vitam esse acriter, neque inuentum quidpiam vitiosum; proinde more suo animarum saluti operam daret, cum eo tamen, vt non vno eodemque omnes habitu incederent; ne tali tempore nouam aliquam sectam inducere viderentur. Natiui coloris lanea veste cuncti utebantur. iussit ille Ignatium & Artiagam nigro, Callistum & Cazerem rufo colore distinguere,

A stinguere, adolescentem Gallum nihil mutare. nec recusauit Ignatius, vt erat magistratibus apprimè obediens. Interiecto deinde quattuor fere mensium spatio, cum nihil de instituta docendi ratione remitterent, nec persuadere sibi Vicarius posset, homines idiotas, in iis tractandis quæ ad Christianæ fidei dogmata pertinent, nusquam labi: rursus in eos clam institit querere. sed cum nihilominus sana cuncta reperisset, rem totam sine vllò iudicii tumultu suppressit. Nec tamen ita multo post Vicarius idem tertiam in Ignatium quæstionem exercuit, quorundam calumniis ac suspitione compulsus. Confluebat ad nouum doctorem audiendum, vt diximus, populi turba promiscua. in iis fœminæ duæ honesto loco natæ, grandis natu mater, & filia forma eleganti. hæ publicis Ignatii adhortationibus incitatæ, vt est sexus ad pietatem propensus, adeo exarsere, vt cuncta Hispaniæ valetudinaria peragrarè, & in Christi Domini gratiam toto vitæ suæ tempore pauperibus ministrare decreuerint. Hoc animi propositum Ignatio cum aperuissent; dissuasit ille magnopere

B cum alias ob causas, tum ne cuius oculos animumque sollicitaret aspectus adolescentulæ; non deesse Compluti pauperes, quos officij causa, si vellent, inuiserent; posse etiam operam dare sacro Eucharistiæ ferculo prosequendo, & alia id genus obire permulta, vtriusque sexui, alterius etiam ætati magis congruentia. Quibus rationibus, & simul auctoritate viri deterritæ, cogitatam quidem illæ deposuere prouinciam; verum tamè eadem agitatæ spiritus vi, temperare sibi postea nequiverunt, quominus inconsulto atque inscio prorsus Ignatio, pedibus, ac mendicantium specie aliud genus peregrinationis longæ difficilisque susciperent. Giennium in Bætica est vrbs, quam nonnulli Mentefam Oretanorū falso putarunt, sacro Sudario in primis visenda, in quo crucem sibi met baiulantis expressa Christi Domini adoratur effigies. Ad id Sudarium venerandum, pedibus, vt dictum est, paucis admodum consciis profectæ, duodecim ferme dierum itinere, cum in vrbe non apparerent, admiratio primum affinium ac vicinorum orta: deinde vbi à familiaribus cognitum est peregrinatum habitu petiisse Giennium, varie pro suo quisque sensu rem interpretari. nonnulli probare factum, plerique reprehendere quod eo loco fœminæ sine comitibus, nullo apparatu se in iter periculosum dedissent. Doctor vero Cirolius, cuius in tutela erant mulieres, auctorem eius consilij suspicatus Ignatium, vehementer excanduit, facinus indignum exclamans, hominem externum & ignotum, in aliena patria suis concionibus cuncta miscere, & ipsas matres familias à cura domesticarum rerum auocare, nobiles vero puellas in pudicitia discrimen adducere. Atque his querimoniis Vicarium perpulit, vt Ignatium in carcerem, misso repente viatore, coniceret. Erat æstiuum anni tempus, & satis laxa custodia, itaque ad eum toris iam illis finibus celebrem, vel spectandi, vel audiendi cussa plurimi ventitabant, quibus ille securitate mirabili tum Christianæ doctrinæ rudimenta, tum etiam, vbi res exigeret, spiritualium exercitationum præcepta more suo tradebat. Georgius quidem Nauerus, insignis ea tēpestate doctor, & magna apud

Carolus Cæsarem gratia, cum ad eum visendum accessisset; animi magnitudinem, & dicendi vim admiratus, ut primum ad suos domum reuertitur: Hodierna die vidi Paulum (inquit) in vinculis. Iamque septimum decimum diem ibi transegerat non solum innoxius, verum etiam prorsus ignarus cuius criminis nomine accerferetur; cum eius interrogandi gratia (multa quippe ad eum ab iniquis delata fuerant) Vicarius ipse eum scriba publico in carcerem venit. Ac primum (ut sit) variis questionibus versat in omnes partes Ignatii animum: dein sciscitatur ex eodem, obseruet ne Sabbata, cui ille, Vtique, in honorem beatæ MARIÆ virginis (inquit.) nam cæteroquin & Iudaicos ritus ignoro, & vero Iudeum patria mea fert nullum. Postremo, nostin', ait, mulieres quasdam duas, matrem & filiam? Cum Ignatius annuisset; Numquid auctor illis fuisti (adiungit) peregrinandi Glennium? Nihil vero minus, ait Ignatius; quinimmo credas mihi iurato velim, eiusmodi concursationes & itinera in vniuersum vtrique dissuasisse me: & si profectæ sunt, me ignaro; atque adeo inuito profectas. Tum hilari vultu Vicarius, humeros Ignatii leniter apprehendens, Atqui ob id ipsum, inquit, in custodiam te scito fuisse coniectum. His ita peractis, ac tota serie questionis per scribam in commentarios relata, Vicarius abiit. Interea peregrinatione confecta, secundo & quadragésimo denique die mulieres reuertuntur. è quibus Ignatii innocentia clare perspecta, venit in carcerem scriba, & Vicarii sententiam Ignatio recitat: qua primum iubebatur ipse cum sociis cæterorum scholasticorum habitu incedere; deinde quadriennij perfinebatur spatium sacræ Theologiæ cognoscendæ, ante quod exactum spatium, de fidei Christianæ mysteriis ad populum verba ne facerent. Quibus auditis, quod ad habitum pertinet, nihil sane recusabat Ignatius, dum modo in id ipsum egenti sibi necessaria præberetur: illam vero temporis finitionem ægre admodum tulit, quod ea re sibi viam ad procurandam animorum salutem obstrui cerneret. Itaque sine ulla dubitatione Salmanticam ad sua proseguenda studia migrare constituit, cum sesquiannum circiter Còpluti moratus, inter eas ipsas difficultates & occupationes, non nihil tamen è logicis, physicisque, & ex ipsis Theologiæ fontibus degustasset. Sed interim, ad gloriam Dei, nequid in doctrina moribusque suis resideret infamiæ, Toletanum Archiepiscopum (cuius in diocesi Complutum est) sibi ex itinere adeundum, totamque eirem gestam, & omnem consiliorum suorum rationem explicandam existimauit. Is erat Alfonso Fonseca, morabaturque eo tempore Pintæ. à quo benigne acceptus, animatusque ad cæpta strenue promouenda, nec non instructus viatico, Salmanticam venit, quo comites iam ante præcesserant. quorum ille diuersorium ignorans, primum omnium sacram ædè ingreditur, ubi orantem conspicata pia quædam mulier, instinctu videlicet numinis, ultro ad eum accessit, & sciscitata nomen, ad socios iam sibi notos læta perduxit. Verum Ignatio ne Salmanticæ quidè quieto esse diutius licuit. Cum enim quod supererat à studiis otij, in cohortandis ad virtutem ac pietatem & priuatim & publice non modo plebeiis, verum etiam principibus viris insumeret; neque vero, adiuuante Domino, frustra operam

A ram collocaret; omnium in se oculos repēte conuertit, urbemque totam celeriter eius nominis fama peruasit. Erat omnino inusitata res, & ipsa nouitate valde mirabilis; laicos homines, & externa re nulla differentes à cæteris (etenim eos Figheroa suo sumptu Compluti scholasticorum vestimentis ornarat) Apostolico ac pastoralis propemodum munere fungi palam, & sacerdotes ipsos ad partes suas rite obeundas accendere. Et cum eiusmodi vitæ genus valde probarent, suspicerentque permulti; tum vero non deerant qui totam rem secus interpretarētur, ac diligentius cautiūque examinandam putarent. In iis Dominicani fratres è diui Stephani præclaro cœnobio, quamquam eorum pro potestate non erat eiusmodi quæstio, tamen, quo erant caritatis ardore, sat suum rati quod communem ad rem totius Ecclesiæ pertineret; Ignatium noscere, spiritumque ipsius, & doctrinæ genus, & vitæ institutum expendere omnino constituunt. Interim ignarus huiusce consilij Ignatius confessarium ex ipso cœnobio sibi delegerat. Is igitur confessarius aduenā iussu Vicarij (nā Prior,

B seu cœnobiarcha tum aberat) in proximum Dominicum diem ad prandium inuitat; nec renuenti, Fac (inquit) paratus accedas; quærenda ex te non pauca. Ac nihilominus, vbi dies aduenit, sine cunctatione promissa fecit Ignatius. Exceptus est cum vno è comitibus Callisto, comiter. Sublatis deinde mensis, vtrumque Vicarius cum eodem confessario, & alio è fratribus in sacellum quoddam seducit. confident omnes. Tum blando vultu Vicarius Ignatium intuens, gaudere se admodum inquit, ac valde probare, quod ille cum sociis Apostolicum in morem peregrinando populos doceat, atque ad cultum Dei, ac studium pietatis impellat. verumtamen auere se nosse quibus maxime litteris operam dederint. Cum id quod erat, Ignatius, minime doctos fateretur esse: Quid igitur, inquit, expertes doctrinæ, conciones de rebus diuinis habetis? Nos vero nequaquā concionamur, ait Ignatius; verum de virtutis pulchritudine, de vitijs fœditate, cum occasio sese dat, familiariter & ex æquo loco differimus, atque

C homines ad odium peccatorum, amoremque probitatis hortamur. Ad ea Vicarius: Sed vtique de virtutibus vitiisque sine liberalium artiū cognitione disputari non potest, vel à magistris & libris accepta, vel infusa diuinitus. vos vero neque litteris, neque doctoribus operam dedistis, vt ipsi fatemini: restat igitur vt à Spiritu sancto vobis hæc tradita sint. atqui hoc ipsum est de Spiritu sancto, quod maxime quærimus. Tum Ignatius vt peti se vidit repentino dilemmate, cum aliquantulum substitisset: De his, inquit, hæcenus. Cum nihilominus instaret ille, ac Spiritus sancti verbo hominem vrgeret, oppressus Ignatius tam perseueranti interrogatione, in eodem tamen gradu constantiæ perstitit, seque nihil præterea respondurum affirmavit, nisi quibus legitime interrogandi ius esset. Quo loco Vicarius: Ita ne vero? inquit. Cum nouæ impostorum sectæ quotidie pululent, & in errorem ac fraudem ita multos inducant; vos in reddēda vestræ doctrinæ ratione tergierisamini? Atqui efficiam vt omnino reddatis. Triduum deinde intra sacros cœnobiij fines detinentur, atque humanissime tractantur à Fratribus. Eo spatio exacto, ecce tibi à Baccalaureo

Fria, Vicario Salmanticensis Episcopi, notarius ambos perducit in carce- D
 rem, includitque separato à reliqua reorum turba cōclauī, mirum in mo-
 dum squalido, ac peruetusto, odorisque teterrimi; cuius tectum medium
 stipēs ligneus fulciebat, ac stipiti ferrea catena erat affixa dodrantū lon-
 gitudine circiter nouem, bifida ad extremum serie. huic ergo catenæ alte-
 ro vtrumque pede adstringunt, sic, vt nusquam alter sine altero progredi,
 aut loco pæne mouere se posset. Igitur tota ea nocte per summum corpo-
 ris incommodum nulla capta quiete, in hymnis & canticis persistere, po-
 stridie, vt per urbem vulgata res est, continuo boni viri complures cum
 stragulis, culcitrisque, & ciborum apparatu adfuerunt, quorum benigni-
 tate recreatus Ignatius, ac paulo clementius haberi deinde in ea custodia
 captus est. Itaque, vt ante Compluti, sic eo tempore concursus ingens
 hominum ad eum fieri. ad quos ille admirabili tranquillitate, de contem-
 ptu rerum humanarum, de futuro extremo iudicio, deque sempiternis
 præmiis atque suppliciis diserebat. In iis Francisco Mendoza (qui postea E
 S. R. E. Cardinalis & Episcopus Burgenfis est mortuus) miseranti casum
 ipsius, & amice ex eo quærenti, grauitè ne ferret custodiam & vincula:
 Tantum ne malum tibi videtur esse carcer? inquit Ignatius. atqui, scito,
 vrbe Salmantica tota non ita multas esse compedes, manicas ve; quin ego
 plures Christi Domini causâ vehementer exoptem. Interea Baccalaureus
 Frias ad carcerem accedit, Ignatium & Callistum diuersos interrogat, ac
 variis percontationibus, quales haberi à iudicibus solent, vtriusque sensus
 & animum diligenter explorat. Cum illi congruentia responderent,
 nec modo sibi, sed etiam inter se mire constarent; deniq; librum Exerci-
 tiorum, de quo inaudierat, poscit: nec recusat Ignatius; quineriam sibi
 præterea esse tres in eadem vrbe socios aperit, editque diuersorij nomen
 ac notas, quibus inueniri sine errore possint. neque vero superfluit ille
 missis lictoribus eos in carcerem tradere inferiorē: ne quod iis colloquiū
 cum Ignatio, neu qua communicatio consiliorum esset. Post hæc, ablatū
 Exercitiorum librum & ipsemet accurate perlegit, & examinandum præ-
 terea tradidit tribus Theologiæ doctōribus: qui dum singula diligenter F
 expendunt, accidit interea res ad innocentiam Ignatij & sociorum decla-
 randam non leuis momenti. Cum enim ceteri, qui in vinculis teneban-
 tur, per negligentiam custodum effracto carcere omnes repente dilapsi
 essent; Ignatius comitesque soli in summa fugiendi licentia postridie ibi-
 dem inuenti sunt, & cunctis admirantibus, approbantibusque, confestim
 in amplam domum & commodam inde magistratuum iussu traducti. Ci-
 tatus præterea Ignatius ad Baccalaureum & reliquos libri sui recognito-
 res, cum & de Exercitiorum ratione, & de præcipuis fidei Christianæ my-
 steriis multa ex eo quærentur, paucis ac demisse præfatus, neque se va-
 casse admodum litteris; & quæcumque sentiret diceret ve, Ecclesiastico
 iudicio & censuræ cuncta submittere; ad singulas quæstiones de sanctis-
 sima Trinitate, de Incarnatione Domini, de sacramēto Eucharistiæ, alias-
 que complures ita respondit, vt iudices ipsi pæne obstupescerent. Præter-
 ea è iure canonico proponitur ei difficilis quidam nodus, quem ipse, cum
 item re-

A item responsa Doctorum se ignorare dixisset, illico soluit egregie. Postremo in suis primum Decalogi præceptum, vti consueuerant ad populum, sic ibidem repente explicare; in eam sententiam vsque adeo varie & copiose dixit, vt omnem illis præterea interrogandi cupiditatem exemerit. His rebus ita peractis, cum dies vinculorum esset secundus iam & vigessimus, vna cum sociis euocatur ad iudicum sententiam audiendam. cuius erat summa, innoxios eos, & ab omni hæretica labe intactos videri, ac proinde posse arbitrato suo in adiuuandos homines ac plebem erudiendam incumbere; tantum ne intra quadriennium in Theologiæ studio exactum, quæ cogitatio lethali, quæ veniali crimine teneretur (qui locus in toto pæne iure Pontificio ac Theologia difficillimus est) auderent ipsi per se definire, atq; statuere: id autem propterea quod in Exercitiorum libro signa quædam tradita viderant iudices ad peccata capitalia à venialibus dignoscenda: quæ tamen quod nihil continerent à recta fide alienum, nominatim improbare non audebant. Recitata sententia; cum honorificè tractatum ab se Ignatium putaret iudices; ille vero suis rebus è conscientia apprime confidens, vehemèter indoluit, ab iis quos veræ & Catholice fidei tutores ac præfides agnoscebat, nullo in suis neque dictis, neq; scriptis deprehenso vitio, tamen in re tanta tamq; necessaria sibi silentium imponi; atq; iter ad excolendos ac pro viribus adiuuandos homines impediri. Quæ ipsa res inclinatum iam ante animum eius impulit, vt satius iudicaret ex hisce difficultatibus quas in Hispania obiici sibi subinde videbat, ad scholas Parisienses in Galliam vltro sese transferre: vbi tum ob suam nouitatem, & eius linguæ inficitiam sibi minus interim negotij putabat fore, tum propter illius academice celebritatem atque frequentiam, non defuturos deinde quos ad suum institutum, atque ad Apostolica vestigia sectanda perliceret.

C *Lutetiam proficiscitur. Cap. XVIII.*

Et quoniam ad iter adeo longinquum & anceps, non idem erat sociis animus: atque etiã, vt maxime incolumes eo peruenissent, incertum erat, apud ignotas nationes quam copiam in studiis litterarum degendi essent habituri; communicato cum iis consilio statuit Ignatius antecedere solus ipse Lutetiam: & si quid est res facultatè habitura videretur, vt eos ibidem alere posset, ipsos euocare per litteras; sin minus, tota de re facere certiores; vt quamquã diuersis locis, eadẽ tamen coniunctione animorum, emenso interim philosophicæ ac Theologiæ curriculo, intermissam ad tẽpus consuetudinẽ, Deo volente deinde repeterent. Rebus igitur ita cõpositis, quamquã è præcipua Salmanticensi nobilitate multis agre ferentibus, ac maiore in modũ renitentibus, vigesimo circiter die quã è custodia exierat, in viã se dedit Ignatius, onustum libris asellum præ se agens; ac Barcinonem deuenit. Hic vero, vt inter veteres amicos ac familiares, omni ope certandum illi fuit, vt

fuit, vt se à lacrymis atque à complexu carorū auelleret, etiā atque etiam **D** deprecantium, ne patriam cum externa regione mutaret, neu se tali tempore in manifestū vitæ periculum vltro dmitteret. Vigeat adhuc bellum inter Hispanos Gallosque, & circa regni vtriusque præcipue limites infesta latrocinii loca, & recentes multorum cædes ad merum proponebantur. Sed ille nec terrore, nec precibus de suscepto cōsilio demoueri se passus, certe illud recusare non potuit, quominus tum ad sumptus itineris, tum ad necessaria Parisiis comparanda, nummorum aliquid partim in numerato, partim in nominibus ab Elisabetha Rosella, & aliis quibusdam amicis acciperet. Quibus ille subsidiis, ac præcipue diuinæ bonitatis ope munitus, hyeme summa, pedibus, vt solebat, nullo duce vel comite inde profectus est sub initium anni M. D. XX VIII. cumque Ianuarium totum in itinere posuisset, Februario mense Luteriam sospes introiit. ibi quod ad studia pertinet, respiciens perexiguum præteriti temporis fructum, rationibus suis accurate subductis ad Dei gloriam statuit in litteras toto pectore incumbere. cumque experiendo iam cognouisset, eam esse **E** humanæ mentis imbecillitatem, vt in plura vno eodemque tempore vix atque ægre sufficiat, damnata priore festinatione, in posterum, compēdiis omissis, regia via procedere, & studiorum suorum nouum initium ordiri decreuit. Igitur ad Montis acuti collegiū itare quotidie, ibique inter procacium puerorum greges, matura iam ætate vir, grammaticæ rudimenta repetere nō dedignatus est. Simul etiam de statō precatōnis tempore, & vexatione corpulculi, quo plus otij ac virium studio superesset, multum imminuit, sic tamen, vt illa præcipue tria numquam omiserit: primum, vt quotidie sacrificio Missæ religiose interesset: alterum, vt octauo quoque die post penitentiæ sacramentum cælesti pane sese reficeret: extremum, vt bis quotidie sua eius diei dicta, facta, cogitata quam diligentissime recognosceret, conferensque hodiernum cum hesterno die, hebdomadam cum hebdomada, mensemque cum mense; suos in spiritu vel progressus, vel regressus perquam accurate exploraret atque perpenderet. Procuratōnem quoque alienæ salutis, & institutam consuetudinem agendi cum **F** proximis, tantisper dum litteris, ac præsertim philosophiæ vacaret, aliqua ex parte remisit, numquam tamen omnino deposuit.

Extrema inopia incommoda superat. Cap. XIX.

IN AM vero, satis vsu ipso edoctus, quantum detrimentū studiis afferat mendicitas, & cura tolerandæ in singulos dies vitæ; & nihilominus optans **C H R I S T I** Domini & Apostolorum exēplo nihil prorsus in hoc sæculo possidere, piorum benignitate ac facultatibus totā rem ita moderari cōstituit, vt neque in diem, vt antea, precario victitaret, & nihil idcirco de volūtaria paupertatis proposito meritoq; perderet. Sed ea res primis
vtique

A vti que mensibus minime cessit illi è sententia. Cum enim sese in Hispanorum aliquot contubernium contulisset, qui plurimi Parisiis ipso belli tempore versabantur, & exactam è syngrapha Barcinonensi pecuniam cuidam ex eadem natione custodiendam dedisset, eam ille clam suos in vsus non optima fide conuertit; cumque postea reddendo non esset, reliquis iam nummis insumptis Ignatius, & à locupletibus amicis, quorum ope adiuuari posset, longo intervallo disiunctus, tanta subito rerum omnium inopia oppressus est, vt ei cibum ostiatim quæritare quotidie, & in hospitalem sancti Iacobi domum, infimis precibus exorato eius loci præfecto, demigrare necesse fuerit graui sane incommodo. Quippe Lutetia Parisiorum, vrbs in primis Europæ totius & magnitudine & celebritate visenda, trifariam est diuisa. partem vnâ, quàm Sequana fluuius insulam efficit, regia vetere, foro, & tribunalibus nobilem, vulgo Ciuitatem appellant. altera, quæ nouam regiam continet, Oppidum dicitur. tertia pars iam inde à Carolo magno dicata Musis, Vniuersitas nominatur. in hac, præter ceteram incolarum turbam, scholastici maxime inhabitant; ac numerantur ibi collegia permulta libero aditu, cum suis vnumquodque liberalium artium discipulis & doctoribus, & præfecto collegij, quem Primarium vocant. Igitur ex ea vicinitate in sancti Iacobi hospitium, quod procul inde est in suburbio, extrema necessitate compulsus Ignatius, in tanto locorum intervallo, cum aliis afflictabatur incommodis; tum vero quod cum ante lucem in academia inciperent scholæ, nec nisi nocte desinerent ipsæ, illius hospitij legibus, nec mane ante solis ortum egredi poterat, & vespere ante occasum regredi cogebatur, sic vt inter eundem & redeundum, quamuis industrio ac vigilanti discipulo multum & de magistri dictatis, & de tota scholarum exercitatione deperirer. Cui tanto detrimento cum in præsentia nullum aliud remedium occurreret, consilium cepit more scholasticorum egentium ea cõditione locandi operam suam alicui ex academiæ Primariis, doctoribusve; vt quod sibi à rebus domesticis otij superesset, id totum in scholastica disciplina, studiisque doctrinæ consumeret. Sed magis magisque probante Deo constantiam & patientiam viri conditionem eiusmodi, quamuis magna adhibita diligentia, nactus est nullam. Itaque deiectus hac spe, cum id ærumnosæ vitæ genus aliquandiu tolerasset; & quos in Hispania reliquerat socios, de statu rerum suarum per litteras monuisset, hortatus vt ibidem ex condito circulum studiorum absoluerent; rationem iniit multo commodiorem, vt indiētis vacationum feriis, in Belgium, atque interdum etiam in Angliam siue Britanniam, ad Hispanos negotiatores excurreret: quorum benignitate cum facile obtinuisset annuam pecuniæ summam Lutetiæ toto studiorum tempore certis pensionibus exigendam, commodius multo cæpit in liberalium disciplinarum cognitione versari. Cumque octodecim fere menses Latinæ linguæ tribuisset in Montis acuti collegio, in collegium cui à sancta Barbara nomen est, ad philosophiæ studia transit alacritate mirabili: ac primum occurrentes denuo rerum cælestium importunas imagines, quamquam eximia cum animi delectatione coniunctas,

eadem spiritus constantia, qua superiores illas, iterum ab se reiecit ac repulit; deinde magistris attente audiendis, multa ac diligenti eorum quæ audierat commendatione, quotidianis denique gymnasij exercitationibus, triennio & mensibus sex (quod spatium temporis curriculo philosophiæ in academia illa tribuitur) ita profecit, ut honorifico magistri iudicio ac testimonio (is erat Ioannes Penna philosophus) post consueta certamina, ritu solemniori, laurea, cæterisque doctrinæ insignibus decoratus sit. Post hæc in cenobij Dominicani gymnasio sacram Theologiam aggressus est, ingenti sane labore & industria, cum præ cæteras lucubrationes, hyeme sæuiente quotidie mane ante lucem ad scholas, quæ illa circiter hora ibi habebantur, accederet. atque ex eo studio tantum Deo adiuuante perciperet, quod satis esset ad fidei doctrinæque suæ rationem, sine suspitione vlla nouitatis, ex Patrum decretis atque auctoritate reddendam.

Varie propter Christum exercetur. Cap. XX.

E

NOV E vero, quamuis interim à plebis catechesi atque à publicis actionibus abstineret; idcirco tamen, quoad per scholas licitum est, ab adiungendis ad CHRISTVM hominibus, animandisque ad studium veræ laudis & gloriæ destitit. quapropter multi nec infimæ sortis viri, priuatis ipsius colloquiis ac monitis incitati, partim castigato vetere luxu, Christianæ disciplinæ severitatem induerunt; partim etiam solemniori voto varia religiosorum instituta professi sunt; partim denique ingenti academici totius admiratione, in CHRISTI gratiam pecunia egentibus distributa, pauperem vitam agere, atque adeo ad conculcandum penitus omnem sæculi fastum, & expianda superbix crimina, palam per vicos & compita manum ad stipem ipsi porrigere, victumque palam emendicare ceperunt. quos tamen amici, rem indigne ferentes, cum neque precibus neque minis à proposito renuocare valuissent, facta manu denique ab hospitali domo sancti Iacobi quo sese contulerant, vi armisque in pristinum academici diuersorium ad sua prosequenda studia retraxerunt. Ignatius vero tantam eiusmodi rerum inuidiam subiit, ut præter cæteras iniurias & maledicta, falsis etiam criminationibus ad sacrum Inquisitorem semel iterumque delatus sit. Is erat ea tempestate Matthæus Ori, ex Dominicana familia Theologiæ magister, tum eruditione, tum probitate conspicuus; qui accusatorum fraude comperta, Ignatium non absoluit modo, sed etiam miris ornauit laudibus, ipsumque Exercitiorum librum, qui præcipue in suspensionem crimenque vocabatur, tantum absuit ut damnares, ut sibi etiam eiusdem exemplum Ignatij permissu desumpserit. præterea absolutionis ac sententiæ formulam, publici scribæ chirographo & signo munitam, quam contra iniquorum calumnias, quandocumque opus esset, proferret, tametsi minus gratum id potentibus quibusdam viris fore videbat, Ignatio petenti concessit. Neque vero pro CHRISTI nomine solum hac falsa accusa

A accusacionis procella defunctus Ignatius est, sed eorum ipsorum opera, qui illum deinde vel maxime dilexerunt, virgarum quoque publice periculum adiit. Mos est Parisiis in scholasticos improbos ac seditiosos, ad sciendam academiam disciplinam, in hunc fere modum animaduertere. Dissimulato consilio, ad conditam diem in aulam collegij Primarius, magistrique nodosa instructi virga conueniunt: comprehensumque repente noxium, & in medio concessu nudatum, certo plagarum numero singuli afficiunt. Id supplicij genus cum ad sensum corporis peracerbum est, tum vero ad ignominiam ac dedecus longe turpissimum, deque ipsius loci nomine aula vulgo appellatur. Hunc igitur cruciatum ac notam maleficis constitutam, Ignatio infonti, quod condiscipulos festis præcipue diebus à schola ad oratorium & sacra mysteria Confessionis Altarisque traduceret, vehementer iratus magister ipse Ioannes Penna parauerat, Iacobo Gouea Lusitano collegij Primario in suam sententiam facile adducto, quippe qui iam ante priuatim erat insensus Ignatio, quod familiarem

B quemdam suum, Amatorem nomine, senerioris vitæ præceptionibus imbuisset, atque (vt pietatem fere interpretantur homines) infatuasset abductum à curis inanibus, & iucundo conuiui amicorum, atque à pristina consuetudine. Vt igitur dicta supplicio dies illuxit, aduētans iam ad scholas, ab amico fideli mature monetur Ignatius, ne intra collegij septa utique illo die inferat pedem; concitatos in eum esse omnium animos; poenas aulae daturum extemplo, ni caueat. Ad cuius rei nuntium ancipiti deliberatione distractus Ignatius, quod & pro CHRISTO nomine verbera & contumelias perpeti mirifice oprabat, & supplicij apud homines adeo turpis infamia, metuebat ne complures è iuuentute, ipsius opera iam ad meliora conuersos, nec dum in bono stabiles, à sua consuetudine atque auctoritate auocaret, iterque sibi ad alios etiam deinceps CHRISTO sacrificiendos abrumperet; totam rem ad ipsius Gouea arbitrium iudiciumque reicere statuit: quod ille re cognita decreuisset, id ex diuina maxime gloria & voluntate futurum. neque de eiusmodi sententia vllis amici denuntiationibus precibusve demoueri se passus, quamquam horrendi poenae imminenti acerbiter, & renitenti carni vim fortiter intulit: ingressusque collegium, & recta Goueam petens nondum è cubiculo egressum, placido ac sereno vultu, & altam animi pacem ac securitatem indicante; Si mea mihi (inquit) existimationis & incolumitatis, quam diuinæ gloriæ, salutisque animorum cura prior esset ac potior; nequaquam hodie me die pedem intra fines huiusce collegij posuissim. neque enim antequam huc venirem, ignarus eram Gouea, quantum è vestra omnium indignatione dedecoris, quam acerba tormenta me maneant. Sed quoniam nihil omnino mihi vel ad meritum optabilius, vel ad veram dignitatem præclarior duco, quam CHRISTI Domini causa, tam grauiam tamque multa pro me perfundam, vicissim probra, plagas, mortem denique perpetui; idcirco nimirum ad scholas accessi, & ultro memet intantum & corporis & famæ discrimen obieci. Verum enim vero mihi non modo quid votis meis ac desiderio, sed etiam quid proximorum ratio-

nibus, & sempiternæ salutis conducatur, caritatis lege considerandum est. D
 Multos habeo adolescentes Dei beneficio nuper è cœno flagitiorum
 emerfos, ac vix dum auulsos ab improborum pestilenti cõsortio. hos ego
 vereor, ne si me in tã honesto cõuentu publice vapulasse cõstiterit, à meo
 sermone congressuque pròtinus auocet infamiæ metus; ac proinde, vt
 sunt flexibiles hominum voluntates, ad eadem illa saxa quibus paulo an-
 te adhæserant, ingenti dæmonum gaudio, & feruor ætatis, & prauæ con-
 suetudinis æstus abripiat. Simul etiam (verum vt fatear) tui me Gouea,
 doctorisque mei Pennæ me miseret, qui Christianam pietatem ac fidem
 sacramento professi, cæterisque ad exemplum iustitiæ virtutisque præpo-
 siti; CHRIS TI famulum, CHRIS TI causam agentem, adeo acerbe in-
 sectamini, & qui, qua pœna lex affici iubet eos qui scholasticos depræta-
 re, magistris illudere, seditiones conflare voluerint; eadem dignum iudi-
 catis eũ, qui iuuetutem à vitiis, doctores à iurgiis, ac adæmiam à tumultu-
 bus vindicare conatur. quæ quoniam mecũ ipse reputans, non leuis mo-
 menti ducebam esse, quamquã cupidus inimicorũ odij vel meo sanguine
 explendi, tamẽ pro nostra necessitudine deesse nolui, quominus eadẽ tibi
 quoque, integra etiamnum re, considerãda proponerem. Mihi, vt dixi, pro
 CHRIS TI nomine vexari ac torqueri optatissimum est; iamque si vide-
 tur, sponte ad patibulum pergo. tu, Lutetiæ Parisiorum, à sanctæ Barbaræ
 collegio, in eiusmodi causã tale documentum vel pietatis vel æquitatis
 dari an expediat, pro tua sapientia ac religione constitue. Vixdũ Ignatius
 dixerat, cum Gouea, & vir & ni cõcicaretur aliud, suo premit ingenio,
 & tum instinctu diuino valde cõpunctus; illico cæpta damnauit, ac maio-
 rem in modũ detestatus est; apprehensumque amicissimẽ Ignatiũ deduxit
 in aulam, quo iam collegæ cum reliqua turba parati cõuenerant. Ibi silen-
 tio indistincto, repente cõtra omnium expectatõe de Ignatij laudibus ora-
 tionem instituit; viri fortitudinem, innocentiam, caritatem extollens; se
 ipsum, & ceteros qui innoxio periculum struxerãt, vehementer accusans.
 quam in sententiã cum multa dolenter grauiterque dixisset, ad extremum
 obortis lacrymis, ad Ignatij genua procidit, precatusque delicti veniã, &
 apud ceteros illum in admirationem gratiamque restituit, & ipse in omni
 deinde vita Ignatium & socios præcipuo amore studioque cõplexus est.

De socijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI.

A S C E igitur, aliasque eiusmodi insectationes atque pericu-
 la Ignatius CHRIS TI causã cõtraxit. at tamẽ idẽ plurimo-
 rũ quoque sibi gratiã ac beneuolentiã optimis artibus pepe-
 rit. Fuit enim in illo, præter diuinitus infusa charismata, mi-
 rum etiã atque efficax ingeniũ & studiũ ad animos hominũ
 demerẽdos. In principũ amicitias opportune insinuare sese, easdemq; ob-
 sequio & submissione tueri; pares facilitate ac suauitate morũ allicere; in-
 ferioribus, & egẽtibus, auctoritate, opera, necnon è suis angustiis etiã pe-
 cunia

A cunia præsto esse; morbo aliquo laborantes vel cum valetudinis & contagionis periculo adire, solarique amantissime; eorū quibus cum viueret, ageretve, vel difficultatem naturę, & arrogantia perpeti; vel ineptias ac stultitiam, quoad ita res ferret, exorbere dissimulatione mirabili; ad aliorum arbitrium ac voluntatem, quibuscunque rebus honeste posset, semper accommodare se ac flectere; omnibus denique in CHRISTI gratiam omnia fieri: vbi penitus in hominum sensus ac voluntates irreperat, tum demum officiis ac beneuolentia cōprehensos occupatosque, pro suo quemque captu, sensim & caute progrediens, Christianę religionis & officij præceptionibus excolebat: Atque his ferme artibus, & simul sanctimonie ac frugalitatis exemplo, multos, vt diximus, à turpi ac flagitiosa vita non modo ad sobrietatem & continentiam, sed etiam ad contemptum rerum mortaliū, atque ad salutaria cōsilia CHRISTI conuertit. Complures præterea hæreticos, grassante iam tum peste Luteriana, tempestiuus disputationibus monitisque cōuictos; ad sacra Quæstorum tribunalia volentes adduxit; & cum sancta Romana Ecclesia in gratiam secreta Abiuratione restituit. Iam vero, quod ei vel in primis propositum initio fuerat, vt aliquos ingenio doctrinaque præstantes, ad suum institutum ac vitę rationem aggregaret; in idipsum per Theologię maxime tempus incubuit; adiunxitque sibi, Deo bene iuuante, iuuenes nouem ex academia vniuersa lectissimos. quorum primus fuit Petrus Faber Allobrox, pago Villareto Gebennensis diocesis humili natus loco, sed egregie pius, quippe qui duodecimo ætatis anno per summum sanctimonie studium virginitatem Deo vouerat; idemque ad litteras à vita pastoralis traductus, tantum ingenio industriaque profecerat, vt eum in locis Aristotelis difficilioribus magister ipse Penna consularet. Hunc igitur Ignatius & studiorum & contubernij communione sibi coniunctum; licet socium gloriosi operis ipso initio destinasset, non tamen continuo illi rem aperuit, neque ad tantam perfectionem impellere cōfestim aggressus est. sed cōscientiam excutere, & in seipsum quotidie diligenter inquirere primum Cedocuit, deinde ad totius ante actę vitę noxas per sacram Confessionem expiandas adduxit, postremo, cum iam philosophię curriculum exegisset, spiritualibus exercitationibus perpoliuit; adeo propensum ad pœnitentiam, tantoque animi ardore succensum, vt hyeme summa, concretū glacie flumen Sequanā plaustris impune prementibus, in separata Iacobei vici domuncula propositas meditationes, & quidē insidens niui sub dio peregerit, sexque ipsos dies omni prorsus cibo potuque abstinucri, inediam longius utique protrahaturus, nisi eum, re animaduersa, consaltoque suppliciter Deo vetuisset Ignatius. & sane respondit operi fructus. Cum enim antea in eligendo certo vitę genere Faber mira animi solitudine, variisque scrupulorum molestiis adeo torqueretur, vt præ nimio angore sese in auias abdere solitudines, ibique radicibus herbarum victitare pœne decerneret; ex hac spiritali exercitatione vocari se vna cum Ignatio ad animorum subsidium non dubie sentiens, tantam est pacem ac tranquillitatem cōscientiæ consequutus, vt ex vehementissima tamquam

agitatione ac falo, placidum tutumque portum se denique nactum esse D
 profiteretur. Ex eodem contubernio Franciscus quoque Xaverius nobi-
 lis Cantaber, idemque non vulgari eruditione, quippe qui laurea magi-
 strali donatus Lutetiae postmodum publicus Aristotelis interpres existi-
 terit, quamquam principio ita non studiosus Ignatii, ut eius pietatem (ut
 fit) etiam procaciter irrideret, tamen viri tum patientia, tum obsequiis adeo
 delinquitur est ut ad illius ductum arbitriūque sese omnino cōtulerit. Hunc
 & diuitiarum affluentia, & viuido ingenio, & viribus corporis præfero-
 cem, admirabili prudentia ac lenitate mansuefecit Ignatius, in eamque
 rerum humanarum despicientiam, & caritatis ardorem paulatim addu-
 xit, ut inter ipsa Exercitia spiritualia, tum ad carnis macerationem quat-
 tuor dies ieiunus omnino trāsegerit; tum vero, quod inter iuuenum greges
 desultor eximius, corporis agilitate sibi nimium placuisset; ad eius
 piaculum vanitatis, membris valido fune perstrictis, non sine acri sensu
 doloris dies aliquot in commentandi orandique labore atque attentione
 perstiterit. Hic est Xaverius ille, qui non multo deinde post, Ioannis Lu- E
 litaniae regis rogatu, ex auctoritate Pontificis Romani missus in Orientē,
 plenus Apostolico spiritu, tota India maritima summis laboribus ac pe-
 riculis peragrata, in vltimas Iaponiorum terras Euangelij lumen primus
 intulit, atque ingenti infidelium numero ad CHRISTVM adiuncto, mul-
 tis clarus miraculis, in ipso aditu Sinarum excessit est vita. Porro Xaverium
 & Fabrum imitati sunt Iacobus Laines Seguntinus, qui deinde Societati
 nostrae proximus ab Ignatio praefuit, vir de Christiana republica in pri-
 mis optime meritus; & Alfonsus Salmeron Toletanus, Graecis & Latinis
 litteris admodum eruditus: vterque cōfecto Compluti philosophiae cur-
 riculo, Parisiosque partim Theologiae causas, partim etiā Ignatii noscen-
 di gratia profecti, cuius de laudibus iam tum in Hispania, cōstanti homi-
 num sermone multa cognouerant. Accessit ad hos etiam Nicolaus Boba-
 dilla Palētinus, doctus iuuenis, & philosophiam publice professus in op-
 pido Hispaniae Pintiae; itemque praestanti indole Simon Roterigius Lusi-
 tanus. & post aliquanto, Claudius Iaius Gebennensis, & Ioannes Codu- F
 rius Ebredunensis, Paschasiusque Broetus Ambianensis, Fabri praecipue
 (cuius iam erat nomen Parisiis celebre) monitis & exemplo permoti. Hi
 omnes, impulsu plane diuino, cum alter alterius consilium ignorarent,
 post exactissimam totius vitae confessionem spiritualibus exercitiis ab
 Ignatio per quam diligenter exculiti, vehementi quadam spiritus motio-
 ne sese non quidem in vmbra ac solitudinem, sed in solem ac puluerem
 euocari ad praelia Domini praelianda senserunt. nec fuit è nouem vllus fe-
 re, quin ad propitiandum caeleste numen, eiusque voluntatem suppliciter
 exquirendam; praeter ceteram abstinentioniam, & incommoda voluntaria,
 tridui, ut minimum, totius inedia sponte pertulerit, nimis audaci fortasse
 consilio, nisi eos & multorum exempla, & feruor simul ætatis ac pietatis
 excuset. Hosce igitur socios Dei beneficio nactus Ignatius (quorum tres
 erant superstites hac scribente me, Salmeron, Roterigius, & Bobadilla)
 quod iam diu moliebatur & agitabat animo, re ipsa aggredi. primo quoque
 tempore

A tempore statuit, vt Hierosolymam Pontificis maximi permissu repeteret, gentesque finitimas Christiana quondam religione prastantes, deinde Mahometis nefaria superstitione deceptas, vel à miserabili errore ad veritatem Euangelij reuocaret, vel certe (quod erat proximum) sanguinem ac vitam in causa tam pia, tamque gloriosa profunderet. Neque sane difficile fuit, ceteros iam sponte currentes, & Dei amore incensos, in eandem sententiam & propositum adducere. & quia plerique Theologiæ studia nondum absoluerant; ne interim conceptus ardor animi refrigesceret, & simul vt ipsorum eo gratius diuinæ maiestati obsequium esset, quo maiorem sibi met ipsi necessitatem seruitutis ac religionis imposuissent; explorato beatissimæ Virginis patrocinio, ac sancti Dionisij Areopagitæ, cuius in tutela Parisij sunt; in æde suburbana, quæ Mons martyrum dicitur, sub Cõfessionis & Eucharistiæ mysteria sese voto obstrinxere singuli, e mensis Theologiæ spatij continuo mortalibus rebus nuntium remittendi, atque in paupertate perpetua seruiendi gloriæ diuinæ, salutique animorum: ac nominatim, ad constitutam diem Hierosolymam eo consilio nauigandi, vt in conuersionem infidelium toto pectore incumbere; palmamque martyrij studiose captarent. id consilium si qua re impediretur, anni circumspecto spatio denique Romam adirent, suamque operam summo Põtifici CHRISTI Vicario ad spirituale proximorum auxilium sine vlla vel præmij pactione, vel temporum aut locorum exceptione deferrent. Id votum in eo templo vouere ingenti consensu & alacritate, anno post CHRISTVM natum M. D. XXXIV. decimo octauo Kal. Septembris, quo die Assumptionis MARIÆ Virginis anniuersaria gratulatio celebratur. idemque votum eodẽ loco dieque pariter anno proximo ac tertio renouarunt, atque ea res tum ad conspirationem ac vinculum animorum, tum ad confirmandas in suscepto consilio mentes omnium mirifice valuit. Incendebant præterea studium alter alterius omni genere officij & caritatis, duce ac moderatore simul Ignatio, quem omnes vt parentem eundem & vnice diligebant, & valde reuerebantur. ac primum spirituales modo apud hunc, modo apud illum agitare cœtus; ibique suauissima de rebus diuinis habere colloquia, & sese mutuo ad Christianam laudem & decus hortari; deinde in studiorum difficultatibus, locisque obscurioribus adiuuare inter se; & lucubrationes quisque suas, lumenque doctrinæ & ingenij, cum res exigeret, in commune conferre; præterea inuicem sibi omnibus in rebus adesse certatim; denique à frequenti sacramentorum vsu, & assiduitate precandi meditandique, nullo pacto recedere. quibus rebus & varias demonum insidias tentationesque, conantium eos ab incæpto reuocare, vicerunt, & breui tanta coaluere concordia, vt quamquam è diuersis, necnon insensis inter se orti nationibus, gratia tamen superante naturam, intra eosdem altij parietes, atque adeo ex vno propemodum omnes vtero in lucem editi viderentur.

Libri primi Finis.

IGNATII

IGNATII VITÆ

LIBER SECVNDVS.

Aeger Hispaniam repetit.

Cap. I.

NTEREA Ignatius graui morbo partim è maximis laboribus vigiliisque, partim etiam è Parisiensis cæli grauitate contracto; vexatusque subinde stomachi iam pridè affecti doloribus acerbissimis; post multa remedia incassum adhibita, iubetur à medicis ad patrium solum & incunabula se referre; quod vnũ ad inueteratas corporis ægritudines certissimum perfugium vulgo arbitrantur. Nec recusauit ille, nõ tam valetudinis ratione, vel desiderio suorum adductus, quam duabus aliis maxime caussis: primũ, vt quibus olim in regionibus, malo publico, iuuenilis licentiæ ac vanitatis ipsemet specimen extitisset, ibidem ad spirituale ædificatione vicissim aliqua Christianæ humilitatis atque modestiæ documẽta præberet; popularesq; suos & verbo & exemplo ad studium pœnitentiæ salutaris accenderet. deinde, vt, quoniã sociis aliquæ erant in Hispania rei familiaris tricæ; eas eodẽ itinere atque opera ipse expediret; neque per eam causam illi vel auocarentur à studiis, vel recenti etiã tum vocatione, & expeditionis tam arduæ, tamque laboriosæ consilio, patriæ dulcedinis, ac domesticæ tentationis, qua nulla fere periculosior est, aleã subire cogerentur. Simul etiã, è relictis olim in Hispania sociis, cogitabat, si quẽ in proposito constantẽ inueniret; secũ in eandem expeditione educere. Cæterũ ne quid è suo discessu res Parisiensis caperet detrimenti, primũ commilitones ad perseueratiã ac fidẽ paucis adhortatus, Petrũ Fabrum & annis & vocatione antiquissimũ, illis præposuit; cui interim obtẽperarent, quẽ parentis ducerent loco. deinde tẽpus certum edixit iisdẽ approbantibus, quo tempore cuncti, rebus omnibus præter viaticum & necessaria scripta ex voto abdicatis, nauigaturi Hierosolymas Italiam peterent, seque iam antegressum Venetias conuenirent. Dicta profectioni dies est viij. Kalend. Februarij, anno M. D. XXXVII. ineunte, qua die Apostoli Pauli conuersio beata recolitur. His ita constitutis, anno M. D. XXXV. per autumnus tempus ipse non sine lacrymis, mutuique

A mutuique amoris magna significatione singulos in digressu complexus, cum vellet de more pedibus quamquam ægro corpore proficisci; coempto à fociis equo vti coactus est: breuique partim ex ipsa vestatione, locorumque mutatione, partim etiam è studiorum intermissione morbo leuatus, Pyreneo superato Guipuzcoam provinciam attigit. Eius de aduentu propinqui festine præmoniti ab iis qui hominem ad Aquas Angustas, quam hodie Baionam appellant, in transitu agnorât, extemplo; quod regni limes latrocinii infestus esset, armatos homines ad eum excipendum tuendumque dimiserant: atque hos primum Ignatius in Guipuzcoæ finibus, deinde etiam, quæ iam tum erat fama de sanctitate viri, clericos omnes agmine composito ad oppidum Aspeithiam honoris causâ obuios habuit. cumque ab iis, & ab ingenti præterea gratulantium turba deduceretur ad ædes paternas; ille, vt ostenderet quantopere ab eiusmodi fastu pompæque abhorreret, vt primum potuit, ex eo comitatu sese propriens, ad publicam hospitalem domum diuertit, victumque continuo emendicare ostiatim cæpit; frementibus videlicet cognatis, eamque rem (vt fere deprauata sunt Christianorum quoque iudicia, & pauci ex animo crucem amplexantur) summi dedecoris atque ignominie loco sibi ducen-
B tibus. Deinde quamquam inuitis iisdem, institit plebem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueri, priuatique colloquiis eos qui ad se ventitabant, è peccatorum veterno excitare; festis vero diebus etiam conciones habere tanta hominum frequentia, vt cum eos templa non caperent, in agrum prodire necessario cogeretur, vulgoque arbores audiendi causâ confunderent. Et sane operæ fructus egregius Dei beneficio constitit. Complures ad virtutem ac Dei cultum à vitæ prauitate conuersi, multæ sublatæ discordiæ, & odia inueterata restincta, contra aléatores lata publicæ lex, pœnæque propositæ, institutum præterea, vt preces pro salute quotidie funderentur eorum omnium, quibus lethalis noxæ piaculo obstrictis, in singula momenta exitialis exitus immineret: itemque vt ex Ecclesiæ Romanæ consuetudine, salutationis Angelicæ signum daretur
C mane, meridie, & vespere. iam vero grauiæ quædam vitia, quæ non in populum modo, sed etiam in sacerdotes irreperant, magna ex parte correcta. denique morbo incurabili affectis, & extrema pressis inopia, ne vel oppido errarent, vel strati passim in compitis cælum miserabili questu complerent, publico sumptu consultum. Atque hæc leges moresque custodiendi, ne (quod fere fit) bene cæpta propediem obsolescerent; curam & munus Loioleia familia, placata postmodum Ignatio, sibi desumpsit. qui cum in eo xenodochio aliquândiu ita versatus esset, vt satis appareret ipsum exemplo CHRISTI Domini laboribus & paupertate multo magis, quam otio & rerum affluentia delectari; ad extremum quotidianis propinquorum precibus exoratus, ne cognationi aut nihil omnino dedisse, aut etiam inimicitias palam denuntiasse videretur, in paternam domum ex hospitali se transtulit; ibique aliquot moratus dies, restituta domestica disciplina, cunctis ad officium ac pietatem animatis; valentior multo quam Lutetia discesserat, ad sociorum expedienda negotia proficisci con-
K K k k

stituit. Atque hic nouum ecce tibi certamen Ignatium inter & cognatos exoritur; cum ille pauperis habitu prorsus, & pedes iter facere destinasset animo: illi contra, quoniam quidem eum apud se diutius retinere non possent, certe non nisi bene comitatum, & pecunia instructum abire permitterent. Verum certaminis denique is fuit exitus, vt Ignatius ne frustra diutius tenderet, ad viam modicum in speciem deduci se passus, breui domum & famulos & cætera cuncta remiserit, pedibusque porro perrexerit, Gallicano equo ministris valetudinarij iam ante relicto, quem illi deinde in Ignatij memoriam, veluti sacrum & immunem ab opere, vagari in paciscui ad extremum vsque senium permiserit. Ignatius igitur Nauarra primum, deinde Castella peragrata, mandatisque recentium sociorum exhaustis, de veterum statu ac voluntate cognoscere nequaquam omisit: verum illi partim expectationis ac moræ tædio victi, partim etiam aspero virtutis itinere fatigati, in alia fere omnia dudum abierant. Ioannes tantum Gallus, ne de animi salute periclitaretur, monastica se addixerat vitæ. Callistus ab animorum cura, ad pecuniæ lucrum studio repente conuerso, in Indiam nauigauerat, vnde aliquanto post bene nummatus ingenti omnium admiratione qui eum antea norant, Salmanticam rediit. Cazeris cum Segouiam patriam petiisset, mollioris vitæ cõmodis, & domesticorum consuetudine delinitus, otio ac voluptati sese dediderat. Artiaga vero, curriculum honoris & ambitionis ingressus, & e Commendatario factus Episcopus, cum aliquandiu in eo dignitatis gradu vixisset, ad extremum agrotus, epota per imprudentiam veneni laguncula (cum duæ starent, altera salubris aquæ, altera sublimati, quod appellatur, medicamenti) miserabili genere lethi defunctus est.

Venetias ingenti labore contendit,

Cap. II.

IGNATIUS ergo cum in Italiam properaret, & hosce quos dixi socios tam longe lateque dispersos in vnum redigendi, atque ad pristina reuocandi consilia spes nulla se ostenderet; occulta Dei iudicia secum expendens, fufis pro ipsorum salute ad superos precibus, Valentiam venit, vbi videlicet nauem stare paratam audierat. Ibi dissuadentibus multis ne se tali tempore mari committeret, quod præter cæteras difficultates, etiam nobilis archipirata Enobarbus, loca opportuna, & littorum flexus valida obsideret classe; nullis terroribus de sententia decessit Ignatius. & nauis prædones quidem effugit, verum tamen fœdissima tempestate coorta, clauo diffracto, fufisque armamentis, cum iam de salute vectores nautæque omnino desperassent, lacera & quassata fluctibus Genuensem portum æger timē tenuit. Atque hæc tanta maris incommoda, non sane leuius terrestris itineris discrimen excepit. Cum enim solus, ignarusque regionum Ignatius per Apennini tramites Æmiliam peteret, viam ingressus initio spatiosam, sed in arctum deinde magis magisque coeuntem; studio procedendi,

A dendi, sensim in eas penetrauit angustias, vnde sese expedire humana ope
vix posset. Primo igitur solícite vestigium facere, deinde cum neque pro-
gredi, neque iam regredi tutum esset, in exilitate salebrofa, & horrenda
crepidine, torrente rapido minaciter subterfluente; hæsit aliquantisper
stu penti similis, vbi repente sese tot periculis cinctum animaduertit. Sed
ad extremum fidenter implorato diuino auxilio, quod vnum reliquum
esse videbatur, humi procubuit; & genibus manibusque reputando, qua-
drupedis instar, ac prominentia modo saxa, modo è saxis enata virgulta
prensendo, tandem euasit labore, quos ad eam diem pertulisset, omnium
in maximo. inde per immensam altitudinis inuias rupes ac solitudines diu erra-
bundus, cum ad radices montium denique deuenisset, omnia rursus offen-
dit, partim niuium tabe, partim etiã hybernis imbribus impedita. Cumque
nihilominus vrgeret progrediendi necessitas, via teterima (& est mollis &
cretosus ager, ac semitæ per horum temporum incuriam exiguo muni-
mento, nec vllis, vt olim, strætæ lapidibus) cum profundo ac tenaci limo
B diu multumque luctatus, ad Bononiæ portas tandem aliquando perue-
nit. Atque hic, ne quid deesset ad probandam æquitatem ac patiëntiam vi-
ri, ad cæteras misérias illud etiã ludibriũ accessit; vt in ipso vrbis introitu,
è ponticulo in fossam, limo cœnoso margine lubricante decideret, emer-
susque luto deformatus ac madidus, ab iis qui tum aderant, non sine ioco
& facetiis (vt sunt procacia in alienis malis hominum ingenia) rideretur.
Sed ille nimirum identidem exerceri se à patre cælesti prudenter intelli-
gens, & in gratiarum actione persistens, sole siccatis utcumque vestibus,
lassitudine ac fame confectus cum vrbis magnam partem frustra emen-
dicando perambulasset, in collegium Hispanicæ nationis demum excep-
tus, ibique dies aliquot clementer est habitus. Inde cū itinere iam facili
& certo Venetias peruenisset, exacta pecunia quã illi per trapezitas eadẽ
Elisabetha Rosella benigne curauerat; interea dum socios è Gallia prestol-
atur, in varia pietatis opera ex instituto cæpit incubere. Nec sane frustra:
siquidem complures omnium ordinum homines partim Christianæ do-
C cetrinæ præceptionibus imbuit, partim ab impura & flagitiosa vita ad cas-
tum Dei timorem, studiumque virtutis eodem Deo adiuuante cōuertit.
Quibusdam etiam primariis viris tum patritiis indidẽ, tum externis, præ-
ua animi affectione ac vitio laborantibus, nõ sine copioso fructu, spiritua-
lium exercitiorum expertæ virtutis medicinam adhibuit. In iis Didacum
Guam, & Stephanum germanos fratres è præcipua nobilitate Cantabriæ,
sibi quodam Compluti familiariter notos, ac tum Hierosolymis redeun-
tes, earumdem commentationum beneficio tantam ad rerum diuinarum
intelligentiam, & humanarum contemptum adduxit, vt omnibus diuitiis
& honoribus abdicatis, **C H R I S T I** consilia omnino sequi decreuerint.
Atque hos imitatus est postmodum Baccalaureus Hozius, itẽ Hispanus,
Theologiæ peritus: qui cum ad easdem cōmentationes peragendas valde
propentus esset, verũtamen ex quibusdam iniquorum sermonibus haberet
suspectam Ignatii doctrinã ac dogmata; demũ se Ignatio exercendum ac-
que colendum ita commisit, vt multos in cubiculum quo secessit, secum

afferret libros, quibus Ignatij dicta scriptaque ad sanctorum Patrum & D conciliorum trutinam expenderet. Sed vbi appositas ab Ignatio epulas degustauit; tantum abfuit vt in iis veneni deprehēderit quidquā, vt etiam ardenti quodam rerum cælestium amore inflammatus, mortalibus commodis nuntium sponte remisit, atque vltro ad Ignatij voluntatem & vitę rationes adhæserit. Ex Veneta vero nobilitate in primis eo secessu ac meditatione profecit Petrus Contarenus Zacharię filius, is qui multo post, magna cū integritate ac sanctimonię laude Paphesem Episcopatum administravit. Sed & aliorū ex Ignatij cōsuetudine insignis vitę morumque mutatio est consecuta. Quę quoniam nec ab obscuris hominibus, & in oculis celeberrimę ciuitatis fiebant, breui vt aliis locis antea, sic tū Venetiis Ignatij pietas in crimen inuidiamque vocari cępta, non ferēte diabolo, tātam sibi prædam ē faucibus eripi: statimque vulgatum ab eiusdem emissariis est, Ignatium prauitatis hæreticę semel iterumque conuictū in Hispania, elapsū ē custodia, in Galliam profugisse; ac proinde eius effigiem ab Hispanis Inquisitoribus ignominię causā publice cōcrematam. E eundem Parisiis nouas molientem res, insipientemque perniciosę doctrinę labe scholasticos; vbi delatum suum nomen ad sacra tribunalia odoratus fuisset, fuga præuertisse licitorū manus, & cōsilia magistratū. Quas criminationes Ignatius cum non modo in vulgus, iniquorum opera sparsas, verum etiam ad Legatum Apostolicum Hieronymum Verallum, qui deinde S. R. E. Cardinalis fuit, delatas inaudisset; nō tam de sua, quam de sociorum existimatione sollicitus, vltro ad Legatum adiit, & acriter institit, vt eorum criminum quęstio exerceretur. quod ita factum, & veritate comperta honorifice à Legato est absolutus, incumbente in eius causę cognitionem Gaspare Docto Legati affecla; qui ex eo tempore Ignatium vnice dilexit, ac sacratissimę domui Lauretanę deinde præpositus, in Societatem vniuersam plurima egregię voluntatis officia contulit.

Venetas ad Ignatium socij veniunt. Cap. III.

DV M hæc in Italia gerit Ignatius, interim bello inter Christianos ingrauescente Reges, cū exercitu formidabili Cæsar per Insuabrum & Allobrogum fines in Galliam irruperat. Ea fuit sociis Ignatij causā & professionis maturandę, & itineris per Thulingiam, seu Lothoringiam atque Germaniā, sane incommodo anni tempore faciendi. Igitur pecunia rebusque omnibus, præter viaticum & scripta, in CHRISTI Domini gratiam distributis, mense Nouembri, anno circiter post discessum Ignatij, suo quisque baculo innixi pedites viam capeffunt, & quidem tanta cum alacritate ac feruore spiritus, vt ne à Iacobo quidem Laine, viribus nondum ē recēti morbo recuperatis, extorqueri potuerit, quominus & pedibus ambularet vt reliqui, & inter ambulandum insuper inualida membra discruciet hispido in primis & horrenti cilicio. Vestitus erat omnium, vt peregriti

A peregrinorum & pauperum, nequaquam elaboratus, & ad modestiam submissionemque compositus. pendebar è scapulis mantica ex corio, in qua sacra Biblia, & Breuiariû asservabantur, & scripta, quæ diximus. Rosaria vero ad catholicam fidem vel inter ipsos hæreticos profitendam, palam gestabant è collo suspensa. Hospitium ingressi, primum omnium, nullo adstantium respectu, nixi omnes genibus Deo gratias agebant; eundem in egressu pariter sibi propitium precabantur. Sobria & frugaliter erat mensa; oratio ac meditatio non solum in diuersoriis, verum etiam in ipso itinere plurima, sacerdotibus qui tres erant, sacrificantibus, cæteri quotidie cælesti reficiebantur pane. sermo nisi de rebus diuinis aut necessariis fere nullus. in decernendo si quid in deliberationem incideret, mira concordia; in superandis viarum difficultatibus periculisque, summa constantia & æquitas animi. Autumnales pluias tota fere Gallia pertulerunt; occurrere mox Alpes pæne obstructæ niuib; multa fuere subinde famis, frigoris, defatigationis incommoda subeunda: nihil se illis obiecit tam arduum, aut tam extimescendum, quod eorum quemquam à concepta religione, officioque deduceret. Atque hac disciplinæ pacisque custodia, cum omnibus, per quorum fines transferant, populis, bonus odor in CHRISTO fuissent; cunctis non catholicis modo, sed etiam hæreticis nouum ac religiosum agmen magna cum approbatione mirantibus, ad tertium Idus Ianuarias anni M. D. XXXVII. Venetias ingenti omnium gaudio, & mutua gratulatione sospites ad Ignatium peruenerunt. Atque ubi paululum è longa contentione ac lassitudine quietis est captus; statim Hierosolymitanæ provinciæ consilia renouantur. primum omnium, rati gratiora superis fore sua studia, si ad ea summi totius Ecclesiæ Pastoris auctoritas & consensus accederet; simul atque hyems remitteret, tunc vel maxime sæua, Romam ire constituunt, & à Pontifice maximo ius tum ad sacros ordines, titulo voluntariæ paupertatis; tum ad mansionem Hierosolymitanam, & prædicationem Euangelij sine vlllo interdicti metu suppliciter petere. Interea Venetiis ne cessarent, atque adeo vt quædam quasi rudimenta futuræ militiæ ponerent; publicis valetudinariis inter se distributis, ægrotos ac pauperes omni ope adiuuare institerunt. Confessionis & Eucharistiæ sacramenta gratis ministrare qui per sacerdotium poterant; cæteri solari iacentes; afflictos mœrentesque spe cælestium bonorum erigere; adesse animam agentibus; cunctos denique ad patientiam, fidemque adhortari; nec modo spiritualibus officiis fungi certatim; sed ne vilissima quidem ac seruilia corporibus pauperum curâdis, defugere ministeria; sternere lectulos; euertere sordes; purgare scaphia; cadauera defunctorum rite curata humi condere; interdum pariter noctuque omnibus præsto esse tanta cum alacritate ac diligentia; vt cuncti obstupescerent, vulgatoque rumore, principes etiam viri ad spectaculum conuenirent. Quibus in officiis cum aliorum omnium, tum Xauerij præcipue caritas ac virtus enituit. Is cum in quandam incidisset morbo Gallico misere deformatum, atque ad eius aspectum exhorruisset, vt ea re infringi ac debilitari sensit caritatem in proximum, ita repente in semetipsum excanduit

egregius CHRISTI miles, vt manantem saniem ex vlceribus purulentis (cuius rei vel mentionem aures delicatæ refugiant) obfirmato animo, semel iterumque non dubitarit exfugere. quare non modo seipsum in præsentia præclare vicit, sed etiam in omne tempus propriam quandam atque perpetuam in elephantiacos atque vlcerosos clementiam & misericordiam est consecutus: quam deinde, vbicumque terrarum fuit, quotiescumque se dedit occasio, diligenter exercuit. Quidā etiam è sociorum numero, pauperem lepra toto corpore coopertum cum præfectus nosocomij non admitteret, in suum lectū accepit ipse: cūque mane surrexisset cunctis ingemiscantibus eadē ipse quoque morbi fœditate correptus; post die non sine miraculo prorsus illæsus atque intactus apparuit. Hæc & alia eiusmodi veræ pietatis & officij documenta cum in ea vrbe dedissent (quorum ibigrata in multos annos deinde memoria vixit) appetere iam vere, vt condixerant, Romā cuncti fere præter Ignatium, discessere. Ipse tum ad parta in Domino retinēda, tū ad expedienda quæ ad navigationem pertinerent, ibidē interea substitit. Atque illi quidē eadem fere disciplina quam supra diximus, iisdēque imbrum difficultatibus, iter ingressi; ad superiorē parcimoniam ac frugalitatem illud etiam addidere, vt neque vllō prorsus viatico, diuinæ tantū prouidentię bonitatisque fiducia, Romam vsque contenderent: & quia tum Cineraliū, seu Quadagesimæ tempus erat; quotidie, quamquam in tantis laboribus, ritu catholico ieiunarent. Nec sane defuit illis & exercendæ spei, & CHRISTI Domini inopiam ac perseuerantiam aliqua saltem ex parte imitandi materies: acciditque aliquando, vt cum panis dumtaxat frustulum singuli mane sumpsisset, imbre densissimo stagnantibus late campis, vt alicubi pectore tenus aqua pertingeret, nullo præterea cibo, millia passuum ferme triginta nudis pedibus vno die peregerint, & quidem incredibili non modo tranquillitate animi, sed etiam hilaritate psallentes. Diuersis vero cum propter inopiam excluderēt, & ad publica xenodochia de more cōfugerent quamuis oppido lassi, tamen iis quæ supra diximus, caritatis muneribus fungebantur: seque ipsi domare ac vincere magis magisque nitebantur in dies. Sane Rauennæ quidam ex iis cum hospitali sordes, ac manentia tabe stragula nauseabundus vitassent; quæ prima deinde occasio data est suimet puniendi, non prætermisit. in pago nescio quo pauper phthiriasi cōsumptus è vita migrauerat. cū in eum pagum nostri venissent distributisque cubilibus nullum iam superesset, nisi quod phthiriaceum fouerat; Pater ille amissam nuper palmā recuperare vehementer exoptans, nudus illico per summū animi ardorē easdem subiit lodes, ibique sese identidē versans cum ingentes animalium greges ea tota pauisset nocte, ad sudorem vsque defatigatus, non leues ab se prioris fastidij ac deliciarū pœnas exegit. Denique sanctam urbem ingressi, vt sacra Apostolorū limina, & præcipue religionis tēpla caste obierūt; à Petro Ortizio Hispano Cæsaris procuratore ad Pontificē maximum introducuntur. Is erat eo tēpore Paulus III. è gente Farnesia, cuius nomini plurimū vtique nostra Societas debet. Cōsueuerat autē super mensem non fabulatores aut mimos inducere, sed præstan.

A præstantes philosophos atque Theologos; & ipsemet, veritatis indaganda atque illustranda causa ponere de quo inter se disputarent. ea erat gravissimi senis & prudentissimi Principis oblectatio. Ad has ergo disputationes post pedum oscula Patres adhibiti, cum egregiū qua Christiana humilitatis atque modestiæ, qua eruditionis & ingenij specimē præbuisent, non modo quæ volebant de sacerdotio, deque Hierosolymitana provincia, libente atque approbante Pontifice impetrarūt, sed insuper pecunia ab eodem instructi, & fausta cum prece dimissi sunt. Ad quam deinde pecuniam cū ē nationis maxime Hispanicæ collatione accessisset quod auroreum amplius ducentorum summam expleret; socij ne quid ex eo viatico præterquam in usum votiæ navigationis attingerent, apud mensarios pecunia omni deposita, & Romæ victū emendicantes, admirabile dedere spectaculū iis qui corā Pontifice disserētes illos audierant; & deinde quemadmodū venerāt, sic Venetias prorsus egentes ac vacuū reuerterūt.

B

*Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem & sociis
in Veneta ditione gestis. Cap. IV.*

O S T hæc, diligenti adhibita præparatione; cum ad eiusdem Legati Veralli pedes perpetuæ paupertatis & castimoniz nuncupassent vota, divini amoris igne succensī, mirante, ac maiorem in modum approbante populo, sese denuo ad pristinos illos labores, & assidua pauperū ministeria retulerūt. Deinde in exitu mēsis Iunij, Diui Ioannis Baptistæ die natali, Ignatius, & reliqui laici per omnes ordinum gradus ad apicem sacerdotij à Vincētio Negosantio Fanensi, Arbensium Episcopo euecti sunt, tanta non modo ipsorum, sed etiam ipsius Episcopi lætitiæ & animi voluptate, ut sese inter eiusmodi cæremonias nihil vnquam simile sensisse affirmaret. Interea Patribus neque in eam diem vlla fuerat in Palæstinā transmittendi facultas; & eo ipso tempore cū graue bellū ex fœdere Christianorū principum, Venetos inter & Solymanū Turcā exarsisset, sublato repente cōmercio, omnis non modo peregrinorū, sed etiam institutorū navigatio conquieuit. ut satis appareat, cæleste numen iratū gentibus iis quæ creditum sibi regnum Dei per summum olim scelus negligētiamque amisere; Apostolicum hunc, deuotumque sibi manipulum, in alias longe nationes atque provincias iusto iā ante iudicio destinasse. Itaque propter eā quam dixi causam, spe traiciendi sublata, quamquam voti religione soluti videri propemodum poterant, tamen ne quis omnino scrupulus animis insideret, sinē anni vertentis, uti Parisiis ante decreuerāt, prorsus exspectare, seque interim tum ad sacerdotij primitias diuinæ maiestati libandas omni diligentia comparare; tum etiam post multā precationem & abstinētiā, proximis operā ex instituto nauare cōstituūt. Id quo liberius atque cōmodius facerēt, ē tātā vrbis celebritate ac frequētiā, in finitima eiusdē ditionis

ditionis oppida alio atque alio recepere sese: vt si forte (quod tamen in D præsentia vix fieri poterat) bello sedato præter opinionem transitus parauisset, è propinquo Venetias cuncti simul accurrerēt. Frâcisus ergo Xauerius, & Salmeron; ad montē Celsū (id vico nomen ab vrbe Patauio millibus passū fere quindecim) secessere; Ioannes Codurius, & Hozius, Taruisium; Claudius Iaius, & Simon Roterigius Bassanū, oppidum agri Patauini; Paschasius & Bobadilla, Veronam; Ignatius vero, Faber, & Laines cum Vicetiā petiissent, hanc vitæ rationē iniere. Erat extra urbem domuncula ruinosā & deserta nullis foribus aut fenestrarū obicibus, vnto cuilibet peruia. id sibi diuersoriū, ne cui molestiā exhiberent, atque vt ab urbano strepitu remoti liberius vni Deo vacarent, memores insuper stabuli quod Regē ipsum Angelorū nostra causā nascentem olim exceperat, vnanimes delegerunt, quotidianis muneribus ita inter se distributis; vt vnus ad custodiā diuersorij, & paucula victus ministeria remaneret (qui ferme erat Ignatius, quod propter nimiam lacrymarum copiam grauius ex oculis laboraret) reliqui duo urbē ingressi, cibum in singulos dies emendicarent: quod ab ea functione superesset otij, totum id omnes celestium rerum contemplationi tribuerēt. In hoc vitæ genere cū quadraginta iam dies non minori celestium donorum copia, & animorum voluptate, quam corporum vexatione, & carnis incommodo perstitissent, quāto nimirum spatio temporis, CHRIS TVM ipsum Dominum ac magistrum, ante quam turbæ sese committeret, abstinuisse cibo, & in eremo cum bestiis latitasse meminerāt; ad eos reuendos Taruisio repente Codurius affuit. cuius accessu læti, cum spiritus vehementiam ex ea solitudine, assiduitate precandi, ieiunijque cōceptam diutius cohibere nō possent; ad CHRIS TVI gloriam ex vmbra in arenam prodire, & quæ diuinitus acceperant bona, cum proximis communicare constituunt. Nec mora: Vicetiam ingressi, descriptis inter se celeberrimis oppidi partibus, eadem omnes hora de rebus diuinis ad populum dicere incipiunt, nullo prorsus aut loci apparatu, aut pompa verborum. In triuivis plateisve, prout cuique locus obtigerat, desumpto ex aliqua forte officina scamno pro suggestu utebantur, populum elata voce, & in gyrū acto supra verticem pileo, ad concionem inuitabant. sermo, vt peregrinorū & hospitū, ex variis linguis ferre mistus, ac minime proprius. Verūtamen is erat orationis impetus, adeo graues ac veræ sententiæ, tanta in omni gestu atque habitu pietas, denique is ardor in oculis emicabat, vt peritissimus quisq; rerū æstimator hos demū esse Christianos cōcionatores, germanosque præcones Euāgelij dictitaret; multi etiā qui rei nouitate illecti cū cæteris initio per iocū lasciuiaque ludibundi cōfluxerant, prudentissimis eorū præceptis, & dicēdi grauitate permoti, deposita paulatim petulantia lōge alij atque accesserant, dimissa cōcione recederēt. Quod si quis deinde seorsum ad Patres adiret, veritatis & officij studiosior; hūc vero humanissime acceptum, pro ipsius ingenio priuatis institutionibus ad omnem virtutem ac religionem informabant. Illud vero præcipue ré adiunabat, quod neque inanes plausus, vt diximus, fucata oratione captarent, neque inter ipsam concionem, aut
vbi pere

A vbi peroratum esset, quamquam in summa rerum omnium inopia, quidquam à circumfusa multitudine vel peterent ipsi, vel etiam vitro delatum acciperent. breuique constare capit, paupere testo ciboque contentos, & ab omni avaritia & vanitate abhorrente, non aures populi scalpere, sed vulneribus omni ratione mederi; nec suum potius, quam Dei proximorumque negotium agere. atque haud sane dissimilis fuit cæterorum Patrum in sua cuiusque prouincia probitas & industria; vt etiam aliqui ex magnis laboribus & incommodis extremum adierint. vitæ discrimen. Neque ita multo post, cum euocati ab Ignatio vt de rebus communibus agerent, cuncti Vicetiam conuenissent; tanta animorum inclinatio, ac beneuolentia populi Vicetini erga peregrinos apparuit, vt qua nuper in vrbe, tribus duntaxat, cibarij panis; ac fere mucidi, quotidiana vix circuitione colligebatur quod satis esset ad vitam ægerrime tolerandam; in eadem, ipsis iam vndecim, ex voluntariis ciuium eleemosynis omnia ad vitæ cultumque necessaria large ac benigne suppeterent. Ibidem igitur B primas diuinæ maiestati hostias immolauere noui sacerdotes, vno Ignatio excepto, quippe qui ad se comparandum amplius adhuc temporis sibi sumperat, & Romæ postea sacrificandi fecit initium ad ipsum Præsepe & incunabula CHRISTI Domini, quæ in æde sacratissima MARIÆ ad Nives religiose coluntur.

*Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS apparet:
& unde Societati IESV nomen inditum
fuerit. Cap. V.*

C T quoniam expeditioni transmarinæ præfixitum anni spatium erat in exitu; & infestum adhuc classibus mare; quid proinde agendum esset, Patres inter se deliberant: nec dubium fuit, quin, vti Lutetiæ vouerant, cuncti sese ad fidei catholicæ propagationem, & animarum auxilium, Sedis Apostolicæ cultui, & Romani Pontificis obsequio manciparēt. Cuius officij procuratio (quoniam satis id esse videbatur) Ignatio, & duobus primarijs patribus Fabio & Laini madata est; Romam adirent, & (quod bene verteret) CHRISTI Vicario hæc sociorum studia ac vota quam primum exponerent. Interea reliqui, ne conceptus è diuturna meditatione & sacrificijs feruor ac spiritus euanescerent, non modo se ipsi diligentissime custodire, sed etiam præsidij diuini fiducia proximis omni ratione opitulati decernūt. ac præcipuis vrbibus inter se descriptis, præsertim in quibus litterarum studia florere, & frequentissimam iuuentutem versari cognouerant; Codurius Hoziusque Patauium, Roterigius & Iaius Ferrariam, Xauerius & Bobadilla Bononiam, Paschasius & Salmeron Senas profecti, eadem ferme ratione quam paulo ante Vicetiæ adhibitam diximus, & priuatim & publice cum hominibus agere, eosque è lethali flagitiorum veterno excitare.

atque ad contemptum rerum mortalium, & cogitationem futuri sæculi D
omni conatu atque artificio impellere atque adhortari cæperunt. Cum-
que ipsa nouitate rei omnium in se oculos atque ora vertissent, paucis
mentibus Deo aspirante, non modo id effecere quod maxime optabant,
vt magni animorum motus, & insignes ad C H R I S T V M cōuersiones exi-
sterent; sed etiam, quod minime laborabant, vt ipsorum nomen ac fama
Italiam fere totam ingenti cum admurmuratione peruaderet. At Igna-
tius Romam duobus quos dixi comitibus recta contendens, & ab eorum
altero quotidie corpus C H R I S T I religiose casteque suscipiens; M A-
R I A virgine potissimum præside, atque adiutrice sese ad sacrū suo tem-
pore faciendum, ac multa pro C H R I S T I nomine subeunda, dies no-
ctesque simul intenta quadam animi cura, simul inestimabili spiritus
dulcedine, & noua diuini luminis copia præparabat. Etenim ex quo pri-
mum Hierosolymis rediens ad litterarum studia in C H R I S T I gratiam
animum adiecerat, de rerum caelestium contemplatione, vt diximus, non
sine magna difficultate remiserat multū, seque ipse Domini caritate, spi-
rituali consolationi deliciisque sponte subduxerat. Sed studiorum exacto
curriculo; deinceps & Venetiis, & in Vicetino secessu, & in hoc, de quo
dicebamus itinere, tam crebra diuinitus lumina, tam liquidas animi vo-
luptates, eadem scilicet Virgine fauente percepit, vt in antiquum statum
illum Minoreffanum (quem postea ob singularem & eximiam illius tem-
poris in sede Dei benignitatem religioso ioco primitiuā suam Ecclesiam
appellare consueuerat) non solū ex integro, sed etiam cum fenore sibi
restitutus esse videretur. Sed præter cætera, quæ quod mortale naturam
exsuperant, verbis exsequi difficillimum est; quo die Romam accessit, res
ei contigit vel ad memoriam posteritatis insignis, vel ad confirmandum
in proposito Ignatiū cæterosque haud mediocriter efficax. Etenim oran-
di causa non lōge ab Vrbe templum ingresso, qualia passim imposita mi-
litari viæ cernūtur, statimque vt sæpe solebat, abstracto à sensibus, atque
alta quadam animi contemplatione defixo, clarissima in luce per speciem
illi sese Deus pater ostendit, I E S V filio baiulanti crucem, & crudelissimis F
affecto suppliciis, præsentem Ignatium sociosque commendans; quos ille
eum in fidem ac patre in iūm libentissime recepisset, ad Ignatium placi-
do & sereno vultu euerfus, hæc ipsa effari verba dignatus est: E G O V O-
B I S R O M E P R O P I T I V S E R O. Quo tātō tamque diuino solatio
mirum in modum erectus & cōfirmatus Ignatius, ac socios deinde com-
pellans: Quid nobis, ait, Romæ futurum sit, fratres; in crucem ne, an in ro-
tam agi nos velit Deus, ignoro. vnum scio, quidquid eueniat, I E S V M
C H R I S T V M nobis propitium fore. ac simul totius visionis ordinē ex-
posuit. Quæ res non in præsentia tantum illos insolita quadam lætitia &
voluptate perfudit, sed etiam in posterū cōtra omnes difficultates atque
pericula magnopere corroborauit, ac munii: atque id ipsum vel in primis
fuit causæ cur Ignatius confirmata postmodum Societati salutare potis-
simū I E S V nomen indiderit. quam tamen deinde verbo scriptoque
minimam vocare solitus est, quod reliquis religiosorum familiis (quas
item

A item Societates IESV licet optimo iure appellare) cunctis omnino, tum de splendore, tum de antiquitate concederet.

Ignatius Romæ Christianæ rei dat operam: in Casinati monte animam Hæzj calum intransientem videt. Cap. VI.

IGITUR tam secunda numinis voluntate, tamque liberali promisso mirum in modum læti, sic tamen vt non sine mysterio CHRISTVM Dominum crucifixi maxime habitu apparuisse apud se reputaret, cum gratiarum actione ac præce sanctam Urbem ingressi, nihil antiquius habuere quam vt viatici nomine sibi numeratam annò priore pecuniâ, quoniam quidem nauigationis consilia in irritum cecidissent, prorsus ad nummum iisdem à quibus acceperant, redderent; quæ, utpote sacra; in alios pietatis vsus & opera expenderetur. Deinde, quemadmodum ante conuenerat, suam & reliquorum operam Pontifici maximo in Apostolicis præcipue functionibus, citra honoris titulos, & dignitatis insignia, detulere. Neque aspernatus est pia patrum studia CHRISTIANI Vicarius atque in præsentia, donec eiusmodi aliqua sese offerret occasio, inssi Faber & Laines in almo Sapientiæ Gymnasio sacras litteras profiteri. quo munere dum alter in Bibliis explicandis, alter in scholastica Theologia, vt appellant, pari cum eruditionis ac pietatis laude perfunguntur, atque etiam sæpe coram ipso Pontifice de grauib; rerum diuinarum quæstionibus disputant; interint Ignatius proximorum salutem de more operam nauabat cum aliis artibus, tum vero spiritualibus præsertim exercitationibus, quippe ad curandas perturbationes admodum efficaci, virtutisque iam pridè expertæ remedio: quibus ille per eos dies, præter cæteram turbam, insignes aliquot viros diligenter excoluit. in iis Gasparem Contarenum Cardinalem, grauiissimum Senatorem eundemque temporibus illis (quod eius varia monumenta præclare testantur) ingenij & doctrinæ facile principem. Is, Ignatij prudentia & consuetudine usque adeo captus est, tantumque eius præceptis consiliisque profecit, vt qualè dudum optauerat animi regendi moderandique magistrum, denique sese Dei beneficio nactum esse affirmaret. idemque tradita sibi Exercitia (quod exemplum apud hæredes hodieque asseruari perhibent) sua ipse manu perquam accurate descripsit. Hunc imitatus Cæsaris procurator (de quo supra dictum est) Petrus Ortizius Theologiæ doctor insignis, easdem exercitationes ad CHRISTI Domini gloriam, & suam salutem omnino experiri constituit. Id quo liberius simul & fructuosius faceret, procuratore interim vicariis delegata, cum paucis quotidianæ vitæ ministris, & Ignatio præceptore in monte Casinatæ secessit, quo in monte antiquissimum & nobilissimum cernitur sancti Benedicti cœnobium. Ibi, remotis arbitris, maxima diligentia dies ipsos quadraginta piæ meditationi ex Ignatij præscripto

vacauit; idque tanto cum animi fructu, tantaque accessione virtutis, vt D. quamquam Christianam philosophiam multo ante professus, tamen se tum demum vere philosophari capisse fateretur. ac parum absuit, quin grandis iam natus vir, & Imperatoris legatus, illico mortalibus rebus abiectis magno animo sese ad laboriosum Ignatii vitæ genus adiungeret. sed cum id neque per artem liceret, neque per suscepta negotia; certe quod proximum fuit, egregie præstitit, vt & sanctimoniam ac pietatis exemplo in posterum sui ordinis hominibus præluceret, & Societatem deinde nostram quibuscumque posset rebus, perquam studiose ornaret, atque defenderet. Non omittenda videtur hoc loco res memorabilis, quæ Ignatio in illa Casinati commoratione diuinitus accidit. Dum enim pro salute Baccalaurei Hozij quem grauitè egrotare cognorat, Domino supplicat, repente vidit in spiritu (quod ipsum ibidem D. Benedicto fertur olim in obitu Germani Episcopi contigisse) animam socii luce clarissima radiantem, deducentibus Angelis in sublime ferri, atque ipsa demum celi beatissima regna conscendere. eidemque Ignatio, paulo post, dum ad rem diuinam accedit, in ipso Missæ introitu, Sanctis omnibus rite appellandis, lucidissimum cælestium agmen subito apparuit, sic, vt in iis Hozium eximio fulgore micatè sine vlla dubitatione dignosceret. Quæ ex vtraque visione tanto est gaudio delibutus, vt multos dies præ dulcedine lacrymis temperare nequiuert. Huic Hozio Patauium (vt diximus) provincia nuper obrigerat. vbi dum in officio, singulari cum industria & fide versatur, ex ipsa rei nouitate suspectus, & coniectus in carcerem ab Antistite Patauino, moxque ab eodem dimissus perhonorifice fuerat. cumq; acrius denuo in proximorum salutè incubuisset, è magnis diurnis nocturnisque laboribus lethali morbo correptus, ex hac vita migrauerat, cum aliis miræ cuiusdam sanctimoniam relictis indicis, tum vero quod qui ante obitum subniger fuisset, ac vultu deformior, in eiusdem demortui faciem tantus repente nitore ac venustas apparuit, vt eo spectaculo Codurius cõsors provinciam animum exsaturare, & præ lætitiæ fletu cohibere non posset. Huic igitur tam felici exitu maiore in modum gaudius Ignatius, è Casinate Romam vna cum Ortizio peracta cõmentatione regrediens; obuium habuit in itinere Franciscum Stratam Hispanum, præclaræ indolis iuuenem, sibi antea non ignotum: qui cum è cuiusdam principis viri familia, pertæsus aulicæ vitæ militadi causa Neapolim peteret, vno Ignatii congressu atque sermone (quæ hominis erat in dicendo vis) à sæculi stipendiis ad CHRISTI vexilla facili negotio traduci se passus est: ac variis deinde locis, eiusdem Ignatii missu, & Societati nostræ, & rei Christianæ vniuersæ concionator egregius haud mediocriter profuit. Hoc igitur actus commilitone Romam Ignatius reuertit: ad quem deinceps aliquot etiam alij rebus gerendis idonei diuino impulsu paucis diebus adiuncti sunt.

A *Romam Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudiēda morem, & frequentem vsum Confessionis & Eucharistia restituuunt. Cap. VII.*

QUAE dū ardēs CHRIS T I amore diligēter agit Ignatius, interim Patrēs ceteri, sua quisque prouincia bene gesta, Romanam (vbi decreuerant) circa mediam Quadragesimā conuenere. Is fuit annus post CHRIS TVM natū M.D.XXXVIII.

B Tēcto recepti sunt à Quirimo Garzonio ciue Romano, ad villam Minimorum fratrum cœnobio proximam. Ibi in summa omnes egestate precario victitantes, communi consilio ad rem Christianam pro viribus adiuuandam aggressi, permissoque Antistitum varia Vrbis templa sortiti, concionibus primum ciuitatem ad omne officium atque virtutem vehementer accendere; deinde etiam veteri Ecclesiæ instituto plebem puerosque Christiana catechesi (quæ iam diu obsoleuerat) vicitim erudire instituerunt. Ac licet piis eorum studiis dæmon omni conatu se opponeret; tamen partim exemplo vitæ, partim assiduitate dicendi hortandique cum alia multa propediem assecuti sunt, tum vero præcipue, vt sacræ Confessionis & Eucharistiæ frequens vsus (quo nihil est humano generi salutaris) diaboli fraude iampridem extinctus, magno vtique Christianæ Reipub. commodo in principē magistraque orbis terrarum Ecclesiæ reuiuisceret. ex quo deinde paulatim effectū est, iisdem scilicet adiutoribus, non solum vt in Italia, Gallia, Hispania, cæterisque catholicis Europæ regionibus, verū etiam vt in ipsa India, atque adeo in vltimis terris, vbi paulo ante ferales dæmonum dapes & nefaria sacra viguerant, iā nunc, ingenti bonorū gaudio, per pœnitentiæ sacramentū frequēter elutis animi sordibus, diuina passim cōuiuia celebrētur.

C *Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur. Cap. VIII.*

QUAE nimirum Satanas futura præfagiens, ipsis rerum initiis per se suosque satellites obuiam ire non distulit. Augustinus quidam erat ex Eremitana familia concionator; prorsus indigne eo nomine atque ordine. Is Lutheris impij sectator occultus, per ambages identidem perniciofa dogmata spargebat è pulpito: ac miris artibus auditores à recta in Deum fide atque à Romani Pontificis auctoritate sensim abducere conabatur. Id autem eo fidentius, quod per eos forte dies Pontifex aberat, maximis de rebus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinebant, in fines Galliæ Narbonensis, Nicæam vsq; profectus. Hanc rem odorati è Patribus quidam; ne ad perniciem animorum latius manaret; communi consilio totam ipsi cognoscere atque in-

uestigare non dubitant. ad eum concionatorem audiendum cum cætera D
multitudine semel iterumque conueniunt; quæ ratio disputandi sit, qui
scopus totius orationis, diligenter attendunt. neq; vero, peritos dogmatū
quæ per id tempus in controuersia vocabantur, diabolici ministri sefellit
astus, ac latēs lupi sub ouis pelle rapacitas. Itaque satis iam cōperta atque
explorata re, primū ex Euangelij præceptis priuatim ad hominē adeunt,
quid ad se delatū, quid auribus ipsimet suis deinde perceperint, iis potis-
simā verbis exponunt; quibus nō de populi modo salute sese, verum etiā
de ipsius qui populū pestifera cōtagione inficeret, pro Christiana cari-
tate sollicitos esse demonstrant: rogant, hortantur, denuntiāt, praua dog-
mata corrigat, ambigue dicta, quæ quæ ad cōtemptum Sedis Apostolicæ,
& Ecclesiasticarum traditionū ac rituum facile trahi possint, ad Conci-
liorum decreta, normamque sinceræ fidei quamprimum interpretetur:
vtique à deprauanda Romana ciuitate, atque à perturbando ipso verita-
tis fonte in posterum abstineat. Ille (qui fastus hæreticorum est) homines
nimirum idiotas ex habitu ratus, eorum dicta primo eleuare, & eludere; E
deinde vbi se variis vrgeri ac premi argumentis & rationibus vidit, ver-
sante animum simul ira metuque, pauca præfatus quæ ad occultandam
in præsentia improbitatem valerent; cum inanibus promissis Dei famu-
los ab se dimisit. Deinde vt se à timore collegit; diabolicis actus furis, &
amicorum opibus fretus, quos ille sibi multos potentesque parauerat, ad
institutam agendi consuetudinem pari scelere atque impudentia rediit.
Quod vbi sensere Patres, in re tam atroci, tamque periculosa nequaquam
lenibus rati opus esse remediis; consilium cepere dignum hominibus di-
uinæ gloriæ studiosis, dignum sacræ Theologiæ doctoribus, vt improbi
concionatoris mendacia palam, & ex superiore loco suis ipsi concioni-
bus refutarent. Id ergo cum facere instituissent, bonis maiorē in modum
approbantibus; cognita re Lutherianus vehemēter excauidit; vocatisq;
ad se confestim amicis rabiem doloremque suum impertiit, etiam atque
etiam obrestans, ne tantam ac tam insignem iniuriam inultam esse pare-
rentur. Illi, & eadem laborantes opinionum infania, & magistri ignomi- F
nia valde commoti, facta conspiratione, Ignatiū & socios omni dolo per-
fas ac nefas euertere, nec modo fama, sed etiam, si res procedat, vita spo-
liare constituunt. Primū igitur tota Vrbe fictis criminibus dissipant, Igna-
tium sociosque omni scelerum genere coopertos, tum in Hispania, tum
in Gallia, quin etiam nuper Venetiis, falsæ religionis, & probri flagitiiq;
dāmnatos; & elapsos ē iudicum manibus, ad corrumpendam iuuentutē
specie pietatis Romam se contulisse; ibi, quod bonis artibus nequeant. id
alios criminādo accusandq;, per summā iniuriā querere, vt sibi apud im-
peritum vulgus famam sanctitatis eruditionisque concilient. Cum aures
nacti secundas, hæc & alia id genus quam appotissime ad veritatis imagi-
nē & per seipsi, & per emissarios oppido fererent, tantā in inuidiā & odiū
breui seruos Dei adduxerunt, vt eos multi iā quasi facinorosos ac fugiti-
uos horrerent; ipsorūque congressum & consuetudinē vulgo refugerent.
Cūque iā res ē sentētia flueret, læti successu aduersarij, præterea promissis
ingenti-

A ingentibus onerāt subornātq; qui iisdē fere nominibus quę sparsa in vulgus fuerāt, apud Urbis Præfectū infontes accuset. Has vero partes inexpabili scelere sibi desumpsit Michael, Hispanus quidam, qui iā ante Patris in Ignatiū debacchatus, ac deinde singularibus ab eodē Ignatio lucrandi fratris mirabiliter cupido prouocatus officiis, egregiam viri beneficentiā (vt fere fit) minime vulgari perfidia atq; impietate repēdit: atque vt Ignatium & socios familiariter nouerat, confictis quam maxime ad similitudinem veri criminibus, apud Præfectum sane magnam in suspitionem cunctos adduxit. Omnino res erat insigni infamia; nec modo in Urbē vulgi sermonibus terebatur, sed apud exterarum quoque nationes atque prouincias aduersariorū nuntius ac litteris percrebuerat, Ignatianoscum suo capite, denique manifestorū scelerū, hæresisq; cōuictos teneri: videlicet, vt quas noxij variis locis effugissent pœnas, eas iusto Dei iudicio Romæ in celeberrimo totius orbis terrarū theatro persoluerēt. Interea Ignatius totius machinationis nequaquam ignarus; fretusque tum præclaro conscientia testimonio, tum etiam CHRIS TI promissis, qui se illi Romę propitium sponderat fore; omnes inimicorum impetus, totāque belli procellam inuicto animo sustinebat; Deumque vna cū sociis pro aduersariorum salute precabatur assidue. Iāque causā dicendæ tēpus appropinquabat; cum incidit in eius manus epistola, quam antea Michael, recentibus quibusdā Ignatij meritis delinitus (quippe vel ferrea pectora interdum patietia & caritate flectuntur) ad amicū nescio quē summa cū Ignatij & sociorū laude perscripserat. Ea videlicet epistola, delatoris causam iugulauit. nāque vbi iudicij aduenit dies: citato ad tribunal Ignatio, multa in eius vitā ac mores improbe mentitus est Michael. ad quā cū Ignatius admodū sedate respōdisset, prolata ad extremū epistola ac recitata, institit ab aduersario querere, nūquid earū rerū meminisset? nū chirographum agnosceret? Tum ille re inopinata perculsus, victusque cūscientia repēte pallescere, titubare, frigido sudore perfluere. quod vbi animaduertit Præfectus (is erat Benedictus Cōuersinus, vir prudēs, & in causis cognoscendis apprimē versatus) confestim suspicatus coitionē ac dolū, data opera Michaelē diligēter interrogat: cūque non obscuris vestigiis ad ipsā fraudis cubilia peruenisset, seuerū calūniæ vindicē sese præbuit: ac multis verbis increpitū calūniatorē (quāquā Ignatio pro ipsius periculo deprecante) insuper multauit exsilio. Post hæc Ignatius flagitare & vrgere, vt cōspirationis nefariæ principes, quæ priuatim in circulis cœtibusque iactarant, eadē corā Præfecto palā ac legitime exponerent; vt sibi diluendi crimina, & se sociosque purgandi copia fieret. Nullo igitur viatore, vadi-
monium obire coguntur. At illi, veteratores & callidi, & cum in foro iudiciiisque diu multumque versati: tum etiam recenti Michaelis malo facti. cautiore, vbi ad tribunal adfuere, per summā dissimulationem se de Ignatio ac sociis & sentire quam optime, & ad eam diem sensisse respondent: neque vllum esse crimen, quod ipsi quidem in eorum vitam moresque coniciant. Atque hæc, & alia eiusmodi corā iudice: rati nimirum fore, vt Ignatius præclare secum actum existimans, quod imminens calumnia

calumniæ periculum euasisset; tam illustri præsertim accepta satisfactione proinde quiesceret. At ille multa ac magna quæ ad iuuandam Ecclesiam pertinerent, mente ac cogitatione complexus; veritusque ne si quid suspitionis incommodæ, aut si qua dedecoris nota nascenti Societati adhæreresceret, vel omnes in posterum ipsius conatus irritos redderet, vel certe magnum rebus gerendis impedimentum afferret, à Præfecto etiam atque etiam postulare, ne fictæ aduersariorum palinodia fidē haberet: eos quippe alia tum sermonibus, tum per epistolas longe lateque vulgasse, ac quæ tunc ad tempus accommodata, iudicij metu perterriti dixerint. quæ nisi à magistratibus rite cognita & quæsitæ publice coarguantur, malo videlicet publico per summum nefas hæsuram in Societate magnā infamiam. proinde iure se postulare, vt in sua dicta vitamque omnem diligenter inquirat; se suosque ad causam vsque cognitam in vinculis habeat, ac pro vt re ipsa compererit; ita pronuntiet. Hęc igitur, & alia id genus, Ignatius. Contra, aduersarij, veriti ne si quæstio perageretur, ingenti suo periculo ac damno paterent ipsorum artes atque mendacia; per se suosque omni ope contendere ac niti, vt Præfectus ab instituta cognitione desisteret. Iamque vt pote qui plurimum opibus & gratia poterant; in suam sententiam non modo Præfectum, sed Legatum etiam, qui vrbi pro pontifice summo cum imperio præerat, Cardinalem Neapolitanum adduxerant. quinetiam ex ipsiusmet Ignatij fociis non deerant, qui, aduersariis iam à suscepta actione deterritis, & sponte cadentibus, non vltra instādum, vitandas lites, paci & quieti consulendū esse censerent. At vero Ignatius in posterum longe prospiciens, eoque iudicio non tam suā, quam CHRIS TI Domini causam agi prudenter animaduertēs; nullis neque minis, neque promissis, nec suasionibus de sententia deduci se passus est. cūque omni ad eam rem conatu non semel adhibito, propter aduersariorum gratiam atque potentiam nihil plane proficeret; non dubitauit, consulto per sacrificia precesque Deo, ad ipsiusmet Pontificis maximi fidem opemque confugere, qui Nicæa per eos dies, adulta iam ætate redierat, & in Tusculano secessu valetudinis causā morabatur. Facili ergo ad principem aditu, quo die venit, admissus Ignatius, Latino sermone (quippe qui nōdum satis Italice nosset) eidem ex fide retulit, quo cōsilio à militari vita sese ad animorum auxilium, atque ad litterarum studia transtulisset: ac dum rem Christianam pro virili parte administrat, quoties, quot locis, quibusve nominibus accusatus & absolutus fuisset. Nuper etiam ab Hierosolymitana peregrinatione bello prohibitum (quod Pontifex ipse non ignoraret) se, ceterosque eiusdem instituti laborisque socios, qui se vitamque suam ad Christianæ religionis amplificationem Sedi Apostolicæ mancipassent, cum maxime in vrbe Roma populum docere insistant, paratique in omnem quamuis arduam atque longinquam expeditionem, eiusdem Pontificis reditum nutumque auide præstolantur; circumuentos repente iniquorum insidiis, & summam in inuidiam non modo in Vrbe, sed etiā apud remotas nationes adductos, ne id quidē à magistratibus obtinere possent, vt iacta in suos mores vitæque crimina in cognitionē vocētur.

Sibi

A Sibi quidem propriæ vtilitatis & nominis rationem (quamuis ea per se negligenda non sit) minus antiquam esse: sed quoniam eodem iudicio & ipsorum existimatio, & animarum salus agatur (omnium enim qui ad rem publicam accedant rationes, non veritate solum, sed etiam fama niti) petere se & orare, ne grauetur pro sua sapientia ac potestate perficere, vt Præfectus Vrbis inchoatam quæstionem primo quoque tempore peragat; ne in Vrbe totius æquitatis parente, contra paucorum factionem opesque nullum inopiæ ac solitudini præsidium fuisse videatur. Sub hæc audita Pontifex bono esse animo iubet Ignatium; & collaudata (quod antea fecerat) ipsius & sociorum industria & pietate, Præfecto per codicillos imperat, iudicium vtiq; reddat Ignatio, causam rite cognoscat, feratque pro veritate sententiam. Equidem hoc loco adesse mihi animis velim eos, qui Deum res humanas negligentem circa cæli cardines oritari, non minus inepte, quam impie fabulantur. ex iis quippe quæ consequuta sunt, nemo sanus, paternam cælestis numinis curam ac prouidentiam in suos, non clare perspiciat. Cum enim tota aduersariorum actio ea maxime calumnia niteretur; Ignatium sociosque variis locis iure damnatos, ambustosque iudicii flamma per dolum effugisse; cumque longum & operosum esset, nemine præsertim necessaria in eam rem impendia subeunte, ex tam remotis disiunctisque prouinciis rei gestæ seriem litteris consignatam, testibusque firmatam ex forensi formula petere; plane diuinitus factum est, vt quotquot in Italia, Gallia, Hispania Ignatij iudices existissent, sub ipsum ferendæ sententiæ tempus Romam fere omnes alius alia de causâ conuenerint. Ioannes Figheroa, quondam Archiepiscopi Toletani Vicarius, is qui Compluti primum de Ignatij fama capiteque cognorat, grauib; de causis Neapolim à Cæsare missus, in reditu commodum Romæ substiterat. Venerat eodem è Gallia, Parisienfis Inquisitor Matthæus Ori, Dominicanus, apud quem Ignatius, vt supra dictum est, semel iterumque ab improbis fuerat accusatus. Denique in tempore Gaspar etiam Doctus à Venetiis adfuit, qui habitæ in ea vrbe in Ignatium quæstioni præfuerat. Hi omnes in iudicium adducti, aduersariorum commēta detexere, cum summa testificatione virtutis ac pietatis Ignatij. Præterea litteræ ciuitatum, apud quas Italia tota Patres aliquandiu vixerant, per idem tempus allatæ, magnum pondus ad illustranda ipsorum merita, & refellendas iniquorum calumnias attulere. Iam vero Hercules quoque, secundus hoc nomine, Dux Ferrariensium, qui Patribus familiariter vsus, iisdemque peccata ritu Christiano confessus, ex eorum etiam manibus corpus Domini sumpserat, libentissime fecit non modo vt per epistolam, sed etiam vt per legatum, perspectæ ipsorum innocentia ac sanctitati debitum testimonium laudesque tribueret. Quibus rebus adductus Vrbis Præfectus, vrgente præsertim Pontificis iussu quamquam aduersariis omni studio contra nitentibus, denique sua sententia Ignatium & socios omni non modo culpa, sed etiam culpæ suspitione liberauit verbis amplissimis, eiusque sententiæ, ad vindicandam insontium famam, varias in prouincias testato descripta exempla dimissa. quibus ex rebus dici

vix potest quantum Patribus vbique honoris & exultationis accesserit. Atque hac maxime ratione diu suppressa atque occultata veritas extulit aliquādo sese, ac malitia superata, processit in medium: quæque machinamenta diabolus ad teneram adhuc Societatem deformandam atque adeo præfocandam artificiose parauerat, ea ipsa, moderante rem numine, in eius maxime decus & incrementa cessere. At vero infidiatorum longe dissimilis fuit exitus. Namque administer cōsceleratæ calumniæ Michael, fraude patefacta (quemadmodum dicebamus) in exiliū actus est. E ducibus vero (quos nominare hoc loco necesse non est) vnus paulo post iudiciū graui cōreptus morbo, semet acriter ac dolenter incusans, cū insigni facinoris detestatione diē obiit. alter, cum deinde manifestis hæreticarum opinionū indiciis teneretur, mature sibi fuga consuluit, effugiemque suam pro se iudicibus cremandam reliquit. tertius eodem nomine comprehensus, & cognita causā perpetuo addictus carceri, ad extremum tandem morte iam imminente resipuit; eidemque animam agenti quidam e Societate ad vltimum vsque spiritum assedit; quæque illi tempori tribui solent, pietatis & caritatis officia præstitit. Porro Lutherianus ille concionator, qui totam cōspirationem scelusque conflat, intra catholicorum castra per fraudem aliquandiu versatus, cum religionis ac pudicitia simulationem vltra sustinere non posset, larua deposita, palam fidei & continentia bellum indixit, atque ad optata hæreticorum lustra popinaque se contulit

*Ignatius & ceteri Patres de constituenda Societate
deliberant. Cap. IX.*

Ac igitur falsæ accusationis procella Ignatius sociique defuncti, primum omnium (vt æquum erat) ingentes & vniuersi communiter, & singuli priuatim egere diuinæ clementiæ gratias: deinde, partim quod aliqui subinde ad Ignatij institutum aggregabantur; partim etiam quod inaudierant, aliquot e suo numero varias in vrbes atque prouincias iā tum rogatu Principum à summo Pontifice destinari, visum est faciendum, vti de stabilienda quam maxime ad Dei gloriam, salutemque animarum Societate primo quoque tempore inter se cōsulerent. ad eam quippe diem, communi tantum officio ac pietate ducti, sine certis & propriis legibus ac magistratibus vixerant. Ergo precationibus, ieiuniis, & sacrificiis in eam rem quam accuratissime adhibitis, quotidianæ vitæ munera laboresque ita partiti sunt, vt diurna tempora Dei verbo, consuetisque functionibus; nocturna vero priuatis inter se colloquiis, & necessariæ consultationi darent. Prima igitur nocte quæsitum est, vtrum Pontificis iussu digressi, prout se daret occasio, suam quisque sine aliorum consensu vel respectu rem agere; an potius, quamquā corporibus locisque disuncti, animorum tamē cōspiratione,

A ratione; & meritorum communione, vt adhuc fuerant, sic in posterum coniuncti esse deberent. Dictisque sine variatione sententiis, nullum fuit dubium, quin tam suavis, tamque arcta societas, Dei prorsus munere ex tam diuersis moribus linguisq; coalita, omni conatu studioque retinenda foret; tum ne qua Spiritui sancto iniuria fieret, à quo diuinitus fuerant in eam consensionem adducti; tum vero, ne cōcordiæ atque vnitatis bonum amitteretur, quo nihil est ad res magnas atque arduas moliendas, & obstantia quæque perrūpenda, valentius. Cum hæc & alia multa in eam sententiam ingenti alacritate & gaudio spirituali pro se quisque dixisset, magnopere incensus ad mutuam caritatem & beneuolentiam animis, cæterus ille dimittitur. Proximo deinde confessū de religione relatū est, placeretne ad vota duo Paupertatis Castitatisque rite suscepta, tertium perpetuæ item Obedientiæ adiungere, & è suo corpore eligere, qui cæteris amplacum potestate præfesset. In eā rem, quod maioris momenti videbatur esse, diem proferri placuit, spatiumque seorsum singulis ad deliberandū dari, B atque interim instauratis precationibus & sacrificiis, diuinæ sapientiæ lumen opemque diligenter exposci. Vt igitur eius cōsultationis dies aduenit, omnium in vnum congruere sententiæ, quandoquidem CHRIS TV M Dominum ac magistrum sibi pro viribus imitandum cuncti susceperant, quoniam ille sese perfectum atque integrum holocaustū Deo parenti pro salute humani generis obtulisset, prorsus oportere vt ipsi quoque pro suo modulo CHRIS TV M effingerent: ac quemadmodum singulorum corporis bona per volūtariam inopiam, corpus ipsum per castimoniam Deo immolatum esset; sic animus quoque ante cælestes aras per obedientiam spiritualis victima caderet, præsertim cum hoc sacrificio nullum diuinæ maiestati gratius aut suauius esse constaret. Ergo sine controuersia diligendum videri, cui omnes in terris tanquam CHRIS TO parent; cuius in verba iurarent; denique cuius sibi nutum ac voluntatem instar diuini cuiusdam oraculi ducerent. Hisce ita constitutis, deinceps quæsitū de huius ipsius potestate, vtrum certo dierum spatio definitam, an vero perpetuam esse oporteret. Perpetuam esse placuit omnibus, idque cum alias ob causas, quas commemorare hoc loco necesse nō est, tum vero vt negotia grauiora, quæ ad consiciendum non modo plenæ libertatis, verum etiam longi fere temporis indigent; leniter, & ex animi sui sententia posset ad exitū sine vlla trepidatione perducere. Additū ad hæc, vt Societatis candidati, cum aliis experimētis, tum vero præcipue spiritualibus exercitationibus, peregrinatione, & infimis publici alicuius valetudinarij ministeriis probarentur. Itemque, vt qui Societatis instituta profiterentur, ij ad tria solemnia vota, quæ nobis cum aliis dicatis Deo familiis fere communia sunt quartū nominatim adiungeret: quascumque ad fidelium vel infidelium terras Christianæ rei causā Pontifici maximo ipsos mittere placuisset, eo sine vlla tergiversatione, atque adeo sine vlla non modo mercede, sed ne viatici quidem petitione proficiscēdi: ac simul, concepta verborum formula sese obstringerent, puerili ætati per catechesim erudiendæ; quod eo remedio nullum ferme efficacius foret ad intemeratā fidem tuendam,

ac prauæ religionis prohibēda contagia. Hæc igitur & alia id genus non D
nulla per eos dies ab Ignatio patribusque decreta sunt: eidemque Ignatio
negotium datum, ut ea in summam redacta, Pōtifici maximo primū Apo-
stolica auctoritate sancienda atque approbāda proponeret; dein de ut ea-
dem ipse postea per oriū fufius explicaret ordinaretque, & quam accom-
modatiffimas ad Societatis vocationem & spiritum leges canonesque
perferberet.

Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt. Cap. X.

V B hæc ferme decreta, Pontifex maximus aliquot operarios
ab Ignatio in varias agri Ecclesiastici vineas postulauit. Id
nostræ Societati fuit Apostolicæ peregrinationis exordium.
Enio Verulano, S. R. E. Cardinali per eos dies cum amplissi-
ma potestate legatio Parmensis obuenerat. Huic, Pontifi-
cis iussu, legationis comites, & rerum spiritualium administri duo, Petrus E
Faber, & Iacobus Laines ab Ignatio dati: Senas vero in Etruriam, Pascha-
sius ad instaurandam sacri cuiusdam cœnobij disciplinam ab eodem Pon-
tifice missus est. In Ænariā seu Inarimē insulam, pacificationis gratia non
leuis momenti, Nicolaus Bobadilla: Brixiam in Cenomannos ditionis
Venetæ, Claudius Iaius grauibz itē de causis abiit. Ac per idipsum tem-
pus etiam in extremas terras primum Societati patuit aditus. Brasiliam
oram, & præterea quidquid inter inaccessum olim Bonæ spei promon-
torium, vltimosque Sinas interiacet maritimi tractus, Indo & Gange su-
perato, Lusitani, armatis classibus, ante annos aliquot ingenti ausu & la-
bore, æque fortiter ac feliciter aperuerant. neque Ioannem hoc nomine
tertium Lusitanæ Regem insigni virtute ac pietate virum, vlla magis an-
gebat cura, quam ut barbaras illas nationes à misera dæmonum seruitute
ad vnus veri Dei notitiam cultumque traduceret: atque ob idipsum,
quos in ea mitteret loca præcones Euangelij, & moribus & eruditione F
præstantes, tota Europa impendio conquirebat. Eius rei conscius Iacobus
Gouea, is qui Parisiis in ipso virgarum periculo singularem Ignatij fidem
virtutemque, ingenti cum admiratione cognorat, proculdubio statuit,
illum & socios ad Indicam expeditionem fore quam accommodatissi-
mos, quoniam quidem ab Hierosolymæ accessu bello impediti, quemad-
modum audierat, in Italia substitissent. Neque tamē quidquā eius consi-
lij ratus impertiendū Regi antequā ipsius Ignatij voluntatem explorasset;
pro amicitia ad illum scribit, quam libente Lusitanæ Rege, quam spa-
tiosus bonorum industriæ pietatique campus in India pateat. sibi qui-
dem, quando illum & socios ab Hierosolymitana curatione arceat bel-
lum, sanctissimis ipsorum studiis prouinciam in primis aptam videri. Si
cōditio placeat, vltro semet apud Regem totius negotij fore interpretem
pollicetur. Ad ea, cum gratiarum actione rescripsit Ignatius, neque se, ne-
que socios esse iam sui iuris, quippe qui summo CHRISTI Vicario se-
metipsi perpetuo nexu Obedientiæ mācipassent. proinde agendū esse cum
Roma

A Romano Pontifice. quidquid ille iussisset, id vero sine mora facturos. Quo accepto responso Gouea, cum facile speraret à Pontifice impetrari posse; rem totam Regi suo per litteras aperit, ipsumque exemplar epistolæ Ignatij ad eum mittit cum summis illius & sociorum laudibus, etiam atque etiam suadens, ut eiusmodi virorum opera potissimum vtatur, neu tam præclaram occasionem elabi patiatur è manibus, cui similem fortasse nullam sit in posterum habiturus. Haud incassum adhibita hortatio. quippe Rex & sua sponte iam incitatus, & Gouea talis viri monitis & auctoritate permotus, confestim Petro Mascarenia, suo apud Pontificem maximum Oratori mādāt mox in Lusitaniam redituro, det operam ut quamplurimos ex Ignatij disciplina secum deducat, Euāgelij causa mittendos in Indiam, eaque de re cum Ignatio quam primum agat: si res cum illo minus procedat, omni conatu cum ipso Pontifice transigat. utique, ne sine tali comiratu reuertatur ad se. Hoc tam seuerō mandato legatus accepto, sine cunctatione Ignatium conuenit, ac pauca præfatus (ut fit) conciliandæ beneuolentiæ; mandatum sui Regis exponit, Patresque minimum sex in missionem Indicam postulat. Ad quem ille submissa oratione, tam honorifico Regis de se iudicio gratias cum egisset, eadem ferme quæ ad Goueam respondit: quod ab se petatur, totum id è summi Pontificis voluntate imperioque pendere, qui tamen, si, quid ego sentiam quæris (inquit Ignatius) vnum aut alterum fortasse tibi concesserit, plures vero nequaquam. At ille cum nihilominus in eodem postulato persisteret, Dei fidem & hominum testans, nusquam operam collocari fructuosius posse; tum Ignatius, quasi futura prælagiens, familiari ac placido vultu: Deus, inquit, meliora, clarissime orator. quippe si è tam exiguo numero, sex vnā dumtaxat in prouinciam demas, quantulum, quæso, reliquo terrarum orbi supererit: Neque tamen idcirco ille ab incæpto desistit. quoniam Ignatium flecti posse diffidat, ad ipsum adit Pontificem, narrat quid sibi ab Rege mandatum sit, suppliciter etiam atque etiam obsecrans, ne in tam honesta causa, tamque pia, frustrari se, Regemque suum concepta peropportuni subsidij spe patiatur. Hic Pontifex, quamquam latus ab vrbe Roma potissimum, ut par erat, peti sacri Euangelij nuntios, & insuper, tanto Regi, tamque de Romana Ecclesia bene merito gratificari vehementer exoptans; tamen, ut in tali negotio, ne videlicet seruis Dei ad omne paratis obsequium abuti pro potestate videretur (qua erat lenitate ac sapientia vir) audito legato, rem ipsam probauit, de numero ad arbitrium reiecit Ignatij. Is proinde (sane quæ egre ferente Mascarenia, neque tamen aspernante quod datum est) post multas in eam rem suas ad superos preces, quemadmodum antea significauerat, duos dūtaxat glorioso muneri destinauit; Simonem Roterigium Lusitanum, & Nicolaum Bobadillam, qui cum idcirco Romam euocatus, grauiter ischiade laboraret, neque legatus Regius maturo iam reditu expectare diutius posset; agro Bobadillæ, sibi que vicem ereptam dolenti, Franciscus Xauerius repente sufficitur. Erat omnino laboriosa prouincia, iterque longinquum: & cum fere nullam in spem reditus, tum vero in apertum pæne quotidie vitæ discriminē. Sed quæ

alios ab eiusmodi consilio retardassent, ea ipsa incitamenta fuere Patri-
 bus, cum se quisque tali sorte præ cæteris beatum existimaret. Ac Simon
 quidem parata in Lusitaniam naui celeriter antecessit. ac deinde Regis
 Lusitanig iussu, procerumque rogatu, quamuis inuitus, in eadem provin-
 cia substitit. Xauerus autem, vti delatum ad eum est, confestim exsiluit
 gaudio, datoque sibi tempore vix quod satis esset ad lacerâ attritamque
 tunicam resarciendâ, & salutandos fratres; cum legato postera die profe-
 ctus est, immortales agens Domino gratias, quod se denique voti cõpotê
 effecisset. Perpetuas quippe clades pereuntiu ex ignoratione Dei, in vlti-
 mis regionibus, animarum, iam ante miserari, & messis potissimû Indicæ
 magnitudinem crebris consueuerat vsurpare sermonibus. Quin etiâ per
 quietem non semel erat sibi visus Æthiopem in humeros sustulisse vsque
 adeo ponderosum, vt ipsa oneris magnitudine excitaretur è somno mire
 defatigatus, membrisque omnibus dolens: continuoque rem omnê Iaco-
 bo Laini patefaciebat eiusdê cubiculi socio. Hæc igitur fuere nostris ho-
 minibus Põtificiæ missionis initia: Patresque in varia deinceps loca pro-
 fecti, maiore in modum aucta Societate, institutisque supplementi causa
 tota ferme Europa collegiis, domibusve, res eas Deo duce atque adiutore
 gessere, quæ proprio, & quidem iusto volumine ipsæ per se ad enarran-
 dum indigeant.

Ignatius plebi fame periclitanti succurrit.

Cap. XI.

NEQUE vero Ignatio & cæteris qui remanserant Romæ, ne-
 gotium defuit. Erat annus à Virginis partu M.D.XXXVIII.
 insignis annonæ caritate, ac per hyemem præcipue, tâta fru-
 gum inopia, vt passim iacentes in publico pauperes frigore
 fameque confecti, miserandum in modum expirarent. Quo
 spectaculo cõmotus Ignatius, tantæ calamitati sibi omni ope subuenien-
 dum putauit. Iamque è Garzonij villa, cum suis in Vrbs frequentiora lo-
 ca migrauerat, laxiore sibi ab amicis domo conductâ ad circum Flami-
 nium, in ea regione quæ sancti Angeli ad forum Piscarium hodie dicitur.
 In eius igitur domus amplâ cœnatione sceno stragulisque dispositis, & in
 pauperum alimenta eleemosynis vndique corrogatis in omnes partes
 dimisit qui in id hospitium, vt quemque periclitantê extrema inopia in-
 uenissent, vel inter manus, prout res ferret, vel gestatoria sella deueherêt.
 Cum strenue curaretur, adhibitis etiam vbi opus esset, adiutoribus bai-
 lisque, breui numerus decumbentium ad quadragentos ascendit. Hic ve-
 ro, eodê Ignatio præside ac duce, Patrum fratruque sese caritas ac virtus
 exercuit. Diluculo quotidie linteati omnes ad imperia accipienda præsto-
 aderant. Inde ad sua quisque officia discurrere sine vlla perturbatione vel
 tumultu; alij recens illatos pauperes clementer exuere, & calida elutis
 corporû sordibus in lectulo collocare; alij assidere languentibus, eosdem-
 que amicissimis cõsolari verbis. hi cibos aut domi excoquere diligenter,
 aut aliun-

Aut aliunde missos instruere, illi fercula inferre, & longa inedia propemodum eneētis pretiosos liquores instillare: hi cubilia sternere, illi scopis pauimenta purgare: denique certatim omnes munere suo ita fungi, vt præclare testaretur, in minimis illis agnoscere se Regem regum & dominum dominantium. neque vero corpora solum egentium, sed animi quoque eadem opera curabantur. Plurimi quippe rudes, Christianæ doctrinæ præceptis probe instituti, multi à turpi quæstu, fraudibusque deterriti, & quod caput est, sacra omnes confessione expiati, ac pane cælesti longo intervallo resecti sunt. Deinde, vt aliqui conualuerant, succedentibus inuicem aliis, cum tegumentis ad frigus arcendum, & certo pecuniæ subsidio mittebantur. Ea res per Urbem vulgata, magnam populi beneuolentiam conciliauit Ignatio. atque ad eam Christianæ humilitatis caritatisque officinam visendam interdium promiscua turba, noctu vero etiam viri principes ventitabant: ac tanta fuit exempli vis, vt quidam, cum præsentem non suppetere sibi nummi, depositis illico in vsus pauperum vestimentis,

B domum seminudi reuerterint. Alij etiam sanctæ æmulatione incitati, eiusdem conditionis homines, quorum non deerat passim copia, hospitio susceptos benigne curarunt. Multi præterea procures, in gloriosi operis perfectionem, Ignatio pecuniæ summam ultro detulere non leuem. Qua in re Margaritæ Austriacæ Caroli V. filia, Octauio Farnesio nuptæ, Placentinorum & Parmensium hodie Duci, pietas ac beneficentia vel in primis enituit. Atque eius pecuniæ, cum Ignatius intelligeret, se vel maxima eorum qui contulerant voluntate, partem aliquam in suas & suorum necessitates erogare posse; tamen tanta fuit religione vir, vt ne obolum quidem nisi in externorum pauperum commoda insumpserit, relatis in codicem accurate nominibus, vt omnium prorsus ratio constaret. Atque hunc maxime in modum labor ad exactam usque hyemem secunda ciuitatis admurmuratione perductus. ac vere demum ineunte, frumenta partim ab iis qui supprefferant, sponte prolata; partim à magistratibus aliunde conuecta sunt. Ea re non mediocriter annona laxauit; grauique perfuncta periculo plebs, Deo adiuuante, ad solitos quæstus & opificia rediit.

Confirmatur à Pontifice maximo Societas. Cap. XII.

INTEREA, cum ad Ignatiū studio religionis aliqui subinde se adiungerent; nequaquā immemor ille, quod ad Societatem confirmandam attinebat, negotij paulo ante suscepti, quidquid à publicis occupationibus otij datum est, in eam ipsam rem diligentissime contulit. ac primum totius instituti formulā (fusus postea explicandā) ad certa capita dilucide redegit, ac breuiter. deinde nactus opportunitatē, quod Pontifex maximus per autūni ferias è turba negotiorum; Tibur sese receperat; eā formulā auctoritate Apostolica fanciendā eidē Pōtifici suppliciter obtulit, per Gasparē Contarenū Cardina

Cardinalem, de quo supra dictum est, ob egregiam virtutem sapientiam- D
que Principi in primis acceptum, nostrique ordinis amicissimum. quam
ille ubi perlegit; confestim, Spiritus, inquit, Dei est hic. ac multa præterea
in eam sententiam adiunxit, quare confideret recentem huiusce manipu-
li ardorem, tali tempore diuinitus excitatum, afflictis Ecclesiæ rebus non
leui tum præsidio, tum ornamento futurum. Verumtamen, vt in tanta re
ne minus cōsulte quidpiam statuisse videretur, totum negotium delega-
uit tribus viris è sacro Collegio Cardinalium, apud quos minimum loci
fore putauit gratiæ. In iis fuit Barptolemæus Guidicionius Lucensis, vir
diuini humanique iuris apprime peritus, idemque nouarum religionum
adeo non amicus, vt de iis ad certum numerum redigendis librum etiam
conscriptis dicatur. Is, præiudicata iam causâ collegas nequaquam pro-
pensos in Ignatium, facile in suam sententiam adduxit, certamque prope-
modum cōfectamque rē, consilio & auctoritate sua pæne discussit. Quod
ubi sensit Ignatius, parum præsidij ratus in hominibus esse, ad opem di-
uinam de more confugit. ac præter ieiunia, supplicationes, cæteraque ad E
numen propitiandum adhiberi solita, cælestes insuper hostias eo tantum
nomine per se & per amicos immolauit ad tria millia. qua procuratione,
intra finem anni vertentis, cum cæterorum, tum præcipue Guidicionij
ita immutata voluntas est, vt cum de multitudine religionum cohibenda
idem quod antea omnino sentiret, huic tamen refragari se vltra negaret
posse, diuino videlicet monitu, & occulta spiritus operatione vehemēter
instinctus. Ita, qui diu valde anxios habuerat Patres, eorumque spem va-
riis frustrationibus propemodū extinxerat, idē vna cum cæteris collegis
repente placatus ac fauens, rem vltro suscepit, commendauitque Ponti-
fici, Tibure denuo commoranti; qui libentissimo animo & Societatem
ipsam, & Societati inditum nomen rite sancteque approbauit V. Non.
Octobris, anno M. D. XL. idque testatum voluit esse publicis litteris eo-
dem die locoque datis; cum eo tamen, vt in vniuersum socij ne plures se-
xaginta numerarentur. Ea videlicet fuit nouellæ Societatis quædam qua-
si probatio. siquidem triēnio post, cum variis locis atque prouinciis Deo F
aspirante constaret egregius opere fructus; ab eodem Pontifice limes ille
omnino sublatus est, liberumque Ignatio & successoribus relictum, cui-
libet petenti Societatem dare. quod item apparet diplomate dato pridie
Idus Martias anno M. D. XLIII.

Præpositus Generalis creatur Ignatius.

Cap. XIII.

ITVR post multas difficultates approbata denique Socie-
tate; gratiæ primum (vt æquum erat) actæ superis, quorum
benignitate res bene feliciterque vertisset; deinde, quoniam
in dies à Pontifice missio Patribus imminebat; è suo corpore
Præpositum Generalem (sic enim qui cunctis præfesset appel-
lare pla-

A lare placuerat) primo quoque tēpore deligere visum est. Societatis autem status per id tempus erat eiusmodi. Franciscus Xaverius & Simon Roterigius in Lusitaniam erant profecti. Petrum Fabrum Cæsaris legatus Ortizius ad Vormatiensem cōuentum Pōtificis permissu in Germaniam adduxerat. Iacobus Laines Parmæ, Claudius Iaius Brixia, Senis Paschasius agebant. In Brutios Nicolaus Bobadilla discesserat. Cū Ignatio Romæ duo dumtaxat è Patribus versabantur, Salmeró, & Codurius. tyrones vero qui nomen dederant Societati, partim apud Ignatium erant, partim studiorum causa ab eodem Parisios missi, necessaria ad bellum spirituale arma enixe parabant. quidam etiam ad res domesticas componendas in Hispaniam profecti; & concionibus iam tum, & colloquiis, ingenti hominum approbatione, Societatis nomen longe lateque vulgauerant. Hoc Societatis statu, cum Præpositi eligendi tēpus adesset, Patres qui quidem in Italia erant, per litteras moniti, quod rei Christianæ commodo facere possent, creandi Præpositi causa ad Urbem accederent; sub initium Quadragesimæ anni M. D. XLI. conuenere omnes, vno dempto Bobadilla, quem in oppido Basiniano tum maxime res gerentem, abduci rursus ab opere Pontifex noluit. Is & cæteri qui longius aberant, suum quisque in schedula suffragium rite obsignatū, partim in discessu reliquerāt Romæ, partim deinde misere inclusum epistolis. Ac primū tridui supplicatio indicta, vetitūque inter ipsos de Præpositi electione colloquium est. deinde coniectis in vnam schedulis, triduum insuper cōtinuatæ preces: ac se primo denique die legitime extractis recitatūq; suffragiis, Præpositus declaratur Ignatius, nemine præter ipsum Ignatium discrepante: namque is consulto, ne vnū nominatim ex omnibus deligēdo, cæteros quodammodo notasse videretur; in schedula scripserat, se ad eum accedere, in quem plurima suffragia conuenirent, vno se dumtaxat excepto. Igitur explorata iam numinis voluntate, ad Ignatium venerabundi accurrunt Patres. at ille, parendi nimirum longe quam imperandi cupidior, se uero vultu iubet eos absistere, negatque se munus viribus impar suis vlla ratione subiturum: multa que serio disputat, cur alium potius quemlibet sibi sufficere debeāt. Sed videlicet quibus rebus putabat voluntates Patrum alio posse transferri, eæ ipsæ vel maxime studia eorum incendebant. nihil enim ad conciliandos homines æque valet, atque animi moderatio atque submissio. quo factum est, vt nihil eorum quæ ad munus detrectandum Ignatius afferebat, aliquandiu non modo ad animum admitterent, sed ne ad aures quidem. Sed post multam denique altercationem ægre Ignatius tenuit, vt amplius in tertium diem obsecratione protracta, rursus in suffragium iretur. quo die cum idem prorsus omnium consensus exstaret, neque iam locus tergiversationi videretur esse; tum Ignatius: Quandoquidem vos in me potissimum eligendo perstatis, inquit, ego autem, meæ cōscius infirmitatis, vestro iudicio salua religione assentiri nequeo; reliquum est, vt huiusce controuersie arbitrum deligamus eum qui mihi à confessionibus est; quoque, vt scitis, vtor diuinæ voluntatis interprete. (is erat antea conditam Societate frater quidā Theodosius ex ordine Minorū, cœnobij

quod ad sancti Petri in Monte aureo, qui fuit olim Ianiculus, appellatur.) Quod, ne frustra diutius tenderent Patres, eo facilius concessere, quod minime dubitabant, quin ipsorum suffragij prærogatiuam ille quoque sua sententia comprobaturus esset. neque eos sefellit opinio. Cum enim rem totam ad eum detulisset Ignatius, imbecillitatē suam corporis animique cōmemorans, dein etiā atque etiam obtestās, vt se tanto onere leuatum vellet; ille cognita re tantum abfuit vt precibus Ignatij cederet, vt etiam obiurgauerit hominem, quod, tam explorata diuina voluntate, Spiritui sancto diutius restitisset: & simul, ne dissimulationi esset locus, vltro adiit Patres, ac de suo responso certiores fecit. Quibus rebus denique victus Ignatius, omni spe in vno Deo rei bene gerendā reposita, dedit manus, diemque cōstituit x. Kal. Maij, quo die ad auxiliū diuinū implorandum, præcipua septem Vrbis tēpla simul omnes obirent, & in diui Pauli potissimū (quoniam eius maxime Apostoli vestigia sequeretur) solemni professione suæ religionis vota susciperent. Vt igitur ea dies adfuit, in eo tēplo ad sacellum beatæ Virginis, vbi tū Eucharistia custodiebatur, quod E sacellum ad imos gradus est aræ maximæ, sub ipsam cælestis panis cōmunionem; ipse primū qui sacrificabat Ignatius, tum cæteri sua quisque vota clara voce de scripto ex Apostolici diplomatis formula nuncuparunt. deinde sumpto ex Ignatij manibus corpore Domini, post gratiarū actionem, sacratissima eius ædis loca religiose cū adiissent, circa arā maximam sub qua Petri, & Pauli Apostolorum ossa condita sunt, cuncti consistunt, flentesque præ gaudio, & suauissime amplexantes inter se, gratulatur de nouo superis, quod cæptis adfuerint, suamque Societatē arctiori vinculo colligarint: deinde reliqua tēpla pari letitia ac pietate circumeunt. Quibus rebus ingenti omniū consensu & conspiratione peractis, magistratū Ignatius iniit. ac primū omnium, ad constituendā domesticam disciplinam adiecit animum, quæ digna tali instituto, digna Christianæ philosophiæ professoribus haberetur. Itaque ad cæteros prouocādos, atque ad iacienda in tyronū animis veræ humilitatis fundamenta, in sordidis culinæ ministeriis aliquandiu versatus est ipse, tanta cū alacritate ac diligentia, quasi tum primum ad suam ipsius emendationē, vitæ spiritualis curriculum esset ingressus. neque tamē interea grauioribus negotiis deerat, tēporibus ita distributis, vt quātū liceret, vtrique muneri satisfaceret. accedebat ad hæc, summus paupertatis amor, summa in victu cultuque frugalitas: præterea in singulorū officiis exigendis, erratisque puniendis admirabili mixta lenitate seueritas: in subleuandis vero omniū & animi & corporis necessitatibus, cura & vigilātia plusquam paterna. cūque ad ea caritatis officia, prout res postulabat, opportunas insuper adhortationes & publice & priuati spiritui, spōte incēsos officio ac religione, eos mores, eāque viuendi rationem inducere; vt (si cælestibus terrena comparare fas est) intra illa recta parietesque, angelorum in humanis corporibus quidam conuictus videretur esse. nullæ tū querimoniæ, nullæ detractiones, nulli susurri quibus incōmoda suspiciones excitātur, disunguntur animi; sed acerrimum sui cū

A sui cuiusque deprimendi submittendique certamen; in superiorum iussis excipiendis exsequendisque alacritas ingens; nixus in comunicando interpretandoque candor atque simplicitas; oculorum ac sensuum intenta custodia; studium precationis ac solidæ virtutis ardens; quæque ex his rebus necessario provenit, admirabilis in magna nationū, ætatū, ingeniorū varietate concordia. Itaque coniectis, ut sit, omnium oculis in ordinē novum; breui non ad nostros tantū, verū ad externos etiam, salutaris exempli manare utilitas cæpit. Adolescens quidā, egregiis naturæ adiumentis, ē Septentrionali plaga Romā aduenerat, non modo Lutheriana tabe infectus ipse, verum etiā mire cupidus eiusdem longe lateque vulgandæ. Is cum ex occasione sese in hominū cœtus infereret, verbisq; venenatis clericorum vitam ac mores summam in invidiā vocaret primum, deinde abductis à sacerdotum reuerentia mētibus praua dogmata sensim instillare quotidie pergeret; patefacta res, iussu magistratū cōprehenditur qui cum & ipsi per se, & sacre Theologiæ magistris adhibitis, illum ab opinionum infania reuocare frustra conati essent; ne quid intentatū relinquerēt, ætatem & ingenium miseratū, prius quam in eum lege ageretur, accersit Ignatio rem totā exponunt. quoniam ipsorum neque adhortationes, neque minæ proficiant; habeat illū aliquandiu apud se, videat etiam atque etiam ut errantem ouiculam ad Ecclesię causas aliqua ratione traducat. Ille clementer acceptum hæreticum domum adducit. neque vero sapientes iudices frustrata spes est. siquidē adolescens ab Ignatio sociisque amicissime habitus; eorum dictis, factis, institutis accurate observandis paulatim affici atque immutari Dei beneficio est cæptus; & quam antea respuerat medicinā, libentius in diēs accipere: ac demū perseverantibus Patrū officiis, & diligentissima curatione, eo processit res, ut euulsis lethalium dogmatū fibris, priorē pertinaciam gembūdus agnosceret; nec ante à salutari incæpto destitit, quā voluntaria abiuratione detestatus errores, ingenti bonorū tum admiratione, tum gaudio, cum Ecclesia sancta in gratiam rediit. Is deinde, quærētibus viris grauib; cur qui antea tot machinis oppugnatus peruicacissime restitisset, Ignatij denique & Patrū hospitio & consuetudine vinci se passus esset; sine cunctatione respondit, se illorum non tam disputationibus argumētisque (licet in eo quoque genere valerent plurimū) quam spectatæ sanctitati virtutique cessisse: quod ita apud se prope necessario statuisset: à tam incorruptis moribus, tanta pace atque concordia, tam bonis operibus rectam in Deum fidem abesse nullo modo posse. Quæ res documento erit hominibus nostris; licet ad cōvertendas ad CHRISTVM animas ingenij ac doctrinæ præsidia requirātur, tamen conspecta vitæ morumque innocentia plus multo quam litteris aut concertationibus profici. Alius quidam filiusfamilias, desertis liberalibus studiis ac repudiata omni disciplina, prorsus indomitus & effrænis, cum neque à patribus iam, neque à magistris regi vllō modo posset; Ignatio traditur. cuius lenitate, itēque cæterorū Patrū præceptis atq; institutis accuratissime excultus, posita paulatim ferocia perulatiq; cunctis admiratibus ita pudicos mōdestosque induit mores, ut vix minimū in illo

vitium reprehenderes. Multi præterea omnium ætatum atque ordinum, D quos præceps in omnē licetiam natura cupiditasque corrupebat, Ignatij consuetudine exemplisque incitati, collegere sese, atque ad bonam frugem Deo adiuuante rediere.

Generalis Ignatius denuo Catechistæ munere fungitur. Cap. XIV.

PER eos dies nomē Societati dederat è Pōtificia familia Petrus Codatius Laudensis, vir honoratus, & opulento sacerdotio præditus. Is, diuino prorsus instinctu, diuitiis & commodis omnibus propter CHRISTVM abdicatis, Martha munus in Societate sibi vltro depoposcit, & egregie præstitit; in alimenta Patrum (erat autem Vrbe tota notissimus, & apud principes gratosus) eleemosynis vndique corrogandis. quæ res Ignatium & socios magna molestia liberauit; quippe quos in spirituales proximorum salutem omni studio intentos, temporariæ curæ ad eam diē valde impedierant. Eiusdem Petri opera templum etiam proprium Societas nacta est sanctæ MARIE à Strata, non satis amplum illud quidem, aut commodum, sed tamē in celeberrima Urbis regione, & ad Societatis functiones in primis idonea: cuius loco, dum hæc scriberemus, Alexander Farnesius Cardinalis, Pauli III. Pontificis maximi nepos, ædem nomini IESV magnificentissimam regio sumptu exstruebat. Ei templo deinde adiuncta domus est, quam hoc tēpore Patres incolunt, Philippi Archinti beneficio, Salassiorum Episcopi, qui tum Pontificis vices in diocesi Urbana gerebat, viri de Societate vniuersa in primis optime meriti. In eigitur tēplo Ignatius, professionis lege, sex & quadraginta diebus Christianæ catechesi operā dedit è loco superiore, magna & assidua non modo plebis, verum etiam præstantium virorū frequentia: prorsus, vt quidā ex optimatibus palam gloriarentur, beatosque se ferrent, quod nullam omnino ex Ignatij concionibus omisissent. Agendi autem rationem sequebatur eiusmodi. Fidei præcepta & mysteria cognitu necessaria, primū ad vulgi caput explanabat, iterabatque, vbi opus esset, eadem sapius: deinde opportunis digressionibus certos interim locos tractabat fufius, non tam ad ingenij vel doctrinæ ostentationem, quam ad pietatem excitandam, populumque permouendum accommodatos. idque tam veris grauibufque sententiis, tam ardenti vultu oculisque, vt diuini amoris ignem vndique spirare videretur, minime fucata eloquentiæ vir, nec in singulas voces numerosque sollicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulerat sua sensa prosequētis. Itaq; perorationē eius, nō ineptus populi plausus, aut stulta faciūdiæ cōmendatio sequebatur, sed alta suspiria gemitufq; & anteaq; vitæ detestatio salutaris: vt vel defixis humi oculis; tristes ac sibi met irati discederent, vel etiam illico sese ad sacerdotum pedes abicerent confitendi

A confitendi causa, tanto cum fletu atque singultibus, ut linguam soluere, aut vocem in verba formare vix possent.

Societas augetur, distribuuntur provinciae. Cap. XV.

NTER hæc Societas maiore in modum crescere, sublatisque Pontificis decreto cancellis quos initio idem Pontifex (ut dictum est) illi probandæ præfixerat, multi certatim ad militiam spirituales Ignatio dare nomina. Cumque noui ordinis fama bonusque odor instituti operis manaret quotidie latius; Patres variis orbis terræ locis vehementer expetebantur. Itaque ab Romana domo tamquam à metropoli, desunctissimas in regiones, ciuitatum Regumque inuitatu missæ coloniæ; domusque vel collegia ingenti approbatione constituta: primum omnium in Lusitania, atque adeo in ipsa India, sumptu ac munificentia Regum Lusitanicæ, tum aliorum pietate in Hispania, Gallia, Germania, Italia. sed cum aliæ pleræque nationes auidè Societatem amplexæ sunt, tum vero Sicilia & inuitauit perhonorifice, & permissu Pontificis maximi acceptam, in primis copiose ac benigne tractauit; adnitente præsertim Ioanne Vega Hispano (qui regnum illud pro Cæsare administrabat) præstanti non minus religione, quam prudentia viro; cuius, etiam antea, dum Romæ legatus Cæsaris ageret, plurima & maxima in Ignatium & socios egregiæ cuiusdā beneuolentiæ documenta constiterant. Itaque tam late iam fusa Societate, non modo collegiis domibusve rectores præficere, ut antea, sed etiam Prouinciales præpositos quos appellat, cum ampla potestate in singulas nationes describere coactus Ignatius est. Ac primum Lusitanicæ præposuit Simonem Roterigium, deinde Hispanicæ Antonium Araozium Cantabrum, Italicæ Iacobum Lainem, Indicæ Franciscum Xauerium, Germanicæ Petrum Canisium, Gallicæ Paschasium Broetium, aliisque deinceps alios. Nam urbanam prouinciā, nisi si quando grauiori valetudine premeretur, ad extremum usque ipse administrauit. Interea de Societatis vniuersæ progressu mire sollicitus, à singulis Prouincialibus per litteras pensum exigere: unicuique mandare diligentissime quæ è re communi essent: Romæ vero, præter domesticæ disciplinæ curam, de qua dictum est, ceterasque functiones, multa & gratia quæ ad incrementum ac defensionem catholicæ fidei pertinerent, partim cum summo Pontifice, Cardinalibus, Legatisque Principum coram, partim etiam cum ipsis Regibus atque Principibus per epistolās & interpretes agere. Accedebat ad hæc, sollicitudo ingens, atque indefessus labor in subleuandis pauperum difficultatibus: orborum orbarumque educatione ac pudicitia procuranda tuendaque, & perditis mulierculis à turpi quæstu ad frugem & continentiam traducendis.

* * *

Varia in Ignatium tempestates excitantur. Cap. XVI.

QUIBUS ille rebus dū CHRISTI causam agit intrepide,
 multorum vt sit, odia simulatesque contraxit. In iis aulicū
 quidam (cuius nomini parcitur) eo tempore potens & gra-
 tiosus, cum abductam à se mulierculam, quā misere deperi-
 bat, & in male nuptarum, vt appellant, cœnobio collocatam
 ferre non posset; sæuiore in dies concepta rabie, quā libido & amor incen-
 debat, ita demum exarsit, vt pœne furere videretur. Ac primum, facta ma-
 nu, fenestras cœnobij lapidibus petere, custodes infestare, minari; deinde
 in Ignatium auctorem, & socios, in circulis cœtibusque omnia maledicta
 conferre, quin etiam ex occurso probris & cōtumeliis eosdem incessere.
 denique ad eos funditus euertendos improbiſſimas in ipsorum vitam ca-
 lumnias dissipare; quæ domos primum nobilium circumlatæ, celebratæ
 que sermonibus (quos partim prona in deterius persuasio, partim vāsani
 illius artificium dolorque excitabat) ad Cardinales etiam, atque adeo ad
 ipsum Pontificem peruenerunt. Igitur vulgus, vt est pluma & folio leuius
 quos nuper summa cum approbatione suscepserat, eosdem repente con-
 temnere, & acerbior in dies odio exsecrari, & singulorū caput dira im-
 precatione defigere: prorsus vt iam nō modo cum proximis agere, sed ne
 pedem quidem ianua tuto efferre possent. Principes vero, licet magna ex
 parte fictas criminationes putarēt, tamē rati subesse profecto nescio quid
 quod tantæ inuidiæ flammam foueret; vel immutata, vel certe labefacta
 in Ignatium voluntate videbātur. At Ignatius, quamuis à sua suorum-
 que consuetudine multos abduci non sine rei Christianæ iactura cerne-
 ret; tamen ratus mitigari hominis ferociam posse, primo rem dissimulare,
 atque adeo officiis cum improbitate certare: deinde vbi malum serpere
 quotidie latius, & ipsa patientia corroborari audaciam sensit; nō tam pri-
 uato dolore, quam rei publicæ detrimento permotus, ad Summum Pon-
 tificem adiit, ab eoque suppliciter impetrauit, vt criminum, quæ sibi suis-
 que denuo obicerentur, acre iudicium exerceretur ab Archinto Vicario
 & Francisco Michaelē Vrbs præfecto. Ij, citatis omnibus ad quos crimi-
 num vel suspicio vel conscientia pertinebat, ac per diligentem inquisitio-
 nem calumniatoris fraude comperta, Ignatium & socios non modo ab-
 soluerunt lata sententia, sed etiam debitis laudibus & honore verborum
 extulerunt, increpito valde aduersario, pœnaque propōita non leui, nisi
 à petulantia maledictisque desisteret. nam, ne grauius in eum animadu-
 teretur, Ignatio in primis deprecatore perfectum est. ita, quod antea sem-
 per, tum quoque Ignatij sanctitatem illustrauit hominum iniuria: & Deo
 duce, virtus ac veritas, dum violatur, effulsit. Iisdem fere insidiis postmo-
 dum appetitus Ignatius est à sacerdote quodam, qui cum domū catechu-
 menorum administraret, ferre non poterat in ea regēda familia maiorem
 à loci præsidibus Ignatij rationem haberi, quam sui. Sed miser, Ignatio si-
 lente ac pro eodem orante, breui perfidiæ pœnas dedit. atrocibus enim
 antea.

A anteaſtæ vitæ ſcleribus iuſto Dei iudicio patefactis, quæ ad eam vſque diem aſtute ſuppreſſerat; ſacerdotio ſpoliatus, & perpetuo carceri addictus eſt.

Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII.

NTEREA Elifabetha Roſella Barcinonēſis, quæ Ignatij prima litterarū ſtudia fouerat, Societatis Ieſv coalitæ, & confirmatæ fama commota, Romam ex Hiſpania contulit ſeſe, partim vt Ignatium longo interuallo reuiſeret; partim etiam vt vna cū quibuſdā aliis piis fœminis ad normā illius atque præſcriptum ageret vitam. Atque Ignatius quidem, ſoſpitem aduentum mulieri de ſe optime meritæ gratulatus eſt, & omnia officia detulit quæ ſaluo religionis inſtituto præſtare poſſet: curam vero fœminarum ſuſcipere ſeſe negauit poſſe, plurimis grauiffimiſque occupationibus impeditum. At illa nihilominus inſtare; ſanctiſſima veteris amicitie iura teſtari poſtulari æquitatem obtendere: denique vbi magis magiſque obſervatum vidit Ignatium, ad aulicas conſugit artes: atque vt erat nobili nata loco, per viros principes facile tenuit vt Pontifex maximus Ignatio munus idipſum quod recuſabat, iniūgeret. Sed ea res magnum in Societatis commodum vertit, præter ſpem: ac noſtros, non ſolū in præſens, verumetiam in poſterum à tam periculofa provincia liberauit. Etenim Ignatius, Pontificis iuſſu ea procuratore ſuſcepta, paucis diebus tantam difficultatem ac laborem ſenſit, dum querimonias mulierū audire, ſuperſtitiones euellere, inanibus & curioſis quæſtionibus reſpondere identidem cogitur; vt pæne plus ei negotij pauca fœminæ, quam Societas vniuerſa facieſſet. Itaque licet Elifabethæ, pro eius in ſe promeritis gratificari admodū cuperet, tamen reputans apud ſe, quantum ex huiuſmodi tricis detrimenti reſpublica pateretur, ſimul etiam cogitans fore vt harum exemplo aliæ deinceps religioſæ mulieres virginesve idem à Societate in poſterum expeterent; nequaquam ignarus quam periculofa, & ſuſpicionibus plena ſit ea conſuetudo; priuati officij rationem poſthabere communi vtilitati, ac totum hoc genus adminiſtrationis à Societate prohibere omni ratione conſtituit. Igitur adhibita (quod in omnibus grauioribus cauſſis faciebat) præparatione diligenti, imploratoque per iteratas preces & hoſtias cæleſti præſidio, ad Pontificem acceſſit, verbis ſque ſupplicibus demonſtrauit, ex onere ſibi nuper impoſito, quam exiguo cum fructu quantum laboris ac moleſtiæ pertuliſſet. ea ipſa re monitum quam aliena ſit à Societatis inſtituto eiufmodi præfectura, petere ſe & orare, vt non ab illis modo, ſed ab omnibus in perpetuum fœminarum collegiis gubernandis immunem Societatem eſſe iubeat; non defuturos aliorum ordinum idoneos homines, qui id munus libenter & cum fide obeant:

ſibi

sibi quidem & suis, prouinciam videri minime accommodatam. neque D
vero æquum esse, qui sese ad omnium gentium auxilium, sine vlla regionum aut locorum exceptione, CHRISTI Vicario mācipauerint, eorum operam & industriam, nō sine graui communis rei damno, paucis regendis mulierculis implicari. Quibus rationibus ita permōtus est Pontifex, vt supplicanti omnia large ac prolixè cōcesserit. Itaque Societati ab eiusmodi munere vacatio in perpetuum data, eiusque vacationis auctoritas testata est trinis deinde litteris Apostolicis, quæ tempore procedente magno vsui fuere nostris hominibus ad eius generis pericula & molestias abigendas.

*Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum
obstruit. Cap. XVIII.*

QVE iis difficultatibus perfuncta Societas, prosperū Dei beneficio cursum tenere videbatur, cum noua rursus in eam coorta tēpestas est, eo quidem grauior & periculiosior, quo in speciem lenior blandiorque. In iis, qui per Germaniam variis locis Domini vineam excolebant, Claudius Iaius ē primis Patribus vnus, virtutem & sanctitatem suam cum genti vnuerſæ, tum Romanorum Regi Fernādo ita probauérat, vt eo Rex nullum prorsus ad curandas animas, atque ad pastorale munus aptiorem existimaret. Is pro sua sapientia cum præclare intelligeret, regni causſam cum causſa religionis ita esse coniunctam, vt quantum de catholica religione detraheretur, tantum de obsequio multitudinis, & de imperij maiestate decedere; contra sæuientem eo maxime tempore Lutherianam pestem, velut vnicum remedium, quam optimos animarum pastores & Episcopos omni diligentia conquirebat. Igitur vita functo per eos dies Tergestinorum Episcopo, quæ ciuitas est Istriæ (cui tum prouinciæ, quam F dixi lues, propter vicinitatem Germaniæ imminabat) circumſpectis diligenter omnibus & personis & rebus, denique ecclesiam illam Claudio Iaiō perspectæ sibi virtutis & doctrinæ viro tradere ac demandare constituit. Sane, vt vulgo expetuntur huiusmodi sacerdotia, minime timendum videbatur esse, ne delatum vltro præsertim honorem Claudius repudiaret: siquidem Tergestina cathēdra cum in primis eius regionis ampla & honorifica est, tum vero (quod potissimum hodie quæri solet) vectigalibus haud sane contemnendis instructa. Verumtamen Rex, ne quid inscio Claudio cum Pontifice maximo ea de re transigeret; primum omnium litteras ad ipsum Claudium dat, Tridenti per id tempus rei Christianæ causſa commorantem, ac nihil cogitantem minus. quarum erat sententia. Tergestinum gregem orbis spiritali custode, circumquaque frementibus lupis, in maximo versari discrimine; dignam esse vigiliam caritate Iaij, studioque hominū seruandorū; petere se, vt si à Pontif

A Pontifice maximo id ei muneris onerisve imponatur, ne recuset subire; & populo vtilem, & sibi gratam operam vehementer fore. Percussus inopinata re laius, primo cohorrui: non quod detestandum quid sibi oblatum putaret, sed quod Episcopus, qui curam gerit animarum, diuinam pæne virtutem, & omnibus numeris absolutam postulet sapientiam: qua gradus honoris est (& quidem ad continendam in officio multitudinem ferme cum splendore opibusque coniunctus) à spiritu humilitatis ac paupertatis, quem profitetur Societas I E S V, vehementer abhorreat. deinde, vt sese ex pauore collegit, fusus in preces lacrymasque, etiam atque etiam obtestatus est Deum, vt ab se tantum discrimen auerteret; neu se primum quasi ianitore speciosos titulos honoresve in Societatem ad id tempus intactam inuehi sineret. tum rescriptit ad Regem, multis rationibus ei suadens, vt tã honorifico iudicio decoraret alium digniorem; longe imparem suam imbecillitatem esse oneri: ac demum ita conclusit epistolam, vt omisiss ambagibus, quod petebatur, præcisè negaret. Quæ res iam satis incensum studium Regis multo vehementius inflammauit,

B quod ita statueret, tantam in summa virtute & eruditione modestiã, nequaquam priuatæ vitæ quasi tenebris delitescere, sed in editissimo fastigio, vt luceret omnibus, collocari oportere. Ergo cum ex litteris Claudij diffideret, vllis aut precibus aut promissis flecti eius animum posse; per Pontificem ipsum, inconsulto vltra Claudio, rem conficere statuit. Ad eum igitur quam acuratissime scripsit, quanto in periculo Tergestina ciuitas versaretur Episcopo destituta: se quidem pro sua parte diligenter circumspexisse, quem nominaret aptum ei muneri; nec vllum inuenisse aptiorem Claudio Iaio, Societatis I E S V presbytero, cuius innocentiam doctrinamque exquisitam plurimis rebus esset expertus; sed frustra per litteras tentasse eius animum, in studio Christianæ humilitatis ita defixum, & ab honorem insignibus admittendis vsque adeo alienum, vt nisi pro potestate cogatur, nulla sit spes laborantis illius ecclesiæ tam opportuno præsidio subleuandæ. proinde suppliciter se etiam atque etiam ora-

C re & obsecrare, vt Claudium pro imperio iubeat, delata sibi gubernacula munusque sine tergiuersatione recipere, quoniam vt quisque de se ipse minime alta sentiat, ac proinde studiose lateat, ita ecclesiasticis functionibus & ipso episcopatu dignissimus sit. Hæc igitur, & alia id genus multa, ad Pontificem. & simul Didaco Lasso mandat oratori suo, vt id ipsum & cum Pontifice, & cum quibus opus fuerit, quam diligentissime curet, prorsusque cõficiat. Eius rei fama cum per aulicos quosdam ad Ignatium peruenisset; primo haud ita sane commotus est. nam & Claudij constantiæ, & Pontificis æquitati ac sapientiæ confidebat; & eiusmodi petitiones iam ante Societas, Deo adiutore, non semel eluserat. Verumtamen vt quid esset rei clarius cerneret; continuo Bernardinum Maffeiũ (qui tum erat Pontifici ab epistolis, ac postea in Cardinalium numerum coopertus est) vltro conuenit, ac tota de re familiariter pro amicitia sciscitatur. Ille haud sane grauate ipsam epistolam Regis ostendit, ad Pontificem summis cum Claudij laudibus & vehementi contentione perscriptam. qua

lecta confestim Ignatius eadem de causa ad Regis oratorem Didacum **D** Lassum adit; qui litteras item ad se proprie datas demonstrat, & quidem magna ex parte ipsius Regis chirographo, etiam atque etiam postulantis mandantisque, det operam, ut Episcopatus ab se in Claudium collati primo quoque tempore auctor fiat Pontifex maximus, eiusque auctoritatis diploma rite confectum ad se transmittat. His cognitis Ignatius, ubi tam iniquo loco rem vidit esse, pertimuit, sed ita, ut nequaquam animo caderet. ac licet se talibus aduersariis longe imparem sciret esse, tamen fiducia numinis omni ope sibi contra nitendum existimauit. atque in presentia Didaco suadere conatur, ut ab actione rationi Societatis tam aliena desistat ipse, & simul ab ea mente Regem aliquo pacto deducat. quibus verbis cum nihil proficeret, quin potius ab homine rideretur, domum regressus quam intentissimas preces & sacrificia de more suis indixit: deinde nactus opportunitatem, facilemque aditum, Pontifici demonstrauit, quanto res ea damno esset futura & Societati nostrae priuatum, & Ecclesiae vniuersae communiter. non quo dignitatis gradus ac tituli ipsi per se **E** mali atque improbandi sint, quippe ad Ecclesiam regendam & ordinum discrimina retinenda inducti diuinitus: sed quod & perfectos viros requirant, quales pauci admodum omnibus sæculi exstiterint, & insuper ab huius minimæ Societatis instituto valde alieni esse videantur. Etenim quibus artibus, quove spiritu excitata & conflata sit, eodē profecto alendam & conseruandam esse: non amplitudinis & splendoris nimirum, sed humilitatis & parcimoniae. Quod si aditus in Societatem honoribus pateat; multum utique de vera caritate imminutum iri, quæ nihil omnino, habet in vita propositum, nisi vnius gloriam Dei. nam (ut sunt hominum ingenia) & complures fortasse ad hanc religionem accessuros opum cupiditate magis, quam diuini obsequij studio: & qui nuper adscripti sint, magnitudine laboris, & disciplinæ asperitate defatigatos, ut primum presentis præmij commodum affulserit, mutato repente cursu, nouæ spei velificaturos. atque ut maxime in officio cuncti persistant; tamen nisi presenti iacturæ eatur obuiam, sine dubio Societatis exitialem (quod Deus **F** auerteret) exitum imminere. Id adeo vel inde facile perspicui posse, quod paucis illi annis, quattuor viris ex ea familia præcipuis totidem Episcopatus delati sint, quos nisi fortiter ab sese Patrum virtus & constantia reiecisset, videlicet alio deinceps atque alio dilabente, breui miseram Societatem ipsis luminibus carituram fuisse. Atque hæc, quod priuatim ad conseruationem ipsius religionis attineat. Jam, si communem spectemus utilitatem, nemini dubium esse quantum ex ea re detrimenti res publica perceptura sit. nihil enim omnibus ætatibus æque deplorandum fuisse, atque in tanta messis copia tantam operarum inopiam: atque ex ea ipsa paucitate, qui vni cuiuspiam agro addicti affixique sint, longe minus utique proficere, quam qui Apostolico ritu soluti ac liberi omnes ecclesias peruagentur, ad eamque potissimum reipublicæ Christianæ partem subleuandam accurrant, quam maxime laborare cognouerint. Præterea, ad faciendam populis fidem, & animos permouendos, nihil esse efficacius vitæ ac morum

A ac morum exemplo. itaque adhuc Societatem (absit verbo inuidia) Ecclesiæ non mediocriter profuisse propterea quod minime ab eius dictis facta dissenserint. nunc autem, si ad id fastigium extollantur Patres, quomodo fieri posse, vt apud multitudinem inciam arcanorum, ambitionis ac leuitatis crimen effugiant (qua porro fronte, quo vultu, repente aucti ac decorati ipsi honorum insignibus, de imitatione CHRISTI, de fugienda gloria, de voluntario sui contemptu ac submissione verba facturi sint? Hisce, aliisque de causis Pontificem maximum etiam atque etiam obtestari atque obsecrare, vt quam Societatem primus auctoritate & benignitate sua confirmauerit, ornauerit, auxerit, eandem ab omni suspitione incommoda velit esse liberam, suaque in eam beneficia tam periculofo præsertim tempore tueatur. Audiit Ignatiū Pōtifex perbenigne, vt solebat; sic tamen, vt integritatem hominis admiraretur potius, quam consilium approbaret. Itaq; collaudata initio ipsius fide ac probitate, sensim flexit orationem, & contra sententiam Ignatij cum alia multa disseruit, tum vero ex veteri oraculo: Cor, inquit, regis in manu Domini: quasi diceret, in Claudio eligendo tantam Fernandi Regis contentionem plane diuinitus extitisse; ac proinde clariorem esse numini voluntatem, quam vt obfisti vltra oporteret. Quæ cum Ignatius grauiter ac dolenter accipere videretur; Pontifex, qua erat lenitate, ne Dei famulum tristem ac mœrentem ab se dimitteret, ad extremū iubet illum super ea re amplius consultare, precesque ad Dominum fundere; se quoque idem esse facturum. Interea Didacus orator negotiū vrgebat acerrime. iamque instabat dies, quo die in Senatu de Tergestina ecclesia referendum erat. qua re Ignatius cognita, confestim Cardinalium pæne omnium domos, quarum erant multæ longis interuallis inter se disiunctæ, ingenti diurno & nocturno labore circumiit, singulis eadem illa fere proponens, quæ paulo ante Pontifici maximo. Sed videlicet eorum mentes iam ante occupauerat orator. Itaque mire obfirmatos offendit in Claudij electione approbāda; partim quod tanti Regis voluntati fauerent; partim etiam quod vigilēs & custodes Claudij maxime similes, tam formidoloso tempore, in Ecclesiæ propugnaculis atque speculis ipsimet collocandos putaret. Hac quoque spe deiectus Ignatius, vnum reliquum videbat esse remedium, si Fernandum ipsum Regem à suscepio consilio per litteras auocaret, quem pro ipsius pietate virtuteque ita in se suosque animatum nouerat, vt minime dubitaret, quin cognitare salutē Societatis, Tergestinatorū rationibus antelaturus esset. Sed ne illa quidē ratio habebat exitum: quippe insequenti luce de Tergestina cathedra Senatus erat futurus. Ignatius igitur exclusus angustiis temporis, numquam intermissis ad Deum precibus, quasi ad extremum in rebus humanis perfugium sese cōtulit ad Margaritam Austriacam Cæsaris filiam, de qua supra dictum est, foeminam per id maxime tempus gratia & opibus florētissimam. Hæc pro spiritali necessitudine (erat enim illi à confessionibus) edoctam quanto in periculo Societas esset, infimis precibus obsecrat, vt Societatis causam in se recipiat; & imminētem relationem auctoritate sua interposita tamdiu differat, quoad

Regem ipse in epistolam alloquatur, & ab eo responsum accipiat. Fecit D illa quod rogabatur, & illico datis ad Pontificem codicillis; optatam dilationem impetrauit. ea demum res aliquid laxamenti dedit Ignatio. etenim spatium nactus, ad Regem scripsit litteras, deprecationis & querimoniarum plenas; illum etiam atque etiã per CHRISTVM obsecrans, ne Societatem nuper gloriam Dei tanto labore cõstatam, sine causã perditum iret; non ita de ipsius maiestate, regnisque & se & socios esse meritos, vt ab eo nulla eorum existimationis, famæ, salutis denique ratio habenda esset. non defore idoneos viros, qui rem Tergestinam capeßant, fineret modo sui ordinis homines qua cepissent paupertatis & humilitatis via, ad CHRISTI gloriam, & salutem animorum sine offensione pergere. id si (vt sperabat) permetteret, sese & socios immortalis beneficio Regi obstrictos fore, precesque pro ipsius maiestate saluteque numquam intermissuros. Hisce aliisque id genus incensis officij religione rationibus precibusque minime restitit Rex: & quamquam inuitus, tamẽ suis rationibus amicorum vtilitati posthabitis, quod vix fieri videbatur posse, per E epistolam iussit oratorẽ suum ab instituta, vel potius pãne cõfecta actione desistere. Quæ res vulgata, & Pontificem maximum facile in Ignatij sententiam adduxit; & Ignatium ipsum ac socios affecit ingenti lætitia. Itaque & in posterum supplicationes decretæ, & in præsentia solemnibus hymnis in gratiarum actionẽ publice persolutus est. Ac pari deinde constantia sese Ignatius idem opposuit, cum nostris hominibus pinguis sacerdotia, quibusdam verò Cardinalatus etiam deferretur, ac nominatim Francisco Borgiæ Hispano dynastæ, qui amplissimis in eo regno perfunctus honoribus, diuino instinctu post vxoris obitum rebus mortalibus valere iussis, & sponte deposito Gandiensi Ducatu, magna hominum admiratione Societati se addixerat. Quamquã in Æthiopica legatione, quæ postmodum Lusitanix regis rogatu à summo Pontifice nostris iniuncta est; cum ad eam functionẽ Ecclesiasticæ dignitatis insignia, & honorum tituli necessario quærerentur, imperanti pro potestate Vicario Dei, resisti non potuit. præsertim cum periti rerum æstimatores argute coniicerent, nouam hanc manum, non ad opes & copias, verum ad labores & aperta F vitæ pericula destinari.

Confirmatur à Iulio III. Societas. Cap. XIX.

O S T hæc, Paulus III. Pontifex maximus, senio curisque confectus, è vita migravit, comitiaque nouo creando Pontifici, in magna studiorum ac voluntatum varietate in aliquot menses extracta sunt. Quo ipso tempore cum Vrbs, vt in diuturno interregno, annonæ difficultate vehementissime laboraret, nostrisque numero in dies auctis, extrema fames adesse videretur; Ignatius cum aliorum, tum præcipue sacri Collegij Cardinalium eximiam in se suosque benignitatẽ expertus est, quippe in summis occupationibus Patres augustos pia

A pia nostrorum hominum recordatio subiit:communique consilio ad eorum inopiam subleuandam non leuis pecuniæ summa ex ipso Conclau transmissa est: enixe in primis fauente atque adiuuante Rodulpho Pio Carpenſi, quem Ignatius iam ante ſibi ſociisq; parronum ac protectorem, vt appellant, e ſummi Pontificis auctoritate delegerat. Ac rebus diu multumq; agitatis, Pontifex denique declaratur Iulius eo nomine tertius, qui quod in Synodo Tridentina Legatus Fabrum, Lainem, & Salmeronem Theologos Apoſtolicos familiariter nouerat, multa que tum ex iis, cum ex aliis de Societatis instituto didicerat; Ignatio ſupplicanti multa in Societatis incrementum ac rem, admodum liberaliter tribuit; nec enim ſolum prioris Pontificis de ordine noſtro iudicia & aſta, firma rataque voluit eſſe; verumetiam eundem ordinem nouis inſuper ipſe teſtimoniis atque decretis ornauit. Cuius rei publica diplomata exſtant verbis ampliſſimis.

B *Magiſtratu ſeſe abdicare conatur Ignatius.*

Cap. XX.

Iſc e rebus ita peractis, cum ſatis in præſentia communi rei conſultum eſſe videretur; Ignatius qua erat humilitate, vigiliam ſuam alteri tradere, ſeque Generalatu omnino abdicare conſtituit. Igitur Patribus quotquot communis rei commo-

do potuit, Romam euocatis; cum in conſilium conueniſſent; ne, vt olim, ſibi forte coram dicenti reclamaretur, per epiſtolam diſertis verbis expoſuit, ſe, qui vitia noſſet ſua, & initio inuitum, atque adeo coactum, Societatis gubernacula recepiſſe; & nunc grauiore etiam valetudine ætateque, multo minus idoneum eſſe tâto muneri. proinde per **CHRISTI** Domini ſanguinem petere atque obteſtari ſeſe, vt ſine vlllo ſui reſpectu, communi vtilitati proſpiciant, & quamprimum ſibi ſufficiât virum & animo & corpore firmiorem. Id quo liberiſus faciatis, inquit, Ego in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, vnus Dei ac creatoris mei, depono Generalatû ſimpliciter & absolute, meque ab dico hoc munere, priuoque; & omnibus animæ meæ viribus obſecro tum profeſſos omnes, tû ſi quos profeſſi adhibere ad hanc deliberationem volent, vt huic meo tam iuſto deſiderio faueant, piamque oblationem libenter admittant. Hac epiſtola recitata, magnus animorum motus eſt factus, cum partim viri modeſtiam ac ſubmiſſionem ſatis admirari nō poſſent, partim etiam pro ſe quiſque metueret, ne quis alius fortaiſſis Ignatij voluntati aſſentiretur. Verum vt ad ſuffragia ventum eſt, idem plane conſenſus omnium in eo retinendo exſtitit, qui olim fuerat in eligendo: & enixe petenti, præciſe negatû. Denique per internuntium iuſtus Ignatius alia omnia cogitare: etenim ſe quidlibet potius, quam alium gubernatorem ipſo viuēte paſſuros. Atque hæc communiter. dimiſſo deinde cœtu, priuatim ſinguli cum eodem ex-

postulare, quod ab incaptis desistere, quod vixdum constitutam Societatem, omnique custodia egentem, quasi durus pater teneram adhuc filiam deferere conaretur. Pergeret porro, & publicam rem ordinaret, legesque perscriberet: Deum, cuius manus alligata non sit, in posterum quoque, si-
cut antea, piis ipsius conatibus adfuturū. Itaque Ignatius, quamquam in-
uitus, & religiosæ quietis, vitæque priuatæ auidissimus, tamen ne minus
dicto audiens videretur esse, Patrum auctoritati ac precibus denique
cessit, seque ad institutum opus legum scribendarum quam diligentissi-
me retulit. Ac primum, vnius Dei gloria, saluteque animorum sibi pro-
posita, Societatem vniuersam, quo facilius administratio tota constaret,
certas diuisit in classes: prouiditque quantum ingenio & cogitatione as-
sequi valuit, cum vt cæteris vitiis, tum vero vt ambitioni & auaritiæ, quæ
duæ perniciosissime sunt mortalium pestes, omnino obstrueretur aditus:
veræque humilitati & paupertati, quam maximus & maxime diuturnus
honus ab omnibus haberetur. Ad hæc, rationē Præpositi Generalis creā-
di, necnon priuatam ac publicam disciplinam, quæque alia cœtibus ho-
minum regendis vsui solent esse, præscripsit. Nec modo maiora, sed mi-
nora quoque ministeria curationesve, certis legibus ac præceptis quam
accuratissime persecutus est. Has deinde leges, quamquam lōgo tempo-
re, summaque cura elaboratas & conditas, non tamen continuo pertulit,
sed per idoneos homines tota Societate promulgandas curauit, vt vsu
ipso, & magistra rerum experiētia probaretur, satis ne ad Societatis pro-
positum, atque ad Apostolicam instituti formulam conuenirent. neque
ante ratas fixasque voluit esse, quam in proximo conuentu Patrum tota
re agitata & plane perspecta, legitime sancirentur. iisdemque Patribus
deinceps addendi, moderandi, immutandi, ac demendi prout expedire
videretur in Domino, plenum ius ac liberam potestatem reliquit.

Societati in Hispania valde laboranti succurrit.

Cap. XXI.

PER idem tempus Societas, videlicet ne latiore successu intumesceret, vel ad otium ignauiamque delaberetur, variis in Europæ regionibus diuino permissu vehementer exercebatur, idque partim ab inuidis & obtrektoribus, partim etiam ab
iis, qui temporibus ita periculosis tam insolitam concionum frequen-
tiam, tam assiduam Sacramentorum administrationem, & reliqua insti-
tuti nostri munera, genusque doctrinæ suspectum haberent. Quo in nu-
mero in aliis prouinciis alij, sed in Hispania vel acerrimus nostrorum in-
fectator exstitit Ioannes Siliceus Archiepiscopus Toletanus. Is cum à cæ-
teris Societatis nostræ ministeriis valde abhorreret; tum Exercitiorum
spiritualium, quibus nostri eo tempore vel maximè in erudiendis homi-
nibus.

A nibus utebantur, nomen ipsum pati non poterat. Compluti vero, in sua diœcesi, piorum ciuium liberalitate Collegium Societatis I E S V repente excitatum, quo academia illa pæne tota conflueret, ita ægre ferebat, vt de nostris è sua ditione pellendis, toto animo dies noctesque cogitaret. Sed cum in ipsos palam impetum facere vereretur, partim spectata vitæ innocentia, partim etiam virorum principum gratia, & summi (quod caput est) Pontificis auctoritate subnixos; iracundiæ suæ fulmina in populares suos, familiares nostros, aperte contorquet. Ac primum, quod è suo clero complures nostra disciplina ac meditationibus imbutos esse cognouerat; edicto minaci, iuris in Ecclesia Toletana dicundi potestate priuat sacerdotes eos, qui è nostra formula spiritualibus exercitationibus operam dedissent. deinde, præsentis anathematis pœna proposita, vetat in academia Complutensi omnino quemquam à nostris hominibus Ecclesiæ sacramenta suscipere. Quæ res, vtpote insigni infamia, varios illico rumores hominum Hispania pæne tota commouit: cum alij nostrorum acta, mores, instituta defenderent; alij contra, non sine graui aliqua certa ratione tantum Antistitem ita de Societate statuisse disputarent. Nostrum, quamuis Dei elementia, & conscientiæ testimonio freti, re tamen tam atroci, tamque inopinata perculsi, angebatur animo; neque tam ignominia sua, quam Ecclesiæ damno permouebantur, quod ex tanta hominum alienatione, tantisque calumniis imminere necessario videbatur. Itaque cum obsecrationibus & sacrificiis, & voluntaria corporum castigatione cæleste numen de more propitiassent; per cômunes amicos Archiepiscopum docent, nihil ab se vel contra Ecclesiæ rem, vel contra ipsius Archiepiscopi dignitatem esse commissum, cur in rebus diuinis occupati, & nihil nisi Dei gloriam, & proximorum salutem ex Apostolica auctoritate querêtes, tantis iniuriis affici, præsertim indicta causâ, debuerint. Si quid secus ab inimicis ad eum delatum sit, se ad purganda crimina, atque ad omnem satisfactionem in Domino paratos esse: tantum ab eo suppliciter petere, vti conceptam iram, ad causam vsque cognitam, pro sua sapientia ac pietate sustineat. Cum ille nihil idcirco de acerbitate remitteret, satisque appareret, nostri nominis odium altius in eius animo infedisse, quam vt auelli, aut mitigari vlla ratione posset; Ignatij voluntatem atque consilium per litteras quâ primum exquirût. Ille, circûspectis rebus omnibus, Deumque per se suosque enixe precatus, vt ea res ad ipsius gloriâ, salutemque animarû, bene ac feliciter eueniret; sine vlla dubitatione, si Archiepiscopus in incæpto persistat, iubet nostros ad cõsiliû Regiû prouocare; litteras Apostolicas proferre; Societatis causam cum CHRISTI causâ coniunctâ æque moderate ac fortiter agere. ipse interea ad Põtificem adit supplex; Archiepiscopi factû exponit, summi tribunalis cõpem & auctoritatem implorat, sine vlla tamen grauiore querimonia vel exaggeratione verborû. Ac nostri quoque in Hispania ex Ignatij præcepto rem ad consiliû deferût: Põtificia diplomata, & iura Societatis legitima ostendunt; obsepum sibi aditû ad proximos adiuuâdos expostulant. Quæ cum nulla ipsorû culpa ab Archiepiscopo acta esse cõstaret; eû denique exitû habuit

habuit res, vt & Regij-consilij decreto, & acri Pontificis obiurgatione, D
 Archiepiscopus edicta sua reuocare, nostrosque omni molestia atque
 ignominia liberare coactus sit. Quæ res lætitiâ bonis omnibus attulit
 eo maiorem, quo magis de nostra existimatione ac fama solliciti fuerant.
 Atque haud ita multo post; Archiepiscopo vita functo, nostri à Toletana
 ciuitate benigne inuitati, & in iis ipsis ædibus publice collocati sunt,
 quas idem Archiepiscopus paulò ante clericis quibusdam ædificauerat.
 vt ab iis qui diuinam prouidentiam ex rerum humanarum euentis obser-
 uant, nō sine causâ animaduersum fuerit, omnes tanti Præsulis in Socie-
 tatem impetus & conatus eo denique recidisse, vt cum maxime nostros,
 opinionis errore deceptus, ex vniuersa Hispania pulsos cuperet, tūc ipsum
 in sua Toletana metropoli domum illis exstrueret, ornaretque. Eiusmodi
 fuit igitur Hispaniensis illius procellæ transitus. Ac pari felicitate in aliis
 quoque prouinciis coortæ in nos tempestates, Ignatij lenitate pruden-
 tiaque sedatæ sunt: ac Dei beneficio ybique fere Societas maiora in dies
 incrementa capiebat.

*De Iulij III. obitu; & de Marcelli II. in Ignatium
 nostrosque beneuolentia. Cap. XXI.*

NTER hæc Iulius anno Pontificatus quinto demoritur: cui
 Marcellus Ceruinus Politianus ingenti bonorum omnium
 gaudio suffectus est. quidquid enim erat spei de publicis re-
 bus, id pæne totum eius Pontificatus annis vulgo despode-
 rant. Ad hunc Ignatius pro veteri familiaritate cum adoran-
 di & gratulandi causâ venisset; arcte amplexatus hominem Pontifex, &
 suauissime exosculatus, multa cum eo inambulans de fidei Christianæ
 propagatione, deque restituenda Ecclesiastica disciplina serio contulit:
 atque ob id ipsum nōnullos ab eo petiit viros, quos haberet apud se consi-
 lij causâ. Cæterum in primis dilexit Iacobū Lainem, & Martinum Ola-
 uium, quorum videlicet vtriusque virtutem ac sapientiam optime noue-
 rat. nam de Francisco Xauerio, cuius fama, rebusque gestis valde permo-
 uebatur, iam ante exorauerat, vt illum omnino Romam ex India reuoca-
 ret: quod tanti viri videndi, ruendique in eius amplexum miro quodam
 desiderio teneretur. quinetiam nostros quotquot ea tempestate Romæ
 versabantur, ad se in palatium adduci iusserat: quod hæc copiolas recen-
 sere, & singulos coram quasi bonus Imperator milites vellet inspicere.
 denique multis de nostra Societate verbis vltro citroque habitis: Tu bel-
 latores (inquit Pontifex) confice; nos utemur. Cum ab eo congressu, aliis-
 que deinde colloquiis lætus admodum discessisset Ignatius, & optima spe
 Societatem impleisset, breui ea lætitia cunctis euauit. siquidem Marcel-
 lus altero & vicesimo die quam Pōtifex declaratus fuerat, febri extinctus;
 ingenti omnium luctu Christianam rempublicam orbam ac debilitatam
 reliquit.

Ignatij obitus. Cap. XXIII.

S V CCESSIT Marcello Paulus eo nomine quartus, qui cum propter nonnullas interpositas offensiones acerrimus nostri ordinis inimicus fore putaretur, hominum opinionem longe fefellit. Nam & in Ignatium ipsum, cunctis admirantibus, perhonorificum sese prębuit; & Societatem multis rebus decorauit, auxitque: & nostrorum hominum opera maximis in rebus Ecclesię plurimum vsus est: & de fundando collegio seu academia, quam in Vrbe Ignatius magno reipublicę Christianę bono instituerat, serio cogitauit. Hunc Pontificem inter & Philippum Catholicum Regem exorto graui & periculoso bello, quod breui deinde compositum est; cuncta misceri; compleri armatis Vrbs; tympanorum, ac tormentorum horrifico strepitu omnia personare; pacis artibus parum admodum loci esse. Quocirca Ignatius pertæsus temporum, & Societatis rebus vtrumque compositis, contemplandi studio secessit in villam, quam non longe ab æde sanctę Balbinę, ad Thermas Antonianas, in vsum præcipue Romani Collegij, amicorum benignitate nuper extruxerat. Ibi, vel tectorio noui operis male acceptus, vel vrgente iam senio, lethalem in febrem incidit; sic, vt cum eius intima vrerentur præcordia, nullus in facie pallor, nulla in toto corpore signa mortis existerent, tantū insolita quædam lassitudo in membris ac motu apparebat. Itaque domum relatus, in lectulo collocatur. acersit festum medicis bono animo iubent nostros esse. At ille cum sibi vltimum diem instare sentiret, mirantibus cæteris, misit qui à summo Pontifice sibi decedenti salutarem expiationem & indulgentiam ritu catholico precaretur. deinde cum ad multam noctem de more vigilasset, quinetiam nonnulla cum domesticis in rem Collegij transgisset; sopori se dedit: itemque qui aderant, cubitum discessere, nihil admodum periculi suspicantes. at ecce mane postridie duo è fratribus, eius vitę quotidianę administri cubiculum visendi Patris causā introeunt; ad lectulum sensim accedunt, ac præter omnium opinionem vitali spiritu pæne defectum offendunt. Accurritur illico ad socios. alij ad Medicū aduolant: alij interea ad refocillēdas vires (vt assolet) iusculū porrigūt: quibus ille cum nihil iā opus esse dixisset, I E S V M intermortuis vocibus identidē appellans; placidissime efflauit animam hora post solis ortū prima, feria sexta, pridie Kalendas Augusti, anno post CH RIST V M natū M. D. LVI. Qui vero ad Pontificem pridie sub vesperam fuerat destinatus, quod nihil tale metueret re in proximam lucem dilata, cum quod volebat, statim impetrasset libente Pontifice, & verbis amicissimis Ignatium prosequente; grauius deinde semet inculans, tempori non occurrit. Defuncti corpus tum inspicendi, tum exenterandi causā dissectum, summam viri abstinentiam & sobrietatem liquido comprobauit. siquidem & stomachus venterque prorsus inanis, & præ siccitate diuturna mire contractus apparuit: & iecur ea ipsa de causā ita obduratum aridumque, vt pæne lapi-

desceret. Sane Realdus Columbus, egregius ea tempestate fector, qui D
aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ Porta dicitur, lapides tres sese
inuenisse testatur in suo de Anatomia libro. vt pro miraculo non leui ha-
bitum sit, vitalibus adeo affectis, ac propemodum, exustis, hominem tam-
diu viuere potuisse, præsertim hilari semper eodemque vultu exsequen-
tem Præpositi Generalis officia & munera. Mortuus est autem anno ata-
tis quinto & sexagesimo, suæ conuersionis ferme trigesimo quinto, con-
firmatæ vero Societatis sextodecimo. quam ille tam exiguo temporis in-
teruallo tam longe lateque propagatam reliquit; vt iam tum ab ipso con-
stitutæ numerarentur prouinciæ duodecim, & in iis varia nostrorum do-
milia fere centum. Vulgata eius morte, ingens confestim hominum
concurfus visendi causâ domum est factus, atque hi manus, hi pedes cer-
tatim exosculari: alia rosaria quæ vocantur, applicare corpori, multi etiam
pilei, vestiumve, quibus vti consueuerat, frustulum aliquod enixe rogare:
quibus tamen modestiæ gratia nihil à nostris est datum. Corpus in eo-
dem cubiculo vbi expirauerat, biduo ferme seruatum, sabbato sub vespere
inclusum arcæ, post exsequias mira populi frequentia celebratas, in
templo nostro ad dextrum latus aræ maxime humatum est: ac statim præ-
sentem opem ex Ignatii patrocini nostri sensere. Non enim, vt multi
putarunt, orba tali parente Societas moriori se dedit, aut concidit:
quinimo steterè animis Patres; perque omnes ordines
insolita quædam suauitas spiritus, & mentium vigor
ad subeundos CHRISTI causâ labores,
& capta strenue promouen-
da peruasit.

Libri secundi Finis.

IGNA

A

IGNATII VITÆ

LIBER TERTIVS.

B

ACTENVS Ignatij toto vitæ cursu proposito, nunc præcipua quadam de ipsius factis, dictis ac moribus, & quidem quo magis in promptu sint, per species exsequemur. Ac primum de studio precandi meditandique, qua laude in primis Ignatius floruit.

De orandi assiduitate, & studio pietatis. Cap. I.

C

NITIO conuersionis, vt ante diximus, precandi cōtemplandique causa magnam sibi vim intulit, partim in rerum caducarum, quibus assueuerat, vitanda rē datione; partim etiam in scrupulorum molestiis abigendis. Procedente deinde tempore, cum magis in dies à contagione corporis, Deo adiutore, se abstraxisset, tantam eius generis facultatem adeptus est, non modo vt è cæli, siderumque aspectu, quo maxime capiebatur, sed etiam vt ex intuitu floris, aut herbarum, aut leuissimæ cuiuslibet rei, confestim in Dei cogitationem amoremque suauissime raperetur. Idque nostris hominibus cupiebat esse familiarissimum, vt in singulis creatis rebus, quoad eius fieri posset, creatoris potentiam, sapientiam, bonitatem agnoscerent. Eosdem monebat, vt contra quotidianas dæmonum insidias, ne circumuenti repēte in fraudem inducerentur; vel instructo, quod aiunt, agmine semper incederent, vel certe dissipatis in varias curas & negotia viribus animi tamquam receptui canerent statis horis diei; & in semet ipsi descenderent, suaque omnia dicta, facta, cogitata, coram Deo quam diligentissime reputarent, adhibito etiam monitore, si opus esset, vel memoriæ, vel etiam notitiæ causa: denique omnia probe contemplati, contra id vitium maxime pugnam capefferent, quo vitio se præcipue vrgeri & laborare sentirent; nec ante desisterent, quam Deo duce debellatum esset. Sane ipse, quamquam

se habebat semper in potestate, & ex diui Bernardi præcepto, non se rebus tradere, sed commodare consueuerat; tamen, qua erat diligentia, in singulas horas vltro inquirebat in se: idque, propter diuturnam exercitationem, nullo negotio; magisque ac magis in spiritu proficere nitebatur; diem cum die, vt supra diximus, hebdomadam cum hebdomada conferens: qui cursus ad candorem animi ac perfectionem certissimus est. neque id solum, sed etiam statis quoridie temporibus, erepto ex summis occupationibus otio, cōtemplationi vacabat, quam ad rem aliquoties à domesticis clam obseruatus est hoc maxime modo se comparans. Vt enim superiorem ascēderat ædiū partem, vnde liber esset prospectus ad sidera: stabat aliquātisper oculis in calum defixis: tum prouolutus in genua, totius huiusce pulchritudinis cōditorem suppliciter adorabat; deinde propter imbecillitatem, humili scabello simul atque consedisset, continuo ex oculis vberēs lacrymarum riui profluebāt; idque nullo prorsus vel singultu, vel strepitu. Atque in hunc fere modū, æque animo & corpore immotus, excipiebat diuini luminis radios; ac patri cælesti mirā quadā spiritus dulcedine iungebatur. Neque vero ad beatos hosce cōgressus, tātummodo sub orationis horam componebat ille sese, verū in perpetua quadam erat vigilia contra omnes rerum mortalium illecebras, & otiosam mētis euagationem. nec minus accurate animum ab omni labe tuebatur, quā qui pretiosis ornati vestibus, via lutulenta cōguntur incedere. intentata erat custodia sensuum; quotidiana cuiuslibet omissionis cōfessio; iugis recordatio beneficiorum Dei: in aliorū factis dictisque interpretādīs nulla temeritas. denique summa obseruabat cura quidquid ad CARISSIMAM gratiam vel tuendam, vel augēdam quoquo modo pertinere intelligeret. Mortalium rerum curas, ac præcipue quæ ad affines cognatosque pertinerent, omnino refugit, illud Apostoli d. m reputās apud se. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Erat ei proneptis ex fratre, virgo, quæ deinde Iōāni Borgiæ nupsit, hodie Philippi Regis apud Cæsarem legato. de hac matrimonio collocāda cum ad eum subinde referretur; totam ille, rem semper ad cognatos reiecit, nec adduci vñquā potuit, vt vel minimam eius negotij partem attingeret. Oranti aliquando per hyemem clauso cubiculo, allatas ē Guipuzcoa litteras ianitor festine reddidit; ratus, gratissimas fore, quod nimirum longo & locorum & temporum intervallo afferrentur. at ille fasciculum, vt erat ligatus, illico in ignem abiecit, re ipsa ianitorē admonēs, qui sese cælesti militiæ addixerit, huic esse mortalia negligēda. Peregrinis hominibus, conditionem, ipso interprete (quod multum apud principes auctoritate valeret) in aula quærentibus, negabat sibi nisi cum summi Regis aula rem esse: ad eam si aditum optarent, datum se operam, quātum labore ac precibus assequi posset, vt essent in intimis Regis amicis ac familiaribus. quo responso vulgato, minus multi iam in eo genere molestiam illi exhibebant. Nihil maioris momenti agrediebatur vñquam, nisi attente consulto ac propitiato Deo. nec vllum quāuis leue religionis obibat officiū, quin eius animi ardor, ex toto corporis habitu, ac præsertim ex frōte atq; oculis emicaret. ex quo facile estimari

A mari potest, qualem ille se in horaria precatone psalmisque, & in sacrificio Missæ præstiterit. Sane, cum initio sacerdotij, in medio Lateranensi templo, CHRISTI natalitia celebraret ad aram sacris Apostolorum Petri, Pauli, & Andreæ reliquiis inclytam, tanta est repente spiritus dulcedine delibutus, ut inter diuinam rem peragendam lacrymas tenere nulla vñquam ratione potuerit. Quo tam insolito spectaculo commotus è circumfusa multitudine quidam, ac rem longe secus interpretatus, Fráscio deinde Stratæ Ignatij administro in aurè insusurrans: Facinorosum nempe virum, inquit, sacerdotem istum tuum, & omnibus flagitiis coopertū, qui conscientiæ stimulis agitatus, crimina sua toto pæne sacro defleuerit. Visionum præterea exstat libellus, ac luminum, quæ illi ferme sacrificanti obuenerè, quo maxime tempore Societatem ordinabat: quas visiones ipsemet pietatis & memoriæ causâ in ephemeridem retulit. Eum libellum qui attentius legat, clare perspiciat, qua præparatione, quo spiritu ad Sacramentū altaris accedere consueuerit. Septem etiam Urbis templa, & religione & Pontificum indulgentiis celeberrima, certis anni temporibus diligenter & caste visebat pedes, & quidem per hyemem laceratus, haud sine mantelo: nec vlla corporis lassitudine, aut ceteros exemplo suo destitui, aut se tantorum bonorum communione fraudari patiebatur. Piacularia vero grana quæ dicuntur, & cereas agni celestis effigies, pictasque Sâctorum icunculas, & alia id genus quæ ab impiis irridentur, ita studiose tuebatur, & caras habebat, ut in eius scrinio post mortem nihil fere aliud apparuerit. Pro Ecclesia catholica, ac nominatim pro Christianis Regibus atque principibus, quotidie ardentè orabat: pro summo vero Pontifice numquam sine vberimis lacrymis. Et quoniam denuo lacrymarum incidit mentio; non omittenda videtur hoc loco res memoratu digna. In cæteris ornamentis ac beneficiis, donum etiam lacrymarum Ignatius à CHRISTO Domino acceperat, sic, ut in singulas preces illico fletus erumperet. qua consuetudine eo denique adductus est, uti propter acrimoniam humoris paulatim exesa luminis vi, aciem oculorum pæne amisisset. hac ille iactura, quod ad ipsum priuatim attinebat, nō sane mouebatur: quinimmo triumphabat se in obsequio CHRISTI oculos perdere. Sed quoniam id fieri sine magno communis rei detrimento non poterat; suorum præsertim accedente impulsu, precari Dominum institit, ut sibi liceret interdum à lacrymis temperare. nec frustra. si quidem ex eo tempore tantum in lacrymas ius & arbitrium obtinuit, ut earum quasi habenas, prout vellet, adduceret idem atque remitteret. Quæ res cuiquam fortasse veritatis fidem excedere videatur: sed nobis utique in tam recenti memoria mentiendi causâ non est.

* * *

Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap. II.

D

CLICET precationi vsque adeo deditus esset, tamen eo studio, se vel à publica re administranda, vel à caritatis cæterarumque virtutum officiis minime patiebatur abduci, & quamquã certum vnicuique spatium temporis quotidie necessarium esse dicebat ad se colligendum, viresque diuinitus impetrandas; tamen eos non ita laudabat, qui dulcedine solitudinis, & diuinæ familiaritatis illucti, in arenam descendere, & sua primum vitia euellere, deinde etiam proximos adiuuare negligerent. quinimmo, pluribus doctus experimentis, aiebat, qui minus in eo genere sibi temperant, eorum plerosque (nisi periri cuiuspiam ductum sequantur, vel præcipuo Dei fulciatur auxilio) partim dæmonum illusionibus obnoxios esse, partim etiam contumaces, & sibi placentes, & in sua sententia mire obstinatos ac pernicaces euadere: qua peste nulla propemodum esset hominum cœtibus capitalior. itaque E fuorum ille profectum, non tam ex continuata precatione, vel diuturno secessu, quã solidæ virtutis officiis, ac præsertim ex mansuetudine atque animi æquitate spectabat. Cum è familiaribus nescio quis, fratrem præstanti religione collaudans, ad Ignatiũ cum admiratione dixisset: En hominem iugiter precationi vacantem: immo vero, mutata voce, en, inquit Ignatius, hominem sibimet acriter imperantem. Alium quempiam, quod stomachosior esset natura, & subinde in amara verba prorumperet, sese fratrum cõsuetudini alieno tẽpore subtrahentem, Ignatius blande compellans: *Quin te*, inquit, statutis horis in fratrum cõsuetudinem, das: cum ille iracundiam naturæ, bilemque prætenderet; Næ tu vehementer erras, ait Ignatius: etenim hæc & huiusmodi vitia, non fugiendo, sed resistendo vincuntur. Denique licet piæ precationis laude præcelleret ipse, vt dictum est, semper tamen spiritum, quem vocant mortificationis, spiritui speculationis antetulit. nam vt in eloquentiæ studio, cum & ars, & vsus ipse sit necessarius, longe plus tamen à sapientibus viris vsui quam præceptioni p tribuitur; sic in parandis virtutibus cum & commentatio, & actio requirantur; multo plus tamen agendo & pugnando, quam speculando vel cogitando proficitur.

*De caritate ipsius in Deum.**Cap. III.*

CARITATE in Deum fuit, quãta par est eum esse, qui ipsius Dei gratia rebus humanis nuntium sponte remisit. neque solum eatenus Dominum amabat, vt præ illo reliqua omnia nihili duceret, quæ virtutis huiusce præcipua est pars; verum inerat in amore voluptas mira: prorsus vt quantislibet pressus curis, ac molestiis fatigatus, in vnus Dei recordatione, & quasi amplexu,

Aplexu, per summam delectationem acquiesceret. CHRIS TV M vero Dominum ac liberatorem videndi sicuti est, tanta flagrabat cupiditate, vt eam ipsam ob rem solui corporis vinculis vehementius in dies optaret. Itaque si quando grauiorem incidisset in morbum; concepta migrandi spe, abstraheretur illico à sensibus nō sine magno valetudinis detrimento; quocirca mentē à cælestibus rebus interim auocare etiam atque etiam iubebatur à medicis. & quoniam acerbissima CHRIS TI mors pro salute humani generis obita Ignatio semper obuersabatur; vicissim ille pro CHRIS TO per summos cruciatus quotidie cupiebat emori millies. Quoties vero ingesta in illum conuitia & ludibria reputaret apud se; non modo rei atrocitate permouebatur vt multi, sed etiam accendebatur generoso quodam imitandi studio; atque in semetipsum quasi tanti sceleris auctorem acerrime exardescbat: ac nisi eum cohibuisset existimationis ratio propter salutem aliorum simulata dementia, ad plebem in se concitandam, nudus onustusque cornibus, aut alio fœdo corporis habitu prodire non dubitasset in publicum; & incessentes cæno vel stercore pueros, vocesque improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias libentissime pertulisset. Sed quoniam eiusmodi nulla se dabat occasio; certe quod erat proximum sedulo faciebat, vt immortalia Domini beneficia in se, memoria coleret sempiterna; & in eiusdem vel indaganda voluntate, vel gloria quærenda, suas omnes curas cogitationesque consumeret. cuius rei vel hoc satis magno argumēto sit. Inter ipsam negotiorum molem perditas meretriculas rāto studio conabatur ab impuritate auocare, vt si qua ex iis resipisceret, seque intra pudicitia septa recipere vellet; grandis iam natu vir, & Præpositus Generalis, antecedere ipsemet, ac perductoris quodammodo munere fungi, CHRIS TI causa non erubesceret. In quo cum admoneretur à quibusdam, frustra tempus ac laborem infumi, quippe insanabiles esse eiusmodi fœminas, ac licet in præsentia pænitentiam ostenderent, breui tamen ad ingenium redituras: Ego vero, inquit ille, cuiuslibet istarum, vnus dumtaxat noctis impedisse flagitia & iniurias in Deum, omnis operæ ac vigilatiæ pretium duxerim.

De caritate in proximos.

Cap. IV.

EX hoc tam incenso in Deum amore, egregia nimirū illa caritas in homines redundabat. quos quoniam pretioso eiusdem sanguine redemptos, ac proinde carissimos illi sciebat esse, quidquid in Deum nō poterat nullius egentem rei, omne id, ipsius gratia in proximos conferebat. Vt primum è peccatorum cæno emerfit, confestim ad ceteros ex eodem cæno extrahendos incubuit. atque ob id ipsum (vti supra dictum est) ingenti labore & incommodo litteris operam dedit; & in Societate instituenda nihil spectauit aliud, nisi vt errantes animos ad rectum salutis iter omni

ratione reduceret. Barcinone, cum in grammaticæ studio versaretur, eodemque tempore, animorum quoque salutem acerrime procuraret; virginum quoddam collegium, cuius nomē consulto reticeo, soluta admodum disciplina corruptisque moribus, ad veterem sanctimoniam ac sobrietatem omni studio reuocare nitebatur; suadebatque illis præcipue frequentem vsum sacræ Confessionis, & Eucharistiæ. Quam ad rem, temporibus illis insolitam, quo facilius eas adduceret, præire ipsemet illis palam decreuit, adhibito ad id Puialto sacerdote; quo ipse ad confessiones utebatur, spectatæ virtutis ac sanctitatis viro. Igitur ex eius manu corpus Domini cum subinde sumpsisset, fœminis ex odæo spectatibus; tam præclaro exemplo & assiduis hortationibus incitatæ, pleræque ad salutarem pœnitentiam officiumque traductæ sunt. quod nefarii quidam amatores ubi sensere, aditumque sibi ad optata flagitia magis in dies obseptum videre; in extremam efferati rabiem, Ignatium & Puialtum ex insidiis adoriri constituunt: ac die quodam è templo redeuntem vtrumque fastibus ita male acceperunt, vt Puialtus paulo post è vulnerū dolore sit mortuus: Ignatius vero dies aliquot in lecto iacuerit. sed vixdum receptis viribus, nec alterius nece, nec suo malo perterritus, ad instituta caritatis officia rediit alacer, cumque eum vulgo monerent, ac per Deum obtestarentur amici, ne denuo in capitis discrimē daret sese: Quid mihi optatius, inquit ille, quā pro CHRISTO Domino, meisque proximis emori? Parisiis, amicum à turpi cuiusdam fœminæ consuetudine frustra sæpe reuocare conatus, cuius ille flagitij causa vicum subinde petebat, nō longe ab vrbe positum, denique egressus hominis & itinera dissimulanter explorans, deterrendi eius consilium tale commentus est. Stagnum erat propter viam qua transeundum erat illi de more; eo mature præuertens Ignatius, tempestate perfrigida sese nudus aquis collo tenus immerfit; ubique salutare amico tetendit insidias. nam vt appropinquantem aspexit, Deum precatus vt ea res vtrique feliciter eueniret, horribili repente in aduersum intonuit voce; Quo, quo miserrime properas? non intelligis in quanto versere periculo? nonne intentum in te diuinæ iustitiæ gladium vides? Perge porro, perge nefariam istam explere libidinē. Ego me hic tādū tua causa macerabo, quoad cælestes iras meo malo auertā abs te. At ille subita voce percussus, atque ad Ignatij aspectum veluti deprehensus, obstupuit: de miratusque caritatem viri, nec dubio pudore concepto, retulit pedem, & in posterum Deo adiuuante sese ab illa pestifera familiaritate continuit. Alius quidam Ignatij alumnus, præstanti vir ingenio, magnos in virtute processus effecerat, ac deinde (quæ humana fragilitas est) labore victus, demone sollicitante, circumspiciebat fugam. quod ubi sensit Ignatius, variis ad eum retinēdum hortationibus monitisque incassum adhibitis, eo denique descendit, vt pro discipuli sanitate totum triduum omni cibo potuque abstineret, precesque cum lacrymis ad superos funderet; qua pœna, tamquam remedio, languenti animo applicito, respuit ille, suumque errorem gemebundus agnouit; ac deinde in suscepto genere vitæ cū laude perstitit. Parisiis, vt antea dictum est, deposita pecunia fraudatus à contuber

A contubernali, sic, ut ad sese alendum stipem emendicare deinde cogere-
tur magno studiorum detrimento; non modo iratus amico non est, ve-
rumetiam insigni beneficio rependit iniuriam. Cum enim fraudator ille
postea Hispaniam repetēs, graui morbo ex itinere implicitus, Rhotoma-
gi substitisset (quæ vrbs tridui ferme iter distat Luteria) ingrauescente va-
letudine paulatim ad omnium rerum inopiam est redactus, cumque ut
ignotus in alieno solo, spem nullā subsidij cerneret; licet præterita memi-
nisset, ac præclare sibi esse conscius, quā male de Ignatio meritis fuisset;
tamen tantam opinionem de eximia viri bonitate conceperat, ut nō du-
bitauerit illum de suo casu per litteras facere certiorē; & aliquid opis
ab eo suppliciter petere. Tum Ignatius, quasi hæreditas aliqua sibi obue-
nisset, sic alacer nulla interpolata mora se in viam dat; Deum pro amici
salute etiam atque etiam obsecrans: quin etiam (quod longe mirabilius
est) ad propitiandum illi numen, iter illud totum pedibus nullo prorsus
cibo poruque, ingenti celeritate confecit. Urbem ingressus, conquestum
B hominem amicissime inuist, affectum semianimemque sedulo ministerio
recreauit, atque ubi morbo leuatus est, litteras ei commēdatitias ad ami-
cos in Hispaniam dedit; & mendicato ab se viatico instructum in nauem
imposuit, cum ille simul pudore gaudioque confusus, dexteram Ignatij
tenens, Deum superosque omnes inuocaret ad gratiam illi pro se refe-
rendam, satisque mirari nō posset, senescente iam mundo, tantum cari-
tatis exemplum in terris existere. Per idem studiorū tēpus, tametsi mul-
tum de spiritali functione remisera, numquam tamen potuit se conti-
nere quominus ereptum ex litterariis occupationibus quotidie tempus
aliquod in proximorum salute consumeret. itaque & condiscipulos ad
virtutem ac pietatē ex occasione incitabat; & ex collaritia pecunia mul-
torum subleuabat inopiam; & ægrotos visendo recreandoque humanif-
sime solabatur. In iis cum ad quemdam adiisset, graui & contagioso vlce-
re laborantem; & ministrandi causā, ut sit, decumbentem subinde attre-
ctasset; in discessu metus Ignatium subiit, ne ex eo contactu dextra pesti-
C lentiam contraxisset: quæ suspicio cum sollicitaret hominē vehementius,
eumque ab huiusmodi caritatis officio in posterū auocaret; ille cognita
fraude cōfestim in semetipsum exarsit; dextrāque in os identidē inferens,
increpuit ultro: Qui de vna manu tam anxius es, quid vniuerso corpori
facies? Atque hac fortitudine & præsentem depulit metum, & ad eadem
porro exsequenda pietatis opera sese vegetum atque hilarem præstitit.
Atque hanc ægrotos adiuvandi consuetudinē non modo priuatus, ubi-
cumque terrarum fuit, verum etiam Societati Præpositus diligentissime
tenuit. Nam è nostris ut quisque in morbum inciderat, cuiuslibet esset
ordinis, extemplo acciri medicum imperabat, ac nihil prorsus omitti eo-
rum, quæ is præscripsisset, oppigneratis etiam, diuēditisque, si opus esset,
lancibus, stragulisque, & cætera suppellectili. Sanè, cum ex laicis adiutori-
bus quidā sæua conflictaretur febris; ad eūque refocillandum delicatiori
cibo opus esset, quidquid nummolorū domi erat, denarios tres eā vnam
in rem insumi iussit, ac resistenti paulisper obsonatori, nihilque præterea

pecuniæ ad cæteros alendos superesse dicenti: Atqui nos quidem, inquit D
ille, valemus: arido pane contenti esse poterimus. atque ita languenti
coemptum obsonium est. Ipsos vero decumbentes inuisebat subinde ip-
semet, confirmans vnumquemque verbis plane diuinis atque celestibus;
dabatque operam, vt omni deposita sollicitudine, superioribus esse curæ
se suamque salutem, sine vlla dubitatione sentirent. Homines vel de se
ipso priuatim, vel de Societate communiter bene meritos diligentissime
coluit, nullumque in eos neque viuos neque mortuos grati ac memoris
animi officium prætermisit. quippe non modo pro ipsoꝝ salute Domi-
num per se suosque precabatur assidue; sed etiam, dum viuerent, sæpe do-
mum veniebat salutandi causa; eosdẽque adeuntes ad se quamquã alieno
tempore, accipiebat imprimis hilariter; deque Societatis progressu, ac re-
bus præsertim Indicis, quarũ ipsa longinquitas habet delectationem, per-
gebat amicissime facere certiores: atque etiam, cum opus esset, quibus re-
bus poterat, benigne adiuuabat. Hieronymo quidem Arzio, Hispano do-
ctori (qui cū erat ei magna necessitudo) non modo grauiter ægrotanti fre-
quens adfuit ipsemet, sed etiã fidelibus famulis destituto, probos & indu-
strios è Societate viros ministrandi gratia submisit. Andreas Lipomanus
patritius Venetus, quẽ Trinitatis Priorẽ appellabant, vir non pietate mi-
nus, quã genere nobilis, Collegio nostroꝝ hominum constituendo Para-
uij, opimum sacerdotiũ eiusdem vrbs addixerat, dimidia tantũ parte ve-
stigalium, sibi quoad viueret reservata. At vero Ignatius, ne se vinci pate-
retur officio; patentibus litteris eum vltro perpetuum sacerdotij admi-
nistratorem declarauit; neque è vestigalibus attigit quidquam, nisi quod
ab ipso Priore quotannis ad paucos è nostris alendos per eleemosynam
præberetur. quinetiam eius fratris filio pensionem decreuit annuam au-
reorum ad quadringentos: quam tamen bonus ille Prior nequaquam ad-
misit. ac cæteros item, quorum beneficiis prouocatus esset, eximio quo-
dam studio & obseruantia prosequutus est.

F

Manfuetudo eiusdem, & comitas. Cap. V.

B omni fastu & moribus imperiosis vehementer abhorruit.
vestigium in eo contumaciæ cernereres nullum. &, quod diffi-
cillimum est, lenitatem ita cum grauitate miscebat, vt neque
facilitas de auctoritate, neque seueritas quidquam de suauitate
detraheret. Parisiis per iocũ inuitatus à nobili quodam, velletne tru-
diculis ludere (quibus in oblonga mensa per angustum fornicẽ, eburnea
pila traiecitur.) Ego vero ludam, inquit Ignatius. At enim qua sponsione,
subiicit ille, qui pecunia careas? Tum Ignatius: Hac sponsione, respondit,
vt certo vtiq; dierum numero tibi deseruiam: verumtamen, arbitrati
tuo, si viceris tu; meo, si superior ipse discessero. Cum ea conditio placuisset:
Age sane, in certamen descenditur. cumque nihil minus calleret Ig-
natius, diuinitus factum est, vt in singulos omnino traiectus victor euaderet

Aderet: subinde exclamâte aduersario, se merito plecti, qui Ignatium pronocasset: seque diuinû iudicium prorsus agnoscere. Peraçto deinde certamine, victum victor ab inanibus curis & occupationibus; in aliquod dies abductû, è sponſione ſpiritualibus exercitationibus diligenter excoluit: torpentemque ſitu ac deliciis animum ipſius, ad ſalutarê Dei metû, æternæque vitæ cogitationê excitauit. Venetiis Pataviû pedibus cum iter haberet, domeſtica, eaque admodum attrita lacerna ob inopiâ indutus, Iacobo Laine comite; pecuarius quidam puer, qui à via nô lôge armêta paſcebat, conſpectis eminus peregrinis, ad eos repêre proprius aduolat: habitusque fortasſe nouitate permotus, defixis procaciter in Ignatiû oculis, cachinnos tollere, eidemque licentius cæpit illudere. cumque Ignatius vultu placido ſubſtitiffet; conuerſus ad eum comes: *Quin*, ait, acceleras gradum pater, teque iſtius pueri petulantia ſubtrahis? Immo vero, inquit ille, cur puerum oblata ſibi præter ſpem hac tanta oblectatione fraudemus? Itaque conſulto etiam diutius hæſit in iſdem veſtigiiſ: ac ſe curioſius intuendum ridendumque affatim proteruo adoleſcentulo præbuit. plus nimirum ex hoc qualicumque ſui contemptu ac ludibrio haurient voluptatis, quam alij ex vulgi plauſu fauſtaque acclamatione percipiunt. Atque hunc manſuetudinis tenorem diligenter in omni vita ſeruauit: ac fatiſ conſtat, annis ipſis triginta, quibus *CHRISTVM* ſequutus eſt, neminem prorsus ab eo fuiſſe non modo contumelioſe tractatum, ſed ne appellatum quidem acerbius. Si quid præciperet; roganti erat proprior quam iubenti. Alloquêdi vero eiſ cauſſa, nihil erat neceſſe tempus oportunum, aut molles captare aditus: qualibet adiſſes hora, ſiue corpore melius haberet, ſiue deterius, proſperis æque atque aduerſis in rebus, & accipiebat benigne, & patienter ad finem uſque ſine interpellatione audiebat: ac nullum quamuis inſimæ ſortis hominem ſtare coram ſe, nedum aperto capite pariebatur eſſe, nec modo ex deſtinato cõgreſſu, verû etiam ex occurſu fortuito, fratres ita lætis intuebatur oculis, vt vel ex hoc, inſitam animo in omnes beneuolentiam ſatis oſtenderet. Amicos præterea, tum domeſticos, tum externos interdum ad prandium aut cœnam, ſiue vt appellabat ipſe, ad pœnitentiam inuitabat; nec repudiabat ſi quis ultro ſe offerret: quinetiam interuenientes cœnæ, vel in ipſo iam exitu, nihilominus iubebat accumbere, & fruſtula panis ipſe carpendo, & ſimulanda appetentia, conuiuium conſulto extrahebat, quoad nouiſſimus quiſque ſine rubore aut ſollicitudine, per oriû abſolueret. Si quis ab eo quidpiam, ſibi aliſve peteret; vel dabat hilare, verbis etiâ, quod aiunt, munus exornans; vel ſi abnueret, cauſſas afferebat eiſmodi; vt ille ſeſe contemptum nullo modo exiſtimare poſſet. ac tanta ipſius erat in eo genere vel efficacia, vel ſuauiſ, vt qui ad eum legati à quopiam venerant, cum id quod volebant, minime impetrarſent, Ignatij rationibus interdum ita victi pacatque diſcederent, vt ultro ipſi mutata ratione, apud eos à quibus miſſi fuerant, ipſius cauſſam pertinaciſſime tuerentur.

Gravitas eiusdem, & in custodia disciplina severitas. Cap. VI.

B hac porro comitate, quemadmodum austeritas, sic etiam leuitas omnis aberat & ineptiæ. Ita enim cōpositus fuit moribus, vt neque manū, neque oculū membrū ve aliquod sine causa & ratione moueret: & in statu, incessu, accubatione, sessione, decorum teneret. Iam in loquendo fuit adeo consideratus & parcus, vt nullum plane verbum nisi consulto ac meditato proferret. neq; figuris vel amplificationibus utebatur, sed rei gestę seriem & rationum momēta sine fūco exponebat. qua simplicitate plus valebat in persuadendo, quam alij calamistris & lenociniis. De seipso, deque suis rebus, nisi necessitas cogeret, vel Dei gloria postulare, nihil dicebat vquam. ab aliorum vero factis dictisue exquirendis, nisi ad suam curam E spectarent, omnino abstinebat. Consueuerat etiam eos reprehendere, qui de soluta Ecclesiæ disciplina, deque emendandis Principum moribus temere disputarent: quam tentationem se fugasse dicebat consideratione extremi iudicij, & eorum quæ tali tempore à semetipso proprie exigenda forent. quæ si pro se quisq; reputaret, haud ita facile homines in aliorum vitam inquisituros. Denique tanta inerat in eius sermone prouiso, tarditasque longo vsu parta, vt cum biliosus ac præferuidus esset natura, pituitosus ob id ipsum ac lentus haberetur à medicis. Atq; hi mores, cum admirabili vitæ sanctitate coniuncti, incredibile est, quantum illi conciliarent venerationis. nam vt quisque intimus erat Ignatio, ita suspiciebat eum maxime. Ludouicum quidem Consaluum Lusitanum, qui domus Romanæ minister aliquandiu vixit, magno rerum vsu, magna prudētia virum, dicere solitum accepimus: antequam cum Ignatio corā egisset, præclare sese vtique de illo existimare solitum, qui tali Societati præesset. at vero, postquam ipso familiariter vsus est; Societatem magnificere cepisse, F quam Deus tali præside ac moderatore donasset. Iacobus vero Laines, qui proximus ab illo Societatis gubernacula tenuit, cæterique Patres, quamuis humanissime cum illis Ignatius ageret, tamen eximiam viri virtutem ita reuerabantur, vt bene moratos vel parenti liberos, vel magistro discipulos, ad stare diceres. Quod si quādo (quod tamen perraro fiebat) rei necessitate coactus, vultum indueret seueriorem, & aliq̃ in creparet aspectus; tanta erat vis pondusq; verborū, vt contra ne hiscere quidē auderet quisquam, idque præsertim in causa viri cuiusdam insignis apparuit; qui cum turbulentior esset, quam vt eum diutius ferri oporteret; cūque eius animum Ignatius blandis monitis; præceptisque nequicquam sanare tentasset; ad extremum oratione conuersa, diuinam testatus iustitiam, ac cælestis iræ minas intentans, tantum ardorem spiritus præ se tulit, ipsi vt parietes tectaque non dubio motu nutare & concuti viderentur. quo terrore percussi qui aderant, illico procumbentes, Dei pacem

A pacem precibus ac votis exposcere. ipse vero qui accusabatur, exanimis in pedes Ignatii sese confestim abiecit, ac supplex confusa voce, culpæ veniam petit, seque posthac in officio fore pollicitus est. Continebat autem in disciplina cum cæteros omnes, tum eos maxime qui vel insigni eruditione, vel generis nobilitate præstarent: quippe quorum dicta facta ve ad exemplum in omnes partes valeant plurimum. Otium vero, ut omnium vitiorum fomitem ac seminarium, in primis oderat: itaque duos tresve rei familiaris adiutores, cum ad ianuam alieno tempore confabulantes è superiore loco aspexisset, illico iussit acruum lapidum in proximo situm in summam ædium contignationem sine cunctatione transferre. eosdem tertio post mense cum ibidem iterum otiantes animaduertisset, illā ipsam lapidum congeriem, ut in eundem locum referrent unde asportauerant, imperavit: amice insuper admonens, nihil in Dei famulatu periculosius esse desidia. Cum quemdam in tradito sibi munere valde remissum atque oscitantem inuenisset; quæsiuit ex eo, cui nā in tali ministerio daret operā Deone, an hominibus: cum ille se Deo utique deseruire dixisset. Plecteris igitur, inquit Ignatius; nam in rebus humanis minus accurate versanti, iure forsan ignouerit quispiam; at immortalī Deo ministrari negligenter, id vero nullo pacto ferendum est. Spectaculis publicis, quamvis alioqui licitis, vel etiam sacris, adesse nostros non ita facile permittebat. quod si qui, facta potestate, se ad ea conferrent; eos etiam atque etiam iubebat, si ne vllō arrogantiae seu leuitatis indicio modestiam ac submissionem tenere; cedere omnibus; & infimum semper locum (nisi aliter à circumstantibus cogerentur) eligere. Cum è Romano ab se nuper instituto Collegio, adolescentes quosdam solutus in publico ambulantes vidisset; castigandos curauit palam, hortandosque graui oratione, ut quem haberent infinitum animis pudorem ac verecundiam, eum externo item corporis habitu præferrent: & quoniam Apostolo teste spectaculum facti essent omnibus, cauere etiam atque etiam, ne superuacanea locutione, curioso oculorum obtutu, aliove incondito gestu motuue corporis, quemquam offenderet; præsertim cum eo de genere toto, multa cum precatione lacrymisque conscripta pulcherrima ipse præcepta paulo ante edidisset. Nihil noui moris in Societatem induci se inscio est passus: principiisque vigilanter & acriter obstitit: quippe qui exempli vim nosset, & rerum incrementa fallentia. Quosdam, qui ad vineam iniussu luserant pila, laicum etiam sapone manus lauantes, haud impune abire permisit. seditiosos vero, & alienæ laudis obtrectatores, & rerum nouarum cupidos, non diu tulit: sed omnia expertus, quæ ad reuocandam dubiam indolem, & peiore loco positam facere viderentur; si parum proficeret, ad extremum è Societate pellebat. neque per ea tempora carcerem compedesve in Societatis mores induci permisit, negans, qui vinculis constringendi forent, eosdē esse ad nostrum institutum idoneos. itaque custodiæ loco ianuam offentare consueuerat. acciditque aliquando, ut iusta de causâ complures adolescentes exauktoratos vnâ dimiserit. atque huiusmodi fere (quod silentio prætereundum non est) è Societate pulsi homines, exitialem exitum fortiti

sunt, satisque constat, alios inter symphoniam lasciuie saltantes repêre occidisse, alios contracta rixa interfectos, alios denique alio miserabilis lethi genere periisse. In puniêdo autê id sequebatur in primis, vt noxę responderet animaduersionio, & in suo quisq; vitio plecteretur: superuacanea verba silentio; ignauiam labore; honoris cupiditatem ignominia lueret. ac ferme animaduersionum Ignatij genus erat illud: circulum humi describere, ex quo noxij ne iniussu excederent: colloquiis certorum hominum nominatim interdicare; verberationes ad præfinitum temporis spatium iniungere: & alia eiusmodi. Noxas autem leuiiores & quotidianas intelligo; cuiusmodi in homines etiam studiosos perfectionis cadunt: nam grauiorẽs Ignatius minime tolerasset. Solebat etiam fontibus, ad humilem mensam in triclinio accumbentibus, obiurgatorem inducere, infimæ plebemque conditionis hominem, sed ingeniosum & acrem; qui cunctis audientibus, vitia reorum increparet, exprobaretq; religionis annos, & negligentiam: idemque cæteros carptim necopinâtes repêre perstringeret; nimirum edomandæ superbiz causâ, mentisque è pigritiz veterno exci-
tandâ. Sed qui deliquerant, priusquam ex consuetudine punirentur, quã lentissime operam dabat, vt suam ipsi culpam agnoscerent; atque vltro sibi bimet multam irrogarent: quæ tamen si grauior videretur, confessione contentus; ita moderabatur, vt multum sæpe de acerbitate minueret.

Eiusdem animi submissio, & quidnam de virtute Obedientia senserit. Cap. VII.

NE G A B A T, suo quidem iudicio, quemquã probe intelligere quã vehemêter in se quisq; diuinę bonitatis operationem impediât: quãtave illius beneficia & dona per socordiã ignauiãque corrûpat. quo crimine sese accusabat in primis atque ita de suis rebus demisse & humiliter sentiebat, vt se mortaliū omnium infimum, & opis diuinæ maxime egêtem putaret: sibi que cæteros omnes ad virtutem pietatemque & exemplo & incitamento fateretur esse. Priuatæ vero vitæ quanto desiderio teneretur, & initio declarauit in recusando magistratu: & deinde, cum, vt redigeretur in ordinem, aliisque sibi succederet, omni ope contendit. quod tamen si consequutus non est; tamen obedientiæ studium quibuscunque rebus potuit, semper ostendit. Romano quidem Pontifici, cuius in verba præcipuo sacramêto iurauerat, ita erat præsto, vt ad ipsius nutum sese paratum exhiberet confecta iam ætate, vnus baculi adminiculo, pedibus quocumque opus esset peregre proficisci, vel etiam nauigium ascendere plane exarmatũ, seque eodem Pontifice iubente, mari ventisque sine vlla dubitatione cõmittere. Quem ipsius animum vir quidam primarius cum haud satis probaret, & in eiusmodi re consiliū prudentiamque requireret; prudentiam quidem, non obedientis, verum imperantis esse, respondit Ignatius. Et sane cū in Societate nostra virtutẽ hanc cæteris omnibus anteferebat; tum nihil huic laudi

A laudi tam contrarium dicebat esse, quam in superiorum iussis & consilio examinando moram, vel potius arrogantiam. negabatque obediētis nomine dignum haberi oportere, qui legitimo superiori non cum voluntate iudicium quoque submitteret: Id enim demum esse Deo gratissimum holocaustum, cum omnes animi vires, ac præsertim intelligentia & mens, quæ summum in homine obtinent locum, in obsequium **CHRISTI** coguntur. qui vero inuiti ac dissentientes, actu exteriore dūtaxat, iussū præpositorum exsequerentur; hos inter vilissima mancipia, vel pecudes potius numerandos aiebat. Exstat eius epistola ad socios Lusitanos in hanc sententiam scripta, (qua nihilego quidem in eo genere vidi subtilius) quā qui accurate perlegerit, facile intelliget, quam iure Ignatius tantum huic vni mentis & rationis obsequio tribuendum putarit. Quinetiā in sermone quotidiano sapissime vsurpare consueuerat; qui ad superioris nutum, voluntatis propensionem solummodo, non etiam iudicij consensionem accommodarent; eos altero tantum pede intra religionis septa versari.

B Neque vero eiusmodi præcepta verbis tantum explicabat ille, sed, quantum ei res & persona concederet, etiam factis. Medico quidem, quoties ægrotaret, ita se dicto audientem præbebat, vt eius monita pro oraculis duceret, ac quodammodo prudentiam penitus exuisse, & omnem suā salutis curam & sollicitudinem in eundem proiecisse videretur. Cum stomacho grauissime laboraret aliquādo, ex nimio videlicet hepatis calore, vt supra diximus; adhibitus medicus, quo domus eo tempore utebatur adolescente nec peritissimo; frigida corporis constitutioni causam illico tribuit. nec mora. quidquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda, præscripsit. ac primum fenestras, foresque cubiculi, ne quid afflaret auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremo quam calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quam austerissimo refici. quæ omnia Ignatius licet sibi, nō leuibus argumentis, minime accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec litteratissimū, neque exercitatissimū sciret esse. tamē ne cum extremo quidem vitæ periculo, cōtra eius edicta nihil vnquā effatus est. Ætas erat summa: calores, vt in Vrbe maximi: ingēti stromatū pōdere premebatur Ignatius: manabat è mēbris omnib⁹ tāta sudoris copia, vt culcitra ac vestes maderēt, ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomēta cohibebat ægrotus. ardebat siti; nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbissimis nullā edebat vocē; linquebatur animo interdū, neque tamē significabat; deniq; peruersa curatione eo adductus est; vt cū vltimū sibi discrimē adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atq; id demū exstitit signū, desperata iā valetudine, se ad vitæ exitū cōparantis. Itaq; Patres in re tā subita cōsilio habito, cū nō deessent qui medici præsertim iunioris placita reprehenderēt; Alexandrū Petroniū, ætate proueuēctā virum, & medicę artis laude præstantē, extēplo acciri iubēt. Is vt inspexit Ignatiū, genūsq; & ordinē adhibitaē medicinæ cognouit; per summā indignationē vociferatur, hominē calore necatū esse: pandi cōfestim

fene

fenestras & ostia; leuari stragulis lectum; frigida haustus affatim dari D
æstuant imperat: quæ res prioris medici inscitiam plane coarguit; siquidem refrigerato hepate, ventriculi tormina quieuerunt; & obediendi meritis Pater auctus, pristinam insuper valetudinem breui recepit. Rursus, cum ieiunia cineralia, seu Quadragesimam quamvis affecto corpusculo perseveranter nihilominus observasset; ipsa denique feria quarta sanctioris hebdomada, febris correptus est; nec dubitavit idem Alexander, quin totum id ex imbecillitate nimia proveniret; quocirca pulli gallinacei esum ad vesperam illi præscripsit, abiitque admodum incertus animi, vtrum Ignatius tali tempore iussa facturus esset. redit deinde postridie, quæritque sollicitus, num se refecerit pullo. cum annuisset Ignatius: Fatebor, inquit Alexander, ingenue id quod res est. Cōplures non custodita solemnī abstinentia, nihilominus hoc triduo in morbum incidere. quibus ego cū accersitus, carniū cibatum indixerim, vix ægreque ab iis impetraui ut obtemperarent, propterea quod per hos dies carnis vesci, nimis graue piaculum ducerent. tu contra, peracto iam pæne curriculo, ad ipsas metas E
meo monitu nō recusasti desistere. hoc ego, Pater, satis mirari nō possum. Ad ea Ignatius serena fronte, quæ animi tranquillitatem indicaret: Atqui obediendum est, inquit. nec plura in eam sententiam effatus est. quo responso mirifice delectatus Alexander, & sanctitatem viri magis magisque suspiciens, totam rei gestæ seriem ipsemet mihi deinde narravit. Atque ad sapientem hanc sanctamque stultitiā cæcā, ut ipse appellabat, obediendi; suos, ut essent ad subita ac seria promptiores, interdu fictis etiam in rebus erudiebat. Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificiū, & calicem tenens, cum ē vestiario pedē efferret, per nuntium ab Ignatio qui totam rem ē propinquo observabat, repente iubetur, sacro deposito ornatu, pallium sumere prodeundi causa. Paruit ille sine tergiversatione, ac palliatus Patri confestim apparuit. Tum Ignatius quærit ex homine; sitne ægre passus, in procinctu iam ad immolandum, subito se iuberi sacra deponere vestimenta, remque diuinam omittere? Cum ille, se, ne tātulum quidem esse commotum affirmaret: Atqui me, scito (inquit Ignatius) non F
quo te in præsentia opus habeam, sed periclitandi tui obsequij gratia id fecisse de industria. & sic habeto; plus te sacrificio deferendo esse meritum, quam si id ipsum, ut destinaueras, illico peregisses: nā & si altaris mysterium tanti apud Deum est, quanti profecto est; tamen, ut scriptum legimus, melior est obedientia quam victimæ. Quemdā etiam, cum maxime confessionem nobilis cuiusdam exciperet, cōsulto vocari ad se iussit. cum ille se peracto mysterio mox affuturum dixisset; accersit eum denuo: at ipse nihilominus contentis rogatu hæsit paululum. ac venienti demum Ignatius: Ita ne verò iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem; non quo illius tum quidem opera egeret, sed observantiā & agilitatē expetiri voluerat. Sic enim aiebat; cupere se, quemadmodum ceteræ Deo dicatæ familiæ, ex instituto alię paupertatē, alię silentium, aliā psalmodiā, alię denique aliud præcipuo studio colerēt; sic in Societate nihil haberi prius aut potius alacritate amoreque parēdi; & maxime proprium

A proprium insigne nostrorum hominum esse Obedientiam; quippe quæ, diuo Gregorio teste, virtus vna cæteras omnes animo virtutes inserat, insertasque, custodiat. Hisce ergo artibus, & huiusmodi, subinde alumnos exercere consuevit; vt ad quamlibet præfecti vocem, aut significationem parati, vel inchoatum apicem in scribendo relinquerent; seque expeditos vbi opus esset, illico sisterent.

Paupertas eius, & castimonia. Cap. VIII.

OLUNTARIAM paupertatem (quam ille religionis munus appellabat) ad extremum vsque constantissime coluit; nec modo ipse proprium habuit nihil, sed ne alios quidem, quamuis genere nobiles, ac deliciis olim assuetos, quidquam habere permisit. Quinetiam quemquam è professa domo apud

B Germanicum, Romanumve Collegium nisi admodum raro & iusta de causa prohibuit vsciri: quo nimirum, si opus esset, iurare verius posset, nihil omnino ad ipsam domum ex Collegiorum fructibus peruenisse. Pauperem autem spiritu eum sibi denique aiebat videri, qui erga ea quibus vteretur, sic esset affectus animo, vt instar statuæ cuiusdam videretur esse, quæ nullo pacto resistit recusare, quominus omni quauis pretioso amictu & ornatu confestim exuatur. Castitatis vero laudem Dei beneficio tantam adeptus est, vt ex quo die sese in beatæ Virginis fidem ac patrociniū contulit voto: nullam, vt initio dictum est, deinde quamuis præferuidus natura, carnis tyrannidem senserit. Porro in Societate nobilissimam hanc virtutem tanto studio custodiri volebat, vt nihil omnino neque in dictis neque in factis lasciuum aut petulans appareret: ac quoad fieri posset, nostri cælestem vitam in terris agerent, ab omni corporis contagione seiuncti. Quinetiam in scholis Terentium explicari (ni purgatus esset) quamquam optimum Latinitatis auctorem, & Romanæ comædiæ principem, vetuit nominatim, quod eum videlicet parum verecundum ac parum pudicum arbitraretur. Nolu itaque ea lectione puerorum animos imbui; ne plus moribus noceret, quam prodesset ingenii. ex quo facile existimari potest, in cæteris rebus quam acer & vigilans custos pudiciæ fuerit.

Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap. IX.

DVERSVS ea quæ videntur acerba, & contra omnes varietates quæ in vita versantur, animo fuit semper ita præsentia, vt nunquam vel à statu naturæ, vel à religioni dignitate diceretur. Romæ cum apud nobiles quosdam, vt solebat, de rebus diuinis familiariter ageret, instituto iam sermone, trepidus ab domo nuntius ei repente in aurem insusurrat, lictores in dome-

sticam suppellectilem à creditoribus immisos, cuncta miscere & euertere: D
vix ab eis impetratum sustinerent tãtis per dum ipse tota de re certior fieret. His auditis Ignatius: Bene habet, inquit: & inchoatam disputationem admirabili tranquillitate animi absoluit. Quarentibus dein amicis quid subitæ rei accidisset: Noster, inquit, æconomus ad necessariam ædificationem are alieno contracto, in præsentia soluendo non est. impatientes moræ creditores ad auferenda pignora ministerium forense miserunt. ij perturbare dicuntur omnia: sed me res non mouet. nam strata si abstulerint, humi pro nostra paupertate cubabimus. vnum vereor, ne inter tu-
multum, commentarij de religione pereant, magna cura & labore confecti. hos ego sane velim saluos: cætera negligo. Tum ij qui aderant, Patris patientiam admirati, facinus indignum exclamant; domum nostram aduolant; prædesque pro Ignatio facti, satellitum proteruitatē magno conuitio cohibent. neque ea res cuiquam amicorum fraudi fuit: liquidem aureis ducentis ab Hispano doctore, cuius modo menimus, Hieronymo Arzio quidem quid accidisset ignaro, postera die submissis, nullo ipsorum E
incommodo æs alienum est persolutum. Suscepta negotia in finem vsque perseueranter vrgebat; neque vero, quos sibi socios expeditionum assumpserat, torpere patiebatur. Vbi necessarium iter, vel quid aliud grauioris momenti destinasset in diem certam, præsertim si postularet occasio, nulla vi tempestatis, aut alia quauis difficultate deterrebat. quominus ad constitutum tempus cogitata perseueret. In adeundis principibus viris, quod ille necessario & sæpe faciebat; cunctas aulæ molestias, & indignitatem, & aulicorum contumaciam deliciasque vorabat alacritate mirabili. acciditque aliquando, vt aditu exclusus, commodam admissionem horas ipsas quatuordecim ieiunus obsederit. Si quid, re bene perspecta, consiliariis etiam adhibitis, decreuisset; haud ita facile se ab eo deduci patiebatur. Ad Ecclesiasticam disciplinam pro sua parte adiuuandam, statuerat ne quis ex aliis ordinibus, quamuis eruditione, aut eloquentia, aut alia qualibet laude clarus, in Societatem admitteretur. quinetiam si quis per imprudentiam irreperat, qui vel diem vnum in alienis castris fuisset, contra nitentibus interdum aduenæ propinquis, amicisque gratiosis, remittebat ad pristina signa, vel si minus pareret, certe è Societate pellebat: ne cæteri nimirum ordines de nobis conqueri possent; aut Societas quasi quoddam perfugium desertoribus esse putaretur. Neque minorem animi fortitudinem præstitit in iis tuendis, quos, probato ipsorum spiritu & vocatione, in Societatem adscripsisset. quorum constantia cum à parentibus (vt fit) per amplissimos etiam viros acerrime interdum oppugnaretur; Ignatius, vbi opus fuit, coram summo ipso Põtifice suorum causam contra opes & gratiam, diuino fretus auxilio, sine vlla dubitatione metue, non solum defendit, sed etiam obtinuit. Itaque principes etiam viros Iulius III. Pontifex maximus festiue admonebat, ne cum Ignatio contenderent; vtique ni vellent è certamine victi discedere. Cum lege canisset, ne quis è nostris vel exsequiarum, vel sacrificij, vel cuiuspiam omnino ministerij nomine pecuniam aut elemosynā vllam acciperet, nedum cogeret; eam

A eam ipse legem diligenter sancteque in omni vita seruauit; neque commisit vnquam, vt fidem suam, in rebus præsertim sacris, temere obligaret; vel (quod vitandum est maxime) specie pietatis quæstum facere videretur. quo in genere illud insigne memorant. Grauius ægrotabat ætate iam deuxa, idem Hieronymus Arzius. ad hunc, visendi causa (fuit enim in colendis amicitis diligentissimus) cum venisset Ignatius, hominemque benigno & spirituali alloquio recreare conatus esset; ille de futura vita sollicitus, aureos ducentos ad piacularia sacra pro se facienda sudario inuolutos institit Iguatio obtrudere. quos cum obfirmato animo reieciisset Pater, quod diceret se alieno periculo doctum, ab huiusmodi conuentis iam pridem abstinere, neque plus oneris velle suscipere, quam quantum præstare cum fide posset; admiratus ille sanctimoniam & integritatem viri, eam ipsam summam paulo post ad eundem sine vlla cōditione transmissit. Tum Ignatius sponte complures hostias ad expianda amici peccata decreuit; neque in officij & caritatis certamine vinci se ab laico passus est.

B Pacem & concordiam (quoad officium & Dei gloria pateretur) non modo cum suis, verumetiam cum alienis omni cura studioque retinuit semper, & cavit, ne, aut per se, aut per suos facto dictove quemquam offenderet. Cum Martinus Olaius, qui collegio Romano annos aliquot magna cum laude profuisset, excellenti vir ingenio doctrinaque, theses aliquot de more proposuisset, in quibus erat caput de Immaculato, vt appellant, Conceptu beatę Virginis; licet ea de re Ignatius pro sua egregia in Deum & Virginem pietate minime dubitaret, tamen ne Fratres Dominicani qui ad disputationem inuitabatur, id ægre ferret, seque nominatim prouocari putarent, (contrariam enim sententiam auctore D. Thoma tuerent eorum plerique) eā thesem induci tollique omnino imperauit. Anno C H R I S T I nati M. D. L I I I. cum Societas in Hispania, Deo adiuuante, maiorem in modum cresceret; grauius in nostros crimina repente cōficta ab iniquis, & Exercitiorum spiritualium præcipue liber in suspensionem apud sacros Inquisitores magno apparatu artificioque vocatus est. quo nuntio Romam allato, multi auctores Ignatio fuere, vt se suosque omni ope tueretur; accusatorum calumnias & improbitatem in tanto præsertim suæ existimationis ac famę periculo redargueret. At ille, conscientię testimonio ac Dei bonitate subnixus, nihil extimuit, reque totā sine vllō tumultu magistratibus cognoscendam reliquit. quorum opera, & veritas breui patuit omnibus, & ex eo tempore Societas in iisdem prouinciis felicior in dies habuit progressus. Nec minor anno insequente in nostros qui in Gallia versabantur, procella defæuit. Siquidē graui ab aliquot illustribus Theologiæ doctoribus, decreto proposito, vsque adeo lacerata ac tātā in inuidiam adducta Societas est, vt eam non modo profanum vulgus, verumetiam concionatores ipsi quotidianis probris & cōuiciis ē superiore loco profcunderent. Ei decreto criminibusque scripto refutadis cū se aliquot ē nostris Ignatio paratos offerrent; ac res indigna, minimeque toleranda cunctis videretur esse; verbis ex Euāgelio desumptis Ignatius: Pacem, inquit, do vobis: pacem meā relinquo vobis; neque certamen cum aduersariis vllō pacto

suscipi est passus, quod diceret, proculdubio fore, ut ipsa dies & nostro- D
 rum innocentiam satis probaret, & inimicorum cogitationes & consilia
 frangeret: id quod nō ita multo post, Dei beneficio est factū: nam & accu-
 satio tota breui cōfenuit, & ipsis criminationibus illustrata Societas radi-
 ces in iis regionibus egit altiores. Admirabilem vero facilitatē, vel potius
 animi altitudinem Romæ ostendit Pater in acerbissimis vicini cuiusdam
 iniuriis perferendis. namque is, ut nostros in proximā sibi domum immi-
 grassē cognouit; cum Ignatium sociosque, ut alij multi, sine causā pessime
 odisset; vna re valde lætatus est, quod vendendi suas ædes, quippe nostris
 valde opportunas, & conficiendæ pecuniæ præclarā sibi occasionē obla- E
 tam putaret. Ergo, ut peregrinum ad cōditiones quamlibet iniquas coge-
 ret, variis artibus patientia hominis exercere constituit. ac primū in atrij
 cuiusdam interiacentis, quod anibus nostris contineri constabat, posses-
 sionem impudētē inuasit: neque tamen Ignatium eam rem iudicio perse-
 cutus est. In id atrium deinde pavōnes, & alia demisit altitia; quæ obuersis
 in eam partem cubiculis nostris molestissimo clāgore diu noctuque ob- E
 streperent: nequaquam exposulauit Ignatius. eidem, triclinij parietes in
 eam partem luminis causā perforare volenti, per summam contumeliam
 restitit ille: nihilominus quieuit Pater, atque ob id ipsum cæco aliquot an-
 nos triclinio est vsus. Cum hæc maxime ageret vicinus, vltro Ignatium ac
 socios tota Vrbe institit criminari, bipedumque nequissimos & cupidissi-
 mos dicere, qui in alieno solo, non contenti male parta ingenti pecunia,
 domibusque per falsam religionē occupatis, possessiones in dies cōtinua-
 re, seque ipsum patriis ædibus pæne per vim exturbare cōtenderent. Quæ
 res cum delatæ ad Ignatium essent, non modo sedato animo tulit, ut cæte-
 ra, sed etiam ex eo die Dominū deprecari pro aduersario cepit ardentius.
 Denique cum ille diuturna importunitate nostros ad quamlibet iniquum
 pretium perduxisset, & piorum subsidiis domus tādē esset coempta; ita
 ex ea migravit, ut, quasi mōx æquāda solo esset, sic omnia inde ferramen-
 ta, fores, fenestrarū obices, atque adeo elaborari lapidis quidquid potuit,
 secum asportauerit. neque tamē grauius ea de re questus Ignatius est. ne- F
 que tali homini, aut vlli omnino mortalium vllō vmquam nomine litem
 intendit. Neque vero ab hominibus tātum, sed etiā ab ipsis pæne tempe-
 ribus, inuictum animum præstitit. siquidem nulla vmquam vel domestica
 inopia, vel publica annonæ caritate adduci potuit, ut contra CHRISTI
 consilium de crastino sollicitus esset; aut, qui nomen Societati profiteren-
 tur, modo ad institutū idonei forent, eos, quamquam ingēti pressus fami-
 lia, repudiaret. Atque hoc, eo magis homines mirabantur, quod illo ipso
 tempore viri locupletes ac principes, in inopiæ metu, multos è domesticis
 conuictoribus non sine rubore dimitterent. Itaque cum ex Ignatio quidā
 è familiaribus pro amicitia sciscitaretur, quid ita alij diuites & pecuniosi,
 in tantis annonæ difficultatibus familiam sumptusque minuerent; con-
 tra ipsē nullis reſtigalibus, nullo certo redditu fultus, eandem augeret?
 Non satis attendis, inquit ille, quæ sit vis ac naturā virtutis illius, quam in
 Theologicis virtutibus secundam Apostolus numerat; cui, certis & explo-
 ratis

A ratis in rebus locus esse qui potest? Spes enim, ut idem ait, quæ videtur, non est spes. nam quod quis videt, quid sperat? Neque vero timendum esse, ne qui aues cæli pascit, & agri lilia splendidissimo vestit ornatu, quæ neque serunt, neque nent, neque in horrea congregant; idem suis operariis in Ecclesiæ vinea nullo stipendio laborantibus, necessaria ad exigendam vitam alimenta deesse patiatur. Quod ille videlicet cum iam inde ab ipsa cōversione multis documētis præclare didicisset; tum vero post suscepta Societatis gubernacula, magis magisque experiebatur in dies. quo in genere, ne sim longior, nōnulla subnectā. Cū in sumptus quotidianos aliquando esset opus præsentī pecuniā; atque ad nescio quid coemendum Ioānes Cruceius rei domesticæ curator exisset, incerta etiā tum luce quidam ei repente sacculum auro plenum obtulit, ac nihil effatus, illico sese è conspectu proripuit. Ioānes vero, quæ erat simplicitate, ut auri speciem vidit, illusionem ac præstigias diaboli suspicatus, in proximam ædem beatæ Mariæ supra Mineruam sese recipiens, diuinam opem suppliciter imploravit. domum deinde regressus, pecuniam inspectam, & forma & materia probam repperit: Deique clementiam ac benignitatem admirans, in ea quæ destinauerat, sine cuiusquā damno vel molestia insumpsit. Idem, cum in magnis rei familiaris angustiis Deo superisque in Laterano supplicasset; in reditu ad Colossæum theatrum illi subito vir quidā ignotus aureos centum in manu dedit, ac statim apparere desiit. Quare Ioannes non tam lætitia quam horrore peresus, pecuniam domum attulit. Ignatius vero gratias quidem egit Domino, sed talibus iam pridem assuetus, nihil rei nouitate commotus est. Rursus nostris pecuniæ inopia laborantibus, quidam è Patribus dum nescio quid exquirat in arcula tomento scrutisque vilissimis plena; nihil minus opinanti venit in manus chartaceum inuolucrum aureis refertum ita nitidum atque micantibus, ac si tum primum ex officina prodirent: quo tam insperato subsidio præsentī egestari peropportune subuentum est. Quodam die sub vespere, cum domi panes, vinum, ligna penitus defecissent; postridie mane, præter omnium expectationem, à nobili matrona vehes lignis onusta submittitur. ea ligna dum in cella vinaria, ut fit, condit ianitor, ianuam domus patentem reliquit imprudēs, recordatus deinde, cum ad occludendum accurrisset, repente modios aliquot frumenti, & vini cados in ipso vestibulo repperit: neque adhibita quantavis diligentia umquam rescire potuit, quis ea dona misisset. Hæc igitur & alia eiusmodi subinde accidebant, quæ politico supercilio rem æstimanti, friuola cuiquam fortasse videantur, sed certe & paternam in famulos, Dei prouidentiam satis declarant; & Ignatij securitatem atque fiduciam ab omni stultitiæ vel temeritatis infamia vindicant.

* * *

*Eiusdem ratio gubernandi.**Cap. X.*

IN consilio capiēdo, & rebus gerendis, cum Deum semper, ut dictum est, accurata supplicatione consuleret, tum vero quod mirum fortasse cuiuspiam videatur) nō pietatis gustum, sed rationis ductum præcipue sequebatur: ut non rationem spiritus dulcedo præiret, sed dulcedinem ratio. Hoc enim aiebat vno maxime belluīs homines antecellere, quod hi ratione utantur, illæ nequaquam. Idem ad exsequenda consilia, quoad fas esset, omnes artes & humana præsidia sic adhibebat, quasi omnē spem in iis repositam haberet; rursus ita Deum orabat, & ex eo pendebat vno, ac si nihil omnino in rebus humanis opis aut periculi collocaret. atque hoc pacto (quod longe optimum ac perfectissimum est) prudentiam cum pietate iungebat, ipsaque negotia tanquam onera paribus examinata ponderibus, quamvis difficili ac lubrico itinere ad optatos plerumque exitus perducebat. Ad consultandum autem, illud observabat in primis, ut in quaque re semper eius rei peritissimos adhiberet. qua communicatione ac lenitate nimirum assequeretur, ut & rationes iniret optimas, neque in arte sua se quisquā ab eo vel præteritum, vel contemptum, iure conqueri posset. Ac cæteris etiā in rebus, videbat etiam atque etiā, ut vniuscuiusque dignitatis, ætatis, ac meriti ratio haberetur. Petronius erat Pilaurensis, qui ante aliquot annos mortuus est, egregia pietate & virtute presbyter. is, cum tres minores natu germanos fratres ad Societatem suis adhortationibus perduxisset; eum semper Ignatius adoleſcētulis loco parentis ac præsidis voluit esse: neque de iis gravius quidquā, nisi ex illius auctoritate ac sententia statui passus est. Ad officia vel negotia, quæ per se obire nō posset, cum viris principibus transigenda, viros eligebat, rerum vsu ac dicendi copia præditos, atque iis ita vel scripto, vel verbis mandata dabat, ut liberum iis omnino relinqueret, cum in rem præsentē venissent, suo ipsorum arbitratu cuncta ex re, & ex tēpore moderari. Idemque sub vesperam ad se redeunti cuiuspiam ex iis, cui rei gesta rationē ab eo reposceret, primū omnium: *Satin'* (aiebat) ex animi tui sententia? quæ liberalitas hominis, & ipsi causæ proderat multum; & suorum illi mire deuinciebat animos: & eosdem ad exsequenda negotia per quā alacres promptosque reddebat. Anno post CHRISTVM natum M.D.LII. cū ad res in Lusitania componendas Michaelē Turrianum legaret, haud ita pridē in Societatem admissum; licet ei varias præceptiones ac monita ediderit consignata litteris; tamen cū probe nosset fidem ac prudentiā viri, non modo permisit ut cum in prouinciam peruenisset, suo arbitratu consilia rebus aptaret; sed etiam per multa ei dedit folia pura; suo munita chirographo, quibus ille prout opus esset, quidquid videretur, inscriberet, ac deinde obſignatas epistolas cuicumque expediret, ipsius nomine redderet. atque hanc consuetudinem laxè cum procuratoribus ac nuntiis agendi, semper magno cum emolumento retinuit. Quin etiam præfectis inferioribus minime maligne.

A maligne suum cuique ius ac potestatem impertire consueuerat: cauebat-
 que diligenter, ne, quæ per eos agenda forent, vsurparet ipse; vel ea re quid-
 quam omnino apud subiectos de illorum auctoritate vel exultatione
 minueret. Verum tamē iis ita laxabat habenas, vt easdem adduceret quo-
 ties velleret; nec non in eorum instituta, moresque & administrandi genus
 dissimulanter inquireret. Exstat epistola ipsius ad Præpositum prouinciæ
 Lusitaniæ, in hanc sententiam scripta; cuius mihi partem hoc loco inse-
 rere visum est: Nequevero Prouincialis aut Generalis Præpositi officium
 est, inquit, minuta quæque, ac temporaria præsertim, in administrando
 sectari: sed cum ad personæ dignitatem honestius, tum ad trāquillitatem
 animi tutius est, ea præfectis inferioribus delegare, & rei confectæ ratio-
 nem ab eis deinde repetere. Equidem in meo fungēdo munere id ipsum
 sequor: atque huiusce concilij maiorem in dies fructum capio, quippe
 cum & labore & solitudine leuari me magnopere sentiam. ac tibi quo-
 que valde sum auctor, vt curas & cogitationes tuas defigas in cōmodis &
 salute potissimum vniuersæ prouinciæ: & in rebus quidem singulis ordi-
 nandis ac disponendis, cum opus est, & ipse versere, & hominum tuo iu-
 dicio peritorum sententiam exquiras; ceterum ab iisdem rebus per te cu-
 randis transigēdisque vt plurimum abstineas, sed instar excelsi cuiusdam
 motoris, orbis tibi subiunctos equabiliter & cum grauitate ciere pergas:
 à quibus deinde, vt à proximis causis, propria cuiusque effecta proue-
 niant: quod si feceris, & plura, & magis tuo muneri conuenientia, sine tu-
 multu ac trepidatione confeceris. Præterea illud est in hac ratione com-
 modi, quod si quid in agendo peccetur, eius peccati præstat in tuis admi-
 nistris, quam in te residere culpam: ac multo magis decet, quidquid ipsi
 deliquerint, corrigi abs te, quam si tu erraueris (quod perfacile est singu-
 la curiosius persequenti) te ab inferioribus emēdari. Quod reliquum est,
 nobis Dominus I E S V S C H R I S T V S, ad ipsius voluntatem & clare in-
 telligendam, & rite exsequendam pro sua benignitate lumen ac vires im-
 pertiat. Romæ x i. Kal. Ianuarias M. D. L I I. Hanc igitur Societatis guber-
 nandæ regulam instinctu plane diuino tenebat Ignatius, eamque in om-
 nes partes plurimum aiebat valere. Primū, quod inferiores præfecti, quo
 plus credi sibi, & quo liberalius tractari se vident, eo libentius, ne videli-
 cet humanitate vincantur, vltro ipsi cum superiore communicent. dein-
 de, quod multo acrius ac studiosius versentur in opere: nam vt quisque
 maxime suum habet negotium, ita summam in eius procuracione vigi-
 lantiam præstat. accedit, vt maior sit in dispiciendo ac statuendo claritas,
 maius auxilium Dei, quippe sicut in rebus communibus, cum vniuersali
 Præposito numen cæleste præcipuo fauore conspirat; sic idem propriis
 cuiusque præfecti muneribus, suo quodam ac peculiari munere assistit.
 quorū si facultas & auctoritas à superioribus nimis arctè circumscriba-
 rur, & quæ per hosce tractanda sunt, illi suscipiant, primum ipsa diffiden-
 tia odiosa est, & vt in alienis quodammodo rebus, cōtinuo languescit in-
 dustria. deinde per eam cupiditatem & ambitionē, peculiaris ille, de quo
 dictum est, diuinæ gratiæ quasi cōcursus amittitur. præterea, cum ad rem
 bene

bene gerendam, & facultas & scientia necessario requirantur; scientia D
 plerumque inest ei, qui rem ipsam ex officio tractat, habetque subiectam
 oculis. huic si minuatur ius, & superior ipse, causa non æque bene cogni-
 ta, rei transigendæ se immisceat; ingenti prorsus malo potestas à cogni-
 tione seiungitur: atque hinc nimirum in omni cœtu suspiciones, discor-
 dia, rixæ, cum rectores & curatores non contenti suo munere, alter in al-
 terius partes inuadunt: perque summam confusionem tollitur discrimen
 officiorum, & ordo ille, quo nihil est in hac rerum vniuersitate præstan-
 tius. Ad hæc, ubi is qui destinatus est quopiam, certis alligatur præceptis,
 rarum est ut quidquam è sententia possit efficere. magna enim consilij
 pars est in tempore, & nouis quotidie casibus interdum ipsa negotiorum
 species immutatur: quibus in rebus dum religione occupatus animus
 hæret, dum fluctuat apud se, dum cogitur ad absentes referre; interim, ir-
 reparabili sæpe damno videlicet, occasionis præteruolat opportunitas.
 Quæ cum præclare Ignatius nosset, cum suis adiutoribus procuratori-
 busve, nisi si res aliter postularet, ea quam dixi facilitate utebatur. Itaque E
 & in magnis & arduis plerumque actionibus voto respondebat euentus;
 & tanta erat ipso regente concordia, is ordinum consensus, ut Societas
 tota vno eodemque spiritu ductuque agi videretur. Benevolentiam & ca-
 ritatem suorum erga se, non solum affabilitate, mansuetudine, cæterisque
 virtutibus, verum etiam industria quadam alebat: cauebatque, diligentif-
 sime, ne quid admitteret, cur eorum quispiam ab illo se minus vel dili-
 gi, vel probari putaret. quod in creando primum Generali Præposito serua-
 uit, ut dictum est; ac deinde retinuit in sufficiendo sibi, cum agrotaret, Vi-
 cario Generali: nec non in eligendis, qui Marcello Pontifici maximo, ut
 item supra dictum est, Pontificis ipsius iussu, in Palatio adisterent. quam
 nominationem ad ipsorum Patrum consilium reiecit; ne certos ipse ap-
 pellando, cæteros ad eiusmodi munera minus idoneos iudicasse videretur.
 Præterea, si quid pro imperio asperius exsequendum esset; eius inui-
 diam ad inferiores administratos reicere solitus est, ipsis videlicet non
 inuitis; communemque parentem pie ac religiose tuentibus. Qui homi- F
 nibus cum potestate præsumt, hos cum aliæ fraudes & mala circumstant,
 tum illud in primis, de quo sanctus Bernardus ad Eugenium: Est item vi-
 tium, inquit, cuius si te immunè sentis, inter omnes qui cathedras ascen-
 derunt, sedebis me iudice solitarius, quia veraciter singulariterque leuasti
 te supra te, iuxta Prophetam. Facilitas credulitatis hæc est: cuius callidif-
 simæ vulpeculæ, magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Ab
 hoc igitur scopulo, sicut à cæteris, magnopere Ignatius declinabat: quip-
 pe satis ad omnem animaduersionem ipsa varietate suorum temporum
 eruditus. ac delatoribus ita vnam aurem præbere consueuerat, ut semper
 alteram reo referuaret absenti. Quinetiam accusatoris ipsius, inter dicen-
 dum, gestus, oculos, vultusque omnes attente obseruabat: crebrisque ac
 minutis interrogationibus, veritatis eliciendæ gratia fatigabat hominem:
 totam deinde rem, si opus esset, per se & per idoneos viros omnibus ve-
 stigii indagabat leniter ac sine tumultu; cauebatque nō modo ne quem-
 quam

V quam damnaret indiſta cauſſa, verum etiam vt ne quid omnino præiudi-
 cati ad cauſſæ cognitionem afferret. Illud etiam, in rebus præſertim gra-
 uioribus, obſeruabar interdum; vt accuſatorem iuberet ſua manu ſcri-
 bere quæ deferret: primum quod hominum naturam pronam eſſe ad ma-
 ledicendum intelligeret, & ſtylum quam linguam longe facilius contine-
 ri: tum etiam, vt ſi quod mendacium, vt fit, tempore procedente exſtitif-
 ſet, id, ipſo delatoris chirographo teneri & coargui poſſet. atque hoc tē-
 peramento fiebat, vt neque ſi quid grauius accidifſet, ignoraret Ignatius;
 neque innocentes per calumniam aut per factionem circumueniri, vel
 opprimi ſineret. Idem omnes reipublicę partes vigilanter curabat; neque
 committebat (in quo grauiter à magiſtratibus fere peccatur) vt dum vnam
 amplecteretur, deferret alteram. Verumtamen præcipua quadam fuit
 obſeruatio in hominibus ad Societatem adſcribendis. quam ille rem
 tanti momenti ducebat eſſe, vt cum alioquin è custodia corporis euolare
 quam primum optaret, hæc vnam ob cauſſam in aliquot annos propagari
 ſibi vitæ ſpatia cuperet; quoad nimirum tyrocinij formula ac diſciplina,
 ad Societatis uſum & inſtitutum probe conſtituta foret. Tyrones autem
 ille non à naturali quadam bonitate, vel potius tarditate; ſed à vigore
 magis ingenij, & rerū gerendarum adiumentis, legebat: negabatque, qui
 ad populi negotia factus non eſſet, eundem eſſe ad miniſteria Societatis
 idoneum. Quod ſi quis bardum quempiam eo nomine obtruderet, quod
 ipſum vtique è ſæculi naufragio diceret euafurum; nihilominus recuſabat
 Ignatius, neminem aſſumans è Societate. **I** **E** **S** **V** dicendum eſſe, qui ad
 ſuam vnius, non etiam ad aliorum ſalutem, & acriter & ſcienter poſſet in-
 cumbere. Quos autem ad probationem admiferat, eorum ſpiritum dabat
 operam vt quam plurimis experimentis cognofceret penitus: neque illos
 tantum ad ſuauem quemdam ſenſum pietatis (quo imperiti omnia me-
 tiuntur) ſed ad veras ac ſolidas virtutes erudiebat: ac præſertim (quod sæ-
 pe iam diximus) vt ad nullius rei quamuis cæteroqui laudabilis amorem
 tamquam ad ſcopulū adhæreſcerēt, ſed ab omni alia cupiditate, vel etiam
 propenſione ſoluti ac liberi, ex vno tantum ſuperiorum nutu ac volun-
 tate penderent: neque aſſueſcerent abditos eorum ſenſus exquirere, vel
 imperitia ſciſcitari; vel quem, quibuſve de cauſſis, iidem aut ſupra cæte-
 ros tollerent, aut etiam infra, ſuo arbitratu deprimerent: ſed illis omne
 iudicium & conſilium à ſuperis darum; ſibi ſimplicitatis & obſequij glo-
 riam eſſe relictam putarent: eſſentque proinde ad omnia quamuis ardua
 & abſurda & ſubita paratiſſimi. Omnes omnium querimonias perbeni-
 gne audiebat: ac ſolabatur verbis humaniſſimis. atque etiam diligenter
 curabat, vt ſalua religionis diſciplina, & Præſectorū dignitate, vnicuique
 ſatiſfieret. Neque vero minori vigilantia & ſeueritate Præſectos ipſos
 quam reliquos omnes in officio continebat; quin etiam tanto plura maio-
 raque ab illis, quam ab his exigere ſolitus eſt, quanto ſuperiores inferiori-
 bus, gradus & virtutum in ſignibus antecellunt. Idem, in reſpondendo
 agendoque, ſimplicitatem ita cum cautione coniunxit, vt ſatis appareret,
 alteram alteri non modo impedimento non eſſe verum etiam ornamento

atque præsidio. Suspensa, vel ambigua, vel obscura verba, perplexum de D industria incertumque sermonem: vt barbaras artes; & subdola mendacij tegmenta, fideique ac societatis humanæ perniciem, semper est detectus: ac suo monstrauit exemplo veritatis cultor eximius, quantum inter prudentiam & calliditatem interfit.

Eiusdem ratio proximos adiuuandi. Cap. XI.

MIRÆ fuit solertiæ in sollicitandis mortalibus, & à diaboli seruitute ad CHRISTI Domini obsequium traducēdis. ac quibus artibus dēmon ad animarum perniciē vitur, eadē ipse (quoad liceret, ac fas esset) ad hominum salutem ac beneficium transferebat. Voluntates ac naturas eorū quibus cum ageret, festine odorari; ambitiosis splendida, avaris vtilia, voluptuosis iucunda proponere; & suo, quod aiunt, hamo vel esca quemque piscari. Iam E in congressu, maxime Principū, id obseruabat in primis, vt sermonis initia illis daret, extrema reseruaret sibi: cauebatque ne de rebus etiam diuinis inepte vel ad satietatem ac fastidium ageret. Tristem vero & horridam sapientiam (vtique postquam in lucem hominum prodii) semper vitauit: cumque philosophiæ nomen ipsum, intelligeret, etiam si modeste tractetur, tamen satis odiosum esse per se; nihil in habitu suo, vel in genere vitæ rarum aut notabile conspici voluit: ac semper sese, quibus rebus honeste ac religiose potuit, ad communem cōsuetudinem accommodauit; neque commisit, vt quod ipse non faceret, id in aliis reprehendere putaretur: prorsus, vt eius mores prima fronte, vel eminus intuenti, vnus aliquis è populo videretur esse: verum quo propius illum inspiceres, quo diutius ac familiarius vterere; eo magis præstantiam virtutesque viri, tamquam odorem ex affricu sentires. atque id ipsum est causæ, cur nostris nullam in vestitu ornatuue, religionis iniunxerit noram: sed quo facilius in hominum cœtus & consuetudinē irreperent, ac tempestiuus colloquiis vnum- quemque adiuuarent; vbicumque gentium versarentur, quam modestissimo eius gentis habitu iussit incedere: neque vllum dare signum animi à sensu communi vel ab humanitate abhorrentis. Idem valde vituperabat moderatores animarum eos, qui vel vna eademque via, ac ferme quam ipsi tenuissent, ceteros etiam ad studium virtutis conarentur adducere; vel, dumtaxat si quis ad pietatem esset sua sponte propensus, formandum regendumque susciperent: sed ipse nimirum vel feros & barbaros homines non dubitabat aggredi, sic, vt à singulis quod dabatur acciperet: & quos ad consilia CHRISTI prouehere non posset, certe ad præcepta sensum allicere nitebatur. atque vt bonus agricola non tantum rectas & fructuosas arbores, sed etiam deprauatas, neque ita fertiles colit; easque vel adminiculis erigit, vel circumcidendo castigat, vel sub aliena latentibus umbra celum aperit, vel telluris vitio laborantibus mutat locum; sic ille rerum difficultate nequaquam exterritus, dispiciebat in primis quod inge

A ingenium quaraione tractandum esset; iisdemque sæpe morbis, pro varietate naturæ, non diuersas modo, sed etiam contrarias inter se medicinas adhibere consueuerat. Quod si quem, omnia expertus, tamen è cæno peccatorum extrahere nequiuisset; non ideo contrahebat animum, vel se angori dabat, quasi oleum & operam perdidisset; sed conscientia & officij fructu contentus, acquiescebat in alto Prouidentia diuinæ consilio. De spirituum discretionem (quam ille scientiam habuit maximam) deque moderandis affectibus, multa præcepit egregie; quæ quoniam exstant scripta (quemadmodum initio diximus) nihil est quod à nobis hoc loco ingerantur.

Vita eius quotidiana, & domestica. Cap. XII.

B SOCIETATI Præpositus, deuexa iam ætate; viuendi priuatim hanc ferme normam tenebat. Mane, ut primum euigilasset, certum tempus dabat precationi, & contemplationi bonorum cælestium; deinde, si sacrificandum illi esset (quod munus propter summam animi attentionem, & corporis imbecillitatem, sæpe intermittere cogeatur) sacro, sub vesperam pridie, ad Urbis consuetudinem ordinato, & accuratè præcognito, rem diuinam faciebat: quæ recitanda forent, vel in priuato sacello, nemine præter administrum adstante, contra morem Hispaniensem elata pronuntians voce, usque adeo Ecclesiæ Romanæ ritus omnes & cæremonias adamaue-
C rat. A psallendo, quamquam inuitus abstinerebat, quod ei propter vim lacrymarum, & frequentem ecstasim, qua corpus mire affligebatur, eiusmodi officio summus Pontifex nominatim interdixerat. A sacro, si cuius negotij causa prodeundum esset, comite vno prodibat: si minus, admittendis audiendisque vel domesticis vel externis operam dabat, serena parique semper, ut diximus, fronte: minime suspiciosus ille quidem, aut timidus, attamen apprime circumspectus ac prouidus; ut illi non facile quisquam posset imponere. Actiones autem omnes, è D. Basilij præcepto condiebat tacita precationis sale: seque ipsum, ut dictum est, excutiebat subinde, ne quid labis ex quotidiano mortalium rerum usu contraheret. A prandio, post gratiarum actionem, remissionis causa, de rebus haud ita seriis molestisve sermones habebat iucundos; qui tamen, ut plurimum, ad agendi & gubernandi scientiam facerent. Inde vel actibus publicis, vel subscriptioni lectionique epistolarum, tempus dabat. ac multa etiam, prout res exigeret, sua manu exarabat ipse. tum, si hora suppeteret, suorum acta recognoscebat. à cæna vero, insequentis diei negotia disponebat; accessitque administris, vel procuratoribus, sua cuique separatim dabat mandata; deinde cum eo quem sibi à secretis elegerat, per otium agebat: eo dimisso, ad multam noctem solus inambulabat innixus baculo, maiorem in modum attentus meditansque apud se; postremo, quod supererat temporis, necessariæ tribuebat quieti, id erat spatium horarum circiter quattuor.

Cubiculo vsus est perangusto ac tenebricoso; cuius formam nec successores quidem adhuc religionis, vt puto, caussa mutarunt. cibi potusque fuit adeo parcus, vt gustatum funditus perdidisse videretur; nisi si quando pauculis vesceretur castaneis, quibus patrio more puer olim assueuerat. nulli ymquam ferculo quamuis famelicus ac ieiunus, arrisit; nullum edulij vel condimenti genus cuiquam indixit; nihil ymquam inter edendum est questus; licet per adiutorum inscitiam incuriamve cibaria male cocta conditaque; vinum etiam fugiens aut acidū præberetur. nihil denique sibi proprie apponi voluit ymquam: & grauitè administrū aliquando punit, quod vix racemum vni sibi præter ceteros attulisset. quæ sane peritus rerum æstimator haud ita leuia duxerit, si hominis vel ætatem ipsam, cui multa dantur, vel infirmitatem valetudinis plura impèrantem, vel denique summam inter suos potestatem & licentiam, vt ita dicam, suo arbitratu viuendi, consideret. Munditias in victu cultuque dilexit; sed faciles, & nequaquam exquisitas; cuiusmodi & viatorem, & CHRISTI famulū, decent: placuitque ei semper ad alliciendos præsertim homines, vt dictum est, non incompta frugalitas. Ac de Ignatio quidem (quod me non fugit) alia id genus multa narrantur; verum singula persequi necesse non est. tantum ad viri mores virtutemque intelligendam, hæc pauca libauimus.

Pietatis opera publice per eum instituta. Cap. XIII.

NTER ipsam Societatis administrationem, cui potissimum inferuebat, non exigua partem curarum aliis quoque rebus impertiit, atque iis maxime, quæ ad salutem & commodum populi, atque ad splendorem ac dignitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ pertinerent. De curandis ægrotis, & pœnitentiæ sacramēto, Innocētij tertij Papæ lex est: Ægrotos nisi peccata rite confessos, à prima inspectione medici neue adeunto, neue curanto. Ea lex cum ipsa desuetudine propemodum antiquata esset, perfecit Ignatius vt salutaris illa consuetudo, longo interuallo reuocaretur; visendi tamen spatio in alteram vsque vicem extracto: qua moderatione videlicet, simul & publicæ existimationi, & singulorum animis corporibusque consultum est. Mulierculas à maritis cum pudicitia capitisve periculo diffidentes, marronis ditioribus in officio continendas ac sustentandas diuidere consueuerat: sed cum cresceret numerus; ne cui grauior esset impensa, locum iisdem recipiendis alendisque publice parare constituit; suūque consilium impertiit primoribus ciuitatis. quibus rem ita probantibus, vt nemo tamen se profiteri vellet tam gloriosi operis principem, hæc rationem Ignatius inuit rei ad exitū perducēda. Ex area tēpli nostri Petrus Coudatus procurator lapides ingētes effoderat, cuiusmodi multi ruinis veteribus continētur. hos igitur lapides, in magna rei familiaris inopia vēdi, & summam ex iis confici aureorū centum Ignatius imperauit: eā pecuniam cum ad

A cum ad opus inchoandum primus in medio posuisset, tantum reliquis ardorem iniecit (infita mortalibus natura propere sequendi quæ inchoare piguit) vt ex voluntaria collatione institutum sit cœnobium, quo eius generis fœminæ sese recipere; ibique securæ tamdiu delitescerent, quoad compositis controuersis in gratiam cum maritis redirent: atque idcirco cœnobium (vt supra diximus) Male nuptarum vulgo appellatum est. Ad eius autem loci custodiam atque administrationem Ignatius piorum hominum sodalitatem adhibuit, prudenti sane consilio. Etenim in communem vtilitatem intentus, ne vno dumtaxat munere implicitus teneretur, vt quodque opus absoluerat, confestim eius operis procuratione certis atque idoneis hominibus demandata, ipse animum & cogitationem ad alia deinceps atque alia transferebat. Parthenonem etiam sanctæ Catharinæ, cui à Funariis vel à Rosa cognomen est, Ignatius idem instituit. quo in Parthenone puellæ forma eleganti, quarum pudicitia periclitaretur ob angustias rei familiaris, magna præfectorum diligentia conquistæ, interdu etiam pro potestate, si res exigat, è complexu parentum abreptæ, hodie ad centum & quinquaginta sub claustris, & sanctimonialium fœminarum disciplina, magno labore & impensa educantur: eademque, simul atque maturum est, vel perpetuæ religioni & castitati sponte se consecrant; vel idoneis viris dantur nuptui, dote à loci præsidibus persoluta. Non minus laudabile quod sequitur. Cum plurimi bonæ interdum indolis pueri & puellæ, vt in Vrbe plena peregrinis & aduenis, destituti vel orbi parentibus, miserandum in modum per plateas & compita seminudi & egentes errarent; vtriusque sexus & cōmodis & saluti, eodem Ignatio suadente, prouisum est. Itaque ex eo tempore duabus in ædibus, hoc est sanctæ Mariæ in Aquiro, & sanctorum quattuor Coronatorū, masculi seorsum ac fœminæ, & gratis aluntur, & rudimentis Christianæ fidei, ac partim litteris, partim etiam necessariis ad vsum reipublicæ artibus atque opificiis imbuuntur. Vtriusque autem sexus est hac tempestate numerus capitum amplius ducentorum; quorum illi præter domesticas exercitationes, ad funera quoque prosequenda psallētes & candidati procedunt; hæ, vbi adoleuerint, vel maritantur, vel in sacratarum virginum collegia sese conferunt. Quinetiam, quod olim in patria sua perfecerat, id ipsum Romæ quoque molitus est: vt vlcerosi ac mendici per cōpita misere quiritantes, vnū in locum coacti, publica impensa ex censu & collationibus alerentur. eamque rē ingenti ciuitatis approbatione ad exitum perduxisset, ni pauci potentes, nescio quo spiritu impulsī, huic tam præclaræ actioni obstitissent. Ad hæc, è quiscuilibet Hebræorum si cuiquam Euangelij lumen affulserat, hunc hospitio confestim acceptum Ignatius pro sua tenuitate liberaliter ac benigne tractabat, quoad Christianis præceptionibus eruditus baptismatis fonte renasceretur. neque à procurandis neophytorum commodis ante destitit, quam ex auctoritate summi Pontificis ædes paratæ sunt, quas Catechumenorum appellant: quibus in ædibus hodie masculos seorsum ac fœminas, cum aliorum, tum præcipue Gregorij xii. Pontificis maximi munificentia large sustentat. atque etiam

(quod expressius caritatis argumentum est) baptizati ex eo loco non ante D mittuntur, quam aut litterarum præsidio quas interim edocentur, aut artis cuiuspiam, necessaria sibi in reliquam vitam adiumenta parauerint. quo pietatis officio multi ex eadem secta permoti, magno bonorum gaudio, sese quotannis ad CHRISTVM adiungunt. Illud vero optimum, quod ad catholicæ fidei reliquias in Septentrionali plaga fouendas, augendasque, auctore atque adiutore in primis Ioanne Morono Cardinali amplissimo, Seminarium clericorum in Vrbe condidit, dato negotio nostris hominibus, qui conquistos bonæ indolis adolescentes Romam ex iisdem regionibus mitterent. atque id Seminarium, siue collegium Germanicum, vt appellatur, acerbissimis deinde tempestatibus, ingenti labore ac persequerantia tutatus Ignatius est; præstantissimis è tota Societate doctoribus ad eam iuuentutem & litteris & moribus instituendam adhibitis. quod opus & Ecclesiæ Romanæ ornamento, & Germaniæ magno adiumento & fuisse, & esse hodie vel maxime constat, cum in eius pæne collapsi instaurationem & amplificationem, idem Gregorius XIII. pro E sua præcipua in eas nationes clementia & volutate vehemèter incubuit. Nec Germanicæ modo, sed cæterarum quoque gentium pueros & adolescentes Ignatius, piis ac liberalibus disciplinis imbuendos (quam vnam expeditissimam emendandi generis humani rationem ducebat esse) per se suosque admonitu plane diuino suscepit: atque ob id ipsum, gymnasia, quibus æque infimi ac summi gratis erudirentur, non Romæ solum, sed etiam toto pæne terrarum orbe constituit, summa adhibita cura, vt ne quid professores nostri, quamuis acutum & plausibile afferrent peregrini vel noui dogmatis, nedum ab orthodoxa fide abhorrentis, verum in singulis quæstionibus celeberrima quæque & probatissima doctorum placita sequerentur.

Quadam de Ignatio mira,

Cap. XIV.

RÆTER ea quæ superioribus libris Ignatio diuinitus acce- F disse retulimus, non pauca de eodem admirabilia prædicantur: quorum aliqua nobis hoc loco exponere visum est. Recentior conuersione, Hierosolymam petens, dum Barcinone transmigrationem expectat, interea diuinam rem, sacras conciones, & alia religionis officia quam accuratissime obire non destitit. Accidit autem aliquando, vt cum in templo verbum Dei audiret, cõspicata hominem fœmina princeps, peregrini habitu fœci plebis immistum, videre sibi visa sit eius caput ac faciem eximio quodam fulgore splendentem, idque tanta sua cum animi voluptate, vt quamquam inuita ac repugnans modestiæ causâ, tamen ab eo aspectu oculos nulla ratione posset auertere. Igitur concione dimissa, nihil ei fuit antiquius, quam vt mariti permissu, peregrinum per idoneos homines oppido conquistum hospitio acciperet. qui domum ingressus, percunctantibus illis, quis aut cuius esset; peregrinari se Hierosolymam dixit, neque de seipso verbum ultra addidit: verumenim

A rumenimvero sermonem de rebus diuinis instituēs, omnes qui aderant, cælesti quodam solatio lætitiaque perfudit. Qua re vehementius etiam permoti, operam dedere, vt nobilis quidam vir, ipsorum propinquus, in Italiam traiecturus, vna cum Ignatio conscenderet, rari, nauigium vtrique tali vectore perire non posse; neque eos fefellit opinio: siquidem alia nauis, cum eodem fere tempore vela fecisset, non longe à portu vi tempestatis absorpta est; iam vero qua Ignatius vehebatur, celerimo cursu Caietam incolumis tenuit. post reuersionē vero, dum Barcinone, vt initio dictum est, Grammaticæ rudimentis operam dat, res accidit ad viri sanctitatem illustrandam haud leuis momenti. In parœcia beatæ MARIÆ, cui à Mari cognomē est, ad plateam Lullianam, Lylsani duo fratres de patrimonio diutius ligauerant. Ac denique à iudicibus lata sententia, is qui causâ ceciderat, præ nimio dolore ad vltimam desperationē redactus, impulsu dæmonis è cubiculi trabe laqueo se suspendit: ea re cognita vicini ad tetrum illud spectaculū confluunt, mirātes hominis facinus, miserantes infaniam. Id simulatque Ignatius audiuit, cōfestim aduolat, pendente ex infelici tigillo restem præcidit, hominem vel cadauer potius collocari iubet in lectulo. deinde seorsum nixus genibus pro salute ipsius Deū orare non sine lacrymis institit. Res mira. deprecāte Ignatio, cūctis qui aderant in lectulum obuersis, & expectatione suspensis; miser ille repente sustulit oculos, vocisque vsum eatenus dūtaxat recepit, quoad vocato celeriter in id sacerdoti peccata rite confessus, ac demū expiatus, animam è Tartari faucibus ereptā Domino reddidit. cuius rei fama totā urbem, siueque illos magna cū omniū admiratione peruasit; & supersunt hodie, qui meminertint: à quibus ego id ipsum Barcinone diligenter quæsiui. Ac multo post, Romæ, constituta iam Societate aliud non minus mirū Ignatio contigit. Cum Alexādro Petronio, cuius ante meminimus, & medico & philosopho insigni, magnū vsum amicitiamque contraxerat. Ad eum ægrotum aliquando vicissim ipse, visendi causâ cū adiisset, quamquā alieno tum tempore, tamē pro familiaritate à domesticis introductus, occlusis fenestris in lectulo quiescentē inuenit. & ex tenebris ratus hominem sopori sese dedisse, suspensio vestigio tacitus adrepens, puluino sensim affedit. ac nihilominus Alexander è somno excitatus, & repente Felicitatem vxorem inclamans: Quis nouus hic splendor, quæ tanta, inquit, lux cubiculum cōplet? At illa simpliciter, id quod erat, vnū Ignatium introisse respondit. Tum Alexander, homo grauis & prudens, non dubio argumento viri sanctitatē interpretatus, ex eo die Ignatiū tamquam humano fastigio celsiorē, magis magisque suspexit: totamque deinde rē ipse mihi aliisque serio exposuit. Parisiis, Michael quidā Hispanus, quē Romæ deinde falsæ criminationis ministrum in Patres fuisse diximus, impatienter ferens patronum suum Frāciscum Xaueriū è medio honorū cursu ad studium humilitatis Christianæ traductum fuisse, ira percitus, Ignatium, vt pote eius rei auctorem, interficere omnino constituit: cumque in hospitium ipsius vltro inuasisset, strictoque iam gladio scalas furibūdus ascenderet, diuina repēte vocē perterritus: Quo tendis infelix? retulit gradum, totamque

totamque rem conscientia victus postmodum ipse confessus est. Anno à D
 virginis partu M.D.LI V. Rodulphi Pij Cardinalis opera, Societatis col-
 legium ad Lauretanam ædem institutum est; acciditque, vt domus nostris
 ad habitandum attributa, lemurum terroribus, & faunorum ludibriis ad-
 modum esset infesta. cumque, noctu præsertim, modo hi, modo illi detra-
 ctis è cubili stragulis, vel insolito quodam cacinno excitati per cæcas
 tenebras trepidarent; ad eam pestem auertendam multa nequicquam ex-
 perti, denique per epistolam ad sacrificia & preces Ignatij, tamquam ad
 sacram anchoram communi consensu confugiunt. Ille re cognita, Deum
 attente precatus, rescripsit sociis, bono essent animo, ac diuino præsidio
 freti (quod in tali re fecerat ipse non semel) dæmonum terriculameta ni-
 hili ducerent. Mirum dictu. recitatis litteris, omnes confestim ea molestia
 spectrisque non modo in præsens, verum etiam in posterum liberati sunt.
 Cum Ignatij defuncti corpus exsequiarum causa iaceret in feretro, Ber-
 nardina quædam Romana, filiam strumis iamdiu laborantem, quam arte
 nulla medici sanare valuerant, ad osculandas mortui manus admouere E
 vehementer optabat, certam ex eo contactu, filia valetudinem sibi polli-
 cita: sed cum præ turba, impetu sæpe capto puella numquam ad feretrum
 accedere potuisset, denique mater, quippe quam filie caritas valentior
 audaciorque reddebat, non ante destitit, quam ex Ignatij vestimentis
 frustulum adepta est. id frustulum virginis collo simul atque alligatum;
 velut præsentis numinis ope morbus euanuit: cuius miraculi rumor cun-
 ctis, vt par est, admiratibus longe lateque manauit. Ac ne prophetia qui-
 dem insigni dono caruisse putandus Ignatius est, siquidem aliqua partim
 abdita aperuit, partim longe à conspectu remota monstrauit; partim etiam
 multo post futura, sine vlllo errore prædixit. In iis qui Barcinone Ignatiū
 maxime coluere, ac præcipuum ex eius consuetudine & monitis fructum
 vtilitatemque cepere, vidua quædam fuit nomine Agnes, è Paschala fami-
 lia. hæc cum cætera caritate Ignatiū adiunxit, eiusque sustentauit inopiam,
 tum Parisios proficiscentem, ad vsque templum sancti Andreæ tria mil- F
 lia ab vrbe passuum, officij causa profecuta est vna cum Ioâne filio, opti-
 ma spe summæ virtutis ac pietatis adolescentulo. Hunc in digressu cum
 oscularetur Ignatius, eique præcepta in reliquam vitam paterna daret:
 Cur, inquit ille, cū alij abs te exculti, tuisque monitis incitati, vel C H R I-
 S T I consilia sint sequuti, vel certe in virtute magnos progressus effece-
 rint, me vnum, parens optime, rudem informemque destituitis? quid mise-
 ro mihi te absente futurū est? Atqui bono animo esto fili, respondit Igna-
 tius, nequaquam tibi deerit exercenda patientia, deque Deo bene me-
 rendi materies. namque vbi adoleueris, vxorem duces, multisque incom-
 modis afflictaberis, quæ te solui deliciis, & in auxilio diuino implorando
 torpere minime patientur. Neque absuit dicto fides, siquidē post aliquot
 annos ille contracto matrimonio multos suscepit liberos; cumque haud
 ita diues esset, debitorum fraude, quibus non exiguum pecuniæ summam
 crediderat, rei familiaris naufragium fecit, hodieque confecta iam ætate
 senex, seque familiamque suam quotidianis laboribus ægre sustentat.
 Eius

A Eius deinde Agnetis mortem Barcinone sanctissime obitam, Romæ Dei monitu præsensit Ignatius, ut litteræ Antonij Araozij qui morienti viduæ affuerat, nihil ei super illa re noui postmodum attulerint. Quidā haud ita pridem in Societate versatus, cū ex imposito sibi munere tanta molestia afficeretur, ut somnum capere vix posset, ac de repetendo sæculo cogitaret; Ignatius rem diuinitus odoratus, adolescentem nocte intempesta è lectulo vocari ad se iussit, alioqui fratrum necessitatibus mirum in modum parcere solitus. Is cum animo valde perturbato venisset, ficta persona quæsiuit ex eodem Ignatius, si quis hac vel illa tētatione sollicitaretur, quidnam ei consilij daturus esset: ac per eam sermocinationem omnes illi obstupescenti sensim eius animi recessus ac latebras patefecit simul, & perturbaciones admirabili dexteritate sedauit. eodemque caritatis officio erga alios quoque multos pari perspicacitate perfundus est, qui cū suos morbos propter inscitiam aperire nō possent, vltro iis ipsemet ante medicinā, & genus ægritudinis, & causas detegebat. Vicetiæ, Fabro & Laine.

B comitibus, dum ex voto finem anni vertentis expectat, cæteris item Patribus ob id ipsum Veneta ditione dispersis, repente affertur, Simonem Roterigium, Bassani, grauissima febri correptum, in extremo versari vitæ discrimine. quo nuntio perculsus Ignatius, licet ipse quoque febricula teneretur, tamen illico surgit, ac Iacobi Lainis qui grauius laborabat, cura piis hominibus demandata, sequente Fabro se pedes in viam dat, eodemque die passuum octodecim fere millia confecit ea quidem celeritate, ut præcedentem vix Faber consequi posset. Cumque ex itinere, de Simone sollicitus, orandi causa paululum è semita diuertisset, supplicatione peracta, sensit auditis preces: atque ad Fabrum rediens, pro certo affirmauit. Simonem è morbo euasurum. ad quem ut venit, arcte complexus hominem læta omnia sperare, & certam sanitatem expectare iussit. Nec sane frustra: quandoquidem Simon paulo post, contra omnium opinionē, pristinae valetudini redditus est; atque id beneficiū hodieque secundū Deum.

C Ignatio sese acceptum referre testatur. Haud longe à Bassani mœnibus loco edito templum cernitur beati martyris Viti, ex quo in subiectam conuallem despectus est cum cætero cultu visendam, tum crebris aquarum è Medoaco amne deriuationibus. Id templum eo tempore tuebatur solitarius quidam, Antonius nomine, vir doctrinarum expertus & idiota quidem ille, verum tamen seuerus, & grauis, & ipso totius corporis atque oris habitu venerabilis; ac proinde apud illas gentes magna virtutis & sanctitatis opinione. Is Ignatium nihil insigne præferentem, elato supercilio (ut ipse postea fatebatur) contemnere apud se cepit, ac paruifacere; quoad intentius aliquando supplicanti demonstrare dignatus est Dominus, qui vir & quantus esset Ignatius, quamque multorum adiumento & salutis diuina prouidentia destinatus. ex quo suam ille temeritatem dolenter accusans, Ignatium studiose dein colere atque obseruare instituit. Per eodem forte dies quidam ex Ignatij sociis, partim anachoritæ consuetudine, partim etiam ipsius loci amœnitate captus, ita cogitare cepit apud se; Hæm, Ignatij comites, vexatis tanto labore, tâta rerum omnium difficul-

tate corporibus, de animorum in super salute periclitamur. raro, quã ex-
 tulimus domo, mentem spiritumque referimus: nimirũ pulueris sordium-
 que campettri hoc opere & exercitatione colligimus. ac cæteris quidem
 maior forsã gratiã diuinã fiducia, plus virium fuerit ad obuia quæque
 superanda: mihi vero meã infirmitatis præclare conscio, nonne condu-
 cat, procul negotiis tumultibusque cælestem in terris vitam vna cum hoc
 sancto eremi cultore transigere? & abiectis multiplicibus curis vni Deo
 vacare? Hæc apud se identidẽ reputanti, occurfabãt ex altera parte Ignatij
 caritas, dulcedo sociorum, cæpta communia, datã dextera, & deserendi
 nefas. Eiusmodi cogitationum æstibus cum aliquandiu fluctuasset; de-
 nique consultandi causã ad anachoritam ipsum adire constituit. sed ne-
 quaquam cessit illi res è sententia. quippe vixdum extra oppidum extule-
 rat pedem, cum ei vni spectrum est obiectum, armatus vir, trubicus ocu-
 lis, stricto gladio minitans. Exterruit primo ea species hominem: dein im-
 petu capto cum nihilominus pergeret; iratus ille ac furens in obuium ir-
 ruere visus. Tum vero peregrinus haud dubie terga dat, ac sine respectu in
 oppidum auolat, mirantibus incolis quod tam effuse fugientem aspice-
 rent, nemine persequente. At ille à præcipiti cursu nõ ante destitit, quam
 in ipsius Ignatij diuersorium sese cum insana trepidatione coniecit. Cui
 renidens Pater (totam quippe rem Deo reuelante, cognorat): Siccine ti-
 tubas: inquit: Modicã fidei, quare dubitasti? Qua ille interrogatione, & in
 præsentia valde compunctus, & in posterum, ne ab instituto deficeret,
 magnopere confirmatus est. Cum Ioannes Codurius, è primis Patribus
 vnus, è graui morbo in vltimum vitæ periculum esset adductus: ad rem
 diuinam pro socij salute faciendam Ignatius ædem sancti Petri in Monte
 aureo petiit: cuius & loci, & Apostoli, vt supra diximus, præcipua quadam
 religione tenebatur: cum ad medium fere peruenisset pontem Ianiculensem,
 qui Sixti pons hodie dicitur; sublati intentisque repente in calum
 oculis, retulit pedem attonito similis; ac deinde conuersus ad comitem
 (is erat Baptista Viola Parmensis, ex quo hæc ipsa cognoui) Domũ redeamus,
 inquit: Codurius noster migravit è corpore. Creditus est Ignatius
 ex illo stupore, & syderum intuitu, & repentina reuersione, vt olim Hozij,
 fictum Codurij animam vidisse cælum intrantem: licet iustis fortasse de
 causis de hoc celauerit, quod iustas item ob causas de illo nõ reticuerat.
 nam & id ipsum alius aspexisse ferebatur, & ex horarũ ratione cõpertum
 est, eo ipso temporis momento Codurium exspirasse: & alioqui non fuit,
 cur amicissimi viri cognito excessu, domum extemplo reuerteretur, vel
 ad piaculare sacrum eius causã de more faciendum, recta pergere omi-
 teret. Id autẽ accidit anno post Virginis partum M. D. XLI. quarto Kal.
 Septembris. Eodem fere loco deinde quiddam aliud accidit non ab simi-
 le. Cum Stephanus Baroelius Nouocomensis, qui viuit adhuc, periculoso
 morbo implicitus teneretur, & cunctis de illius vita sollicitis, Ignatius pro
 viri valetudine in eadem illa quam diximus æde sancti Petri in Monte au-
 reo perlitasset; in reditu comitem læto vultu compellans (is fuit Petrus
 Ribadeneria Toletanus, qui hæc ipsa mandauit litteris) non moriturum
 ex eo

A ex eo quidem morbo Stephanū constantē asseueravit. nec vana fuit prædictio: siquidem haud ita multo post ægrotus, non sine magna omnium admiratione cōualuit. Cum Patavij, nostris ad gymnasium & reliqua Societatis munera, sanctæ Mariæ Magdalenzæ templum, & eius templi vectigalia tribuisset Andreas Lipomanus egregia pietate vir, cuius mētionem antea fecimus; de adeunda loci possessione graue certamen à nobilissimis viris iniectum est. Venetiis tum Laines & Salmeron Societatis causam agebant. ij ad rem perficiendam omni conatu nequicquam adhibito, cum aduersariōrum potentia valde premerentur, ac pæne ab incæpto desistere decreuissent; postremo (quod vnum reliquum videbatur esse periculum) per litteras totam rem Ignatio commendant. Ille, cum quinta circiter feria litteras accepisset, postridie (qui dies erat natalis Deiparæ Virginis) re diuina peracta, respondit **C** H R I S T I, causam ne desererent; eodem adiuuante, voti compotes fore; nec vana fuere promissa: quippe, re in Senatu diu multumque agitata, denique possessio nostris adiudicata

B est cunctis ferme suffragiis: atque à peritis rerum æstimatoribus non leue miraculum est habitum, in eiusmodi ciuitate, à duobus ignotis & peregrinis hominibus, clarissimorū ciuium opes & gratiam superatam fuisse. Paulo IV. Pontifice maximo, cum inter bellicos tumultus vir quidā princeps, qui nuper est mortuus, Collegij Germanici tutelā ac patrocinium, oneris & impendij grauitate defatigatus abiicere cogitaret; idēque auctor esset Ignatio, vt, ne in re iam desperata ac pæne collapsa, diutius operam & oleum perderet; sane fortiter Ignatius illi respondit; Faceret ipse quod vellent: se quidem, quoad viueret, eam procurationem numquam esse depositurum. neque vero dubitare se, quin tam præclare inchoatum opus diuina prouidentia conseruatura esset; ac datura aliquando Pastorem, qui non modo necessariis, verumetiam copiosis ad victum cultumque vectigalibus id Collegium instrueret. Per eadem fere tempora, vir quidam pecuniosus, templi nostri miseratus angustias, ædem nobis ædificare voluit laxiorem. sed cum is descriptionem quandam suam sequeretur, cum dignitate quidem illam & elegantia, verumtamen ad religionis nostræ vsus parum idoneam; Ignatius piam viri voluntatem vtique accepit, egitque, vt debuit gratias; rem vero ipsam animo fidenti reiecit; quod sibi compertum esse diceret, non defuturum olim, qui templum nostris muneribus accommodatum exstrueret. Quarum duarum præfensionum alteram Gregorij XI. Pontificis maximi summa, vt dictum est, pietas atque benignitas; alteram Alexātri Farnesij Cardinalis amplissimi eximia religio, & regia plane magnificentia comprobauit. Alia item de Ignatio miranda narrantur: quæ quia mihi haud satis explorata sunt, necesse non habui adscribere. præsertim quod clarorū hominum sanctitatis, non tam signis atque miraculis, quam caritate in Deum, & vitæ innocentia continetur.

* * *

Eiusdem forma, & statura corporis. Cap. XV.

STATURA fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu, colore inter album & aquilum; exporrecta lataque fronte; vivacibus oculis; oblongo & incuruo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi existimant. claudicavit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pomponiæ arcis accepto, sed citra ullam deformitatem; vt nemo fere nisi curiosus animaduerneret. Effigies circumfertur illius, non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse, dum viueret, neque pingi se, neque fingi permisit, omnibus in rebus humanæ gloriæ cōtempтор egregius; ac dignus profecto, cuius vitæ sanctimoniam præstantissimasque virtutes pia posteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur & celebret.

* * *

F I N I S.

IN HISTORIAS

INDICAS RERVM

MEMORABILIVM

INDEX.

A

BASSINORVM Rex
Alexander. pag. 22.d
Abassini obsequium Clementi VII. P. M. defertur. 202.e
Abassina gens Alexadrino Patriarchæ parer. 400.f
Abassinorum mores. 270.e 273.a
Abdala dynasta Camparis. vide Campar. 125.a
Abduti Brachmanæ. 30.d
Acenorum Rex. 96.e *ibid.* b 171.a 192.d 193.a
Adamas Acthiopiæ Rex insensus Catholicis. 396.f
Adenum oppidum. 21.a 121.a 148.e 150.d 151.c 227.a & inde, 260.f
Aegidius Annius. 5.a
Aegyptij Campsonis consilia conatusque. 60.a 83.c 147.b 149.c
Ab Selymo Ottomano extinguitur. 149.a
Aerius Ternatis Rex. 236.e 241.b
Agazinum Cambaiæ oppidum. 225.c
Agexymba noti orbis terminus antiquis. 19.b
Aialus Ternatensis Regis frater. 195.a
Rex idem. 229.c 235.a
Aialus alter hoc nomine. 195.a
Alcoranum Mahometanorum vel potius Corazum. 345.b

Alexander VI. Pont. Max. definit limites navigationum. 18.f
Alexander Abassiae Rex. 22.d
Almansor Tidoris Rex. 119.c *eiusdem obitus.* 213.c
Alodini Mahometani reguli conatus in Lusitanos. 110.d 112.f 118.d 126.e 155.c 171.a 194.d 201.c
Victus ad Vgenianā emeritur. 206.f 209.c
Alphonfus V. Lusitania Rex. 5.b
Eius mors. 6.e
Alphonfus Cardinalis, Emmanuelis Regis filius. 239.b
Alphonfus Congi princeps baptizatur. 10.d 11.c
Eiusdem acta. 14.d 106.f 116.f
Alphonfi Albuquerquei gesta res. 52.f 67.b 74.e 88.f 94.e & inde. 99.b 103.c 110.e 121.a 127.a
Naufragium. 115.a *obitus. laudes.* 129.a.b
Noronia Indiae Prætor. 376.d 377.c 385.c
Alphonfus Taiua. 21.a
Alphonfus Persona Quæstor Malicenses arcem tuetur egregie. 118.d
Alucan rector pueritiae Mamudij Cambaiæ Regis Lusitanos ad Diū obsidet. 259.b
Amangutium Iaponis vrbs. 334.e 399.c
Ambasse vrbs regia Congi. 10.e

I N D E X. I N

Amboinus insula. 243.b
 Americus Vesputius Brasiliam regionem
 explorat. 37.c
 Amida, & Xaca Iaponiorum dij. 297.b
 Ammonitæ populi. 349.c
 Amoci deuota capita. 31.c
 Ananazes pomi genus in Brasilia. 38.e
 Anathema. vide Miracula.
 Anchedina insula. 34.f 62.f 66.e
 Andreas Oniedus Episcopus in Aethio-
 piam. 389.b 396.e
 Angerus Iaponius baptizatur. 330.d
 332.f
 Annum è lunaribus periodis Sine confi-
 ciunt. 134.d
 Anta animal in Brasilia. 38.f
 S. Antonij Saxa. 166.d
 S. Antonij cænobia in Abassia. ibid.f
 Antonius Casalius Franciscanus. 323.a
 Antonius Correa in Pegusios. 159.b
 Malacam rescit commeatu. 160.e
 Mocrinū ad Baharenū superat. 181.a
 & inde.
 Antonius Criminalis occiditur ab ethni-
 cis. 352.e
 Antonij Galvani laudes & acta. 238.f
 & inde. 239.a
 Antonij Laurerij Fræscani naufragium.
 95.c
 Landes, actaque. 69.a 115.a
 Antonius Paina in Macazares. 285.a
 Conuertit Reges ac proceres. 286.f
 Antonij Passany facinus memorabile.
 162.d
 Antonius Quadrius Patriarchæ socius.
 397.b
 Antonius Sylueria Diensis arcis præfe-
 ctus. 124.f & inde. 259.b & inde.
 Antonij Verani egregium facinus. 162.d
 Apri amphibij in Brasilia. 38.f
 Aqua lustralis. vide Miracula. 366.d
 Arabia Felix. 19.c 349.b
 Arabicus sinus. 20.e
 Arsinarium promontorium. 5.c
 Argentens annis. 37.c

Argenti Sine auidissimi. 131.c
 Armuzia Insula & vrbs. 76.e & inde
 180.e 188.d & inde. 221.b & inde.
 Aroezius Ternatensis dynastia. 190.d
 194.f 231.b
 Aromatæ promontorium. 21.b 165.c
 Arquicum oppidum. 166.e
 Aruanus regulus. 170.f 193.c
 Arx ad Anchedinam. 62.f 66.e Ad Ar-
 muziam 79.a 128.d 187.c Ad Goam
 99.c 102.e 113.c Ad Calecutū 123.a
 197.b Ad Cananorem. 62.f 69.c Ad
 Ceilanum. 157.a 175.b Ad Ciaulum
 184.f 226.d Ad Cocinum. 51.b 54.f
 Ad Dium 220.e Ad Malacam 111.c
 117.b 155.c Ad Maldinas. 164.d Ad
 Pacenum. 170.f 192.f Ad Quiloam.
 62.d Ad Socotoram. 82.f Ad Terna-
 tem. 190.e
 Asnafasagar alio nomine Claudius Aethio-
 pia Rex. 268.f
 Astrolabiū ad rei maritimæ vsum trans-
 fertur. 7.a
 Atina Amboini oppidum. 243.b
 Aurea Chersonesus. 20.d
 Autolola populi Guineæ. 19.b
 Azedecan Goam obsidet. 245.a
 Salsetas Lusitanis tradit. ibid. Rebellat.
 ibidem b Rursum tentat sedes. 289.c
 Emoritur. 290.f

B

Bacanor oppidum capitur à Lusitanis.
 204.f
 Bacianum Insula Molucari. 189.b 214.d
 242.e
 Badagæ populi. 352.d
 Badurins Cambaia Rex. 251.a occiditur.
 258.d
 Baharenum Armuzia vrbs. 180.f 221.b
 Banda insula descriptio. 118.f
 Bandora Cambaia oppidum. 250.f
 Baptismus in Congi regno primus. 9.c
 Baptismus parturientem feminam lenat
 angustias.

- angustiis. 284.d
 Barbara mulieris Lusitanæ constantia, &
 pietas. 262.f
 Bardor domicilium feminarum. 245.b
 Barnagazius præfectus maximus Aethio-
 piæ Regis. 166.d 167.a & inde.
 Baroa Aethiopiæ, seu Abassia vrbs. 269.b
 Barptolemaus Diazus Bone spei pro-
 montorium primus flectit. 19.a
 Eiusdem obitus. 41.b
 Baticala regulus. 94. d 159.b Regina.
 288.e
 Batochina Insula. vide Maurica. 119.c
 Bazainum vrbs Cambais. 220.e 251.b
 Bemoinus Rex Ialophorum Aethiops.
 16.d
 Benefatarinum castellum ad Goam. 113.c
 115.c
 Bengala regni situs. 20.d
 Beniensem regulus Aethiops. 15.c
 Bernardus Iaponius Romam venit pri-
 mus. 367.b
 Conimbrica in reditu moritur. ibid.
 Betel Malabaricum, seu Tambul Arabicū,
 quos in vsus. 33.b
 Bethleem templum Olisipone. 36.e
 Bezeguicus regulus Aethiops. 6.f
 Bilgaum vrbs Indiæ. 290.f
 S. Blasij Aquatio. 25.b
 Bintanum insula. 206.f Vide Alodinus.
 Biremis parua ex India nauigat in Lusita-
 niam. 256.d
 Bohaates Ternatensium regulus. 189.c
 229.b
 Boleifer Ternatis Rex. 119.c 189.b vide
 Ternatem.
 Bombardæ machina describitur. 26.f
 Bonæ pacis aquatio. 26.d
 Bonæ spei promontorium. 21.b
 Bonæ signa flumen Africa. 26.d
 Bonferrus Fraciscanus in Pegusios. 397.b
 398.f
 Bonzū Iaponiorum sacrifici. 297.a 335.c
 Borneum Insula. 20.d 232.e
 Boves ab Indiis adorantur. 30.e
- Brachmanæ Indorum Sacerdotes. 30.d
 157.b
 Brasilia. 37.c 45.a & inde. 360.e & inde.
 Braua vrbs. 53.c 67.c
 Bungi Rex in Iapone. 366.f 399.c
- C
- Cabis animalis ossa cruori sistendo.
 108.e
 Caciziorum in Christianos odium, & co-
 natus. 346.d
 Vide & Mahometani.
 Cafres Africa populi. 19.c
 Caimales dynastæ in India. 29.c 33.a
 Cairum vrbs. 60.e 84.d
 Cairum in vsum anchoralium ex palma.
 163.c
 Caius pyrum syluestre in Brasilia. 83.e
 Calaiatum Armuziæ vrbs. 74.f 88.f
 Calaluzium Indici nauigij genus. 207.b
 Calecutum vrbs Malabarica. 20.d 29.a
 95.b
 Calcutanus Rex. 29.c & inde. 42.f &
 inde. 123.a 198.e 223.c
 Camaranum insula describitur. 121.c
 Cambaiæ regnum, & Rex. 83.b 224.f &
 inde.
 Camboiæ ora. 20.d
 Camis Dij minores Iaponiorum. 297.c
 Camparis dynastæ. 125.a
 Camphora, vel potius Caphura. 96.e
 Campson Aegyptius. vide Aegyptius.
 Canacapoli in ora Pistariæ hypodidascali.
 284.d
 Cananor Malabarica vrbs. 20.d
 Canarini fanum è solido lapide. 366.e
 Cangoximanus Rex. 333.c & inde.
 Capitis vertex abrasus quid significet.
 142.f
 Capocate portus Calcutanus. 32.f
 Caramansa regulus Aethiops. 6.f
 Carigij neophyti mactantur ab ethnicis.
 388.d
 Carmania regio. 84.e

- Carnis humane esus. 360.e
 Caryophylli, seu clauī descriptio. 120.d
 Casia aromatis genus. 96.e
 Castaneriani comitis iudicium de Francis-
 co Xauerio. 279.a
 Catechismus. vide Christiana doctrina.
 S. Catharina in Africa promontorium. 5.c
 Catharina Lusitaniæ Regina. 284.e
 Catifa Armuziæ oppidum. 183.a
 Catua ora Malabaricæ flumen. 218.e
 Caucasus. 19.c
 Caucinciua ora. 20.d
 Ceilanum olim Taprobana. 19.c
 Ceitanaea Ceilani vrbs. 376.e
 Celebes populi ad CHRISTVM adiun-
 guntur. 244.d
 Cerigo bellua Brasilia. 39.a
 Cetiganum. vide Celebes.
 Cetus Indicam nauem quatescit. 159.a
 Cetus alius Indicam onerariam cingit.
 170.d
 Chaunaria Africa promontorium. 3.b
 Chersonesus Aurea vnde dicta. 20.d
 Chia potio salubris in Oriente. 131.a
 293.a
 CHRISTI ordo in Lusitania. 4.d
 Christianorum veterum in India cæremo-
 niæ & mores. 47.b
 Christiana philosophia introrsum speciosa.
 277.c
 Christiana doctrina. 286.f
 Christophorus Columbus. 17.c
 Christophorus Gamma opem Abassino
 Regi fert. 269.a
 Eiusdem obitus. 272.e
 Christophori Iusartis facinus præclarum.
 198.f
 Ciales flumen, & oppidum. 223.c 250.e
 Ciampa ora. 20.e
 Ciaulum oppidum. 85.b 184.d
 Cingalæ populi. 175.b
 Citor vrbs Indica. 253.b
 Claudius Rex Aethiopiæ. 268.f 394.d
 Clauus, seu Caryophyllon. 120.d
 Clementi VII. Pont. Max. Abassini obse-
 quium deferitur. 202
 Cocinum Indica vrbs. 21.b 42.f & inde.
 62.f 115.b 221.a
 Cocus seu nux Indica. 163.a
 Colanum Malabaris vrbs. 43.c 53.a 62.f
 Collegium Goanum. vide Goa.
 Columbium Ceilani oppidum. 157.b
 376.d
 Columna Vasce vbi posita. 26.e
 Columna cum inscriptione vbi poni solita
 à Lusitanis. 7.c
 Comagene. 20.e
 Communionis & confessionis vsus. 219.c
 Comorini caput, seu promontorium. vide
 Cori. 20.d
 Concanum littus occupant Lusitani. 169.a
 Ab Idalcane recipitur. 191.c
 Conceptionis Insula. 44.e
 Concilium Florentinum, & alia Concilia
 de principatu Romanæ Ecclesiæ sta-
 tuunt. 392.d
 Congi regnum. 8.d & inde. 106.e 116.f
 Conimbricensis academia. 276.e
 Consalus Pereria Moluci præfectus.
 232.d & inde.
 Consalus Sofa legatus in Congum. 9.b
 Consalus Sylueria CHRISTI causa
 peremptus. 399.b
 Constantinus Brigantiæ Ducis frater.
 401.b
 Conuiniurum ratio apud Sinas. 134.e
 Copaiba plantæ Brasiliæ humorem bal-
 samo similem stillantes. 38.d
 Cori promontorium hodie Comorini. 20.d
 29.b
 Cosinus Turrianus. 332.e 366.f 399.c
 Cotia animal Brasiliicum. 39.a
 Cotta vrbs Ceilani. 375.b
 Couletes Calecuti emporium. 196.f
 Cranganor vrbs Indiæ. 45.b
 Crementina Sangæ Regina. 253.a
 Crux vinci. 11.c 15.b
 Crucis purpureæ signum in calo apparet.
 122.e
 Crucis veræ fragmentum ab Rege Abassie
 in Lu

HIST. INDICAS.

in Lusitaniam. 116.f
 Crux sanguinem fere quotannis exsudat in India. 304.d
 S. Crucis Insula ad Bonæ spei promotorium. 19.a
 S. Crucis Insula ad fauces Arabici sinus. 122.f
 S. Crucis regio, nunc Brasilia. 37.b
 Crucifixi Domini imago in Goa ruinis inuenta. 106.d
 Cuama fluius Africa nobilissimus. 11.b
 Curiatum Armuziæ oppidum. 74.f

D

DAbulum vrbs Indiæ. 90.f 184.f
 Dairi summa dignitatis nomen apud Iaponios. 299.b
 Dalaca Insula Arabici maris. 202.d
 Damamon Cambaiæ oppidum. 225.c
 Daratus fluius. 16.d
 David Abassie Rex. 106.e 166d
 Decimæ S. Thomæ Apostolo ab Sagamo Rege decreta. 191.a
 Didacus Lupinus Sequeria Malacam petit. 95.c & inde. Prator Indiæ. 158.f & inde. 185.a
 Didacus Mesquita Catholica fidei caussa in os hiantis bõbardæ infarciunt. 218.d
 Didacus Pereria Xauerij studiosus. 400.f
 Dionysius Rex CHRISTI ordinem instituit. 4.d
 In Diuinam potentiam referuntur Lusitanorum acta. 220.f
 Diuum vrbs. 84.e 122.f 178.d & inde 183.c & inde. 319.b & inde. 305.b
 Dosar oppidum Arabia. 202.d
 Dominicani religiosi in Congum missi. 9.a in Ialophos. 17.a Goam. 328.e 338.d
 Dulcinda regnū Cambaiæ finitimum. 83.c

E

Ecclēsia Catholica vnitas. 390.e auctoritas. 393.b

Antistibus quantum tribuerit Franciscus Xauerius. 282.f
 Eduardus Lusitanie Rex. 3.c
 Eduardus Barbutus Signifer in Diensi prælio. 324.d
 Eduardus Acoſta Prator Brasiliæ. 386.f
 Eduardus Coëlius ad Regem Sionis legatus. 155.c
 Bintani portum explorat. 207.a
 Classē Panensem delet. 207.c
 Eduardus Mellus Alodiniū superat. 160.f
 Eduardus Menesius India Prator. 188.d 195.b
 Eduardi Paciēci acta. 54.e
 Elana, seu Torus oppidum. 21.a
 Eleonora Lusitanie Regina. 9.a
 Eleonora Salæ miserādum exitium. 379.c 382.d 384.f
 Elephantes religiose culti. 30.e
 Elephantis sanum è solido lapide. 366.e
 Elisabetha Abassie regina. 268.f & inde.
 Emmanuel Rex Lusitanie. 23.c 37.c 59.b 63.a 106.e 124.e
 Emmanuel Congi Regis patruus. 9.b
 Emmanuelis Cerniciū virtus militaris. 199.b
 Emmanuel Nobrega in Brasiliam. 358.d
 Eiusdem ac sociorum labores. 361. & inde. 387.c
 Emmanuelis Passanij ab Gemis oriundi laudes. 66.b
 Emmanuelis Sose naufragium. 379.c 385.a
 Episcopus Indiæ primus. 244.f
 Episcopus Amacani apud Sinas. 397.b
 Erythrææ fauces. 121.c
 Euangelij scripta è collo suspensa morbum depellunt. 343.b
 Exorcismus efficax. 343.c

F

Fartaces Arabica gens. 68.f 82.f
 Faxiba tyrannus in Iapone. 299.c
 Fernandus Castelle Rex limites nauiga-
 a 3

INDEX IN

tionis cum Lusitano statuit. 18.d
 Fernandi Aluari Capralij naufragium in-
 signe. 385.b
 Fernandus Cotinius. 94.d & inde.
 Fernandus Franciscanus primus Episco-
 pus Indiae 244.f
 Fernandus Lemius ad Persarum Regem
 legatus. 129.a
 Fernandus Lupinus historicus. 220.e
 Fernandus Magalianes. 172.e
 Eiusdem socij aliquot, orbem totum na-
 uigatione circumueunt. 174.f
 Fernandus Sosa legatus in Aethiopiam.
 394.d
 Fernandus Turrianus castellanorum Dux
 in Molucis. 214.f
 Fernandus Vinagrius in Mauricis insulis
 multos ad fidem conuertit. 243.a
 Fidei egregium specimen. 111.c 117.b
 Fidei desertores acriter puniuntur. 116.d
 Firandum oppidum, & insula apud Iapo-
 nios. 333.c
 Florentinum Concilium. 392.d
 Fluenta promontorium. 26.d
 Fotoques prima notae numina apud Iapo-
 nios. 297.c
 Franciscani in India. 69.a 184.e
 Apud Pegusios. 397.c in Brasilia.
 357.c
 Francisci Albuquerque acta. 52.d & inde.
 Franciscus Almeida primus Indiae Praetor.
 61.c 89.a & inde. 93.c
 Francisci Almeide Scalabitani facinus mi-
 litare. 288.f
 Franciscus Aluarius sacerdos obsequium
 Abassini Regis desert Romano Ponti-
 fici. 202.d
 Franciscus Barretus Praetor Indiae. 385.c
 Eiusdem acta, ibid. Fauet conuersioni.
 400.f
 Francisci Gramaxij factum egregium. 162.d
 Franciscus Maldiuarum princeps. Olisipo-
 ne perimitur. 357.b
 Franciscus Pereria Ciauli praefectus. 219.a
 FRANCISCI Xauerij vita moresque

278.e & inde. Miracula. 368.d 329.b
 Primae conciones. 332.f Nauigat in In-
 diam. 303.a In Iaponem. 330.e & in-
 de. In Sinas. 369.c & inde. Obitus.
 372.d

Fullorum Rex Aethiops. 17.b

G

Alli aliquot in India. 253.b
 Gambea fluminis Africae. 16.d
 Ganaria promontorium. 5.a
 Ganges Indiae flumen. 20.d
 Garzias Cotinius Armuziae obsidionem
 tolerat. 186.e
 Garzias Henricus Ternatensis praefectus.
 213.a
 Garzias Noronia Indiae Praetor. 327.c
 Garzias Sala Indiae Praetor. 328.d Mori-
 tur. 357.b
 Gasparis Berzei patria, studia, & in Socie-
 tatem ingressus. 337.a Acta in itine-
 re Indico. 342.d Goae. 338.d Armu-
 ziae. 330.d & inde. Miracula. 343.b
 Obitus. 374.e
 Gatis iuga. 29.b
 Gedrosij populi. 83.c
 Geiloli regnum. 228.e 241.b
 Geinal tyrannus. Vide Pacenum. 170.e
 Genne vrbs. 5.c
 S. Georgij insula. 26.f 28.d
 Georgius Botellius Linguae dynastiam su-
 perat. 125.b
 Georgius Capralis Indiae Praetor. 357.e
 364.d
 Georgius Castrinus Moluci praefectus.
 228.d 267.b
 Georgius Menesius item. 214.e
 Georgius Vusaus operatur in Cogi regno.
 363.b
 Gidda vrbs. 147.b
 Goa vrbs. 20. d Bis a Lusitanis capta.
 100.e
 Obsidetur ab Idalcane. 113.c 153.b
 Goanum D. Pauli Collegium. 274.f 370.e
 373.b

HIST. INDICAS.

Goga Cambaie oppidum.	250.e	Iacobus Bermudius cum alijs Dominicanis	
Gomezij Sequerie insula.	102.d	in Indiam.	328.e
Gradaametes Adelis tyrannus.	268.f &	Iacobus Botellius modica biremi ex India	
inde.		in Lusitaniam.	256.d
Guadalaiarra Castellanus in India Centurio.	71.a	Iacobus Canus Africa littora aperit.	7.b
Guardasu promontorium, olim Aromata.		Iacobus Congi Rex.	363.a
19.c		Iacobi Lattei in Diensi obsidione facinus.	
Guinea regio.	5.c	310.e 311.a	
Guzarates Cambaie populi.	83.c	Iafanapatani tyrannus in Manarensem ecclesiam seuit.	284.f
Gymnosophyste.	30.d	Iaponij populi, & eorum mores.	291.c &

H

H Ali Diensis bis à Lusitanis victus.	219.c 223.b	Iethyophagi populi.	19.b
Hamedes Armuzig dynasta interemptus.	128.e	Idalcan Mabometanus dynasta.	100.d 152.d 168.d
Hebraei Rabbin.	399.b	Ignatius Loiola Societatem Iesv instituit.	276.f Eiusdem epistola ad Abassie Regem.
Hectoris Syluerie res gesta.	202.d 222.e 224.f	389.c Obitus.	400.d
S. Helene insula.	44.f	Ille colonia Lusitanorum in Brasilia.	358.d
Helena Abassie Regina.	116.e	India.	19.c Indorum mores.
Henricus navigationis Indicę primus scrutator & auctor.	4.d	Iudus fluuius.	19.c
Henricus Cardinalis Lusitania.	327.c	Institores ac nauarchi Lusitani ethnicos ex occasione baptizant.	400.e
Henricus Congi Regis filius Romę.	116.f	Ioannes primus Lusitaniae Rex.	3.c
Henricus Franciscanus in Indiam.	37.a 42.f	Ioannes II.	6.e & inde.
Henricus Menesius India Prator.	195.c & inde.	Ioannes III. Rex Lusitania.	62.f 190.f Eius laudes.
Hesperij Ethiopes.	19.c	ibid. 276.d 388.f 401.b	Ioannes Albuquerque Goanus Episcopus.
Hesperides insule.	18.f	265.b 282.f Mors.	397.a
Hieronymiani monachi ab Emmanuele Rege culti.	36.e	Ioannis Almeide Quintelani facinus.	162.d
Hocenus cum Egyptia classe in Indiam.	84.e & inde	Ioannes Barrius historicus.	20.d 175.a
Hoxiones idolorum sacrifici apud Sinas.	142.e	Ioannes Castrinus India Prator.	299.c & inde.
Hudia Sionis regni caput.	155.c	Ioannes Colonienfis pro cõfessione Catholicae fidei occisus.	345.a
		Ioannes Consalus.	5.a
		Ioannes Machiadus exsul.	102.e 114.d
		Ioannes Marianus cum alijs caruleis fratribus in Congum.	106.f
		Ioannes Mascarenias Diensis praefectus.	306.e & inde. Prator India declaratur absens.
			328.d
		Ioannes Nonnius Barretus Aethiopia Patriarcha.	
S. I acobus Apostolus Christianis opitulatur.	106.e 182.f		

I

Iacobus Apostolus Christianis optulatur. 106.e 182.f

INDEX IN

triarcha. 389.b 397.a
 Ioannis Nouæ iter in Indiam. 44.e
 Ioannis Petreij in Cruce extollenda præ-
 clarum facinus. 263.c
 Iogues in India. 30.d
 Cuiusdam admiranda conuersio. 350.e
 350.f
 Iosephus medicus, & mathematicus. 6.f
 Ismael Rex Persarum. 74.e 79.c 128.e
 267.c
 Isusofus Sofala præfectus. 63.b
 Occiditur à Lusitanis. 64.f
 Itamaraca colonia Lusitanorum in Brasi-
 filia. 358.d
 Itinera P. Frâcisçi Xauerij, Lutetiâ. 277.b
 Olisiponem. 278.f in Indiam. 280.e In
 Pistariam oram. 283.b 329.c In Tra-
 uâcoris regnum. 284.e In Sinas. 369.c
 Cocinû. 332.e 368.e Malacam. 332.e
 369.c In Amboinum. 303.a Ternat-
 e. 303.a In Mauricas insulas. 303.a
 In Iaponis vrbes, Cangoximam. 332.e
 Firandum. 334.d Amangutium. 334.e
 Meacû. 334.d Sanctianû Sinarû. 367.b
 Iudæi. vide Hebrei. 399.b
 Iulius I I. Pont. Max. 123.b
 Iuncus onerariæ navis genus. 99.a

L

L Acc ti in Oriente ad crocodilorum
 effigiem. 44.d
 Lanciara navis genus. 207.b
 Lara Carmanie vrbs. 82.e
 S. Laurentij insule situs. 19.c
 Laurentij Almeida bellicæ res gesta. 62.d
 72.e
 Miserabilis exitus. 88.e
 Laurentij Marchesij flumen. 381.b
 Leena Africa mons. 5.a
 Leoni X. Pont. Max. Indica deferuntur
 primitiæ. 123.b
 Lingua Iaponica vbertate præfertur lin-
 guæ Latinæ. 294.d
 Lingue Rex. 125.b 201.c

Longum oppidum. 217.c
 Loytiæ Sinarû iuris periti. 141.b & inde.
 Lucopina insula. 119.a
 Ludouicus Romanus Patritius in India.
 65.a
 Lupus Soarius Aluarenga Prætor Indiæ.
 150.d
 Lupus Vaseus à S. Pelagio de Prætura con-
 tēdit. 203.c 206.d Eiusdē acta. 212.f
 Lusitana navigationis limites. 18.f Petus
 eorum parcimonia. 93.a Nomen. 17.c
 159.c Pugnandi genus. 181.c Leges.
 231.c
 Lutherianæ hæresis quiddam simile apud
 Iaponios. 297.c

M

M Acazar insula. 243.c & inde 285.a
 Macis aromatum genus in Bada in-
 sula. 118.f
 Madaba vrbs regia Cambaie. 178.d
 Madagafcar, nunc S. Laurentij insula. 19.e
 67.b
 Maddena gens. 21.a
 Madrafaba locus prope Diuum. 184.d
 Madrafaxaus Cambaie Rex. 84.e
 Madremalucus pueri Regis tutor. 259.b
 Magadaxus, vrbs Saracenorum. 34.f
 Magi. vide Venesici.
 Mahometanorum in Christianos odium.
 26.f 33.c Iidem quando primum in In-
 diam. 96.e
 Mahometes Anconinus Quiloæ Rex. 62.d
 Cæsus. 165.a
 Malabaris Indicæ regionis situs. 29.a Cæ-
 li variatio. ibid. Incolarum ingenia. ibid.
 Malaca vrbs. 20.d 96.d 117.b
 Maldinarum insularum descriptio. 162.f
 Mamudius Cambaie Rex. 84.e
 Mamudius alter Cambaie Rex. 305.b
 Mamudius Malacæ Rex. 96.e 110.d
 Mamudius Armuziæ Rex. 188.f
 Manar insula. 275.a Incolæ propter fidem
 CHRISTI vexantur. 285.a
 Man.

Mandingæ dynastæ societas cum Lusitanis. 17.b
Mandioca farina Brasilia. 40.e
Mandoa regio. 83.c
Māgalor oppidum oræ Narsinganæ. 226.e
Mangalor oppidum Cambaiæ. 251.a
Mantelum Amboini oppidum. 243.a
MARIÆ Virginis noua templa. 36.e
 66.d 113.a 69.a 121.c 166.e & c
Miracula. 71.b 395.c
Martinus V. Pont. Max. 5.b
Martini Ignatij Castellanoꝝ Ducis mors. 214.f
Martinus Alphonsus Carnualialis Persam in bello adiunat. 268.d
Martinus Alphonsus Sosa præfectus Indici maris. 252.e *Indiæ Prator.* 281.b
 Eius laudes. 291.b
Martinus Bohemus è maritimi astrolabij inuentoribus vnus. 6.f
Martinus Villanovanus Comes. 124.d
Martyrium Antonij Criminalis. 352.e
 Carigiorum. 388.d *Consalui Sylueriæ.* 399.b
 Ioannis Colonienfis. 345.a *Ioannis Petreij.* 263.c *Ioannis Sofæ.* 388.d
 Manarensum. 285.a *Petri Correæ.* 388.d *Rotherici Boti.* 185.c
Mascatum oppidum. 75.b
Materia insula. 5.a
Matthæus Armenius Abassini Regis legatus in Lusitaniã. 106.e 124.d 166.e
Maurica insule in Molucis. 119.c vide *Tolum.*
Mazua insula descriptio. 166.e
Meacum vrbs Iaponis. 333.b
Mealis exsulis conatus irriti. 289.c 386.d
 Huius filia conuertitur. 400.e
Mecana Mahometanoꝝ nauigatio. 226.e
Mehym insula. 122.f
Melchior Carnerius Episcopus Patriarchæ successor. 389.b 397.a
Meliapor Indiæ vrbs, hodie S. Thomæ colonia. 197.f
Melicus Iazius. 84.f vide *Iazius.*
Melinde oppidum. 21.b 28.f 34.f 221.b

Mesquitæ Pereştrelly naufragium. 383.b
Michael Vascus Indiæ Vicarius generalis. 274.e
 De Christiana re benemeritus. 301.a
Mindanaum insula. 244.d
Miracula quadam. 122.f 395.c 343.b
 Anathematis. 122.f *Aquæ lustralis.* 366.d 375.f *S. Crucis.* 121.c *Tormētōrum.* 324.e *Visionum.* 374.f 350.f
 Item. 374.e
Miramudius Mogorum Rex. 253.a
Missæ sacrificium sanat egrotos. 343.b
Molucarum insularum situs, & descriptio. 119.c
 In Christiana fide progressus. 266.e 400.e
Momoiani dynastæ neophyti facinus. 235.c
Monaiianum Armuziæ castellum. 341.a & inde.
Moscum odoramenti genus. 131.b
Motiones Indicæ quid, & vnde dictæ. 67.c
Mulieris cuiusdã egregia fortitudo. 263.a
Mures, & putria animalia in vsum cibi. 103.c
Mures à Christianoꝝ prædiis mirabiliter fugati in agros ethnicorum. 366.d

N

NAbandes Armuziæ oppidum. 89.a
Nahn Abassæ Rex. 116.e
Narsinganus Rex. 104.f
Natale littus. 25.c 385.b
Naubeadora Cocinenfis Rex. 63.a
Naubedarinus Calecuti Rex. 123.a
Naufragia horrenda. 380.f 395.c
Nauigationis Indicæ difficultas. 280.e *Iaponicæ.* 330.d
Nautæi populi. 83.c
Ninachetus ethnicus. 125.a *In ignem se conijcit.* 126.d
Nonij Acunie acta ante præturam. 73.a
 Prætura. 221.a & inde. 248.d
 25, a *Mors.* 265.c

INDEX IN

Nubunanga Iaponius tyrannus. 299.b
Nuciuale Amboini oppidum. 243.b
Numidarum equitum laus. 16.f
Nux myristica in Molucis. 118.e

O

Oiensis dynasta. 67.c
Olla incendiariae descriptio. 199.c
Onoris regnum. 99.c
Orfazanum Armuzia oppidum. 76.e

P

Paca animal Brasiliicum. 39.a
Pacenus Rex. 170.e
Palma Indica descriptio. 163.a & inde.
Panane Calecutanum oppidum captum, &
ineensum. 72.f
Panensium regulus. 108.f & inde.
Papuarum reguli. 237.a
Parabramma idolum. 30.e
Parauae populi ad Fidem conuersi. 275.b
& inde. 378.f
Pardaus nummus. 184.d
Paschalius, & duo alij è Societate IESV
fame pereunt. 396.d
Passanij nobiles, ab Genua vrbe oriundi.
66.e
Patalena regio. 84.e
Patangatini Parauani. 275.b
Pate, & Patane emporia capta, & direpta.
251.a
Patriarcha Aethiopiae. 389.a vide Ioannes
Nonnius Barretus.
Paulus III. Pont. Max. 277.a
Paulus Iaponius. vide Angerus. 330.d
Pedirensis in Somatra regulus. 96.e 108.e
192.e
Pegusiorum regio. 397.b
Peribecus Turcice classis praefectus. 377.a
& inde.
Pernambucum Brasiliensis colonia. 358.d
Persarum Rex. 74.e vide Ismael.
Peruana prouincia. 37.c
Petrus Aluarus Capralis in Indiam. 36.f
& inde.

Petrus Mascarenias Goæ vrbis praefectus.
121.a Malacæ. 202.b 206.e & inde.
De magistratu disceptat. 210.f &
inde.
Petrus Mascarenias orator in vrbe Ro-
ma. 277.a & inde. Prætor Indiae rei
Christianæ studiosus. 385.c
Petrus Nonnius insignis Mathematicus.
327.c
Petrus Vasaus Ialophi regē occidit. 17.a
Philippus Rex Catholicus. 135.b 367.a
Philoteræ portus Arabici maris. 268.f
Pigritia animal Brasiliicum. 39.b
Piper oblongum. 96.e
Piratiniga pagus in Brasilia. 387.a
Piscarium litus. 275.a
Piscandi genus apud Sinas. 137.b
Plana insula. 25.c
Ponda vicus maritimus. 152.d
Porca oppidum. 218.f
Portus Securus in Brasilia. 37.b
Prætoris in India substitutiōis ratio. 195.c
212.f
Prasia insula. 26.e
Prasum promontorium. 19.c
Prima insula. 41.c
Prophetia S. Thomæ Apostoli. 46.d Fran-
cisci Xauerij. 280.d & inde. Gasparis
Berzæi. 344.d & inde.
Ptolemæis ferarum. 166.e
Pudicitia exemplum. 384.f
Pueri Malabares inter supplicia CHRIS-
TVM profitentur. 379.c
Punicale oppidum. 378.f & inde.
Puteolana, vel potius porcellana vasa.
131.b

Q

Qveixomes insula. 188.d
Querimba insula. 188.f
Quitirius Malacensis. 116.f & inde.

R

Raciolum arx. 169.c 245.e
Rainelum Cambaie oppidum. 224.f
Regum

Regum flumen. 25.c
 Reixelum oppidum. 267.c
 Reliquia Sanctorum sedant tempestatem.
 373.a
 Remanacoris vada. 275.a
 Repelini vada. 50.f 256.e
 Resbuti populi. 252.f
 Rhabarbarum apud Sinas. 131.b
 Rhotericus medicus, & mathematicus. 6.f
 Rhotericus Dominicanus in vrbe Colano.
 53.b
 Rhotericus Botus in regno Armuzia.
 183.b
 CHRISTICAUSA occisus. 185.c
 Rhotericus Lima ad Abassinū Regem le-
 gatus. 166.e 202.d
 Rosalgates promontorium. 74.f
 Roztomacanes Goam oppugnat. 116.d
 Rubrum mare. 84.f
 Rucattellani Molucenses populi. 119.c
 Rumecan Sofaris filius. 315.a 323.c
 Rumepolis oppidum. 85.a
 Arx. 263.a
 Rumes vnde dicti. 85.a
 Rupes inexpugnabilis. 270.d

S

Sabius Idalcanis genitor. 66.d 83.a
 Saca Diensis dynasta. 179.a
 Saccarum Brasilicum. 38.d
 Sagamus Rex vestigalia S. Thomæ Apo-
 stolo attribuit. 191.a
 Sagum cibi & potus genus. 120.f
 Saisete insule ad Bazainum. 253.a
 Saliciani & Bardeiani agri. 245.a
 Salutandi ritus apud Sinas. 134.f
 Samibeleghanus apud Pegusios quid. 159.c
 Sanctianum insula Sinarum. 367.b
 Sancti SPIRITVS flumen. 382.f
 Sandalum album. 96.e
 Sange Regnum. 253.c
 Saracenorum in Christianos odium. 157.c
 Vide Mahometani.
 Selymus Turca Campsonis imperium delet.

149.a 151.b
 Senex trecentos trigintaquinque natus an-
 nos. 259.a
 Siacanus dynasta. 126.f
 Siagrum promontorium. 74.f
 Siani Rex in Macazaribus baptizatur.
 287.c
 Signa ad Fidei confirmationem. 374.f vi-
 de Miracula.
 Siliganum oppidum. 244.e
 Simia in veneratione apud Indos. 30.e
 Sinarum mores. 131.a & inde.
 Commmercium cum Lusitanis. 367.c
 146.d
 Sionis regnum fœdere cum Lusitanis iun-
 ctum. 96.e 113.a 155.e
 Siriagrum insula. 236.f
 Societatis IESV origo. 276.f Progressus
 in Lusitaniam. 283.b 357.b Malacam.
 303.a In Molucas. ibidem. In Iaponem.
 366.f In Sinas. ibidem. Armuziam.
 377.a In Æthiopiam. 389.a In Brasi-
 liam. 357.c In Congum. 363.a
 Eiusdem labores. 394.f & inde. 373.b
 Socotora insula. 45.b 82.e & inde. 68.d
 107.b
 Sofala aurifodinis prænobilis. 21.c Arcem
 ibi Lusitani exstruunt. 63.b.c
 Sofar ab Ægypto in Indiam. 226.f Diuum
 obsidet. 255.b 307.a Interficitur.
 314.f
 Solimanus Turca classes in Indiam mittit.
 254.e 376.e
 Solimanus Ægyptiæ classis præfectus in
 Indiam. 148.d
 Solimanus alter. 245.b
 Solimanus Sofala Rex. 64.f
 Solimanus Peloponnesius in Indiâ. 260.e
 & inde.
 Soloris Rex baptizatur. 401.a
 Somni parcimonia. 281.c
 Sophus Persarum Rex. 74.e vide Isnael.
 Stachiris fluvius. 16.d
 Stephanus Gamma. 252.e Indiæ Prætor.
 267.c & inde.

Suaquenum vrbs. 268.f
 Subi insula dynasta. 173.c
 Successionum in India ratio. 195.c
 Snilla caro Sinis valde expetita. 134.f
 Sunda oppidum. 210.e
 Supræ Rex baptizatur. 287.c
 Surratum Cambaiæ oppidum. 225.a

T

Tabaria Ternatis Rex. 235.b 236.d
 Tabona præses molossis nudus obij-
 citur. 231.b
 Tamendoa animal in Brasilia. 39.b
 Tanaha oppidum. 223.b 250.f
 Tanoris Rex. 57.c baptizatur. 353.b
 Tatus animal. 39.a
 Tempestas fœda. 41.b
 Tensa Iaponiorum. 299.b
 Ternate recepti Lusitani. 119.c Arcem
 ædificant. 189.c Varij Lusitanicæ rei
 successus. 195.a
 Tertie insule. 35.a
 S. Thomæ Apostoli peregrinatio Indica.
 45.b Templum ab eo conditum. 191.c
 Martyrium & Sepulcrum. 47.b 190.f
 303.b Eidem à Constantino Prætor
 templum exstruitur. 191.b Corporis
 translatio. 191.c In Lusitanorum præ-
 liis quando primum inuocatus. 326.f
 Thomas Persarum Rex. 345.c
 Thomas Petreius legatus ad Regem Sina-
 rum. 130.d 146.e
 Thomas Sosa primus in Brasiliâ Prætor.
 358.d
 Tidoris Rex qualis erga Lusitanos. 119.c
 Timoa ethnicus Lusitanorum studiosus.
 100.e
 Tolum oppidum. 364.f
 Tormetariæ fabricæ artificium. 26.f Bar-
 baris proditur. 49.c
 Torum vrbs. 21.a
 Torus Armuziæ Rex. 127.b Eius furor.
 188.d
 Tranancoris regio. 284.e

Tremelanum delubrum. 288.
 Trichinamalius princeps baptizatur.
 357.b
 Triglypton regni Peguensis quondam ca-
 put. 159.b
 Trimumpara Cecini Rex. 51.a 62.f
 Tristanus Azunia in Indiam. 67.b
 Legatus ad Summum Põtificem. 123.b
 Tristanus Ataidius Ternatensis præse-
 ctus. 235.c
 Tristanus Vascus. 5.a
 Tristani Vasæi Vegæ facinus egregium.
 186.d
 Tuaca liquor. 120.f
 Tupinaquini gens in Brasilia interiori.
 387.b
 Turcarum tyrânus classes in Indiam mit-
 tit. 376.e

V

VAidua antiistes Mahometanorum.
 230.d
 Vaipinum Sacra apud ethnicos insula. 51.e
 Valeitudinaria. 116.d 282.d 288.d 340.f
 Variuenes Cambaiæ pagus. 255.b
 Vasæi columna. 26.e
 Vascus Gamma Indiam patefacit. 29.a
 Iterum in Indiam. 45.a
 Tertio in Indiam Prætor. 195.b
 Venefici apud Brasiliis. 362.f
 Verberati insule. 27.b
 Vespertilioes ingentes. 44.d
 Vgentana vrbs, & regnum. 252.e
 Victoria insignes Lusitanorum.
 De Calecutanis ad Repelini Vada. 56.e
 Alibi. 199.c 65.b 74.e
 De Turcis ad Diuum. 376.e & inde.
 273.a
 De Agyptiis. 72.f
 Cananorensibus. 111.c
 Malacensibus. 175.b
 Ceilanis. 117.b
 Iauis. 103.b 106.e
 Goanis. 91.a
 Dabulensibus.
 Armuzianis.

HIST. INDICAS.

<i>Armuzianis.</i>	82.e	187.b	<i>Xiphias piscis.</i>	159.a
<i>Cambaianis.</i>	324.e		<i>Xoar Armuziana dittonis vrbs.</i>	76.c
<i>S.Vincentij Colonia.</i>	387.c			
<i>Vincentius Franciscanus.</i>	265.b			
<i>Vincentius Sodreus nauarchus.</i>	48.d		Z	
<i>Naufragio perit.</i>	50.e			
<i>Vifapor Idalcanis vrbs.</i>	290.f		Z Abucales arbor.	38.e
<i>Visionis monasterium in Abassie regno.</i>			Z Zala Mahometanorū adoratio.	88.e
166.f			<i>Zamafum oppidum.</i>	229.a
<i>Vifamiranda, & efficacia.</i>	342.e	368.f	<i>Zamorini senioris conatus in Lusitanos.</i>	
350.f			51.a	64.f
<i>Vnctio Sacri olei.</i>	129.b		<i>Zamorini iunioris.</i>	123.a
<i>Vocationes Dei aliquot.</i>	331.a		<i>Zanzibar insula.</i>	53.c
<i>Vtimutis Raia Malacensis.</i>	98.d		<i>Zeifadinus Armuziae Rex.</i>	74.e
<i>Securi percussitur.</i>	113.b		<i>Zeila emporium.</i>	151.b
X			<i>Zebitanus prefectus.</i>	271.c
X Aca Iaponiorum idolum.	297.b		<i>Zufolarinus.</i>	157.c
X Eques apud Arabas, Prætor.	26.e		Azedeacan.	102.e
				245.a

Indicis in Historias Finis.

EPISTOLARVM INDEX.

Animaduerte (lector) bis repetita esse in hoc epistolarum
libro folia 483.& seqq.vsq̃ue ad 496.

<i>Aria Sanctij.</i>	465	<i>Laurentij Iaponij.</i>	441
<i>Balthasaris Gagi.</i>	479	<i>Ludonici Almeidae.</i>	446.467.491.491.
<i>Cangoximanorum Regis.</i>	475		496
<i>Consalvi Fernandi.</i>	444	<i>Ludonici Froij.</i>	487.483.512.518.525.
<i>Cosmi Turriani.</i>	425		540.547.550
<i>Eduardi Syluij.</i>	419	<i>Melchioris Nonnij.</i>	435
<i>Francisci Xauerij.</i>	405.407.403	<i>Organtini Brixienfis.</i>	529
<i>Francisci Capralis.</i>	536	<i>Pauli Iaponij.</i>	416
<i>Francisci Henrici.</i>	560	<i>Petri Diazij.</i>	557
<i>Gasparis Vilelae.</i>	426.438.458.476.485	<i>Regis Cangoximani.</i>	475
<i>Io. Baptiste Montani Ferrariensis.</i>	495.	<i>Societatis IESV de Consalvi Sylueriae</i>	
	496	<i>obitu.</i>	453
<i>Ioannis Fernandi.</i>	417.439.489	<i>Taque Regis Firandi.</i>	424

IN EASDEM INDEX RERVM MEMORABILIVM.

<i>CENORVM classis.</i>	<i>Aloysij Lusitanica classis praefecti caedes.</i>
482.e	562.d
<i>Aedes elegatissime.</i>	<i>Amagusa acta per Franciscum Capralem</i>
523.a	<i>& socios.</i>
<i>Aegrotus pia prece sa-</i>	<i>Amangutij conuersiones insignes.</i>
<i>natur.</i>	418.
445.a	<i>Vrbs vastatur.</i>
<i>Agni Caestis cereas imagines, & alia id</i>	431.b
<i>genus quantopere expetant Iaponij</i>	<i>Amida, & Xaca Iaponiorum Dij.</i>
<i>Christiani.</i>	433.a
484.d	512.e 513.b 520.e 523.a 524.f
<i>Ainan insula, & gentis mores.</i>	481.e
481.e	<i>Andreae Fernandi Christiana fortitudo.</i>
	531.b

Ancilla

Ancilla Iaponiæ Christianæ martyrium.

446.d

Antonius Caiadus Lusitanus. 454.f

Eius officia in Consilium Syluerium.

457.a

Antonius Dionysius à Mahometanis capitur. 535.c

Aqua salita sauciis remedium ubi. 514.f

Aquila vrbs. ibid.

Aquæ lustralis, seu benedictæ miracula.

445.a 485.c

Arie Sanctij acta. 510.f

Arx munitissima Hexandoni proceris.

470.d

B

Balthasaris Gagi res gestæ. 427.a

434.e

Eiusdem navigatio, & pericula. 479.b
& inde.

Capitur à Mahometanis. 534.e

Sclopus in eum intentus flammam non concipit. ibid.f

Baptismatis miracula. 405.b 422.d 469.a

Barptolemai Regis laudes. 488.e Conuer-

sio ad CHRISTVM. 490.e Epulum

insigne. 488.f Victoria de coniuratis.

489.c Baptismus. 490.e In milituca-

techismo sedulitas, in bello insignia. ibi-

dem. In Cosinum Turrianum reueretia.

497.a Christiana humilitas. 510.d

Victoriæ Crucis beneficio partæ. 497.a

Bibliotheca versatilis. 524.d

Bonzij, seu Iaponiorum sacerdotes. 417.f

Eorum calumniæ & odia in CHRIS-

TI famulos. 431.c 438.e Ritus &

leges. 512.e Imposituræ. 512.f & inde.

Sagina & vindemiæ. 516.f Cænobia.

523.b Cōuersiones ad CHRISTVM

418.442.d

Bonus specie dæmon à Iaponiis colitur.

432.f

Brachmanarum in CHRISTI seruos

humanitas. 532.f 534.e

Bungi Rex Christianam rem enixe adiu-

uat. 437.a 509.a 433.b 495.b 493.a

Eiusdem ad Lusitanæ Regem munera.

484.f

Bungensium Neophytorum in fide constan-

tia. 439.b

Bungensium Ecclesia omnium in Iapone

maxima. 447.b

Bungensium illustre pietatis exemplum.

448.d in Bungo res patrum gestæ.

421.a

C

Cacubau impostor apud Iaponios.

478.d

Ceremonia Ecclesiastica quam efficaces.

485.b

Cangoximæ acta per Almeidam. 471.a

Cangoximani Regis de patribus iudicium.

475. & inde.

Cædidus & Cinereus color funestus. 515.a

Canon Amidæ filius, & eorum effigies.

520.e

Catechismi utilitates. 492.e

Cegandonus Barptolemai Regis pater.

489.c

Chia pulueris vsus in potu Iaponiorum.

501.b 502.d

Christiani facti in ditione Barptolemai

Regis. 536.f

Christianorum in patribus tuendis ardor.

445.c

In pauperes benignitas. 477.c

Insigne pietatis exemplum. 488.d

De Malabaribus victoria. 533.c

Fuga miserabilis ab exusta Vocoxiura.

492.d & inde.

Christiani cuiusdam precandi ratio. 497.b

Christianorum quinque millia facta Imori.

490.e

Cochinoci acta per Balthasarem Lupium.

536.f

Coia frequens Bonziorum Cænobij locus.

513.c

Comben

INDEX IN

Combendaxis insignis impostor. 514.d
Concionatoris Christiani partes, & cau-
tiones. 410.f

Conciones Bonziorum. 517.b 524.e
& inde.

Confessarii partes, & cautiones. 409.c
Confessionis, & communionis quam fre-
quens vsus apud Iaponios Christianos.
405.c

Coniuratio in Barptolemaū Regem. 489.b
In Cubum Meacensem. 526.e

Constantini Catechista Iaponij laudes.
533.a b

Consuetudinis quotidiana præcepta. 411.c
Consalui Sylueria expeditio. 453.b Nex
propter CHRISTVM. 457.c

Corniculum quibusnam hominibus è capi-
te extuberat. 513.b

Cosmi Turriani in vrbe Amangutio acta.
417.a 436.f 466.f 474.d 481.a
491.b 494.f 496.e

Crucis admiranda virtutes. 406. 438.f
445.b

Cubi Meacensis ædes elegantissima. 523.a
Horti cultissimi. ibid. Cædes à cōiuratis.
527.a

D

Dæmonum impostura apud Iapo-
nios. 432. 512.f Horribili figura
pinguntur. 520.e

Daiondonus cum Mioxindono in Cubum
conspirat. 526.e

Damiani Iaponij laudes. 473.b

Darii Tacatama Fidani acta. 540.f

Didacus Andradius vna cū Ignatio Aze-
bedio interficitur. 559.b

E

Eduardi Syluij laudes. 494.d

Epistole Meacensium neophytorum
ad Bungenfes. 447.a

Examen conscientie quam accurate exer-

cendum. 407.c
Exorcismi virtus. 422.e f

F

Facata vrbs, & res in ea gesta. 359.b
434.e

Facatensium neophytorum pietas. 440.d e
Duo sanati diuinitus. 448.f

Facatensis præfectus patrum immunitati
canet. 474.d vrbs incenditur. 359.b

Facusfanguis Academia nobilis vastatur à
Nubunanga. 555.b

Firandi patrum acta, & labores. 433.b e
Christianorum ardor. ibid.

Francisci Xauerij labores, & patientia.
406.d 438.e Animi magnitudo. ibid.

Flagelli, & libelli neophytis ab eo reli-
cti admiranda efficacia. 470.f

Eiusdem præceptiones de vinea domi-
ni excolenda. 407.c In Iaponem appul-
sus & itineris pericula. 413.a A Rege
Saxumano honorifice excipitur. 415.a

Frenoiama cænobiorum euersio. 548.d

Funaij res gesta. 426. 497.a

Fundi acta. 538.f

Fundanus Dynasta. ibid.

Funera Meacensium. 514.f

Funus primum Christiano ritu peractum.
423.c

G

Gaspar Vilela Cosmo Turriano Co-
mes adiungitur. 427. Eiusdem

peregrinatio Cutamenfis. 428.f Mea-
censis. 438.f 441.b 465.c Sacaiana.

459.b 466.e Ecclesia ab eodem insti-
tuta. 488.f 489.a Apud Meacensem

Regem gratia. 490.f

Gotondomi & aliorum coniuratio in Bar-
ptolemaum Regem. 489.c

Grana benedicta & alia id genus quanto-
pere à Christianis expectantur. 488.d

484.d

Hectoris

H

Hectoris optimi viri nex. 553.c
 Hexandoni Dynastæ, & uxoris eius
 pietas. 470.e.f
 Hiu insula, & ibi patrum acta. 498.d
 Horti cultissimi, & amantissimi. 523.a & d

I

Iacobi Sorie Caluiniani piratæ crudeli-
 tas. 558.e & inde.
 Ianambuxi Bonziorum secta. 513.a
 Qua ratione cooptentur. ib id.
 Iaponiorum ingenia moresque. 405. & in-
 de 411. 453.a 501.a 517.c 525.b &
 inde. Errores. 432.d 478.e & inde. In
 fide cōstantia. 429. 520.d Varius an-
 ni cursus. 418.f Quæstiones, & curio-
 sitas. 417.a
 Iaponios inuandi initia à patribus ratio.
 427.
 Iaponem & Sinas Euangelij causa peten-
 tes, quomodo affectos esse oporteat.
 530.d 536.e
 Idolum Denichi. 512.e
 Ienxuanorum secta epicurea persimilis.
 519.c
 Christianæ religionis odium. 503.a
 Ignatij Azebedij & sociorum felix exitus.
 557.c & inde.
 Indulgentias, & alios Christianos ritus
 imitari videntur Bonzij. 578.d
 Infantis trimi à Baptismo animam agentis
 dictum admirabile. 494.e
 Inhambanis Rex vna cum proceribus à
 Consaluo Sylueria baptizatur. 453.b
 Ioannis Baptiste Montani acta. 495.b &
 inde.
 Ioannis Fernandi agendi ratio. 465.b La-
 bores. 487.b & inde. Lexicon Iaponi-
 cæ & Lusitanicæ. 485.b
 Ioannis Cadauilij Caluiniani piratæ imma-
 nitas. 562.e
 Ioannis Naetondomi Tambæ reguli Chri-

stiani laudes. 551.c
 Iobeleum ad felicem Concilij Tridentini
 euentum. 526.d
 Iquenda regno Euāgelium infertur. 554.f
 Iquenda Sangadonus Christianorum pa-
 rens: & in eum coniuratio patefacta.
 554.d
 Iquicuqui acta per Ludonicum Almeidam.
 449.c & inde. Iræ per eundē. 451.a.b

L

Laurentius Iaponius Imori quinque
 millia hominum baptismo lustrat.
 490.e
 Ludi & nefaria sacra Iaponiorum. 418.d
 485.b
 Ludouici Almeidæ peregrinationes, &
 acta. 447.a 469.b Vocoxiuræ. 491.b
 Ximabaræ, & Cochimoci. 492.f Meaci.
 493.c 496.e
 Ludouici Froij acta. 487.a 483.c Peregri-
 natio Meacenfis. 496.e

M

Magistratus in concionibus nunquā
 aperte perstringendi. 411.b
 Malabares piratæ patribus insensi. 532.e
 Manomotapæ Regi beatissima Virgo per
 quietem apparet. 455.c Idem baptismo
 expiatur cū trecētis proceribus. 456.d.
 Consentit in Consalui necem. ibid. f Facti
 eum pænitet. 458.d
 Manuum impositio apud Iaponios. 528.d.
 Maristhenis delubrum Iaponiorum. 490.f
 Martyrium Francisci Lupij & sociorum
 duorum. 529.a
 Molucensium neophytorum. 530.f Ancil-
 læ Iaponiæ. 446.d
 Meacum totius Iaponis caput. 438.f Ibi-
 de acta Gasparis Vilele. 441.b & inde.
 eadem vrbs vastatur. 477.a A Rege
 recipitur. ibid. c Eius in Patres huma-
 nitas. 503.a.b

Meaci superioris excidium. 550.f

Meacensium Christianorum pietas. 477.c

521.c & seq.

Medicus Sacaiianus ad Societatem adiungitur. 509.a Iussus filio cedit omni patrimonio. ibid.

Melchioris Nonnij nauigatio in Iaponem.

435.c & inde. In Indiam renauigat.

437.c

Minguames Mosambicanus Manomotapa

Regem in Consaluum incitat. 456.e

Idem fuga sibi consulit. 458.d

Mioxindonus Cubum è medio tollit. 526.e

Mirozu impostor. 514.d

Miracula. 423.428.432.

Molucis in insulis assidua patrū discrimina. 530.f

Molucensium Neophytorum, in fide constantia & labores. ibid.

Monica virginis amor in caelestem spolum. 499.b & seq.

à Muneribus quatenus abstinendū. 412.d

N

Nara vrbs. 503.c

Nara arcis aedes elegantissima. ibid.

Neophytorū pietas. 472.e 490.e 492.e

496.d f & inde. 503.b & inde.

Neophyti Ximabarani constantes in fide.

511.d & inde.

Neophyti Molucenses propter CHRIS-

TVM interfecti. 530.f

Neugoriorum secta. 477.b

Nichioxines, Vatandoni, & Euangelij hostis. 543.c

Nubunanga rogatu Vatandoni patribus

fauet. 542.f

Eiusdem ad Frenoiamam res contra

Bonzios gesta. 547.c

Nubunāga inferiori Meaco parcit propter

Christianos. 550.e

Idem Iaponicarum sectarum hostis.

555.b

Quosnam sibi adscribat titulos. ibid.c

O

Oeconomī subleuandis ægrotis, & pauperibus. 466.f

Organtini Brixienſis acta Sangæ. 554.d

P

Paradisus Iaponiorum. 528.d

Passionis Domini recordatione quan-

topere afficiantur Neophyti. 405.e

430.d & 431.a

Paulus Iaponius Xauerij comes Cangoxi-

mæ domesticos conuertit ad CHRIS-

TVM. 415.a

Pauli alterius Iaponij præstantis viri obitus. 434.e

Pileolus triquetra figura. 515.b

Puerulus inuixæ baptismum petit, parentes

& propinquos ad CHRISTVM ad-

ducit. 444.f

Pueri cuiusdam Sacaiiani laudes egregiæ.

474.e

R

R Amiri, & Alcaræ sociorum, naufragium, & mors. 529.b

Ratio agendi cum proximis. 411.c

Regina Celi Regi Manomotapa per quietem assistit. 455.c

Reliquias amoris quasnam appellēt Chri-

stiani. 484.d

Rex Amangutij interficitur. 431.b

Rex Barptolemaus, vide littera B.

Rex Bungensis, vide eadem littera B.

Rex Cangoxime, vide littera C.

Rex Firandi, vide littera F.

Rex Manomotapa, vide littera M.

Rex Meaci, vide Meacum.

Rex Vocoxiuræ, vide littera V.

S

S Acaium vrbs libera. 459.b 476.f

Sanctij nobilis viri pietas. 499.b

Scribe

EPIST.

INDICAS.

Scribæ Mioxindoni officia in patres. 528.f
 Scribæ Firandensis Regis, itemque vxoris
 eius laudes. 468.d & inde.
 Sebastianus Lupius ab hæretico seruatur.
 565.b
 Sectæ Iaponiorum. 442.f & inde.
 Sigillorū duo millia in tergo Xacæ. 421.a
 Sinas & Iaponem petentes quomodo ani-
 matos esse oporteat. 530.d 536.d
 Societatis IESV domicilia apud Iaponios.
 433.b
 Socij varie vexantur. 405.b Eorum acta
 in Bungo. 465.b.c
 Meaco vrbe capta in exsilium abeunt.
 528.f
 Eorum in ora Comorinensi pericula.
 531.b
 In eisdē officia Brachmanarum. 532.f
 Stellio præfes doctrinarum. 521.a Eius
 templum. ibid.

T

TAcaxumani precandi studio mire te-
 nentur. 449.b
 Taqueni scelera & exitialis exitus.
 549.a.b
 Taqua Nombo Firandi Rex. 424.f
 Tefforij nitidissimi species. 504.d
 Templum inanium Deorum magnificentissi-
 ma. 504.e 523.a
 Templorum tria millia ostingenta ab vno
 Rege ædificata. 547.a
 Templum inferorum Regi dicatum, quale.
 524.d
 Tonus Amagusanus Xauerio fauet. 537.a
 baptismo lustratur. 537.c
 Toni filij adoptiui pietas. 538.d
 Tonus Ximabaranus petit Euangelium.
 48 7

Ad CHRISTVM aggregatur. 497.c
 Ipsius pietas. 511.b
 Typhonis venti vis. 529.c 530.e
 Tyrones in religione quomodo tractandi,
 ac probandi. 409.

V

Valetudinarium à patribus institu-
 tum. 429.b
 Vatandoni dynastæ Catechumeni mirum
 Christianæ rei studium. 541.b & inde.
 In prælio circumuētus occiditur. 546.d
 Vetula nonagenaria mira cōuersio. 486.f
 Vincētij pueruli sensus amoris in CHRI-
 STVM. 500.e
 Voseu Dairi. 477.c
 Vocoxiuranus Rex Euāgelium efflagitat.
 472.f
 Vxor in fidei desertorem maritum egregie
 consulit. 539.a

X

XAcæ signum colossæum. 521.a
 Bibliotheca versatilis. 524.d
 Xamaxinodoni & Quequidoni iudicium
 cōuersio. 490.d
 Xauerius. vide Franciscus Xauerius.
 Xichiensis dynastæ CHRISTI deser-
 tor. 537.b
 Ximabara plurimi facti Christiani. 494.d
 Xinguen Rex Cainochuni Bonziorum de-
 fensor. 555.b
 Xuicaidoni cōuersio, & acta. 490.d
 Xi xiensium neophytorum pietas. 451.a

Z

Zacana salsamenti genus. 519.b

Indicis in Epistolas Finis.

IN IGNATII VITAM

CAPITVM INDEX.

LIBRI PRIMI.

RTVS Ignatij, & educatio. Cap.I.	567.b
Conuersio eius ad CHRISTVM. Cap.II.	568.f
Ad Monteserratvm religionis causa proficiscitur. Cap.III.	572.f
Acta eius in Monteserrato. Cap.IV.	575.a
Ardores eiusdem in studio penitentiae. Cap.V.	576.d
Molestiae scrupulorum, & tentationum eiusdem. Cap.VI.	577.b
Ignatij profectus in spiritu. Cap.VII.	580.e
De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap.VIII.	582.d
E graui morbo periclitatur. Cap.IX.	583.a
De inanis gloriae vitio superato. Cap.X.	ibid.c
De profectiōe Hierosolymitana. Cap.XI.	584.
Nauigat in Italiam. Cap.XII.	585.a
Nauigat in Palestinam. Cap.XIII.	587.c
Palestinae loca sancta perlustrat. Cap.XIV.	588.f
In Hispaniam redit. Cap.XV.	590.f
Barcinone ad studia litterarum aggreditur. Cap.XVI.	593.b
Eiusdem commoratio Complutensis. Cap.XVII.	595.c
Lutetiam proficiscitur. Cap.XVIII.	601.c
Extremae inopiae incommoda superat. Cap.XIX.	602.f
Varie propter CHRISTVM exercetur. Cap.XX.	604.e
De sociis ad Ignatium adiunctis. Cap.XXI.	606.f

LIBRI SECVNDI.

Ager Hispaniam repetit. Cap.I.	610.e
Venetias ingenti labore contendit. Cap.II.	612.f
Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap.III.	614.f
Sacris initiatur Ignatius; & de rebus ab eodem, & sociis in Veneta ditioe gestis. Cap.IV.	617.b
Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS apparet: & vnde Societati IESV nominem indi	

IN IGNATII VITAM INDEX CAPITVM.

men inditum fuerit. Cap.V.	619.e
Ignatius Roma Christiana rei dat operam in Casinati monte animam Hæzii calum in- trantem videt. Cap.VI.	621.a
Romani Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudienda morem, & frequentem vsum Confessionis, & Eucharistiæ restitunt. Cap.VII.	623.a
Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absolvitur. Cap.VIII.	ibid.c
Ignatius & ceteri Patres de constituenda Societate deliberant. Cap.IX.	628.e
Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt. Cap.X.	630.d
Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. Cap.XI.	632.e
Confirmatur à Pontifice maximo Societas. Cap.XII.	633.c
Præpositus Generalis creatur Ignatius. Cap.XIII.	634.f
Generalis Ignatius denuo Catechista munere fungitur. Cap.XIV.	638.d
Societas augetur, distribuuntur provincie. Cap.XV.	639.a
Varie in Ignatium tempestates excitantur. Cap.XVI.	640.d
Regimen seminarum à Societate depellit Ignatius. Cap.XVII.	641.a
Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum obstruit. Cap.XVIII.	642.e
Confirmatur à Iulio III Societas. Cap.XIX.	646.f
Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap.XX.	647.b
Societas in Hispania valde laboranti succurrit. Cap.XXI.	648.f
De Iulij III obitu, & de Marcelli I in Ignatium nostrorumque benivolentia. Cap.XXII.	650.e
Ignatii obitus. Cap.XXIII.	651.a

LIBRI TERTII.

DE orandi assiduitate, & studio pietatis. Cap.I.	653.b
Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap.II.	656.d
De caritate ipsius in Deum. Cap.III.	ibid.f
De caritate in proximos. Cap.IV.	657.c
Mansuetudo eiusdem & comitas. Cap.V.	660.f
Gravitas eiusdem, & in custodia discipline severitas. Cap.VI.	662.d
Eiusdem animi submissio, & quid de Virtute obedientie senserit. Cap.VII.	664.e
Paupertas eius, & castimonia. Cap.VIII.	667.a
Æquitas animi, & constantia eiusdem. Cap.IX.	ibid.c
Eiusdem ratio gubernandi. Cap.X.	672.d
Eiusdem ratio proximis adiuvandi. Cap.XI.	678.d
Vita eius quotidiana, & domestica. Cap.XII.	679.b
Pietatis opera publice per eum instituta. Cap.XIII.	680.e
Quædam de Ignatio mira. Cap.XIV.	682.f
Eiusdem forma, & statura corporis. Cap.XV.	688.d

IN EANDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

- A**
- A**BDICARE sese magistratu conatur Ignatius. pag. 647.b
Abstinētia & sobrietas eiusdem. 576.f 578.e
Accusatoribus qua obseruatione aures præbere consueuerit Ignatius. 674.f
Adrianus VI. Pont. Max. 585.c
Aegrotorum curandorum lex. 680.e
Anobardus archipirata. 612.f
Agni celestis carea effigies. 655.b
Alexādri Card. Farnesij pietas, & magnificentia. 638.e 687.c
Alexander Petronius medicæ artis laude præstantissimus. 665.c 683.b
Alfonsus Fonseca, Toletanus Archiepiscopus. 598.f
Alfonsus Salmeron Toletanus, Ignatij socius. 608.e
ad montem Celsum secedit. 618.d
Ambitio & auaritia, duæ perniciosissimæ mortalium pestes. 648.d
Andreas Foxius, cognomēto Asparotus. 569.a
Andreas Gritus, Venetorum Dux. 587.c
Andreas Lipomannus, vir pietate & genere nobilis. 660.e 687.a
Animorum curatio difficilis. 582.e
Antonius Araozius Hispaniæ præponitur. 639.b
eius litteræ. 685.a
Apostolorum limina, & præcipue religionis templi nostri Romæ obeunt. 616.f
Arbensis Episcopus Ignatium ad sacerdotium euehit. 617.b
Ardebalus Ignatij præceptor. 594.f
Artiaga se ad Ignatij institutum aggre-gat. 595.c
eius mors. 612.e
Augustinus quidam Augustinianus hæreticus nostros Romæ insectatur. 623.c
- B**
- Baiona, olim Aqua Augustiæ. 611.a
Baptista Viola Parmensis. 686.e
Barcinone ad studia litterarum Ignatius aggreditur. 594.d 658.d
Barptolemaus Guidicionius Card. 634.d
Bassanum, oppidum agri Patauini. 618.d
Bellum inter Gallos, & Hispanos. 568.f
569.a
inter Venetos & Turcas. 617.c
inter Paulum IV. & Regem Philippum. 651.a
Benedictus Conuersinus, vrbis Romæ gubernator. 625.b
Beneuolentiam suorum erga se quomodo aleret Ignatius. 674.e
Bernardina quædā Romana, filiam admo-tā Ignatij defuncti feretro sanat. 684.e
Bernardi

IGNAT. LOIOLÆ VITAM.

Bernardinus Maffei Card. 643.c
 Bertramus Loiola. 567.b
 Bisinianum oppidum. 635.b
 Bonæ spei promontorium. 630.e
 Bononiam Ignatius peruenit. 613.b
 Bononiam veniunt Xaverius, & Bobadilla. 619.c
 Brasilia ora. 630.e
 Brixiam mittitur Claudius Iaius. ibid.

C

Callistus se ad Ignatij ductum aggregat. 595.b
 Carcerem in Societatem induci nunquam permittit Ignatius. 663.c
 Caritas Ignatij in Deum. 656.f
 in proximos. 657.c
 Castitatis laude insignis Ignatius. 667.b
 Castitatis virtutem in Societate magno studio custodiri voluit Ignatius. ibid.
 Catechesi Christianæ operâ dat Ignatius. 638.f
 Catechumenorum ædes, curante Ignatio, paratæ. 681.e
 Cazeres Segouienfis Ignatij socius. 595.b
 in patriam reuertitur. 612.e
CHRISTVS tentationum iustissimus arbiter. 578.d
CHRISTI patientiæ studiosus Ignatius. 592.d
 Circus Flaminius Romæ. 632.f
 Claudius Iaius Gebennensis Ignatij socius. 608.f
 Bassanum secedit. 618.d
 Brixiam abit. 630.e
 Tergestinorum Episcopatum reuocat. 642.f
 Collegium Montis acuti Parisiis. 602.e
 Collegium S. Barbaræ Parisiis. 603.c
 Collegium Hispanicæ nationis Bononiæ. 613.b
 Collegium Germanicum Romæ. 682.d
 687.b
 Collegium Lauretanum. 684.d

Compluti artium curriculum init Ignatius. 595.c
 Concionantur Patanij Codurinus, Hoziusque: Ferraria Roterigius & Iaius: Bononia Xaverius, & Bobadilla: Senis Paschasius, & Salmeron. 619.c
 Vicetia Ignatius, Faber, & Laines. 618.d
 Concordia nihil valentius ad res arduas molendas. 629.a
 Confessio totius antea vitæ Ignatij. 575.b
 iterum iterumque ab eodem repetitur. 579.a
 quotidiana cuiuslibet omissionis. 654.d
 Confessio generalis P. Fabri. 595.c
 & aliorum sociorum Ignatij. 608.e
 Confessionis frequens vsus ab Ignatio & sociis Romæ restitutus. 623.b
 commendatur ab Ignatio Barcinone. 658.d
 Crucæ pauci ex animo amplexantur. 611.b

D

Dæmon Ignatium ab incepto renouare conatur. 577.b
 Ignatio difficultates representat. ibid.
 Ignatium à litterarum studio remouere nititur. 594.e
 Detractiones & susurri animos desungunt. 636.f
 Didacus Guias Cantaber. 613.c
 Didacus Lassus Ferdinandi Regis orator. 643.c
 Dignitatis gradus perfectos viros requirunt. 644.e
 à Societatis instituto valde alieni. ibid.
 D. Dionysij Areopagite tutela. 609.a
 Discretio spirituum, consummatæ sapientiæ virtus. 571.a
 Doctrinæ Christianæ præceptis plebem imbuunt Ignatius. 595.b 611.b 613.c
 623.b 633.a
 Doctrinam Christianam professi tradere debent.

debeat. 629.c
Dominicani fratres Salmantica Ignatij do-
ctrinam expendant. 599.a
Domus professæ egestati Romæ mirabili-
ter subuenitur. 668.d 671.a

E

Ecclēsia primitiua Ignatij quæ. 620.a
Ecclēsia Romana princeps magistra-
que orbis terrarum. 623.b
Eleemosyna Ignatij in pauperes. 591.c
Eleemosynis vndique cōquisitis alios sub-
leuat Ignatius. 596.d
Elisabetha Rosella Ignatium victu benigne
alit. 594.d
pecunia eundem iuuat. 613.b
Romam venit. 641.a
Emendicat victum Ignatius Compluti.
596.d
Guipuzcoa. 611.b
& socij Romæ. 617.a
Erasmi libros abiicit Ignatius, & in Socie-
tate legi vetat. 595.a
Eucharistiam octauo quoque die sumit
Ignatius. 602.e
idem quotidie. 620.d
Eucharistiæ frequens vsus Romæ ab Igna-
tio, & sociis restitutus. 623.b
commendatur ab Ignatio Barcinone.
644.f 645.a
Examen conscientie bis quotidie habetur
ab Ignatio. 602.e
item in singulas horas. 654.d 679.c
Examen conscientie P.Fabri. 607.c
Exemplo vitæ ac morum, nihil efficacius
ad animos permouendos. 644.f
Exercitiorum spiritualium liber ab Igna-
tio conscriptus. 572.d
à Rom. Pontifice comprobatus. 582.e
Salmantica examinatur. 600.d
à sacro Inquisitore Parisiis receptus.
604.f
item in Hispania. 669.b
Exercitijs spiritualibus perpolitur Faber.

607.a Xauerus. 608.e
& alij socij Ignatij. ibid.
iitē multi Venetijs. 614.d Romæ. 623.a
Nouitij probandi. 629.c

F

Feminarum regimen à Societate depel-
litur. 641.b
Feminarum consuetudo periculosa. ibid.c
Fernandus Rex Rom. 642.e
Ferrariam venit Ignatius. 591.b
Roterigius, & Iaius. 619.c
Fiducia diuinæ innixus Ignatius. 584.f
586.f 589.a 613.a
ad Fossam Clodiā Ignatius peruenit. 586.e
Franciscane familie fratres Hierosolymis.
589.b
Franciscus Borgia Gadiensium dux, Socie-
tati se addicit. 646.e
Franciscus Mendoza. 600.e
Franciscus Michaelius, vrbis prefectus.
640.f
Franciscus Strata Ignatio se adiungit.
622.f 655.a
Franciscus Xauerus Cantaber Ignatij so-
cius. 608.d
primus in Iaponiorum terras Euange-
lium intulit. 608.e
Bononiam proficiscitur. 619.e
ad montem Celsum secedit. 618.d
in Lusitaniam tendit. 635.a
in Indiam mittitur. 631.e
Indiæ Prouincialis. 639.b
in Sinarum aditu obit. 608.e
Francisci Xauerij per somnū visio. 632.d
Frias, Vicarius Salmaticensis Episcopi.
600.d

G

Gaspar Contaremus Cardinalis. 621.c
633.c
Gaspar Doctus pro Ignatio & sociis.
627.c
Genuam.

IGNAT. LOIOLÆ VITAM.

Genuam proficiſcitur Ignatius. 591.c
Georgius Nauerus, inſignis doctor. 597.c
Germanicum Collegiū in vrbe inſtitutum.
682.d
Giennium vrbs Baticæ. 597.b
Grammaticæ rudimenta diſcit Ignatius.
594.e
eadem Pariſiis repetit. 602.e
Grana piacularia. 655.b
Greg. xij. Pont. Max. 682.e 687.c
Guipuzcoa provincia. 567.b 611.a

H

Hæreticorum faſtus. 624.e
Hæretici ab Ignatio cum Rom. Eccl.
in gratiam reſtituti. 607.a
Hercules II. Dux Ferrar. Ignatij & ſocio-
rum innocentie teſtimonium tribuit.
627.c
Hieronymo Arzjo agrotanti frequens ad-
eſt Ignatius. 660.e 669.a
Hieronymi Arzj liberalitas. 668.e 669.a
Hieronymus Verallus Legatus Apoſto-
licus Venetiis. 614.e
Hierofolymitana profeſſio ab Ignatio de-
cernitur. 584.e
à Paulo III. impetratur. 617.a
Hierofolymam venit Ignatius. 588.f
Honoribus in Societatem aditus obſtrui-
tur. 642.e
Hortatur homines Ignatius ad odium pec-
catorum, amoremque probitatis. 599.b
611.b.c
Hoſpitium S. Iacobi Pariſiis. 603.a
ad Hoſpitale domum diuertit Ignatius.
595.c 611.b
Hozius Hiſpanus Venetiis Ignatio iungi-
tur. 613.c
Taruiſium ſecedit. 618.d
Patauium proficiſcitur. 619.c
eius mortui animam celos penetran-
tem videt Ignatius. 621.c
Humilitas Chriſtiana cæterarum parens,
cuſtoſque virtutum. 576.e

Humilitatis ſpiritum proſitetur Societas.
643.a

I

Iacobus Gouea Luſitanus. 605.a 630.f
Iacobus Laines Ignatij ſocius. 608.e
Romæ ſacras litteras proſitetur. 619.c
cum Petro Fabro Parmam contendit.
630.e
Italiae provincialis. 639.b
Ieiunium P. Fabri. 607.c
P. Xauerij. 608.d
& aliorum Ignatij ſociorum. ibid.e
IESV nomen vnde Societati inditum.
620.c
Ignatius etiam ante conuerſionem ab om-
ni impietate atque auaritia alienus.
568.d
in Pompelonenſi obſidione vulneratus.
569.c
graniter agrotat. 583.a
vrbanæ munditiæ apprime deditus.
570.f
lectione librorum ſpiritualiū cōuerſus.
571.a
ad Monteferratū proficiſcitur. 572.f
ſingulis noctibus ſe acerrime verberat.
573.c
ſingulis diebus ter ſeſe flagellis cadit.
576.f
MARIÆ virgini ſe voto caſtitalis
obſtringit. 573.c
in Maurum quēdam irritatus. 574.d.e
de peregrinatione Hierofolymitana ſo-
licitus. 574.f 584.e
quo anno militiæ Chriſtiane nomē de-
derit. 574.f
exceſſu quodam raptus. 581.b
magnam rerum ſpiritualium peritiam
naſtus. 581.c
cur interdum ab aliis ad prandium in-
uitatus, accederet. 582.f
inanem gloriam ſuperat. 583.c
à diuina providētia totius pendēs. 584.f
ō

I N D E X I N

in Italiam nauigat. 583.a
Romam ingreditur. ibid.c
Adriani VI pedes exosculatur. ibid.
Venetias ire parat. ibid.
à comitibus destitutus. 586.f
Venetias perductus. ibid.
nauigat in Palæstinam. 587.c
Palæstina loca sancta perlustrat. 588.f
in Hispaniam redit. 590.f
ab Hispanis militibus contumelia affe-
ctus. 592.d.e
artium curriculum inquit Compluti. 596.d
in carcerem conuicitur. 597.c 600.e
Salmantica examinatur. 600.e
extremam inopiam superat. 603.a
Philosophiæ studia aggreditur Parisiis.
603.c
sacram Theologiam amplectitur. 604.d
varie propter CHRISTVM exerce-
tur. 604.e
ad sacrum Inquisitorem Parisiis defer-
tur. ibid.f
ab eodem Inquisitore absoluitur. ibid.
virgarum periculo liberatus. 606.e
multos à turpi vita conuertit. 607.a
ager Hispaniam repetit. 610.e
Venetias contendit. 612.f
sacris initiatur. 617.b
plebi Romæ periclitanti succurrit.
632.e
in culina ministeriis versatur. 636.f
Generalatu se abdicare conatur. 647.b
prophetiæ dono præditus. 684.f
Ignatii ortus & educatio. 567.b
acta in Monteferrato. 575.a
Minoreffe. 576.e
in Guipuzcoa. 611.a
Venetiis. 614.d
Vicetiis. 618.d
Romæ. 619.c
animi altitudo. 568.e
submissio. 664.e
aquitas. 607.c
ardor in studio penitentia. 576.d
caritas in Deum. 656.f

in proximos. 657.c
castimonia. 667.b
cautio in negotiis gerendis. 568.e
constantia. 568.f
Conuersio ad CHRISTVM. 568.f
Confessarius Dominicanus Salmantica.
599.a
aliter ex ordine Minorum Romæ. 635.c
clementia & lenitas. 637.c
fiducia in Deo. 613.a
forma & statura. 668.d
gravitas & in custodia disciplina se-
ueritas. 662.d
gubernandi ratio. 672.d
mansuetudo & comitas. 660.f
maturitas ac dexteritas in tractandis
hominum ingeniis. 518.d
Opera, liber Exercitiorum. 522.d
libellus de rebus CHRISTI &
sanctorum præclare gestis. 573.a
liber de Trinitate. 581.a
epistola ad socios Lusitanos de Obe-
dientia. 665.a
epistola ad Præpositum provinciæ
Lusitaniæ. 673.a
commentarij de religione. 668.d
carmina Hispanica de B. Petri laudi-
bus. 570.e
scripta de spirituum discretionem, &
de moderandis affectibus. 679.a
paupertas. 667.a
persecutio Lutetiæ. 604.e
Romæ. 624.f
pietatis studium. 653.c
presectus in spiritu. 580.e
ratio proximos adiuuandi. 678.d
scrupuli. 579.a
sermo de contemptu rerum humana-
rum. 600.d
studium ad proximos iuuandos. 582.d
596.e 598.f 606.f
virtutes. 636.f
vita quotidiana & domestica. 679.b
Ignatio nocte vigilanti MARIA virgo
vna cum parvulo IESU sese palam
ostendit.

ostendit. 572.e
 eidem Romā appropinquanti CHRIS-
 TVS apparet. 620.d
 Ignatium socij omnes, vt parentem dili-
 gunt ac reuerentur. 609.c
 Inanis gloriæ vitium superat Ignatius.
 583.c
 Indica expeditio nostrorum studiis apta.
 630.f
 Innocentij III. Papæ lex de curâdus agro-
 tis. 680.e
 Ioannes Borgia Philippi Regis legatus.
 654.e
 Ioannes Codurius Ignatij socius. 608.f
 Patavium proficiscitur. 619.c
 Tarusium secedit. 618.d
 graui morbo laborat. 686.e
 Ioannes Cruceius, rei domestica curator.
 671.a
 Ioannes Figheroa Vicarius Archiepiscopi
 Tolet. 596.f 627.b
 Ioannes Gallus Ignatij socius. 595.b
 monastica se vitæ addicit. 612.d
 Ioannes Moronus Card. 582.d
 Ioannes Lusitaniæ Rex. 608.e
 Ioannis tertij Lusitaniæ Regis curæ.
 630.e
 Ioannes Penna Ignatij in philosophia præ-
 ceptor. 604.d
 Ioānes Siliceus Toletanus Archiepiscopus,
 nostrorum insectator. 648.f
 Ioannes Vega Hispanus. 639.b
 Iulius III. Pont. Max. Societatem confir-
 mat. 647.a
 eius mors. 650.e

L

Loiolarum familia. 567.b
 Ludit tridiculis Ignatius. 660.f
 Ludouicus Consaluis domus Romanæ mi-
 nister. 662.e
 Lusitani Brasiliam & Indicam oram ape-
 riunt. 630.e

Lutetiam proficiscitur Ignatius. 602.d
 Lutetiæ Parisiorum descriptio. 603.a

M

Magnates in Hispania qui vocentur.
 567.c
 Male nuptarum cœnobium ab Ignatio in-
 stitutum. 681.a
 Marcelli III. Pont. electio, atque obitus.
 650.e.f
 Margarita Austriaca, Oclanij Farnesij
 vxor. 633.b 645.c
 MARIA virgo Ignatio noctu apparet.
 572.e
 MARIAE virginis patrocinium. 594.f
 609.a 620.d
 MARIAE virginis ad Nines, ædes Romæ.
 619.a
 Sanctæ MARIAE à Strata templum.
 638.e
 in MARIAE virginis honorem sabbata
 obseruat Ignatius. 598.d
 Martinus Garzia Ignatij frater. 573.a
 Martinus Luther hæresiarcha. 575.c
 Martinus Olavius excellenti vir ingenio.
 650.f 669.b
 Matthæus Ori, Dominicanus 604.f 627.b
 Medicis valde dicto obediens Ignatius.
 665.b
 Mendicitas maximum affert detrimentum
 studiis. 602.f
 Meretriculas ab impuritate auocat Igna-
 tius. 657.b
 Michael quidam Hispanus. 683.c
 Michael Hispanus Romæ nostros accusat.
 625.a
 idem exsilio multatur. 625.c 628.d
 Michael Turrianus in Lusitaniam destina-
 tur. 672.f
 Minoressa oppidum, hodie Manresa.
 576.e
 Mira de Ignatio. 682.f
 Missæ sacrificium Ignatij socij Vicetiæ

INDEX IN

primum faciunt. 619.b
 Ignatius autem postea Romæ. 679.b
 Missionis Pōtifficiæ exordiu nostris. 630.d
 Modestiam scholasticis nostris commēdat
 Ignatius. 663.b
 Monsferratus. 572.f
 Mons aureus Romæ. 686.e
 Mons Casinas. 621.c
 Mons Celsus, vicus agri Patauini. 618.d
 Mons Martyrum extra Lutetiam. 609.a
 Montis acuti Collegium Parisijs. 603.c
 Mores novos in Societatem induci non est
 passus Ignatius. 663.c
 Mortificationis speculationis spiritui an-
 tefertur. 656.e
 Muliebris sexus ad pietatem propensus.
 597.a

N

NEGLIGENTEM in quodam
 ministerio quendam arguit Ignatius.
 663.a
 Neophytorum ades Romæ. 681.c
 Nicolaus Bobadilla Palentinus Ignatij so-
 cius. 608.e
 Veronam proficiscitur. 618.d
 Aenariam insulam petit. 630.e
 in Brutios discedit. 635.a
 in Indiam destinatus impeditur ischia-
 de. 631.c
 Novitij Societatis quibus exercitationi-
 bus probandi. 629.c
 Novitios quosnam legere soleret Ignatius.
 677.a

O

OBEDIENS apprime magistrati-
 bus Ignatius. 697.a
 summo Pontifici. 664.f
 Obedientiæ sacrificio nullum Deo suavius
 est. 629.b
 Obedientiæ nexu nostri CHRISTI Vi-
 cario mancipari. 630.f

Obedientiæ virtutem ceteris omnibus an-
 tefert Ignatius. 664.f
 Obedientiæ præclarum exemplum. 666.e
 Oliuetus mons. 590.d
 Orationi multum temporis tribuit Igna-
 tius. 593.e
 Orandi assiduitas in Ignatio. 653.c
 Otium, vt omnium vitiorum fomitem, de-
 testatur Ignatius. 663.a

P

PALÆSTINÆ loca sancta perlu-
 strat. 588.f
 Parisij in D. Dionysij Areopagitæ tutela
 sunt. 609.a
 Parthenonem S. Catharinæ à funariis in-
 stituit Ignatius. 681.a
 Paschasius Broetus, Ignatij socius. 608.f
 Veronam tendit. 618.d
 Senas. 630.e
 Galliæ provincialis. 639.b
 Patauium ingreditur Ignatius. 586.f
 Pauli I I I. Pont. Max. laudes. 617.a
 Paulus I I I. Pont. Max. 651.a 687.b
 in D. Pauli æde, extra urbem, nostri solem-
 ni professione suæ religionis vota susci-
 piunt. 636.d
 Paupertas voluntaria religionis murus est.
 667.a
 Paupertatis spiritum profitetur Societas.
 543.a
 Paupertatis amor summus in Ignatio.
 636.f
 Peregrinatione probandi novitij. 529.c
 Peregrinationis initium Societati. ibid.
 Perfectionis studium. 654.f
 Peruigilium armorum quid. 575.c
 Petronius Pisaurenfis tres germanos fra-
 tres ad Societatem perducit. 672.e
 Petrus Apostolus Ignatio sanitatem af-
 fert. 570.e
 Petrus Canisius Germaniæ Provincialis.
 639.b
 Petrus Codatius Laudensis nomen dat So-
 cietati.

cietati. 638.d
 Procurator domus professa Romæ. 680.f
 Petrus Contarenius nobilis Venetus. 614.d
 Petrus Faber Allobrox Ignatium primus
 sequitur. 607.b
 aliis sociis præponitur ab Ignatio.
 610.f
 Theologiam Romæ proficitur. 621.b
 in Germaniam ducitur. 635.a
 Petrus Faber & Laines rerū spiritualium
 administrari Ennio Verulano Cardinali
 dati. 630.e
 Petrus Mascarenias, Regis Lusitanie ora-
 tor. 631.a
 Petrus Ortizius, Caesaris Legatus Ignatiū
 & socios ad Pontificem maximum in-
 troduct. 616.f
 Petrum Fabrum in Germaniā ducit. 635.a
 exercitiis spiritualibus ab Ignatio eru-
 ditur. 621.c
 Petrus Ribandeneria Toletanus. 686.f
 Philippus Archintus, Salasiorum Episco-
 pus. 538.e 640.f
 Pietatis opera publice per Ignatium insti-
 tuta. 680.e
 Pontifici Romano suā operam defert Igna-
 tius. 621.b
 Præpositus Generalis creatur. 635.b
 Principum Hispanorum filij quinam in
 patrimonio succedant. 567.b

Q

Qvestitorium sacra tribunalia. 607.b
 Querimonias suorum perbenigne
 audit Ignatius. 677.c
 Quirinus Garconius Romæ Ignatium &
 socios lecto recipit. 623.a

R

Rauenna quid acciderit cuidam ex
 Ignatiij sociis. 616.f
 Realdus Columbus egregius Anatomie
 magister. 652.d

Regulas perscribit Ignatius. 629.a
 Rodolphus Pius Carpensius Card. Societa-
 tis protector. 647.a 684.d
 Roma vrbs, totius æquitatis parēs. 527.a
 Romam ingreditur Ignatius. 585.c
 iterum. 622.f
 Romani Patres vniuersi cōueniunt. 623.a
 Romæ Faber & Laines sacras litteras
 profitentur. 621.b
 Romæ Confessionis & Eucharistiæ fre-
 quens vsus restitutus. 623.b

S

Salmanticam ad sua prosequenda stu-
 dia migrat Ignatius. 598.c
 Salmantica in carcerem conijcitur. 599.c
 Scrupulorum molestus agitur. 577.b
 Seminarium Clericorum in vrbe conatum.
 682.d
 Senas proficiunt Paschasius & Salme-
 ron. 630.e
 Septem vrbs templum Ignatius & socij
 obeunt. 636.d 655.b
 Sequana fluminis. 603.a
 Simon Roterigius Lusitanus Ignatiij so-
 cius. 608.f
 Bassanum secedit. 618.d
 in Indiam destinatus. 631.b
 in Lusitaniam proficiunt. 635.a
 item Ferrariam. 619.c
 Lusitania provincialis. 639.b
 Bassani grauissima febre correptus.
 685.b

Sine vltimi. 630.e
 Sobrietas moderata animū vegetat. 583.b
 Socij priores Ignatiij. 595.b
 inconstantes. 612.e
 Socij posteriores Parisijs ad Ignatium ad-
 iuncti. 607.b
 Romæ fictis criminibus circumueniun-
 tur, & absoluntur. 623.c 640.f
 Socij & Ignatius de constituenda Societa-
 te deliberant. 628.f
 Socij in varia loca Pontificis missu disce-

INDEX IN IGNAT. LOIOLAE VITAM.

dunt. 630.d
 Societas IESV vnde dicta. 620.f
 minima ab Ignatio vocatur. ibid.
 confirmatur à Paulo III. Pont. Maxi- 634.e
 mo. 647.a
 item à Iulio III. 647.a
 augetur, & distribuuntur provincie. 639.a
 humilitatis & paupertatis spiritum 643.a
 profitetur. 644.f
 quibus artibus conservanda. 648.f
 variis locis exercetur.
 Societatis dignitati in posterum prouidet Ignatius. 626.e
 Spectaculis publicis adesse nostros non fa- 663.b
 cile permittit.
 Stephanus Baroelius Nouocomensis. 686.f
 Stephanus Guia Cantaber. 613.e
 Submissio plurimum valet ad conciliandos 635.c
 homines.
 Sudarium sacrum, in oppido Giennio cele- 597.b
 bratum.

Ti

TArusiū secedunt Codurius & Ho- 618.d
 zius.
 Tentatur à demone variis artibus Ignatius. 577.b & seq.
 Tentatione patria ac domesticorum nulla 610.f
 fere periculosior.
 Terentium in scholis nostris explicari ve- 667.b
 tat Ignatius.
 Theodosius frater ex ordine Minorum, à 635.c
 confessionibus Ignatii Romæ.
 theologiam sacram Ignatius Parisiis ag- 604.d
 greditur.
 Tempore humano agitur Ignatius. 592.e
 de Trinitate liber Ignatii. 581.a
 Trinitatis mysteriū Ignatio diuinitus in- 629.c
 notescit. ibid.

V

Valeudinarij publici ministerijs pro- 629.c
 bandi nouitij.
 Venetias Ignatius perducitur. 586.f
 redit. 586.e
 Venetiarum vrbis descriptio. 586.f 587.a
 Verba suspensa & ambigua, vti subdola 618.d
 mendacij tegumenta, semper est dete-
 ctus Ignatius. 677.c
 Veronam contendunt Paschasius & Boba- 618.d
 dilla.
 Vertrannus Loiola. 567.b
 Vicetiam Ignatii socij conueniunt. 618.d
 Vicetiam petunt Ignatius, Faber & Lai- 618.d
 nes.
 Vicetinarum liberalitas erga Ignatium & 618.f
 socios.
 Vigilia immoderata vires frangit. 583.b
 Vincentius Negosantius Fanensis. 617.c
 Virtutis pulchritudo, & vitij fœditas ex- 599.b
 plicatur ab Ignatio.
 Visionibus diuinis illustratur Ignatius. 580.e & seq.
 Voto se obstringunt Parisiis Ignatius & 609.b 619.c
 socij.
 Votum idem renouant. 609.b
 Vota Ignatii perpetue castitatis & pau- 617.c
 pertatis nuncupatum Venetiis.
 Votis tribus solemnibus quartum addunt 629.a
 nostri.
 Vota sue religionis nostri in Petri, & Pau- 636.e
 li solemnī professione suscipiunt.
 Vultus pluma & folio leuius. 640.e

X

ad **X**enodochium publicum diuertit 595.c 611.a
 Ignatius.
 Xenodochij ministerijs probandi nouitij. 629.c

Indicum Finis.

ERRATA ALIQVOT QVAE inter legendum occurrerunt sic corrigito.

Pagina	Linea		
16	11	Lalophos	lege Ialophos
51	3	Vapinum	lege Vaipinura
95	36	Laurentius	lege Laurerius
102	56	Idalcane	lege Idalcanem
188	2	Taro	lege Toro
202	6	Dalaca	lege Dalaca
344	6	ab submissione	lege ac submissione
401	1	cruaes	lege cruces
424	22	I E S V	lege I E S V S
635	17	Bafiniano	lege Bifiniano

Regestum.

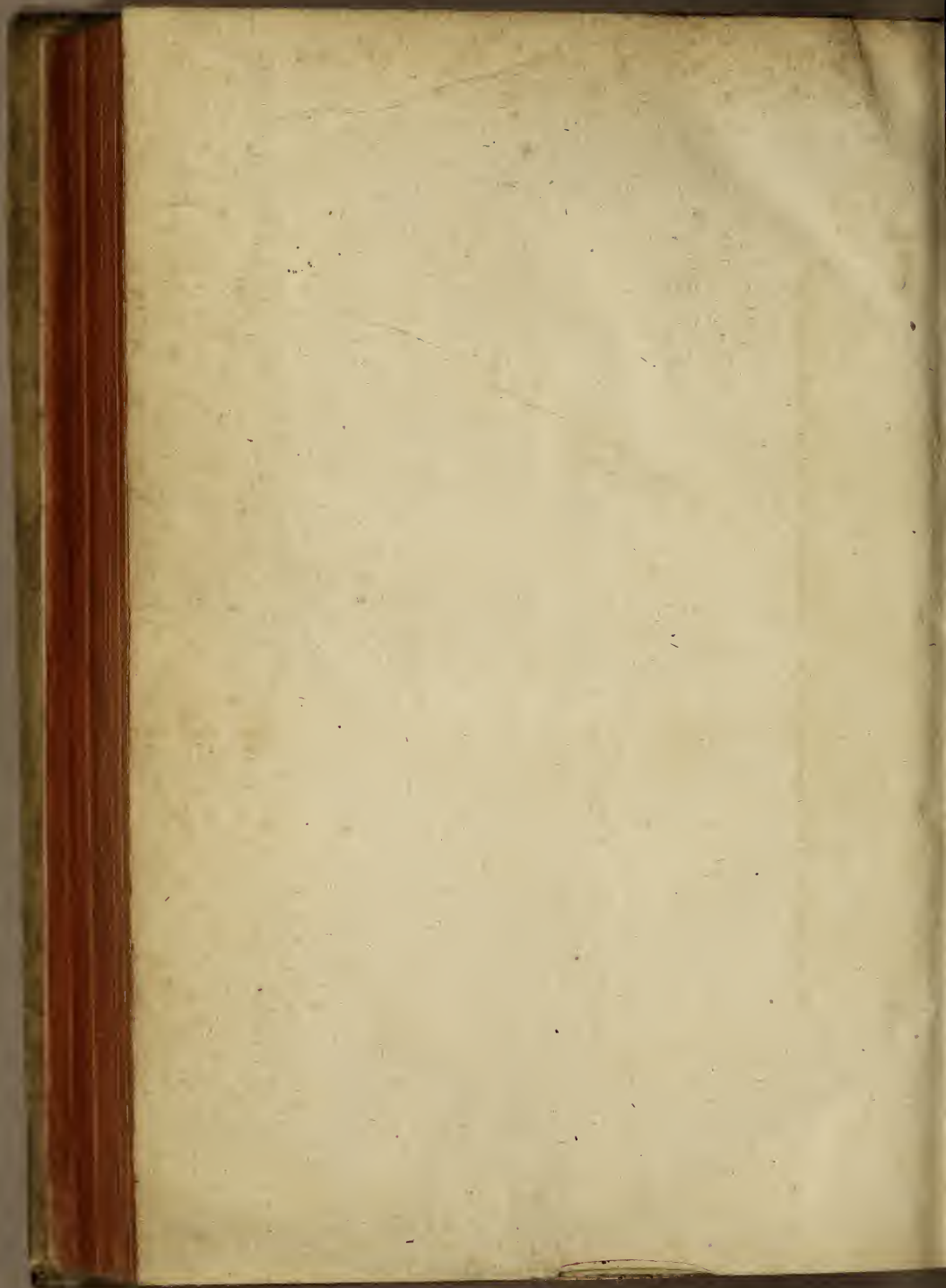
† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp
Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Ll
Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vv Xxx
Yyy Zzz.

AAaa BBbb CCcc DDdd EEee FFFF GGgg HHhh IIIi
KKkk LLll MMmm NNnn OOOo PPPp QQQq
RRrr SSss TTtt. & ð ð ð ð.

69-792
Jamm75
5/14/69

H589

M187ip

68

200

ESS

84

cc. 3/5/68
H.

